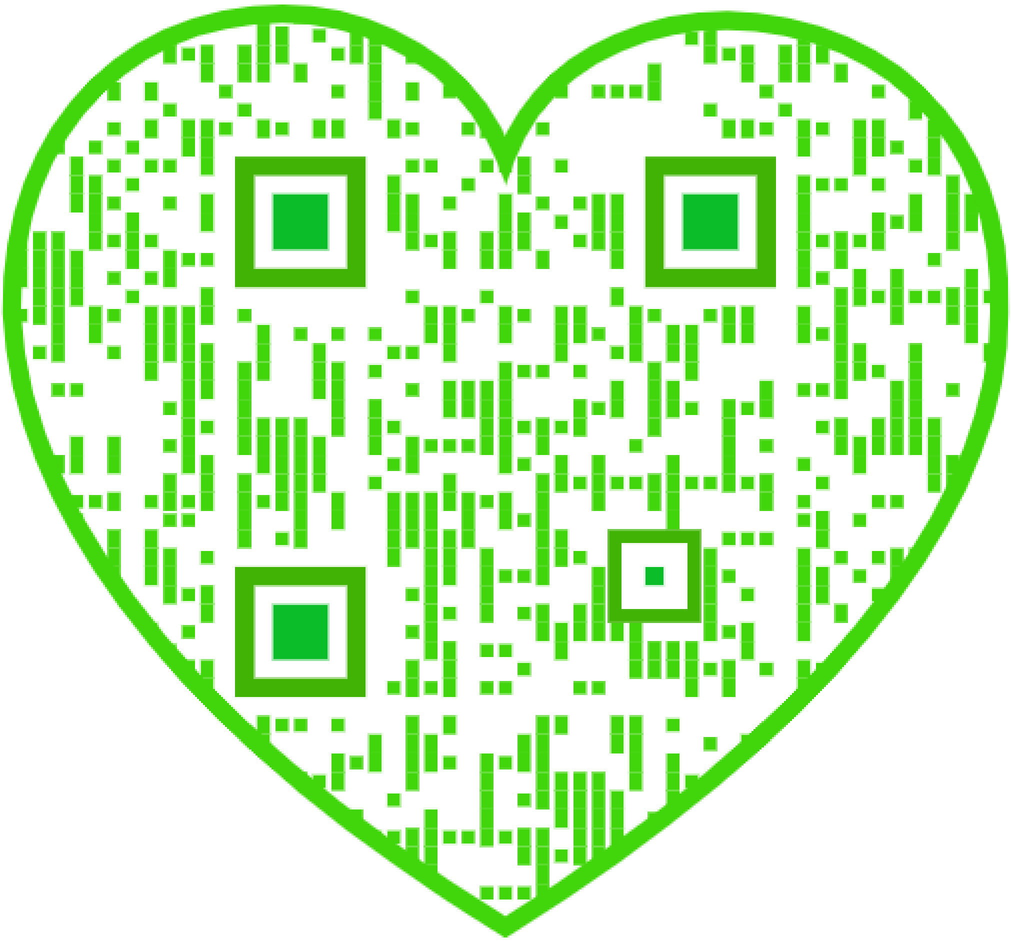

VONDEL.

VIJFDE DEEL.

D. J. Sluyter sculps.

LEONARDUS MARIUS.

DE WERKEN

VAN

VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET

ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN

VERKLARING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

M^R^. J. VAN LENNEP.

MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

VIJFDE DEEL.

UITGEGEVEN BY

GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.

1859.

INHOUD

VAN

HET VIJFDE DEEL.

Vondels Leven. blz. 1, 3, 6, 7, 8, 421, 427, 512, 516, 518, 519, 520, 523, 524, 525, 533, 538, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 557, 558, 560, 562, 564, 567, 587, 691, 693, 696, 770, 771, 774, 775, 776, 780, 781.

Kritisch Overzicht van Maria Stuart. . . . . blz. 509

Kritisch Overzicht van de Leeuwendalers. . . . . „ 576

Kritisch Overzicht van Salomon. . . . . „ 763

Nalezing en Aanteekeningen.

WERKEN VAN VONDEL.

Op den Edelen Heer François Junius. . . . . „ 3

Aen denzelfden . . . . „ 4

Op Maria de Brune . . . . blz. 6
Op den heiligen Vader Bruin van Keülen enz. . . . . „ 7
Publius Virgilius Maroos werken. . . . . „ 9
Op de tytelprint . . . . „ 11
Opdracht aan Konftantijn Huigens enz. . . . . „ 13
Aen den lezer. . . . . „ 17
Keizer Augustus op Maroos Eneas. . . . . „ 33
Herderszangen. . . . . „ 35
Tityr. Eerfte Herderskout. . . . . „ 37
Alexis. Tweede Herderskout. . . . . „ 41
Palemon. Derde Herderskout. . . . . „ 44
Pollio. Vierde Herderskout. . . . . „ 49
Dafnis. Vijfde Herderskout. . . . . „ 52
Silenus. Zeste Herderskout. . . . . „ 56
Melibeus. Zevenfte Herderskout. . . . . „ 60
Toveres. Achtfte Herderskout. . . . . „ 63
Meris. Negende Herderskout. . . . . „ 67
Gallus. Tiende Herderskout. . . . . „ 70
Lantgedichten. . . . . „ 73
Het Eerfte Boeck. . . . . „ 75
Het Tweede Boeck. . . . . „ 90
Het Derde Boeck. „ 105
Het Vierde Boeck. . . . . „ 120
Eneas. . . . . „ 135
Het Eerfte Boeck. . . . . „ 137
Het Tweede Boeck. . . . . „ 159
Het Derde Boeck. „ 182
Het Vierde Boeck. . . . . „ 203
Het Vijfde Boeck. . . . . „ 225
Het Zeste Boeck. „ 250

Het Zevende Boeck. . . . . blz. 275

Het Achtſte Boeck. . . . . „ 298

Het Negende Boeck. . . . . „ 319

Het Tiende Boeck. . . . . „ 341

Het Elfde Boeck. . . . . „ 367

Het Twalefde Boeck. . . . . „ 393

Aen den laſteraer van Huigh de Groot. . . . . „ 427

Byſchrift op d'afbeeldinge van Koningin Maria Stuart. . . . . „ 430

Maria Stuart of Gemartelde Majesteit, Treurſpel. . . . . . . „ 431

Opdracht aan Eduart, Paltsgrave by den Rijn enz. . . . . . . „ 433

Inhoudt. „ 437

Het Eerſte Bedryf. . . . . „ 439

Het Tweede Bedryf. . . . . „ 449

Het Derde Bedryf. . . . . „ 465

Het Vierde Bedryf. . . . . „ 481

Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 488

Triomf van Maria Stuart (?). . . . . „ 501

Getuigenis van Kamden. . . . . „ 503

Vertaling van een Graffchrift en Grafdicht. . . . . „ 504

Graffchrift. . . . . „ 508

Op d'afbeeldinge van Johanna Gray. . . . . „ 515

Guldenjaer van den Heer Joan de Witte enz. . . . . „ 516

Op d'oude Hollantſche Geſchiedenisſen, beſchreven door den Heere Peter Schrijver. . . . . „ 518

Op 't ſchrijven van Mr. Lieven Coppenol. . . . . „ 520

Op de vijf zinnen. . . . . „ ibid.

Het Gezicht. . . . . „ 521

Het Gehoor . . . . „ ibid.

De Reuck. „ ibid.

De Smaeck. . . . . „ 522

Het Gevoelen. blz. 522

Noch de vijf Zinnen. . . . . „ 523

Het Gezicht. „ ibid.

Het Gehoor. „ ibid.

De Reuck. „ ibid.

De Smaeck. „ 524

Het Gevoelen. . . . . „ ibid.

Op Daniël de Lange. . . . , ... „ ibid.

Op d' Edele ſchrijfkunst van Daniël de Lange. . , . , . . . „ 525

De Kristdoop gemaelt door Pauwels Veronees. . . . . „ ibid.

Op den brant van Troje, door Rafael Urbijn geſchildert. . . . „ 527

Op den val der reuzen, door Julius Romain geſchildert. . . . . „ 528

Op de Marmerbeelden van Jupijn en Leda. . . . . „ 529

Op den dooden Leander enz., door Rubens geſchildert. . . . . „ 530

Mark Aureel en Fauſtine. . . . . „ 531

Op een Italiaenſche ſchildery van Suſanne. . . . . „ 532

De Kleefſche Hofzwaen aen Louiſe van Oranje, enz. . . . . . „ 535

Op den Heer Theodoor Velius, enz. . . . . , . . . „ 550

Op Bartholomeus Abba, enz. . . . . „ 551

Op den Wachttoren binnen Utrecht. . . . . , „ 553

Op de afbeeldinge van Mas Anjello. . . . . „ 554

Byſchrift voor Daniël Seghers. . . . . „ 555

Op Diedrick Swelingk. . . . . „ 557

Geſpreck op den Leeuw, door Livius van Leiden geſchildert. . . „ 558

Op de Zeven Keurvorſten enz., kunſtigh van een Baierſche Non op een Karsſeſteentje geſneden. . . . . „ 559

Geboortezang aen Gregorius Thaumaturgus. . . . . „ 560

Op den kopren Aertkloot door de Bewintheeren der Oostindiſche Maetſchappy Pentagoule, Prince van Makazar, toegezonden. . . „ 563

In zeker ftamboeck. . . . . blz. 564
Lijckbedde van wijlen Heer Joan Banning Wuytiers. . . . . . „ 566
De Getemde Mars. . . . . „ 573
Aen onze Vredevaders. . . . . „ 575
De Getemde Mars. . . . . „ 577
Vredezang. „ 584
In een glas der Oude Kerk. . . . . „ 589
Ander. . . . . „ ibid.
De Leeuwendalers, Lantfpel. . . . . „ 591
Opdracht aan Michiel le Blon. . . . . „ 593
Inhoudt.. „ 599
Voorredenaer. . . . . „ 603
Het Eerfte Bedryf. . . . . „ 609
Het Tweede Bedryf. . . . . „ 623
Het Derde Bedryf. . . . . „ 638
Het Vierde Bedryf. . . . . „ 652
Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 665
Herderskout tusfchen Melibeus en Tityr. . . . . „ 681
Lijckzang over Kafper van Baerle. . . . . „ 694
P. C. Hooft onnavolghlijck. . . . . „ 696
Salomon, Treurfpel. . . . . „ 697
Opdracht aan Justus Baeck. . . . . „ 699
Inhoudt. . . . . „ 701
Het Eerfte Bedryf. . . . . „ 703
Het Tweede Bedryf. . . . . „ 713
Het Derde Bedryf. . . . . „ 725
Het Vierde Bedryf. . . . . „ 736
Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 755
Laftmans Offerftaetfi van Liftren. . . . . „ 767
Op de fchildery van Anna Wymers. . . . . „ 770

Op M. Kretzers Maria Magdalena. . . . . blz. 772
Op het Weduwen- en Weezenhof van Pieter Raep. . . . . . . „ 774
Tijtdicht op de Grondfteenlegging van 't Stadhuis. . . . . . „ 776
Bouwzang. . . . . „ 777
Op Jacob de Graef. . . . . „ 780
Vondels antwoort aan L. v. d. Bos. . . . . „ 782

WERKEN VAN ANDEREN.

Extract uit het Privilegie. . . . . blz. 10
Incomparibilis heroïnae Anagramma. . . . . „ 432
Epitaphium. . . . . „ ibid.
Graffchrift door koning Jacobus enz. . . . . „ 504
Epitaphium. . . . . „ 505
Vertaling van 't *Epitaphium.* . . . . „ 506
Slot eener rijmelary van L. J. . . . . „ 512
Fragment uit de „Ongeblanckette Maria Stuart." . . . . „ 513
Gedichten van Westerbaen op Coppenol, ... „ 519
Voor-reden van het „Tweede Deel van Vondels Poëzy." . . . . . „ 542
Byfchrift van Jeremias de Decker op Abba. . . . . „ 552
Byfchrift van Jan Vos op Wuytiers. . . . . „ 565
Latijnsch byfchrift op denzelfden. . . . . „ 565
Gedicht van Reinier van Anflo, Geeraert Brandt toegezongen. . . „ 569
Fragmenten uit een Gedicht van Jan Vos, op den Vrede. . . . „ 691
Lambert van den Bos aen Vondel. . . . . „ 782
Een derde aen de bovengemelde twee. . . . . „ 783

PLAATSING DER PLATEN.

Het Portret van Leonardus Marius.	Over den Tytel.		
De Tytelplaat van Virgilius Maroos Werken.	„	blz.	10
Het Fac-fimile van Vondels brief aan Constantijn Huigens. . . .	„	„	421
Het Fac-fimile van Vondels brief aan Juffer Zueria, de huishoudfter van Huigens.	„	„	422
Het Fac-fimile van Vondels brief aan P. C. Hooft.	„	„	424
Maria Stuart.	„	„	492
Het Standbeeld van Louise van Oranje te Oranjeburg.	„	„	540
Zinnebeeldige voorftelling van den vrede met Spanje.	„	„	588
De Leeuwendalers.	„	„	674
Salomon.	„	„	756
Het Fac-fimile van het gedicht op M. Kretzers St. Marie Magdalena.	„	„	772

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

HET geſlacht der Vosſiusſen was, als ik vroeger reeds heb doen opmerken [1]), naauw verwant met dat der Juniusſen. De beroemde Hoogleeraar Franciskus Junius had, behalve de drie dochters, waarvan te dier gelegenheid gewach is gemaakt en de eene met Vosſius, de andere met de Brune gehuwd was, twee zoons nagelaten, Joannes Kazimier en Franciskus, beiden den roem huns vaders niet onwaardig. De oudſte, hoezeer in de Oosterſche en Westerſche talen meer dan gewoonlijk bedreven, inzonderheid in de Hebreeuwſche, in welke laatſte het de

1) Deel IV, blz. 26.

wensch zijns Vaders was geweest, hem het Hoogleeraarsambt te zien verwerven, had, toen dit na diens overlijden tegenliep, de baan der letteren voor die der wapenen verlaten, waartoe hem vooral zijn oom van moederszijde, de beroemde verdediger van Steenwijk, van Cornput, had aangemoedigd. Met lof had hy zich daarin gekweten, toen hy, in den jare 1624, te Geertruidenberg door de pest uit het leven gerukt werd, een weduwe achterlatende met onderſcheiden kinderen, waarvan de jongſte, Franciskus, kort voor zijns vaders dood geboren, te Groningen, waar zijn moeder woonde, zijn eerſte onderwijs genoot en later in het huis van zijn oom Vosſius werd opgeleid. Vervolgends te Groningen den graad van meester in de beide Rechten verkregen hebbende, begaf hy zich op reis en onthield zich een tijd lang zoo te Parijs als te Bazel, als later vooral te Angers, waar hy nog bloedvrienden wonen had.

Zijn oom, Franciskus, de jongſte zoon van den grooten Godgeleerde, die in 1589 te Heidelberg geboren was, had, even als zijn broeder, de letterkunde voor de krijgsdienst verlaten, doch was, toen het twaalfjarig beſtand hem de gelegenheid affneed om zich hierin te onderſcheiden, weder tot de ſtudie, bepaaldelijk tot die der Godgeleerdheid, teruggekeerd. In 1617 te Hillegondsberg beroepen, had hy, reeds in 't volgende jaar, toen er twist ontſtond over de wettigheid zijner benoeming, hierdoor een tegenzin gekregen in de kerkelijke zaken en was in 1621 naar Frankrijk, en van daar naar Engeland gegaan, waar het hem zoo wel beviel, dat hy er dertig jaren verbleef, en er vooral de gunst genoot van den vermaarden Thomas Howard, Graaf van Arundel en Surrey, voor wien hy onder anderen een katalogus vervaardigde van de ſchilderyen, beelden en andere voortbrengſelen van kunst, welke deze uit Griekenland en Klein-Aziën had byeengebracht. Dit gaf hem aanleiding tot het ſchrijven van een werk *de Pictura Veterum* (over de ſchilderkunst der Ouden), 't welk door de zorg van zijn zwager Vosſius te Amſterdam in 1637 door Blaeu werd uitgegeven. Junius zette later dit werk niet alleen over in 't Engelsch, maar ook in zijn moedertaal, welke zijn lange afwezigheid hem niet had doen vergeten, gelijk hy ook hier te lande beſtendige vriendſchapsbetrekkingen onderhouden had.

Onder degenen, in wier ſtudiën hy vooral belang ſchijnt geſteld te hebben, was Johannes de Brune, de zoon zijner zuster Johanna, en gemeenlijk Jan de Brune de Jonge genoemd. Deze, met een vlug vernuft begaafd, hield, offchoon ook in oude en vreemde talen uitmuntende, zijn moedertaal vooral in eere, en deed daarin ten jare 1639 eenige gedichten, onder den tytel van: „Veirsjes, Kusjes, Geſangen en Honichbyen," het licht zien: in 1641 bezorgde hy de uitgave der Nederduitſche vertaling van het werk van zijn oom over de Schilderkunst der Ouden, 't welk hy vercierde met een fraaie voorrede en opdracht aan Prins Frederik Hendrik. In 1643 gaf hy een nieuw werk uit, waaraan hy den zonderlingen tytel gaf van „De

Wetſteen der vernuften." In dit werk, 't welk hy aan Cats opdroeg, had hy den ſtijl van Montaigne pogen na te bootſen. Hoe het aan Vondel behaagde, blijkt uit het ſtraks volgende gedicht, 't welk hy opdroeg aan Franciskus Junius. Deze, in het jaar 1643, in 't gevolg des Graven van Oxford, ons vaderland bezocht hebbende, had, hoezeer hy toen maar een kortſtondig verblijf alhier maakte, echter niet nagelaten, by die gelegenheid zijn zwager Vosſius te bezoeken, en was waarſchijnlijk door dezen in kennis gekomen met onzen dichter, die onder anderen het navolgende byſchrift op zijn afbeelding ſchreef.

OP

DEN EDELEN HEER

FRANCOIS JUNIUS.

DIT 's Junius, des ſchilders rechtehant.
Zijn bloet is eêl, noch eêler zijn verſtant.

1 *Des ſchilders rechtehant* voor „des ſchilders gids en leidsman."

Spoedig weder naar Engeland teruggekeerd, deed hy in 1644 nogmaals een keer naar Holland met denzelfden Graaf, wanneer hy te 's Gravenhage een vertoog over de krijgskunst ſchreef, onder den tytel van: *Paraeneſis misſa Alberico de Vere, comiti Oxonienſi, pueritiae tempus extremum principium habenti militarium rudimentorum in Belgii foederati exercitu.* — Het gedicht van Vondel, waarvan ik ſtraks gewaagde, zal, na deze uitweiding, beter worden verſtaan.

AEN

DEN EDELEN HEER

FRANCOIS JUNIUS. F.Z.

OP DEN

WETSTEEN DER VERNUFTEN.

Zoo Junius te rugge ziet
Naer zijn geſlacht, hy roemt zich niet
Op der veroudren adel, fier
Verworven door 't bebloet rappier;
Maer op hun lettereer, behaelt
Met eene pen, die ſchooner ſtraelt,
En beter ſchrijft dan ſcherp geweer.
Hy treckt uit niemants ſcha zijn eer.
Zijn yver wint der braven gunſt;
Het zy hy hun de Schilderkunſt
Pooght in te ſcherpen, klaer en net;
Het zy hy zich te paerde zet,
En leert den Ridder, nimmer moê,
Gebruicken ſpore, en toom, en roê;
Terwijl de klepper brieſcht, en zweet
In 't gulle ſtof, van trapplen heet.
Dit geef den Neef den vryen toom,
Om naer te draven zulck een' Oom,
Met zijne ſchacht, die niet veraert
Van 't bloet, dat tijt noch arbeit ſpaert.
De Brune krijght een' heldren glans,
Nu zijn vernuft ſchakeert een' krans
Van bloemen, keurigh uitgezocht,

3 *Op der veroudren adel:* in dezen regel valt de nadruk verkeerdelijk op het toonlooze *der*. Beter zoû 't klinken, indien er ſtond: *Op zijner oudren adel* — of, nog liever: *Op adel van vooroudren.*

7 *En beter ſchrijft:* daarin is zeker niets vreemds gelegen, dat een pen beter ſchrijft dan ſcherp geweer; maar de bedekte zin is: „die meer roem en lof verwerven doet."

10 Zinſpeling op zijn werk *De Pictura Veterum.*

12 *Het zy hy zich te paerde zet:* d. i.: „het zij hy over de krijgskunst ſchrijve." Zinſpeling op het werk van Junius. boven vermeld.

19 *Niet veraert:* „niet *ontaard*," zouden wy thands zeggen.

22,23 *Een krans van bloemen:* „den *Welſteen der Vernuften.*"

Als had een Pallas 't werck gewrocht.
Wie luſt ſchept in een eenigh ding;
Zijn leven is verandering.
Zoo leeft natuur, van ſchulp in ſchulp,
En toont haer kunſt, van tulp in tulp.
De duivenhals, by zonneſchijn,
Gelijckt turkois, ſafier, robijn,
En gout, en zilver, en van all's.
Noch ſchooner dan de duivenhals
Verandert deze veêr haer' ſtijl,
En kort op reis de lange mijl;
Of krimpt den dagh in huis en hof,
Verluſtight door haer mengelſtof.
Het wufte voorhooft krijght een kreuck
Van wijsheit, daer de wijze ſpreuck
Zich mengelt in een boertery.
Men heeft hier keur van leckerny.
Het ſchakelen is ongemeen
Van loſſe dingen, vaſt aen een
Verknocht, en wonderbaer verrijckt,
Door 't geen malkander minſt gelijckt.
De Hoveling, in 't Haeghſche woudt,
Of onder linden, onderhoudt
Zijn Joffer nu, van dagh tot dagh,
Met meer genoegen dan hy plagh.
Behaeght leergierigen dit ſtuck,
Zoo wacht ick met den naeſten druck
Het tweede deel, en voort de reſt.
Wat ſpaert die Geeſt voor 't allerleſt?

26 *Zijn leven is verandering:* d. i.: „hy (de Brune) leeft by verandering."

34 Men ziet hieruit dat de *run and read library* niet eerst met den ſtoom in de waereld is gekomen. Integendeel hadden onze vaderen by de trage middelen van vervoer veel meer behoefte aan reislektuur, dan wy, en konden in de duodecimoos in hoornen bandjes en het verbazend aantal vlugſchriften, dan ook ruimſchoots bevrediging vinden.

41-44 De zin is: „de Brune weet op een ongemeen treffende wijze op zich zelve ſtaande zaken aan elkander te ſchakelen en te verbinden: zoodat de meest tegenſtrijdige dingen op 't cierlijkst tot een geheel worden gevormd."

45 Ik weet niet of een haagſche Joffer tegenwoordig wel gediend zoû wezen met de geestige kwinkſlagen welke de Brune opdiſcht.

Jan de Brune had twee zusters gehad, waarvan de eene, Maria, die om haar vernuft, bevalligheid en kunde zeer geroemd werd, omtrent dezen tijd, of wellicht iets vroeger, in den bloei der jaren overleed [1]). Iſaac de Gruyter ſchreef een Latijnsch treurdicht op haar afſterven, en Vondel dit grafſchrift:

1) Zie DE CRANE, *Orat.* blz. 60.

OP

MARIA DE BRUNE.

Is elck uit mengelſtof gebouwt;
Maria hing van wightigh gout
En vlugh quickzilver los aen een.
Verſtant en Leventheit beſtreên
Elckandre fel. Het ſtemmigh zwaer
En zedigh licht, een oneens paer,
Door dwangk in een perſoon verknocht,
Moſt ſcheiden door dien tegentoght:
Want 't een het ander overwoegh;
Dies ſprong haer levens reep te vroegh,
In 't voorſte van het lenteperck.
Beklaegh het lijck op dezen zerck.

1 *Is elck uit mengelſtof gebouwt:* d. i.: „is ieder mensch uit beſtanddeelen gevormd van verſchillenden aart."
4 *Verſtant en Leventheit:* tegenover *'t verſtand,* waarmede het goud, wegens zijn vastheid (ſoliditeit) wordt vergeleken, ſtaat de *levendheid* (vivaciteit), waar van het kwikzilver tot zinnebeeld ſtrekt. Voor *levendheid,* dat verouderd is, ſchrijft men thands „levendigheid." Het woord heeft hier ter plaatſe echter meer bepaald de beteekenis van „levenslust, levensbewegelijkheid."
8 *Door dien tegentoght:* d. i.: „door dat die tegenſtrijdige naturen elk een verſchillenden *trek* bezaten, de eene naar het hemelſche, de andere naar het aardſche."
9 *'t Een het ander overwoegh:* d. i.: „het een woog zwaarder dan het andere."
10 *Haer levens reep* voor „haar levensdraad."
11 *In 't voorſte van het lenteperck* voor „in 't prilſte van haar jeugd."

De naam van de Brune, en geene andere reden, noopt my hier ter plaatſe een Graffchrift van onzen Dichter in te lasſchen op een anderen Bruin, t. w. den ſtichter der Karthuizer Orde.

OP

DEN HEILIGEN VADER

BRUIN VAN KEULEN,

STICHTER

VAN

DE KARTHUIZERS ORDEN.

Dees zerck bedeckt den helt, die, als een fackel, lichte,
En d' eerſte in wildernis des Heilants ſchaepskoy ſtichte;
Zijn naem was BRUIN, een zoon van Keulen, aen den Rijn.
De luſt tot aendacht dreef hem voort naer een woeſtijn,
Tot in Kalabrië. Hy leerde Chriſtus wetten.
Zijn lippen ruſten noit Godts waerheit te trompetten,
Zoo luide dat zijn faem door al de weerelt klonck.
Genade, en geen verdienſte, in 's mans geſtrengheit blonck.
De zeſte in wynmaent zagh hoe ziel en lichaem ſcheide.
Het lichaem ruſt in 't graf, de ziel in Godts geleide.

BRUIN VAN KEULEN: Bruno, de ſtichter der Karthuizer Orde, was in de elfde Eeuw te Keulen geboren en werd tot den geestelijken ſtand opgeleid. Na Kanunnik te zijn geweest, oordeelde hy het beter, zich in de eenzaamheid aan godvruchtige beſpiegelingen te wijden en koos de *Chartreuſe* in Dauphiné tot zijn woonplaats, naar welke plaats de Orde, waarvan hy de ſtichter was, genoemd werd. Paus Urbaan II, die hem zeer genegen was, als zijn leerling geweest zijnde, riep hem naar Italiën; doch Bruno, die de eenzaamheid beminde, begaf zich naar Kalabriën, en overleed aldaar in den jare 1101. Hy werd eerst in 1514 door Leo X onder de Heiligen geplaatst. Men heeft van hem een uitlegging der Pſalmen, kommentariën op de Zendbrieven van Paulus en andere werken, die Theodorus Petrejus, een Karthuizer monnik, in 1611 heeft uitgegeven. — Zie voorts *Gysbr. van Aemſtel*, D. III. blz. 369, vs. 564.

4 *Aendacht* voor ,,aandachtige overpeinzingen.'' Zoo zal ons nog een gedicht van V. voorkomen, dat tot tytel voert: ,,Eenzame *aendacht* in de vaſten.'' By de Onroomſchen wordt meer, in gelijken zin, het woord ,,betrachting'' gebezigd. By Franſchen en Engelſchen bezigt men 't woord: *meditation.*

8 *In 's mans geſtrengheit:* men denke hier aan geſtrengheid, niet jegends anderen, maar jegends zich zelven.

9 *De zeſte in wynmaent:* de dood van Bruno wordt op den 6 October 1101 geſteld.

In 't volgende jaar kwam de vertaling in proza van Virgilius' werken in 't licht, een arbeid, met welken Vondel zich reeds een geruimen tijd had bezig gehouden. Groote vlijt had hy aangewend om de eigenſchappen van de Latijnſche taal zoo na mogelijk in de zijne over te brengen, den waren zin van 't oorſpronkelijke te treffen, en zwier en kracht aan zijn ſtijl by te zetten: ofſchoon hy zich beklaagde, dat hy, na den dood van de meeſten dergenen, die hem vroeger in zijn arbeid als trouwe raadgevers hadden ter zijde geſtaan, met zijn eigen riemen langzamer moest voortroeien. Immers, behalve Reael, Jacob Baeck en Plemp, van wier overlijden reeds voor lang geſproken is, waren ook Moſtert en Vechters geſtorven: met van Baerle was de vriendſchap een weinig verkoeld, en hy had geen anderen raadsman dan zekeren Jacob Venkel, een man, die in 't Latijn en Grieksch wel ervaren ſchijnt geweest te zijn, doch tot wien Vondel maar nu en dan en niet geregeld zijn toevlucht nemen kon. Het mag zijn, dat zijn overleden vrienden hem, zoo zy geleefd hadden, de uitgave zouden hebben afgeraden, en hem liever aangeſpoord om Virgilius in dichtmaat te bewerken (iets wat hy thands nog naliet, om redenen, in zijn Opdracht ontwikkeld, doch later deed); — doch nu blijkt het niet, dat iemand hem weêrhield, zijn werk in 't licht te geven. Hy deed dit dan ook, en wel met een Opdracht aan Huygens — waaruit men mag afmeten, dat hy, ondanks zijn geloofsverandering, nog altijd hoopte, dezen in den rij zijner begunſtigers te mogen tellen.

PUBLIVS

VIRGILIVS MAROOS

WERKEN.

1646.

EXTRACT UIT HET PRIVILEGIE. [1])

De Ridderſchap, Edelen en Steden van Hollant en Weſtvrieſlant hebben geoctrojeert aen Abraham de Wees, Boeckverkooper t'Amſterdam, dat hy alleen zal mogen drucken en uitgeven, of doen drucken en uitgeven *Alle de Wercken van P. Virgilius Maro, vertaelt door I. V. Vondel,* en dat gedurende den tijt van vijftien eerſtkomende jaren: interdicerende en verbiedende het voorſz. boeck in 't geheel oft deel, in 't groot oft kleine, en ſulcks in eenigerley formaet, of op eenigerhande wijze te drucken, of uit te geven, te doen drucken of te doen uitgeven, of elders gedruckt zijnde, te verkoopen, of doen verkoopen, of in eenigerhande manieren te diſtribueren, venten, handelen, of verhandelen, op zoodanige merckelijcke penen, als hunne Grootmogenden goet vinden zullen daer toe te ſtatueren, en op de verbeurte van de voorſz. gedruckte uitgegeve verkochte gediſtribueerde of verhandelde boecken, en drie hondert guldens, gelijck alles breeder blijckt by de brieven van Octroy hier van verleent. In 's Gravenhage onder den grooten zegel, den veertienden van May, 1646.

Onder ſtont

J. CATZ. ut.

Noch lager

ter Ordonnantie van de Staten

BEAVMONT.

1) PRIVILEGIE: dit is, voor zoo verre ik heb kunnen vinden, 't eerſte werk van Vondel, waarvoor privilegie gevraagd, of althands verkregen werd.

Op steen gegraveerd naar de oude koperplaat.

Lith. v. Emrik & Binger.

OP

DE TYTELPRINT

VAN

MAROOS WERCKEN.

'T GEBOUW der Tytelprint wijſt aen
Door beelden, die gehouwen ſtaen
Uit marmerſteen, al Maroos wercken;
Beknopt en kunſtigh aen te mercken.
  Het vrouwebeelt, ter rechte zy,
Beelt Lant-en-ackerbouwery
Natuurlijck uit; dewijl de jaren,
Als vrouwen, vruchtbaer zijn door 't baren,
  Oock milt in 't opvoên van haer vrucht.
Ghy ziet hoe arbeitzaem haer zucht
Den ploegh en 't kouter aen durf vatten,
Beluſt op Ceres korenſchatten;
  En hoe de flincke arm zoo ſtijf
Den horen houdt, met vette olijf
En druif en weeligh ooft geladen,
Om 's menſchen nootdruft te verzaden.
  De krans van goutgeele airen fluit
Om 't hooft. Zy ent of plant de ſpruit.
Het ſnoeimes, hangende aen den gordel,
Beſnoeit den tack en ranck, om 't vordel.
  De Biekorf aen haer voeten geeft
Haer waſch, dat aen de vingers kleeft,
En honighdauw, uit tijm en bloemen,
Waer op Hymet en Pindus roemen.
  Zy vockt oock vee aen, kloeck van aert,
De koe vol melcks, en 't moedigh paert.

20 *Vordel:* als meer, voor 't rijm, voor *voordeel.*

De geit en 't zoghlam ſcheert de heide
Geruſter, onder haer geleide:
Dan weckt de veltfluit om den hals
Arkadie met veel geſchals,
Dat huppelt, op haer Herderslieden,
Van Saters, daer de wolven vlieden.
Het ſtrijtbre beelt, ter flincke hant,
Een Heldenzanggodin in ſtant
Gelijck, voorzien met helm en degen,
En krijghstrompet, ten krijgh genegen,
Begint alree geluit te ſlaen,
En noopt Eneas fiere Zwaen,
Wiens borſt van yver voortgedreven,
Al bruiſende door zee gaet ſtreven,
Van Xanthus oever, in gevaer,
Terwijl de Grieckſche vlam zijn hair
Verzengt, en drooght zijn waterplaſſen,
Daer Ilium noch roockt in d' aſſen.
De Heldenzwaen, van dwalen moe,
Begeeft zich naer den Tyber toe,
Om, zoo d' Orakels haer ontvouwen,
't Gevalle Pergamum te bouwen,
Ter ſtede, daer een wolveſpeen
Zal zoogen twee, noch teêr en kleen,
Twee brave zoons, uit Mars geboren,
Wiens afkomſt 't aertrijck is beſchoren;
Wiens afkomſt zelf ten outertroon
Zal voeren met haer ſtedekroon
Vrouw Cybele, en haer tamme dieren,
Daer Rome leert haer Godtheit vieren;
Daer 's weerelts Hooftſtadt entlijck ruſt,
En afgeoorlooght, Godt AUGUST
Begroet, met d' onderbroghte ſcharen,
Die hem ten hemel op zien varen.
O MARO 'k zie hier uwen ſchijn
In dezen ſchilt, en danck Urſijn
Den Kardinael, die ons naer 't leven
Ons noch uw troni heeft gegeven.

31 *Herderslieden* voor *herdersliederen.*

34 *Een Heldenzanggodin* voor „de muze van 't heldendicht."

38 *Eneas fiere Zwaen:* met die *Zwaen* wordt Virgilius zelf gemeend. Vergelijk het gedicht aan Louyze Marie, D. IV, blz. 750, vs. 2.

55 *Vrou Cybele:* de derde ſylbe in *Cybele* is lang en behoort niet met een volgenden klinker weg te ſmelten.

62,63 *Urſijn den Kardinael:* een der Kardinalen uit het beroemde geſlacht der Orſini, die aan het Vatikaan een onſchatbare verzameling boeken naliet, en, gelijk men beweert, een beeltenis van Virgilius.

DEN EDELEN GESTRENGEN HEERE,

Konstantyn Huigens,

RIDDER,

HEERE VAN ZUILICHEM, MONICKELANT EN ZEELHEM,

RAET EN SEKRETARIS

VAN

ZIJN HOOGHEIT.

Ick neem de vrymoedigheit om den Ridder, en in hem de rechte hant van zijn Hoogheit, wat outs en wat nieuws t' effens aen te bieden, dat is, den Poeet in het Nederduitſche kleet. Het ſpreeckwoort zeit, dat het kleet den man maeckt, maer hier zal de man het kleet maecken, door zijn volmaecktheit d'onvolmaecktheit des kleets te baet komen, en het een zekere aengenaemheit byzetten: want hoewel gewaet en cieraet oock een volſchapen menſch vry veel luiſter en gunſt verleenen; nochtans ſchijnt

de ſchoonheit, beſtaende in gelijckmatigheit der leden en hun verwen, en bevalligheit en voncken en zwieren en voeghelijcke bewegingen door het ſlechte en eenvouwige kleet hene: men merckt heimelijck dat onder de ruwe ſchorſſe een edele natuur verholen leit, en de ſchoone Apollo zelf, onder een herders py, naulix de ſtralen van zijn Godtheit verbergen kan. Tot noch toe heb ick des Dichters naem gezwegen: doch 't is onnoodigh hem met name te noemen, aengezien de naem van Poeet dit allergeluckighſte vernuft door een zekere uitnementheit en hantveſt toekomt, en alleen eigen is; gelijck men by de Stadt genoeghzaem Rome, de Hooftſtadt der weerelt; by den Vorſt, het hooft des Rijcks, Auguſtus plagh te verſtaen. [1]) De noot heeft eige namen ingevoert, om verwarringe te mijden, en gelijcke gedaenten, oock gemeene van enckele dingen t' onderſcheiden: maer wat alleen en eenigh boven alle anderen uitſteeckt, dat behoeft geenen eigen naem, en blijft altijt het doorluchtighſte, gelijck d' eenige vogel, [2]) die eeuwen overlevende, als de zon, aller lichten bron en oirſprongk, noit weêrga zagh. D' overeenſtemminge der treflijckſten heeft, door een gedurig gevolg der tijden, dezen Helt den naem van Poeet, als eenen tytel en tytelrecht, onder alle Latijnen, (ick durf met zommigen niet zeggen oock boven alle Griecken, ja Homeer zelf) opgedragen, zoo dat hy hemelhoogh en verre boven den nijt geſtegen, achter dezen ſcheutvryen en diamanten ſchilt veiligh zit, en van boven, als uit zijnen troon, aenziet hoe menige Latijnſche veder naer dit wit der volkomenheit mickt, terwijl het van niemant tot noch toe recht getroffen wert. Den Latijnen zal deze vertalinge min dan den Nederduitſchen behagen, wanneerze zien, hoe de Fenix hier vry wat van zijne blinckende vederen gelaten hebbe: want indien, gelijck zommigen drijven, onder elck woort lettergreep en letter eenige geheimenis van zin of klanck

1) *Auguſtus plagh te verſtaen:* t. w. „by de Romeinen, of althands by de Latijnſche ſchrijvers."
2) *D'eenige vogel:* de „Fenix." Zie eenige regels verder.

ſchuilt; [1]) wat moet'er nootzaeckelijck door d'ongelijckheit der beide talen, en heuren ongelijcken aert en eigenſchappen, en het verſchil van namen en woorden, die tekens der betekende zaecken zijn, geſpilt worden en verloren gaen, oock zelf aen bloemen en geuren van welſprekentheit; behalve dat dicht en ondicht, of vaers en onvaers onderling verſchillen, gelijck trompetklanck en bloote ſtem, en het vaers een ſtem, door een drieboghtige trompet krachtigh uitgewrongen, [2]) gelijck is. Hierom moght de vertolcker liever Auguſtus Hofzwaen in rijm en op maet leeren opzingen: maer hoe veel meer had'er de Mantuaen van zijn vederen moeten laten, indien men zijnen geeſt door benaeutheit van voeten en rijm beſtont te prangen en te knijpen, en uit verlegenheit te rucken, te plucken, en ter noot doorgaens met geleende pluimen van rijm-en-noodige ſtopwoorden te decken. Het vertaelde te rijmen, zonder afdoen of toedoen, is qualijck mogelijck, ja onmogelijck, en dwaelt meeſt al min of meer af van het vertaelde. Ick zagh hem dan niet nader nochte eigentlijcker dan door onvaerzen en onrijm uit te beelden, om den Nederlander te levendiger Maroos ziel in te boezemen, hem te beter te dienen, en met een den Latyniſt, wien het Latijn nu miſſchien ſmaeckelijcker wil vallen, wanneer hy d' eigenſchappen der Roomſche met onze moederlijcke ſpraecke zoo na overeen gebroght, en den ſtijl en rede zoo vlack en effen gevlijt ziet, als my mogelijck was. Terwijl men bezigh is met onze tael te bouwen, het ſpoor der zelve naer te ſpooren, en op papier te leggen, vondt ick altijt baet met overlegh van taelkondigen iet te vertolcken. Verſcheide oordeelen ſchieten verſcheide ſtralen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, terwijl een eenigh oordeel maer een' eenigen ſtrael uitſchiet,

1) *Of klanck ſchuilt:* deze dwaasheid werd in de daad verkondigd, toen men, na de wedergeboorte der letteren, met de Griekſche en Latijnſche ſchrijvers een afgodery pleegde, van welke men in Vondels dagen nog lang niet genezen was, en men als 't ware de myſtiek zoo wel als de Kabbala op hen over had gebracht. Later verviel men tot een ander uiterſte en ging men den Fenix Horatius van twee derde zijner vederen, als van een niet eigenen tooi, berooven.

2) *Krachtigh uitgewrongen:* vergelijk hier den ſlotregel van Vondels byſchrift op Jan Vos:

Een ſtem, gewrongen door een boghtige trompet.

en arm by den rijckdom van velen is: doch naerdien zommige Mecenaten der Poëzye overleden, anderen eldèrs bezigh zijn, moſt men zich aldus behelpen, en met zijn eige riemen wat te langkzamer voortroeien, tot dat dit werck by ſchrandere herſſenen met der tijt rijper opgenomen (indien het die eere gebeure) allengs meer geſlepen en gladder gepolijſt werde. Dat is d' oirzaeck waerom het eerſt verlangt en wenſcht in Heer Huigens handen te vallen, en gekeurt te worden van een tong, die zoo keurigh op verſcheide talen, de Zanggodinnen zoo toegedaen is, datze hem oock gewilligh tot in de ſchaduwe van zijn legertente, [1]) onder trommels en trompetten, en donders van kartouwen volgen, de pijnelijckheit en geeſtwonden des verbolgen oorlooghs met haer hemelſche muzijcke helpen verzachten en genezen, en verlangen den gezegenden vredezang allen Nederlanderen toe te zingen. Schept zijne Ed. eenigh vermaeck uit deze vertalinge, zy zal op dat bezadighde oordeel t' aengenamer zijn by hooge en lage ſtaten van menſchen, oock fraeie vernuften en ſpitsvondige geeſten, wienze dienen kan, inzonderheit Dichteren, Redenaeren, Latijnſche Scholen, en voort allen die de ſchilder-en-tekenkunſt hanteeren. Hier op dan dit werck het licht, onder het loof van Zuilichems doorluchtigen naem, betrouwende, wenſch ick altijt te blijven,

Edele geſtrenge Heer,

Uwe Ed. dienſtſchuldige en ootmoedige

J. V. VONDEL.

1) *In de ſchaduw van zijn legertente:* men ziet hieruit, dat Huygens zich toen nog in 't leger bevond, of althands veronderſteld kon worden zich daar te bevinden.

AEN DEN LEZER.

TOEN Ocktaviaen Auguſt, Iulius Cezars nazaet en erfgenaem, den burgerlijcken oorloogh [1]) geluckigh had beſlecht, Janus tempel [2]) geſloten, en over Rome, het Roomſche volck, en zulck een weerelt geruſt en vreedzaem den toom der heerſchappye mende, was het dienſtigh, dat 's Vorſten eere en gezagh, oock het aenzien van 't nieuwe Rijck en des zelfs voortreffelijckſte en outſte geſlachten vermeert en beveſtight werden, door eenigh heerlijck en uitſtekende werck van Latijnſche Poëzye, niet min dan eenigh werckſtuck van de Griecken, der Latijnen voorgangers en aenleiders, die, met zoo groot eenen lof en naemhaftigheit, [3]) de doorluchtige daden der aeloude helden, hunne voorvaderen en lantslieden, over de wijde weerelt uitbreidden, en in top haelden; gelijck inzonderheit bleeck by de gedichten van den eerſten zeetoght naer Kolchos, om het gulden Vlies, en die bloedige oorlogen, voor Thebe en Troje gevoert, welcker gedachtenis de weerelt en alle eeuwen beloofde t' overleven. Tot zulck een meeſterſtuck dan wert een vernuft ge-eiſcht naer mate van de grootheit en 't gewight der zaecke; en hier toe beſloegh wonder wel, [4]) dat (gelijck Fortuin Auguſtus bykans in alle dingen toeloegh, en zijn zijde hielt) ten

1) *Den burgerlijcken oorloogh:* letterlijke overzetting van 't Lat. *bellum civile.* In 't Nederduitsch ware echter *burger-oorlog* verkieslijk geweest, en zou men onder *burgerlijke oorlog* zoodanigen verſtaan, die een *burgerlijk* karakter heeft.

2) *Janus tempel:* volgends ſommigen geen *tempel,* maar een eenvoudige poort, die in oorlogstijd open ſtond, doch by een algemeenen vrede geſloten werd: wat maar drie malen plaats had gedurende het beſtaan van het Romeinſche Rijk, onder Numa, na den Puniſchen oorlog, en na den ſlag by Actium. Vergel. *Stedekroon,* Deel III. blz. 132, vs. 63,64.

3) *Naemhaftigheit* voor „vermaardheid."

4) *Hier toe beſloegh wonder wel:* „tot dat oogmerk trof het zeer gelukkig," zouden wij zeggen. In denzelfden zin als toen *beſlaan* bezigt men nu „zijn *beſlag* krijgen."

dien tijde PUBLIUS VIRGILIUS MARO bloeide, en bekent en gewilt was, door cenige koftelijcke proefftucken, met verwonderinge [1]) ten hove opgenomen. Dees dichter, ter goeder ure, in het dorp Andes, by Mantua, geboren, en in het Grieckfch namaels, om zijn oprechtigheid, en bloode eerbaerheit, Parthenius [2]) genoemt, was te Kremone, Milaen, en Napels in Latijnfche en Grieckfche taelkunde, en alle edele wetenfchappen en kunften, inzonderheit in artfenye, en wiskunft, opgetrocken: en te Rome komende, om zijn ackers te hereifchen, die Auguftus, neffens andere gebuurlanden, na den burgerkrijgh, onder zijn getrouwe foldaten uitdeelde, geraeckte alleen weder aen zijn erfgoet, door voorfpraeck van Pollio, [3]) Varus, [4]) en Gallus, [5]) om welcker wil hy, uit een danckbaer harte, zijne Herderszangen, in drie jaren tijts, volzong; gelijck oock federt zijn Lantgedichten, in zeven jaren te Napels, Mecenas, zijnen befchutter, [6]) ter eere; van welcke beide wercken het eerfte Theokrijt [7]) niet toegaf; het ander Hefiodus, [8]) en te gelijck de Faem van den grooten Iulius, hier onder de Goden ingewijt, voorbyftreefde: [9]) en zijn gedichten werden, in 't openbaer door tooneelzangers, op het tooneel, menighmael loflijck opgezongen: want men zeit, dat hy 's morgens vroegh vele vaerzen dichtende, en die den geheelen dagh over vylende, en lickende, gelijck de beerin haer jong, menigte van regels op een klein getal, en tot zulck een volkomenheit broght, dat al de fchouwburgh hem hier op toejuichte, met hantgeklap, en vrolijcken galm, en de zelve eerbiedigheit, die de Raet en het volck van Rome den Keizer toedroegen: en Burgemeefter Cicero, vader der welfprekenheit, riep dezen jongen helt uit, voor d' Anderde [10]) of Tweede Hoop van Rome; gelijck de Dichter dezen tytel federt onder de bloemen van zijnen Eneas vlocht en borduurde, en Askaen ter eere, [11]) te paffe broght: oock had Maro zelf Auguftus (zegenrijck

1) *Met verwonderinge* d. i.: „met goedkeurende verbazing."
2) *Parthenius:* d. i.: „de maagdelijke."
3) *Pollio:* „C. Afinius Pollio." Zie HORATIUS *Carm.* II. *Od.* I.
4) *Varus:* „L. Varus" of wellicht *Varius*, die beiden onder de vrienden van Virgilius en Horatius behoord hebben, en over wie nog wel nader zal gefproken worden.
5) *Gallus:* Cornelius Gallus was een dichter uit de eeuw van Augustus, doch wiens werken even als die van Pollio zijn verloren gegaan. Immers wat op zijn naam is uitgegeven fchijnt aan zekeren Maximianus te moeten worden toegefchreven. Ook hy zal ons nog wel voorkomen.
6) *Befchutter* voor „befchermer."
7) *Theokrijt niet toegaf* voor „niet onderdeed voor de veld- of herderszangen van Theokritus," een Griekfchen dichter, die zich beroemd maakte door zijn bevallige idyllen.
8) *Hefiodus:* een der oudften, zoo niet de oudfte onder de bekende Griekfche dichters. Zijn *Werken en dagen* (door mijn vader in Nederduitfche vaerzen overgebracht), behandelen ongeveer 't zelfde onderwerp als de *Georgica* van Virgilius.
9) *En te gelijck.... voorbyftreefde:* de fchrijver wil zeggen, dat Virgilius zich door deze dichtwerken nog grooteren roem verwierf dan Julius Cezar, al werd deze onder de Goden gefteld.
10) *Anderde:* vertaling van 't Lat. *altera:* 't is 't zelfde als *andere;* doch hier als telwoord gefchreven, even als *tweede*, *derde*. Zoo zegt men nog *eenerleî* en *eenderleî* enz.
11) *Askaen ter eere:* VIRG. *Aen.* XII. 168. *Magnae fpes altera Romae.*

wederkeerende van den zeeftrijt, tuffchen Marck Antoni Kleopatre en hem geflagen, en zich, in Kampanje, t' Atelle wat verquickende) vier dagen achtereen de Lantgedichten voorgelezen, daer, zoo dickwils zijn ftem ftuite, Mecenas hem verpoofde. De Poeet, die zich dickwils te Kampanje en in Sicilie onthielt, woonde naeft de hoven van dezen Mecenas een man van Koningklijcken ftamme, en Ridder, die de Raetsheerlijcke achtbaerheit weigerde, en de treflijckfte amptenaer, te Rome en in Italie, zeer gezien was by Auguftus, die zulcks op Maro verflingerde, dat hy hem noit zijn verzoeck affloegh, rijckelijck befchonck, gemeenzame brieven toefchreef, onder zijn gemeenzaemfte vrienden rekende, en zich van zijnen raet, niet alleen in kunft en wetenfchappen, maer oock in gewightige rijckszaken niet zonder vrucht diende; gelijck de Ridder en Droft Hooft zijnen Parnasheiligh [1]) ter eere zingt: [2])

Was Maro niet gelijck
Een zuil van koper aen de puy van 't maghtigh Rijck?
Geen Raetsheer, daer Auguft wel veiligh op moght flapen?
Wiens wijsheit hem te fta quam meer dan menighs wapen.

Maro zich wonder wel op het heelen der paerdegebreken verftaende, kreegh door 's Vorften ftalmeefter eerft kennis aen het hof, fchoot om zijn zeventien jaren den mannelijcken tabbert aen, ten zelven dage, dat Lukretius de Poeet, wiens vaerzen hem mede geeft en oordeel byzetten, dezer weerelt overleedt. De Mantuaen dan, die zijnen mont zoo lieflijck aen het dunne riet zette, en den nachtegael door weeligheit en rijckdom van klancken overtreffende, in zijne Herderszangen den lagen, [3]) in zijn Lantgedichten den middelbaren toon hielt, wert allerbequaemft geoordeelt, en uitgekozen en geheilight om den hoogen toon, gelijck Homeer, te blazen, de Keizerlijcke trompet [4]) te fteecken, en zich van den Tiber tot aen den Eufraet, en in Thule, [5]) of noch verder te laten hooren; en Auguftus leide hem op den arbeit van Eneas den Trojaen, uit wiens bloet en ftamme de Romainen, volgens d' overeenftemminge van bykans alle

1) *Zijnen Parnasheiligh:* d. i.: „den dichter, dien hy boven alles eerde en vierde." Wy zullen de uitdrukking later terugvinden.

2) *Ter eere zingt:* de hier aangehaalde plaats komt voor in een gedicht van Hooft *aan den Baron van Asperen. Verfch. Ged.* blz. 222.

3) *Den lagen: laag* moet hier niet genomen worden in den zin van: „onedel, plat," maar in dien van „eenvoudig," als ftrookende met de perfonen en onderwerpen, waartoe de „Herderskouten" doorgaands betrekking hebben. Intusfchen wachte men zich, de uitdrukking te letterlijk op te nemen; daar diezelfde eklogen fomtijds niet van zwier en verheffing ontbloot zijn, en onder anderen de vierde geheel den epifchen toon aanflaat.

4) *De Keizerlijcke trompet* voor „den hoogften, meest verheven toon."

5) *In Thule:* wat voor de *ultima Thule* by de Romeinen gehouden werd, is nog niet uitgemaakt. Sommigen verftaan er Ysland door: in elk geval fchijnt er een eiland mede te zijn bedoeld, en wel een, dat meer westwaart dan Brittanje gelegen was.

ſchrijvers, geſproten, en de muren van 's weerelts hooftſtadt, Rome, het grootſte van alle dingen, gebouwt zijn. Aldus begoſt de zon der Latijnſche poëzye, op Auguſtus wenck, noch hooger te rijzen, en door twalef boecken, gelijck door een ſtarlichte heirbaen van twalef hemeltekenen, haren glans en heerlijckheit noch breeder 't ontvouwen, leide in Sicilie en Kampanie hare twalefjarige moeite af, en liet de ganſche weerelt ſtof haer eeuwigh te bedancken, voor het teelen der vier gezegende ſaizoenen van geleertheit welſprekentheit wijsheit en allerhande kunſt en geeſtigheit, zoo verre het meer dan menſchelijck verſtant reicken kon. Nu zagh men dat de droom zijner moeder Maja niet ydel was, toenze van dit vernuft zwanger, droomde, hoeze eenen lauwertack voortbrengende, en in d' aerde plantende, dien ſchichtigh zagh opgroeien, tot eenen volwaſſen boom, met allerleien geurigen bloeſſem en ſchoone appelen geciert en geladen. Nu docht men om den tack, die, volgens 's lants gewoonte door de kraemvrouw op de geboorteplaets van hare vrucht gepoot, 's daeghs daer na zoo hoogh ſtont, als oude populieren, en voor heiligh gehouden, naer het kint, Virgilius [1]) genoemt wert. Propertius [2]) had, zoo ras hy ſlechts eenige beginſſels van dit werck zagh, alle Grieckſche en Latijnſche ſchrijvers heeten ruimen, en met luider keele geroepen: ick weet niet wat hier grooter en treflijcker dan d' Ilias voor den dagh komt. Auguſtus op den toght naer Spanje belet, ſtorf ſchier van verlangen naer dit wonderwerck, en ſtoffeerde zijn brieven aan Maro, uit genoeghte, met gebeden en dreigementen, om des Dichters eerſte ontwerp, of eenigh ſtuck van den Eneas te zien; het welck Virgilius, in zijn antwoort, beleefdelijck en eerbiedighlijck weigerde, tot dat hy langen tijt hier na, toen het werck voltoit was, hem drie boecken, te weten het tweede, vierde, en zeſte voorlas, inzonderheit dit zeſte, 's Keizers zuſter Ocktavie ten gevalle, die hoorende deze woorden van haren zone: ghy zult Marcel wezen; van moederlijcke beweegheniſſe bezweem, en naulix wat verquickt, den Poeet voor elck vaers rijckelijck beſchonck. Hy plaght oock velen anderen zijne vaerzen, en meeſt zulcke waer op eenigh bedencken viel, voor te lezen, om, gelijck Apelles zijn ſchilderyen, uit leerzucht, ten toon

1) *Naer het kint, Virgilius:* werd niet veeleer het kind, naar dien ſtam of roede (*virga*), die de moeder had zien ontſpruiten, *Virgilius* genoemd?

2) *Propertius had* enz. Dit ſlaat op hetgeen de Latijnſche dichter PROPERTIUS, *Lib.* II, *Eleg.* XXV, vs. 65, van de Eneïs ſprekende, zingt:

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graji.
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

d. i.:

Zwicht, Roomſche en Griekſche ſchrijvers, zwicht!
Daar komt ik weet niet wat aan 't licht,
Nog ſchooner dan Homeers gedicht.

ftelde, het verftant der menighte te hooren, de misflagen te beteren, zijn kunft van alle vlecken te zuiveren, en te brengen tot zulck een volkomenheit, waer mede het den nakomelingen, ter goeder tijt, overgereickt wert. Terwijl de Mantuaen met flijpen en polyften bezigh was, gingk het twee-en-vijftigfte jaer zijner oude in, en hy nam voor naer Griecken en Afie te vertrecken, om daer zijn levens overfchot alleen aen de wijsheit te hangen, gedurigh drie jaren achtereen al zijn werck te maken van den Eneas te cieren en op te toien, en niet eer hier af te fcheiden, voor dat dees zijn volle beflagh hadde, en de lefte hant daer aen gehouden ware: maer op wegh t' Athenen gemoete hem Auguftus Cezar, die uit den Oosften weder naer Rome quam; dies befloot hy met den Keizer weder te te keeren; en gezint Megare, een ftadt by Athenen, te bezichtigen, floegh in een teeringe, die op de reis, alzoo men zonder ophouden voortzeilde, zoo aengroeide, dat de quijnende dagelix zwacker werdende, te Brundufium, [1]) anderen zeggen te Tarentum, [2]) belandde; en begeerigh, om Metapontum [3]) te bezoecken, door het heete weder, binnen weinige dagen, gedurende het Burgemeefterfchap van Plautius en Lukretius overleedt. Het gebeente wert, op 's overledens begeerte, en 's Keizers laft, te Napels, daer hy lang genoeghelijck den tijt overbroght, gevoert, by den wegh van Puteole [4]) begraven, en met zijn eigen grafdicht gekroont. Virgilius te vore vaft fmiltende, en zijnen fterfdagh te gemoet ziende, eifchte menighmael en ernftigh zijne fchriften, om den Eneas, als nogh niet genoegh naer zijnen zin overzien, te verbranden; het welck hem geweigert, zoo beval hy 't zelfde by uiterften wille: doch Auguftus, door Tukka [5]) en Varus, [6]) hier van afgemaent zijnde, belette die onwaerdeerbare fchade; gelijck de Keizerlijcke vaerzen noch getuigen, en de nakomelingen hebben het Ocktaviaens voorzichtigheit te dancken, datze dien onfchatbaren fchat, hun door zijne handen zorghvuldigh overgelevert, noch bezitten. De Faem dezes onfterflijcken mans begoft, na zijn overlijden, gelijck het gebeurt, eerft dapper aen te waffen, en tegens die van Homeer aenworftelende, en de geleerde weerelt in twee deelen fcheurende, liet federt gedurigh, en alle eeuwen door, geenen kleinen ftrijt onder

1) *Brundufium:* een ftad van Kalabriën, aan de Adriatifche zee gelegen, waar de Appiaanfche heirbaan eindigt. Van daar gefchiedde gemeenlijk de overtocht naar Griekenland.

2) *Tarentum:* mede een haven in Kalabriën, toen zeer rijk en machtig.

3) *Metapontum:* een ftad van Lukaniën, niet verre van Tarentum gelegen.

4) *Puteole:* een ftad in Kampaniën, tusfchen Napels en Baja gelegen.

5) *Tukka:* een geleerde Romein, die met Varus, op bevel van Augustus, de Eneïs heeft nagezien.

6) *Varus:* ook hier kan wederom, 't zij L. Varus bedoeld worden, aan wien Virgilius zijn zesden Herderszang opdroeg, 't zij de treurfpeldichter Varius, die met Tukka de Eneïs nazag. Beide perfonen worden meermalen met elkander verward.

d' uitſtekenſte oordeelen, die, gelijck de Goden om Troje, elck hun zijde kozen, en vaſt zwoeghden en zweetten, d' een om d' eere van Homeer, die zeker overtreflijck 1) is, het hoofd op te houden; d' ander om Maro, die niemant wijcken wil, in top te halen. De ganſche weerelt was van overouts her ingenomen en droncken van Homeer, wiens gedichten ontrent zoo out, of noch ouder als Koningk Davids lofzangen gerekent, elck in den mont hadde, en gelijck Orakels der Goden eerde. Die grijze ouderdom zijner vaerzen, zoo heiligh en eerwaerdigh geacht, als eertijts oude eicken, door Heidenſche Prieſters Iupijn toegewijt, en het getuighenis der uitſtekenſte verſtanden broghten hem geen kleine eerwaerdigheit toe, ja zulcks, dat de Homeriſten, voor Maroos tijt, op het ſpoor van het ingewortelde gevoelen, geſtadigh dreven, en vaſt ſtelden, dezen man tot noch toe niet alleen geenen voorgaenden te wijcken, maer oock nimmermeer in volgende tijden zijne wederga te zullen gemoeten. De begunſtelingen van Homeer, na Maroos tijt, ſteunden even vaſt op d' uitſpraeck der eerſte allerberoemſte en volgende Wijzen. Sokrates, der Filoſophen vader, en het voorbeelt van deught en wijsheit, had geheel en al, gelijck een ſcholier zijnen meeſter, Homeer aengehangen; de goddelijcke Plato hem met verſcheide en heerlijcke tytelen beſchoncken, en begroet, als den eerſten leitsman van alle ſchoone en treurſpelige dingen; zijnent halve 2) de dichters geſchat zonen kinders en Profeten der Goden; vaders en aenleiders tot de wijsheit; hem genoemt den allerbeſten en goddelijckſten der Poëten, wiens vaerzen niet betaemden gezongen te worden van zulcken, die zich niet de wijsheit toeheilighden. Ariſtoteles hielt ſtaende, dat Homeer, by hem overzien en verbetert, in treffelijcke zaecken, d' allerbeſte en d' eenige Poeet was, en d' eenige van alle Poëten, die wiſt wat hem te doen ſtont, en met woorden en gedachten alle anderen overtrof: en die groote Filoſoof, Alexanders leermeeſter, rekende het zich ten roem, in zes boecken, des zelven Dichters dubbelzinnige geheimeniſſen t' ontvouwen; gelijck bykans alle oude Filoſofen, waer van men wel ſeventigh zou kunnen oprekenen, en onder dit getal Krates, hierom Homeriſt geheeten, en Zeno, Heraklides van Pontus, Aratus de Sicyoner, Maximus de Tyrier, Porfier, Panetius, en Syriaen, ja zelfs beide de Ptolemeuſen, doorluchtige Koningen van Egypten, waer van d' een, Ariſtons zoon, vijftigh boecken beſchreef. Ariſtarchus, die beſaemde en kieſche letterkunſtenaer, was zoo zinnelijck op Homeer, dat hy alle regels wraeckte, daer zijnen adem niet over gingk. Demokrijt, de bekende naer-

1) *Overtreflijck:* hier in den zin van: „voortreffelijk."
2) *Zijnent halve:* „om den wille van Homerus."

yveraer der wijsheit, [1]) gaf te kennen dat Homeer, met een goddelijcke nature begaeft, een cieraet van allerhande woorden bouwde, en zonder eenen goddelijcken en hemelſchen aert onmagtigh was [2]) zulcke vaerzen te uiten. Athenen, Pallas toegewijt, en het Heilighdom der wijsheit toebetrouwt, ſtelde een wet, uit wiens kracht Homeers vaerzen alle vijf jaren in 't openbaer opgezongen werden, en dat uit danckbaerheit, dewijl de Poeet in zijn Ilias haren lof ophaelde, en haer burgers voor Troje monſterde; ja die ſtadt was gewoon zich te beroepen op het getuighenis van hem, die van Apolloos geeſt zonderling gedreven wert; en geheel Griecken hielt hem voor den uitnemenſten aller Poeeten, en alleen waerdigh de Grieckſche ſpraeck en letters en namen te verbeteren. Dion Guldemont had kennis dat des zelven gedichten by d' Indianen, in hun eige tale vertaelt, opgezongen werden, en zy, die vele van onze ſtarren, gelijck de Beeren, nimmer zagen opgaen, beſcheit wiſten van Priaems jammer, het geklagh en geſchrey van Andromache en Hekuba, en Achilles en Hektors moedt en manhaftigheit, en riep overluit: zoo veel vermagh een eenigen mans gezangk. Dionys Halikarnaſſer noemt dien Poeet den opperſten van allen, bron van alle wetenſchap en welſprekentheit, en oordeelt zijn gezangk, tot in top toe, met een ſcherpe en gladde welſprekentheit geſchakeert te zijn. Plinius kroont hem met den tittel van bron der vernuften. Plutarchus, Keizer Trajaens onderwijzer, wiens geleertheit zoo groot een gezagh heeft by de geleerde weerelt, datze zich ſterck maeckt, indien d' aeloude wijsheit en geleertheit verzonck, die weder uit zijn papieren op te viſſchen; dees, het niet de pijne waert achtende van Virgilius een woort te reppen, vergult en bezaeit zijne zedeſchriften en doorluchtige mannen met Homeers vaerzen en fabelen; houdt het onmogelijck, zonder goddelijcke gunſt, en Apolloos ingeven, zulck een hooge en voeghelijcke poëzy te kunnen voortbrengen; dat zijn fabelen, die meeſt beriſpt worden, een nutte beſpiegelinge en overbloemde deftigheit omvatten; zijn Ilias de kracht des lichaems, gelijck Ulyſſes dolinge de kracht der ziele aenwijſt; en hy, die de beginſels en het zaet der wijsheit zaeit, boven allen verwonderenswaerdigh zy: want, zeit de zelve, op een andere plaets, onder de byzonderheden, die van den Prins der Poeeten gezeit worden, is deze overwaerachtigh, dat Homeer d' eenige is, die noit iemant verzade, van wien de menſchen noit walghden, en hy vertoont zich by de lezers altijt anders, en altijt bloeiende door een nieuwe bevalligheit. De reden waerom haelt de

1) *Naeryveraer der wijsheit: nayveren* en „najagen" zijn als ſynoniem te beſchouwen, en de uitdrukking beteekent alzoo: „iemand, die wijsheid najaagt."

2) *Onmaghtigh was: was* ſtaat hier in den zin van: „ware geweest."

zelve Filofoof uit des zelven dichters gedicht aldus: want het geen men alreede klaer gezeit heeft, valt hatelijck, zoo men 't herhaelt: weshalve hy zijne toehoorders van d' eene vertellinge in d' andere voert, en door deze nieuwigheit d' ooren behindert [1]) mat en zat van toeluifteren te worden. Plutarchus fchrijft het Alcibiades toe tot een voorteken van zijn toekomende verftant, dat hy uit zijn kintsheit gaende een' oorbant [2]) gaf aen den meefter, die van hem naer Homeer gevraeght, zeide, dat boeck niet te hebben: en hy getuight hoe Alcibiades een ander, die bezigh was met Homeer te verbeteren, overhaelde [3]) met deze woorden: verbetert ghy Homeer, en blijft ghy een fchoolmeefter? ja by Plutarchus krijght Homeer den naem van goddelijcken geeft en hemelfchen Homeer, in de kunft der Zanggodinnen, en vergulder van den Trojaenfchen oorloogh; en die Filofoof melt, hoe de Rechters (geftelt om vonnis te vellen, en een van beide de dichtkampioenen, namelijck Homeer of Hefiodus, den prijs toe te leggen) zeer verlegen zaten, naerdienze zich fchaemden over twee zulcke groote perfonagien te oordeelen. Oock zwijgt de gemelde niet, hoe Alexander de Groote d' Ilias, als zijn allerkoftelijckfte juweel, in Darius juweelkoffer opfloot, en onder zijn hooftkuffen leide; op Achilles graf des Dichters lof bazuinde, en zoo vele fteden krackeelden, om zich zijn geboorterecht toe te eigenen; gelijck Cicero, Archias den Poeet verdadigende, hier mede zijn zegel aenftack, met Ennius de Poëten heiligh achte, en gedacht hoe de Griecken Homeer een kerck toewijdden; als aen eenen, die zoo veel grooter eere verdiende dan de Treurdichters Efchylus, Euripides en Sofokles, wien men door laft van den namaels vergoden Lykurgus metale pronckbeelden toekeurde; behalve dat het hem in Griecken aen geen graf nochte kopere beelden ontbrack; en het eilant Chios muntte Homeer op zijn penningen, tot een bewijs, dat hy des zelven inboorling was. De lierdichter Horatius fpeelt hem ter eere: [4]) wat oirbaer wat onoirbaer is, zeit hy niet beter dan Kryfip en Krantor? op een andere plaets: [5]) Homeer toonde op wat mate ghy der Koningen en Vorften daden en bloedige oorlogen befchrijven kunt. De rederijcke Quintiliaen zelf zeide: [6]) gelijck Aratus acht, dat men van Iupijn moet beginnen: zoo fchijnen wy recht

1) *Behindert* voor *hindert*, even als *befluiten* voor *fluiten*.
2) *Oorbant* voor „oorveeg, klap."
3) *Overhaelde* voor „doorhaalde, doorftreek."
4) *Speelt hem ter eere:* 1 *Epift.* II. vs. 4.

Quid utile, quid non,
Planius ac melius Chryfippo et Crantore dicit.

5) *Op een andere plaets:* in zijn *Ars poët.* vs. 73.

Res geftaegue regum ducumque et triftia bella
Quo fcribi posfent numero monftravit Homerus.

6) *Quintiliaen zeide: Inft. Orat.* Lib. X.

van Homeer te beginnen: want dees (gelijck hy zelf zeit, dat vlieten en bronnen uit den Oceaen beginnen te vloeien) was voorbeelt en oirſprongk van allerhande ſlagh van welſprekentheit, en niemant overtrof dezen in groote zaken, door hooghdraventheit; in kleene, door eigentlijckheit:.[1]) hy gingk, in woorden en ſpreucken en ſchickinge van zijn geheel werck, de maet des menſchelijcken vernufts te boven; en gelijck Homeer by de Griecken, zoo leide Virgilius by ons den gezegenden gront, en is ongetwijfelt onder alle Grieckſche en onſe Poeeten de naeſte aen hem. Dit beveſtight Quintiliaen uit den mont des Afrikaens Domitius, die, toen hy hem vraeghde, wie Homeer naeſt quam, antwoordde: Virgilius is de tweede, nochtans nader aen den eerſten dan aen den derden. Om nu Xenofon, Strabo, Atheneus en anderen over te ſlaen, zoo laet ons hier aen hechten zommige Heilige Outvaders, die met hunne ſchriften d' ongetwijfelde waerheit tegens de laſteraers des Kriſtendoms onderſteunen; gelijck Iuſtijn de Martelaer, en Klemens Alexandrijner niet ſchroomen aen te tekenen, hoe Homeer vele dingen, uit der Profeten ſchriften gezamelt, in zijne kunſtige verzierſelen gevlochten hebbe; namelijck de Scheppinge, in Achilles ſchilt geſchildert; het Paradijs door Alcinous hof afgebeelt; en Lucifers val door Ate betekent. Sint Ambroos toont, hoe Ezaias en Ieremias, van de Sirenen ſprekende, door d' oude fabelen des Grieckſchen Poeets elck waerſchuwden voor de bekooringen der weerelt, en haer liefelijck gezangk, het welck de zielen der jongelingen, tuſſchen de klippen en het ſtrant dezes levens, pooght te verſchalcken. De groote Baſilius roept: al Homeers Poëzy is een lof van de deught, waer in hy elck dingh op zijn rechte tijt te pas gebroght heeft: en hoewel de zalige Gregoor Nazianzener, gelijck vele andere Outvaders, d' ydelheit der fabelen aenwijſt, nochtans noemt hy hem den vermaerden Homeer, en zijne Poeezy wonderbaer. Dat men nu Eneas, een onvoltoit werck, van den eigenaer zelf ten viere verwezen, boven dat van Homeer, en den zoon boven den vader, den ſcholier boven den meeſter zette, was al t' onverdraeghzaem; [2]) en de ganſche Trojaen op den vorm van Ulyſſes dolinge en d'Ilias gegoten, en van Homeers draden geweven, ja dien Apollo dickwils van woorde te woorde nagezongen: het waren al geleende Fenixpluimen waer mede deze zwaen zich opproncknte. Wat vont men niet in Maro, dat niet alleen Aratus, Heſiodus, Theokritus, Pindaer, Partheen, Pizander, Apolloon, en inzonderheit Homeer, maer oock Ennius, Livius Andronikus, Lukretius en velen

1) *Eigenlijckheit:* 't Lat. *proprietas.*
2) *Onverdraeghzaem* voor „onverdragelijk."

anderen toebehoorde, zoo dat de Roomſche Zanggodin zich ſchaemde in het licht bezien te worden! Hoe menighmael kan hy zijn voorgangers luiſter noch niet bereicken, en op het gebaende padt met gelijcke ſchreden involgen! Hoe menighwerf zoeckt hy zijn ſluickery kunſtroovery en geſtole vonden door herſtelling van zaecken, wiſſeling van namen en woorden, of anderſins te verbergen, die evenwel niet nalaten overal door te ſchijnen! Maen en ſtarren en zulcke nachtlichten moſten zich wachten het geleende licht zich zelve toe te eigenen, en de zon, waer uit zy glans ſchepten, met haren glans uit te daegen. Het was noch niet vergeten, hoe Karbijl [1]) de letterkunſtenaer, met zijnen Eneasvlegel, een boeck zoo geheeten, Maro beſtont te beucken en te dorſſchen, met dolingen en laſteren te bekladden, en hem zijn kunſtſtroopery uit te drijven; Keizer Kaligula, hem van geeſt en geleertheit te plonderen, en te vervolgen, zoo dat het, gelijck Suetoon melt, luttel ſcheelde, of zijn gedichten werden uit alle boeckkameren gevaeght, zijne pronckbeelden gemorſelt. Aldus ſloot men endelijck, dat'er van outs nochte vermaert Grieck, nochte Latyniſt gevonden wert, die Homeer niet ſchatte voor den grootſten Filoſoof, doorluchtighſten Poeet, vader der welſprekentheit, vinder der dingen, natuur-en-zedekenner, bron der vernuften en geeſten, leermeeſter des eerlijcken wandels, en goddelijck gezaghhebber over heilighdom en ceremonien, ja zonder wederga.

De Maroniſten, voor geen klein gerucht vervaert, bejegenden de Homeriſten doorgaens met geene mindere vierigheit, en verdadighden Virgilius op deze wijze: Zy ſtelden voor vaſt, dat vroeger of ſpader in het licht te komen niemant eigentlijck tot roem of ſchande gedijt, en deshalve Homeer en Maro hier in gelijck ſtonden; hoe hoogh men oock hierom den eenen boven den anderen pooghde te verheffen. En beſtont d' eerwaerdigheit juiſt hier in, zoo gingk Heſiodus, by zommigen ouder van jaren geſchat, boven Homeer. Oock lochende Rome noit, dat Athene ouder was, en Latium in Griecken ter ſchole leggende, daer de borſten der wijsheit zoogh; gelijck Griecken, en met name Homeer, in Egypten d' eerſte leſſen leerde; indien Homeer zelf geen Egyptenaer was; een geſchil van overouts bepleit, en noch ongewezen [2]). De voorgaende Wijzen voor Maroos tijt Homeer zonder omzien lovende, konden niet oordeelen wat de nakomende tijt aen den dagh zoude brengen. Dat Homeer den naem van vinder en vader der heldenpoëzye droegh, ſproot hier uit, dewijl men geen grijzer heldendichters

1) *Karbijl:* in 't Leven van Virgilius door DONATUS, XVI. 62, leest men: *est et adverſus Aeneida liber Carvilii Pictoris, titulo Aeneidomaſtix* (Eneïs-geeſel): doch wat het tegenſchrift behelst wordt niet vermeld, en Heyne verklaart ook niets over dezen Carvilius Pictor gevonden te hebben.

2) *Noch ongewezen:* wy zouden thands zeggen: „nog niet uitgewezen."

van zoo groot een werck met name wilt te noemen; doch twijfelde Aristoteles zelf niet datze'r geweest waren: gelijck oock de fabelen, in zijne wercken geweven, niet alle by hem verziert, maer ten deele gerimpelde wijven, en boeren in Chios, en elders; ten deele den Egyptenaren ontleent werden, die niet luttel van starrekunst en andere natuurkennis eerst uit Chaldeen en Oosterlingen schepten. Alle wijsgierige volcken zochten licht by uitheemsche vernuften, en voeghden 'er het hunne by, zonder eenigh verwijt te schroomen. Al wat van Griecken en Latijnen, voor Maroos tijt, de pen voerde, schatte Homeer op zulck eenen dieren prijs, naerdien tot hunnen tijt toe niemant zich openbaerde, die in de renbaen der heldenpoëzye hem niet verre achter aen in zijne schaduwe volghde: en Maro al geboren zijnde, zoo was 'er toch tijt van noode, om recht en rijp zijn wercken t' overwegen, waer in zijn prijzers zeiden, dat niet alleen geen boeck, geene fabel, nochte vaers, maer oock geen woort, geen lettergreep, nochte letter vergeefs gevonden wert. Gelijck dan Homeers majesteit en grootheit niet terstont bleeck, zoo ras zijn gedicht uitquam, en zijn kunst en vernuft allengs, van tijt tot tijt, en eeuw tot eeuw, getoetst, bekent en voor uitnemende gekent werden; zoo eischte Virgilius oock tijt en jaren, zou men, gelijckerhant en uit eenen mont, van zijn waerdye oordeelen. Homeers gezagh en aenzien, uit d' algemeene overeenstemminge gesproten, verbluften, in den beginne en een goede wijl, vele schrandere oordeelen, zulcks datze in 't eerste naulix dorsten denken Maro neffens Homeers zijde te stellen, voor dat achtbare stemmen, rijper geworden, en meer en meer aenwassende, moedt schepten, om den Latynist niet alleen neffens, maer oock boven den Grieck te stellen, uit geenen ydelen waen, maer ondervindinge van het gene 'r in stack. Griecken, [1]) stoffende van aert en opgeblazen om zijne oudtheit en grijze hairen, achtte dat 'er geen verbeuren aen was met Homeer hemelhoogh en zonder mate te prijzen; en dit velt des roems te winnen viel gemackelijck en licht, zoo lang 'er niemant verscheen, die het hooghhartige Athenen het hooft dorst bieden: doch de volkomenheit der Latijnsche Zwane aenstrevende, [2]) zoo bleeck het wat de Latijnen, die zich zoo dapper en loflijck van hun nageburen en voorgangeren dienden, vermoghten, en met hoe doorzichtigh een oordeel zy de kunstige vonden, den Griecken ontleent, verbeterden, ja zelf den stijl van Museus, [3]) by zommigen netter en cierlijcker dan die van Homeer ge-

1) *Griecken* is hier niet 't mv. van *Grieck*, maar staat voor „Griekenland."

2) *Doch de volkomenheit der Latijnsche Zwane aenstrevende* voor „doch toen Virgilius kwam." — Vondel bezigt hier, op 't voorbeeld der Latijnen, een losfen ablativus (of nominativus).

3) *Museus:* een Atheensche dichter en wijsgeer, zoon van Eumolpus en Selene, leerling en na-

oordeelt: waerom Maro niet Homeer, maer Mufeus, in d' Elyzifche velden, met den fneeuwitten offerbant om het hooft, tot zangmeefter, onder den rey van Febus Priefteren, inwijdde. Indien Plato, Ariftoteles, en alle voorgaenden nu opzagen, en Virgilius in zijn eige fpraeck verftonden, zy zouden, zonder twijfel, zich meer over hem dan Homeer verwonderen, en hun ontijdigh oordeel verworpen. Wat Quintiliaen belangde, die was eer het gevoelen van Domitius den Afrikaen dan zijn eigen gevolght, en had zoo vroegh het hart niet, om tegens het aenzien der outheit, alreede te diep ingewortelt, aen te gaen, gelijck Propertius, die ruftiger zijn hart over Maroos proefftuck uitfprack. Plutarchus ftilzwijgentheit, uit al te groot een zucht tot zijnen lantsman, om hem in zijnen ftaet te laten, verdoofde Maroos luifter niet, die toen noch jongk was; en dees Filozoof, zelf geen geboren Latynift, wou liever voorzichtigh zwijgen, dan onvoorzichtigh van het Latijn oordeelen. Hy wist wel hoe hatelijck de gelijckenis van twee zulcke overvliegende verftanden was, en kon veiliger Homeer verheffen dan van Maro reppen. De Latijnen zelfs hadden het Latijn beft verftaen, en het ontbrack hier aen geen aenzienelijcke oordeelaers en hanthavers van Maroos grootheit: en hoe vele doorluchtige pennen zweven zelfs hun eige doorluchtige lantsluiden voorby, zonder de namen eens te gedencken. Auguftus majefteit ftreeck de vlagh voor die van Alexander de Groote niet, en zoude het werck van den Eneas, dat hy Heiligh noemt, noode tegens d' Ilias verwiffelen. Keizer Alexander Seveer vergaepte zich aen Maroos beelt, dat, gelijck een Godtheit, in zijne hofkappelle, onder andere Heilighdommen mede ten toon ftont. Ciceroos uitfpraeck weeck voor geenen Demoftenes of eenige redenaers. Ovidius, [1]) de geeftighfte aller Poeeten, noemde Maro by Auguftus den geluckigen dichter van uwen Eneas, en den Eneas het doorluchtighfte werck dat oit in Latium uitgingk. Statius [2]) durf dien goddelijcken Eneas niet beftaen na te ftappen, en aenbidt die voetftappen flechts van verre. Silius [3]) begroet Mantua, Maroos geboorteftadt, als het huis der Zanggodinnen, dat door het gezangk des Andyners ten hemel

volger van Orfeus. Geen fchriften zijn er van hem overgebleven, en het is ons daarom niet mogelijk, te beflisfen, in hoe verre de hem gegeven loffpraken op goeden grond fteunen.

1) *Ovidius:* tegen Augustus zegt hy: II, *Trist.* 533

Ille tuae felix Aeneïdos auctor.

en III, *Art. Am.* 338, van de Eneïs fprekende:

Quo nullum Latii clarius exftat opus.

2) *Statius: Theb.* XII:

Nec tu divinam Aeneïda tenta
Sed longe fequere et veftigia femper adora.

3) *Silius:* t. w. SILIUS ITALICUS. *Punicor.* Lib. VIII, vs. 595.

Mantua Mufarum domus atque ad fidera cantu
Evecta Aonio et Smyrnaeis aemula plectris.

gevoert, het geluit van Smyrne naeryvert. Iuvenael [1]) roept: men zal den dichter van d' Ilias loven, en de vaerzen van den luitklinckenden Maro, die Homeer naer zijn kroon fteken: hy melt hoe Maro en Homeer, tegens elckandere geleken, en in de fchale opgewogen worden. Maro, zoo wy Martiael [2]) gelooven, bemoeide zich met geene lierdichten, gelijck Flakkus, naerdien hy de maet van Pindaer overtrof; en ftont niet naer den roem der tooneellaerzen, dewijl zijn ftem den toon des treurfpelers verdoofde. Hy noemt Virgilius, wiens trompet den oorloogh fcheller dan iemant uitblaeft, heiligh, en eeuwigh. Plinius [3]) zeit, dat Auguftus Maroos vaerzen verboodt te verbranden, was een treflijcker getuighenis voor den dichter, dan of de Keizer die met zijn eige vaerzen vereerde. Hy getuight dat Silius, de Poeet, Virgilius beelt boven alle anderen plagh aen te bidden, zijnen geboortedagh eerbiediger dan zijnen eigen dagh te vieren, en te Napels, naer Maroos graf, als te kercke, te gaen: en noch heden viert de ftadt Mantua hem, haren inboorling, gelijck heiligh, en eert zijne wiegh, en geboorteplaets, gelijck Parthenope zijn graf, en ruftplaets: en de zelve ftadt Mantua munt noch heden Maro in haere penningen, met geenen minderen roem dan Chios Homeer in zijne munte uitbeelde. De Hartogh van Mantua ftoffeert de zalen van zijn hof met fchilderyen uit Maroos Herderszangen, Lantgedichten, en Eneas boecken, door Iulius Romain, des grooten Rafels grootften leerling, gefchildert. By Paterkulus wort Maro de Vorft der gedichten; by Lampridius, de Plato der dichteren geheeten. Onder de heilige Outvaders zal, uit den naem van alle anderen, ons Sint Auguftijn alleen vernoegen, die noemt hem den grootften, beften en uitnemenften van allen; en belijt dat hy Didoos klaght niet zonder tranen kan lezen. Dit licht der godtvruchtigheit, en zoo vele godtgeleerden en weereltwijzen ftoffeeren en vergulden hun godtvruchtige en geleerde bladen met Virgilius vaerzen en vonden, en de ganfche weerelt gaet zwanger van zijnen lof. Virgilius heeft, in zijnen eenigen Eneas, de wetenfchap des burgerlijcken wandels en krijghshandels, ja den geheelen Ulyffes en d' Ilias beknopter en volkomener dan Homeer begrepen, en wat hy van hem ontfing natuurlijcker en rijcker opgezet, de misflagen ontweken, 't ontleende gebetert, d' overtolligheit befnoeit, en 't oneffen

1) *Juvenael: Sat.* VI. vs. 435.
Committit vates et comparat: inde Maronem
Atque alia parte in trutina fuspendat Homerum.

2) *Martiael. Lib.* VIII. *Ep.* XVIII. vs. 5,6.
Sic Maro nec Calabri tentavit carmina Flacci
Pindaricos nosfet cum superare modos.

3) *Plinius.* VII, 31.

geslepen. Zijn ſtijl verandert en ſchickt zich naer de zaeck, en valt nu rijp en ſtatigh, dan koeler, en langkzamer, dan weeliger, dan vieriger wacker en heftigh, dan eenvouwiger, en bloeiende, en allerhande; zoo dat tien Atheenſche redenaers, bloeiende tijtgenooten, in eenen Maro te zamen gevonden worden, en hy is t' effens Redenaer en Poeet, en alles: en gelijck hy in alle deughden overwonderbaer is, zoo ſtraelt in zijn werck boven al de hemelſche hooftdeught eens gewijden Dichters, de Voeghelijckheit, uit, die nergens bezwijckt, wat perſoon of gewaet hy aentreckt. Maro verwees zijn gedicht niet ten viere, als of Homeer hem voorbyſtreefde, en hy zelf achtte, dat men Herkules eer zijne knods dan Homeer (die zoo Horatius zeit zomtijts ſluimert) een vaers ontwringen zoude; maer om d' ontijdige doot, behinderende dien arbeit te volſtippen, [1]) en de leſte hant daer aen te zetten. Wat van nabootſen, ontleenen, ſluicken en ſtroopen, of anderſins te zeggen viel, dit was nu boven al beantwoort, met den voorgangk van Homeer en zijne lantslieden, die oock elders hun ſtof by een zamelden en leſſen haelden; zoo ſtont het niet te misprijzen, dat Maro zijne wijsheit en aertigheit, en 't alleredelſte uit alle dichteren en Wijzen zoogh, gelijck de honighby haren nektar uit allerleie beemden, bloemen en kruiden treckt. Het ſtreckte oock Homeer tot geen kleine eere, dat zulck een geeſt, gelijck dees, hem boven alle anderen naeryverde; aengezien hy niemant in heldenpoëzy waerdiger kende, waer tegens zijn yver om den palmtack moght worſtelen. Eigen behagen, en niemants deughden te willen bekennen hadden menigh vernuft onder gehouden, terwijl Virgilius, van dit gebreck vry, dapper zijn voordeel dede, met elck op zijn waerde te ſchatten, en zoo wacker in te volgen, tot dat hy hen te boven geraeckte, en Koningk en meeſter van de renbaen bleef. Wou de Nijt Virgilius over de hekel halen; met grooter ſchijn van reden was Homeer gehekelt: dat hy het by den goddelijcken Maro niet meer dan een wijfke van gemeenen ſlagh by een joffer magh halen: dat hy de ſtraetdeuntjes, die om moſtert liepen, [2]) ſlechts op andere voeten zette, aen een ſchakelde, en eenen anderen zwier gaf: dat vele gezonde harſſens menighte van ongerijmde beuzelachtige en kinderachtige dingen in hem aentekenden, en ons rieden te ſchuwen: dat zijn byvoeghelijcke namen dickwils kinderachtigh luiden, laf ſmaecken, en ter plaetſe niet dienen. Dat Virgilius nimmermeer, Homeer menighmael de voeghelijckheit te buiten gaet, en wat

1) *Volſtippen* voor „betuttelen." *Mettre les points sur les i.* Zie Deel III. blz. 55.
2) *Straetdeuntjes, die om moſtert liepen* voor „gemeene liedtjens:" misſchien dacht V. aan de uitdrukking „naar den moſtert" (beter *mutſaert*, brandſtapel) rieken.

voort zonder einde by Makrobius [1]) en anderen op hem te zeggen valt; het welck men liever wou zwijgen, kon Virgilius onberiſpt blijven, die om geen viſſchers raetſel ſufte, noch van ongedult ſtorf. Karbijl dorſt Maro, Zoilus Homeer aenbaſſen, en hierom vermaert, behielt den toenaem van Homeersvlegel, en op dien koop kon iemant lichtelijck aen den tytel van Maroosvlegel geraecken. Virgilius lof beſtont meeſt hier in, dat hy door niemants laſter verminderde, door niemants lof vermeerde: gout bleef gout men hiet het hoe men woude: groote verſtanden ontwijcken die laſterpijlen met zich ſlechts eens te buigen en te verzetten. Maroos geduurzaemſte eerlijckſte en levendighſte pronckbeelt was geen ceder, metael, nochte marmer, maer zijn heerlijck werck, dat voor worm nochte roeſt, nochte rottinge zwichte, en de tanden van den nijt en tijt gemackelijck verduren zou. Wie dit aenrande ſchont zijn eige handen, of toonde zijn kranckzinnigheit, gelijck kranckzinnige Kay Kaligula, nutter geketent dan gelauriert; en zommige eeuwen na hem Karel Kranckhooft, die by Mantua oorlogende, en de vyanden in 't zant leggende, zijner voorouderen gedachtenis en zijn eige daden zoo ſchendigh brantmerckte, toen hy des Mantuaens ſtockbeelt, lang voorhene in die ſtede opgerecht, nederſmeet, om des onſterflijcken mans naem te verdelgen. Wat zaet van laſterlijcke leerſtucken vont men toch in Eneas, doorgaens bezaeit met Stoiſche Akademiſche en Peripatetiſche grontregelen van d'onſterflijckheit der ziele; van godtsdienſt en Godtheit; van godtvruchtigheit neffens [2]) de Goden, het vaderlant, ouders, gemalin, en voeſter; van oorloge, vrede, en verbonden, ſtraffe der ſchelmeryen, belooninge der vromen, en andere heilige en gezonde leeringen, die, gelijck de H. Auguſtijn [3]) zeit, de kinders van kintsbeen op in Maro lezen, om dit niet licht te vergeten. 't Is waer dat hem, die een wijl Chiloos leerlingk was, en zijn gedichten naer den leeſt der perſonaedjen paſte, in zijne Herderszangen wel eenige affchrapſels van Epikuurs leſſen en regelen ontvielen: doch wat half geleerde weet niet, dat het den dichteren geoorloft zy hunne vaerzen met de zetredenen der onderling gedeelde twiſtſcholen en verwarde gezintheden op te flicken. Endelijck behielt dan dit vernuft, met beſtemminge der kloeckſte vernuften, de tytels van Onnavolghbaer, Onbeſtrafbaer, Meeſter der Zanggodinnen, onverbeterlijck, goddelijck, Zuil der Latijnſche ſpraecke, trompet en faem van de Stadt, het

1) *Makrobius:* een ſchrijver uit de eeuw van Theodoſius, die een werk ſchreef onder den tytel van *Saturnalia*, in 't welk geleerde dischgenooten worden ingevoerd, die met elkander onderſcheidene zaken betreffende de oudheidkunde en het recht verſtand der oude ſchrijvers beſpreken.

2) *Neffens* voor „jegends."

3) *De H. Auguſtijn: Virgilium,* zegt hy, *pueri legant, ut poeta magnus omnium* praeclarisſimus atque optimus, teneris *imbibitur annis, non facile oblivione posſit aboleri.*

geflacht der Iulien, en Roomfche volck, den Mantuaenfchen Homeer, het eenige voorbeelt om na te volgen, en alleen waerdigh den naem van Poeet te dragen, Koning en Vorft der Poëten, den eenigen, den rechten Poeet, zonder wiens hulp men vergeefs aen de deur der Mufen klopte: en de Latijnen ftonden, met de Griecken, Homeer d' eerfte plaets onder de Poeeten toe, indienze Maro uitzonderden, en boven aen zetten.

Wy hebben aldus d' onderling ftrijdende yveraers voor Homeer en Maro tegens elckandere gekant en opgezet, op dat, door tegenftellinge en vergelijckinge van beide, deze beide Helden te heerlijcker uitmunten. Homeer behoude zijn verdiende eere, en Virgilius de zijne. Het bepleiten van iegelijcks overtreflijckheit blijve den overvliegenden Wijzen en geleerden bevolen. Iupijn zelf zich ontziende ter vierfchare te treden, om over onfterfelijcke fchoonheden vonnis te ftrijcken, en de fchoonfte van drie den gouden appel toe te wijzen, beval dien bedenckelijcken laft den fterflijcken rechter, die zich hier mede dien vloeck op den hals haelde: veel min durven wy ons aenmeten over de grootfte mannen der weerelt te zitten, maer ons liever over hun uitnementheit verwonderende, wijzen den lezer tot de wercken zelfs, en naer den Parnas, daer Apollo met de Zanggodinnen de rechtbanck fpannende, [1]) dit gefchil rechtvaerdighlijck beflecht, terwijl Maro voor eerft, buiten allen twijfel, onder alle Latijnfche Poeeten, d' eenige Fenix blijft, en eeuwigh blijven zal.

1) *De rechtbank fpannende:* min gewone en min juiste, hoewel niet onverdedigbare uitdrukking voor „de *vierfchaar* fpannende."

KEIZER AUGUSTUS

OP

MAROOS ENEAS.

KON d' onbeſcheidenheidt in 't endt die woorden uiten,
En zulck een gruwelſtuck belaſten en beſluiten?
Zal Maroos Zanggodin, zoo kunſtgeleert, zoo groot,
Zoo ſchoon en milt van tael, te vier gaen, en ter doot?
O ſchendigh ſchellemſtuck! zal 't vier met gloende tanden
Die rijcke boeckſtaef dan verbrijſlen en verbranden?
Kan iemant goedes moedts dat aenzien, zonder leet?
En zal de vlam zijn eer uiet ſparen? maer zoo wreet
Verſlinden 't werck des Helts, die elck zijn verf kon geven,
En alles voeghelijck afſchilderen naer 't leven.
Latijnſche Helikon, Apollo, wijze Godt,
Behindert zulck een ſcha: o Bacchus, ſchiet een ſchot
Voor zulck een zwaricheit, en ghy, o Ceres, mede:
Hy was toch uw ſoldaet in oorloge, en in vrede
Op d' ackers en het velt uw ſchrandere ackerman.
Hy leerde wat de lent opluicken dede, en dan
De vruchtbre zomer teelde, en wat de herrefſtdagen
En wintertijt, het leſt der vier ſaeizoenen, dragen;
Hy bouwde d' ackers, huwde oock olm en ranck te gaêr,
Bezorghde 't vee, en broght de honighbyen, daer

KEIZER AUGUSTUS: dit gedicht is naar een ouden, onbekenden dichter vertaald, o a. te lezen in de *Scholastica in Virgilium*, welke voorkomen in de uitgave van Maroos werken door PANCRATIUS MASVICIUS bezorgd, *Leovardiae*, *Fr. Halma*, 1717.
6 *Die rijcke boeckſtaef* voor „dien rijken letterſchat." 't Enkv. is hier voor 't mv. genomen.
11 *Latijnſche Helikon* voor „Latijnſche Zanggodinnen."
12 *Behindert* voor „hindert," of „verhindert," als meermalen.
14 *Uw ſoldaet* voor „handhaver van uw eer, van uw belangen."

Zy onder hunnen Vorſt het waffen leger bouwden:
Vereerde hy ons dit, dat wy 't verdelgen zouden?
Indien het vry ſta zoo te ſpreken: maer de wet
Moet onderhouden zijn; en wat ons ſterrefbedt
En leſte wil gebiên magh niemant wederſpreken.
Laet eerwaerdy van wet en leſten wil eer breken,
Dan zoo veel arrebeits van zoo veel dagen langk
En zoo veel nachten zie dien ſnellen ondergangk:
De vader van dit werck hebbe eer dees jongſte woorden
Geſproken in een' droom voor d' ooren, die dit hoorden:
Hy heeft miſſchien van pijn al ſtervende gedwaelt
Uit ongedult: miſſchien heeft hem 't verſtant gefaelt,
Terwijl de tong dit ſprack, niet willigh, maer benepen
Van weedom en quellaedje, en het langdurigh ſlepen
Van 't quijnende verdriet: miſſchien ontbrack het hem
Aen oordeel en begrijp. Zal Troje zijne ſtem
Herheffen met misbaer, en weêr zijn' val gevoelen?
De gloet des viers noch eens Eliſaes minne koelen,
En haer gewonde borſt verteeren ganſch tot aſch?
Zal zulck een eeuwigh werck verloren gaen, zoo ras?
Zal dan een oogenblick, een misverſtant ontrouwelijck
Begraeven zoo veel krijghs in kolen, al te grouwelijck?
O Zanggodinnen, komt, brengt water by der hant,
Put ſtroomen, rept u, bluſcht dien jammerlijcken brant,
Eer deze vlam verniel' 't gedicht van onzen Dichter.
Dat Maro leve, en ſtrael', hoe langer, hoe verlichter,
De wijde weerelt door, oock tegens zijnen danck.
'k Verbie 't geen hy geboot met onrecht: zijn gezangk
Zy heiligh na zijn doot, en eeuwigh; en het klincke
En leve, zonder dat men eenigh lidt vermincke,
Door 't heiligh Roomſche Rijck, en glinſtere onverdooft,
En groeie, en bloei', herlezen en gelooft.

26 *Eerwaerdy* voor „eerwaardigheid, heiligheid." De zin is: „laat aan den eerbied, dien men, volgends de wet, aan den uiterſten wil eens afgeſtorvenen betoonen moet, liever te kort gedaan worden, dan" enz.

29,30 De zin is: „laten wy het er liever voor houden, dat Virgilius, toen hy, ſtervende, den last gaf, dat men zijn werk verbranden zoû, niet recht wakker was."

36-39 De zin is: „zal Troje, uit ſmart, nog eens een weeklacht aanheffen, en nogmaals zijn val gevoelen omdat het niet bezongen wordt? Zal Dido om dezelfde reden zich nogmaals verbranden?" enz.

41 *Ontrouwelijck* voor „op onverdiende, onbehoorlijke wijze."

P. VIRGILIUS MAROOS

HERDERSZANGEN.

TITYR.

EERSTE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Virgilius, wiens perfoon hier van Tityr, een' herder, bekleet wort, zijn lant, aen Kremone gelegen, quijt zijnde, quam te Rome, daer hy, naer dien zijn dichten hem by Mecenas, en door Mecenas by Auguft, gunft verworven, zijn lant weder kreeg. Melibeus, een herder (waer onder oock d'andere Mantuaenfche herders begrepen worden) acht dan Tityr den herder geluckigh, terwijl Melibeus van het oude krijghsvolck uit zijn lantfchap gejaeght, zijn ellende befchreit: maer Tityr bekent, dat hy den fcheucker van zoo groot een weldaet altijt zal eeren en dienen.

Daer Tityr, onder 't loof, van Amaryllis fpeelt,
En veilighlijck gebruickt zijn have en vaders erven,
Klaeght Melibeus vaft, die van 't geluck misdeelt,
Zijn weiden miffen moet, en balling 's lants gaen zwerven.

MELIBEUS. TITYR.

MELIBEUS.

TITYR, ghy leght en duickt vaft onder den breeden beuckeboom, en fpeelt een veltliet op een dun riet: wy moeten de grenzen onzes vaderlants en onze lieve ackers verlaten: wy moeten van ons vaderlant fcheiden: Tityr magh op zijn gemack, in de fchaduwe, van zijn fchoone Amaryl zingen, dat 'er het bofch naer luiftere, en op wedergalme.

TITYR.

O Melibeus, een Godt holp ons aen deze geruftheit: ick zal hem oock eeuwigh voor mijnen Godt houden, en menighmael met een

jongk lam uit onze fchaepskoien zijn altaer befprengkelen: want hy laet my aldus, gelijck ghy ziet, mijn offen weiden, en op de herderspijp fpelen al wat my luft.

MELIBEUS.

Waerachtigh dat beny ick u niet, maer verwonder my eer hier over, naerdien al het lant dus in rep en roer is. O Tityr, zie eens, hoe kommerlijck ick mijne geiten, zoo verre van hier, voortdrijve, en dit dier ter nauwer noot voortkrijge: want het worp onlangs hier onder de dichte hazelaers een paer jongen, den zegen mijner kudde, en liet het, ocharm! daer op de bloote fteenrots leggen. My gedenckt [hadden mijn zinnen niet averechts geftaen] dat d' eicken, van den donder geflagen, ons dickwils deze rampen fpeldden; een kraey, ter flincke zijde van den hollen eeckelboom, dickwils dit fpelde. Evenwel Tityr, zegh ons: van wat Godt fpreeckt ghy?

TITYR.

O Melibeus, ick flecht menfch meende dat de ftadt Rome ons Mantua gelijck was, daer wy herders dickwils onze zoghlammers naer toe plaghten te drijven. Zoo geleeck ick wulpen by volwaffe honden; bocken by de moeders; groote by kleene zaken. Maer deze ftadt fteeckt het hooft zoo hoogh uit boven andere fteden, als de cypreffeboomen boven het lage lijnenkruit [1]) uitkijcken.

MELIBEUS.

En wat beweeghde u zoo zeer om Rome te zien?

TITYR.

Mijn vryheit, hoewel ickze traegh en langkzaem verworf; toen mijn grijze baert gefchoren wiert: ick verworfze nochtans ten lange lefte, na dat Galatea ons affloegh, Amaryl de kroon in 't harte fpande: want recht uit gezeit, zoo lang Galatea in 't hart lagh, was 'er geen hoop om vryheit te verwerven, nochte ick bekommerde my met geene have: hoewel myn koien menigh offerlam uitleverden, en ick vette kaes voor de vrecke ftadt perfte, nochtans quam ick noit met de hant vol gelts t' huis.

MELIBEUS.

Ick verwonderde my, waerom ghy, o bedruckte Amaryl, de Goden aenriept: voor wien ghy uwe appels op den boom fpaerde: Tityr was van huis: deze pijnboomen, deze boomgaerden, deze bronnen riepen al om Tityr.

1) *Lijnenkruit: viburna* ftaat er in 't Latijn. Over de rechte beteekenis van het woord zijn de fchrijvers het oneens.

TITYR.

Wat zoude ick doen? Het juck der flavernye kost ick niet affchudden, nocht elders zulcke genadige Goden vinden. O Melibeus, hier vondt ick eerst dien jongelingk, wien ter eere onze altaren jaerlijcks twalef dagen fmoocken. Hier willighde hy eerft mijn bede met deze woorden in: knapen, gaet hene: weit uwe offen; fpant uwe ftieren voor den ploegh, gelijck ghy gewoon zijt.

MELIBEUS.

O hoe geluckigh zijt ghy in uw oude dagen, die uw lant mooght behouden, dat u wel voeden kan, hoewel de weide tusfchen barre fteenrots en flijmigh moerafch, vol biezen, inleit. Het vee, dat jongen draeght, zal geen ongezont gras eten, nochte van 's nagebuurs kudde befmet werden. O hoe geluckigh zijt ghy in uw oude dagen, die u hier, aen uw eige beecken en gewijde bronnen, in koele fchaduwe, mooght verquicken. Hier zal uw nagebuurs willigeboome heininge, wiens bloeffem de byen van Hybla [1]) gedurigh uitzogen, u dickwils al brommende zacht in flaep fuffen: hier zal de boomfnoeier u, onder een fteile fteenrots, toezingen, dat het klincke: en evenwel zullen de tortels op den luchtigen olm, en de heefche ringelduiven, uw tijtverdrijf, ondertusfchen niet ophouden van korren.

TITYR.

Het fnelle Hart zal eer in de lucht vliegen, de vifch op het drooge lant weiden; de Perfiaen en Duitfch, beide uitheemfch en balling 's lants, d' een den Arar [2]) d' ander den Tiger drincken, dan ick zijn minnelijcke bejegeninge uit mijnen zin zal ftellen.

MELIBEUS.

En wy mogen een deel van hier naer Libye trecken, daer men van dorft verfmacht; een deel in 't Noorden; zommigen naer den gezwinden Oaxes, [3]) die het klay affpoelt; zommigen naer Britanje, dat zoo verre van al de weerelt afleit. Och, zal ik wel immermeer, na zoo lang eenen tijt, de grenzen van mijn vaderlant, en na eenige jaren, het zodendack en mijn arme hut, daer ick als een heer leefde, met verwonderinge wederzien? Zal de godtlooze foldaet zulcke welgebouwde en nieuwe aengewonne landen bezitten? de baldadige vreemdeling dien fchoonen oeghft maeien? Ay, bezie eens, waer brengt tweedraght de fchamele burgers toe? Ay, bezie eens, voor wien wy onze ackers bezaeiden? O Melibeus, ga, ent nu peeren: plant

1) *De byen van Hybla:* de Hybla was een berg in Siciliën, rijk met thijm begroeid, waar de byen op aasden.
2) *Den Arar:* een ftroom van Galliën, die in den Rhodanus vliet.
3) *Den gezwinden Oaxes:* een rivier van Kreta.

wijngert. Voort voort mijn geitjes, die eertijts zoo wel tierde. Ick, in een groen hol uitgeftreckt, zal u hier na niet meer, van verre, aen de heggen van een fteenklip zien hangen: ick zal geene vaerzen meer zingen; en ghy geitjes zult van my niet meer in groene klaver en bittere willigen gedreven werden.

TITYR.

Ghy mooght dezen nacht wel by my in het groen ruften: wy hebben rijpe appels, nieuwe kaftanien, en ftremmel [1]) genoegh. Oock roocken ginder om hoogh de boere huizen alree, en d' avont valt met grooter fchaduwe van de hooge bergen.

1) *Stremmel:* d. i.: „geftremde melk." In een latere vertaling van deze zelfde ekloga noemt V. het: *ftremfel.*

ALEXIS.

TWEEDE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Korydon, een herder, op Alexis verſlingert, verzuimt geene middelen, die dienſtigh zijn, om een teeder hart tot onderlinge minne te bewegen: maer ziende met klagen nochte ſmeecken nochte giften niets te winnen, komt eindelijck by zinnen, bekent zijn dwaesheit, en neemt voor zijn verwaerloosde huiszaecken waer te nemen, om door geſtadigen arbeit zich van de moeielijckheit zijner ongeluckige minne (die meeſt uit ledigheit plaght te ſpruiten) t'ontſlaen. Maer by Korydon (magh men Donaet [1]) gelooven) wort Virgilius; by Alexis Alexander, Pollioos knaep, verſtaen, die hem naderhant geſchoncken wert.

De herder Korydon, verblint door blinde Min,
Verhoopt met zijne klaghte Alexis om te zetten;
Doch al vergeefs, helaes! dies ſlaet hy 't uit den zin,
En wiſſelt van beraet, om op zijn nut te letten.

KORYDON, een herder, was op ſchoonen Alexis, zijn meeſters welluſt, verſlingert, en zagh niet op te doen. Hy quam ſlechts gedurigh, in d' eenzame ſchaduwe van dichte en hooge beuckeboomen, dit onbeſlepen gezangk, uit yver, te vergeefs voor bergen en boſſchen ſtroien: o Alexis, ghy wreedaert acht mijne klaghten niet: ghy ontfarmt u niet, en zult my ten leſte om hals brengen. Nu verquickt zich het vee zelf in koele ſchaduwe; nu beſchaduwen doornehagen oock de groene haeghdiſſen, en Theſtylis ſtampt knoploock en wilden tijm, welrieckende kruiden, voor de maeiers, die afgeſlaeft, van hitte

1) *Donaet:* Elius Donatus was een letterkundige der Vierde Eeuw, die de leermeeſter was van Hieronymus, en verklaringen ſchreef van Virgilius en van Terentius.

verſmachten; maer terwijl ick uwe voetſtappen, in het ſteecken van de zon, naſpore, zingen de heeſche ſpringkhanen uit heggen en ſtruicken my na. Viel het my niet lichter Amaryls bitsheit en ongenade en haer hoovaerdy en ſpijt te verdragen? of Menalkas? hoewel hy bruin was, ghy blanck zijt. O ſchoone knaep, betrouw niet te zeer op uwe blanckheit: de witte wintbloem valt af; men leeſt de bruine beziën. O Alexis, ghy keert my den neck toe, zonder eens naer mijn gelegentheit te vragen, en hoe veel witte ſchapen ick weide en melcke. Ick heb duizent lammeren op de Siciliaenſche bergen loopen, en winter en zomer altijt verſche melck; en zing, gelijck de Thebaenſche Amfion, aen zee, op den Aracynt [1]), plagh te zingen, wanneer hy zijn kudden lockte. Oock ben ick zoo leelijck niet; ick ſpiegelde my korts op den oever, toen 'er niet een windeken ruiſchte, en de zee heel ſtil lagh. Bedroogh my mijn ſchijn noit, ick zwichte voor Dafnis niet, al ſtont het aen uw oordeel. Och luſte het u ſlechts met my, op het kladdige lant [2]), in een boere ſtulp te woonen, harten te ſchieten, en een kudde bocken in groene maluwe te drijven: ghy zoudt met my in het boſch, gelijck Pan, zingen; Pan, die eerſt vele rieten met waſch aen een leerde kleven; Pan, die voor ſchapen en ſchaepherders zorght: en laet het u niet berouwen uw mondeken op een riet te ſlijten: wat dede Amyntas niet, om dit te leeren? Ick heb een zevendubbele ſcherleiſluit [3]) en ongelijck van lengde aen een gekleeft, my weleer van Dametas geſchoncken, toen hy op zijn ſterven leggende, zeide: ghy zijt nu de tweede eigenaer hier van. Zoo ſprack Dametas: de zotte Amyntas benijde my dat. Behalve dit ſpaer ick noch voor u twee witgeſpickelde geitjes, niet zonder mijn gevaer in een dal gegrepen: zy zuigen tweemael 's daeghs het ſchaep zijn uiers leegh. Theſtylis meende al over een wijl my die af te pracchen; en zal'er noch mede deurgaen, dewijl ghy mijn gaven verſoeit. O ſchoone knaep, koom herwaert: zie hoe de Nymfen u korven vol lelien vereeren: de blancke Naïs pluckt bleecke fiolen, mankop, en vlecht tyloozen en welrieckende dille; oock lavender met andere liefelijcke kruiden mengende, ſchakeert weecke blaeuwe beziën met goutbloemen. Ick zal u graeuwe en ruige queappels plucken, en kaſtanjen, daer mijn Amaryl op beluſt was; oock pruimen, zoo geel als waſch; een ooft, dat met u gedient is: oock zal ick, o lauwer en myrtetelgh,

1) *Aracynt:* een berg van Akarnaniën.

2) *Het kladdige lant: kladdig* is „ſmeerig, kleiachtig," *fordidus*. De verſchillende dialektvormen: *kladdig, kloddig, kleddig*, vooral *kledderig*, zijn nog veel in gebruik.

3) *Scherleiſluit: ſchaerlei (horminum ſativum)* is een plant, uit wier halmen de fluit was zamengeſteld. Zie PLINIUS XVIII, 10.

die naeſt den lauwer geeert wort, u mede plucken: dewijl ghy zoo byeen gevoeght, uwen liefelijcken reuck onder een mengt. Korydon, ghy zijt een boer: Alexis paſt op uwe gaven niet: en Iölas wijckt u niet, zoo het op gaven aenkomt. Wee my ellendige, wat beſtont ick? Ick rampzaligh knecht zont den zuidewint in de bloemen, het zwijn in de bronnen. Och zinnelooze, voor wien vlught ghy? De Goden en Paris van Troje woonden wel in boſſchen. Laet Pallas haer ſloten bewoonen, dieze zelf ſtichtte: laet het ons met de boſſchen houden. De norſſe leeuwin volght den wolf, de wolf de geit, de dertele geit de groene klaver, en Korydon zijn Alexis. Elck wort van zijn eige zinnelijckheit bekoort. Let eens, hoe d' oſſen, met den ploegh op de ſchraegh t'huis komen, en de zon aen het ondergaen, de waſſende ſchaduwen verdubbelt: nochtans blaeckt my de minne: want hoe kan de minne zich matigen? Och, Korydon, Korydon, wat dolligheit komt u over? Uw wijngert hangt half geſnoeit aen den olm: vlecht liever wat anders, van teenen en zachte biezen, dat u te ſtade kome: ghy vint wel eenen anderen Alexis, zoo dees u den neck toekeert.

PALEMON.

DERDE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Menalkas en Dametas, beide herders, ſchimpen en krakeelen eerſt onderling: Palemon ondertuſſchen op ſlagh komende, draeght zich als ſcheitsman, terwijlze by beurte om prijs zingen, daer het geen van beide wint, en Palemon elck even hoogh zet.

Terwijl Menalkas en Dametas in geſchil,
Malkander met de fluit verbluffen, in de weide,
Gemoet Palemon hun, die met der buren wil,
Dit pijpgeſchil beſlecht, en looft hen alle beide.

MENALKAS. DAMETAS. PALEMON.

MENALKAS.

ZEGH my, Dametas, wiens vee is dit? behoort het Melibeus toe.

DAMETAS.

Neen, 't is Egons kudde: Egon bevalze my korts.

MENALKAS.

Och, altijt ongeluckige kudde, zoo lang hy Neëre vrijt, en ducht datze my boven hem ſtelle; want dees vreemde harder melckt de ſchapen tweemael in een uur; en tapt het vee zijn melck af, en onttreckt den lammeren het zogh.

DAMETAS.

Ghy moſt dat een' rechtſchapen man evenwel zoo niet toeduwen: want wy weten wel wie u; toen de bocken zoo lelijck grimbeckten, en in wat kapelle: doch de Nymfen loegen, en belghden zich des niet.

MENALKAS.

Zoo meen ick, toenze my met een krom ſnoeimes Mykons boomgaert en nieuwe wijngertrancken zagen ſnoeien.

DAMETAS.

Of toen ghy hier, by d' oude beuckeboomen, Dafnis boogh en pijlen in ſtucken braeckt, en dat u, o wrevelige Menalkas, zoo moeide, toen ghy zaeght datze den knaep gegeven waren: en waer hem dit leedt niet wedervaren, ghy hadt van ſpijt geborſten.

MENALKAS.

Wat zullen Heerſchappen niet aenrechten, naerdien dieven dit durven beſtaen? Ghy ſchalck, zagh ick u niet Damons bock heimelijck wechſlepen, terwijl Hontwolf zoo vreeſſelijck baſte? En toen ick riep: waer verſteeckt hy zich nu? Tityr, pas op uw kudde: zoo doockt ghy achter de liezen.

DAMETAS.

Behoorde hy, die den zangſtrijt verloor, my niet de geit te leveren, die ick met mijne fluit won? Weet ghy het niet? het was mijn geit: en Damon zelf bekende het tegens my; doch dorſtze niet leveren.

MENALKAS.

Hebt ghy het hem met zingen afgewonnen? of uw leven wel een pijp geſtelt? Plaght ghy, onbedreven menſch, met uwe valſche pijp niet menigen deun, op de driefprongen, jammerlijck den hals te breecken?

DAMETAS.

Luſt het u dan, dat wy een proef nemen, en eens tegens elckander aengaen? ick zal dees jonge koe (op dat ghyze niet te kleen acht) die tweemael 's daeghs gemolcken wort, en twee jongen zooght, tegen u opzetten: nu zegh op, wat zet ghy hier tegen?

MENALKAS.

Ick zou niet een ſchaep van de kudde tegens u durven opzetten: want mijn vader en ſtiefmoeder, die boos genoegh is, tellen beide, wanneer ick t' huis kome, tweemael 's daeghs het vee, d' een de ſchapen, d' ander de bocken. Doch naerdien ghy uw koe quijt wilt zijn, zoo zal ick een paer beucke kroezen, (die ghy zelf bekennen moet meer waerdigh te wezen) daer tegens zetten: kunſtige Alcimedon ſneet 'er een' taeien wijngert op, daer bleeck veil en beziën van eickloof zich met eenen luchtigen zwier omkrullen: in het midden ſtaen twee beelden, 't een is Konon: en wie is d' ander, [1]) die

1) *Wie is d' ander:* die andere, wiens naam Menalkas verzwijgt, zou, volgends Servius, of Aratus, of Ptolomeus, of Eudoxus zijn.

de ganſche weerelt, ten dienſt der menſchen, met den graetboogh afmat; en in wat ſaizoen men zaeien en maeien moet? Ick hebb 'er noch noit mijnen mont aengezet, maer bewaerze in mijn kevi.

DAMETAS.

Ick heb oock een paer kroezen, van dien zelven Alcimedon geſneden, met zacht beereklaeuw om d' ooren, en daer hy Orfeus, die boſſchen na zich ſleepte, in het midden zette. Ick hebb 'er noch noit mijnen mont aengezet, en bewaerze in mijn kevi: maer wat mogen kroezen by een koe halen?

MENALKAS.

Ghy mooght deze reis niet af: wedt waerom ghy wilt; ick ſta u vaſt. Laet het zeggen, wie ſlechts kome. Zie, daer is Palemon: ick wil maecken dat ghy voortaen niemant met zingen verguizen zult.

DAMETAS.

Begin ſlechts, kunt ghy wat: ick zal my niet t' zoeck maecken, nochte van iemant laten verbluffen. Palemonbuur, luiſter ſlechts met al uw vijf zinnen toe; dit is bylo geen ſlecht wedtſpel.

PALEMON.

Zingt op: dewijl wy hier gemackelijck in 't gras zitten, en alle beemden en boomen en boſſchen nu groeien en bloeien, en het jaer te prijck zit. Dametas beginne: Menalkas volge. Zingt by beurte: Zanggodinnen zijn met beurtzangen beholpen.

DAMETAS.

O Zanggoddinnen, laet ons van Jupijn beginnen: Jupijn vervult het al: hy onderhout de weerelt, en vermaeckt zich met mijnen zangk.

MENALKAS.

Maer Febus bemint my: ick heb altijt gaven voor Febus, laurier en geurige maybloemen.

DAMETAS.

Galatea, dat dertele meiske, worpt my eenen appel naer het hooft, loopt in de willigen ſchuilen, en wou wel dat ick haer eerſt zaege.

MENALKAS.

Maer Amyntas, mijn ſtoockebrant, [1]) komt my van zelf in den mont geloopen, eer dan de brack een lucht van Diane wech hebbe.

DAMETAS.

Ick weet nu wat ick mijn liefſte ſchencken zal: want ick heb het neſt gevonden, daer de ringelduiven zoo hoogh neſtelen.

1) *Mijn ſtoockebrant*: d. i.: „die my in liefde ontſteekt."

MENALKAS.

Ick pluckte tien goutappels in 't bofch, dat 's al wat ick heb, om mijnen knaep te ſturen; morgen zal ick hem meer appels ſturen.

DAMETAS.

Och, hoe menighmael ſprack my Galatea zoo minnelijck toe! o winden, luiſtert hier den Goden iet van in.

MENALKAS.

Amyntas, wat baet het, dat ghy my in uw hart wel mooght lijden, indien ick, terwijl ghy wilde zwijnen jaeght, de netten moet bewaren?

DAMETAS.

Iölas, 't is heden mijn geboortedagh: zent Fyllis by my: koom zelf, wanneer ick een vaerze voor de vruchten offere.

MENALKAS.

Fyllis bemin ick boven al: want toen ick van haer ſcheide, ſchreideze, en ſprack: Iölas, leef lang, leef lang, mijn ſchoone.

DAMETAS.

De ſtal verſchrickt voor den wolf, d'oeghſt voor regen, de boomgaert voor wint, ick voor Amaryls ongenade.

MENALKAS.

Het gewas verlangt naer regen, de geſpeende bock naer haeghappels, het draghtbaere vee naer taeie willegeblaên, ick alleen naer Amyntas.

DAMETAS.

Pollio bemint onzen zangk, al luit die boerſch. O Zanggodinnen, weit een vaerze voor uwen lezer.

MENALKAS.

Pollio dicht zelf nieuwe vaerzen: weit eenen ſtier, die alree ſtoots is, en met zijne klaeuwen het zant in den wint ſchrabt.

DAMETAS.

O Pollio, dat hy, die u beminne, zich oock met u verblijde; van honigh overvloeie, en de Syriſche roos op zijn doornehage bloeie.

MENALKAS.

Wie Bavius vermagh [1]), die bemint Mevius dichten, en magh wel voſſen onder het juck ſpannen, en bocken melcken.

DAMETAS.

O knapen, die bloemen en aerdtbeziën leeſt, vlucht van hier; want de waterſlang ſchuilt in het groene gras.

1) *Wie Bavius vermagh:* d. i: „wie ſmaak vindt in de gedichten van Bavius, wie ze verduwen kan."

MENALKAS.

Keert de fchapen, datze niet verder gaen: d' oevers zijn gevaerlijck: nu drooght oock zelf de ram zijn vel.

DAMETAS.

Tityr, drijf al de geitjes, die langs den oever weiden, te rugge: ick zalze in de bron affpoelen, wanneer het tijt zy.

MENALKAS.

Ghy knapen, drijft de fchapen te koy: want de melck drooght op van hitte, zoo dat wy, gelijck left, te vergeefs zullen melcken.

DAMETAS.

Och, hoe mager is mijn ftier, in zulck een vette weide! vee en herder quijnen van een zelve minne.

MENALKAS.

Zeker dit fpruit niet uit minne: hy valt fchier van de beenen: ick weet niet wie met zijn nijdige oogen mijn teere lammers betovert.

DAMETAS.

Zegh my in wat geweft (en ick zal u voor een' grooten waerzegger houden) de hemel pas drie ellen langk zy.

MENALKAS.

Zegh my in wat geweft de Koningsbloemen waffen; en behou Fyllis alleen.

PALEMON.

Ick ben niet wijs genoegh, om over dat zwaere gefchil te zitten: ghy verdient de koe zoo wel als hy; en al wie voor zoete minne vreeze, of wienze bitter valle. Ghy knapen [1]), ftopt nu de beecken toe de beemden zijn nat genoegh.

1) *Ghy knapen* enz.: d. i.: „houdt nu maar op met zingen: ik heb er al wel van."

POLLIO.

VIERDE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Afinius Pollio, Veltheer van het Duitfche leger, na het veroveren van Salone, een ftadt in Dalmatie, eerft den laurier, daar na oock het Burgemeefterfchap verdienende; won in het zelve jaer eenen zoon, Salonius, naer de veroverde ftadt, genoemt, wien Virgilivs hier dit geboorteliet toezingt. Hier op draeit hy 1) het geen de Sibylle van de toekomende goude eeuw gefpelt hadde: nochtans mengt hy 'er middelerwijl oock den lof van vader Pollio en Auguftus zelf onder; want dat hy zeit: *en de weerelt, door zijn vaders deughden bevredight, regeeren;* duiden zommigen op Auguftus, die voor Iulius Cefars zoon was aengenomen. Zommigen duiden dit op Salonius, en verftaen dat het begin van het groote jaer, door de Sibylle gefpelt, met Pollioos Burgemeefterfchap zijnen intre doet, waer onder dit kint geboren wort, zoo dat de groote maenden de maenden van dit groote jaer betekenen.

De Dichter groet den zoon van Roomfche Pollio
Met dit geboorteliet, voorzeit de goude tijden,
Uit der Sibyllen mont, en hoort van fterven noo,
Om noch met veltgezangk die heil-eeuw te verblijden.

LAET ons, o Siciliaenfche Zanggodinnen, een' toon hooger gaen: want elck is niet met elft en lage tamarinden gedient. Indien wy van boffchen zingen; het opzicht over boffchaedje paffe oock den Burgemeefter. Nu is de lefte eeuw, die ons de Kumaenfche Sibylle fpelde, voorhanden: nu komt 'er een lange ry van eeuwen weder

1) *Hierop draeit hy*, voor „hierop doet hy flaan, hierop past hy toe enz." Op gelijke wijze eenigzins fpreken de Franfchen van *tourner un vers, tourner une phrafe.*

op: nu komt de maeght Aſtrea [1]) en de gulde tijt ons weder by: nu wort ons een nieuwe afkomſt uit den hoogen hemel toegezonden. O kuiſche Lucijn, [2]) begunſtigh ſlechts de geboorte des kints, waer door eerſt d' yzere eeuw zal ondergaen, en een goude eeuw over al de weerelt opſtaen: uw Apollo regeert alreede. O Pollio, deze doorluchtige tijden en heerlijcke jaeren zullen onder uw Burgemeeſterſchap beginnen en ingaen. Indien 'er noch eenige voetſtappen van onze boosheit ſtaen, die zullen door uw beleit uitgewiſcht, en het aertrijck van langdurige vreeze ontſlagen worden. Hy [3]) zal vergodet worden, de helden onder de Goden zien verkeeren, zelf onder hen verſchijnen, en de weerelt, door zijn vaders deughden bevredight, regeeren. Maer o kint, d' aerde zal u ſlecht en recht d' eerſte geſchenckjes opofferen, klimop, hazelwortel en kalleſkruit met lachende beereklaeuw, onder een gemengt. De geitjes zullen met volle uiers t'huis komen, en de kudden voor geene groote leeuwen verſchricken: liefelijcke bloemen zullen uit uw wiegh opluicken: de ſlangh zal quijnen, vergiftigh kruit verdwijnen, en d' Aſſyriſche roos op alle velden waſſen. Maer zoo ras ghy den lof der helden en uw vaders daden komt te lezen, en de deught begint te kennen, dan zullen de korenairen het velt allengs beginnen te vergulden, blaeuwe druiven aen de ongeſnoeide hagedorens hangen, en harde eicken honighdauw zweeten: niettemin zullen 'er noch zommige voetſtappen van d' oude bedorvenheit onder loopen, die den gierigaert aenporren het zeegevaer te wagen, ſteden te bemuren, ackers te beploegen: dan wil 'er een tweede Tifys opſtaen, om met een tweede Argo de bloem der helden aen te voeren: dan wil 'er noch een tweede Trojaenſche oorlogh oprijzen, en een groote Achilles weder voor Troje gezonden worden. Wanneer ghy hier na uw mannelijcke jaren bereickt, dan zal de zeeman het varen ſtaecken, geene kiel heur waeren vermangelen, [4]) d' aerde overal alles teelen: men behoeft dan geen lant te eggen, geen wijngert te ſnoeien: d' arbeitzame ackerman zal de ſtieren uit den ploegh ſpannen, geene wol allerhande verf behoeven aen te nemen; maer de ram in den beemt zijnen rugh met een vacht van geurig en gloeiende purper en oranjeverf decken, en berghroot den lammeren, onder het grazen, van zelf zijn verwe geven. De Schickgodinnen, die eenſtemmigh de beſtendigheit van het goddelijcke nootlot beſtemden, zeiden: o ſpillen, ſpint

1) *Aſtrea:* de Godin der Gerechtigheid, die gedurende de gouden eeuw op aarde gewoond, maar met het begin der yzeren zich naar den hemel te rug getrokken had.

2) *Lucijn:* „Lucina," Schutsgodin der barende vrouwen.

3) *Hy:* te weten „de zoon van Pollio."

4) *Geene kiel heur waeren vermangelen:* figuurlijk voor „met geen vaartuig zal koopmanſchap gedreven worden." *Vermangelen* is „verruilen."

ons zulcke eeuwen. O lieve ſpruit der Goden, door wie Jupijns afkomſt zoo machtigh zal aenwaſſen, aenvaert, het wort nu tijt, uw hooge tittels. Zie eens, hoe de wijde weerelt, het gewelf des hemels, en zee en lucht en aerde, onder hunnen laſt, bezwijcken. Zie eens, hoe alle dingen zich tegens d' aenſtaende eeuw verheugen. Och, had ick noch zoo lang te leven, en geeſt genoegh om uwe daden te melden: de Traciſche Orfeus, nochte Linus [1]) zouden my met geene lofzangen verdooven; al nam Orfeus zijne moeder Kallioop; Linus zijnen vader, den ſchoonen Apollo, te baet: al ſpeelde oock Pan tegens my, voor de vierſchaer van Arkadie; Pan moſt het my oock gewonnen geven, voor de vierſchaer van Arkadie. O kleene knaep, begin uwe moeder met kenniſſe toe te lachen: uw moeder droegh u pijnelijck tien maenden onder haer hart. O kleene knaep, begin: wien d' ouders noit toeloegen, dien achtten Natuurgodt en Bedtgodin hun tafel en bedde onwaerdigh. [2])

1) *Orfeus*, *Linus*: van *Orfeus* is reeds meermalen geſproken. *Linus* was mede, volgends de fabel, eén zoon van Apollo, en dus een zanger.

2) De dichter bedoelt hiermede: „die de liefde zijner ouders niet verwerft, wordt ook door de goden niet begunſtigd."

DAFNIS.

VIJFDE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Menalkas en Mopfus, beide herders, beklagen den doot van Dafnis, den Siciliaenfchen herder, by Merkuur geteelt, door Pan in zangkunft onderwezen; en d' een zingt zijn graffchrift, d' ander zijn vergodinge. Men vint'er die by Dafnis Cefar, den Oppergezaghsman, meenen verftaen te worden, die onlangs eer de Poeet dit dichte, op het hof, met drieentwintigh wonden getaiftert lagh. Zommigen duiden hem op Quintilius Varus, die in Duitfchlant met drie keurbenden neergeleit wert. Zommigen nemen het liever op Flakkus Maro, Virgilius broeder, van wien noch dit paer wijdtbekende vaerzen, hoewel onzeker wieze dichtte, voorhanden zijn:

Ghy, die op Dafnis naem hier Flakkus lijck befchreit,
Verheft uw' broeder zelf tot aen d' onfterflijckheit.

Zommigen leggen het op Salonijn uit, wiens geboorteliet hy in den voorgaenden Herderskout zong; doch nu zingt hy de vergodinge van dien zelven overleden.

Menalck, met Mopfus, hier op Dafnis dootbaer weent:
Zy voeren hem om hoogh, in 't midden van de Goden,
En bidden, dat hy 't volck van daer zijn gunft verleent,
Voor offerwijn en melck, zijn Godtheit aengeboden.

MENALKAS. MOPSUS.

MENALKAS.

Mopsus, dewijl wy, beide even konftigh, ghy meefter op de fluit, ick in 't zingen, wel op malkander paffen: waerom gaen wy hier niet nederzitten onder deze olmen en hazelaers, door een geplant?

MOPSUS.

Menalkas, ghy zijt ouder: 't is billijck dat ick u volge; het zy

wy ons nederzetten in de ſchaduwe van het bevende loof, waer in de Weſten wint ſpeelt, of liever in een hol: zie eens, hoe de wilde wijngert dat hol hier en daer met druiven belommert.

MENALKAS.

Amyntas magh alleen u op ons bergen tarten. [1]

MOPSUS.

En of hy Febus zelf met zingen wou verdooven? [1]

MENALKAS.

Nu Mopſus, hef eerſt aen, het zy ghy zingen wilt van Fyllis vryaedje, [2] of van ſchutter Alkons lof, [3] met ſchieten ingeleit, of van Kodrus krackeel: [4] hef aen: Tityr zal ondertuſſchen de grazende bocken hoeden.

MOPSUS.

Ick wil u liever deze vaerzen laten hooren, die ick korts op de groene ſchors van beuckeboomen ſchreef, en by beurte zong en tureluurde: zegh dan dat Amyntas tegens my zinge.

MENALKAS.

Gelijck de taeje willegeboom voor den blonden olijf; gelijck de lage lavenderbloem voor den rooden roozelaer moet wijcken; zoo verre moet, mijns oordeels, Amyntas voor u wijcken.

MOPSUS.

Genoegh, mijn zoon, hou op: wy zijn alree by 't hol. [5] De Veltgodinnen beweenden Dafnis, die zoo deerlijck om hals geraeckte: ghy hazelaers en vlieten koſt dit van de Veltgodinnen getuigen, toen de moeder, op haer zoons droevigh lijck vallende, over d'ongenade der Goden en ſtarren kermde. Och Dafnis, geene herders drenckten, toen ghy boven d'aerde ſtont, hun zatte oſſen in den koelen ſtroom: het vee proefde niet eenen druppel nats, nochte zette zijnen mont eens aen het gras. O Dafnis, woeſte bergen en boſſchen weten te zeggen, hoe oock de Libyaenſche leeuwen om uwe

1) *Amyntas* enz. *En of hy* enz. Deze twee regels zijn, 't zij met opzet, 't zij by toeval, twee Alexandrijnen geworden. De tweede regel is by de vertaling in rijm dan ook zoo gebleven.

2) *Fillys vryaedje:* of hier eenvoudig een boeremeisjen, dan wel de beminde van Demofoön — zie *Heldinnebrieven* — wordt bedoeld, moet ik in 't midden laten.

3) *Alkons lof:* Alkon was een bekwaam boogſchutter, die eens, zijn zoontjen ziende van een ſlang omkronkeld, zoo behendig zijn pijl beſtuurde, dat hy de ſlang doodde, zonder den knaap te beſchadigen.

4) *Kodrus krackeel:* een Griekſche idylledichter, die te Rome geleefd ſchijnt te hebben, doch van wien niets gebleven is.

5) *Genoegh, mijn zoon* enz.: wederom een Alexandrijn. De woorden *mijn zoon* zijn in tegenſpraak met hetgeen Mopſus boven gezegd heeft, dat Menalkas namel. ouder was. Vondel heeft er blijkbaar niet aan gedacht, dat het hier gebezigde woord *puer*, hoezeer met „knaap" wordende overgezet, niet noodwendig iemand van nog zeer jeugdigen leeftijd beteekent, maar even als 't Eng. *boy*, en als ons „knaap" zelf, in ſommige gevallen, in den zin van „borst, gast," enz. genomen kan worden. Voorts is het nog de vraag, of hy boven: *maior es*, wel getrouw heeft overgezet met: „gy zijt *ouder*." 't Kan even goed beteekenen: „gy zijt *knapper*."

doot ſteenden. Dafnis leerde ons Armeniaenſche tigers voor den wagen ſpannen: Dafnis leerde ons de reien, Bacchus ter eere, aenvoeren, en taeje wijngertſtocken met zachte wijngertbladen bevlechten. Gelijck wijngert de boomen, en druiven den wijngert; gelijck ſtieren de kudden, en het gewas de vette ackers vercieren; zoo verciert ghy alleen uwe lantslieden. Sedert de doot ons van u beroofde, verliet zelf Pales, [1]) zelf Apollo de weiden. Daer wy dickwils goet koren in de vore zaeiden, quam niet dan onkruit en ſtroo en ſtoppel op: en daer zachte fiolen en roode tyloozen ſtonden, wieſſen niet dan ſcherpe diſtels en dorens. O Herders, beſtroit den wech met loof: beſchaduwt de bronnen met meien: Dafnis is wel zulck een ſtaetſi waerdigh. Gaet ſtelt hem een graf met dit grafſchrift toe: Ick Dafnis hier in de boſſchen, en ten hemel toe vermaert, was een herder van het ſchoone vee, en zelf ſchooner dan het vee. [2])

MENALKAS.

O goddelijcke dichter, uw dicht bekomt ons zoo wel, gelijck de ſlaep in 't gras het afgeſlaefde hart; gelijck een zoete en ſpringende waterbeeck, by heeten zonneſchijn, het dorſtige hart verquickt: en ghy fluit niet alleen, maer zingt zoo wel als uw meeſter. Geluckige knaep, ghy zult nu neffens hem zitten. Evenwel willen wy u wederom loven, naer ons beſte vermogen, en uwen Dafnis tot aen den hemel verheffen: wy willen Dafnis tot aen den hemel toe loven: Dafnis beminde ons mede.

MOPSUS.

Kunnen wy wel iet grooters dan zulck een gave verwerven? Oock was dees knaep al prijzens waerdigh, en Stimichon prees ons al overlang die dichten aen.

MENALKAS.

De blancke Dafnis ziet (hetgeen hy ongewoon was) de poort des hemels met verwonderinge aen, en wolcken en ſtarren onder zijn voeten drijven: weshalve boſſchen en beemden, Herdersgoden en herders en Boſchgodinnen luſtigh en vrolijck zijn. De wolf beloert geen ſchaep, nochte men ſpant geene netten om harten te vangen: d'oprechte Dafnis is met vrede gedient. D'ongeſchore kruinen der bergen juichen zelfs van blyſchap, dat het aen den hemel klinckt: klippen en boomgaerden zelfs wedergalmen nu op dit gezangk: O Menalkas, hy is een Godt, ja een Godt. O Dafnis, begenadigh en

1) *Pales:* een herdersgod, zeer in eer by de Romeinen.

2) *Zelf ſchooner dan het vee:* men ziet hieruit, dat de boeren in de dagen van Virgilius volkomen zoo waren als nu, en, waar zy van iets gewagen moesten, dat byzonder ſchoon was, geen beter vergelijkingspunt wisten dan hun vee.

zegen uw volck. Zie daer ſtaen vier altaren, twee voor u, en twee voor Febus. Ick zal u jaerlijcks twee kannen opdragen, die van verſche melck ſchuimen, en twee bekers met vetten olijfoli: en eerſt de gaſten met eenen ruſtigen dronck wijns by den haert verheugen, zoo het winter is; des zomers, onder het groen. Ick zal Ariuſiſchen wijn, [1]) als nieuwen nektar, in ſchalen ſchencken. Dametas en de Lyktiſche Egon [2]) zullen voor my opzingen: Alfeſibeus zal, gelijck de Saters, danſſen. Aldus zullen wy u eeuwigh vieren, wanneer wy de Veltgodinnen onze beloften, naer de gewoonte, betalen, en d'ackers door offerhanden zuiveren. Zoo lang het wilde zwijn op 't geberghte, de viſch in 't water zal leven, de honighbye den tijm, de ſpringkhaen den dauw uitzuigen; zoo lang zal men van uwen naem en faem en lof gewagen. D'ackerman zal u jaerlijcks, gelijck aen Bacchus en Ceres, zijn beloften betalen; ghy hem oock aen zijn belofte verplichten.

MOPSUS.

Wat, ay, wat zal ick u voor dat gezangk ſchencken? Want geen koelte uit den zuiden, geen ſtrant, waer tegens de baren aenſlaen, nochte geene beeck, die door dalen en ſteenrotſen heneruiſcht, verquicken mijn hart zoo zeer.

MENALKAS.

Eerſt zal ick u deze broſſe ſcherleipijp ſchencken, die ons leerde: Korydon [3]) was op den ſchoonen Alexis verſlingert: die zelve pijp leerde ons: wiens vee is dit? [4]) behoort het Melibeus toe?

MOPSUS.

En ghy Menalkas, aenvaert dezen herdersſtaf, dien ick noit Antigenes overliet, hoe dickwils hy my badt, en al verdiende hy elcks gunſt: de ſtaf is ſchoon van koperen beſlagh, en eenparigh van quaſten.

1) *Ariuſiſchen wijn:* wijn van Chios, welk eiland een voorgebergte had, *Ariuſium* geheeten.
2) *De Lyktiſche Egon: Lyktus* was een ſtad van Kreta.
3) *Korydon* enz.: zie hierboven, den *Tweeden Herderskout.*
4) *Wiens vee is dit:* zie den *Derden Herderskout.*

SILENUS.

ZESTE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

In dezen Herderskout voert hy Silenus in, heel verzopen, gelijck Bacchus opvoeder betaemt, doch geleerdelijck, naer het gevoelen der Epikureen, van der dingen oirſprongk zingende, en dat Quintilius Varus [1]) ten gevalle. Voorts dewijl dit met den lagen ſtijl des Herderszangs niet wel overeenkomt, zoo ontſchuldight hy zich terſtont in den beginne, en hier niet lang op malende, zoo vaert hy terſtont tot zijn vertellingen voort.

Sileen, des Wijngodts knaep, in zijne dronckenſchap
En ronckende verraſcht, en aengeperſt tot zingen,
Verheft zijn ſchelle ſtem, en zet zijn zinnen ſchrap,
Ontvouwt hun 's weerelts wiegh, gemengt met vremde dingen.

ONZE Thalye [2]) gewaerdighde zich d' eerſte den toon des Syrakuſers na te ſpelen, en ſchaemde zich niet in boſſchen te woonen. Toen ick van krijgh en Koningen wou zingen, trock Apollo my by het oor, en ſprack: Tityr, een rechtſchapen herder moet zijn ſchapen hoeden, en een veltdeuntje tureluren. [3]) Dewijl het u, o Varus, nu niet wil ontbreecken aen andere dichters, die luſtigh [4]) zijn om uwen lof op te halen, en bloedige oorlogen te trompetten; zoo zal ick nu op een dun riet een veltliet ſpelen, en Apollos laſt volgen: zoo iemant nochtans, zoo iemant oock beluſt zy dit te lezen, die zal hooren,

1) *Quintilius Varus:* volgends ſommigen *Lucius Varus*, de vriend van Augustus; doch zie HEYNE *Exc. II in Eclog.*

2) *Onze Thalye:* t. w. de Muze. Elders — in de voorrede der *Leeuwendalers* — ſpelt Vondel juister *Taelleie.*

3) *Tureluren* : in zijn *Paſcha*, Deel V. blz. 98, zong Vondel van
'*t Zoet* ghetureluer *van Pans veelgaetſche pijp.*

4) *Luſtigh* : „hier voor „belust."

hoe onze tamarinden en alle wouden van Varus lof gewaegen: Febus ziet oock geen bladt liever, dan daer hy Varus naem op geſchreven vint. Vaert dan voort, o Zanggodinnen.

Chromis en Mnaſylus, twee jongers, [1]) vonden Silenus in een hol leggen ſlapen, met zijn aderen noch vol wijns, dien hy 's daeghs te vore gepepen [2]) had, gelijck hy altijt vol is: ontrent zijn hooft lagen ſlechts eenige kranſſen gevallen, en daer hing een groote wijnkan aen haer geſloten oor. Deze knapen (overmits de grijzert hen alle beide dickwils met belofte van zingen te leur ſtelde) treden toe, en knevelen hem wel vaſt met banden van kranſſen. Egle quam op ſlagh, en de verlege maets te hulp; Egle, de ſchoonſte van alle Veltgodinnen; en juiſt, toen hy zijn oogen opſloegh, beſchilderdeze zijn troni en voorhooft met roode moerbeziën. Hy, om dit bedrogh lachende, zeide: mijn kinders, waerom kneveltghe my? Laet my los: 't is genoegh, dat ghy my dus betrapt ziet: eiſcht maer wat liet ghy hooren wilt: u zal ick met een liet, haer met wat anders paejen: met hief hy aen. Daer had ghy de Saters en het wilt op maet mogen zien trippelen: daer begoſten dicke eicken hun toppen te ſchudden: zoo dat Parnas min met Febus; Rodope en Iſmarus [3]) min met Orfeus vermaeckt zijn: want hy zong hoe in dit groote en ledige begrijp alle dingen uit den zade van water en vier en aerde en lucht te zamen runden: hoe alle dingen uit deze hooftſtoffen ſproten, en de weereltkloot eerſt in zijnen vorm gegoten wiert. Toen begoſt zich de gront te zetten, het water te ſcheiden, en alles allengs zijn wezen te krijgen. Nu zagh het aertrijck met verwonderinge eerſt de zon ſchijnen, en den regen uit d' ontſlote wolcken vallen. De boſſchen begoſten eerſt te waſſen, en het gedierte liep hier en daer dolen op het geberghte, dat noch nieuw was. Hier na verhaelde hy, hoe Pyrra [4]) ſteenen zaeide; van Saturnus rijck, [5]) Prometheus dieverye, [6]) en zijnen Arent op Kaukaes: oock van Hylas, en in welck een bron de maetroozen hem verloren, roepende: Hylas, Hylas, [7]) dat 'er al het ſtrant van gewaeghde: en hy vertrooſte

1) *Jongers* voor „jonge lieden," zoo ſpreekt onze Bijbelvertaling in 't N. Testament ook veelal van des Heeren *jongeren.*

2) *Gepepen* voor „gezopen." *Pypen* (d. i.: „fluiten, zuigen") wordt hier in den zin van: „zuigen, ſlurpen" genomen.

3) *Parnas, Rodope, Iſmarus:* bergen in Griekenland en Thraciën.

4) *Pyrra:* de vrouw van Deukalion, die, met hem uit den Zondvloed overgebleven, ſteenen zaaide, waaruit menſchen voortkwamen.

5) *Saturnus rijck:* de „gouden eeuw, toen Saturnus op aarde regeerde."

6) *Prometheus dieverye:* Prometheus ontſtal het vuur aan den hemel en werd ter ſtraffe daarvoor op last van Jupiter vastgebonden op den Kaukazus, waar een arend zijn lever kwam uitpikken.

7) *Hylas:* Hylas was de zoon van Theodamas, en werd weggeroofd door Herkules, wien hy op den tocht met de Argonauten vergezelde. Op de grenzen van Ioniën verdronk hy in een put, waaruit hy drinken wilde, uit droefheid waarover Herkules zijn tochtgenooten verliet.

Pafifaë, [1]) op den fneeuwitten ftier verlieft: geluckigh waerze, hadde 'r noit vee geweeft. Och, rampzalige maeght! wat dolheit gingk u over? Pretus kranckhoofdige dochters [2]) loeiden over al het velt; nochtans verliep geen van deze zich zoo fchendigh met vee; hoewel elck op het effen voorhooft dickwils naer de horens voelde, en vreefde het ploeghjuck aen den hals te krijgen. Och, rampzalige maeght, ghy zwerft nu op de bergen; en hy leit met zijnen fpierwitten rugge op een zachte maybloem, en erkaeuwt vaft het ingezwolgen gras, onder eenen bruinen eeckelboom, [3]) of zoekt een vryfter onder al den hoop. Veltgodinnen, ay Kretenzer Veltgodinnen, fluit boffchen en beemden; miffchien of wy by geval ergens het fpoor van den dwalenden ftier vonden: miffchien of zommige koejen hem (die zich in het groene gras vergeet, of een drift offen volghde) weder te Gortyne [4]) in den ftal te recht broghten. Daer na zong hy van het maeghdeke, dat [5]) zich aen Hefperus appels vergaepte: oock hoe Faëtons zufters [6]) met mofch en een bittere fchorffe overtrocken wierden, en reizigh als elzen, aen d' aerde gewortelt bleven: oock hoe Gallus, [7]) aen Permeffus [8]) oever omzwervende, van eene der negen zufteren op den berg Helikon geleit wiert, en Apolloos geheele rey hem daer eerbiedigh toeneegh: hoe Linus, een herder, met den krans van bittere eppe en bloemen om het hooft, hem met een goddelijck dicht dit toezong: de zanggodinnen vereeren u, (aenvaertze toch) deze pijpen, te vore den ouden Hefiodus van Afkra [9]) eigen, en waer mede hy harde effchen ten bergh af plagh te locken: ghy zult hier op den oirfprongk van het Gryneefche bofch [10]) verhalen;

1) *Pafifaë:* de vrouw van Minos, die wy meer ontmoet hebben.

2) *Pretus kranckhoofdige dochters:* Pretus, Koning van Argos, had drie dochters, Lyzippe, Ifinoë en Iflanasfe, die zeer fchoon, doch op die fchoonheid zoo hoovaardig waren, dat zy zich met Juno vergeleken. Tot ftraf hiervan joeg deze haar een ijlhoofdigheid aan, waarby zy zich waanden, koeien te zijn, en naakt in 't veld omdoolden. Melampus, een vermaarde Arts, nam aan ze te genezen, mits Pretus hem een derde deel van zijn Rijk tot belooning afftond. De Koning weigerde in den aanvang aan een zoo buitenfporigen eisch te voldoen; doch ontwarende, dat zijn dochters al erger en erger werden, en de ziekte langzamerhand by de vrouwen aanftekelijk, floeg hy den koop toe. Melampus, de meisjens door middel van „nieskruid" genezen hebbende, ontfing na volbrachte genezing, boven het bedongen loon, de hand van eene van haar. Zie wijders het jaarboekjen *Aurora*, jaarg. van 1857, waarin ik deze kluchtige mythe heb bezongen.

3) *Eeckelboom:* „eikelboom."

4) *Gortyna:* de hoofdftad van Kreta.

5) *Het maeghdeke, dat* enz. „Atalante."

6) *Faetons zufters:* deze zullen ons nog herhaaldelijk voorkomen.

7) *Gallus:* Cornelius Gallus — van wien hierboven blz. 18 reeds gefproken is, was door de Driemannen gezonden om belastingen te innen van de landen over den Padus gelegen, en raakte waarfchijnlijk reeds by die gelegenheid met Virgilius bekend. Hy wordt hier onderfteld, op een wandeling door eene der Zanggodinnen naar de overige geleid en dien ten gevolge dichter geworden te zijn.

8) *Permeffus:* een rivier van Beotiën, uit den Helikon voortfpruitende en den Zanggodinnen geheiligd.

9) *Hefiodus van Afkra:* de beroemde zanger der Theogonie, en — wat hier vooral in aanmerking komt — van den Landbouw.

10) *Het Gryneefche bofch:* dit was gelegen op de grenzen van Ioniën in de nabyheid van de ftad Grynia, van welke verhaald wordt dat zy te gelijk met Troje geflicht werd.

zoo dat Apollo geen woudt hooger dan dit zal roemen. Wat wil ick meer vertellen? Van Nifus dochter, [1]) Scille? die men zeit, dat beneden haeren blancken navel met baffende honden omgort, Ulyffes fchepen plaeghde, en de verbaefde maetroozen, helaes! door haere zeehonden in den diepen afgront verflont? Of hoe hy verhaelde Tereus geftaltwiffeling? [2]) Wat gerecht, wat bancket Filomele hem opdifchte? Hoeze de wilderniffe in vlughte, en met welcke vlerc-ken die rampzalige eerft over haer hof vloogh? Hy zong al wat Febus eertijts by den geluckigen Eurotas zong, die zijn laurieren dit voortleerde: de dalen galmden hemelhoogh van zijnen zangk; tot dat d' avont [dien dagh te fpijt] vallende, den herderen beval hunne fchapen te tellen, en te koy te drijven.

1) *Nifus dochter*, *Scylla:* Nizus was Koning van Megara, en zijn dochter Scylla, verliefd geworden op Minos, die de ftad belegerde, zond hem een purpere hoofdhair van haar vader, dat zy dezen had uitgetrokken en waaraan het behoud van diens rijk was verbonden. Verfmaad door Minos, wien deze onnatuurlijke daad ergerde, werd zy in een vogel veranderd. Deze fabel heeft aan onzen dichter Rotgans ftof gegeven tot een in der tijd zeer geprezen treurfpel. — De dochter van Nizus wordt echter hier ter plaatfe verward met een andere Scylla, dochter van Tyfon, en minnares van Glaukus. Deze nymf had den minnenijd opgewekt van Circe, welke tooverkol een bron, waar Scylla gewoon was zich in te baden, vergiftigde. Het arme meisjen, daarin getreden, zag by 't uitgaan haar onderlijf in honden veranderd, en fprong van fchrik in zee, waar zy federt een gevaarlijke zeeklip werd.

2) *Tereus geftaltwiffeling:* zie over hem *Heldinnebr*, Deel IV. blz. 232.

MELIBEUS.

ZEVENSTE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

De ſtof van dezen Herderskout is geſchept uit Theokrijts Herderszangen. 1) De Poeet voert hier Melibeus den herder in, die het wedtſpel tuſſchen Korydon en Thyrſis verhaelt, waer over hy, zijnen verdwaelden geitebock zoeckende, by geval op ſlagh quam, en van Dafnis tot zeghsman over het wedtſpel geroepen wert, dat hy Korydon toewees, gelijck in 't einde des Herderskouts gezeit wort: *Ick heb 'er opgelet, en hoe Thyrſis, die 't verloor, vergeefs hier tegens aen zong.* Want men wil gelooven dat by Korydon Virgilius; by Thyrſis Theokrijt, of iemant anders betekent wort.

Toen Melibeus vaſt den bock der kudde zocht,
Riep Dafnis hem in 't groen, daer m' om den zangprijs twiſte:
Hy ſloot, dat Korydon ruim Thyrſis over moght,
Welck vonnis het geſchil van 't zangers wedtſpel ſliſte.

MELIBEUS. KORYDON. TYRSIS.

MELIBEUS.

DAFNIS zat, by geval, onder een' ruiſchende eeckelboom, en Korydon en Tyrſis hadden hun vee by een gedreven; Tyrſis zijn ſchapen, Korydon zijn geitjes, van melck overladen: beide Arkaders, beide in hun bloejende jeught, even veel meeſters in 't zingen, en bereit hun beurt te houden. Terwijl ick hier de jonge myrten voor de koude beſchutte, verdwaelde mijn geit, zelf het manneke van de kudde; en ick zie Dafnis, die my oock zagh, en terſtont toeriep:

1) t. w. de 6e Idylle.

hou Melibeus, kom herwaert, uw geit en bocken zijn geborgen, en magh het u beuren, ruſt wat in deze lommer. Hier komen de runders door de beemden aen ſtreven, om te drincken: hier boort Mincius [1]) den groenen oever met dunne rieboorden, en de byezwarm bromt op den gewijden eick. Wat zou ick doen? Ick had geenen Alcip, nochte Fyllis, die mijn geſpeende lammers in de koy ſloot: en tuſſchen Korydon en Tyrſis was een groot krackeel: nietemin liet ick, om hun ſpel, mijn werck drijven; dies hievenze beide om ſtrijt hun gedicht aen, en wouden beide by beurte zingen het geen zy koſten. Korydon zong dit, Tyrſis dat, op zijne beurt.

KORYDON.

O Libetronſche Veltgodinnen, [2]) mijn vermaeck, laet my een liedt zingen, zoo ſchoon als mijn Kodrus, [3]) de beſte naeſt Febus, dichte: of zijn wy alle zoo veel meeſters niet, laet ons de ſchelle fluit hier aen den pijnboom ophangen. [4])

TYRSIS.

Ghy Arkadiſche herders, bekranſt uwen aenkomenden Poeet met veil, dat Kodrus hart van ſpijt berſte: of zet hy my te hoogh, zoo bevlecht mijn hooft met hazelwortel, op dat zijn bitſe tong den aenkomende dichter niet hindere.

KORYDON.

O Diane, kleene Mykon offert u dien geborſtelden zwijnskop, en deze getackte horens van een langklevende hart. Verwerf ick mijn bede, zoo zal men u een ſchoon marmerbeelt oprechten, met purpere laerzen aen de beenen.

TYRSIS.

O Priaep, ghy moet u jaerlijcks met een ſchotel melck en dezen koeck vrolijck maecken: want ghy zijt ſlechts een arm Tuinheiligh. Wy wijdden u naer den tijt een marmerbeelt toe: maer zoo ras de kudde draghtbaer wort, zal men u een beelt van louter gout gieten.

KORYDON.

O Galatea, Nereus dochter, my aengenamer dan Siciliaenſche tym, blancker dan een zwaen, ſchooner dan wit veil; draeght ghy noch een luttel zorgh voor uwen Korydon, zoo koom hem by, zoo dra de zatte ſtieren te ſtal zijn.

1) *Mincius:* een rivier, die by Mantua ſtroomt.

2) *Libetronſche Veltgodinnen:* Libethrus was een bron in Beotiën gelegen, aan de Muzen gewijd en aldus genoemd naar Libethrus, die aldaar het eerst in de harmonie zoû onderwezen hebben.

3) *Kodrus:* de idylledichter, van wien in den *Vierden Herderskout* geſproken is.

4) De pijnboom was aan Pan geheiligd. Oudtijds beſtond de gewoonte dat de kunſtenaar die zijner kunst vaarwel zeide, het werktuig, waarmede hy die uitoefende, der Godheid toewijdde onder wier byzondere beſcherming zy ſtond.

TYRSIS.

Ja ick moet u bitterder fchijnen dan Sardinifch kruit, fcherper dan muisdoren, ongeachter dan wier, aen ftrant gefmeten; zoo my dees dagh niet langer dan een geheel jaer valle. Ghy runders, is 'er fchaemte, gaet hene, gaet hene zadt naer huis.

KORYDON.

Bemofchte bronnen, kruiden, zachter dan de flaep, en ghy groene haeghappelboomen, die u met luttel fchaduwe bedeckt, befchut het vee voor den brandenden Kreeft: de zomerzon begint al te fteecken; de groene wijngert al te botten.

TYRSIS.

Hier is een warmen haert, en grenen hout genoech; hier wort altijt aengeftoockt, en de poften zien altijt zwart van roet: hier paffen wy zoo veel op den Noorden wint, als de wolf op de menighte, of ftroomende vlieten op d'oevers.

KORYDON.

Hier waffen oock geneverbezien, en ruige kaftanjen: overal leggen d'appels onder de boomen: alles lacht ons nu toe: maer verlaet fchoone Alexis deze bergen, zoo zult ghy de beecken zien uitdroogen.

TYRSIS.

Het velt verdort: het quijnende gras verfmacht, naerdien de lucht bedorven is: Bacchus benijt den heuvelen de fchaduwe der wijnrancken: maer komt onze Fyllis eens weder, zoo zullen alle boffchen bloejen, en Jupijn in eenen gewenfchten regen neder dalen.

KORYDON.

De populier behaeght Herkules boven al, de wijnftock Bacchus de myrt de fchoone Venus, de laurier Febus; maer Fyllis bemint den hazelaer: zoo lang Fyllis den hazelaer bemint, zal de myrt nochte Febus laurier den hazelaer verdoven.

TYRSIS.

D'effcheboom fpant de kroon in het bofch, de pijnboom in den tuin, de populier aen den ftroom, de denneboom op hooge bergen: maer zoo ghy, o fchoone Lycidas, my dickwils begroet, zoo moet d'effcheboom in het bofch, de pijnboom in den hof, voor u wijcken.

MELIBEUS.

Ick heb 'er opgelet, en hoe Tyrfis, die 't verloor, vergeefs hier tegens aen zong: Korydon zal voortaen onder ons wel Korydon blyven.

TOVERES.

ACHTSTE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Dees Herderskout begrijpt twee deelen. De herder Damon op Niſe, een meisken, verſlingert, berſt in het eerſte deel, door ongeduldige minne, met veelerleie klaghten uit, aengezien Mopſus haer in 't harte lagh. Het ander deel is bykans altemael geſchept uit Theokrijts Zangwijs, op den zelven tittel geſtelt; waer in een zekere toveres de zinnen des mans, die haer affloegh, door toverkruiden en bezweeringen, pooght tot haer minne te bewegen.

De droeve Damon klaeght, hoe Mopſus ſtrijcken gaet
Met Nyſe, zijn vriendin en oirzaeck van zijn ſterven.
Alfeſibeus zoeckt aen toverkunſten baet,
Om entlijck heul en trooſt by Dafnis te verwerven.

DAMON. ALFESIBEUS.

ICK zal Damons en Alfeſibeus herdersliet verhalen, en hoe de vaerze, daerze in de wedt zongen, haer grazen vergat, en de boſſchen over dien toon verbaeſt, de loopende beecken ſtil ſtonden. Ick zal Damons en Alfeſibeus herdersliet verhalen. O begunſtigh my, het zy ghy nu boven den befaemden Timavus [1]) en zijne rotſen henetreckt; of langs d' Illyriſche kuſten zeilt; och, zal ick wel dien dagh beleven, dat my gebeure uwe oorlooghsdaden op te trompetten? Zal ick noch beleven, dat my gebeure uwen naem door gedichten

1) *Timavus:* de Timavus is een bron, en een rivier, by welker water Padua gebouwd is.

die alleen waerdigh zijn in Sofokles laerzen te treên, over de ganfche weerelt uit te breiden. Ick begin van u, en eindige met u: ontfang mijne vaerzen, die ick op uw bevel aenhef, en gedoogh dat dit veil zich om uw hooft en zeeghaftigen lauwer kringkele.

Naulix verdween de koele fchaduwe aen de lucht, wanneer de dauw op het velt het vee meeft verquickt; of Damon, tegens eenen reizigen olijfboom leunende, hief aldus aen:

DAMON.

O morgenftar, verrijs voor 't kriecken van den blijden dagh, terwijl ick, onder het vryen van Nife, mijn toekomende bruit, zoo fchandelijck uitgeftreecken, vaft kerme, en op mijn uiterfte leggende, de Goden (hoewel het my niet baete, dat ickze tot getuigen mijner trouwe nam) noch voor het lefte aenroepe.

Mijn fluit, [1]) nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Menalus is altijt met een ruifchende woudt en galmende pijnboomen voorzien: die bergh hoort de herders altijt van vryaedje zingen, en van Pan, die eerft fluiten van riet fneedt.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Mopfus trout Nife. Wat durven wy vryers niet hopen? Nu paren griffoens met paerden, en na onzen tijt zullen bloode daffen en honden te gader drincken. O Mopfus, fny nieuwe tortfen: de bruit komt u t'huis. O Bruidegom, ftroy noten: d' avontftar gaet u ten gevalle in het weften onder.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. O ghy zijt nu fraey aen den man geraeckt, dewijl ghy alle vryers verachte, en op mijn fluit en mijn geitjes, en mijn borftelige winckbraeuwen, en langen baert fchimpte: en niet eens geloofde, dat Godt zich met weereltfche zaecken bekommert.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Ick zagh u [toen ghy noch een klein meiske waert, met uwe moeder, op onze hoeve, daer ick u omleide] blozende appels plucken, en koft toen, in mijn dertiende jaer gaende, aen de jonge tacken reicken. Zoo ras ick u zagh, floegh ick aen 't quijnen, en liet my vervoeren?

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Nu weet ick eerft wat de Minnegodt is: Ifmarus, of Rodope, of de verregelege Garamanten [2]) baerden uit harde fteenen dit kint, wiens aert en natuur ons geenfins gelijckt.

1) *Mijn fluit* enz. Wederom een Alexandrijn, hier ftellig met opzet gefchreven, even als iets verder *mijn toovervaerzen* enz — en beiden ook overgebracht in de metrifche vertaling.

2) *De verregelege Garamanten:* zwervende horden van Libyën, hier genoemd, omdat zy, zonder vrouwen hun leven flijtende, ongevoelig fchenen voor de liefde.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. De wreede Minnegodt leerde de moeder [1]) haer handen met kindermoort bevlecken. Ghy waert oock een wreede moeder. Wie van beide was wreeder, de moeder of dat fnoode kint? dat kint is fnoot, en deze moeder oock wreet.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Laet nu den wolf van zelf voor het fchaep vlieden: harde eicken blozende appels dragen: tyloozen op den els waffen: de fchors van tamariffen [2]) vet amber zweeten: uilen tegens zwanen zingen: Tityr een Orfeus zijn, Orfeus in de boffchen, Arion onder Dolfijns.

Mijn fluit nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Laet al het lant vry bare zee worden: o boffchaedjen, het ga u wel. Ick zal van den opperften top eenes berghs los in zee fpringen; ontfang dit tot een lefte gave, voor mijne doot. Mijn fluit, nu ftaeck, [3]) nu ftaeck 't Arkadifch veltliet vry.

Zoo zong Damon. Nu zeght ons, o Zanggodinnen, wat Alfefibeus antwoorde: Wy alle zijn niet op alles afgerecht.

ALFESIBEUS.

Breng belezen water, en bewint dit altaer met zachte offerbanden: brant vet yzerkruit en mannekens wieroock: op dat ick door toveroffer bezoecke [4]) des mans minne om te zetten: hier mangelen flechts tovervaerzen.

Mijn tovervaerzen [5]) brengt, brengt Dafnis t'huis van fte. Tovervaerzen zijn maghtigh de maen van den hemel te locken. Circe veranderde Ulyffes mackers door hare tovervaerzen: de koude flang in 't velt berft door bezweeringen.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van fte. Voor 't eerfte binde ick u met deze drie drommen [6]) van driederley kleur; en draegh uw beelt driemael om dit outer: oneven brengt geluck me.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van fte. O Amaryl, knoop drie kleuren met drie knoopen: o Amaryl, knoop flechts, en zegh: ick knoop Venus banden.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van fte. Gelijck een zelve vier dit leemen beelt verhardt, dit waffen beelt verfmilt; zoo moet Dafnis door minne te mywaert verharden en fmilten. Stroy

1) *De Moeder:* namel. Medea.

2) *Tamariffen:* men zegt thands meer algemeen *tamarinde*, en zeer juist, omdat het woord is famengefteld uit het Arabisch *Tamar* „vrucht" en *Indus*, het land van waar de plant herkomftig is.

3) *Mijn fluit, nu ftaeck* enz. deze regel is in de berijmde overzetting veranderd.

4) *Bezoecke* is „beproeve."

5) *Mijn tovervaerzen* enz. Zie noot 1, blz. 64.

6) *Drommen: drom* is „rijggaren." Zie BILD. *Gefl. in v.*

gezouten meel, en brant kraeckenden lauwer en zwavelveen. D'ongenadige Dafnis brant my, en ick dezen lauwer in Dafnis naem.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ſte. Zoo groot een liefde bevange Dafnis, gelijck een jonge toghtige koe, den ſtier door boſſchen en hooge wouden zoeckende, by een waterbeeck, in het groene gras, van vermoeitheit nederſtort, en ſpade in der nacht vergeet weder te keeren: zulck een liefde bevange Dafnis, op dat ick hem dan laete najancken.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ſte. Die trouwelooze liet my leſt deze kleeders te pant, die ick nu onder dien drempel begraef: dit minnepant is my gehouden Dafnis te leveren.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ſte. Meris zelf gaf my deze kruiden, dit tovergift, datze my ten gevalle in Pontus las, [1]) in het vergiftrijcke Pontus. Dickwils zagh ick Meris door kracht van dit kruit in eenen wolf veranderen, en zich in het woud verbergen; dickwils geeſten onder uit de graven wecken, en het betoverde koren elders vervoeren.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ſte. Amaryl, draegh d'aſſche buiten, en ſmackze zonder omzien over uw hooft in eenen waterſtroom: hier mede wil ick Dafnis aenranden: want hy paſt op Goden, nochte bezweeringen.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ſte. Zie daer, terwijl ick d'aſſche niet ras genoegh weghbreng, zoo begint het outer van zelf lichter lage te branden: het gaet wel: ick weet waerachtigh niet hoe het is: en Blaffer baſt in de deur. Gelooven wy 't oock? of achten gelieven al hun droomen waer? Houdt op, houdt op met bezweeren: daer komt Dafnis al van ſte.

1) *Dat ze my.. las:* V. maakt hier Meris tot een vrouw; maar dan had zy in een wolvin, en niet in een wolf moeten veranderen. Er ſtaat by Virgilius: *lupus*, en ook uit de volgende Ekloga blijkt, dat Meris een mansnaam is.

MERIS.

NEGENDE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Meris, Maroos lantknecht, reiſt op zijn heerſchaps gebodt, naer Mantua, om hopman Arrius, in Virgilius lantgoet gezeten, en op Maro gebeten, eenige bocken te vereeren, en te paeien. Lycidas, een herder, volght Meris, en vraeght naer d' oirzaeck van zijne reis: dies Meris by deze gelegentheit over d'ellende van dien tijt klaeght. Daer na gelijckerhant naer Mantua treckende, kortenze de moeielijckheit des weghs met hunnen zangk.

Men hoort hoe Meris zich, op wegh, by Lycidas
Beklaeght, om 't krijghsgewelt, waer voor het Recht moet vlieden:
Zy reizen nietemin, en (of 't hun' druck genas)
Verkorten tijt en reis met aengename lieden. [1])

LYCIDAS. MERIS.

LYCIDAS.

Waer leit de gangk, Meris? of volght ghy den wegh, recht naer ſtadt toe?

MERIS.

Och Lycidas, moeten wy dit beleven? dat een vreemdelingk (wie hoedde zich hier voor?) in ons armoedtje vallende, zeit: ghy oude huisluiden, vertreckt: dit 's mijn. Wy zoo deerlijck verdruckt (want Fortuin alles verandert) brengen hem (de plaegh hael den ſoldaet) deze bocken.

LYCIDAS.

Zeker ick had al gehoort, dat uw Menalkas [2]) met zijn gezangk

1) *Lieden* voor *liederen*, als meermalen.
2) *Menalkas :* met dezen wordt Virgilius zelf bedoeld.

al zijn lant lofte, van daer die heuvels beginnen te rijzen, en weder allengs afloopen, tot daer die oude beuckeboom ftaet, van zijn tacken geknot.

MERIS.

Ghy hebt recht gehoort, en dat gerucht liep 'er al: maer mijn goede Lycidas, ons gezang baet zoo veel onder foldaten, gelijck een Chaonifche duif, [1]) wanneer d' arent haer op het lijf valt: en had een kraey, ter flincke hant, op den vermolfemden eeckelboom, my niet by tyts geraden dit pleiten te ftaecken; Meris en Menalkas waren al lang om hals.

LYCIDAS.

Och, vint men noch zulcke baldadige menfchen? Menalkas, zouden wy u en uw vermaeck zoo t'effens quijt zijn? Wie zou ons van Veltgodinnen zingen? wie het velt met groen beftroien? wie de bronnen met groene meien befteecken? of deuntjes zingen, die ick korteling u ftilzwijgens ontnam, toen gy naer Amaryl, onze vriendin, waert? O Tityr, wey mijn geitjes, tot dat ick wederkome, de wegh is kort; en ga drenck het zatte vee, en wacht het, onder het drijven, voor den bock, die ftoots is.

MERIS.

Of die ons liever het onvolwrochte liet zong, dat van Menalkas, Varus ter eere, gezongen wiert. O Varus, magh Mantua (Mantua dat helaes! het verdruckte Kremone al te na leit) onbefchadight blijven, de zwanen zullen met haren zangk uwen naem ten hemel toe verheffen.

LYCIDAS.

Daer op moeten uw byen d' ypen van Korfika fchuwen: daer op moeten uw koeuiers, in klaverweide, van melck gefpannen ftaen. Hef aen, kunt ghy wat: de Zanggodinnen wijdden my oock in tot haren dichter: ick kan oock dichten, en de herders houden my oock voor hunnen Poeet; doch ick laet dit niet aen my leunen: [2]) want my dunckt niet dat ick met dichten by Varus [3]) en Cinne [4]) te pas kome; maer als een gans onder fchelle zwanen quaecke.

MERIS.

Daer ben ick, o Lycidas, vaft over uit, en overdenck eerft by my zelven, of ick 'er op kan komen: 't is oock geen onaerdigh liet.

1) *Een Chaonifche duif:* Chaoniën was een bergachtige ftreek in Epirus. In een aldaar gelegen bosch onthielden zich wonder-duiven, die de haar gedane vragen beäntwoordden.

2) *Ick laet dit niet aen my leunen:* men zoû thands zeggen: „ik laat *my* dit niet *aanleunen*," even als: „*my* niet *aantijgen*, *aanraden*." Maar men zegt beiden: *my aankleven*, en *aan my kleven*, het eerfte echter in figuurlijken, het laatfte in werkelijken zin.

3) *Varus:* „Lucius Varus." Zie boven blz. 21, noot 6).

4) *Cinne:* Cinna was een geleerd dichter en tijdgenoot van Virgilius.

O Galatea, kom herwaert: want wat vermaeck is 'er onder het water? Hier bloeit de lente; hier ſtroït het aertrijck allerleie bloemen langs het water: hier hangt de witte populier over het hol, en de taeie wijngert vlecht 'er ſchaduwen voor. Kom herwaert: laet de razende baren aen ſtrant ruiſchen.

LYCIDAS.

Hoe? waerom zingt ghy niet het geen ick u, in uw eenigheit, by maneſchijn hoorde zingen? Ick kan de wijze wel, had ick de woorden onthouden.

MERIS.

Dafnis, waerom ſlaet ghy den loop der oude ſtarren gade? zie daer komt de ſtar van Ceſar, Venus afkomſt, op; een ſtar, die gewas en vruchten zegent, en de druif op de luchtige heuvels verft en rijp maeckt. Dafnis ent peeren: uwe nakomelingen zullen de appels plucken. De tijt gaet met alle dingen ſtrijcken, oock met onze gedachteniſſe: my gedenckt, dat ick noch een kint zijnde, dickwils de zon te bedde zong: nu zijn my al die deuntjes vergeten: en oock is Meris het zingen al vergaen: Meris zagh den wolf eerſt van achter. [1]) Maer dat 's genoegh: Menalkas zalze u noch dickwils voor zingen.

LYCIDAS.

Ghy laet met dit weigeren ons vaſt naer uwen zangk verlangen: daer de zee, zoo ghy ziet, u te geval ſtil en effen leit, en niet een windeken ruiſcht. Hier zijn wy ten halven wege; want men begint Bianors graf [2]) te zien. Meris, laet ons hier zingen, daer de huislieden de dicke tacken affnijden: laet hier uw bocken gaen: wy zullen noch wel binnen geraken; of vreezen wy dat het tegens den avont regenen moght: laet ons al zingende henegaen, de wegh zal te korter vallen: om zingende hene te gaen, zal ick u van dit pack ontlaſten.

MERIS.

Lycidas, hou op van bidden: en doenwe het geen voor de hant is: wanneer Menalkas komt zal het zingen beter aert hebben.

1) *Meris zagh den wolf eerſt van achter:* er ſtaat in 't Latijn: *Lupi Moerin videre priores:* d. i.: „de wolven zagen Meris 't eerst." Die zin luidt anders en ſteunt op een algemeen bygeloof, dat hy, die door een wolf gezien wordt voor dat hy den wolf ziet, zijn ſtem kwijt raakt. Van daar het oude gezegde: *lupus in fabula:* omdat iemand, die binnen komt, wanneer men bezig is over hem te ſpreken, de ſprekers zwijgen doet, en alzoo dezelfde uitwerking te weeg brengt, als een wolf by de zoo even vermelde gelegenheid.

2) *Bianors graf:* Bianor, de zoon van Manto, die de dochter was van Tirezias, gaf, naar 't heet, zijn moeders naam aan de ſtad Mantua, welke hy ſtichtte.

GALLUS.

TIENDE HERDERSKOUT.

INHOUDT.

Kornelis Gallus was een uitnemende Dichter, en d' eerſte Lantvooght over Egypten, die op Cythereis [1]), zijne boel, Volumnius vrygelatene ſlavin, hier van den Dichter Lykoris genoemt, jammerlijck verſlingerde: en dewijl zy hem geen wederliefde droegh, maer verachte, en Antonius in Gallien volghde, koſt Gallus dit te leur zetten [2]), zoo men gelooft, qualijck verduwen. Hierom vertrooſt Virgilius hem in dezen Herderskout, doch zulcks dat hy van den herderlijcken ſtaet en boerſche gelijckeniſſen niet afwijckt: want bykans al deze ſtof is geſchept uit Theokrijts Thyrſis. daer hy de zelve liefde van Dafnis uitwerckt.

De magre Gallus quynt en raeſt om zijn vriendin,
Lykoris, die heeft luſt op liever hart te paſſen:
Hy ſlaet van ongedult de wilde wonden in
En weder uit, en roept: wie is de Minne ontwaſſen?

O ARETHUSE, [3]) begenadigh mijn leſte werck. Ick zal mijnen Gallus ter eere een kort liedt zingen, doch zulcks dat Lykoris het vry lezen magh: wie kan Gallus een liedt weigeren? Daer op moet de zoute zee, terwijl ghy onder de Siciliaenſche baren henevloeit, uw water niet bederven. Hef op: laet ons van Gallus minne en quellaedje zingen,

1) *Cythereis:* het kan zijn, dat de lieffte van Gallus Cytheris of Cythereïs heette; doch Heyne bewijst in zijn Aanteekeningen op deze Ekloga, dat zy Antonius niet naar Galliën kan gevolgd zijn, en dat hieraan althands hare ſcheiding van Gallus niet kan worden toegeſchreven.

2) *Te leur zetten:* offchoon *zetten* en *ſtellen* woorden van gelijke beteekenis zijn, pleegt tegenwoordig alleen maar het laatſte by *te leur* gezet (of geſteld) te worden.

3) *Arethuſe:* zoo heette eene der Nereïden, die in Elis de gezellin was van Diana. Door den ſtroom-God Alfeus vervolgd, riep zy de hulp in dier Godin en werd door haar in een bron veranderd. Toen nu Alfeus zijn ſtroomnat met het hare wilde mengen, vluchtte zy, onder de aarde door, naar Siciliën, waar zy, nog voor de vervolging van Alfeus niet bevrijd, zich getroosten moest, hare wateren, met de zijne, in zee te gieten. Hierop zinſpeelt hetgeen in den text volgt.

terwijl de kamuize geitjes [1]) de ſtruicken affcheeren. Wy zingen voor geene dooven; want de weergalm der boſſchen beantwoort onzen zangk. In welcke boſſchen, in welcke wildernifſen ſtaecktghe toch, ghy Vlietgodinnen, ghy meiskens, toen Gallus zoo onnozel van minne quijnde? Want de bergh Parnas, nochte Pindus, nochte Aganippe, [2]) d'Aoniſche bron, hielden u niet bezigh. De laurieren, de tamariſſen weenden oock om hem: Menalus, met pijnboſch begroeit, en de ſteenrotzen van den kouden Liceus [3]) weenden oock om hem, die eenzaem onder de ſteenklip lagh. De ſchaepen ſtaen oock rontom hem, en het rouwt hun niet: o goddelijcke Poëet, laet het u niet rouwen, dat ghy een veehoeder zijt; de ſchoone Adonis weide wel zijn ſchapen langs den ſtroom. De ſchaepherder kwam 'er oock by: ten leſte quamen d'oſſedrijvers: Menalkas quam 'er, noch vet van wintereickelen. Zy vraeghden al te zamen: waer uit ſpruit deze minne? Apollo quam by u, en zeide: Gallus, wat helpt u 't hooft op hollen? Lykoris, uw lieſſte, loopt een ander, door hagel en ſneeuw, door het gevaerlijcke leger, na. De Boſchgodt quam 'er, met ruighte en loof bekranſt, en droegh groene meien en groote lelien in zijn hant. Pan, de Godt van Arkadie, quam 'er: wy zagen hem root van menie en vlierbeziën glimmen. Hy zeide: wat zal het einde hier van wezen? De minne bekreunt zich des niet. Geen tranen kunnen d'ongenadige minne, geen beecken beemden, geen klaver byën, geen bladers de geiten verzadigen. Maer de droeve minnaer ſprack noch: ghy Arkadiſche herders, ghy herders, alleen op zangk afgerecht, zult dit uwe bergen toezingen. Och, hoe zacht wil mijn gebeente [4]) ruſten, zoo uwe fluit namaels mijn vryaedjen verhaele. Och, of ick een van uw gezellen waere geweeſt, het zy een veehoeder, of wijngaerdenier. Zeker had ick op Fyllis, of Amyntas, of wie het moght zijn, verſlingert geweeſt (wat ſchaet het toch of Amyntas bruin is? Fiolen zijn bruin, blaeuwe beſſen zijn bruin) hy zou by my, onder de willigen, in den wijngert ſlaepen: Fyllis kranſſen voor my plucken, Amyntas voor my zingen. O Lykoris, hier zijn koele bronnen; hier zijn zachte beemden; hier zijn boſſchen; hier zou ick met u mijn leven verſlijten. Nu houdt my de dolle minne midden onder geweer en wapens en vyanden: en ghy wreede gaet, helaes!

1) *De kamuize geitjes: kamuis* of *kamoes* (waarvan wy nog ons *kamoesleder* hebben) is 't zelfde als 't Fr. *chamois*, „gems." 't Lat. heeft hier *ſimae capellae*, en, even als *ſimus* beteekent *kamuis* of *gems* in den grond 't zelfde als *camus*, d. i.: „plat-neus."

2) *Aganippe:* een bron in Beotiën, in den Permesſus vloeiende, en, even als deze, aan de Zanggodinnen geheiligd.

3) *Liceus:* even als de Menalus een berg in Arkadiën en aan Jupiter geheiligd, gelijk de Menalus aan Pan.

4) *Wil mijn gebeente:* hier ſtaat *wil*, als nog in 't Eng., voor „zal."

verre van uw vaderlant (naulix kan ick het gelooven) alleen, en zonder my, flechts den fneeuw in d'Alpes en den bevrozen Rijn bezoecken. Och, dat ghy niet van koude verkleumt: och, dat het fcherpe ys uw teere voetjes niet fnijde. Nu wil ick henegaen, en Euforions vertaelde vaerzen, [1]) op het riet des Siciliaenfchen herders, fpelen. Ick heb opgezet liever in boffchen, onder fpeloncken der dieren, kommer te lijden, en mijn minne op jonge boomen te fnijden: die zullen opwaffen: mijne minne zal met hun opwaffen. Ondertuffchen zal ick, midden onder de Berghgodinnen, Menalus bewandelen, of wilde zwijnen jagen: geen koude zal my behinderen de Partenifche wilderniffen [2]) met honden te bezetten. My dunckt alree, dat ick over klippen en door ruiffchende wouden heneftap: het luft my met eenen Perfiaenfchen boge Kretenfer pijlen te fchieten: gelijck of dit d'artfeny onzer razende minne waere; of dat die Godt zich door d'ellende der menfchen liet vermorwen. Nu vermaecken ons weder geen Boomgodinnen, nochte vaerzen zelfs: zelfs ghy boffchen hebt weder by ons uit: uwe jaght kan mijn zinnen niet verzetten; al droncken wy, in 't hartje van den winter, uit den Hebrus, en liepen 's winters in Thracie, door regen en fneeuw: al weidden wy de fchapen der Mooren, onder den Kreeft, daer de baft van den hoogen olm verdort en uitdrooght. De minne temt al wat 'er is: en wy moeten voor de minne zwichten. O Godinnen, het zal genoegh zijn, dat uw Poeet dit zong, daer hy zat en vlocht van dunne maluwe eenen kaeskorf. O Zanggodinnen, ghy zult uwen Gallus dit liedt aenprijzen: Gallus, wiens liefde alle oogenblick zoo geweldigh in mijn hart groeit, gelijck de groene els in de lente. Laet ons opftaen: dees fchaduw plaght den zanger te bezwaren: geneverfchaduwe bezwaert den geeft; en fchaduwen befchadigen de vruchten. Gaet t'huis, gaet hene, ghy zatte geitjes, d'avont begint te vallen.

1) *Euforions vertaelde vaerzen:* Euforion was een dichter van Chalcis, wiens gedichten Gallus fchijnt vertaald te hebben

2) *De Partenifche wilderniffen:* de Parthenius was mede een berg in Arkadiën.

P. VIRGILIUS MAROOS

LANTGEDICHTEN.

HET EERSTE BOECK.

INHOUDT,

Voorſtellinge van het werck. Aenroepinge der Godtheden. Ackerbouw. Kennis des zelfs, die voor moet gaen; tijt van ploegen; aert en onderſcheit van gronden; voordeel van braecklanden. Zaeitijt. Ackerplagen. Oirſprongk des ackerbouws. Ackergereetſchap. Tijt van boerewerck, aen de kennis van den loop der ſtarren vaſt. Weerwijsheit uit zon en maen. Voortekens, van Iulius Ceſars moort gevolght, ſpelden den burgerlijcken oorlogh tuſſchen Auguſtus en Brutus en Kaſſius.

Wat d' ackers weeligh maeckt; wanneer de huisman beſt
Den acker bouwt en ploeght, en hoe hy zaet moet zaeien,
Dat leert hem Maro hier; op dat hy magh op 't leſt
De vrucht en vruchtbren oeghſt des zuren arbeits maeien.

Nu zal ick, o Mecenas, voortaen beginnen te zingen wat de landen weeligh en vet maecke: in wat ſaizoen men den ploegh door den acker moet drijven, en den wijnſtock aen den olm huwen: hoe men op oſſen moet paſſen; hoe men de kudde moet gadeſlaen en welck een ervaerenheit men onder de zuinige byen vint. O Bacchus en voedtzaeme Ceres, die door uwe klaerheit de weerelt verlicht, en, aen den hemel de ronde doende, ons de ſaizoenen afmeet; indien d' aerde de Chaoniſche eeckels [1]) door uwen zegen in vette airen veranderde, en water eerſt met wijn leerde mengen: en ghy Boſchgoden, beſchutters der huislieden, en ghy Woutgoden en Boomgodinnen, komt te zamen herwaert mijn gedicht zegenen; ick loof uwe gaven en weldaden: en ghy, o Neptuin, wien d' aerde, van uwen grooten drietant getroffen, eerſt een brieſchende paert opdroegh: en ghy Ariſ-

1) *De Chaoniſche eeckels:* „de akers uit de heilige boſchen van Chaoniën," een ſtreek in Epirus.

teus,[1]) boſchhoeder in Cea,[2]) daer driehondert ſneeuwitte runders uw vruchtbaere hagen ſnoeien: en ghy Pan, beſchutter der ſchapen, verlaet uw vaderlijck boſch, en de wilderniſſen van Lyceus; en gaet Menalus u noch ter harte, zoo komt ons, o Tegeeſche Godtheit, begunſtigen: en ghy Minerve, die eerſt den olijf plantte: en ghy jongelingk,[3]) die eerſt den krommen ploegh opbroght: en ghy Sylvaen,[4]) met uwen dunnen cipreſſetack, uit den grondt geruckt: en voort alle ghy Goden en Godinnen, die d' ackers beſchermt, met nieuwe vruchten bezaeit, en het gewas met dauw en regen uit den hemel overvloedigh zegent: en ghy, o CESAR, die met uw moeders myrt bekranſt, en namaels in den Raet der Goden opgenomen, in bedencken neemt, of u de regeeringe der Stede, en de vooghdy des ganſchen aertbodems, en over ſaizoenen en vruchten, ſta t' aenvaerden; of over den grondeloozen Oceaen, daer de zeeman uwe Godtheit alleen eere, het verregelegen Thule u diene, en Tethys met alle haere wateren u ten ſchoonzoon aenzoecke: en die overweeght, of ghy u, als een nieuwe ſtar, wilt zetten, daer de dagh op zijn langſte zy, en u plaets tuſſchen de Maeght en het Scorpioen wort ingeruimt: het brandende Scorpioen treckt alreede zijn ſcheeren in, en laet u meer dan zijn halve ſtreeck over. Wat geweſt ghy kieſt (want d' afgront ziet uw vooghdy niet te gemoet, en zulck een heilooze ſcepterzucht zy verre van u: ſchoon Griecken d' Elyſiaenſche luſtbeemden boven aen zette, en de verbede Proſerpyn[5]) geenen treck tot haer moeder hebbe) verleen ons ſpoet, en begunſtigh dit ſtoute beſtaen: ontfarm u met my over de huislieden, die deze baen niet kennen, en begin en gewen alree, by uw leven, naer onze kerckbeloften te luiſteren.

Zoo ras de koude ſneeuw op 't geberghte met d' aenkomende lente beginne te ſmilten, en de murwe klay door den weſten wint ontdoie en ontlaete, dan den ſtier voor den ploegh door het lant gedreven, dat hy hijge, en het geſleten ploeghyzer in de vore glimme. Het koren, dat tweemael de hitte, tweemael de koude gevoelde, zal eindelijck den wenſch des gierigen ackermans vergenoegen, en de ſchuren tot berſtens toe overladen.

1) *Ariſteus:* deze was de zoon van Apollo en Cyrene, en in de Libyſche woestijn geboren, van waar hy in Griekenland gekomen, Kadmus dochter Autonoë trouwde. Volgends de fabel leerde hy 't eerst den byenteelt, het kaas maken, het gebruik van de olie enz., waarom hem dan ook na zijn dood goddelijke eer werd toegekend.

2) *Cea:* een der eilanden by Eubea.

3) *Ghy jongelingk:* „Triptolemus," of, volgends anderen, „Oziris."

4) *Sylvaen:* een boschgod.

5) *En de verbede Proſerpijn* enz. Verſta: „ſchoon Prozerpina, Plutoos gemalin, niet verlangt op aarde by haar moeder, en ondanks de gebeden van deze, te rug te keeren."

Doch eer wy het velt, wiens aert ons noch onbekent is, met yzer doorſnijden, zoo ſtaet ons eerſt op de verſcheidenheit van wint en weder, en der onderen gewoonte, en den aert en eiſch der plaetſen te letten; en wat elck lantſchap dragen en niet dragen wil. Hier wil het koren, daer de druif liever waſſen; elders ooft en gras van zelf groeien. Ziet ghy niet hoe de ſaffraen ons van Tmolus [1]) toerieckt? Ooſt-Indiën [2]) ons yvoor, weeligh Arabie ons wieroock toezent? de naeckte Chalybes [3]) ons yzer leveren, Pontus heilzame beverijnen, [4]) Epirus puick van merrien, ten renſtrijt opgewaſſen? Natuur gaf terſtont elcke plaets in 't byzonder haere wetten, waer aen zy zich eeuwigh verbondt, ſedert Deukalion eerſt ſteenen in d'onbewoonde weerelt zaeide; waer uit menſchen, zoo hardt als ſteenen, ſproten. Weshalve wacker in het voorjaer met ſtercke ſtieren den vetten gront omgekeert, op dat het ſteken der zomerzonne de klay koocke en opdrooge: doch indien d'acker ſchrael en mager valle, zoo zal 't genoegh zijn het lant in herfſtmaent effen op te haelen; op dat de diſtel het weelige gewas in 't vette lant niet verſticke; op dat de dorre en zandige gront geen vochtigheit ontbeere.

Laet oock nieuwe boulanden vry om 't ander jaer braeck en ledigh leggen, en met een harde korſt begroeien: of zaey, wanneer het jaer om is, goutgeel koren, ter ſtede daer ghy eerſt vruchtbaere en rammelende boonen en onvruchtbaere vitſen [5]) en bittere hop, met haere dunne en ruiſchende halmen, pluckte en afſneet: want vlas haver en mankop, dat ſlaep verweckt, verdroogen den acker. Evenwel teelen braecklanden gewilligh, zoo ghy u ſlechts niet ontziet magere gronden met ſlib te meſten, of uitgearbeide ackers met aſſche en vuilnis te beſtroien.

Aldus verpooſt men het lant oock door verandering van gewas, en ondertuſſchen komt d'aerde, zonder ploegen, tot zich zelve. Menighmael doet het dorre ackers deught, zoo menze in brant ſteecke, en ſtroo en ſtoppels in vlam zette, datze kraecken: het zy dat dit den gront heimelijck een kracht en vettigheit byzette; het zy dat door het vier al het gebreck uitbrande, en d' onnutte vochtigheid uitzweete, of die hitte veele verſtoppingen en verhole zweetgaten opene, waer door de jonge wortels het ſap inzwelgen; of die gloet 's aertrijcks

1) *Tmolus:* de Tmolus was een berg van Lydiën, waar de Paktolus zijn oorſprong uit nam.

2) *Ooſt-Indiën:* het bezigen van dit woord zou doen vragen, of Virgilius ook een West-Indiën gekend had?

3) *De naeckte Chalybes:* volkeren van Klein-Aziën, niet verre van Pontus levende, en bekend als mijndelvers.

4) *Beverijnen:* „bevergeil," *Caſtoreum.*

5) *Vitſen:* of „wikken," als men die heden ten dage gewoon is te noemen.

gapende aders meer verharde en toefchroeie tegens het natte weder, krachtige hitte der zonne, en doordringende koude des Noorden wints.

Hij verbetert den acker niet luttel, die eggen en teene horden over het velt flepende, onnutte kluiten breeckt; en de blonde Ceres beſtraelt, van den hoogen Olymp, dien bouwheer niet vruchteloos: oock die den rugh des velts, in de lengde geploeght, weder in de breede doorſnijde, menighmael den gront bouwe, en zich 'er meeſter van maecke. Ghy ackermans, bidt oock om natte zomers en drooge winters: een drooge winter verheught gewas en acker. Meſie ſtofte noit geweldiger dan op zulck een teelt, en Frygie verwonderde zich dan over zijnen oeghſt. Wat wil ick van hem vermanen, [1]) die, ſtracks na het zaeien, zijn lant geen ruſt gunt, en met zandige klonte beſtroit; dan met bronnen en beecken het gewas bevochtight; en wanneer het zaet op den verbranden acker van hitte quijne, het water van den top eenes heuvels laet ſpringen, dat over de gladde klippen heneruiſchende, het dorſtige velt met zijne ſprongen laeft? Wat wil ick van hem vermanen, die, op dat de halm niet, onder de zwangere air, door geilheit van 't gewas, bezwijcke, de groeze [2]) door de kudden laet afweiden, wanneer het koren effen zoo hoogh als de vore is? Wat vermaen ick hoe nut het zy een ſtaende water over het drooge zant te leiden? inzonderheit zoo, in de lente of herfſttijt, een watervloet het warme ſlib over al het velt ſpoele, dat greppels en ſlooten overal overloopen.

Hoewel een ervaren ackerman alle deze dingen weet, en wat arbeit aen den ackerbouw, voor menſchen en oſſen, vaſt zy; noch wort'er (ſchut men 't niet) ſchade geleden van gulzige ganzen, Strymonſche kranen, [3]) ſchaduwe en cikorey, met haere bittere wortelen. Het beliefde den allerhooghſten Vader niet den ackerbouw lichter in te ſtellen, toen hy eerſt den ploegh, als een kunſt, in zwangk broght, om 's menſchen herſſens door moeielijckheên te wetten, en tot geen domme en logge ſlaepzucht te laten vervallen. Voor Iupijns tijt wiſten de huisluiden van ploegen nochte zaeien; en het ſtont niemant vry het lant af te mercken, of te deelen: het goet was gemeen, en d'aerde broght van zelf alle dingen zonder arbeit voort. Hy wapende de ſlangen met zwart vergift; ſchon den wolf op roof aen; liet de zee bezeilen; ſloegh den honigh van de tacken; verborgh het vier, en veranderde de beecken, die overal van wijn vloeiden, in water;

1) *Vermanen* voor „vertellen, gewagen."
2) *Groeze* of *groenſe* of *graſe*: „de onrijpe halmen."
3) *Strymonſche kranen*: „kraanvogels, die zich aan de boorden van 't meir Strymon in Thraciën onthielden."

op dat de noot allengs veelerhande kunften door oefening in zwangk broght, het korengewas in de vore zocht, en het vier, in d'aderen der rotfen verborgen, uit kaien klonck. Toen begoften de vlieten den uitgehoolden boom te voeren: toen tekende de zeeman de geftarrenten, en gafze elck hunnen naem, Zeilftarren, [1]) Regenftarren, [2]) en den kleinen Beer. Toen quamen ftricken en lijmftangen op, om wilt te vangen, en vogels te bedriegen, en men ging de boffchen met jaghthonden bezetten: een ander worpt het net breedt over den vliet: een ander fteeckt in zee, en fmijt 'er het want uit. Toen quam het harde yzer en de kraffende zaegh (want dus lang kloofde men het hout noch met de beitel) op de baen: toen geraeckten velerhande kunften in zwangk. Geftadige arbeit noot en nijpende armoede redden zich overal door.

Ceres leerde de menfchen eerft het lant met den yzeren ploegh omkeeren: toen het godtgewijde woudt langer geen eeckels nochte haeghappels gaf, en Dodone [3]) hun voetfel weigerde. Korts daer na floegh'er meer zwaerigheits tot het korengewas; zoo dat een felle korenplaegh den halm verteerde, het velt onvruchtbaer en ruigh van diftelen ftont, die 't gewas verdruckten: een bofch van fcherpe kliffen en netelen en boos onkruit begoft op te komen, en onder het fchoone veltgewas te groeien, en ydel ftroo en ftoppel d'overhant te nemen: weshalve indien ghy niet gedurigh eght, de vogels met molocken en ratelende wintmolens [4]) verjaeght, tacken en fchaduwen wechhouwt, en de Goden om regen bidt; zoo zult ghy helaes! te vergeefs een ander zijn garven rijckelijck zien op laden, en mooght wel in het woudt gaen eeckels affchudden, om uwen honger te boeten.

Nu ftaet ons oock af te maelen des hardtvochtigen lantmans ackergereetfchap, zonder het welck hy zaeien nochte maeien kan: voor eerft het kouter, den gebogen en zwaeren ploegh, moeder Eleufijns [5]) kraeckende meftwagen, den dorfchwagen, fleden en groote en kleine eggen; behalve dit noch Celeus [6]) flecht gereetfchap, van teenen en tacken gevlochten; korven, horden en wannen, Bacchus toegewijt, en voort al wat te vore bedacht, by der hant diene te zijn, zoo ghy voor een rechtfchapen ackerman wilt gaen, die den goddelijcken acker-

1) *Zeilftarren:* de „Pleiaden," 't Zevengefternte.

2) *Regenftarren:* de ,,Hyaden."

3) *Dodone* voor ,,het bosch van Dodone," dat geen akers genoeg meer opleverde.

4) *Ratelende wintmolens:* dat *geratel* is hier op zijn plaats; doch die *wintmolens* zoek ik by Virgilius te vergeefs.

5) *Moeder Eleufijns:* d. i.: „van moeder Ceres," aldus genoemd naar Eleuzis, een plaats in Attika, alwaar hare geheimenisfen werden gevierd.

6) *Celeus:* de koning van Eleuzis, en vader van Triptolemus, aan wien Ceres de kunften van den landbouw leerde, tot dien tijd onbekend. *Celeus gereedfchap* was een fpreekwoord voor ,,flecht gereedfchap."

bouw in eere houdt. Men moet by tijdts den olm in het bofch met kracht buigen, op dat 'er den krommen ploeghftaert [1]) en ploegh af gehouwen kunnen worden. De diffelboom zy, van het juck tot het einde toe, acht voeten langk. Verzie het getande ploeghout met twee oogen, om het kouter hier aen vaft te hechten. Houw oock eerft het juck uit licht linden, en het hantvatfel uit beucken hout, om den raploegh van achter te fturen, en laet het hout eerft wel hardt in den roock, over den haert, droogen.

Ick zoude u wel vele dingen, ons van de voorouderen aengeërft, leeren, zoo het u niet tegens 't hart ftiet en verdrietigh viel, op flechte zaecken acht te flaen. Eerft moet ghy den dorfchvloer omfpitten, wel vaft in taeie klay leggen, en met den zwaren rolfteen effen ftrijcken, en zoo dicht, dat 'er geen gras door henewaffe.

Het lant heeft oock velerhande plagen: dickwils neftelt de muis onder d' aerde, en bouwt 'er haer fchuren; of de blinde mol wroet 'er holen, en de padde leit 'er in haren kuil gekropen, en ander ongedierte, waer van 't aertrijck zwanger gaet: de kalander plondert eenen grooten hoop korens; oock de mier, voor armoede en den ouden dagh bekommert.

Sla oock gade, dat u (indien d' amandelboom heerlijck bloeie, meer bloefems dan bladers draege, de geurige tacken krom hangen, en het ooft hier op wel befla) eenen vruchtbaren oeghft te verwachten fta, [2]) en een vrolijcke dorfchtijt met groote hitte hier op volgen wil: maer zoo de geilheit van het loof veel fchaduwe geve, zoo zult ghy meer ftroo dan koren dorfchen.

Ick zagh oock menigh lantman, eer hy zaeide, zijn zaet helpen, en met berghzout en zwarte olimoer begieten, op dat het pluckgraen te beter gedyen moght, en hem geen fchel voor pit in de hant fteecken: en hoewel het met een klein vier tot krimpens toe gekoockt wiert, om te fpoediger op te waffen; nochtans zagh men uitgelezen zaet, en waer aen geen moeite gefpaert was, zijnen aert verliezen, indien d' ackerman niet jaerlijcks, naer zijn uiterfte vermogen, het befte zaet uitpickte. Zoo verflimt en verergert alles uit zijnen aert: min nochte meer dan een fchuit, naulix tegens ftroom opgeroeit, recht voor ftroom afdrijft, zoo ras de veerman het roeien ftaecke.

Daerenboven ftaet ons oock op het geftarrente, den Boer, [3]) de

1) *Den krommen ploeghftaert*, hier had de 1e naamv. moeten gebezigd worden. Deze zelfde fout, hoedanig wy heden ook dagelijks zien begaan, komt in deze vertaling meermalen voor, zonder dat ik durf beflisfen of wy hier aan een onwillekeurigen misflag of aan opzet hebben te denken.

2) *Eenen vruchtbaren oeghft te verwachten fta*: Zie noot 5 op de vorige bladzijde.

3) *Den Boer*: „Arkturus," of: „Boötes."

Bockjes [1]) en glimmende Slang, [2]) te letten, zoowel als de zeeman, die door den ongeftuimigen plas naer zijn vaderlant varende, zich in d' Euxijnfche zee en de ftraet van 't oefterrijcke Abydus waeght.

Wanneer de Weeghfchael dagh en nacht even langk maecke, en den aertkloot even veel licht en fchaduwe geve, dan wacker, als mannen, de ftieren ingefpannen; dan het velt met gerft bezaeit, tot dat het u de koude winter verbiede; zaey terwijl vlas en Ceres mankop, en drijf uwen ploegh, zoo lang het noch droogh weder is, en de wolcken aen den hemel drijven.

In de lente, wanneer de witte Stier [3]) met zijn vergulde hoornen het heck van zijn faizoen opftoot, tot dat de Hont [4]) vertrecke, en voor het geftarrente, dat hem voorjaeght, onderga; dan moet men boonen zaeien, en kamerkruit en geers [5]) jaerlijcks de murwe vore bevelen: doch wilt ghy tarwe en zwaere fpelte in d' aerde worpen, en alleen arbeiden om koren te maeien; laet d' oofterfche Zevenftar eerft ondergaen, en Koningin Ariadnes glinfterende kroon beneden de kim daelen, eer ghy uw zaet de vore beveelt, en u verhaeft de hoop van uwen oeghft t' ontijde den acker te betrouwen: want menigh zaeide voor het ondergaen der oofterfche Zevenftarre; maer het gewas, dat men te gemoet zagh, ftelde zijne hoop met doove airen te leur. Neemt ghy voor vitfen, of flechte Roomfche boonen te zaeien, en zijn Egyptifche linzen u die moeite waert; let op het zincken van den Boer: begin dan vry, en volhardt in 't zaeien tot den midwinter toe.

Hierom regeert de goude zon, door twaalf hemeltekens, de weerelt, in zekere geweften afgedeelt. De hemel wort van vijf riemen omgort; de middelfte gloeit en brant altijt in het fteecken der zonne; de twee uiterfte, ter rechte en ter flincke hant, zien altijt blaeuw van koude, of nat beregent; beide de riemen, tusfchen d' uiterfte en den middenfte, zijn den fterflijcken menfchen van de Goden om te bewoonen gegeven: de middenfte tusfchen deze twee wort gekruift van den dwersriem, met tekenen geborduurt, waer door de zon haere ronde doet: en gelijck de weerelt hoogh en fteil naer de Scythen en het Rifeefche geberghte [6]) oprijft; zoo laegh loopt ze neder, en daelt ten Zuiden naer Libye. Hier ftaet de Noortas altijt fteil boven ons hooft; gelijck de Zuidtas, beneden onze voeten, naer

1) *De Bockjes:* fterren, in de nabyheid van Amalthea.
2) *Glimmende Slang:* er zijn drie fterrebeelden van dien naam, alle hier bedoeld.
3) *De witte Stier:* het fterrebeeld van dien naam.
4) *De Hont:* „Sirius."
5) *Geers:* d. i.: „geerst" of „gierst."
6) *Het Rifeefche geberghte:* „de Noordlijke gebergten van Scythiën."

den zwarten hellevliet en de geeften des helfchen afgronts zinckt. Hier glijt de groote Slang in lange krullen rontomheene, en fchiet, gelijck een ftroom, tusfchen beide de Beeren door; de Beeren die noode in den Ozeaen zouden verdrencken. Men zeit dat het daer gedurigh nacht en ftil, en met dicke duifterniffe behangen is; of de dagh opgaet, wanneer die by ons onder gaet: en als het licht uit den ooften ons met zijn hijgende paerden aenwaeffemt, dan fteeckt de roode avont daer zijn kaerffen op.

Hier uit leert men weder en onweder aen den ongeftadigen hemel te gemoet zien; kennen wanneer het zaeiens en maeiens tijt, en geraden zy over het zorgelijcke marmer te roeien, en met uitgereede fcheepen zee te nemen, of tijdighft hout in de boffchen te houwen.

Men neemt oock niet vruchteloos het rijzen en daelen der geftarrenten waer, en het ronde jaer, dat net door vier faizoenen voortrolt. D' ackerman kan, terwijl het koudt en regenachtigh weder hem binnen 's huis belet, vele dingen op zijn gemack beftellen, waermede hy t' huis, by fchoon weder, zich zou moeten verhaeften. De lantman klopt en wet dan den ftompen tant van het kouter: hoolt fchuiten uit boomen: merckt zijn vee, of tekent zijn korenhoopen: zommigen fnijden vorcken met twee tanden, of houwen fcherpe tuinftaecken, of bereiden Amerynfche teenen, [1]) om den taien wijngert op te binden. Nu vlecht vry lichte korven van Rubifche wiffen: [2]) nu drooght uwe vruchten by het vier: nu breecktze met den fteen.

Het ftaet oock vry, zonder het Recht t' overtreden, zommigh werck op feeftdagen te benaerftigen. De godtsdienft verbiet niemant het water te verleiden; een heining om zijn lant te vlechten; vogelen lagen te leggen; hagedorens af te branden; blatende kudden in eenen verfchen ftroom haer evel af te fpoelen. Dickwils laedt hy den tragen ezel met olie, of eenen hoop appelen, en keert weder van de ftadt, met den gebilden molenfteen, of eenen klomp zwart peck.

De maen zette oock, naer heuren loop, zommige geluckige werckdagen in: hou uw ruft den vijfden dagh, wanneer de maen uit haer huis, den Kreeft, datze vier dagen bewoonde, in den Leeuw vaere: want die dagh is de geboortedagh van den dootfchen Orkus [3]) en de Razernyen: toen baerde d'Aerde dat heillooze gebroetfel, Ceus, [4])

1) *Amerynfche teenen:* Amerinum was een ftadtjen in Umbriën, in welks nabyheid veel biezen groeiden.
2) *Rubifche wiffen:* Rubea was een plaatsjen in Apuliën.
3) *Orkus:* hier voor „Pluto," als God der Onderwaereld.
4) *Ceus:* een zoon van den Hemel en de Aarde en de vader van Latona.

Iäpetus [1]) en den wreeden Tyfeus, [2]) en d'andere gebroeders, die te zamen zwoeren den hemel te verdelgen: te weten, zy beftonden driewerf den Offa op den Pelion; en den bofchrijcken Olymp op den Offa te wentelen: driewerf klonck vader Iupiter d'opgeftapelde bergen met zijnen blixem van elckanderen. Ten zevende dage, na den tiende, magh men, ter goeder ure, wijngert planten, offen infpannen, en het webbe opzetten: de negende dagh is den vlughtelingen gunftigh, den dieven ongunftigh.

Zommige dingen willen liever in den koelen nacht befchickt zijn, of in den morgenftont, wanneer de zon het bedauwde lant kome beftraelen: by nacht magh men beft lichte ftoppels en dorre beemden afmaeien: by nacht ontbeert het lant geenen dauw nochte vochtigheit. 's Winters kan men fpade by de kaers arbeiden, en tortfen met het mes fnijden; terwijl het wijf met zangk den langdurigen arbeit verzacht, en haer ruifchende fchietfpoel door de fcheering fchiet, of zoeten moft by het vier opziedt, en den heeten ketel met eenen tack fchuimt.

Maer men moet, by daegh, in den zonnefchijn, het goudtgeele koren fnijden; by daegh, in den zonnefchijn, het gedrooghde koren dorfchen. Ploegh naeckt: zaei naeckt. De winter maeckt den lantman traegh: d'ackerluiden vaeren in den kouden winter wel, by het geen de zomer vergaerde; en vergaften malckanderen dan ruftigh. De blyhartige winter noodight de menfchen tot vermaeck, en zet alle bekommeringen uit den zin; gelijck de zeeluiden, wanneer de gelade fchepen in de haven gelant, en van blyfchap achter met kranffen behangen zijn. Evenwel eifcht de tijt dan, dat men eickels, en lauwerbeziën, en olyven en roode myrten affchudde: dan zet men ftricken om kranen, fpant netten om harten te vangen; dan jaeght men langoorige hazen; men treft daffen met de Balearifche flinger; [3]) terwijl het velt diep onder fneeuw leit; terwijl het ys voor ftroom afdrijve.

Wat wil ick het onweder van den herfft en zijn geftarrente verhaelen, en waer op de huisman te letten fta, wanneer de dagh korter, de zomer koeler wert? of de regenachtige lente ten einde loope, wanneer het winterkoren beginne op te komen, en de zuigende air op den groenen halm te zwellen?

1) *Iäpetus:* de vader van Atlas, Prometheus, enz. en de Stamheer der Grieken, waarom hy door velen voor Jafet, den zoon van Noach, wordt gehouden.

2) *Tyfeus:* de honderdhoofdige zoon van de Aarde en den Tartarus.

3) *De Balearifche flinger:* men wil, dat de flinger op de Balearifche eilanden zoû zijn uitgevonden en deze zelfs hun naam van 't werkwoord βάλλειν, dat „werpen" beteekent, zouden ontleend hebben. Uit de gefchiedenis van David blijkt, dat de kunst al vroeg naar Aziën is overgebracht.

Ick zagh dickwils, wanneer d'ackerman den maeier met de ſickel in het goutgeele koren zont, en het graen van zijnen wanckelbaren halm ſtreeck, hoe de vier winden tegens malckanderen aenbulderden, en met het zwangere gewas, zoo verre men oogen koſt, ten wortel toe uitgeruckt, ſtrijcken gingen, en ſtroo en ſtoppels daer henevlogen; zulck een donckere winterbuy en dwarrelwint ſtack 'er op. Dickwils viel 'er een vreeſſelijcke ſtortregen uit de lucht, en de wolcken, om hoogh op een gepackt, borſten met bijſter onweder en ſlaghregen afgrijſſelijck uit, gelijck of de hemel viel; zoo dat het weeligh gewas en d'arbeit des ackermans van al het water wechſpoelde, alle graften vol lagen, de diepe en ruiſchende ſtroomen wieſſen, en het meir barrende en bruiſchte. Vader Iupijn zelf ſchoot met zijne ſchitterende vuiſt, midden in den nacht des donckeren plasregens, den blixemſtrael naer beneden, dat 'er de ganſche aerdbodem af dreunde en daverde, het gedierte vlughte, en allen volcken het hart in den lijve van verſaechtheit en ootmoedigheit kromp; terwijl hy Athos, of Rhodope, of het hoogh gebergḣte van Epirus met den donder de kruin inſmeet, en ſtormwint en ſlaghregen verdubbelde, dat boſſchen en ſtranden van 't gebulder der buien huilden.

Dewijl dan dit te vreezen ſta, zoo neem de tijden en den loop des hemels waer: in wat huis [1]) de koude Saturnus ſtant houde: in wat geweſt des hemels Merkuur, een dwaelſtar, zijnen keer neeme. Boven al zult ghy de Goden eeren, en aen Ceres, die groote Godin, wanneer uw werck op den weeligen acker beſchickt zy, jaerlijcks offeren, in 't afgaen van den winter, wanneer de vrolijcke lente opluicke: dan vallen de lammers allervetſt, de wijnen molligh: dan valt de ſlaep allerzoetſt, de ſchaduw op 't geberghte allerdichtſt. Laet dan al de boerejeught Ceres aenbidden; draegh haer melck en honigh en zoeten wijn op; en ley uw draghtbaere offerzeuge driewerf rontom den acker, met den geheelen rey en uwe juichende mackeren achteraen; en laetze den korenoeghſt met gezang in de ſchure wenſchen; en dat niemant eer de zeiſſen in de rijpe airen ſla, dan hy, met den eickenkrans om het hooft gevlochten, Ceres, op zijn boerſch, toegedanſt en toegezongen hebbe.

Op dat wy uit zekere voortekenen deze dingen, en hitte en koude en regen en wint moghten te gemoet zien, zoo wou vader Iupijn dat men waernaeme, wat de maen, die om de maent haren kreits voltreckt, ons ſpellen wil: by wat op of ondergaende geſtarrente het waeien zal: wat weerwijze ackerluiden dickwils raet hun vee dicht

1) *In wat huis:* d. i.: „in welk hemelteeken." Het woord *huis* is niet van Virgilius, maar van de taal der Aſtrologen ontleend.

ontrent den ſtal te weiden. Zoo ras de wint opſteeckt, beginnen de geroerde wateren der afgronden te zwellen, de hooge bergen te ruiſchen, en een ſchor geluit te ſlaen, de ſtranden van verre te klotſen, en de boſſchen reis op reis te kraecken. Men kan het ſchip naulix beſturen, wanneer de meeuwen haeſtigh, midden uit der zee, weder naer ſtrant toevliegen, en piepen; de koeten in het zant dobberen, en de reiger, zijn lieve poelen verlatende, om hoogh in de wolcken vlieght.

Wanneer de wint zich verheffen wil, zult ghy dickwils ſtarren aen den hemel zien verſchieten, en het vier, by duiſter nacht, een lange en witte ſtreeck achter zich laten; dickwils het lichte kaf en dorre bladers herwaert en derwaert vliegen, of zeepluimen boven op het water drijven.

Maer zoo het uit den guren Noorden blixeme, en uit den Ooſten en Weſten dondere, dan zullen alle de landen vol waters ſtaen, alle ſlooten overloopen, en de ſchippers op zee hun natte zeilen ſtrijcken. Noit was iemant zoo dom, die ſchade by den regen leedt; of de hooghvliegende kranen zagen de buien uit haer lage dalen opkomen, en wiſtenze by tijts t' ontwijcken; of de jonge koey ſtack den kop in den wint, en had den ſnof al wegh; of de ſnaterende zwaluw [1]) vloogh rontom het meir, en de kikvorſchen in de ſloot zongen al borrekickende [2]) den ouden zangk: de mier, menighmael langs haer ſmal padt hene en weder loopende, broght d' eiers uit haer holen en neſten; de regenboogh ſlorpte geweldigh veel waters; de raven, by heele vlughten uit de weiden wederkeerende, ſloegen de vleugels tegens een: alree beſprengkelen allerhande zeevogels, en die ontrent d' Aſiaenſche weiden, in de liefelijcke meiren van Kayſter, [3]) hun aes zoecken, het lijf om ſtrijt heel nat met water; nu dompelenze het hooft in 't water; nu loopenze naer het water, en zijn vergeefs vermaeckt met zich te waſſen: dan ſchreeuwt de ſnoode kraey luitskeels om regen, en huppelt alleen op het drooge zant: oock koſten de maeghden, die by nacht haer rocken ſponnen, de regenbuy zien komen, als zy d' olie in de brandende lamp zagen ſpercken, en hoe het vier aen het lemmet hangen bleef.

Ghy keunt niet onzekerder, by regenachtigh, het ſchoone weder, en zonneſchijn, uit zekere tekenen, voorzien: want dan zijn de ſtarren niet bedompt; de maen, die het licht haren broeder ontleent, komt

1) *Snaterende zwaluw:* ſnateren wordt gewoonlijk van de *ekſters* gezegd. Hier ſchijnt V. het geraas te hebben willen uitdrukken, dat de zwaluwen maken, als zy by naderenden regen rondvliegen.

2) *Borrekickende:* een klanknabootſend woord, niet zeer verſchillende van het *Brekkekekex koax koax* van Ariſtofanes.

3) *Kayſter:* een ſtroom, die in Lydiën ontſpruit en by Efeſen in zee loopt.

met geen ftompe hoornen op; geen dunne nevelvlocken zweven door de lucht; geene zeelieve ysvogels baeckeren zich, met hun uitgefpreide vleugelen, op het ftrant, in den warmen zonnefchijn; geen vuile zwijnen wroeten dan met den muil het ftroo in hun kot om: maer de mift valt neder, en zweeft langs het velt; de nachtuil, die op het ondergaen der zonne paft, zingt dan te vergeefs, boven van het dack, fpade in den nacht. Nifus laet zich dan heel hoogh in de lucht zien, en wreeckt zich aen Scylle, [1]) om den diefftal van zijn purperen hair, waerze, met hare pennen de dunne lucht kloovende, voor hem henevlught. Zie, hoe Nifus, haer dootvyant, al fnorrende daer achter her zit, en overal waer Nifus haer navlieght, daer vlughtze fnel voor uit, en klooft de dunne lucht met haere pennen. Dan roepen de raven, drie of viermael met luider keele, kras kras, en dickwils ruifchenze, ick weet niet met wat voor een genoeghte onderling vermaeckt, en boven haer gewoonte, om hoogh op het neft, in de bladeren, en het luft haer zoo ras de regen over is, het kleene gebroet en lief broeineft weder te bezoecken.

Doch ick geloof niet dat Natuur hun van boven met redelijck vernuft en voorwetenfchap begaefde. Maer wanneer het doncker en regenachtigh weder aen den hemel over is, en de lucht, die flus van den Zuiden wint nat was, het dunne vergrove, en het grove verdunne; dan beginnen alle gedierten te leven, en hun wort eenen [2]) anderen geeft ingeboezemt, dan toen de lucht betrocken was, en vol regens hing. Hier uit wort de wiltzangk op het velt geboren, het vee verquickt, en de kraffende raven laten zich hooren.

Maer indien ghy op den fnellen loop der zonne en maene, die gefchicktelijck elck haer beurt waernemen, acht flaet; nimmermeer zult ghy u 's anderen daeghs bedrogen, nochte door de helderheit des ftarlichten nachts uitgeftreecken [3]) vinden. Komt de nieuwe maen in 't eerfte doncker op, en bedecktze haer horens met eenen zwarten nevel; zoo hangt den zee-en-ackerman een dichte flaghregen boven het hooft: maer blooft Febe in haer maeghdelijck aenfchijn, zoo wil 'er wint opfteecken; een blozende maen betekent altijt windigh weder; gaetze ten vierden dage der maent, (want die dagh geeft het zekerfte bewijs) klaer en helder, en zonder ftompe horens, aen den hemel op; zoo zal het dien ganfchen volgenden dagh, en die ganfche maent nochte regenen, nochte waeien, en de zeeman,

1) *Nifus-Scylle:* zie hiervoren, blz. 59. De dichter fchetst in deze regelen de jacht van den zeearend op den Ciris, een kleinen zeevogel.

2) Zie de noot op blz. 80.

3) *Uitgeftreecken:* d. i.: „bedrogen, beetgenomen." Zie *Uitlk. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

behouden gelant zijnde, zijn kerckbelofte aen Glaukus, [1]) Panope [2]) en Melikert, [3]) Inooszoon, betalen.

Oock zal de zon, in 't op-en-ondergaen, u tekens geven: de zonnetekens gaen zeker en vaſt, zoo wel 's morgens vroegh, als 's avonts, wanneer de ſtarren opkomen. Ziet ghy haer 's morgens rijzen met vlacken in 't aengezicht, en den zonnekloot half in een wolck verborgen, en half uitkijcken; wacht u dan voor regen: want de Zuiden wint, zeer ſchadelijck voor boomen vee en veltgewas, dreight uit zijnen hoeck te blazen. Indienze in den morgenſtont betrocken, haer ſtralen hier en daer tuſſchen de wolcken uitſchiete; of rijſt Aurore bleeck en beſtorven uit de ſaffrane ledekant van haren Tithon; zoo zal de wijngertranck, helaes! haer tedere druiven zeer zwaerelijck voor het ſlaen van hagel en kraeckende hagelbuien beſchermen.

Het is oock noch dienſtiger op de zon te letten, hoeze, haren wegh aen den hemel afgeleit hebbende, onder ga: want dan ziet men dickwils veel ſproeten in haer aenzicht. Een blaeuwe zon ſpelt u regen; een roode den Ooſten wint: en indien de vlacken zich met een vierige rootheit beginnen te mengen, dan wil het t' effens regenen en waeien, gelijck of het weder uitgelaten waer; niemant porre my dan met dien avont het ſchip t' ontmaeren, en in zee te loopen: maer voertze den dagh met blinckende raden aen, en met blinckende raden weder onder; zoo hoeft ghy voor geenen regen te duchten; want een heldere noortooſten wint wil [4]) in de boſſchen ruiſchen: en in 't kort gezeit, de zon zal u de merckt zetten, en melden wat d' avont mebrenge; van waer de wint het heldere weder aenvoere; wat de vochtige Zuiden wint in den zin hebbe. Wie durf dan noch ſtaende houden, dat men uit de zon niet zekers ſpellen kan?

De zon waerſchuwt ons menighmael, dat 'er heimelijck oproer en lagen voorhanden zijn, en inheemſche oorlogen ſmeulen. Zy ontfarmde zich oock over Rome, toen Ceſar vermoort lagh; en zy bedeckte haer blinckende aenſchijn met eenen roeſtigen rouwſluier, toen men, om de bedurvenheit des tijts, voor eenen eeuwigen nacht vreesde: hoewel oock in dat jaer lant en zee en huilende honden en rampzalige vogels ons voortekens gaven. Hoe dickwils zagh

1) *Glaukus:* een vermaarde Zeegod, over wien reeds meer geſproken is en worden zal.
2) *Panope:* een zeenymf.
3) *Melikert:* de zoon van Athamas en Ino, die tevens met zijn moeder in een zeegodheid veranderde en onder den naam van Palemon werd aangebeden.
4) *Wil* voor „zal," als meermalen.

men den bergh Ætna en de geborſte ſchoorſteenen van den ſmitswinckel der Reuzen oproocken en ſmoocken, en vierklooten en geſmolte ſteenen in de lucht wentelen, en over d' ackers van Sicilie hene branden! Germanje hoorde harnaſſen en wapens over al de lucht knarſſen: een ongewoone aerdbevinge ſchudde d' Alpes: men hoorde overal in de ſtomme wouden een byſter naer geſchrey: men vernam, by duiſter nacht, een ſchrickelijck dootſch geſpoock: dieren begoſten te ſpreecken; een ongehoorde zaeck: ſtroomen ſtonden ſtil: het aertrijck borſt van een: ivoire en metale beelden ſchreiden bedruckt, en zweetten in de kercken: d' Eridaen, der ſtroomen Koningk, verwoet en uitgelaten, boſſchen ſtallen en vee voortruckende, gingk 'er over al het vlacke velt mede ſtrijcken: toen dreighde ons 't ingewant des offervees met vele zwarigheden: putten liepen zonder ophouden over van bloet: wolven liepen by midnacht door groote ſteden huilen: noit weerlichte het zoo dickwils by helder weder, nochte men zagh noit meer heilooze ſtaertſtarren blaecken.

Hier op zagh Filippen [1]) nog eens de Roomſche heirſpitſen in 't velt, met een gelijcke mogentheit elckandere gewapent aenranden; nochte de Goden ontzagen zich niet Emathie en Hemus ruimen bodem tweewerf met ons bloet te meſten: te weten, de tijt zal komen, dat d' ackerman, in die geweſten den acker omploegende, ſchichten vinde, die ruw en van roeſt opgegeten zijn; of het zwaere egge op holle helmen ſtoote, en zich verwondere over het grof gebeente, uit de graven opgegraven.

O vaderlijcke vergode Goden, en Romulus, en moeder Veſta, die over de Roomſche ſloten en den Tuskaenſchen Tyber waeckt, behindert ten minſte niet, dat dees Jongelingk [2]) onzen omgewroeten ſtaet te recht brenge: wy boetten al overlang de meineedigheit van Laomedons Troje met onzen bloede: het hof des hemels benijdde, o Ceſar, ons u al overlang; en beklaeght zich, dat ghy u met der menſchen triomfen bekommert: te weten, ter ſtede daer Recht en onrecht overhoop leggen; zoo vele oorlogen, zoo menigerley ſlagh van ſchelmeryen, al de weerelt door, in zwangk gaen; de ploegh ongeacht, de landen woeſt en ongebouwt leggen, en ſcherpe zwaerden van kromme zeiſſens geſmeet worden. Hier treckt d' Eufraet, daer de Rijn tegens ons op. De naburige ſteden, onderling het verbont breeckende, ſchieten het harnas aen: de godtlooze krijgh raeſt al de weerelt door: gelijck vier paerden, die buiten ſpoor geronnen,

1) *Filippen:* een ſtad in Macedoniën, beroemd wegens den veldſlag, in de nabyheid geleverd, waarin Brutus en Kasſius ſneuvelden.

2) *Dees Jongelingk:* „Augustus."

het ruime velt invliegen; terwijl de wagenaer voortgeruckt, te vergeefs den teugel aentreckt, en de wagen aen 't hollen, naer toom nochte teugel luiftert.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Voorftellinge en verdeilinge van 't geheele werck, te weten, ackerbouwen en zijne tijden, planten en pooten, veehoeden en aenvocken, en byen en honigh. — Aenroepinge der ackergodtheên en van Auguft. — De lente, het eerfte faizoen des ackerbouws. — Verfcheiden aert van gronden. — De herfft, het andere faizoen des ackerbouws. — Nieuwe landen braeck te laten leggen, of by beurte met koren te bezaeien. — Men verbetertze met mesten en afch, en door verandering van gewas, en door het afbranden van ftoppelen. — Eggen en ploegen verbetert het lant. — Natte zomers en drooge winters te wenschen voor het gezaeide. — Verfcheide middelen om het gewas te helpen. — Ackerfchade geleden by vogels, fchaduwe en kruiden: rampen met d'yzere eeuwe geboren, om 's menfchen vernuft door noot te wetten. — Ceres vont den ploegh. — Ackerplagen. — Befchrijvinge van het gereetfchap des ackerbouws. — Ackerplagen. — Uitfpanninge, van het voorweten der aenftaende vruchtbaerheit en onvruchtbaerheit. — Van het toebereiden des zaets. — Gelijckenis. — Nootzaeckelijckheid der Starrekunft, die den zaei en ploeghtijt aenwijft. — Van het zaeifel in de lente, boonen kamerkruit en geers: en het winterkoren in het najaer: en vitfen, Roomfche boonen en linzen. — Verfcheidenheit der faizoenen fpruit uit den loop der zonne aen den hemel, by d'aelouden in vijf riemen, gelijck den aertkloot, afgedeelt. — Starrekunft maeckt acker- en zeeman weerwijs. — Het werck des lantmans, by regenachtigh weder, en op feeftdagen. — Ongeluckige en geluckige werckdagen naer den loop der mane gerekent. — Nachtwerck. — Daghwerck. — Wintervreught. — Onweder van herfst en lente. — De Dichter raet op de tijden te letten, en den Goden en Ceres te offeren. — Iupijn ftelde voortekens van weder en onweder. — Voortekens van wint. — Voortekens van regen. — Voortekens van fchoon weder. — Voortekens uit zon en maen. — Voortekens van Cefars doot en den burgerkrijgh. — Slotbede des Dichters aen de Goden des Vaderlants, voor Auguftus en het overhoopleggende Rijck.

HET TWEEDE BOECK.

INHOUDT.

Manier om boomen aen te queecken; en die Natuurlijck is; van zelf, door kerne, wortel: [1]) of Kunſtigh; door affnijden van telgen, planten van ſtammen, inleggen, verplanten, uit eenen ſtronck, enten en inzetten. Boomen zijn onvruchtbaer of vruchtbaer. Welcke gronden elck ſlagh vereiſcht. Italie boven andere landen geprezen. Hoe men den aert der gronden onderkenne. Wat moeite aen wijngaert en olyven vaſt zy. De lof van het huismans leven, by andere ſtaeten geleken.

Hier wijſt hy wacker, hoe men plant en oock verplant,
En inleit ent en poot zijn rancken, enten, boomen:
Oock op het naeuſte kent den aert van ieder lant,
En wijngaert en olijf regeert en voort laet komen.

Dus lang zong ick van den ackerbouw, en het rechte faizoen van een ieder werck: nu wil ick, o Bacchus, van uwen wijngert en boomen en planten, en de vrucht des langkzaem waſſenden olijfs met u zingen. O vader Liber, [2]) kom nu herwaert; want hier drijft de herfſt van wijn, uwe edele gave: hier bloeit de wijnbergh, die u ter eere, van leckere druiven zwanger is: de wijnkuip loopt van geperſten wijn over, dat het ſchuimt: o vader Liber, kom nu herwaert, treck uwe laerzen uit, en verf met my de naeckte beenen in nieuwen moſt.

Vooreerſt teelt Natuur verſcheide ſlagh van boomen; zommige waſſen van zelf, zonder iemants hulp, op ruime velden, en langs boghtige vlieten hene: gelijck zacht geil, taeie brem, populier en blaeuwe en witachtige willigen: zommigen worden geſteecken: gelijck de hooge kaſtanjelaer, en eeckelaer, [3]) die de grootſte van alle boomen, Iupijn

1) *Door kerne*, *wortel* enz. d. i.: „door (het in den grond brengen van het) zaad (of van den) wortel."
2) *Liber:* „Bacchus."
3) *Eeckelaer:* V. vertaalt gemeenlijk *aesculus* met „eeckelaer," en *quercus* met „eik."

ter eere opgroeit; en d'eick, by de Griecken voor een orakel gehouden: zommigen ſpruiten dicht en loofrijck uit hunnen wortel; gelijck krieckelaer, [1]) en olm; en de lauwer, Apollo toegewijt, waſt op in de breede ſchaduwe van eenen grooten lauwerboom, zijn moeder.

Dees verſcheide wijze van boomen aen te queecken nam eerſt uit de natuur zelf haren oirſprongk, en allerhande ſlagh van groene ſtruicken en boſſchen en heilige wouden beſtaen uit deze verſcheidenheit. Ervarenheit en gebruick queeckten allengs noch ander ſlagh van geboomte aen: d'een ſneet telgen van haren ſtam, en pooteze in d'aerde: d'ander plante ſtammen, oock palen, in vieren geſplitſt, en ſtaecken, onder ſcherp gehouwen. D'olmen ſtaen en verlangen om de jonge rancken en feſtoenen des ingeleiden wijnſtocks te dragen, en loten, die beſt groeien in aerde, waer naer hun natuur treckt: andere boomen pootmen zonder wortel, en de hovenier ontziet zich niet de bovenſte ſcheuten in d'aerde te zetten: ja, dat wonder is, d'olijf ſpruit uit eenen afgehouwen, en als uit eenen dorren ſtronck: en dickwils zien wy den tack van den eenen boom, zonder zijnen aert te verſlimmen, in eenen anderen veranderen, en eenen peereboom ingeente appels, de ſteenachtige kornoeljen blaeuwe pruimen dragen. Leert hierom, ghy ackerlieden, een ieders aert in 't byzonder kennen, en den wilden aert temmen, op dat geene landen onvruchtbaer leggen. Het luſt my Iſmarus [2]) met wijngert te beplanten, en den hoogen Taburnus [3]) met olyven te belommeren.

En ghy, o Mecenas, dien ick met recht de voornaemſte oirzaeck van mijn eere en naemhaftigheit magh noemen, kom by der hant, help my dit aengevangen werck uitvoeren, en verleen my wint en ſpoet, terwijl ick in deze bare zee loop; niet met eenen wenſch van alles t'omvademen, dat onmogelijck waer, al had men hondert tongen, hondert monden, en een yzere ſtem: kom by der hant, en vaer met my dicht het ſtrant langs, en hou onder lant: ick wil u hier met geen lange voorrede wijtluchtigheit en verzieringen ophouden.

Al wat van zelf in 't wilt opwaſt is wel onvruchtbaer, doch het komt geil en vroom voor den dagh; want het treckt zijn natuur uit d' aerde: indien men nochtans vruchtbare enten en ſcheuten op wilde ſtammen ent, of die ſtammen in eenen bearbeiden gront plant, zoo zullenze hunnen wilden aert afleggen, en wort 'er geen moeite aen geſpaert, gewilligh zulcke vruchten voortbrengen, als men zoeckt en wenſcht: oock zal d'onvruchtbare tack, van zijnen wortel afgeſne-

1) *Krieckelaer:* de „krieke-" of „kerſeboom."
2) *Iſmarus:* een berg van Thraciën, om zijn wijngaarden beroemd.
3) *Taburnus:* een berg van Samnium, met olijfboſchen begroeid.

den, vruchten voortbrengen, indien men dien verplante, daer hy de ruimte van aerde en lucht geniet: want eerst van al te veel moederloof en tacken beschaduwt, zoo wert zijn wasdom verhindert, en zijne draght versttickt: doch een gesteke kerne wil langkzaem opwassen, spade den nakomeling beschaduwen, en het vorige sap vergetende, haer appels verbasteren: en een slimme wijnstock geeft zijn druiven den vogelen ten beste: want men moet aen allerhande slagh arbeit te kost hangen, en de boomen op een ry in de vore planten, en kost nochte moeite sparen, om hunnen aert te temmen. Maer d'olijf op eenen stam ge-ent, zal best groeien: wijngert wil gaerne ingeleit zijn: Venus myrt wast gewilligh op een dicht eicken hout: de harde hazelaer, de hooge esch, de populier, waer van men kranssen Herkules ter eere vlecht, moet men planten; oock d'eickelboom des Chaonischen Vaders, [1]) en de reizige dadelboom, en de denneboom, die tegens het gevaer der zee opwast: doch men ent de noot op den ruigen haeghappelaer: d'onvruchtbare andorenboom draeght kloecke appels, de beuckeboom kastanjen, de wilde esch hangt wit van peerbloeisel, en het zwijn knapt eickels onder den olm.

Oock is de wijze van botten inzetten niet eenerley: want daer de knoppen midden in de schorsse uitbreecken, en uit den dunnen bast botten, daer snijt men den bast effen open: hier steeckt men de schel en knop van eenen anderen boom in, en lijftze in de vochtige schorsse: of men zaeght oock geknotte stammen boven af, om een vruchtbaere ente in de kloof te zetten; en de boom schiet eer lang geluckigh zijn takken hemelhoogh in de lucht, en verwondert zich over het nieuwe loof, en vreemde ooft.

Daerenboven is elck slagh van boomen niet eenerley aert; gelijck de stercke olm, de willigeboom, de loot, en Kretenzer cypres: oock vallen de vette olijfboomen verscheiden van natuur; de ronde, de lange en die bittere kernen hebben: desgelijcks zijn d'appelaers en Alcinous ooftboomen [2]) verscheiden: oock verschillen Krustumijnsche en Syrische peeren, en die de hant vullen: en aen onze boomen hangt verscheiden aert van druiven. Lesbos pluckt niet eenerhande smaeck van torssen, aen Methymnasche rancken [3]) gewassen: men vint Thasusche en witte Mareotische druiven; [4]) d'eerste tieren best in

1) *Des Chaonischen Vaders:* d. i: „van Jupiter van Epirus."

2) *Alcinous ooftboomen:* Alcinoüs, koning van Thraciën, was een groot voorstander van tuinbouw en kweekkunst.

3) *Methymnasche rancken:* Methymnus, een stad op 't eiland Lesbos, was beroemd om den wijn, dien het voortbracht.

4) *Thasusche en witte Mareotische druiven:* Thasus was een eiland in de Egeesche zee; Mareotis een landstreek van Egypte.

vetten, deze in ſchralen gront. De Pſythiſche druif is dienſtiger om baſtert uit te perſſen: de Lagiſche wijn [1]) bevangt u ſtracks, doet de voeten ſtruickelen, de tong ſtameren: zoo doet oock de purpere en Preciſche druif: maer met welcke vaerzen zal ick, o Rhetiſchen wijn, [2]) u loven? doch hierom moet ghy den Faleruiſchen kelder [6]) niet braveeren. Amineeſche wijn [4]) valt ſtercker, en ſpant de kroon boven dien van Tmolus [5]) en Chius, Koningk Faneus eilant. De wijnbezie van Argos valt kleener, doch waſt overvloediger; en houdt zich beter dan alle andere wijnen. O Rhodiſche wijn, ick zal u, die op den offerdiſch der Goden wellekom zijt, niet vergeten, nochte de muskadellen, zoo groot als koe-uiers: maer de verſcheidenheit van wijnen en hun namen is ontelbaer, en het getal van geen belangk: dieze al wil noemen, magh ons tellen al het zant, dat van den Weſten wint, op het Libyaenſche ſtrant, verwaeit wort; of hoe vele baren op d'Ioniſche kuſten breecken, wanneer d'Ooſten wint opſteeckende, in de zeilen valle.

Oock zijn alle gronden niet even bequaem om alles te draegen: willigen waſſen gaerne by vlieten; elzen in drabbige poelen; onvruchtbaere eſſcheboomen op ſteenklippen: myrten tieren beſt langs het ſtrant: Bacchus wijnranck bemint luchtige heuvels: ypen zoecken koude en Noortſche buien. Bezie de geweſten, die van uitheemſche huislieden gebouwt, onder ons juck gebroght zijn; en d'Arabiers in 't Ooſten, en de Gelonen, [6]) met branttekenen geciert: elck lant brengt zijn boomen voort: Ooſt-indiën [7]) draeght alleen zwart ebbenhout: de wieroocktack groeit alleen by de Sabbeen. [8]) Wat wil ick u vertellen van de welrieckende boomen, die balſſem zweeten, en beziën van den altijt bloeiende akant? of van Moorenlantſche boſſchen, wit van zachte wol? en hoe de Seres [9]) het dunne kattoen van de tacken kemmen? of welcke boſſchen het uiterſte geweſt van Indien draege, daer het aen den Oceaen paelt? boſſchen, wier toppen zoo hoogh in de lucht rijzen, datze met geene pijlen kunnen beſchoten worden, van een volck, dat zoo wacker den boogh weet te han-

1) *De Pſythiſche druif — de Lagiſche wijn:* ſoorten, die voor zoo veel my bekend is, op geen wijnkaart meer voorkomen, even min als de iets verder genoemde *Preciſche.* Volgends de laatſte uitleggers worden de Pſythiſche druiven gedroogd om er een ſoort van rozynenwijn van te bereiden; en de Lagiſche wijn was zeer vurig en koppig.

2) *Rhetiſche wijn:* Rhetiën was de ſtreek tusſchen den Donau en de Alpen.

3) *Den Faleruiſchen kelder:* verſta: „den kelder met Falernum.”

4) *Amineeſche wijn:* over deze plaats is door de kommentatoren veel geharreward; de wijn, hier bedoeld, ſchijnt een Kampaniſche en een ſoort van Falernum geweest te zijn.

5) *Tmolus:* een berg in Ciliciën.

6) *De Gelonen:* een Scytiſche volksſtam, die zich het lichaam met figuren beprikte.

7) *Ooſt-indiën:* zie het aangeteekende hierboven blz. 77.

8) *De Sabbeen:* beter: de *Sabeën,* „Arabieren.”

9) *De Seres:* de „Tartaren of Mongolen.”

delen. Meden [1]) brengt heilzaeme appels, bitter en wrang van ſmaeck, voort; een gereede artſeny tegens dootlijcke kruiden vergift en bezweeringe van booze ſtiefmoederen: dees boom waſt geweldigh hoogh, en gelijckt den lauwer; en verſpreide hy zijnen geur zoo hoogh en verre niet in de lucht, men zou hem voor een lauwer aenzien: geene winden ſchudden zijn bladers noch bloeſſem af: de Meden verdrijven hier mede den ſtinckenden adem, en d'oude mannen genezen hun aemborſtigheit met dit ooft.

Maer de boſſchaedjen van Meden, dat rijcke lant, nochte de ſchoone Ganges, nochte Hermus, [2]) die gout opwerpt, nochte de Baktren, nochte Indien, nochte geheel Arabie, dat vet en vruchtbaer van wieroock is, mogen met al hunnen roem Italie niet opwegen. De ſtieren, [3]) die vier en vlam ten neuze uitſnorckten, ploeghden hier d' ackers niet, omze met vreeſſelijcke draecketanden te bezaeien: nochte hier quam geen ſcherp gewas van krijghslieden met helmen en ſpeeren op; maer deze landouw broght eenen vruchtbaren oeghſt van olijven koren en Kampaniſchen wijn voort, en leverde puick van vee uit. Hier draeft het ſtrijtbaere paert moedigh in 't velt: hier werden, o Klitumnus, [4]) dickwils ſneeuwitte offeroſſen en groote ſtieren met uwen ſtroom gewijt, om de Roomſche zegeſtaetſi, naer de kercken der Goden te geleiden: hier is het altijt lente, en 's winters ſchier altijt zomer: het vee teelt tweemael jongen; de boom draeght tweemael vruchten: men vint 'er geen verſlindende tigers, nochte brullende leeuwen: men pluckt 'er geen fenijnige kruiden: geen geſchubde ſlang kruipt 'er met lange krullen en boghten een ſtuck weeghs langs d' aerde: zet hier zoo veel heerlijcke ſteden by, en kunſtige wercken, en hooge veſten, van menſchenhanden uit ſteenrots gehouwen en gebouwt; en ſtroomen, die onder d' oude muren henevloeien: of zal ick verhalen, hoe 'de zee hier van wederzijde aenſlaet en aenbruiſcht? hoe groote meiren hier leggen? en van u, o Larius, [5]) het grootſte van allen? en van u, o Benakus, [6]) die ongeſtuimigh, gelijck een zee, komt aenſchuimen? of zal ick verhaelen de haven, daer de zeeſluis [7]) de Tyrrheenſche zee van Lukrijn ſcheit;

1) *Meden* voor *Mediën*, als elders *Perſen* voor *Perziën*.
2) *Hermus*: een ſtroom van Klein Aziën.
3) *De ſtieren* enz.: als in Kolchis, toen Jazon er het Gulden Vlies bemachtigde.
4) *Klitumnus*: een rivier by de Faliskers.
5) *Larius*: een meir van Cisalpijnsch Galliën.
6) *Benakus*: een meir, uit hetwelk de Mincius in den Padus uitloopt.
7) *De zeeſluis* enz. In Kampaniën, tegenover Puteoli, bevinden zich twee meiren, dat van Avernus en dat van Lukrinus, die vroeger wegens hun vischrijkheid veel opbrachten. Nadat echter de zee, herhaaldelijk inbrekende, er de visſchen had uitgedreven, en de pachters hierdoor groote ſchade leden, trok Cezar, op uitnoodiging van den Senaat, derwaart heen, liet twee dammen in de zee leggen, die het geweld van de golven braken en alleen genoegzamen doortocht aan het water overlieten, om den visſchen gelegenheid te verſchaffen, binnen te komen. Dit waterwerk werd, naar hem, de Juliſche zeeweering genoemd.

het verbolgen zeewater zijn geweldige kracht gebroken wort; daer de baren in de haven van Julius zoo luide bruizen, en de Tyrrheenfche golven in den poel van Avernus gelaten worden? Hier loopen koperäders en zilverbeecken door het lant, en het vloeit 'er van gout. Dit lant leverde rechtfchape krijghsmans uit, de Marfen, de Sabellifche jeught, en den Ligur, wel gewoon armoede te lijden; en Volfcen, op fteeckaden [1]) afgerecht. Dit lant won ons de Decien, de Mariufen, de dappere Kamillen, de Scipioos, rechte oorlooghsgaften, en u, o grootmaghtighfte Cefar, die nu in d'uiterfte palen van Afië triomfeerende, den weerloozen Indiaen van de Roomfche velten keert. [2]) Ick groete u, o Saturnus landouw, groote en vruchtbare moeder der vruchten, en niet min van krijghshelden, u ten dienft vang ick den ackerbouw aen, die by d'aelouden in zwangk en eere was: ick befta de heilige bronnen t'ontfluiten, en zing een Griekfch gedicht, [3]) in Latijnfche fteden.

Nu is het tijt den aert der landen t'ontdecken; wat elck vermagh; wat flagh van gronden men vint, en wat elck teelen kan. Voor eerft wil d'olijf, Pallas vrucht, die zich lang houden kan, beft tieren in barre gronden, en op dorre heuvels, daer de klay mager valle, en keiachtigh met heggen begroeit legge: dit betuight u de wilde olijf, die overvloedigh in die ftreecken waft; oock zijn er beien, die in het wilt langs het velt groeien. Maer waer de gront vet en geil van gedurige vochtigheit is, en het lant vruchtbaer en dicht met kruiden bewaffen ftaet; gelijck wy dat menighmael, onder aen eenen bergh, in een gezoncken dal zagen; en waer beken, boven van de rotfen afvloeiende, een flib en vettigheit over het lant fleepten, en het velt, fteil tegens het Zuiden aenleggende, varenkruit, van geenen ploegh te verdelgen, voortbroght; daer zal u de vruchtbare wijnftock en zijne druif namaels overvloet van ftercken wijn beftellen, hoedanigh wy met offerfchalen en goude kelcken plengen, wanneer de vette Hetrufch, voor den outer, op zijn yvoire pijp fpeele, en wy het roockende ingewant met groote fchotelen opofferen.

Doch hebt ghy meer luft om groot vee, en kalvers, of fchapen, of geiten, die 't gewas bederven, te weiden; zoo moet ghy boffchen zoecken, en de volle weiden van Tarentum, het uiterfte van onzen bodem; en zulcke kampen, als het ongeluckige Mantua verloor, daer

1) *Steeckaden* voor 't eenvoudige „fteken," t. w. „met den degen." 't Woord is aan de fchermfchool ontleend, en heeft daarom een Spaanfchen uitgang.

2) *Den weerloozen Indiaen... keert.* Er is zeker niet veel kunst aan, een *weerlooze* te keeren. Doch 't is, dat Vondel, het *imbellem avertis* al te letterlijk vertaalt.

3) *Een Griekfch gedicht:* dit is *niet* letterlijk vertaald, en bovendien onjuist. Virgilius heeft *Afcraeum carmen:* d. i.: „een gedicht in den trant van Hefiodus, den Zanger van Askra."

het ſneeuwitte zwanen langs den begraeſden waterkant opqueeckt: hier ontbreeckt het uwe kudden aen gras nochte klare bronnen, en de koele daeuw wint, in de korte nachten, zoo veel gras aen, als het vee in lange zomerſche dagen kan afweiden.

Wy bevinden onder het bouwen, dat meeſt alle zwartachtige aerde, en die vet valt in het ploegen, en murwe gronden beſt granen dragen; en ghy zult arbeitzame oſſen uit geene ackeren meer gelade wagens zien naer de ſchuur voeren: oock uit lant, dat eerſt verwildert ſtont, en daer d'ackerman de boomen yverigh afhieuw, en het boſch, 't welck in menigh jaer geen vruchten gevende, en van outs een vogelneſt was, tot den gront toe zoo kael uitroide, dat het gevogelte verhuizen moſt: maer aerde, die wit in het ploegen valt, is niet vruchtbaer; want ſchrale en ſteenachtige heuvels beſtellen de byen naeulix kanneelkruit en roozemarijn: en ruwe puimſteen en krijtgronden, van zwarte waterſlangen uitgeknaeght, lochenen dat andere ackers den ſerpenten zulck een lieflijck voetſel en kromme holen verſchaffen, als zy.

Een aerde, die dunnen waeſſem en vlugge dampen van zich geeft, het nat verzwelght, en als 't haer luſt weder uitaeſſemt; en zich zelve altijt in het groen kleet, zonder het kouter met ſchorft en zout roeſt te knagen; die zal uwe olmen met geile wijnrancken bevlechten: die zal u veel olyven dragen: ghy zult in 't bouwen bevinden, datze gaerne geploeght, gaerne beweit wil zijn. Zulcke gronden bouwt het rijcke Kapua, en het volck, dat aen Veſevus [1]) paelt, en Klanius, [2]) die Acerren [3]) dickwils van zijnen oeghſt berooft.

Nu zal ick u alle gronden leeren kennen. Vraeght ghy, of d'aerde boven maten grof of fijn is; naerdien d'een het graen, d'ander de druif begunſtige; de grove aerde Ceres, alle fijne Bacchus diene; zoo ſtaet u eerſt op den gront te letten, en daer die vaſt en dicht is, eenen kuil te doen graven, weder met aerde toe te delven, en dan met de voeten vaſt en effen te treden. Indien 'er dan noch aerde gebreck is, zoo valtze fijn, en is dienſtigh voor weide, en vrolijcken wijngert: maer ſchiet 'er aerde over, en kanze in den kuil niet; zoo valtze grof, klontigh, vet en zwaer, en hier mooght ghy uwe ſtercke oſſen voor den ploegh drijven.

Maer is d'aerde brack of bitter, gelijck men zeit, van ſmaeck, die is niet goed voor vruchten; want de ploegh verandert haer brackheit niet, nochte zy laet de druif en appelen hunnen aert en wezen

1) *Veſevus:* de „Vezuvius."
2) *Klanius:* een rivier van Kampaniën.
3) *Acerren:* een ſtad in hetzelfde gewest.

behouden, en kan aldus gekent worden. *Neem dichtgevlochte teene korven en teemzen, waer in men kaes perſt, die onder het dack beroockt leggen: vulze met bracke aerde, gietze vol zoet water, en tre d'aerde ſtijf met voeten, tot dat al het water uitgeperſt, door de korven heenzijpe; zoo zal de bittere ſmaeck u op de tong walgen, en melden wat ſlagh van aerde het zy.

Vette aerde kan men aldus leeren kennen: wilt ghyze wechworpen, zy blijft u aen de vingers hangen, zoo taey als peck: vochtige aerde teelt kruiden van ongemeene grootte, en darteler dan het behoort: och, datze my niet al te dartel zy, en al te vroegh d'airen doe zwellen. Zwaere aerde kent men ſtilzwijgende aen haer eige zwaerwightigheit; de lichte aen haere lichtigheit; zwartachtige aerde gemackelijck by het oogh, en elck ſlagh uit zijn verwe: maer kommerlijck kan men koude aerde, die quaetaerdigh is, onderſcheiden: ondertuſſchen melden ſlechts roo dennen, ſchadelijcke ypen en zwart veil wat koude gronden zijn.

Dit gageſlagen, zoo pas d'aerde eerſt lang te vore te koocken, greppels en graften door het berghachtige lant te graven, en de kluiten tegens het Noorden bloot te laten leggen, eer ghy den vrolijcken wijnranck in d'aerde leght. Waer de gront murw is, daer valt het beſte lant; en dit verrichten winden, koude rijp en de ſtercke delver, die het lant omwerpt. Maer huislieden, die geenen arbeit ontzien, zoecken eerſt eenen gront, die de plaets gelijck is, daer de jonge ſpruit eerſt ſtont, omze daer ſtracks te verplanten. op dat de loten niet terſtont haer moeders aert afleggen; en zy mercken oock in de ſchors in wat wint zy eerſt ſtonden, het hooft in 't Zuiden en de warmte opſtaecken, en den rugh tegens het Noorden keerden: zoo veel leit 'er aen, hoe men zich van jongs op gewenne.

Onderzoeck eerſt of het beter zy den wijnſtock op heuvels of op vlacke landen te planten. Wilt ghy op vlacke en vette ackers maeien; zoo zaei en plant dicht by een: de wijnſtock dicht by een geplant, zal niet trager waſſen: hebt ghy heuvelachtigh lant en heuvels, plant de rancken wijder van een: zet uwe ſtammen net op een ry, achter malkanderen: gelijck de keurbende in den oorloogh zomtijts hare geleden ontſluit, en op het vlacke velt zich in ſlaghorden zet, en al het lant overwijt grimmelt en flickert van 't geweer, eer de vreeſſelijcke ſlagh noch aenga, daer d'oorlooghskans, midden onder de wapens, in twijfel hange: plant zoo uwe ryen op een gelijcke maet; niet om nwe ydele zinnen door dit gezicht te vermeien: maer om dat d'aerde anders de rancken niet evenveel voetſel kan mededeelen, nochte de wijngert zijn armen wijt genoegh uitbreiden.

Misſchien zult ghy oock vragen, hoe diep men de putten graven moet. Ick zou den wijnſtock wel in ondiepe voren durven betrouwen: maer boomen, en inzonderheit den eeckelaer moet men dieper planten, die zijn kruin zoo hoogh in de lucht opſteeckt, als hy zijn wortels in den afgront ſchiet; dies wort hy van winterbuy nochte regenvlaegh nedergeſmackt: hy ſtaet vaſt, en verduurt een menighte van jaren, menige eeuw en menigh mans leven: dan ſtreckt hy zijn ſtercke armen, de tacken, wijdt en verre herwaert en derwaert uit, en ſtaet midden in zijn breede ſchaduwe. Plant oock uwen wijnſtock niet tegens het Weſten, nochte onder den hazelaer: nochte neem de toppen der hooghſte rancken, of breeck de bovenſte wijngertſcheuten niet af (zoo veel vermagh de liefde des gronts), nochte ſny de loten met geen ſtomp mes af: zaey oock geen wilde olijven onder wijngert: want dickwils verzuimt de reuckelooze herder zijn vier, dat eerſt heimelijck onder de vette ſchorſſe verborgen leit, den ſtam ontvonckt, en om hoogh in de tacken vlieght, dat het kraeckt, en den boom vermeeſterende, boven in de kroon weiden gaet, het gantſche boſch in brant zet, en ſpreit een zwarte en dicke wolck van roock en ſmoock in de lucht; inzonderheit zoo een Noortſche buy het geheele boſch aentaſte, en de wint onder het vier ſpeele. Zoo dit gebeure, kan de wijnſtock niet weder groeien, en al houwt men hem tot beneden toe af, de wortel ſchiet niet meer zulcke rancken: en d'ongeluckige wilde olijf, die niet dan bitter loof geeft, ſchiet 'er ſlechts over.

Laet u oock van niemant, hoe wijs hy ſchijne, raden den acker 's winters om te delven: want het ſnippen van den vorſt [1]) ſluit dan het aertrijck, en gedooght niet dat het gezaeide zaet zijnen wortel in geſlote aerde ſchiete. Wijngert wil lieſſt geplant zijn, wanneer de witte oyevaer, die de ſlangen verpickt, met de blozende lente wederkome; of wanneer de zomer alree voorby, de koude herſſt beginne te ruiſſchen, eer de zon met haer paerden korter omrijdende, den winter aenvoere. Zoo dienſtigh is de lente voor boſchloof, voor boomen: in de lente zwelt de landouw, en wacht naer het vruchtbare zaet: dan daelt d'almaghtige vader vrolijck, met eenen gezegenden regen, uit de lucht, in den ſchoot der aerde, zijn vrolijcke gemalin, en d'alleropperſte zich met dat groote lichaem vermengende, teelt allerhande vruchten: dan quinckeleert d'eenzame boſſchaedje van ſchelle vogelen, en het groote vee groet Venus weder op zijn gezette tijden: de voedtzame acker teelt vaſt, en het velt opent zijnen

1) *Het ſnippen van den vorſt: ſnippen* of *ſneppen* is: „hevig ſnijdende." Zie Kil., die „een *ſneppende* wint" vertaalt door *ventus gelidus*.

boezem voor den laeuwen adem des Weſtewints: het tedere vocht dringt dan in alle dingen door: het groen durf zich in den nieuwen zonneſchijn veiligh betrouwen: de jonge wijnranck vreeſt niet, dat 'er buien uit den Zuiden zullen opkomen, nochte voor regenvlagen aen de lucht, of ſtormen uit den Noorden; maer zy bot en bloeit, en wint bladers aen.

Oock geloof ick niet dat de weerelt in eenigh ander ſaizoen geboren wert, of in den aenvangk eenen anderen toon hielt; het was toen lente: de groote weerelt quam met de lente te voorſchijn, en d'Ooſtewint hielt zijnen kouden adem in, toen de dieren eerſt het licht zagen, en een yzeren ſlagh van menſchen uit ſteenachtige aerde voor den dagh quam, en 't gedierte het wout, en 't geſtarnte den hemel ingegeven wert; nochte de teere oude der weerelt zou dezen arbeit kunnen verdragen, quam 'er niet zoo groot een ruſt tuſſchen koude en hitte, en verpoosde 's hemels goetaerdigheit het aertrijck niet.

Voort wat ghy op den acker planten wilt, plant uwe plantſoenen diep in d'aerde; pas vet ſlib op het lant te brengen, en delf 'er dorſtigh zant of vuile ſchelpen in: want het water zal 'er in trecken, de dunne dampen 'er onder ſpelen, en 't gewas doen opluicken; en men vint 'er, die d'aerde met ſteenen en groote ſcherven decken, om den wijnſtock voor geweldigen plasregen, en de hitte der Hondtsdagen, waer van het dorſtige lant ſplijt, te beſchutten.

Boomen en wijngert op een ry geplant zijnde, zoo ſtaet ons noch dickwils aerde aen den wortel te brengen, en de kluiten met een ſpade om te worpen, of de zwoegende oſſen tuſſchen den wijngaert door te drijven, en den gront met het ſcherpe kouter te breken. Hier na zal men de wijnrancken opbinden en ſtutten met riet, geſchelde teenen, eſſche ſtocken, en geklove vorcken, om hier op ſteunende, te leeren op geene winden te paſſen, en langs den hoogen olm by de ryen der latten op te klauteren. Terwijl de jonge wijnſtock vaſt opwaſt en nieuwe bladers krijght, moet men de teere rancken ſparen: en de wijnranck, terwijlze geil in de lucht opſteigere, en met vryen toom opgroeie, noch niet beſnoeien, maer zomtijts haer bladers met de hant afplucken en aftrecken. Wanneer nu de wijnſtock dicker gewaſſen, den olm omhelze, en in top geſtegen zy; dan ſtroop vry zijn bladers af, en ſcheer zijn armen: te vore vreesde hy voor het ſnoeimes: handel hem eindelijck vry ſtraffer, en beſnoey de weeligheit der rancken.

Oock moet ghy hagen vlechten, om den wijngert voor het vee te beſchutten; byzonder terwijl het loof noch teder en geen wederſpoet

gewoon is: en niet alleen van fellen vorft en het fteken der zonne, maer oock geftadigh van woutoffen en geiten gezocht en gequelt, en van fchapen en hongerige runders geknabbelt wort: geen koude, nochte vorft, nochte rijp, of maghtige hitte, die op drooge klippen gloeit, befchadigen den wijngert zoo zeer, als de kudden met haer venijnige tanden, en het lidteken van haer gebit, in den ftam gezet. Men flaght, om geen andere misdaet, de geit op alle altaren, Bacchus ter eere; en hierom gaen d'oude fpelen ten tooneele: en d'Atheners zetten, rontom groote dorpen en op vierfprongen, hun prijzen op, en vrolijck by den wijn, huppelden in groene beemden over beftreecke geiteflelfen hene: en de Latijnfche huislieden, een volck van Troje overgekomen, zingen onbeflepe lieden, lachen datze fchateren, met grijnzen van holle fchorffen vermomt, en roepen Bacchus met vrolijcke gezangen, en hangen, hem ten roem, waffe poppen om hoogh in den pijnboom. Hierom groeit en bloeit de wijnbergh, en draeght overvloediger vruchten; en waer de Wijngodt zijn ruftigh hooft opfteeckt, daer worden diepe dalen en hooge heuvels met wijn gezegent. Weshalve wy, Bacchus ter eere, godtsplichtigh, als onze vaders, lofzangen zullen toezingen, fchotels en koecken opdragen, den gewijden bock met den horen mack ten outer brengen, en vette offerharften aen hazelaere fpeten braden.

Men moet oock noch eenen anderen arbeit, die oneindigh is, aen den wijngert te koft hangen: want alle jaer dient de gront drie of viermael omgefpit, de kluit geftadigh met de fpade gebroken, en de wijnranck van alle haer bladeren ontlaft. Het ackerwerck ftaet nimmer ftil, en het jaer gaet altijt den zelven gangk.

Wanneer nu de herfft de wijngertbladers affchudt, en de koude Noordewint het bofch van zijn loof berooft, dan zorght de wackere boer weder tegens het volgende jaer, befnoeit met zijn krom fnoeimes den wijnftock, en fnijt d'onnutte rancken af: hy delft eerft den gront om, voert het rijs wech, verbrant het, en brengt de latten onder het dack: endelijck fnijdt hy de druif. De wijnftock duickt tweemael in zijn fchaduwe: tweemael begroeit hy met groene hagen: het valt laftigh die beide af te plucken en te fcheeren: Hierom prijs groote, maer bouw kleene ackers. Hy fnijt oock ruige wiffen van muisdoren in het bofch, en rietboorden langs den oever, en willige tacken, die hem werck bereiden. Wanneer nu de wijngert opgebonden, de hagedoorn befnoeit is, dan zingt d'afgearbeide wijngaerdenier, naerdien zijn werck op het einde loopt: evenwel moet men d'aerde opdelven, en al ree toezien, dat quade lucht nochte onweder de rijpe druif bederve.

Daerentegen is aen d'olijfboomen geen werck vaſt, nochte men hoeft 'er krom ſnoeimes of getande egge aen te bezigen, na datze eens hunnen wortel in d'aerde ſchoten, de kruin in de lucht ſtaecken. De gront met het ſcherpe kouter gebroken, beſtelt hun vochtigheit en vruchtbaerheit en ooft genoegh. Aldus moet ghy den vetten en vreedtzaemen olijf aenqueecken. Zoo ras d'appelaer oock maght in zijn tacken gevoelt en kracht krijght, waſt hy terſtont van zelf en zonder moeite op.

Ondertuſſchen hangen alle wouden niet weiniger met vruchten geladen, en d'eenzaeme wilderniſſen, vol wiltzangks, zien bloetroot van knoppen en beziën: men weit 'er de klaver af: het hooge boſch beſchaft harstortſen, en verziet ons van nachtkaerſſen en lampen. Wat mogen de menſchen dan noch zorgen, zaeien en planten! Wat zal ick u meer leeren? willigen en lage bramen beſtellen het vee loof, den herder ſchaduwe, het gewas heining, de honighby aes: en het luſt my te zien, hoe de wint op den Cytorus [1]) in de boſchboomen, en by Narycium [2]) in de peckboomen ſpeele: het luſt my wilde heiden te zien leggen, daer niemant eght nochte ploeght. D'onvruchtbare boſſchaedjen op Kaukaes, die eeuwigh van den ſtercken Ooſtewint kraecken en knacken, geven verſcheide vruchten: zy geven pijnhout, dienſtigh om ſchepen; en ceders en cypreſſen, dienſtigh om huizen te bouwen. D'ackerman draeit 'er ſpeecken, maeckt 'er wagenhuiven, en houwt 'er lange kielen af. De willigen leveren ons teenen, d'olmen loof, de myrten ſtercke ſtangen, de kornoelien krijghsgeweer, d'ypen Itureeſche bogen: [3]) van lichte linden en boſchboomen magh men met een ſcherp draeiyzer allerhande fatſoenen draeien. De lichte els komt voor ſtroom den Pauw [4]) afdrijven, en de byen bronmen in de holle ſchorſſe en den buick des vermolſemden eeckelbooms. Wat wil ick verhalen, hoe veel nuts Bacchus ons ſchonck? Bacchus veroirzaeckte oock veel onheils: hy verſloegh de dolle Centauren, Rhetus, Folus, en Hyleus, [5]) die den Lapiten met den grooten berckemeier dreighde.

O al te geluckige huislieden, (kendenze ſlechts hun geluck) die buiten oorlooghskrackeel, in den ſchoot het voetſel ontfangen, dat de milde aerde hun rechtvaerdighlijck verleent. Hoewel geene aen-

1) *Den Cytorus:* een berg in Galatiën.

2) *Narycium:* een ſtad van Lokriën, waaruit een volkplanting zich in Italiën nederzette.

3) *Itureeſche bogen:* Iturea was een landſtreek in Palestina, welker Inwoners volgends Strabo hoogst bekwame boogſchutters waren.

4) *Den Pauw:* waarom V. hier ter plaatſe *Padus* met *Pauw* vertaalt, is my niet klaar. Hy kende de rivier toch genoeg.

5) *Rhetus, Folus en Hyleus:* Centauren, die op de bruiloft van Pirithoüs door de Lapithen werden omgebracht.

hangelingen 's morgens vroegh eenen ſtroom van groeteniſſen, door de trotze poorte van 't hoogh gebouw, over de wijde zalen braecken; en zich vergapen aen ſtijlen met ſchoone ſchildtpadden ingeleit, en geborduurde kleeders, die van gout kraecken, en Korintiſchen erts, en witte wol, in Aſſyriſch purper geverft, en Kaſſia, met klaren olijfoly gemengt; nochtans genietenze een veilige ruſt, en rijck door velerhande middelen, weten hun leven langk van loch nochte bedrogh; zitten geruſt op hun ruime hofſtede; vermeien zich in ſpeloncken, en aen ſtroomende beecken, in koele dalen, daer men d'oſſen hoort loeien; daer hen de zachte ſlaep onder eenen boom bevangt; daer boſſchen en waeranden groenen, en de jongkheit tegens arbeit opmagh, en gewoon is zich kleen te behelpen: daer men den Goden offert, en de heilige Vaders woonen, en de Rechtvaerdigheit, die de weerelt verliet, haer leſte voetſtappen zette. Doch my behagen boven al de zoete Zanggodinnen, welcker heilighdommen ick, van een geweldige liefde getroffen, verbreide: ick wenſch datze my haer onderwijs gewaerdigen, ſtarreſchieten leeren, en den loop des hemels, het verduiſteren der zonne, het verduiſteren der mane, en wat aerdtbevinge veroirzaeckt: hoe de ſpringvloet bykome; waerom de zee dijcken en dammen omſpoele, en weder afloope: hoe 's winters de dagen zoo kort, des zomers zoo langk vallen: doch is mijn bloet te grof, mijn vernuft te ſtomp, om dat gedeelte van de natuur te vatten; zoo ſcheppe ik mijn vermaeck in ackeren en bewaterde dalen; zoo bemin ick onvermaert ſtroomen en boſſchaedjen. O wie zet my, daer de beemden leggen, en Sperchius [1]) vloeie, en Taygeta [2]) dreune van het rinckinken der Lakoniſche wijnprieſterinnen! o wie zet my in de koele dalen van Hemus; [3]) en bedeckt mijn hooft met een breede ſchaduwe van tacken!

Geluckigh is hy die der dingen oirzaecken kent, en alle vrees en 't onverbiddelijcke nootlot en 't geruiſch des gierigen jammerpoels te boven geraeckte: oock is hy geluckigh, die d'ackergoden, Pan en den ouden Boſchgodt en de Veltgodinnen, zijn zuſters, eert: zulck een ſtaet niet naer ſtaet, of Koningklijck purper, en weet van geene tweedraght, die trouwelooze broeders ophitſt; of van den Daeck, [4]) die langs den weerſpannigen Iſter nederzackt; of van 't Romainſche gezagh, en inſtortende Rijcken: nochte bekommert zich uit medoogen met den nootdruftige, of benijt den rijcke. Hy pluckt de vruchten,

1) *Sperchius:* een rivier van Theſsaliën.
2) *Taygeta:* een berg by Sparta.
3) *Hemus:* een berg, die Thraciën van Theſsaliën ſcheidt.
4) *Den Daeck* of „Daciër," die aan den Iſter of Donau woonde.

die van zelf in zijnen boomgaert, van zelf op zijnen acker waſſen, en zagh noit ſtrenge wetten, of dolle vierſchaer, of 's volcks pleitſchriften. Anderen roeien over de wilde zee, loopen op het ſpits van 't geweer aen, en dringen in der Koningen hoven: dees zoeckt een ſtadt en arme burgers te bederven, om uit eenen gouden kop te drincken, en op Tyriſch purper te ſlapen: een ander begraeft zijn gelt en ſchat, en is 'er niet af te krijgen: dees wort op de puy van 't ſtehuis aengebeden: die zit ſtatigh gedient met het hantgeklap, dat den Raet en het Roomſche volck ter eere, in 't geſtoelte des ſchouwburghs wedergalmt: zy vermaecken zich, hoewelze de handen in hunner broederen bloet verfden; verlaten huis en hof, en zoecken een vaderlant, daer andere ſtarren ſchijnen. D'ackerman drijft ſlechts zijnen ploegh door het lant, en onderhoudt zoo met zijnen arbeit, het ganſche jaer door, zijn huisgezin en kleene kinders, zijn oſſen en afgearbeide runders: en ruſt niet of het jaer beſchaft hem overvloet van appelen, of jongk vee, of korengerven, en ackers, vol graen, en volle ſchuren. De winter komt, dan perſt men de Sicyoniſche olijf: het zwijn komt zat van eeckelen t'huis: het boſch beſtelt hem wilde appels, de herfſt veelerhande vruchten, en de wijn wort, om hoogh in de klippen, van de zon gaer gekoockt. Ondertuſſchen hangen de lieve kinders al kuſſende om hun moeders hals: de kuiſche huisvrouw bewaert het huis: de koeien geven melck, en de vette bocken ſtooten, in 't groene gras, met hun hoornen op elckandere toe. Hy viert de feeſtdagen, en op het hoy om den haert leggende, brengt zijnen mackeren den vollen kroes toe, roept Bacchus aen, offert hem wijn, en hangt prijzen aen den olm voor de herders, die om prijs willen ſchieten, en naeckt in het boeren worſtelperck treden. Zoo leefden eertijts d'oude Sabijnen, en Remus en Romulus, de gebroeders: zoo is het maghtige Hetrurie opgewaſſen, en Rome in 't byzonder de heerlijckſte en het hooft van alle ſteden geworden, en heeft alleen zijn zeven bergen met eenen muur omtrocken. De goude Saturnus bewoonde dit lant, eer Iupijn in Kreten regeerde, en de godlooze menſchen oſſevleeſch aten: men hoorde noch geen trompetten ſteecken, nochte lemmers op harde aenbeelden ſmeden. Maer wy hebben eenen endeloozen wegh afgeleit, en het wort nu tijt de roockende roſſen van hun juck t'ontlaſten.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Overgangk van den ackerbouw tot het boomplanten en wijngaerdenieren. — Aenroepinge van Bacchus. — Boomen waſſen Natuurlijk van zelf, door kerne en wortel: of met kunſt, door affnijden van telgen, planten van ſtammen, inleggen, verplanten, uit eenen ſtronk, door enten en inzetten. — De Dichter zoeckt gunſt by Mecenas. — Aert der natuurlijcke boomen, en hoe men die temmen moet. — Veelerhande aert van boomen en wijngerden. — Verſcheidenheit der boomen, eiſcht verſcheidenheit van gronden en gewesten. — Vitſpanninge tot lof van Italie, wiens landouw alle uitheemſche overtreft. — De Dichter komt weder op de verſcheidenheit der gronden. — Wat gront olijven draeght, wijngaert, gras, en graen. — Beſluit dat vochtige waterachtige grazige en zoete gront tot de vier boven gemelde bequaem zy. — Hoe men den grondt kennen zal; of die fijn valle, of grof, of brack, of vet, of vochtigh, of zwaer, of licht, of zwart, of koudt. — Van den wijngaert, en wat werck hier aen vaſt is. — Gelijckenis van de keurbende, in ſlaghorde geſtelt. — Hoe men wijngaert en boomen plant. — De Lente is het rechte ſaizoen, om wijngert en boomen te planten. — Uitſpanninge van d'aengenaemheit der lente. — Hoe men den gront helpt. — Hoe men den wijngaert, na het planten, handelt. — Uitſpanninge van ſchouwburgh- en tooneelſpelen, en offerfeeſten, Bacchus ter eere. — Jaerlijcks wijngertwerck. — Wijngertwerck in den herfſt. — Van den olijf en andere boomen. — Nuttigheid van boomen en boſſchen. — Recht- en misgebruick des wijns. — Van het geluckige huismans leven; geleken by het leven der wyzen, dat zoo veel beter is, en ſtaeten en ampten en gewinzucht ſchuwt. — Beſluit van 's huismans geruſten en genoeghelijcken wandel, het lantleven der Roomſche Voorvaderen gelijck.

HET DERDE BOECK.

INHOUDT.

Hy wijdt Auguſtus eenen tempel van eere, en een onſterflijcke gedachtenis toe. Wat paerden en koeien vereiſchen. Het gevecht der ſtieren. Hoe men merrien moet paren. Van ſchapen en geiten. Onderwijs van wolle en melck. Van honden aen te vocken, en ſlangen te verjagen. Van veezieckte. By deze gelegentheit valt hy op de ſterfte, die d' Alpes en het geweſt van Venetie plaeghde.

De dichter teelt nu paert en koey en kalvers aen,
En drijft, om wol en melck, zijn ſchaep en geit te weide;
Hy vockt oock honden op, en om zijn vee belaên,
Zoeckt raet voor ſlang en ſmet, eer 't evel zich verſpreide.

O groote Pales [1]), en ghy vermaerde herder van Admetus [2]), en ghy Arkadiſche boſſchen en beecken, wy zullen oock van u zingen: want alle andere dichten, ydele zinnepoppen, leven nu op allemans tong. Wie weet van den ſtraffen Euryſteus [3]), of dien heiloozen Buſiris [4]) en zijn altaren niet te ſpreken? Wie hoorde niet zingen van Hylas [5]), Herkules knaep; van Delos, Latonaes eilant; van Hippodamie, en Pelops, meeſter in den renſtrijt, en doorluchtigh om zijn yvoire ſchouder? Ik wil een baen opſtreven, waer langs ick oock uit de laeghte opſtijge, en zeeghaftigh op de tong der menſchen leve en zweve. Magh ick lang leven, zoo zal ick d'eerſte zijn, die de Zanggodinnen, van den bergh Helikon, met my in mijn vaderlant brenge:

1) *Pales:* deze was de Veegodin, en werd by de Romeinen in hooge eer gehouden.
2) *Herder van Admetus:* Apollo, die, wegens 't verſlaan der Cyklopen, een tijd lang van zijn goddelijke waardigheid verſtoken, het vee hoedde van Admetus, koning van Theſsaliën.
3) *Euryſtheus:* een koning van Mycene, die door het toedoen van Juno geſteld was om over Herkules te heerſchen, en op wiens last deze dan ook de werken, die zijn naam vereeuwigden, ondernam.
4) *Buſiris:* een koning van Egypte, die zijn gasten om 't leven bracht, en door Herkules werd gedood.
5) *Hylas:* een knaap, by Herkules bemind.

d'eerſte die u, o Mantua, den Idumeeſchen palmtack vereere, en in het groene velt een marmere kerck ſtichte, by het water, daer de breede Mincius, om lange boghten dwaelende, d'oevers met dunne rietboorden boort. Ick wil CESAR midden in de kerck zetten, en tot mijn wit gekomen, in Tyriſch purper wel prachtigh voor hem verſchijnen, en drijven hondert wagens, met vier paerden daer voor geſpannen, naer den ſtroom. Geheel Griecken van den Alfeus [1]) en het Nemeeſche woudt [2]) afgeſtegen, zal hier, my ter eere, om prijs rennen, en met harde oſſeleere wanten [3]) vechten. Ick wil, met den geſchoren olijfkrans [4]) om het hooft, u mijne gaven opofferen: nu luſt het my uw gewoone ſtaetſi te kercke te geleiden, en de runders te zien ſlaghten: of hoe het tooneel omkeere, van aenzicht verandere, en de Britten, in tapijt geweven, de purpere tapijten oplichten. Op de kerckdeuren zal ick in gout en louter yvoir den oorloogh, tegens het volck aen den Ganges, en de wapens van den zeeghaftigen Auguſtus, Quirijns nazaet, [5]) uitbeelden; en hoe hier de groote Nyl van den zeeſtrijt ruiſcht en bruiſt, en de kolommen, van het koper der overweldighde vlote gegoten, ten hemel rijzen: Ick wil 'er de ſteden, in Aſie verovert, byzetten, en den voorgejaeghden Nifates, [6]) en den Parth, die zijn zege in 't wijcken en in achteruitgeſchote pijlen ſtelt: en beide de zegetekens, twee verſcheide vyanden met de vuiſt ontweldight, en het volck van beide de kuſten, waer over men tweewerf triomfeerde. Daer zal Aſſarakus [7]) afkomſt, en 't geſlacht uit Jupijn geſproten, en Tros [8]) de vader, en Apollo, bouwmeeſter van Troje, in Pariſchen marmer [9]) naer het leven, uitgehouwen ſtaen: de rampzalige Nijdigheit zal 'er zwichten voor de Razernyen, en den wreeden jammerpoel, en Ixions gekrolde ſlangen, en het geweldige radt [10]), en den onopwentelbaeren ſteen. [11]).

Ondertuſſchen laet ons, o Mecenas, op uwen laſt, die my zwaer wil vallen, d' ongebaende boſſchen en wouden der Boomgodinnen vol-

1) *Van den Alfeus... afgeſtegen:* min naauwkeurig uitgedrukt: de *Alfeus* was een rivier, die men wel „verlaten," of des noods *afzakken* kon, maar waarvan men niet kon *afſtijgen*.

2) *Het Nemeeſche woudt:* een bosch by Argos, binnen 'twelk zich de leeuw onthield, dien Herknles doodde.

3) *Oſſeleere wanten:* de zoogenaamde *ceſtus*, waarvan zich de kampvechters bedienden.

4) *Den geſchoren olijfkrans:* hierdoor wordt een krans verſtaan, van welken men de bladeren heeft gedund of afgeſtroopt.

5) *Quirijns nazaet:* „Auguſtus," wiens geſlachtsregister men tot Quirinns of Romulus deed opklimmen.

6) *Nifates:* hier mede worden verſtaan de volkeren, die nevens den Nifates — een berg en ſtroom in Armeniën — woonden.

7) *Aſſarakus:* zoon van Tros en grootvader van Anchiſes.

8) *Tros:* koning van 't naar hem geheeten Troje en zoon van Erichtonius.

9 *In Pariſchen marmer:* hier mann. genomen, 't zij om den nitgang, 't zij als „ſteen."

10) *Het geweldige radt:* dat namelijk, waarop Ixion werd rondgedraaid.

11) *Den onopwentelbaeren ſteen:* den ſteen, welken Siſyfus veroordeeld was, een berg op te wentelen, en die altijd, als hy boven was, van zelf weder naar beneden rolde.

gen: zonder u vangt mijn geest niet gewightighs aen: wel aen dan, toef nochte slof niet langer: Citheron roept my met luider keele, en de Lakonische hondt, en Epidaurus, te paerde afgerecht, en de weergalm der bosschen bestemt het al loeiende. Evenwel zal ick t'hans bestaen Cesars bloedige oorlogen te zingen, en zijnen naem, op de vleugels der Faeme, door zulck een ry van jaren henevoeren, als Cesars oude van Tithons jaeren verschilt.

Het zy iemant, te Pise naer den prijs des renstrijts staende, paerden aenvocke, of stercke ossen voor den ploegh spanne; die kies vooral de beste merrien uit. Een sture koe is de beste slagh, die een groot hooft en langen neck heeft, en de kossem van de kin op de schenen hangt, wiens lancken [1]) byster langk vallen, oock al haer leden, en voeten; en die de ruige ooren onder de kromme horens opsteeckt: oock mishaeght my geen gegremelde, [2]) of die noode onder het juck wil, zomtijts met hoornen stoot, eenen stier gelijckt, en hoogh en groot van stal, al ploegende den staert langs de vore nasleept. Laetze na heur vierde jaer rijden en kalven, voor het tiende jaer rusten; daer na is zy onbequaem om te vocken, en onmaghtigh om te ploegen. Ondertusschen terwijl haer bloeiende jeught draghtbaer en toghtigh is, laet den stier los, en den bul onder den hoop springen, en pas vee te winnen en aen te teelen. D'eerste jaren der ellendige schepselen zijn de beste, en loopen snel voorby; dan volgen zieckten en zwacke ouderdom en moeielijckheên, en d' ongena der felle doot rucktze wech. Altijt zult ghy mangel onder eenige koeien zien: zoeck deshalve altijt nieuwe aen te vocken: en verzie u, (op dat ghy u niet beklaeght, indienze u affterven) by tijts, en pas dat u vee jaerlijcks aenteele.

Om paerden aen te vocken moet men oock de beste merrien uitkiezen, en voornamelijck al vroegh op de veulens beginnen te letten, wil men zich van brave springhengsten voorzien. Een veulen, van moedigen aert afgekomen, steeckt terstont den kop in de lucht, en is wacker te been: het loopt voor zijn moeder hene, en durf het eerste in het stroomende water loopen, en zich over een brugh begeven, daer het voorhene noit over liep: het is niet schichtigh, heeft eenen scherpen neck, kleinen kop, valt kort in 't lijf, plat van schoft, breet van borst, gladt en wel gehouwen: kastanje bruin en blaeuw schimmel is het beste, wit en vael het slimste hair. Een rechtschapen hengst, die van verre trompet en wapens hoort, hout zich vaerdigh, steeckt zijn ooren op, leeft over al zijn lijf, briescht

1) *Lancken* voor „flancken, lenden."
2) *Gegremelde*: d. i.: „gevlakte."

ſnorckt vier en vlam ten neusgaten uit, en ſchudt zijn dicke mane aen de rechte zijde. Het ruggebeen loopt dubbel over den rugh; hy krabt het zant op, en ſchrabt met den hoef tegens den gront aen, dat het klinckt. Zoo ſchrabde Cyllarus, [1]) toen Kaſtor het in Lakonie temde en bereedt: en Mavors geſpan, waer van de Grieckſche Homeer zong; en het paer, dat den wagen van den grooten Achilles voorttrock. Zoo liet de ſnelle Saturnus zelf, in een paert verandert, zijn mane over den neck waeien, en brieſchte onder het rennen zoo luide, dat het over den ganſchen Pelion klonck, toen zijn gemaelin hem betrappen wou. Wanneer zulck een paert door zieckte traegh wort, of met de jaren afneemt, dan zult ghy het opzetten, en ouderdoms halve, die toch gebreckelijck is, verſchoonen. Een oudt hengſt kan niet ſpringen of arbeiden, en als het op vechten aenkomt, raeſt te vergeefs, gelijck een groot en krachteloos ſtoppelvier. Ghy moet deshalve inzonderheit op zijn oude en moedigheit letten: daer na op andere deughden en afkomſt; oock hoe die zijn ooren laet hangen, wanneer hy onder leit; hoe hy den kop opſteeckt, wanneer hy den prijs wint. Ziet ghy niet wanneer de raden buiten de lijn ſchietende, om ſtrijt de renbaen in rennen, wanneer de hoop der jongelingen aengeprickelt wert, en hun het hart in den lijve van vreeze popelt; hoeze'r met de zweep achter geven, en den toom op den neck leggen? hoe de heete raders met kracht voortvliegen, en de wagenaers dan neergezete dan over-endt, om hoogh door de lucht, voor den wint, in de ruimte ſchijnen heen te zweven: zy jagen, zy drijven voort, dat het ſtof hun om d'ooren ſtuift: zy worden nat van ſchuim en den waeſſem der vlugge paerden. Zoo groot is de luſt om eere in te leggen; zoo gaet hun de prijs ter harte.

Erichtonius [2]) beſtont eerſt vier paerden voor den wagen te ſpannen, en te wagen om prijs te rennen. De Lapithen in Theſſalië opgezeten, betoomden en bereden eerſt de paerden, en leerdenſe met den gewapenden ruiter opſteigeren, en moedigh in het velt henedraven: Beide broghtenze een'. nutten vondt op de baen. Een roskammer zoeckt te gelijck een jeughdigh een moedigh en gezwint paert: en 't vernoeght hem niet, dat het menighmael den vyant voorjoegh; in Epirus en het ſtrijtbaere Peloponeſus geworpen wert, en voortquam van den hengſt zelf; die Neptuin met zijnen drietant uit der aerde te voorſchijn broght.

1) *Cyllarus:* het paard van Kastor en Pollux.

2) *Erichtonius:* hier wordt niet de koning van Troje bedoeld, hiervoren blz. 106 vermeld, maar die van Athene. Deze, een zoon van Vulkaan, had de beenen als die van een draak, en om dit gebrek te bedekken, was hy gewoon zich niet anders dan in een wagen gezeten in 't openbaar te vertoonen.

Hier op dan lettende, zoo paſt tegens den ſpringtijt den ſpringhengſt, voor de merriën uitgekozen, wel vet te meſten, met groene klaver en haver te voederen, en met verſch water te drencken, op dat hy in het ſpringen niet bezwijcke, en de zwacke veulens niet uitwijzen, dat het den vader aen voeder mangelde. Maer laet de merrien, wanneerze eerſt beginnen hengſtigh te worden, met voordacht afgaen van magerheid, en gebreck van voeder en water lijden; oock dikwils afrennen, wanneer de middaghzon ſteeckt, het koren op den dorſchvloer onder den vlegel kraeckt, en het lichte kaf in den wint vlieght. Dit doet men, op dat haer vet dien vruchtbaren acker zijn weelicheit niet beneme, en de vore verſlappe en verſlijme, maer de gront te gratiger het zaet vatte opſluite en bewaere.

Daerentegen draeghtmen langer geen zorgh voor hengſten, maer voor merrien, wanneerze dragen, en haeſt werpen zullen: men ſpanze dan onder geen juck voor den geladen wagen, nochte laetze ſteigeren by den wegh, nochte zich in het velt afjagen, of in eenen ſnellen ſtroom zwemmen: maer in ruime velden, langs volle vlieten, gaen grazen; daer d' oevers groen van moſch hangen, en ſpeloncken en ſchaduwen van overhellende klippen haer bedecken en overlommeren.

Om de wouden van Silarus [1]) en den eeckelrijcken Alburnus vlieght en grimmelt de horſel, in Latijn Aſilus, in Grieckſch Oiſtros genoemt: zy ſteeckt ſcherp en bromt zoo luitruchtigh, dat al het vee van verbaeſtheit door het boſch verſtroit; lucht en boſch en oever van den droogen Tanager op dat gebrom wedergalmen. Toen Iuno toeleide om Inachus dochter, in een vaerze verandert, te plagen, ſteldeze eertijts haer ſchrickelijcke wraeckgierigheit door dit ondier te werck. Ghy zult uw draghtbaer vee hier voor (want op den middagh ſteeckt het allerfelſt) beſchutten, en de merrien, als de zon 's morgens op, of tegen den avont onder ga, te weide drijven.

Wanneer de koe gekalft hebbe, zoo beſteet al uwe zorgh aen de kalvers: brantze met een teken van hun geſlacht, en mercktze die ghy wilt laten ſpringen, of ten heiligen outer bewaren, of in den ploegh ſpannen, om den klaigront te breken, en het woeſte lant te bouwen. Andere koeien laet men in het groene gras weiden.

Nu ſtaen u de kalvers, waer van ghy u op den acker dienen wilt, te gewennen, en te betemmen, terwijlze nog jongk en teêr, leerzaem en geboogzaem zijn. Vlecht eerſt kranſſen van dunne teenen om

1) *Silarus:* een ſtroom in Lukaniën, gelijk *Alburnus* een berg, en *Tanager* een rivier, mede in dat gewest gelegen.

hunnen hals: daer na wanneer de vrye neck de dienftbaerheit gewoon is, dan koppel het paer met de kranffen aen malkander, en drijf de vaerzen neffens malkander voort, en laetze dickwils de ledige raden over het lant trecken, en een fpoor over den acker flepen: daer na kraecke de beucke affe onder den zwaren laft, en de koperen diffelboom trecke de gepaerde raders voort. Ondertuffchen ete uw ongetemt en aenkomende vee niet alleen geen gras, nochte willige bladers of liezen; maer voeder het met koren: laet oock de koeien, die eerft kalfden, (gelijck men weleer plaght) niet melcken, maer al haer uiers den kalveren gewilligh ten befte geven.

Doch ftreckt uw luft meer ten oorloge, en tot forffe oorlooghsbenden, of om met raderen te Pife [1]) den Alfeus voorby te rennen, en den vliegenden wagen in Iupijns woudt te drijven; zoo laet het paert eerft de forsheit der gewapenden zien, de trompet hooren fteecken, het kraeckende radt gewennen, en op ftal naer het gerammel des tooms luifteren: daer na hoe langer hoe meer zich vermaecken, om het ftreelen van zijnen meefter, die het op den neck klopt. Laet het dit hooren, zoo ras het van de melck geftooten is. Steeck het, terwijl het noch zwack en vervaert is, en fiddert, en zich zelven niet kent, zomtijts den beck in den halfter. Maer wanneer drie jaren verloopen, het in zijn vierde jaer wandele, begin het dan af te rechten, leer het draven, keeren en wenden, en gewen het te leeren harden: dan laet het met zijne vlught de winden tarten; en gelijck met vollen toom over het vlacke henevliegen, zonder met zijn voeten aerde te raecken. Hoedanig Boreas reis op reis uit den Noorden opfteeckende, het fneeuw van Scythië en waterlooze wolcken opeet: dan gruwt het hooge koren en de golvende acker van het ongeftuimigh gebulder, de toppen der boffchaedjen ruifchen, en geweldige baren wentelen tegens het ftrant. Zoo vliege het ros voort, en vege t'effens over velt, over vlackte hene. Dit zal beft zweeten en fchuimbecken in de renbaen van Elis; of wel ter hant, de Belgifche fleden [2]) trecken. Endelijck pas het zwaerlijvige en getemde paert met vette rogge te voederen: want eer ghy het betemt is het bijfter fors, en vat ghy het aen, het zwicht voor geen flagen, nochte luiftert naer den toom.

Maer geen ding zet het vee meer krachten by dan het fpenen van Venus en haer heimelijcke minneprickelen: het zy men gezint zy koeien of paerden te bezigen en hierom verzent men beft de

1) *Te Pife:* een ftad in Elis, alwaar kampfpelen gehouden werden.
2) *De Belgifche fleden:* misfchien wel de „narrefleden," de eenige, die in de Nederlanden ooit gebezigd werden.

ſtieren, verre van der hant, in eenzaeme weiden, achter eenen bergh, en over eenen breeden ſtroom; of bewaertze op ſtal, daer vol op van voeder is: want hun gade tapt allengs de krachten af, en betovertze met haer gezicht, zoo datze om beemt noch weide dencken: oock hitſtze dickwils door haer minnelijcke bekooringen de forſſe vryers met de hoornen onderling tegens elckandere aen. De ſchoone vaerze gaet in het boſch weiden; terwijlze by beurten met al hun gewelt reis op reis toeſtooten, en in 't vleeſch booren, dat het zwarte bloet by de huit nederloopt: zy zitten malkander met de hoornen in de huit, en loeien zoo vreeſſelijck, dat boſſchen en bergen wedergalmen: deze hoorenſtootigen dienen oock niet in eene weide: maer d' ander, die het velt ruimde, gaet in een onbekent geweſte omzwerven, beſteent luide den hoon, en de wonden, hem zoo trots in 't lijf geſtooten, en het miſſen zijner gade, waer over hy zich niet wreecken koſt; en de weide eens over dwers aenziende, verlaet zijn voorvaders erf. Hy oefent dan met alle vlijt zijn krachten, leit al den nacht op harde ſteenen, en den gront zonder ſtroo, en leeft by ſteeckelige bladeren en ſcherp rietgras, beproeft zijne kracht, en verbolgen het hooft tegens eenen ſtam aenzettende, terght met de hoornen zijn gramſchap, ſlaet met de voeten achter uit in den wint, en het zant opkrabbende, dat het ſtuive, vangt het voorſpel van 't gevecht aen: wanneer hy zich nu weder ſterck en maghtigh genoegh kent; dan opgetrocken, en haeſtigh den zorgeloozen vyant opgekomen: gelijck wanneer het water midden in zee begint te ſchuimen, en zijnen boezem van verre uit den gront op te halen; en gelijck het tegens het ſtrant aenwentelende, yſſelijck op de ſteenrotſen bruiſt, en als een bergh voorover ſtort; van den gront met wielingen opborrelt, en het zwarte zant reis op reis om hoogh uitbraeckt: zoo byſter blaeckt en brant allerhande ſlagh van menſchen en dieren vee en viſſchen en vogelen, door razende minne: de liefde is in alle ſchepſelen even krachtigh. De leeuwin haer jongen vergetende, brulde noit ſeller langs het velt dan wanneerze loops was: geen wanſchapen beer, geen wreet everzwijn, geen booze tiger rechten in wilderniſſen meer moorts, meer bederfs aen, dan by die gelegentheit. Och dan is het gevaerlijck langs den eenzamen acker in Libye te reizen. Ziet ghy niet hoe de minnekoorts de hengſten door het lijf rijdt, zoo dra zy ſlechts de merri beruicken? Dan is niemant maghtigh hen met toom of zweep te temmen: nochte rots of holle klip of vliet, die tuſſchen beide gelegen, ſtucken van bergen met zijnen ſtroom voortſleept, kunnenze ſchutten. Zelfs de Sabelliſche

zeuge [1]) wet dan haer tanden: zy woedt en wroet en krabt met de voeten d'aerde op, wrijft haer zijde tegens eenen boom, en maeckt haer ſchoften van wederzijde eelt, tegens de wonden.

Wat recht de jongelingk niet aen, die van felle minne tot in het mergh van 't gebeente zoo vierigh blaeckt? Hy zwemt ſpade by duiſter nacht door een ongeſtuimige zee, vol razende buijen, terwijl het uit de lucht ſchrickelijck boven hem dondert, de baren op de ſteenrotſen breecken, datze bruiſen; daer zijn droeve ouders, nochte de maeght, die op het verdroncken lijck ſterven zal, hem niet konnen te rugh roepen.

Wat rechten Bacchus geſpickelde loſſchen en de wreede wolven en honden niet aen? Hoe vechten de weerlooze harten niet? Noch gaet de dolle merrie het al te boven, en Venus zelf gafze dit in, toenze te Potnie [2]) Glaukus met haer tanden verſcheurden. De Min doetze los over den top van Ida, in den bruizenden Askaen [3]) vallen: zy ſteigeren het geberghte op, en zwemmen de vlieten over. Zoo dra dit vier het geile mergh ontvonckt (meeſt in de lente, want in de lente komt de hitte in het gebeente) ſtaenze op de hooge rotſen, en guwen [4]) met den beck naer de Weſtenwint, en ſlocken die lucht in: en menighmael, zonder hengſt, van den wint draghtbaer geworden (ick verhael wat wonders) rennenze over rotſen en klippen en door lage dalen, niet, o Ooſtenwint, naer uw geweſt, nochte der zonnen opgangk, maer naer Boreas en Kaurus, of derwaert, daer de donckere Zuidenwint opſteeckt, en den hemel met regenachtige koude betreckt. Hier uit groeit het geen de huismans met zijnen rechten naem Paertskrevel noemen, een lijmachtig vergift, dat van d'eecheniſſe druipt: Paertskrevel, dat geile ſtiefmoeders dickwils afplucken, heiloos bezweren, en onder toverkruiden mengen. Maer terwijl wy van minne bevangen, ſtuck voor ſtuck doorloopen, zoo loopt ondertuſſchen de tijt, d'onherhaelbare tijt, voorby.

Dit zy nu genoegh van het groote vee: nu ſchort ons noch het andere deel van dit werck, woldragende ſchapen en ruige geiten te hoeden. O kloecke huisluiden, dit 's uw werck: hier mede kunt ghy eer inleggen: en ick twijfel niet, dat het wat treflijcks zy, dit met

1) *De Sabellijnſche zeuge:* d. i.: „de Sabijnſche." Virgilius bedoelt hier het „tamme" varken, in tegenſtelling met de „wilde" dieren, van welke hy vroeger geſproken heeft.

2) *Potnie:* een ſtad in Beotiën, waar Glaukus, koning van Korinthe, zijn ſtoetery hield. Venus, verſtoord, dat hy aan die arme dieren, om hen vlugger te maken, het minneſpel onthield, joeg hun een dolheid aan, ten gevolge waarvan zy hem verſcheurden.

3) *Askaen:* een rivier in Bithyniën.

4) *Guwen:* klanknabootſend woord, oorſpronkelijk hetzelfde als *geeuwen*, doch meer bepaaldelijk voor „inademen", *anhelare*, gebezigd. Zie er voorbeelden van in het *Nieuw Nederlandsch Taal-Magazijn*, IV *Jaargang*, blz. 99, door den Heer OUDEMANS aangehaald.

woorden uit te beelden, en zulck een geringe ftof te verheffen: doch een zoete luft verruckt my door de fteile woeftijnen van den Parnas: het luft my deze heuvels op te klimmen, en langs eenen ongebaenden wegh ongemackelijck naer de Kaftalifche bron op te ftijgen.

Nu, o eerwaerdighfte Pales, nu wil ick mijnen toon verheffen. Voor eerft ordineer ick, dat men de fchapen in beftroide koien voedere, tot dat de groene zomer aenkome; en d' aerde met ftroo en varenkruit beftroie, op dat dit weecke vee niet van koude verkleume, nochte van fchurft of voetëvel gequelt werde. Voorts gebiede ick dat men de geiten bladers van haeghappelboomen befchaffe, en met verfch water drencke: en de koien 's winters van de winden af naer 't Zuiden en de middaghzon keere; wanneer de Watergieter onderga, en het najaer begiete. Men moet zoo wel op geiten, als op fchapen, paffen: oock is hier geen minder voordeel aen vaft, al verkoopt men Milefifche vachten, [1]) in Tyrifch purper geverft, tot hoogen prijs. Hier komen meer jongen, hier komt meer melck af. Hoe ghy de geit meer melckt, dat de melckëmmer fchuimt, hoe d' uier meer melcks geeft. Ondertuffchen fcheert men oock baert en grijze kin en ruige lock des Cinyfifchen bocks, [2]) tot gerief des krijghsmans, en deckfel des armen zeemans. Zy weiden boffchen en bergen af, en ruige bramen en heggen, die gaerne op de hooghten waffen: zy komen van zelf te koy, en brengen haer jongen mede, en kunnen met den vollen uier qualijck over den drempel. Hierom zult ghyze, hoeze min haer nootdruftigheit kennen, des te meer met alle naerftigheit voor vorft en fneeuw befchutten, gewilligh voeder en bladers beftellen, en 's winters somtijts met hoy voederen.

Maer wanneer de Weftenwint den genoegelijcken zomer in locke, drijf dan bocken en fchapen in woudt en weide: laetze met het kriecken van den dagh, in de koelte, in het velt grazen, terwijl het noch vroegh is; terwijl de rijp op het gras leit, en de dauw, op het jonge gras, het vee verleckere. Daer na, wanneer de vierde uur, van hitte, dorft krijge, en fpringkhanen de boomgaerden in ftucken zingen; laet dan de kudden in putten drencken, of met water, het welck door eicke buizen loopt: doch dat men 's middaghs, als de zon fteecke, een befchaduwt dal zoecke; indien 'er Iupijns hooge eick en oude ftam ergens zijn geweldige tacken uitfpreie; of zoo 'er ergens een bruin en dicht eeckelbofch met zijn gewijde fchaduwe overhange. Wanneer de zon beginne te dalen, de koele avont de hitte matige,

1) *Milefifche vachten*: in Mileziën werd de wol beter geverfd dan ergens anders.
2) *Des Cinyfifchen bocks* voor „des Afrikaanfchen." Cinyfus was een ftad in Libyen.

de dauwende maen alree de boſſchen verquicke, d'ysvogel zich aen ſtrant, de diſtelvinck zich in de hage laet hooren; dan drijfze weder in de weide, en drenckze met klaer water. O ghy Libyaenſche herders, wat zal ick u meer van het veehoeden [1]) zingen? wat zal ick u dichten van uwe hutten en wooningen, die dun gezaeit zijn? Het vee gaet 'er menighmael, nacht en dagh, en eene geheele maent langk, in wilde woeſtijnen weiden, zonder eens onder dack te ruſten: zoo luttel ſtallen vint men hier: d' Afrikaenſche veehoeder voert al zijnen ſchat met zich, zijn huis, zijnen haert, zijn geweer, den Lakoniſchen hont, en zijnen Kretenzer pijlkoker: eveneens gelijck wanneer de ſtrijtbare Romain, in zijn vaders harnas, met een pack overladen, henetreckt, en onverhoeds den vyant in ſlaghorden opkomende, zijn leger plant.

Doch zoo gaet het niet by de Scythen en aen het Meotiſche meir, en daer de ſnelle Iſterſtroom het roode zant omroert, en Rhodope midden onder de Noorder aſſe toereickende, wederkeert: daer houdenze het vee in den ſtal geſloten: alle velden ſtaen 'er grazeloos; alle boomen bladeloos: het lant leit 'er woeſt, met bergen van ſneeuwjaght bedeckt, en het ys wijdt en zijdt zeven vadem dick gevrozen: het wintert 'er eeuwigh; het ruiſcht 'er eeuwigh uit den noortweſten: de zon verdrijft 'er nimmermeer de bleecke ſchaduwen; het zyze met haere paerden ten hemel vaere, of met den ſteilen wagen zich in de roode zee afſpoele. De ſtroomende vliet bevrieſt 'er haeſtigh met een korſt, dat 'er een wagen met beſlage wielen ſtracks over rijden magh: eerſt voerde het water groote ſchepen, nu wagens: kopere kannen ſpringen in ſtucken, en de kleeders ſtaen ſtijf aen 't lijf bevrozen: zy houwen den bevrozen wijn met bylen in ſtucken: ganſche poelen veranderen in louter ys: kille yskegels hangen aen d' ongekemde baerden gevrozen. Ondertuſſchen ſneeuwt het wel dicht uit de lucht: het vee vrieſt 'er doot: de groote oſſen ſtaen met rijp overgoten: de harten ſtaen by groote menighten verſtijſt, tot den hals toe diep in het ſneeuw, dat de horens eſſen uitkijcken: geene losgelate honden, geene netten, nochte roode pennen jaegenze ſchrick op het lijf: vergeefs duwenze met hun borſt tegens den ſneeuwbergh aen: men duwtze, van dicht by, het yzer in de huit, datze al brullende neêrſtorten, en met een vrolijck geroep t'huis gebroght worden. De Ruſſen [2]) leven geruſt en ledigh, in diepe holen, onder d'aerde,

1) *Van het veehoeden:* deze woorden ontbreken in de eerste uitgave, zij zijn in de latere ingevuld, ter meer juiste overbrenging van het oorſpronkelijke.

2) *De Ruſſen:* wel te verſtaan, dat Virgilius van geen *Rusſen* ſpreekt, en zelfs den naam van den hier bedoelden volkſtam niet eens vermeldt.

en leggen eenen hoop eickenhout en ganſche olmen aen den haert. Hier brengenze den nacht met tuiſchen over, en ſpoelen met bier en appeldranck, in ſtede van wijn, de zwaricheit van het hart. Dit woeſte ſlagh van menſchen houdt zich onder de koude Noordſtar, daer d' Ooſtewint uit het Rifeeſche geberghte buldert, en het bekleet zich met roſſe vellen.

Hebt ghy luſt in wolwerck, wacht u voor bramen kliſſen en diſtelen: ſchuw weeldige weiden: kies witte en zachte ſchapen: wraeck den ram, die, hoewel hy wit is, een zwarte ader onder de tong heeft, op dat hy de jongen niet met zwarte vlacken ſpickele, en kies eenen anderen belhamel uit de kudde. Zoo bekoorde (maghmen 't gelooven) Pan, [1]) Godt van Arkadië, met zijn ſneeuwitte vacht [2]) de Maen, die hy in de hooge boſſchen aenriep, en zy ſloegh zijn bede niet af.

Maer die melck begeert, ſmijte hun klaver, zeefgety kruit en zilte kruiden in de kribben voor; dan drinckenze te meer, d' uiers ſpannen te ſtijver, en de melck behoudt hier van, buiten ons verſtant, eenen zouten ſmaeck. Menigh herder om de bocken, als zy wat groot worden, van de moeder te ſtooten, muilbandde hun den beck met eenen bant vol yzere pennen. De huislieden perſſen 's nachts kaes van de melck, dieze 's morgens vroegh of op den dagh melcken: watze 's avonts en in 't ondergaen van de zon molcken, dat brengenze 's morgens met den dagh in korven naer de ſtadt, of zouten het een luttel, en bewaeren het tegens den winter.

Verzuim oock niet honden, ſnelle Spartanen en bitſe Moloſſen met vette huy aen te vocken. Zoo lang deze uwe koy bewaecken, zult ghy 's nachts voor geen dieven nochte aenloop van wolven vreezen, of ſchricken dat ſtroopende Spanjerts u heimelijck opkomen. Ghy zult oock dickwils achter bloode woudtezels her zitten, en hazen met hazewinden, en daſſen met winthonden jagen. Ghy zult dickwils met hun gebas het wilde boſchwijn door den modder jagen, en het hart, met zijn getackte hoornen, op hooge bergen al roepende narennen, en in het net drijven.

Leer oock den ſtal met cederen hout beroocken, en ſchadelijcke waterſlangen met ſtanck van galbaen verdrijven. Dickwils ſchuilde een booze adder uit ſchrick in ſtallen, in langen tijt niet gevaeght, en zocht zich hier te verzekeren: of een huisſlang, een zwaere veeplaegh, en die de kudde vergiftight, neſtelde op het velt, in d'aerde. O huisman, neemt ſteenen, neemt ſtocken: verpletze, die haren ge-

1) *Pan:* het hier bedoelde wordt gewoonlijk van Endymion verhaald.
2) *Vacht:* aldus naar de latere uitgave. De eerste had *kudde*, wat hier geen zin vormde; daar Pan de Godin niet door zijne ſchapen, maar door zijn koſtuum bekoorde.

zwollen hals opfteeckende, vaft piept, vaft dreight. Zy verberght alreede uit blooheit haer hooft wel diep onder d' aerde, terwijlze het middellijf en de krullen van haren ftaert ontknoopt, en de kringkels van het achterlijf langkzaem na zich fleept. Oock is de Kalabrifche bofchflang een vinnigh dier, dat de borft opfteeckende, den gefchubden rugh intreckt, en langs den buick hene met groote vlacken gefpickelt is: dat, terwijl beecken uit bronnen fpringen, en de natte lente de landouw met regen uit den Zuiden bevochtight, zich in poelen houdt, en hier zijn verblijf op den oever nemende, zijnen zwarten en verflindenden balgh met viffchen en borrekickende vorfchen opvult. Wanneer de poel uitdrooght, en de gront van hitte fplijt, dan fpringt de waterflang op het drooge velt, en haer roode blicken opflaende, glipt verwoet van dorft, en razende van hitte, vervaerlijck over den acker hene: dan zou my niet luften onder den blaeuwen hemel te flapen, nochte onder 't geboomte in den fchoot van het gras te leggen; wanneerze d'oude huit afgeftroopt hebbende, weder glimt en jeughdigh wort; of haer jongen en eiers in het neft latende, met haere driepuntige tonge tegens de zon aen leit en flickert.

Ick wil u oock d' oirzaecken en tekens der zieckten leeren kennen. De fchapen worden met een leelijcke fchorftheit geplaeght, wanneerze doornat en kout beregent, of 's winters wit en ftijf van rijp, of na het fcheeren niet van hun zweet afgewifcht, en van fcherpe doornen gefteken zijn: weshalve de harders al hun vee in zoet water waffchen, en den ram met zijn ruige vlocken in den vliet plompen, dat hy voor ftroom henedrijft: of zy ftrijcken het gefchoren fchaep met dicke olimoer, en mengen 'er zeefchuim in, levende zwavel, teer van Ida, lijmachtigh wafch, zeeajuin, zwart lijm en nieskruit, dat een zwaere lucht heeft. Evenwel is de gereetfte raet, in die zwaricheit, de puiften boven met het fcheermes op te fnijden. Zoo lang de herder ontziet zijn handen aen het gebreck te flaen, en ledigh zittende, vaft de Goden bidt, datze alles ten befte keeren, ergert het gebreck en groeit al heimelijck aen. Wanneer een drooge koorts het bloet ontfteecke, het quijnende lichaem pijnelijck uitteere, ja den fchapen tot in het mergh van 't gebeente zitte, dan is het dienftigh haer hitte te breecken, en een ader onder in den klaeu te flaen, gelijck de Bifalten [1]) plaghten, en forffe Gelonen, die naer Rhodope en de Getifche woeftijnen optreckende, paerdebloet drincken, met melck onder een gemengt. Ziet ghy het fchaep dickwils verre

1) *De Bifalten:* een Scythifche volksftam.

in koele fchaduwe gaen, of al kieskauwende het gras boven af eten, en achter aen komen, of al leggende op de heide het groen kaeuwen, en fpade by nacht alleen dwalen; ftracks met aderlaten de zwaericheit voorgekomen, eer die booze fmet onder al de kudde onverhoets voortkruipe. De ftormwinden bulderen niet zoo dickwils op zee, als de plaegh het vee, en de kranckheit in den zomer, hier en daer niet een fchaep, maer al teffens lammers en fchapen en geheele kudden en de ganfche koy haeftigh aentaft. Dat zou hy gelooven, die de hemelhooge Alpes en Norifche berghkafteelen en de landen van den Iäpifchen Timavus zage, daer nu, van over langen tijt, zoo vele fchaepeweiden en boffchen wijdt en zijt woeft en ledigh leggen.

Hier quam eertijts, uit een bedorve lucht, een deerlijck onweder op, en een zieckte ontftack in het heetfte van den herfttijt, en doodde allerhande flagh van vee en dieren, bedorf het water, en vergiftighde de weide: oock ftorvenze niet natuurlijck; maer na dat de verfmachte dorft, al d'aders uitdroogende, de leden deerlijck dede krimpen, groeide d'overtolligheit van bedorven bloet aen, en broght al het gebeente allengs door de zieckte aen 't quijnen. Het veege offerlam, terwijl het met den fneeuwitten en wollen offerbant, voor het altaer, bewonden ftont, quam menighmael, midden onder het offeren, onder de handen der Offermannen, te fneuvelen: of zoo de Priefter het te vore met zijn mes keelde; het ingewant wou op het altaer niet branden, en den Offervinder om raet gevraeght, wift niet te antwoorden: het mes, waer mede men het keelde, was naulix van bloet befmet, en het zant wert boven op flechts zwart van een weinigh vuil bloet. Hier af ftorven de kalvers overal in de groene weide, en fcheidden aen de volle kribben van het lieve leven. Hier af flaen de ftreelende honden in een dollicheit, en de zeugen kuchen met een benaeude en gezwolle keel, van eenen aemborftigen hoeft. Het ongeluckige paert vergeet den renftrijt, en zijn grazen, wil niet drincken, trappelt reis op reis op d'aerde, laet zijn ooren hangen: zijn koudt zweet, een veegh teiken, baert achterdocht; en zijn huit is zoor en hardt in het aentaften. Dit zijn d'eerfte tekens van de doot. Indien de zieckte zich daerna verheffe, dan branden d'oogen, het haelt zijnen adem uit het diepfte van zijn borft, zucht by wijlen zwaerlijck, hijght door het fpannen van zijn darmen: het zwarte bloet loopt ten neus uit, en de drooge tong benaeut zijn enge kuwen. [1]) Het plaght te helpen, zoo men 't met eenen horen

1) *Kuwen* of *kieuwen:* wat echter meer van een visch gezegd wordt. 't Woord is naar 't vl. dialekt dat ook 't w. w. *kuwen* voor *kaauwen* heeft.

wijn in de keel goot: dit ſcheen 't eenige middel voor de doot, en nu was het ſchadelijck: doch hier door wat verquickt zijnde, ſloegenze aen het razen, en nu tot ſtervens toe kranck, zoo ſcheurdenze (de Goden gunnen den vromen wat beters, en zenden den vyant die plaegh over den hals) met bitſe tanden hun eige leden in ſtucken.

De ſtier komt, daer hy al roockende den zwaren ploegh treckt, neder te ſtorten, braeckt ſchuim en bloet ten mont uit, en geeft den leſten ſnick. De droeve ackerman ſpant de weerga uit, die om des broeders doot treurt; en dees laet, midden in 't werck, den ploegh ſteecken. Geen boſchſchaduwe, geen vrolijcke beemt, geen ſtroom, doorluchtiger dan bernſteen, van de rotſen ten dale ſchietende, kunnen het vee [1]) verquicken: maer de lenden worden ſlap, d'oogen ſtijf, en de hals hangt, zoo zwaer als loot, naer d'aerde toe. Wat komt hun nu arbeit en gedienstigheit te ſtade? Wat baet het, datze den harden gront met het kouter braecken? Geen Maſſiſche wijn, nochte overdaet van ſpijze bedorven hen. Zy hielden ſlechts het lijf by gras en bladeren: droncken ſlechts klare bronnen en loopende beecken, en geen bekommeringe brack hunnen gezonden ſlaep. Men zeit, dat men noit dan toen, in die landouwen, oſſen voor Iunoos offerfeeſt liep zoecken, en ongelijck gepaerde woutoſſen den wagen naar den hoogen tempel trocken. Hierom bouwt men het lant met eggen, poot de vruchten met de handen, en treckt met uitgereckten halze zelf den kraeckende wagen over het hoogh geberghte. Geen wolf beloert de ſchaepskoy, nochte beſpiet by nacht de kudden: een heftiger bekommering betemt hem. Nu zwerven bloode daſſen en ſchuwe harten onder de honden, en om de huizen. Nu worpt de wilde zee haer gebroetſel en allerhande ſlagh van viſſchen, gelijck drenckelingen die ſchipbreuck leden, aen ſtrant op: de zeekalvers vlieden, tegens hun gewoonte, naer de vlieten toe. D'adder zoeckt te vergeefs zich in haer kromme holen te bergen, en ſterft 'er, en de waterſlangen ſteecken vreeſſelijck haer ſchubben op. De lucht zelf vergiftigt de vogels, die om hoogh uit de wolcken nederſtortende, den geeſt geven. Ondertuſſchen baet het niet, dat men het vee verweit: alle artſeny is krachteloos. De artſen, Chiron, [2]) Fylliras afkomſt, Melampus, [3]) Amythaons zoon, moeten het opgeven. De dootſche Tiſifone, uit den duiſteren jammerpoel in de

1) *Het vee:* 't Lat. heeft *animum* en dit was door V. in de eerste uitgave vertaald met *'s menſchen geest*, wat hier echter minder in den zin te pas kwam.

2) *Chiron:* de beroemdſte onder de Centauren of Paardmenſchen: hy was het, die Herkules, Eskulaap, Achilles en anderen in de vrije kunſten onderwees.

3) *Melampus:* de beroemde geneesheer van Argos, over wien blz. 58, noot 2 geſproken is.

weerelt opdonderende, loopt razen, brengt zieckte en angſt met zich, en ſteeckt den verſlindenden kop dagelix trotſer in de lucht. Vlieten, dorſtige oevers en vlacke heuvels wedergalmen reis op reis, op 't geblaet der ſchapen, en 't geloey der runderen. Alree tijtze aen het nederhouwen, en hoopt zelf in den ſtal het doode vee op malkander, dat in zijn etterachtigh bloet geſtickt leit: tot dat de noot hen leere, dit in d'aerde te begraven en in kuilen te delven; want de huit tot geen leder nut was: en niemant koſt het ingewant met water zuiveren, of door het vier vagen; of de vachten, van etter en vuilicheit opgegeten, ſcheeren; nochte de ſtinckende wol aenraecken. Indien oock iemand deze beſmettende kleeders aenroerde, die kreegh vierige puiſten aen zijn lichaem, het vuile en bange zweet brack hem uit, en het leedt niet lang, of de wolf at de bevleckte leden op.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Voorſtellinge van het derde boeck, en die begrepen in het aenroepen der herderlijcke Godtheên. — De dichter verworpt de gemeene ſtof van andere dichteren, om wat ongemeens in Latijn te zingen, Mantua, zijn Vaderlant ter eere, en Auguſtus, hier, als een Godtheit, ingevoert, en met zijn oorlooghszege en geſlacht verciert. — Hy heft eerſt aen van de Lantgedichten, Mecenas toe-ge-eigent. — Het eerſte deel van oſſen en paerden: hoe men oſſen en koejen aenteele. — Van paerden, hoe men die aenvocke, en welcke de beſte zijn. — Gelijckenis van Cyllarus, Kaſtors ros, en Saturnus, in een paert verandert. — Wie eerſt paerden bereden en toomden. — Hoe men merrien paert, en op de draghtbaere paſſen moet. — Hoe men kalvers merckt, uitkieſt, en gewent. — Hoe men paerden ten oorloge en renſtrijt afrecht. — Gelijckenis van de ſnelheit des wints. — Hoe men het vee van minne moet ſpeenen. — Minneſtrijt tuſſchen ſtieren. — Gelijckenis van het opſteecken des onweders in zee: Leanders razende minne om Hero. — Toghtigheit der merrien overtreft alle dieren. — Het tweede deel, van ſchapen en geiten. — Hoe menze 's winters gadeſlaet en voedert. — Hoe men de kudden in den zomer weit. — Van het veehoeden der Afrikanen. — Gelijckenis van den Roomſchen ſoldaet. — Van het veehoeden der Scyten of Ruſſen. — Hoe men op wol der kudden moet letten. — Gelijckenis van Pan, of liever van Endymion. — Hoe men de kudde voedert, en de jongen van de moeder ſtoot. — Hoe men honden opvockt, en het wilt jaeght. — Hoe men ſlangen verdrijft. — Van d'oirzaeck en tekenen der veezieckten, en raet hier tegen. — Voorbeelt van veezieckte, en haeren naſleep.

HET VIERDE BOECK.

INHOUDT.

Van den Biehof, en zijn toeſtel. De ſtof en geſtalte der bykorven. Der byen oproer en oorloogh. In het kort van het hovenieren, en de loflijcke gaeuwigheit van eenen ouden Tarenter. Der byen gemeen beſte, haer aenwas, voedtſel, vaderlant, wetten, oorlooghs en vredeverbont, arbeit en ruſt. Haer voorzichtigheit, weerwijsheit, geſlacht, oude, eerbiedigheit neffens haere Koningen, vernuftigheit, ſpitsvondigheit, en eenerhande voncken van reden. Het honighwerck, en zijn twee ſaizoenen, lente en herfſt. Haer zieckten en raet hier tegens. Herteelinge der geſtorve byen, uit eenen verrotten os; een vont, dien men Ariſteus toeſchrijft, aen wiens wedervaren hier de fabel van Orfeus gehecht wort. Slotrede van dit werck.

Hy ſtelt den Biehof toe, ontvouwt der Byen aert,
En 't Recht van vorſt en volck, die naulix reden derven :
Hy toont ons 't honighwerck, en hoe men neckter gaêrt,
Oock nieuwe byen wint, indienze ontijdigh ſterven.

ICK zal voort achter een mijn werck met den hemelſchen honigh voltoien, die ons met den dauw toevloeit: o Mecenas, begunſtigh oock dit deel. Ick zal u van die kleene dieren wat wonders vertoonen; en de manhaftige Vorſten en volcken oock de manieren oefeningen en oorlogen van al het geſlacht der Byen vervolgens ontvouwen. Ick neem wel een gering werck voor, doch is 'er geen geringe eere aen vaſt, indien de Goden my niet ongunſtigh zijn, en Apollo naer mijn gebedt luiſtere.

Voor eerſt moet men voor de Byen een verblijf en legerplaets zoecken, die voor den wint beſchut zy (want de wint beletze het aes t'huis te brengen) en daer ſchaepen noch dertele bocken op de bloemen huppelen, of de vaerze den dauw des velts afſtrijcke, en het piepende gras vertrede. Ly ontrent de volle korven geene ge-

ſpickelde en glibberige haeghdiſſen, ſpechten en andere vogels, of Progne, [1]) die noch de lidtekens [2]) van haer moordadige handen in de borſt draeght: want zy bederven het alles wijdt en zijt; vangen de byen met den beck, in de vlught, om 'er hun wreede jongen leckerlijck mede te azen. Maer zet de korven ontrent klare bronnen en meeren, met groen moſch geboort; en daer een ſmalle beeck door de weiden vloeie, en de dadel of breede en wilde olijfboom den toegangk overſchaduwe: op dat de nieuwe Koningen, [3]) wanneerze in hun lente eerſt met de zwarmen te velde trecken, en de jongen ten korf uitgelaten, zich gaen vermeiden, de naburige oever hen uit de hitte noodige, en de boom gereet ſta, om hen onder zijn loof t'ontfangen. Het zy hier een ſtaende of loopende water ontrent is, ſmack 'er willige tacken en groote ſteenen in, op dat, zooze by geval, daerze nederzaten, door een ſchichtige buy verſtroit, of in het water gedompelt wierden, zy hier, gelijck op bruggen, mogen ruſten, en met uitgeſpreide wiecken zich in den zomerſchen zonneſchijn baeckeren. Plant hier rontom groene kaſſie, welrieckende tym, en menighte van yzope, ſterck van reuck, en laet 'er een friſſche bron over de fiolen vloeien.

Het zy ghy holle bykorven van ſchorſſen naeit, of van taeie teenen vlecht; maeck enge deuren: want de koude ſtremt, de hitte ſmilt den honigh; en dewijl de byen van deze beide laſt lijden, zoo klevenze en ſtoppen niet te vergeefs d'enge ſpleten en naden van haer huizen vlijtigh met waſch toe en meirgras en bloemen; en vergaderen hierom lijmachtig ſlijm, dat vaſter kleeft dan lijm en Frygiaenſch peck, dat op Ida valt.

Oock groevenze menighmael (is anders het zeggen waerachtigh) putten onder d'aerde, om daer te ſchuilen, en werden diep in uitgehoolden puimſteen en vermolſemde boomen gevonden. Ghy zult nietemin haer hutten dun met ſlijm beſtrijcken en rontom dicht houden, en dunne bladers daer op leggen. Laet hier geen ypen byſtaen, nochte bra hier geen roode kreeften: ſchuw diepe poelen, en vuilen ſtanck van meſthoopen, of holle ſteenrotſen, daer de weergalm der ſtemme op afſtuit.

1) *Progne*: de „zwaluw."

2) *De lidtekens*: van deze fabel is reeds meermalen geſproken en zal nog meermalen geſproken worden.

3) *De nieuwe Koningen*: mijn geächte vriend Beets berispt in zijn *Verpoozingen* den dichter Willem van Haren, dat hy, in de tweede uitgave van zijn *Friſo* „het rijk der Natuur met een koning der byen begiftigt, dien wy anders niet gekend hadden." Zeker handelde van Haren hierin min naauwkeurig, of wel was hy niet op de hoogte der latere wetenſchap; de vinding was echter niet van hem, maar van aêloude natuurvorſchers, hier ter plaatſe nagevolgd door Virgilius, wiens uitſpraken in v. Harens tijd nog voor Evangelie golden, en althands in een dichtſtuk zonder ſchroom werden nagevolgd.

Voorts wanneer de goude zon den winter onder d'aerde gejaeght, en met haer zomerlicht den hemel ontfloten hebbe, dan gaenze zich terftont in boffchen en beemden vermeien, maeien purpere bloemen, en licken luchtigh de lippen der beecken: hier na koefterenze blijdelijck (ick weet naulix met hoe groot een lieflijckheit) haer gebroetfel, in het neft: hier na bouwenze kunftigh de raten van nieuw wafch, en ftorten klevenden honigh uit. Hier na, wanneer ghy, in den helderen zomer, den zwarm ten korf uit, naer den geftarrenden hemel ziet vliegen, en u verwondert, hoe de wint deze duiftere wolck voortdrijve; flaze dan gade: zy zoecken altijt zoet water, en dicht loof. Stroy hier fap van geftooten meliffenkruit en cerinte, dat in het wilt opwaft; en klinck op een becken; fla hier ontrent geluit met vrouw Cybeles cymbalen. Zy zullen op die heilzame ruftplaets ftrijcken, en zich, naer heure wijze, in het binnenfte van de kribben verbergen.

Maer indienze oorloogh in 't hooft hebben (want menighmael fteeckt 'er een bijfter onweder van tweedraght om twee Koningen op) zoo kan men terftont de gemoederen en harten der gemeente, die van wraeckluft fidderen, lang te vore ontftelt zien: dan hitft de fchorre krijghsklaroen de tragen aen, en men hoort een geklanck, gelijck of men de trompet ftack: dan zettenze zich met een ontftelteniffe in 't gelidt, fchitteren met de vleugelen, wetten den angel met den beck, ftellen zich fchrap, vergaderen dicht by een, rontom den Koningk en zijne tent, en braveeren den vijant met luider keele. Wanneer de lente helder opluickt, en de lucht klaer is, dan berftenze te poorte uit, en horten tegens een, dat 'er al de lucht af bromt: zy mengen zich in eenen dicken drom onder een, en tuimelen haeftigh van boven neder, zoo dicht, gelijck een hagelbuy uit de lucht valt, of d'eeckels uit den gefchudden eickelboom. Deze foldaten, met hunne vleugelen midden onder de flaghordens uitmuntende, toonen hoe groot een hart in dat kleine lichaem fteeckt; en op malkanderen aendringende, weten van geen wijcken, tot dat d'overwinnaer te maghtigh, een van beide perffe den rugh te bieden. Deze felle beroerte en dit vervaerlijcke gevecht kan men ftillen met een hant vol zants onder den hoop te worpen.

Maer wanneer ghy beide de Veltoverften uit den flagh hebt geruckt, zoo fla den flimften doot, op dat zijn quiftige aert u niet hindere, en laet den beften het verdadighde hof regeeren. D'een glinftert met zijn goude fpickelen: (want men vint tweederhande flagh) dees is de befte, en munt met zijn hooft en roode en blinckende

ſchubben uit: d'ander is ſchrickelijck luy, en ſleept ſlaphartigh het breede achterlijf na. Beide d'onderdanen zien er eveneens uit [1]), gelijck hun Koningen: want d'eene troep ziet vreeſſelijck morſſigh; gelijck een reizend gaſt, die droogh 'en dick beſtoven aenkomende, met zijn droogen mont op d'aerde ſpuwt: d'ander glinſtert en flickert met eenen gouden glans, en het lijf is eenparigh geſpickelt. Dees aert is de beſte: hier uit zult ghy, in het rechte ſaizoen, zoeten honigh perſſen; en niet zoo zeer zoeten als zuiveren honigh, bequaem om zuren wijn te verzoeten.

Doch wanneerze te wilt vliegen, en de zwarmen zich in de lucht vermeien, de raten verſloffen, en in de cellen hun werck verzuimen; dan zult ghy hun ydele wuſte en ſpeelziecke zinnen intoomen, en het koſt kleene moeite dit te beletten: treck den Koningen de vleugels uit: als deze inblijven, zal niemant hoogh durven vliegen, of met den ſtandert uit den leger trecken. Laet bedden met geurige goutbloemen hen aenlocken, en de Bithyniſche Priaep, [2]) een moloch [3]) voor dieven en vogelen, hen met zijn willige ſnoeimes beſchutten. Oock moet een byhouder thijm en pijnboomen op de hooge bergen halen, en rontom de korven planten, dat hy van arbeitzaemheit eeltige handen krijge: hy moet vruchtbare meien in d'aerde zetten, en die lieflijck begieten.

En nu zoude ick, mijn reis ten einde, het zeil ſtrijcken, en den ſteven naer lant toewenden, ten waer my te zingen ſtont, [4]), hoe men de vruchtbaere hoven bouwen, en Lukaniſche roozengaerden, die tweemael 's jaers dragen, vercieren moet; hoe d'endyvi lieſſt aen vochtige beecken, en groene petercelie langs den oever waſt, en de kromme komkommer zoo dick onder het gras groeit: oock wil ick de tijdeloozen, die ſpade bykomen, niet verzwijgen, nochte gekringkelt beereklaeuw, groen veil en myrten, die den waterkant zoecken: want my gedenckt, dat ick, onder de hooge torens van Tarentum, daer de zwarte Galezus het goutgeele gewas bewatert, eenen Cilicifchen ouden man zagh, die een weinigh lants erſde, dat men niet beploegen, nochte beweiden, nochte met wijn beplanten moght. Dees evenwel hier, onder diſtels en doorens, een luttel warmoes, witte lelien, yzerkruit en eetbaer mankop pluckende, was in zijnen zin zoo rijck,

1) De eerste uitgave had: *zijn zoo van leest.*

2) *De Bithyniſche Priaep:* Priapus, de Tuingod, was uit Bacchus en Venus geboren te Lampſakus aan den oever van den Hellespont. Uit „liefde" en „wijn" kan wel niets matigs voortſpruiten, en zoo was dan Priapus in alle lichaamsdeelen onmatig groot geſchapen, zoo zelfs, dat zijn moeder er by zijn geboorte van ſchrikte en hem terſtond verliet.

3) *Moloch:* elders ſchrijft V. doorgaands, met de meeſten, *molik* of *moolik.* Hier geeft hy aan den „vogelverſchrikker" zijn oorſpronkelijken bynaam.

4) In de latere editiën luidt de aanhef van den volzin aldus: „En zeker, ten waer ick, mijn reis ten einde, het zeil ſtreeck, en den boegh naer lant toe zette, veellicht zou ick zingen."

als een Koningk: en 's avonds ſpade t'huis komende, deckte zijn tafel met ongekochte ſpijze. Hy pluckte roozen vroegh in de lente, en appels in den herfſt: wanneer 's winters de rotſen van koude borſten, en het water in den ſtroom bevroos, dan ſneet hy zacht beereklaeuw, en beſtrafte den zomer en Weſtewint, die te traegh en langkzaem aenquamen. Hierom had dees vroegh overvloet van jonge byen en zwarmen, en perſte den eerſten honigh uit de raten, dat het ſchuimde. Hy had veel lindeboomen en pijnboomen: en zoo menigh boom, als 'er in de lente bloeſſem droegh, zoo menigh ſtont 'er in den herfſt met ooft geladen. Hy ſtelde de grootſte olmen op een ry, en den harden peerelaer, en den doren, die nu pruimen voortbrengt, en den andorenboom, die het gelagh beſchaduwt: doch ick, binnen enger palen beſloten, ga dit voorby, en laet anderen na my hier van zingen.

Nu welaen, ick wil u beknopt verhalen welck eenen aert Iupijn de Byen tot een vergeldinge gaf, naerdienze het ſchel geluit der Kureten [1]) en hun klinkende cymbalen volgende, den Koningk des hemels in het Kreetſche hol opvoedden. Zy alleen hebben gemeenſchap van kinderen, en een gemeene ſtadt, brengen haer leven onder beſtendige wetten over, en kennen alleen haer vaderlant, en eigen huis: en ziende den winter te gemoet, arbeiden in den zomer, en leggen voorraet op, tot het gemeen beſte; want zommigen paſſen koſt te halen, en vliegen om aes uit: zommigen leggen, binnen den korf, den eerſten gront van de raten, met Narciſſetranen, en taey boomlijm; daer na hangenze 'r het klevende waſch aen: zommigen voeden d'aenkomende jongen, de hoop van haer geſlacht, op: zommigen ſtuwen den klaren honigh, en vullen de kamers met louteren nektar: zommigen viel de ſchiltwacht aen de poorte by lotinge toe, en letten by beurte op wint en weder; of nemen anderen, in het inkomen, den laſt af; of keeren, in eenen troep, de bommels, dat vuigh gedierte, van de korven af: men is 'er vierigh in 't werck, en de geurige honigh rieckt naer tijm: en gelijck, wanneer de Reuzen zich haeſten, om van geſmijdige kluften den blixem te ſmeden; zommigen dan het vier opblazen: zommigen het kiſſende koper in den koelback koelen; d'aenbeelden in Etna vaſt klincken en rammelen; de ſmeden onderling uit al hun kracht ſlagh houden, en het yzer met de tang om en wederom keeren: niet anders drijft d'aengebore gewinzucht (magh men kleene by groote zaecken gelijcken) d'Attiſche Byen, elck in haer werck, voort. D'outſten bewaren de muren, veſtigen de raten, en bouwen kunſtige huizen: maer de

1) *Kureten:* ook „Korybanten" genoemd, waarvan reeds elders geſproken is.

zwacke jongen keeren 's avonts ſpade weder, met veel tijms aen de beenen; zoecken geſtadigh haer aes op haeghappelboomen, graeuwe willigen, kaſſie, root ſaffraen, vette linden en bruine Maybloemen. Zy ruſten te gelijck: zy vallen te gelijck aen het werck: 's morgens vroegh tyenze de poort uit: nergens zittenze ledigh. Wanneer d'avont haer endelijck weder vermaent uit velt en weide te ſcheiden, dan keerenze naer huis, dan ſterckenze 't lijf. Men hoortze dan rontom de korven brommen en morren. Wanneerze zich in haere ſlaepkamer vlyen, dan zwijgenze al den nacht, en de ſlaep ſtreelt de vermoeide leden. Zy zullen, indien het regenen wil, niet verre uit haer hol vliegen, nochte zoo 'er wint opſteecke, zich in de lucht begeven; maer dicht onder haer ſteveſten veiligh haer water zoecken, en niet verre van honck vliegen: oock dickwils, gelijck hobbelende ſchuiten, by ongeſtuimigh weder, ballaſt innemen, kaikens aenvatten, en zich hier mede in d'ydele lucht ophouden.

Ghy zoudt u verwonderen over de manier der Byen, die geen vermaeck ſcheppen in het paren, nochte zich door traegheit tot geilheit overgeven, of jongen baren, maer die met den mont uit loof en geurige kruiden teelen. Zy beſtellen zelfs eenen Koningk en kleene burgers, en ſtichten hoven en een waſſen Rijck. In het omvliegen quetſenze dickwils de vleugels in ſcherpe rotſen, en geven den geeſt onder haren laſt: zoo byſter zijnze op bloemen verleckert, en zulck eenen roem ſtellenze in honigh voort te brengen. Hoewel haer leven eng bepaelt is (want het duurt niet langer dan zeven zomers) nochtans ſterft het geſlacht niet uit: 't geluck des ſtams houdt vele jaren ſtant, en berekent het vijfde gelidt. Daerenboven dragen Egypten, nochte het groote Lydie, nochte Perſſen, en Meden hunnen Koningk, zulck een eerbiedigheit toe. Zoo lang de Koningk behouden is, blijvenze eensgezint; hem miſſende, zoo leit het verbont in ſtucken: dan roovenze den vergaderden honigh, en vernielen de raten. Hy heeft het beleit over haren arbeit: al te zamen aenbiddenze omringenze en beſtuwen hem dicht al brommende; dragen hem dickwils op de ſchouders; ſtellen haer lijf in noot en oorloogshgevaer, en ſtaen naer quetzuren en een heerlijcke doot. Zommigen op den aert der Byen ſtaroogende, die tot eenen leerzamen ſpiegel ſtreckt, zeiden, datze met een goddelijck vernuft en hemelſchen geeſt begaeft zijn: want de Godtheit gaet overal waeren door hemel aerde en zee: hier uit ſcheppen menſchen en vee en allerhande dieren, elck voor zich, hun levens oirſprongk: en de bant des lichaems bezwijckende, zoo keerenze en gaen al te zamen weder derwaert: want het deel,

dat hemelſch is, ſterft niet, maer vlieght levendigh weder naer de ſtarren, en neemt om hoogh den hemel in.

Wanneer ghy het heerlijcke hof en den opgeleiden honigh met zijne ſchatten opent, zoo beſproey eerſt de lucht met eenen mont vol waters, en beroockze met een teſt. Tweemael gevenze honigh: tweemael is het honigh-oeghſt; zoo dra Taygete, [1]) een Zeilſtar, de weerelt haer ſchoon aenſchijn toont, en de golven des Oceaens verachtelijck met den voet ſtoot: of de zelve ſtar voor het waterzuchtigh geſtarrente der Viſſchen wijckende, des winters treuriger van den hemel in de baren zinckt.

Zy zijn boven mate de gramſchap onderhevigh: gequetſt zijnde, vergiftigenze u met haren prickel, ſteecken heimelijck zoo fel, dat d'angel vaſt in d'aderen blijft zitten, en ſterven in haere wraeckgierigheit.

Doch vreeſt ghy voor een' harden winter; wilt ghy tegens den toekomenden tijt ſparen, en u over haere ellende en jammerlijcken ſtaet ontfarmen; zoo ontzieze niet met tijm te beroocken, en het onnutte waſch af te ſnijden: want dickwils at, eer men 't merckte, een geſtarrende haeghdis de raten: een mot quam by doncker in de cellen ſnoepen: de vuige bommel zat en verteerde een anders koſt: of de felle horſel mengde zich met eenen ſcherpen angel hier onder: of een vervloeckte honighworm quam 'er in: of Arachne, [2]) van Minerve gehaet, ſpon haer breet ſpinneweb in de deur. Hoe de korven meer van onnut waſch gezuivert zijn, hoeze naerſtiger zullen aenhouden, om d'afbreuck van haer jongen te boeten, ſchuren van bloemen te vlechten, en de vacken te beleggen.

Maer indien de byen (dewijlze met ons de gebreken dezes levens onderworpen zijn) van zieckte quijnen, het welck ghy aen zekere tekens kunt mercken; terſtont zienze 'r anders uit: het hooft wort miſmaeckt en yſſelijck mager: zy brengen de dooden, die d'oogen loken, buiten'shuis, en volgen in rouw het lijck achter aen: of hangen aen den ingangk, met de voeten aen een gevlochten: of houden zich al te zamen binnen 's huis, met geſlote deuren, verſlapt van honger, verſtijft van koude: dan latenze zich luider hooren, en brommen eenpaerigh, gelijck de koude Zuidewint zomtijts in het boſch ruiſcht: gelijck de zee ruiſcht, wanneer de baren hol gaen: gelijck het verſlindende vier in den geſloten oven barrent. Dan zoude ick u raden haer met galbaen te beroocken, en door riete pijpen met honigh te bedruipen, om haer graegh te maecken, en de druil-

1) *Taygete:* eene der Pleiaden.
2) *Arachne:* de „ſpin."

oorigen op den gewoonen kost te noodigen. Oock is het dienstigh hier gestoote galnoten onder te mengen, gedrooghde roozen, wijn wel sterck opgezoden, of Psythische rozijnen, Cekropischen thijm, en centauren, sterck van reuck; oock een bloem, die in de beemden wassende, licht te vinden is, en by de huislieden starrekruit genoemt wort: want uit den wortel spuiten vele steelen: z'is geelachtigh van kleur, doch glinstert midden in haer dichte bladen, gelijck purper van een bruine fiool. Men verciert menighmael d'altaren der Goden met dese kranssen: z'is wrang van smaeck: de huislieden pluckenze in gemaeide dalen, en by den oever van den krommen Mella. Koock den wortel van dit kruit in geurigen wijn, en zet dit voedtsel met volle manden voor de bykorven.

Maer tegens dat iemant haestigh al zijn byen moght verliezen, en geen middel wist om nieuwe jongen te winnen, zoo is het nu tijt den gedenckwaerdigen vont des Arkadischen meesters Aristeus t'ontvouwen, en hoe dickwils het verrotte bloet van geslage ossen byen voortbroght. Ick zal die gansche naemhaftige historie hooger ophalen, en beknopt van haren eersten oirsprongk beginnen.

Want daer de geluckige burgery te Kanopus, [1]) van Alexander vergroot, aen den Nyl woont, die met zijnen watervloet het lant bewatert, waer over men met beschilderde schuiten vaert; en daer Persen, met den pijlkoker gewapent, aengrenst, en het groene Egypten met een zwart slib gemest wort, door den vliet, die van den zwarten Moorjaen nederstroomende, door zeven monden uitbruist; al dit gewest stelt zijn welvaert in deze onfeilbare kunst. Eerst kiest men tot dit werck een klein erf, deckt dit met luttel pannendacks en sluit het met naeuwe wanden, waer in vier vensters naer de vier winden uitzien, en die over dwers van de zon beschenen worden. Dan zoeckt men eenen tweejarigen stier, wiens horens alreede krommen. Men stopt met gewelt beide zijn neusgaten, beneemt den muil den ademtoght, slaet hem met stocken doot, en spreit het geplette ingewant over d'ongevilde huit. Aldus latenze dit dier op gebroke tacken, thijm en versche kassie, in de beslote plaetze leggen. Dit beschickt men, wanneer de westen wint eerst op het water begint te blazen; eer de beemden op een nieuw beginnen te bloeien; eer de snaterachtige zwaluwe haer nest onder dack welft. Ondertusschen begint het gekneust gebeente en warme bloet te broeien, en daer schijnt een wonderlijck gedierte te grimmelen; eerst stompe beenen, voort snorrende veders onder een gemengt; en allengs stijgenze in de dunne lucht, tot datze, gelijck een zomervlaegh, die uit de wolcken stort,

1) *Kanopus*: een stad in Egypten.

uitberſten; of gelijck een lichte pijl uit den boogh des Perſiaens vlieght, wanneer hy ſlagh levert.

O Zanggoddinnen, wat Godt holp ons aen deze kunſt? wie broght dezen nieuwen vondt eerſt op de baen? Men zeit, dat Ariſteus, een herder, Peneus en Tempe verlatende (overmits zijn byen van honger en zieckte ſtorven) heel treurigh en klachtigh aen den oirſprongk des gewijden vliets ſtont, en aldus zijn moeder aenſprack: moeder Cyrene, die u op den gront van dit loopende water houdt; o moeder, waerom broght ghy my, die by het nootlot niet gezien ben, uit den doorluchtigen ſtamme der Goden (trouwen zoo de Thymbreeſche Apollo, naer uw zeggen, mijn vader is) ter .weerelt? Of waer is uwe liefde te mywaert gebleven? Waerom zeit ghy my den hemel toe? naerdien ick, ſchoon ghy mijn moeder zijt, oock d'eere in dit ſterflijcke leven moet miſſen, die ick door vee, en vruchten, met zulck een wackerheit en opmerckinge, zonder iets onbezocht te laten, verdiende? Welaen dan, neemt ghy zulck een verdriet in mijnen roem, ruck met uw eige hant de weelige boſſchen uit: ſteeck de ſtallen in lichten brant: verdelgh den oeghſt: verbrant het gewas, en houw met de bijl den wijnſtock in ſtucken.

Maer de moeder hoorde zijn klaght, onder in de kamer des diepen ſtrooms, daer de Stroomgodinnen, rontom haer, Mileſiſche vellen, waer aen geen zeegroen geſpaert was, kemden; namelijck Drymo, Xantho, Ligea, en Fyllodoce, die het glimmende hair over den blancken neck lieten zwaeien; Neſæe, Spio, Thalie, Cymodoce, Cydippe, en de blonde Lykorias (d'een noch maeght, d'andere toen d'eerſte reis van kint bevallen) Klio, en haer zuſter Beroe; beide dochters van den Oceaen; beide met gout, beide met geſpickelde rheesvellen omgort; Eſyre, Opis, Aſie, Deiopeie, en de ſnelle Arethuſe, die endelijck haer pijlen nederleide. Klymene vertelde, onder dit gezelſchap, Vulkaens ydele bekommeringe, de ſchalckheit van Mars en zijn zoete ſluickery, en overrekende alle der Goden vryaedjen, ſedert het begin der weerelt. Terwijlze vaſt naer dit gezangk luiſterende, haer ſpinrocken ſponnen; quam Ariſteus jammerklaght weder de Moeder ter ooren, en al wat 'er in het glazen vertreck was zat ſtom: doch Arethuſe, eer dan de andere gezuſters opziende, en met haer blonde hooft boven uit het water opborrelende, riep van verre: o Cyrene [1]) zuſter, ghy zijt niet vergeefs om dit byſter gekerm verſchrickt; hier ſtaet Ariſteus zelf, voor wien ghy meeſt be-

1) *Cyrene:* de dochter van den vloed Peneus, die door Apollo op den Pelion geſchaakt en overgevoerd werd naar dat gedeelte van Afrika, 't welk naar haar *Cyrenaica* genoemd werd en waar zy hem Ariſtéus baarde.

kommert zijt, en ſchreit deerlijck aen het water van zijnen vader Peneus, en noemt u onbarmhartigh. De moeder hierom op een nieuw in haer hart ontſtelt, zeit: welaen, breng hem, breng hem by ons: hy magh onbeſchroomt zijnen voet binnen den goddelijcken drempel zetten: met een beveeltze, dat de ſtroom zich wijt genoegh ontſluite, op dat de jongelingk dat langs afſtijge: en het water gingk berghswijs rontom hem overendt ſtaen, en ontfingk den zoon in den ruimen boezem, binnen den ſtroom: en nu gingk hy zich verwonderen over zijn moeders hof, en het vochtige Rijck, en de meeren, van ſpeloncken beſloten, en de ruiſchende wouden; en om den geweldigen ſtroom der wateren verbaeſt, bezagh 'er alle de vlieten, die onder den grooten aerdtkloot, op verſcheide plaetſen, verborgen leggen; Faſis, [1]) en Lykus, [2]) en de bron, waer uit de diepe Enipeus eerſt komt ſpringen; waer uit vader Tyberijn [3]) opborrelt, en Anio, en Hypanis, [4]) die van kaien klatert, en de Myſiſche Kaikus, en d'Eridaen, met een paer vergulde ſtiershorens op het hooft, boven wien geen ſtroom geweldiger, over het weelige gewas, in de purperen zee nederbruiſt.

Na dat hy in d'overwelfde puimſteene kamer quam, en Cyrene d'oirzaeck van haer zoons droefheit verſtont, die licht te trooſten was; zoo gaven de Gezuſters hem geſchicktelijck het hantwater, en den ruigen hantdoeck: zommigen deckten de tafel met bancket, zetten 'er volle bekers op, en beroockten d'altaren met Arabiſch wieroock, en de moeder zeit: neem dien kop met Meoniſchen wijn; laet ons den Oceaen toedrincken; en met een aenbadtze den Oceaen, aller dingen vader, de Nymfen, haer zuſters, Vooghdeſſen over hondert boſſchaedjen, over hondert vlieten. Driemael begootze de brandende Veſta [5]) met klaren necktar: driemael vloogh de heldere vlam boven in het dack; een voorteken, waer mede zy hem moedighde, en toen aldus aenhief:

In de Karpatiſche zee onthoudt zich de blaeuwe Proteus, een waerzegger, die met zijn zeepaerden voor den wagen geſpannen, over de groote vlackte henevaert. Dees bezoeckt nu de havens van Emathie, [6]) en Pallene, [7]) zijn vaderlijcke ſtadt. De Nymfen en zelf de ſtockoude Nereus eeren hem: want die waerzegger weet al wat 'er is, wat was, en namaels gebeuren zal; dit beliefde Neptuin zoo,

1) *Faſis:* een rivier van Kolchis.
2) *Lykus:* een in Theſſaliën.
3) *Tyberijn:* „Tiber."
4) *Hypanis:* een rivier van Scythiën.
5) *De brandende Veſta* voor „het brandende vuur." Het vuur namelijk was aan deze Godin geheiligd.
6) *Emathië* voor „Theſſaliën."
7) *Pallene:* de hoofdſtad van het ſchiereiland van dien naam, 't welk een deel uitmaakte van Macedoniën.

wiens onbefchoft watervee en wanfchape zeekalvers hy onder zee te weide drijft. Ghy moet dezen, o mijn zoon, eerft met ftricken zien te vangen, op dat hy u al d'oirzaeck der byënzieckte ontvouwe, en hier tegens raet geve: want ongedwongen zal hy u niet leeren, nochte ghy kunt met bidden iet verwerven. Vang en verftrick hem met gewelt; zoo zult ghy endelijck hem zijn ydel bedrogh verleeren. Ick zelf wil u, wanneer de zon op de middagh fteecke, het gras dorft lijde, en de fchaduwe het vee allermeeft verquicke, in de geheimkamer des ouden gryzerts leiden, daer hy vermoeit van het water, zich verfteecke en nederlegge, op dat ghy hem al flapende met gemack daer betrappen mooght. Maer wanneer ghy hem vaft en in uwe ftricken hebt, dan zal hy u in verfcheide gedaenten en fchijn van dieren beguighelen; zich gezwint in een fchrickelijck zwijn, gevlackten tiger, gefchubden draeck, en roffe leeuwin veranderen; of zoo luide kraecken als een vlam, en zoo uwe ftricken ontglippen; of in dun water gefmolten, u door de vingers druppen. Maer mijn kint, hoe hy zich meer in allerhande gedaanten herfcheppe, zoo veel te ftijver hou hem vaft in uwe ftricken, tot dat zijn lichaem die zelve gedaente aentrecke, waer in ghy hem eerft zaeght in flaep vallen. Zoo fprackze, en goot eenen helderen geur van Ambrofie uit, waer mede zy al haer zoons lichaem overftreeck, wiens locken hier door een zoete lucht van zich gaeven, en wiens leden een levendige kracht gevoelden.

Ter zijde in eenen uitgekabbelden bergh ftaet een geweldige fpelonck, daer de wint doorgaens buldert, en de zee eenen krommen boezem maeckt; daer de zeeman eertijts voor onweder, dat haeftigh opquam, veiligh moght leggen. Proteus weet zich in dit hol met een vreeffelijcke fteenrots op te fluiten. De Vlietgodin verborgh haren zoon by dezen donkeren fchuilhoeck, en verdween zelf al ftil in eenen nevel.

De hitte der Hontsdagen, die de lucht nu ontftack, briet den dorftigen Indiaen, en de zon, nu ten middewege aen den hemel, ftack op het hooft, dat de kruiden verdorden, en koockte met haer ftralen de kil der holle vlieten, datze tot op het warme flijm toe verzoden; wanneer Proteus, volgens zijn gewoonte, uit het water naer zijn hol toegingk; het natte gebroetfel der wilde zee, rontom hem hene huppelende, zout zeewater overal fpuite, en veelerhande zeerunders op het ftrant in flaep vielen. Hy gingk (gelijck wel eer een ftalwachter op het geberghte, wanneer hy de kalvers uit de weide naer huis drijft, en de lammers met blaten de wolven tergen) mid-

den op een fteenklip zitten, en overtelde zijn kudde. Arifteus deze gelegentheit voorkomende, leedt naulix dat de grijze zijn vermoeide leden nedervlijde, viel hem met luider kele op het lijf daer hy lagh, en knevelde den Zeegodt zijn handen. D'ander daerentegen, die zijn kunft niet vergeten had, veranderde zich wonderlijck in allerleie gedaenten, in een vier, in een afgrijffelijck dier en vloeienden vliet; maer ziende door geen bedrogh t'ontglippen, gaf het op, quam tot zich zelven, en fprack ten lefte met een menfchelijcke ftemme: o allerftoutfte jongelingk, wie geboodt u naer ons huis te gaen? Wat zoeckt ghy hier? Maer d'ander andwoorde: o Proteus, ghy weet het wel: oock kan u niemant bedriegen; mifley my flechts niet. Wy komen op der Goden bevel herwaert, om het orakel, in onze verlegenheit, raet te vragen. Aldus fprack hy: waer op de Waerzegger ten lefte zeer pijnelijck zijn gloeiende blicken en zeegroen gezicht naer hem toe floegh, en ftijf op de tanden knarffende, aldus den mont opende, om den vrager geluck te zeggen: een Godtheit ftraft u in haere verbolgenheit: ghy bedreeft een groot lafterftuck: d'ellendige Orfeus berockent u een zwaerder ftraf ('t en waere het nootlot dit fchutte) als ghy verdiende, en klaeght byfter over het fchaecken zijner gemalinne. Toen dat veege maeghdeken fnel voor u door den vliet henevloot, zagh het die fchrickelijcke waterflang niet op den oever, onder het gras, voor haer voeten leggen. Maer de Boomgodinnen huilden eenftemmigh, dat het over de hooge bergen heneklonck: de fteenrotfen van Rhodope weenden, en het trotfe Pangeefche geberghte, [1]) en Rhefus ftrijtbare landouwen, [2]) en Geten, [3]) en Hebrus, [4]) en d'Attifche Orithye. [5]) Orfeus, zoeckende met zijn galmende vedel zijn bedruckte liefde te fuffen, zong, o lieve beddegenoot, 's morgens en 's avonts, by zich zelven van u, op den eenzamen oever. Oock gingk hy naer den mont des afgronts, en de poort der helle, en het nare en duiftere bofch, en de geeften, en den vervaerlijcken Koningk toe, daer niemants hart door menfchengebeden vermurwt wort: doch de dunne fchimmen en zon-ontbeerende zielen, door dat gezangk bewogen, verhuifden uit d'onderfte huizingen, by zoo menigh duizent, als 'er vogels in de boffchen fchuilen, wanneer d'avont of een flaghregen van 't geberghte valt; levenlooze lichamen van grootmoedige helden, mannen en vrouwen, vryers en ongehuwde vrijfters, en jongelingen, voor hunner ouderen oogen, op

1) *Het trotfe Pangeefche geberghte:* in Thraciën gelegen, even als de Rhodope.
2) *Rhefus.... landouwen* voor „Thraciën."
3) *Geten:* de Europeefche Scythen.
4) *Hebrus:* een rivier in Thraciën, uit de Rhodope afdalende.
5) *Orithye:* een Atheenfche nymf, door Boreas bemind.

het lijckvier geleit; en die hier van het zwarte flib en vuile riet des jammerpoels omringt, en van 't onbevaerbaere meir met zijn drabbigh water, en den Hellevliet, daer negenwerf omgeleit, gekeert en gefchut werden: ja zelfs de huizingen, en de bodem des vergetelftrooms, en de Razernyen, die heur hair met blaeuwe adderen opfnoeren, ftonden ftom: de Helhont ftont en gaepte met drie muilen, zonder eens te baffen, en het gezangk hielt Ixions radt ftil. Orfeus te rugh gekeert, was nu alle gevaer te boven, en quam weder boven in de lucht met zijn Eurydice, die hem op voorwaerde van Proferpijn toegeftaen, van achter volghde; wanneer de reuckelooze minnaer haeftigh een dolheit (trouwen verfchoonens waert, wiften de helfche Goden van verfchoonen) overquam, dies hy ftil bleef ftaen, en alree het licht genaeckende, zagh, helaes! zonder eens om te dencken, van liefde verwonnen, naer zijn Eurydice om: toen liep al zijn moeite verloren, het verdragh des ongenadigen Koninghs lagh in ftucken, en men hoorde driemael een naer gefchrey uit den Poel van Avernus. [1]) Zy riep: o Orfeus, wie heeft my ellendige en u bedorven? Wat dolheit gingk u over? Zie, het wreede nootlot ruckt my weder te rugh, en de flaep luickt mijn befchotene oogen: nu vaer wel: Ick met eenen geweldigen nacht omcingelt, wort weghgevoert, en helaes! niet langer uw eige, fteeck mijn maghtelooze handen naer u toe. Dit fprackze, en verdween haeftigh uit zijne oogen, gelijck een roock in de dunne lucht, en zagh hem federt noit meer, die vergeefs naer heur fchaduwe greep, en noch veel te zeggen had: nochte de helfche veerman leedt oit, dat hy het droeve moerafch weder overvoer. Wat zou hy doen? waer hene zich begeven, nu zijn ega tweemael gefchaeckt was? Met welcke tranen zou hy de Geeften, met wat een gekerm de Goden vermorwen? Zy voer nu koudt met den Stygifchen boot hene: men zeit, dat hy geheele zeven maenden langk, onder een rots, in de lucht, by den vliet Strymon, zat en fchreide, en in een kille fpelonck dit befteende, zoo dat zijn jammerklaght tigers beroerde, eicken beweeghde: Hoedanigh de treurige Filomele in populiere lommer kermt om het verlies van haer jongen, by een' ruwen huisman beloert, en noch kael uit het neft gelicht; dies de moeder, bedruckt op eenen tack gezeten, by nacht weent, haer deerlijck klaeghliet herhaelt, en over al dat geweft haer bedruckt gekerm laet hooren. Geene minne, geen huwelijck kunnen zijnen rouw verzetten. Eenzaem gaet hy zwerven over het Noortfche ys, den befneeuwden Tanais, en de Rifeefche

1) *Avernus:* een meir in Kampanien, by Baja, door de ouden voor den toegang tot de Onderwaereld gehouden

ackers, die nimmer vry van rijp zijn; en klaeght om het fchaecken van Eurydice, Plutoos vruchtelooze gifte. De Cikonifche vrouwen, van hem afgeflagen, flingerden, onder het offeren aen de Goden, en het wijnfeeft des Wijngodts, den verfcheurden jongelingk wijdt en breet over den acker hene: zijn marmeren hooft van den hals afgeruckt, dreef toen, midden in den Eagrifchen Hebrus, voor ftroom hene: zijn ftem en koude tong riepen al ftervende: och, ellendige Eurydice: al d'oevers van den ftroom galmden, Eurydice.

Dit fprack Proteus, en fprongk van boven neder in zee, en plompte in het water, dat de wieling boven zijn hooft fchuimde: doch Cyrene hielt ftant; want zy fprack eerft den faechachtigen [1]) aen: o mijn zoon, laet varen uw droevigh hartewee: Dit is d'eenige oorzaeck uwer quellaedje: hierom zonden de Nymfen, waer mede zy in de hooge wouden plagh ten reie te gaen, uwe byen die jammerlijcke plaegh over den hals. Bie haer ootmoedigh uwe gaven: fmeeck om genade, en eer de verzoenbaere Bofchgodinnen; want om uwe kerckbeloften zullenze u dit quijtfchelden, en haer gramfchap varen laten. Maer ick zal u eerft gefchicktelijck uw gebedt leeren inftellen. Kies vier van uw grootfte en befte ftieren uit, die nu op den bergh Lyceus weiden, en zoo veel jonge koeien, die noit juck droegen. Bouw voor hun vier altaren, by de hooge kercken der Godinnen: laet den gewijden ftrot uitbloeden, en het doode vee in een boomrijck woudt leggen. Wanneer het negenmael uit den ooften daeghde, zult ghy Orfeus een lijckoffer van vergetenisbarende mankop opdragen, een zwart fchaep flaghten, het woudt bezoecken, en de verzoende Eurydice met een gekeelde vaerze eeren.

Hy toeft niet, verricht terftont zijn moeders bevel, komt by de kercken, ftelt d'altaren op haer gebodt toe, en brengt 'er vier van de grootfte en befte ftieren, en zoo veel jonge koeien, die noit juck droegen. Na dat het negenmael uit den ooften daeght, draeght hy Orfeus lijckoffer op, en bezoeckt het woudt. Hier zienze haeft een wonderlijck ftuck, byen brommen in het gefpreide ingewant der runderen, berften ten buick en ribben uit, met eenen drang en dicken zwarm, die om hoogh aen eenen boom dicht by een blijft hangen, gelijck een tors [2]) druiven aen een taeie ranck.

Dit zong ick van den ackerbouw, geboomte en vee, terwijl de groote Cefar, gelijck een blixem, om hoogh aen den Eufraet oorlooghde, zeeghaftigh de gehoorzame volcken wetten voorfchreef, en

1) *Saechachtigen* voor „vreesachtigen."
2) *Tors:* by letterkeer voor *tros*.

zich een heirbaen naer den hemel baende. Ten dien tijde voede het aengename Parthenope [1]) my Virgilius, die in d'oefeninge van een onvermaerde ledigheit groeide; mijn Herdersvaerzen ſpeelde, en moedigh op mijn jeught, o Tityr, [2]) van u onder den breeden beuckeboom zong.

1) *Parthenope:* „Napels."
2) *Tityr* enz.: terugſlag op den eerſten Herderskout.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Overgangk van het Vee tot Byen en honigh, het leſte ſtuck, waertoe hy Mecenas en der Goden gunſt verzoeckt. — Van den Biehof. — Van de Biekorven. — Byen neſtelen oock in d'aerde en holle boomen. — Wat men in den biehof mijden moet. — Van het Biewerck in den zomer. — Van den burgerkrijgh der byen. — Gelijckenis van hagel en geſchudde eeckels. — Hoe die krijgh beſlecht wort. — Tekens om de Koningen en hun onderdanen te kennen. — Gelijckenis van een reizend gaſt. — Hoe de bieman zijn byen intoomt en aenlockt. — Uitſpanninge van het hovenieren: en de wackerheit des Tarentſchen tuinmans en byhouders. — Van den aert der Byen, en het biewerck. — Gelijckenis van Vulkanus ſmitswinckel. — Gelijckenis. — Van het aenteelen der Byen, en hare nature, oude eigenſchappen en eerbiedigheit tegens haren Koningk. — Van de honighſnede en honightijt. — Van de gramſchap der Byen, en de honighrampen. — Kentekens van der Byen zieckte: en raet hier tegens gevonden. — Raet om nieuwe Byen te winnen, gelijck eertijts Ariſteus, en d'Egiptenaers. — Gelijckenis van een Zomervlaegh en pijl. — Fabel van Ariſteus, die zijn Byen verloren hebbende, raet by zijn moeder zoeckt, die onder in den ſtroom, hare Nymfen vaſt met haer gezangk onderhoudende, den zoon vernam, hem onthaelde, en riet Proteus te vangen, om d'oirzaeck van het verlies zijner byen te weten. — Beſchrijvinge der Hontsdagen. — Ariſteus vangt Proteus, die ontdeckt hem, hoe het ſchaecken van Eurydice dit jammer veroorzaeckt: en verhaelt Orfeus vruchtelooze hellevaert. — Gelijckenis van ontelbaere vogelen. — Gelijckenis van den nachtegael, die zijn jongen miſt. — Cyrene raet Ariſteus de Nymfen en Orfeus en Eurydice met offerhande te verzoenen. — Gelijckenis. — Beſluit des Dichters.

P. VIRGILIUS MAROOS

E N E A S.

HET EERSTE BOECK.

INHOUDT.

Terwijl Eneas, Anchifes en Venus zoon, een man uitmuntende godtvruchtigh en manhaftigh, na zeven jaren omzwervens, in de Tyrrheenfche zee, van Sicilie naer Italie toezeilde, zoo wert hy van Eool, den wintgodt, op Iunoos verzoeck, door fchrickelijck onweder, aen de kuften van Libye gejaeght; en hier op lant tredende, fchoot zeven groote Harten, en deeldeze uit, onder juift zoo vele fchepen, die na het onweder eerft met hem belandden; vertroofte zijn afgematte reisgenooten met de hoop der aenftaende rufte, en vermaende hen tot ftantvaftigheit, om voort d' overige moeite uit te harden. Ondertuffchen handelt Venus met Iupiter, over de zaeck van haren Eneas en de Trojanen; en wijt Iuno alle hunne gelede ellenden. Iupiter, in het tegendeel, de lange ry des nootlots ontvouwende, verquickt zijn dochters druck, door de hoop der geluckige nakomelingen, en Roomfche mogentheit. Venus hier door gefterkt, bejegent haren Eneas, die onkundigh van 's lants gelegenheit, vaft herwaert en derwaert doolde, om dit geweft te bezichtigen: zy verkuntfchapt den Vorft, hoe zijne verftroide fchepen behouden zijn, en toont hem Karthago, 't welck niet verre van hier leggende, vaft van Dido gebouwt wiert. Eneas dan, door zijn moeders gunft, van een wolck bewimpelt, [1]) gaet te gelijck met Achates naer Karthago toe, daer hy zijne mackers behouden ziet aenkomen, en van Dido minnelijck gewelkomt wort. Venus evenwel, overmits zy Iunoos onthael nochte de lichtvaerdigheit eener vrouwe niet te veel toe betrouwde, wieghde Askaen, in het woudt van Idalie, in flaep, en vermomde met haer neefs gedaente Kupido, die onder het omhelzen en kuffen de Koningin heimelijck met Eneas minne vergiftighde.

Eneas, de godtvruchte en ftrijtbare oorlooghshelt,
Vervolght van Iunoos wrock, en dolende om te landen
In 't oude Italie, vervalt, door 't woeft gewelt
Der Siciljaenfche zee, in 't ende aen Didoos ftranden.
Zijn moeder Venus wijft hem 't onbekende padt,
Dat naer Karthago loopt: zy deckt met eene wolcke
Achates, en haer' zoon; die vindt de nieuwe ftadt,
En wint Elyzes gunft, ten trooft van zijnen volcke,
Geberght, en wel onthaelt ter tafel, in 't pallais,
Beluft om Trojes val te hooren, en hun reis.

1) *Van een wolck bewimpelt:* zie over *bewimpelen,* in den zin van: „bedekken," het aangeteekende, Deel IV, blz. 317.

ICK ſpeelde [1]) wel eer een herdersliet, op een dun riet, en ten boſch uitgetreden, broght de gebuurlanden [2]) zoo verre, datze door hunne vruchtbaerheit den ackerman, hoe gierigh hy oock ware, vernoeghden: een gewenſcht werck voor den huisman; maer nu trompet ick den ſchrickelijcken oorloogh, en zing van den oorlooghsman, die eerſt door nootlot van de Trojaenſche kuſten gevlught, te Lavinie [3]) aen den oever belandde; die door het gewelt der Goden en Junoos onverzetbaren wrock gedreven, zoo lang te water en te lande omzworf, en zoo veel in den oorloogh overbroght, terwijl hy bezigh was met een ſtadt te ſtichten, en zijne Goden in Latium [4]) te voeren; waer uit de Latijnen en Vaders van Alba geſproten, en daer de hooge muren van Rome gebouwt zijn. O Zanggodin, erinner my d'oirzaecken; wat Godtheit men te na quam; of waerom de vergramde Koningin der Goden dien overgodtvruchtigen man aen zoo veele zwarigheden holp. Zijn de Goden in den hemel oock aen zulck een toornigheit onderhevigh?

De Tyriers hebben geſticht en bewoont het overoude Karthago, van verre recht over Italie, en den mont des Tibers gelegen; een maghtige rijcke en overſtrijdtbaere ſtadt. Men zeit dat Juno geene landen zoo beminde dan deze ſtadt alleen, oock zulx, datze min wercks van Samos, haer geboorteſtadt, maeckte. Hier hingen haer wapens: hier ſtont haer wagen. De Godin begenadighde deze, en had alree voorgenomen haer (zoo het nootlot dit eenighſins gehengde) tot een vooghdes over alle volcken te zetten. Maer zy had gehoort, dat een afkomſt uit Trojaenſchen bloede geſproten, namaels de ſloten van Tyrus zou verdelgen: dat hier uit een wijdtheerſchende trots en manhaftigh volck zou opſtaen, ten val van Lybie. Zoo lagh het by de Schickgodinnen [5]) geſchoren. Saturnus dochter was hier voor beducht, en noch indachtigh aen den oorloogh, die zy de voornaemſte eertijts, ten dienſt van haer getrouwe ſtadt Argos, tegens Troje voerde. Oock waren haer d'oirzaecken van heure verbolgen-

1) *Ick ſpeelde* enz.: zinſpeling op de *Herderskouten.*

2) *En.... broght de gebuurlanden* enz.: zinſpeling op de *Lantgedichten.*

3) *Te Lavinie:* beter *Lavinium,* een ſtad van Latium, aldus genoemd naar Lavinius, broeder van Latinus, later *Laurentium,* naar een lauwerbosch, aldaar gevonden, en eindelijk nogmaals *Lavinium,* naar Lavinia, de huisvrouw van Eneas.

4) *Latium:* het oude *Latium* was de landſtreek tusſchen den Tiber en de Circeën gelegen.

5) *Zoo lagh het by de Schickgodinnen geſchoren:* men ziet hier door de toevoeging der woorden *by de Schickgodinnen,* in plaats van de meest gewone: „by het *lot,*" den oorſprong van de uitdrukking: „het is iemand *beſchoren*" en: „hy is er mede *geſchoren.*" 't Is van 't *ſcheren* dat de Parken, of Schikgodinnen, aan den levensdraad verrichtten.

heit en gramſchap nog niet vergeten. Paris oordeel, en 't ongelijck door 't verſmaden van haer ſchoonheit geleden, ſtaecken haer noch diep in den krop. Zy docht noch aen 't gehate baſtertbloet Ganymedes, [1]) geſchaeckt om zoo hoogh te zetten. Over al deze dingen verbittert, zoo keerdeze de Trojanen, van het zwaert der Griecken en den ongenadigen Achilles noch overgeſchoten, en over al de zee geſolt, verre van Latium; zulcks datze van het nootlot gedreven, menigh jaer op zee, langs alle kuſten omzworven. Zoo groot een zwarigheit was 'er aen vaſt, eer men het Roomſche volck koſt planten.

Naulix gingenze vrolijck, uit het gezicht van Sicilie, t' zeil, en bruisden met de kopere voorſtevens door de ſchuimende zee, of Juno, van eenen eeuwigen haet in haer harte gewont, mompelde dit by zich zelve: zal ick dan uit mijn opzet ſcheiden, en het opgeven? nochte den Koningk der Trojanen uit Italie kunnen keeren? quanſuis het nootlot belet ons dit. Koſt Pallas de vloot der Argiven in brant ſteken, en hen in zee verdrencken, alleen om de misdaet van eenen dollen Ajax, Oileus zoon? toenze den blixem zoo ſnel uit de wolcken ſmeet, de vloot verſtroide, en de zee door ſtormwinden overendt zette; en hem, die vier en vlam ter doorſchote borſt uitaeſſemde, met eenen dwarrelwint opgrijpende, tegens de ſcharpe ſteenrots aenklitſte: en zal ick, gekent voor Koningin der Goden, en Jupijns gemalin en zuſter, tegens een eenigh volck zoo menigh jaer oorloogh voeren? Wie zal langer Junoos godtheidt aenbidden, of ootmoedigh haer altaren met offerhande vereeren?

De Godin, heet van verbolgenheit, hier over wrockende, komt in Eolie, het vaderlant der ſtormwinden, en een geweſt, dat van razende buien zwanger gaet. Koningk Eool breidelt hier door zijn gezagh, in een woeſte ſpelonck, worſtelende winden en bulderende buien, en tuchtightze met boey en kercker. De bulderaers hier over geſtoort, ſtormen op het ſlotwerck, dat 'er al de bergh van loeit en davert. Eool op den hoogen burgh gezeten, voert hier den ſcepter, ſtreelt hunne hevigheit, en zet hunne oploopentheit neder: want zonder dat, zy gingen ſtrijcken met hemel, aerde en zee, en veeghdenze door de lucht hene: maer d' almaghtige Vader hier over bekommert, ſlootze in duiſtere ſpeloncken, en leide 'r een gevaert van hooge bergen boven op, en ſteldeze onder eenen Koningk, die volgens zijnen laſt den toom zou weten te vieren, en aen te halen. Juno gingk hem ootmoedighlijck aldus aen: Eool, wien de Vader der

1) *'t Gehate baſtertbloet Ganymedes:* deze, een zoon van Tros, was door Jupiter geſchaakt, en met het ſchenkers-ambt vereerd, vroeger door Hebe waargenomen. De liefde van Jupiter voor dien knaap was eene der redenen van Junoos haat tegen Troje.

Goden en Koningk der menſchen maght gaf de golven te ſtreelen, en met winden op te blazen; een volck by my gehaet, bevaert de Tyrrheniſche zee; voert Ilium met zijne gevlughte Huisgoden in Italie. Nu ga hene, en de ſtormwinden met kracht aenſarrende, jaegh de ſchepen in den gront, of verſtroyze van elckanderen, en ſlinger de lichamen over de zee hene. Ick heb gebot over zeven overſchoone Nymfen, en zal Deiopeie, de goelijckſte van allen, u ten huwelijck geven en opdragen, om ten loon uwer verdienſten, al haere dagen met u over te brengen, en u vader van een lieve vrucht te maecken. Hier op antwoorde de Wintvooght: o Koningin, ghy hebt ſlechts te gebieden wat u belieft; ick uw gebodt te gehoorzazamen. Ghy zet my in dit gebiedt, zoo groot en klein het is: ghy helpt my aen den ſcepter, en Jupiters gunſt: ghy doet my ten banckette by de Goden aenzitten, en ſchenckt my de vooghdy over wint en weder. Zoo ſprekende neemt hy zijnen ſtaf, en drijft den hollen bergh op de zyde; en de ſtormwinden berſten, als in ſlaghorde, door d'ope poorte uit, en blazen door het aertrijck met een ſchrickelijck gedruiſch. Zy ſtorten op zee. De buien van Ooſten en Weſten, Zuiden en Noorden roeren te gelijck al het water om, van den gront op, en jagen de bruizende baren ſtrandewaert aen. Hierop volght het geſchrey der mannen, het gonzen der touwen. De wolcken rucken terſtont den hemel en den dagh uit der Trojanen oogen. Een zwarte nacht ſtort op zee. De hemel kraeckt van donderſlagh op donderſlagh, en ſtaet reis op reis in licht en brant van weerlicht en blixem; en de mannen worden overal met de doot gedreight, en zien niet dan de doot voor hun oogen. Terſtont wort Eneas kout over al zijn lijf, en beide zijn handen ten hemel opheffende, zeit: o duizentmael geluckiger dan wy waren deze, wien het moght gebeuren, onder de hooge muren van Troje, in 't gezicht hunner ouderen, te ſterven. O Diomedes, ghy braefſte van alle Griecken, moght het my niet gebeuren, voor Ilium, in het velt, om te komen, en van uwe handen te ſterven; daer de forſſe Hektor door Achilles geweer; daer de groote Sarpedon ſneuvelden? daer Simöis zoo vele ſchilden helmen en lichamen van dappere mannen onder het water vat, en met zijnen ſtroom wechſleept? Terwijl hy dit ſpreeckt, zoo vat een vliegende Noortſche buy recht in het zeil, en jaeght de golven op tot aen den hemel toe. De riemen ſpringen in ſtucken, de voorſteven went, en het ſchip wort over ſtagh geſmeten: hier op verheft zich het water, gelijck een ſteile bergh. Zommigen hangen boven op de golven: anderen zien het water gapen, tot op den gront. Het barnt

op de platen, dat het bruist. De Zuidewint ruckt drie ſchepen op de blinde klippen. D'Italianen noemen de klippen, midden in zee gelegen, zeeouters. De zee ſteeckt haren rugh afgrijſſelijck op. D'Ooſtewint drijft 'er drie uit de zee naer het ſtrant toe, op welzant en platen; en ſlooptze op de wadden, en beweltze met eenen hoop zants op de drooghten, dat 'er byſter zuur uit zagh. Een geweldige zee waters ſlaet voor zijne oogen in een ſchip, het welck Lycius en den trouwhartigen Orontes voerde, van voor den boegh tot in het achterſchip, zoo dat 'er de ſtuurman, over hals over hooft, in het water uittuimelt. De golf ſlingert het ſchip driewerf rontom, en de draeiſtroom ſlockt het in. Hier en daer ziet men eenige menſchen op het diepe water zwemmen, en ſcheepstuigh, luicken en Trojaenſche ſchatten boven drijven. Het onweêr had alree dat ſtercke ſchip van Ilinous verſlonden, en dat van den dapperen Achates, en de ſchepen, die Abas en den ſtockouden Alethes voerden: alle de naden ter zijde onttornt zijnde, en de voegen gapende, zoo loopenze vol waters.

Ondertuſſchen vernam Neptuin door het groot gedruiſch d'ontſteltenis der zee, en d'uitgelatenheit des onweders, en hoe het water tot op den bodem toe omgeroert wiert. Hier over zeer ontſtelt, ſtack hy zijn hooft, om het onweder te paeien, uit de diepte om hoogh, en zagh Eneas vloot over de ganſche zee verſtroit, en de Trojanen door water en wint en onweêr in den uiterſten noot gebroght; en roock dat dit door zijn zuſter Junoos bedrogh en gramſchap byquam: dies riep hy den Ooſten en Weſten wint voor zich, en beſtrafteze aldus: zijt ghy zoo ſtout en vermeten op uw geſlaght? Ghy winden, durft ghy zee en lucht, zonder mijnen laſt, onder een mengelen, en zulck een gewelt aenſtellen? Ick zweere men zal u: maer het is beſt eerſt die bijſtere onweder neêr te zetten: hier na zult ghy my dit gruwelijck ontgelden. Flucks vertreckt, en zeght dit uwen Koningk: het gezagh over zee en fellen drietant zijn niet hem, maer my by lotinge toegekent. Hy heeft, o Ooſtewint, over d'afgrijſſelijcke ſteenrotſen, uwe behuizingen, te gebieden. Laet den Wintgodt in dat hof braveren, en in den geſloten kercker der winden regeeren. Zoo graeuwt hy, en ſtilt de holle baren, eer het woort uit den mont is, verdrijft de wolcken aen de lucht, en brengt de zon weder te voorſchijn. Cimothoë [1]) en Triton, te gelijck aenduwende, zetten de ſchepen af van de ſcherpe rotſen. De Zeevooght zelf lichtze met zijnen drietant op, ontdeckt de groote zantplaten, ſtilt de zee,

1) *Cimothoë*: een zeenymf, ook by Heziodus genoemd.

en glipt met zijn gladde wielen over het water hene: en gelijck, wanneer een ontelbare gemeente in rep en roer, 't onbeſchofte graeuw aen 't hollen is, en ſteenen en branthout over ſtraet vliegen, daer een dollicheit haer aenvoert; indienze dan by geval een' man van eere en aenzien vernemen, zoo zwijgenze, en geven gehoor. Hy regeert hun ongeſtuimigheit met beleefde woorden, en ſtreelt hunne hevigheit: Aldus gingk al dat zeegedruis leggen, zoo ras de Vader de paerden mende, hun den teugel vierde, en op zijnen wagen door de heldere lucht varende en voortvliegende, over de baren henezagh.

De vermoeide gaſten van Eneas geven zich in aller yl naer het lant toe, dat hun naeſt leit, en zetten het op de kuſt van Libye aen. In eenen diepen inham leit een plaets, daer een eilant dwers voor leggende, al het water, dat uit der zee komt, op zijn zijden ſchut, en van binnen een haven en krommen boezem maeckt: van weers-zijde ſtaen geweldige ſteenrotſen, en een dubbele ry van klippen ſteigert met hare kruin zoo hoogh in de lucht, dat men daer voor ſtorm en onweder veiligh en ſtil, oock rum̃ genoech, achter leggen magh: van boven ſchemert het boſchloof, en een zwart wout helt met zijn nare ſchaduwe over het water: van vore duickt een ſpe-lonck onder d'overhellende klippen, daer van binnen zoet water en zitplaetſen, van natuur uit ſteen gewrocht, in gevonden worden: een verblijf voor de Nymfen. Hier hoeven geen moegevare ſchepen aen gemaert of voor ancker te leggen. Hier quam Eneas aen met zeven zeilen, uit al de vloot by een vergadert: en de Trojanen ſprongen graegh op het gewenſchte lant, om ververſſing te zoecken, en gin-gen doornat en zieck van ongemack ter zee geleden, op het ſtrant nederleggen. Achates was d'eerſte, die vier uit keien in dorre bla-deren klinckende, daer drooge tacken en rijs rontom leide, en het tonder ontvonckte. Toen haelden de vermoeiden het koren, van zee-water bedorven, en 't gereetſchap haeſtigh voor den dagh, om het veltgewas by 't vier te droogen, en met ſteenen te breken en te malen. Eneas klimt ondertuſſchen op een ſteenrots, en ziet eens de geheele zee over, zoo verre als hy zien kan; om te vernemen, waer Antheus ergens van het onweder geſolt wort, of de Frygiaenſche galeaſſen, met dubbele ryen riemen; of Kapys; of waer Käikus wa-pens achter op om hoogh hangen. Maer hy verneemt nochte ſchip nochte ſchips gelijck; en ziet op den oever drie verdwaelde harten, van heele kudden gevolght, en een lange troep gaet in de dalen weiden. Toen bleef hy ſtaen, nam zijnen boogh en de pijlen, die de getrouwe Achates droegh, en ſchoot eerſt de voorſten, die den kop

en getackte horens in de lucht ſtaken; daer na anderen, en verſtroide met zijn ſchieten al den hoop, in het ruige woudt; en ruſte niet, eer zeven van de grootſten ter aerde geſchoten, het getal met de ſchepen overeen quam. Toen gingk hy naer de haven toe, en deeldenze onder de gaſten om; oock den wijn, van den goeden Helt Aceſtes op den oever van Sicilie gevaet, en hun op hun vertreck geſchoncken. Toen verzachte hy het hartewee zijner mackeren met dusdanige woorden: o reisbroeders, die (want ons is noch niet vergeten wat wy voor dezen overbroghten) grooter zwarigheden uitſtont; Godt zal ons oock hier in een blijde uitkomſt verleenen. Ghy voert dicht langs de baſſende Scylle en vreeſſelijck huilende ſteenrotſen hene: ghy bezocht de klippen van Polyfeem, den Reus. Grijpt weder eenen moedt; zet angſt en droefheit aen d'een zijde: het zal u miſſchien vermaecken, hier namaels aen te gedencken. Door zoo veelerleie gevallen, door zoo groote zwarigheden ſtreven wy naer Latium, daer ons een geruſte woonplaets by nootlot beſchoren is: daer het ons vry ſtaet een nieuw Rijck en Troje te ſtichten: volhardt ſlechts, en wacht op een beter. Zoo ſpreeckt hy, en ontſtelt van geweldige bekommeringen, toont een bly gelaet, en kropt zijne droefheit in. Zy gaen het wiltbraet en de maeltijt bereiden, ſtroopen het vel van de ribben, en halen 'er 't gewey uit. Zommigen houwen het vleeſch in ſtucken, en ſteken het noch lillende aen het ſpit. Anderen zetten ketels op ſtrant, en ſtoken 'er vier onder. Daer na ſterckenze 't lijf, en in 't gras leggende, bancketteeren van 't vette wiltbraet, en zetten er eenen kroes vernen wijn [1]) op. De honger aldus geboet, en de tafels opgenomen, zoo beginnenze in 't langk en breet van hun verdoolde mackers te ſpreken; en twijfelen, tuſſchen hoop en vrees, ofze levendigh of doot zijn, en ofze hooren, hoemen om hen roepe. Inzonderheit ſteent de godtvruchtige Eneas om het ongeval van den dapperen Orontes; nu om Amykus; dan om de ſchrickelijcke fortuin van Lykus; nu om den ſtercken Gyas; dan om den ſtercken Kloanthus.

En nu liep dit ten einde, wanneer Jupiter op de tinne des hemels ſtont, en om hoogh uit de lucht de ſcheeprijcke zee, den vlacken aertbodem, ſtranden en breetſtreckende volcken overziende, op het Rijck van Lybie bleef ſtaroogen; en Venus, bedruckt en met tranen in hare blinckende oogen, hem, die vaſt over Eneas in zijn harte bekommert was, aldus aenſprack: o ghy, die eeuwighlijck over Goden en menſchen heerſcht, en hen met uwen blixem in ontzagh houdt;

1) *Vernen wijn* voor „ouden wijn," als meermalen.

waer in heeft zich mijn Eneas, waer in hebben zich mijne Trojanen zoo zeer tegens u kunnen vergrijpen, dat men, om hen buiten Italie te houden, hun, die zulck een afbreuck leden, de geheele weerelt te naeu maecke? Zeker ghy beloofde, dat na verloop van jaren, de Roomſche Vorſten weder van Teucers ſtam [1]) geſproten, uit hun zouden herkomen, om alleen over zee en aertrijk te regeeren. O Vader, waerom verandert ghy in uw voornemen? Ick trooſte vaſt my zelve hier mede, over den ondergangk en droeve val van Troje, en zette hun toekomende geluck tegens dit ongeluck. Nu treet de zelve wederſpoet noch deze mannen op de hielen, die door zoo menigerleie zwarigheden gedreven komen. O grootmaghtighſte Koningk, wat zal het einde van hunne zwarigheden wezen? Antenor [2]) midden door Griecken ontſlopen, koſt wel tot in den boezem van Illyrikum deurbooren, en veiligh in 't binnenſte van het Rijck der Liburnen, [3]) en boven den oirſprongk van Timavus [4]) optrecken; daer het meir door negen monden ſchrickelijck ſteil uit den bergh geborſten, over ackers en velden henebruizende, al het lant rontom in eene bare zee zet. Hier ſtichtte hy evenwel de ſtadt Patavie, ſloegh zich daer met zijne Trojanen neder, noemde het volck naer zijnen naem, plantte daer de Trojaenſche wapens, en geruſt neergezeten, leeft'er in vrede: maer wy, uw eige afkomſt, wie ghy den hemel, uw hof, beloofde, worden na zware ſchipbreuck, 't is gruwelijck, door den wrock van een eenige verraden, en verre van d'Italiaenſche kuſten vervoert. Kroont ghy de godtvruchtigheit zoo? Zet ghy ons bloet zoo op den troon? De Vader der Goden en menſchen haer aenlachende met zijne oogen, waer mede hy lucht en weder doet opklaren, kuſte zijn dochter, en ſprack: o Cythereeſche Koningin, vrees niet: al wat den uwen by nootlot beſchoren is, dat ſtaet vaſt. Ghy zult Lavinie, de beloofde ſtat, met uw eigene oogen zien, en den grootmoedigen Eneas hemelhoogh en tot in de ſtarren verheffen. Ick blijf noch by mijn voorgaende opzet; en wil wel (naerdien ghy dit zoo zeer ter harte treckt) ront tegens u gaen, en u in 't breede ontvouwen, hoe het in mijnen geheimen raet geſchoren leit. Hy zal in Italie een vreeſſelijck oorloogh voeren, forſſe volcken verpletten, en de Rutulen overwonnen, en Latium drie jaren bezeten hebbende, ſteden en muren ſtichten, en zijnen onderzaten goede wetten voorſchrijven. Maer het kint

1) *Van Teucers ſtam:* Teucer, zoon van den vloed Skamander en een nymf van den berg Ida, was de eerſte der Koningen, die het land regeerden, dat later, naar Tros, Troas genoemd werd. Naar hem worden de Trojanen by de Latijnſche dichters meermalen Teukriërs genoemd.
2) *Antenor:* deze was, als men wil, de ſtichter van Padua.
3) *Het Rijck der Liburnen: Liburnia* was de naam van het hedendaagſche Kroatiën.
4) *Timavus:* een rivier, waar Padua aan gelegen is.

Askaen, nu ſlechts met eenen bynaem Iülus genoemt (want het hiet Ilus, zoo lang de ſtaet en het Rijck van Ilium noch duurden) zal dertigh jaren langk regeeren, den ſtoel van Lavinie verzetten, en het lange Alba dapper ſtercken. Daer zal Hektors afkomſt, drie hondert volle jaren, den ſcepter voeren, tot dat Ilia, de Koningklijcke Non, by Mars zwanger, twee kinders t'eener draght voortbrenge. Romulus, van een roſſe wolvinne gezooght en opgekoeſtert, zal naderhant de heerſchappy over het volck ruſtigh aenvaerden, de ſtrijtbare ſtadt bouwen, en de burgers, naer zijnen naem, Romainen noemen; wien ick toelegge een eeuwighdurende gebiet, van plaetſe nochte tijt bepaelt: ja de verbitterde Juno zelf, die nu, uit angſt voor hare ſtadt Karthago, hemel aerde en zee tegens den Trojaen oprockent, zal zich beter beradende, het Roomſche volck, tot den tabbert en de heerſchappy der weerelt geboren, met my helpen opqueecken: dat is mijn wil. Na verloop des tijts zal het gebeuren, dat het huis van Aſſarakus [1]) Phthie [2]) en het doorluchtigh hof van Mycenen onder ſlavernye brenge, en over 't verwonnen Argos regeere. Julius Cezar, een Trojaen, naer den grooten Julus genoemt, en uit dien braven ſtam geſproten, zal zijn gezagh met den Oceaen, zijne faem met de ſtarren bepalen: en ghy zult gerust van harte, hem, met den roof van Ooſten geladen, namaels in den hemel onder de halve Goden, verwellekomen. Oock zal men hem dan met kerckbeloften paeien, en na het opſchorten der bloedige oorlogen, zachter tijden beleven. Vesta, de grijze Trouw, en de gebroeders, Quirijn en Remus, zullen de vierſchaer ſpannen: de heilooze poorten des oorlooghs met yzer en ſtael wel dicht toegeſloten worden: de godtlooze Razerny, van binnen op wreede wapens gezeten, en met hondert kopere knoopen d'armen op den rugh gevleugelt, zal ſchrickelijck ſchuimbecken met haren bloedigen muil. Zoo ſprekende, zent hy Merkuur, Majas zoon, van boven, op dat het lant en nieuwgeboude Karthago den Trojanen verblijf en huisvestinge gunnen; en Dido, des hemelraets onkundigh, hen niet buiten haer grenzen houde. Hy vlieght door de ruime lucht, op de riemen zijner vleugelen, ſtrijckt terſtont op den bodem van Lybie, en verricht zijnen last. De Puniſche ingezeten leit, Godt woud's [3]), zijn onbeſchoftheit af, en de Koningin inzonderheit wort mewarigh, en den Trojanen toegedaen.

Maer de godtvruchtige Eneas, 's nachts met veelerleie bekomme-

1) *Het huis van Aſſarakus:* de Trojanen. Asſarakus was de zoon van Tros en de grootvader van Anchizes.

2) *Phthie:* een ſtad van Thesſaliën en geboorteplaats van Achilles

3) *Godt woud's:* d. i.: „God wilde het zoo." 't Lat. heeft *Deo volente.*

ringen bezigh, neemt voor met de zon, het verquickende licht, op te zijn, om 't onbekende lant te gaen bezichtigen, en te bezien aen welcke kuften het onweder hen vervoerde; of hier menfchen of wilde dieren huishouden; naerdien d'ackers ongeploeght leggen; en dan zijne mackers van alles te verwittigen. Hy verberght zijne vloot rontom in overhellende boffchaedje en nare fchaduwe, onder een uitgehoolde fteenrotfe, en gaet zelf, met Achates alleen vergezelfchapt, hene, hebbende tot zijn geweer en hantgebaer [1]) een paer fchichten, elck met een breet yzer beflagen; als zijne moeder hem midden in het bofch tegenkomt, in de gedaente van een Spartaenfche dochter, en gekleet en gewapent eveneens als zoo een maeght; of gelijck de Thracifche Harpalice [2]) haer paert met fporen noopende, den fnellen Hebrus voorby rent: want gelijck een jagerin wapperde de handige boogh op hare fchouders, het hair vloogh om 't hooft in den wint, het lange kleet hing om haer lijf opgeknoopt, tot boven de bloote knien. Zy riep eerft: hout jongelingen, hebt ghy hier niet by geval een mijner zufteren zien dolen, met eenen pijlkoker en gefpickelt loffevel op den rugh? of zaeght ghy iemant een fchuimbeckende everzwijn al roepende najagen? zoo wijftme wat wegh zy opfloegh. Aldus fprack Venus, en Venus zoon antwoorde: Ick zagh nochte hoorde geen van uwe zufteren, o maeght, hoe zal ick u noemen? want uw aenfchijn en fpraeck melden dat ghy geen fterflijck menfch, maer zeker een Godin, of Febus zufter, of een bloetvriendin der Nymfen moet zijn. Ghy zijt dan wie ghy zijt, ter goeder ure bejegent ghy ons: verlicht onze zwarigheit, en onderrecht ons toch in wat geweft, aen welcke kuft wy verzeilt zijn, die door ftorm en onweêr dus verre gedreven, hier Godt nochte goet menfch kennen. Wy zullen uw altaer rijckelijck met offerhande vereeren. Venus antwoorde: zeker ick ken my zulck een eere niet waerdigh. De Tyrifche maeghden zijn gewoon pijlkokers te dragen, en purpere laerzen op de fchenen te ftricken. Ghy zijt hier in 't Punifche gebiet, by de Tyriers, en Agenors ftadt: doch het lant heet Libye, en het volck is met geene wapenen te dwingen. Dido uit de ftadt Tyrus herwaert getogen, om haren broeder t'ontvlughten, heeft 'er het gebiedt over. Het zoude te langk vallen al haer ongelijck, al haer wedervaren te vertellen: doch ick zal 'er licht over henelopen. Sicheüs, de

1) *Hantgebaer* voor „handgereedfchap;" *gebaer* is hier van *baren*, „dragen."

2) *Harpalice*: deze was de dochter van een Thracifchen Koning, door welken zy met koe- en paardemelk gevoed, en in den wapenhandel opgeleid werd. Toen Neoptolemus, uit Troje teruggekeerd, haar vader den oorlog aandeed en hem in groot gevaar bracht, deed zy een aanval op diens benden, verloste haar vader, en dreef den vyand op de vlucht.

rijckfte van alle ingelanden, onder die van Fenicie, was haer man, en d'ongeluckige vrouw had hem dapper bezint. De vader beftede haer vroegh aen hem, en nam het geluck aen, toenze noch een jonge maeght was: maer Pygmalion, haer broeder, zoo groot een fchelm, als 'er uit moght komen, bezat het Rijck van Tyrus. Een wrock en krackeel rees tuffchen de gezwagers: en de broeder, een godtvergeten menfch, en verblint van geltgierigheit, de liefde tot zijn zufter aen d'een zijde zettende, neemt onvoorziens zijnen flagh waer, doorftoot Sicheüs heimelijck met zijnen dolck voor het altaer, en de booswicht door zijne geveinftheit de bedroefde weduwe met ydele hope paeiende, bedeckte het ftuck langen tijt voor haer: maer de geeft haeres onbegraven beddegenoots verfcheen haer zelf in den droom, en zagh 'er bijster bleeck en dootfch uit om zijn hooft. Hy wees haer het altaer met moort bekladt, en de wonde des moortpriems in zijne borft, en al de heimelijcke fchelmery van het hof aen den dagh brengende, riedt haer ftracks te vlughten, en het vaderlant te verlaten; en wees haer eenen heimelijcken fchat van gout en zilver, van outs in d'aerde begraven, om zich op de reis daer van te dienen. Dido, aldus gewaerfchuwt, maeckt zich vaerdigh, om met haer gezelfchap door te gaen. Zy fpannen te zamen, uit fchrickelijcken haet, of fchrick voor den wreeden tyran, randen de fchepen aen, dieze by geval vaerdigh vinden, bevrachtenze met den fchat, en gaen t' zeil met den rijckdom van den gierigen Pygmalion, onder het beleit van een vrouwe. Zy belandden ter ftede, daer ghy nu die geweldige muren en het hof van 't nieuwe Karthago zult zien rijzen; en kochten lant, dat nu Byrfa [1]) heet, naer den naem van 't werck, en zoo groot is, als men met een offenhuit kon beleggen. Maer nu zeght my eens, wat zijt ghy voor volck? van waer komt ghy? waer wilt ghy hene? Hy verzuchte eens op die vrage, uit het binnenfte van zijn harte, en antwoorde: o Godin, zoude ick het u al verhalen, van den beginne aen, en moght het u beuren de kronijck van onze zwarigheit aen te hooren; ick had wel meer dan al den dagh werck, en de zon zou eer aen den hemel ondergaen. Het onweder heeft ons, die van het overoude Troje (zoo ghy oit Troje hoorde noemen) langs zoo vele kuften omvoeren, by ongeval hier in Libye aen lant gejaeght. Ick ben de godtvruchtige Eneas, die mijn Huisgoden en heilighdom, uit den brant geborgen, by my in de vloot mevoer. Ick ten hemel toe vermaert, en van Jupijns af-

1) *Byrfa.... naer den naem van 't werck:* een osfenhuid heet *Byrfa* in 't Grieksch. Men kent de fabel van Dido, die zoo veel lands gekocht hebbende, als zy met een osfenhuid beleggen kon, de huid aan dunne riemen fneed en met deze een aanzienlijke oppervlakte omfloot.

komſt, zoeck Italie, mijn vaderlant, en gingk hierom uit Frygie met twintigh ſchepen t' zeil, en verzocht mijn avontuur, op het goed geleide der Godinne, mijne moeder. Naulix zijn 'er van dat bijstere onweêr zeven ſchepen reddeloos afgekomen: en ick, uit Europe en Aſie gedreven, en hier onbedreven en verlegen, zwerf aldus door de woeſtijnen van Libye. Venus kon dit niet langer hooren, en viel aldus in zijn geklagh: wie ghy zijt of niet; ick vertrouw dat de Goden u, die aen de Tyriſche ſtadt belandde, het leven niet misgunnen. Ga ſlechts voort recht naer de Koningin en het hof toe: want ick verzeker u (indien de kunſt van waerzeggen, en tekenbedieden niet los gaet) dat de wint op zee gekeert, en uw vloot met de maets geborgen is. Let op deze twalef zwanen, die, na dat Jupijns vogel haer, by klaren zonneſchijn, uit den hemel op het lijf viel en verſtroide, zich in eene vlucht vermeien: nu ſchijnenze, op een ry achter elckandere te ſtrijcken; nu weder van der aerde af te ſteken. Gelijck zy den vogel ontſlipt zijnde, op haer ſnorrende pennen drijven, en in eene vlught aen den hemel omtrecken, en ruſtigh uit de borſt opzingen; zoo loopen uw ſchepen en jonge gaſten, voor wint, voor ſtroom af, den mont van de haven in, of leggen alree aen den wal. Vaer ſlechts voort, en volgh het padt, dat voor u leit. Zoo ſprekende, gingkze hene, blonck over haren roosverwigen neck, het hair gaf een goddelijcke lucht, als ambroſie, van zich, het kleet ſleepte heur na, en haer tret wees wel uit datze waerachtigh een Godin was. Eneas kende zijn moeder, en riep haer, terwijlze verdween, aldus aen: o ghy wreede, waerom vermomt ghy u voor uwen zoon zoo menighmael met eenen valſchen ſchijn? Waerom magh men u de hant niet geven, en met kennis in montgemeenſchap met u treden? Zoo beſchuldight hy haer, en gaet ſtewaert aen. Maer Godin Venus bedeckteze, onder het henegaen, met eenen donkeren miſt, en bewimpeldeze met dicken nevel; op dat niemant hen zage, nochte aenraeckte, nochte ophielt, of reden van hun aenkomſte eiſchte. Zy vaert om hoogh naer Paſus, en keert vrolijck in haer hof, en den tempel, daer hondert altaren van Sabeeſchen wieroock branden, en van verſche roozekranſſen riecken.

Ondertuſſchen ſpoedenze wegh, daer hen het padt leide, en klommen alreede den heuvel op, die een groot ſtuck over de ſtadt hangt, en zijn gezicht heeft op het ſlot, recht daer tegens over gebouwt. Eneas verwondert zich over het gevaert, daer eertijts hutten ſtonden. Hy verwondert zich over de poorten, en het gewoel, en de

gekaſſijde ſtraten [1]). De Tyriers beyveren hun werck: Zommigen treccken de muren op, en arbeiden aen het ſlot, en wentelen ſteenen opwaert: Zommigen rojen erven, om huizen te bouwen, en ſtekenze af: Men kieſt 'er Wethouders en Vroetſchap, en ſtelt wetten in. Anderen delven hier de haven: Anderen leggen den gront, om den ſchouwburgh daer op te zetten, en houwen uit de rotſen heele pijlaren, om de tooneelen treflijck te vercieren: gelijck de byen, in de lente en zonneſchijn, op het velt en de bloemen arbeiden; wanneerze hare aenkomende jongen opvoeden, of den klaren honigh ſtuwen, en de raten met zoeten nektar opvullen, of d'aenkomenden haren laſt afnemen, of in eenen troep, de bommels, dat vuigh gedierte, van de korven afkeeren. Men is 'er vierigh in 't werck, en de geurige honigh rieckt naer tijm. Eneas ziende hoe hoogh de ſtadt was, zeide: o hoe geluckigh zijt ghy, die uwe muren alree ziet oprijzen. Toen begaf hy zich, met eenen nevel bedeckt, midden onder den drang des volx, en wert, dat wel wonder was, van niemant gezien. Midden in de ſtadt ſtont een woudt, dat een aengename ſchaduwe gaf; daer de Puniſchen door ſtorm op zee gelant, eerſt een teken uitgroeven, hun van Koningin Juno aengewezen, namelijck een paertshooft, beduidende, dat dit een ſtrijtbaer volck zou zijn, en getrooſt om het eeuwen langk te harden. Hier ſtichtte de Sidoniſche Dido, Jnno ter eere, eenen grooten tempel, rijck en maghtigh om zijn ſchenckaedjen en het heilighdom der Godinne: men klom hier langs kopere drempels de trappen op: De balcken waren met koper gebonden: De kopere kerckdeuren draeiden en gierden op metale pannen. Hier in dit woudt bejegende hem een vremdigheit, die eerſt zijn vrees verzachte. Hier begoſt Eneas eerſt een gewenſchte uitkomſt in zijne zwarigheit te zien, en wat moedts te ſcheppen: want terwijl hy de Koningin in den tempel verwacht, elck dingk in 't byzonder bezichtight; terwijl hy zich verwondert over ſtadts welvaert, en de kunſt der kunſtenaren tegens malkander beziet, en den arbeit hier aen te koſt gehangen; zoo ziet hy het gevecht voor Troje, 't een na het ander, en den oorloogh, waer van de ganſche weerelt alree gewaeght, en de zoons van Atreus, en Priaem, en Achilles, even geſtoort op hen beide. Hy bleef ſtaen, begoſt te weenen, en ſprack: o Achates, wat plaets, wat lant in de wijde weerelt heeft den mont alree niet vol van onze ellende? Zie Priaem daer: hier wort de dapperheit noch haeren lof en loon toegeleit: men beſchreit hier noch ons jammer, en is met ons ongeval begaen. Laet uwe

1) *De gekaſſijde ſtraten: kasſijen* is „plaveien," en *kasſije* 't zelfde als 't Fr. *chausſée*. Zie KIL. *in v.*

vrees varen; het zal u noch kunnen ten beste dienen, dat men hier van onze gelegentheit zoo groot een kennis hebbe. Zoo ſpreeckt hy, verzaet zijn droefheit met ydele ſchilderye, ſteent reis op reis, en de tranen biggelen langs zijne wangen: want hy zagh, hoe de Trojaenſche jeught, aen deze zijde, den Griecken voor Troje vechtende, over den hals quam en voorjoegh [1]: aen d'andere zijde, hoe Achilles, met de pluimaedje op den helm, te wagen den Frygianen najoegh. Niet wijt van hier verneemt hy al ſchreiende de ſneeuwitte tenten van Rheſus, die in zijnen eerſten ſlaep overrompelt, geplondert en vermoort wiert van Diomedes, Tydeus zoon, die de verhitte paerden naer het leger wendde, eerze het voeder van Troje geproeft, en uit Xanthus gedroncken hadden. Aen den anderen kant vlughte Troilus, en gaf zijne wapens ten beſte: d'ongeluckige knaep, zich tegens Achilles, een ongelijcke party, verzettende, wort van de paerden nageſleept, en hangende achterover op den ledigen wagen, houdt den teugel noch, veeght d'aerde met zijn hooft en locken, en ſleept zijn omgekeerde ſpeer door het zant. Ondertuſſchen gingen de Trojaenſche vrouwen ootmoedighlijck, met hangende haire, en ſluieren om het hooft, naer den tempel der ongenadige Pallas, haer gebedt uitſtorten, en ſloegen bedrucktelijck voor haere borſt. De Godin keerde haer den neck toe, en ſloegh d'oogen neder. Achilles had Hektor driewerf om de muren van Troje geſleept, en liet het doode lichaem om gout loſſen. Maer zwaerlijck verzuchte de helt, uit het binnenſte van zijn harte, zoo ras hy den buit, den wagen, het lichaem zijnes vrients zelf, en Priaem zagh, die zijne weerlooze handen uitſtreckte. Oock wert hy zich zelven onder de Grieckſche Vorſten gewaer, en d'Ooſterſche ſlaghordens, en de wapens van Memnon, den Moorjaen [2]. De dolle Pentheſilea voert de troepen der Amazonen, met half ronde ſchilden gewapent, aen, en weert zich midden onder zoo veel duizent gewapenden. De Heldin geſpt den

1) *Over den hals quam en voorjoegh:* wy zouden al licht denken, dat hier *voorjoegh* een drukfout ware voor *voortjoegh*, indien niet, by wijze van afwisſeling, er *najoegh* op volgde, en indien wy niet, by onzen ſchrijver als by anderen, voorbeelden aantroffen van 't zelfde woord, in gelijken zin gebezigd, als b. v. in *Adam in Ballingſchap*, vs. 263.

Waerna de maen haer ronde ſloot,
Geſternt de ſchaduw voor *quam* jaegen.

Zoo ook in *Palamedes* vs. 1818, waar 't rijm bewijst dat het woord met voordacht gebezigd is:

En jaeght *vol moedt, den zwarten rekel* voor —

en op talrijke andere plaatſen. Zie HUYDEC. *Pr.* D. III, bl. 88, waar gemelde ſchrijver Vondel t'onrecht berispt, beweerende, dat hy, in ſtede van *voorjoegh*, had behooren te ſchrijven *najoegh*. Reeds PLANTIJN en KILIAEN geven *voor-* of *veurjaghen* op met de beteekenis van *antepellere*, *fugare*. „Voorjagen" is alzoo 't zelfde als „verjagen," welke verwisſeling van *voor* met *ver* men op gelijke wijze aantreft in *voorleden* en *verleden*, *voorzeker* en *verzekeren*, enz.

2) *Memnon, den Moorjaen:* Memnon was de zoon van Tithon en Aurora, en regeerde over Ethiopiën. Hy kwam Priam met een aanzienlijke macht te hulp en werd door Achilles verſlagen.

gouden gordel onder haer bloote borſt, en een maeght durft tegens mannen uittreden.

Terwijl Eneas, Dardans nakomelingk [1]), zich hier over verwondert; terwijl hy verbaeſt ſtaet en ſtarooght, zonder zijn oogen daer eens af te ſlaen; zoo komt Dido, d'overſchoone Koningin, naer den tempel getreden, met eenen grooten ſtoet Jongkheeren en Jofferen rontom haer; gelijck Diane, op den oever van Eurotas, of over de heuvels van Cynthus, ten reie gaet, en aen alle zijden gevolght wort van duizent Berghgodinnen: de pijlkoker hangt over de ſchouder, en over het velt henetredende, ſteecktze met hals en hooft boven alle Godinnen uit; waerom Latone heimelijck in haer ſchick is: zoo had zich Dido; zoo quamze hier onder hen allen ruſtigh aengeſtreken, en dreef het werck en den bouw des Rijcks voort. Daer na de deuren ingaende, gingze zitten midden in den gewelfden tempel, op eenen hoogen troon, omcingelt met hare lijfwacht. Zy ſchreef den volcke Wetten en Rechten voor, en gaf elck zijn gezet werck, of liet 'er om loten; wanneer Eneas onvoorziens Anteus, met eenen grooten toeloop, zagh aenkomen, en Sergeſtus, en den ſtercken Kloanthus, en al d'andere Trojanen, by verwaeit weder op zee van een geraeckt, en heel verre buiten hun ſtreeck gedreven. Hy ſtont ſtom van verbaeſtheit, en Achates met hem, en t'effens blijde en verſlagen, verlangden wel om hen te verwelkomen; doch koſten niet vatten, hoe het met hunne zaecken ſtont; daerom hieldenze zich noch binnen,. en bewimpelt met de holle wolck, letten hoe het met de gaſten gelegen was; waerze de vloot gelaten hadden; waerom zy hier quamen: want alle de ſchepen kozen hen uit tot deze bootſchap: en zy gingen luitruchtigh naer den tempel, om heul te verzoecken. Zoo ras zy ingetreden, by de Koningin gehoor kregen, hief Ilioneus, de voorbarighſte, met een bedaertheit aldus aen: o Koningin, wie Jupiter inwilligde een nieuwe ſtadt te ſtichten, en trotſche volcken door billijckheit te toomen; wy ellendige Trojanen, langs alle kuſten door onweder omgevoert, bidden u, verbie toch het ſchendigh verbranden onzer ſchepen: verſchoon toch het godtvruchtige geſlacht, en let wat nader op onze zaecken. Wy komen hier niet, om Lybiaenſche Huisgoden met den zwaerde te rooven, en met den buit weder in zee te loopen: zeker wy verdrevelingen hebben zoo veel harts nochte maghts niet. Een geweſt leit 'er, dat

1) *Dardans nakomelingk:* Dardanus was de zoon van Jupiter en van Elektra, dochter van Atlas. Om den doodſlag, aan zijn broeder Jäſius gepleegd, was hy uit Kreta gevlucht naar Klein-Aziën, waar hy Teucers dochter Batia trouwde en zijnen ſchoonvader opvolgde in 't bewind. De ſtad, door hem geſticht, heette eerst, naar zijn naam, Dardaniën, later Troje.

de Griecken Hesperie noemen, een overout strijtbaer en vet en vruchtbaer lant: d'Oenotrianen hebben het weleer bewoont: nu zeit men dat de nakomelingen dit Italie, en het volck Italianen, naer den naem van hunnen overste, [1]) noemden: derwaert aen was het gemunt; wanneer de bulderende Orion [2]) schielijck in zee opstekende, ons op de blinde zantplaten joegh; en de storm in zee te geweldigh aenwassende, de vloot, door de golven en tusschen de steenklippen door, wijdt en zijt verstroide. Wy, een klein getal, komen hier aen uwe kust gedreven. Wat slagh van volck woont hier? Wat lant is dit, daer men den vremdeling zoo onbeleeft handelt? Men verbiet ons op strant te vernachten: men rockent de lieden op, en lijdt niet dat wy den voet essen op het lant zetten. Ontziet ghy geene menschen, nochte iemants maght; zoo ontziet toch de Goden, die geen goedt onbeloont, geen quaet ongestraft laeten. Wy hadden Eneas tot eenen Koningk, een' man zonder weerga, in rechtvaerdigheit, godtvruchtigheit en dapperheit ten oorloogh. Indien het nootlot hem geborgen, hy 'er 't lijf afgebroght hebbe, en noch niet ter zielen gevaren zy; zoo zorgh niet, of het u moght berouwen, zoo ghy d'allereerste hem door uwe beleeftheit verplicht. In Sicilie worden oock steden en wapens gevonden: en daer regeert de doorluchtige Acestes, gesproten uit Trojaenschen bloede. Gun ons de gerampeneerde vloot [3]) op strant te halen, hout in de bosschen te houwen, en riemen te schaven; op dat wy onzen Koningk en mackers weder bekomen hebbende, mogen (magh het ons gebeuren) vrolijck naer Italie en Latium toe trecken. Maer is de hoop met ons uit, en zijt ghy, o allerwaertste vader der Trojanen, in de Libyaensche zee vergaen, en is het met Julus omgekomen; zoo laet ons toch ten minste naer Sikanie, en de stadt, daer alree gebouwt, en Koningk Acestes, van waer wy herwaert quamen, wederom trecken. Zoo sprack Ilioneus, en Dardans nakomelingen bestemden te zamen mondeling zijn verzoeck. Dido, toen haere oogen op hen nederslaende, antwoorde kort aldus: o Trojanen, zet alle vrees en bekommering aen d'een zijde. De benaeutheit van mijnen staet, en de gront mijns Rijcks, noch nieuw en onbestorven, persen my overal de grenzen met wacht zoo naeuw te bezetten. Wie kent Eneas geslacht, wie de stadt Troje, en zulcke dappere mannen niet? of weet van dien oorloogh en brant

1) *Naer den naem van hunnen overste:* naar *Italus*, zoon van Telegonus en Penelope. Deze was echter, toen Eneas by Dido kwam, nog niet geboren, en kon dus zijn naam niet aan Hesperiën gegeven hebben.

2) *Orion:* de zoon van Neptunus en Euryale; van hem vertelt de fabel, dat hy over de zee als over vasten grond liep.

3) *De gerampeneerde vloot: rampeneeren* is een bastertwoord, van *rumpere* of 't Fr. *rompre* afkomstig.

niet te ſpreken? Wy Puniſchen zijn zoo onbeſchoft en plomp niet; nochte het nieuwe Tyrus leit zoo verre niet uit de bekende weerelt. Het zy ghylieden wenſcht in het groote Italie, en aen Saturnus ackers, of Eryx grenzen, [1]) en by Koningk Aceſtes te belanden; ick zal u veiligh geleiden, en met raet en daet byſtaen: of wilt ghy u hier te zamen op onzen bodem nederſlaen: de ſtadt, die ick bouwe, is voor u ten beſte: haelt de ſchepen op lant. Trojaen en Tyrier zullen ons even lief zijn: en och, of uw Koningk Eneas met den zelven wint overgewaeit, hier zelf oock tegenwoordigh waere. Evenwel ick zal eenigh volck langs het ſtrant afvaerdigen, en bevelen de kuſten van Libye te doorſnuffelen, of hy ergens aen eenige boſſchen opgeworpen, of in de ſteden omdwaele.

Vader Eneas en de kloecke Achates, door deze rede moet grijpende, verlangden nu al een poos, om uit de wolck voor den dagh te komen, en Achates ſprack eerſt Eneas aen: o Venus zoon, wat dunckt u nu hier van? Alle dingen zijn buiten gevaer, en vloot en mackers behouden: een alleen wort 'er gemiſt, dien wy zelf midden in zee zagen te gront gaen: al het ander komt met uw moeders zeggen overeen. Naulix ſprack hy zoo, of de wolck, die hen bewimpelde, borſt en verdween haeſtigh in de heldere lucht. Daer ſtont Eneas toen, en blonck in den klaren dagh, zoo braef van leeſt, en ſtatigh van opzicht, gelijck een Godt: want de moeder zelf vercierde haren zoon met blond hair, en een gloeiende verf, en glinſterende oogen; eveneens gelijck des kunſtenaers hant het yvoir een bevalligheit geeft; of als zilver en Pariſchen marmer in gout wort gezet. Onvoorziens aldus voor hun aller oogen verſchijnende, ſpreeckt hy de Koningin aen: hier ſtaet de man, dien ghy zoeckt, Eneas van Troje, uit de baren van Libye geborgen. O ghy, die alleen u ontfermt over de Trojanen en hunne onuitſpreeckbare zwarigheden, en ons (het overſchot des volx, uit der Griecken handen ontſlopen, te water en te lande door allerhande rampen uitgemergelt, en van alles behoeftigh) in uwe ſtadt, in uw hof opneemt. O Dido, wylieden, nochte al wat 'er van onze lantslieden, verſtroit door de wijde weerelt, noch ergens overſchiet, zijn niet maghtigh u dit naer den eiſch te vergelden. De Goden (indien Goden noch werck van Godtvruchtigen maecken; indien rechtvaerdigheit en een oprecht geweten noch ergens plaets hebben) beloonen u dat naer uwe verdienſten. Ter goeder ure zijt ghy geboren: geluckigh waren uwe ouders met zulck een gezegende vrucht. Zoo lang de ſtroomen in zee loopen; zoo

[1]) *Eryx grenzen:* de *Eryx* was een berg in Siciliën, by Drepanum gelegen.

lang de fchaduwen rontom de bergen wandelen; zoo lang de ftarren aen den hemel gaen weiden; zal men van uwen naem en faem en eere weten te fpreken: het zy oock waer wy belanden mogen. Zoo fprekende geeft hy zijnen vrient Ilioneus zijn rechte, Sergeftus zijn flincke hant, en voort den ftercken Gyas, en ftercken Kloanthus, en daer na alle anderen.

De Sidonifche Dido zat in 't eerfte ftom van verwondering om zulck een' man, daer na om zijn avontuur, en fprack aldus: o Godin Venus zoon, wat ongeval drijft u herwaert aen, na het uitftaen van zoo veel gevaers? wat gewelt vervoert u in dezen onbefchoften hoeck? Zijt ghy die Eneas, dien de zegenrijcke Venus, by Anchifes, Dardans zoon [1]), zwanger, op den kant van Simois in Frygie, ter weerelt broght? Zeker my gedenckt, dat Teucer [2]), uit zijn vaderlant gedreven, en met Belus [3]) hulpe een nieuw koningkrijck zoeckende, te Sidon quam. Mijn vader Belus verwoefte toen het vette Cyprus, en regeerde over het eilant, dat hy met den zwaerde veroverde. Van dien tijt af wift ick al van den ondergangk van Troje, en van uwen naem, en de Grieckfche Koningen te fpreken. De vyant zelf gaf den Trojanen grooten lof na, en dreef, dat hy uit den overouden ftam der Trojanen gefproten was: weshalve, o jongelingen, neemt onbefchroomt uw verblijf in ons hof. Een gelijck avontuur heeft my oock, na veel omzwervens, ten lefte hier op dezen bodem nedergezet. Ick, die weet hoe het omfuckelen fmaeckt, ben genegen den ellendigen de hant te bieden. Zoo fpreecktze, en leit Eneas voort in het Koningklijcke hof: voort beveeltze in alle kercken den Goden danckoffer te flaghten: en zent oock ondertuffchen den gaften op het ftrant twintigh ftieren toe; hondert geborftelde ruggen van groote zwijnen, hondert vette lammers met hunne moeders, en de gaven van den verheugenden Godt. Maer het heerlijcke hof wort van binnen overdadigh en Koningklijck opgepronckt; in het midden recht men de maeltijt aen, en behangt de plaets wel prachtigh met purper en koftelijck tapijtwerck: de tafels glimmen van al het zilverwerck en gout, waer op der voorouderen vrome daden (uitgevoert door zoo veel brave mannen, uit dien ouden ftam gefproten) op een lange ry, gedreven ftaen.

Eneas, wiens vaderlijck gemoedt niet ruften kon, zont Achates

1) *Anchifes, Dardans zoon: zoon* ftaat hier voor „nakomeling."

2) *Teucer:* hier niet de ftichter van Troje, over wien vroeger gefproken is, maar de zoon van Telamon en de broeder van Ajax, die, na het bemachtigen van Troje, door zijn vader verdreven werd uit Salamis, omdat hy den dood van Ajax niet op Ulysfes gewroken had, naar Cyprus ftevende en daar een ftad ftichtte.

3) *Belus:* de koning van Feniciën.

haeftigh vooruit naer de fchepen toe, om Askaen van al hun wedervaren verflagh te doen, en hem mede in ftadt te brengen. Het vaderlijck hart hangt geheel over den lieven Askaen. Voort beveelt hy hem te halen de gefchencken, uit den brant van Troje geborgen; eenen fluier, ftijf van gout geborduurt, en een behangfel, geboort met oranje beereklaeuw, waer mede Heleen van Argos plagh te proncken; want Leda, de moeder, haer deze koftelijckheden fchonck voor wat byzonders, en dieze, van Mycenen naer Troje en d'ongeoorloofde bruiloft varende, medenam: behalve dit noch eenen fcepter, dien Ilione, Priaems outfte dochter, plagh te dragen, en eenen karkant van perlen, en een dubbele kroon van gout en gefteente. Achates teegh al zijn beft naer de fchepen toe, om dit te beftellen.

Maer de Godin van Cyprus lagh op haer luimen, om wat nieuws, wat vreemts aen te rechten, en Kupido in den fchijn van den lieven Askaen herwaert te brengen, om de Koningin, terwijl de giften haer tot razens toe bekooren zouden, met den brant van minne t'ontvoncken, tot in het mergh van 't gebeente toe: want Venus vreeft voor het weifelachtigh hof, en de dubbelhartige Tyriers: Zy heeft angft voor Juno, en des nachts om die zaeck bekommert, fpreeckt den vluggen Minnegodt aldus aen: mijn zoon, op wiens maght en vermogen alleen ick my verlaten magh: o zoon, die op het geweer des opperften vaders, waer mede hy de Reuzen verplette, niet paft; tot u neem ick mijn toevlught, en verzoeck ootmoedigh uw goddelijcke hulp. U is bekent, hoe uw broeder Eneas, door Junoos ongerechtigen haet, over zee langs alle kuften, omzwerft; en ghy waert dickwils met onze droefheit begaen. De Punifche Dido heeft hem nu valt, en houdt den man met fmekende woorden op: en ick ben beducht waer Junoos onthael op uitdraeien wil: zy zal op dees gewenfchte gelegentheit niet flapen: weshalve ick toelegh, om de Koningin by tijts liftigh met minne t'ontvoncken, en op mijn hant te krijgen, op datze door geene Godtheit van opzet verandere, maer Eneas zoo gunftigh een hart toedrage, gelijck wy: vat nu onze meening, hoe ghy dit te wege kunt brengen. Het Koningklijcke kint, mijn eenige bekommeringe, maeckt zich vaerdigh, om op het gebodt zijns lieven vaders naer de Sidonifche ftadt te gaen, en de gefchencken, na den brant van Troje overgebleven, mede te brengen. Dit kint zal ick, terwijl het flaept, op Cythera, den hoogen bergh, of Idalie, in de heilige plaetfe wechfchuilen; op dat het dit bedrogh niet eens riecke, of ons in den

wegh loope. Ga, vermom u met zijn aenzicht niet langer dan eenen nacht: ga, mijn kint, deck uw aenſchijn met de troni en het opzicht van het kint; op dat (wanneer Dido, onder het Koningklijck banc-ket, wel in haer ſchick, en verheught van den wijn, u op haren ſchoot neme, omhelze en minnelijck kuſſe) ghy haer het verborgen vier en bedriegheliįck vergift inblaeſt. De Minnegodt gehoorzaemt den bevele zijner lieve moeder, ſchudt zijne vleugels uit, en treet vrolijck hene, niet anders of het Julus zelf waer: maer Godin Ve-nus ſchenckt Askaen eenen liefelijcken ſlaepdranck, en hem in haren ſchoot koeſterende, voert het kint om hoogh, in het boſch van Idalie, en leit het op zachte marjolein, die met zijne bloemen en koele ſchaduwe dit wicht toeademt. Kupido zijne moeder gehoorzamende, gingk nu hene, wel gedient met Achates, zijnen leitsman, om de Tyriers Koningklijcke geſchencken te brengen, en daer aenkomende, zoo was de Koningin al op het heerlijck tapijt en de goude ſponde, recht in het midden, aengezeten.

De vader Eneas en Trojaenſche jongelingen vergaderen vaſt, en men gaet op de purpere banckpeuluwen, voor hun geſpreit, aenleg-gen. De dienaers geven het hantwater, leggen de weite uit de kor-ven op den diſch, en brengen ruige hantdoecken, om de handen te droogen. Binnen zijn vijftigh dienſtmaeghden bezigh, op een lange ry, met ſpijze aen te rechten, en de zalen te bewieroocken. Hondert andere dienſtmaeghden en hondert dienaers, alle even jeughdigh, zetten de gerechten op tafel, en ſchencken den wijn. De Tyriers komen oock by menighten de poort ingedrongen, en worden mede op de tapijten aengezet. Zy verwonderen zich over Eneas geſchenc-ken: zy verwonderen zich over Julus, en het aenſchijn des blaken-den Godts, en zijn nagebootſte ſpraeck, en den ſluier, en het behangſel, met oranje beereklaeuw geborduurt. Boven alle anderen kan d'on-geluckige Dido van Fenicie, de toekomende minneſmette overgege-ven, haren luſt niet verzaden, en wort verhit, terwijlze hem belonckt, en te gelijck door het kint en de giften ontroert. Na dat de knaep, in Eneas armen, hem om den hals hing, en de geweldige groote liefde zijnes gewaenden vaders verzaet hadde, zoo vloogh hy naer de Koningin toe, die druckte het kint aen heur hart, en koſt haer oogen niet zadt zien, en d'ellendige koeſtert het zomtijts op haren ſchoot, niet eens denckende, hoe groot en maghtigh een' Godt zy op hare knien houdt. Maer hy, gedachtigh aen zijn Acidaliſche moe-der [1]), begint Sicheüs allengs uit haer gedachteniſſe te vegen; en

1) *Zijn Acidaliſche moeder:* dezen bynaam ontleende Venus van de bron Acidaliën in Beotiën, waar de Gratiën gewoon waren zich in te baden.

pooght het gemoedt, nu al een poos verkoelt, en het hart van minne gespaent, door herbore minne t'overrompelen. Na dat het lijf gesterckt, en het eerste gerecht opgenomen was, zette men groote bekers op, en schonck den wijn, dat het schuimde. Het begost in 't hof te krioelen, en de gasten lieten zich hooren, dat de galm door de ruime zalen heneklonck. De lampen hangen aen de goude balken, en de turcken [1]) verdrijven de duisternis by nacht. Toen eischte de Koningin eenen wijnkop, zwaer van gout en gesteente, waer uit Belus en alle zijn nakomelingen gewoon waren te drincken, en liet dien vol wijn schencken; waer na het al zweegh wat 'er was. O Jupiter, sprackze (naerdien men u houdt voor het hooft der gasteryen, en die haer wetten voorschrijft) geef toch, dat dees dagh den Tyriers en Trojaenschen vlughtelingen een dagh van blijschap zy, en onze nakomelingen hier aen mogen gedencken: dat Bacchus, schencker van de vreught, oock de goede Juno zich hier tegenwoordigh, onder 't gezelschap, vinden laten: en ghy, o Tyriers, begunstight en onthaelt dit vrolijck gezelschap. Zoo sprackze, en plengde d'eerste een luttel wijns, ten dranckoffer op de tafel, en proefde slechts den kop, en gaf het voort aen Bitias, hem aenmanende tot drincken. Hy neep met eenen veegh den schuimenden kop uit, zoo boortvol als die was. Na hem droncken d'andere hoofden. Iöpas, met zijn gekrolt hair, speelde op de gulde cyther de lessen van den grooten Atlas. Hy zong den loop der mane, en het verduisteren der zonne: oock waer uit menschen en vee hunnen oirsprongk namen: wat d'oirzaeck zy van blixem, donder en regen: van den Boer, en de natte Regenstarren, en beide de Beeren: waerom 's winters de dagh zoo haest onderga, en de nacht zoo langk valle. De Tyriers verdubbelden het hantgeklap, en de Trojanen volgen hen. D'ongeluckige Dido broght mede den nacht over, met allerhande kout, en dronck de liefde vast in, en hadde het byster drock met vragen, dan naer Priaem, dan naer Hektor; dan met wat wapenen de zoon van Auroor [2]) te velde quam; dan naer Diomedes paerden; dan wat Achilles voor een helt was geweest. Ten leste sprackze: nu mijn wellekome gast, laet my eens hooren, van den beginne af, het verraet der Griecken, en uw ongeval en omsuckelingen; want het is nu de zevende zomer, dat ghy over al de weerelt te water omgezworven hebt.

1) *De turcken: turck* is „toorts." Zie BILD. *Gest. in v.*
2) *De zoon van Auroor:* Memnon.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

De Poeet zwaeit over van Herderszangen en Lantgedichten naer Eneas, verhaelt des zelven zwarigheden in 't kort: oock 't ooghmerck des toghts: roept de Zanggodin aen: befchrijft Karthagoos oirfprongk en gelegenheit, en d'oirzaecken van Eneas omfuckelingen, en begint eerft van zijne reize uit Sicilie; waer over Juno verbittert wort, naer Eool, den wintgodt vaert, hem oprockent, die de ftormwinden uitlaet, en onweder verweckt, waer door de vloot laft lijdt, tot dat Neptuin opborrelt, de winden beftraft, het onweder ftilt, en de fchepen redt, gelijck een man van ftaet een ftadt vol oproers. — Eneas loopt met de vlote naer Libye, en Karthago, daer de Trojanen zich op het lant verquicken, Eneas zeven harten fchiet, en zijne reisbroeders trooft, die de maeltijt bereiden. — Ondertusfchen fpreeckt Venus Jupiter aen, om trooft voor Eneas. — Jupijn trooft haer met de toekomende glorie der Romainen, nakomelingen der Trojanen: voert Julius Cezar in top, ja onder de Goden, en zent Merkuur naer Karthago, ten befte van Eneas, die gaet het lant bezichtigen; daer Venus hem bejegenende, haren zoon het lant bekent maeckt, Didoos avontuur verhaelt, waerom zy vlughte. en Karthago bouwde. — Eneas verhaelt haer zijn ongeval. — Venus wijft hem naer het hof, en fpelt de behoudenis zijner andere mackeren, uit de twaelf zwanen, en openbaert zich in 't fcheiden. — Hy fpoeit ftewaert, ziet de Tyriers Karthago bouwen; gelijck naerftige byen op bloemen en in bykorven arbeiden; gaet voort met een wolck bedeckt, en wacht de Koningin in den tempel, befchildert met Trojaenfche hiftorien. — Middelerwijl komt Dido aengetreden, gelijck Diane op de jaght, en gaet op haren troon zitten, daer Anteus met zijn fcheepsvolck verfchijnt, en Ilioneus het woort voert, en heul zoeckt, het welck Dido hem toeftaet: waer op Eneas uit de wolck voor den dagh komt, zoo fchoon gelijck yvoir, en gefteente in gout; de Koningin aenfpreeckt, en bedanckt, en zijne mackers de hant geeft. — Dido antwoort beleefdelijck, noodight hem en de zijnen in haer hof, begiftight de fchepen, en laet de maeltijt bereiden. — Eneas verkuntfchapt Askaen zijn wedervaren, en ontbiet koftelijckheden, om te verfchencken. — Venus vermomt Kupido, om Dido t' ontvoncken, fpreeckt den Minnegodt aen, en ontdeckt hem haer voornemen. — Kupido neemt den fchijn van Julus aen, en Venus voert Julus, in zijnen flaep, naer Idalie. — De maeltijt begint: Dido omhelft den vermomden Kupido voor Askaen, wort verlieft, onthaelt hare gaften, vraeght Eneas naer Priaem en de zijnen, en begeert Trojes ondergang en zijn avonturen te hooren.

HET TWEEDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas, Dido believende, verhaelt haer, op een ry [1]), den ondergangk van Troje, die zich op deze wijze toedroegh. De Griecken, in het tiende jaer des oorlooghs voor Troje, afgemat, en hun vermogen mistrouwende, zoecken door lagen een gewenfchte uitkomft des krijghs, en veinzen, 's nachts voor ftadts verwoeftinge, af te trecken, verbergen zich onder Tenedos; terwijlze, op het velt voor Troje, achterlaten het houten paert, zoo afgrijffelijck hoogh [2]) gebouwt, dat men het niet binnen de poorten kon halen; en de bloem der Grieckfche Vorften zich in den buick verbergen moght. De Trojanen, ten deele door Sinons bedrogh aengevoert, ten deele door Laokoöns ftraf verfchrickt, breken een vack uit de veften, en planten het paert op het flot. [3]) De Griecken, te midnacht, van Tenedos afzackende, vallen in ftadt, langs den gefloopten muur, waer door men het paert binnentrock. Sinon, hier op den paerdebuick opfluitende, laet de gewapenden uit, die alles te vier en te zwaerde ontzeggen. [4]) Middelerwijl waerfchuwt Hektor Eneas in den flaep, raet hem te vlughten, en de vaderlijcke Huisgoden, uit den brant, te bergen. Eneas niettemin meer wercks maeckende van een eerlijcke doot, dan een fchandelijcke vlught, biet den vyant weerftant, doch vergeefs. D'eerfte aenval geluckte den Trojanen wel, tot datze, volgens Chorebus raet, der Griecken wapens gebruickende, van hun eigen volck overvallen wierden. Ondertuffchen wort Priaems hof beftormt, en Priaem zelf van Pyrrhus, Achilles zoon, om hals gebroght. Eneas, aldus vergeefs zich in alles quijtende, en nu geene uitkomft ziende, beveelt zijnen vader Anchifes het Heilighdom, en hem op de fchouders heffende, en Askaen, zijnen zoon, en Kreüze, zijne gemalin, medenemende, kieft de vlught, daer de Griecken hem op de hielen volgen. In dien laft fteeckende, mift hy Kreüze, zijn beddegenoot, om wie te vinden de helt al de ftad omdwaelt, daer heur geeft hem bejegent, van hare doot verwittight, en zijn geluck fpelt; dies hy naer zijne megezellen keert, en hier een groot getal van mannen en vrouwen by een verzamelt vint, het welck bereít is, onder zijn geleide, te volgen, waer het hem believen zal.

1) *Op een ry:* „achtereenvolgende." Tegenwoordig zegt men meer: „by de *ry* af."

2) *Zoo afgrijffelijck hoogh.... verbergen moght:* de zin is by de eerfte lezing niet zeer duidelijk. V. had gewis alle duisterheid vermeden, indien hy gezegd had: „zoo hoog, dat de bloem der Griekfche Vorften zich in den buik verborgen en het (gevaarte) niet onder de poort door naar binnen kon gehaald worden." Het *in den buick kruipen* ging in allen gevalle het *binnenhalen* vooraf.

3) *Planten het paert op het flot:* de uitdrukking is wettig, doch wat al te dichterlijk, en gefchikt om te doen gelooven, dat men het *houten paard*, met al het krijgsvolk dat er in befloten was, *boven op* de tinne *plantte*, als een banier, of als de kraan op den Keulfchen Dom.

4) *Ontzeggen:* hier voor „verdelgen."

Elck zwijght, en luiſtert ſcherp. De Vorſt verhaelt in 't bree
Dien gloenden ondergangk, gebrouwen door de lagen
Van dat ſchijnheiligh paert: hoe Sinon tuck, en ree
Te decken 't loos bedrogh, en zulck een' ſprongk te waegen,
Het paert aen 't baren holp: hoe Hektor Venus zoon
Den vaeck uit d' oogen dreef, en waerſchuwde op te waken:
Hoe die zich redde op ſtraet door levenden en doôn,
Het hof ontzetten wou, en d' afgeſtormde daken;
Tot dat hy op zijn hals den grijzen vader nam,
Zijn ga verloor, en met zijn kint dien moort ontquam.

ELCK zweegh ſtil, luiſterde ſcherp toe, en had het oogh op hem. Toen hief vader Eneas, van het hooge banckkuſſen [1]) aldus aen: o Koningin, ghy doet my mijn droefheit, die met geenen mont uit te ſpreken is, vernieuwen: hoe de Griecken de Trojaenſche mogentheit en het Rijck zoo deerlijck uitroiden; en voort al de jammeren, die ick met mijn eigene oogen aenzagh, en my zelven wel dapper troffen. Wat Myrmidoner, wat Doloper [2]), of ſoldaet van den wreeden Ulyſſes zou dat zonder tranen kunnen vertellen? Oock is het nu al over midnacht, en de ſtarren aen 't nederdalen, raden ons te ſlapen: doch zijt ghy zoo zeer beluſt om onze ongevallen te weten, en in 't kort d'uiterſte ellende van Troje te hooren; zoo zal ick (hoewel mijn hart yſt, en van droefheit ſluit, als ick 'er aen gedenck) echter aenvangen. De Grieckſche Vorſten door den oorloogh afgeſlaeft, en van het nootlot geſtuit, bouwen, na het verloop zoo veler jaren, door ingeven der Godinne Pallas, een paert, zoo hoogh als een bergh; ſchieten 'er buickſtucken van dennen hout in; en geven voor dat dit een godtsgifte [3]) zy, om behouden t'huis te geraken: zoo loopt het gerucht. Hier latenze eenigen van de braeffte mannen, waer op het lot viel, ter ſluick en heimelijck ter zijde inklimmen, en ſtuwen het geweldige hol en den buick vol gewapent krijghsvolck.

In 't gezicht van Troje leit Tenedos, een zeer vermaert en bekent eilant, dat maghtigh rijck was, zoo lang Priaem regeerde, en

1) *Het hooge banckkuſſen:* in Vondels dagen was men – getuige de voorſtellingen op afbeeldingen enz. — aan den disch op houten banken gezeten, doorgaands een bank voor ieder paar, die van een of twee losſe kusſens was voorzien. Deze wijze van aanzitten ſchijnt V. voor den geest gezweefd te hebben, toen hy het *toro ſic orſus ab alto* vertaalde. Beter behield hy de antieke kleur, toen hy later in de beroemde overzetting ſprak van *'t hooge tafelbedde.*

2) *Wat Myrmidoner, wat Doloper:* de *Myrmidoners* en *Dolopers* waren Thesſaliërs, gene met Achilles, deze onder 't bevel van Fenix, voor Troje gekomen.

3) *Een godtsgifte:* d. i.: een offergift, den Goden opgedragen.

nu flechts een inham en onveilige ree voor de fchepen is. Hier gaenze leggen, en verbergen zich onder lant, daer niemant woont; en wy meenen datze wech en naer Mycenen gezeilt zijn. Hier op ftaeckt geheel Troje zijn langkdurige droefheit. Men zet de poorten open: elck is graegh om buiten te gaen, en het Dorifche leger te bezichtigen, en de geruimde plaetfen en het ftrant, daerze gelegen hadden. Hier, zeidenze, lagen de Dolopers; daer ftont de tent van den wreeden Achilles; ginder lagh de vloot; daer plaght men te vechten. Zommigen ftaen verbaeft om de gifte, hun ten bederve, de kuifche Minerve toegewijt; en verwonderen zich om de grootte des paerts. Thymetes is d'eerfte, die het raet binnen de muren te halen, en op den burgh te zetten; het zy door bedrogh, of om dat dit Troje nu moft overkomen. Maer Kapys, en die verder zien, willen dat men deze fchenckaedje, daer op zy quaet vermoeden, en de Griecken verraet mede voorhadden, in zee fmacke, en in brant fteke; of den hollen buick doorboore, en ziet wat 'er in fteke. De gemeente ftaet in twijfel tegens elckandere gekant. Toen komt Laokoön, gevolght van eenen grooten hoop, met yver van den hoogen burgh af, d'eerfte voor uit geloopen, en roept van verre: o ellendige burgers, wat dollicheit komt u over? waent ghy dat de vyant weghgevaren zy? of onder deze gefchencken der Griecken geen bedrogh fchuile? kent ghy Ulyffes niet beter? In dit hout zijn heimelijck Griecken verborgen; of dit gevaert is gebouwt om onze muren te beftormen, de huizen t'ontdecken, en de ftadt daer uit t'overvallen, of daer zit wat anders achter. Mannen, wacht u voor dit paert: het zy wat het wil; ick ben vervaert voor Griecken, al brengenze gefchencken. Dit zeggende fchoot hy met al zijne maght een fpiets ter zijde, in den ronden buick en de ribben van het paert, datze al drillende daer in bleef fteken, de holte daer van bomde, en door den weerftuit een naer geklanck gaf: en waer het zoo niet befchoren, nochte ons verftant verbijftert geweeft, wy hadden door zijn aendrift met het yzer de fchuilhoecken der Griecken te fchande gemaeckt, en Troje en Priaems hooge flot ftonden noch heden overendt.

Maer zie eens, ondertuffchen fleepten de Dardaenfche huisluiden eenen jongelingk, met de handen op den rugh gevleugelt, naer den Koningk toe, met een groot gedruis. Hy onverfaeght, en van beits getrooft [1]), of zijn bedrogh uit te wercken, of in zijn gewiffe doot te gaen, quam onbekent hun al willens in den mont geloopen, om dit

1) *Van beits getrooft:* én het bezigen van *getroost* met een genit., én het toekennen van den enkelv. vorm van den genit. aan den dualis *beide* is thands buiten gebruik; doch niet-te-min met ons taaleigen overeenkomftig.

ſtuck te beleggen, en de Griecken binnen Troje te helpen. De jeught der ſtede ſchiet van alle kanten toe, uit nieusgierigheit om hem te zien, en den gevangen om ſtrijt te beſchimpen. Luiſter nu eens, hoe doortrapt de Griecken zijn, en uit een ſchelmſtuck maeck rekeninge van al dien hoop: want toen dees nu verbaeſt en weerloos midden in den drang ſtont, en met zijne oogen het heir der Frygianen overzagh, zeide hy: och, waer zal ick my nu te water of te lande bergen? of wat uitkomſt is 'er nu voor my, arme menſch, die nergens by de Griecken vry, en by de Trojanen, mijne vyanden, toch om hals ben? door dit kermen worden de harten omgezet, en al de hevigheit gaet over. Wy porren hem te zeggen, van wat geſlacht hy zy, en te vertellen, wat hy nieuws brenge; en waer op hy zich laet vangen. Hy de vrees ter zijde zettende, ſpreeckt endelijck aldus: o Koningk, my kom 'er af wat het wil, ick zal zeker niet anders dan waerheit ſpreken, en voor eerſt niet lochenen, dat ick een geboren Grieck ben: en of d'onbillijcke Fortuin Sinon in dit verdriet broght, noch zal men hem niet op lichtvaerdigheit of logens betrappen. Miſſchien is u wel iet ter oore gekomen van Palamedes, Belus nakomelingk, den eerlijcken en wijt vermaerden man, dien de Griecken, overmits hy den oorloogh afriet, van verraet betighten, ſchelmachtigh overtuighden [1]), en onnozel ter doot broghten, en nu na zijne doot betreuren. Mijn arme vader zont my, zijnen bloetvrient, in mijn jonge jaren, herwaert in den krijgh, om hem te vergezelſchappen. Zoo lang hy noch voorſpoedigh regeerde, en het Rijck door zijnen goeden raet bloeide, was ick 'er oock van goeden naem en aenzien. Na dat hy door nijt van den ſchalcken Ulyſſes (het geen ick zegh is kenbaer) om hals geraeckte, broght ick mijn leven ellendigh in eenzaemheit en droefheit over, en wrockte in mijn hart over den onſchuldigen doot van mijnen vrient; doch koſt dit zoo niet inkroppen, of my ontviel onbedachtelijck, dat ick (zoo my gelegentheit daer toe voorquaeme, en men met zege weder t'Argos, in het vaderlant, keerde) dit weder zou wreken, en haelde door die woorden bitteren haet op mijnen hals. Hier uit ſproot mijn eerſte bederf: hierom zocht Ulyſſes gedurigh my eenen nieuwen lack op den hals te worpen, en angſt aen te jagen: hierom ſtroide hy dubbelzinnige geruchten onder het volck, en in zijn hart overtuight, wapende zich met treken, en ruſte niet tot dat hy door Kalchas hulp. [2]) Maer wat magh ick toch vergeefs deze onaengename dingen ophalen? of waerom houde ick u

1) *Overtuighden:* d. i. hier: „door kracht, door *overwicht* van (valſche) *getuigenisſen*, ſchuldig deden voorkomen."

2) Hier valt de ſpreker zich in de rede.

op? zoo ghy toch alle Griecken even vuil ſchouwt, en het u genoegh zy te hooren, dat ick een Grieck ben: helpt my vry voort van kant: dat zoeckt Ulyſſes, en Atreus zonen zouden daer veel om geven. Maer toen haeckten wy (die van zoo groote ſchelmeryen en Griecſche treken niet wiſten) om enkel den rechten gront te weten: daer op vaert hy al bevende voort, en ſpreeckt uit een geveinſt hart aldus: de Griecken zochten [1]) dickwils voor Troje op te breken, en door langdurigheit des krijghs afgemat, te vertrecken: en och, ofze het gedaen hadden. Dickwils hielden ſtorm en onweder hen op, en zy ſchroomden met den Zuiden wint uit te loopen. Inzonderheit ſtormde en bulderde het ſchrickelijck, toen dit paert van ahorne balcken gebouwt, nu vaerdigh ſtont. Wy hierom beducht, zenden Eurypylus naer Febus orakel om raet te vragen, en hy brengt dees droeve antwoort uit het koor: toen ghy Griecken eerſt naer Troje zoudt varen, moſt men de winden met bloetoffer en het ſlaghten der maeght paejen: zoo moet men nu oock door bloetoffer en het ſlaghten van eenen Grieck weder zoecken t'huis te geraken. Het volck dit hoorende, ſtont verbaeſt, en elck gingk een grilling over de leden, wiens beurt het worden zou: op wien het Apollo gemunt had. Toen ruckte d'Ithakaen [2]) Kalchas, den waerzegger, met groot getier onder het volck, en wou enckel weten wien de Goden daer medé meenden: en velen ſpelden my wel, dat de moordadige en ſchelmſche bedrieger het my nu betaelt zou zetten, en zagen, zonder een woort te durven reppen, wat 'er op handen was. Hy zweegh tien dagen ſtil, bleef dicht, en weigerde iemant te melden, of ter doot te brengen. Ten leſte door bulderen van Ulyſſes voortgedreven, quam 't 'er naulix uit, gelijck het opgezet was. en hy verwees my ten outer. Elck beſtemde 't, en het geen een ieder voor zich zelven vreesde, ſchoof hy van zijnen op mijnen hals helaes! alleen: en alreede was de rampzalige dagh voorhanden: men maeckte gereetſchap om my te offeren; men mengde gerſt met zout, en bont den offerbant om mijn hooft. Ick beken het, ick ontſloop den doot, ruckte de koorden in ſtucken, en lagh over nacht in liezen moeraſch en ſlijm verborgen, tot datze t'zeil gingen; zijnze anders t'zeil gegaen. Nu heb ick geene hoop van immermeer weder mijn vaderlant te zien, nochte oock mijn zoete kinders en lieven vader; op wienze het mogelijck, dewijl ick het ontkomen ben, zullen verhalen, en met den doot der onnozelen

1) *De Griecken zochten* enz.: byna letterlijk de regel uit *Gysbr. v. Aemſtel,* Deel III. blz. 360. vs. 348. De *hopliên* zochten dick *het leger* op te breecken.

2) *D' Ithakaen:* „Ulysſes." Hier bezigt V., die zich in den *Palamedes* doorgaands van de benaming *Ithakois* bediende, weder een anderen, misſchien nog minder gelukkigen vorm.

mijn misdaet boeten: weshalve ick u bidde, om der Goden wil, dien de waerheit bekent is; ter liefde van onbevleckte trouw; indien 'er noch ergens eenige onder menſchen gevonden wort; ontfarm u over my, die tot mijn onſchult lijde. Wy door zijne tranen beweeght, ſchencken hem het leven, en zijn noch met den man begaen. Priaem zelf was d'eerſte, die zijn knijpende banden geboot te ſlaken, en ſprack hem vriendelijck aldus aen: ghy zijt wie ghy zijt, denck nu niet langer om de Grajen [1]), die al wech zijn: hou het voortaen met ons, en zegh ons de waerheit op het geen u gevraeght wort: waer toe zettenze hier dit groote geweldige paert? wiens werck is het? wat hebbenze'r mede voor? dient het tot godtsdienſt? of is het een ſtormgevaert? Zoo ſprack hy, en d'ander op bedrogh en Grieckſche treken afgerecht, hief zijn loſſe handen ten hemel, roepende: ghy eeuwighdurende ſtarren, en onuitbluſchbaer vier, u neem ick tot getuigen; en ghy altaren en heilooze meſſen, welcke ick ontvloden ben; en ghy offerbanden, waer mede ick gebonden was, toen men my offeren zou; het ſta my vry den eedt, den Griecken gezworen, te breken: het ſta my vry hen voortaen voor vyanden te houden, en al wat 'er ſchuilen magh aen den dagh te brengen: want ick ben niet langer aen eenige van mijn lantswetten verbonden: en ghy Trojanen, nu van gevaer verloſt, houdt ſlechts uw belofte, en woort; zoo ick tot vergeldinge waerheit ſpreke, en het geen waer aen u dapper gelegen is. De Griecken ſtelden altijt al hunne hoop van den aengevangen krijgh ten einde te brengen op Pallas hulp: maer ſedert dat de godtlooze Diomedes en Ulyſſes, aller ſchelmeryen meeſter, beſtonden Pallas heilighdom, Trojes behoudenis, uit den heiligen tempel te rucken, en na datze de ſlotwacht ombroghten, het heilige beelt aenvatten, en durfden de bloedige handen aen de maeghdelijcke hairbanden der Godinne ſlaen; van dien tijt af ontzonck den Griecken de moedt, alles liep hun tegen, hun maght was gebroken, en de Godin kreegh eenen weerzin in hen; daer Minerve geene donckere tekens van gaf: want naulix broght men het beelt in 't leger, of zy ſloegh een paer blicken op, gelijck bernende kolen; het zilte zweet brack haer uit, en zy ſprong driewerf met haren ſchilt en drillende ſpeer op van d' aerde, dat het wonder was. Terſtont riep Kalchas, dat men t'zeil moſt gaen, en het den Griecken onmogelijck viel Pergamum te verdelgen, 't en ware zy t'Argos de Goden op een nieuw raet vraeghden, en het goddelijck beelt (het welck zy over zee te ſchepe met zich voerden) wederom broghten.

[1]) *De Grajen:* de „Grieken." Zoo in den *Palamedes*. Deel II. blz. 379. vs. 283.
D' Ondanckbre Grajen *niet beſtrael.*

En datze nu naer Mycenen, hun vaderlant, gevaren zijn, is om den oorloogh met der Goden hulpe te hervatten, en onvoorziens ons van over zee weder op den hals te komen. Zoo leit Kalchas het voorſpoock uit: en door zijnen raet hebbenze dit paert, tot boete van Pallas beelt en ontheilighde Godtheit, hier gezet, om het gruwzaeme ſtuck te zoenen: op dat nochtans dit eicken gevaert niet door de poort zou kunnen gehaelt en binnen de muren getrocken werden, nochte de burgery door den ouden godtsdienſt beſchutten; zoo beval Kalchas het gevaerte zoo geweldigh groot te bouwen, en hemelhoogh op te trecken: want quaemt ghy uwe handen aen Minerves geſchenck te ſchenden; dat zou Priaems Rijck en den Frygianen tot eenen zwaren val (het welck de Goden liever den vyant laten overkomen) gedyen: maer haelde ghy het ongekrenckt in uwe ſtadt, zoo zou Aſie van zelf wel haeſt Pelops veſten komen beſtormen, en dat ongeluck ons en onzen nakomelingen te beurt vallen. Die valſche treken en doortraptheit des meineedigen Sinons deden ons dit gelooven; en wy, nochte door Diomedes, nochte Achilles van Lariſſe [1]), nochte door het tienjarigh belegh, nochte de maght van duizent ſchepen te dwingen, geven dit geloof, en worden door zijn bedrogh en gemaeckte tranen in 't net geleit.

Toen bejegende ons hier een ſchrickelijcke zaeck, waer over wy, arme menſchen, ons noch meer ontſtelden, en dat de ſlechte gemeente dapper beroerde. Laokoön by lotinge tot Neptuins Prieſter gekoren, ſlaghte, gelijck men gewoon is, eenen grooten ſtier voor d'altaren. Maer zie, een paer ſlangen (my yſt dit te verhalen) begeeft zich van Tenedos met geweldige krullen op zee, over ſlecht water, en ſtreeft te gelijck naer ſtrant toe: borſt en bloedige mane ſteken boven de golven en te water uit: het lijf ſleept door zee achter na, en kringkelt den rugh in geweldige boghten. De zee bruiſt van ſchuim, en ſtracks zijnze aen lant: bloet en vier brant haer ten beſmette oogen uit: zy licken den ſiſſenden beck met hare lillende tongen. Wy haer ziende, nemen al beſtorven de vlught. Zy ſtreven regelrecht naer Laokoön toe, krullen zich beide eerſt om het lijf zijner twee kleine kinderen, en eten d'onnozele wichters het vleeſch van de beenen: daer na randenze hem aen, die hun met geweer te hulpe komt en byſtaet; en ſlingeren zich wel vaſt om end om hem hene; en na datze zich tweemael om zijne middel ſlaen; tweemael den geſchubden rugh om zijnen hals vlechten, ſtekenze hooft en hals boven hem uit. Terſtont zoeckt hy zich met zijne handen t'ontwar-

1) *Achilles van Lariſſe*: Larisfa was de ſchoonſte ſtad van Thesfaliën, en aan de oevers van den Peneus gelegen.

ren, en ſteeckt, als zijn offerbant van etter en zwart vergift beſmet is, terſtont zulck een afgrijſſelijcke keel op, dat het aen den hemel klinckt; gelijck de ſtier bulckt, als hy, voor het altaer eenen ſlagh wech hebbende en de bijl op den neck affchampte, op de loop geraeckt. Maer beide de draken ſchieten ſnellijck boven naer de kerck toe, tijen naer den burgh van de geſtoorde Minerve, en verbergen zich onder de voeten en rondas der Godinne. Dat gaf allen verbaeſden harten een nieuwen ſchrick, en men zeide, dat Laokoön zijnen rechten loon kreegh, die het heilige paert met ſcherp ſchon, en ſchelmachtigh de ſpeer in de ribben ſchoot. Zy riepen alle te zamen, dat men het beelt naer de kerck moſt voeren, en de Godin om genade bidden. Hier op vallen wy aen een vack uit de muren te breken, en zetten de ſteveſt open: elck ſlaet hant aen werck, zet het paert op rollen, en knoopt het een kabel van kennep om den hals. Het gevaert, ons ten bederve gebouwt, en zwanger van gewapenden, ſteigert de veſten op: jongers en ongehuwde meiskens zingen lofzangen, en achten zich geluckigh, datze de hant aen het zeel mogen ſlaen. Het gaet voort, en glijt al knickende midden in ſtadt. o Vaderlant, o Ilium, ghy woonplaets der Goden, en ghy Dardaenſche veſten, zoo vermaert door oorloogh! Vierwerf bleef het op den drempel der poorte zelf ſtil ſtaen, en vierwerf knarſten de harnaſſen in den buick. Wy onbedochte en blinde yveraers varen 'er evenwel mede voort, en zetten dat heilooze gedroght op het heilige ſlot. Kaſſandre door Godts ſchickinge noit by de Trojanen gelooft, haren mont opdoende, openbaerde ons toen het genakende ongeval. Wy rampzaligen vercierden op dezen dagh, onzen jongſten dagh, de kercken der Goden al de ſtadt door met loof, als of het feeſtdagh waer.

Middelerwijl gingk de zon aen den hemel onder, de nacht viel op zee, en bedeckte met groote duiſterniſſe hemel en aerde, en den aenſlagh der Griecken. De Trojanen langs de veſten geſpreit, lagen ſtil, en de ſlaep beving hen van vermoeitheit. Toen nu d'Amirael zijn vier uitſtack [1]), gingk het Grieckſche heir, eer de ſtille maen, die ons begunſtighde, noch op was, van Tenedos, met de vloot, die gereet lag, t'zeil naer het ſtrant toe, daerze gelegen had: en Sinon ontſloot, onder d'onrechtvaerdige beſchuttinge der Goden, al heimelijck het houten paert; waer door de Griecken, die hier binnen

1) *Toen nu d' Amirael zijn vier uitſtack:* echt Hollandſche uitdrukking, waarby zich Vondel — even als hy zich in den „Palamedes" Griekenland als een Gemeenebest, met Vereenigde Staten en Stemhebbende Steden voorſtelde — zich de Griekſche vloot voor den geest brengt als een vloot onder Piet Hein of Tromp. Het Lat. ſpreekt van *regia puppis;* wat op Agamemnons koningsſchip ſlaat.

ſcholen, lucht ſchepten en vrolijck uit het holle hout te voorſchijn quamen, namelijck, d'overſten Tiſſander [1]), en Sthenelus [2]), en de vervloeckte Ulyſſes, by een uitgeſchote koorde nederglyende, en Athamas [3]), en Thoas [4]), en Neoptolemus, Peleus nakomeling, en vorſt Machaon [5]), en Menelaus, en Epeüs [6]) zelf, die het bedrieghlijcke paert bouwde. Zy overrompelen de ſtadt, terwijlze in eenen diepen ſlaep en hare dronckenſchap verſmoort leit. Zy brengen de wacht om hals; zetten de poorten open, laten hun ſpitsbroeders in, en rucken by een alle die van den aenſlagh wiſten.

Het was juiſt te dier ure, als de Goden den ſterflijcken menſchen, afgeſlaeft van bekommeringen, ruſt verleenen, en zy liefelijck van den eerſten ſlaep bevangen leggen; wanneer my docht in mijnen droom, dat Hektor heel bedruckt voor mijn oogen ſtont, en bitterlijck ſchreide: gelijck hy eertijts van bloedigh ſtof bekrozen, en met een koorde om en tuſſchen de gezwolle beenen door geſlagen, achter den wagen geſleept en geſleurt wert. O my, hoe zagh hy 'er uit! hoe weinigh geleeck hy dien Hektor, die met Achilles wapens aen 't lijf wederkeerde, of de Grieckſche ſchepen in brant ſtack! zijn baert hing morſſigh, het hair was gekliſt van bloet, en 't lichaem vol wonden, die hy onder zijn vaders veſten kreegh. My docht dat ick hem met ſchreiende oogen eerſt aenſprack, en bedruckt aldus uitborſt: o licht van Dardanie! o vaſte toeverlaet der Trojanen! waer zijt ghy zoo lang geweeſt? o Hektor, van waer komt ghy ons, die naer u verlangen, zoo ſpade by? Hoe komen wy u te zien, nu 'er zoo veele van den uwen gebleven, zoo vele zwarigheden by ſtadt en burgerye geleden, en wy afgemat zijn? Waerom is uw helder aenſchijn zoo leelijck geſchonden? of waerom moet ick u dus gewont zien? Hy zweegh daer op, en keerde zich niet eens aen mijne ydele vraegh; maer zwaerlijck zuchtende, uit het diepſte van zijn hart, ſprack: och, zoon van Venus, maeck u deur: pack u wech uit dezen brant: de vyant heeft de veſten in: het trotſe Troje gaet te gront: ghy hebt u voor Priaem en 't vaderlant genoegh gequeten: waer Pergamum met menſchenhanden te beſchermen geweeſt; deze hant had het beſchermt. Troje beveelt u zijn Heilighdom, en Huisgoden: neem hen mede tot gezelſchap van uwe fortuin: zoeck hier mede een lant, daer ghy, na veel omſuckelens op zee, ten leſte

1) *Tiſſander:* de zoon van den Thebaan Polynices en Argia.
2) *Sthenelus:* een Argolïër, zoon van Kapaneus en Evadne.
3) *Athamâs:* de zoon van Demofoon. Zie *Heldinnebr.*
4) *Thoas:* de zoon van Andremon en veldheer der Etolïërs.
5) *Machaon:* de beroemde geneesheer, zoon van Eskulaap.
6) *Epeüs:* de zoon van Panopius en bouwmeester van het houten paard.

een ſtadt zult ſtichten. Zoo ſprack hy, en haelde met zijn eige handen d'offerbanden, en de maghtige Veſta [1]), en het eeuwige vier uit het binnenſte des tempels.

Ondertuſſchen bedrijft men op de veſten allerley misbaer; en hoewel vader Anchiſes huis achter af in de boomen ſtont, nochtans hoorde men het geluit hoe langer hoe luider, en het ſchrickelijck gerammel der wapenen quam nader en nader. Ick ſchiet uit mijnen ſlaep, klim boven op het dack, en luiſter wacker toe: gelijck een herder op den top van eenen bergh ſtaende, verbaeſt wort, zoo hy onverhoets het gedruis der vlamme hoort, die van eenen ſtercken wint in het koren gedreven wort? of het geruiſch van een ſnelle beeck, die ten bergh afſtortende, over ackers en velden hene vloeit; het weeligh gewas en den arbeit des ackermans om verre ſmijt, en ſnellijck heele boſſchen met zich ſleept. Toen zagh men hoe trouw de Griecken waren, en wat lagen zy ons geleit hadden. Deifobus groot huis in vier gezet, lagh al onder den voet; dat van Ukalegon, daer naeſt, ſtont al in lichten brant, en de vlam ſcheen overal in de Sigeeſche zee: daer gaet een geſchrey van mannen en geklanck van trompetten op. Ick grijp zinneloos naer wapens, bykans zonder kennis van wapens. Maer mijn hart brande van yver, om met mijne ſpitsbroederen eenen hoop krijghsvolx te verzamelen, en gelijcker hant naer den burgh te loopen: razerny en gramſchap holpen mijn hooft aen 't hollen, en my viel in, hoe braef het zy in 't harnas te ſterven.

Maer zie Panthus, der Griecken handen ontſlipt, Panthus, Othreus zoon, en Prieſter op Febus ſlot, met heilighdom en gevlughte Goden geladen, ſleept zelf zijn neefken aen de hant, en buiten zinnen, neemt de vlught naer ſtrant toe. Panthus, hoe ſtaet het met den Staet? Wat ſlot verdadigen wy beſt? Naulix ſprack ick dit, of hy antwoorde my dus al zuchtende: de jongſte dagh van Dardanie, en de tijt, die niemant ontworſtelen kan, is nu gekomen: 't is uit met de Trojanen: 't is met Ilium gedaen, en de groote eere der Teukren leit 'er toe. De wreede Jupiter heeft alles aen Argos overgegeven: de Griecken zijn meeſter van de ſtadt, die in brant ſtaet: Het groote paert midden op den burgh ſtaende, levert ſoldaten uit, en Sinon, wien het geluckte, ſtoockt 'er al braveerende den brant onder: anderen houden aen d'opengezette poorten wacht, met zoo vele duizenden, als 'er noit van Mycenen quamen: anderen ſtaen ſchrap, en bezetten de naeuwe ſtraten met hun geweer: men biet het ſpits met bloote degens, gereet om toe te ſtooten: de voorſte

1) *De maghtige Veſta:* 't zij een Godinnebeeld, 't zij het heilige vuur. Zie *Eeugety.* D. IV, blz. 442. vs. 81.

wacht aen de poorten biet naulix wederſtant, en houwt blindeling toe. Op deze antwoort van Othreus zoon, en door het ingeven der Goden, vliegh ick naer den brant, naer den vyant toe, waer de wreede Erynnis, waer het getier, en het geſchrey, dat aen den hemel klinckt, my henevoert. Rifeus, en de ſtockoude Ifitus, Hypanis, en Dymas, ons by maneſchijn gemoetende, voegen zich by ons; oock Chorebus, Mygdons zoon, een jongelingk, die op Kaſſandre tot razens toe verſlingert, eerſt onlangs, als Priaems toekomende ſchoonzoon, te Troje hem en den Frygianen by geval te hulpe quam; wel ter quader ure, overmits hy de waerſchuwinge zijner razende bruit in den wint ſloegh. Toen ick deze al te zamen getrooſt zagh om te vechten, zeide ick hun: o jongelingen en vrome borſten, zijt ghy noch luſtigh en ruſtigh, om my, die het uiterſte wil wagen, te volgen: ghy ziet hoe de kans en ſtaet gekeert is. Alle Goden, waer op dit Rijck ſteunde, hebben kercken en altaren verlaten: te vergeefs komt ghy de ſtadt, die al in brant ſtaet, te hulp: laet ons evenwel, recht toe, recht aen, onder den vyant rucken, en ſterven: wanhoop is d'eenige trooſt der wanhopenden. Dat maeckt de jonge borſten gaende. Wy (gelijck verſcheurende wolven, die by doncker nacht, van dollen honger uit hun leger gejaeght, verwacht worden van hun hongerige jongen) loopen hier op, dwers door vyant, door zwaerden, midden door de ſtadt hene, in een gewiſſe doot, onder de ſchaduwe der vleugelen van den helduiſteren nacht. Wie zou den moort en neerlaegh van dien nacht met woorden kunnen uitdrucken, of de zwaricheit naer den eiſch beſchreien? D'aeloude ſtadt, die zoo vele jaren heerſchte, gaet te gront. Menighte van maghtelooze menſchen worden overal nedergehouwen, op ſtraet, in huizen, en godtgewijde kercken; en de Teukren boeten het alleen niet met den hals; maer de Griecken (want d'oude vromigheit ontvonckt zomtijts den moedt der overwonnelingen) komen oock te ſneuvelen, hoewelze boven ſtaen. Overal is groote rouw, overal ſchrick, en zy geraken alle niet op eenerhande wijze aen hunne doot. Androgeos was d'eerſte, die ons met eenen grooten hoop Griecken gemoete, meinende datwe van zijn volck waren, en ſprack, eer hy iemant kende, ons eerſt vriendelijck aen: haeſt u, mannen: waer ſtaeckt ghy zoo lang? anderen plonderen vaſt het brandende Pergamum, en gaen met den buit deur: komt ghy nu noch eerſt uit de groote ſchepen? Dit zeggende, merckte hy flux (want men hem niet ront genoegh antwoorde [1]) dat hy midden onder den vyant geraeckt was; en verſloegh

1) *Want men hem niet ront genoegh antwoorde:* men kan uit dit, en uit honderd andere voorbeel-

hier van, zweegh kort ftil, en trat te rugge; gelijck iemant fchielijck al fidderende de vlught neemt, die onvoorziens op een flang, onder fcherpe dorens, treet, wiens blaeuwe hals [1]) van boosheit zwelt: zoo teegh Androgeos, ontftelt door deze bejegening, oock deur. Wy vallen 'er op in, en worden van alle kanten omcingelt van gewapende vyanden, die wy overal nederhouwen, overmits zy geen wegen kenden, en vol vreeze waren: zoo gunftigh was Fortuin ons in 't eerfte. Chorebus hier op moedt fcheppende en braveerende, zeide: o fpitsbroeders, laet ons dien wegh, dien ons 't geluck baende, inflaen: laet ons van fchilden veranderen, en der Griecken wapens aenfchieten. Wat leit 'er aen, of men zich tegens den vyant met lift of dapperheit behelpe? Hun wapens zijn toch t'onzen befte. Zoo fprekende zet hy Androgeos helm met de pluimaedje op, vat zijnen braven fchilt, en bint het Grieckfche lemmer op de zijde. Zoo doet Rifeus, zoo doet Dymas, en al de ruftige maets: elck wapent zich met den gereetften buit. Wy rucken onder de Griecken tegens het nootlot aen; worden dickwils by doncker hantgemeen, en fturen menigen Mycener ter helle. Zommigen vlieden naer de fchepen en ftrandewaert, om zich te bergen. Zommigen klimmen fchandelijck, uit bloohartigheit, in het groote paert, en verfchuilen zich weder in den buick. Och, het is verloren gevochten, als de Goden u tegen zijn.

Maer zie Kaffandre, Priaems dochter, wert by heur hangende hair uit Minerves kercke en kappelle getrocken, terwijlze te vergeefs haer oogen, haer blaeckende oogen, naer den hemel floegh; want de tangere handen waren gebonden. Chorebus dit ziende, wert dol, en den doot getrooft, vloogh midden onder den vyant. Wy fluiten ons wel dicht in een, en volgen hem algelijck. Toen wert eerft, boven van de kerck, by ons volck op ons gefchoten, en menigh geraeckte deerlijck om hals, dewijlze ons, om de Grieckfche wapens en paertshaire pluimen, voor Griecken aenzagen. De Griecken toen van alle kanten te zamen ruckende, op het misbaer der maeght, en uit fpijt datze hun ontweldight is, vallen 'er op in; de geftrenge Ajax, beide de zoons van Atreus, en al de maght der Dolopen: gelijck zomtijts de vier winden tegens malkanderen aenbulderen, dat de boffchen knacken en kraecken; terwijl Nereus met zijnen befchuimden drietant de zee ophitft, en het onderfte boven keert. De vyanden, die

den uit Vondels werken, befpeuren, dat *want* in zijn tijd niet, als tegenwoordig, op zich zelf ftaande, als bloot redegevend, gebezigd werd; maar in verband met den zin die volgde en er van afhing. Met fommige redegevende voegwoorden, als *omdat, dewijl, vermits*, is zulks nog het geval; met *want, immers, trouwens*, niet langer.

1) *Wiens blaeuwe hals:* t. w. van *de flang*.

wy, by donker nacht, bedrieghlijck op de vlught en door al de ſtat dreven, komen ons het hooft bieden, en te kennen aen ſchilden, valſche wapens en onze ſpraeck. Wy worden ſtracks door de menighte overrompelt. Chorebus quam d'eerſte door Peneleus hant te ſneuvelen, voor het altaer der ſtrijtbare Godinne; en Rifeus, de rechtvaerdighſte en oprechtſte van alle Teukren, bleef 'er mede: want het den Goden zoo beliefde: en Hypanis en Dymas, van hun eigen volck doorſchoten, moeten 'er het leven laten: en, o Panthus, uwe groote godtvruchtigheit en Prieſterlijcke huive konden u voor de doot niet beſchutten. Ghy aſſche van Troje, en leſte brant van mijne ſtadt, kunt getuigen, dat ick in uwen ondergangk nochte wapens nochte eenigh gevaer van vyanden ſchroomde; en waer mijn tijt daer geweeſt, ick had het hun met bloetſtorten zuur genoegh gemaeckt. Ick geraeck van daer met Ifitus, en Pelias, die, overmits d'een out, d'ander van Ulyſſes gewont was, niet voortkoſten.

Daetelijck begeven wy ons op het gekrijt naer Priaems hof toe. Hier gingk het zoo afgrijſſelijck op een moorden en dootſmijten, als of 'er in dezen hoeck alleen gevochten wiert, nochte elders menſchen bleven; zoo was Mars uitgelaten; en wy zagen de Griecken op het hof aenvallen, en voor de poort met de ſchilden gereet om te ſtormen. De ladders hangen aen den muur, en zy klimmen vaſt by de poſten op, en beſchutten zich voor de pijlen, met hunne ſchilden in de ſlincke, en ſlaen de rechte hant aen het dack. De Dardaners van hun zijde ſtooten torens en daken van boven neder, en zoecken zich, in den uiterſten noot, met dit geweer voor de doot te beſchermen; en rollen vergulde balcken, en al wat van outs her tot pracht en prael diende, van boven neder. Anderen weder moedt grijpende, gaen den Koningk in het hof byſtaen, en de vermeeſterde burgers helpen en ſtijven, en houden met bloote degens en maght van volck de deuren beneden bezet. Daer was een deur gemaeckt, om van achter heimelijck in Priaems hof te kunnen gaen, en waer door d'ongeluckige Andromache, zoo lang het Rijck ſtont, dickwils alleen haren ſchoonvader plagh te bezoecken, en haer zoontje Aſtyanax by zijnen grootvader te brengen. Ick geraeck op het opperſte van het dack, waer van d'ellendige Trojanen te vergeefs vaſt met ſchichten ſchoten. Hier ſtont een toren, heel hoogh boven het dack opgehaelt, waer uit men over ganſch Troje de Grieckſche vloot en het leger plagh te kunnen zien: dezen taſten wy van alle kanten aen, en houwen de binten onder by den opperſten zolder in ſtucken; en ſtooten en ſtorten de kap van boven neder; het welck ter-

ſtont een' ſlagh en vreeſſelijck gat onder de Griecken maeckte, dat anderen ſtoppen; onaengezien wy ſteenen en blocken en al wat 'er voor de handt was van boven neder ſmackten. Pyrrhus met zijnen blooten degen en blanck harnas, ſtaet en braveert voor het poortael, en aen de poort: gelijck een ſlang voor den dagh komt, die van venijnig kruit gevoedt en opgezwollen, al den kouden winter onder d'aerde leit, en nu eerſt vervelt en jeughdigh geworden, glimt, den gladden rugh intreckt, fier de borſt in den zonneſchijn uitſteeckt, en met haer driepuntige tonge drilt. De groote Periſas is by hem, en Automedon, Achilles voerman en ſchiltknaep, met al de jeught van Scyros, die te gelijck zich naer het dack begeven, en met vierwerck om hoogh ſmijten. Hy vooraen, grijpt een heirbijl in de vuiſt, valt aen het breken der poorte, en rucken der kopere deuren uit de metale pannen. Toen nu de dicke eicke balcken doorgehouwen waren, met een groot wijdt gat daer in, koſt men tot in het binnenſte van 't hof, in de ruime zalen en vertrecken van Priaem en d'oude Koningen zien, en dat 'er krijghsvolck voor de deur ſtont. Maer binnen in het hof gingk het jammerlijck op een huilen en woelen: de gewelfde kamers galmden van het misbaer der vrouwen, dat het aen den hoogen hemel klonck. De Joffers loopen al bevende heen en weêr het ganſche hof deur, omhelzen de poſten en kuſſenze: Pyrrhus dringt 'er, gelijck zijn vader plaght, met gewelt op aen, en ſloten nochte wachters kunnen hem ſtuiten. Door 't geſtadigh rammeien geraeckt de deur uit hare pannen, en ſtort met kopere ſtijlen met al op den vloer. Men maeckt met gewelt ruimbaen, en de Griecken binnen geraeckt, ſmijten om verre al wat hun in den wegh ſtaet; matſen [1]) wat hun eerſt bejegent, en bezetten het overal met ſoldaten. Wanneer een vliet al ſchuimende door dijcken en dammen breeckt, en al 't gevaert, dat hem ſchutte, overweldight; dan ſtroomt hy zoo verbolgen over alle ackers en velden niet, nochte ſleept ſtal en vee zoo geweldigh met zich. Ick zelf zagh Pyrrhus woeden en moorden, en Atreus zonen beide voor aen de poort. Ick zagh Hekube met hare hondert ſchoondochteren, en Priaem met zijn eigen bloet het vier beſmetten, dat hy zelf uit godtvruchtigheit op het altaer ontſtack. De vijftigh kamers zijner kinderen (waer van hy zoo vele nakomelingen verwachte) daer de poſten prachtigh van roof en uitheemſch gout bloncken, lagen al onder den voet: waer de brant ophielt, daer hadden 't de Griecken in. Mogelijck wiſt ghy oock

1) *Matſen* is 't zelfde als *metſen* (Deel I. 734 enz.) en *motſen* (Deel I. 413) en 't Sp. *matár:* 't beteekent, als deze, „ſlaan, hakken, ſnijden, dooden." *mats-hamer* wordt by KILIAEN *in v.* door *malleus militaris*, „ſtrijdhamer," vertaald.

gaerne, hoe Priaem aen zijn endt geraeckte. Toen d'oude man den ondergangk der overweldighde ſtadt, de poorten van zijn palais ter neder gevelt, en den vyant binnen in zijn hof zagh, ſchoot hy, bevende van ouderdom, het harnas, in langen tijt niet gedragen, aen 't lijf, en gorde het zwaert te vergeefs op de zijde, en begaf zich midden in den drang der vyanden, om zich doot te vechten. Midden in het hof, onder den blaeuwen hemel, ſtont een groot altaer, waer over een oude laurier hing, die met de ſchaduwe van zijn loof de Huisgoden bedeckte. Hier zocht zich Hekube met hare dochteren, dicht by malkanderen (gelijck duiven, by byſter onweder ſchielijck neergevallen) rontom het altaer te bergen, en zy omhelſden vaſt de beelden der Goden. Maer toen zy nu Priaem zelf in 't harnas zagh, dat hy eertijts in zijne jeught droegh, ſprackze: mijn ellendige man, wat dollicheit rijdt u, dat ghy deze wapens aenſchiet? of waer wilt ghy hene? Wy hebben zulck een hulp, zulcke beſchermers nu niet van doen; al waer ſchoon mijn Hektor zelf hier tegenwoordigh. Kom toch hier by ons: dit altaer zal ons al te zamen beſchutten; of wy zullen met malkanderen ſterven. Zoo ſprekende trockze hem naer zich toe, en zette den ſtockouden man op de heilige plaets, daerze zat. Maer zie Polytes, een van Priaems zonen, die Pyrrhus moordadige handen ontkomen was, vliedt al gewont dwers door degens, door vyant, kamer in, kamer uit, en door de ruime zalen. Pyrrhus is 'er heftigh achter her, om hem af te maken, vat toe, doorſtoot hem met de ſpiets, die ten leſte noch onder zijner ouderen oogen gerakende, nederſtort in zijn bloet, dat hem ontloopt, en hy geeft den geeſt. Toen koſt Priaem, hoewel hy de doot voor zijn oogen zagh, zich van ſchelden niet onthouden, nochte zijn gramſchap bedwingen, maer riep overluit: dat u de Goden (zoo 'er noch eenigh medoogen in den hemel is, of zy zich des bekreunen) dit ſchelmſtuck, dit ſtout beſtaen, betaelt zetten; en naer uw verdienſten loonen, die mijnen zoon in mijne tegenwoordigheit om hals brengt, en zoo ſchandelijck vermoort, onder zijn vaders oogen: maer die Achilles, van wien ghy logenachtigh ſtoft geſproten te zijn, droegh zich zoo tegens Priaem, zijnen vyant, niet; en ſchaemde zich voor my, die hem te voet viel, woort en trouw te breken; leverde my Hektors doot lichaem weder, om te begraven, en liet my vry te rugh naer mijn hof gaen. Zoo ſprack d'oude man, en ſmeet maghteloos hem eenen ſchicht naer het lijf, die niet door gingk, terſtont op het klinckende koper afſtuitte, en ſlechts effen aen de vlam des ſchilts bleef hangen: Waer op Pyrrhus zeide: weeſt ghy dan de bode aen

Achilles, mijnen vader: vertel hem dit, en vergeet niet mijn fchendige ftucken te verhalen, en hoe Neoptolemus van hem ontaert: fterf nu hene [1]). Zoo fprekende fleepte hy den bevenden gryzen man tot aen 't altaer toe, daer die vader quam te flibberen in eenen grooten plas van zijn zoons bloet; en Pyrrhus floegh de flincke hant in 't hair, en trock met de rechte het bloote zwaert uit, en duwd 'et hem in de zijde, tot aen het geveft toe. Zoo quam Priaem aen zijn doot: dat lot viel hem te beurt, na dat hy Troje verbrant, en Pergamum in d'afch zagh leggen: dees trotfe Koningk van Afie, die te vore over zoo veele landen en lieden regeerde. De romp van dien grooten man leit op ftrant, met het hooft van den buick, zoo dat men 't lichaem niet kende. Maer toen bevingk my eerft een groote fchrick: ick wert verbaeft, en begoft om mijnen lieven vader te dencken; toen ick den Koningk, die zoo out gelijck hy was, aen die dootwonde zagh den geeft geven. Ick begoft te dencken, hoe Kreüze verlaten, mijn huis geplondert, en de kleene Julus in noot was. Ick zie om, en let wat volck noch ontrent my is. Alle te zamen haddenze my van vermoeitheit verlaten, en waren moedeloos van boven neder te berfte, of in het vier gefprongen.

En nu fchoot ick 'er alleen over, en zagh toen Tyndaers dochter [2]), in Veftaes kerck, ftil in eenen hoeck verborgen zitten. De brant lichtte my helder toe, waer ick doolde, en overal mijn oogen floegh. Zy (het gemeen bederf, zoo van Troje, als van haer vaderlant, en bijfter bang voor de Trojanen, op haer verbittert, om de verwoeftinge van Pergamum; en voor de ftraf van de Griecken, en de gramfchap van haeren man, dienze verliet) verftack zich, en zat, fchuw voor alle man, by d'altaren. Mijn bloet begoft te zieden: ick wert heftigh, om my over den val mijnes vaderlants te wreken, en dat fchelmfche wijf te ftraffen. Zal zy quanfuis behouden naer Sparte reizen, en Mycenen, haer vaderlant, zien? en als een Koningin over ons triomfeeren gaen? Zal zy weder haren man t'huis komen, en gevolght van eenen fleep Trojaenfche maeghden en Frygiaenfche knechten, haer ouders en kinders zien? daer Priaem door het zwaert gefneuvelt, Troje verbrant leit, en het Dardaenfche ftrant zoo menighmael bloet zweette? noch zoo niet: want hoewel met het ftraffen van een vrouwe geen eer in te leggen, nochte met haer van kant te helpen lof te behalen zy; nochtans zal men my prijzen, dat ick deze heilooze verdelge, en naer heur verdienfte ftraffe: en het zal my

1) *Sterf nu hene:* Hier ftaat *hene*, naar ik vermoed, meer welluidendheidshalve, om den zin te ronden, die met het eenvoudige *fterf* of *fterf nu*, te kort zoû afbreken.

2) *Tyndaers dochter:* „Helene," om welke de oorlog begonnen was.

luſten mijnen moedt aen haer te koelen, en de zielen van den mijnen te paejen. Zoo tuimelden mijn gedachten, en ick wert van dolligheit vervoert; als mijn goedertiere moeder, noit te vore zoo beſcheidelijck van my gezien, zich voor mijn oogen openbaerde, en by nacht in een helder licht verſcheen; gelijck een Godin, en hoedanigh en zoo groot, als zy zich in den hemel vertoont; en my by de rechte hant vaſt houdende, en haren roosverwigen mont opdoende, aldus ſprack: wat onmatigh een droefheit, zoon, maeckt u zoo bijſter verbolgen? Hoe raeſt ghy dus? Of waer is de zorge vervaren, die ghy voor ons droeght? Wilt ghy niet liever eerſt gaen zien, waer ghy Anchiſes, uwen afgeleefden vader, gelaten hebt? Of uw gemalin Kreüſe noch in het leven zy, en uw kint Askaen? die al te zamen van Grieckſche troepen rontom becingelt, en had 'er mijn zorghvuldigheit niet voor geweeſt, nu al van het vier en zwaert der vyanden verſlonden waeren. Legh de ſchult niet op de ſchoonheit van de Spartaenſche Helene, die ghy haet; nochte wijt het Paris, maer d'ongenade der Goden, die deze mogentheit uitrojen, en Troje, dat zoo hoogh ſtont, ter neder ſtorten. Zie toe, want ick zal al de vochtige wolcken (die nu voor uw gezicht geſchoven, uwe ſterflijcke oogen rontom belemmeren en benevelen) verdrijven. Vrees nochte weiger uw moeders bevel en geboden te gehoorzamen. Hier, daer ghy al dit gevaert om verre geworpen, en de ſteenen van malkanderen geruckt, en wolcken van roock met ſtof gemengt ziet opdrijven; daer ſchudt Neptuin met zijnen grooten drietant de muren, doetze uit hunne grontveſten ſpatten, en keert de ganſche ſtadt het onderſte boven. Daer ſtaet de felle Juno vooraen, houdt de Sceeſche poort in, en roept al razende, met den degen op zy, de troepen, waer mede zy het houdt, uit de ſchepen. Zie eens om, daer zit de Tritoniſche Pallas boven op den burgh, en blinckt in eenen nevel, met het wreede hooft van Meduſe voor haer. Vader Jupijn zelf moedight de Griecken, ſteecktze een hart onder den riem [1]), en ruit zelf de Goden tegens de Dardaenſche ſoldaten op. Pack u ras wech, zoon, en geef het op. Ick zal u nimmermeer begeven, maer u veiligh in uw vaders huis leveren. Zoo ſprackze, en verdween in de dicke ſchaduwe van den nacht. Toen verſchenen my vervloeckte gedaenten, en de groote Goden, die Troje te vyant had. Toen zagh ick eerſt geheel Ilium aen kolen leggen, en Neptuins Troje in den

1) *Steecktze een hart onder den riem* voor „moedigt hen aan;" de uitdrukking wordt thands veelal omgezet, doch ten onrechte: „een *riem* onder 't hart *binden*," zoû men nog kunnen zeggen; want men kan zich het beeld voorſtellen van een riem, die, onder 't hart gebonden, aan den flaauwmoedige ſteun verleent; maar het zeggen: „een *riem* onder 't hart *ſteken*" is wanſpraak, die geen aanſchouwelijke figuur voorſtelt, en aan een *roeiſpaan* denken doet.

gront vergaen: eveneens gelijck wanneer d'ackermans, boven op 't geberghte, beziglı zijn om eenen ouden boom, daerze met bijlen ſlagh op ſlagh in hieuwen, om verre te rucken, die daer door ſtaet en waggelt met zijn kroon, en dreight en helt, of hy vallen wil, tot dat hy allengs doorgehouwen, ten leſte kraeckt, en van zijnen ſtam afgeſcheurt, in 't vallen eenen grooten ſlagh maeckt. Ick ſtijgh naer beneden, en red my onder Godts geleide door vier, door vyant: het krijghsvolck maeckt ruimbaen, en de vlam wijckt voor my.

Maer toen ick nu aen vaders huis en het oude hof quam, wou vader (om wien ick meeſt begaen was, en dien ick gaerne eerſt boven op het geberghte wou brengen) na Trojes ondergangk niet langer leven, nochte in ballingſchap gaen omſuckelen. Ghylieden, zeit hy, die noch in het beſte van uw leven, en in uw volle kracht zijt, ſtelt ghy 't op een vlughten. Zoo het den Goden beliefde my langer in 't leven te ſparen, zy hadden oock deze woonplaets om mijnent wil beſchermt. Wy hebben meer dan genoegh aen eene verwoeſting gezien, en het innemen der ſtede overleeft. Laet my hier voor doot en berecht leggen, en gaet wech. Ick zal my zelven met mijn eige hant ombrengen: de vyant my om de plonderaedje wel voorthelpen. Het graf te derven is van kleen belangk. Ick heb al overlangk in wederwil der Goden geleeft, en ieder in den wegh geweeſt; ſedert de vader [1]) der Goden en Koningk der menſchen my met den donder ſloegh, en met den blixem trof. By dit opzet bleef hy ſtip, en was niet te verzetten. Wy daerentegens, en mijn gemalin Kreüſe, en Askaen, en al het huisgezin, met tranen op de wangen, baden vader, hy zou toch ons al te zamen niet met zich ten val brengen, nochte tegens het perſſende nootlot aendringen. Hy ſlaet het echter plat af, en blijft by zijn voornemen, en zit daer hy zit. Ick loop weder naer de wapens, en wenſch in mijn ellende om de doot: want wat raet, of wat uitkomſt was 'er nu voorhanden? Meent ghy, vader, dat ick zonder u eenen voet over den drempel zou kunnen zetten? en laet ghy zulck een gruwelwoort uit uwen mont gaen? Belieft het den Goden, dat 'er van deze groote ſtadt niets overblijve; en hebt ghy dat vaſtelijck beſloten; en luſt het u dan u zelven en d'uwen in den ondergangk van Troje te brocken: door dien wech kunt ghy lichtelijck aen uwe doot geraecken. Pyrrhus, die den zoon in 's vaders gezicht, den vader voor het altaer nederhieuw, zal noch warm en doornat van Priaems bloet, terſtont hier zijn. Hebt

1) *Sedert de vader* enz.: Anchizes was namelijk, omdat hy geſtoft had op de liefde van Venus, door Jupiter met den blikſem getroffen en van 't gezicht beroofd.

ghy, lieve moeder, my daerom door vier en zwaert geredt; op dat ick den vyant binnen in 't hof; op dat ick Askaen en mijnen vader met Kreüfe, den eenen in 's anders bloet verflagen zou zien? Wapen, mannen, wapen! ons jongfte tijt is gekomen, nu wy verwonnen zijn. Voert my weder onder de Griecken: laet zien of ick den ftrijt kan hervatten: wy zullen heden al te zamen niet ongewroken fterven. Daer op gordde ick weder het zwaert op zy, hing den fchilt aen den flincken arm, en vloogh ten huize uit. Maer zie mijn gemalin Kreüfe viel my in de deur om de beenen, en bleef 'er aen hangen, en hielt den kleenen Julus voor mijn aengezicht. Gaet ghy om te fterven, zoo neem ons mede, overal waer ghy henegaet: of indien ghy, die u des beft verftaet, noch eenige uitkomft door de wapens verwacht, zoo befcherm voor al dit huis: voor wien wilt ghy den kleenen Julus, voor wien uwen vader, en my, die dus lang uw vrouw was, hier laten? Zoo fchreeuwende vervuldeze het geheele huis met heur misbaer; en daer op gebeurde ftrax iet zeltzaems, dat wonderlijck luit: want zie, tuffchen ons beide, en voor d'oogen van ons, zijn bedruckte ouders, fcheen 'er, boven van Julus kruin af, een licht te ftralen, en een vlam, die zijn hair effen aenraeckte, onbefchadight leckte, en om zijn hooft weiden gingk. Wy verfchrickten, en fidderden van vreeze, en zochten den brant uit het hair te flaen, en 't heiligh vier met water te leffchen. Maer vader Anchifes floegh zijn oogen vrolijck ten hemel, hief zijne handen om hoogh, en fprack: almaghtige Jupiter, zoo ghy door iemants gebedt te bewegen zijt; fla uwe oogen op ons neder; meer bid ick niet: en zoo onze godtvruchtigheit des waerdigh zy, zoo help ons oock, o vader, en beveftigh dit voorfpoock. Naulix fprack d'oude man dit, of de donder gaf terftont eenen flagh ter flincke zijde, en daer verfchoot, by duifter aen den hemel, een ftar, die, als een fackel, met eenen langen klaren ftaert voortliep. Wy zagenze helder, over het dack van 't huis hene, nederdalen, zich in het bofch van Ide verbergen, en een fpoor achter laten, het welck een lange ftreeck licht van zich gaf, en overal een lucht van zwavel en roock. Vader dan hier door overtuight, recht zich overendt, roept de Goden, en bidt het heilige geftarrente aen. Nu nu niet langer gefammelt; ick ben bereit u te volgen, waer ghy my leiden zult. O Goden van mijn vaderlant, behoedt mijn huis: behoedt mijn neefken: van u komt ons dit voorfpoock, en Troje ftaet in uw gewoudt [1]. Ick geef het gewonnen, zoon, en weiger geenfins u gezelfchap te houden. Zoo fprack hy, en men

1) *Gewoudt* voor „geweld."

vernam den brant nu befcheidelijcker langs de veften, en de viervloet quam al dichter naer ons toewentelen. Welaen dan, lieve vader, laet ick u op mijnen hals nemen. Ick zal u op mijn fchouders zetten, en die laft wil my niet zwaer vallen. Het ga zoo 't wil; wy zullen een en het zelve gevaer loopen, en beide eenerleie uitkomft verwachten. De kleine Julus magh aen mijn zijde gaen, en mijn gemalin van verre op ons fpoor volgen. Ghy dienaers, let op het geen ick u zeggen zal. Daer leit, wanneer men uit der ftadt komt, een heuvel, en oude vervalle kerck van Ceres, waer by een oude cypresfeboom ftaet, dien onze voorouders lange jaren uit godtvruchtigheit eerden: op die plaets zullen wy langs verfcheide wegen by een komen. Vader, neem ghy het Heilighdom en de vaderlijcke Huisgoden in uwen arm: het waer een gruwel, dat ick, nu verfch uit zoo zwaer een gevecht en moort gekomen, dit zoude aenroeren, eer ick in ftroomwater afgewaffchen ben. Aldus fprekende fla ick een roffe leeuwenhuit om hals en fchouders, en vly my onder mijnen laft. De kleine Julus geeft my de rechte hant, en volght vader en mijn gemalin met ongelijcke fchreden, kort op de hielen. Wy fpoeden door dicht beplante wegen, en ick, te vore geen fnorrende fchichten nochte dicke drommen van Griecken, die my gemoetten, fchroomende, ontftel my nu voor een kleen windeken, en het ritfelen van elck bladt baert achterdocht en vrees, te gelijck voor mijn gezelfchap, en voor mijnen laft. Nu was ick al aen de poort, en meende door al 't gevaer te zijn, wanneer my docht dat ick fchielijck getrappel van voeten hoorde; en vader in het doncker omziende, riep: zoon, vlie, zoon, daer zijnze: ick zie beuckelaers flickeren en harnaffen fchitteren. Ick weet niet wat wangunftige Godtheit my, die fidderde, toen van mijn zinnen beroofde: want terwijl ick buiten 's weeghs ga, en van het gewoone padt affla, weet ick, helaes! niet, of mijn gemalin Kreüfe, my door den doot ontruckt, achterbleef, dan ofze van het padt afdwaelde, of van vermoeitheit ergens gingk nederzitten; naerdien ick ze naderhant noit meer met mijn oogen zagh, en niet eens docht om naer heur, die ick nu eerft mifte, eens om te zien, of om te dencken, voor dat wy quamen by den heuvel en de plaets, van outs her aen Ceres toegewijt. Toen wy endelijck hier al te zamen malkanderen by een vonden, ontbrack zy 'er alleen, en bedroefde het gezelfchap, en haren zoon, en man. Wat Godt of menfch liet ick zinnelooze ongelaftert? wat zagh ick in 't ondergaen der ftede, dat my zoo hardt viel? Ick beveel Askaen, mijnen vader Anchifes, en de Trojaenfche Huisgoden aen mijne fpitsbroeders, en verfchuilze in

een boghtigh dal. Ick ſchiet het blancke harnas aen, ty weder naer ſtadt toe, en ben getrooſt my op een nieuw in de zelve zwarigheit te ſteecken, ganſch Troje op en neêr te loopen, en mijn leven weder in gevaer te ſtellen. Voor eerſt ga ick naer de velten, en by doncker naer de poort toe, daer ick uitgingk; en volgh by nacht het zelve ſpoor, waer langs ick quam; en zie rontom. Mijn hart ysde, overmits het overal zoo dootſch en naer was. Daer na begeef ick my wederom naer huis toe: ofze miſſchien, ofze derwaert gegaen moght wezen. De Griecken waren 'er in gevallen, en hielden het geheele huis in: de wint joegh het verſlindende vier naer boven in top: de vlam ſloegh ten dake uit, en de voncken vlogen in de lucht. Ick ga voort tot aen Priaems hof, en bezichtige den burgh. Fenix en de vervloeckte Ulyſſes, tot wachters gekoren, bewaerden alree den buit, in de ruime galeryen en Junoos vryburgh. Van allen kanten werden hier de Trojaenſche ſchatten, uit de verbrande kercken gerooft, en de tafels der Goden, en bekers van louter gout, en geplonderde gewaden by een geſleept. Vrouwen en kinders ſtaen 'er op een lange ry al bevreeſt rontom; ja ick verſtout my oock by doncker geluit te ſlaen, en luitskeels langs de ſtraet te krijten, en vergeefs t'elckens bedrucktelijck Kreüſe Kreüſe te roepen. Terwijl ick haer aldus zocht, en al razende, zonder ophouden, huis in, huis uit, door de ſtadt liep, verſcheen my Kreüſes ongeluckige geeſt en gedaente zelf, grooter van geſtalteniſſe, dan ickze gekent hadde. Ick ſtont verbaeſt, mijn hair te bergh, en kon geen geluit ſlaen. Toen ſprackze my dus aen, en benam my de zorge met deze woorden: mijn lieve man, wat mooghtghe u te vergeefs aldus afſlaven? Dit gebeurt niet zonder wil en beleit der Goden: en ghy mooght Kreüſe niet van hier met u nemen: d'opperſte hemelvooght laet u dat niet toe. Ghy moet lang in ballingſchap omzwerven, en een wilde woeſte zee overvaren. Ghy zult in Heſperie belanden, daer de Lydiſche Tyber [1]) langkzaem afvloeit, door het vette lant, dat mannen uitlevert. Daer zal u weelde, een koningkrijck en Koningklijcke dochter ten deele vallen. Schrey niet meer om uw beminde Kreüſe: want ick, Dardans afkomſt en Venus ſchoondochter, zal de trotſe gebouwen der Myrmidonen en Dolopen niet zien; nochte Grieckſche Jofferen gaen dienen; naerdien de groote Moeder der Goden my hier in dit geweſt met der woon houdt: nu vaer wel, en volhardt in de liefde van ons beider zoon. Toenze dit gezeit hadde, verlietze my, die vaſt

1) *De Lydiſche Tyber:* de Etruriërs waren, volgends een oude overlevering, uit Lydiën herkomſtig, en van daar werd aan den Tiber de naam van *Lydiſche*, d. i. „Etrurïſche" gegeven.

weende, en noch veel zeggen wou, en zy verdween in de dunne lucht. Driewerf pooghde ick toen haer t'omhelzen: driewerf greep ick vergeefs naer heuren geeft, die my, gelijck een lichte wint en vlugge flaep, ontglipte.

De nacht aldus doorgebroght, zoo koom ick endelijck weder by mijn volck, en bevinde met verwondering, dat hier zoo groot een menighte en nieuw gezelfchap van mannen en vrouwen en jonge jeught by een gekomen is; een deerlijcke hoop, vergadert om in ballingfchap te gaen. Zy waren van alle kanten verzamelt, bereit goet en bloet by my op te zetten, en over zee te volgen, in wat lant ick hen voeren wou: en nu rees de morgenftar op den hoogen top van Ide, en voerde den dagh aen. De Griecken hielden de poorten bezet; en daer was geen hulp te verwachten; dies nam ick de wijck, en gingk, met mijnen vader op den hals, naer het gebergh te toe.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Eneas begint zijn verhael van Trojes ondergangk aldus: De Griecken, ziende met openbaer gewelt niet uit te rechten, behelpen zich liftigh met een houte paert, vol krijghsvolcks, op ftrant gelaten, en varen naer Tenedos; dies Troje de poorten open zet, en al de ftadt naer buiten loopt, daer elck zijn meeninge van dit paert zeit, Laokoön het mede vuil fchouwt, en met een fpiets treft. — Ondertuffchen wort Sinon gevangen gebroght, die zich veinft der Griecken handen ontvloden te zijn, en bloetverwant, en toghtbroeder van Palamedes, door Ulyffes om hals gebroght; weshalve Ulyffes quanfuis op Sinon gebeten, hem lagen leide. — Dit prickelt de Trojanen om Sinon dieper t'ondervragen, die hen met logenen paeit en misleit. — Dit geveinft verhael en gelaet wort gelooft, en door 't wonderteken van een paer flangen beveftight. — Hier op haelt men het paert binnen. — Middelerwijl wort het nacht, en de Grieckfche vloot zeilt weder naer Troje, daer Sinon, het paert opfluitende, de Vorften uitlaet, die de ftadt overrompelen: dies Hektors geeft Eneas opweckt, waerfchuwt en raet te vlieden. — Eneas ten bedde uit en op het dack geftegen, luiftert fcherp toe, gelijck een herder, die brant of watersnoot verneemt. — Hij vlieght gewapent ten huize uit, en verzamelt hulp. — Panthus bejegent hem, en melt de zwarigheit: hier op geeft zich de Helt met zijne medegenooten naer den vyant, en moedight de jonge borften, die, gelijck hongerige wolven, de Griecken aenranden. — Androgeos ontmoet hun eerst onbekent, en merckende dat het vyanden zijn, treckt zijnen voet kort te rugge, gelijck iemant die onverhoedts op een flang treet. Chorebus raet hun zich met Grieckfche wapenen te vermommen: zoo ruckenze onder den vyant, jagen hen ten deele op de vlught, en zien Kaffandre by het hair flepen, dieze

poogen t' ontzetten, daer eeu fchrickelijck gevecht valt, gelijck ftormwinden tegens elckanderen bulderen. — Aldus vechtende geeft zich Eneas naer Priaems hof, vau Griecken beftormt, van Trojanen verdadight. — De Helt geraeckt op den toren, van waer men vaft nootweer biedt, en houwt dien van boven neder, en verplet de beftormers; daer Pyrrhus om laegh braveert en fchittert, gelijck een vervelde flang, in den zonnefchijn en de lente; en met gewelt ten hove inbreeckende, om verre fmijt al wat hem voorkomt; gelijck een hooge fpringvloet dijcken en dammen. — Priaem fchiet evenwel het harnas aen, en Hekube by het altaer, met hare dochteren, gelijck duiven voor onweder fchuilende, gezeten, treckt haren heer by zich. — Polytes komt gewont hier aengevlogen, en wort doorfteken; dies Priaem Pyrrhus fchelt, en vergeefs eenen fchicht naer het lijf fchiet. — Pyrrhus antwoort bitter en fchimpigh, en doorfteeckt den Koningk. — Dit baert fchrick in Eneas, die begint om Kreüfe te dencken, mift alle zijn fpitsbroeders, en ziende Helene in Veftaes kerck zitten, wort ontfteken om haer te ftraffen; doch van zijn moeder nedergezet, en geraden naer zijnen vader en huis om te zien: dewijl de Goden zelfs Troje verdelgen: het welck zy hem toont, en hoe de ftadt nederploft, gelijck een oude eicke van huislieden omgebouwen. — Hier door bewogen neemt hy de wijck, naer zijn vaders huis, om hem te bergen, 't welck Anchifes weigert. — Eneas belght zich des, ftelt zijnen vader de genaeckende zwarigheit voor oogen, en vlieght gewapent ten huize uit: Kreüfe hem na, en houdt hem vaft. Toen wert Iulus hooft van een licht befchenen, het donderde, en een ftarre verfchoot, en daelde in het bofch van Ida neder: waer op Anchifes zich getrooft te vlughten, met zijnen zoon, die zich gewilligh toont, en orde ftelt: doch mift in 't vlughten zijn beddegenoot: weshalve hy haer loopt zoecken, daer zijn huis in brant ftaet, en Fenix en Ulyffes den roof bewaeren. — Terwijl hy zijn gemalin zoeckt, verfchijnt hem haer geeft, die den droeven vertrooft, en zijn geluck fpelt. — Gelijckenis. — Eneas geraeckt weder by de vlughtelingen, bereit te volgen: dies neemt hy de wijck.

HET DERDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas, na Trojes val, alle zijne lantslieden, van vier en zwaert noch overgeſchoten, by een verzamelt, en, onder Antander, een vloot van twintig ſchepen gebouwt hebbende, ſteeckt eerſt over, in Thracie, daer hy den gront eener ſtede leggende, voor Polydoor, die van Polymneſtor vermoort, hier noch ſpoockte, byſter verſchrickte; dies de helt naer Delos voer, en zich daer met Apolloos orakel beradende, en verſtaende, dat hem d'oude moeder van zijn geſlacht, dat is, 't eerste laut van des zelfs oirſpronck, te zoecken ſtont; zoo ſtreefde hy, door vader Anchiſes averechtſe uitlegginge misleit, naer Krete: maer hier, na het ſtichten eener ſtede, oock met een zware peſt geplaeght zijnde, zoo verliet de Vorſt, door openbaringe zijner Huisgoden in den droom, dit Eilant, en zeilde naer Italie. Eerlangk ſtack een ſtorm op, en de vloot dreef aen de Strofades, daer de Harpyen het volck quelden; dies gaf men zich naer Aktium, en vierde daer met zoenſpelen zijn vaders jaergetijde, Jupijn ter eere. Van hier reisden zy langs Korcyre, en quamen in Epirus, ſtaende toen onder 't gebiet van Helenus, Priaems zoon, na Pyrrhus doot aen Andromache getrouwt. Helenus onthaelde Eneas met alle beleeftheit, en ſpelde d'aenſtaende zwarigheden, die hem, te water en te lande, over 't hooft hingen. De helt uit Epirus geſcheiden, en langs Tarentum, het voorſte van d'Italiaenſche kuſten, gevaren, komt in dat geweſt van Sicilie, daer de bergh Etna rijſt, aendrijven. Hier neemt hy Achemenides, van Ulyſſes in 't Reuzenhol vergeten, op zijne bede, binnen 's boorts, na dat men, uit deszelfs mont, van der Reuzen wreetheit kennis kreegh; weshalve zy hun ancker lichtten, en noch gedachtig aen Helenus waerſchuwingen, het gevaer van Charybdis en Scylle ſchuwende, en de kuſten van Sicilie omvarende, endelijck te Drepanum belandden; daer Anchiſes, zoo van hoogen ouderdom, als van langdurigh omſuckelen, ter zee afgemat, endelijck zijnen geeſt gaf. Toen Eneas van hier naer Italie zou varen, ſmeet Eool, de windtgodt, hem met onweder in Africa, gelijck 't eerſte boeck uitwijſt.

Toen Troje lagh in d'aſch, begaf hy zich op zee,
Belandde in Thracie, daer Polydoor noch waerde:
De Vorſt berecht die ziel, niet zonder hartewee,
En zwerſt, van kuſt tot kuſt, en vint de lang bezwaerde
Andromache, al een poos aen Helenus hertrouwt;

Die ſpelt hem zijn fortuin: zoo vaert men langs Tarenten,
En wint Sicilie, daer Polyfeem zich houdt,
En volgt, vol wraeeks, de vloot, met dolle dreigementen.
Men mijdt Charybde en Scylle, en wat men gaerne derft; [1])
Tot dat, te Drepanum, zijn trooſt, zijn vader ſterft.

NA dat het den Goden beliefde het Rijck van Aſie en Priaems onderzaten zoo onnozel [2]) uit te rojen; en Ilium, dat trotſe hof, nederplofte, en de ganſche ſtadt Troje, door Neptuin opgebouwt, ter aerde lagh en ſmoockte: zoo worden wy door de goddelijcke wicheleryen aengedreven, om langdurigh in ballingſchap omzwervende, ongebouwde landen te zoecken: wy bouwen een vloot in Frygie, by de ſtadt Antander [3]) zelf, en den bergh Ide, en vergaderen het volck by een, om op genade van 't nootlot uit te loopen, zonder te weten waer men zich zou nederſlaen. Naulix was de lent en het voorjaer geboren, of Anchiſes, mijn vader, belaſte op Gods geleide t'zeil te gaen. Toen verliet ick al ſchreiende den oever, en de haven van mijn vaderlant, en het velt, daer Troje ſtont; en voer, als balling 's lants, zeewaert in, vergezelſchapt met mijne reisgenooten, zoon, Huisgoden en groote Goden.

Verre van hier bewoont en bouwt de Thrax nu een heel groot lant, dat Mars toegeheilight, en eertijts by den geſtrengen Lykurgus [4]) geregeert wert. Van outs her ſtont dit lantſchap en zijn gaſtvrye huizen voor de Trojanen altijt open, zoo lang het hun noch wel gingk. Ick vaer derwaert, en ter quader ure gelant, bouw hier d'allereerſte ſtadt, in de boght aen zee, en noem de burgers Eneadynen [5]), naer mijnen eigen naem. Ick offerde aen mijn moeder, Diane en de Goden, in welcker naem men dit werck begoſt, en ſlaghtte op het ſtrant eenen witten ſtier, voor den opperſten Koningk des

1) *En wat men gaerne derft:* ſtoplap, om een rijm op *ſterft* te bekomen.

2) *Onnozel* voor „onſchuldig."

3) *Antander:* beter *Antandrus*, een ſtad in Troas.

4) *Den geſtrengen Lykurgus:* deze Lykurgus was een zoon van Dryos en Koning van Thraciën. Zijn geſtrengheid bewees hy daardoor, dat hy, de Thraciërs aan dronkenſchap verſlaafd ziende, al de wijnſtokken door geheel zijn land liet uitroeien. Natuurlijk wekte deze doortastende maatregel den toorn op van Bacchus, die hem een dolheid aanjoeg, ten gevolge waarvan hy, altijd in den waan verkeerende, dat hy wijnranken wegſnoeide, eerst vrouw en kinderen aan ſtukken, daarna zich zelven de beenen afſneed en ellendig omkwam.

5) *Eneadynen:* Eneades was een ſtad in den Cherſonezus, door Eneas geſticht, later door Kaſſander verwoest.

hemels. Hier neffens rees by geval een heuvel, op wiens kruin een kornoelje- en myrteboom ftonden, dicht van tacken, en naer van loof. Ick trat derwaert, en pooghde de groene ftruicken uit d'aerde te rucken, om d'altaren met bladen en ruighte te vercieren, en zie (my yft dit te verhalen) een wonderlijck voorfpoock: want langs den boom, dien ick eerft uit den gront van zijnen wortel fcheurde, droop zwart bloet, en d'aerde wert met etter befprengkelt. Al mijn leden fidderden van fchrick, en mijn bloet wert koudt van angft. Ick vaer voort, om een taeje teen van noch eenen anderen ftruick te rucken, en d'oirzaeck dezer diepe geheimeniffe naer te fpooren; en uit de fchorffe des anderen booms liep oock zwart bloet. Ick hier over vaft malende met mijn zinnen, eerde de Boomgodinnen, en vader Gradivus [1]), befchermer der Thracifche landouwen, op datze dit gezicht en voorteken ten befte wilden keeren: maer toen ick noch ftijver trock aen den derden tack, en mijn knien met kracht tegens den zantgront aenzette (durf ick het zeggen of niet?) zoo wort 'er een jammerlijck gezucht uit het onderfte van het graf gehoort, en my komt een ftem ter ooren: Eneas, waerom verfcheurt ghy my ellendige? Laet toch de dooden ruften. Zie toe, fchen uwe godtvruchtige handen niet. Ick ben u zoo vreemt niet, maer een geboren Trojaen: dit bloet leckt uit dezen ftruick niet. Och, vlught uit dit moordadig lant: vlught van dit goutgierigh ftrant: want ick ben Polydoor: het yzeren gewas van fchichten, waer mede ick doorfchoten ben, bedeckt my hier, en is met fcherpe bouten opgegroeit. Toen rees mijn hair te bergh: ick verftomde, koft geen geluit flaen, en van angft om het hart beklemt, wift niet wat my te doen ftont. Toen d'ongeluckige Priaem eertijts begoft aen 't geluck des oorlooghs van Dardanie te mistrouwen, en 't belegh zijner ftede te gemoet zagh, zont hy dezen Polydoor met eenen grooten fchat van goudt by den Koningk van Thracie, om daer heimelijck opgevoedt te werden. De Thrax, zoo ras de kans van Troje gekeert, en hun middelen gefpilt waren, Agamemnons zijde (wiens wapens boven ftonden) kiezende, pafte op verbont nochte gaftrecht; broght Polydoor om hals, en maeckte zich met kracht en gewelt meefter van zoo veel gouts. O vervloeckte goutzucht, waer brenght ghy den menfch niet toe, wiens leven zoo kort is. Toen mijn fchrick over was, verhaelde ick deze goddelijcke openbaringe eerft aen vader, daer na aen de hoofden des volcks, en verzocht hun meininge hier over te verftaen. Zy ftemden uit eenen mont, dat men van dien verwaten bodem moft wijcken, de

1) *Gradivus*: bynaam van Mars.

plaets, door breuck van 't heiligh gaſtrecht geſchouden, verlaten, en met de vloot voor wint afloopen. Wy vieren dan Polydoors lijckſtaetſi; kruien geweldigh veel aerde by een, op zijn grafſtede; ſtellen altaren met blaeuwe offerbanden en bruin cypreſſeloof toe, om des overledens geeſt te pajen. De Trojaenſche vrouwen ſtaen daer rontom met hangende haire, gelijck men gewoon is. Wy zetten dranckvaten op, die van laeuwe melck ſchuimen; brengen ſchalen met heiligh offerbloet; berechten alzoo de ziel des overledens, en nemen ons leſte affcheit met luider ſtemme.

Hier na, zoo ras wint en weder dienen, ſtorm en onweder over zijn, en een zuider koelte ons te ſchepe roept, begint het op ſtrant te woelen: de maets winden de ſchepen af, en brengenze in het vlot. Wy varen de haven uit, en ſtrant en ſteden deizen achterwaert. Midden in d'Egeeſche zee wort een heiligh eilant [1]) bewoont, dat uit der mate Neptuin, den Zeevooght, en Doris, de moeder der Zeegodinnen, behaeght; en weleer driftigh rontom de kuſten en ſtranden van Godt Apollo, dien godtvruchtigen ſchutter, vaſt gehecht wiert aen Gyarus, en het hooge Mykone; op dat het eens moght vaſt zitten, bewoont werden, en op geen buien paſſen. Ick zeil derwaert: en dees overluſtige landouw verwellekomt de moegevare gaſten in haer veilige haven; daer wy gelant zynde, Apolloos geboorteſtadt eeren. Koningk Anius, t'effens Koningk des lants en Febus Prieſter, met offerbanden en den heiligen laurier om het hooft bevlochten, bejegent ons voort, en kent ſtrax Anchiſes, zijnen ouden vrient. Hy geeft ons de' hant, noodight ons by hem in te gaen, en wy volgen hem op zijn huis. Ick eerde Apolloos tempel, van oude ſteenen opgebouwt; en badt vaſt: o ghy, die eertijts in Thymbre wiert aengebeden, verleen ons, vermoeit van omſuckelen, eens eenen eigen haert, en ſtadt, en kinders, en beſtendige veſten. Behoe het andere Pergamum, en overſchot vau Troje, der Griecken handen en den zwaerde van den ongenadigen Achilles ontvloden. Wien volgen we beſt? waer gebiet ghy ons hene te gaen? waer neder te ſlaen? o vader, geef ons een teken, en ſtort ons uwen geeſt in, om uwen wil te vatten. Naulix badt ick dit, of het ſidderde en beefde ſtrax al wat hier ontrent was, de deuren en de laurier des Godts; de ganſche bergh rontom begoſt te daveren, en de drievoet te loeien, zoo ras de kappel openſprong. Wy vielen op onze aenzichten plat neder, en deze ſtem quam ons ter ooren: o Dardans afkomſt, die het zoo hardt hebt, het zelve lant, waer uit de ſtam uwer voorou-

1) *Een heiligh eilant:* Delos.

deren eerſt geſproten is, zal u, op uwe wederkomſt, in zijnen vruchtbaren ſchoot ontfangen: vraegh naerſtigh naer uw overoude moeder: daer zullen Eneas huis, en kints kinders, en hun nakomelingen over de ganſche weerelt regeeren. Dit ſprack Febus, en toen hoorde men een geweldige blyſchap zich onder het getier mengen: al te zamen vragenze, wat dit toch voor muren mogen zijn: waer Febus de dolende gaſten heneroept, en beveelt neder te ſlaen. Mijn vader de hiſtorien der oude ſchrijveren opſlaende, zeide toen: ghy hoofden des volcks, hoort naer mijn rede, en luiſtert naer 't geen, waer op ghy uwe hoop mooght veſtigen. Midden in zee leit Kreten, het geboorteilant van den grooten Jupiter; en in Kreten, de bergh Ida, en de plaets daer ons geſlacht opgewieght wert: daer leggen hondert groote gebouwde ſteden, vruchtbaere landen; van waer mijn voorvader Teucer (zoo ick recht gedenck aen 't geen my gezeit is) eerſt quam naer de Rheteeſche kuſten gevaren, en koos die plaets uit, om daer zijn Rijck te ſtichten. Ilium en de muren van Pergamum waren noch niet gebouwt, en zy bewoonden de lage dalen. Teucer voerde hier den godsdienſt van Cybele, der Goden moeder, in; broght de Korybanten met hunne cymbalen in het woudt van Ide, en de geheime offerhanden op de baen; en ſloegh de leeuwen in 't garreel voor den wagen der Godinne. Zijt deshalve wel getrooſt, en laet ons volgen de bevelen der Goden, onze aenleiders. Laet ons offeren, op dat ons de wint diene, en recht naer de Gnoſſiſche Rijcken toevoere: zy leggen niet wijdt van hier. De derde dagh (Jupijn de voorſte [1]) zal de vloot voor Kreten op de reede leggen. Aldus geſproken hebbende, zoo ſlaghte hy het offervee, dat men den altaren ſchuldigh is; eenen ſtier voor Neptuin; eenen ſtier voor den ſchoonen Apollo; zwart vee voor het onweder; wit vee voor den Weſtewint, die hun dienen kon. Het gerucht loopt hier, dat Idomeneus [2]) d'overſte met gewelt uit zijn vaderlant gedreven zy; de vyant de Kretenſche kuſten verlaten hebbe; en huizen en wooningen ledigh ſtaen. Wy verlaten de haven van Ortygie, en vliegen over zee voorby Naxos, daer de Bacchanten op de bergen rinckincken; voorby het grasrijcke Donyſe, Oliaros, en Paros, ſneeuwit van marmerſteen; langs de Cyklades op zee geſtroit, en d'eilanden, op het water dicht by een gezaeit. De varende gaſten roepen om ſtrijt, en de maets porren

1) *Jupijn de voorſte:* verſta: „indien Jupijn ons goedgunſtig is."

2) *Idomeneus:* deze was Koning van Krete geweest en had den Trojaanſchen oorlog bygewoond. Naar zijn vaderland terugkeerende, deed hy dezelfde gelofte als zijn tijdgenoot Jefta, en werd als Jefta geſtraft. Immers, de eerſte, die hem, toen hy behouden in zijn vaderland voet aan wal zette, ontmoette, was zijn zoon, dien hy, volgends zijn gelofte, aan Neptunus offerde. Zijn landgenooten, hierover verontwaardigd, dreven hem het eiland wederom uit, waarop hy zich naar Italiën begaf, en aldaar de ſtad Salente ſtichtte.

elckanderen aen: luftigh mannen, dat loopt recht op Kreten naer onze voorouders toe. De wint van achter inblazende, jaeght ons voort, en zoo geraken wy ten lefte aen de kuft der oude Kureten, d'eerfte bouwers van dit eilant. Daer behartighde ick den bouw der ftede, waer naer men zoo zeer gewenfcht hadde; en noemde het volck (met dien bynaem wel gedient) de Pergamafche burgery. Ick vermaen hen te offeren, en flot en huizen te bouwen. De fchepen waren nu bykans op droogh gezet, en d'arbeitzame jeught begoft te hylicken, het nieuwe lant te ploegen, en te bezaeien, ick haer wetten voor te fchrijven, en de huizen om te deelen; wanneer fchielijck de lucht bedorf, en veltgewas en ooft bedorven, en ons een uitdroogende en deerlijcke fmet en fterfte dat jaer over den hals quam. De menfchen, wien het leven nu lufte, ftorven haeftigh wegh, of floegen aen 't quijnen, dat hun de beenen nafleepten. In de hontsdagen verbrande al wat op het velt ftont, het gewas verdorde, en de doove air leverde geen koren uit. Hierom raet ons vader weder over zee naer het orakel van Ortygie te reizen, en Febus om hulp te bidden; te vragen, wat uitkomft hy ons, die niet langer voortkunnen, weet aen te wijzen; waer wy trooft in onze ellende mogen vinden; waer wy beft onzen koers naer toe zullen zetten. Het was nacht, en alle dieren lagen van den flaep bevangen; wanneer my docht dat de heilige beelden der Goden, en de Frygiaenfche Huisgoden, midden uit den brant van Troje met my gefleept, voor mijn oogen ftonden, daer ick lagh en fliep; en zy bloncken heel helder, daer de volle maen te venfter in fcheen. Toen begoftenze my aldus aen te fpreken, en mijn hart met dusdanige woorden te verlichten: het geen Apollo u t'Ortygie, daer ghy hene wilt, zeggen zou, zie, dat fpelt hy hier ongevraeght, en zent ons naer uwen drempel. Wy volghden, na den brant van Dardanie, u en uwe wapens: wy hebben onder uw geleide, de bruizende zee met de vloot gemeten: wy de zelve zullen uwe nakomelingen ten hemel toe verheffen, en hunne ftadt aen de heerfchappye der weerelt helpen: fticht flechts de groote muren voor uwe groote erfgenamen, en zwicht niet voor de langdurigheit der ballingfchappe. Ghy moet van woonplaets veranderen: Apollo van Delos riedt u niet naer deze kuften te trecken, of op den bodem der Kretenfen neder te flaen. Een plaets is 'er, de Griecken noemenze Hesperie, een overout ftrijt-en-vruchtbaer lant: die van Oenotrie hebben het eerft bewoont; nu zeit men dat hunne nakomelingen dit Italie, en het volck Italianen noemden, naer den naem van hunnen Vorft: dat is ons eigen erfgoet, en de rechte ruftplaets:

hier behoorde Dardaen [1] t'huis, en vader Iäfius [2], uit welcken Vorft en ftam wy gefproten zijn. Nu welaen, rijs op, en draegh dit ontwijfelbaer berecht blijdelijck uwen afgeleefden vader over. Ga hene, zoeck Korithum [3] en Aufonie. Jupijn weigert u den Dikteefchen bodem [4]. Ick verfchrickte van dat gezicht, en de ftem der Goden: want het was geen droom; maer my docht dat ick hun aenzichten ooghfchijnelijck kende, en de tronien, en de hoofden met tulbanden bevlochten, dicht voor mijn oogen tegenwoordigh zagh: toen brack my het koude zweet over al mijn lichaem uit. Ick vliegh ten bedde uit, hef mijn beide handen en het hart al biddende ten hemel, en offere onbefmette dranckoffers op d'altaren. Na het offeren verwittigh ick vrolijck Anchifes al mijn wedervaren, en vertel hem dit van ftuck tot ftuck. Hy kent ftrax de dubbele afkomft, en beide de ouders, en hoe hy door een nieuw misverftant der oude plaetfen bedrogen zy; en zeit: o mijn zoon, die in 't rampzaligh belegh van Troje geoefent zijt; Kaffandre alleen fpelde my zodanige ongevallen: nu herdenck ick, hoe zy profeteerde, dat deze landen onzen geflachte belooft waren, en hoe menighmael zy het Italiaenfche Rijck in den mont hadde. Maer wie koft toen gelooven, dat de Trojanen noch in Hesperie zouden belanden? of wie zoude toen het waerzeggen van Kaffandre geacht hebben? Laet ons dan naer Febus luifteren, en van hem geraden, het befte volgen. Zoo fpreeckt hy, en wy gehoorzamen blygeeftigh zijn bevel. Wy fcheiden oock van deze ftadt, laten weinigen van den onzen achter, gaen t'zeil, en loopen met den hollen balk over den woeften waterplas. Na dat de fchepen zoo diep in zee gefteken waren, dat men langer geen lant en niet dan water en wolcken zagh, hing my een blaeuwe regenbui en doncker onweder recht boven 't hooft, en het water begoft 'er fchrickelijck duifter uit te zien. Terftont ftack de wint op, de baren gingen hol, en wy geraeckten door het ongeftuimigh weder van een. De lucht wert doncker, en het regende zoo dicht, dat het nacht fcheen, en men geenen hemel bekennen koft: het weerlichte, blixemde, donderde uit de wolcken, flagh op flagh. Wy werden uit onze ftreeck gefmeten, en wiften niet waer wy henedreven. Palinuur zelf kon aen den hemel niet ramen of het dagh of nacht, nochte waer hy verzeilt was. Aldus hobbelden wy by de gis, drie dagen en drie nach-

1) *Dardaen:* Dardanus was, volgends fommigen, uit Italiën herkomftig.

2) *Jafius, uit welcken Vorft* enz.: de laatfte woorden behoorden niet op *Jafius* te flaan; want Eneas en de zijnen fpruiten niet uit dezen, maar uit Dardanus voort. De fchuld ligt echter niet by Vondel, maar by Virgilius, wiens uitdrukking te dezer plaatfe min juist is.

3) *Korithum:* een ftad in Etruriën.

4) *Den Dikteefchen bodem:* „Kreta," aldus naar een gebergte aldaar genoemd.

ten, blindeling op zee, zonder zon of maen of ſtarren te zien. Ten vierden dage docht ons eerſt, dat het lant begoſt op te hoogen, de bergen van verre zich op deden, en eenen roock van zich gaven. Men ſtrijckt de zeilen, en valt aen de riemen. De bootsgezellen ſloffen niet, en roeien dat het kraeckt, en het water ſchuimt, en vegen den blaeuwen plas. Ick landde eerſt behouden in de Strofades, eilanden, die in de groote Iöniſche zee gelegen, in het Grieckſch zoo geheeten worden. De vervloeckte Celeno [1]) en andere Harpyen neſtelden hier, ſedert Fineus hof voor haer toegeſloten wiert, en zy vol ſchricks daer van de tafels gejaeght werden. Wie zagh oit boozer gedroghten, of moordadiger peſt, of de goddelijcke wraeck zich uit den afgront der helle ſchrickelijcker openbaren. Die vogels hebben maeghdetronien, eenen ſtinckenden buickloop, kromme klaeuwen, en haer aengezicht ziet altijt bleeck van honger. Toen wy herwaert gevoert, de haven ingeloopen waren, gingk een hoop oſſen en bocken en geiten by driften langs het velt weeligh grazen, zonder datze iemant gade ſloegh. Wy vielen 'er met ons geweer op aen, en beloofden den Goden en Jupijn zelf hun genot van dien buit. Daer na deckten wy den diſch in de boght van het ſtrant, en braſten van dien leckeren koſt. Maer deze Harpyen ſchoten 'er terſtont van de bergen vreeſſelijck op aen, en ſloegen de vleugels tegens een, dat het klapte. Zy gingen met den koſt ſtrijcken, beſmetten met haer vuile kraeuwels al watze aenraeckten, en gaven eenen boozen ſtanck, en yſſelijck geſchal van zich. Wy gingen noch eens de maeltijt bereiden, diep binnewaert in een ſpelonck, rontom met geboomte en nare ſchaduwen bedeckt, en ſtaken het vier op d'altaren aen. De ſnorrende vlught quam noch eens, uit verſcheide hoecken en heimelijcke holen, met haer ſcherpe pooten om buit aengevlogen, en beſoedelde de ſpijs met den beck. Toen belaſte ick mijnen reisbroederen, datze hun geweer zouden gereet houden, om onder dien bezeten hoop te ſmijten. De maets zijn gereet, en verbergen degens en rondaſſen heimelijck onder het gras. Zoo ras men, in de boght van het ſtrant, aen het gerucht vernam, datze weder quamen aenſnorren, ſtack Miſeen, om hoogh daer hy wacht hielt, de trompet. De maets vallen 'er op in, voeren hier eenen nieuwen krijgh, en willen die ſnoode zeevogels met de ſabel te ſchande maecken; maer het ſcherp van 't geweer ſtuit op pennen en pluimen af, zonder den rugh te quetſen: zy gaen decken in de lucht, ſlaecken den half gegeten roof, en laten al de tafels van hare kraeuwels leelijck bemorſt.

1) *Celeno:* de Harpyen zullen ons uit de *Herſcheppingen* wel nader bekend worden.

Celeno, die altijt onweer kraeit, gingk alleen op een hooge rots zitten, en fchudde aldus haren krop uit: o ghy nakomelingen van Laomedon, komt ghy ons oock beoorlogen en bevechten? en wilt ghy d'onnozele Harpyen uit haer vaderlant jagen, om uw offen en koeien, hier geflaght? Luiftert nu hier na, en let op mijn woorden. Ick d'outfte der Razernyen, openbare u het geen d'almaghtige vader aen Apollo, en Apollo my voorfpelde. Ghy vaert naer Italie, en zult 'er als wint en fpoet u dienen, oock belanden, en wel de haven bezeilen; doch niet eer de muren der beloofde ftede voltrecken, voor dat d'afgrijffelijcke honger, en 't ongelijck ons met den degen aengedaen, u perffen in de tafelen te bijten, en die te verflinden. Zoo fprackze, en vloogh bofchwaert in. Mijnen reisbroederen wert het bloet terftont koudt van fchrick: het hart ontzonck hun, en zy bevelen niet meer met wapenen, maer met gebeden en beloften om vergiffenis aen te houden; het zy dit Godinnen of vervloeckte en vuile vogels zijn. Maer vader Anchifes bidt op het ftrant de groote Goden met opgeftreckte handen, en beveelt het volck naer den eifch der zaecke te offeren. O Goden, belet die dreigementen: keert zulck een ongeval van onzen hals af; laet u verzoenen, en verfchoont de godtvruchtigen. Daer op beveelt hy de fchepen t'ontmaeren [1]), touw en takel klaer te maken, en den fchoot te vieren. De wint zet de zeilen uit: wy bruizen door de fchuimende baeren, en zetten onzen koers derwaert aen, daer wint en ftuurman ons voeren willen. Alreede deed het bofchrijcke Zacynthus zich midden in zee op, en Duluchium, en Samos, en Neritos met zijn fteile rotfen. Wy vermijden de klippen van Ithaka, het Rijck van Laërtes, en vervloecken het lant, daer de wreede Ulyffes gewonnen en geboren is; en eerlang ziet men de toppen des berghs Leukas door de wolcken uitfteken, en Apolloos kerck, gebouwt op de fteenrotfen, waer voor de bootsgezellen yzen, doet zich op. Wy moegevaeren loopen hier naer toe, en bezoecken het ftedeken. De fchepen leggen aen ftrant voor

1) *Ontmaeren: maren* is 't zelfde als *meeren*, d. i : „een fchip met een touw vastleggen." Zie mijn *Zeemanswoordenb. in v.* — Vergel. ook MELIS STOKE, IX B. vs. 1134.

Hieven ʃi tʃeel terʃelver ʃtonden
Daer ʃi mede ghemeret *waren.*

Onze dichter bezigt by voorkeur den vorm *maren*. Zoo *Herʃch.* XIV. B. vs. 330.

Wy lagen met ons ʃchip aen 't eilant vaʃt gemaert.
en 591.
Men bint het ʃchip los, hier gemaert *aen groene klippen.*

Ook, even als hier, *ontmaeren. Herʃchepp.* XIV. B. vs. 119.

Op het leʃt
Ontmaert *de helt zijn vloot.*

En *aenmaren.* — *Eneis* B. 1.

Hier leght geen moede kiel noch zeejacht aengemaert
En rijt op anckertou.

Van dit *aanmaren* hebben de Franfchen hun *amarer.* Zie HUYDEC. III 245.

ancker. Ten lange leſte buiten hoop aldus gelant zijnde, verzoenen wy Jupijn met offerhanden, ontſteken d'altaren, verplichten ons door beloften, en vieren, by de kaep van Aktium, de Trojaenſche feeſtſpelen. De reisgenooten naeckt met olie beſtreken, worſtelen naer der voorouderen wijs om ſtrijt. Zy zijn verheught, datze zoo vele ſteden, onder het gebiet van Argos ſtaende, ontkomen en midden door hun vyanden hene geraeckt zijn. Ondertuſſchen was het jaer verloopen: de zon hadde haer ronde gedaen; en met den Noorden wint bevroos het water in den kouden winter. Ick hang aen de poſten eenen koperen ſchilt op, dien de groote Abas plagh te voeren, en zet 'er dit vaers by, om de zaeck kenbaer te maken: Eneas wijdt [1]) dien ſchilt, de Grieckſche zege ontruckt. Daer na beveel ick hen uit de haven te zeilen, en op de doften neder te zitten. De maets roejen, en vegen door zee om ſtrijt. Wy verliezen de hooge ſloten der Foacenzeren uit ons gezicht, varen langs Epirus, zeilen de haven van Chaonie in, en gaen den bergh op, in de ſtat Buthrotum.

Hier hooren wy ongelooflijcke dingen, namelijck, dat Helenus, Priaems zoon, gehuwt aen de gemalin van Pyrrhus, Eakus afkomſt, met deszelfs ſcepter over de Grieckſche ſteden regeere, en Andromache aen eenen Trojaen hertrouwt zy. Ick ſtont ſtom van verwondering, en mijn gemoedt blaeckte van groot verlangen, om dien man aen te ſpreken, en kennis van zoo groot een avontuur [2]) te nemen. Ick ga van de haven, en laet de vloot aen ſtrant. Juiſt by geval was Andromache toen bezigh, om voor Hektors gebeente, op zijn jaergetijde, offerſpijs en lijckgaven te offeren, buiten de ſtadt, in het woudt, by den vliet, naer Simoïs genoemt, en zy riep Hektors geeſt naer het looze graf van groene zoden toe, waer op zy een paer altaren wijdde, om het lijck te beſchreien. Zoo ras zy my zagh aenkomen, met Trojaenſche lijfwacht beſtuwt, ging het haer aen de zinnen, en zy verſloegh door die onverwachte bejegening zoo bijſter, datze ſtockſtijf ſtont, en keeck, en over al haer lichaem zoo koudt als ys wert: zy zeegh ter aerde neder, en ſprack na een lange poos naulix aldus: o Godin Venus zoon, zie ick uwen ſchijn, of zijt ghy zelf de bode? Leeft ghy in der daet? of zijt ghy uit der tijt, waer is mijn Hektor dan? Zoo ſprackze, en weende en huilde zoo bitterlijck, dat het door al het woudt klonck. Naulix kan ick haer, die de droefheit aen de zinnen gaet, antwoorden, en zelf ontroert, ſta en ſtamer nu en dan een woort: noch leef ick, doch dit leven valt

1) *Eneas wijdt* enz.: deze zelfde Alexandrijn wordt in de vertaling in vaersmaet terug gevonden.
2) *Zoo groot een avontuur:* in den ſamenhang, waar het in voorkomt, beteekent dit: „zulk een gelukkige en tevens zonderlinge lotsverwisſeling."

my zuur genoegh. Twijfel daer niet eens aen; want het geen ghy ziet is geen ſpoockery of bedrogh. Ey, wat geval heeft u, van zoo groot eenen man berooft, hier opgeholpen, of wat fortuin zet u weder in uwen ouden ſtaet? Verwarmt Andromache, Hektors weduwe, Pyrrhus bedde? Zy ſloegh beſchaemdelijck haer oogen neder, en ſprack ſlaeuhartigh: och, Polyxena, Priaems dochter, ghy alleen waert geluckigh boven alle anderen, die verwezen wiert, om op uw vyants graf, onder de hooge muren van Troje, te ſterven, en niet om by lotinge met eenen vreemdeling te paren, nochte als ſlavin eenen triomfeerenden heer t'omhelzen. Wy na het verbranden onzes vaderlants, door zoo vele baren omgeſleept, moſten in ſlavernye een vrucht ter weerelt brengende, noch den hoon van Achilles bloet inkroppen, en den hovaerdigen jongelingk naer d'oogen zien; die ſedert, te Lacedemon met Hermione, Ledaes dochter [1]), getrouwt, my, zijn dienſtmaeght, aen zijnen dienaer Helenus overliet: maer Oreſtes blakende van vierige liefde tot zijne geſchaeckte bruit, en aengeprickelt van de Razernyen, wreeckſters zijner moederſlaght, beloert hem op zijn onverhoedtſte, en vermoort den zoon voor het altaer; gelijck zijn vader Achilles oock voor het altaer ſneuvelen moſt. Door het ſterven van Neoptolemus verviel een deel zijns gebiets aen Helenus, die Chaonie en 't geheele lant naer Chaon den Trojaen noemde, en de Pergama en den burgh Ilium op deze heuvels bouwde [2]). Maer zegh my toch eens, wat avontuur, wat wint voerde u herwaert? of wat Godt zette u onverhoets hier aen onzen oever? Hoe vaert Askaen? Leeft het kint noch? Is het noch wel te pas? dat kleentje, waer van Kreüſe gelagh, toen Troje in lichten brant ſtont? Denckt de knaep noch wel om zijn verloren vaderlant? hoe vaert het [3])? Aert het oock naer de vromicheit van Eneas, zijnen vader, en de manhaftigheit van Hektor, zijnen oom? Dit verhaeldeze al ſchreiende, en weende bijſter, doch te vergeefs; als de helt Helenus, een zoon van Priaem, met eenen grooten ſtoet vergezelſchapt, daer van de muren aenquam, zijne lantsluiden kende, vrolijck naer de ſtadt leide, en onder het kouten t'elkens moſt ſchreien. Ick ga voort naer het kleine Troje toe, en Pergamum, geſticht naer het groote, zoo dat men den droogen Xanthus, den hernoemden vliet, kennen koſt. Ick omhels den drempel der Sceeſche poorte, en den Trojanen wort

1) *Hermione, Ledaes dochter:* lees: *kleindochter.* Helena, Ledaas dochter, was de moeder van Hermione.

2) *Bouwde* voor „nabootſte."

3) *Hoe vaert het:* waarſchijnlijk veranderde Vondel by 't nalezen van zijn werk, in de vorige zinſnede, *kint* in *knaap*, zonder er acht op te geven, dat dan ook *het* hier in *hy* had moeten veranderd worden.

mede huisvefting in de ftadt hunner lantsluiden gegunt. De Koningk verwellekomdeze in de lange galeryen. Midden in het hof wort hun de wijn gefchoncken, de fpijs in goude fchotelen aengerecht; en zy lieten de fchalen rontom gaen. Men brocht hier aldus twee dagen over, als de wint begoft te waeien, en uit den zuiden in het zeil te blazen. Toen gingk ick Helenus, den waerzegger, aldus aen, en ondervraeghde hem op deze wijs: o inboorling van Troje, en Godtstolck, die Febus wil en zin, en u op den wichelftoel, de laurieren van Klarus [1]), geftarrenten, vogelezangk en voortekens der fnelle vogelvlught verftaet; nu zegh my toch eens (want Apollo fpelde my doorgaens een geluckige reis; en alle Goden rieden ons naer Italie te trecken, en veergelege landen aen te doen: alleen Celeno, de Harpy, fpelde ons een zeltfaem voorfpoock, dat gruwelijck waer te verhalen; en voorzeide een zwaere plaegh, en afgrijffelijcken hongersnoot) wat gevaer ftaet ons eerft te vermijden? of wat koers houdt men beft om zoo groot een ongemack t'ontgaen? Helenus, gelijck men gewoon is, eerft runders geflagen en geoffert hebbende, bidt de Goden om vergiffenis, ontfnoert d'offerbanden, en laetze om zijn gewijt hooft nederhangen, en leit my met een heel godtvruchtige bekommeringe beladen, voort met zijn eige hant naer Febus tempel, en de Priefter fpelt my daer na met zijne godtvreezende lippen deze dingen: o Godin Venus zoon, dewijl het openbaer is, dat ghy met 's hemels overfterck geleide over zee treckt, (aldus lot de Koningk der Goden uw nootlot en wedervaren; en hier op draeit de zaeck) zoo zal ick, om langkheit te vermijden, u kort afvaerdigen, en berichten, hoe ghy met min gevaers d'uitheemfche wateren mooght bevaren, en in de haven van Aufonie nederflaen: want de Schickgodinnen beletten Helenus verder kennis te nemen, en Juno, Saturnus dochter, verbiet dit te melden. Voor eerft leit een lange ongebaende wegh en wijtftreckende landen tuffchen dit lant en Italie, het welck ghy u inbeelt zoo dicht hier by te leggen; weshalve ghy uit onkunde oock pooght de naefte havens in te loopen. Ghy moet noch eerft met riemen in de Siciliaenfche golven plenffen, en met de fchepen de zoute zee van Aufonie, en den jammerpoel, en het eilant van d'Eëefche Circe bezoecken, eer ghy veiligh een ftadt in uw lant mooght ftichten. Ick wil u mercktekens aenwijzen: prentfe flechts wel vaft in uwe gedachten. Wanneer ghy vaft met bekommeringen beladen, een geweldige groote witte zeuge op d'aerde zult vinden leggen, met dartigh witte biggen om haer

[1]) *De laurieren van Klarus:* Klaros was een ftad van Toniën, door de godfpraak van Apollo beroemd.

ſpenen, daer zy die geworpen heeft, onder de willigen, op den oever des onbekenden vliets; op die plaets zult ghy de ſtadt ſtichten: daer zult ghy na zoo veel omſuckelens geruſt leven. Zijt niet eens verſchrickt voor de tafelen, waer in ghy van hongersnoot bijten zult: het nootlot zal u den wegh banen, en Apollo nu van my aengebeden, zich daer tegenwoordigh laten vinden. Maer wacht u voor de landen en ſtranden van Italie, die hier naeſt aengelegen [1]), van onze golven begoten worden: alle die ſteden worden van boosaerdige Griecken bewoont. De Lokren [2]), van Naryx overgekomen, hebben hier ſteden gebouwt; en Idomeneus van Lyktus houdt den Salentijnſchen bodem met ſoldaten bezet. Hier ſtaet het kleine ſtedeken Petilie, geſterckt met zijnen muur, van Filoktetes, den Melibeeſchen Vorſt opgetrocken. En wanneer uwe vloot de zee over geraeckt is, en ghy vaerdigh ſtaet om voor de gebouwde altaren, u van uwe beloften op het ſtrant te quijten; zoo bedeck uw hair met eenen purperen ſluier, op dat, onder de heilige brantofferhande, den Goden ter eere ontſteken, u geen heilooze gedaente bejegene, en den godtsdienſt ſteure. Deze manier zult ghy zelf met uwe reisgenooten in 't offeren onderhouden. Laet uwe nakomelingen by dezen zuiveren Godtsdienſt blijven. Maer wanneer de wint u, na uw vertreck, aen de kuſt van Sicilie gevoert hebbe, en d'inham van 't enge Pelorus begin te ſluiten; hou dan aen uw ſlincke hant naer lant toe; vaer dan liever verre om, en hou in zee naer de ſlincke hant toe: wacht u voor het water en ſtrant, aen de rechte zy. Men zeit dat hier eertijts beide de landen aen malkandere vaſt (zoo kan de tijt van langer hant de dingen veranderen) door het gedruis en woeſt gewelt des waters van een geſprongen zijn, en de zee met kracht tuſſchen beide inſchietende, de Heſperiſche zijde van Sicilie afſcheurde, en landen en ſteden door een ſmal ſtrant ſcheidende, midden door die twee met een eng water quam aenbruiſen. Scylle bezet de rechte, d'ontembare Charybdis de ſlincke zijde, en ſlorpt de woeſte baren ſchichtigh driewerf in den diepen maelſtroom des afgronts, en braecktze desgelijcks weder naer de lucht, en geeſſelt de ſtarren met ſchuim: maer Scylle, die haer hooft te water uitſteeckt, en de kielen op de klippen ruckt, zit in haere ſpelonck en heimelijcke ſchuilhoecken vaſt. Zy heeft een menſchen aenzicht, en is tot den navel toe een maeght met blancke borſten: het onderlijf is een geweldigh zeegedroght, een wolfsbuick, waer aen een dolfijnsſtaert hangt. Het is beter te verletten, en verre buiten Sicilie omloopende,

1) *De landen.... hier naeſt aengelegen:* de Oostkust van Italiën.
2) *De Lokren:* of *Lokriërs*, wa rover Ajax, de zoon van Oïleus, het bevel voerde.

den waterkant van Pachijn, een' driehoeck van Sicilie, langs te varen, dan eens de wanſchape Scylle in haer woeſt hol te zien, en de ſteenrotſen, die tegens haer blaeuwe waterhonden aenbaſſen. Behalve dat, indien 'er eenige voorzienigheit, eenige oprechtheit by Helenus den waerzegger is; indien Apollo door zijnen mont waerheit ſpreeckt; zoo moet ick, o zoon van Venus, u een eenige zaeck, een eenigh ding boven al te vore zeggen, en noch eens wel ter dege en meer dan eens vermanen. Voor eerſt aenbidt en ſtort uwe gebeden uit voor Juno, die groote Godin. Draegh Juno gewillighlijck uwe beloften op, en ſmijt die maghtige vrouw met ootmoedige offergaven over ſtach [1]): zoo zult ghy Sicilie achter u latende, ten leſte behouden aen de grenzen van Italie belanden. Wanneer ghy daer gevoert, de ſtadt Kuma genaeckt, en de meeren aen Apollo toegewijt, en de boſſchen, die rontom den jammerpoel [2]) ruiſchen; dan zult ghy de zinnelooze Waerzeghſter zien, die diep onder de klip elck zijn avontuur ſpelt, en letters en namen op bladers ſchrijft. De Maeght weet al de vaerzen, dieze op bladers ſchrijft, op een zekere maet te ſchicken, en laetze in 't hol opgeſloten leggen. De bladers blijven ſtil op hunne plaets, en wijcken uit hun orde niet: maer zoo dra de deur ontſloten, een luchtje daer onder blaze, en de tocht de lichte bladers verſtroie; zoo wil de Sibyl dat vervloge loof nimmermeer weder in haere ſpelonck nemen, nochte op zijne plaets ſchickende, tot een vaers paſſen: dan gaen de lieden radeloos wegh, en vervloecken den tempel der Sibylle. Hier zu't ghy zoo veel wercks niet maken van een luttel tijts te ſpillen; hoewel de maets u ſtijf aenporren, om t'zeil te gaen, en het recht voor wint is; of ga eerſt naer de Waerzeghſter toe, en bidt haer, dat zy u geluck zegge, en gewilligh hooren late wat u beſchoren zy. De Prieſterin zal u kort afvaerdigen, d'Italiaenſche volcken leeren kennen, den toekomenden oorloogh ſpellen, en melden op welcke wijze ghy alle voorvallende zwarigheit kunt vermijden, of uitharden; en om d'eerbiedigheit haer toegedragen, u een ſpoedige reis verleenen. Zoo veel ſtontme vry u mondeling te vermanen. Nu ga hene, en verhef het wijtvermaerde Troje door uwe vromigheit ten hemel toe. De Waerzegger my dit minnelijck aengedient hebbende, beval gaven van goudt en ingeleit ivoir gewrocht, te ſcheepe te brengen; en bevrachte de vloot met geweldigh veel zilverwercks, en Dodoneeſch koper, en een pantſer, drie dick van goude malien, en eenen braven helm met een plui-

1) *Smijt die... vrouw... over ſtach:* zeemans-uitdrukking, by Vondel meermalen voorkomende, doch hem te dezer plaatſe waarſchijnlijk uit de pen gevloeid, zonder dat hy er by nadacht hoe zonderling hy die te pas bracht.

2) *Den jammerpoel:* „het meir Avernus."

maedje verciert, wapens van Neoptolemus nagelaten. Oock beſchonck hy vader, en zette hem paerden en hoplieden by. Hy verzagh en bezorghde ons en het bootsvolck oock met roeituigh en ſcheepstuigh. Ondertuſſchen beval Anchiſes de zeilen klaer te maecken, om niet te verletten, zoo dra de wint dienen wou, en de Godtstolck ſprack vader zeer eerbiedighlijck aldus aen: o Anchiſes, die gezien by de Goden, waerdigh waert met Venus zoo geluckigh te paren, en tweemael in den ondergangk van Troje geborgen wiert; zie daer leit Auſonie voor u open: zeil vry derwaert; en al leit het dicht voor u, nochtans is het noodigh om te varen. Dat gedeelte van Auſonie, daer Apollo u naer toe wijſt, leit verre. Ga hene, zeit hy, o gezegende door uw zoons godtvruchtigheit; wat houde ick u langer met woorden op, en belet de vloot, nu de wint dienen wil? Andromache niet weiniger bedruckt, toen het op een ſcheiden gingk, broght geborduurde kleeders, welcker inſlagh van gout was, en eenen Frygiaenſchen rock voor Askaen; en gaf Helenus, in miltdadigheit van heerlijcke giften, niet toe, en beſtopte het kint met koſtelijck borduurwerck, en ſprack: o jongske, aenvaert tot een gedachtenis het geen ick met mijn eige hant wrocht, en gedenck moey Andromache, Hektors gemalin, hier by, en het goede hart, dat zy u toedraeght: aenvaert de leſte gaven van uw maeghſchap: o eenige van 't maeghſchap, die mijnen Aſtyanax gelijckt: zoo was hy van oogen, zoo van opzicht en wezen; en nu zoude die bloem, even out als ghy, te gelijck met u opluicken. Ick op mijn vertreck ſtaende, ſprack hen noch voor het leſte aen, terwijl de tranen over mijn wangen liepen: nu vaert wel in der eeuwigheit: ghy hebt uwen noot verwonnen: wy moeten noch van 't eene gevaer in 't ander omſuckelen: uw ruſt is al geboren: ghy behoeft geen zee te ploegen, nochte naer het eeuwigh deinzende lant van Auſonie om te zoecken. Ghy ziet hier Xanthus, en het nieuwe Troje met uwe eige handen gebouwt; doch ick wenſch met eenen beſtendiger zegen, en den Grieckken min in den wegh dan d'oude ſtadt. Wanneer ick den Tiber ingevaren, de landen naeſt aen den Tiber gelegen, en de muren aen mijne lantsluiden geſchonken, kome te zien; dan zullen wy namaels de ſteden, en volcken van Epirus en Hesperie (die elckandere in maeghſchap en bloet beſtaen, en eertijts uit Dardaen en eenen zelven ſtam geſproten, oock een zelve avontuur uitſtonden) door den bant van vrientſchap vereenigen, en beide de Trojens in een ſmelten: doch dat blijve onze nakomelingen bevolen.

Wy worden over zee gevoert langs Ceraunie, de kaep naeſt hier

aen gelegen, en waer langs men naer Italie vaert en de wegh te water ruim zoo kort valt. Middelerwijl daelt de zon, en de duiſtere ſchaduwe bedeckt de bergen. Wy loten om het roeien, en ſpoeien, en vallen in den ſchoot der gewenſchte landouwe, langs het water; en ververſchen ons op het drooge zant, daer de vermoeiden uitruſten. De nacht van de uren aengevoert, was noch niet aen de Noortlijn geſtegen, als Palinuur, die nimmer ſlofte, van een bultzack oprees, zagh hoe de wint woey, en het hooft eens in de lucht ſtack om te luiſteren, en te letten, hoe de ſtarren aen den ſtillen hemel ſtonden. Hy zagh den Boer, en de natte Regenſtar en beide de Beeren, en Orion in zijn gouden harnas. Na dat hy den hemel klaer en helder bevont, ſtack men de trompet van de kampanje, dat het klonck. Wy lichten onze ankers, en breiden de vleugels onzer zeilen uit, en ſpoeden voort. Nu begoſt de morgenſtont te blozen, het geſtarrente onder te gaen, als wy van verre donckere heuvels, en Italie, noch laegh voor ons leggen zagen. Achates riep eerſt: Italie, Italie: al het bootsvolck groette Italie blijdelijck en met luider kele. Toen liet vader Anchiſes eenen grooten barckemeier vol wijn ſchencken, dat het ſchuimde, en om hoogh op 't achterſchip ſtaende, riep aldus de Goden aen: o Goden, die, te water en te lande, over wint en weder gebodt hebt, verleent ons ſpoedige reis: geef ons voor wint. De wint wackert aen: het koelt naer wenſch: de haven leit dicht voor ons open, en wy krijgen den burgh van Minerve en hare kerck in in 't gezicht. Het bootsvolck haelt de zeilen in, en went de voorſtevens naer ſtrant toe. De haven loopt van het ooſten met een' boght binnewaert; de ſteenklippen daer dwers voor leggende, keeren de zoute baren, die hier op breken, dat het ſchuimt: de haven ſchuilt 'er achter: de rotſen, zoo hoogh als torens, reicken van wederzijde hare armen uit, gelijck dubbele muren, en de kerck wijckt wat van den waterkant af. Hier zagh ick het eerſte voorteken, vier ſneeuwitte paerden, verre van elckandren, in 't velt het gras afſnoejen: en vader Anchiſes riep terſtont: o uitheemſche landouw, ghy zeght ons oorloogh aen: paerden worden ten oorloogh toegeruſt: dusdanige dieren dreigen ons met oorloge: evenwel die zelve dieren gewenden naderhant den wagen te trecken, en onder juck geſpannen, naer den breidel te luiſteren. Daer is noch hoop van vrede. Wy aenbidden de heilige Godtheit van de ſtrijtbare Pallas, die d'eerſte ons van blijſchap juichende, verwellekomt. Wy behangen onze hoofden voor d'altaren met eenen Frygiaenſchen ſluier, volgens Helenus ernſtige bevelen, en dragen de Grieckſche Juno haer brant-

offer kerckplichtigh op. Zoo dra wy onze beloften gefchicktelijck hebben volbroght, zetten wy den boeghfpriet zeewaert in, en verlaten de huizen der Griecken, en de verdachte landen. Hier na ziet men den inham (magh men den roep gelooven) van Herkules te Tarentum. Lacinie, aen Juno toegewijt, hooght recht hier tegen over, en de floten van Kaulonie, en Scylaceum, de kaep, waer op zoo menigh fchip vergaet. Daerna ziet men van verre den Siciliaenfchen Etna uit der zee opftijgen, en wy hooren een geweldigh zeegedruis van verre, en klinckende fteenrotfen, en geluiden van ftemmen op ftrant gebroken: de wadden huppelen op en de barningen worden met zant gemengt. Toen zeide vader Anchifes: gewiffelijck dit is die Charybdis, dit zijn die klippen, die gruwelijcke fteenrotfen, waer van Helenus my wift te zeggen. Luftigh mannen, rept u, redt ons, en te gelijck aen de riemen. Zy volgen zijnen laft, en Palinuur de voorfte van allen, went het fchip over backboort tegens de bruifende baren aen, en al de maets desgelijcks kiezen met roeien en zeilen de zelve zijde. De fchepen rijzen, terwijl men omloopt, hemelhoogh, en dalen, zoo dra het water valt, tot in den diepen afgront. Driewerf hoorde men het geluit uit de holle rotfen opklincken: driewerf zagh men het fchuim berften, en de ftarren befprengkelen. Wy middelerwijl vermoeit, verliezen den wint, tegens den avont; en twijfelende waer wy henevaren, belanden aen de kuft der Reuzen. Een geweldige zeehaven leit 'er, vry van ftorm en onweêr; maer Etna, hier dicht by gelegen, dondert en blixemt 'er gruwelijck, en bederft al wat 'er ontrent leit. By wijlen berft de bergh naer de lucht uit met een zwarte wolck en pickigen omdwarlenden fmoock en gloeiende voncken; en worpt brandende klooten om hoogh, en lickt de ftarren met tongen van vlam. By wijlen braeckt hy rotfen en ingewant van den bergh afgefcheurt, uit zijne keel, en haspelt krack op krack gefmolte fteenen in de lucht, en bernt van den onderften gront op. Men zeit, dat Enceladus lichaem, half gebrant van den blixem, onder dit gevaert beklemt leit, en de geweldige Etna boven op hem gepackt, zijne vlam ten geborfte fchoorfteenen uitfnuift; en zoo menighmael de Reus zijn vermoeide zijde rept, davert en loeit 'er geheel Sicilie af, en de hemel wort met roock bevlochten. Wy, dien ganfchen nacht in de boffchen gefcholen, moeten een onmenfchelijcke fpoockery uitftaen; en kunnen niet zien waer dat geluit herkomt: want daer fcheen geen licht, nochte niet een heldere ftar aen den hemel, maer donkere nevels, en de duiftere midnacht bewimpelde de maen met een wolck.

Des anderen daeghs begoſt het uit den ooſten te dagen, en de dageraet ſchoof de vochtige ſchaduwe van den hemel; wanneer haeſtigh een zeltzaem en miſſelijck ſlagh van een menſch, en heel dor en mager, en deerlijck gekleet uit het boſch voor den dagh komende, zijne handen ootmoedigh naer het ſtrant toe uitſtreckt. Wy zien om, en vernemen een gruwelijcke morſſigheit, den langen baert, en een deken vol kliſſen en doornen om 't lijf; voort ſcheen hy een Grieck. Dees, wel eer gewapent met zijnen vader naer Troje gezonden, de Dardaniſche draght en Trojaenſche wapens van verre ziende, bleef verbaeſt door dat gezicht, een luttel ſtil ſtaen: ſtracks daer na vloogh hy al weenende naer ſtrant toe, en badt aldus: Ick bidde u, om Godts wil, om 't hemelſche licht der zonne, waer by wy leven, o Trojanen, neemt my t' ſcheep, en vervoert my waer het u believe: dat zal my genoegh zijn. Ick beken wel, dat ick een van de Griecſche vloot ben; en, als een ſoldaet, naer Trojes bederf ſtont: maer heb ick met dat ſchelmſtuck den hals verbeurt, zoo ſmijt my in 't water; en verdrinckt my in de wilde zee: moet ick ſterven, het zal my noch een trooſt zijn van menſchenhanden te ſterven. Zoo ſprack hy, viel ons te voet, en bleef aen onze knien hangen. Wy porren hem te melden wie hy zy: uit wat bloet geſproten; wat avontuur hem hier jage. Vader Anchiſes geeft zelf den verſaeghden jongelingk ſtracks de hant, tot zijn verzekeringe. Hy ten leſte wat bedaert van zijnen angſt, ſpreeckt aldus: Ick ben Achemenides, een ſpitsbroeder van den ongeluckigen Ulyſſes, en uit Ithaka, van mijnen armen vader (och, waer hy arm gebleven) Adamaſtus geſproten, met wien ick naer Troje trock. Mijn mackers deze bloetgierige ſpelonck ontvliedende, en van verbaeſtheit hunnen macker vergetende, lieten my hier in dit woeſte Reuzenhol, een huis van binnen geweldigh groot en doncker, en morſſigh van vuil bloet en bloedige ſpijs. De Reus zelf is bijſter langk, en ſtoot zijn hooft aen de ſtarren, en (o Goden, helpt die peſt uit de weerelt) men durf hem naulix aenzien, naulix aenſpreken. Hy leeft by ingewant en zwart bloet der ellendige menſchen. Ick zelf zagh, hoe hy een paer van onze maets, met zijne vuiſt uit al den hoop opgegrepen, en midden in het groote hol op zijnen rugh leggende, tegens de ſteenrots aenklitſte, dat het ſpatte, en al de vloer van bloet en etter dreef. Ick zagh oock, toen hy de zwart bebloede beenders en ſchenckels tuſſchen zijn tanden kraeckte, hoe de laeuwe leden noch lilden in zijnen mont. Dat koſt Ulyſſes niet ongewroken aenzien, nochte d'Ithakaen vergat uit wraeckgierigheit in zoo groot een lijfsgevaer zich zelven met loosheit te be-

helpen: want zoo dra de Reus, zat van braſſen, en in wijn verzopen, zijn hooft nederleggende, en zich in 't hol uitſtreckende om te ſlapen, geweldigh veel etters en brocken, met bloedige wijn gemengt, te keel uitbraeckte; zoo riepen wy met gebeden de groote Goden te hulp, trocken het lot waer elck hem aentaſten zou; ſloegen gelijckerhant eenen ringk rontom zijn lijf hene, en boorden met eenen ſcherpen tuinſtaeck hem uit den norſſen kop zijn eenigh oogh, zoo groot als de volle maen, of een Grieckſche rondas. Zulck een zoete wraeck namen wy ten leſte van den moort onzer mackeren. Maer, o ellendige menſchen, packt u voort, packt u voort, kapt het touw van ſtrant af: want zoo afgrijſſelijck en zoo groot als dees Polyfemus is, die zijn ruige ſchapen in de holle ſpelonck ſluit, en hunne uiers melckt; zulcke hondert andere onnatuurlijcke Reuzen onthouden zich gemeenlijck in deze boght, en doorſnuffelen het hoogh geberghte. Driemael boogh de maen haer horens te zamen, ſedert ick mijn leven hier in boſſchen moſt overbrengen, onder eenzame ſchuilhoecken, neſten van wilde dieren en onbeſchofte Reuzen, die ick van de klippen zagh nederſtijgen, dat mijn hart voor hunne ſtem, en het getrappel der voeten beefde. Ick pluck van de ſtruicken bezien, en ſteenachtige kornoeljen, eenen armen koſt; en houde het lijf by kruiden, met wortel met al uit der aerde geruckt. Overal om trooſt uitziende, zagh ick eerſt deze vloot naer ſtrant toe komen, en quam 'er op aen, het moght dan wezen wie het woude. Het is my genoegh, dat ick dien ſchendigen hoop ontſluipe. Helpt ghy lieden my liever van kant; het is my eveneens hoe ick om hals kome. Naulix ſprack hy dit, of wy zagen den groflijvigen herder Polyfemus, boven op den bergh, onder het vee aentreden, en naer het ſtrant, daer hy dagelijcks komt, toeſtappen: een afgrijſſelijck geweldigh groot wanſchapen gedroght, van zijn eenigh oogh berooft. Een geknotte pijnboom is zijn ſtaf, en onderſtut hem in het gaen. Ruige ſchapen, zijn eenigh vermaeck, vergezelſchappen hem: aen den hals hangt de fluit, die zijn quellaedje verzacht. Het ſtrant af in bare zee komende, zoo wieſch hy het bloet van zijn loopende oogh af, dat hem uitgeboort was; en op zijn tanden knarſſende, gingk midden door de golven, zonder d'ockſels eens nat te maecken. Toen zetten wy al verbaeſt het van verre op de loop, en namen den verlegen man, die het wel verdiende, binnen boort, en kapten al ſtil het touw af, en wacker aen de riemen vallende, gingen over het water ſtrijcken. Hy roock het, en quam op dat gedruiſch aenſtappen: doch hem onmogelijck ons met zijne hant te bereicken, en in d'Ioniſche golven met naloo-

pen t'achterhalen, zoo ſtack hy zulck een afgrijſſelijcke klock op, dat 'er al de zee en het water af beefden, d'Italiaenſche bodem dreunde en daverde, de boghtige ſpeloncken van Etna loeiden. Maer de Reuzen, in de boſſchen en op de hooge bergen, door dien kreet opgeweckt, vallen plotſeling naer de zeehavens toe, en bedecken het ſtrant. Daer zien wy de ſpitsbroeders van Etna by een ſtaen, den kop in de lucht ſteken, en te vergeefs ons overdwers aengrimmen: een afgrijſſelijck gezelſchap: gelijck hemelhooge eicken, en cypreſſen, met hun bezien geladen, de kruin om hoogh ſteecken, in het ſteile boſch aen Jupijn, en het woudt aen Diane toegeheilight. Een groote ſchrick jaeght ons om voort te ſpoeden, de touwen overal los te rucken, de zeilen by te zetten, en recht voor wint af te loopen. Hier tegens vermaent ons de raet van Helenus recht in 't midden tuſſchen Scylle en Charybdis door te varen, en het byſtere gevaer des doots te vermijden; weshalve men goet vont liever onzen koers te veranderen, en beſloot weder te rugh te zeilen. Maer zie Boreas begoſt uit het enge Pelorus te blazen, en men vaert voorby den mont van Pantagie, uit natuurlijcke rotſen gegroeit, en langs den inham van Megare, en het lage Thapſus. De reisgenoot van den ongeluckigen Ulyſſes, Achemenides, den zelven wegh weder te rugge varende, toonde my alle die plaetſen. Een eilant leit voor den boezem van Sikanie, tegens over het waterrijcke Plemmyrium; de vooronders noemden het Ortygie; men zeit dat d'Alfeus, een vliet van Elis, onder de zee heimelijck doorboorende, eenen wegh vondt, die, o Arethuſe, nu door uwen mont vloeiende, zich met de Siciliaenſche baren mengt. Wy eeren, niet zonder laſt, de groote Godtheit der zelve plaetſe; en geraken hier na boven den vetten klaigront van Helorus, dat nu blanck leit. Daer na gaen wy ſtrijcken, dicht langs de hooge klippen en de kaep van Paſchijn; en van verre doet zich Kamarine op, dat men, volgens Apolloos orakel, niet reppen moght; en de Galaſche ackers, en geweldige ſtadt Gela, naer heuren ſtroom genoemt. Hier na vertoont het ſteile Agragas, eertijts een aenfockſter van brave paerden, zijne heerlijcke muren van verre; en o palmrijck Selinus, ick ſtreef u met een wackere koelte voorby, en vaer langs de Lilybeeſche wadden, al harde klippen, die onder water leggen. Daer na krijgh ick de haven en onluſtige ree van Drepanum. Hier, na zoo veele ſtormen in zee uitgeſtaen, verlies ick vader, helaes! den eenigen troost en verquickinge in alle voorvallende zwarigheden en bekommeringen. O allerlieffſte vader, hier begeeft ghy my, van langwijligh omſuckelen afgemat: te vergeefs,

helaes! berghde ick u uit zoo groote gevaerlijckheden: en Helenus, de Waerzegger, die my zoo vele rampen voorzeide, nochte de vervloeckte Celeno ſpelden my deze droefheit niet. Hier was d'uiterſte pael van alle mijn omſuckelinge. Dit was het honck van de langdurige reize; en van daer ſcheidende, dreef een Godt my aen uwe kuſten. Aldus verhaelde vader Eneas, terwijlze alle te zamen toeluiſterden, den ondergangk van Troje, en zijne ballingſchap, hem van boven opgeleit, en hier mede volendende, zweegh ten leſte ſtil, en gingk ruſten.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Na den ondergangk van Troje wort Eneas, door d'orakels en voortekens der Goden aengeport om in ballingſchap te gaen. — Hy gaet t'zeil, belandt in Thracie, bouwt 'er een ſtadt, offert, en pooght taeken uit der aerde te trecken, die druipen van bloet. — Dies verſchrickt hy, en hoort de ſtem van Polydoor, hier door Polymneſtor vermoort: weshalve men geraden vint dezen bodem te verlaten, en naer Delos vaert. — Anius wellekomt daer Anchiſes en Eneas, die bidt Apollo om een geluckige reis, die raet hem naer het lant zijner voorouderen te trecken: waer by Anchiſes Kreten verſtaet, en vermaentze derwaerts te zeilen. — Men verlaet dan Ortygie, en komt in Kreten, daer Eneas een ſtadt bouwt, doch wort geplaeght: dies vermaent Anchiſes hen weder naer Ortygie om beſcheit te varen: maer de Huisgoden verſchijnen Eneas, ſpellen de toekomende heerlijckheit der Trojanen, en raden hen naer Auſonie te trecken. — Men ſteeckt in zee, en geraeckt in de Strofades, by de Harpyen, die beſpringen de tafels der vlughtelingen, doch worden verjaeght, dies deze gedroghten verbittert, hun den toekomenden honger ſpellen. Men vaert van hier, voorby Zacynthus, Duluchium, Samos, en Ithaka, naer Leukas, en viert by Aktium de ſpelen van Ilium. — Van hier varenze langs Epirus de haven van Chaonie in, en komen te Buthrotum, daer Andromache Eneas aenſpreeckt, die naer heur avontuur vraeght, het welck zy verhaelt — Ondertuſſchen komt Helenus zijne lantslieden wellekomen, en in 't hof onthalen, Eneas vraeght hem naer den veiligſten wegh, om in Italie te geraken. — Helenus dient hem op zijn vraegh, en wijſt hem wegh en middel aen. — Na deze vermaninge beſchenckt Helenus hem rijckelijck, en Andromache het kint Askaen, en Eneas neemt verlof. — Men vaert neffens Ceraunie, en Palinuur let 's nachts op wint en weder. — Met den dagh komt Italie op, en zy begroeten Italie, en loopen d'eerſte haven van Italie in; daer zagh Eneas vier witte paerden, een voorteken des toekomenden oorlooghs — Hier na zien de Trojanen Tarentum, Lacinie, Scylaceum, en den bergh Etna; dies raet Anchiſes Charybdis te vermijden, en zoo lant men in Sicilie. — Met den dagh komt hier Achemenides voor den dagh, bidt de Trojanen om mede te varen, en verhaelt Anchiſes zijn avontuur. — Onder dit verhael zien de Trojanen Polyfeem genaken, en ſteken af: Polyfeem volghtze, en gilt dat het over de zee klinckt, waerop de Reuzen voor den dagh komen; een afgrijſſelijck gezelſchap, zoo groot als gewijde eicken en cypreſſen. — De Trojanen varen ſnel voort, vermijden het gevaer van Scylle en Charybdis, voorby Pantagie, langs Megare en Thapſus, naer Ortygie, langs Helorus, en Pachijn, en zien Karmarine, Gela, Agragas, Selinus, en de Lilybeeſche wadden: en belanden te Drepanum, daer Eneas vader ſterft, met wiens lijckklaght de Helt zijn verhael beſluit, en gaet ruſten.

HET VIERDE BOECK.

INHOUDT.

Koningin Dido op Koningk Eneas, tot razens toe, van minne verflingert, openbaert deze inwendige quellaedje haer zufter Anne, die haer tot huwen aenport. Juno, om Eneas gemackelijcker buiten Italie te houden, handelt met Venus, op datze, met hare gunft, hem aen Elize magh uitbefteden, en toont by wat middel dit allervoeghlijckft kan te werck geftelt werden. 's Anderendaeghs rijden Eneas en Dido ter jaght, daer Juno, terwijl elck op wilt vlamt, onvoorziens een onweder verweckt, dies loopt een ieder zijns weeghs, om te fchuilen, en Dido en Eneas treffen elckandere in een zelve fpelonck aen, en paren hier ter quader ure. Jupijn ondertuffchen over ftach gefmeten, door de gebeden van Iärbas, Koningk van Getulie, (geftoort, overmits zy hem weigerende, eenen vreemdelingk aenfloegh) zent Merkuur aen Eneas, hem belaftende den bodem van Afrika te ruimen, en naer Italie te zeilen: weshalve hy, Jupiters gebodt gehoorzamende, de maets beveelt heimelijck vaerdigh te maecken al wat tot de reis vereifcht wort. Dido rieckende, hoe men de vloot toerufte, en wat zijn wit was, haelt hem fchendigh over [1]), en pooght vergeefs met gebeden en tranen, zoo door zich zelve, als door hare zufter, den Trojaen van zijn opzet af te trecken. Eneas, wederom in den flaep van Merkuur gewaerfchuwt, licht te midnacht zijn ancker; dies de Koningin, door wanhoop verruckt, binnen in 't hof, eenen houtftapel toeftellende, en Barce, Sicheus voefter, van der hant fturende, de borft in 't zwaert ftoot.

Dat Koningklijck verhael, en 's mans doorluchtigheit,
Ontvonckt de Koningin, die raet leeft met haer zufter,
En offeringewant: en van de min verleit,
Haer hart zoeckt op de jaght, in een fpelonck; ja bluft 'er
Dien onverzaden brant, en paft op eer noch faem,
En terght den nagebuur, tot dat Merkuur gezonden,
Den Vorft de vlught belaft, in 's grooten Vaders naem;
Dies acht hy raet noch klaght, maer kieft de weecke gronden.
Zy ziet hem van haer tinne ontvlieden met de vloot,
En flucks de borft in 't zweart, getrooft zich zulck een doot.

1) *Haelt hem fchendigh over:* wy zouden nu zeggen: „haalt hem *door*."

Maer de Koningin nu al een poos zwaerlijck van minne gewont, voedde vaſt die wonde in haer harte, en quijnde heimelijck aen een brandende minnekoorts: t'elckemale ſchoten haer des mans menighvuldige deughden, en menighvuldige eere, by zijn volck ingeleit, in den zin: zijn wezen en verhael ſtaen in haer harte geplant, en zy kan van bekommeringe niet ſlapen. 's Anderen daeghs, toen de dagh aenbrack, het bedaeude kleet des duiſteren nachts van den hemel ſchoof, en de lamp der zonne het aertrijck toelichtte, ſprackze qualijck beraden, hare zuſter, waer mede zy wel overeen droegh [1]), aldus aen: Anne zuſter, wat beduit dit, dat ick legh en mael, en van ontſtelteniſſe niet ruſten kan? Wat een treffelijck man heeft nu zijn verblijf in ons hof genomen! Hoe braef is hy van opzicht [2])! hoe onverſaeght en dapper in den oorlоogh! Zeker ick geloof vaſtelijck, en niet zonder reden, dat hy van Goden geſproten is: want bloohartigheit is een kenteken van een onedel gemoedt. Och, door al wat gevaerlijckheden is hy gerolt en geſolt! Wat verhaelde de man al oorlogen, die hy uitvoerde! Had ick niet vaſt in mijn gemoedt beſloten en opgezet voortaen my aen niemants echt te verbinden; ſedert het in 't eerſte huwelijck my door mijn mans doot buiten mijn giſſing gingk; en berouwde my niet dien dagh, dat ick oit trouwde: miſſchien zou ick my dees eene reis noch kunnen te buiten gaen: want om de waerheit te zeggen, Anne zuſter, ſedert de doot van Sicheus, mijnen ongeluckigen man, en dat het hofheiligdom van dien broedermoort beſprengkelt, het huis verſtroit wiert; heeft dees alleen, mijn hart en zinnen bewogen, en mijn opzet aen 't ſlibberen, den voet gezet. Ick gevoel dat ick weder van liefde blaeck, als eertijts: maer liever verzonck ick levendigh in d'aerde: liever had ick dat Godt Jupiter my met den donder ſloegh, en naer den duiſteren helſchen afgront ter zielen, by die bleecke zielen, zont, eer ick mijnen eerlijcken naem zou ſchenden, of den bant der belofte zoo ſchaemteloos breken. Hy, op wien ick eerſt mijn zinnen zette, heeft mijn hart en liefde wech; hy behouze en bewaerze by zich in zijn graf. Zoo ſprekende ſchreideze haren boezem nat van tranen, die langs hare wangen afbiggelden: en Anne antwoorde hier op: o zuſter, die ick liever heb dan het licht, dat aen den hemel ſchijnt, zult ghy alleen uw jonge jaren treurigh en ongehuwt ver-

1) *Waar mede zy wel over een droegh:* d. i.: „waarmede zy zich wel verſtond."
2) *Opzicht:* zie Deel IV, blz. 564.

flijten, zonder inmermeer lieve kinders, vruchten des huwelijx, te zien? Meent ghy dat uw gemael in het graf, of zijn geeſt, zich dit belge? En ſchoon het waer zoo: geene mans koſten u, die vaſt treurde, eertijts bewegen; geene van Lybie, nochte Iärbas, nochte andere zeeghaftige en maghtige Vorſten in het rijcke Afrika, te vore van uwe Tyriers afgeſlagen: zoudt ghy daerom oock eenen Vorſt afſlaen, daer uw zin op valt? Bedenckt ghy niet eens op wat bodem ghy hier gezeten zijt? Aen d'een zijde leggen de Getuliſche ſteden, een volck met geene wapenen te dwingen; en het breideloozе Numidie, en zorgelijcke zantplaten; aen d'andere zijde de drooge en dorre zantzee, daer men van dorſt verſmacht; en de Barceen, die wijdt en zijt ſtroopen. Wat wil ick uw broeders dreigementen ophalen, en d'oorlogen, die Tyrus over den hals kunnen komen? Gewiſſelijck het ſchijnt, dat de Goden uit den hemel, en Juno, die ons begenadight, de Trojaenſche ſchepen herwaert aen ſtuurden. Zuſter, wat wil dit, by uw leven, noch een geweldige ſtadt worden! Hoe wil dit Rijck toenemen, door zulck een huwelijck! Hoe heerlijck wil de naemhaftigheit van Fenicie het hooft opſteken, door den nadruck onzer wapenen, met die van Troje geſterckt! Hou ſlechts by de Goden aen met offeren en bidden: en onthael den gaſt zoo wel ten hove, dat hy zich hier vergete; terwijl de winter op zee uitbuldert, Orion het hooft vol buien hebbende, de vloot beſchadight, en het geen vaerbaer weder is. Met dusdanigh een aenſpraeck holpze voort den brant in 't harte, 't welck alree van liefde ontvonckt was; en zy gaf haer beduchte zuſter voort goede hoop, zoo datze haer belofte brekende, die ſchaemte uittrock. Eerſt gaenze ter kercke, en verzoecken dat de Goden het voornemen zegenen. Zy ſlachten kerckplichtigh uitgeleze ſchapen voor Ceres, inſtelſter der huwelixwetten, Febus en vader Bacchus; boven al voor Juno, bewintsvrouwe van huwelixzaken. D'overſchoone Dido met den offerkop in de hant, giet den wijn uit op de ſtar van een witte koe; of komt in 't gezicht der Goden, naer de vette altaren aentreden, zet eenen feeſtdagh in om t'offeren; en gapende na d'opgeſnede borſt van het offervee, leeft met lillende ingewant raet. Och, blinde en onwetende offerwichelaers, wat kunnen kerckbeloften of kercken en offerhanden een kranckzinnige minnareſſe baten? Ondertuſſchen verteert de minnevlam het weecke mergh, en zy draeght heimelijck een wonde in hare borſt. D'ongeluckige Dido blaeckt, en loopt al razende door de ganſche ſtadt zwieren; gelijck een hinde, onverhoets met eenen pijl van den jager, in de Kretenſer boſſchen, van verre geſchoten, dat het vlugge

yzer, buiten zijn weten, in haer lijf bleef ſteken; dies zy vaſt door Dikteeſche wouden en wildernisſen vlught, terwijl het dootlijck riet haer in de zijde ſteeckt. Nu leit Dido Eneas langs de veſten met zich om, en toont hem de Sidoniſche rijckdommen, en de ſtadt, dieze bouwde. Zy begint te ſpreken, en blijft midden in haer rede ſteken. Nu verlangtze, met het vallen van den avont, wederom aen den diſch te gaen; en de kranckhoofdige verzoeckt noch eens den ondergangk van Troje te hooren, en ziet hem noch eens de woorden uit den mont. Na het ſcheiden van de maeltijt, wanneer de maen noch niet op is, de ſtarren, over de Noortlijn weder aen 't nederdalen, haer raden zich te ruſt te begeven; dan mijmertze alleen en eenzaem in heur kamer; gaet nederleggen op het bedde, daerze hem nu miſt, en hoort en ziet noch den helt in zijn afwezen: of houdt, door 's vaders verbeeldinge bekoort, Askaen, zijn zoontje, op den ſchoot; ofze zoo haer onuitſprekelijcke liefde paejen kon. De begonne torens rijzen niet: de jeught oefert zich niet in de wapenen; nochte men bouwt 'er havens of borſtweeringen tegens gewelt: alle die geweldige werken van muren en toornen en gevaerten, ten hemel toe opgehaelt, blijven ten halve ſteken.

Zoo ras Jupijns waerde gemalin, Saturnus dochter, wiſt dat Dido met zulck een peſt beſmet was, en van minne razende, op haren naem en faem niet langer paſte; gingze Venus met dusdanige woorden aen: gewisſelijck ghy en uw zoon zult dapper eer inleggen, heerlijck triomfeeren, en eenen grooten en roemwaerdigen naem behalen, zoo een eenige vrouw door het bedrogh van twee Goden in 't net geleit wort: want my is niet heel onbekent, hoe ghy voor onze veſten vreeſt, en de huizen van het hooge Karthago by u verdacht zijn. Maer wat zal het einde hier van wezen? of waer toe is nu zulck een ſtrijt van noode? wat, laet ons liever een eeuwigh vredeverbondt en huwelijck ſluiten: ghy hebt nu al het geen, waer naer ghy uit al uw hart verlangde: Dido blaeckt alree van minne, en de razende liefde zit haer tot in het mergh van 't gebeente. Laet ons dan deze volcken door onderlinge gemeenſchap onder een ſmiltende, gelijcker hant door een hooft regeeren. Bewilligh dat de Frygiaen over hen heerſchappy voere, en de Koningin van Tyrus aen hem uitbeſteed werde. Venus haer geveinſtheit rieckende, en datze dit ſlechts voorſtelde, om het Rijck van Italien onder het gebiet van Libye te brengen, diende haer aldus hier op: wie is zoo van zinnen berooft, die dit zou afſlaen, of met u hier over willen ſtrijt voeren? wou 'er ſlechts het geluck toeſlaen. Maer het nootlot houdt my in

bedencken, of Jupiter oock gezint zy de ballingen van Tyrus en Troje tot eene ſtadt te ſmilten, en beſtemme die volcken onder een te mengen, en door een zelve verbont te vereenigen. Ghy zijt zijn gemalin: u voeght het beſt hem te ſmeken, en zijnen zin t'ondertaſten: ga ſlechts voor, ick zal u volgen. Toen heeft de Koningklijcke Juno haer alzoo bejegent: laet dat werck op my aenkomen. Nu zal ick u in 't kort, let 'er op, berichten, op wat manier men, 't geen voor de hant is, kan uitwercken. Eneas en Dido, op hem zoo jammerlijck verſlingert, maecken zich vaerdigh, om morgen vroegh, zoo ras de zon opgerezen, haer ſtralen over 't aertrijck ſchiete, t'zamen in 't boſch ter jaght te gaen. Terwijl dan de vleugels der jageren te paerde het woudt met netten beſpannen, en angſtigh herwaert en derwaert op het wilt aenvliegen, zal ick dit paer eenen ſlaghregen en hagelbuy op het lijf gieten, en donderen, dat 'er hemel en aerde af davere. De hovelingen het donckere onweder te gemoet ziende, zullen het op loopen aenzetten; Dido en de Trojaenſche Vorſt elckandere in een zelve ſpelonck aentreffen; ick by der hant zijn, en beſtemt ghy dit met my, hen getrouwelijck paren en hun harten verbinden. Hier zal men bruiloft houden. De Godin van Cyprus, niet vreemt van dit verzoeck, bewillighde het, en loegh om dien loozen vont. Ondertuſſchen quam de dageraet uit den Oceaen in het ooſten oprijzen, en de friſſche jeught teegh, zoo ras de zon opquam, de poort uit naer buiten toe, geladen met geboete netten, koorden en zwijnſprieten met een breet yzer beſlagen. Masſyliſche ruiters [1]) en maghtigh veel winthonden en bracken, ſcherp van reuck, komen daer aengeſprongen. De Puniſche Heeren ſtaen voor de poorte van 't hof, en wachten vaſt de Koningin, die noch in haer ſlaepkamer blijft dralen. Daer ſtaet de klepper, koſtelijck met eenen gouden toom en ſcharlaken behangſel uitgeſtreken, en ſpeelt, al brieſchende van moedigheit, op het montſtuck, dat het ſchuimt. Ten lange leſte komtze met al haren ſtoet en ſleep voor den dagh, en heeft eenen Sidoniſchen jaghtrock met een geborduurde lijſt aen, eenen gouden pijlkoker op den rugh, het hair met gout opgeſnoert, en haer purperen kleet met een goude gespe opgehaeckt. De Frygianen en de vrolijcke Julus vergezelſchappen haer; en Eneas zelf, in ſchoonheit boven alle anderen uitſtekende, geleitze, en ſchickt zijn volck in orde: gelijck Apollo, wanneer hy Lycie, daer hy overwinterde, en de vlieten van Xanthus verlaet, om in de lente Delos, zijn moeders eilant, te gaen bezoecken, en zijn offerreien aen te voeren.

1) *Masſyliſche ruiters* voor „Afrikaanſche."

De Kretenfers, Dryopen [1], en geblanckette Agathyrfen [2]) mengelen zich dan rontom d'altaren luitruchtigh onder een. Apollo toit zijn lange locken, die om het hooft zwacien, vlechtze met groen loof, en ftricktze met goude fnoeren op: en treet ruftigh met den pijlkoker, die op zijnen rugh rammelt, over de heuvels van Cynthus [3]) hene. Zoo weits quam 'er Eneas oock aen: zulck een brave ruftigheit blonck hem ten aenfchijn en oogen uit. Endelijck om hoogh op de bergen, en buiten 's weeghs, ontrent de fchuilhoecken gekomen, begoften de wilde geiten [4]) aen de fteenrotfen af te fpringen, en over de heuvels hene te rennen. Aen den anderen kant vliegen de harten by heele troepen van 't geberghte, en ftuiven over vlacke dalen en zandige duinen [5]) hene. Maer het kint Askaen vermaeckt zich met een moedigh paert, midden in de dalen, en rent nu 't eene nu 't andere wilt voorby, en wenfcht en belooft Diane haer deel van den buit, indien hem onder dit weerloos wilt een fchuimbeckende everzwijn, of roffen leeuw, van 't geberghte in den mont kome loopen. Middelerwijl betreckt de lucht, en begint het afgrijffelijck te donderen: daer op volgen flaghregens en hagelbuien: de Tyrifche en Trojaenfche jeught, en de Dardaner, Venus neef, loopen beangft overal elck hunnes weeghs over het velt, om ergens onder dack te fchuilen: heele ftroomen ftorten ten bergh af. Dido en de Trojaenfche Vorft geraecken in een zelve fpelonck by elckandere: en eerft gaf d'Aerde, daer na Juno, de bruiloftsgodin, een voorteken: het weerlichte; de lucht nam kennis van hunne bruiloft, en de Berghnymfen huilden boven op de fteile fteenklip. Die dagh was eerft een oirzaeck van haere doot, en eerft een oirzaeck van haren val: want Dido pafte voortaen op goet nochte quaet gerucht, nochte hielt haer minne langer voor fluickery; maer gaf uit aen dien helt verlooft en getrouwt te zijn: met dezen deckmantel zochtze haren misgreep te bewimpelen.

Terftont loopt de Faem, de fnelfte plaegh van allen, door al de groote fteden van Libye: zy leeft wanneerze ergens meê magh om-

1) *Dryopen:* een Griekfche volksftam.

2) *Agathyrfen:* een Scythifche volksftam, die, volgends de noten-fchrijvers op Virgilius, den „Noordfchen Apollo" huldigden. Men moet echter bedenken, dat zoodanige noten gefchreven werden in een tijd, toen men nog de Noordfche mythologie uit Tacitus leerde, en op diens fpoor nog Wodan met Mars, Thor met Jupiter, Freja met Venus, enz. verwisfelde, ja alle godheden benoorden Italiën voorftelde als kopyen, naar Griekfche of Romeinfche godheden. De Latijnfche fchrijvers, Virgilius niet uitgefloten (en zijn kommentatoren op zijn voetfpoor) hebben altijd gehandeld als zekere Paryzenaar, die, te Lyon komende, en op zijn vraag, hoe de rivier heette, die hy voor zich zag, vernemende dat men haar *la Saône* noemde, uitriep: *chez nous, nous appelons ça la Seine.*

3) *Cynthus:* een berg op 't eiland Delos, naar welken Apollo en Diana meermalen Cynthius en Cynthia worden genoemd.

4) *Endelijck om hoogh.... gekomen, begoften de wilde geiten:* zoo als er hier ftaat, is 't, als of de wilde geiten om hoog waren gekomen. De aart onzer taal vorderde: „*toen men* om hoog.... *gekomen was....* begonnen" enz.

5) *Zandige duinen:* hier komt weêr de oude logeergast van Baeck voor den dag. Van die duinen fpreekt Virgilius geen woord.

loopen, en loopt hoe langer hoe ſneller. In 't eerſte houdt de vrees haer onder: ſtrax daerna ſchietze op tot aen de lucht, zoo datze met de voeten d'aerde, met het hooft de wolcken raeckt. Men zeit, dat d'Aerde, haer moeder, door der Goden gramſchap tot wraeck geterght, deze, de jongſte en ſlimſte van alle haer gebroetſel, na Ceus en Enceladus [1]) baerde; een gruwelijck geweldigh groot gedroght, ras te voet en ſnel in 't vliegen; het welck ('t luidt zeltzaem) zoo veel wackere oogen, zoo veel tongen, zoo veel ſnaterende monden, zoo veel opene ooren, als veders over zijn lijf heeft: het vlieght en ſnort by doncker nacht midden tuſſchen hemel en aerde; en de zoete ſlaep luickt nimmermeer zijn oogen: by dage ſtaet hy op ſchiltwacht boven op de huizen, of hooge torens, zet menighmael groote ſteenen overendt, en verbreit zoo wel logentael en achterklap, als waerheit. Deze, hier in groeiende, blies toen alle volcken d'ooren vol, en zette met ſtijve kaecken t'effens uit wat 'er gebeurt en niet gebeurt, en hoe Eneas, van Trojaenſchen bloede geſproten, hier gelant was, dien de ſchoone Dido zich gewaerdighde aen te ſlaen: hoeze nu in ſchandelijcke wellufſten verzopen, en hun Rijcken verachteloozende, al den winter in overdaet en liefkoozery overbroghten. De ſnoode Godin geeft dit elck in den mont, en eensgangs naer Koningk Iärbas zwierende, verbittert en rockent hem op met deze mare. Hy uit Ammon [2]) en Garamantis [3]) een geſchaeckte Nymf, geſproten, had in zijn breetſtreckende Rijck hondert altaren, hondert geweldige groote tempels, Jupijn ter eere geſticht, en hem altijt bernende lampen, een gedurigh kercklicht toegeheilight, daer de zercken van den bloede des offervees dreven, en festoenen en geſchakeerde roozenhoeden de pijlaeren vercierden. Men zeit dat hy, dol van ſpijt, en verbolgen om zoo verdrietigh een tijding, midden onder de beelden der Goden, en voor d'altaren zijn handen ten hemel opheffende, Jupiter ootmoedighlijck en vierigh aldus gebeden hebbe: O almaghtige Jupiter, wien het Mauruſiſche volck [4]) op de bancktapyten bancketteerende, nu den offerwyn ter eere toeplengt; ziet ghy dit zoo koel en met goede oogen aen? Of vervaert ghy, o vader, wanneer het dondert, en blixemt, ons ſlechts met een looze grijns? en ſlickert het weerlicht, en dreunt en verſchrickt ons de donder in de wolcken, zonder te raken? Een vreemde vrouw, aen onze ſteigers opgezet [5]), en die voor

1) *Ceus en Enceladus:* reeds meer genoemde Reuzen of Titan.

2) *Ammon:* de Jupiter van Libyen.

3) *Garamantis:* geen eigen naam: ſommige Libyſche volkſtammen, waarover in den *achtſten Herderskout*, blz. 64, bereids is geſproken, werden Garamanten genoemd: en 't woord beteekent hier alzoo waarſchijnlijk: „een Garamantisch" — voor „een Libysch — meisjen.

4) *Het Mauruſiſche volck* voor „het *Mauriſche* of *Moorſche.*"

5) *Aen onze ſteigers opgezet:* weder een echt Amſterdamſche uitdrukking.

geringen prijs een ſtadt bouwde; en wie wy het ſtrant en eenen behantveſten gront [1]) gunden, om te beploegen; zulck eene heeft ons huwelijck afgeſlagen, en Eneas voor heere des Rijcks aengenomen: en die Paris met zijn laf en ontmant gezelſchap; een die zijn hair balſemt, en den Meoniſchen mijter onder de kin knoopt [2]); znlck een houdt nu hof met zijn geſchaeckte vriendin; en wy offeren quanſuis gaven in uwe kercken, en zoecken ſlechts eenen ydelen naem.

D'almaghtige vader verhoorde zijn gebedt, die de handen aen het altaer uitſtreckte, en keerde hier op het gezicht naer de Koningklijcke muren, en de gelieven toe, die hunnen eerlijcken naem en faem in den wint ſloegen. Toen ſprack hy Merkuur aldus aen, en belaſte hem dit: voort, mijn zoon, ga hene: roep den weſten wint by der hant, en gly op uwe ſlaghveders door de lucht naer beneden toe, om den Dardaenſchen Vorſt (die nu te Karthago, by de Tyriers, blijft ſammelen, zonder eens om te zien naer de ſteden, hem by nootlot toegeleit) aen te ſpreken, en hem mijnen laſt, op het ſpoedighſte, over te dragen. Zijn overſchoone moeder beloofde ons dit niet van hem, en berghde daerom zijn leven tweemael uit der Griecken handen; maer verzekerde dat hy de man zou wezen, die Italie, zwanger van heerſchappye, en brieſchende van oorlooghsmoedt, noch zou regeeren, d'afkomſt uit Teucers hoogen ſtam geſproten, wijt uitbreiden, en den geheelen aerdbodem wetten voorſchrijven. Indien d'eere van zoo gewightige zaken zijn hart niet eens ontvoncke, en de vader het niet de pijn waerdigh achte, eigen lofs halve, aen dat zware ſtuck te heffen; zal hy dan zijnen zoon Askaen den burgh van Rome benijden? Wat bouwt hy daer? Of wat voordeel ſtaet hem te verwachten van ſtil te blijven leggen, by een volck dat hy te vyant heeft? En waerom ziet hy niet eens om naer zijn Auſoniſche ſpruiten, en de landen van Lavinie? Dat hy t'zeil ga: dit is het ſlot van mijn bevel: ghy zult mijn gezant hier in wezen. Zoo ſprack Jupijn, en de zoon maeckte zich gereet, om den laſt van zijnen grooten vader in 't werck te ſtellen; en bondt eerſt aen zijne

1) *Eenen behantveſten gront:* hiermede kan V. gemeend hebben, of: „een grond by Vorſtelijk handvest verleend," of ook wel „een grond, die aan de Rijkswet onderworpen of cijnsbaar bleef," of eindelijk: „een grond, waar de begiftigde vrijelijk handvesten aan verleenen," met andere woorden: „vrijelijk over beſchikken mag." Een uitdrukking, die zich tot zoo verſchillende opvattingen leent, kan zeker niet om haar duidelijkheid geroemd worden: misſchien was zy voor Vondels tijdgenooten helderder, en in allen gevalle kon hy zich daarmede verontſchuldigen, dat de uitdrukking van Virgilius: *cuique loci leges dedimus*, evenzeer dubbelzinnig is, althands aan de kommentatoren evenzeer tot tegenſtrijdige verklaringen ſtof verſchaft heeft.

2) *Den Meoniſchen mijter onder de kin knoopt: Meonisch* ſtaat hier voor *Lydisch*. De Lydiërs en Frygen droegen het hoofd met een *myter* of „hooge, voorover gebogen muts" bedekt, en — zoo omdat de Lydiërs over 't algemeen als verwijfd werden aangemerkt, als omdat het dragen van een myter later by Grieken en Romeinen gewoonlijk uitſluitend by de lichte vrouwen in zwang raakte — de uitdrukking wordt hier in verwijtenden zin gebezigd, om Paris als hoerachtig van nature voor te ſtellen.

hielen de gulde vleugels, die hem ſnel, op den wint door de lucht, te gelijck over water en lant henevoeren. Daer na nam hy zijn roede, waer mede men de bleecke zielen uit den afgront verdaghvaert, en naer de duiſtere hel henedrijft: zy verweckt en verjaeght den ſlaep, en luickt den doode zijn oogen open. Hier op zich verlatende, breeckt hy de winden met zijne borſt, en zwemt door de nevels, die voor hem wijcken; en voortvliegende ziet terſtont den ſteilen top en rugh van den harden Atlas, die den hemel met zijne kruin onderſtut; Atlas altijt met donckere wolcken behangen. Zijn hooft, ruigh van pijnboſch begroeit, wort van ſtormen en ſlaghregens gebeuckt: ſneeuw bedeckt zijne ſchouders: geheele ſtroomen ſtorten langs des ouden grijzerts kin [1]) af, en zijn borſtelige baert hangt ſtijf van yskegelen bevrozen. De Cyllener [2]), een poos ſtil op zijn wiecken hangende, ſtreeck hier eerſt: van hier gaf hy zich, met al het lijf voorover, naer zee toe; gelijck een vogel, die langs het ſtrant, langs de viſchrijcke zeeklippen, laegh by het water henevlieght: eveneens vloogh de Cylleenſche ſpruit, die van moeders zijde Atlas voor zijnen grootvader rekent, tuſſchen hemel en aerde, en deelde de winden, en het zantachtige ſtrant van Libye. Zoo ras zijn vlugge zolen de hutten raeckten, zagh hy Eneas hier ſloten en nieuwe huizen bouwen; hebbende een zwaert, wiens hecht van gelen Jaspis ſtarwijs gewrocht was, op de zijde, en eenen langen rock aen, die hem van Dido geſchoncken, rijckelijck van haer met fijn gout was geborduurt, en van Tyriſch purper gloeide. Terſtont gingk hy hem aldus aen: leght ghy nu den gront van het hooge Karthago, en ſticht een ſchoone ſtadt, een vrouwe te geval? och, hoe verzuimt ghy uw Rijck en gelegentheit? De Koningk der Goden, naer wiens ſtem hemel en aerde luiſteren, zent zelf my van den klaren Olymp aen u. Jupijn zelf vaerdight my haeſtigh door de lucht af, met dezen laſt aen u. Wat bouwt ghy hier? of op wat voet verſlijt ghy uwen tijt zoo ledigh in Libye? Indien d'eere van zoo gewightige zaken u niet meer ter harte ga; en ghy het niet de pijn waerdigh acht, eigen lofs halve, dat zwaere ſtuck aen te vatten; zoo zie toch te rugh naer Askaen, die vaſt opſchiet, en denck om Julus, uwen erfgenaem van zoo groot een hope, en wien het Rijck van Italie en gebiet van Rome boven 't hooft

1) *Des ouden grijzerts kin: grijzert, woeſtert, veinzert,* zijn de oorſpronkelijke vormen, later tot *grijzaart, woeſtaart, veinzaart,* overgegaan. Hoe men er ooit toe gekomen is, die woorden met een *d* te doen eindigen, is my ſteeds onverklaarbaar gebleven: en ik weet nog niet, of de meening, dat zy met *aard (indoles)* waren ſamengeſteld, tot die ſpelling, dan wel die ſpelling tot dat wanbegrip aanleiding heeft gegeven. Niet minder hinderlijk is my de ſpelling van *Spanjaard, ſtandaard,* enz. al is dan ook het meerv. *Spanjaarden, ſtandaarden* voor *Spanjaarts, ſtanderts,* te verdedigen.

2) *De Cyllener:* „Merkurius", aldus genoemd naar den berg Cyllene, waarop hy geboren was.

ſtaet. De Cyllener, zoo geſproken hebbende, liet midden in zijne rede de ſterfelijcke gedaente vaeren, en verdween om hoogh in de dunne lucht, uit zijn oogen. Maer Eneas ſtont ſtom en verbijſtert, om dat gezicht, al zijn hair van ſchrick te bergh, zijn tong koſt geen geluit ſlaen: en hy haeckte, verbaeſt door zulck een aenſpraeck en gebodt der Goden, om in aller yl door te gaen, en dees genoeghelijcke landouw te verlaten. Och, hoe zal hy het maken? Met welcke woorden de Koningin, van minne razende, nu beſt ondergaen [1]? hoe zijn rede beginnen? Hy leit het vaſt by zich zelven over, dan dus, dan zoo, en maelt en hermaelt al wat hem voor komt, dat hem het hooft omzwindelt. Endelijck het ſtuck van wederzijde wel overwogen, zoo vont hy dit raetzaemſt: hy roept Mneſtheus, Sergeſtus, en den ſterc-ken Kloanthus; gebiet hun ſtilzwijgens de vloot klaer te maecken, de maets naer ſtrant te porren, geweer by der hant te hebben, en d'oirzaeck dezer nieuwe toeruſtinge t'ontveinzen; op dat hy ondertuſſchen (wanneer d'onnozele Dido hier minſt om dencke, en niet eens vermoede, dat zulck een krachtige minnebrant gebroken kon worden) haer ondertaſte, haer zachtſte luimen waerneme, wanneerze beſt aen te ſpreken zy: en lette wat wijze van aenſpraeck in deze gelegenheit beſt vallen wil. Zylieden, hierom verblijt, gehoorzamen ſpoedigh zijn bevel, en verrechten hunnen laſt.

Maer de Koningin (wie kan eenen verliefde bedriegen?) merckte dit ras, en kreegh allereerſt lucht van zijn vertreck, dat nu ophanden was; en vreesde oock, daer niet te vreezen ſtont. De zelve onruſtige Faem broght de kranckhoofdige vrouw over, hoe men de vloot wapende, en het volck vaerdigh ſtont om door te gaen. Radeloos en verbittert looptze razen en rinckincken de ganſche ſtadt door; gelijck een Thyas, of Wijnprieſterin, aen 't hollen van al 't geraes der cymbalen en geluiden; wanneerze op het driejarige wijnfeeſt van Bacchus bezeten, aengeprickelt wort, daer Cytheron haer 's nachts al ſchreeuwende verdaghvaerde. Ten leſte ſpreecktze Eneas eerſt aldus aen: O trouwelooze, liet ghy u oock voorſtaen zulck een ſtuck voor my te kunnen ontveinzen, en zoo ſtilzwijgens door te gaen uit mijn lant? en is onze liefde, en uwe hant en voorgaende trouwbelofte, en Dido, wie een deerlijcke doot over 't hooft hangt, zoo luttel maghtigh u hier te houden, of ghy moet oock by winterdagh de vloot toeruſten, en u ſpoeden om met den ongeſtuimigen noorden wint zee te nemen? O wreedaert! voert ghy noch naer geene vremde en onbekende landen toe; ſtont het oude Troje noch; zoo moght

1) *Ondergaen:* d. i.: „paaien, te gemoet komen."

ghy Troje met uwe vloot door de wilde zee gaen zoecken. Verlaet ghy my? Ick bidde u (naerdien het met my ellendige nu zoo verre verloopen is) om deze tranen; om uwe trouwbelofte, aen mijne hant bezworen; om ons huwelijck; om onze bruiloft, die nu alree aengevangen is; zoo ick iet aen u verdiende; of zoo ick u eenige vrientſchap bewees: erbarm u over dit bouwvallige huis: en indien gebeden noch iet op u vermogen, zet dit uit uwen zin. Uwen't halve heb ick het volck van Libye, de Koningen van Numidie, en mijn eige Tyriers, te vyant: ja uwen 't halve alleen gaf ick mijn zuiverheit, en voorgaenden naem en faem, het eenige waer door mijn kroon de ſtarren raeckte, ten beſte. O gaſt (want men kan u niet langer gemael noemen) aen wien geeft ghy my, die nu veegh ben [1]), ten roof over? Wat heb ick te verwachten? dat mijn broeder Pygmalion mijn veſten verniele? Of de Getuliſche Iärbas my gevangen voere? Had ick ten minſte voor uwe vlnght eerſt een vrucht by u gewonnen, en ſpeelde in 't hof voor mijn oogen een kleine Eneas, in wiens aenſchijn men des vaders krooſt [2]) zage; zoo zou ick noch niet geheel gevangen of van u verlaten ſchijnen. Dus kermtze: hy van Jupijn aengemaent, toonde ganſch geen verandering aen zijn gelaet, en kropte, zonder eens te zwichten, zijn bekommering in, en antwoorde haer endelijck in 't kort: o Koningin, nimmermeer zal ick lochenen, hoe menighvuldigh uwe gunſt my aen u verplichtte, gelijck ghy met waerheit verhaelt: en zoo lang ick geheugenis van my zelven heb; zoo lang 'er adem in mijn lijf is, zal Eliſe de kroon in mijn hart ſpannen. Ick zal ter zaecke een luttel zeggen. Noit was de meening (legh my dat niet te laſt) zoo ter ſluick door te gaen: noit minde ick u, onder ſchijn van te willen trouwen, of verloofde my aen u. Indien het nootlot der Goden my naer mijn goetduncken liet begaen, en moght ick mijn zaken naer mijn eige zinnelijckheit ſchicken; vooreerſt zou ick de ſtadt Troje en het lieve overſchot van de mijnen in den voorgaenden ſtaet zetten: Priaems koningklijck hof ſtont al lang overendt, en ick had het ingeſtorte Pergamum ten trooſt mijner overwonne lantslieden, al met mijn eige handen weder opgeholpen. Maer de Gryneeſche Apollo, het Lyciſche Orakel belaſten my nu de kuſten van het maghtige Italie aen te doen. Daer is ons hart: daer ons vaderlant. Kan het hof van Karthago, en de

1) *Die nu veegh ben:* d. i.: „die nu in ſtervensnood ben."

2) *Des vaders krooſt: kroost* beteekent: „het gelaat der menſchen, het eigenaardige in het wezen, waardoor zich de een van den ander onderſcheidt." Zoo *Herſchepp.* B II, vs. 670.

Zijn moeder ziet in 't rennen
Die ſtant hout en aen 't krooſt terſtont den knaep leert kennen.

Zie HUYDEC. *Pr.* I 316:

Libysche stadt u, een' inboorling van Fenicie, hier houden; waerom misgunt men den Trojanen, datze zich op den Ausonischen bodem nederslaen? het staet ons oock vry uitheemsche landen te zoecken. Zoo menighmael de nacht het velt met schaduwe en dauw bespreit; zoo menighmael de heldere starren opkomen, vermaent en vervaert my vader Anchises ontruste geest, daer ick legh en slaep: desgelijcks vermaent my mijn kint Askaen, en het verongelijcken des lieven zoons, mijnen'thalve van het Hesperische Rijck, en de beloofde landen dus lang versteken. Boven al dit komt (ick zweer het u by mijn en mijn zoons hooft) de tolck der Goden zelf, met zijnen last in aller yl van Jupiter uit den hemel afgevaerdight. Ick zelf zagh dien Godt in een klaer licht de muren inkomen, en hoorde zijn stem met mijn eigene ooren. Val my noch u zelve met uwe klaghten niet moeielijck: want ick reis niet uit my zelven naer Italie toe. Terwijl hy dit sprack, zaghze hem al een poos stilzwijgens overdwers aen, van het hooft tot de voeten toe; gelijck ofze hem door en weêr door wou zien, en borst van verbolgenheit aldus uit: o ghy trouwelooze, nochte Godin Venus is uw moeder, nochte Dardaen uw vader, en oirsprongk van uw geslacht; maer de gruwzame Kaukaes en zijn harde steenrotsen hebben u gebaert; Hyrkanische tigers met hare spenen u gezooght: want waerom wil ick veinzen, of mijnen moedt langer in houden, zonder uit te varen? Heeft hy om mijn tranen wel eens gezucht? Is zijn gelaet wel eens verandert? Heeft hy uit mededoogen wel een traen gestort, of zich over zijn lief erbarmt? Waer over zal ick eerst klagen? Nu kan d'overmaghtige Juno, nochte vader Jupiter, Saturnus zoon, dit stuck niet langer met goede oogen aenzien. Nergens wort oprechte trouw gevonden. Ick nam hem, zoo bar en beroit als hy aen strant quam drijven, in mijn hof, en zette zinneloos hem op den troon aen mijn zijde. Ick redde zijn gestrande vloot, en berghde zijn mackers hun leven. Och, ick wort harsseloos: het gaet my aen de zinnen. Nu komt hy met Apollo en zijn wichelerye voor den dagh: nu jaeght hem het Orakel van Lycie: nu wort der Goden tolck van Jupiter zelf met dien vervloecken last uit den hemel afgevaerdight. Quansuis daer bemoeien zich Goden mede: daer is de geruste hemel mede bekommert. Ga vry hene, ick houde u niet: ick wil hier over geenen strijt voeren: loop naer Italie in den wint: zoeck uw Rijck over zee: maer ick vertrouw, zoo de Godtvruchtigheit by Goden iet vermagh, ghy zult het tusschen steenrotsen en barningen boeten, en noch menighmael Dido by haren naem roepen: en al ontloopt ghy my, echter wil ick met een zwarte

fackel achter u her zitten; en zoo dra mijn ziel van mijn lichaem gefcheiden zy, u overal met mijnen geeft bykomen; en uwe boosheit zal 'er om lijden. Ick zal het vernemen, en dit gerucht wil my, onder de fchimmen, aen den jammerpoel noch ter ooren komen. Zoo fprekende brackze haer rede ten halve af: haer hart bezweeck van ontfteltenifſe; zy gingk ftrijcken; verftack zich uit der menfchen oogen, en verliet hem, die van vreeze niet fpreken dorft, en noch veel te zeggen had. De ftaetjoffers vatten haer, die flaeuw en flap was, onder d'ockfels, brengenze in de marmere flaepkamer, en leggenze op de ledekant.

Maer hoewel de godtvruchtige Eneas [1]) zeer begaen is, om de bedruckte te vertrooften, haer droefheit te verzachten, en die quellaedje uit den hoofde te flaen, en zijn hart niet doet dan ftenen, en van groote liefde bezwijckt; nochtans verrecht [2]) hy der Goden bevel, en bezichtight zijne vloot. Terftont vallen 'er de Trojanen op aen, winden de groote fchepen, noch verfch geteert, met hoogh water af, en brengenze in het vlot: zy fleipen riemen en eicke balcken, noch ruigh van loof en onbehouwen, ten bofch uit, door yver om door te gaen. Daer had menze mogen zien overal ter ftadt uit vallen, en vertrecken: gelijck de mieren, wanneerze den winter te gemoet ziende, eenen geweldigen hoop korens plonderen, en in haere holen opleggen; de zwarte bende gaet te velde, en vervoert den roof, langs een fmal padt door het gras. Zommigen duwen met hare fchoften het graen voort, dat haer te laftigh valt te dragen; zommigen voeren de troepen aen, en drijven de tragen voort: al het padt roockt van drockheit. O Dido, hoe waert ghy te moede, toen ghy dit moft aenzien? Hoe luide kermde ghy wel, toen ghy, ter hooge tinne van uw flot af, het ftrant overal, voor uwe oogen, zaeght roocken, en hoorde langs het water al dat geraes en getier van 't bootsvolck onder een? O onbefchaemde liefde! waer brenght ghy de fterfelijcke menfchen niet toe? Zy wort genootzaeckt weder met tranen in d'oogen, weder met ootmoedigh bidden en fmeken om trooft aen te houden, en zich zelve te breken, de liefde te geval;

1) *De godtvruchtige Eneas:* elke taal heeft hare idiotismen, in geene andere terug te geven, zonder dat men gevaar loopt, de uitdrukking te bederven. Elders zal ons de vertaling van *pius Aeneas* met: *godvruchtige Eneas* niet zoo zeer hinderen, en zy zoû het ook hier niet doen, wanneer men het Nederduitfche woord in zijn oorfpronkelijke beteekenis opvatte; want Eneas was op dit oogenblik werkelijk den toorn der Goden *vruchtende:* d. i.: hy was „bang" voor hen. — Maar in den gewonen zin, dien 't epitheton verkregen heeft, is het ons hinderlijk, na de treffende, ware, echt vrouwelijke [en zoo fchoon vertaalde] uitboezeming van Dido. Ook heeft het adject. *pius*, indien wy er in 't Lat. hier ter plaatfe een bepaalden zin aan mogen hechten en er meer dan een bloot *epitheton ornans* in zien, hier niet zoo zeer betrekking op den vromen zin of de *pieteit* van Eneas jegends de Goden, als op zijn piëteit jegends Dido, met welke hy uit liefde begaan is, wier droefheid hy poogt te verzachten, als uit hetgeen volgt blijkt.

2) *Verrecht* voor *verricht:* even als elders *berecht* voor *bericht*.

op dat zy, die toch ſterven moet, geen middel, hoewel te vergeefs, onbezocht laete. Anne, ghy ziet, hoe drock en bezigh men overal op ſtrant ylt: van allen kanten zijnze by een gekomen, leggen alree zeilree om af te loopen, en maetroos heeft van blyſchap het achterſchip met kranſſen behangen. Koſt ick, zuſter, zoo groot een droefheit te gemoet zien, ick zouze oock kunnen overzetten. Evenwel, zuſter, doe my, in mijn verdriet, zoo veel ſlechts te geval: want die trouwelooze gaſt is gewoon u alleen te vrient te houden, en u heimelijck t'openbaren al wat hem op het hart leit. Ghy alleen kent zijne luimen, en weet hem op zijn weeckſte te nemen. Ga hene, zuſter, en ſmeeck dien hoovaerdigen vyant. Ick heb met de Griecken in Aulis niet gezworen al de Trojanen te verdelgen, nochte de vloot van daer Troje op den hals geſchonden; nochte zijn vader Anchiſes aſſchen en gebeente opgegraven. Waerom weigert hy zoo ſtijfzinnigh naer mijn bede te luiſteren? Waer jaght hy zoo naer toe? Hy ſta mijne ongeluckige liefde dit uiterſte verzoeck toe: en wachte, tot dat wint en weder hem diene, om veiligh zee te neemen. Nu maene ick hem niet meer om zijn voorgaende trouw, die hy brack; of ſmeeck, dat hy het ſchoone Latium drijven late, en zijn Rijck uit den zin zette. Ick bid ſlechts om een luttel tijts, en wat uitſtels, tot dat mijn dolle liefde wat bedare, en mijn dwerſſe fortuin, die my overmagh, my mijn pack met gedult leere dragen. Om dezen jongſten dienſt (heb toch medelijden met uwe zuſter) bidde ick u; en als ghy my dien noch bewezen hebt, zoo zal ick het u al mijn leven danck weten. Zoo badtze haer vaſt, en de bedroefde zuſter brengt zoodanige jammerklaghten t'elckens over en weder over: doch hy even ongezeggelijck, keert zich aen geen kermen, nochte luiſtert naer eenige vermaningen: het nootlot ſchiet 'er een ſchot voor, en Godt Jupiter ſtopt hem zijne ooren, die anderſins licht te vermurwen waer: en gelijck de Noorde winden in d'Alpes om ſtrijt van allen kanten onderling toeſtreven, om met bulderen en blazen eenen ouden eicken boom en zijnen dicken ſtam uit der aerde te rucken; terwijl hy vaſt kraeckt, en hene en weder geſchudt, den gront wel dicht met bladeren beſtroit; doch te hecht en taey aen de ſteenrots vaſt, zijn wortels zoo diep in den afgront ſchiet, als zijn kruin om hoogh in de wolcken ſteeckt: eveneens wort de helt, dan van d'eene dan van d'andere zijde, gedurigh met kermen en ſmeecken aengevochten, en zijn kloeckmoedigheit beſeft wel wat zwarigheit hier uit kan geboren worden: maer 't hart blijft onvermurwt, en 't is verloren gekreten. D'ongeluckige Dido, nu met ſchrick haer nootlot beſef-

fende, wenfcht om de doot, en kan het licht van den dagh niet verdragen. Toenze nu d'offergaven ten wieroockenden outer broght, zaghze (het valt yffelijck te verhalen) den heiligen dranck zwart worden, en den wijn, onder het uitgieten, in heiloos bloet veranderen, waer doorze te ftyver verharde in haer opzet van deze weerelt te verlaten. Dat gezicht gafze niemant, ja haer eige zufter zelf niet eens te kennen. Boven dit ftont in haer hof ter gedachtenis hares vorigen gemaels, een marmere kappel, by haer in groote waerde gehouden, en rontom met fneeuwitte vellen, festoenen en loof behangen: hier uit fcheen men by duifter nacht, het geluit en de ftem hares warenden en roependen mans te hooren; en menighmael het langhwijligh huilen en ftenen des eenzamen nachtuils, die op het dack een lijckklaght zong. Behalve dit vervaren haer vele fchrickelijcke waerfchuwingen en voorfpellingen der waerzeggeren, te vore hier op gehoort. De wreede Eneas zelf fteurt de razende vrouw in haren flaep; en altijt dunckt haer datze alleen, altijt datze eenzaem eenen langen wegh bewandelt, en haere Tyriers in een woeftijne loopt zoecken: gelijck de kranckhoofdige Pentheus [1]) de troepen der Razernyen, en twee zonnen, en twee Thebens ziet: of gelijck Oreftes, Agamemnons zoon; wanneer hy reis op reis ten tooneele gedreven, voor zijne moeder, met fackelen en zwarte flangen gewapent, henevlught, daer de wraeckgierige Vloecken de deuren ftoppen.

Na datze dan van droefheit overwonnen, van Razernyen bezeten, opgezet had te fterven, zoo beraemdeze by zich zelve tijt en wijze: en haer opzet met haer gelaet ontveinzende, en het aenzicht ophelderende, fprack de bedruckte zufter aldus aen: zufter, verbly u met my: ik heb een middel beraemt, om hem my eigen, of my en mijne liefde van hem los te maken. Daer d'Oceaen ftuit, de zon in zee zinckt, en de hemel, vol blaeckende ftarren, van den hemelhoogen Atlas geftut, op zijne fchouders draeit, leit het uiterfte geweft der Mooren; hier is my gewezen de Priefterin des volcks van Maffyle, een bewaeckfter des tempels van Hefperus dochteren [2]), die met vochtigen honigh en flaepverweckende mankop den draeck voedde, en den boomgaert, met gouden appelen geladen, en Venus toegewijt, bewaerde: deze vermeet zich alle harffens, wieze wil, door hare tovervaerfen van minne te genezen; anderen in het tegendeel met minne te plagen; driftige ftroomen te ftuiten, en ftarren te rugh te drijven. Zy weckt nachtgeeften op. Ghy zoudt d'aerde onder hare

1) *Pentheus:* een Koning van Thebe, die, wegens het ftooren der Bacchusfeesten, op ongelukkige wijze aan zijn einde kwam. Zie *Herfchepp.* III B.

2) *Hesperus dochteren:* de Hesperiden die de gouden appelen bewaarden.

voeten zien loeien, en effcheboomen ten bergh afftijgen. De Goden en ghy, mijn waerde zuſter, en uw hooft, waer by ick zweer, kunnen getuigen, dat ick, mijns ondancks, my met toverye en hare treken behelpe. Ga, en ſtel heimelijck, binnen in 't hof, onder den blaeuwen hemel, eenen houtſtapel toe, en legh de wapens, die de trouwelooze in zijn kamer liet hangen, en alle zijn kleeders, en het bruitsbedde, mijn bederf, daer boven op: want deze Prieſterin raet en beveelt my al de gedachteniſſen van dien eerloozen al t'effens te vernietigen. Zoo ſpreecktze, zwijght en beſterft haeſtigh in haer aenzicht. Evenwel vertrouwt Anne niet, dat de zuſter haer eigen doot met den ſchijn van nieuwe offerhanden ontveinſt; en zulck een dolligheit kan in haer niet komen; nochte zy vreeſt, dat haer eenige droefheit kan bejegenen, die haer zwaerder valle dan de moort van Sicheus: weshalve zy haeren laſt te werck ſtelt.

Maer toen men, in de hofkapelle, onder den blaeuwen hemel, eenen geweldigen hoop hout opgeſtapelt had, en harshout en eicke tacken afgehouwen; zoo ſpande de Koningin eiſenkranſſen en cypreſſeloof [1]) hier over, en leide zijn kleeders, en achtergelaten zwaert, en waſſenbeelt op het bedde, daer boven op; wel wetende wat haer wit was. d'Altaeren ſtaen hier rontom, en de Prieſterin met hangenden haire verdaghvaert drie hondert Goden [2]), den Hellevooght, den mengelklomp, en de driekoppige Hekate [3]), de drie tronien der maeght Diane: zy giet 'er bekers met bronwater in ſtede van helſch water in: men zocht jonge kruiden in den maneſchijn met kopere zeiſſens gemaeit; men zocht oock melck van zwart vergift [4]), en een ſtuck vleeſch, van een veulens hooft afgeſcheurt, en de moeder ontruckt. Dido zelf by d'altaren, met een been baervoets, en in ongegorden kleede, neemt met gezouten offergraen en zuivere handen Goden en ſtarren, bewuſt van haer einde, tot getuigen over hare doot; en zoo ergens noch eenige Godtheit kennis draege van gelieven, zoo ongelijck gepaert, die bidtze op haer rechtvaerdige zaeck te willen letten.

Het was midnacht: de ſtarren over de Noortlijn aen den hemel

1) *Eiſenkranſen: eiſenkruid* (in 't Lat. *verbenaca)* is een kruid, in de heelkunde bekend; doch vlecht men daarvan ooit kranſen? en worden die kranſen wel hier bedoeld? Het Latijn geeft hier geen opheldering, het zegt alleen, dat Dido den ſtapel *ſertis et fronde*, d. i.: „met kranſen en loof," bekroont, en vermeldt *eiſen* noch *cypresſen.*

2) *Verdaghvaert driehondert Goden:* neen: „zy verdagvaart hen drie honderd maal."

3) *De driekoppige Hekate, de drie tronien der maeght Diane:* 't een is een herhaling van het ander. *Hekate, Diana, Luna,* was dezelfde Godin in een verſchillende betrekking.

4) *Melck van zwart vergift,* d. i. volgends een in 't Hollandsch gelijk in 't Latijn zeer gewone figuur, „giftige, zwarte melk," en door *melk* heeft men wederom dat „ſap" te verſtaan, 't welk uit ſommige planten vloeit en een volkomen melkachtige, offchoon zeer ſchadelijke hoedanigheid heeft. Zoo is 't by dolle kervel wit, en by de (misſchien hier bedoelde) wilde papaver zwartachtig.

geftegen, begoften weder te dalen; de vermoeide fliepen geruft, de geheele weerelt door: boffchen nochte baren ruifchten: al het lant zweegh, en vee en vogel, en wat zich in plaffen en meeren houdt, of in fcherpe heggen en ruighte neftelt, lagen zorgeloos en ftil, by nacht op hun gemack en fliepen, en hadden alle bekommeringe en zwarigheit vergeten; behalve d'ongeluckige Dido alleen, die niet eenen oogenblick kon fluimeren, en geen vaeck in hare oogen, geen ruft in haer gemoedt vernam: de bekommeringen verdubbelden: de minne weder boven komende, begoft te hollen, en in haer hart gingk een geweldige ftroom van verbolgenheit: zy bleef even ftijf by haer opzet, en wrockte aldus by zich zelve: Wat ga ick aen? Zal ick aldus uitgeftreken, nu mijn oude minnaers aenzoecken? Zal ick ootmoedigh met gevouwe handen ten huwelijck verzoecken de Numidiaenen, by my zoo dickwils afgeflagen? of met de vloot van Ilium, en de Trojanen, op Jupiters jongften laft, t'fcheep gaen; aengezien het my zoo wel bequam, dat ick hun in noot de behulpzame hant boodt, en zy d'oude deught zoo fraey gedencken? En genomen ick woude al; wie zal het my toeftaen? Zal die hoovaerdige binnen boorts nemen een vrouw, die hy zoo fchandelijck om den tuin leide? Och, gefchoffeerde Koningin, weet ghy nochte merckt ghy noch niet, dat ghy met Laomedons meineedigen hoop [1]) te doen hebt? Hoe dan toe? zal ick alleen gaen vergezelfchappen, en achteraen loopen een deel bootsgezellen, die nu wonderlijck in hun fchick zijn? Of wil ick, met mijne Tyriers en al mijne maght beftuwt, hen navolgen, en de mannen, die ick naulix uit Sidon kon mefleipen, weder te water brengen? en bevelenze noch eens t'zeil te gaen? Wat, fterf liever, gelijck ghy wel verdiende, en kort uw droefheit met den degen. O zufter, ghy waert d'eerfte, die verlegen met mijn tranen, my razende van liefde, aen deze rampen en dezen gaft holpt. Stont het my niet vry ongetrouwt, zonder lafter, mijn leven, als een wilt dier, over te brengen, en my zelve buiten zulck eenen laft te houden? Ick heb mijn trouw, den lijcke van Sicheus belooft, niet gehouden. Met zoo groote jammerklaghten borftze uit.

Eneas, nu alle dingen klaer waren, en hij vaftelijck had opgezet te vertrecken, lagh en fliep op de kampanje, wanneer Godt Merkuur in den zelven fchijn wederkeerende, hem in den flaep verfcheen, en wederom aldus fcheen te waerfchuwen: de ftem, de kleur, het

1) *Laomedons meineedigen hoop:* Laomedon namelijk, de vader van Priamus, had de beloften gefchonden, welke hy aan Neptunus en Apollo, die hem hielpen aan 't opbouwen van Troje, gedaan had, en brak evenzeer het aan Herkules gegeven woord, toen deze zijn dochter Hezione van een zeegedrocht verloste.

blonde hair, de friſſche jonge leden, alles zweemde naer Merkuur: o Godin Venus zoon, kunt ghy by deze gelegentheit noch ſlapen? en ziet ghy zinnelooze niet in welck een gevaer ghy ſteeckt? en hoort ghy niet hoe de wint naer wenſch uit den weſten blaeſt? Dido het leven moede, brouwt verraet en vervloeckte ſchelmſtucken in haren geeſt, en in haer gemoedt gaet een geweldigh gety van verbolgenheit. Vlught ghy niet in aller yl van hier, terwijl het vlughtens tijt is? Ghy zult de zee vol ſchepen in rep en roer, en van tortzen en branttuigh zien blaecken, en al de kuſt in lichten brant ſtaen; zoo dra de dagh u hier op ſtrant betrappe. Op, op, pack u voort: een wijf is altoos wuft, en wispelturigh. Aldus ſprekende, verdween hy in den duiſteren nacht. Maer Eneas verſchrickt door die ſchichtige openbaring, ſpringt uit den ſlaep, en drijft de maets voort. Wacker, mannen, wacker, haeſt u: valt aen 't roeien: laet de zeilen vallen. Een Godt van den hemel afgevaerdight, port ons weder t'zeil te gaen, en de touwen af te kappen. O heilige Godtheit, wie ghy oock zijt, wy volgen u, en gehoorzamen al weder blijdelijck uw gebodt. O ſta ons by, weeſt ons behulpzaem, en verleen ons ſpoet en wint en weder. Zoo ſprack hy, en, het blickerende zwaert uit zijn ſcheede ruckende, kapte de touwen los. Al d'anderen yveren even vierigh; rucken en reppen zich; ſteken van lant af: de vloot geraeckt in zee: zy roeien dat het kraeckt, en het water bruiſt.

En Auroor, de dageraet, nu oprijzende uit de ſaffranen ledekant van Tithon, haren gemael, beſpreide de velden met verſchen glans; als de Koningin, uit de tinne van haer ſlot, den blancken dagh eerſt zagh komen opdringen, en de ſchepen, onder zeil, gelijckerhant hunnen gangk gaen, en vernam hoe haer havens ledigh lagen: toen ſloeghze drie of vierwerf voor hare ſchoone borſt, en treckende het blonde hair uit heur hooft, ſprack: by Godt, gaet hy zoo door, en beſchimpt een vremdelingk onze kroon? Is hier geen geweer by de hant? Valt hem al de ſtadt niet op het lijf? Brengenze geen ſchepen van de werf in aller yl te water? Voort, voort, brengt fackels, brengt branttuigh: zet alle zeilen by: valt aen de riemen. Wat ſpreeck ick? Waer ben ick? Wat dolheit komt my over? Rampzalige Dido, ziet ghy nu wat onheil u beſchoren is? Dat hadt ghy al eer behooren te gemoet te zien, toen ghy hem uwen ſcepter in de hant gaeft. Ay, bezie toch eens, dit zijn die ſchoone woorden en trouwbeloften van den zoon, die, zoo men zeit, Heilighdom en Huisgoden zijnes vaderlants met zich omvoert; die zijnen ſtockouden afgeleefden vader op de ſchouders uit den brant droegh. Was ick niet maghtigh hem by den

hals te grijpen, zijn lichaem aen flarden te ſcheuren, en de ſtucken in zee te ſmacken, en al zijn mackers met hem? Kon ick Askaen zelf niet met den degen van kant helpen? en zijnen vader dat banc-ket opdiſſchen? Maer de kans van dien ſtrijt waer hachelijck ge-weeſt: dat moght dan wezen: wat was daer aen gelegen? Wien had ick den doot getrooſt, behoeven t'ontzien? Ick had het vier in de vloot geſteken; de ſchepen in lichten brant gezet; vader en zoon met het ganſche geſlacht uitgeroit; en midden in 't vier ſpringende, my zelve daer in gebrockt. O zon, die met uw ſtralen aenſchouwt al wat ter weerelt gebeurt; en ghy, o Juno, ſcheitsvrouw over hu-welixgeſchillen, en die kennis draeght van dit ſtuck; en ghy, o He-kate, in de ſteden, op de drieſprongen, by nacht met een geſchrey verdaghvaert, en ghy, o wraeckgierige Vloecken en Goden van Eliſe, nu tot ſterven bereit; aenhoort [1]) toch deze klaghten: luiſtert naer onze gebeden, en keert uwe goddelijcke wraeck tegen dien mein-eedigen, om hem naer zijn verdienſte te ſtraffen. Is het zoo geſcho-ren, dat die gruwelijcke booswicht veiligh moet havenen en belan-den; en brengt het nootlot van Jupijn dit mede; en ſtaet die pael vaſt: zoo laet hem in den oorloogh door de wapens van een onver-ſaeght volck aengerant, gelijck een verſchovelingk, buiten zijne pa-len, en daer het hem niet gebeure zijnen Iülus t'omhelzen, om hulp roepen, en de ſchandelijcke neerlaegh der zijnen aenſchouwen; en (ſchoon hy zich de voorwaerden van een ſchandelijck verbont hebbe onderworpen) zijn rijck niet bezitten, nochte dien gewenſchten dagh beleven; maer ontijdigh geſneuvelt, naeckt en onbegraven op het velt leggen blijven. Dit bidde ick: dit 's mijn uiterſte wil, dien ick met mijn bloet en doot bezegel. Boven dit, o mijn Tyriers, wet uwen haet en erfvyantſchap op dezen ſtam, en al het toekomende geſlacht; en vereert onze aſſchen met deze ſchenckaedjen: verbont nochte trouw zy onder deze volcken. Een wreker verrijze uit onzen ge-beente, die nu en namaels den Dardaenſchen vreemdelingen, ten viere en ten zwaerde, ontzegge, zoo menighmael zy kans zien. Ick bidde dat ſtrant tegens ſtrant, zee tegens zee, wapens tegen wapens, oock zelfs de nakomelingen tegens elckanderen ſtrijden.

Zoo ſpreecktze, en verlangende om, hoe eer hoe liever, het leven, dat haer verdrietigh viel, te verkorten, laet haer zinnen van aller-hande gedachten omzwindelen. Daer na ſprackze Barce, Sicheus voeſter (want haer eige voeſter lagh in het out vaderlant begraven) met luttel woorden aen: waerde voeſter, ga en hael my mijn zuſter

1) *Aenhoort:* zie het aanget. *Altaergeheim.* Deel IV. blz. 357, en voeg er by: *aanhoort* en *hoort aan* kunnen beiden gezegd worden, even als *aanbidt* en *bidt aan*.

Anne hier: zegh haer datze haeſte, om zich met water te beſprengkelen, en offervee en 't gemelde zoenoffer mede te brengen: datze zoo herwaert kome: en bewint zelf oock uw hooft met heilige offerbanden: want mijn voornemen is den helſchen Jupijn zijn offerhande, die ick hem kerckplichtigh bereide, op te dragen; een einde van deze bekommeringen te maken, en des Dardaens waffen beelt op den houtſtapel te verbranden. Zoo ſprackze, en het oude wijf haeſte zich met haer ſtramme beenen. Maer Dido bevende, en gruwzaem van gelaet, om 't onmenſchelijck ſtuck, datze beſtont, en een paer blicken, zoo root als bloet, opſlaende, en over de bevende kaecken met vlacken beſprengkelt, en met haer aenzicht alree naer de doot gezet, die op handen was, liep binnen in 't hof de deur op, en vloogh, gelijck dol, om hoogh op den houtſtapel, en haelde voor den dagh het Trojaenſche zwaert, haer tot zulck een einde niet geſchoncken. Na datze hier het kleet des Trojaens, en de heilooze ledekant zagh, en een luttel tijts met ſchreien, en overpeinzen toebroght; zoo gingze op het bedde nederleggen, en ſprack de leſte rede. O gewaet, my zoo lief en waert, zoo lang Godt en 't geluck my begenadighden; ontfang mijne ziel, en ontſla my van dit hartewee. Ick heb mijn leven en mijnen tijt, my van de fortuin toegeleit, ten einde gebroght: nu zal mijne ſchim in grooter ſchijn ten afgront varen. Ick heb een vermaerde ſtadt geſticht; mijne veſten volbouwt gezien; mijn mans doot gewroken, en mijnen moordadigen broeder dat ſtuck betaelt gezet. Geluckigh, och, al te geluckigh waer Dido, waren ſlechts de Dardaenſche kielen noit aen onze kuſten gelant. Zoo ſprackze, en met haer aenzicht tegens het bedde aen leggende; zullen wy ongewroken ſterven? maer laet ons ſterven, zeitze: zoo, alzoo luſt het my ter zielen te varen. De wreede Trojaen verzadige op zee zijne oogen met dit vier, en voere die gedachtenis onzes doots, gelijck een rampzaligh voorſpoock, met zich. Zoo ſprackze, en ondertuſſchen vindt haer het hofgezin in 't zwaert gevallen, dat van bloet ſchuimt, en d'armen van een geſpreit? Al het hof waeght van 't geſchrey: het gerucht vlieght door alle ſtraten, dat de ſtadt davert: alle huizen dreunen van 't jammeren, kermen en huilen der vrouwen, en de lucht galmt van groot misbaer; niet anders dan of de vyant ingeborſten, geheel Karthago of 't overoude Tyrus te gront gingk, en huizen en kercken in een zee van lichten brant ſtonden. De zuſter buiten zich zelve, en van ſchrick voor hare borſt ſlaende, en met de nagels in 't aenzicht, komt al fidderende midden door den drang des volx haeſtigh toegeſchoten, en roept de zieltoogende noch by haren

naem: zufter, zocht ghy dat? zocht ghy my dus te bedriegen? ftont my dit van dien houtftapel, van dit vier, van deze altaren te verwachten? Waer over zal ick, nu van u verfteken, my eerft beklagen? Moght uw zufter u in het fterven geen gezelfchap houden? Ghy hadt my oock op den zelven uitgangk behooren te noodigen. Een zelve droefheit, een zelven oogenblick had ons beide met den degen voortgeholpen. Heb ick, wreet menfch, dit lijckhout met mijn eige handen opgeftapelt, en de Goden des vaderlants verdaghvaert, om u, daer het zoo geftelt ware, alleen te laten? O zufter, ick, ick zelf heb u en my zelve, en het volck, en den Raet van Sidon [1]), en uwe ftadt omgebroght, en verdelght. Brengt toch water, dat ick de wonden afwaffche, en haeren leften adem (zoo 'er noch adem en leven in is) met mijnen mont magh zuigen en inzwelgen. Aldus kermende was zy boven op den houtftapel geklommen, en omhelsde en koefterde al ftenende de halfdoode zufter in haren fchoot, en drooghde het zwarte bloet met haer kleet af. Dido pooghde haer geloke oogen op te flaen, doch bezweeck weder. De wonde in haer borft piepte. Driewerf het hooft opheffende, leunde ze op haren elleboogh: driewerf zeeghze weder in het bedde neder; en met hare oogen overal, om hoogh aen den hemel, licht zoeckende, verzuchteze toenze het zagh. d'Almaghtige Juno, zich over haer langwijligh zieltogen en harde doot ontfermende, zont Iris uit den hemel, om de worftelende ziel van de ftricken des lichaems t'ontbinden: want Proferpijn had heur het blonde hair noch niet afgefchoren, en het hooft den jammerpoel toegedoemt; dewijlze zoo onnozel voor haren tijt ftorf, en deerlijck van oploopende en dolle liefde aengeprickelt, ontijdigh om hals geraeckte. De dauwende Iris dan met haer faffrane pennen duizenterleie verwen, recht tegens over de zon in de lucht, malende, quam om laegh gevlogen; en ftaende boven Didoos hooft, zeide: deze hairvlecht [2]) wijde ick, volgens mijnen laft, Pluto toe, en ontfla u van den laft des lichaems. Zoo fprackze, en fneet heur hairlock af: terftont wertze koudt over al haer lijf, en de geeft verdween in de lucht.

1) *Den Raet van Sidon: patres Sydonii:* „de Sidonifche Vaders" of „ouden."
2) *Deze hairvlecht:* volgends het geloof der Ouden moest een hairvlecht van een ftervende aan de onderaardfche goden gewijd worden, ten einde den doodftrijd te verlichten.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Maer Dido van minne blakende, kan niet ruſten, klaeght de zuſter haer bekommeringe, verwondert zich over d'uitmuntentheit des Helts, en melt hare genegentheit. — Anne raetze te huwen, en zich met de Goden te beradeu. — Hier op gaet men te kercke, en offert. — Ondertusſchen neemt de brant van minne toe, en Dido loopt door de ſtadt gelijck een geſchote hinde in de boſſchen. — Zy leit Eneas om, toont hare heerlijckheit, en onthaelt hem. — Juno paſt op deze gelegentheit, en bejegent Venus geveinsdelijck: doch Venus betaeltze met de zelve munt. — Juno vint geraden Eneas en Dido op de jaght te zenden, en zoo te paren; dat van Venus beſtemt wort. — Sedert rees de morgenſtont, en de jagers gaen te velde vooruit, Dido volght met Eneas, uitgeſtreken gelijck Apollo Delos gaet bezoecken. — Koningk en Koningin vergaren en paren. — De Faem, een ſnel gedroght, laet dit niemant gebreck lijden, en melt het Iärbas, die hier wraeck over eiſcht. — Jupijn aldus opgeweckt, vaerdight Merkuur naer Eneas af. — Merkuur gehoorzaemt, en door de lucht zwevende, ziet den bergh Atlas, ſtrijckt daer gelijck een vogel die langs het ſtrant vlieght; en der Goden tolck beſtraft Eneas over zijn verzuim, en belaſt hem te vertrecken. — Eneas ſtaet verbaeſt, en gebiet zijne voornaemſten, de vloot klaer te maken. — De Koningin krijght hier lucht af, geraeckt aen 't hollen gelijck een Prieſterin van Bacchus; ſchelt Eneas trouweloos, en bidt om uitſtel van zijne reis; doch de Helt blijft ſtantvaſtigh, bekent de genote weldaden, en ontſchuldight zich. — Dido hier op aen 't laſteren, en ſtort van flaeute te bedde. — Maer Eneas volght zijnen laſt, en zijne maets yveren, gelijck miereu om voorraet te vergaderen. — Dido zoeckt hem op te houden, door haer zuſter: maer de Vorſt zwicht niet; gelijck een oude eick, te vergeefs van winden aengevochten. — Dit brengt de verliefde tot wanhoop; zy ziet nare voortekens, en beelt zich in datze de Tyriers loopt zoecken, gelijck Pentheus de Razernyen, of gelijck Oreſtes zijn moeder en de Vloecken ziet. — Zy neemt dan voor te ſterven, en dit opzet ontveinzende, zent haer zuſter naer de Prieſterin; oock beveeltze den houtſtapel toe te ſtellen. — Anne geen quaet vermoedende, leit haren laſt in 't werck. — 's Nachts, wanneer het al ruſt, waeckt Dido alleen, valt aen 't klagen, en overleit wat middelen overſchieten, om Eneas te vermurwen: maer mistrouwende trooſt te verwerven, vint geene uitvlught dan in de doot. — Eneas middelerwijl in ſlaep gevallen, wort voor 't leſte gewaerſchuwt, verſchrickt, drijft de maets voort, en gaet deur. — Zoo ras de dagh opkomt ziet de Koningin de vloot haren gangk gaen, valt aen 't kermen, bekent hare dwaesheit, ſchelt Eneas, roept Goden en Ongoden tot getuigen over des verlaters meineedigheit: wenſcht hem oorloogen en plagen en nederlagen, en een ontydige doot: vloeckt tusſchen Tyriers en Trojanen een eeuwige veete en vyantſchap: daer na verzentze Barce om Anne te halen. — Het oude wijf beſchickt dit: Dido vlieght den houtſtapel op, ſpreekt haer leſte klaeghrede, en wort met het zwaert in de borſt gevonden, waer van geheel Karthago overent raeckt, gelijck of de vyant de ſtadt overrompelde. — De zuſter komt aenſtreven, roept de zieltogende te vergeefs, klaeght, en kermt, en omhelſtze, Juno zent Iris, om ziel en lichaem te ſcheiden: deze ſnijt de hairlock af, en Dido geeft den geeſt.

HET VIJFDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas van Karthago gefcheiden, en naer Italie varende, vervalt door ftorm in Sicilie, daer hy beleefdelijck van Aceftes gewelkomt, de lijckftaetfi van zijnen vader Anchifes ('s jaers te vore hier te Drepanum begraven) en zijn jaergetijde viert, met zoenfpelen, door opgezette prijzen verheerlijckt. Kloanthus wint den fcheepsftrijt; Euryalus, door Nifus loosheit voortgeholpen, den loopftrijt. De grijze Entellus bonft den wulpfchen en ftoffenden Dares met d'offeleere wanten in 't zant. Eurytion fchiet den papegaey af: evenwel ftaet men Aceftes, wiens pijl in de lucht blaeckte, ouderdoms en hoogheits halve den eerften prijs toe. Askaen voert, zijnen grootvader Anchifes ter eere, het Ridderfpel en fpiegelgevecht der edelen in. Ondertuffchen worpen de Trojaenfche vrouwen, verdrietigh van omfuckelen, en van Iris opgeruit, den brant in de vloot, waer van vier fchepen door 't vier vergaen, d'overigen door eenen geweldigen plasregen, van Jupijn uit den hemel gegoten, gelefcht en geborgen worden. Anchifes geeft, zijnen zoon Eneas den navolgenden nacht verfchijnende, vermaent hem, door Jupiters gebodt, weerlooze grijzen en wijven in Sicilie te laten, zelf met het puick der jongelingen en mannen, die gezont en in 't befte van hun leven zijn, naer Italie te zeilen, en eerft in 't hol van de Sibylle te gaen, die hem in d'Elyfifche velden leide, daer hy zijne nakomelingen op een ry zal monfteren, en d'uitkomft van alle d'aenftaende oorlogen hooren fpellen. Eneas, zijn vaders raet dan gehoorzamende, ftichte in Sicilie de ftadt Acefte, plante daer den bouwtroep [1]) van onweerbare grijzen en wijven, en voer zelf met de bloem des legers naer Italie. Neptuin ondertuffchen door Venus verbeden, begnnftight Eneas, op zijn henevaert, met gewenfcht weder, waer door Palinuur in flaep gewieght, met zijn roer in 't water plompt, dies de Vorft zich in zijne plaets zet.

Eneas zeilt vaft voort aen 't Siciljaenfche ftrant;
Daer hy Aceftes groet, en viert het jaergetijde
Zijns vaders met triomf, tot dat de vloot in brant
Geraeckt door Iris lift, die zijn geluck benijde;
Noch lefcht Jupijn het vier. Anchifes geeft voorfpelt
Wat oorloogh hem genaeckt, en raet den zoon te dalen

1) *Plante daer den bouwtroep* enz. voor „liet daar den bouwtroep achter." Zoo zeggen nog de Franfchen: *les planta là.* Wil men er liever door verftaan: „vestigde aldaar de troep onweerbare grijzaarts en vrouwen, die dezen bouw zouden volbrengen", ik heb er vrede meê; in elk geval is de uitdrukking, door Vondel gebezigd, kort en kernachtig, en menig prozafchrijver van onze dagen zou zich grootelijks verlegen vinden, hetzelfde in zoo weinig woorden uit te drukken.

Ter helle. Eneas ziſt 't gezelſchap, dat hem quelt:
Dit bouwt een nieuwe ſtadt, terwijl de Vorſt gaet dwalen.
Zijn moeder ſmeeckt Neptuin om beter avontuur
Voor haeren zoon, die miſt eerlang zijn' Palinuur.

ONDERTUSSCHEN gingk Eneas vaſt met de vloot zijnen gangk door zee, zonder eens te zwichten; en kloovende de bruine baren met een koelte uit den Noorden, zagh achter zich de veſten leggen, van waer nu het lijckvier van d'ongeluckige Eliſe in zee heneſcheen. D'oirzaeck van zulck eenen brant is hem onbekent: maer de Trojanen wel beſeffende waer toe die razende minne een vrouw vervoeren kan, nemen dit in als een quaet voorſpoock van de Koninginne, vol hartewee gelaten; dewijl men deze, tot vergeldinge van haer groote liefde en getrouwigheit, zoo geſchantvleckt zitten liet. De ſchepen diep-in zee geſteken, daer men langer geen lant, en niet dan water en lucht zagh; zoo hing hem een blaeuwe wolck, en doncker onweder recht boven 't hooft, en het water begoſt 'er bijſter naer en duiſter uit te zien: waerom Palinuur, de ſtuurman, zelf van de ſtuurplecht zijn volck toeriep: och, hoe hangt de lucht zoo vol buien? Vader Neptuin, wat hebt ghy voor? Zoo ſpreeckt hy, beveelt zeil te minderen, met alle maght aen de riemen te vallen, zet de ſchooten aen, knijpt by den wint hene, en zeit: o Eneas, kloeckmoedige helt, al bleef Jupijn borgh, noch had ick geenen moedt u met zulck een weder in Italie aen lant te brengen. De wint ſcherpt, loopt om, en blaeſt uit het weſten ons dwers op het lijf: de lucht betreckt hoe langer hoe meer: en al doet men zijn uiterſte beſte, wy zijn niet maghtigh hier tegens op te geraken. Naerdien fortuin ons overmagh, zoo laet ons volgen, en wenden, en varen waer het haer believe: want gaet het my niet uit mijn giſſing, naer de rekening, die ick flus uit de ſtarren maeckte, zoo moeten de havens van Sikanie [1]), en de kuſten van Eryx [2]), uwen getrouwen broeder, niet wijt van hier leggen. Hier op antwoorde de godtvruchtige Eneas: ick merckte al een poos dat 'er de wint naer geſchapen was, en ghy te vergeefs pooghde hier tegens op te ſtreven. Verander vry van koers: is 'er wel eenige plaets, die my aengenamer zy, en ick van varen afgeſlaeft, liever zou bezeilen dan dit lant, het welck Aceſtes, den Dar-

1) *Sikanie*: 't zelfde als „Siciliën."
2) *Eryx*: deze was, even als Eneas, een zoon van Venus, doch uit Butes geboren, en in Siciliën begraven onder den berg, waaraan zijn naam werd gegeven.

daner, in zijnen fchoot voedt, daer mijn vaders gebeente ruft? Aldus fprekende zettenze het recht met eenen vlacken weftelijcken voorwint en voor ftroom de haven van Sicilie in, en landden endelijck vrolijck aen het ftrant by hun bekenden. Maer Aceftes, een zoon van Stroomgodt Krinifus, en by een Trojaenfche vrouwe gewonnen, zich van verre, boven op de kruin der kaepe, over hun aenkomft en byhebbende fchepen, verwonderende, komt, zoo yffelijck als hy 'er uit zagh, met fchichten in de vuift, en de Libyaenfche beerehuit om 't lijf, hun te gemoet loopen; en noch gedachtigh aen het out geflacht zijner voorouderen, wellekomtze op de weerkomft, en onthaelt de vermoeide gaften openhartigh met veltgewas, en vertrooftze vriendelijck met alle behulpzaemheit. Des anderen daeghs, toen de klare zon uit den ooften de ftarren verdreven had, riep Eneas van alle kanten zijn mackers op het ftrant te zamen; en op een hooghte ftaende, fprack aldus: o groothartige mannen, uit Dardaen en het doorluchtige bloet der Goden gefproten, het jaer heeft door al zijn maenden de ronde gedaen, federt wy het overfchot en gebeente mijnes heiligen Vaders ter aerde broghten, en hem zijne lijckaltaren toewijdden; en nu (mift het my niet) is de dagh voorhanden, die, mijnen rouw vernieuwende, van my, Godt woud's, altijt geviert zal worden. Al waer ick balling tuffchen de zantplaten van Getulie, of op de zee van Argos, en in de ftadt Mycenen verlet; noch zou ick niet verzuimen dezen dagh te vieren, en het jaergetijde en mijn beloften met de gewoone ftaetfi naer behooren te houden, en d'altaren met hare offergaven te vereeren. Nu zijn wy buiten onze giffing (doch acht ick niet zonder wil, zonder fchicking der Goden) by mijn vaders afche en gebeente zelf gevoert, en de haven onzer vrienden ingeloopen: weshalve laet ons al te zamen zijn gedachtenis met blyfchap vieren. Laet ons om voorfpoedigen wint bidden, op dat wy een ftadt ftichtende, jaerlijckfche offerhanden, hem te danck, in zijn gewijde kercken mogen opdragen. Aceftes, d'inboorling van Troje, fchenckt u, voor ieder fchip, een koppel offen. Brengt de Huisgoden mede ter maeltijt, en zoo wel die wy uit het vaderlant overbroghten, als die van onzen huiswaert Aceftes geëert worden.

Boven dit zal ick, wanneer de negende morgenftont den fterflijcken menfchen den voedzamen dagh hebbe toegevoert, en de weerelt met zijne ftralen befchenen, tot oefeninge der Trojanen eerft, den roeiftrijt inftellen. Wie het fnelfte loope en ftout op zijn krachten zy; het zy hy zich toebetrouwe met de harde offeleerewant te vechten; of beter den fchicht of vlugge pijlen te handelen: datze alle

voor den dagh komen, en fchicken prijs en eer in te leggen. Niemant gelieve my tegen te fpreken, en bekranft uw hoofden met loof. Aldus fprekende, bevlecht hy zijn hooft met myrten, zijn moeder toegewijt: zoo doet Helymus; zoo doet de bedaeghde Aceftes; zoo doet Askaen, het kint, en voort alle de jongkheit. Eneas gingk met al zijne ftoet en menigh duizent mannen uit de vergaderinge naer het graf toe; daer hy een paer kannen met koftelijcken wijn godtsplichtigh opofferde, en op d'aerde uitgoot; noch een paer kannen met verfche melck, noch een paer met heiligh bloet, en den gront met roode roozen beftrojende, fprack aldus: heilige Vader, zijt gegroet: zijt anderwerf gegroet, o affche ziel en geeft van mijnen vergeefs geberghden Vader: het moght my niet gebeuren met u de grenzen van Italie, en de beloofde landen, en den Aufonifchen Tyber, hoedanigh die oock zy, aen te doen. Zoo fprack hy, wanneer een groote glibberige flang, binnen uit de kapelle, zeven krollen zeven rollen [1]) nafleepte; zich al ftil om het graf wondt, en over d'altaren henegleê; en fchitterde met blaeuwe vlacken en goude fchubben op haren rugh; gelijck de zon, recht op ons gezicht, door de wolcken henefchijnende, den regenboogh met duizenterleie kleuren fchakeert. Eneas dit aenziende, ftont ftom van verbaeftheit. De flang ten lefte voortkruipende, tuffchen fchalen en bekers, zoo langk en glibberigh als zy was, proefde effen de fpijs, en weeck, zonder meer te beledigen, weder binnen in het graf; toen de vlam al den offer op d'altaren hadde afgeweit: weshalve Eneas te meer den aengevangen dienft, zijnen vader ter gedachteniffe, op een nieuw hervatte; en twijfelde of dit de geeft dezer plaetfe, of zijn vaders lijckpaedje [2]) waere. Hy flaghte, naer gewoonte, vijf fchapen, en vijf zwijnen, en zwarte runders: goot fchalen met wijn over het offervee, en daghvaerde de ziel van den grooten Anchifes, en zijnen geeft uit den jammerpoel: oock brengen zijne reisgenooten, elck naer vermogen, hunne offergiften vrolijck en rijckelijck ten outer, en flaghten runders: anderen zetten kopere ketels neffens malkanderen in 't velt, en bucken neder om vier onder de fpeten te boeten, en den afval te braden.

De gewenfchte dagh verfcheen, en de zonnepaerden voerden alree den negenden morgenftont klaer en helder aen, als de naem en faem van den vermaerden Aceftes d'aengrenzende geburen opweckte, en

1) *Zeven krollen zeven rollen:* d. i.: „zeven malen omgekruld en zeven uitgeftrektheden bovendien.''

2) *Zijn vaders lijckpaedje:* *famulus* ftaat er in 't Lat. en de geleerden zijn 't met zich zelve en dus nog veel minder met elkander eens, wat het woord hier beteekent. In allen gevalle is Vondels vertaling daarvan door *lijckpaedje* gelukkig te noemen, ja zelfs dichterlijker dan die van *fchildknaep*, welke in de metrifche vertaling voorkomt.

het ſtrant van menſchen grimmelde: zommigen uit nieusgierigheit om d'Eneadijnen te zien: zommigen gereet om mede naer prijs te ſtaen. Eerſt zette men, midden in het perck, de prijzen ten toon, namelijck heilige velttafels met drie voeten, wapens, purpere gewaden, zilver en gout, groene kranſſen en palmtacken, om den overwinneren te vereeren: en men blies van een hooghte met de trompet d'ingeſtelde ſpelen in. Vier ſchepen, even riemrijck, uit al de vloot gekozen, vangen eerſt den roeiſtrijt met zware riemen aen. Mneſtheus, (hier na d'Italiaenſche Mneſtheus genoemt, en naer hem al 't geſlaght der Memmien) voerde den gezwinden Walviſch, die wel beroeit was; Gyas de Chimeer, een geweldigh groot gevaert, als een ſtadt, en van Dardaenſche jongelingen voortgeruckt, met drie ryen roeiers, en drie ryen riemen; Sergeſtus, van wien het huis van de Sergien zijnen naem ontleent, vaert met den Centaurus, een groot ſchip; en Kloanthus, uit wien de Roomſche Kluentius geſproten is, met de blaeuwe Scylle. Een goet ſtuck in zee leit, recht tegens over het ſchuimende ſtrant, een ſteenrots, die van outs her 's winters, by hol water en ongeſtuimigh weder, wanneer de ſtarren betrocken zijn, van de baren gebeuckt wort, en het hooft onder haelt; en daer, by ſtil en effen water, een velt uitkijckt, waer op de duickers zich gaerne verluchten en vermeien. Hier plantte vader Eneas eenen groenen eeckelboom, tot eenen merckpael voor de bootsgezellen, op datze daer rontomvarende, zouden weten van daer wederom te keeren. Hier na lotenze om de plaets. D'overſten zelfs ſtaen op de kampanje, en brageeren [1]) van verre met goude en purpere rocken; en de jonge borſten met populierkranſſen om het hooft, glimmen over hun naeckte ſchouders, met olie beſtreken. Zy zetten zich op de doften neder, en hun handen wacker aen den riem ſlaende, luiſteren gaen naer het ſteken der trompette: hun hart huppelt en klopt van vreeze, en de luſt om eere in te leggen ſluimert niet. Daer na, zoodra men de trompet ſtack, dat het klonck, ſchotenze, zonder te dralen, alle t'effens buiten de lijn, met een bootsmans geraes, dat 'er de lucht van waeghde, en het water ſchuimde en ruiſchte van 't roejen. Gelijckerhant klievenze de baren, en overal waerze komen aenſtreven, daer gaept de zee van den ſlagh der riemen, en voor den boegh, die door het water henebruiſt. Geene wagens ſchieten zoo ſnel binnen hun beſteck voort, nochte rennen zoo fel buiten de lijn, in de renſtrijt; geene wagenaers drijven, overendt ſtaende, zoo hunne uitgelate paerden met teugel prickel en zweep aen. Al het boſch weer-

1) *Brageeren* voor *braveeren*.

galmt op hantgeklap en gebaer der mannen, en den yver der gunſtelingen: de ſtem ſtuit op het ſtrant, en wort te rugge gekaetſt, en de heuvels dreunen en daveren van dit getier. Gyas was d'eerſte, die gedurende dit geraes en gekrioel des volcks, al d'anderen te water voorby glipte. Kloanthus beter beroeit, maer trager om de zwaerte van het ſchip, 't welck de vaert verachterde, achterhaelde hem. Na hen roeiden de Walviſch en de Centaurus beide even ſnel, om voorby den voorſte te geraken; en nu is de Walviſch, nu de geweldige Centaurus vooruit: nu varenze weder gelijck, en ploegen, met gelijcke ſnuiten gepaert, de zoute wadden. Zy genaeckten alree de ſteenrots, en waren de roeibaen ten einde gevaren, als Gyas, de voorſte en hun aller meeſter in den roeiſtrijt, midden in zee Menetes, zijnen ſtuurman, toeriep: hoe loopt ghy my zoo rechts aen? Hou hier naer toe: vaer dicht langs de klip, en raeck effen de klip te backboort met de riemen. Laet het anderen vry hooger nemen. Zoo ſprack hy: maer Menetes, bang voor de blinde klippen, ſtevent naer zee toe. Gyas riep anderwerf: Menetes, hoe loopt ghy dus heen en weer? noch eens, hou naer de klip toe: en mit ziet hy om, en Kloanthus hem in zijn zogh volgen, en het korter om nemen. Kloanthus vaert beneden hem tuſſchen Gyas en de barnende klippen door, en geraeckt veiligh om de ſteenrots in zee den voorſte ſnel voorby. Dit ſpeet den jongelingk zoo ſchrickelijck tot in 't binnenſte van zijn hart, dat de tranen over zijn wangen liepen, en hy (zonder om zijn eer, of de behoudenis zijner mackeren te dencken) den tragen Menetes achter af, daer hy te roer ſtont, van boven neder in zee plompte, en zelf in zijn ſtuurmans plaets gingk te roer zitten, den mannen moedt gaf, en naer ſtrant toehielt. Maer Menetes, de grijze man, quam ten leſte ter naeuwer noot van den gront weder opborlen, en de klip op klauterende, gingk zich boven op, zoo nat als hy was, zitten droogen. De Trojanen loegen hem uit, die in 't water plompte, en zwemmen moſt en met het lijf vol zout water op de ſteenrots vaſt zat en braeckte. Nu ontvonckte de moedt van de twee achterſten, Sergeſtus en Mneſtheus, om Gyas, die verachtert was, voorby te roejen. Sergeſtus geraeckte vooruit, en genaeckte de ſteenrots; nochtans is hy den anderen niet met het geheele ſchip, maer met een deel van zijn ſchip voorby: de nayverige Walviſch vat met zijnen ſnuit noch een ſtuck van 't ſchip. Maer Mneſtheus treet vaſt hene en weder over het ſchip, en ſpreeckt de maets zelf een hart in 't lijf: o ſtrijtgenooten van Hektor, by my in Trojes jongſte bederf tot megezellen uitgekoren, valt nu luſtigh en ruſtigh aen de riemen:

laet nu dien zelven moedt, die zelve dapperheit blijcken, waer mede ghy my, tusſchen de welzanden en bancken van Getulie, en in de zee van Iönie, en langs de diep in zee ſteeckende kaep van Malea, ten dienſt ſtont: Mneſtheus ſtaet na den hooghſten prijs niet; nochte zoeckt nu in den roeiſtrijt boven te leggen (hoewel) [1]) maer laetze het, o Neptuin, vry winnen, wien ghy dit gunt, en zich ſchamen, die de leſte van allen wederkeeren. Ghy burgers, ziet anderen die kans af, en ſchut uwe ſchande. Zy zetten 'er met kracht op aen: de kopere achterſteven lilt ſlagh op ſlagh, van 't vreeſſelijck roeien, en het water wort hun onder 't lijf weghgeruckt. Zy beginnen te hijgen, te zwoegen, te zweeten, over al hun lijf, ofze in 't water zaten, en dorſt te krijgen. Het geval zelf holp de mannen aen de gewenſchte eere: want terwijl Sergeſtus, dol van yver, met den voorſteven te laegh naer de klip toezet, om korter dan Gyas om te zwaejen; zoo geraeckte hy, tot zijn ongeluck, op d'uitſtekende klippen vaſt, en ſtoot op de rotſen: de riemen ſlaen tegens het ſcherpe rotspunt aen, dat het kraeckt, en de voorſteven geborſten op de rots zitten blijft. Al het bootsvolck ſpringt op, en geeft eenen kreet om dit haperen. Zy reppen zich met bootshaecken, en boomen, en viſſchen de gebroke riemen in 't water. Maer Mneſtheus hierom verblijt, en moedt ſcheppende uit zijnen eigen vaert en voortgangk, roeide met alle zijn riemen, zoo ſnel als hy moght, kreegh wint naer wenſch, en quam uit zee naer ſtrant toezetten. Gelijck een duif die, terwijlze in de ſchuilhoecken des puimſteens neſtelt, en lieve jongen broet, ſchielijck in hare ſpelonck geſteurt, uitvlieght, en van verbaeſtheit over het velt hare wiecken ſtijf tegens een klapt, dat 'er het hol van weergalmt; en t'hans geruſt en ſtil, in de lucht omzweeft, en op hare vlugge pennen hangt, zonder die te roeren: eveneens ſnijt Mneſtheus, eveneens ſnijt de Walviſch zelf, d'allerleſte van drie, met zijnen vaert de zee: eveneens vlieght hy ſnel over het water hene, en laet Sergeſtus, den eerſte van allen, op de hoge klip, en het wadde, en in d'ondiepte vaſt zitten martelen, te vergeefs om hulp roepen, en leeren zich met gebroken riemen te behelpen. Nu zit Mneſtheus achter Gyas her, en achter de Chimeer, dat groote gevaert. Gyas geraeckt achter, overmits hy zijn ſtuurman quijt is: en endelijck ſchiet 'er niemant over dan Kloanthus alleen; dien peurt hy van achter met al zijn maght na [2]), en met al wat men byzetten kan. Maer toen ver-

1) *(Hoewel):* in 't Lat. ſtaat *quam quam o!* doch door het weglaten van het tusſchenwerpſel in de vertaling, is het niet zeer duidelijk, wat met dit op zich zelf ſtaande *hoewel* wordt gemeend. Verkieslijker ware b. v. geweest: „O! hoe gaarne zoû ik echter...."

2) *Dien peurt hy — na:* *napeuren* is: „op de hielen zitten;" *peuren* is met „porren" verwant.

dubbelde het geroep; en al d'yverige toekijckers porren Mneftheus aen, die vaft volgde. De lucht waeghde van al het getier. Zommigen zou het fpijten den verdienden prijs en eere te derven, en willen by dien roem liever den hals opzetten: anderen fcheppen moedt uit hunnen voorfpoet, en houden het gewonnen, dewijlze kans zien: en miffchien hadden beide de fnuiten te gelijck aen honck geweeft, en den prijs gewonnen; indien Kloanthus niet met beide zijn handen over zee uitgeftrekt, de Goden had gebeden, en door beloften te hulpe geroepen: o Goden, die gebodt hebt over de zee en het water, dat ick bevaer; ick aen mijn belofte verbonden, zal u blijdelijck, op dit ftrant, voor uwe altaren, eenen witten ftier flaghten, en het ingewant in de zoute baren worpen, en u bekers met wijn opofferen. Zoo fprack hy, en al de rey van Nereus dochteren, en Forkus [1]), en de maeght Panopea verhoorden diep in den gront zijn gebedt; en vader Portuin [2]) zelf duwde met zijn ftercke hant het fchip voort, dat het fneller dan de Noorden wint, en een vlugge pijl, naer lant vloogh, en behouden de diepe haven inliep. De zoon van Anchifes toen, gelijck de manier is, hen alle te zamen by een roepende, verklaerde Kloanthus overluit, door den roeper, overwinner te water, en bekranfte zijn hooft met den groenen laurier, en beveelt drie runders, en den wijn, en eenen grooten fchat zilvers tot fchenckaedjen naer de drie fchepen te brengen; en leit den hoofden zelf de hooghfte prijzen toe; den overwinner eenen ruiters rock van goude laken, tweemael rontom met eenen Meanderftroom van Melibeefch purper [3]) geboort, en waer in Ganymedes, het Koningklijcke kint, geborduurt ftaet, het welck op den bergh Ida, in 't bofch, de fnelle harten met zijne pijlen zoo heftigh najaeght, en afmat, dat het naer zijnen adem hijght; elders wort het met de kromme klaeuwen van Jupijns vluggen fchiltknaep opgepackt en om hoogh gevoert; terwijl de grijze lijfwacht te vergeefs om hoogh naer den jongen grijpt, en de galm in de lucht de baffende hazewinden nabaft. Maer hy vereert hem, die door zijn dapperheit den tweeden prijs verdiende, een koftelijck en fteeckvry pantfer, drie dick van goude malien; het welck hy zelf, onder de hooge veften van Ilium, by den fnellen vliet Simois, Demoleus, dien hy in 't zant ley, van het lijf ruckte. Naulix waren de fchouders zijner beide kamerlingen, Fegeus en Sagaris,

1) *Forkus:* een zeegod, zoon van de Zee en de Aarde, die vader werd van de Gorgonen, van den draak, die den tuin der Hesperiden bewaarde, en van andere wangedrochten meer.

2) *Portuin:* ook *Portumnus* genoemd, als fchermvoogd der havens: hy was dezelfde als Palemon en Melicertes, over wie meermalen gefproken is.

3) *Melibeefch purper:* Melibea was een ftad in Thraciën.

machtigh en ſterck genoegh, om dit dicke en zwaerwightige pantſer te torſſen: maer Demoleus eertijts hier mede gedoſt, joegh noch de Trojanen op de vlught. De derde ſchenckaedje, die hy omdeelt, is een paer kopere ketels, en drinckſchuiten van zilver gewrocht, en met groot werck verheven. Zy alle te zamen, met purpere ſnoeren en kranſſen om 't hooft gebonden, en rijckelijck begiftight, gingen moedigh op hun prijzen hene, wanneer Sergeſtus naulix met groote behendigheit van de ſcherpe klip afgeraeckt, en een geheele ry riemen verzwackt en beſchadight, met zijn ſchip, van elck beſchimpt, moedeloos quam aendruipen. Gelijck dickwils een ſlang op den dijck, langs den wegh (dwers van een beſlagen radt geplet en overreden, of van den reizenden man met eenen ſteen zwaerlijck gewont, en half doot achtergelaten) te vergeefs vlughtende, met haer lichaem lange krullen maeckt, en ten deele noch fors, haren kop ſteil opſteeckt, een paer gloeiende blicken opſlaet, en met den beck ſnuifelt; ten deele noch manck van de wonde, het achterlijf pooght met knoopen aen een te knoopen, en zich in malkander wickelt; eveneens quam het trage ſchip aenroeien: niettemin het zeilt voort en loopt met volle zeilen den mont van de haven in: Eneas vereert Sergeſtus evenwel den beloofden prijs, en is vermaeckt, om dat het ſchip behouden, en de maets 'er afgekomen zijn: Hem wort Foloe, een Kretenſer ſlavin, geſchoncken, die een paer tweelingen aen hare borſten heeft hangen, en niet onbedreven is in wolſpinnen en borduren, Minerves hantwerck.

Dees ſtrijt nu ten einde gebroght, zoo ſtreeft de godtvruchtige Eneås naer eenen groenen beemt toe, van alle kanten met heuvelen en boſſchaedjen omcingelt, die midden in het dal eenen ſchouwburgh laten. De helt met vele duizenden hier gekomen, zet zich midden in den ringk der vergaderinge op een hooge plaets, en noodight met prijzen alle die ruſtigh en luſtigh zijn om den loopſtrijt aen te gaen, en ſtelt belooningen ten toon. Trojanen en Sicilianen verzamelen onder een: Nyſus en Euryalus treden eerſt voor den dagh. Euryalus is ſchoon van gedaente, en in 't bloeienſte zijner jeught: Nyſus ſteeckt uit in oprechte liefde tot dien knaep. Diores, een brave telg uit Priaems Koningklijcken ſtam, volgt hen: Diores wort te gelijck gevolgt van Salius en Patron; d'een uit Akarnanie, d'ander uit Arkadie, en Tegeeſchen ſtamme geſproten. Na hen treden een paer Siciliaenſche jongelingen in het perck, Helymus en Panopes, op jagen en rennen door de boſſchen afgerecht, en megezellen van den ouden Aceſtes. Behalve deze komen 'er noch vele anderen, welc-

ker namen onvermaert zijn. Eneas heft in 't midden van hun allen, aldus aen: neemt mijn rede ter harte, en hoort ruſtigh toe. Niemant van u allen wil ick onbegiftight laten henegaen: ick zal u ſchencken een paer Gnoſſiſche ſchichten, elck met een geſlepen yzeren punt beſlagen, en een tweeſnedige heirbijl met een zilveren hecht, kunſtigh uitgeſneden. Hier zullenze alle even groote eer genieten; d'eerſte drie de prijzen ſtrijcken, en den geelen olijfkrans om het hooft vlechten. D'eerſte overwinnaer in den loopſtrijt zal een paert met koſtelijck behangſel genieten: de tweede eenen Amazoonſchen pijlkoker, zwanger van Traciſche pijlen, hangende aen eenen breeden gouden gordel, die in een langworpigh geſteente gehaeckt wort. De derde vernoege zich met dezen Myceenſchen helm. Zoo ſprack hy, elck nam zijn ſtede; en zoo ras zy de leus hoorden, ſchotenze buiten de lijn, en ruckten met kracht de baen in, gelijck een ſtormwint, en hadden te gelijck het uiterſte van 't renperck in 't oogh. Niſus, ſneller dan de wint, en de vleugels des blixems, ſchiet d'eerſte voorhene, en munt door de ſchoonheit van lijf en leden verre boven alle anderen uit. Na hem is Salius in 't navolgen de voorſte, doch zoo, dat een groote ruimte noch tuſſchen hen beide blijft: daer na laet Euryalus de derde de balie achter zich. Helymus volght Euryalus: Diores vlieght Helymus na, en zoo dicht, dat hy hem alree op de hielen treet, en voorover hellende zijne ſchouders raeckt; en waer de loopbaen langer en breeder, hy had Helymus voorby geſnort, en hem de kans afgekeken. Nu warenze bykans hunnen adem en de baen ten einde, wanneer Niſus, tot zijn ongeluck, quam te ſlibberen in glibberigh bloet van runderen, die by geval hier geſlaght, den gront verfden, en het groene gras beſprengkelden. De jongelingk alree van blijſchap ophuppelende om de zege, begoſt hier ter ſtede te ſtruickelen, en kon zich niet tegenhouden, maer quam voorover te ſneuvelen in dit vuile ſlijm en geronnen offerbloet: evenwel ſloegh hy zijn liefde tot Euryalus niet in den wint; want uit het glibberige ſlijm oprijzende, zoo keerde hy Salius met den voet, die hierom in het drabbige zant quam te tuimelen. Aldus ruckte Euryalus voort, en won den eerſten prijs door zijn vrients goede gunſt, en ſcheen te vliegen op het hantgeklap en geroep zijner gunſtelingen. Na hem quam Helymus aen, en Diores won den derden prijs. Toen begoſt hier Salius, in den ringk der groote vergaderinge, voor alle de treflijckſte Heeren, luitruchtigh op te ſtuiven: hy verzocht, dat men den prijs hem toeſtont, wienze door bedrogh ontweldight was: maer de gunſt der Rechteren tot Euryalus, en de beval-

ligheit zijner tranen en deughden, aengenamer in een fchoon lichaem, dragen hem den prijs op. Oock ftaet Diores Euryales by, en roept luits keels, dat, indien Salius met den eerften prijs ga ftrijcken, hy zelf t'onrecht met den leften begiftight zy. Toen zeide vader Eneas: o knaepen, uwe prijzen zullen u wel geworden, en niemant u den verdienden loon onthouden: laet my medoogen hebben met mijn vrients onnozel ongeluck. Aldus fprekende, vereert hy Salius een pantfer van een groot Getulifch leeuwsvel, ruigh van hair, en met vergulde klaeuwen. Toen fprack Nifus: beloont men den verwonneling zoo treflijck, en hebt ghy deernis met den gefneuvelden [1]; wat behoort ghy Nifus dan te fchencken, die zoo loflijck den eerften krans verdiende; indien de zelve Fortuin, die het Salius kuifchte [2], my oock den voet niet dwers had gezet? en zoo fprekende toonde hy hoe leelijck zijn aenzicht en lichaem van flijm en bloet bekladt zagen. De goede Vader moft lachen, en beval den beuckelaer, Didymaons kunftigh werckftuck, te brengen, dien de Griecken, in het plonderen van Neptuins kerck, van den heiligen pijlaer afruckten; en met die heerlijcke fchenckaedje vereerde hy den jongelingk.

Toen de loopftrijt ten einde, en de prijzen begeven waren, fprack hy: nu laetze voor den dagh komen al die het hart hebben, om met gevoederde en lootzware offeleere wanten elckandere te keer te gaen: en zette een paer prijzen op, te weten, eenen os met goude fchilden en fnoeren om 't hooft gebonden, voor den verwinner, en eenen degen, en fraeien helm, ten trooft des verwonnelings. Terftont rees de groflijvige en ftercke Dares overendt, en al het volck ftack van verwondering een keel op. Hy gewoon alleen tegens Paris te vechten, was de zelve man, die uit Bebrycie en Amykus ftam [zoo hy roemde] gefproten, den zeeghaftigen en zwaerlijvigen Butes, by Hektors doorluchtigh graf, ter aerde fmeet, en half doot in het zant leggen liet, zoo langk als hy was. Zulck een Dares ftack eerft het hooft in de lucht om te vechten, toonde zijne breede fchouders, zwaeide zijn lange armen om en wederom, en fchermde met de vuiften in de lucht. Men vraeghde vaft om naer zijn party: maer niemant uit zoo groot een hoop durf tegens dien man aengaen, en de wanten aenfchieten: weshalve hy moedigh voor Eneas voeten ftont, en achtende dat hem niemant dorft aen boort komen, toefde niet langer, maer vatte met de flincke hant den ftier by de horens, en fprack: Godin Venus zoon, durf het niemant tegens my wagen,

1) *Den gefneuvelden:* d. i.: „den gevallene."
2) *Die het Salius kuifchte* voor „die het Salius bakte," als men thands in gemeenzame taal zoû zeggen. Vreemd intusfchen is de opvatting hier in dien zin van 't woord *kuifchen*, dat anders „zuiveren, reinigen, fnoeien" beteekent.

waer toe ftaenwe dan langer hier? Hoe lang moet ick noch wachten? fta my den prijs toe. Alle Dardaners riepen te gelijck uit eenen mont, dat men hem den beloofden prijs zou leveren. Toen beftrafte Aceftes Entellus met ernftige woorden, daer hy allernaeft op het kuffen van groene zoden by hem zat. O Entellus, te vergeefs zagh men u eertijts voor den dapperften onder alle helden aen; indien ghy nu zoo koel gedooght, dat men zonder eens te vechten met zulcke gefchencken ftrijcken ga. Waer is nu Eryx, de meefter van 't vechten, gebleven, dien wy te vergeefs eenen Godt achtten? Waer is hy, die door geheel Sicilie vermaert was? die zijnen buit overal zoo zegenrijck in hoven en kercken ten toon hing? Hy antwoorde hier op: mijn luft en liefde om prijs en eere in te leggen, laten zich niet uit vreeze verbluffen; maer de hooge ouderdom maeckt my traegh: het bloet is koudt, en de kracht in 't lichaem verftorven. Had ick nu mijn vorige fterckheit; waer ick nu in mijn bloeiende jeught, gelijck dees, die zoo onheufch en verwaent hier op ftoft en braveert; prijs nochte fchoone os zouden my herwaert jagen, nochte geen gefchenck mijn gemoedt bekooren. Aldus fprekende, zoo fmeet hy midden in het perck een paer overzware wanten en het harde offenleere tuigh, 't welck de geftrenge Eryx gewoon was in den ftrijt aen te trecken, en om zijne armen vaft te binden. Alle toezienders ontzetten zich van verwondering over zulcke offeleere wanten, zeven dick en ftijf met loot en yzer gevoedert. Dares zelf ftont ftom boven alle anderen, en weigerde fterck hier mede te vechten. Anchifes groothartige zoon greep het overzware vechttuigh, met zijne onmatige windelen en banden, en bezagh het van alle kanten. Toen fprack de grijze Entellus: Hoe zou hy zich verwonderen, die eertijts d'eige wanten en wapens van Herkules zelf, en zijnen fellen ftrijt op dit ftrant gezien had. Uw broeder Eryx vocht eertijts met dit geweer, het welck ghy noch van bloet en brein befpat en befprengkelt ziet: met deze wapenen boodt hy Alcides het hooft; en ick eertijts bloet in 't oor hebbende [1]), en noch niet grijs en traegh van ouderdom, was gewoon dit geweer te bezigen: doch indien Dares, de Trojaen, ons geweer wraecken magh, den godtvruchtigen Eneas dat recht duncke, en Aceftes, d'infteller des kamps, dit beftemme; zoo laet ons met gelijck geweer tegens elckandere aengaen. Zijt onbekommert: u te geval legh ick de wanten van Eryx af, en fchudt ghy oock de Trojaenfche wanten uit. Aldus fprekende, fchoot hy zijnen dubbelen

1) *Bloedt in 't oor hebbende* voor 't Lat.: *dum melior vires fanguis dabat*, „toen een jeugdig bloed my kracht byzette." De fpreekwijze is blijkbaar daaraan ontleend, dat, by knapen, de ooren bloedrijker zijn en rooder zien dan by gryzaarts.

kolder uit, en ontdeckte zijn grove leden, zijn grof gebeente, en ſtercke armen; en zette zich midden in het perck, zoo groot als hy was. Toen broght vader Eneas een paer gelijcke wanten voor den dagh, en bewont hun handen met gelijck geweer. Toen ſtondenze beide even onverſaeght op de teenen, en ſchermden met hun armen in de lucht. Zy worden hantgemeen, weten met hun hoofdt achterover buigende, de ſlagen t'ontduicken, en verhitten in 't vechten. D'een radder te voet, verlaet zich op zijn friſſche jonge leden; d'ander op zijn groflijvigheit; maer de beenen bezwijcken van traegheit onder het lijf, en ſidderen, en hy hijght van zwaerlijvigheit naer zijnen adem. Zy ſlaen onderling menigen ſlagh te vergeefs om elckandere te treffen; menigen ſlagh op ribben en borſt, dat het ploft; en drijven elckandere reis op reis met de vuiſt zoo ſtijf om d'ooren, en op den kop, dat het harſſebecken kraeckt. De groflijvige Entellus ſtaet daer hy ſtaet, zonder eenen voet te wijcken; en ziet de ſlagen komen, en weetze wacker te verzetten. Zijn party, hem, nu van dezen, nu van dien kant beloerende, en op alle kanſſen lettende, beſpringt zijnen vyant dickwils te vergeefs: gelijck een, die een ſtadt, op een hooghte gebouwt, met ſtormgevaert beſtormt; of een ſlot, op eenen bergh geſticht, met zijn krijghsvolck belegert houdt. Entellus de vuiſt om hoogh opheffende, brenght hem van boven af eenen ſlagh toe; maer de gezwinde ziet bij tijts den ſlagh op zijnen kop aenkomen, en ontwijckt de vuiſt, met eenen luchtigen ſprongk; waer over Entellus miſſende en in den wint ſlaende, oock om zijn zwaerlijvigheit plotſeling van zelf met dat zware lichaem ter aerde ploft: gelijck weleer een vermolſemde pijnboom [1]), op Erymanth, of Ida, den hoogen bergh, met wortel en al uitgeruckt, ter nederſtortte. Trojanen en Sicilianen krioelen en woelen van yver, en ſteken een klock op, dat het aen den hemel klinckt: en Aceſtes komt uit medoogen over zijnen vrient evenout als hy, vooruit geloopen, en heft hem van d'aerde op: doch de helt niet verleemt nochte verſchrickt van dien val, hervat het gevecht noch heftiger, en de gramſchap zet hem kracht by. Toen ontvonckten ſchaemte en de kennis zijner ſterckte zijn hart en bloet; en van verbolgenheit, nu met de ſlincke nu met de rechte hant, reis op reis toeſlaende, dreef Dares over het vlacke velt voor zich hene: en de helt wiſt van geen ruſten, van geen ophouden, maer ſloegh van boven neêr toe op Dares, en duwde en ſtiet hem, dat hy rontom draeide, en het kraeckte, gelijck een hagelbuy op het dack. Vader Eneas koſt toen niet verdragen, dat

1) *Een vermolſemde pijnboom: vermolſemen, vermolmen*, en, gelijk wy vroeger by V. aantroffen, *vermeluwen*, zijn verſchillende vormen van 't zelfde woord.

Entellus langer in zijn bitterheit en verbolgenheit voortvoer, maer scheide de kampvechters, en ontweldighde hem den afgestreden Dares, dien hy troostelijck aldus toesprack: ongeluckige mensch, wat dolheit komt u over? Ziet ghy niet dat hy u overmagh, en de kans gekeert is? zwicht voor een' stercker. Zoo sprekende, scheide hy de kampvechters. Maer zijn trouwhartige spitsbroeders leidden hem [die de beenen, van vermoeitheit en flaeuwte, nasleepte, het hooft over beide zijden liet hangen, geronnen bloet te neus en mont met stucken van tanden uitspoogh] naer de schepen toe; en ontfingen, toen men hen riep, helm en degen, en lieten Entellus den stier en prijs strijcken. D'overwinner Entellus nu trots en moedigh op den stier, zeide: o Godin Venus zoon, en ghy Trojanen, oordeelt hier uit, hoe sterck ick in mijne jeught was, en hoe ghy Dares, die anders koudt waer, verloste. Zoo sprack hy, en staende recht tegen over den os, die ten prijs des overwinners stont, hief zijn vuist met de harde ossenleere want twee of driewerf om hoogh, en mickende recht op de starre van den os, klonck hem de herssens in, dat het harssebecken kraeckte, het dier lillebeende, en doot ter aerde plofte: weshalve de Helt aldus zeide: o Eryx, ick offere u, in Dares stede, dit bloet, dat u beter behaeght; en hier nu de wanten afleggende, staeck voortaen de vechtkunst.

Terstont hier na noodight Eneas alle schutters, die lustigh en rustigh zijn om naer prijs te schieten: en men is bezigh om den mast van Serestus schip op te zetten en een duif, met een koorde om en door de beenen geslagen, om hoogh aen den mast te binden, als een wit om naer te schieten. De mannen komen te hoop; men worpt de loten in den koperen helm, en Hippokoön, Hyrtakus zoon, treckt het eerste lot, met een vrolijck geroep der omstanderen. Na hem komt Mnestheus uit, die flus den roeistrijt won, en noch den groenen olijfkrans draeght. Het derde lot viel op Eurytion, broeder van den doorluchtigen Pandarus [1]), die eertijts, op Minerves bevel, den eersten pijl midden onder de Griecken schoot, om het onderling verdragh des lijfgevechts te steuren. De leste naem onder in den helm was Acestes, die zelf noch het hart had tegens jongelingen om prijs te schieten. Toen spandenze hun bogen, elck om het stijfste, en trocken pijlen uit den koker, en Hippokoöns pees eerst los snorrende, zoo vloogh zijn pijl gezwint naer den hemel, door de lucht hene, en bleef recht in den mastboom steken, dat de mast daverde, de duif van schrick haer vleugels tegens een klapte, en al 't gewest van 't

1) *Pandarus:* deze, de zoon van Lykaon, had de Trojanen tegen de Grieken geholpen, en, om een wapenschorsing te stooren, Menelaüs met een pijl verwond.

hantgeklap weergalmde. Na Hippokoön zette Mneſtheus zich ſchrap met zijnen geſpannen boogh, en mickte te gelijck met oogh en pijl: doch de ſchutter kon, dat ſpijtigh was, met zijn punt den vogel zelf niet raken, maer ſchoot het linnen ſnoer in ſtucken, waer aen de duif by haren voet boven aen den maſt gebonden hing; en zy vlughte door de lucht in de donckere wolken. De gezwinde Eurytion, die al lang zijnen boogh en pijl gereet had om te ſchieten, riep zijnen broeder te hulp, en dede hem een belofte; en ziende nu de duif in d'ydele lucht de wiecken vrolijck tegens een klappen, ſchoot haer in de vlught, onder een donckere wolck, zoo datze, den geeſt in het luchtige geſtarnte gevende, doot voor zijn voeten neerviel, met den pijl in 't lijf. Nu ſchoot 'er Aceſtes alleen over, die, geenen prijs kunnende behalen, evenwel eenen pijl verloren in de lucht ſchoot, om t'effens zijn kunſt in 't ſchieten te toonen, en hoe hy met den boogh wiſt om te gaen. Toen verſcheen ons onvoorziens een wonderſpoock, dat wat zeldtzaems aenwees; gelijck by d'uitkomſt na wel degelijck bleeck, toen de dreigende waerzeggers ons te ſpade het voorſpoock beduidden: want Aceſtes riet in de dunne wolcken vliegende, begoſt te branden, liet een ſpoor van vlam achter zich, en van den gloet verſlonden, verdween voor wint in de lucht: gelijck de ſtarren dickwils aen den hemel verſchieten, of omzwevende een vlecht hairs [1]) of eenen ſtaert na zich ſlepen. Al wat 'er was ſtont verbaeſt; Trojanen en Sicilianen aenbaden de Goden: doch de groote Eneas zagh dit voor geen ongunſtigh voorteken aen, en den blijden Aceſtes om den hals vallende, begiftighde hem rijckelijck, en ſprack: o vader, aenvaert (want het beliefde den grooten hemelvooght u, by lotinge misdeelt, door dusdanige voortekens deze eere toe te leggen) dit geſchenck, dat van den ſtockouden Anchiſes zelf quam; eenen kop met groot werck gedreven, eertijts van Cyſſeus, den Thrax, vader Anchiſes geſchoncken; tot een pant en gedachtenis zijner vrientſchap. Zoo ſpreeckt hy, leit Aceſtes den hooghſten prijs toe, en zet hem den groenen lauwerkrans op het hooft; nochte de goede Eurytion benijt niet, dat men dezen in eere boven hem ſtelle, die alleen den vogel afſchoot. Na Eurytion gingk Mneſtheus, die de koorde brack, met zijn giften ſtrijcken. De leſte van allen was Hippokoôn, die den maſt trof.

Maer vader Eneas roept, eer noch de ſchutters ſcheidden, Epytides, den leermeeſter en aenleider van den jongen Julus, by zich,

1) *Een vlecht hairs:* het woord *hair* is hier min gelukkig gekozen: dat van *ſtaart* eigent zich goed om „al wat naſleept" uit te drukken; doch „ſterren" ſlepen geen *hair* achter zich na, en Virgilius zegt zulks ook niet.

en luiſtert den getrouwen in 't oor: ga hene, zegh Askaen, dat hy (indien de jonge Ridderſchap vaerdigh, en de paerden getoomt zijn) de benden herwaert aenvoere, en zich in de wapenen vertoone, zijnen grootvader ter eere. Zoo ſpreeckt hy, en belaſt al den toeloop des volcks ruimbaen te maken, en een vrye plaets midden op het vlacke velt te laten. De jongers komen gelijcker hant aengereden, en ſchitteren in 't gezicht hunner vaderen zoo braef te paerde, dat al de jeught van Troje en Sicilie zich des verwondert. Zy dragen elck, gelijck men gewoon is, eenen geſchoren krans op den helm; elck een paer kornoeljeſchichten met een yzeren punt beſlagen; zommigen gladde pijlkokers op den rugh, en goude ketens, die om den hals op de borſt hangen. Drie benden ruiters braveren onder drie ritmeeſters, die elck in 't byzonder hun bende, zes paer jongers ſterck, aenvoeren. Een kornet van deze jongelingen volgt rustigh den kleenen Priaem, naer zijnen grootvader genoemt, en die een doorluchtige telgh, van Polites geſproten, in Italie edele ſpruiten zal aenteelen. Hy rijdt op een groot bont Thraciſch ros, dat voor twee witte voeten, en een kol voor den kop heeft. D'ander is de kleene Atys, de rechte ſtam, waer uit de Latijnſche Atyſen ſproten; Atys het jongske, zoo bezint van het jongsken Julus. Julus, de ſchoonſte van allen, komt leſt aendraven op een Sidoniſch paert, hem van d'openhartige Dido geſchoncken, tot een gedachtenis en pant van hare liefde. Al d'andere jongkheit zat op Siciliaenſche paerden, uit den ſtal van den ouden Aceſtes gekomen. De Dardanen bewelkomen met hantgeklap deze Ridders, wien het hart van yver popelt, en zienze met luſt, en kennen hun voorouders aen het krooſt. Na datze vrolijck te paerde gezeten, zich voor d'oogen van alle die hier zaten vertoonden; zoo gaf Epytides van verre, met geroep en klateren van zijn zweep, hun een teken, daerze nu gereet ſtonden, om het ridderſpel te beginnen. Eerſt redenze by paren, in eenen troep, heen en weer; daer na in drie benden gedeelt, drie in 't gelidt neffens elckanderen. Toen wederom geroepen, ſteldenze zich tegens elckandere ſchrap, en drilden met hun ſchichten tegens een. Daer na zwenckenze om en wederom, elck zijns weeghs, en doen by beurte keer in keer, en vertoonen een ſpiegelgevecht in de wapenen: nu nemenze de wijck, en laten hun hielen zien: nu hervattenze, nu ſtakenze 't gevecht van wederzijde. Gelijck men zeit: dat eertijts, op Krete, het hooge eilant, in den doolhof een verborgen wegh liep, van wederzijde bevlochten, en met duizentderleie bedriegelijke en twijfelachtige bypaden onder een geſtrengelt; waer

door de dolende uitgeſtreken en te leur geſtelt; nergens op eenigh merckteken oogh kon houden, om uit te geraken: eveneens verwarren de zoons van Troje hun ſpoor door een; terwijlze onder het ſpiegelgevecht af en aen trecken, en vechten en vlughten: gelijck dolfijns, die in de Karpaetſche en Libyſche zee om ſtrijt zwemmende, de natte baren met hunne borſt breken, en in het water ſpelen. Toen Askaen namaels het lange Alba met muren zou ſtercken, broght hy eerſt deze gewoonte, dit ridderſpel en ſpiegelgevecht op de baen, en leerde d'oude Latijnen dit feeſt vieren, op die zelve wijze, gelijck hy, en de Trojaenſche jongkheit met hem, en d'Albanen dit hunne lantslieden voortleerden. Sedert voerde de grootmaghtige ſtadt Rome deze oeffeninge in, en onderhieltze, hare voorouderen ter eere: en het ſpiegelgevecht van het jongske wort noch heden 's daeghs het Ridderſpel van Troje, en de kornet de Trojaenſche kornet geheeten.

De lijckſpelen, zijnen heiligen vader dus lange ter gedachteniſſe geviert, zoo begoſt de fortuin eerſt te weifelen, en hun den voet dwers te zetten: want terwijl men bezigh was, om Anchiſes graf, op zijn jaergetijde, met verſcheide ſpelen te vereeren, zont Juno, Saturnus dochter, [al haer voorleden ongelijck en leet kaeuwende, en haren moedt noch niet gekoelt hebbende] Iris uit den hemel, naer de Trojaenſche vloot, en blies haer met den adem der winden voort. De maeght hare reis ſpoedende, langs eenen boogh met duizenterhande verwen geſchakeert, vloogh onzichtbaer en ſnel haeres weeghs. Zy ziet den grooten toeloop des volcks, beſpiet het ſtrant, vint de havens ledigh, en de vloot zonder volck. Maer de Trojaenſche vrouwen verre van hun, op het eenzame ſtrant, beſchreiden heimelijck den overleden Anchiſes, en zagen al te zamen de grondelooze zee met weenende oogen aen. Och, riepenze alle uit eenen mont, wat zijn wy vermoeit van zoo lang op zee om te zwerven, en wat is 'er noch al varens aen vaſt! Zy roepen om een ſtadt: het verdriet haer langer op het water om te ſuckelen. Weshalve Iris, niet onnozel in het beledigen, zich midden onder den hoop worpt, leit de gedaente en draght van een Godinne af, en treckt den ſchijn van Beroë aen, gemalin van Doriklus, den Thrax; en een ſtockoude vrouw, van goeden huize en naem, en eertijts kinderzaligh [1]). Iris aldus vermomt, begaf zich midden onder de Dardaenſche vrouwen met deze rede: o ellendigen, die niet van der Griecken handen, in den oorloogh, onder de veſten der vaderlijcke ſtede, ter doot wiert

1) *Kinderzaligh*: een lief gekozen woord, voor „met kinderen gezegend."

gesleept: o rampzalige menschen, tot welck een einde spaert u Fortuin zoo lang? Wy beleven nu den zevenden zomer na den ondergangk van Troje, sedert men ons, over zee en zant, door zoo vele zorgelijcke rotsen en in zoo menigerhande gewesten omvoerde, om over den ongestuimigen waterplas en op de golven omgesolt, het deizende Italie te volgen. Hier regeert de gastvrye Acestes, in 't gebiet van Eryx, Eneas broeder. Wie behindert ons hier muren te stichten, en den burgeren aen een stadt te helpen? o vaderlant! o Huisgoden, te vergeefs uit den brant geredt! zullen wy nu geene vesten stichten, om Troje te vernoemen? Zal ick nimmermeer Xanthus en Simoïs, de vlieten van Troje, aenschouwen? Wat, spant liever met my aen, en steeckt deze rampzalige schepen in brant: want de geest van Kassandre, de waerzeggerin, scheen my in den droom de barnende fackels toe te reicken. Zoeckt hier Troje, zeitze: hier is uwe woonplaets. Nu is het tijt de zaeck by der hant te nemen, en op zulck een treffelijck voorspoock niet te sammelen. Ziet, daer staen vier altaren, Neptuin toegewijt. Godt zelf reickt u de fackels toe, en moedight u aen. Dit zeggende, vatze allereerst met gewelt een branthout, en zwaeit het tooruigh al flackerende om haer hooft, en smijt het in de vloot. De Trojaensche vrouwen zien vremt toe, en staen verbaest. Pyrgo alleen, die wel d'outste was, en een Koningklijcke voester zoo veler kinderen van Priaem, riep toen uit al den hoop: o joffrouwen, geen Rheteesche Beroë, geen Doriklus gemalin raet u dit: let slechts op het kroost en haer goddelijcke bevalligheit, en die flonckerende oogen: welck een leventheit van geest is 'er in! wat een aenschijn, spraeck en fiere tret! Ick zelf over een wijl van Beroë scheidende, liet haer kranck, en moeielijck, overmits zy alleen van deze feest most blijven, en Anchises niet naer zijn waerdy moght vereeren. Zoo sprackze. Maer de vrouwen, in 't eerste niet wetende hoe zy 't hadden, beginnen de schepen met norsse oogen aen te zien, en staen twijfelmoedigh, tusschen den deerlijcken treck tot dit tegenwoordige lant, en het Rijck, waer toe het nootlot haer roept; terwijl de Godin ten hemel vliegende, eenen geweldigen boogh onder de wolcken snijt. Daer na verbaest door dit gezicht der Godinne, en van dolheit vervoert, beginnenze te schreeuwen, en rucken het vier van den offerhaert. Zommigen plonderen d'altaren, en worpen met festoenen en loof en fackelen: het vier daer op met vryen toom aen 't voortslaen, over dosten en riemen en beschilderde schepen, van dennen hout getimmert. Eumelus, de bode, brengt de tijding aen Anchises graf, en de gestoelten des schouwburghs, dat

de vloot in lichten brant ſtaet: en de Trojanen zelfs zien terſtont de gloeiende voncken in de zwarte ſmoockwolck opvliegen: en Askaen, die vrolijck vaſt de Ridders aenvoerde, vloogh met zijn paert heftigh, recht toe, recht aen, naer de vloot, die noot leedt: en geene ritmeeſters, om hem tot ſtervens toe verlegen, kunnen zijnen yver ſchutten. Het jongske daer aenkomende, roept: wat dolheit komt u aen? Hoe nu? Waer wilt ghy hene? Och, ellendige burgerinnen! ghy verbrant uwen vyant nochte het Grieckſche leger niet, maer de ſchepen, uwe hoop en toeverlaet: ziet, ik ben uw Askaen; en flux nam het zijnen helm (waer mede het noch flus het ſpiegelgevecht beleidde) van 't hooft, en ſmeet dien voor haer voeten neder: en voort daer op quam Eneas met de Trojaenſche troepen aenſtooten. Maer de vrouwen vloden van vreeze het ſtrant langs, elck haeres weeghs, en verſtaken zich ergens in boſſchen, en holen van ſteenrotſen. Juno, van wie zy bezeten waren, is uit haren boezem gevaren, en zy by zinnen komende, beginnen haer volck te kennen: het ſtuck berouwt en 't leven verdriet haer: doch de brant liet daerom niet zijnen gangk te gaen, en even fel voort te ſlaen: het werck, waer mede de naden gedreven waren, ſmoockte allengs, en gingk vaſt aen, onder het beteerde hout: de roockende hitte verteerde de kielen langkzaem, en de vlam vermeeſterde den geheelen romp: het gedurigh gieten, en geheele ſtroomen waters kunnen het vier niet leſſchen. Toen ſcheurde de godtvruchtige Eneas zijne kleeders van 't lijf, en riep met opgeſtreckte handen alle Goden te hulpe. Almaghtige Jupiter, indien ghy alle Trojanen noch niet tot den leſten man toe haet; indien ghy naer uw oude liefde de zwarigheit der menſchen noch eenighſins ter harte treckt; zoo bergh, o vader, de vloot nu uit dezen brant, en beſcherm de Trojanen voor den uiterſten noot, in dezen deerlijcken ſtaet: of ben ick des waerdigh, ſchiet my (daer mede is 't uit) met uwen blixem doot, en tref my met uwe gewapende vuiſt. Naulix ſpreeckt hy zoo, of een donckere wolck berſt met onweder en ſtortregen uit, niet anders dan of het water van boven gegoten wert: bergen en dalen daveren van donderſlagh op donderſlagh: het ſtormt en buldert: al de lucht ziet zwart en ontſtelt van regenbuien en vlagen: de ſchepen loopen over van het water, en de half verbrande vloot wort doornat van den regen, tot dat al de ſmoock geleſcht is, en alle ſchepen, behalve vier, in den brant geborgen blijven.

Maer vader Eneas van dit harde ongeval in zijn hart getroffen, liep het hooft om van geweldige bekommeringen, en leide het dan

dus dan zoo over; of men het nootlot ter zijde zettende, zich op den bodem van Sicilie zou neerflaen; of de kuft van Italie aendoen. Nautes, een out ervaren man, van Pallas onderwezen en afgerecht op wichelery, het welck hem in groot aenzien broght, diende den Vader hier over, op het geen of van de vreeffelijcke gramfchap der Goden door dit voorfpoock hun gefpelt, of van de ry des nootlots vereifcht wiert. Dees ving aen Eneas aldus te trooften: o Godin Venus zoon, laet ons volgen, zonder omzien, derwaert wy van het nootlot gerolt en gefolt worden. Men moet, het ga zoo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzent. Ghy hebt hier den Dardaenfchen Aceftes, een' man van goddelijcken ftamme, op uw hant: neem hem, die overbodigh is [1]), tot uwen raetsman: lever hem al het volck, dat van de verbrande fchepen noch overfchiet, en hen allen, wien uw groothartigh beftaen en ongelegenheit tegens het hart ftoot; ftockoude mannen, en zeeziecke wijven: fchiet uit al wat onder u lam en ftram, tegens geen gevaer magh; en laet de kleinhartigen muren op dezen bodem ftichten. Zy zullen die ftadt, met Aceftes oorlof, Acefte naer zijnen naem noemen. Eneas verquickte om die rede van zijnen ouden vrient. Maer federt werden zijn zinnen van allerhande gedachten herwaert en derwaert geruckt: en toen de nacht op hare flede, van twee paerden voortgetrocken, door den duifteren hemel gle, fcheen zijn vader Anchifes geeft haeftigh van boven nederdalende, hem aldus aen te fpreken: mijn zoon, die my, by mijn leven, liever dan het leven waert: mijn zoon, die de rampen, den Trojanen befchoren, fmaeckte: ick koom afgeftegen op Jupijns bevel, die den brant der vlote uitlefchte, en zich in den hoogen hemel ten lefte uwes ontfarmde. Volg dien overtreffelijcken raet van den ouden ervaren Nautes. Scheep met d'uitgelezenfte jongelingen, de kloeckhartighfte borften, in Italie over. Een hardvochtigh wilt en woeft volck ftaet u in Latium te beoorlogen. Evenwel, mijn zoon, moet ghy eerft den helfchen afgront bezoecken, en by den diepen jammerpoel my aenfpreken: want ick ga niet waeren in den godtloozen Tarter, onder de droevige fchimmen; maer verkeere in d'Elyfifche beemden, met het genoeghlijck gezelfchap der godtvruchtigen. De kuifche Sibylle zal u, na het flaghten en opofferen van zwart vee, derwaert geleiden. Dan zult ghy al uw geflacht leeren kennen, en weten wat veften u befchoren zijn. Nu vaer wel: de daeuwende midnacht is al verloopen, en de hatelijcke dagh fnuift my uit den ooften den waeffem zijner hygende paerden toe. Zoo

[1]) *Die overbodigh is:* d. i.: „die bereid is" t. w. „om goeden raad te fchaffen."

ſprack hy, en verſtoof, gelijck roock, in de dunne lucht. Eneas riep: waer ſtreeft ghy hene? waer blijft ghy? wien vlught ghy? of wie belet u ons t'omhelzen? Toen rekende hy het vier op, dat onder d'aſſche gedooft lagh, en eerde ootmoedighlijck den Troiſchen Haertgodt, en de koorgeheimenis der grijze moeder Veſta, met gezouten offermeel, en het volle wieroockvat. Terſtont ontbiet hy zijne reisbroeders, en inzonderheit Aceſtes; en ontdeckt hun Jupijns gebodt en zijn lieven vaders bevel, en hoe hy nu beraden is. Men ſtelt dien raet niet uit, en Aceſtes weigert niet dat bevel te volgen. De vrouwen, die gezint zijn hier een ſtadt te bewoonen, worden aengetekent, en het volck, dat hier toe willigh is, en al die luttel met eere en vermaertheit gedient zijn, ſchiet men uit. De Trojanen, kleen in getal, doch heet en wacker om aen den man te gaen, vernieuwen de doften [1], verbeteren de half gebrande ſchepen met nieuwe ribben, en eicke planckeu; ſchaven riemen en balcken, en maecken touw en takel klaer. Middelerwijl roit Eneas de veſten met den ploegh, en deelt erven by lotinge uit; geeft deze plaets den naem van den burgh Ilium, en heet die plaets naer de ſtadt Troje. De Trojaenſche Aceſtes is met het Rijck wel in zijnen ſchick, en wijſt hun waer mercktvelt en raethuis zullen ſtaen; kieſt wethouders, en ſchrijft hun keuren en wetten voor. Daer na ſticht hy op de kruin des berghs Eryx een hemelhooge kerck, Venus van Idalie ter eere; en wijdt Anchiſes graf een breetſtreckend wout en Prieſter toe. Toen nu al het volck negen dagen langk gebancketteert, en gaven op het altaer geoffert hadt, begoſt de gewenſchte wint op zee uit den zuiden te waeien, en ons wederom met ſlecht water te ſcheep te drijven. Daer ſtack men in de boght een keel op met huilen en kermen, en broght een geheel etmael over met elckanderen om hals te vatten en oorlof te nemen. Nu wouden vrouwen en mans (wien te voren de zee zoo lelijck toegreen [2]), en het onmogelijck viel op het water te harden) mede t'zeil gaen, en lijden al wat 'er op de reis te lijden ſtont. De goede Eneas vertrooſteze met vriendelijcke woorden, en bevalze al ſchreiende in Aceſtes, zijn bloetvrients, beſchuttinge. Hier na beval hy drie kalvers voor Eryx, en een lam voor het onweder te ſlaghten, en maeckte de touwen, langs het ſtrant, 't een na 'et ander los. Hy zelf ſtaende van verre op de kampanje, met den geſchoren olijfkrans om het hooft, en den offerkop in de hant, worpt het ingewant en giet den wijn in de zoute baren. De wint van ach-

1) *De doften:* de „roeibanken."
2) *Toegreen:* d. i.: „toehuilde." *Grijnen*, 't welk men thands als *grienen* uitſpreekt, is: „huilen, ſchreien."

ter recht in het zeil blazende, geeft den fchepe vaert en fpoet, en de maets roeien om ftrijt, en vegen door zee.

Maer Venus, met zorgen beladen, fpreeckt ondertuffchen Neptuin aen, en klaeght hem aldus haren noot: o Neptuin, Junoos wrock en onverzaetzame wraeckgierigheit perffen Venus zich tot biddens toe te vernederen: nochte de langkdurigheit des tijts, nochte geene offerhanden der godtvruchtigen kunnen haer vermorwen; ja d'onvermurwde Godin noch even ftijf, wil nochte om Jupijns gebodt, nochte om nootlot, zich geruft houden. Het vernoeght haer niet, datze de ftadt midden in Frygie gelegen, door onmenfchelijcke vyantfchap en veete verflonden, het overfchot van Troje door allerhande rampen ter ftraffe gefleept en gefleurt hebbe; zy vervolgt noch d'affchen en gebeente der uitgeroide veften: wat oirzaken haer tot zulck een dolligheit verrucken, dat magh zy zelf weten. Ghy zelf zijt mijn getuige, wat een gewelt zy my onlangs op de Lybifche zee haeftigh berockende; en hoeze op Eools buien fteunende, de ganfche zee en den hemel te vergeefs onder een roerde: dat durfze op uwen bodem beftaen. O fchelmftuck! bezie eens, zy heeft oock door Trojaenfche vrouwen, van dolligheit bezeten, fchandelijck de fchepen verbrant, en de vloot ten deele vernielt zijnde, ons gedwongen zeker getal onzer reisgenooten in een vreemt lant achter te laten. Weshalve ick u bidde, dat het u gelieve 't overfchot der vlote veiligh door zee te voeren; veiligh aen den Laurentijnfchen Tyber te brengen; eifch ick anders iet billijcks: befcheeren anders de nootlotfpinfters hun deze veften. Saturnus zoon, de Zeevooght, antwoorde haer: o Cythereefche Godtheit, het is ganfch recht en billijck, dat ghy uw betrouwen op mijne Rijcken veftight, waer uit ghy geboren zijt: ick verdiende dat oock: dickwils en menighmael breidelde ick zoo groot een dolligheit van water en wint; en droegh te lande (des getuigen my Xanthus en Simoïs) geen minder zorgh voor uwen Eneas; wanneer Achilles, achter de halfdoode Trojaenfche benden her zittende, haer tegens de muren aenjoegh; menigh duizent man in het zant leide; de toegeftopte ftroomen fteenden; en Xanthus zijn kil niet vinden koft om in zee te loopen. Van dien tijt af ontweldighde ick met een holle wolck uwen Eneas uit Achilles ftercke handen; toen hy, tegens zijnen vyant, hem ongelijck in krachten en hulp van Goden, in lijfgevecht uitgetreden, en ick genegen was de muren der meineedige ftadt Troje, met mijn eige handen opgebouwt, in den gront te verwoeften. Ick blijf noch beftendigh by het zelve voornemen; ontfla u der vreeze. Hy zal, naer uwen wenfch, veiligh in de

haven van Avernus belanden, en flechts eenen man op zee verliezen, waer aen hem gelegen is: een zal voor velen fterven. Na dat de vader het gemoedt der Godinne met dusdanige woorden hadde geftreelt en verheught, zoo fpande hy zijne paerden voor den wagen, breidelde de zeegedroghten met het fchuimende montftuck, vierde hun den vollen toom, en glipte luchtigh met zijn blaeuwe raden over het water hene: de baren gaen leggen: de holle zee flecht haere deiningen onder de krakende affen gelijck en effen: de wolcken verdwijnen aen de ruime lucht. Toen vergezelfchapten hem veelerhande gedaenten, geweldige groote walviffchen, d'oude rey van Glaukus, Palemon, Junoos zoon, de fnelle Tritons en al het heir van Forkus, ter rechte hant; ter flincke, Thetis, Melite, de maeght Panope, Nifee, Spio, Thalye en Cymodoce.

Vader Eneas, wiens gemoedt dus lang in twijfel hingk, begoft nu het hart in 't lijf van blijfchap te fpringen: hy beveelt hun allen haeftigh de maften op te zetten, en de zeilen aen de rae te flaen. Zy maecken gelijcker hant hun touwerck klaer, en vieren t'effens nu de flincke, nu de rechte fchooten. De vloot zeilt voor wint hene. Palinuur vaert, als Amirael, voor uit voor alle de zeilen, gelaft hem te volgen; en alree was de dauwende nacht bykans aen het toppunt des hemels ten halven wege geftegen; en het bootsvolck onder de riemen op de harde doften de leden gemackelijck uitftreckende, lagh geruft en fliep; wanneer de vlugge Slaepgodt, uit de hemelfche ftarren nederdalende, de duiftere lucht deelde, en de fchaduwen verdreef, om u, o Palinuur! te zoecken, en tot uw ongeluck onnozel in flaep te brengen. De Slaepgodt zette zich in Forkus gedaente op het hooghfte van 't achterfchip, en koute hem aldus toe: o Palinuur, nakomeling van Iafius, de deining zet de vloot van zelf voort: het is een zachte en effen wint: men gunt u een uur tijts, om te ruften. Legh het hooft wat neder, en verpoos uwe afgewaeckte oogen een luttel: ick zal zelf een poos voor u te roer gaen. Palinuur naulix zijn oogen opheffende, zeit: waent ghy dat ick de zachte luimen der zee, en haer bedriegelijck gelaet niet ken? Zou ick dit zeegedroght vertrouwen? hoe zoude ick, zoo menighmael by het fchoonfte weder van den hemel bedrogen, Eneas den lichten wint betrouwen? Zoo fprack hy, en aen het roer vaft klevende, wou 'er niet affcheiden, en floegh de ftarren aen den hemel gade. De Slaepgodt befprengkelde Palinuur over den flaep van het hooft met eenen tack, die van vergetelnat druppelt, en in het krachtige water van Styx gedoopt, flaep verweckt; en hy loock hem, die noch den vaeck zocht

te verdrijven, zijn half befchotene oogen. De Slaepgodt, zoo dra Palinuur onverhoets bevangen was, en het hooft hangen liet, kreegh hem heel onder, en een ftuck van 't achterfchip afruckende, plompte den flaper met roer met al in het water, daer hy te vergeefs zijne mackers lang om hulp riep. De vlugge Slaepgodt vlieght in de dunne lucht. De vloot gaet nietemin op zee veiligh haren gangk, en zeilt onbefchroomt op vader Neptuins beloften voort en aldus voortvarende, geraeckt by de klippen der Sirenen, eertijts zoo zorgelijck, en noch wit van de gebeenten veler drenckelingen; toen ruifchte het zwarte water op de heefche fteenrotfen gedurigh van verre; wanneer vader Eneas gewaer wiert, hoe het fchip zijnen ftuurman miffende, heen en weêr flingerde; dies hy zelf by nacht te roer gingk zitten, en menighmael zuchtende, heel weemoedigh om zijn vrients ongeval aldus klaeghde: o Palinuur, die te reuckeloos op fchoon weder en flecht water betrouwde, naeckt en onbegraven zult ghy ergens onbekent op ftrant leggen blijven.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Ondertuffchen vaert Eneas voort, en ziet den brant des lijckhoutftapels achter zich voor een quaet voorfpoock aen. — Toen nu in zee een doncker onweder opquam, vont Palinuur geraden van koers te veranderen, en Sikanie in te loopen; het welck de Vorft beftemde, en zoo landenze aen dat eilant; daer Aceftes woonachtigh, hem onthaelde. — 's Anderen daeghs roept Eneas zijne reisbroeders te zamen, vernieuwt hun zijn vaders jaergetijde, en vermaentze des zelven gedachtenis te vieren. — Hy gaet dan ten grave voor het lijck offeren; daer een flang te voorfchijn komende, gelijck een regenboogh fchitterde, en weder in het graf kroop. — Ten negenden dage vergaderen Trojanen en Sicilianen; men ftelt prijzen ten toon, en vangt van den roeiftrijt aen. — Op een fteenrots in zee, wort een' eeckelboom geplant: men treckt het lot om de plaets, en de trompet blaeft den aenvangk, waer op zy voortroeien, fneller dan wagens in het renperck. — Gyas roeit vooruit, gevolght van Kloanthus en dees wort van Mneftheus en Sergeftus beide even fnel gevolght: doch overmits Gyas fchip, om de rots te mijden, te hoogh loopt, zoo vaert Kloanthus hem voorby, waerom hy Menetes van fpijt in zee plompt. — Nu poogen de twee achterften Gyas voor by te roeien; Mneftheus moedight de maets aen: en Sergeftus, die korter om wil zwaeien, raeckt vaft: doch Mneftheus gaet terwijl zijnen gangk, en komt geruft naer het ftrant aengevlogen gelijck een opgejaeghde duif ten lefte ftil op hare wiecken drijft. — Nu roeit Mneftheus tegens Gyas en zijne Chimeer, en hem voorby geraeckende, peurt Kloanthus na, die de Zeegoden om hulp aenroept, en van Nereus dochteren begunftight, fneller dan wint en pijl de haven inloopt: waerom hy den prijs ontfanght, neffens d'andere twee. — D'overwinner krijght eenen rijdrock van gouden laken, waer in Ganymedes geborduurt ftaet, die op de jaght van den arent gefchaeckt wort. — De tweede krijght het pantfer, de derde een paer ketels en drinckfchuiten. — Ten lefte komt Sergeftus aenflepen, zoo traegh gelijck een overrede en gequetfte flang; en hem wort een flavin vereert. — Hier na gaet Eneas naer eenen

beemt, en ftelt den loopftrijt in. — Nyfus en Euryalus treden voor den dagh, en Diores, en Salius en Patron, en Helymus en Panopes, en meer anderen. — De Vorft zet de prijzen ten toon: zoo ras men de leus hoort, loopenze de baen in gelijck ftormwinden en blixem; Nifus vooruit, Salius hem na, Euryalus de derde, gevolgt van Helymus: Nifus komt te fneuvelen, en keert Salius, dies ruckt Euryalus voort, en wint den eerften prijs: Helymus den tweeden, Diores den derden: dies Salius zich beklaeght over het ongelijck: doch Eneas paeit hem, dat Nifus verdriet, dien Eneas oock te vrede ftelt. — Men komt tot den derden ftrijt met offeleere wanten, en ftelt de prijzen ten toon. — Terftont rijft de groote Dares op, maer niemant durf tegens hem aengaen: dies de Vorft Entellus aenport, die zich ouderdoms halve ontfchuldight, en evenwel met een paer overzware wanten d'omftaenders uiteifcht, waermede hy Dares zelf verbluft, en erbiet zich met gelijck geweer te vechten, dat Eneas hun beftelt, waer na zy zich fchrap zetten. — Entellus ftaet pal, en Dares beloert zijn kans, gelijck de foldaet die een ftadt of flot, op eenen bergh beftormen wil. — Entellus miffende hem te treffen, ploft ter aerde, gelijck een vermolfemde pijnboom: doch Eneas helpt hem op, en de helt hervat den ftrijt, zoo heftigh, flagh op flagh, dat het kraeckte, gelijck een hagelbuy op het dack: waerom de vader partyen fcheit; en Dares beftraft, die al bloedende te fcheep gebroght wort; en Entellus den ftier ftrijckende, drijft dien voor de ftar doot ter aerde. — Nu vangt de booghftrijt aen; men zet een duif op den maft, en lotende om de beurt, zoo komt Hippokoön eerft uit, Mneftheus de tweede, Eurytion de derde, en Aceftes de vierde. — Zy fpannen hun bogen, Hippokoön treft den maft, Mneftheus het fnoer van de duif, in hare vlught van Eurytion gefchoten: en Aceftes fchiet om de kunft in de lucht, en zijn pijl brant in de wolcken, gelijck een verfchietende of ftaertftar: dies Eneas hem met prijs vereert, gelijck oock d'andere fchutters. — Endelijck roept de Koningk Epytides, om het ridderfpel te vertoonen: de jonge ridders komen aenrijden, in drie benden, onder drie ritmeefters, den kleenen Priaem, Atys, en Julus, die op het klateren van Epytides zweep het ridderfpel beginnen, en zich wenden en keeren, zoo kunftigh, gelijck de doolhof in Kreten gevlochten was, of dolfijns in zee zwemmen. — Dit ridderfpel bleef federt in 't gebruick, en wert zelf te Rome ingevoert. — Ondertuffchen keerde Fortuin hun de neck toe, en Juno zont Iris naer de vloot, daer de Trojaenfche vrouwen aen het morren floegen. — Iris haeren flagh waernemende, nam den fchijn van Beroë aen, rockende de vrouwen op, om zich in Sicilie neder te flaen, en de fchepen te verbranden. — Zy treet haer allen met een branthout voor: doch Pyrgo merckt en ontdeckt het bedrogh. — De vrouwen ftaen in 't eerfte verbyftert, zien de Godin ten hemel vliegen, beginnen te razen, en vier in de vloot te flingeren. — Eumelus brengt Eneas de tijding; Askaen vlieght te paerde derwaert, en beftraft den dollen hoop. — De vader komt oock aengeftoven: de vrouwen vlieden. — De brant gaet zijnen gangk: Eneas bidt de Goden om hulp, en een ftortregen lefcht het vier. — De Koningk bedroeft over dit ongeval, hangt in twijfel, waerop Nautes hem dient, en ten befte raet. — Eneas, hier verquickt, en noch vol twijfelmoedigheit, verneemt 's nachts Anchifes geeft, die Nautes raet en voorflagh beftemt, den oorloogh in Italie fpelt, en hem beveelt de hel te bezoecken. — Men zift dan d'ongeduldigen uit, en kalfatert de vloot. Eneas roit de veften: Aceftes wijft hem de plaets voor de hooftgebouwen, en men banckelteert negen dagen langk, waer na het op een fcheiden en kermen gaet. — Middelerwijl zoeckt Venus by Neptuin heul voor haren zoon: Neptuin trooftze, en belooft hem behouden in de haven van Avernus te brengen. — Vader Eneas verquickt, vaert voor wint hene. — 's Nachts daelt de Slaepgodt, en raet Palinuur wat te flapen. — Palinuur wil geen oogh luicken, nochte de zee betrouwen: dies befprengkelt de Slaepgodt hem met vergetelnat, en de ftuurman plompt in zee: evenwel zeilt de vloot al voort, langs de klippen der Sirenen; wanneer de Vorft den ftuurman miffende, Palinuur beklaeght.

HET ZESTE BOECK.

INHOUDT.

Eneas, te Kume gelant, gaet naer het hol van de Sibylle, en geoffert hebbende, leeft raet met Febus orakel, dat hem d'aenſtaende gevaren en uitkomſt der toekomende oorlogen voorſpelt. Hy verbrant het lijck van Miſeen, den drenckeling, op ſtrant gevonden; en begraeft des mans overſchot, onder den naeſten bergh, ſedert naer hem genoemt. Hier na wijzen de duiven hem den gouden tack, dien hy afpluckt, en eert d'onderaertſche Goden met offerhanden, daelt met de Sibylle, zijne leitsvrouw, door den mont van Avernus hellewaert, vint Palinuur (overmits die d'eere der begraefeniſſe ontbeerde) by den jammerpoel noch omzwerven; en poogende hem, naer den anderen oever, over te voeren, wort in dit voornemen van de Waerzeghſter belet, en den geeſt met een loos graf, en de hope der uitvaert getrooſt. Eneas, hier na den jammerpoel overſtekende, ſmijt den Hellewachter eenen ſlaepbrock voor; en, reizende door de kinderzielen, en de valſchbetighte en omgebroghte ſchimme hene, geraeckt by 't verblijf der gelieven, die uit wanhopende minne zich zelven het leven benamen. Daer bejegent hy Elize, die toen hy zich zocht t'ontſchuldigen, toornigh uit zijn oogen weeck. Van hier voortſtappende, ziet hy, in de wijck der vermaerde krijghshelden, Deifobus, met vele quetzuren geſchonden, en verneemt uit hem dien deerlijcken moort. Hy verlaet den Tartar, ſlaet de ſlincke hant op; hoort uit de Sibylle de ſtraf der miſdadigen; ſpoeit naer Plutoos ſtadt zelf, en ſteeckt den gouden tack op de poort van 't hof. Daer monſtert Anchiſes voor Eneas, zijnen zoon, de Albaenſche en Roomſche Koningen op een ry, en loopt zommige Romainſche edelen met name ten lichtſten over; en komende aen Ceſars en Auguſtus lof, verheft Marcel, Octaviaes zoon, ontijdigh wechgeruckt, ten hemel toe: endelijck, door d'yvoire poort weder opdonderende, bezichtight zijne mackers, en Kume verlatende, zeilt naer Kajete.

Hy treet te Kume op lant, en hoort de Prieſterin;
Begraeft Mizeen, en pluckt den tack met goude bladen;
En ſlaet, met zijn Sibyl, den wegh des afgronts in,
Vint Palinuur, en ſtaet met Didoos ſchim beladen.
De leitsvrouw leert den helt der zielen ſtraf en loon,
Anchiſes wellekomt zijn afkomſt, daer beneden,

En monftert, op een ry, de neven van dien zoon,
En al 't Romainfche bloet, dat op zijn fpoor zal treden,
Om 't eeuwige aertsgebiet te levren aen Auguft,
Door zoo veel zweet en bloet, en oorloogh, zonder ruft.

Zoo fpreeckt hy al fchreiende, viert den fchoot, en vervalt ten lefte aen den wal te Kuma, van d'Eubeërs gefticht. Hier zettenze het voor ancker, keeren de voorftevens de zee, de kromme achterftevens het ftrant toe, en boorden de kuft met fchepen. Een hoop jongelingen fpringt vierigh op den Hefperifchen bodem: Zommigen klincken vier uit keien, dat in d'aderen der fteenen, gelijck zaet, verborgen leit: zommigen komen met eenen hoop ruighte en tacken, waer in het wilt neftelt, aenflepen, en wijzen hunne maets wat bosfchen en vlieten zy vonden. Maer de godtvruchtige Eneas gaet naer de flotkerck, waer over de groote Apollo het gezagh heeft, en bezoeckt de vreesfelijcke fpelonck der ontzaghelijcke Sibylle, hier dicht by, om haere geheimeniffen te verftaen. Het Orakel van Delos blaeft haer zijnen goddelijcken geeft en wijsheit in, en ontfluit haer het flot der toekomende zaken. Nu gaenze door het wout van Diane, in Apolloos gulden tempel. Men zeit dat de ftoute Dedael, uit Minos gebiet vlughtende, en zich op zijn fnelle vleugels verlatende, door de lucht, een nieuwe baen, in het koude noorden den kercker ontroeide; en ten lefte luchtigh op den burgh van het Italiaenfche Chalcis ftreeck. Zoo ras hy hier belandde, heilighde hy Febus het roeituigh zijner vleugelen, en ftichtte geweldige kercken, hem ter eere. Op de kerckdeuren zagh men de doot van Androgeus uitgebeelt: oock hoe deerlijck d'Atheners jaerlijx, met zeven lijcken hunner zonen, den opgeleiden tol moften betalen. De lotbus ftaet 'er, met de rampzalige jongelingen. Recht hier tegens over doet zich het eilant Krete uit der zee op. Hier ziet men Pafifae op den wreeden ftier verlieven, en zich ter fluick onder hem vlyen; en de gemengelde afkomft, en vrucht van tweederhande aerdt, het menfch-en-ftiersgedroght is 'er by; een gedenckteken van die lafterlijcke geilheit. Dedael zich hier over de vierige liefde der Koninginne Ariadne ontfarmende, beftelde Thefeus het kluwen, om blindeling den gefchoren draet te volgen, en zoo de bedriegeryen en dubbelheit des hofs t'ontdecken. Och Ikarus, liet uw vaders hartewee het toe, ghy had mede ruim uw

deel in dit treffelijcke werck. Tweewerf pooghde hy uweu val in gout uit te beelden: tweewerf bezweken zijn vaderlijcke handen. De Trojanen hadden vervolgens achter een alles, van ſtuck tot ſtuck, wel naeuw doorkeken; 't en ware Achates vooruitgezonden, juiſt op ſlagh quam, met Glaukus dochter, waerzeggerin van Febus en Diane, Deifobe, die den Koningk aldus aenſprack: de tijt laet nu niet toe hier langer op te ſtaen kijcken: het paſt nu beter zeven puickrunders, die noit juck droegen, en zeven puickſchapen, gelijck de manier is, te ſlaghten. Terſtont offerenze, gelijck hun belaſt wort, en de Prieſterin roept de Trojanen in den grooten tempel. De lenden der Eubeeſche ſteenrotſe is ſpelonckswijze geheel diep uitgehouwen; men gaet 'er in door hondert breede ingangen, door hondert ope deuren, waer uit de Sibylle met hondert galmende ſtemmen antwoort. Toen men aen den drempel quam, zeide de Maeght: het is tijt beſcheit van uw nootlot te verzoecken; zie, daer is Godt, daer is hy. Terwijlze zoo voor den ingangk ſprack, kreeghze haeſtigh 't eene kleur op 't ander in haer aengezicht; heur hair ſtont te bergh; zy hijghde naer heuren adem; wert fel van razernye bereden; zwol om 't hooft; ſcheen grooter, en hare ſpraeck luide niet menſchelijck, wanneerze nu van de Godtheit des Godts gepropt zijnde, riep: Eneas, houdt ghy op? Trojaen, houdt ghy op van beloven en bidden? de groote deuren van het verbaesde huis zullen toch niet eer opgaen: en hier mede zweeghze. De Trojanen ſchrickten, dat hun het hart in 't lijf en de beenen trilden, en de Koningk badt uit al zijn hart: o Febus, die u altijt over de zware aenvechtingen van Troje ontfarmde, en Achilles door 't geweer van Paris, Dardans nakomelingk, nederleidde; onder uw geleide begaf ick my te water, zeilde de wijde weerelt om, en bezocht de verregelegene Maſſyliſche volcken, en landen, waer voor de zantplaten leggen: nu doen wy ten leſte de kuſten van het deizende Italie aen: dus lang hebben ons de rampen vau Troje achteraen geſleept: het waer nu wel billijck het volck van Pergamum te ſparen: en desgelijcks alle ghy Goden en Godinnen, wien Ilium en d'overgroote eere van Dardanie tegens het hart ſtack; en ghy, o allerheilighſte Waerzeggerin, van toekomende zaken bewuſt, verleent den Trojanen (ick verzoeck geen Rijck dan my by nootlot belooft) datze zich met hunne omzwervende Goden, en omſuckelende Huisgoden van Troje in Latium mogen nederſlaen. Dan zal ick, Febus en Diane ter eere, kerckeu van louter marmer ſtichten, en feeſtdagen in Febus naem inſtellen. Men zal, o gunſtige Sibylle, u oock heerlijcke kappellen in ons Rijck

bouwen: want daer zal ick, o goedertiere, oock uwe orakelloten (ſchriften, die de geheimeniſſen der zaken, onzen geſlachte beſchoren, bevatten) bewaren, en uitgeleze mannen heiligen. Ick bidde alleen ſchrijf voortaen uwe vaerzen niet meer op palmbladers, op dat de ſnelle wint die niet verſtroie, en onze hope te leur ſtelle; maer ick bidde ſpel ghy zelf mondeling wat ons beſchoren zy. Hiermede ſloot hy zijn gebedt. Maer de Waerzeggerin, ſchrickelijck van Apollo bezeten, en hare profecy noch niet kunnende uitbrengen, loopt razende in de ſpelonck om en wederom, en gaet vaſt in arbeit, om haren krop uit te ſchudden: terwijl betemt Febus haer wreet gemoedt, en razenden mont des te meer, en betoomt hare tong met zijnen breidel: en nu gingen de hondert geweldige deuren van haer huis van zelf open, en het antwoort der Waerzeggerinne klonck aldus in de lucht: o ghy, die ten leſte eens van de groote gevaren ter zee geleden, ontſlagen zijt, hebt grooter zwarigheden te lande te verwachten. De Dardaners zullen (bekommer uw zinnen hier niet mede) in het Rijck van Lavinie komen; doch wenſchen datze 'er noit gekomen waren: oorlogen, afgrijſſelijcke oorlogen zie ick te gemoet, en den Tyber van veel bloets ſchuimen: hier zal het u aen geen Simois, geen Xanthus, nochte geen Grieckſche legers ontbreecken: een ander Achilles, oock uit een Godinne geboren, is alree in Latium tegens u opgewaſſen: en het wil den Trojanen aen geen Juno ontbreecken, die achter hen her zitte: welcke volcken, welcke ſteden van Italie zult ghy dan in uwen noot niet om hulp aenzoecken? Een vrouw, die weder den Trojanen onthaelt, een uitheemſch huwelijck is weder oirzaeck van zoo groot een jammer. Zwicht evenwel voor geene rampen, maer hoeze u zwaerder drucken, zoo veel te kloeckhartiger bie haer het hooft. 't Eerſte middel uwer behoudeniſſe zal u opgedaen worden van een Grieckſche ſtadt, daer ghy het minſt op vermoedt. De Kumaenſche Sibylle ſpelt hem deze ſchrickelijcke dubbelzinnigheden uit haer kapelle, en loeiende uit de ſpelonck, mengelt klare en duiſtere waerheit onder een. Apollo noopt aldus haer gemoedt met ſporen, en breidelt haer razerny. Zoo dra de dolheit over is, en haer ſchuimbeckende mont ophout van razen, begint de helt Eneas: o maeght, geenerley ſlagh van zwarigheden kan my vremt of onverwacht overkomen; altemael is het my te vore geſpelt, en ick heb het al lang by my zelven erkaeuwt: doch een eenige zaeck wort op u verzocht, namelijck dat (naerdien men zeit hier de deur des onderaertſchen Konings te wezen, en het duiſtere moeraſch, om het welck Acheron zwalpt en ſtroomt) ick mijnen lie-

ven vader magh zien en ſpreken; en het u believe my den wegh te wijzen, en den heiloozen ingangk t'ontſluiten. Ick berghde hem met deze ſchouderen uit den brant, en midden onder de vyanden, die ons menigh duizent pijlen naer het lijf ſchoten. Hy vergezelſchapte my op de reis, en ſtont overal met my te water alle ſtormen en dreigementen van wint en weder uit, met dat zwacke lichaem, boven zijn vermogen, en in dien hoogen ouderdom, hem van Godt toegeleit: hy zelf beval ja badt my dit ootmoedighlijck op u te verzoecken, en naer uw woonplaets te gaen. O goedertiere maeght, ick bidde u, ontfarm u des vaders en des zoons; want alle deze dingen ſtaen in uwe maght, en Hekate ſtelde u niet te vergeefs over de wouden des jammerpoels. Vermoght Orfeus, de Thrax, zich op cyter en liefelijcke ſnaren verlatende, den geeſt zijner gemalinne te halen: kocht Pollux zijn broeders leven door zijn eigen doot, en gaet hy dien zelven wegh zoo dickwils hene en weder: wat wil ick Theſeus, wat den grooten Alcides bybrengen: ick ben oock uit den grooten Jupiter geſproten. Aldus badt hy met de handen aen het altaer; wanneer de Waerzeggerin aenhief: o Trojaen, afkomſt der Goden, zoon van Anchiſes, gemackelijck daelt men ter helle: Plutoos deur ſtaet nacht en dagh open: maer te rugge deizen, en weder veiligh boven komen; dat heeft wat in; daer is arbeit aen vaſt. Weinigen, en noch uit Goden geteelt, by den rechtvaerdigen Jupiter bemint, of door hunnen yver en vromicheit hemelhoogh verheven, vermoghten dit. In het midden leggen bare boſſchaedjen; en de zwarte Kocyt loopt en vloeit 'er rontom. Doch is uw gemoedt zoo bijſter graegh, zoo bijſter begeerigh om tweewerf over den jammerpoel te varen: om tweewerf den bruinen Tarter te zien; en zijt ghy enckel beluſt u tot dien reuckeloozen arbeit te beledigen; zoo behartigh wat u eerſt te doen ſta. In de ſchaduwe van eenen boom en zijn loof bloeit een gouden tack met zijn taeie telgen, en is de helſche Juno toegewijt. Het ganſche woudt bedeckt dezen tack, omringt van duiſtere en ſchaduwachtige dalen; en niemant is 't geoorloft d'onderaertſche geweſten te bezoecken, 't en zy hy dien gouden tack en zijne vrucht plucke. De ſchoone Proſerpijn eiſcht dat men haer deze gifte, haer eigen, opdrage. D'eerſte tack afgebroken zijnde, zoo zal terſtont een ander, die van 't zelve metael blickert, in de plaets groeien. Hierom ſla ga, hef uwe oogen om hoogh, en den tack ziende, zoo pluck hem naer behooren: want zijt ghy hier toe beroepen, zoo zal de tack gewilligh en van zelf volgen: anders kunt ghy dien met geen gewelt afrucken, nochte met geen ſtalen lemmer

afhouwen. Boven dit leit daer het doode lichaem van uwen vrient, en wacht naer u, en [och, weet ghy het niet?] bevleckt de ganſche vloot, terwijl ghy om raet uit zijt, en voor mijn deure bekommert ſtaet: beſtel het eerſt ter aerde, daer het behoort, en begraef het. Breng zwart vee ten outer, en laet dat eerſt uw zuiver offer verſtrecken, zoo mooght ghy endelijck de wouden van Styx, en het Rijck, noit van levenden bezocht, bezichtigen. Zoo ſprackze, en ſloot haeren mont, ofze ſtom was.

Eneas zijne oogen en aenzicht bedruckt nederſlaende, gaet uit de ſpelonck hene, en overleit by zich zelven dit duiſtere afſcheit: de getrouwe Achates niet min bekommert, geleit hem. Zy hadden het drock met elckandere: van wat dooden macker de Waerzeggerin ſprack: wat lichaem men begraven moſt: maer zoo ras zy weder by de vloot quamen, vondenze Miſeen op het drooge ſtrant leggen, en onnozeler omgekomen dan zijn uitſtekentheit en deught verdiende; Miſeen, Eools zoon, de braefſte trompetter om het volck moedt en hart in 't lijf te blazen. Dees plagh den grooten Hektor te volgen, en afgerecht op trompet en ſpeer, hielt zich in den oorloogh ſtip ontrent Hektor. Na dat Achilles Hektor overwon en om 't leven broght, voeghde zich dees dappere helt by Eneas, Dardaens nakomelingk, om geenen geringer meeſter te volgen. Maer by geval op zijn' hollen kinckhoren blazende, dat het over de zee heneklonck, en reuckeloos de Goden met de trompet uittartende, zoo verraſchte hem Triton uit naeryver, en dompelde den man (magh men 't gelooven) tuſſchen barningen en ſchuimende ſteenrotſen in zee: weshalve zy al te zamen, voornamelijck de godtvruchtige Eneas, rontom hem luitkeels huilden. Daer na verrichtenze vlijtigh zonder vertreck al weenende het bevel der Sibylle, en woelen om ſtrijt, om een grafaltaer van tacken by een te ſtuwen, en tot aen de lucht toe op te ſtapelen. Men gaet naer een oude boſſchaedje toe, daer dieren in diepe holen neſtelen, houwt met de bijl eeckelboomen en harsboomen neder; klooft met beitelen eſſche balcken, en ſplijt eicke ſtammen; en rolt groote wilde elſcheboomen van de bergen. Eneas d'eerſte in dien arbeit, port de maets aen, en neemt zelf de bijl in de hant: en het yſſelijck groote boſch aenziende, overleit dit by zich zelven, en bidt overluit aldus: och Miſeen, of ick nu (naerdien de Waerzeggerin niet dan al te waerachtigh ons van u alle beſcheit wiſt te geven) in dat groote boſch, dien gouden tack op den boom vondt. Naulix badt hy zoo, wanneer by geval een paer duiven van den hemel onder zijn oogen quamen aengevlogen, die op het groene

gras ſtreecken. De voortreffelijcke helt kende zijn moeders vogels, en badt vrolijck: o weeſt ghy mijne weghwijzers, zoo 'er ergens een wegh is, en wijſt my in het woudt, waer die gouden tack in de lucht den vetten gront beſchaduwt; en, o mijn goedertiere moeder, begeef my niet in deze twijfelmoedigheit. Zoo ſprekende bleef hy ſtaen, en ſloegh gade wat tekens zy mebroghten; waerze voort heneſtreefden. Zy vlogen al pickende voort, zoo dat men haer met het oogh kon volgen. Toenze daer na aen den mont quamen, waer uit die bange lucht van Avernus komt, vlogenze beide haeſtigh op door de dunne lucht, en zetten zich, ter gewenſchte plaetſe, op den boom neder, waer uit die geſchakeerde glans van het gout in de tacken blonck en blickerde: gelijck het vogellijm, geſproten uit ſnippemeſt, dat aen de ſchors kleeft, in het ſnippen van den kouden winter, in de boſſchen op een nieuw plaght te bloeien, en zich om lange ſtammen met zijn ſaffranen gewas te krinckelen: zoo glinſterde oock het gout, dat aen den ſchaduwrijcken eeckelboom groeide: zoo kraeckte dit bladt van den zachten wint. Eneas ſchiet vierigh toe, breeckt het met kracht af, hoe noode het volge, en brengt het in 't hol der Sibylle en waerzeggerinne.

Ondertuſſchen lieten de Trojanen niet na Miſeen op het ſtrant te beweenen, en zijn droeve aſſche in 't uiterſte te berechten. Eerſt ſtapeldenze eenen grooten hoop houts ten lijckviere, van vette harsboomen en geklove eicken; bevlochten het lijckhout rontom met bruin loof; plantten naere cypreſſen hier voor; en leiden 'er ſchitterende wapens tot cieraet boven op. Zommigen zetten kopere ketels met water op 't vier, ſtoken datze zieden, en waſſchen en zalven het koude lichaem. Zoo dra het beſchreide lijck met zijn dootbedde hier boven opgeleit wort, ſteeckenze een keel op, en worpen 'er purpere kleeders en zijn eige gewaden overhene. Zommigen nemen de zware dootbaer op de ſchouders, een droeve dienſt; en ſteken met afgekeerden aengezichte, naer het gebruick der vooroudereu, de fackel onder 't lijck. Men verbrant den wierroock [1]) met andere gaven gemengt, en de ſpijs, en giet 'er bekers met olijf-olie in. Na dat de doode verbrant, en het vier uit is, zoo waſſchenze de gloeiende en dorſtige aſſche van het lijck, een deerlijck overſchot, met wijn; en Chorineus giet het by een geraept gebeente in een koperen

1) *Den wierroock:* thands door ſommigen *wijrook* geſpeld. Beide woorden zijn goed, als BILDERDIJK in zijn *Geſll.* te recht heeft opgemerkt. 't Eene is *wiel-rook,* d. i.: „rondgewielde, rondgezwaaide rook," 't andere: „toegewijde rook " Ik zoû echter, wat my betreft, in 't gebruik, de voorkeur geven aan *wierrook*, dat onder en door 't gebruik gevestigd is. Dat men er de beteekenis van vergeten heeft, is toe te ſchrijven aan de wanſpelling *wierook*, waardoor de afleiding onkenbaar is geworden.

dootvat; befprengkelt zijn mackers driemael met den gezegenden olijftack, in zuiver water gedoopt; en hen aldus zuiverende, neemt zijn affcheit met het lefte fcheiwoort. Maer de godtvruchtige Eneas bouwt den man een groot geweldigh graf, en hangt zijn wapens, trompet en riem aen den luchtigen bergh, die noch heden naer zijnen naem Mifeen heet, en in der eeuwigheit heeten zal.

Deze dingen verrecht zijnde, zoo voert hy haeftigh den laft der Sibylle uit. Een diepe fpelonck, vol kaikens, en vervaerlijck wijdt gapende, wort omringt van eenen zwarten poel, en donckere bosfchen, waer over noit vogel vloogh, die hier levendigh afquam: zulck een waelfem komt 'er uit die zwarte keel om hoogh in de lucht opftijgen; weshalve de Griecken die plaets Avernus, dat is Vogelloos, noemden. Hier broght de Priefteriu eerft vier zwarte runders, plengde den wijn op haere ftar, en het ftoppelhair tusfchen de horens uitpluckende, goot eerft den offerdranck in 't heiligh vier, en verdaghvaerde luits keels Hekate, vooghdin over hemel en hel. Anderen fteken het vee de keel af, en ontfangen het laeuwe bloet in fchalen. Eneas keelt zelf, ten dienft van den nacht, moeder der Razernyen, en d'Aerde, hare groote zufter, een zwart lam, en o Proferpijn, u ten prijze, een gegelte koe [1]. Daer na vangt hy de nachtoffers aen, den Koningk en Hellevooght ter eere, leit ganfche ftieren ten brantoffer op het vier, en giet vetten olie over het brandende ingewant. Maer zie d'aerde begoft, met den opgangk der zonne en het rijzen van 't licht, onder hun voeten te loeien, en heuvels en bosfchen te beven; en het fcheen of de honden in de fchaduwe, op het genaken der Godinne, huilden. De Waerzeggerin roept: vertreckt, vertreckt: geen ongewijde vervordere zich zijnen voet in dit woudt te zetten: Eneas, volg my, ruck het zwaert uit de fcheede, en laet nu blijcken, dat ghy hart en moedt in 't lijf hebt. Aldus fprekende, ftaptze al razende d'ope fpelonck in, en hy volgde zijn vooruitgetrede leitsvrouw onvervaert met evewijde fchreden.

O Goden, die gebodt over de zielen hebt, en ghy o ftomme fchimmen, en afgront, en Flegeton; woefte plaetfen, daer het altijt nacht en overal ftil is; laet my melden het geen ick hoorde: laet my met uwe goddelijcke gunft zaecken ontvouwen, die zoo diep onder d'aerde, en in dicke duifternisfe verholen leggen. Zy gingen in den eenzamen nacht, door Plutoos duiftere fchaduwen, ledige huizingen, en ydele Rijcken, gelijck langs een baen, die by donckere maen en fchemeringe door een bofch loopt; wanneer Jupiter den

[1] *Een gegelte koe*: d. i.: „een onvruchtbare koe," als pasfende by Prozerpina, die nimmer kinderen heeft gebaard. *Gelten* is: „lubben, onvruchtbaar maken."

hemel met fchaduwe bedeckt, en de bruine nacht alle dingen even zwart verft. Voor het poortael zelf, en in den mont des afgronts hebben Rouw en knagende zorgen hunne verblijfplaets; en hier woonen bleecke Zieckten, droevige Ouderdom, Vrees, Honger, een boos raetsman, fchandelijcke Armoede, de Doot, en Arbeit, alle fchrickelijck aen te zien: oock de Slaep, Doots bloetverwant; de Blijfchap, fpruitende uit een boos geweten; en de moordadige Krijgh, op den drempel, recht tegens hen over: oock leggen hier d'yzere bulfters der Razernyen; en men ziet 'er de zinnelooze Tweedraght, die heur flangenhair met bloedigh hairfnoer opknoopt. Een oude olm, dicht van loof en tacken, ftreckt zijn lange armen midden in deze plaetze wijt van een: men zeit dat d'ydele Droomen zich gemeenelijck hier in onthouden, en overal in de bladeren hangen. Daerenboven hebben hier vele gedroghten en allerhande ondieren hun verblijf in de poorte, namelijck Centauren, Scyllen, van tweederleie gedaente, Briareus, met hondert handen, de waterflang van Lerne, die yffelijck piept, de vierbrakende Chimeer, Gorgons, Harpyen, en Gerion, met de fchaduwe van zijn drie lichamen. Eneas fchichtigh van vreeze fidderende, ruckte hier den degen uit, en boodt het bloote fpits allen die hem gemoetten; en 't en ware zijn wijze gezellin hem berichte, hoe deze dunne fchimmen, zonder lichaem alleen in een holle gedaente, hene en weder vlogen, hy was 'er op ingevallen, en had de fchaduwen te vergeefs met zijn lemmer van een gefmeten.

Van hier leit u de wegh naer het water des helfchen Acherons: hier is de flijmige maelftroom, en groote kolck, die altijt opwellende, al het zant van Kocyt uitbraeckt. Charon, d'yffelijcke veerman, afgrijffelijck morffigh, flaet hier het veer gade: de lange grijze baert hangt ongehavent aen de kin: d'opgefpalckte oogen barnen als vier: hy draeght een flordige py, om de middel toegeknoopt, fteeckt de fchuit met een boom af, flaet de handen aen het zeil, en voert de lichamen met het vuile boot over: de Godt is wel out, niettemin groen en fpijckerhardt. Al de fchaer quam t'effens naer dezen oever toegefchoten; levenlooze lichamen van grootmoedige helden, mannen en vrouwen, vryers en ongehuwde vryfters, en jongelingen, in 't aenzien hunner ouderen op het lijckvier geleit. Hier komt zulck een menighte als de boffchen, in 't begin van den kouden herfft, bladers van de boomen fchudden; of als 'er vogels, van over den grondeloozen plas aengevlogen, op het ftrant krielen; wanneer de koude winter hen over zee naer warme landen jaeght. Zy ftaen en bidden vaft om eerft overgezet te worden, en ftrecken, uit verlangen

naer d'overzijde, hun handen derwaert: maer de norſſe veerman neemt nu den eenen, dan den anderen in, en drijft zommigen hooger op den zandigen oever, van zich af. Eneas zeit (want hy verwondert en ontzet zich over dit geraes) zegh my, o Maeght, wat wil die toeloop naer den ſtroom? Wat verzoecken die zielen? of hoe komt het by, dat hy deze van den oever jaeght, en anderen over het blaeuwe water roeit? De ſtockoude Prieſterin antwoorde hem in 't kort aldus: Anchiſes zoon, rechte afkomſt der Goden, ghy ziet hier het ſtaende water van den diepen Kocyt, en het Stygiſche moeraſch, waer by de Goden zich ontzien te zweeren, en zijn heiligheit te misbruicken. Alle deze ſchaer, die ghy hier ziet, heeft aerde gebreck, en is noch onbegraven: de veerman heet Charon: deze, die hy over het water voert, zijn al begraven: en het ſtaet hem niet vry iemant over de ſchrickelijcke oevers en ruiſſchende ſtroomen te roeien, eer het gebeente in zijne ruſtplaets beſtelt zy. Hondert jaren dolenze, en zweven rontom deze waterkanten hene en weder; dan mogenze endelijck het gewenſchte meir bezoecken. Anchiſes zoon bleef ſtaen, en vele dingen overpeinzende, erbarmde zich in zijn hart over hun ongelijck lot. Hy ziet 'er Leukaſpis, en Orontes, die het Lyciſche ſchip voerde, beide bedruckt d'eere des grafs ontbeeren; overmits de zuidewint hen, van Troje over d'ongeſtuimige baren gevoert, te gelijck verraſchte, en ſchip en volck in den gront ſloegh.

Maer zie, Palinuur, zijn ſtuurman, gingk hier vaſt waeren; die onlangs, terwijl hy, op de reis uit Libye, de ſtarren gaſlaende, achter uit den ſchepe, midden in zee quam te ſtorten. De helt dien bedruckten in de dicke duiſterniſſe naulix kennende, ſprack hem eerſt aldus aen: o Palinuur, nu zegh my, wat Godt heeft u ons ontruckt, en midden in zee geplompt? want Apollo noit te vore op onwaerheit bevonden, heeft my in mijn meininge door deze eenige antwoort bedrogen; toen hy my ſpelde, dat ghy behouden over zee, en aen de kuſten van Auſonie zoudt geraken: ay zie, is het dit dat my belooft wiert? maer hy antwoorde: o Vorſt, zoon van Anchiſes, Febus gordijn bedroogh u niet, nochte geen Godt plompte my in zee, want toen ick het ſchip ſtuurde, en op het roer, volgens mijnen plicht, leunde, wert het by geval met groot gewelt afgeſmeten, en ſleepte my in het vallen mede. Ick zweere u by de wilde zee, dat ick min voor my zelve bevreeſt was, dan voor uw ſchip, dat het van ſtuur en ſtuurman berooft, toen 'er zulck een ſtorm opſtack, toch niet moght komen te verongelucken. De bulderende zuidenwint ſleepte my, drie ongeſtuimige nachten, drie etmael langk, door endelooze plaſſen wa-

ters om. Naulix zagh ick den vierden dagh boven van de golven Italie voor my leggen. Allengs zwom ick naer lant toe, en was alreede geborgen, had dat wreede volck uit onkunde niet gewaent eenen buit aen my te hebben, die vermaſt van 't natte kleet, met mijn handen langs de ſcherpe kanten des berghs opklauterende, van hun geweer wiert overrompelt. Nu drijft mijn lichaem voor wint in zee, en dobbert langs het ſtrant: weshalve ick, o onverwonnen helt, u bidde, om 't genoeghlijcke licht des hemels, om de lucht, om uw vaders halve, en den aenkomenden Julus, uwe hope, verlos my uit deze ellende: of worp my wat aerde op het lijf, want dat ſtaet u licht te doen; en zoeck my in de haven van Velia: of indien de voortteelende Godin u ergens middel of wegh aenwijze (want ick geloof niet dat ghy, zonder gunſt der Goden, beſtaet zulcke groote vlieten en het Stygiſche meir over te varen) bie my ellendige de hant, en voer my met u aen d'overzijde des waters, op dat ick, ten minſte na mijn doot, in een geruſte plaets magh ruſten. Zoo ſprack hy, wanneer de Waerzeggerin aldus begoſt: o Palinuur, waer uit ſpruit deze uwe vervloeckte begeerte? Wilt ghy onbegraven het Stygiſche water en den droeven ſtroom der Razernyen gaen bezien? of zonder oorlof naer den oever aen d'overzijde gaen? Staeck vry uwe hoop van het nootlot der Goden met bidden te kunnen verzetten: maer wanneer ghy aen uw hardt ongeval gedenckt, zoo vertrooſt u met het geen ick u zeggen zal: want d'aengrenzende volcken, die wijdt en zijt de ſteden daer ontrent bewoonen, zullen door hemelſche wondertekens aengemaent, uw gebeente zuiveren, u een graf bouwen, en uw jaergetijde vieren: en de plaets zal in der eeuwigheit den naem van Palinuur behouden. Dit zeggen ſtelde hem geruſt, ſtreeck de zwarigheit een luttel van zijn bedroeft hart, en d'overleden vermaeckte zich noch, dat het lant, naer hem genoemt wert.

Zy gaen dan voort hunnes weeghs, en genaken den vliet. De veerman, zoo hy van het Stygiſche water opzagh, hadze al van daer, door het eenzaeme boſch, naer zijnen oever toe zien komen, en graeuwde en ſprackze eerſt aldus aen: hou, zegh op, wie ghy oock zijt, die gewapent naer onzen ſtroom toeſtapt; wat maeckt ghy hier? wijck van ons, ſta: dit is de plaets der ſchimmen, des Slaeps, en des ſlaperigen Nachts: het ſtaet ons niet vry levende lichamen met den Stygiſchen boot over te voeren: nochte het bequam my zoowel niet, dat ick Herkules, toen hy herwaert quam, over het meir holp; nochte Theſeus, en Pirithous; al warenze uit Goden geſproten, en ſterck en

onoverwinbaer: want d'een floot den helfchen Wachthont aen een keten, en fleepte den bevenden wachter voor den troon des Konings zelf wech: d'anderen randen Plutoos gemalin, in hare kamer aen, en pooghdenze te fchaecken. D'Amfryfifche Waerzeggerin antwoorde hem kort aldus: verfteur u niet: wy leggen u geene lagen, als zy; nochte komen gewapent, om gewelt te bedrijven: Onzent halve magh de groote en altijt baffende poortier wel in zijn hol de dootfche fchimmen bewaecken; de kuifche Proferpijn wel eeuwigh haer ooms drempel [1]) bewaeren. De Trojaenfche Eneas, uitmuntende in godtvruchtigheit en dapperheit, komt hier zijnen vader, om laegh by de fchimmen, bezoecken. Kan de fpiegel der godtvruchtigheit u niet bewegen; zoo draegh dezen tack (met toonde hy den tack, onder zijn kleet verborgen) ontzagh toe: dat zette hem, die van gramfchap om zijn hooft zwol, neder, zoo dat hy, ftom van verwonderinge, over d'ontzaghelijcke roede, by nootlot verworven, en in langen tijt noit gezien, zijn blaeuwe fchuit naer den oever wende, om aen te leggen: daer na dreef hy andere zielen van daer, die langs de bancken zaten, maeckte ruimte, en nam met een den zwaerlijvigen Eneas over: toen kraeckte de krancke en lecke fchuit van die vracht, en kreegh veel waters in. Endelijck zette hy den helt en de Waerzeggerin behouden over het meir, in het vuile flib en blaeuwe vlotgras op. Cerber, de vervaerlijcke helhont, hier recht tegens over, in zijn hol achterover leggende, zoo groot als hy is, baft met zijn drie muilen al dit geweft over, dat het raeft. De Waerzeggerin, ziende alree de flangen over zijne halzen afgrijffelijck te bergh rijzen, fmeet hem eenen flaepbrock van honigh en kruiden in den muil: het ondier zijne drie keelen opfperrende, en razende van honger, greep en flickte den voorgeworpen brock, gingk met zijnen rugge, zoo lang uitgeftreckt als het was, op d'aerde leggen, en befloegh het ganfche hol. Toen de wachter in den flaep verzopen lagh, trat Eneas de poort in, en ontflipte haeftigh den oever van het water, dat niemant te rugge voert.

Terftont hoordenze voor op den drempel huilen, en een yffelijck gekerm en gefchrey van kleene kinderen, die het zoete lot des levens verfteecken, en van hun moeders borften afgeruckt wierden; toen d'ongeluckige dagh hun mefleepte, en d'ontijdige lijcken begroef. Neffens hun onthouden zich die valfchelijck betight, ter doot veroordeelt zijn: en deze kerckers zijn hun, niet zonder lotinge, niet zon-

1) *Haer ooms drempel:* Pluto was de broeder van Ceres en dus evenzeer de oom als de echtgenoot van Prozerpina.

der rechter, toegeleit. Schout Minos [1]) hutſelt de lotbus om: hy verdaghvaert den breeden raet der ſtomme ſchimmen, en neemt kennis van handel en wandel. Naeſt hier aen hebben hunne plaets de bedruckten, die zich zelve met hun eige hant onnozel om hals holpen, en het leven moede, hun zielen verreuckeloosden. Och, hoe wenſchenze nu daer boven armoede en zuren arbeit uit te ſtaen! Het nootlot is 'er tegen, en het droeve water, en onbevaerbare meir, en Styx, hier negenwerf rontom loopende, keert en ſchutze. Niet verre van hier worden u getoont de treurende beemden (zoo noemt menze) die zich aen alle kanten breet uitſtrecken. Hier onthouden zich, langs afgeſcheide wegen, rontom met myrteboſch bezet, die wreedelijck van minne gepijnight, in een teeringe ſloegen: de minnezorgen hangen hun na de doot noch aen. In deze plaetſen ziet hy Fedre [2]), Prokris [3]), en de bedruckte Erifylë [4]), van haren zoon ſchrickelijck gewont: oock Evadne [5]), en Paſifaë: Laodamie [6]) vergezelſchapt haer; oock Ceneus [7]), eertijts een jongelingk, nu een vrouw, en door nootlot weder in haer oude gedaente herrolt. Onder deze ſchaer doolde, in een groot boſch, de Feniciſche Dido, noch verſch aen een wonde geſneuvelt. Zoo ras de Trojaenſche helt neffens haer ſtont, en haer in de donckere ſchaduwe kende (zoodanigh als iemant, met den intre der maent, de nieuwe maen in eenen nevel ziet, of meent gezien te hebben) liepen zijn oogen over, en hy ſprack haer uit liefde minnelijck aen: rampzalige Dido, my was dan met waerheit aengebroght, dat ghy verongeluckt, en met den zwaerde aen uw endt geraeckt waert. Och, ick was oirzaeck van uwe doot. O Koningin, ick zweer u by de ſtarren, by de Goden, en zoo 'er onder d'aerde noch ergens eenige Godtheit op eeden acht ſla, dat ick tegens mijnen danck uwe kuſten verliet: maer der Goden bevelen, die my nu perſſen door deze ſchimmen, door deze ſlordige plaetſen, en duiſteren nacht te gaen, hebben my voortgedreven: oock kon ick niet gelooven, dat mijn vertreck u tot zulck een ongeluck brengen zou. Blijf toch ſtaen, en vertreck niet uit onze oogen. Wien vliet ghy? Het is, Godt woudt's, voor 't leſte dat ick u noch eens aenſpreeck. Met diergelijcke woor-

1) *Schout Minos:* het woord *ſchout* doet hier een vry kluchtige uitwerking; doch drukt anders volkomen het ambt uit, dat Minos bekleedde.

2) *Fedre:* de vrouw van Thezeus, door Hippolytus verſmaad.

3) *Prokris:* de vrouw van Cefalus, en by vergisſing door hem gedood.

4) *Erifyle:* de vrouw van Amfiaraus, door haar zoon Alkmeon gedood. Zie *Elektra*, Deel III, blz. 514.

5) *Evadne:* de vrouw van Kapaneus, die zich, toen deze geſneuveld was, met hem op dezelfde houtmijt verbranden liet.

6) *Laodamie:* zie *Heldinnebr.* Deel IV. blz. 219.

7) *Ceneus:* Cenis was een maagd die, door Neptunus geſchoffeerd, tot loon daarvoor van kunne veranderde en na dien tijd Ceneus heette. Onkwetsbaar zijnde door 't ſtaal, werd hy in den ſtrijd tegen de Centauren door zware boomtakken verpletterd en keerde na zijn dood tot zijn eerſte kunne weder, of werd, volgends Ovidius, in een vogel herſchapen.

den pooghde Eneas haer verbolgen gemoedt te verzachten, terwijlze hem overdwers aenzagh; en hy moft zijn tranen laten. Zy afkeerigh, floegh haer gezicht ter aerde; en ontftelde zich in haer aenzicht, om zijn aengevange rede, niet meer dan of 'er een harde klip en Marpefifche fteenrots ftont. Endelijck verftackze zich, en vlughtte toornigh in een fchaduwachtigh woudt, daer Sicheus, de voorgaende echtgenoot, haer met een gelijcke genegenheit bejegent, en met evegroote liefde onthaelt. Eneas niettemin in zijn hart getroffen van haer onnoozel ongeval, volgde haer al fchreiende van verre na, en wert weemoedigh om haer vertreck.

Van hier vervolgt hy zijn voorgenome reis: en nu quamenze in de lefte velden, die van anderen afgefcheiden, van doorluchtige krijghshelden krielen. Hier bejegent hem Tydeus [1]: hier is de bleecke Adraftus, en Parthenopeus, vermaert door zijne wapens. Hier ziet hy op eene ry de Dardaners, die d'een na den anderen, gedurende het belegh, fneuvelende, t'elckens zoo jammerlijck beklaeght werden, dat zich de Goden des ontfarmden, en hy zelf moftze noch beweenen, namelijck, Glaukus, Medon, Therfilochus, drie zonen van Antenor, Polybetes, Ceres toegewijdt; en Ideus, die hier den wagen mennende, noch zijne wapens aen heeft. Een menighte van zielen dringt rontom hem, aen zijn rechte en flincke zijde; en het vernoeght hem niet, dat hy haer eens ziet; het luft hem een wijl te vertoeven, haer mondeling te fpreken, en d'oirzaecken haerer herwaertkomfte te verftaen. Maer zoo ras de Grieckfche krijghsoverften, en Agamemnons keurbenden dien helt, en zijne fchitterende wapens onder de fchimmen zagen, begoftenze van geweldigen fchrick te beven; zommigen hem den rugh toe te keeren; gelijckze voortijts naer de fchepen liepen; zommigen wat geluits te flaen: zy ftaen vergeefs en gapen, en de ftem wil 'er niet uit.

Hier ziet hy Deifobus, Priaems zoon, over al zijn lichaem gehouwen, en de troni wreedelijck opgefcheurt; beide zijn handen, en d'ooren ter wederzijde van 't hooft, en den neus van 't aenzicht afgefneden, en leelijck gefchonden. Naulix kende hy hem, die zoo byfter beefde, en d'afgrijffelijcke fchennis zocht te bedecken; en Eneas fprack zijnen zwager eerft vriendelijck aen: O ftrijtbare Deifobus, afkomft uit Teucers doorluchtigh bloet, wie koelde zijnen moedt met u zoo wreet te mishandelen? Wie had u zoo onder? My quam ter ooren, dat ghy in den jongften nacht, afgemat van al 't nederhouwen der Griecken, gevallen waert op eenen hoop dooden van allerhande flagh

1) *Tydeus:* de vader van Diomedes; hy fneuvelde voor Thebe, even als zijn fchoonvader Adrastus en Parthenopeus.

onder een. Ick ſtelde u toen op het Rheteeſche ſtrant een loos graf toe, en verdaghvaerde uwen geeſt driewerf overluit: uw naem en wapens eeren de grafſtede: o mijn vrient, ick kon uw lichaem niet vinden, nochte op mijn vertreck ſtaende, in 't vaderlant begraven. Priaems zoon antwoorde hem toen: o mijn vrient, ghy hebt niets nagelaten, en Deifobus en zijn ſchijnlijck is alles voldaen: maer mijn eigen nootlot, en de ſchandelijcke boosheit van het Lacedemonſche wijf [1]) dompelden my in deze ellenden: deze lidtekens lietze my tot een gedachteniſſe: want ghy weet, en 't gedenckt ons maer al te wel, hoe wy dien jongſten nacht overbroghten, met een blijſchap, die ons zuur opbrack; wanneer het paert, t'onzen bederve, over het hooge Pergamum quam ſteigeren, en met zijnen zwangeren buick den gewapenden voetknecht binnen holp. Zy veinzende Bacchus feeſt te vieren, leide de Frygiaenſche vrouwen om ten reie, en zelve in het midden van dien razenden hoop, met een dicke fackel in de hant, riep de Griecken uit den hoogen burgh. Ick ongeluckige, afgemat van bekommeringen, toen van eenen diepen ſlaep bevangen, lagh in mijn ſlaepkamer en ſliep, zoo geruſt en vaſt of ick doot was. Ondertuſſchen paſt die lieve Bruit al 't geweer in den huize aen d'een zijde te krijgen, en had het zwaert, mijn' toeverlaet, boven mijn hooft al weghgenomen: zy roept Menelaus binnen, en ſluit de deur op; quanſuis hopende, dat haer lief dit, als een groot geſchenck zou aennemen, en zy aldus d'opſpraeck van haer voorgaende misdrijf kunnen uitwiſſchen. Ten kortſte gezeit, zy berſten ter kamer in, vergezelſchapt met Ulyſſes, Eools nakomeling, berockenaer van al het quaet: o Goden, magh ick met recht wraeck eiſchen, zoo zet dat den Griecken betaelt. Maer wel aen, zegh my desgelijcks, wat geval voerde u levendigh herwaert? Komt ghy hier door ſtorm verzeilt, of door het aenraden der Goden? of wat ongeval jaeght u om deze droeve zonnelooze huizen, en ongeruſte plaetſen te bezoecken? Gedurende dit geſpreck had de dageraet zijn roosverwige paerden alree aen den hemel voorby den middelwegh gedreven; en zy zouden miſſchien al den tijt, die hun gegunt was, met diergelijck geſpreck, overgebraght hebben: maer de Sibylle, zijn gezellin, vermaende hem, en zeide in 't kort: Eneas, de nacht verloopt; wy verſlijten onzen koſtelijcken tijt ſlechts met weenen. Hier is de plaets, daer de wegh zich in twee deelen deelt: en die aen de rechte hant naer de muren van den grooten Pluto loopt, wijſt ons naer d'Elyſiſche beemden: maer die aen de ſlincke hant leit, loopt naer den heiloozen Tarter, daer de

1) *'t Lacedemonſche wijf:* „Helena," na den dood van Paris met Deifobus getrouwd.

misdadigen geſtraft worden. Deifobus antwoorde haer: o groote Prieſterin, verſteur u niet: ick zal vertrecken, en mijnen tijt in duiſterniſſe voldoen. Ga hene, ga hene, o eere van ons geſlacht, het gelucke u beter dan ons. Zoo ſprekende, verdween hy.

Eneas ziet haeſtigh om, en ter ſlincke hant onder de ſteenrots, en binnen den ommekreits van drie muren, de wijdtſtreckende veſten leggen, daer de Tartarſche Flegeton met zijn wallende vlammen [1]) ſnel rontom ſtroomt, en klinckende keien voortrolt. De geweldige poort, en pylaren van louter diamant ſtaen 'er tegens over, zoo ſterck, dat geen mannekracht, zelfs geene Goden maghtigh zijn deze met yzer en ſtael te verdelgen. Hier rijſt een yzeren toren tot aen de lucht toe, en Tiſifoon met haren bloedigen nachtmantel omgort, bewaeckt en bewaert 'er nacht en dagh het poortael. Uit dezen hoeck hoort men ſtenen, en naer geklater van zweepen; oock yzerklanck en nageſleepte ketens rammelen. Eneas bleef ſtaen, van verbaeſtheit, en luiſterde naer dat gerucht. O maeght, zeghme toch, wat ſlagh van ſchelmen leit daer? Wat ſtraf lijdenze? Wat gruwelijck gekerm hoortmen daer? Toen hief de Waerzeggerin aldus aen: o vermaerde Vorſt van Troje, geen godtvruchtige magh zijnen voet op dien vervloeckten drempel zetten; maer toen Hekate my de vooghdy over de wouden van Avernus gaf, leerdeze my zelf wat ſtraf de Goden over elcke misdaet zetten, en leide my door al het zielrecht. De Gnoſſiſche Rhadamanth bezit hier de ſtraffte Rijcken [2]), verhoort de misdadigen, ſtraft bedrogh, en pijnigt den booswicht (die op de weerelt in ydele dieverye groeiende, zijn zuiveroffer te lang en tot zijn doot toe daer boven uitſtelde) om hier zijn boosheit te bekennen. De Wraeckgodin Tiſifone gaet den misdadigen met hare geeſſel flucks te keer, en hun dreigende, met bitſe ſlangen in de ſlincke vuiſt, roept haer wreede zuſters, die van adderen krielen. Daer na worden de vervloeckte poorten, die afgrijſſelijck op hare pannen gieren, ontſloten: ziet ghy wel, zeitze, wat ſchiltwacht in het poortael zit? wat voor een troni den drempel bewaert? Een noch feller dan Hydra, en die u afgrijſſelijck met vijftigh zwarte adderen aengaept, heeft hier binnen haer verblijf: en de Tarter zelf zijnen mont opſpalckende, is tweemael zoo diep, en ſchiet zoo laegh beneden naer de ſchimmen toe, als d'Olymp hemelhoogh door de wolcken ſteeckt. De jonge Reuzen, een out gebroetſel der aerde, en met den blixem nedergevelt, quamen diep onder op den gront afrollen. Hier zagh ick

1) *Zijn wallende vlammen: wallen* is 't zelfde als *wellen*, en hiervan: „borrelen, koken, zieden."
2) *Bezit hier de ſtraffte Rijcken:* beter: „oefent hier het ambt van beſtraffer uit."

oock Aloëus [1]) tweelingen, onbefchofte lichamen, die met hunne klaeuwen beftonden den wijtftreckenden hemel aen te randen, om Jupijn uit zijnen opperften troon te bonzen: oock zagh ick 'er Salmoneus [2]) wreedelijck pijnigen, vermits hy Jupijns blixem en donder nabootfte. Dees liet zich, door Griecken en midden door de ftadt Elis, van vier paerden omvoeren, en zwaeiende een barnende fackel, braveerde de Goden, en ftack hun naer de kroon: die zinnelooze durf, over zijn kopere brugh met paerden heen rennende, donder en blixem, dat niemant vermagh, nakuifchen: maer d'almaghtige Vader, nochte om fackel nochte roockerigh tortslicht verlegen, fchoot uit de dicke wolcken, en dreef hem met eenen vreeffelijcken dwarrelwint, dat hy tuimelde: oock moght men hier Tityus [3]), het voefterkint der albarende Aerde, zien, het welck met zijn lichaem negen geheele bunderen lants befloegh: de vervaerlijcke gier doorpickt met zijnen krommen beck d'onfterflijcke lever, en het ter ftraffe aengroeiende ingewant, dat opgepickt hangt. De vogel neftelt diep in de borft, en de herbore vezelen wort geene ruft gegunt. Wat wil ick hier van Lapithen, Ixion, en Pirithoüs verhalen? over wien een duiftere klip hangt, die, gelijck ofze neerftorten wil, hun van oogenblick tot oogenblick dreight te bevallen. Daer glimmen gulde bancken, met hooge banckpeluwen; en overdaet van Koningklijcke bancketten ftaet gereet voor hunnen mont. D'outfte der Razernyen zit 'er neffens aen, verbiet de tafels met eenen vinger aen te raken, en met haren fackel toevarende, graeuwt en buldert. Hier zijnze, die, gedurende hun leven, hun broeders haetten, vaderflagh begingen, en hunnen leenman uitftreken; of groote rijckdommen bezaten, daer voor niemant iet af moght: deze maken den meeften hoop. Hier zittenze oock opgefloten, en verwachten hun vonnis, die om overfpel om hals geraeckten, en godtlooze wapens volgende, zich niet ontzagen hunne Heeren trouweloos uit te ftrijcken. Vraegh niet, hoe en waerom deze gevangens geftraft zullen worden. Zommigen wentelen eenen geweldigen fteen opwaert, of hangen aen fpeecken van raden uitgefpaunen. D'ongeluckige Thefeus zit 'er, en zal 'er eeuwigh zitten, en d'overellendige Flegyas [4]) vermaent een ieder, en roept onder de fchim-

1) *Aloeüs:* een zoon van Titan, en vader van Ochus en Efialtes.

2) *Salmoneus:* betreffende dezen verwijs ick naar Vondels treurfpel, dat later volgen zal.

3) *Tityus:* een der beroemdfte Giganten, die, toen hy Latona wilde verkrachten, door Apollo werd nedergefchoten.

4) *Flegyas:* een Koning der Lapithen, die, 't kwalijk nemende, dat Apollo zijn dochter verkracht had, diens tempel te Delfi in brand ftak, en daarvoor de hier vermelde ftraf moest lijden, zonder dat de rechters in de onderwaereld eenige „verzachtende omftandigheid" in aanmerking namen. De woorden: *dat ghy rechtvaerdigheit oefent*, hadden in zijn mond waarfchijnlijk de beteekenis: „dat gy uw eigen rechter niet zijt."

men luitskeels: Weeft gewaerfchuwt, dat ghy rechtvaerdigheit oefent, en geene Goden veracht. Dees verkocht zijn vaderlant om gout, en bedroogh zijnen Heer, onder wien hy ftont; ftelde wetten om loon in, en brackze weder. Dees bloetfchender fchoffeerde zijn dochter in hare flaepkamer, en trouwdeze tegens de wetten: alle te zamen beftondenze afgrijffelijcke ftucken, en dienden 'er zich af. Al had ick hondert monden, hondert tongen, en een yzere keel; ick zou zoo menigerley flagh van fchelmeryen en ftraffe niet kunnen begrijpen, nochte noemen.

Toen Febus overoude Priefterin dit verhaelt had, fprackze: nu wel aen, ga voort, en verricht uwen aengevaerden laft: laet ons fpoeden; ick zie de veften van de Reuzen in hunne fmidtfe gefmeet, en zoo hoogh opgetrocken; en de gewelfde poorten daer tegens over, alwaer ons bevolen wiert de gave te offeren. Zoo fprackze, en zy hielden te zamen de middelbaen, langs befchaduwde wegen, en genaeckten de poort. Eneas gingk de poort in, en zijn lichaem met verfch water befprengkelende, ftack den tack recht voor op de poort.

Deze dingen en het bevel der Godinne verricht zijnde, zoo quamenze endelijck in de luftige plaetfen, en genoeghelijcke beemden en bofchaedjen der geluckzaligen, en in de gezalighde ruftplaetfen. Een ruimer lucht bekleet hier met eenen purperen glans de velden, van een andere zon, en andere ftarren befchenen. Zommigen oefenen het lichaem in het begraesde worftelperck, worftelen en fpelen om ftrijt in het roode zant. Zommigen huppelen en danffen, en zingen gedichten aen den rey. De Thracifche Priefter, in 't lange kleet, zingt muzijck onder de lier, en flaet nu met zijne vingeren, nu met zijn ivoire pen zeven fnaren, ongelijck van toon. Hier houdt zich Teucers overout geflacht, een zeer brave afkomft, grootmoedige helden in geluckiger tijden geboren, Ilus en Affarakus, en Dardaen, ftichter van Troje. Van verre ziet hy wapens en ledige wagens; fpeeren in d'aerde fteecken, en paerden overal los in de velden weiden. De zelve luft, dienze in hun leven hadden tot wapens en wagens; de zelve treck tot brave paerden aen te vocken, hangt hun onder d'aerde noch aen. Hy ziet anderen, ter rechte en flincke hant, in het gras bancketteeren, en vrolijck ten reie Pean zingen in een welrieckend lauwerbofch, daer d'Eridaen, die groote vliet, van boven door het bofch komt ftroomen. Hier zijn de troepen, die voor 't vaderlant vechtende, aen eerlijcke wonden fneuvelden; en Priefters, die hun leven in kuisheit overbroghten; en Godtvruchtige Waerzeggers, die door Febus geeft goddelijcke orakels fpelden; oock die lantnutte kunften vonden; en die door hunne verdienften by de nakomelingen in gedachteniffe bleven: deze dragen

al te zamen ſneeuwitte tulbanden: en de Sibylle ſprackze, daer de ſcharen om hen drongen, aldus aen: vooral Muſeus: want zy zagh hem midden onder den drang ſtaen, en hals en hooft langer, boven hen allen uitſteken: o geluckige zielen, en ghy, heilige Poeet, zeght my, waer en in wat oort onthouwt zich Anchiſes? zijnent halve quamen wy herwaert de breede ſtroomen van Erebus over gevaren. De helt antwoorde haer in het kort aldus: niemant heeft hier zijn huis bezonder: wy woonen in deze lommerrijcke boſſchen, en bezitten beemden, van verſche beken bewatert: doch klimt (verlangt ghy zoo hartelijck naer hem) klimt op dezen heuvel, en ick zal u op een gemackelijck voetpadt brengen. Zoo ſprack hy, en trat voorhene, en toonde hun van boven de bloeiende velden, van waerze den top af naer beneden ſtegen.

Maer Anchiſes, zijn vader, overzagh by geval ernſtigh de zielen, die in een groen dal afgeſcheiden, naer de weerelt zouden gaen; en monſterde alle zijne lieve nakomelingen, en de zijnen, en het nootlot en de fortuin en deughden en daden der zelven: en ziende Eneas recht voor hem door den beemt treden, zoo ſtreckte hy vrolijck beide zijn handen naer hem toe, en borſt uit met deze rede, terwijl de tranen over zijn kaken biggelden: zijt ghy ten leſte eens gekomen? en heeft uwe liefde tot uwen vader, die u zoo lang te gemoet zagh, dees zware reis afgeleit? o mijn zoon, magh my gebeuren uw aenſchijn te zien? en u met kenniſſe aen te ſpreken en te hooren? Ick de dagen vaſt tellende, maeckte rekening op uwe komſt, en achtte dat ghy voorhanden waert: en mijn hoop heeft my niet bedrogen. O zoon, hoe vinde ick u hier zoo verre, te water en te lande, omgevoert! door zoo groote gevaren omgeſuckelt! Hoe vreesde ick, dat het Rijck van Libye u iets moght beleedigen! Maer d'ander antwoorde: o vader, uw nare geeſt my zoo menighmael bejegenende, dreef my naer dit hof toe. Mijn vloot leit in de Tyrrheenſche zee: geef my toch de hant; vader, geefze my, en laet my u toch omhelzen. Zoo ſprack hy, en weende bitterlijck: driewerf pooghde hy d'armen om zijnen hals te ſlaen; driewerf greep hy te vergeefs met zijne handen naer den geeſt, die hem ontglipte, gelijck de lichte wint, gelijck de vlugge ſlaep. Ondertuſſchen ziet Eneas, in een ter zijde afleggende dellinge, een afgeheint boſch, en ruiſſchende woudt, en den vergetelvliet, die langs de geruſte huizen vloeit: ontelbare volcken en lieden vlogen hier rontom: gelijck de byen, wanneerze des zomers, in den zonneſchijn en de beemden, op verſcheide bloemen zitten, en op blancke lelien komen nedervallen, en brommen

over al het velt. Eneas verſchrickt haeſtigh van dat gezicht, en onkundigh, vraeght naer d'oirzaeck; wat dit voor vlieten zijn, en wat mannen d'oevers met zulck eenen grooten zwarm beſlaen. Toen zeide Anchiſes, zijn vader: de zielen, wie by nootlot andere lichamen beſchoren zijn, drincken uit den vergetelvliet langkdurige vergetenheit, en ſpoelen de zorgen af. Ick wenſchte al overlang u deze bekent te maken, en te toonen; en d'afkomſt mijner nakomelingen, in uwe tegenwoordigheit, te monſteren, op dat ghy endelijck Italie vindende, u des te meer moght verblijden. O vader, gelooft men, dat eenige zielen van hier om hoogh ten hemel gaen? en wederom in haer trage lichamen keeren? Hoe hebben d'ellendigen zoo vervloeckt een begeerte naer het leven? Anchiſes heft hier op aen: o zoon, ick zal het zeggen, en u niet in twijfel houden: en hy ontvouwt hem ſtuck voor ſtuck achter een: voor eerſt voedt een invloeiende Geeſt hemel aerde en zee, en zon en maen en ſtarren; en een eenige Geeſt, den leden ingeſtort, beweeght het geheele gevaert der weerelt, en mengt zich in dat groote lichaem: hier uit ſpruiten menſchen vee en vogels, en wat gedroghten de zee onder het vlacke marmer teelt. Deze zielen hebben een vierige groeizaemheit in zich, en nemen haren oirſprongk uit hemelſchen zaede; en zijn hemelſch van aert, zoo lang de lompe lichamen haer niet vertragen, en aertſche leden en ſterfſlijcke ledematen haer niet verſtompen: want door deze vermenginge met den lichame blijven haer vrees en begeerte, droefheit en blijſchap aenhangen: en in den duiſteren en blinden kercker des lichaems opgeſloten, zien naer den hemel, haren oirſprongk, niet te rugh: ja wanneer haer het leven in den leſten oogenblick hier begeeft, dan leggen d'ellendige zielen noch al hare vuilnis niet af, nochte trecken alle beſmettinge des lichaems ganſchelijck nit: want het volgt heel nootzaeckelijck, dat vele dingen lang aen een verknocht, wonderlijcker wijze aen een waſſen: weshalve zy door ſtraf moeten geloutert worden, en haer voorleden misdrijf boeten: zommigen hangen in wint en lucht te verluchten; zommigen ſpoelen de vlacken harer ſchelmerye in de grondelooze zee af; of zy worden haer met vier uitgebrant: elcke ziel boet haere ſchult. Hier na worden wy in het rnime velt van Elyſium gezonden, en een klein getal gaet in de vrolijcke beemden waren; tot dat de tijt omgekomen, d'aengegroeide ſmet door de langdurigheit des tijts verwonnen, en het hemelſch wezen en vier der ſimpele nature geloutert zy. Wanneer alle deze zielen duizent jaren langk gezuivert zijn, dan verdaghvaert Godt Merkuur een groote menighte naer den vergetelvliet toe, op datze,

nergens geheugenis af hebbende, de weerelt bezoecken, en luft krijgen om weder in den lichame te verkeeren.

Zoo fprack Anchifes, en trock zijnen zoon en met een de Sibylle midden onder de vergadering, en 't gewoel der fchare; en zette zich op eenen heuvel, van waer hy haer allen recht voor hem, op een lange ry, kon overzien, en d'aengezichten der genakenden leeren kennen. Nu welaen, ick zal u kort afvaerdigende, uw nootlot ontvouwen, en melden wat eere de Dardaenfche afkomft hier na zal gebeuren: welcke nakomelingen en doorluchtige zielen, onzen naem voerende, u uit den Italiaenfchen geflachte ftaen te verwachten. Dees jongelingk [ziet ghy hem?] die daer op een ftang leunt, en by lotinge de naefte plaets van den glans der eere in heeft, dat is Sylvius, uwe afkomft, die uit Italiaenfchen bloede, gemengt met uwen ftamme, d'eerfte na uw overlijden voor den dagh zal komen, en de Vorften van Alba met zijnen naem vereeren. De gemalin Lavinie zal dien Koningk en vader der Koningen, zijnen vergoden vader ter eere, in de boffchen optrecken; en ons geflacht van hem aenvangen over het lange Alba te heerfchen. De naeften aen hem zijn Prokas, d'eere des Trojaenfchen volcks, en Kapys, en Numitor, en Sylvius Eneas, die uwen naem dragende, braef te gelijck in Godtvruchtigheit en dapperheit zal uitmunten, zoo hy eens het gezagh over Alba krijge. Zie eens, hoe die jongelingen hun dapperheit zoo heerlijck ten toon ftellen. Maer die met eicke burgerkranffen hun hooft befchaduwen, zullen u Nomentum, de Gabien, en Fidenen, en Kollatijnfche muren op de bergen ftichten; en Pometie, en de fterckte Inuus, en Bole, en Kore. Alle deze landen, nu zonder naem, zullen dan naemhaftigh zijn. Ja de ftrijtbare Romulus, uit Ilia zijne moeder, Affarakus bloet gefproten, zal zijn grootvaders rijcksgenoot zijn. Zie eens, hoe die dubbele kam op zijne kruin overendt ftaet, en de vader der Goden zelf hem alree onder de Goden rekent. O zoon, onder het beleit dezes mans wil de naemhaftige ftadt Rome haer heerfchappy met den aerdtbodem, haere groothartigheit met den hemel bepalen. Deze ftadt zal alleen haer zeven floten met eenen muur omtrecken, en geluckigh zijn door haer mannelijcke afkomft: gelijck vrouw Berecynthie [1]) met torens gekroont, op haren wagen door de Frygiaenfche fteden varende, moedt draeght op de Goden, haer zonen, en hondert neven berekent, die al te zamen in den hemel, al te zamen boven de ftarren woonen. Nu keer, nu keer beide uw oogen herwaert, en bezie uw volck, uwe Romainen eens. Dit is Ce-

1) *Berecynthia:* „Cybele."

ſar en Julus geheele afkomſt, die de wijde poorte des hemels in zal varen. Dit is de man, dit is hy, die, gelijck ghy hoort, u zoo menighmael belooft wort; Auguſtus Ceſar, uit der Goden geſlacht, die weder goude eeuwen in Latium, het lant eertijts by Saturnus geregeert, zal invoeren. Hy zal het Rijck uitbreiden over Garamanten en Indianen. Een lant leit 'er buiten de twaelf geſterrenten; buiten den diereriem, de baen waer door de zon al het jaer haer ronde doet; en daer de hemel vol blakende ſtarren, van Atlas geſtut, op zijne ſchouders draeit: dit lant, en de Kaſpiſche Rijcken, en het Meotiſche geweſt ſchricken nu alreede door der Goden orakels tegens dezes mans toekomſte; en de zeven ſidderende monden des Nyls zijn ontroert. Gewiſſelijck Alcides heeft noit zoo veel lants overſtrocken; al ſchoot hy de hinde met haere kopere voeten; of veilighde Erymanthus boſſchen; en joegh de ſlang te Lerne met zijnen boogh eenen ſchrick op 't lijf: nochte Bachus, die na zijn overwinning de tigers onder het juck geſpannen, van Nyſaes [1]) hooge kruin afdrijvende, met zijnen teugel van wijngertbladeren voortment: en twijfelen wy noch, of wy onzen naem en roem door heerlijcke daden willen uitbreiden? of belet de vrees ons op den bodem van Auſonie neder te ſlaen? Maer wie is het, die van verre met olijftacken uitmuntende, offerhanden inſtelt? Ick ken het hair, en den grijzen baert des Roomſchen Konings; die uit zijn laegh Kurien en arm lant, in een groot Rijck beroepen, d'eerſte de ſtad door zijne wetten beveſtighde; wiens nazaet Tullus de ruſt des vaderlants zal ſteuren, en in 't harnas helpen de mannen, die den oorloogh verleerden, en de krijghsliên, die alree de triomfen ontwenden. Ankus, trotſer van aert, volgt hem, en is alree te zeer met de gunſt der gemeente beholpen. Wilt ghy hier oock de Koningklijcke Tarquijnen zien, en de groothartige ziel van Brutus, wreker des ongelijcks, en herſteller der Vryheit? Het Burgemeeſterlijck gezagh en de geſtrenge bijlen zullen eerſt dezen man opgedragen worden: en d'ongeluckige vader zal zijne zonen, berockenaers van nieuwe oorlogen, ter doot vorderen, uit liefde tot de goude vryheit; zonder aen te zien, hoe de nakomelingen dit ſtuck mogen duiden: de liefde tot het vaderlant, en onuitſprekelijcke begeerte tot lof zullen boven ſtaen: ja zie ginder de Decien, en Druſen, en Torquaet met zijn wreede bijl, en Kamil, die met d'ontweldighde ſtanderden weder t'huis komt. Maer deze eendraghtige zielen, die ghy nu (terwijlze noch in duiſterniſſe gedompelt worden) in eenerhande harnaſſen ziet blincken; och, wat

1) *Nyſa*: een ſtad in Indiën, waar Bacchus door de Nymfen werd opgevoed.

al oorlooghs, welck eenen ſtrijt en neerlaegh zullenze onderling berockenen, indienze eens voor den dagh komen: de ſchoonvader afſtijgende van de hooge Alpes, en het ſlot van Monekus [1]; de ſchoonzoon met Ooſterlingen toegeruſt, en tegens hem gekant. Ay, mijn kinders, gewent de gemoeden niet tot zulcke oorlogen, nochte went het ſpits uwer geweldige heirkrachten niet tegens de borſt en het hart des vaderlants: en ghy, en ghy, o mijn eerſte bloet, uit hemelſchen ſtamme geſproten, ſpaer den uwen: worp het geweer uit de hant. D'ander door de neerlaegh des Achajers vermaert, zal, als overwinner, van het verdelghde Korinthen, het hooge Kapitool met den triomfwagen oprijden. D'ander zal Agamemnons Argos en Mycenen, 'zelf Eakus nakomeling, en 't geſlacht van den ſtrijtbaren Achilles uitroien tot wraeck zijner Trojaenſche voorvaderen, en het ſchenden van Minerves kercken. Wie kan, o groote Kato, u, of o Koſſus, u ſtilzwijgens voorby gaen? Wie Gracchus geſlacht? of beide de Scipioos, twee oorlooghsblixems, het bederf van Libye? en Fabricius, maghtigh met kleene middelen? of u, o Serraen, die den acker bezaeit? o Fabien, waer rucktghe my hene, die moede ben? Ghy allergrootſte zijt d'eenige man, die door den vyant op te houden onzen Staet redde. Anderen, geloof ick, zullen met het graefyzer in koper de natuur en 't leven zelf nabootſen; beelden naer het leven uit marmer houwen; cierlijcker hunne zaeck bepleiten, en met den graetboge ſtarren ſchietende, den loop des hemels meten, en den loop der ſtarren gadeſlaen: ghy Romain zult paſſen over de volcken van uw gebiet te regeeren [dit zal uw werck zijn] en een wijze op den vrede te zetten: ootmoedigen te ſparen, hoovaerdigen te beoorlogen. Zoo ſprack Anchiſes, zijn vader; en voeghde dit noch hier by, terwijlze met verwondering luiſterden: bezie eens hoe Marcel met zijnen vetten buit uitmuntende, daer henetreet, en als een overwinner, boven alle helden uitſteeckt. Dees Ridder zal den Staet van Rome in een groote onruſt en beroerte vaſt zetten, de Penen en weerſpannigen Gal ter neder houwen, en de derde mael zijnen wapenroof, vader Quirijn ter eere, ophangen En toen zeide Eneas (want hy zagh voorbygaen eenen jongelingk, ſchoon van gedaente, en in 't blancke harnas; doch niet te bly van aenzicht, en die het hooft hangen liet) Vader, ſprack hy, wat zoon [2]) is dat, die Marcel op wegh vergezelſchapt? Is het een van den hoogen ſtamme der nakomelingen? Welck een gewoel der megezellen is 'er ontrent hem! hoe is

1) *Het ſlot Monekus:* een haven van Liguriën, waar zich een tempel bevond, aan Herkules gewijd.
2) *Wat zoon:* de zoon van C. Marcellus en Augustus' zuster Oktavia, een jongeling van groote verwachting, die op zijn achttiende jaar overleed.

hy Marcel zoo gelijck! maer een droef onweder, een donckere wolck hangt hem over het hooft. Toen ſprack vader Anchiſes met tranen in d'oogen: o zoon, onderzoeck de geweldige droefheit uwer nakomelingen niet: het nootlot zal de weerelt deze telg ſlechts laten zien, en niet gedoogen datze langer bloeie. O Goden, ghy duchte dat de Romainſche ſtam al te maghtigh zou worden, indien zulcke gezegende telgen haren wasdom bereickten. Met hoe groot een ge ſchrey van mannen zal hy naer de groote ſtadt van Mars, in het velt van Mars gevoert worden? of wat al lijcken zult ghy, o Tybergodt, zien, wanneer ghy langs het nieuwe graf ſtroomt? Geen kint van Trojaenſchen ſtamme geeft zijnen Latijnſchen voorouderen zulck eenen moedt: nochte Romulus landouw zal namaels op eenigh voeſterkint zoo ſtoffen. Och beminner des vaderlants, och overoude trouw, en onverwonne oorlooghsvuiſten. Niemant zou hem vergeefs bejegent hebben, als hy gewapent op zijnen vyant aenquam; het zy te voet; het zy hy een ſchuimbeckend paert met ſporen in de zijde noopte. Och kint wel beklagens waerdigh, zoo ghy eeniger wijze uw vinnigh nootlot kunt kneuzen; ghy zult Marcel wezen. Brengt handen vol lelien: ick zal purpere bloemen ſtroien, en ten minſte met deze gaven mijn nakomelings geeſt vernoegen, en met een ydele lijckſchenckaedje vereeren. Aldus dolenze doorgaens, door al die ſtreeck, in ruime en luchtige beemden, en bezichtigen alles. Na dat Anchiſes zijnen zoon overal heeft omgeleit, en zijn hart ontvonckt in liefde tot de toekomende naemhaftigheit; zoo verhaelt hy voort wat oorlogen noch te voeren ſtaen, en bericht hem van de Laurentijnſche volcken, en Latinus ſtadt; en op wat wijze hy alle zwaricheit zal ſchuwen, en uitharden. De Slaepgodt heeft twee poorten, eene daer de waerachtige geeſten licht uitglippen, is de horenpoort; d'andere, waer door de zielen valſche droomen naer de weerelt zenden, is van wit en glad yvoir gebouwt. Anchiſes toen zijnen zoon, en met een de Sibylle al koutende zoo verre geleidende, lietze door d'yvoire poort uit. Eneas neemt zijnen wegh naer de ſchepen, en bezoeckt zijne mackers: daer na vaert hy, recht uit, het ſtrant langs, naer de haven van Kajete toe: daer men 't ancker voor den boegh laet vallen, en met de vloot aen den oever blijft leggen.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Al ſchreiende zeilt hy voort, en zet het te Kuma voor ancker. — De jongelingen ſpringen uit, en boeten vier. — Eneas gaet naer den tempel van de Sibylle, daer Daedael voor Minos gevlught, Febus een ſchoone kerck ſtichte. — Deifobe komt en beveelt Eneas te offeren, en roept de Trojanen in den tempel, waer uit zy orakels ſpreeckt. — Eneas roept Febus aen, en alle Goden en Godinnen, en bidt de Waerzeggerin om een uitkomſt: zy voorzeit hem d'aenſtaende zwarigheden, en belooft hulp. — Eneas bidt datze hem by zijnen vader leide. — De Waerzeggerin ſtelt de zwaerigheit voor oogen, en wat hem eerſt te doen ſta. — Eneas gaet hene, vint Mezeen, en den gouden boom, daer de tack flickert, gelijck vogellijm dat aen de ſchors kleeft. — Ondertuſſchen beweent men Mizeen, en zuivert zijn aſſche. — Hier na voert de Vorſt den laſt der Sibylle in den mont van Avernus uit, en gaet met haer de ſpelonck der helle in. — De Poeet verzoeckt verlof aen de Goden, om de geheimeniſſen des afgronts t'openbaren. — D'anderen gaen door plaetſen, zoo duiſter, gelijck boſſchen by een donckere maen, en genaecken het poortael vol afgrijſſelijcke tronien: hier na den Acheron: derwaert dalen alle ſchimmen, met zulck een menighte, als de herfſt bladen van de boomen ſchudt, als 'er vogels over zee herwaert vliegen. — Eneas ziet Leukaſpis, Orontes en Palinuur, die hem zijn ramp verhaelt. — Zy genaken Charon, die roept en graeuwt. — De Waerzeggerin zet hem neder, en hy voertze beide over. — Cerber begint te baſſen: de Waerzeghſter paeit hem, en zy ſlaen de poort in, en genaecken de bedruckte ſchaer. — Onder de verliefden ziet hy Dido, gelijck de maen in eenen nevel: zij blijft zoo onbeweeght gelijck een ſteenrots, en verſteeckt zich. — Van hier komenze in de beemden der oorlooghshelden: Deifobus vertelt hen zijn jammerlijcke doot. — Eneas ziet Plutoos ſtadt, en vraeght de Sibylle wat ſchelmeryen hier huishouden, waer op zy hem dient. — Febus Prieſterin gaet haren gangk naer Plutoos poort, en zy genaken de beemden der zalige zielen. — De Sibylle vraeght naer Anchiſes, die monſterde hier zijn toekomende nakomelingen. — Hy ſpreeckt Eneas aen, die begroet zijnen vader, ziet ontelbare ſchimmen rontom zweven, gelijck byen op de bloemen vallen; en vraeght hem naer d'oirzaeck en plaets en wie dit zijn. — Anchiſes bericht hem op zijne vraegh, en toont alle zijn toekomende nakomelingen en het Roomſche geſlacht. — Anchiſes zijnen zoon aldus omgeleit hebbende, bericht hem hoe hy zich in Italie dragen zal, geleit het paer tot aen d'yvoire poort, laet het uit, en Eneas vaert naer Kajete.

HET ZEVENDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas begraeft Kajete, zijn voefter, en noemt de plaets naer heuren naem. Hier na vaert men langs Circes hof, en roeit voorfpoedigh den mont des Tybers in, en voort dien ftroom op, tot aen den Laurentijnfchen bodem. Hier, uit Askaens woorden vernemende, hoe dit lant hem by nootlot belooft was, zent hy Gezanten aen Latinus, Koningk over dit Rijck, om hem in zijnen naem gefchencken aen te bieden, en plaets te verzoecken, om een ftadt te mogen ftichten. Latinus de Gezanten gehoor gunnende, biedt Eneas, boven het toeftaen van dit verzoeck, noch van zelf ten echte zijn eige dochter, die, volgens zijn vader Faunus orakels, en d'antwoorden der Waerzeggeren, hem belaft wert aen eenen uitbeemfchen te befteden. Juno ondertuffchen, der Trojanen voorfpoet benijdende, daghvaert om den pais te fteuren, uit den afgront der helle, Alekto, die eerft Amate, Latinus gemalin, daer na Turnus zelf aen 't hollen helpt, en voort, zich wendende naer de Trojaenfche jeught (toen by geval met jagen bezigh) haer in den mont jaeght een mack en getemt hart, waer op de kinders van Tyrrheus, 's Konings veeharder, bijfter verflingert waren; het welck van Askaen met eenen pijl gefchoten, al 't lantvolck op de been en in wapenen tegens de Trojanen aen holp; dies Alekto, uit een hooge plaetfe, den horen blies, waer over Almon, Tyrrheus outfte zoon, en Galezus, de rijckfte ackerman des lants, in dat oproer gefneuvelt, doot in ftadt gebroght wierden; dies Turnus en Amate Koningk Latinus aenprickelden, om in oorloge te treden, en dit ongelijck gewapender hant te wreken: maer overmits hy, des nootlots en verbonts, onlangs met den Trojanen ingegaen, gedachtigh wezende, niet kon verftaen hun vyandelijck t'ontzeggen, zoo bonsde Juno zelf d'oorlooghspoort open. Mezentius volgt met zijnen zone Laufus den krijgh, onder Turnus beleit; oock Aventijn, Herkules zoon, by Rhea gewonnen; Katillus en Koras, beide Tiburtijnfchen, en gebroeders; Kamille uit der Volfcen afkomfte, een dappere vrouw; en noch meer anderen, welcker monfteringe dit boeck befluit.

Na dat Hefperifche aerde Eneas Voefter deckt,
Vermijt hy Circe, komt den Tyber ingeloopen,
Aen 't langgewenfchte lant, en flaet zich neêr, en weckt
Latinus uit den droom, die zet zijn grenzen open,
Ja biet zijn dochter hem ten echt; dies Juno raeft,
En noopt de Razerny om dit verdragh te ftooren.

Amate ſchreit, en tiert: neef Turnus zit verbaeſt:
Het volck wort hantgemeen, en loopt den Vorſt om d'ooren.
Men ſmijt de krijghspoort op, in weerwil van 't Pallais,
En monſtert volck by volck, tot ſteurnis van dien pais.

O KAJETE, Eneas voeſter, die hier uw leven endighde, ghy beſchonckt oock onze kuſten met een eeuwige vermaertheit, en uw graf (zoo eenige eere den overleden navolge) blijft noch in eere, en uw gebeente naemhaftigh door geheel Heſperie. Maer na dat de godtvruchtige Eneas zijn vaders jaergetijde kerckplichtigh geviert, de grafſtaetſi gehouden had, en het onweder op zee bedaerde; zoo gingk hy 't zeil, en verliet de haven: tegens den nacht kregenze een koelte: de klare maen quam op, en hun den wegh wijzen; en de maneſchijn flikkerde op het water. Zy gingen ſtrijcken, recht langs den wal hene, en de kaep van Circe [1]), hier naeſt aen gelegen, en daer de zorgelijcke wouden gedurigh wedergalmen, op 't gezangk van de rijcke dochter der zonne, die, binnen het prachtige gewelf, haer ruiſchende ſpoel by nacht door de fijne ſtof ſchietende, tortſen van welrieckende ceder brant. Van hier hoort men grimmige leeuwen razen, die noode aen bant, noch ſpade in den nacht brullen; en hoe geborſtelde zwijnen en beeren in het hock knorren en brommen, en groote wolven huilen. Circe, de wreede Godin, ſchudde door krachtige kruiden hun de menſchelijcke geſtaltenis uit, en ſchootze muilen en huiden van dieren aen. Neptuin (om de godtvruchtige Trojanen voor zoodanige ondieren te bevrijden, en op datze in die haven gevoert, niet zouden dat vervloeckte ſtrant betreden) verleende de vloot goeden wint en ſpoet, en voerdeze voorby die barnende wadden.

En alree bloosde de zee van morgenſtralen; d'oranje dageraet blonck aen den hoogen hemel op den roosverwigen wagen; de winden gingen haeſtigh leggen; het wert overal ſtil op 't water, en de riemen hielden ſlagh in het weecke marmer; wanneer Eneas uit der zee een geweldigh groot boſch voor zich zagh leggen, van waer de blonde Tybergodt eenen genoeghlijcken vliet en ſnellen maelſtroom uitſtorte, die met veel zants in zee quam bruizen. Allerhande vogels, gewoon zich om en ontrent oevers en vlieten te houden, ſtreelden

1) *Circe:* zie *Gulden Winckel*, Deel I, blz. 257.

hier de lucht met wiltzangk, en vlogen door het bofch. Hy beval de maets te wenden, den voorfteven naer lant toe te zetten, en voer vrolijck den belommerden ftroom op.

Nu welaen, o Erato [1]), ick zal ontvouwen wat Koningen van outs Latium regeerden, en hoe het hier ftont, en wat 'er gebeurde, toen eerft het uitheemfche leger met de vlote aen d'Aufonifche kuft belandde; en wil den eerften oirfprongk des oorlooghs ophalen. O Godin, onderwijs en help zelf uwen Poeet. Ick zal gruwelijcke oorlogen en veltflagen verhalen, en hoe bitter en bloedigh de Koningen elckanderen te keer gingen: wat een heirkracht Tyrrhenie opbroght; en hoe ganfch Hefperie tegens malckandere in 't harnas ftont: ick vang een ry van gewightiger gefchiedeniffen, en gewightiger werck aen. Koningk Latinus, nu bejaert, regeerde zijn landen en fteden langen tijt vreetzaem en geruft. Men zeit dat Faunus hem by Marika, de Laurentijnfche Nimfe, won. Faunus vader was Pikus, en Pikus een zoon van Saturnus, ftam en oirfprongk van dit geflacht. Dezen Latinus was van den Goden geen zoon of mannelijck oir befchoren; want hy wert in 't opluicken zijner jeught hem ontruckt. Die kroon en erfenis hingk een eenige dochter alleen, en alree volwaffen en huwbaer, boven 't hooft. De braefften van geheel Aufonie en Latium ftonden naer heur; boven al ftont 'er d'overfchoone Turnus naer, een Vorft van maghtigen huize en voorouderen gefproten, en zeer gezien by 's Konings gemalin, die het huwelijck zocht door te drijven: maer de fchrick voor verfcheide voortekenen der Goden hielt het flepende. Midden in het hof en de hofkapelle ftont een heilige lauwerboom, menigh jaer uit godtvruchtigheit in eere gehouden. Men zeit dat Latinus haer vader zelf, toen hy eerft het flot bouwde, dezen boom vondt, Febus toewijdde, en de bouwtroepen Laurentijners naer dien lauwer noemde, op wiens top een dicke zwarm byen (ick verhael wat wonders) onvoorziens uit de lucht al brommende quam neder zitten, en bleef, met de beenen onderling aen elckanderen gevlochten, aen den groenen tack vaft hangen. Terftont riep de Waerzegger: wy zien een uitheemfchen man aenkomen, en een menighte uit het zelve gewefte dit zelve geweft zoecken, en op den hoogen burgh heerfchen. Behalve dit, terwijl Lavinie, de maeght, neffens heuren vader ftaende, het altaer met heur kuifche tortfen ontftack, zoo fcheenze de vlam, 't is fchrickelijck, in 't hangende hair te vatten; al het hooftcieraet in 't vier te branden, dat het kraeckte; de koningklijcke vlechten te blaecken; de kroon van

1) *Erato:* deze wordt gewoonlijk voor de Muze van 't minnedicht gehouden. Hier echter ftaat zy in ruimer zin, voor „de Zanggodin."

gefteente glinfterende te blaecken: en in roock en gloet geftelt, oock het ganfche hof in lichten brant te zetten. Dit wert voor wat groots en een fchrickelijck wonder aengezien: want men fpelde dat haer een doorluchtige naem en groot geluck befchoren was; doch dit den volcke eenen grooten krijgh aenkondighde. Maer de Koningk, over dit gezicht bekommert, gaet naer het orakel van Faunus, zijnen vader, uitlegger van 't nootlot, toe, en leeft raet met de wouden in het hooge Albunea [1]); daer in het grootfte bofch van allen een gewijde bron fpringt, die van loof overfchaduwt, eenen zwaren zwaveldamp uitaeffemt. d'Inwoonders van Italie, en 't geheele Oenotrifche lant komen hier in twijfelachtige zaken befcheit halen. Wanneer de Priefter zijn offergaven herwaert brengt, en by nacht, in de ftilte, op de gefpreide vachten der geflage fchapen uitgeftreckt leit, om te flapen; dan ziet hy wonderlijcker wijze allerley fpoock hene en weder zwieren; hoort menigerhande ftemmen, houdt gefpreck met Goden, en fpreeckt door het hol van Avernus Acheron aen. Haer vader Latinus zelf hier toen antwoort verzoeckende, flaghte kerckplichtigh hondert fchapen; en ter aerde leggende op hun gefpreide vellen en vachten, zoo quam 'er ftrax een ftem diep uit het woudt: o mijn zoon, zoeck uwe dochter niet aen Latijnen te befteden: nochte bewilligh in 't huwelijck, het welck men pooght door te drijven. Uitheemfche fchoonzoons zijn 'er voorhanden, die door hun nakomelingen onzen naem hemelhoogh zullen verheffen; en uit welcker ftruick uwe afkomft onder haer voeten zal zien buigen en geregeert worden al wat d'op- en ondergaende zon aenfchouwt, van d'eene zee tot aen d'ander. Latinus zelf houdt dit antwoort, deze waerfchuwing van zijnen vader Faunus, by nacht in de ftilte ontfangen, niet by zich; dies had de Faem wijt en zijdt door de fteden omvliegende, dit alree over Aufonie verbreit, toen Laomedons jeughdige manfchap de vloot aen den grazigen oever maerde. Eneas, de voorbarighfte overften, en de fchoone Julus gaen onder de tacken van eenen hoogen boom leggen, brengen fpijs in de weide, leggen den koft op garfte teljooren [2]) (Jupijn zelf riet hen dit) en rechten wilde appels met deze teljooren aen. Toen al de koft verteert was, en hongersnoot hen perfte in de teljooren te bijten, die met hun handen t'ontwijden, en onverfaeght met hunne tanden deze vlacke korften (gelijck hun gefpelt was) te kaeuwen, dieze billijck behoorden te verfchoonen; riep Julus, zonder meer te reppen, dat hier op floegh: och,

1) *Albunea:* een bosch en bron in het Tiburtynfche gebergte.

2) *Op garfte teljooren:* platte gerftekoeken, in den fmaak van het zoogenaamde Joden-paaschbrood, die dus gemakkelijk voor *teljooren.* („tafelborden", 't H. D. *Teller*) konden gebezigd worden.

wy eten oock onze diſſchen [1]). Zoo dra zy dit woort hoorden, verſtondenze eerſt dat hun zwaricheit ten einde was: en de vader vatte dit allereerſt uit zijnen mont, wert verbaeſt om het orakel, en zat ſtom. Terſtont daer op riep hy: weeſt gegroet, o lant, my by nootlot beſchoren: o getrouwe Huisgoden van Troje, weeſt gegroet. Hier is ons huis: dit is ons vaderlant: want vader Anchiſes (nu valt het my in) ſpelde my door dusdanige geheimeniſſen mijn fortuin: zoo wanneer de honger u, moede van omſuckelen, aen onbekende kuſten perſſe, na dat al de koſt verteert zy, de tafels te eten; dan is het tijdt daer huizen en wallen te bouwen. Dit is die honger, dien men ons ſpelde: dit is onze leſte zwaricheit, die een einde van 't omzwerven zou maken: welaen dan, laet ons hier om vrolijck, zoo dra de zon begint te ſchijnen, uit de haven, en een ieder zijns weeghs, gaen vernemen naer 's lants gelegenheit; wat voor lieden hier woonen, en naſporen wat ſteden hier leggen. Nu drinckt Jupiter met offerſchalen toe, en roept Anchiſes mijnen vader met gebeden aen, en ſchaft ons wijn op den diſch. Zoo ſpreeckt hy hen aen, bekranſt zijn hooft met eenen groenen tack, bidt den Plaetsgodt aen; en d'Aerde, d'eerſte der Godtheên, en de Nymfen, en noch onbekende vlieten: daer na roept hy den Nacht aen, en de ſtarren, die by nacht ſchijnen; en Jupijn van Ide, en de Frygiaenſche moeder der Goden, alle naer malckanderen, en beide zijn onders, Venus in den hemel, en Anchiſes in de zalige beemden. Toen donderde d'almaghtige vader driemael uit den hoogen hemel, by helder weder: en zwaeide zelf met zijne vuiſt in de lucht den blixem, en een ſchitterende wolck van gout en heldere ſtralen viers. Terſtont verſpreide zich hier een gerucht door alle Trojaenſche troepen, dat de dagh gekomen zy, om de beloofde muren te bouwen. Zy ſtellen om ſtrijt maeltijden toe, en zetten, om malckanderen veel gelucks te wenſchen, vrolijck de bekers op de hant, en ſchencken den wijn, dat het ſchuimt.

Zoo dra de zon 's anderen daeghs oprijzende, de weerelt met hare lamp beſcheen, gingen zommigen de ſtadt, zommigen de grenzen, zommigen de ſtranden dezer lieden bezichtigen: hier is het meir van Numicius bron: ginder ziet ghy den Tyberſtroom: daer woonen de ſtrijtbare Latijnen. Anchiſes zoon beval daer na hondert Gezanten, uit allerhande ſtaet gekoren, alle met Pallas loof bekranſt, naer de heerlijcke veſten des Konings te gaen, om hem ſchenckaedjen te brengen, en om pais voor de Trojanen aen te houden. Men ſloft niet: zy ſpoeden op dat gebodt vaerdigh derwaert hene. Eneas zelf

1) *Wy eten oock onze diſſchen: disch* ſtaat hier voor „etensbord."

roit terwijl de veften met den ploegh, fteeckt graft en erven af, en treckt langs het ftrant, om d'eerfte hutten, eenen wal, legerswijze met paliffaden gefterckt. De jongelingen hun henereis afgeleit hebbende, zien alree de torens en hooge daken der Latijnen, en gaen ftewaert aen. Buiten de muren oefenen zich de jongers, en de bloem der opluickende jeught te paerde, gewennen de roffen voor den wagen, in het ftof, naer hunne hant, of fpannen den geftrengen boogh, of worpen met taeie fchichten, en braveeren malckanderen met rennen en fchieten: wanneer een bode hen te paerde voorbygeftoven, den ftockouden Koningk aendient, dat 'er brave mannen in uitheemfche draght aengekomen zijn. Hy beveelt dat menze ten hove roepe, en zet zich in het midden op zijn grootvaders ftoel. Daer de ftadt op haer hooghfte leit, ftaet een heerlijck geweldigh groot gebouw, op hondert pylaren, het hof van den Laurentijnfchen Pikus, ontzaghlijck om zijn bofch, en den godtsdienft der voorouderen. Men plagh hier de Koningen kerckplichtigh te zegenen, wanneerze de fcepters aenvaerden, en bijlen en bondels hun eerft werden opgedragen. Dees kerck verftreckte hnn een hof: hier hielt men de heilige offerbancketten: hier plaghten de Vaders, na het flaghten van rammen, aen lange tafels aen te zitten: jae in het poortael ftonden oock de ftambeelden der oude voorvaderen op een ry, uit out cederen hout gefneden: Italus, vader Sabijn, de grijze Saturnus, de wijngaertplanter, met zijn krom fnoeimes uitgebeelt, en het beelt van Janus, met zijn dubbele troni, en andere Koningen, van den beginne des Rijcks af, die eerlijck vechtende, hun bloet voor het vaderlant ftortten. Daerenboven hingen vele wapens aen de heilige pylaren, geroofde wagens, kromme bijlen, gekamde helmen, vervaerlijcke poortfloten, fchichten, beuckelaers, en fnuiten van fchepen afgeruckt. Pikus zelf, zoo braef te paerde afgerecht, zat hier met den korten purperen wichelrock om zijn lijf gegort, en droegh den wichelftock van Quirijn in de rechte, den kleinen gebogen fchilt in de flincke hant. Circe, eertijts van minne blaeckende, floegh den Koningk met haer goude roede, veranderde hem door vergift in eenen vogel, en fpickelde zijne wiecken met verfcheide kleuren. Latinus in dien tempel der Goden op den vaderlijcken troon gezeten, liet de Trojanen binnen roepen, en hief minnelijck aldus aen: zeght my, ghy Dardaners (want uwe ftadt en geflacht zijn ons niet onbekent, en men heeft al gehoort, hoe ghy over zee herwaert aenquaemt) wat zoeckt ghy? wat oirzaeck, of wat nootdruftigheit drijft u door zoo veel blaeuwe baren naer de kuften van Aufonie? Het zy ghy dezen ftroom inge-

loopen zijt, en in de haven leght, uit onkunde van den wegh, of door onweder hier aengesmeten wiert; gelijck den zeeman in het razende water veel avontuurs over 't hooft waeit: schroomt niet hier te havenen [1]; aengezien wy Latijnen Saturnus volck zijn, dat zonder dwangk en wetten van zelf de billickheit en de gewoonte der oude eeuwe volght: en my gedenckt [het magh weinigen heugen] dat d'oude Aurunken [2]) ons wisten te zeggen, hoe Dardaen in dit lant geboren, optrock naer Ida, en de steden van Frygie; en naer Samos, dat aen Thracie leggende, nu Samothracie genoemt wort. Hier na van Korinthus in Tyrrhenie voort gereist, wert hy van daer in 't gouden hof des starlichten hemels op den troon gewelkomt, en nu op 't altaer gezet, onder de Goden gerekent. Zoo sprack hy, en Ilioneus volgde hem aldus: o Koningk, brave afkomst van Faunus, storm nochte onweder zette ons uit der zee hier op uwen bodem; nochte wy komen door verbijstering van gesterrente of strant uit onze streeck hier verzeilt. Wy gedreven uit een Rijck, zoo treffelijck, als oit van de zon uit den oosten beschenen wert, komen al te zamen met voorbedachten raet, en vryen wille, naer deze stadt toe getrocken. Wy rekenen den oirsprongk onzes geslachts van Jupijn: de Dardaensche jeught beroemt zich op Jupijn, haren voorvader. Eneas de Trojaen, ons Koningk, uit het bloet van den opppersten Jupijn gesproten, zent zelf ons naer uw hof toe. Hoe groot een storm uit het wreede Mycenen opkomende, over de velden van Ide gingk; daer beide de weerelden van Europe en Asie, door het nootlot gedreven, op elckandere toestieten; dat quam hun oock ter ooren, die misschien ergens achter afgeschoven, het allerveerste lant bewoonen, om het welck d'Oceaen ebt en vloeit: en die misschien, op den gespannen riem des brandenden Kreefts, in het midden der vier riemen, van anderen zitten afgescheiden. Wy uit dien springvloet door zoo veel wilde woeste golven omgesleept, smeken u om een kleene verblijfplaets voor onze vaderlijcke Goden; en om 't onnozele strant, en lucht en zee, die toch een iegelijck even na zijn. Wy zullen ons in het Rijck niet wanschickelijck dragen, ghy niet luttel eere inleggen, en de gunst van zoo groot eene weldaet wil niet licht haren geur verliezen: nochte het zal Ausonie nimmermeer berouwen, dat het Troje in zijnen schoot opnam. Ick zweere u by Eneas nootlot, en maghtigen arm, het zy iemant, in vrede of in oorloogh en 't harnas, zijne trouw ervaren hebbe; dat vele volcken, vele lieden (versma ons niet, schoon wy u eerst komen bidden en aenzoecken,

1) *Havenen:* „in een haven vertoeven."
2) *d'Oude Aurunken:* hiermede schijnen de oudste bewoners van Italiën bedoeld te zijn.

en den bondel olijftacken aenbieden) met ons in bontgenootſchap zochten te treden: maer het nootlot der Goden en hunne geboden dreven ons voort, om uw lant te zoecken. Dardaen uit dit lant geſproten, vordert ons weder hier, en Apollo dringt en drijft ons heftigh door zijne bevelen weder herwaert naer den Tyrrheenſchen Tyber, en het heilige meir van Numicius bron. Eneas vereert u daerenboven deze geringe gaven, uit den brant van Troje geborgen; kentekens van zijnen voorleden ſtaet. Zijn vader Anchiſes offerde met dezen goude kop op 't altaer: wanneer Priaem gedaghvaerde volcken, naer de gewoonte, wetten voorſchreef, dan was dit zijne draght, zijne heilige tulbant, zijn ſcepter, en gewaden, van Trojaenſche Jofferen gewrocht. Op deze rede zagh Latinus Ilioneus ſterck aen, en zijn gezicht rontom ſlaende, bleef ſtijf zitten ſtaroogen naer beneden. Geen geborduurt purper, nochte Priaems ſcepter gaen den Koningk zoo ter harte, als hy om het beſteden en begeven zijner dochter zich bekommert; terwijl zijn gemoedt het antwoordt van den ouden Faunus overleit: hoe dees van een uitheemſche plaetſe gereiſt, hem by nootlot tot eenen ſchoonzoon door wondertekens toegeleit, en door een zelve maght tot het Rijck beroepen wort: hoe hier uit een afkomſt te verwachten ſta, die braef en dapper in 't harnas, de geheele weerelt met hare wapenen zal bemaghtigen. Endelijck zeit hy met een helder gelaet: de Goden zegenen onzen aenvangk, en hunne orakels: o Trojaen, uw verzoeck wort u toegeſtaen: ick verſmade uwe ſchenckaedjen niet: zoo lang Latinus Koningk is, zal het u aen geenen vruchtbaren acker, nochte rijckdom van Troje ontbreken. Laet Eneas ſlechts zelf [treckt zijn hart zoo naer ons: haeckt hy zoo om hier te lande zijn verblijf te nemen, en ons bontgenoot te worden] voor den dagh, en onbeſchroomt onder zijner vrienden oogen komen: ick zal het een pant van vrientſchap achten, zoo ick uwen Koningk magh de hant geven. Draeght ondertuſſchen den Koningk mijn bevel over; ick heb een dochter, die my, nochte door d'antwoorden der vaderlijcke orakelkappelle, nochte door menige hemelſche openbaringe, wort toegelaten aen iemant onzer lantsluiden te beſteden. Zy ſpellen dat 'er ſchoonzoons van buitenlantſche kusten voorhanden zijn [Latium moet hier op wachten] die door hun nakomelingen onzen naem tot aen de ſtarren toe zullen verheffen: en my dunckt al dat het nootlot dezen Vorſt beroepen hebbe, en ick hoop het oock, zoo mijn geeſt my eenighzins de waerheit getuight. Zoo ſprack de vader, en koos eenige paerden uit al den hoop. Driehondert gladde roſſen ſtonden 'er in de groote ſtallen. Terſtont ge-

biet hy deze ſnelriemen [1]), met purpere en tapijte deckleeden voor de borſt met gout gegeſpt, allen Trojanen, elck naer zijnen ſtaet, te brengen. Zy zijn met gout getoomt, en ſpelen op het goude montſtuck. Hy zent Eneas eenen wagen, met een paer wagenpaerden daer voor geſpannen; die vier ten neus uitſnorcken, en uit hemelſchen zade geſproten, van dat ſlagh zijn, het welck door de ſpitsvondige Circe den vader Pikus ontguichelt, de moeder deckte, en deze baſterden [2]) teelden. d'Eneadijnen heerlijck opgezeten, keeren met dusdanige geſchencken, en deze antwoort van Latinus wederom, en brengen den pais mede.

Maer zie Jupijns verbitterde gemalin liet zich van Argos, Inachus ſtadt, wederom voeren, hielt boven in de lucht ſtant, en zagh van verre uit den hemel, van Pachijn en Sicilie, de Dardaenſche vloot voor haere oogen; hoe Eneas wel in zijn ſchick, en het volck uit de ſchepen alree huizen bouwden; alree het vaſte lant onder de zolen hadden. Dat gingk haer aen de zinnen; zy begoſt het hooft te ſchudden, en ſchudde aldus haren krop uit: och vervloeckt gebroetſel, en Frygiaenſch nootlot tegens ons nootlot ingeſpannen! kondenze in 't Sigeeſche velt niet ſneuvelen? kon ick dien overwonnen hoop niet overwinnen? kon het brandende Troje dit volck niet verbranden? kon het midden door de zwaerden, midden door het vier ontſluipen? Trouwen ick geloof dat mijn goddelijcke maght ten leſte zwichten, of verzaet van wraeckgierigheit, eens ruſten zal. Ja ick beſtont hen, ten vaderlande uitgedreven, oock grimmigh te water aen te taſten, en klampte den vlughtlingen noch met de heele zee aen boort. Vergeefs ſpilde men al 't gewelt van onweêr en water tegens de Trojanen. Wat baetten my zantplaet, Scylle, en woeſte Charybdis, die nu bevrijt voor de zee en my, binnen den gewenſchten boort des Tybers geborgen zijn? Mars vermoght wel dat vreeſſelijck volck der Lapithen te bederven: de vader der Goden zelf gaf 't overoude Kalydonie wel de wraeck van Diane ten beſte. Wat boosheit der Lapithen, of van Kalydonie verdiende zoo groot een plaegh? Maer ick, Jupijns groote gemalin, die mijn uiterſte maght te werck ſtelde, wat rechte ick toch uit? Ick, die het op alle boegen wendde, worde van Eneas gebraveert: doch indien mijn goddelijcke maght niet genoegh toereickt, waerachtigh ick ontzie niet te hulp te nemen al wat helpen kan. Kan men den hemel niet vermorwen, ick zal de hel op-

1) *Snelriemen* voor „ſnelvoetige paarden." 't Lat. heeft *alipedes*, letterlijk: „die gevleugelde voeten hebben." Waarom en op wat grond V. dit heeft te rug gegeven door *ſnelriemen* is my niet duidelijk.

2) *Baſterden*: om 'at de hengst, die deze paarden teelde, van goddelijk, de moeder daar-en-tegen van onedel ras was.

rockenen. Maer men kanze uit het Latijnſche Rijck niet houden, en dat hy Lavinie trouwe, ſtaet by nootlot vaſt, en pal: het zy zoo: noch maghmen zoo groot een zaeck wel ſlepende en in 't war houden; en de landen der beide Koningen verwoeſten. Laet ſchoonvader en ſchoonzoon, op dien koop, en ten bederve der onderzaten vry paren. O maeght, ghy zult beſteet worden met Trojaenſchen en Rutuliſchen bloede: Bellone wil uwe ſpeelnoot zijn: en Ciſſeus dochter [1]), van een fackel bevrucht, baerde alleen geen bruiloftstortſen; maer Venus baert hier oock de zelve vrucht, en weder eenen anderen Paris, en andere lijcktortſen voor het wederinſtortende Pergamum.

Zoo ſchuddeze haren krop uit, daelde verbolgen op het aertrijck, en verdaghvaerde, uit het hol der vervloeckte gezuſteren, en de helſche duiſterniſſen, de heilooze Alekto, die bloedige oorlogen, en gramſchap, en lagen, en ſchendige laſterſtucken beyvert. Vader Pluto zelf, en de Tartariſche gezuſters gruwen voor dit gedroght; in zoo veelerleie tronien verandert het zich: zoo fel grimt het; zoo veel zwarte ſlangen broeit het uit. Juno wette haer boosheit met deze woorden, en ſprack aldus: o maeght, dochter van de Nacht, neem deze moeite aen, en doe my dit ten gevalle, op dat mijn naem en faem ongekrenckt en in hun geheel blijven; en d'Eneadijnen Latinus om zijn dochters huwelijck niet aen d'ooren loopen, of zich op den bodem van Italie legeren. Ghy kunt vreedzame gebroeders in 't harnas tegens elckandere ophitſen, en heele geſlachten door vyantſchap het onderſte boven ſmijten: ghy kunt de huizen plagen, in brant zetten, en bederven: ghy hebt duizenterleie middelen, duizenterleie plagen by der hant. Schudt uwen krop eens uit, en hael voor den dagh al wat 'er in ſteeckt: ſtoot den ree geſloten pais om: zaey het zaet des laſterlijcken oorlooghs; op dat de jeught oorlogens gezint, wapen roepe, en 't harnas aenſchiete. Alekto van ſlangegift beſmet, ruckt ſtracks naer Latium, en het hooge hof des Laurentijnſchen Konings toe, en zet zich al ſtil op den drempel van Amate, wiens bloet van gramſchap en bekommeringe, over d'aenkomſt der Trojanen, en Turnus huwelijck, op zijn wijſſch begoſt te ſchuimen en te zieden. De Godin ſmeet haer een ſlang uit hare blaeuwe vlechten toe, en ſtackze in den boezem, tot in het diepſte van 't hart: waer door zy aen 't razen, het ganſche huis moght overhoop helpen. De ſlang tuſſchen kleeders en gladden boezem heneglyende, kruipt al voort, zonder gevoelt te worden; en haer eenen adderachtigen aert inblazende,

1) *Ciſſeus dochter:* Hekuba, die, toen zy van Paris zwanger was, droomde, dat zy van een brandende fakkel verlost werd. Het is Euripides, wien Virgilius hier is nagevolgd; want volgends Homerus was Hekuba de dochter van Dimas.

verſchalckt de razende vrouw. Het geweldige ſerpent kringkelt zich om haren hals, gelijck een goude keten: ſtrickt zich om het hair, gelijck een lang hairſpanſſel, en kruipt glibberigh langs de leden. Toen nu de ſmet van het klamme vergift voortglippende, eerſt de zinnen bevingk, en het vier 't gebeente blaeckte (eer de brant noch, over den heelen boezem, tot aen het hart voortſloegh) ſprack Amate, naer der wijven aert, zeer weenende, om haere dochter, en het huwelijck met den Frygiaen weemoedigh aldus: o vader, zullen Trojaenſche ballingen Lavinie trouwen? hebt ghy geen medoogen met uwe dochter, en u zelven? hebt ghy geen medoogen met de moeder, die hier verlaten zal zitten, wanneer de trouwelooze, met den eerſte noorden wint in zee ſtekende, de maeght, gelijck een vrybuiter, weghvoere? Quam de Frygiaenſche herder zoo niet te Lacedemon, en vervoerde Helene, Ledaes dochter, naer de Trojaenſche kuſten? waer is uw oprechte trouw? waer de voorgaende zorghvuldigheit voor den uwen, en uw woort en hant, zoo menighmael neef Turnus gegeven? Indien men voor de Latijnen eenen ſchoonzoon onder uitheemſch volck uitzoecke, en dat zoo by u leit, en vader Faunus bevelen u hier toe perſſen; voorwaer ick reken elck lant, dat vry op zich zelf van ons gebiet afgezondert is, uitheemſch, en dat willen de Goden zeggen: en rekent men den eerſten oirſprongk van Turnus geſlacht; Inachus en Akriſius zijn de voorvaders [1]), uit den ſchoot van Argos geſproten. Als zy op deze wijs by Latinus te vergeefs aenhoudt, en ziet hoe hy haer tegenſtaet, en de vinnige razerny des ſerpents heel diep in 't ingewant ſluipt, en door alle de leden rijdt, zoo begint de rampzalige, van dit gevaerlijck gedroght geſteken, wangelatigh en ſchuimbeckende door de groote ſtadt te hollen: gelijck gemeenlijck de tol, van ſpeelziecke jongers met de klitzende zweep voortgedreven, over de ruime zael wijdt rontom hene en weder zwiert, ſlagh op ſlagh hem vaert geeft, daer d'onnozele kinders verſtomt ſtaen, en jonge knapen zich vaſt over het omloopen van 't boſchboomen hout verwonderen. Eveneens zwiertze midden door ſteden en baloorige volcken hene, ja durf noch een grooter gruwelſtuck aenrechten, een grooter dollicheit beſtaen; en zich veinzende van Bacchus Godtheit bezeten, ten boſch invliegen, en hare dochter in ruighte en geberghte verſteken; op datze den Trojanen de Bruit ontweldige, en de bruiloft ſchutte. Zy gilt: Evohe Bacchus: zy ſchreeuwt: ghy alleen zijt de maeght

1) *Inachus en Akriſius zijn de voorvaders:* Danaë, de dochter van Akriſius, werd, na dat zy door Jupiter was geſchoffeerd, op haer vaders last in een ſchuit geworpen en de open zee ingeſtuurd. Met Perſeus, waarvan zy onder weg verlost werd, aan de Italiaanſche kust gedreven, werd zy aldaar voor den Koning gevoerd, die haar tot vrouw nam en met haar Ardea ſtichtte. Van hen beiden leidde Turnus zijn herkomst af.

waerdigh: want u ter eere, droeghze den zachten thyrs; voerde de reien om uw outer aen; liet het heiligh hair u ter eere waſſen. Dat gerucht vlieght overal, en een zelve dollicheit brengt al d'andere razende wijven op de been, om gelijckerhant elders haer verblijf te nemen. Zy verlaten haer huizen, ſteken het hooft in de lucht, en laten het hair om 't hooft vliegen. Maer andere huilen met bevende keelen, dat 'er de lucht van waeght, gorden vellen om 't lijf, en zwaeien wijngertſtocken in de lucht. D'yverige Amate zelf midden onder den hoop, draeght een barnende pijnboomentorts, zingt het bruilofsliet van Turnus en hare dochter; en haer roode oogen verdraeiende, begint ſchichtigh over dwers te zien, en te ſchreeuwen: o ghy Latijnſche vrouwen, waer ghy zijt, ruſtigh op, hoort na my; indiën ghy d'ongeluckige Amate uit medoogen noch eenige gunſt toedraeght; indien ghy begaen zijt met het ongelijck, dat een moeder in hare dochter lijdt; ontſnoert uwe hairvlechten: helpt my het wijnfeeſt vieren. Aldus bereet Alekto de Koningin met Bacchus ſporen, door wouden en wilderniſſen. Toen haer nu docht, datze voor eerſt de dollicheit ſcherp genoegh gewet, en den raet en het ganſche hof van Latinus overhoop geſmeten had; zoo wort de felle Godin terſtont ſnel door den wint, op haer vale wiecken, van hier naer de muren des ſtouten Rutulers henegevoert: een ſtadt, zoo men zeit, geſticht door bouwtroepen, naer Akriſius, haren vader, genoemt. De plaets hiet eertijts Ardea [1]) by de voorvaders: en nu is Ardea een naemhaftige ſtadt. Maer by geval lagh Turnus nu hier in 't hooge hof, by duiſter nacht, in het beſte van zijnen ſlaep. Alekto leit haer vervaerlijck opzicht en byſter gelaet af, ſchiet een out wijfs gedaente aen, ploeght het voorhooft met lelijcke rimpelen, ſnoert haer grijze vlechten op, vlecht 'er olijftacken in, verandert in Kalybe, een oude beſt, en Prieſterin van Junoos tempel, en verſchijnt voor 's jongelings oogen, met deze rede: o Turnus, ſtaet u te lijden, dat ghy zoo vele moeite te vergeefs ſpilde? en men uwen ſcepter den Dardaenſchen bouwtroepen opdrage? De Koningk weigert u huwelijck en

1) *De plaets hiet eertijts Ardea : hiet* is 't imperf. van *heeten* en wordt als zoodanig altijd door Vondel, Hooft, Huygens enz. gebruikt. Zie Deel I. blz. 68 en Deel II. blz. 275. vs. 217.

Wat Palamedes durf beſtaen
Dat bleeck toen hy in 't landen
Het volck hiet *in ſlaghoorden ſlaen,*
En redde *van verbranden.*

Zoo by HOOFT, *Rampzal. Huize de Medicis*, blz. 198. *Deze Coſmo had zijnen oorſprongk uit Lourens — zijn moeder* hiet *Maria Salviatis.* — En by HUYGENS, *Sneld.* XIX. 19.

Is my d'er een ontvallen
Die ſich ſoo heeten liet,
De ſchade is niet met allen.
Hy was noyt, dat hy hiet.

Talrijke voorbeelden meer kan men vinden by HUYDECOPER, *Pr.* I. 306 volgg., die tot de ſlotſom komt, dat men, als hoofdtijden van het woord *heeten*, altijd behoort te bezigen: *hiet, geheeten.* Het gebruik heeft echter ſedert lang *hiet* voor *heette* plaats doen maken.

huwelijcksgoet, dat u zweet en bloet kofte, en men zoeckt eenen vreemdelingk ten erfgenaem des Rijcks. O befchimpte, ga nu hene, en geef u zelven, zonder hoop van vergeldinge, in gevaer: ga hene, vel Tyrrheenfche heirfpitfen; help Latium aen veiligen pais. Saturnus almaghtige dochter zelf beveelt my u dit in den flaep t'openbaren. Welaen dan, fchiet ruftigh het harnas aen, wapen uw volck: laet de havens krioelen, en verbrant de brave fchepen, met de Frygiaenfche Vorften, die veiligh binnen den ftroom leggen. De Goden belaften u dit wel fcherpelijck. Laet Koningk Latinus zelf, zoo hy u het huwelijck niet toefta, en zijn woort nakome, endelijck eens gevoelen en gewaer werden wat voor een' man Turnus in 't harnas zy. De jongelingk beloegh de Waerzeggerin, en bejegendeze aldus: my is al ter ooren gekomen, hoe de vloot den Tyber inquam: dicht my zulck een vrees niet op: de Koningklijcke Juno vergeet ons niet: maer ghy, o moeder, fuft van hoogen ouderdom, en zijt, dewijl het waerzeggen met de jaren verftorven is, met ydele bekommeringe beladen, en door onnutte vrees voor der Koningen wapenen, in uwe profecye bedrogen. Bemoey u met kercken en beelden der Goden gade te flaen; laet mannen, en dien het oorlogen paft, oorloogh voeren. Alekto ontftack van verbolgenheit, om deze woorden. Toen begoft de jongelingk haer te fmeecken, over al de leden te fidderen, en zijn gezicht bleef ftijf ftaen; zoo gruwelijck piepte de Razerny hem met alle haer flangen aen, en zulck een paer blicken fpalckteze op: daer na verdraeideze de gloeiende oogen, en keerde den jongelingk, die noch haperde, en veel te zeggen hadt, den neck toe; rechtte een paer flangen uit heure vlechten overendt, klaterde met de zweep, en knoopte al fchuimbeckende deze rede hier aen: ben ick eene, die van hoogen ouderdom fuffe, en dewijl het waerzeggen met de jaren verftorven is, door onnutte vrees voor der Koningen wapenen bedrogen werde? Keer uw gezicht herwaert: hier ben ick uit het hol der vervloeckte Gezufteren tegenwoordigh: ick heb oorloogh en doot in mijne hant. Aldus fprekende fmeetze den jongelingk een fackel toe, en ftack hem een roockende en doncker brandende torts in den boezem. Hy fprong van geweldigen fchrick al bevende uit zijnen flaep, en het zweet brack hem uit over alle zijn leden. Hy fchreeuwt al razende om wapens, zoeckt wapens op het bedde, en in de kamer: hy haeckt naer geweer, wort van fchelmfchen oorlooghsluft bereden: en zijn gramfchap gelijckt de vlam, die vervaerlijck kraeckt, wanneer men den rijsbofch onder den koperen ketel ftoockt, dat die van hitte walt [1]) en ziet, en het water fchuimt

1) *Van hitte walt: Wallen* of *wellen* is „koken." Zie Kiliaen *in v.*

en ſpartelt tot overloopens toe; zoo dat de ketel te kleen valt, en de zwarte waeſſem naer boven vlieght. De pais aldus eenen krack krijgende, zent hy de treflijckſte jongelingen naer Koningk Latinus toe, om hem aen te zeggen, dat men de wapens gereet houde, Italie verdadige, den vyant buiten zijn palen drijve, en kent zich alleen ſterck genoegh, om tegens beide, zoo Trojanen als Latijnen aen te gaen. Dit belaſt hy, en belooft den Goden vele offerhanden, en de Rutulers rockenen om ſtrijt malckanderen op, om Turnus te dienen; d'een om zijn ſchoonheit en jongkheit; d'ander om zijn Koningklijck geſlacht; de derde om zijn doorluchtige daden.

Terwijl Turnus den Rutulers hart en moedt geeft, zoo ruckt Alekto met hare helſche vleugelen naer de Trojanen toe, en beſpiet erghliſtigh op een nieuw, waer de ſchoone Julus op ſtrant het wilt belaeght en najaeght. Hier joegh de Kocytiſche maeght [1]) den winthonden haeſtigh een razerny aen, en gaf hun lucht van een hart, op datze 'r te vieriger achter her zaten; het welck d'eerſte oirzaeck der ellenden was, en d'onbeſchofte huisluiden ten oorloogh ophitſte. Een overſchoon hart was 'er met geweldige horens, het welck den uier der moeder ontruckt, opgevoedt wert by de zonen van Thyrrus, hoeder van 's Konings vee en wijtſtreckende landeryen. Sylvie, de zuſter, had dit naer henre hant gewent, en was gewoon de horens zinnelijck met verſche kranſſen te bevlechten, te vercieren, het te kemmen, en in de klare bron af te waſſchen. Het hart gewoon zich met de hant te laten ſtreelen, en aen zijns heeren tafel te gaen, weide in het boſch, en wiſt by nacht, hoe ſpade het viel, weder van zelf zijn huis en hock te vinden. Julus dolle honden [2]) hadden op de jaght hier dapper achter her geweeſt, en het verjaeght; toen het by geval naer den beeck afſteegh, om op den groenen oever zijnen verſmachten dorſt te verſlaen. Askaen, oock zelf beluſt om prijs te behaelen, ſchoot het met zijnen geſpannen boogh eenen pijl naer 't lijf: Alekto holp hem micken, en dreef het ſnorrende riet door den buick in de darmen, dat het kraeckte: maer 't gewonde dier vlughtte naer zijn meeſters huis toe, quam al ſteenende in den ſtal, bloedde, kermde en jammerde over al het huis; gelijck een die zijnen noodt klaeght. De zuſter Sylvie, d'eerſte van allen, ſlaet met hare handen voor de borſt, krijt om hulp, en roept al de ruwe huisluiden te hoop. Zy komen (want de felle Razerny leit in 't ſtille wout op hare luimen) onvoorziens aengeſprongen; dees met een branthout, die met een

1) *De Kocytiſche maehgt:* hier mede wordt „Alekto" gemeend, als zich aan de oevers van den Hellevloed „Kocytus" onthoudende.
2) *Julus dolle honden:* t. w. „*dol*, fel op de jacht;" niet: „van hondsdolheid bezeten."

quaſtige knodts gewapent, en wat elck gereetſt by der hant vindt, om zich in zijne gramſchap hier mede te behelpen. Zoo Tyrrhus [1]) by geval eenen eicken boom, waer in de beitels klemden, in vier ſtucken kliefde, greep hy de bijl, vloeckte afgrijſſelijck, en riep de troepen te hoop. Maer de wreede Godin uit haren wachttoren bequamen tijt om te beledigen aentreffende, ſtijght boven op het dack, en geeft uit den opperſten top van eenen ſtal den harderen de leus, en blaeſt den krommen lanthoren, uit al haere maght, zoo dat ſtrax alle wilderniſſen en diepe wouden van dit helſch getoet dreunden en daverden. Het meir van Diane hoorde dit van verre: Nar, de witte zwavelſtroom, en de Velijnſche bronnen hoorden dit; en de vrouwen druckten al bevende de kinders aen hare borſten. D'ackermans uitgelaten, grijpen naer hun geweer, loopen gezwint op dat geluit te zamen derwaert, daer de vervloeckte toethoren onraet blaeſt: en de Trojaenſche jeught het leger openende, ſtuurt Askaen krijghsvolck te hulp. Zy zetten zich in ſlaghorden: men vecht nu niet op zijn huismans met harde ſtocken, of gebrande tuinſtaken; maer beſlecht het krackeel met tweeſnedige lemmers: men ziet wijdt en breedt een' gruwzamen oeghſt van bloote zwaerden: de zon ſchittert in het yzeren harnas, dat haer weerglans tegens de lucht aenflickert: gelijck wanneer de wint het water eerſt wit verft, de zee dan allengs begint te rijzen, en heur baren hooger te verheffen, daer na van den onderſten bodem naer den hemel op te ſteigeren. Hier wort Almon, een jongelingk, Tyrrhus outſte zoon, vooraen in d'eerſte ſlaghorden, van eenen ſnorrenden pijl gevelt: want de pijl bleef onder in zijne keel ſteken, en het bloet benam hem ſpraeck en aemtocht. Menigh man quam by hem te ſneuvelen, oock d'oude Galeſius; terwijl hy vreedtzaem van aert hen zocht te ſcheiden, en een oprecht man, en in dien tijt de lantrijckſte van Auſonie was: hy weide vijf blatende kudden ſchapen, vijf kudden horenvee, en bouwde hondert ploegen lants. Terwijl men aldus in het velt voor de vuiſt vocht, en de Godin haer belofte volbroght; toenze den krijgh door bloetſtortinge ingewijdt, en den oorloogh met deze dooden ontgoſt had; zoo verlietze Heſperie, en varende door 't gewelf des hemels, ſprack trots en opgeblazen Juno aen: zie, daer heb ickze, u ten gevalle, aen malkandere gehitſt. Datze nu vry huwen, en in bontgenootſchap treden; dewijl de Trojanen van Auſoniſch bloet beſprengt zijn: ja maghmen op uw beſluit ſtaen, ick wil 'er dit noch op klampen; d'aengrenzende ſteden door oorlooghsgeruchten ophitſen, de harten in dollen krijghs-

1) *Zoo Tyrrhus* enz. d. i.: „dewijl Tyrrhus juist bezig was." enz.

luſt ontvoncken, en het velt met wapenen bezaeien, op dat 'er elck zich inſteecke. Toen antwoorde haer Juno: Al ſchricks en bedroghs genoegh: het zaet des oorlooghs is nu gezaeit: men is al hantgemeen: het geweer, dat men gereetſt by der hant vondt, is voor eerſt met bloet beklat. Laet Venus brave afkomſt en Koningk Latinus zoo trouwen, zoo te bruiloft gaen. De vader en regeerder des hoogen Olymps wil niet dat ghy langer zoo uitgelaten door de lucht rontom zweeft: vertreck: mangelt 'er noch iet aen, dat zal ick zelf wel beſchicken. Zoo ſpreeckt Saturnus dochter: en Alekto rept hare ſnorrende ſlangewiecken, verlaet de weerelt, en vlieght naer Kocytus [1]), hare woonplaets. Midden in Italie leit, onder hooge bergen, een plaets, die vermaert en in vele geweſten befaemt, de Heelheilige dalen genoemt wort: van wederzijde omheint haer een zwarte bosſchaedje, wel dicht gewaſſen, daer een beeck midden door ſtroomende, met kromme wielingen tegens de ſcherpe rotſen aen ruiſcht. Hier toont men de nare ſpelonck, waer door de wreede Pluto lucht en adem ſchept; en een vervaerlijcke poel ſpalckt hier door den geborſten Acheron zijn ſtinckende keel op; waer in de Razerny, een gehaete Godtheit, verzinckende, hemel en aerde van dien laſt verlichtte.

Niettemin houdt Saturnus Koningklijcke dochter ondertuſſchen de hant aen den krijgh, om dit ſtuck te voltrecken. Al de harders komen uit den ſlagh in ſtadt aengeronnen, en brengen de dooden mede, den jongen Almon, en Galeſus, met zijn bebloet aengezicht; roepen klaeghlijck de Goden aen, en willen dat 'er Latinus in verzie: Turnus by der hant, verdubbelt, onder 't verlaſteren des moorts en hun hitte, noch den ſchrick: dat men Trojanen in het Rijck haelt: zich met Frygiaenſchen ſtamme vermengt, hem uit het hof jaeght. De dolle vrouwen, die ter zijde af in de boſſchen ten reie gaende, Bacchus ter eere juichen, komen (want de naem van Amate vermagh niet luttel by haer) van alle kanten te hoop, en roepen zonder ophouden: wapen, wapen. Alle te zamen van eenen averechtſen geeſt gedreven, willenze, dat hy zonder voortekens, zonder der Goden antwoorden aen te zien, op ſtaenden voet. den gruwelijcken oorloogh bewillige: en zy dringen elck om ſtrijt op Latinus hof. Hy wederſtaet hun, gelijck een onverzetbare ſteenrots de zee: gelijck de ſteenrots in zee op haer eige zwaerte ſteunt, wanneer het geweldigh gedruis van rontom bruiſſchende baren op haer aenperſt, de ſchuimende klippen en ſteenen vergeefs rontom haer ruiſſchen, en het wier op

1) *Naer Kocytus:* beter: „naar den Kocytus."

haere borſt breeckt en afſtuit. Maer na dat hy niet maghtigh is dien verbijſterden raetſlagh te breken, en de zaeck van de wreede Juno naer heuren wenſch gaet; zoo neemt de vader vruchteloos t'elckens de Goden en den hemel tot getuigen. Och, zeit hy, het nootlot overweldight ons, en de ſtorm ſleept ons mede: o ellendigen, ghy zult dit zelfs met uw godtloos bloet ontgelden: o Turnus, u is wat ſchrickelijcks en een droeve doot beſchoren: te ſpade zult ghy de Goden met beloften willen paeien: want mijn ruſt is geboren: ick ga met eenen voet in 't graf, en kan 'er ſlechts een eerlijcke lijckſtaetſi by verliezen. Meer zeit hy niet, ſluit zich op binnen 't hof, en laet den teugel der regeeringe glijden. Van overouts was in Heſperie en Latium een manier, die gedurigh by d'Albaenſche ſteden, gelijck heiligh, onderhouden wert; nu wortze te Rome, het treffelijckſte van al wat 'er is, noch onderhouden, wanneer de Romainen eerſt te velde trecken; het zy datze den beſchreielijcken oorloogh tegens Geten willen voeren, of zich toeruſten tegens Hyrkaners, of Arabiers; of naer Indien ſtrevende, den dageraet volgen, en den Parthen hunne ſtandaerden weder afeiſſchen. Een paer oorlooghspoorten is 'er (zoo noemt menze) die den wreeden Mars toegeheilight, groot ontzagh toegedragen wort. Men ſluitze met hondert kopere boomen, en yzere ſtaven, een eeuwigh werck: Janus, de wachter, zet niet eenen voet over den drempel. Wanneer de Raetsheeren den oorloogh vaſt beſloten hebben, dan ontſluit d'eerſte Burgemeeſter zelf (op zijn Quirijns met den purperen tabbert aen, en op zijn Gabijns heel braef omgegort) deze poorten en gierende deuren: en roept zelf den oorloogh uit: al de jeught volgt zijne ſtem, en de kopere horens blazen op met een heeſch getoet. Toen belaſte men Latinus oock op die wijze den Eneadijnen t'ontzeggen, den krijgh aen te kundigen, en de droeve poorten t'ontſluiten. De vader ontzagh deze poorten aen te raken, ſchuwde afkeerigh dat ſchendige werck, en verſtack zich heimelijck in 't hof. Saturnus dochter, Koningin der Goden, toen van den hemel afſtijgende, bonsde zelf met hare vuiſt op de geſlote poorten, ſloegh d'yzere boomen in ſtucken, en zette de krijghsdeur open. Auſonie, te vore zoo geruſt en ſtil, geraeckt overendt: zommigen maecken zich gereet om te voet te dienen: zommigen razen om trots te paerde gezeten, in het ſtof te draven; al te zamen eiſchenze wapens: Zommigen vegen lichte ſchilden en ſpieſſen glat, en ſmeerenze met vet, en wetten de bijlen met den wetſteen: het vermaeckt hen dat men de ſtandaerden voor den dagh brenge, en de trompet ſteke. Het maghtige Atine,

het trotſe Tibur, Ardea, Kruſtumerium, en het torenrijcke Antemme, vijf hooftſteden, herſmeden wapens en ſtaele helmen op het anbeelt; en vlechten willige ſchilthorden: anderen trecken ſmijdigh koper- en zilverdraet tot pantſers en gladde laerzen. Al de voorgaende luſt tot kouter, ploegh en eere der zeiſſen is omgeſlagen: het vaderlijcke lemmer gloeit in de ſmidtſe om herſmeet te worden: alreede blazen de trompetten: en de wacht ontfangt het woort. Dees ruckt al verbaeſt den helm van den wandt: die ſpant zijn brieſchende paerden onder het juck, ſchiet zijn pantſer, drie dick van goude malien, en zijn rondas aen, en gordt den degen op de zijde.

O Godinnen, zet nu uwen Helikon open, en zingt ons, wat Koningen ten oorloge opgerockent wierden; wat ſtandaerden elck te velde broght; wat brave mannen het vruchtbare en bloeijende Italie toen alreede uitleverde, en hoe het in 't harnas blonck: want, o Godinnen, het gedenckt u, en ghy kunt het verhalen; wy hebben naulix een lucht hier van geroken.

Eerſt treckt de felle Meſentius, een godtslaſteraer, van de Tyrreniſche kuſten ten oorloogh, en wapent zijn troepen: zijn zoon Lauſus, de ſchoonſte van allen, uitgezeit de Laurentijnſche Turnus, treckt neffens hem op; Lauſus, zoo braef te paerde, en op de zwijnejaght afgerecht, brengt uit de ſtadt Agylline duizent mannen op, die hem op zijnen ongeluckigen toght volgen: hy is waerdigh op zijn vaders troon te zitten, en moght wenſchen dat Meſentius zijn vader niet waer.

Na hem braveert de brave Aventijn, van den braven Herkules geteelt, over het velt, met zijne zeeghhaftige paerden, op den wagen met den palmtack verciert; en hy voert zijn vaders wapen in den ſchilt, hondert ſlangen, en een Hydre, die van adderen krielt. Priesterin Rhea, een maeght, van eenen Godt beſlapen [1]), broght hem geſloken, in het boſch des Aventijnſchen heuvels, ter weerelt; toen de zegenrijcke Tirynther, na het ombrengen van Geryon, op den Laurentijnſchen bodem quam, en d'Iberiaenſche oſſen in den Tyberſtroom afwieſch. Zy voeren ſchichten, en felle palſters [2]) in de vuiſt, en ſteken van zich met Sabijnſche ſpietſen, met een ront langworpigh yzer beſlagen. Hy zelf te voet, ſchiet een vreeſſelijck leeuwsvel met yſſelijcke gekemde locken en witte tanden, over zijn hooft aen: zoo afgrijſſelijck met Herkules draght om 't lijf gedoſt, treet hy het Konings hof in.

Daer na komen Katillus en de trotze Koras, twee gebroeders,

1) *Van eenen Godt beſlapen:* beter: „van *den* God (Herkules)."
2) *Palſters:* „Staven, met yzer beſlagen." *Palſter* ſchijnt 't zelfde als *pols-ſtok*.

jongelingen van Argos, en ſtichters van Tibur, met het volck naer den broeder Tiburtus genoemt herwaert: zy voeren, onder de dichte heirſpitſen, den voortoght aen: gelijck twee Centauren uit wolcken geteelt; wanneerze van Omole, en den beſneeuwden Othrys [1]), en de hooge kruin des berghs met vollen ren nederſtijgen: het geweldige boſch maeckt ruimbaen voor hunnen ſnellen tredt, en de teenen wijcken al kraeckende voor hunnen gangk.

Koningk Cekulus, ſtichter der ſtede Preneſte, ontbrack 'er niet: van outs geloofde een ieder, dat hy, die op het velt, onder het domme vee, by de ſmidtze gevonden wiert, Vulkaens zoon was. Een keurbende van huisluiden vergezelſchapt hem breet over 't velt, en mannen, die het hooge Preneſte, de landen van Junoos Gabie, den koelen Anio, en de Herniſche ſteenrotzen, van vlieten bevochtigt, bewoonen: die van het rijcke Anagnie, en die van vader Amaſeen gevoet worden. Zy zijn niet al te zamen gewapent, nochte rammelen met ſchilden, of rijden te wagen: het grootſte deel hagelt met blaeuwe eickelen van loot: een deel voert een paer ſchichten, en bedeckt het hooft met een roſſe wolfsmuts: met den ſlincken voet gaenze baervoets, d'ander is met een ongetouwde huit geſchoeit.

Maer Neptuins afkomſt, Meſſapus, te paerde afgerecht, en van vier nochte yzer te wonden, brengt nu haeſtigh zijn overlang vertraeghde en den krijgh ontwende onderzaten op de been, en grijpt weder het zwaert in de vuiſt. Deze gebieden over Feſcinijnſche troepen, en oprechte Faliſcen; deze, over de ſloten van Sorakte, en het Flaviniaenſche lant, en Cymijn, den bergh, met zijn meir, en de Kapeenſche wouden. Zy trecken even ſterck, en zingen hunnen Koningk ter eere: gelijck ſneeuwitte zwanen, wanneerze door de drijvende wolcken uit de weide wederkomende, ten langen halze een lieflijck geluit uitſlaen, zoo dat 'er de ſtroom en 't Aſiaenſche meir in het ront van weergalmt: men zou niet meenen dat zoo groot een menighte van gewapenden zich onder een menge; maer een luchtige wolck van heeſche vogelen over zee naer ſtrant komt aenzweven.

Ziet Klauſus [van wien de Wijck, en 't volck, genoemt de Klaudiſche, zich door Latium verſpreide, ſedert Rome den Sabynen, voor hun gedeelte, wert ingeruimt] eenen grooten troep van 't overoude bloet der Sabynen aenvoeren; en hy zelf is zoo ſterck, als een groote troep: d'Amiternſche rotten, en oude Quirijners, al de hoop van Eretum en Mutuſce, met olijven bekranſt, trecken met hem op: en die de ſtadt Nomentum, de roozendalen van Veline, de ſchrickelijcke

1) *Omole-Othrys:* bergen van Theſſaliën.

Tetrifche rotfen, den bergh Severus; en Kafperie, en Forule bewoonen: en die Himelle, Tiber, en Fabaris drincken: die van 't koude Nurfie, van de Hortijnfche Ridderfchap en 't Latijnfche volck gezonden, en de lieden, die gefcheiden worden van Alye, eenen ongeluckigen vliet, die midden door het lant loopt: hier knarffen zoo vele fchilden, en de gront dreunt en davert onder 't getrappel zoo veler voeten, als 'er baren in 't Libyaenfche marmer omtuimelen, wanneer de wreede Orion in de holle golven duickt; of als 'er des zomers in den zonnefchijn gezwolle airen geroofт worden, het zy op het velt van Hermus, of op de goutgeele ackers van Lycie.

Hier na fpant Agamemnons Halefus [1]), een vyant des Trojaenfchen naems, de paerden voor den wagen, en fleept, Turnus ten dienft, duizent forffe volcken met zich, die geluckigh de Maffifche landouwe met hun egge omkeeren, om wijngert te planten; oock die d'Aurun cifche Raetsheeren hem van de hooge heuvels medezonden, en die aen de Sidianifche zee leggen; en die Kales verlaten, en die aen Vulturnus, den doorwaetbaren vliet, woont; en de ftraffe Satikuler desgelijcks; en een hoop Ofcen: hun geweer is een lange ftock, waer aen zy een taey fnoer op hunne wijze vaft knoopen: zy bedecken de flincke hant met een licht fchildeken, en loopen 'er met kromme fabels op in.

Ghy, o Oebalus, zult in onze vaerzen niet ongenoemt voorbygaen, dien Telo, zoo men zeit, (toen hy alree bejaert, Kaprea, het Rijck der Theleboon, bezittende,) by de Vlietnymf Sebete won: maer de zoon, met zijn vaders erflanden niet te vrede, verdruckte nu door zijn gezagh wijdt en zijt de Saraften, en de vlacke velden van den Sarnus bewatert; en die de Rufen, en Batulum, en het lant van Celenne inhouden; en die de muren van Abelle, vruchtbaer van appelen, boven zich zien leggen; en gewoon zijn op der Duitfchen wijze met fchichten te fchieten, met fchorffen van korck het hooft bedecken, met kopere fchilden flickeren, en met ftale lemmers blickeren.

En ghy, o Ufens, doorluchtigh van naem, en geluckigh in den oorloogh, wort van Nurfe, op den bergh gelegen, naer den krijgh geftiert: uw volck, d'Equikolen zijn byfter wilt, en gewoon gedurigh in boffchen en op het harde klay te jagen. Zy bouwen het lant al gewapent, en zijn vermaeckt altijt verfchen roof t'huis te flepen, en op vrybuit te leven.

Oock komt 'er de Priefter van 't Marubifche volck, die zijnen

1) *Agamemnons Halefus:* 't zij een zoon, 't zij een ftrijdgenoot van Agamemnon.

helm met bladeren en den geluckigen olijf verciert, d'overftercke Umbro, van Koningk Archippus afgezonden; een die met zangk en hantgebaer adders en Hydren, een ftinckende gebroetfel plagh in flaep te guighelen, haere gramfchap wift te ftreelen, en hare beten door zijne kunft te heelen; maer koft de wonde van het Dardaenfche fpits niet genezen; nochte het in flaepguighelende gezangk, nochte de kruiden op Marfifche bergen gelezen, ftelpten zijne wonden niet. Het woudt van Angitie, Fucijn, met zijnen glazen ftroom, de vochte meiren beweenden hem.

Oock trock Virbius, Hippolytus overfchoone afkomft, ten oorloogh: zijn moeder Aricie zont dien braven jongelingk, opgevoedt in de wouden van Egerie, by d'oevers van Hymet, daer het vette altaer van de verzoenbare Diane ftaet: want men zeit van Hippolytus, hoe hy door zijn ftiefmoers treken fneuvelde, 's vaders toorne met zijn bloet boette, en door zijn hollende roffen van een gefcheurt, wederom in onze lucht, hier om hoogh, in onze weerelt quam opdonderen, na dat Dianes gunft en heelzame kruiden hem van de doot verweckten. D'almaghtige vader toen toornigh, overmits een fterflijck menfch, uit de hel verrezen, weder levendigh voor den dagh quam; fmeet zelf Febus zoon, vinder van zulck een artfenye en wetenfchap, met zijnen blixem in den jammerpoel. Maer de gunftige Diane verberght Hippolytus in heimelijcke plaetfen, en verzent hem in 't bofch van de Nymfe Egerie; daer hy in Italiaenfche wouden zijnen tijt eenzaem overbrengt, en van naem verandert, Virbius heet: daer oock de paerden met hun harde hoeven, buiten de kerck en heilige wouden van Diane gekeert worden, vermits zy verfchrickt voor zeegedroghten, den jongelingk op het boghtige ftrant uit den wagen fmeten. De zoon niettemin mende de moedige paerden over het vlacke velt, en rende te wagen naer den krijgh.

Turnus zelf, een trots en braef jongelingk, komt daer onder de treflijckften aengereden, met de wapens in de vuift, en is het heele hooft langer dan anderen: zijn hooge helm voert op den driedubbelen kam een Chimeer, die eenen brandenden Etna ter keele uitbraeckt: hoe de vuiften in den ftrijt gruwelijcker bloet fturten, hoeze wilder en woefter vier en vlam fpuwt: maer Iö, alree een koe, alree met hair overtrocken, en de horens opftekende, vercierde (als een overtreffelijck blijck van zijnen ftam), den beuckelaer, die van gout blonck, en daer Argus, de wachter der maeght, en Inachus haer vader, die den ftroom uit zijne kruick giet, in uitgefneden ftaen. Hem volgt een wolck van voetknechten, en al het velt grimmelt

van ſchiltvoerende troepen; en de jeught van Argos, en Auruncifche ſcharen, en Rutulers, en oude Sicilianen, en Sakraenſche heirkracht, en de Labiſcen met hun beſchilderde rondaſſen, die de boſſchen des Tybers, en den heiligen oever van Numikus ploegen, en de Rutuliſche heuvels met hun kouter bouwen, en die van Circes kaep, en die uit het lantſchap, waer over Jupiter, Anxur gebynaemt, gezagh heeft; en die van Feronie, met hun groen woudt vermaeckt; en die van het zwarte meir, dat by Sature leit; en die van Ufens, den kouden vliet, die zijnen wegh door lage dalen zoeckt, en in zee loopt.

Behalve deze komt 'er Kamille, de krijghsheldin, van Volſcen afkomſtigh, en voert haer ridderlijcke bende en ruitery in 't blancke harnas aen: z'is niet gewoon, gelijck vrouwen, hare hant aen Minerves ſpinrock en naeikorf te ſlaen; maer noch maeght zijnde, in den krijgh te leeren harden, en te voet de winden voorby te rennen: zy zou wel over de korenairen henevliegen, zonder die te raecken, en in hare vlught niet een tedere air qnetſen; of midden door zee aen de gezwolle baren hangende, heneglippen, zonder de vlugge zolen eens nat te maecken: al d'uitgelate jeught verwondert zich, van de daecken en op het velt, over haer, en alle vrouwen zien uit, terwijlze henerijdt, en ſtaen verbaeſt en gapen, hoeze haer rappe leden heerlijck met Koningklijck purper bekleet; hoeze de vlechten met eenen goude geſp ophaeckt; hoeze eenen Lyciſchen pijlkoker draeght, en, naer der herderen wijze, eenen myrtetack op de ſpiets voert.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Eneas zijn voeſter begraven, en de plaets naer heur genoemt hebbende, zeilt van Kajete voort, langs de kaep van Circe. — Men ziet den Tyber, en loopt dien ſtroom in. — De Poeet roept de Zanggodin aen, op datze hem den ſtaet van Latium en den oorloogh ontvouwe. — De Latynen ſtonden onder Koningk Latinus, die had een eenige dochter, van velen aengezocht, meest van Turnus, doch voortekens beletten dit huwelijck: De Koningk leeft hierom raet met Faunus orakel, door al het lant verbreit, tegens de komſte van Eneas, die in het velt ter tafel gezeten, bevroet dat hier 't ende der zwaricheden is; en aen Anchiſes voorſpellinge gedachtigh wort: waerom hy de Goden en Nymfen dezer plaetſe en andere Godtheden eert. — Men bezichtight 's lants gelegenheit, en zent Gezanten naer Latinus, die genaken Latinus hof: hy ontbietze, en vraeght naer d' oirzaekc

hunner aenkomſte. — Ilioneus antwoort: Latinus verwondert zich om deze rede, biet Eneas zijn dochter aen, en beſchenckt de Trojanen: en zoo keerenſe weder. — Maer Juno nederziende, begint uit te varen, te dreigen, en rockent Alekto op, die ruckt naer Latinus hof toe, en ruit Amate tegens Eneas op, door het vergift van een slang, die zich als een keten om den hals, en als een hairſpanſſel om de vlechten kringkelt. — Amate pooght het huwelijck om te stooten, doch al te vergeefs; dies ſlaetze aen 't razen, dat haer het hooft omzwindelt, gelijck een tol voor de zweep. — Zy verſteeckt haer dochter. — Alekto dit beſchickt hebbende, vlieght naer Ardea, daerze Turnus verſchijnt, en hem oprockent. — De jongelingk beſchimpt haer: Alekto zich des belgende, ſteeckt de torts in zijnen boezem; weshalve hy om wapens ſchreeuwt, en zijn bloet van gramſchap ziedt, gelijck een ketel op het vier. — Alekto vaert middelerwijl voort, vergiftight Julus winthonden, een oirzaeck des onheils, om het ſchieten van Sylviaes hart. — Alekto blaeſt onraet en zet al het lant overendt: zoo wordenze hantgemeen, en hoe langer hoe beeter; gelijck wanneer de wint opſtekende de baren hoe langer hoe hooger gaen. — Alekto dit berockent hebbende, wort afgedanckt. — Evenwel houdt Juno hant aen den krijgh. — Amate met al den bezeten hoop roept om oorloogh. — De Latijnen dringen om Latinus, die hen ſtuit, gelijck een zeerots den fellen ſtorm: doch onmaghtigh dit gewelt te ſchutten, vertreckt. — In Heſperie plaght men den oorloogh wettigh aen te zeggen, gelijck namaels de Romainen deden, wanneerze den tempel van Mars ontſloten: Latinus des onwilligh, zoo bonſt Juno de krijghspoort open, en geheel Auſonie wapent zich. — De Poeet roept de Zanggodinnen aen, opdatze hem het krijghsvolck van Latinus en Turnus helpen monſteren.

HET ACHTSTE BOECK.

INHOUDT.

Turnus ſteeckt de bloetvlagh [1]) ten Laurentijnſchen burgh uit, en ſterckt zich met de hulptroepen der aengrenzende ſteden van Latium. Venulus wort oock naer Argos, by Diomedes, gezonden, om hem, door de gelijckheit van 't zelve gevaer, als een bontgenoot, in dien oorloogh mede in te wickelen. Eneas, hier door opgeweckt, en zijn kleene maght mistrouwende, roeit, op Stroomgodt Tyberijns waerſchuwinge, [2]) den Tyber op, naer de plaets, daer Rome namaels gebouwt wert; en verzoeckt hulp by Koningk Evander, die uit Arkadie gevloden, hier op den Palatijnſchen bergh, de ſtadt Pallanteum, naer des zelven naem geheeten, bouwde. Evander, van Eneas aenkomſt en d'oirzaeck der zelve verkuntſchapt, onthaelde hem minnelijck, noodighde den Trojaen tot Herkules offerfeeſt, het welck men vaſt vierde, en ontvouwende zijnen gaſt d'oirzaeck dezer inſtellinge, toonde hem ter loop alle de vermaertſte plaetſen dezer lantſtreke. Eneas 's anderen daeghs met vierhondert ruiteren (waer over Evanders eenigh zoon geboot) geſterckt zijnde, ſtierde een deel van zijne maght, voor ſtroom af, den zijnen te hulp; en trock zelf met het overſchot naer Agylle, de bloeijende hooftſtadt der Tyrrhenen, op Mezentius, om zijne onverdraeghzame wreetheit, dootelijck verbittert. Vulkaen ondertuſſchen door zijn gemalins liefkoozery aengeprickelt, ſmeedt voor zijnen ſtiefzoon wapens, van de moeder haren zoon terſtont overgelevert, die met dit braef geweer vermaeckt, zich ten hooghſte verwondert over den beuckelaer, waer in de heerlijcke daden zijner toekomende nakomelingen gedreven ſtaen.

Prins Turnus ſteeckt ten burgh den oorlooghs ſtandert uit,
En zent gezanten heen naer Diomedes muren,
Op dat men den Trojaen en zijne bruiloft ſtuit'.
De Tyber ſtiert den Helt by andere nageburen.
Hy wint Evanders gunſt en Pallas op zijn hant,
En ſcheit getrooſt van hier: de moeder vaert hem tegen,

1) *De bloetvlagh:* een klein anakronisme; — doch de ſpreekwijze is hier figuurlijk.
2) *Stroomgodt Tyberijns waerſchuwinge:* lees: „de waarſchuwing van den God des Tiberſtrooms."

En offert haren zoon, tot 's vyants wederſtant,
De wapens van Vulkaen, het harnas, ſchilt en degen.
Hy eert die gifte, en wort, in dezen beuckelaer,
D'aenſtaende mogentheit van 't Roomſch geſlacht gewaer.

TOEN Turnus den ſtandert, het oorlooghsteken, ten Laurentijnſche burgh uit, en de ſchorre trompet ſtack, en het paert met ſporen; en de wapens in de vuiſt nam; geraeckte ſtrax al het volck in rep en roer: het ganſche Latium begaf zich terſtont verbaeſt onder den eet, en de jeught aen 't hollen, borſt met dreigementen uit. De voorbarighſte overſten, Meſſapus, en Ufens, en Meſentius, de godtslaſteraer, rucken van alle kanten de hulptroepen by een, en ontblooten het lant wijdt en zijt van huisluiden: en Venulus wort naer de ſtadt van den grooten Diomedes [1]) gezonden, om byſtant te verzoecken, en te verkuntſchappen, dat de Teukren in Latium vaſt leggen, Eneas met zijne vloot gelant zy, d' overwonne Huisgoden invoere, en zich laete verluiden, hoe het Rijck hem by nootlot beſchoren zy; dat oock vele volcken den Dardaner toevallen, en geheel Latium van hem gewage; dat Diomedes zelf, beter dan Koningk Turnus of Koningk Latinus, kan afzien, waer Eneas alree op toeleit; en wat uitkomſt hy, zoo 't geluck hem dienen wil, door dezen krijgh verwacht. Dit gingk 'er in Latium om. De helt, Laomedons nakomelingk, dit altemael ziende, zoo liep hem het hooft om van groote bekommeringen: zijn zinnen zwierden dan herwaert, dan derwaert; hy had veelerhande bedenckingen, en overwoegh al wat hem voorquam: gelijck zonneſchijn of maneſchijn in een koperen watervat flickert, van daer overal weerſchijnt, in de lucht hene en weder vlieght, en om hoogh tegens de balcken van 't huis aenſchittert.

Het was nacht, en vee en vogel lagh, over al het velt uit vermoeitheit, van eenen diepen ſlaep bevangen; wanneer vader Eneas, in zijn gemoedt om den droevigen oorloogh ontſtelt, zich op den kouden oever, onder den blaeuwen hemel, had uitgeſtreckt, en ten lange leſte in ſlaep geraeckte. Tyberijn, d' oude Stroomgodt [2]) zelf,

1) *De ſtadt van den grooten Diomedes:* Diomedes, van den oorlog voor Troje te rug gekeerd, en vernemende, hoe zijn vrouw, gedurende zijn tienjarige afwezigheid, zich vrij onbetamelijk gedragen had, wilde niet meer naar zijn vaderland te rug keeren, maar begaf zich naar Apuliën, waar hy de ſtad Argos ſtichtte.

2) *Tyberijn, d'oude Stroomgodt:* lees ook hier: „de oude God van den Tiberſtroom."

ſcheen uit het genoeghlijcke water, tuſſchen de populieren, voor hem op te borlen, en was bekleet met dun waterblaeuw linnen, en beſchaduwde zijn hair met riet. Daer na begoſt hy hem aen te ſpreken, en aldus van zorgen t' ontlaſten: o goddelijcke afkomſt, die ons de ſtadt Troje uit den vyant weder toevoert, en Pergamum in der eeuwigheit bewaert; o ghy, naer wien het Laurentijnſche geweſte en de Latijnſche landouwen zoo lang verlangden; bezwijck niet: hier is een veilige woonplaets, een veilige ſtadt voor u ten beſte: verſchrick voor geene oorlooghsdreigementen: al de verbolgenheit en gramſchap der Goden is over: en nu (op dat u dit geen ydele droom ſchijne) zult ghy een geweldige zeuge, die dertigh witte jongen in de willegen op den oever geworpen heeft, op d' aerde, voor u vinden leggen, met de witte biggen om haere ſpenen. Hier zult ghy uwe ſtadt ſtichten, en na de gelede zwaerigheden veiligh ruſten. Hier zal Askaen, na verloop van dertigh jaren, de wijtbefaemde ſtadt Alba bouwen. Ick ſpel u geene onzekere dingen: nu zal ick u, merck op, in het kort berichten, op wat wijze ghy het geen op handen is kunt te boven komen. d' Arkaders, een geſlacht van Pallas geſproten, die, als medegezellen, Koningk Evander en zijne ſtandaerden volgden, kozen in die geweſte een plaets uit, en ſtichtten op het geberghte een ſtadt, naer Pallas outgrootvader Pallanteum genoemt. Deze lieden voeren gedurigh oorloogh tegens de Latijnen: ſluit met hunlieden een vaſt verbont, en verſterck uw leger met deze bontgenoten. Ick zelf zal u, langs mijn oevers, te water voeren, op dat ghy met uwe riemen recht tegens ſtroom op mooght geraecken. Wacker op dan, o ſpruit van Venus, draegh Juno, zoo dra de ſtarren ondergaen, kerckplichtigh uwe gebeden op, en vermorw hare gramſchap en dreigementen door ootmoedige beloften; en offer na d' overwinninge my ter eere. Ick ben de blaeuwe en godtlieve Tybervliet, dien ghy ziet overloopen, d' oevers ſtrijcken, en over de vette ackers vloeien. Ick, die voorby de groote ſteden kome herwaert bruizen, houde hier mijn hof. Zoo ſprack de ſtroom, en doock daer na onder het water diep in den gront. Toen de nacht over, en de ſlaep uit was, rees Eneas op, en ziende de zon aen den hemel uit den ooſten opgaen, ſchepte met zijne handen het water godtsdienſtigh uit den ſtroom, en verhief aldus zijne ſtem naer de lucht: o Nymfen, Laurentijnſche Nymfen, uit wie de ſtroomen geſproten zijn; en ghy, o vader Tyber, met uwen heiligen vliet, ontfangt uwen Eneas, en ruckt hem ten leſte eens uit het gevaer: het zy in wat bron ghy, die u over onzen wederſpoet erbarmt, u verſchuilt;

het zy wat grout ghy allerliefelijckſt bevloeit; ick zal u altijt met mijne offerhanden, altijt met mijne offergaven eeren; O Horenſtroom [1]), vooght over de Heſperiſche vlieten, ſta ons by, en verzeker ons toch klaerder van uwe goddelijcke gunſt.

Zoo ſpreeckt hy, en kieſt uit de vloot een paer roeijaghten, verzietze met roeituigh, en wapent met een zijne mackers: maer zie ſchielijck openbaerde zich, op den groenen oever in 't boſch, een eenhairige en witte zeuge, met hare biggen, zoo wit als zy, een wonderlijck voorſpoock: weshalve de godtvruchtige Eneas deze met haere jongen ſlaght, en op het altaer offert, de groote Juno ter eere. Aldus paeide hy, in dien langen nacht, den hoogen vloet des Tybers, waer door de vliet viel, en ſtil ſtont, als een ſtaende water, en zoo vlack lagh, gelijck een meir, daer geen ſtroom gaet; op dat men zonder arbeit moght oproejen. Zy ſpoejen dan al krioelende hun aengevange reis. De geteerde denneboom ſtuift 'er door: het water verwondert zich, en het boſch verwondert zich, ongewoon dat wijtflickerende rondaſſen en mannen en beſchilderde ſchepen op den vliet drijven. Zy ſlijten nacht en dagh met roejen, geraken boven de lange boghten, varen onder veelerhande boomen tuſſchen groene boſſchen door, over het ſtille water. De gloeiende zon was midden aen den hemelkloot geſtegen, toenze van verre de muren zagen, en het ſlot, en hier en daer eenige huizen, nu door de Roomſche mogentheit hemelhoogh opgetrocken: Evander was toen van kleen vermogen. Zy zetten 'er haeſtigh met den boegh naer toe, en genaken de ſtadt.

By geval droegh d'Arkadiſche Koningk ten dien dage, buiten de ſtadt in een woudt, Amfitryoos grooten zoon [2]) en den Goden de pleghtige offereere op. Pallas, zijn zoon, en te gelijck al de treflijckſte jongelingen, en d'arme Raet [3]) wieroockten met hem, en het laeuwe bloet ſmoockte op d'altaren. Toenze de groote ſchepen zagen, en hen ten ſchaduwachtigen boſſche invaren, en al ſtil komen aenroejen, ſtondenze ſchielijck verbaeſt, verlieten alle te zamen de tafels, en rezen overendt. Pallas verbiedt de zijnen wel ernſtigh 't offerfeeſt te ſtaecken, grijpt eenen ſchicht in de hant, vlieght zelf ſchichtigh den vreemdelingen te gemoet, en roeptze van eenen heuvel van verre

1) *o Horenſtroom:* beter: „Horendragende Stroomgod." De Stroomgoden worden veelal met hoornen afgebeeld. — volgends ſommigen omdat de wateren loeien als hoornvee, volgends anderen om de bochten en krommingen, welke zy, zich door het veld eenen weg banende, beſchrijven. Ik zoû, wat my betreft, eer meenen, dat hierby te denken valt aan de alles doordringende en doorborende kracht van den ſtroom.

2) *Amfitryoos grooten zoon:* Herkules.

3) *d'Arme Raet:* beter: „de arme Raadsleden." de Raad als zoodanig was noch arm noch rijk; doch de geheele Staat van Evander, hy zelf, zijn paleis, en al wat daarmede in betrekking ſtond, was, als ook uit het vervolg blijkt, een armoedige boêl.

toe: o jongelingen, wat oirzaeck port u onbekende wegen naer te ſporen? Waer ſtreeft ghy hene? Wat volck zijt ghy? Waer hoort ghy t'huis? Brengt ghy pais of oorloogh? Toen ſprack vader Eneas van het hooge achterkaſteel aldus, en ſtack hun met zijne hant den vreedzamen olijftack toe: ghy ziet hier d'inboorlingen van Troje, die wapens tegens de Latijnen, hunne vyanden, voeren, van wienze, als ballingen, uit hoovaerdy bevochten en verdreven wierden: wy zoecken Evander: draeght hem dit over, en zeght, dat 'er uitgeleze Vorſten van Dardanie gekomen zyn, om byſtant aen zijne wapens te verzoecken. Pallas om dien grooten naem verſlagen, ſtont verbaeſt. O wie ghy zijt, zeit hy, tre op, en ſpreeck mijnen vader mondeling aen, en vergaſt ons in ons hof: en hy gaf hem de hant, en druckte zijne hant wel hartelijck. Zy verlaten den ſtroom, en gaen voort het woudt in. Toen ſprack Eneas den Koningk vriendelijck aen: o overbrave Grieck, het beliefde de fortuin my herwaert te ſtieren, om u te bidden, met den olijftack, van wolle ſnoeren bewonden, in de hant: ick vreesde niet eens voor u, die een Arkader en Vorſt der Grajen zijt, en beide de zonen van Atreus in bloet en maeghſchap beſtaet: maer mijne vromigheit en de heilige Orakels der Goden, en de bloetvrientſchap onzer ouderen, en uwe faem door de landen uitgebreit, dreven my gewilligh door het nootlot herwaert, en verknochten my aen u. Dardaen, zoo de Grajen zeggen, uit Elektre, Atlas dochter, geſproten, en d'eerſte vader en ſtichter der ſtede Ilium, quam naer Frygie gevaren. De groote Atlas, die den hemelkloot op zijne ſchouders draeght, won Elektre. Merkuur, uit de blancke Maje, op de kille kruin van Cyllene geboren, is uw vader. Maer Atlas (zoo wy eenigſins gelooven het geen ons ter ooren quam) de zelve Atlas, die de ſtarren en den hemel onderſtut, teelde Maje. Aldus ſpruiten de tacken dezer beide uit eenen zelven ſtamme. Hier op dan ſteunende, zoo beſloot ick niet u met gezanten eerſt van verre t'ondertaſten, maer quam ootmoedigh zelf in perſoon in uwe tegenwoordigheit. Indien het zelve Dauniſche volck, dat u hardt beoorlooght, ons den voet lichte, zoo geloovenze het kan hun niet miſſen, of zy zullen het ganſche Heſperie onder het juck brengen, en de zee, die van wederzijde tegens hun ſtrant aenſpoelt, beheerſchen. Laet ons dan elckandere getrouwicheit zweeren. Wy hebben dappere krijghslieden, en oorlooghsborſten, en jonge gaſten, die bedreven zijn. Zoo ſprack Eneas: d'ander zagh hem vaſt de woorden uit den mont, en door en weder door. Daer na antwoorde hy in het kort: o manhaftige Trojaen, hoe lief is my, dat ick u hier zie, en

verwellekomen magh. Nu dunckt my dat ick uwen dapperen vader Anchiſes voor my zie, en ſpreken hoor: want my gedenckt, hoe Priaem, Laomedons zoon, naer Salamin treckende, en de rijcken zijner zuſter Heſione bezoeckende, in 't voorbyreizen de grenzen van het koude Arkadie ter loop quam bezichtigen. De baert begoſt toen in mijne bloeiende jeught eerſt uit te breken: en ick zagh de Trojaenſche Vorſten met verwondering aen, en verwonderde my over Laomedons zoon: doch Anchiſes was de langſte van hun allen: mijn gemoedt blaeckte door een vierige begeerte om dien man aen te ſpreken, en hem de hant te geven: ick tradt met verlangen naer hem toe, en leide den heer om Feneus veſten. Hy ſchonck my op zijn vertreck eenen braven pijlkoker met Lyciſche pijlen, eenen rock met goude ſtrepen doorwrocht, en een paer goude breidels, die mijn zoon Pallas noch heeft: waerom het bontgenootſchap, dat ghy verzoeckt, al voorhene met hanttaſtinge beveſtight is: en ick zal, zoo ras morgen de zon het velt beſchijne, u welgemoedt met byſtant afvaerdigen, en met middelen de hant bieden. Ondertuſſchen, mijn vrienden, viert, dewijl ghy hier gekomen zijt, gewilligh met ons dit heiligh jaergetijde, het welck men niet magh uitſtellen, en zet u ter tafel by ons, uwe megenooten. Zoo geſproken hebbende, beval hy ſpijs en opgenome bekers weder op te zetten, zette zelf de mannen op de grazige zoden neder, en vlijdde Eneas, den voornaemſte, op het ruige leeuwsvel, zijn banckkuſſen, en noodighde hem van zijnen ahornen ſtoel. Daer na rechten d'altaerprieſter en uitgeleze jongelingen om ſtrijt gebraden ingewant van ſtieren aen, en vullen de korven met biſchuit, en ſchencken den wijn. Eneas en de Trojaenſche jeught bancketteren te gelijck van oſſenharſten, en den gewijden afval. Nu dat de honger geboet, en de grage maegh verzaet is, zeit Koningk Evander: geen ydele nochte onwetende overgeloovigheit van oude Goden ſtelde by ons uit gewoonte deze pleghtigheit, deze ſpijs, en dit altaer van zulck een treffelijcke Godtheit in. O Trojaen, o vrient, wy onderhouden, wy vernieuwen met recht deze offereere, aengezien dit geweſt van ſchrickelijck gevaer verloſt wiert. Bezie eens deze klip van outs over de rotſen hene hangen; hoe dat gevaerte wijt van een geſmeten, de berghſpelonck woeſt leit, en de rotsbreuck een yſſelijcke kloof veroirzaeckte. Hier verre achter af, in deze woeſtijne, had Kakus, half menſch, zijn ſpelonck, die afgrijſſelijcke wilt en woeſt begroeit, van geene zonneſtralen beſchenen, en altijt laeuw van verſchen moort lagh: de menſchenhoofden, uit trotsheit op de deuren genagelt, hingen bleeck en vuil van bloet

en etter. Vulkaen teelde dit gedroght, dat zwaerlijvigh hene tredende, zijn vaders dompigh vier ten monde uitbraeckte. De tijdt boodt ons, die vaſt verlangden, hulp, door d'aenkomſt dezes Godts: want Alcides, die ſtercke verloſſer, moedigh op den roof en neerſlagh des drielijvigen Geryons, quam herwaert, en dreef, als een triomfeerder, zijn geweldige ſtieren en oſſen hier langs, by den ſtroom, in dit dal naer de weide. Maer Kakus door zijne dollicheit van zinnen verwildert, om geen bedriegery nochte ſchelmery onbezocht te laten, dreef vier van de vetſte ſtieren, en vier van de beſte koejen uit den ſtal wegh, en verborgh in zijn beſchaduwde ſteenrots dit vee, met den ſtaert achterwaert in zijn ſpelonck getrocken, op dat men geen ſpoor nochte rechte voetſtappen zou vinden. Geene mercktekens meldden de ſpelonck, hoe men oock zocht. Toen Amfitryoos zoon middelerwijl zijn zatte drift nu naer den ſtal zou drijven, en reede ſtont om te vertrecken, begoſten d'oſſen in het henegaen te loejen, al het boſch met bulcken te vullen, en al klagende van de heuvels te ſcheiden. Een van d'oſſen ſloegh geluit, en loeide hier tegens aen, uit het woeſte hol, daer het vee opgeſloten, Kakus buiten zijn giſſing meldde [1]. Maer toen begoſt Alcides bloet van gramſchap te zieden, en de zwarte gal van dolheit over te loopen. Hy grijpt het geweer, en zijn quaſtige knodts in de vuiſt, en tijt al zijn beſt den ſteilen top des hoogen berghs op. Toen zagen d'onzen Kakus eerſt ſchricken, en de verbaeſtheit in zijn oogen. Terſtont vlught de booswicht van angſt, ſneller dan den wint, de ſpelonck in, of hy vloogh. Na dat hy zich in het hol ſloot, en den vreeſſelijcken ſteen, die kunſtigh door zijnen vader, aen een yzere keten vaſt gekloncken hingk, liet nederſchieten, zoo ras de keten in ſtucken ſprongk; en hy de poſten met eenen boom pal en vaſt zette; zie zoo quam 'er de verbolgen Tirynther, die alle toegangen doorſnuffelende, zijn oogen vaſt herwaert en derwaert ſloegh, en op de tanden knerſte. Hy verhit van toorne, beſpiede driewerf den geheelen bergh Aventijn: driewerf verwrickte hy de ſteene poort te vergeefs: driewerf gingk hy van vermoeitheit in het dal nederzitten. Op den rugh der ſpeloncke, rontom met afgebroke ſteenrotſen omheint, ſtont een ſcherpe klip, die heel hoogh uitſtack, een recht broeineſt voor heilooze vogels. Herkules deze klip, die aen de ſlincke zijde des heuvels over den ſtroom helde, met zijn rechte hant aengrijpende, verwrickte en ſcheurdeze los van haren wortel; ſtietze daer na haeſtigh van boven neêr, zoo dat de lucht overwijt van den ſlagh wedergalmde, d'oevers da-

[1] *Kakus buiten zijn giſſing meldde*: d. i.: „hem verklapte."

verden, en de ſtroom van verbaeſtheit te rugh ſprongk. Toen quam Kakus moorthol en diep roofneſt naeckt aen den dagh, en de beſchaduwde moortkelders lagen geheel open: niet anders gelijck of het aertrijck, ergens van onder opgereten, den helſchen poel ontdeckte, en het Rijck des doots, zoo gehaet by de Goden, opſloot, zoo dat men, van boven in den afgrijſſelijcken afgront, de zielen voor 't inſchijnende licht zagh ſidderen. Weshalve Alcides van boven af met pijlen ſchoot, al zijn geweer te baet nam, en met vreeſſelijcke ſteenen, en dicke tacken van boomen, zonder ophouden hem te keer gingk, die ſtrax tegens zijne hoop in het licht betrapt, in de holle ſteenrots beſloten was, en nu afgrijſſelijck tierde en brulde. Maer Kakus (want daer was geen vlughten aen) braeckte zulck eenen geweldigen damp te keele uit, dat het wonder was, en blies in het hol zulck eenen duiſteren nacht en nevel, en benevelde de ſpelonck zoo byſter, met zwarten roock en duiſterniſſe, met vier gemengelt, dat men uit zijn oogen niet zien kon. Dit ſtont den moedigen Alcides niet te lijden: hy ſprongk van boven neder in 't vier, daer de roock allerdickſt opdreef, en de zwarte damp allermeeſt uit het woeſte hol op quam ſmoken. De helt greep Kakus toen, die vaſt vergeefs uit de duiſterniſſe vier en vlam ſpoogh, en hy knoopte hem de voeten met de handen aen een, duwde d'oogen uit den kop, en worghde zijn keel toe, zonder dat 'er een droppel bloets uit quam. Terſtont ruckte hy de deuren op, zette den gruwzamen moortkuil open, broght de weghgedreve oſſen en den gelochenden roof voor den dagh, en ſleepte het wanſchape doode lichaem met de voeten buiten het roofneſt. De menſchen kunnen zich niet zadt zien aen afgrijſſelijcke oogen, en aenzicht, en borſtelige en ruige borſt van het halve dier, en het vier, dat in zijne keel ſmoorde. Sedert vierde men hier over, Alcides ter eere; en de nakomelingen onderhielden vrolijck dezen feeſtdagh. Potitius is d'eerſte inſteller, en d'afkomſt van Pinarius d'onderhoutſter van Herkules offerfeeſt. Hy ſtichtte in het woudt dit altaer, het welck by ons altijt het Allerhooghſte zal genoemt worden, en altijt het Allerhooghſte blijven. Weshalve, o jongelingen, bekranſt, uit danckbaerheit voor zoo groot een weldaet, uw hair met loof; drinckt malckanderen den beker toe; roept den Godt, een' beſchermer des lants aen, en ſchenckt ruſtigh wijn in den kop. Zoo ſprack Evander, en beſchaduwde zijn hair met tweeverwigen populier, Herkules loof, bekranſte zijn hooft met bladeren, en nam den heiligen offerbeker in de hant. Terſtont plengdenze al te zamen den wijn vrolijck op tafel, en riepen de Goden aen. De zon middelerwijl

aen den hemel dalende, zoo begoft d'avont te vallen: en nu gingen de Priefters, en inzonderheit Potitius, volgens de gewoonte, met vellen om hun lijf gegort, en ontftaecken het vier. Zy rechten maeltijden, en het tweede offergerecht aen, en overladen d'altaren met volle fchotelen. Daer op komen de huppelende Priefters van Mars by der hant, met tacken om den flaep van hun hooft gevlochten, om rontom de brandende altaren te zingen. D'een ry beftaet uit jongelingen, d'ander uit oude mannen, die op maetgedicht Herkules lof zingen, en zijn daden prijzen: hoe hy eerft met zijne vuiften de ftiefmoeders gedroghten worghde, en een paer flangen te berfte duwde; hoe hy Troje en Oechalie, die brave fteden, in den oorloogh verdelghde: hoe hy duizenterleie zwaericheden en rampen, onder Koningk Euriftheus, door Junoos ongerechtigen wrock moft uitftaen. O zeeghaftige helt, ghy flaght met uwe vuift Hyleus en Folus [1]), met hun dubbele leden uit eene wolcke geboren; ghy velt het Kretenzer wanfchepfel, en den afgrijffelijcken leeuw, onder de fteenrots van Nemea. Voor u fchrickte de jammerpoel; voor u fchrickte de hellewachter, die in het bebloede hol, op het halfgegeten gebeente, achterover lagh en knaeghde: en geenerlei ondier, nochte zelf de groote Tyfeus verfchrickte u met zijn geweer: nochte de Lerneefche flang, die van hoofden krielde, verbaesde of benaeude u niet. Zijt gegroet, o Jupijns rechte afkomft, die by de Goden in eere leeft: begunftigh en zegen ons, en uwen offer. Deze daden verheffenze met lofzangen: inzonderheid meldenze mede van Kakus fpelonck, en hoe hy vier en vlam fpoogh. Al het woudt wedergalmde, en de heuvels dreunden van dit geluit. De Godtsdienft ge-eindight, zoo begevenze zich daer na alle te zamen ftedewaert. De Koningk hoogh op zijn dagen, gingk neffens Eneas, zijnen megenoot, leunde onder 't henegaen op zijnen zoon, en verkortte den wegh met kouten. Eneas flaet zijne oogen met verwonderinge wacker rontom, fchept vermaeck in die plaetfen, en ondervraeght, en hoort met luft naer de gedenckwaerdighfte ftucken der oude helden, elck in 't byzonder. Toen zeide Koningk Evander, grontlegger des Roomfchen burghs: D'ingezete Bofchgoden en Veltgodinnen, en een flagh van menfchen uit ftruicken en harde eicken geboren, bewoonden deze boffchen, liepen zonder zeden, zonder tucht hene; en wiften van geen ftieren onder het juck te fpannen, of van middelen te vergaren, of die te befparen; maer leefden by boomvruchten, en opgejaeght wilt, een' harden koft. Saturnus, vlughtigh voor Jupijns wapenen, en uit zijn Rijck in bal-

1) *Hyleus en Folus:* beiden Centauren.

lingſchap gedreven, quam eerſt van den hemelhoogen Olymp herwaert. Dees tuchtighde dien onleerzamen aert, op ſteile bergen verſtroit, en gaf hun wetten, en wou dat men het lant Latium, of ſchuilhoeck, zou heeten, naerdien hy in dien hoeck veiligh geſcholen had. De goude eeuw, zoo men zeit, bloeide onder dezen Koningk: zoo ſtil en vreedzaem regeerde hy het volck; tot dat allengs een ſlimmer en misverfde tijt en dolle oorlooghsluſt en goutzucht opquamen: toen quamen die van Auſonie en Sicilie herwaert, en Saturnus landouw veranderde zomtijts van naem: daer na quamen de Koningen, en de ſtraffe Tyber, met zijn onbeſchoft lijf, naer wien wy Italianen ſedert dezen vliet den Tyber noemden: en d'oude Albula verloor zijnen rechten naem. D'almogende Fortuin, en 't onontworſtelbare Nootlot zetten my op dezen bodem neder, ſedert ick uit mijn vaderlant gedreven wiert, en ter zee het uiterſte gevaer uitſtont. Godt Apollo, mijn raetgever, en d'ontzaghlijcke vermaningen der Nymfe Karmente, mijne moeder, dreven my herwaert. Naulicks verhaelde hy dit, of van hier voortgaende, toonde hem het altaer, en de Karmentiſche poort, op zijn Roomſch van oudts alzoo genoemt, ter gedachteniſſe en eere der Nymfe Karmente, de waerzeggerin, die eerſt ſpelde d'opkomſt van de groote Eneadijnen en d'edele ſtadt Pallanteum. Daer na toonde hy hem het geweldige wout, van den geſtrengen Romulus namaels tot eenen vryburgh gemaeckt, en Luperkal, onder de koude ſteenrots gelegen, en van Parrhaſius, volgens het gebruick, naer den Lyceeſchen Pan genoemt; hy toonde oock het boſch aen Argus toegewijt; en verhaelde de doot van Argus [1]), zijnen gaſt, waer van de plaets noch getuight. Van hier leit hy hem naer het ſlot, op den Tarpeeſchen heuvel geſticht, en het Kapitool, dat nu heerlijck vergult, eertijts van kreupelboſch bedeckt en verwildert lagh. Toen droegen de ſaechachtige ackerlieden alreede de wilde godtsdienſtigheit der plaetſe ontzagh toe: toen ſchroomdenze alreede voor boſch, en ſteenrotſe. Een Godt, het is onzeker wie, zeit hy, bewoont dit boſch, deze boomrijcke kruin des heuvels: d'Arkaders gelooven, datze 'r Jupijn zelf gezien hebben; zoo menighmael hy, by doncker weder, den geitenſchildt zwenckte [2]), en regen uit de wolcken goot. Behalve dit ziet ghy hier deze twee ſteden, met hare omgeworpe muren, en overſchot en de gedencktekens der

1) *De doot van Argus:* deze Argus, gastvrijheid by Evander genoten hebbende, had een raadſlag gemaakt om hem te dooden. Evanders vrienden, zulks ontdekt hebbende, brachten Argus om 't leven, aan wien Evander een graftombe liet oprichten, niet wegens zijn verdienſten, maar uit eerbied voor de rechten der gastvrijheid. Het was alzoo om Eneas meer gerustheid in te boezemen, dat hy hem dit verhaal deed.

2) *Zoo menighmael hy.... den geitenſchildt zwenckte:* beter: „de geitevacht ſchudde." Het was de vacht van zijn minnemoeder, de geit Amalthea, welke Jnpiter ſchudde.

oude voorvaderen. Vader Janus ſtichte d'eene, Saturnus d'andere ſtadt: d'een hiet Janikulum, d'ander Saturnie. Aldus onderling koutende, gingenze in het hof van den armen Koningk Evander, en zagen overal vee, en hoorden het loeien, daer namaels het marcktvelt van Rome was, en de heerlijcke gebouwen en ſpitſe gevels gebouwt werden. Toenze aen het hof quamen, zeide hy: de zeeghaftige Herkules zetten zijnen voet wel over dezen drempel, en vernoeghde zich met dit hof. Mijn vrient, leer van hem pracht en prael verſmaden: draegh u gelijck die Godt, en ſtoot u niet aen mijn kleenicheit. Zoo ſprack hy, en leide den grooten Eneas in zijn hof, laegh en bekrompen gebouwt, en zette hem op een banckpeuluwe van bladeren, en een Libyaenſche beerenhuit. De nacht quam aen, en beſchaduwde de landouw met vale wiecken.

Maer Venus, zijn moeder, niet te vergeefs verſchrickt en ontſtelt, om het vreeſſelijck oproer en de dreigementen der Laurentijnen, ſpreeckt Vulkaen, haren gemael, aldus in de goude ſlaepkamer aen, en ademt met hare woorden hem een goddelijcke liefde in het harte: terwijl de Koningen van Argos vaſt het verwezen Pergamum, en de ſloten, die van 's vyants handen moſten in brant geſteken worden, verdelghden, verzocht ick by u voor de verlege Trojanen geene hulp, nochte geene wapens met uw eige handen kunſtigh gewrocht; nochte ick woude, o mijn lieffte beddegenoot, u niet te vergeefs om uwen arbeit vergen; hoewel ick zeer in Priaems kinderen gehouden was, en menighmael Eneas groote zwaricheit beſchreide. Nu ſloegh hy zich door Jupijns gebodt op den bodem der Rutulen neder: weshalve ick, de zelve moeder, ootmoedigh uwe heilige Godtheit om wapens voor mijnen zoon koom bidden. Nereus dochter [1]), Tithons echtgenoot, kon u wel door hare tranen vermorwen. Let eens hoe vele volcken aenſpannen, hoe vele ſteden met geſlote poorten den degen, ten bederve van my en den mijnen wetten. Zoo ſprack de Godin, en ſtreelde en omhelsde met hare ſneeuwitte en zachte armen hem, die vaſt wanckelde, en terſtont naer zijn gewoonte begoſt te blaecken, en d'oude hitte door zijn mergh en vermoeit gebeente voelde glyen en gloeien: eveneens gelijck de gloeiende blixem, in de wolcken met donder uitberſtende, door de ſchitterende lucht voortſlaet, en weerlicht. Zijn ega vermaeckt met dit bedrogh, en wel wetende datze ſchoon was, merckte dit. De vader, door een eeuwige minne aen haer verbonden, ſprack toen: waerom dit zoo verre gehaelt? o Godin, waer is uw betrouwen op my gebleven? Had ghy

1) *Nereus dochter:* Thetis, ter dienſte van wier zoon Vulkaan een wapenrusting ſmeedde.

eertijts zulck eene zorge voor uwe Trojanen gedragen, ick hadze toen al van wapenen konnen voorzien; nochte d'almaghtige vader, nochte het nootlot verboden dat Troje langer ſtaen, en Priaem noch tien jaren te lijve zou blijven: En zoo ghy nu ten oorloogh toeruſt en dat uw meening is; al wat ick met mijne kunſt en zorghvuldigheit kan te wege brengen; al wat van yzer en geſmolten elektrum kan gewrocht worden; en wat vier en hamer vermagh, dat is voor u ten beſte: ſmeeck niet, gelijck of uwe ſchoonheit my zoo veel niet waert waere. Zoo ſprekende omhelsde hy haer met al zijn hart, en in den ſchoot zijner egade ſmeltende, viel allengs zacht en zoet in ſlaep.

Daer na, toen de nacht nu zijn halve ronde gedaen had, en d'eerſte ſlaep over was, rees de Viergodt om te gaen ſmeden, ten zachten bedde uit; zoo wacker en eveneens, gelijck een vrouw, die ſlechts by den ſpinrock en Minerves hantwerck levende, eerſt vier en doove kolen uit d'aſſche oprekent, by nacht aen het werck valt, en hare dienſtmaeghden, by de lamp, met de lange take bezigh houdt, om haer huis eerlijck voor te ſtaen, en haer kleene kinders op te trecken. Ter zijde aen Sicilie, en het Eoliſche Lipare rijſt een eilant, met zijn roockende rotſen ſteil om hoogh, waer onder de Reuzeſpelonck en holen van Etna door hun uitgebarrende ſchoorſteenen donderen: men hoort 'er zoo vreeſſelijck op aenbeelden ſmeden, dat al de ſpelonck op den klanck wedergalmt: de ſtaele voncken vliegen door het hol, dat het ſnort, en het vier hijght in de ſmitſen. Dit is Vulkaens winckel, en het lant heet Vulkaens lant. De Viergodt daelde toen uit den hemel herwaert neder. De Reuzen, Brontes, Steropes, en Pyrakmon, met naeckte armen, ſmeedden vaſt het yzer, in het ruime hol. Zy hadden alreede den blixem, waer mede de vader dickwils, over al de lucht op d'aerde blixemt, met hunne vuiſten geſmeet, en ten deele gepolijſt; een deel was noch onvolwrocht. Zy hadden 'er aen geſmeet drie gedraeide hagelſtralen, drie natte waterſtralen, drie roode vierſtralen, en vliegende wintſtralen: nu mengdenze ſchrickelijck weerlicht, en gedreun, en ſchrick, en gramſchap, die met vier en vlam uitberſt, in hun werck. Elders haddenze het drock met den wagen en vlugge wielen van Mars, waermede hy volck en ſteden in rep en roer zet; en zy polijſten om ſtrijt het wapen van de verbolge Pallas, de ſchrickelijcke rondas, gezoomt met geſchubde ſlangen en goude adderen, aen een gevlochten; en Meduze zelf verdraeide noch, op de borſt der Godin, haer oogen, en afgeſneden hals. Ghy Reuzen van Etna, zeit hy, wech met al dit

werck; ſtaeckt den begonnen arbeit, en luiſtert naer my. Ghy moet voor een dapperen man wapens ſmeden: ſtelt nu al uwe krachten te werck: rept nu uwe handen: toont nu al wat de kunſt vermagh: haeſt u, zonder vertreck. Meer ſprack hy niet: maer zy luiden het werck gelijckerhant by lotinge verdeelende, vallen 'er alle te zamen ſtrax op aen: het geſmolten gout en koper vloeit by beken, en het bloetdorſtige metael wort in den grooten oven geſmolten. Zy gieten eenen geweldigen beuckelaer, die alleen tegens al het geweer der Latijnen ſcheutvry en zeven ronde platen dick is. Anderen ſnuiven de lucht uit en in met windtachtige blaesbalgen: anderen ſteken het kiſſende metael in den koelback. Het hol klinckt en rammelt van ambeelden, die hier ſtaen. Zy houden onderling ſlagh, uit alle hun kracht, en keeren de ſtaef met de tange om en wederom.

Terwijl de vader van Lemnos dit werck vaſt op de kuſt van Eolie aendreef, zoo weckten het voetzame licht en de vogelzangk, 's morgens binnen het dack, Koningk Evander in het laeghgebouwde hof op. d'Oude man rijſt, treckt zijnen lijfrock aen, bint de Tyrrheenſche zolen aen zijne voeten, hangt daerna den Tegeeſchen degen met den draeghbant over zijn ſchouder op de zijde: het panthersvel hangt van de ſlincke ſchouder, over zijn rechte zijde. Een paer lijfſchutten treden vooruit den hoogen drempel af, en de honden volgen hun meeſters voetſtappen. De helt noch gedachtigh aen zijn geſpreck, en beloofde ſchenckaedje, teegh alzoo naer de kamer en het vertreck van Eneas, zijnen gaſt, die zoo vroegh op was als hy. Pallas, de zoon, vergezelſchapte zijnen vader; gelijck Achates Eneas. Te zamen gekomen, gevenze elckandere de hant, zetten zich midden in het hof neder, en geraecken endelijck openhartigh in geſpreck: de Koningk begint aldus: overtreffelijcke Vorſt der Teukren, die my hoop geeft, dat het met den ſtaet en het Rijck van Troje noch niet ganſch omgekomen is, zoo lang ghy behouden zijt; luttel krachten ſchieten ons over, om zoo groot een naemhaftigheit in den oorloogh de hant te bieden: van dezen kant worden wy van den Tuskaenſchen ſtroom belegert: van dien kant benaeuwt ons de Rutuler, en rammelt met zijne wapenen om onze veſten. Maer ick ben uit, om u een leger, beſtaende uit geweldige volcken van maghtige landen, toe te ſtieren; een onverwachte ſlaghboegh, waer van ghy u dienen kunt. Ghy komt, als van 't nootlot geroepen, te rechte tijdt hier. Niet verre van hier wort de ſtadt Agylle bewoont, van oude ſteenen opgebouwt, daer eertijts het ſtrijtbare volck van Lydie zich op het Hetruriſche geberghte nederſloegh. Daer na heeft Koningk Meſentius haer, die

vele jaren bloeide, trots en wreedelijck met zijne wapenen onder zijn heerſchappy gedwongen. Wat wil ick d'onmenſchelijcke moorderyen en gruwelijcke ſtucken des dwingelants ophalen! De Goden zetten 't hem en zijnen nakomelingen betaelt. Ja hy druckte oock dooden en levenden lijf aen lijf op een, en bondtze handen op handen, en aenzicht tegens aenzicht, (een zeker ſlagh van pijnigen) en moordeze alzoo deerlijck, met een langkzame doot, en arm in arm, zoo datze van etter en vuil bloet vloeiden en verſtoncken. Maer de burgers endelijck verdrietigh om zijn dolle ſchermeryen [1]), omcingelen al gewapent hem, en zijn hof, brengen zijne mackers om hals; en beſtormen het palais met brandtuigh. Hy onder de dooden ontglippende, vlughte naer 't gebiedt der Rutulen, en beſchutte zich door de wapens van Turnus, die hem het hooft ophielt. Weshalve het ganſche Hetrurie uit rechtvaerdige verbolgenheit op de been geraeckt, gewapenderhant den Koningk, op ſtaenden voet, ter ſtraffe vorderde. Ick zal, o Eneas, u ten veltoverſte over zoo menigh duizent mannen zetten: want alree grimmelt het, al den oever langs, van ſchepen, en zy bevelen met de ſtandaerden voort te trecken. De bedaeghde Offervinder, ſpellende het geen hy te gemoet ziet, houdtze door deze rede noch op: o uitgeleze jeught van Meonie, bloem en puick der oude geſlachten, die door een rechtvaerdige wraeck en gramſchap, by Meſentius berockent, dien dwingelant te keer wilt; geen Italiaen is maghtigh zulck een dapper volck onder het juck te brengen: zoeckt uitheemſche Overſten. Het Hetruriſche heir door der Goden waerſchuwingen afgeſchrickt, legerde zich toen daer op het velt. Tarchon zelf zent zijne Gezanten aen my, en rijckskroon en ſcepter, en ſtuurt my de Koningklijcke merckteekens, op dat ick in het leger zou komen, en het Tyrrheenſche Rijck aenvaerden: maer nu ick van ouderdom maghteloos en traegh ben, en het bloet koudt is, ontraden my de jaren deze heerſchappy; en mijn zwackheit komt te ſpade, om iet dappers uit te voeren. Ick zou mijnen zoon wel hier toe opmanen, indien hy niet uit een Sabijnſche vrouwe geboren, dat lant een deel van zijn vaderlant rekende. Ghy, wien het nootlot, van wegen uwe oude en afkomſt, dit toelaet, en van Goden wort aengezocht; ga hene, o kloeckmoedige Vorſt der Trojanen en Italianen. Ick zal mijnen Pallas, den toeverlaet en trooſt mijnes ouderdoms, met u zenden: onder uwe meeſterſchap zal hy den laſtigen oorlooghshandel, en in den oorloogh harden leeren: hy ſpiegele zich aen uwe dapperheit, en leere u van jongs op eeren. Ick zal hem

[1]) *Zijn dolle ſchermeryen*: misſchien een drukfout voor *ſchelmeryen*.

twee hondert Arkadiſche ruiters, het uitgelezen puick der jeught, byzetten, en Pallas zal 'er oock zoo vele op zijnen naem voor u werven.

Naulix ſprack hy dit, of Eneas, Anchiſes zoon, en de getrouwe Achates lieten hun hooft hangen van droefheit, dewijlze in hun gemoedt overdochten vele zwarigheden, die te hardt vielen, had Venus uit den helderen hemel niet een teken gegeven: maer onvoorziens quam 'er een weerlicht met eenen donderſlagh uit de lucht flickeren; en alle dingen ſchenen haeſtigh overhoop te tuimelen, en de Tyrrheenſche klaroen in de lucht te klincken. Zy zien opwaert, en het donderde weder vreeſſelijck ſlagh op ſlagh. Zy zien in eene wolck, in het heldere geweſte des hemels, by klaer weder, wapens ſchitteren, en tegens elckanderen knarſſen. Anderen ſtonden verbijſtert van zinnen: doch de Trojaenſche helt kende dien klanck, en docht aen de beloften der Godinne, zijne moeder. Toen ſprack hy: beleefde Koningk, zeker onderzoeck niet eens wat deze voorſpoken beduiden. Ick worde van den hemel verdaghvaert om te vechten: de Teelgodin [1]), mijn moeder, beloofde datze, zoo de krijgh begoſt aen te gaen, my door dit teken zou waerſchuwen, en de wapens van Vulkaen geſmeet, uit de lucht te hulpe zenden. Och, hoe groot een neerlaegh zien d'ellendige Laurentijnen te gemoet! o Turnus, hoe dier zult ghy het my boeten! o vader Tyber, hoe vele ſchilden en helmen en lichamen van kloecke mannen zult ghy met uwen ſtroom omwentelen. Zy mogen wel ſlagh zoecken te leveren, en het verbont breken. Aldus ſprekende, rijſt hy uit den hoogen troon, en ontvonckt eerſt het vier, dat op Herkules altaren gedooft lagh, en genaeckt vrolijck de kleene Huisgoden, en den Haertgodt, 's daeghs te vore ingewijdt. Evander en de Trojaenſche jeught ſlaghten beide, volgens 't gebruick, uitgeleze ſchapen. Daer na gaet hy naer de ſchepen, en bezoeckt de maets weder: waer uit hy de braeſſte en beſte ſoldaten kieſt, om met hem te trecken: en ſtuurt d'anderen te water af, die met den ſtroom zachtelijck nederdrijven, om Askaen zijn vaders wedervaren en gelegenheit te bootſchappen. Men geeft den Teukren paerden, om naer het Tyrrheenſche lant te reizen; aen Eneas een' uitmuntende ros, behangen met een dekkleet van een roſſe leeuwshuit en zijn vergulde klaeuwen.

Terſtont vlieght het gerucht over de kleene ſtadt, dat de ruiters haeſtigh naer de grenzen des Tyrrheenſchen Konings draven. De vrouwen verdubbelen uit angſt hare beloften, en de vrees benaeutze,

1) *De Teelgodin*: het Lat. heeft: *diva creatrix*: d. i.: „de ſcheppende, de alles voortbrengende Godin."

hoewel 't gevaer noch verre is, en alreede beeldenze zich den oorloogh fchrickelijcker in, dan die in der daet is. De vader Evander den reisvaerdigen zoon toen by de hant vattende, kan 'er niet affcheiden, nochte zich zadt fchreien, en fpreeckt aldus: och, of Jupiter my mijne vorige jaren wedergave, gelijck ick was, toen deze hant d'eerfte flaghorden onder de muren van Prenefte zelf velde, zeeghaftigh den brant in eenen hoop fchilden ftack, en naer den Tarter [1]) ftuurde Koningk Herilus, uit zijne moeder Feronie, met drie zielen, het luit yffelijck, geboren, en dienmen driemael moft bevechten, en driemael nederhouwen: wien ick evenwel toen met deze vuift van alle zijn zielen beroofde, en driemael het harnas uitfchudde: waer my die vorige fterckte bygebleven, ick gedooghde nu niet, dat men u, o mijn zoon, immermeer uit mijn lieve armen ruckte: nochte Mefentius, mijn naefte nagebuur, zou nimmermeer, my in mijn gezicht braveerende, zoo menigh menfch wreedelijck met den zwaerde van kant helpen, en de ftadt van zoo veele burgeren ontblooten. Maer, o oppergodtheên, en Jupiter, oppervooght der Goden, ick bidde u, ontfarmt u des Arkadifchen Konings, en aenhoort mijn vaderlijck gebedt. Indien uwe goddelijcke maght en het nootlot mijnen Pallas veiligh befchutten; magh ick hem levendigh weder zien, en mogen wy te zamen komen; zoo bidde ick om een langk leven; wel getrooft allerhande zwarigheit uit te harden. Maer, o Fortuin, indien my eenigh zwaer ongeluck boven het hooft hange, zoo laet, zoo laet my nu dit pijnelijck leven endigen; terwijl mijn bekommering noch twijfelachtigh, terwijl de hoop van het toekomende noch onzeker is; terwijl ick u, mijn lieve kint, mijn eenigh en uiterfte vermaeck, noch in mijn armen hebbe; en eer een droeviger mare my het hart afftoote. Dusdanige woorden ontvielen den vader in het jongfte affcheit: de dienaers droegen hem, van flaeute bezweken, binnen het hof. De ruitery was alreede door d'ontflote poorten uitgereden, en Eneas en de getrouwe Achates reden onder de voornaemften, daer na volgden d'andere Trojaenfche overften: Pallas reedt zelf midden in den troep, en muntte met zijnen veltrock en befchilderde wapenen uit; gelijck de Morgenftar, van Venus boven alle andere flonckerftarren bezint, wanneerze met de baren des Oceaens befprengkelt, haer heiligh aenfchijn ten hemel opheft, en de duifternis verdrijft. De vrouwen ftaen op de veften, en fidderen, en volgen de ftofwolck en fcharen, die in het blancke harnas flickeren, noch met hare oogen na. De gewapenden ftreven voort tuffchen de heggen, daer de wegen aller-

1) *Naer den Tarter:* „naar den Tartarus, naar de hel."

kortſt vallen. Het geroep verſpreit zich, en het hoefyzer van den viervoetigen draver vertrappelt in zijne gelederen den gront, dat het ſtuift en davert. By den kouden ſtroom vàn Cere leit een groot woudt, wijdt en zijt door der voorouderen godtsdienſtigheit heiligh geacht, en van alle kanten met holle heuvelen en donckere denneboomen omcingelt. Men zeit, dat d'oude Griecken, die den Latijnſchen bodem eerſt bezaten, Sylvaen, den Boſch-en-veegodt, dit woudt en eenen feeſtdagh toewijdden. Niet wijdt van hier hadden Tachon en de Tyrrheenſchen veiligh hun leger geſlagen, en men kon alreede van den hoogen heuvel al de keurbende zien, die wijt en breet over het velt uitgeſpreit lagh. Vader Eneas en de jeught ten oorloogh uitgelezen, begeven zich derwaert aen, en vermoeit zijnde, verquicken zich hier, en voederen hunne paerden.

Maer toen Venus, de blancke Godin, met geſchencken uit de wolcken, haren zoon genaeckte, en heimelijck van verre, by den koelen ſtroom, in een boghtigh dal vernam, bejegendeze hem minnelijck, en ſprack: mijn zoon, zie hier breng ick u de beloofde wapens, die mijn man zoo kunſtrijck heeft volwrocht, op dat ghy nu niet zou ſchroomen verwaende Laurentijnen, of den ſtraffen Turnus in den ſtrijt uit te daegen. Zoo ſprack de Cythereeſche Godin, omhelsde haren zoon, en leide de flickerende wapens onder een eicke, tegens hem over. Hy vermaeckt met die gaven en treffelijcke vereeringe der Godinne, kan zich niet zadt zien, ſlaet zijn oogen over elck ſtuck in 't byzonder, verwondert zich, en keert met zijne handen en armen om en wederom den vierbrakenden helm, met zijnen vervaerlijcken kam, het bloedige zwaert en koperen borſtharnas, een blaeuwe wolcke gelijck, waer in de zon met hare gloeiende ſtralen van verre ſpeelt en flickert. Daer na bezichtight hy de laerzen, luchtigh met goudt en zilver overtrocken; en ſpeer en beuckelaer, met onuitſprekelijcke kunſt doorvlochten. De Viergodt ſchrander op profecyen, en niet onkundigh in toekomende zaecken, wrocht daer in d'Italiaenſche geſchiedeniſſen, en Roomſche zegeſtaetſien: men zagh daer al 't geſlacht des toekomenden ſtams, van Askaen af, en d'oorlogen, d'een na d'ander gevoert. Hy wrocht 'er, hoe een wolvin, zwanger by Mars, in het groene hol gelagh: de tweelingen hingen en ſpeelden aen hare borſten, en zogen de moeder, zonder ſchroomte: zy, haren hals reckende en ombuigende, ſtreelde nu het een, dan het ander, en lickte en bootſte de leden met de tonge: niet verre van hier tekende hy Rome, en de Sabijnſche maeghden, onbeſchoftelijck in 't geſtoelte des ſchouwburghs geſchaeckt; terwijl men de groote ſchouwſpelen

ſpeelde; en den nieuwen krijgh, geſproten tuſſchen de Romainen, den ouden Tatius, en het geſtrenge Kurien: daer na hoe de zelve gewapende Koningen onderling het gevecht ſtaeckten, en voor Jupijns altaer, met offerſchalen in de hant, het verbont door het ſlaghten van een zeuge beveſtighden: niet verre van hier wert Metius [1]) met vier paerden van een getrocken (maer ghy Albaener zoudt uw woort geſtaen hebben) Tullus ſleepte 't ingewant des logenachtigen mans door het boſch; en de hagedorens dropen van bloet, dat hem ontliep. Porſenne beval den uitgedreven Tarquijn wederom in te halen, en benaeude de ſtadt met een maghtigh belegh: d'Eneadijnen ſtreefden voor den vrydom tegens yzere ſpietſen en zwaerden aen: ghy ziet hem van gramſchap tieren, en dreigen, om Kokles, die de brugh durf afbreecken; en om Klelie, die hare banden los ruckende, over den ſtroom zwemt. Boven in den ſchilt ſtont Manlius, wachter van den Tarpeeſchen burgh, beſchermde den tempel, en hielt het hooge Kapitool in; en het nieuwe hof van Romulus was ſlechts met riet en ſtroo gedeckt. De zilvere gans, hier in de verguide galeryen hene en weder vliegende, quaeckte vaſt, dat de Gallen voor de poort waren: de Gallen door duiſternis en gunſt des donckeren nachts beſchermt, en door heggen en ſtruicken heengeſlopen, hielden den burgh in. Hun hair was zoo geel als gout, en hun goutgele baert begoſt uit te breken: hun geſtreepte wapenrocken glinſterden: de goude keten hing om den ſneeuwitten hals: elck drilde met zijne vuiſt een paer Alpiſche ſchichten: zy beſchutten de borſt met lange ſchilden. Hier na had hy 'er de huppelende Salien, en naeckte Luperkalen op gedreven, en offerbonetten van fijne ſchapewol [2]), en rondaſſen uit den hemel gevallen [3]). De kuiſche joffers in zachte rosbaren, geleidden het Heilighdom door de ſtadt. Verre van hier ſtelde hy oock Plutoos helſch Rijck, en hooge poorten, en de ſtraf der ſchelmeryen, en u, o Katilyne [4]), die noch aen d'overhellende klip hangt, en voor de grimmaſſen der Razernyen ſchrickt; oock d'afgezonderde godtvruchtigen, en Kato, die hun wetten voorſchrijft. Onder deze

1) *Metius:* ook Metius Suffetius geheeten, een Veldheer der Albanen, die de Romeinen, onder Tullus tegen de Fidenaten optrekkende, in ſtede van hen, volgends zijn eed, by te ſtaan, ſchandelijk verliet.

2) *Offerbonetten van fijne ſchapewol:* de Romeinſche offeraars droegen mutſen, doch daar hun die in den zomer te lastig vielen, en zy toch niet met ongedekten hoofde hun godsdienstplicht vervullen konden, vervingen zy die later met een eenvoudig pluimpjen of een reep van ſchapevacht, naar welke zy *Flamines* genoemd werden.

3) *Rondasſen uit den hemel gevallen:* onder de regeering van Numa zoû er, gedurende het heerſchen van de pest, een klein, rond ſchild uit den hemel zijn gevallen, aan welks bewaring de wichelaars zeiden, dat het behoud der ſtad verknocht zoude zijn. Numa gaf hierop last tot het vervaardigen van nog elf dergelijke ſchilden, ten einde het echte, in geval men het rooven wilde, niet van de overigen zoû te onderſcheiden zijn.

4) *Katilyne:* Katilina, die Rome wilde beroeren, en door Cicero werd te keer gegaan.

afbeeldingen gingk het goude beelt der wijtstreckende en verbolge zee voort: de blaeuwe golven zagen wit van schuim; en dolfijns van klaer zilver veeghden met hunne staerten door het water hene, en sneden de baren in eenen kringk. Midden in zag men de vloten met koper beslagen, en den Aktiaschen zeestrijt: ghy zoudt den ganschen Leukates van een volslagen gevecht zien barnen, en gout in de dijningen schitteren. Aen dezen kant staet Augustus Cesar (wiens vrolijck hooft ter wederzijde van vier en vlam straelt, en op de kruin het vaderlijcke gesterrente voert) op het hooge achterkasteel, met zijne Huisgoden, en groote Goden, en de Vaderen, en het volck, en voert d'Italianen in den zeestrijt aen. Aen gene zijde staet de trotse Agrippe, wiens hair met een kroon van galioenen, een trots oorlooghsmerck, glinstert, terwijl winden en Goden hem begunstigen. Aen den anderen kant, met zijn onroomsche maght [1]), en velerhande wapenen, komt Antoni, de triomfeerder, van d'Oostersche volcken, en het roode meir aenzetten, en sleept met zich Egypten, de maght van Oosten, de Baktren, het uiterste van zijn gebiet; en d'Egyptische beddegenoot, zijne schantvleck, volgt hem achter aen. Zy streven gelijckerhant toe, en de gansche vlackte, tusschen het aenpersssen der riemen benepen, schuimt voor d'aenbruizende snuiten. Zy steken diep in zee: ghy zoudt meenen, dat afgespoelde Cykladen in zee zwommen, of steile bergen tegens bergen aenrenden: met zoo groot een gevaert zetten de mannen de schepen, met galeryen en wachttorens opgebouwt, op elckandere aen. Men worpt 'er vierwerck van hennep, en het hagelt 'er vlugge yzere punten: de zeeackers worden root van verschen moort. De Koningin [2]) midden onder de vloot, schent de troepen met haer Egyptisch rinckeltuigh aen, en ziet noch het paer slangen achter haren rugh niet: allerhande slagh van gedroghten, haere Goden, en Anubis, de wachthont, voeren het geweer tegens Neptuin, Venus, en Minerve: Mars hier in gewrocht, raest met zijn zwaert midden in 't gevecht, met de wreede Vloecken in de lucht: en de Tweedraght met den gescheurden sluier vermaeckt, gaet haren gangk: Bellone volgt haer met de bloedige geessel. D'Aktische Apollo [3]) dit van boven aenschouwende, spande zijnen boogh: geheel Egypten en Indien, alle d'Arabiers, alle de Sabeeschen hierom verschrickt, keerden te rugge. De Koningin zelf scheen recht voor wint door te gaen, vierde de schooten, en liet alle zeilen vol staen.

1) *Met zijn onroomsche maght:* Antonius, offchoon zelf een Romein, streed aan 't hoofd van Egyptische en andere vreemde troepen tegen Augustus.

2) *De Koningin:* „Kleopatra."

3) *De Aktische Apollo:* Apollo had een tempel op het voorgebergte van Aktium, in welks nabyheid de zeeslag voorviel.

De Viergodt had haer onder de dooden uitgebeelt met een bleeck aengezicht, alree naer de doot gezet; en hoe de wint uit Apulie waeiende, haer over het water voortholp. Maer tegens haer over verscheen het groote lichaem van den Nijl, die treurigh, al zijn gewaet ontvouwde, den boezem opende, en d'overwonne vloot in zijnen schoot en stroom riep, om heur daer te bergen. Maer Cesar [1]) met een driedubbele zegestaetsi de vesten van Rome inrijdende, offerde aen d'Italiaensche Goden een onsterflijcke kerckbelofte in drie hondert overtreffelijcke kercken, de gansche stadt door: de straeten krioelden van blijschap, en spel, en hantgeklap: in alle tempelen, om alle altaren gingen de Joffers ten reye: d'offerrunders werden voor d'altaren ter aerde gevelt. Augustus op den sneeuwitten drempel van den blancken Febus gezeten, nam kennis van der volcken schenckaedjen, en hingze aen de prachtige pylaren. D'overwonne volcken, zoo door spraeck, als draght en wapens onderscheiden, gaen voort op een lange ry. Hier maelde Mulciber het geslacht der Nomaden, en d'ongegorde Afrikanen; hier de Lelegen, en Karen, en Geloonsche schutters: d'Eufraet gingk 'er nu met eenen zachter stroom, en de Morijnen, de veergelegensten aller volcken, en de Rijn met beide zijn hoornen, en d'ongetemde Daeck, en Araxes, t'ongestuimigh om zijn brugh te dragen. Eneas verwondert zich over den inhout van Vulkaens schilt, hem van zijne moeder geschoncken; en beholpen met d'afbeeldinge der zaecken, hem noch onbewust, schiet de naemhaftigheit en het nootlot zijner nakomelingen aen.

1) *Maer Cesars:* t. w. „Cezar Augustus."

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

De standert wort ten burgh uitgesteken: men ruckt de troepen by een, en Venulus wort naer Diomedes gezonden. — Eneas, hier over beducht, krijght veelerhande verbeeldingen in zijn gemoedt; gelijck een watervat, waer in zon of maen flickert. — Eneas ziet den Tybergodt, die hem moedight tegens den oorloogh, de zeuge met hare biggen, het voorteken der stadt, toont, raet met Evander en d'Arkaders in bontgenootschap te treden, en Juno te paeien. — Eneas ontwakende begroet de Nymfen, en den Stroomgodt, ziet de zeuge, en offertze Juno. — Nu varenze voort, en zien Evanders stadt leg-

gen. — By geval vierden d'Arkaders Herkules zegefeeſt. — Eneas melt hun zijn gelegenheit. — Pallas noodight en wellekomt hem: Eneas begroet Evander, en verzoeckt zijn bontgenootſchap. — Evander wellekomt hem, beſtemt zijn verzoeck, en noodightze op het feeſt. — Men zet zich ter offertafel, en Evander verhaelt Kakus hiſtorie. — De Prieſters zingen Herkules lof. — Evander verhaelt Eneas d'aeloutheit des lants, en ontfangt hem in zijn hof. — Middelerwijl verght Venus Vulkaen om wapens voor Eneas, en ſtreelt hem, die van hitte begint te blaecken, en te gloeien, gelijck blixem en weerlicht in de wolcken. — Vulkaen door haren wellust vermaeckt, belooft haer met wapenen te voorzien, rijſt 's morgens op, zoo wacker gelijck een noodruftige vrouw, die by den ſpinrock moet leven: hy komt in zijn ſmitſe, en beveelt de wapens te ſmeden. — Terwijl men hier voortvaert rijſt Evander op, ontſchuldight zijn onvermogen, wijſt Eneas naer Tyrrhenie, om zich met dat leger te ſtercken, en belooft zijnen zoon mede te zenden. — De Helt verneemt zijn moeder. — Evander neemt zijn afſcheit. — De ruitery rijdt te poort uit, en Pallas, heerlijck opgezeten, munt uit gelijck de Morgenſtar, in den morgenſtont. — Venus brengt Eneas de beloofde wapens: hy bezichtight helm en zwaert, en harnas, glinſterende gelijck een blaeuwe wolck, van de zon beſchenen: hy bezichtigt oock den beuckelaer, doorwrocht met profecyen, en Roomſche hiſtorien.

HET NEGENDE BOECK.

INHOUDT.

Terwijl Eneas van der hant, en in Tuskanen, met hulptroepen te werven bezigh is, voert Turnus, van Iuno door Iris opgeweckt, om zoo ſchoon een gelegenheit niet te verzuimen, zijn volck naer de vyanden, en pooght, om hun alle hoop van ontvlieden te benemen, de vloot te verbranden, dewijlze zich binnen de wallen hielden, en weigerden, op 't vlacke velt, voor den dagh, te komen. Het hout, waer van deze vloot gebouwt wert, was op Ide, in 't woudt van vrouw Cybele, gehouwen, dies Iupiter door de gebeden dezer Godinne bewogen, alle de ſchepen uit den brant berghde, en in Zeejoffers veranderde. Tegens het vallen van den avont zet Turnus, om door 's vyants uitval geen ſchade te lijden, voor elcke poort, wacht uit, waer over Meſſapus gebodt hadde. De Troiſche Overſten ondertuſſchen te rade, en verlegen wienze best naer Eneas zouden zenden, om hem 't gevaer der zijnen te verwittigen, zoo aenvaerden Niſus en Euryalus, getrouwe mackers, juist van pas dien last van zelf, en buiten komende, vinden 's vyants wacht in haren ſlaep en dronckenſchap verſmoort, vermoorden Rhamnetes en eenen hoop Rutulen, en gaen met den roof ſtrijcken: doch vermits de dagh aenbrack wort Volſcens met zijn ruiterye hen gewaer, waerom zy boſchwaert vlieden, daer Euryalus van den buit overladen, en op zijn padt verdwaelt, in 's vyants handen vervalt, en van Volſcens, ſchoon Niſus hem pooghde te verbidden, doorſteken wert. Niſus, zich aen Volſcens en zijne vyanden, over Euryalus doot, ſtrengelijck wrekende, ploft, met zijn lichaem vol wonden, op zijnen verſlagen vrient neder, en geeft den geeſt. Hunne hoofden op ſpietſen geſteken, worden in 't leger gebroght, en van de Trojanen, die den wal manden, gekent, dat geweldigen rouw baert. Middelerwijl beſtormt Turnus met alle maght zijnen vyant, en van weerzijde komt 'er menigh te ſneuvelen. Daer doorſchiet Askaen Numaen, dien baldadigen ſtoffer, met eenen pijl. Pandarus en Bitias door 't geluck aengemoedight, zetten de poort open, en keeren den inval der vyanden met afgrijſſelijcken moort. Turnus hier van verkuntſchapt, berſt ter geopende poorte in, en drijft de Trojanen op de vlught, tot dat hy endelijck, van vyanden omcingelt, allengs naer den waterkant wijckt, en al gewapent in den ſtroom ſpringende, by zijn volck over zwemt.

Terwijl een ieder vaſt dus woelt, in zijnen oort,
Ruit Iris Turnus op, die der Trojanen kielen
In brant zet: Cybele, die overlang haer woort

Daer boven hielt, bevrijt de ſchepen voor 't vernielen;
Verandert ieder ſchip in eene Zeegodin,
Euryalus geraeckt met Niſus om zijn leven.
De Rutuler beſpringt den Teucer [1]), binnen in
Zijn veſting; maer vermoeit en mat van tegenſtreven,
Begeeft zich, over wal en diepe waterkolck,
Na zoo veel moorts te rugh, gewelkomt by zijn volck.

En terwijl deze dingen, verre van der hant, zich ter wederzijde aldus toedroegen, wert Iris van Juno, Saturnus dochter, uit den hemel aen den ſtouten Turnus gezonden. Turnus zat toen by geval in 't gewijde dal en wout van Pilumnus, zijnen voorvader; en Thaumas dochter [2]) ſprack hem met haren roosverwigen mont aldus aen: o Turnus, zie de gelegenheit des tijts biedt u van zelf aen, het geen niemant van de Goden u zou durven beloven, al wenſchte ghy het ſchoon. Eneas is, verre van zijne ſtadt en mackers en vloot, naer den Palatijnſchen bergh en Koningk Evanders hof toegereiſt: dat 's hem noch niet genoegh; hy is doorgeboort tot in d'uiterſte ſteden van Korytus, en wapent het volck van Lydie en de geworve huislieden. Wat twijfelt ghy? nu is het tijt om paerden en wagens op t'ontbieden. Sammel niet langer: rant het leger aen, terwijl het in roer is. Zoo ſprackze, voer ſnel ten hemel, en ſneet in hare vlught eenen geweldigen regenboogh in de lucht. De jongelingk kende haer, hief beide zijn handen naer den hemel, en riep de vlugge Godin aldus toe: o Iris, eere des hemels, wie dreef u uit de wolcken op d'aerde neder? Hoe komt dit klare weder zoo haeſtigh op? Ick zie den hemel in het midden opgaen, en ſtarren aen de lucht ſchijnen. Wie ghy zijt, die my in 't harnas verdaghvaert; ick zal zoo groot en geluckigh een voorteken volgen: en dit zeggende, gingk hy naer den vliet toe, ſchepte water uit den ſtroom, riep vierigh de Goden aen, en zocht den hemel met vele beloften te bewegen: en nu trock het ganſche heir, heerlijck te paerde gezeten, heerlijck met gout en geborduurde kleederen uitgeſtreken, over het vlacke velt. Meſſapus voerde den voortoght, de Tyrrheenſche jongelingen den hindertoght [3]) aen: de Veltheer Turnus reedt gewapent in den middeltoght, en ſtack

1) *Den Teucer* voor „den Trojaan."
2) *Thaumas dochter:* Iris was de dochter van Thaumas, den zoon van Pontus en van Elektra, eene der Pleiaden.
3) *Hindertoght* voor „achtertocht."

met hals en hooft boven alle anderen uit: gelijck de diepe Ganges met zeven bedaerde vlieten, zonder geruifch noch hooger waft; of de Nijl met zijnen vetten ftroom weder uit het lant afloopt, om in zijn kil te duicken. De Teukren zien een zwarte ftofwolck haeftigh voor hen opftuiven, en duifternis uit het velt opftijgen. Kaykus roept eerft van den wachttoren, die recht daer tegens over ftont: o burgers, wat rolt daer voor eenen kloot zoo bruin en donker herwaert aen? op mannen op: haeft u: brengt zwaerden, brengt fchichten, mant de muren: de vyant komt. Op dit vreeffelijck geroep bezetten de Trojanen alle poorten, en mannen de veften: want Eneas, een ervaren krijghsman, had voor zijn vertreck hun dit zoo geboden: datze (indien men gedurende zijn vertreck ergens onraet vernam) niet zouden beftaen uit te vallen, nochte zich in het velt waegen, maer flechts veiligh van binnen hun wallen en veften befchermen. Weshalve zylieden, of wel fchaemte en fpijt [1]) hen aenporren om hantgemeen te worden, evenwel den vyant de poorten voor het hooft fluiten, hunnen laft nakomen, en uit de wachttorens in 't harnas den vyant vaft verwachten. Turnus, met den gulden helm op het hooft, daer een roode pluimaedje op ftack, op een bont Thracifch paert gezeten, vloogh fnel vooruit de voetknechten voorby, en quam met twintigh uitgeleze ruiteren vergezelfchapt, onvoorziens de ftadt op, en fprack: o jongelingen, wie zal eerft met my op den vyant toezetten? en fchiet eenen fchicht in de lucht, tot eenen aenvangk des ftrijts, en geeft zich trots veldewaert in. Zijne fpitsbroeders volgen hem op dat woort met afgrijffelijck veltgefchrey achter aen. Zy verwonderen zich over de fuffery der Frygiaenen, die in hun befchansfing blijven neftelen, en zich niet eens in het vlacke velt zien laten, om hun gewapent het hooft te bieden. Hy te paerde, bezichtight verdrietigh de muren herwaert en derwaert, en zoeckt langs omwegen vaft naer eenigen toegangk: en gelijck de wolf een volle fchaepskoy beloerende, om den ftal, in wint en regen, 's midnachts huilt; terwijl de lammers veiligh onder de oyen blaten; en hy buiten gefloten, en fel en boos van ongedult vaft raeft; naerdien de dolle hongersnoot, door lang vaften gefcherpt, en zijn drooge keel naer bloet fnackende, hem afmatten: niet anders ontvonckt de gramfchap des Rutulers; en de fpijt grizelt hem, onder het befpieden van wal en bezetting, door het lijf. Hy leit het vaft over, om eenigen toegangk te vinden, en door wat middel men de bezette Frygianen beft zal buiten hun verfchanffinge, op het vlacke velt, uitlocken. Hy

1) *Of wel fchaemte en fpijt* voor „hoezeer ook fchaamte" enz.

rant de vloot aen, die ter zijde aen de befchanffinge vaft, met den wal befchut, en van den ftroom omheint leit: en hy eifcht zijn braveerende mackers vierwerck en brandtuigh, en grijpt al verhit eenen brandenden pijnftock in de vuift. Toen vielenze 'r op aen: de tegenwoordigheit van Turnus moedightze: en al de jeught verziet zich van barnende fackelen: zy ruckenze van den haert: de roockende torts geeft een pickige vlam, en vier en voncken vliegen onder een gemengt naer de ftarren toe.

O Zanggodinnen, zeght my, wat Godt de Teukren voor dien fchrickelijcken brant befchermde? wie hunne fchepen voor zulck een vlam befchutte? want men hielt van outs voor de waerheit, gelijck noch, dat Cybele zelf, der Goden moeder, Jupijn aldus aenfprack, toen Eneas eerft zijne vloot in Frygie, op den bergh Ida, bouwde, en toerufte, om zee te nemen: o zoon, vergun uw moeders bede het geen zy, die u berghde en op den troon zette, op u verzoeckt. Boven op het flot ftont een pijnbofch, een woudt wel zwart en doncker van harsboomen en ahornen, dat my lange jaren waert was, en daer men offerde: dit fchonck ick ruftigh den Dardaenfchen jongelingk, toen hy een vloot behoefde. Nu fteeck ick vol vrees en bekommering. Bevry my van die vreeze, en laet uw moeders gebedt dit hout behouden, op dat het door geen vaeren bederve, nochte door wint of water verga: laet het dit voordeel genieten, dewijl 't op ons geberghte gewaffen is. De zoon, die den loop der ftarren aen den hemel beftiert, antwoorde haer: o moeder, waer wilt ghy het nootlot toe brengen? Wat verzoeck is dit? Dat kielen, van fterflijcke handen gebouwt, een onfterflijck Recht hebben? en Eneas veiligh 't onveilige water bevare? Wat Godt vermagh dit? doch ick wil liever, wanneerze hare reis afgeleit hebben, en in de havens van Aufonie leggen, al die te vore de golven ontquamen, en den Dardaenfchen Vorft aen het Laurentijnfche lant voerden, hare vergangbaerheit benemen, en haer in Zeegodinnen veranderen: hoedanigh Dotho, Nereus dochter, en Galathea het zeefchuim met hare borft doorfnijden. Zoo fprack hy, en bezwoer dit by de ftroomen zijnes helfchen broeders, en by d'oevers en zwarte poelen, die van peck en zwavel branden; en de ganfche Olymp daverde, toen hy haer met zijn hooft toeknickte. De beloofde dagh en tijt van de Schickgodinnen beftemt, was nu voorhanden, wanneer Turnus gewelt der Goden moeder aendreef om zijn tortfen van de geheilighde fchepen af te keeren. Toen flickerde eerft een nieuw licht in hunne oogen, een groote wolck fcheen uit den ooften door de lucht te drijven, men hoorde de reien

van Ida, en uit de lucht borſt een yſſelijcke ſtem, van Rutuliſche en Trojaenſche ſcharen gehoort: o Trojanen, bekommert u zoo byster niet om mijne ſchepen te beſchermen: nochte ſtelt u te weer: want Turnus zal eer de zee dan dit gewijde pijnhout verbranden. Ghy Zeegodinnen, gaet los hene, gaet hene, de Moeder gebiet het: en alle ſchepen rucken terſtont elck hun touwen los van den oever, en vaeren en dompelen hunne ſnuiten diep in zee, gelijck dolfijns. Hier veranderenze (een wonderlijck ſtuck) in zoo vele maeghden, en worden door zee gevoert, zoo ſterck in getale, als 'er eerſt kielen aen de kuſt lagen. De Rutulers ſtaen verbaeſt van zinnen, Meſſapus zelf verſchrickt, en zijne paerden verbyſtert. De ſtroomgodt des Tybers ſlaet een heeſch geluit, en treckt zijnen voet naer de diepte te rugge. Maer de ſtoute Turnus zwicht niet: hy toont zijn moedicheit noch met forſſe woorden, en ſtoſt aldus: deze zeegedroghten dreigen de Trojanen: Jupiter zelf berooft hun van zijn gewoone hulp: de Trojanen hoeven niet naer het geweer nochte het vier der Rutulen te wachten. De zee is nu voor de Trojanen onbevaerbaer, en geene hoop van t'ontvlughten ſchiet voor hun over: het water, 't ander deel der weerelt, is hun benomen: wy zijn meeſter te lande: zoo menigh duizent Italianen wapenen zich tegens hen. Ick ſchrick voor geen nootlot; al ſtoffen de Frygen, dat d'antwoorden der Goden hun mede zijn. Hun nootlot en Venus wert genoegh toegeſtaen; overmits de Trojanen hunnen voet op den bodem van het vruchtbare Auſonie zetten. Ick heb 'er oock mijn nootlot tegen, namelijck, het ſchelmachtige volck die bruit weder t'ontweldigen, en hen te verdelgen: wat dit ſmart Atreus zonen niet alleen, nochte het ſtaet Mycenen alleen niet vry de wapens t'aenvaerden. Doch iemant moght zeggen: het behoorde genoegh te zijn, datze eens vergingen: was het dan niet genoegh, datze te vore eens een ſchelmſtuk begingen? en waer het dan niet beter geweeſt zich van alle vrouwen ganſchelijck af te houden? Zagen zy (die zoo moedigh zulck een zekerheit op deze wallen en graften, een kort uitſtel en klein onderſcheit des doots, ſtellen) niet de veſten van Troje, door Neptuins handen geſticht, in den brant vergaen? Maer o mijn uitgeleze gaſten, wie ruſt zich toe, om met houweelen en ſchuppen dien wal te vernielen? en met my op het verbaesde leger aen te vallen? Ick behoef nochte Vulkaens wapens, nochte duizent ſchepen om de Teukren te vermeeſteren: laetze vry geheel Hetrurie te hulp nemen: zy behoeven voor geenen duiſteren nacht te vreezen, nochte dat wy uit bloodicheit by nacht, na het ombrengen der ſchiltwacht op het hooge ſlot,

hun het Palladium zullen ontſtelen; of ons heimelijck in den paerdebuick verſchuilen. Men heeft beſloten den muur by lichten dage met vierwerck aen te taſten. Ick zal hun toonen datze met geene Griecken, of jonge Pelasgianen te ſchaffen hebben, die Hektor tien jaren buiten hielt. Dewijl o mannen het beſte deel van den dagh al verloopen is, zoo laet het werck hier by beruſten, en paſt voort het lijf wel te bezorgen, om hun morgen met den dagh moedigh op te komen. Ondertuſſchen beveelt men Meſſapus de zorge van ſchiltwacht tegens de poorten uit te zetten, en rontom de veſten licht op te ſteken. Men kieſt zeven paer Rutulers uit, om met ſoldaten tegens het uitvallen van de ſtadt te waecken: elck worden hondert jongelingen by gezet, die van gout ſchitteren, purpere pluimaedjen voeren, ronde doen, ſchiltwacht by beurt veranderen, en in het gras leggende, elckanderen den wijn toeſchencken, en verzilverde kroezen uitvegen. Men boet wacker vier, en de wacht brengt den nacht zonder ſlaepen met tuiſſchen [1]) over. De Trojanen zien dit van den wal vaſt aen, houden de hooge torens met hun geweer bezet, ſlaen van vreeze de poorten wacker gade, maken bruggen en torens vaerdigh, en brengen geweer by der hant: Mneſtheus en de geſtrenge Sereſtus drijven het werck aen: want vader Eneas ſtelde hen, indien de noot het vereiſchte, tot hoofden over de jongelingen, en tot bewintsmannen in voorvallende zaken. De geheele keurbende, om de gevaerlijckheit der plaetſe lotende, waeckt, en een ieder paſt op zijn beurt, die hem ſtaet te bewaren.

Niſus, Hyrtakus zoon (een dapper krijghsman, afgerecht op ſchichten en vlugge pijlen, ontrent en op den jaghtrijcken Ida, die hem Eneas ten medegezelle toezondt) hielt de wacht aen de poort, met Euryalus, zijnen macker, de ſchoonſte onder alle Eneadijnen, en Trojanen, die het harnas aenſchoten: een aenkomende knaep, wiens baert, noch noit geſchoren, effen aen de kin begoſt uit te loopen. Deze beide droegen even groote liefde tot elckandere, en trocken te zamen ten oorloogh. Toen ſtondenze oock te zamen op ſchiltwacht aen de poort. Niſus zeide: o Euryalus, zouden de Goden wel mijn hart met zulck eenen yver ontvoncken? Of is een ieders eige onverzaetzame begeerlijckheit zijn Godt? Mijn geeſt wert al over een poos gedreven om te vechten, of wat treffelijcks aen te rechten, en kan niet duren dus ſtil te leggen. Ghy ziet met wat een zorgeloosheit de Rutulen ingenomen zijn: hier en daer ziet men het licht branden: zy leggen in hunnen ſlaep en dronckenſchap verſmoort:

1) *Tuiſſchen:* „dobbelen."

men hoort nergens geen gewagh: weshalve vat mijn overlegh, en het geen my in den zin ſchiet. Het volck en de Raet al te zamen willen, dat men Eneas herwaert ontbiede, en mannen uitzende, om hem iet zekers te verkuntſchappen. Indienze u willen beloven het gene ick eiſch [want d'eere van de daet is my genoegh] zoo dunckt my, dat men onder dien heuvel een padt naer Pallas ſtadt en veſten zou kunnen vinden. Euryalus van groote liefde tot lof getroffen, ſtont ſtom, en ſprack zijnen blakenden vrient met een aldus aen: o Niſus, ſchroomt ghy my tot eenen macker van zoo een treffelijck ſtuck mede te nemen? Zou ick u alleen in zulck een gevaer ſturen? Mijn vader Ofeltes, een ervaren ſoldaet, heeft my, in 't belegh en gevaer en de zwarigheden van Troje, zoo niet opgetogen en onderwezen; nochte ick den groothartigen Eneas en zijne fortuin ten uiterſte toe navolgende, heb my neffens u zoodanigh gedragen. Hier is oock een hart, dat op geen leven paſt, en ick houde dat die eere, waer naer ghy ſtreeft, niet te dier met den hals betaelt wort. Niſus antwoorde hier op: waerachtigh dat 's de meening niet, nochte redelijck: zoo waerlijck laet de groote Jupiter, of wie dezen aenſlagh met genadige oogen aenſchouwe, my u nimmermeer behouden weder zien: doch indien eenigh ongeval (gelijck ghy weet dat zulcke aenſlagen vol gevaers ſteken) my door Godts gehengenis overquame, zoo woude ick wel dat ghy, die om uwe bevalligheit waerdiger zijt te leven, na my noch overbleeft, op dat 'er iemant ware, die mijn lichaem onder de dooden zocht, voor gelt loſte, en naer de gewoonte ter aerde beſtelde: of indien eenige fortuin dit belette, mijn uitvaert in mijn afwezen hielt, en my met een begrafeniſſe vereerde. Ick zou, o jonge knaep, geene ſtof van zoo groot eenen rouwe willen geven aen uwe bedroefde moeder, die alleen onder zoo vele moeders het hart heeft u te volgen, en zich met de muren van den grooten Aceſtes niet eens bekreunt. Maer d'ander zeit: te vergeefs en ydel zoeckt ghy my dit uit den hoofde te ſlaen: ick blijf onveranderlijck by mijn opzet: laet ons ſpoeden: met een weckt hy de wacht op, die treet in hunne plaets, en bewaert haer beurt. Hy gaet hene, vergezelſchapt met Niſus, en zy vragen naer den Koningk [1]).

Alle dieren lagen onbekommert op het velt en ſliepen, en vergaten hunne zwaricheit: d'opperhoofden der Trojanen en d'uitgeleze jeught ſloegen raet over de hooftzaken des Rijcks; wat hun te doen ſtont; of wie nu Eneas het gevaer zou verkuntſchappen. Zy ſtonden midden in het veltleger, en leunden vaſt op hunne ſpietſen, met den

1) *Vragen naer den Koningk:* of, naar diens plaatsvervanger; want de Koning zelf was er niet.

ſchilt aen den arm: toen hielden Niſus en Euryalus beide ruſtigh aen, om ſtrax ingelaten te worden: dat hun zaeck van groot belangk, en langk uitſtel ten hooghſte ſchadelijck ware. Julus liet terſtont de haeſtigen binnen ſtaen, en beval Niſus te ſpreken. Toen begoſt Hyrtakus zoon: o Eneadijnen, geeft ons naer uwe redelijckheit gehoor, en oordeelt de zaeck, die u aengedient wort, niet naer onze jongkheit. De Rutulen in hunnen ſlaep en dronckenſchap verſmoort, leggen zonder ſpraeck: wy zagen zelfs op den tweeſprongk van den wegh, die naer de poort, de naeſte aen den zeekant, open leit, een bequame plaets, om hen te belagen. Hun vier begint hier en daer uit te gaen, en leit vaſt en ſmoockt naer de lucht. Indien ghy ons toelaet onze fortuin te verzoecken, wel haeſt zult ghy Eneas, die naer Pallas muren op ontboden is, met buit uit de vreeſſelijcke neerlage hier zien aenkomen: en zoo wy henegaen, het padt zal ons niet miſſen, die zommige dagen achter een op de jaght, en uit een doncker dal, de toppen der ſtadt zagen rijzen, en weten hoe de ſtroom loopt. Toen ſprack de bedaeghde Alethes, rijp van oordeel: o vaderlijcke Goden, onder welcker goddelijcke beſchuttinge Troje ſtaet, ghy hebt noch niet voor de Trojanen ganſchelijck te verdelgen; dewijl ghy ons zulcke moedige jongelingen, en zoo ruſtige harten by zet. Zoo ſprekende viel hy hun beide om den hals, en druckte hunne hant, en de tranen borſten hem ten oogen uit, en biggelden langs zijne kaken. Mannen, hoe kan ick u naer uwe waerdy betalen, voor zoo ſtout een ſtuck? Eerſt zullen de Goden en uwe daden u zeer treffelijck beloonen: de godtvruchtige Eneas zal het niet onvergolden laten, en Askaen volwaſſen zijnde, nimmermeer uw groote verdienſten vergeten. Ja ick [zoo vervangt Askaen dit] wiens eenige behoudenis aen vaders wederkomſt hangt, neeme, o Niſus, de groote Huisgoden, en Aſſarakus Haertgodt, en het Heilighdom van de grijze Veſta tot getuigen, en zweere by mijn trouw, wat geluck my oock toevalle, dat is voor u ten beſte: vordert ſlechts vader te rugh, levert hem voor mijn oogen: komt hy weder, zoo zijn wy buiten zwaricheit. Ick zal u ſchencken een paer zilvere bekers, met groot werck gedreven, die vader in 't veroveren van Arisba kreegh; een paer drievoeten, en twee groote baren gouts; noch een overoude ſchael, van de Sidoniſche Dido gekomen. Maer winnen wy eens Italie, krijgen den ſcepter in de vuiſt, en loten om den buit; ghy zaeght hoe Turnus te paerde en gewapent opgezeten, van gout flickerde. Ick zal, o Niſus, dien eigen zelven beuckelaer en roode pluimaedje van het lot voor u uitzonderen, gelijck ghy alreede verdient. Behalve

dit zal mijn vader u zes paer uitgeleze joffers, fchoon van leeft, vereeren, en zijne gevangens, met alle hun uitrufting, en boven dit al Koningk Latinus landeryen. Maer o eerwaerde knaep [1]), wiens jaren de mijne niet veel ontloopen, ick omhels u nu met al mijn hart, en houde u voor mijnen megenoot in alle mijn fortuin. Ick zal in oorloge, of in vrede geenen ftaet nochte eere zoecken, zonder u: ick zal in raet en daet my meeft op u verlaten. Hier op antwoorde Euryalus aldus: of de kans ons mede of tegen loope, te geenen tijde zal ick hem in zulcke vrome ftucken bezwijcken: doch boven al uw beloften bidde ick noch om eene. Ick heb een moeder, van Priams out geflacht, die my in ellende natreckende, nochte van Iliums landouwe, nochte Acef̈tes Koningklijcke veften te rugge kon gehouden worden: deze verlaet ick nu zonder affcheit te nemen; zonder datze befeffe wat gevaer hier aen vaft zy of niet: de nacht en ghy kunnen getuigen, dat ick mijn moeders tranen niet zou mogen zien: maer ick bidde u, trooft d'arme vrouw, en kom de verlate te hulp. Magh ick my hier in op u verlaten, zoo veel te ftouter zal ick tegens allerley geval aengaen. De Dardanen, in hun gemoedt getroffen, moften hun tranen laten, boven al de fchoone Julus, wien het hart van genegenheit tot zijnen vader overliep. Toen fprack hy aldus: ick beloof u al wat uwe treffelijcke aenflagen wel verdienen; want ick zalze voor mijn eige moeder houden, en hier zal niet aen ontbreken dan de naem van Kreüze: en zy, die zulck eenen zoon ter weerelt broght, wil geen geringe gunft genieten, hoe dit ftuck oock uitvalle. Ick zweer u by dit hooft, waer by mijn vader plagh te zweeren, het geen ick u beloof, zoo d'aenflagh quame te geluccken, dat zelve zal uwe moeder en uwen geflachte evenwel geworden. Zoo fpreeckt hy al fchreiende, neemt voort van zijne zijde den gulden degen, met een yvoire fcheede, zeer kunftigh van den Gnosfifchen Lykaon gewrocht, en hy vereert hem dit geweer. Mneftheus fchenckt Nifus een ruigh leeuwsvel: de getrouwe Alethes verwiffelt zijnen helm met hem. Terftont tredenze gewapent hene, nagevolght tot aen de poort toe, met geluckwenfchingen van alle voorbarighfte ouden en jongelingen; en de fchoone Julus, hebbende voor zijne jaren een mannelijcke achterdocht, en een hart in 't lijf, belafte hun vele dingen zijnen vader over te dragen; maer hy fprack flechts in den wint en vruchteloos. Zy gingen uit, geraeckten over de graften, en trocken by doncker nacht naer 's vyants leger toe, om voor hunne doot menigh man van kant te helpen. Zy zien overal vele foldaten

[1]) *o Eerwaerde knaep:* hier wendt zich Askaan tot Euryalus.

droncken in het gras leggen ſlaepen, en wagens op den waterkant ſtaen en te gelijck wapens, en wijnvaten, en mannen tuſſchen garreelen en raders leggen. Hyrtakus zoon ſpreeckt eerſt aldus: Euryalus, de gelegenheit zelf noodight ons nu om wat ſtouts te beſtaen. Derwaert op leit de wegh: ſla ga, en zie van verre toe, dat niemant ons van achter opkome. Ick zal hier onder houwen, en u genoegh ruimbaen maecken. Zoo ſpreeckt hy, zwijght kort ſtil, en rant te gelijck met zijnen degen den trotſen Rhamnetes aen, die by geval op tapijt en zijn hooge veltkoets leggende, zoo vaſt ſliep dat hy ronckte, en t'effens Koningk en wichelaer, by Koningk Turnus zeer gezien was; doch kon door zijn wichelery dien ſlagh niet van zijnen hals afkeeren. Hy verſloegh drie dienaers, die by geval onder de wapens neffens hem lagen; en Remus ſchiltknaep, en den wagenaer zelf, onder de paerden betrapt; en hieuw hun met den degen den hals af, terwijlze vol vaecks, het hooft lieten hangen: toen ſtreeck hy den meeſter zelf den kop af, en liet den romp achter hem bloet uitriſpen: gront en matras dreven in het zwarte en laeuwe bloet: oock ſneuvelden Tamyrus, en Lamus, en Serraen, een jongelingk, die ſchoon van aengezicht, en ſmoordroncken van wijn, daer lagh zoo langk als hy was, en ſpade in den nacht bleef zitten ſpelen: geluckigh waer de jongelingk geweeſt, had hy al den nacht blijven ſpelen, en het tot den dagh toe uitgehardt. Gelijck een nuchtere leeuw, van razenden honger aengeprickelt, den vollen ſchaepsſtal overendt zet, en het tangere vee, dat ſtom van ſchrick is, vaſt bijt en ſleept en ſleurt, en met zijnen bloetdorſtigen muil brult; zoo paſte Euryalus te raecken, die verhit en razende, midden onder den hoop, veel volcks van geen aenzien op den hals komt, en Fadus, en Hebeſus, en Rhetus, en Abaris, nergens van wetende; Rhetus, die wacker zijnde, al dien handel aenzagh, maer uit vreeze achter eenen grooten berckemeier ſchuilende, in 't oprijzen, van dicht by, het ganſche lemmer, en den dootſteeck recht in de borſt kreegh, zoo dat hy ſtervende zijn purpere ziel uitbraeckte, en wijn en bloet onder een gemengelt overgaf. Hy voer ter ſluick in zijn hitte voort, en quam nu Meſſapus ſpitsbroederen by, daer het vier endelijck begoſt uit te gaen, en hy de paerden, naer de manier vaſt gebonden, gras zagh eten; wanneer Niſus in het kort (want hy merckte dat zijn bloetdorſtigheit en wraeckgierigheit te hoogh liepen) aldus ſprack: laet ons ophouden, want de dagh komt op, en ons verraden: men heeft zich genoegh gewroken, en door den vyant hene den wegh gebaent. Zy laten menigh krijghsmans geweer en wapen van louter

zilver leggen, en te gelijck bekers en ſchoone tapijten. Euryalus nam Rhamnetes paerdebehangſel, en den riem met goude doppen beſlagen, eertijts den Tiburtijnſchen Remulus tot een ſchenckaedje toegezonden, van den overrijcken Cedikus, om t'zijnen huize te noodigen den afwezenden gaſt, die ſtervende dit zijnen neve beſprack; na wiens overlijden de Rutulers in den oorloogh dien buit ſtreken. Euryalus nam dit, en lade het, tot zijn ongeluck, op zijn ſtercke ſchouders; daer na zette hy Meſſapus helm met de brave pluimaedje op zijn hooft. Aldus, ten veltleger uitſtrijckeude, zagenze naer een goet henekomen.

Terwijl d'overige keurbende uitgeruſt te velde lag en toefde, gingk de vooruitgeſtuurde ruitery, onder Volſcens, haren Ritmeeſter, driehondert ſterck, alle met ſchilden voorzien, uit Latinus ſtadt, om Koningk Turnus antwoort over te brengen. Zy genaeckten het leger, en waren alreede dicht onder den wal, wanneerze van verre deze twee ter ſlincke hant zagen inſlaen; en de helm Euryalus, in de ſchemeringe van de nacht, onvoorziens verriet, overmits de ſtralen recht in hunne oogen flickerden. Dat is niet mis gekeken, riep Volſcens uit den hoop: ſtaet vaſt, mannen: wat jaeght u hier? wat zijt ghy voor ſoldaten? of waer leit de wegh? Zy antwoorden niet, maer vlughten boſchwaert in, en zoecken heul aen de ſchaduwe. De ruiters bezetten de bekende toepaden, en omcingelen alle toegangen van wederzijde met wacht. Daer ſtont een groot boſch, ruigh van doorne heggen en dicht van bruine eeckelboomen; hier en daer liep een ſpoor langs verborge voetpaden. De donckerheit der tacken en laſt des roofs belemmeren Euryalus, en de vrees verbyſtert hem, in 't naſporen der wegen. Niſus gaet zijnen gangk, en was alree, zonder omzien, 's vyants handen ontglipt, en by 't Albaenſche meir, ſedert naer Alba genoemt, gekomen, waer nu Koningk Latinus hooge ſtallingen ſtonden. Toen hy ſtaen bleef, en te ſpade naer zijnen achtergebleven vrient omzagh, kermde hy: ongeluckige Euryalus, waer liet ick u? of waer langs volg ick u? Hy loopt weder al de verbyſterde baen van het bedrieghlijcke boſch langs, ſlaet te rugge al zijn voorgaende voetſtappen gade, en dwaelt door d'eenzame heggen. Hy hoort paerden, hy hoort gerucht, en tekens, dat hy gevolgt wort, en het verwijlt ondertuſſchen niet lang, of hem komt een geroep ter ooren: en hy ziet Euryalus alree, door de verbyſtertheit der plaetſe en 't gerucht, dat ſchielijck by nacht opſtack, in 's vyants handen vervallen, en voortgeſleurt, te vergeefs poogen om hun t'ontworſtelen. Wat zal Niſus doen? met wat gewelt, met welck geweer

durf hy den jongelingk ontzetten? zal hy zich midden onder den vyant begeven, en hun in den mont loopen, om eerlijck in 't velt te ſterven? Hy zet zich haeſtigh met den ſchicht ſchrap, om toe te worpen, en om hoogh de Maen aenziende, bidt aldus: o Godin, dochter van Latone, eere der ſtarren, en ſchutsvrouw der boſſchen, kom ons in onze zwaricheit genadigh te hulpe. Indien mijn vader Hyrtakus oit mijnent halve uwe altaren begiftighde; indien ickze met eenigh wiltvangk vereerde, of het wilt aen de roos van uw kerckgewelf ophing, of boven aen 't gewijde dack haeckte: gedoogh dat ick dezen troep magh verſtrojen, en beſtier mijnen ſchicht door de lucht. Zoo ſprack hy, en ſchoot het yzeren punt met al zijne maght, dies de ſpeer by nacht door de donckere lucht vloogh, datze ſnorde, leder en hout van Sulmos ſchilt kliefde, daerze in ſtucken brack, hem voort in het ingewant trof, dat hy kout wiert, een warme beeck ter borſt uitbraeckte, en hickte en ſnickte, dat de darmen ſchudden. Zy zien rontom, maer ziet de zelve ſchutter ſchiet noch feller eenen anderen ſchicht van zijn oortip af. Terwijlze vaſt ſidderen, vlieght de ſpeer Tagus van wederzijde door den ſlaep van 't hooft, dat het kraeckt, en het punt al laeuw in zijn doorſchoten brein hangen blijft. De forſſe Volſcens raeſt, en ziet den ſchutter nergens, nochte weet niet tegens wien hy in zijn hitte zal aengaen. Ghy zultze evenwel, zeit hy, my beide met uwen bloede op heeter daet boeten: met een trat hy Euryalus met zijn uitgeruckte kling toe: doch Niſus, verſchrickt en zinneloos, riep toen, en kon zich niet langer in het doncker verbergen, nochte zoo groot een droefheit verdragen: raeck my, raeck my: hier is de man, die het u dede: o ghy Rutulers, paſt my met uwen degen te raken: altemael is 't mijn bedrogh: dees heeft niet misdaen, nochte had het hart, nochte kon zoo veel: ick neem hemel en ſtarren, hier van bewuſt, tot getuigen: zoo zeer beminde hy zijnen al t'ongeluckigen vrient. Aldus ſprack Niſus: maer het zwaert Euryalus met kracht toegedreven, gingk hem door de ribben, en zijn blancke borſt. Euryalus tuimelt doot neder, het bloet loopt over dat ſchoone lichaem, en het hooft blijft ſlap op de ſchouders hangen: gelijck een purpere bloem met den ploegh afgeſneden, al ſtervende quijnt; of mankop hals en hooft laet hangen, wanneer het by geval doornat geregent is. Maer Niſus vlieght 'er midden onder, en zoeckt alleen Volſcens onder al den hoop: op Volſcens alleen heeft hy 't geladen. De vyanden omcingelen, keeren en houden hem tegen ter wederzijde: hy dringt daerom niet ſlaeuwer tegens hen in, en ſchermt om en wederom met den

ſchitterenden degen, tot dat hy den roependen Rutuler recht in zijn troni hieuw, en al ſtervende zijnen vyant het leven nam. Toen ſmeet hy zich, met zijn doorſteken lichaem, op zijn dooden vrient, en ſtorf endelijck daer een geruſte doot.

O geluckigh paer, indien mijne vaerzen iet vermogen, geen tijt zal de volgende eeuwe van uw gedachteniſſe berooven, zoo lang Eneas huis d'onbeweeghlijcke ſteenrots van het Kapitool bewoone, en de Roomſche vader het Rijck bezitte. De zeeghaftige Rutulers ſtreecken dien roof en buit, en droegen den dooden Volſcens al ſchreiende in het leger, daer geen minder rouw was, toen men Rhamnetes doot vont leggen, en met een zoo vele van de braefſten, en Serraen, en Numa, met een torn om hals gebroght. Hier vernam men den geweldigen toeloop naer de dooden en gequetſten, ter ſtede daer de moort noch verſch gebeurt, en het noch laeuw was van 't bloet, dat gelijck volle beecken ſchuimde. Zy kennen ſtracks dien roof, en Meſſapus blinckenden helm, en het paerdebehangſel met den hals gehaelt.

En Aurore, uit Tithons ſaffrane ledekant opgerezen, beſpreide alree het aerdtrijck met verſchen glans; de zon beſcheen en verlichte alree het velt, wanneer Turnus zelf al gewapent het harnas aenſchoot, elck de zijnen ten ſtorm aenporde, en zy hunne gramſchap door allerhande geruchten wetten, ja Euryalus en Niſus hoofden, een jammerlijck ſchouwſpel! om hoogh op ſpietſen ſtaecken, en met een groot veltgeſchrey volgden. De ſtrijtbare Eneadijnen hadden ter ſlincke zijde der muren (want de rechte zijde wort vau den ſtroom omcingelt) hun krijghsvolck geſtelt, en de breede graften bezet, en ſtonden bedruckt op de hooge torens; en zagen ſtracks d'opgeſteke hoofden der jongelingen, hun ellendigen al te kenbaer, afgrijſſelijck van zwart bloet vloeien. De Faem, een vliegende bodin, ſnort voort door de verbaesde ſtadt, om dit te bootſchappen, en glipt door tot aen d'ooren van Euryalus moeder. D'ellendige vrouw wert terſtont koudt over al haer lijf, worpt ſpoel en garen uit der hant, vlieght uit, en huilt deerlijck, gelijck vrouwen plaghten: zy treckt heur hair uit, en voort zinneloos den wal op, onder de bezetting: zy ziet geen ſoldaten, nochte gevaer, nochte ſchichten aen: zy klaeght en jammert, dat 'er de lucht van waeght: o Euryalus, zie ick u dus? zijt ghy dat, de ruſt van mijnen hoogen ouderdom? o wreedaert, koſt ghy my alleen laten? moght het uw ellendige moeder niet gebeuren u, in zoo groot een gevaer uitgezonden, voor 't allerjongſte noch eens aen te ſpreken? Och, ghy light daer, in een onbekent

lant, den vogelen en Latijnſche honden ten aze: en ick, uwe moeder, droegh u nochte uw lijck niet uit, of loock uwe oogen; of wieſch uwe wonden, en trock u het dootkleet aen, dat ick nacht en dagh zoo naerſtigh uwent halve beyverde, en trooſte mijn oude dagen met dit werck. Waer bekoom ick uw lijck? of in wat lant zijn nu uwe leden, en geſcheurde ledematen, en gereten lichaem te vinden? O zoon, komt ghy my zoo t'huis? volgde ick u hierom, te water en te lande? Hebt ghy noch eenigh medoogen, doorſchiet my; verſchiet alle uw ſchichten op my: o Rutulers, verdelght my eerſt met den zwaerde: of o groote vader der Goden, ontfarm u, en drijf my, rampzaligh dier, met uwen blixemſtrael ter helle; naer dien ick op geen andere wijze van mijn pijnelijck leven kan ſcheiden. Dit gekerm treft de harten, en overal gaet een bedruckt geſteen op: hun krachten, zoo ongekneuſt ten oorloge, verſlappen. Ideus en Aktor nemen, op het aenmaenen van Ilioneus en den bitter weenenden Julus, haer, die het volck weemoedigh maeckte, en brengenze tuſſchen hun armen binnen 's huis.

Maer de kopere trompet klonck ſchrickelijck van verre: daer op volgt een gekrijſch, dat 'er de lucht van weergalmt. De Volſcen ſchieten te gelijck met de ſchiltpadt toe, en maken reetſchap om de graften te dempen, en den wal om te rucken. Zommigen zoecken toegangk, om de veſten te beladderen, daerze minſt bezet, en de ringk des volcks gapende, niet zoo dicht van mannen gepropt is. De Teukren daer tegens, gewoon in den langdurigen krijgh de muren te beſchermen, worpen met allerhande ſlagh van ſchichten, en ſtooten met harde kloetſtocken [1]) van zich: oock rollenze zwaerwightige ſteenen gevaerlijck van boven neder, ofze ergens de bedeckte ſlaghorden koſten ſloopen: en hoewel d'anderen zich niet ontzien onder de dicke ſchiltpadt alles uit te ſtaen, nochtans zijnze het alreede niet maghtigh: want waer de geweldige ſtormdrom ergens hun allermeeſt dreight, daer wentelen en rollen de Teukren het onmenſchelijck gevaerte van boven af, het welck de Rutulers wijdt en breet verplet, en het beſchutſel der ſchilden ontſnoert. De ſtoute Rutulers zijn niet meer bekommert om bedecktelijck te ſtormen, maer poogenze met ſchieten van den wal te drijven. Aen den anderen kant zwaeide Mezentius, afgrijſſelijck van opzicht, een fackel, van Hetruriſch pijnboomen hout, en gingk toe met roockende viertuigh. Maer Meſſapus, Neptuins afkomſt, te paerde afgerecht, hieuw den wal in ſtucken, en eiſchte ladders, om de veſten te beklimmen.

1) *Kloetſtocken*: „ſtokken, met een knop voorzien."

O Kalliope, ick bidde u, geef uwen zanger in wat een neerlaegh, welck een' moort Turnus met zijn zwaert hier toen baerde: wat voor mannen elck ter helle ſtuurde: en ontvouw my dien geweldigen krijgh, van vore tot achter toe: want, o Godinnen, het heught u, en ghy kunt het verhalen. Ter bequame plaetſe, en by de hooge brugge ſtont een toren, yſſelijck om 'er tegens op te zien, dien alle d'Italianen met hun uiterſte gewelt en uiterſte vermogen pooghden t'overweldigen en neêr te ſmijten; de Trojanen, in het tegendeel, dicht op een gepackt, uit ope venſteren, met ſteenen en ſchieten van ſchichten te beſchermen. Prins Turnus nam een barnende torts, en klitſteze in de zijde des torens, dat de vlam door den wint opflackerende, plancken en poſten vatte, en de zoldering aengingk. Die van binnen ontſtelt, beginnen te beven, en willen vergeefs het onheil ontvlieden; en terwijlze rontom loopen, en achterwaert wijcken naer de zijde, die van deze vierpeſt vry is, zoo ſtort de toren, om zijn zwaerte, ſnel voor over, dat al de hemel van 't gedruis dreunt. Zy komen met het onmenſchelijck gevaerte, dat hen volgt, (de borſt van hun eigen geweer en ſtijve ſtangen doorſteken en doorregen) half doot ter aerde gevallen: naulix ontglipte het d'eenige Helenor, en Lykus: waer van Helenor d'outſte voor den Meoniſchen Koningk ter ſluick opgevoedt was, door een ſlavin van Licymne, die hem tegens verbodt in den oorloogh voor Troje zondt; licht gewapent alleen met den degen, en een onbeſchilderde rondas, van geen aenzien. Toen dees jongelingk zich midden onder zoo vele duizenden van Turnus volck vont, en de Latijnſche troepen aen d'eene en aen d'andere zijde zagh; zoo ſtreefde hy midden onder den vyandt, zonder op den doot te paſſen, en vloogh derwaert, daer hy het allerdichtſt met geweer bezet zagh; niet anders dan een wilt dier, het welck in den ringk der jageren dicht omringt, tegens het geweer aenraeſt, en zonder eens om de doot te denken, zich 'er onder worpt, en over de zwijnſprieten heneſpringt. Doch Lykus, ongelijck beter te voet, kreegh met der vlught, door vyant, door wapens hene, de muren, en repte zich, om zijne hant boven aen het dack te ſlaen, zijne mackers de hant toe te reicken; wanneer de zeeghaftige Turnus te gelijck met een ſnelheit en 't geweer achter hem her was, en aldus begraeuwde: o zinnelooze, waende ghy onze handen t'ontglippen? met greep hy hem, die daer vaſt hingh, en ruckte hem met een groot ſtuck muurs om laegh: gelijck Jupijns ſchiltknaep, in de hooghte opvarende, eenen haes of blancke zwaen met zijn kromme klaeuwen oppackt: of een vervaerlijcke wolf een lam, waer na de

moeder al blatende loopt zoecken, uit den ſtal weghruckt. Men ſteeckt van overal een keel op, valt 'er op aen, en dempt de graften met den wal. Anderen ſlingeren barnende tortſen in top. Ilioneus velt met een groot ſtuck van een ſteenrots Lucetius, die de poort opquam, en brandtuigh aendroegh: Liger velt Emation; Aſilas Chorineus; d'een fix op den ſchicht, d'ander op den boogh afgerecht: Ceneus velt Ortigius; Turnus den overwinner Ceneus; Turnus velt Itys, Klonius, Dioxippus, Promulus, en Sagaris, en Ide, die den hoogen toren verdadighde; Kapys velt Privernus. De lichte ſpeer van Themille had hem eerſt effen geſchrabt; hy dwaeſelijck zijnen ſchilt weghworpende, taſte naer de quetſuur met zijne hant; weshalve een vlugge pijl toeſnorde, hem de hant aen de ſlincke zijde vaſt hechtte, en de long, den waeier van het hart [1]), dootelijck quetſte. Arcens zoon ſtont 'er braef in zijne ruſting, en geborduurden krijghsrock, helder van Iberiſch yzerroeſt: hy was ſchoon van aenzicht, en herwaert gezonden van zijnen vader Arcens, die hem opvoede in het woudt van Mars, by de Symeetſche vlieten, daer het vette altaer van den verzoenbaren Palikus ſtaet. Mezentius zelf zijn geweer neêrleggende, ſlingerde de ſnorrende ſlinger driewerf met het ſnoer om zijn hooft, en kloofde hem met het gloeiende loot den ſlaep van 't hooft, recht in 't midden, dat hy in het zant uitgeſtreckt nederplofte, zoo langk als hy was.

Men zeit dat Askaen, te vore ſlechts gewoon het vlughtige wilt te jagen, toen d'eerſtemael eenen ſnellen pijl in den oorloogh ſchoot, en met zijne hant neder velde den ſtercken Numaen, oock Remulus genoemt, en die onlangs Turnus jongſte zuſter trouwde. Dees voor in d'eerſte ſlaghorden ſtaende, braveerde de Trojanen met veel hoon en ſchimpwoorden; en opgeblazen van geeſt op zijn nieuw Rijck, vermat zich groote dingen, roepende en bulderende: o tweewerf gevange Frygianen, ſchaemt ghy u niet binnen de wallen belegert te blijven, en achter de muren voor de doot te ſchuilen? Beziet eens wat volck met wapenen naer onze Vorſtin ſtaet. Wat Godtheit, of welcke ontzinnigheit dreef u naer Italie toe? Hier hebt ghy geene zonen van Atreus, geen geveinsde tong van Ulyſſes voor. Wy zijn uit eenen harden ſtam geſproten: brengen ons kinders vroegh aen den ſtroom, en leerenze in koude en regen harden. De jonge knapen beyveren de jaght, rennen zich af in de boſſchen, en achten het ſpel een paert te berijden, en den boogh te handelen. Maer onze jeught arbeitzaem, en gewoon zich armelijck te behelpen, eght en

1) *De long, den waeier van het hart:* eén ſchilderachtige uitdrukking, en geheel van Vondel; Virgilius kende vermoedelijk nog geen *waaiers.*

bouwt den acker, of beſtormt en rammeit de ſteden. Wy verſlijten al ons leven met den ſtalen degen, en geven den jonge gaſten een ſpiets op den neck: de trage ouderdom beneemt ons het hart en den moedt niet. Wy voeren den helm op den grijzen kop, en het luſt ons altijt op vrybuit te loopen, en van roof te leven. 'Uwe kleeders zijn met ſaffraen en glimmende purper geverſt: uw welluſt is ledigheit, danſſen uw opperſte vermaeck: en ghy draeght rocken met mouwen, en myters met keelbanden. O rechtſchape Frygiſche wijven (want ghy zijt geen Frygianen) loopt hene naer de hooge Dindyma [1]) toe, daer men gewoon is de pijp met twee gaten te hooren pijpen: de Berecynthiſche boſchboome fluit en bommen der Ideeſche moeder locken u vaſt: laet mannen den wapenhandel over, en leght het ſtalen lemmer neder. Askaen leedt niet, dat hy met diergelijcke woorden braveerde, en hen zoo gruwelijck ſcholt; en zich naer hem toekeerende, trock den pijl met de paertshaire pees aen; en de armen van een halende, ſtont eerſt ootmoedigh en badt Jupijn met deze belofte: almaghtige Jupiter, begunſtigh mijn ſtout opzet. Ick zal uwen tempel pleghtige offergaven ſchencken, en zetten voor uwe altaren een jongk wit kalf met een vergulde ſtar, en zoo hoogh gewaſſen als zijne moeder, en dat alree ſtoots, met zijne klaeuwen het zant achter uit ſmijt, dat het ſtuift. De vader en hemelvooght verhoorde hem, en donderde ter ſlincke hant uit het heldere geweſt: te gelijck rammelde de boogh, die Numaen den doot dreighde. D'afgeſchote pijl ſnorde afgrijſſelijck in zijne vlught, en het ſtalen punt gingk Remulus door den ſlaep van 't hooft, in zijn brein. Ga nu hene, ghy hoovaerdige ſtoffer, en beſchimp de vromicheit: zoo antwoorden de tweewerf gevange Frygianen den Rutulers. Dit ſprack Askaen; hier op krioelen de Trojanen en tieren van blijſchap, en ſchijnen van moedigheit de wolcken te raken. By geval zagh toen Apollo, met zijn gekrolt hooft op een wolck gezeten, uit het geweſt der lucht, d'Auſoniſche heirſpitſen, en de ſtadt eens over; en ſprack den zeeghaftigen Julus aldus aen: o jongk kint, vaer zoo voort in dapperheit: zoo gaet men naer de ſtarren toe, o goddelijcke afkomſt, en die Goden zult teelen, met recht willen alle oorlogen by nootlot oprijzende, onder het volck van Aſſarakus uit hebben: en een rijck van Troje valt u te kleen. Zoo ſpreeckt hy, daelt ſtracks uit den hoogen hemel, verdrijft den adem der winden, en zoeckt Askaen: toen veranderde hy van aenzicht in de gedaente van den ouden Butes, weleer ſchiltknaep van den Dardaenſchen Anchiſes, en een getrouw

1) *Dindyma:* een gebergte in Frygiën, aen Cybele geheiligd.

hofkapelaen: de vader had hem toen Askaen tot een megezel bygezet. Apollo trat 'er hene, den overouden in alles gelijck, van ſpraeck, verwe, wit hair en yſſelijcken wapenklanck; en ſprack den vierigen Julus aldus aen: Eneas zoon, het zy u genoegh, dat het geluckte Numaen met uwe pijlen om hals te brengen: de groote Apollo ſtaet u voor eerſt dezen lof toe, en benijt het geweer niet, het zijne gelijck is: o jongske, hou nu vry op van vechten. Zoo ſprack Apollo, leide het menſchelijck aenſchijn midden in zijn rede af, en verdween verre uit zijne oogen in de dunne lucht. De Dardaenſche Overſten kenden den Godt, en het goddelijck geweer, en hoorden den pijlkoker in de vlucht rammelen: weshalve zy op Febus vermaninge en goddelijck bevel, Askaen, heet op vechten, het vechten verboden, zich weder in den ſtrijt begaven, en hun leven in merckelijck gevaer ſtelden. Het gerucht loopt over al de muren, door de wachttorens. Zy ſpannen hun ſtrenge bogen, en draejen den vyant ſchichten naer 't lijf, dat 'er de gront van bedeckt wort: toen kloncken ſchilden en helmen van den ſlagh: het gevecht wert feller: zoo geweldigh als de regen: uit den weſten en de regenachtige Bocken, opkomende, tegens d'aerde aenſlaet; zoo fel als de hagelbuyen in zee ſtorten, wanneer Jupiter met vreeſſelijcke zuiderſtormen het onweer op het water ſlingert, en met buien in de lucht uitberſt.

Pandarus en Bitias (van den Ideeſchen Alkanor geteelt, en by de wilde Hiera, in Jupijns woudt, opgevoedt; jongelingen hun vaders bergen en dennen gelijck; en die de poort, hun door 's vaders bevel bevolen, ontſluiten) verlaten zich op hun geweer, en tronen den vyant binnen de veſten. Zy ſtaen gewapent binnen de poort, ter rechte en ſlincke hant voor de torens; en ſchitteren met den kam boven op den kop: gelijck een paer hooge eickeboomen, die langs de Liquentiſche vlieten, of Padus oevers of by den genoeghlijcken Atheſis, hun ongeſchore kruinen ten hemel opheffen, en met het opperſte van de toppen knicken. De Rutulers den toegangk open ziende, berſten 'er in. Quercens, Equikolus, braef in 't harnas, Tmarus, oploopende van zinnen, en de ſtrijtbare Hemon zetten het met geheele troepen op de loop, en lieten hun leven in de poorte. Aldus groeit de grimmigheit in de tweedraghtige harten noch ſtercker aen: en nu verzamelen de Trojanen in eenen drommel weder by een, en durven hant tegens hant vechten, en een goet ſtuck weeghs uitvallen. Den veltheere Turnus, die vaſt aen verſcheide oorden toeſtreeft, en op den vyant aenbickt, komt een tijding ter ooren, hoe de vyant op een nieuw in het moorden verhit, en de poorten open zet. Hy ſtaeckt

den aengevangen ſtorm, en van toorne ſchrickelijck aengedreven, tijt naer de Dardaenſche poort, en zijne moedige ſpitsbroeders toe, en ſchiet en velt met zijnen ſchicht eerſt Antifates (want dees quam hem eerſt op) baſtert van den grooten Sarpedon, by een Thebaenſche vrouw gewonnen: d'Italiaenſche kornoeljeſtang vlieght door de dunne lucht, en dringt door de maegh diep in de borſt: het gapen der zwarte wonde levert eenen ſchuimenden plas uit, en het ſtalen punt blijft laeuw in de long ſteken. Daer na velt hy Merops, en Erymanth; daer na Afidnus; daer na Bitias, wiens oogen brandden, en die van gramſchap brulde: geen ſchicht trof hem (want geen worpſchicht hadde hem den doot gedaen) maer een ſnorrende en barnende boom (waer tegens geen paer ſtiershuiden, nochte pantſer, met dubbele ſchubben van gout op trouw gewrocht, beſtaen koſten) quam, gelijck een blixem, uit een blijde gevlogen: dat onbeſchofte lichaem plofte neder: d'aerde dreunde, en de beuckelaer kraeckte van den ſlagh: gelijck te Bajen, op 't Eubeeſche ſtrant, een ſteenen hooft, met louter gewelt tegens de zee opgeworpen, inſtortende, omruckt en met zich ſleept al wat 'er aen vaſt hangt, tot dat het ganſchelijck geſloopt, zich in het wadde zet, en met de baren mengt, daer het zwarte zant van den gront komt opwellen; zoo dat het hooge Prochyte en Inarime [1]), een hardt deckbedde door Jupijns gebodt Tyfeus op het lijf geleit, van 't gedruis daveren. Mars, de Wapenvooght, zette toen den Latijnen hart en krachten by, prickelde hun gemoeden heftigh, en joegh den Teukren ſchroomte en bleecke vrees aen. Zy komen van alle kanten te hoop, vermits hun gelegenheit om te vechten gegeven wort, en d'oorlooghsgodt hun in 't harte voer. Toen Pandarus zijnen broeder in het zant leggen zagh, en hoe de kans verloopen, en de fortuin hun tegen was, draeide hy met al zijne maght de poort toe, zette zijn breede ſchouders tegens haer aen, en menighten van zijn volck buiten de veſten ſluitende, lietze in het harde gevecht ſteken. Maer hy ſloot 'er zich zelven en anderen binnen, en ontfingkze die mede inſtreefden. De zinnelooze zagh den Rutuliſchen Koningk niet midden onder den hoop inbreken, en ſloot hem zelf in de ſtadt; gelijck eenen onmenſchelijcken tiger onder het bloode vee. Terſtont begoſten Turnus oogen te gloeien, zijn bloedige pluimaedje op den helm te trillen, zijn wapens afgrijſſelijck te knarſſen, en de beuckelaer te flickeren en te blixemen, waer aen d ontſtelde Eneadijnen ſtracks hunnen vyant, dien groflijvigen, kennen. De geweldige Pandarus komt nu te voorſchijn, en noch verhit van toorne, om zijn

1) *Prochyte en Inarime:* eilanden in de golf van Puteoli, onder welke de Reus Tyfeus bedolven lag.

broeders doot, zeit: hier is het hof niet, het welck van Amate met hare dochter ten bruitſchat zal gegeven worden; nochte Turnus is hier binnen Ardea, en zijn vaderlijcke muren niet, maer in zijn vyants leger, daer hy blijven moet. Turnus hem met koelen moede aengrenickende, ſprack: begin ſlechts, hebt ghy zoo veel harts; en rep uwe handen tegens my: ghy zult Priaem overdragen, dat ghy hier oock eenen Achilles gevonden hebt. Zoo ſprack hy: Pandarus dreef hem met al zijne maght een ſpiets, noch ruw van quaſten en ruigh van baſten, toe, die niet raeckte; want Juno, Saturnus dochter, by der hant komende, keerdeze af, en de ſpiets bleef in de poorte ſteken. Maer ghy zult dezen ſchicht, dien ick u met mijn ſtercke vuiſt toeſchiet, niet ontvlughten; want dees ſchutter paſt anders te raken, als ghy. Zoo ſprack Turnus, hief den degen om hoogh, en kloofde hem met zijne kling het voorhooft, tuſſchen beide de ſlapen van 't hooft, recht midden door, en wondde d'ongebaerde kaecken vreeſſelijck, dat het kraeckte, en de gront dreunde van zijnen zwaren val. Hy ſtort doot ter aerde, en bekladt zijn lichaem en harnas met brein en bloet; en het hooft, net in twee deelen gedeelt, hangt van wederzijde over elcke ſchouder. De Trojanen bieden hem den rugh, vlughten wegh, en beven van angſt; en had d'overwinner gepaſt terſtont de ſloten te breken, en de mackers ter poorte in te laten; op dien dagh waer het met den Trojaen en den oorloogh uit geweeſt: maer dolheit en uitzinnige bloetdorſtigheit hitſten zijnen moedt tegens de vyanden aen. Voor eerſt onthaelde hy Falaris, en Gyges, dien de beenen afgemaeit wierden: hier na dreef hy den vlughtelingen opgeraepte ſpeeren naer 't lijf. Juno verzagh hem van moedt en krachten, zette hem Halys tot eenen macker by, en Fegeus, die door zijn rondas getroffen was. Daer na den wal onder de zolen krijgende, trof hy met den zwaeienden degen geluckelijck die op de muren, hier van onbewuſt zijnde, het gevecht aendreven; Alkander, Halius, Noëmon, Pritanis, en Lynceus, die op hem toezette, en zijne mackers te hulp riep: dezen klonck hy, van naby, met eenen ſlagh, dat hooft en helm daer hene tuimelden: daer na Amykus, den wiltſchut, die behendigh zijn pijlen wiſt te beſtrijcken, en het ſtalen punt met vergift te wapenen: oock Klytius uit Eolie, en Kreteus, der Zanggodinnen vrient; Kreteus der Zanggodinnen megezel, altijt beluſt op vaerzen, en om cyters en ſnaren te ſtellen: altijt zong hy van paerden, en wapens, en oorlogen. De Trojaenſche overſten, Mneſtheus en de geſtrenge Sereſtus, hoorende het nederhouwen van hun volck, komen endelijck te zamen, en zien hunne mackers heen en weêr loopen, en den

vyant binnen gelaten. Mneftheus zeit: waer vlught ghy nu hene? waer hene? Wat voor andere muren, welcke veften zijn 'er noch voor u over? o Burgers, zal een eenigh man, rontom van uwe wallen becingelt, zulck een neerlaegh in de ftadt vergeefs aenrechten? zoo vele voornaemfte jongelingen ter helle fturen? Ghy fuffaerts, erbarmt u des volcks, nochte fchaemt ghy u niet voor den grooten Eneas, het ongeluckige vaderlant, en d oude Goden? Zy door deze woorden verhit, worden gefterckt, en houden ftant met eenen dicken troep. Turnus allengs aen 't wijcken, en zich naer den ftroom te begeven, en dien oort, die van den vliet omringt wort. De Frygianen vallen met een groot geroep des te heftiger op hem aen, en verzamelen te hoop. Gelijck een wreede leeuw van verwoede jagers en hun geweer benaeuwt, door verbaeftheit fel en leelijck grimt, te rugge deift, en van gramfchap en moedigheit niet wijcken kan, nochte maghtigh is, al wil hy fchoon, door den drang en het fpits hene te ftreven: niet anders zette Turnus al twijfelende zijn voetftappen achterwaert, zonder zich te verhaeften, en zijn gemoet walt op van toorne. Ja hy had toen tweewerf midden onder zijn vyanden toegezet; oock tweewerf hun deizende troepen langs de muren op de vlught gebroght: maer het ganfche leger drong haeftigh te zamen; en Juno, Saturnus dochter, durf hem geene krachten meer byzetten: want Jupiter zondt Iris uit den hemel door de lucht met eenen verdrietigen laft aen zijne zufter, ten zy Turnus de hooge veften der Trojanen ruime. Weshalve de jongelingk alleen niet maghtigh is met zijnen beuckelaer en vuift tegens hen allen te beftaen; zoo wort hy aller wegen befchoten en overvallen: de helm klinckt gedurigh om den flaep van zijn hooft: het vafte koper zwicht voor de keien: de kam wort van 't hooft gekloncken, en de fchilt kan het flaen en fchieten niet verduren. De Trojanen, en blixemende Mneftheus zelf drijven zonder ophouden hem fpeeren toe. Toen brack hem, die geenen adem koft fcheppen, over al zijn lichaem het zweet uit, dat gelijck modderigh water afliep, en hy flaeuw van vermoeitheit naer zijnen adem hijgende, endelijck met zijn volle ruftinge fteil in den ftroom fprong, die hem in zijn blonde wielinge ontfingk, door den zachten vloet henedroegh, het bloet affpoelde, en vrolijck zijnen fpitsbroederen wederleverde.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Terwijl Eneas van der hant om hulp uit is, zent Iuno Iris naer Turnus, en rockent hem op. — Turnus zich op den toght gevende, munt boven anderen uit, gelijck de waſſende Ganges, of overvloejende Nijl. — De Trojanen hem vernemende, zetten zich ſchrap om weer te bieden. — Turnus begeeft zich vooruit, dicht onder de ſtadt, en doorſnuffelt alle toegangen, gelijck de wolf den ſchaepſtal beloert: endelijck ſmijt hy den brant in de ſchepen. — De Poeet roept de Zanggodinnen aen, op datze hem ontvouwen, wat Godt de ſchepen redde. — Cybele badt eertijts Iupijn om de behoudenis derzelve: hy beloofdeze in Zeegodinnen te veranderen, gelijck Nereus dochters; waerom Cybele nu de ſchepen in Zeenymfen verkeerde. — Turnus beduit dit averechts, en moedight zijne ſoldaten om het leger aen te grijpen: ondertuſſchen zet hy ſchiltwacht uit, tegens de ſtadt. — De Trojanen houden wacht, en ruſten zich toe. — Niſus ontdeckt zijn voornemen aen Euryalus. — Euryalus belght zich des, en wil met hem trecken. — Niſus ontſchuldight zich hier over, doch te vergeefs, dies gaenze te gelijck hunnen dienſt aenbieden. — Niſus voert het woort: Alethes danckt hier over de Goden, en belooft hun rijcke vergeldinge: Askaen bezegelt dit. — Euryalus belooft hem getrouwicheit, en beveelt zijn oude moeder in 's Princen hoede. — Men begiftight hun beide, en geleitze naer buiten. — Zy ſpoeden naer het leger: Niſus wil 'er op aen vallen, en beveelt Euryalus de wacht. — Hy rant Koningk Rhamnetes aen, en zijnen ſtoet, gelijck een nuchteren leeuw den ſchaepſtal; oock helpt 'er Euryalus menigen om het leven, tot dat Niſus hem ſtuit, en met zijnen macker ten leger uitſtrijckt. Middelerwijl bejegent Volſcens dit paer, het welck boſchwaert in vlught, daer Niſus ontſlipt, Euryalus miſt, en te rugge keerende, hem in 's vyants handen vervallen ziet: dies hy zich ſchrap zet, en onder den hoop ſchiet. — Volſcens, vol wraecks, vaert hierom Euryalus toe, dies Niſus, voor den dagh komende, zijnen macker ontſchuldight, zich zelven beſchuldight; doch Euryalus kleeft 'er en leit gelijck een bloem door den ploegh afgeſneden, of mankop, dat zijn hooft laet hangen. — Niſus vlieght Volſcens toe, houwt hem neder, en ſterft op zijnen macker. — De dichter belooft hun eenen eeuwigen naem. — Toen de dagh op quam dringen ſtackmen Niſus en Euryalus hoofden op ſpietſen. — d'Eneadynen vernemen dit, oock Euryalus moeder, die valt aen 't misbaer en klagen. — Volſcen en Rutulen beſtormen den wal: de Trojanen verweeren zich. — De Dichter roept Kalliope aen, op datze hem dit gevecht ontvouwe. — Turnus ſlingert met vierwerck den toren in brant. — Helenor vlieght onder den vyant, om te ſterven; gelijck een wilt dier onder de jagers. — Lykus pooght t'ontglippen, doch Turnus vat hem, gelijck d'arent eenen haes of zwaen; of de wolf een lam. — D'een wil de graften dempen, d'ander belet dit, en men vecht vreeſſelijck van wederzijde. — Askaen deed hier zijn eerſte proef, en doorſchoot Numaen, waer op Apollo Iulus zijn geluck voorſpelde; en riet het gevecht te ſtaken. — Hier na nam de ſtrijt zoo heftigh toe, gelijck een felle ſtortregen en hagelbuy. — Pandarus en Bitias zetten de poort open, en zijn zoo hoogh, gelijck een paer eicken. — De Rutulers berſten 'er op in, Turnus ſchiet derwaert, velt Antifates, Merops, Erymanth, Afidnus, oock Bitias, met eenen ſchacht, die, gelijk een blixem uit een blijde, aendrong, en eenen ſlagh gaf, gelijck een ſteenen hooft, te Bajen op het ſtrant, inſtort. — Pandarus ſluit de poort, zijn eigen volck buiten, en vele Rutulen en Turnus zelf binnen, gelijck een tiger onder het vee. — De Trojanen kennen hem, en wijcken: Turnus achter hen her. — De Trojaenſche Overſten komen by een: zoo begint men ſtant te houden: Turnus naer den ſtroom te deinzen; gelijck een benaeude leeuw: en van allen kanten aengevochten, loopt hem het zweet, gelijck modderigh water, af: hy ſpringt in den ſtroom, en zwemt behouden over.

HET TIENDE BOECK.

INHOUDT.

Iupiter den Raet der Goden verdaghvaerdende, vermaentze tot eendraght en vrede. Venus beklaeght zich daer over der Trojanen gevaer, en Iunoos onblufchbaren haet, en verzoeckt endelijck eenige ruft, na zoo vele jammeren: Iuno, in het tegendeel, leit al de fchult der rampen op de Trojanen, als eerfte berockenaers des krijghs, ja wijt dit Venus zelve: weshalve men vruchteloos 't gefchil zoeckt te beflechten. Iupiter ziende geen einde van 't krackeel, verzekert haer (om gemalin nochte dochter te quetfen) dat hy geene zijde zal kiezen, maer naer zijne rechtvaerdigheit alles aen 't nootlot opdragen. Ondertuffchen hervatten de Rutulen met alle maght den ftorm, die met geen mindere kloeckhartigheit van den belegerden afgeflagen wort. Terwijl dit in Latium gebeurt, en Eneas zijne zaken in Hetrurie naer zijnen wenfch befchickt, en veler volcken byftant op zijn zijde gewonnen heeft, keert de zelve met een vloot van dertigh fchepen weder, daer hem de Zeejoffers, onlangs uit fchepen in die gedaente verandert, bejegenen, die hem 't verlies zijner fchepen en zijn volcks gevaer verkuntfchappen. Hier na voortreizende zoo zet hy, in 's vyants gezicht, zijn heirkracht op lant, dies de Rutulen den ftorm ftaecken, en zich naer den oever gevende, den vyant het landen poogen te beletten. Men vecht met overgroot verlies van wederzijde: en Pallas vele vyanden nederhouwende, wort endelijck van Turnus gevelt. Eneas, van zijne doot verkuntfchapt, vereert zijnen vrient met een lijckofferhande van eenen geweldigen hoop Rutulen: en Askaen ten leger uitvallende, ftiert zijnen vader een deel volcks te hulp: dies Iuno, outftelt, en om haren Turnus bekommert, hem, met Iupijns verlof, uit het tegenwoordige gevaer ruckt, door een fchijnbeelt van Eneas, het welck hy tot in een fchip toe vervolghde, dat van Iuno ontmaert, door onweer naer het naefte ftrant van Ardea toedreef. Mezentius ondertuffchen, zich op Iupijns raet, in den flagh gevende, verflaet Trojanen en Hetrufcen by menighte, tot dat Eneas hem met eenen fchicht treft, en hy, van zijnen zoon Laufus befchut, ongaerne uit den ftrijt wijckt, om zijn wonde te verbinden. Laufus, middelerwijl poogende zijn vaders leet te wreken, wort van Eneas nedergeleit, 't welck Mezentius met droefheit vernemende, weder te paerde in den flagh jaeght, daer hy, zijn zoons doot willende wreken, door de zelve hant omkomt.

De Hemelraet vergaert: Iupijn beflecht den twift.
De Rutuler [1]) beftormt de Prygiaenfche wallen;

1) *De Rutuler:* uit de plaatfing van dit woord blijkt, dat Vondel de derde fylbe van *Rutuler* als lang aanmerkte (ongeveer als ftond er *Rutulier*); althans de *e* niet toonloos liet.

Doch door Eneas komſt wort dezen ſtorm geſliſt,
En 't velt met doôn gedeckt; daer Pallas komt te vallen
Voor Turnus, uit den ſtrijt door Iuno wechgeruckt.
De doot van Pallas wort aen Lauſus ſtracks gewroken,
Die het bebloede zant met zijn doot lichaem druckt;
Dat treft Mezentius, zoo dra het wort geroken:
En, hoe gewont hy is, ontmoet Eneas hant,
Die leit den vader flucks, by zijnen zoon, in 't zant.

ONDERTUSSCHEN wort het almaghtige hof des hemels opengezet, en de vader der Goden en Koningk der menſchen verdaghvaert den Raet in het ſtarlichte geſtoelte om hoogh, van waer hy het Dardaenſche heirleger en Latijnſche volck aenſchouwt. Zy vergaderen te zamen in 't gewelf, van wederzijde ontſloten; Jupiter heft eerſt aen: grootmaghtige Hemelheeren, waerom verandert ghy van opzet, en twiſt onderlinge zoo wrevelmoedigh? Ick had Italie verboden den Teukren te beoorlogen. Waerom twiſt ghy tegens mijn verbodt? Wat vrees port elck de wapens van zijne party te ſtijven, en zich met den degen af te matten? Namaels zal 'er (verhaeſt u niet) een tijt komen, om rechtvaerdigh den oorloogh te voeren; wanneer het wreede Karthago door d'Alpes inboorende, den Roomſchen floten tot een geweldige afbreuck zal opkomen: dan wil het vry ſtaen om ſtrijt elckandere vyantſchap te dragen, t'ontzeggen, te plonderen: nu houdt gemack, weeſt vrolijck, en verdraeght u onderling. Zoo ſprack Jupiter in het kort: maer de ſchoone Venus hadd'er weinigh tegen: o vader, o eeuwigh gezaghhebber over Goden en menſchen (want wien kunnen wy anders nu om hulp aenroepen) ziet ghy niet hoe de Rutulers braveeren, en Turnus heerlijck te paerde gezeten, midden onder het heir rijdt, en op zijn zeeghaftigheit opgeblazen, daer heneſtreeft? Men laet nu de Teukren binnen beſlote wallen niet met vrede; ja zelf binnen de poorten veſten en muren wordenze bevochten, en de graften loopen over van bloet: Eneas des onbewuſt, is van der hant. Zult ghy nimmermeer gedoogen, datze eens van belegh verlicht worden? De vyant met noch een ander heirleger dreight wederom het herboren Troje; en Tydeus zoon uit Etolie ſtaet weder van Arpen tegens de Frygianen op: ick geloof voorwaer zy zullen my oock te keer gaen: en ick, uwe dochter, moet met de wapenen der

ſterflijcke menſchen noch geplaeght worden. Indien de Trojanen, zonder uw benoegen, en uwe Godtheit ten wederwille, naer Italie trocken; zy boeten 't: zy voeren 't zonder u uit; maer volghdenze den laſt en d'antwoorden, hun van zoo vele Goden en Geeſten gegeven; hoe kan dan iemant uw gebodt veranderen? of ons een nieuw nootlot ſmeden? wat wil ick ophalen het verbranden der vlote op Eryx kuſten? of de bulderende buien, door den Koningk der winden, in Eolie opgeweckt? of het afvaerdigen van Iris uit de wolcken? Nu ruitze oock de geeſten uit de hel (dit erfdeel der gedeelde weerelt was noch ongemoeit gebleven) tegens hen op: en Alekto ſchichtigh naer boven toegeſtiert, loopt midden door d'Italiaenſche ſteden ſpoocken. Ick ben nu om de heerſchappy niet langer begaen: wy hoopten hier op, toen 'er kans was: laet het vry winnen, dien ghy het gunt. Is 'er geen lantſchap, het welck den Trojanen van uwe ſtraffe gemalinne gegunt wort; zoo bidde ick u, o vader, door den ſmoockenden ondergangk van 't omgekeerde Troje, laet het my geoorlooft zijn Askaen, behouden 's lijfs, uit den oorloogh elders te verzenden: laet het my geoorlooft zijn mijnen neef te bergen. Eneas werde vry in onbekende wateren omgeſolt, en drijve hene op genade van de Fortuin, waer het haer believe, als ick ſlechts zijnen zoon beſchutte, en uit dien vervloeckten ſtrijt rucke. Ick bezit Amathus, het hooge Paphos, Cythere en het hof van Idalie: laet Askaen de wapens nederleggen en hier zijn leven onvermaert overbrengen: laet vry Karthagoos geweldige heerſchappy Auſonie op den hals blijven leggen; zoo zullen de Tyriſche ſteden van dien kant geenen laſt lijden. Wat baet het de krijghspeſt t'ontglippen? en zoo veel gevaer en bitterheit, te water en te lande, te verzwelgen; terwijl de Teukren Latium en het herbouwde Pergamum zoecken? lagenze niet nutter in de jongſte aſſche hunnes vaderlants, op den gront, daer Troje geſtaen heeft? O vader, ick bidde u, lever den ellendigen Teukren Xanthus en Simois weder, en gun hun, datze noch eens door 't ongeval van Ilium mogen rollen en ſollen. Toen borſt de Koningklijcke Juno aldus heftigh en razende uit: waerom dwingt ghy my, zoo geneight tot zwijgen, uit te varen, en mijn heimelijck verdriet t'openbaren? Heeft iemant van de Goden of menſchen Eneas geperſt in oorloge te vervallen, of zich neffens Koningk Latinus als vyant te dragen? Hy zocht Italie door ingeven van het nootlot, en door aendrift en profecye der razende maeght Kaſſandre: het zy zoo: maenden wy hem aen, om buiten 't leger te reizen? of zijn leven den wint te betrouwen? of een kint d'oorlooghskans en wallen

te bevelen? of geruſte volcken, of Turnus bontgenootſchap met de Tyrrhenen te ſteuren? Wat Godt, wat ſtraffe Juno broghten hem in dit gevaer? Waer was Juno toen? of Iris uit de wolcken gezonden? Het paſt niet dat het opwaſſende Troje Italie in brant zette; en Turnus, die Pilumnus [1]) voor zijnen grootvader, en Godin Venilie [2]) voor zijne moeder rekent, op den bodem zijnes vaderlants ledigh zitte. Waerom ſteecken de Trojaenſche geweldenaers Latium in brant? Waerom bezwarenze uitheemſche landen met hun juck, en gaen met den roof ſtrijcken? Waerom dwingenze de ſchoonvaders, en rucken d'ondertrouwde uit hun liefs ſchoot? Waerom biddenze met den olijftack in de hant om pais, en voorzien hun ſchepen van wapenen? Ghy vermooght Eneas uit der Grajen handen te rucken; hem met nevel en ydele lucht te bedecken, en zijn ſchepen in Zeenymfen te veranderen: ons in het tegendeel zal 't ongeoorlooft zijn den Rutulen wat te helpen? Eneas des onbewuſt, is van der hant: hy blijve, des onbewuſt, van der hant. Ghy bezit Pafos, Idalie, en het hooge Cythere: waerom terght ghy kittelooригen, en een ſtadt, die van oorlogen zwanger gaet? Poogen wy u den vlotten ſtaet van Frygie in den gront te duwen? Doen wy dat, of zy, die d'ellendige Trojanen den Achiven op het lijf ſchon? [3]) Wat was d'oirzaeck, dat Europe en Aſie tot de wapens quamen, en om het ſchaecken van een vrouw het verbont braecken? Overweldighde de Dardaenſche overſpeelder Sparte onder mijn beleit? of beſtelde ick hem wapens, of ſtoockte dien krijgh door den Minnegodt? Toen had ghy behooren voor den uwen te vreezen: nu zijt ghy te ſpade met onbillijcke klaghten op, en krackeelt reis op reis te vergeefs. Aldus dong Juno, en alle Hemelheeren gedeelt, morden en mompelden onderling: gelijck men de koelte eerſt in de boſſchen hoort ruiſſchen, en al morrende heimelijck komen aenwentelen; een teken voor den zeeman, dat 'er ſtorm en onweer op handen is. Toen begoſt d'almaghtige vader, by wien 't opperſte gezagh beſtaet, aldus: en het hooge hof der Goden zweegh ſtil, zoo ras hy ſprack; d'aertbodem ſidderde, en de ruime hemel gaf gehoor: toen gingen de winden leggen, en de zee hielt hare golven in ſtilte: luiſtert toe, en neemt mijne rede wel in. Naerdien het onmogelijck is d'Auſoniſchen met de Teukren te vereenigen, en uwe tweedraght geen einde neemt, zoo zal ick, zonder zijde te dragen, aenzien wat fortuin, wat kans een ieder heden hebbe; hy zy dan

1) *Pilumnus*: deze was, volgends de fabel, de uitvinder van het malen en werd door de bakkers als een God vereerd. Zijn broeder Picumnus was niet minder knap, en vond de kunst uit, om de landeryen te bemesten.

2) *Venilie*: een nymf, zuster van Amate.

3) *Op het lijf ſchon*: min juist, voor „in de hand gaf, onderwierp."

Trojaen, of Rutuler: het zy dat het veltleger van Troje door het nootlot der Italianen belegert blijve; het zy dat de Trojanen door misverftant, en averechtfe beduidingen in Italie belandden; ick fpreeck de Rutulen niet vry: een iegelijck wil 't geluck of ongeluck van zijn aengevangen werck wel t'huis komen; Koningk Jupiter is elck even na; d'uitkomft ftaet aen 't nootlot. Dit bezwoer hy by de ftroomen en oevers en zwarte kolcken zijnes Stygifchen broeders, die van peck barnen, en de ganfche Olymp daverde door het knicken van zijn hooft. Hier mede floot Jupiter zijn rede; daer na rees hy uit zijnen gouden ftoel overendt; de Hemelheeren geleidden hem in 't midden tot aen zijnen drempel.

De Rutulen middelerwijl gaen rontom alle poorten hunnen gangk met nederhouwen, en brandtuigh naer de veften te worpen: en de keurbende der Eneadijnen blijft binnen de wallen belegert, zonder eenige hoop van uitvlught. D'ellendigen ftaen te vergeefs op de hooge wachttorens, en houden flechts hier en daer in 't ront de muren bezet. Vooraen in het fpits ftonden Imbrafus zoon, Iafius, Icetaons zoon, Thymetes, twee Affarakuffen, Tybris, d'oude man, en Kaftor: Sarpedons gebroeders alle beide, Klarus, en Hemon vergezelfchappen hen, uit het edele Lycie. Akmon van Lyrnes [1]), niet korter [2]) dan zijn vader Klytius, en zijn broeder Mneftheus, komt geladen met eenen geweldigen fteen, geen klein gedeelte van eenen bergh, en zoo zwaer als hy met al zijn maght torffen kan. D'Italianen vechten met fchichten; de Trojanen verdadigen zich met fteenen: d'een flingert vierwerck; d'ander zet den pijl op den pees. Het Dardaenfche kint [3]), waer voor Venus met recht zorge draeght, ftont zelf midden onder hen, met zijn hooft bloot, en zonder helm; en blonck zoo fchoon, gelijck een gefteente in root gout gezet, dat men om den hals, of op het hair draeght: of gelijck yvoir, kunftigh in bofchboomen hout, of Oricifch terebynth [4]) ingeleit, plaght te glimmen; de locken met fijn goutdraet opgeftrickt, zwieren over zijnen hals, zoo wit als melck. Oock zagen de manhaftige volcken Ismarus (een edelmoedige fpruit uit Meonifchen huize [5]) gefproten, daer men vette ackers bouwt, en Paktool het veltgewas vergult) met pijlen fchieten, en het riet met venijn wapenen. Oock was 'er Mneftheus, zoo hoogh in zijn wapen, overmits hy Turnus, 's daeghs te vore, ten

1) *Lyrnes:* een ftad van Frygiën, welke Achilles verwoestte, en waar hy Brizeïs uit roofde.

2) *Niet korter:* er ftaat in 't Lat.: *nec minor*, wat ik hier liever met „niet minder" zoû vertalen.

3) *Het Dardaenfche kint:* „Askaan."

4) *Oricifch terebynth:* Oricium was een zeehaven van Epirus, in de nabyheid waarvan donkerkleurige terebynthboomen groeiden.

5) *Uit Meonifchen huize:* Lydiën heette vroeger „Meoniën."

leger uitdreef; en Kapys, naer wien de ſtadt Kapue genoemt is. Terwijlze aldus vervaerlijck ſtreden, en hunne krachten tegens elckandere opzetten, doorſneet Eneas by midnacht het water: want van Evander ſcheidende, gingk hy in 't Hetruriſche leger by den Koningk, en meldde den Koningk zijnen naem en geſlacht; wat hy zocht, en mebroght; wat krijghsvolck Mezentius op zijne hant kreegh; hy berichtte hem van Turnus wrevelmoedigen aert; vermaende hem in te zien hoe luttel men op weereltſche zaken betrouwen magh; en hielt met een om byſtant aen. Tarchon vereenighde, zonder uitſtel, zijn maght met die van Eneas, en ſloot een verbont. Het Lydiſche volck gaet, nu de profecy en belofte uitgedient heeft, op het bevel der Goden, te ſchepe met de vloot, die den uitheemſchen Vorſt bevolen is. Eneas ſchip vaert vooruit, met de Frygiaenſche leeuwen onder het galioen gepaert: Ida, overaengenaem in 't oogh der Trojaenſche ballingen, ſtaet achter aen. Hier zit de groote Eneas, en overleit by zich zelven de hachelijcke uitkomſte der oorloge: en Pallas, dicht aen zijn ſlincke zijde, vraeght hem nu by wat ſtarren hy by doncker nacht voortzeilt; nu wat hy te water en te lande al overbroght.

O Godinnen, zet nu uwen Helikon [1]) open, en helpt my opzingen, wat benden Eneas ondertuſſchen van de Tuskaenſche grenzen vergezelſchappen, zijn ſchepen mannen, en te water gevoert worden. Vorſt Maſſikus doorſnijt de vlackte met zijnen koperen Tiger; een overſte over duizent jongelingen van Kluſium [2]), en Koſen [3]), en met pijlen en lichte pijlkokers en moortbogen gewapent. De forſſe Abas, van braef gewapent volck voorzien, vaert met den gulden Apollo, die heerlijck achter op ſtraelt. Zijn moeder Populonie gaf hem zeshondert jongelingen mede, alle bedreve oorlooghsgaſten: 't eilant Ilva [4]), moedigh op zijn onuitputbare yzermijnen, beſtelde hem noch driehondert koppen. Aſilas, de derde, der Goden en menſchen tolck [wien levervezels van 't offervee, wien het geſtarrente des hemels, en vogelezangk, en voorſpoock des blixems grondigh bekent zijn] ruckt duizent gaſten, een ſlaghorden dick en ſpits van ſpeeren, mede, en gebiet over hen, die van den Hetruriſchen bodem komen, uit de ſtadt, daer geſticht, van dit volck, uit Piſa by den Alfeus geſproten. D'overſchoone Aſtur, Aſtur die zich op zijn ros en geſchaeckeert harnas verlaet, volght hen met driehondert mannen, alle getrooſt het

1) *Helikon:* de berg Parnasſus had twee toppen, den Citheron, aan Bacchus, en den Helikon, aan Apollo en de Muzen gewijd.
2) *Kluſium:* de hoofdſtad van Etrurië.
3) *Koſen:* beter: *Coſa*, een ſtad in Etrurië.
4) *Ilva:* thands *Elba* genaamd.

leven by dien heer op te zetten, en die te Cere [1], en in Minions landen [2], en in 't oude Pyrgum [3] en ongezonde Graviske [4] t'huis zijn. O Cygnus, ghy vrome krijghsoverſte der Ligurianen, ick ga u niet voorby, nochte u, o Kupavo, met weinigen vergezelſchapt: uwe zwaneveders brageren op de kruin: uw geſlacht is van minne beſproken, en ghy voert de liverey van uwen veranderden vader: want men zeit, dat Cygnus zachte pluimen [terwijl hy, onder de populieren en ſchaduwe zijner zuſteren, uit rouwe over den beminden Faëton zong, en met zingen zijn bedruckte liefde vertrooſte] grijs wierden, hy d'aerde verliet, en vrolijck zingende. in de ſtarren voer. Zijn zoon, vergezelſchapt met ſcharen van zijns gelijcken, treckt onder de vloot den geweldigen Centaurus met riemen voort; die bruiſt door het water hene, en het hooft ſteil in de lucht opheffende, helt over den vliet, gelijck een vreeſſelijcke ſteenrots; en ploeght met zijn lange kiel de diepe zee. Oock voert Oknus [5] eenen troep van zijn vaderlijck geweſt; Oknus, een zoon van den Tuskaenſchen vliet, en Mantus de Waerzeghſter, en die u, o Mantua, aen muren en zijn moeders naem holp: Mantua rijck van voorouderen, maer niet alle uit eenerhande geſlacht. Het beſtaet uit volck in driederleie kluften [6] gedeelt: onder elcke kluft ſtaen vierderhande volcken. Het is 't hooft der volcken, en het Tuskaenſche bloet heeft 'er 't gezagh. Mezentius wapent 'er van dezen kant oock tegens zich zelven [7], vijfhondert, die door Mincius [uit Benakus [8], zijnen vader, geſproten, en van groen riet bedeckt] met een pijnhout te water voor den vyant geſtiert worden. Daer vaert de ſtercke Auletes hene, en houdt ſlagh met hondert boomen, dat het wadde van 't omgekeerde marmer ſchuimt. De vervaerlijcke Triton voert hem, en verſchrickt het meir met zijnen blaeuwen kinckhoren: zijn borſteligh voorhooft, daer hy zwemt, gelijckt een menſch tot de middel toe: de buick eindight in eenen walviſch: de baren ſchuimen en ruiſſchen tegens de borſt van het halve dier. Zoo vele uitgeleze oorlooghshoofden gingen in driemael tien ſchepen, tot onderſtant van Troje, en kloofden met den koperen voorſteven de zoute velden.

1) *Cere:* een voorname ſtad in Etruriën.
2) *Minions landen:* de Minio was een rivier in Etruriën.
3) *Pyrgum:* een ſterkte, beroemd vooral in den tijd. toen de Etruriërs ten zeeroof voeren.
4) *Graviske:* mede een plaats in Etruriën.
5) *Oknus:* in de Eklogen „Bianor" genoemd. Zie blz. 69.
6) *Driederleie kluften:* het woord *kluft* of *klucht* voor „troep, hoop," wordt nog altijd gebezigd in de aannemerstaal, wanneer het een afdeeling daglooners beteekent, onder een overman werkende; of in jagerstaal, wanneer er ſprake is van hoenders.
7) *Mezentius wapent 'er.... oock tegens zich zelven:* d. i.: hy dwingt ze door zijn geweldenaryen, de wapens op te vatten om hun haat aan hem te koelen."
8) *Benakus:* een meir, waaruit de Mincius voortſpruit, en dat daarom „zijn vader" genoemd wordt.

De dagh was nu geheel en al aen den hemel vertrocken, en de voetzame Febe [1]) by nacht op haren wagen omrijdende, ten halven wege gekomen, en Eneas zelf (want de zorge liet hem niet ruſten) te roer gezeten, ſtierde, en ſloegh de hant aen het zeil, als hem ten halve wege de rey zijner megenoten bejegende; alle Nymfen, door de goedertierenheit van Cybele uit ſchepen in Zeegodinnen en Nymfen verandert. Zoo vele kopere ſtevens, als 'er te vore aen den waterkant lagen, bezwommen en doorſneden gelijckerhant het water. Zy kennen den Koningk van verre, en omringen hem al danſſende. Cymodoceë, de welſprekenſte onder haer allen, hem van achter volgende, vat met de rechte hant den achterſteven, ſteeckt met den rugh te water uit, en roeit met de flincke hant in den ſtillen ſtroom. Daer na ſpreecktze hem, die nergens van weet, alzoo aen: Eneas, afkomſt der Goden, waeckt ghy niet? Waeck op, en vier den ſchoot. Wy zijn Zeenymfen, flus uwe ſchepen, gebouwt van pijnboomen, op Idaes heilige kruin gewaſſen. Toen de trouwelooze Rutuler met vier en zwaert ons haeſtigh aen boort quam, ruckten wy door dwangk de touwen in ſtucken, en zoecken u te water. De moeder zich onzer ontfermende, herſchiep ons in Godinnen, die onder water leven. Maer het kint Askaen, midden onder de wapens en het ſchrickelijck gevecht der Latijnen, wort binnen wallen en graften gehouden. D'Arkadiſche ruiter, bontgenoot van den ſtercken Hetruſch, genaeckt alreede ter beſtemde plaetſe. Turnus heeft vaſtelijck voorgenomen zijn ruitery tuſſchen beide in te legeren, en hun die voor de borſt te werpen, op datze zich niet met het leger vereenigen. Op op, beveel dat uwe mackers, zoo dra de dagh aenbreke, in 't harnas op ontboden werden, en taſt den ſcheutvryen beuckelaer aen, u van den Viergodt vereert, die zelf den rant vergulde. Morgen zal de zon [indien ghy mijne woorden niet in den windt ſlaet] geweldigh veel Rutulen, hoop by hoop, verſlagen zien. Zoo ſprackze, en duwde in 't ſcheiden met hare rechte hant, niet onervaren in 't varen [2]), het

1) *De voetzame Febe:* wel ſtaat er in 't Lat. *alma Phoebe,* en wel beteekent *almus* letterlijk: „voedend, voedſel verſchaffende," doch daar het woord meer algemeen als een *epitheton ornans* by alle Godinne-namen gelapt wordt, had het door den Vertaler gerust weggelaten, of door een meer pasſend vervangen kunnen worden, De *voedende* kracht der maan zoû — haar invloed op het rijpworden der druiven ter zijde gelaten — kunnen worden betwijfeld; — en *voedzaam* wordt in allen gevalle meer gebezigd van datgene, 't welk „tot voeding dient," of „zich eten laat."

2) *Niet onervaren in 't varen:* zoû Vondel zich hier door zijn liefhebbery voor woordſpelingen hebben laten medeſlepen? of zoû deze kakofonie hem ongemerkt zijn uit de pen gevloeid? — Wat er van zij, de vertaling is onjuist: er is hier minder ſprake van *varen,* dan van het „vooruit werken van een ſchip." Er ſtaat in 't Latijn:

Impulit altam
Haud ignara modi, puppim —

d. i. letterlijk: „zy gaf — en zy wist best op wat wijze dat geſchieden moest — een duw aan den hoogen achterſteven."

groote ſchip voort, dat het ſneller dan een ſchicht en pijl, zoo ſnel als de windt, door het water voortſtoof. Daer na geven d'andere Nymfen de ſchepen vaert en ſpoet. Zelf Anchiſes zoon, de Trojaen, des onbewuſt, zit verſtomt, nochtans ſchept hy moedt uit dit voorſpoock. Toen het hemelſche gewelf aenſchouwende, bad hy met weinige woorden: o goedertiere moeder der Goden, die ter harte treckt uwen bergh Ida, en uw torenrijcke ſtedekroon, en het paer gebreidelde leeuwen; o Godin [1]), nu treck ick ten oorloge, onder uw geleide; laet deze wichelery ons ten beſte gedyen, en begenadigh den Frygianen met uwe hulpe. Zoo ſprack hy: en ondertuſſchen quam de dagh met een rijp licht weder oprollen, en had den nacht alreede verjaeght. Voor eerſt kundight hy zijnen gezellen aen, datze elck hunne ſtandaerden volgen, zich wapenen, en ten ſtrijt bereiden. En nu op het hooge achterkaſteel ſtaende, krijght hy de Trojanen en zijn leger in 't gezicht: daer na ſtack hy hun met zijnen ſlincken arm den blaeckenden beuckelaer toe; waer op de Dardanen van de muren een geſchrey tot aen de ſtarren opheffen, en hoop en moedt ſcheppen om te vechten. Zy worpen met ſchichten in de lucht, die vliegen, gelijck Strymonſche kranen, die om hoogh uit de wolcken een teken geven, eerze met een geſchal, en vrolijck geluit, door de lucht zwemmende, uit den Zuiden vlughten. Maer dit ſcheen den Rutuliſchen Koningk en Auſoniſchen Overſten een groot wonder; tot datze te rugge de ſchepen naer den oever zagen wederkeeren, en de geheele vlackte met vloten naer hen toezacken. De top des helms flickert op het hooft, en de kam op de kruin geeft eenen glans van zich, en de gulde vlam des beuckelaers braeckt vervaerlijck vier: gelijck by helder nacht de ſtaertſtarren, of brandende Hontſtar zoo root zien als bloet, dat wel ſchrickelijck ſtaet: de Hontſtar opkomende, plaeght de krancke en ſterflijcke menſchen met hitte, en koortſen, en bedroeft het aenzicht des hemels met haer rampzaligh licht. De ſtoute Turnus liet den moedt niet zincken, om hun, die vaſt aenquamen, den oever t'onderſcheppen, en hen van lant af te drijven: oock geeft hy den zijnen moedt door zijne aenmaningen, en prickeltze aen: O mannen nu hebt ghy uwen vyant in uwe handen, en kunt hem vernielen, gelijck ghy dickwils wenſchte. Nu dencke elck om zijn huisvrouw en huisgezin: nu ſtelt u voor oogen den lof en de groote daden uwer vaderen: laet ons eerſt hun aen het water te gemoet loopen, terwijlze ſidderen, en de voeten in het uittreden noch ſlibberen: Fortuin helpt de ſtouten. Zoo ſpreeckt hy,

1) *o Godin:* altijd „Cybele."

en leit by zich over, wie hy met zich tegens hen aen wil voeren; oock wien hy de belegerde muren magh betrouwen. Middelerwijl zet Eneas zijn mackers uit de groote fchepen, langs de valreepen, op lant. Velen namen den weerloop van een flechte zee waters waer [1]), en gaven zich met eenen ſprong op de platen: anderen liepen langs de riemen over. Tarchon (lettende waer d'oever ſchoon was, geene plaeten lagen, en geen water ruifchte, nochte barrende; en waer de zee onbehindert met den waſſenden vloet aenſpoelde) keerde haestigh den boegh derwaert, en badt de mackers aldus: nu, o mijn fluckfe gaſten, valt met maght aen de riemen: zet aen, leght aen met de ſchepen: loopt met de fnuiten een ſtuck in 's vyants wal, dat het ſteecke. Ick ſchroom niet in zulck een haven fchipbreuck te lijden, als men flechts eens magh belanden. Zoo ſprack Tarchon, en de maets aen de riemen vallende, zetten met den boegh op den Latijnfchen bodem aen, dat het ſchuimde, de fnuiten de drooghte vatten, en alle kielen onbefchadight vaſt zaten, behalve Tarchons fchip: want terwijl het op den uitſtekenden bult van een banck hangen bleef, tegens het zant aenſtiet, lang in twijffel verlet wiert, en den ſtroom ſtuitte, zoo ſloopte het [2]), en zette de mannen midden in 't water, daer gebroke riemen en driftige doſten hen belemmerden, en het ebbe des ſtrooms te gelijck de voeten aen het flibberen holp. Turnus flofte nochte fammelde niet langer, maer ruckte fel met al zijn heirkracht tegens de Teukren aen, en hielt ſtant op den oever, recht tegens hen over. Zy blazen den aentoght. Eneas rant eerſt d'ackerbenden [3]) aen, tot een geluckigh voorteken des ſtrijts, en velde de Latijnen, toen Theron verſlagen lagh, die de treffelijckſte van allen, Eneas eerſt zocht: dezen hieuw hy met zijn zwaert door koperen rondas en goude wapenrock in zijn zijde. Hier na treft hy Lykas, die uit zijn moeders doot lichaem gefneden, en het mes zoo vroegh ontglippende, Febus toegeheilight wert. Niet wijdt van hier broght hy den ſtercken Cyſſeus om hals, en den groflijvigen Gyas, die met hun knodſen geheele troepen matſten [4]). Herkules geweer nochte de ſtercke vuiſten baetten hun niet; nochte zijn vader Melampus, die Alcides reisgenoot was, zoo lang d'aerde hem werck genoegh berockende. Ziet terwijl Faro met bulderen niet dede dan wintbreken, dreef hy hem eenen fchicht toe, die in den mont des bulderaers ſteken bleef. Ghy oock, o ongeluckige Cydon, terwijl ghy

1) *Velen namen den weerloop van een flechte zee waters waer:* d. i.: „velen maakten gebruik van de gelegenheid, dat het water ondiep en vlak was."
2) *Zoo ſloopte het* voor „zoo ſpleet het, floeg het uiteen." *Sloopen* wordt hier onz. gebezigd.
3) *d'Ackerbenden:* d. i.: „de benden akkerlieden."
4) *Matſten:* als meermalen, voor „nederhieuwen."

Klytius, uw eerſt evermaeck, volght, op wiens kaecken de blonde baert eerſt uitloopt, waert door de hant des Dardaners neergehouwen; en zoudt 'er [zonder meer om de minne der jongelingen, die u altijt beving, te peinzen] deerlijck toe leggen, 't en ware de bende der gebroederen u te gemoet komende, had beſtuwt. Deze, d'afkomſt, van Forkus, zeven in getale, worpen zeven ſchichten, die ten deele vergeefs op helm en beuckelaer afſtuiten: de goedertiere Venus keert 'er een deel af, die ſlechts zijn lichaem ſchrabben, en Eneas ſpreeckt den getrouwen Achates aen: breng ſlechts ſchichten aen [mijn hant ſchoot 'er op den Rutulen niet eenen te vergeefs] die op de velden van Ilium de Grajen in 't lijf ſtaecken. Toen greep hy een groote ſpeer, en ſmeet: zy vloogh, en ſloegh door Meons koperen beuckelaer en pantſer hem met een de borſt in ſtucken. Alkanor, de broeder, quam hem te hulp, en onderſtutte zijnen broeder in 't vallen met de rechte hant. Stracks komt 'er een ſpeer door Alkanors arm gevlogen, die al bebloet haren gangk gaet, en zijne hant blijft, gelijck verſtorven, by zijn lijf neêrhangen. Numitor, den ſchicht toen uit zijn anderen broeders lichaem ruckende, ſchoot naer Eneas, doch koſt hem niet wonden, en hy ſchrabde met de ſpeer ſlechts de heup van den grooten Achates. Lauſus, noch jongk en friſch van leden, en moedigh op zijn Kurien, komt 'er by, en treft Dryope [1]) zwaerlijck van verre met zijn ſtijve ſpeer, onder de kin, door de keel, en beneemt hem, die noch ſprack, leven en ſpraeck al t'effens, zoo dat hy op zijn voorhooft tegens d'aerde aenploffende, het dicke bloet ten monde uitbraeckte. Lauſus velde noch door verſcheide toevallen drie Thracianen, van het volck, dat heel hoogh Noortwaert woont; en drie zoons van hunnen vader Idas, van den bergh Ismarus, hun vaderlant, herwaert gezonden. Hier op quamen Haleſus, en d'Aurunkaenſche troepen aengeronnen: Meſſapus, Neptuins afkomſt, met zijn brave ruitery quam oock herwaert aenſtooten. Nu poogen deze, nu die elckandere te verdrijven: men vecht zelf op de grens van Auſonie. Gelijck ſtormwinden, aen de ruime lucht in krackeel gerakende, den ſtrijt met een gelijcke maght en gramſchap aenheffen, en zy zelfs nochte wolcken nochte zeebaren elckandere onderling wijcken willen, en de ſlagh lang in twijfel hangt, terwijlze alle tegens een gekant ſtaen: niet anders rennen Trojaenſche heirſpitſen en Latijnſche heirſpitſen tegens een, zetten voet by voet, en man tegens man op. Maer toen Pallas, aen eenen anderen oort, d'Arkadiſche benden, niet gewoon te vechten, den Latijnen, die achter hen her waren

1) *Dryope:* beter: *Dryops.* — *Dryope* is de vrouwelijke vorm.

(daer eertijts een vliet den gront wijdt en breet met ronde keien beſpreide, en 't geboomte langs d'oevers uitruckte) zagh den rugh bieden; naerdien de verwilderde aert der plaetſe hen riedt van de paerden af te zitten; zoo ontvonckte hy [het welck in noot en verlegenheit noch d'eenige middel is] hun ſtrijtbaer hart, nu door ſmeecken, dan door bittere woorden: mijn ſpitsbroeders, waer vliedt ghy hene? Ick bidde u, om u zelfs en uwe vrome daden, om den naem van Vorſt Evander, en zijn uitgevoerde toghten, en mijn fortuin, die nu op den roem des vaderlants vlamt; houdt toch ſtant. Men moet met den ſtalen degen door den vyant henebrekende, zich den wegh banen, daer die drang van mannen allerdichtſt op ons aenperſt: het hooghhartige vaderlant eiſcht u en Pallas, den Overſte, weder herwaert op. Geene Goden beſtoken ons; zy hebben zoo wel een lijf te verliezen als wy; wy hebben zoo wel handen, en zijn zoo ſterck als zy. Ziet, wy worden van den grooten hinderbeer der zee beſloten [1]): de vlught te lande is ons al benomen: of willen wy door zee naer Troje toe tyen? Zoo ſpreeckt hy, en borſt midden onder den vyant in. Hier bejegent hem Lagus eerſt, door aendrift van zijn dwers nootlot. Terwijl dees eenen zwaerwightigen ſteen van den gront afruckte, dreef Pallas hem eenen ſnorrenden ſchicht midden in het ruggebeen, daer de ribben vaſt zijn, dat de ſpeer hecht in het been ſteken bleef. Hisbon raeckte Pallas, die nederbuckte, om den ſchicht uit te trecken, niet van boven, gelijck zijne hoop was: want terwijl Hisbon, om zijn diſchgenoots wreede doot razende, en niet op zijn hoede, toeſchoot, zoo trof Pallas hem te vore, en duwde het lemmer in d'opgeblaze long. Hier na rande hy Helenus aen, en Anchemolus [2]), die uit Rhetus ouden ſtam geſproten, zijn ſtiefmoeders bedde derf ſchoffeeren. Ghy tweelingen, Daucias en Thymber, Larus afkomſt, elckandere zoo gelijck van aenzicht, dat uwe ouders u (een aengename dolinge voor hen) niet konden onderſcheiden, quaemt oock op den Rutuliſchen acker te ſneuvelen. Maer nu teeckende Pallas u al te hardt: want Evanders kling nam, o Thymber, u het hooft wech, en, o Daucias, Larus zoon, uw afgehouwe rechte hant zoeckt naer u, en de half doode vingers lillen, en taſten noch naer het zwaert. Droefheit en ſchaemte, onder een gemengt, wapenden d'Arkaders op het aenmanen dezes mans tegen den vyant, toenze

1) *Wy worden van den grooten hinderbeer der zee beſloten:* d. i.: „wy hebben de zee in den rug."
2) *Anchemolus, die* enz. Uit Aviënus leeren wy, wat Virgilius ons niet verhaalt, dat Rhetus, Koning der Marrhubiën in Italiën was, en in tweede huwelijk zekere Kasperia tot vrouw genomen had, welke hy aan zijn zoon Anchemolus had ontvrijd. Deze gebeurtenis belette den jongeling niet, zijn vryaadje door te zetten; doch zijn al te groote gemeenzaamheid met zijn ſtiefmoeder werd door zijn vader ontdekt: en uit vrees voor ſtraf was Anchemolus naer Daunus gevlucht en in dienst van Turnus getreden.

zijn doorluchtige daden zagen. Daer na doorſtack Pallas Rheteus, die hem met den wagen en twee paerden voorby reedt, en zoo veel uitſtels kreegh Ilus noch: want hy had Ilus van verre met maght een ſpeer toegeſchoten, die van Rheteus, midden in hare vlught, onderſchept wiert, terwijl hy, o beſte Teuthras voor u en uwen broeder wechvloot; en van den wagen half doot aftuimelende, op den Rutuliſchen bodem met zijne hielen ſpartelde. En gelijck de huisman in den gewenſchten zomertijt, als de wint opſteeckt, het boſch in lichten brant zet, en de geweldige vlam het hout in het midden haeſtigh aengrijpende, zich te gelijck wijt en zijdt uitbreit: terwijl d'ackerman, hier van meeſter geworden, en neergezeten, het vier vaſt lustigh ziet voortſlaen: niet anders ſluit al de maght der mackeren zich dicht in een, om u, o Pallas, te helpen. Maer Haleſus, fors in den oorloogh, ſtreeft, onder de beſchuttinge van zijn beuckelaer en zwaert, tegens den vyant aen. Hy verſlaet Ladon, Feres, en Demodokus, en berooft met zijnen ſchitterenden degen Strymonius de rechte hant, toen hy naer zijnen ſtrot taſte. Hy klinckt Thoas met eenen ſteen voor den kop, dat het beckeneel, met bloedigh brein gemengt, daer hene ſpat. Haleſus vader, zijn zoons nootlot ſpellende, verſtack hem in de boſſchen: toen nu d'oude man zijn oogen onder de grijze winckbraeuwen loock, ſloegen de Schickgodinnen haer handen aen den zoon, en heilighden aen Evanders geweer hem op, die van Pallas, na dit gebedt, gezocht wert: o vader Tyber, verleen nu dit ſtalen punt, waer mede ick mick, geluck en vaert, om den onverſaeghden Haleſus recht door de borſt te varen: ick zal zijne wapens en plonderaedje aen uwe eick ophangen. De Godt verhoorde die woorden, terwijl Haleſus Imaon beſchutte: en d'ongeluckige zijn wapenlooze borſt voor den Arkadiſchen ſchicht bloot gaf. Maer Lauſus, alleen zoo maghtigh, als een groote hoop krijghsvolx, niet lijdende dat zijne troepen om de neêrlaegh van zoo groot een' man verſuften, holp eerſt Abas, die alleen den vyant ſtaende hielt, en tegenhielt, om hals, toen hy hem bejegende. Hier blijven Arkaders en Hetruſchen, en Teukren, der Griecken handen ontworſtelt. De benden horten tegens een, met gelijcke krachten en Overſten. D'achterſten verdicken de heirſpitſen, en de drang verbiet geweer en handen te reppen. Aen dezen kant dringt en drijft 'er Pallas op in: Lauſus in het tegendeel aen den anderen kant; en zy verſchillen luttel in jaren, en zijn ſchoon van leeſt; doch Fortuin weigerde hun den wedertoght naer het vaderlant: nochtans leedt de groote hemelvooght niet, datze zelfs elckandere aenrandden. De doot is hun ſlus,

onder eenen grooter vyant, befchoren. Ondertuffchen vermaende de zorghvuldige zufter [1]) Turnus, die op zijnen fnellen wagen midden onder de benden reedt, Laufus t'ontzetten. Zoo dra hy zijne mackers zagh: het is tijt den ftrijt te ftaken; ick wil alleen tegens Pallas aengaen; Pallas behoort my alleen toe. Ick wenfchte dat het zijn vader zelf aenzage. Zoo fpreeckt hy, en op dien laft ruimen zijn mackers het vlacke velt. Maer Pallas zich, over 't opruimen der Rutulen en den nadruck van dat gebodt, verwonderende, ftaet ftom om Turnus, beziet en doorziet dien groflijvigen wel ftijf van verre; en treet met dusdanigh een rede des Konings rede tegen: ick zal nu, om het ftrijcken van dien vetten buit, of om een vermaerde doot, geprezen worden: mijn vader getrooft zich ieder lot van deze beide: laet dreigementen varen. Zoo fprekende treet hy midden op het vlacke velt. d'Arkaders worden kout, en hun bloet treckt naer het hart. Turnus fprongk van den wagen, en rufte zich toe, om hem te voet by te komen: en gelijck de leeuw, die van een groote hooghte in het velt van verre eenen kitteloorigen ftier ziet ftaen, toevlieght; met zulck een gelaet quam Turnus hem op. Toen Pallas docht, dat Turnus binnen fcheuts was, en men hem met eenen fpeerfcheut bereicken kon, begoft hy toe te treden, en fprack aldus den hoogen hemel aen; of het lot hem, die zich tegens een ongelijcke party verzetten durf, helpen wou: o Alcides, ick bidde u, om mijn vaders onthael, en de tafels, daer ghy, een vreemdelingk, gingkt aenzitten, begenadigh mijn hooghhartigh beftaen: laet Turnus half doot my zijn bloedige wapens zien wechflepen, en met gebroke oogen my voor zijnen meefter bekennen. Alcides hoorde den jongelingk, fmoorde den zwaren zucht in het binnenfte van zijn harte, en ftorte tranen te vergeefs. Toen fprack vader Jupiter zijnen zoon Herkules aldus vriendelijck aen: Elck heeft zijnen gezetten dagh: de tijt van een iegelijcks leven is kort, en onherhaelbaer; maer zijne faem door daden uit te breiden, dat is een werck van deught. Onder de muren van Troje fneuvelden zoo vele kinders van Goden: ja mijn eige afkomft Sarpedon bleef 'er oock: Turnus wort mede van zijn nootlot geroepen, en is al gekomen aen den paelfteen van zijnen gezetten tijt. Zoo fpreeckt hy, en keert zijne oogen van de Rutulifche landen af. Maer Pallas worpt uit al zijn maght met een fpeer, en ruckt het blinckende lemmer uit de fcheede. De fpeer vlieght voort, en treft het uiterfte dat de fchouders bedeckt, en door den rant des beuckelaers zich eenen wegh banende, fchrabde endelijck Turnus groote lichaem.

1) *De zorghvuldige zufter:* t. w.: de zuster niet van „Turnus," maar van „den grooten hemelvoogd," van wien zoo even gefproken is, in een woord: „Juno."

Turnus toen met eenen eicken schicht, met een spits yzer beslagen, een poos mickende, smeet op Pallas toe, en sprack aldus: bezie of onze schicht beter raken kan. Zoo sprack hy, en het toegedreven spits sloegh midden door den beuckelaer, zoo dick met osseleder gevoedert, als met yzere en kopere platen voorzien, en priemde hem door de dickte van het pantser in zijne manhaftige borst. Te vergeefs ruckt hy den warmen schicht uit de wonde: bloet en ziel borlen door eenen zelven gangk uit. Pallas plofte op zijne wonde neder, dat de wapens krasten, en hy al stervende met zijnen bloedigen mont het gras op 's vyants bodem beet. Turnus zet den voet op zijne borst, en spreeckt: o Arkaders, vergeet niet dit aen Evander te bootschappen; ick zende hem Pallas weder t'huis, gelijck hy verdiende. Wat eere aen het graf, wat troost aen de begraefenis vast is, dat schenck ick hem: het staet hem dier genoegh, dat hy Eneas huisde en hoofde: en zoo sprekende trapte hy den doode met zijnen flincken voet, en ruckte hem van 't lijf dien wapengordel, zwaer van beslagh, uitbeeldende het schelmstuck, hoe een hoop jongelingen [1]), op eenen zelven bruiloftsnacht, zoo schendigh in hun bloedige bruiloftskamer vermoort wierden: het welck van Eurytion, een goet meester, rijckelijck in gout uitgehouwen was; en Turnus nu ten buit gevallen, van blijschap deed opspringen: de mensch weet luttel wat hem by nootlot beschoren zy, en kan uit hoovaerdye zich in voorspoet niet matigen. Een tijt wil 'er komen, wanneer Turnus om al zijnen schat zal wenschen Pallas noit aengetast te hebben, en dien buit en dagh vervloecken. Maer de megenooten dragen Pallas op eenen schilt al zuchtende en weenende wech. O jongelingk, die uwen vader tot droefheit en groote eere t'huis komt; dees dagh was d'eerste, die u in den oorloogh zont, en die u wechruckte, doch niet zonder eenen geweldigen hoop Rutulen mede te slepen.

En nu komt geen los gerucht, maer een gewisser bode van zulck een ongeval naer Eneas toegevlogen: dat naulix een schrede tusschen zijn volck en de doot, en het tijt is den deizenden Teukren te hulpe te komen. Hy verhit van toorne, maeit met den zwaerde neder al wat hem eerst bejegent, en baent met den stalen degen zich eenen ruimen wegh door den drang, om u, o hoovaerdige Turnus, al roockende van bloet, by te komen. Pallas, Evander, en wat des meer zy, zweven voor zijn oogen; de tafels, daer hy, een vreemdelingk, eerst aenzat, en hoe zy hem de hant gaven. Daer na grijpt hy vier jongelingen, van Sulmon geteelt, en noch zoo vele van Ufens opge-

1) *Hoe een hoop jongelingen* enz.: t. w.: „den moord der zoons van Egyptus door de dochteren van Danaüs." Zie den brief van Hypermnestra, Deel IV, blz. 224.

voedt, levendigh by den hals, om hen, tot een lijckofferhande voor de ſchim des overledens, op te offeren, en het lijckvier met den bloede der gevangenen te beſprengkelen. Toen hy daer na Magus een vinnige ſpiets van verre zou toeklincken, ontweeck dees behendigh den ſcheut, zoo dat de ſpiets al drillende over hem henevloogh, en hy Eneas knie omhelzende, ootmoedigh aldus aenſprack: ick bidde u, om uw vaders geeſt, en de hoop van den aenkomenden Julus, ſpaer mijn leven, mijnen zoon en vader ten gevalle. Ick heb een groot huis ſtaen, daer een maghtigh zilverwerck, kunſtigh gedreven, en eenen ſchat van gewrocht en ongewrocht gout heel diep begraven leggen: der Teukren zege hangt toch aen my alleen niet: nochte aen een mans leven is u zoo veel gelegen. Zoo ſprack hy, waer op Eneas aldus antwoorde: beſpaer alle die ſchatten van gout en zilver, waer van ghy ſpreeckt, vry voor uwe kinderen. Turnus heeft die oorlooghskoopmanſchap [1]) eerſt afgeſchaft, al toen hy Pallas verſloegh. Hier heeft mijn vader Anchiſes geeſt, hier heeft Julus gevoelen af. Zoo ſprekende vat hy met de flincke hant zijnen helm, en den hals des genabiddenden omruckende, duwde daer het lemmer tot het geveſt toe in. Niet verre van hier was Emons zoon, Febus en Dianes Prieſter, die zijn offerbonet met gewijde keelbanden onder de kin toeſtrickte, en in 't harnas, om zijn wit gewaet, van boven tot beneden toe uitmuntte. Eneas trat toe, en dreef hem op het velt neder, en op den geſneuvelde tredende, offert dien, en bedeckt de plaets met een eerwaerdige ſchim. Sereſtus de wapens verzamelende, brengtze op zijne ſchouders, u, o Koningk Mars, tot een zegeteken toe. Cekulus, uit Vulkaens ſtruick geſproten, en Umbro, van 't geberghte der Marſen afgeſtegen, hervatten den ſtrijt. Dardaens zoon zet 'er zich tegen (hy had met zijne kling Anxur de flincke hant, en den geheelen rant des beuckelaers afgeſmeten.) Dees ſprack wat vermetel; geloofde dat zijn belezen geweldigen nadruk had, en zich eenen hoogen ouderdom en vele jaren levens belovende, verhief miſſchien zijn hart ten hemel toe. Tarquitus, van Boſchgodt Faunus, by de Nymf Driope, gewonnen, braveert in het tegendeel met zijn blinckende wapenen tegens hem aen, en ontmoet den verhitten Eneas, die met d'opgeheve ſpiets hem door zijn pantſer en zwaerwightigen beuckelaer klinckt: daer na houwt hy het hooft van den te vergeefs biddende, die noch veel te zeggen had, ter aerde, en den romp haeſtigh voortſtootende, ſpreeckt in erren moede aldus: legh nu daer, ghy ontzaghelijcke: uw lieve moeder zal u niet ter aerde brengen, nochte

1) *Turnus heeft die oorlooghskoopmanſchap* enz.: d. i.: „Turnus heeft my geleerd, geen losprijs voor iemands leven aan te nemen."

uwe leden in uw vaders graf bedelven: ghy wort den verflindende vogelen ten befte gegeven, of zult in 't water gefmeten, voor ftroom henedrijven, daer de graege viffchen uw wonden lecken. Eneas vervolgt flux Antheus, en Lykas, van Turnus eerfte benden, en den ftercken Numa, en den roffen Kamertes, die van den groothartigen Volfcens geteelt, de lantrijckfte in Aufonie was, en regeerde over Amyklen, daer niemant zich reppen durf[1]). Gelijck Egeon, die (zoo men zeit) hondert armen, en hondert handen hebbende, het vier uit vijftigh monden en keelen blies, toen hy tegens Jupijns blixems met vijftigh fchilden aenrammelde, en vijftigh zwaerden uitruckte: alzoo brult de zeeghaftige Eneas over al het vlacke velt, na dat zijn punt eens laeuw geworden is: ja hy ftreeft tegens de borft van Nyfeus en zijne vier paerden aen, die op hem toezetten; maer zoo dra zy hem van verre zien aenftappen, en afgrijffelijck brullen, keerenze van vreeze; en te rugh aen 't hollen, fmijten hunnen wagenaer ten wagen uit, en rucken naer ftrant toe. Ondertuffchen geven Lukagus en zijn broeder Liger zich met een paer witte paerden midden onder den hoop: maer de broeder ment de paerden, de bitfe Lukagus zwaeit den blancken degen. Eneas verdroegh het niet, datze zoo verhit voortvoeren; hy viel 'er op in, en het ftont vreeffelijck, toen hy hun met zijne fpeer opquam. Liger fprack tegens hem: ghy ziet hier Diomedes paerden nochte Achilles wagen, of de Frygiaenfche velden niet: dit lant zal nu een einde van den krijgh en uw leven zien. Zulcke woorden fmijt d'uitzinnige Liger uit. De Trojaenfche helt zoeckt hem niet met woorden te bejegenen; maer worpt zijnen vyant eenen fchicht naer het lijf. Terwijl Lukagus vooroverhellende, de roffen met flaen en prickelen voortjoegh, en het flincke been vooruitftekende, zich fchrap zette om te vechten, zoo fnort de fpeer door den onderften rant des blinckenden beuckelaers: daer na doorboortze hem zijn flincke eechenis, en hy tuimelt, voor doot ten wagen uitgefchockt, over het velt hene. De Godtvruchtige Eneas fpreeckt hem bits en bitter toe: o Lukagus, de traegheit uwer paerden in 't vlughten verriet uwen wagen niet, nochte ydele fchimmen der vyanden holpen uwe roffen aen 't hollen: ghy hebt zelf, over de wielen fpringende, den wagen verlaten. Dit fprekende zoo rande hy de paerden aen: d'ongeluckige Liger van den zelven wagen gevallen,

1) *Amyklen, daer niemant zich reppen durf:* Amyklen, een ftad by Terracina, was door de reisgenooten van Kastor en Pollux geftícht. Ter gelegenheid, dat die ftad met haar naburen in oorlog was, gebeurde het, dat er herhaalde berichten van de nadering van vyanden valsch bevonden werden; waarom de Regeering op doodftraf verbood, dergelijke fchrikmaren te verfpreiden. Toen nu werkelijk de vyand kwam, had niemand het hart, de Overheden te waarfchuwen, zoo dat de ftad werd ingenomen, omdat „niemand zich reppen dorst."

ftreckte hem zijn weerlooze handen toe. O Trojaenfche helt, om u zelfs, om uwer ouderen wil, die u, ter goeder ure, ter weerelt broghten; laet my leven, en erbarm u over mijn fmeecken. Eneas antwoorde hem, die noch badt: flus fpraeckt ghy zoo niet: fterf hene, en de broeder verzelfchappe zijnen broeder. Toen duwde hy hem het punt in 't hart, den fchuilhoeck der ziele. De Dardaenfche Vorft befpreide het velt aldus met lijcken, en bruisde als een ftroomende waterbeeck, of bijfter onweer. Endelijck vallen het kint Askaen, en de vergeefsbelegerde jeught te poort uit.

Ondertuffchen fpreeckt Jupiter eerft Juno aldus aen: o zufter, mijn lieve bedgenoot, Venus (gelijck ghy meende, en in uwe meeninge niet bedrogen zijt) hanthaeft de Trojaenfche mogentheit: de Rutulen zijn niet geftelt om ruftigh de handen te reppen, moedigh te vechten, en lijfsgevaer uit te ftaen. Juno antwoorde hem ootmoedighlijck, o mijn overfchoone echtgenoot, waerom moeit ghy my, die vol hartewee ben, en uw ftraffe woorden ontzie? Lagh ick u zoo diep in 't hart, gelijck eertijts, en het wel betaemde; ghy, die almaghtigh zijt, zoudt my niet weigeren, dat ick Turnus uit den ftrijt berghde, en behouden aen zijnen vader Daunus leverde: nu gaet hy verloren, en moet het, om der Teukren wil, met zijn godtvruchtigh bloet ontgelden. Evenwel is hy een telgh uit onzen ftamme: Pilumnus is zijn overoutgrootvader, en menighmael befchonck hy uwe kercken mildelijck en rijckelijck met offergaven. De Koningk des hemelfchen Olymps fprack in 't kort tegens haer aldus: bidt ghy om uitftel en tijt voor den vegen jongelingk, en acht ghy, dat ick u hier in volgen kan; zoo bergh Turnus door de vlught, en ontweldigh hem den aenftaenden doot: dus veel magh men u inwilligen: maer fchuilt 'er onder dat verzoeck iet, dat verder ga; en meent ghy dien geheelen krijgh te beflechten, of te veranderen, zoo aeft ghy een ydele hope. Hier op zeit Juno al weenende: wat, of ghy by ooghluickinge inwillighde, het geen ghy mondeling niet kunt toeftaen, en ick my van Turnus leven moght verzekeren? Nu hangt den onfchuldigen een droevigh einde boven 't hooft, of ick verfta my des niet; en wenfch eer door een ydele vrees bedrogen te wezen, en dat ghy, die dit vermooght, liever uw begonnen werck ten befte keert. Zoo fpreecktze, daelt haeftigh uit den hoogen hemel, en met een wolcke omgort, voert met zich een onweder door de lucht, en komt naer het Trojaenfche heir en Laurentijnfche leger toe. Toen fchiep de Godin uit een holle wolcke een dunne en krachtelooze fchim (een wonderbaer gedroght in d'oogen) die den goddelijcken Eneas gelijck,

en met Dardaenſch geweer, en beuckelaer, en kam, gelijck de Trojaen, gewapent is: zy begaeft haer met een ydele ſpraeck, met een ſtem zonder verſtant, en bootſt zijnen tret na: gelijck men zeit, dat de geeſten der overledenen hene en weder vliegen; of droomen ſlaperige zinnen beguichelen. Deze ſchim huppelt vrolijck voor d'eerſte geleden, en terght Turnus met zijn geweer, en tart hem uit met ſchimpwoorden. Turnus hier tegens aen, ſmijt van verre een ſpeer, datze ſnort: de ſchim zich omkeerende, biet hem den rugh. Maer Turnus toen hierom ontſtelt, geloofde dat Eneas zich omkeerde en weeck; en hy ſchepte hier een ydele hoop uit: Eneas waer vliet ghy hene? ſchey niet uit het huwelijck, dat al geſloten is: deze hant zal u aen het lant helpen, het welck ghy door zee gingt zoecken. Aldus roepende volgt hy, ſchermt met den ſchitterenden degen, en ziet niet eens, hoe zijn blijſchap enckel wint is. By geval lagh 'er aen een ſteile en hooge oeverrots een ſchip vaſt gebonden, waer van een valreep uithing: Koningk Oſinius wert hier mede van de Kluſiniſche kuſten herwaert gevoert. De ſchim van den verbaeſtvlughtenden Eneas valt hier in, om te ſchuilen; Turnus zit 'er niet te trager achter her, en keert zich aen geene hindernis, en vliegt den valreep op: naulix zet hy zijnen voet binnen 's boorts, of Saturnus dochter ruckt het touw in ſtucken, en het losgeruckte ſchip in de tuimelende golven. Maer Eneas miſt en zoeckt Turnus, om tegens hem te kampen, en brengt menigen krijghsman, die hem bejegent, om zijn leven. Toen zagh de lichte ſchim niet meer naer ſchuilhoecken om, maer vloogh om hoogh, en mengde zich in een donckere wolcke; terwijl Turnus vaſt van eenen dwarrelwint midden in zee omgevoert wiert. Onkundigh van zijn wedervaren, en ondanckbaer voor zijne behoudenis, ziet hy vaſt te rugge, en heft beide de handen met zijne ſtem naer den hemel: almaghtige vader, acht ghy my zulck een laſterſtuck waerdigh, en woudt ghy my zoo hardt ſtraffen? waer worde ick vervoert? wat verliep ick? Op wat wijze, of hoedanigh zal ick wederkeeren, na deze vlught? Zal ick wel weder de Laurentijnſche muren of legers zien? Wat gaen die benden en ſoldaten nu aen, die my en mijne ſtandaerden zwoeren? die ick alle, o ſchennis, zoo ſchandelijck in den uiterſten noot liet ſteecken, en nu herwaert en derwaert zie loopen, en hoor hoeze, onder het ſneuvelen, zuchten? Wat zal ick doen? of wat aerde gaept nu wijt genoegh om my te verzwelgen? O winden, ontfarmt ghy u liever mijnes: ick Turnus bidde u, voert vry het ſchip tegens klip, tegens rots aen: drijf het op wreede bancken en zantplaten, daer my geene Rutulen nochte

verdiende lafter volgen. Aldus fprekende hollen zijn gedachten, nu herwaert, dan derwaert: of hy om zulck een fchande uitzinnigh, zich met het fpits van den degen wil doorrijgen, en het raeuwe lemmer door de ribben jagen: of zich midden in de baren worpen; om aen het boghtige ftrant te zwemmen, en weder tegens het geweer der Trojanen aen te gaen. Driewerf pooghde hy van beidts te bezoecken: driewerf hielt de groote Juno hem tegen; en zette den jongelingk uit barmhartigheit neder. Hy drijft voort, en de diepte doorfnijdende, wort, voor wint voor ftroom, naer zijnen vader Daunus overoude ftadt wechgevoert.

Maer ondertuffchen begeeft zich Mezentius, op Jupiters aenmanen, al verhit naer den flagh, en rant de braveerende Teukren aen. De Tyrrheenfche heirfpitfen rennen gelijckerhant toe, en houden aen met algemeenen wrock, en fchieten op eenen eenigen man, of het hagelde. Hy ftaet, gelijck een fteenrots, die tegens de razerny der ftormwinden gekant, tegens de baren aengezet, en in de wilde woefte vlackte uitftekende, al 't gewelt en de dreigementen der lucht en zee, zonder zich eens te verreppen, uithardt. Hy velt Hebrus, Dolikaons afkomft, ter aerde, en Latagus, en Palmus, die vaft voorliep: doch Latagus dreef hy met eenen fteen, en geweldigh ftuck eener rotfe voor den kop, recht in 't aenzicht; den tragen Palmus liet hy met zijn afgehouwe waede henetuimelen, en Laufus het harnas op de fchouder leggen, en den paerdeftaert op den helm fteken. Oock verfloegh hy Evas, den Frygiaen, en Mimas, Paris wederga en megezel, van Theano ter weerelt gebroght, en aen zijnen vader Amykus gelevert, op dien zelven nacht, toen de Koningin, Ciffeus dochter, van een fackel bevrucht, Paris baerde; Paris fneuvelde in zijn vaderlijcke ftadt; het Laurentijnfche lant bewaert Mimas, wiens aenzicht onbekent bleef. En gelijck een wildt zwijn door 't gebit der honden afgedreven van de hooge bergen (daer de pijnboomrijcke Vefulus, en het Laurentijnfche broeckmoerafch het lange jaren befchermden, en met riet en ruighte voedden) na dat het in 't net geraeckt is, wel fors ftaen blijft, en de borftels opfteeckt, zonder dat iemant het hart hebbe dit dier te genaken, of daer tegens in te varen; maer elck veiligh van verre met fchieten en roepen vaft tiert: eveneens is 'er niemant van allen, die op Mezentius met recht verbittert zijn, zoo koen, om met den blancken degen toe te treden: zy tergen hem van verre met fchichten en vreeffelijck getier. Maer hy verwachtze onverfaeght van alle kanten, knerft op zijn tanden, en fchut de fpeeren op den rugh af. Akron, een Grieck, was van

Koritus oude grenzen komen vlughten, en liet zijn huwelijck onvoltrocken. Zoo dra Mezentius hem van verre zich midden onder de troepen zagh mengen, met zijn ſcharlakenroode pluimaedje, en het purperen veltteken zijner verloofde bruit; ſcheen de wreedaert een afgevaſte leeuw, die van dollen honger aengedreven, menighmael door de ruime ſtallen loopt ſnuffelen, en by geval een vlughtige geit, of hart met groote hoornen opdoet, vervaerlijck gaept, het hair overendt zet, graegh naer zijn roof grijpt, boven op 't ingewant leggen gaet, en zijnen grimmenden muil met het vuile bloet afſpoelt: zoo ruſtigh ruckt Mezentius tot den drang der vyanden in. D'ongeluckige Akron wort nedergehouwen, en den geeſt gevende, ſmijt met zijne hielen tegens den zwarten gront aen, en verft de gebroke ſchichten met zijn bloet. De zelve wreedaert acht het niet de moeite waert den voortvlughtigen Orodes te vellen, of van achter met een ſpiets te wonden. Toen Orodes hem bejegende, liep hy 'er op in, en vocht voor de vuiſt. Orodes was loozer, doch niet zoo bedreven om met geweer te ſpelen. Toen Mezentius hem onder zijn voeten en het punt der ſpeere had, zeide hy: daer leit Orodes, die zoo hoogh in zijn wapen, en een ontzaghelijck lidt van 't heir was. De mackers hier opvolgende, riepen vrolijck: Iö Pean: maer Orodes zeit al ſtervende: wie ghy zijt, ick zal niet ongewroken blijven, nochte ghy u niet lang over deze zege verheugen: ghy hebt het zelve einde te verwachten, en zult 'er haeſt mede toe leggen. Mezentius hem niet zonder verbitteringe toegrenikende, antwoorde: ſterf nu hene: der Goden vader en Koningk der menſchen maecke het met my, zoo 't hem gevalle. Dit zeggende trock hy den ſchicht uit het lijf. Een harde doot en yzeren vaeck luicken zijn oogen, en hy ſluit zijn gezicht, om eenen eeuwigen nacht te ruſten. Cedikus verſlaet Alkathous; Sakrator Hydaſpes; Rapo Parthenius, en den overſtercken Orfes; Meſſapus Klonius, en den Lykaoniſchen Erikates; gene komt met zijn onbetoombaer ros op d'aerde te ſneuvelen; dees als een voetknecht te voet vechtende. De Lyciſche Agis trat tegens Valeer aen, die, niet vremt van zijner voorvaderen vromicheit, hem evenwel onder kreegh: Salius holp Atronius; en Nealces, op worpſchicht en boogh afgerecht, Salius van kant. Alree vereffende het zwaer gevecht den rouw, en de dooden van wederzijde: overwinners en verwonnelingen vielen te gelijck aen, en weken te gelijck; en geen van beide wiſt van vlughten. De Goden, in Jupijns hof, erbarmen zich over d'ydele wraeck van beide de partyen, en dat ſterfelijcke menſchen in zulck een zwaericheit ſteken. Venus zit aen d'eene,

Juno, Saturnus dochter, aen d'ander zijde, elck voor de zijnen bekommert. De bleecke Tififone raeft midden onder zoo vele duizenden. Maer d'ontheifterde Mezentius drilt vervaerlijck zijne fpiets, ftapt over het velt hene, zoo groot als Orion, die te voet, midden in het diepfte water van Nereus, den wegh doorfnijdende, met zijne fchouderen boven de golven uitfteeckt; of eenen bejaerden effcheboom van het hoogh geberghte mebrengende, langs d'aerde voortftapt, en zijn hooft in de wolcken fteeckt. Zoo vreeffelijck quam Mezentius hier gewapent aenftappen. Eneas in het tegendeel hem in eenen langen troep vernemende, zet zich fchrap om dezen te bejegenen: d'ander zwicht niet, en zijnen groothartigen vyant inwachtende, houdt ftant, zoo zwaerlijvigh als hy is, en by het oogh afmetende, hoe verre een fpeer kan toereicken, zeit: mijn hant verftrecke my een Godt, en dees ftang begunftige nu mijnen toelegh, dat ick hem wis magh nemen: o Laufus, ick beloof u den roof, dien ick den roover van 't lijf zal rucken, en de zegetekens van Eneas zelf aen te trecken. Zoo fprack hy, en fmeet van verre de fpeer, datze fnorde: maer heure vaert ftuite op den beuckelaer af, en zy priemde van verre den braven Anthor, tuffchen de zijde en het gedarmte: Anthor, Herkules megezel, die van Argos gezonden, Evander aenhing, en zich in een Italiaenfche ftadt nederfloegh. D'ongeluckige ftortte van den fcheut, op eenen anderen gemunt, floegh zijn gezicht ten hemel, en docht in het fterven noch aen zijn lieve ftadt Argos. De godtvruchtige Eneas fmeet toen een fpeer, die gingk door den bollen fchilt, drie dick van koper, door het linnen voeder, een werck drie dick met ftiersleder bezet, diep in zijn eechenifle zitten; doch zy kon niet verder. Eneas verheught, overmits hy het bloet des Tyrrheeners ziet, ruckt haeftigh het zwaert uit de fcheede, en verhit van gramfchap, vaert hem toe, die vaft fchudt en beeft. Laufus dit ziende, verzuchte zwaerlijck uit liefde tot zijnen waerden vader, en de tranen biggelden langs zijne kaecken. O gedenckwaerdige jongelingk, gewiffelijck, ick zal (zoo de volgende eeuwen zulck een treffelijck ftuck geloofwaerdigh achten) hier d'oirzaeck van uwe harde doot, nochte u, nochte uwe heerlijcke daden niet verzwijgen. Mezentius aldus vaft zijnde, trock vruchteloos zijnen voet te rugge, en weeck, en fleepte zijn vyants fchicht met den beuckelaer na. Laufus fchoot toe, en mengde zich onder het geweer van hun beide: en was alree onder Eneas zwaert gekomen, opgeheven om toe te flaen, het welck hy verzette en belette: waer op zijn mackers luide begoften te roepen, naerdien de vader van zijn zoons fchilt befchut, den flagh

ontgingk: en zy ſmeten vaſt met ſchichten, en beledighden hunnen vyant van verre met ſchieten. Eneas vaert voort, onder beſchuttinge van ſchilt en degen. En gelijck, wanneer het regent en hagelt, dat het klatert, alle ackermans en huislieden te velde uitvlieden, en de reizende man de regenvlaegh veiligh op een ſlot, of aen d'oevers van eenen vliet, of onder 't gewelf eener hooge ſteenrotſe ontſchuilt, om zoo ras de zon weder doorbreecke elck zijnen gangk te gaen: Eneas alzoo aen alle kanten van ſchichten overſtulpt, terwijl hy d'oorlooghsbuy afſchut, houdtze allen ſtaen, en begraeut Lauſus, en dreight Lauſus: wat beſtaet ghy boven uw vermogen? waerom loopt ghy in uw doot? Uw godtvruchtigheit bedrieght uw reuckeloosheit. D'uitzinnige Lauſus braveert even ſtout, en de Dardaenſche Vorſt wort nu oploopender en feller; en de Schickgodinnen ſpinnen nu Lauſus draet voort af: want Eneas drijft het zwaert met maght den jongelingk midden in 't lijf, tot het geveſt toe: het punt des dreigenden helts gingk door rondas, en lichte wapens hene, en den lijfrock, van zijn moeder met goutdraet geborduurt: zijn boezem liep over van al het bloet: de geeſt verliet het lichaem, en voer bedruckt in de lucht naer de ſchimmen. Maer toen Anchiſes zoon de tronie en 't aenzicht des zieltoogenden jongelingks zagh; het aenzicht dat zoo bleeck en dootſch beſturf; zoo verzuchte hy zwaerlijck uit medoogen, ſtreckte zijn handen van een, en hem ſchoot in den zin, welck een hart en genegenheit de zoon zijnen vader toedraeght. O kint, wel ontfermens waerdigh, wat zal de godtvruchtige Eneas u nu voor uwe trouwharticheit, wat voor uwen deughtzamen aert, naer zijn verdienſte, toeleggen? Behou uwe wapens, waer in ghy uw vermaeck ſchepte, en ick verzende u met uw geweer ter zielen, en naer uwer ouderen aſſche, indien ghy 'er noch wezen van hebt. Evenwel, o ongeluckige, vertrooſt u in uwe deerlijcke doot hier mede, dat ghy van des grooten Eneas handen ſterft. Hy port de verſufte megezellen aen, en heft den dooden op, wiens cierlijck opgetoide locken vaſt van bloet bekladt hingen. De vader ondertuſſchen wieſch, by den Tyberſtroom, zijne wonden met water af, en leunde met zijn zwack lichaem tegens eenen boom: de koperen helm hangt hier by aen de tacken, en de zware ſchilt leit in 't gras: een hoop brave jongelingen ſtaet rontom hem, die kranck en hijgende, zijnen hals ſtrijckt, den baert over zijne borſt kemt, en reis op reis naer Lauſus vraeght, velen zent om hem te rugh te roepen, en den zoon des bedroefden vaders laſt over te brengen. Maer de mackers droegen den dooden Lauſus op zijn wapen, en beweenden den eerlijcken jongelingk, aen een eer-

lijcke wonde geſtorven. De vader, wien dit ongeluck op het hart lagh, kende dat zuchten van verre, begruisde zijn grijs hair met ſtof, ſtreckte beide de handen ten hemel, en bleef aen het lichaem hangen. O zoon, was ick zoo bijſter op het leven verſlingert dat ick u, mijn eigen bloet, in mijne plaets, tegens het geweer des vyants opzette? en worde ick, uw vader, door uwe wonden geredt, om door uwe doot te leven? Och, nu valt endelijck mijn ballingſchap ongeluckigh uit voor my ellendige; nu zit die wonde diep iu mijn hart. O zoon, ick de zelve, door nijt ten ſtoele en vaderlijcken Rijcke uitgedreven, ſchantvlecke uwen naem, met een laſterſtuck. Ick had aen het vaderlant, en de verbitterde onderdanen wel een ſtraf verdient: ick de rechtſchuldige behoorde zelf een harde en pijnelijcke doot te ſterven. Nu blijf ick noch leven, en ſcheide noch van de menſchen en uit de weerelt niet: maer ick zal 'er uit ſcheiden. Dit zeggende zoo rechte hy zich op, en quam op zijn gewonde heup te ſtaen; en hoewel de diepe wonde hem maghteloos en traegh maeckt, nochtans beveelt hy niet flaeuwhartigh, dat men hem zijn paert brenge; dit was zijn roem, zijn trooſt: hier mede keerde hy zeeghaftigh van alle toghten weder. Hy ſprack het bedruckte dier aen, en begoſt aldus: o Rhebus, wy hebben lang (indien by ſterfelijcke menſchen iet lange duurt) genoegh geleeft: heden zult ghy zeeghaftigh met Eneas hooft en dien bloedigen buit gaen ſtrijcken, en my 't verlies van Lauſus helpen wreken; of ontbreeckt het ons aen maght, zoo zult ghy te gelijck met my ſterven: want ick geloof niet, o kloeckmoedigh dier, dat ghy u zoudt gewaerdigen onder dwangk van vreemdelingen en Trojaenſche meeſters te ſtaen. Zoo geſproken hebbende, nam het ros 'hem [1]) op den rugh, en hy weder opgezeten, vatte de ſcherpe ſchichten in beide zijn handen, en rende, met den blinckenden en koperen helm, en ruigen paerdeſtaert op het hooft, gezwint midden onder den vyant: in zijn hart gingk een maghtigh gety van ſchaemte en uitzinnigheit, met rouw gemengt en liefde, van razernyen en overtuighde vromigheit aengeprickelt. Toen riep hy luitskeels driemael Eneas. Eneas kende hem flux, en badt vrolijck aldus: dat gunne ons de vader der Goden, dat gunue ons de groote Apollo, dat ghy eens begint met ons hantgemeen te worden. Zoo ſprekende treet hy met een felle ſpeer tegens hem in. Maer d'ander roept: o wreedaerdige, waerom dreightghe my, die van mijnen zoon berooft ben? dit was d'eenige wegh, waer door ghy my koſt van kant helpen: wy ontzien nochte doot, nochte Godt zelf.

1) *Zoo geſproken hebbende nam het ros hem:* de zinbouw is meer Latijnsch dan Nederduitsch; en voor den min ervaren lezer is 't of het *ros* geſproken had.

Hou vry op van dreigen: want ick koom hier om te sterven, en breng u eerst deze schenckaedjen. Zoo sprack hy, en schoot zijnen vyant eenen schicht naer het lijf: daer na smeet hy den eenen op den anderen, en vloogh om en wederom met eenen geweldigen zwaey; doch Eneas vergulde schilt schutte het. Driewerf rende hy flincks om, en smeet met schichten: de Trojaensche Helt boodt hem in 't ronde driewerf zijnen koperen beuckelaer, daer een bosch schichten in stack. Daer na, toen het hem verdroot den strijt zoo lang sleipende te houden; zoo vele pijlen uit te trecken, en gedrongen wert zich met ongelijcke kansse te verzetten tegens eenen, die te paerde zat, hadt hy veel overleghs; endelijck uitberstende, smeet het paert met een speer voor zijn starre, tusschen d'ooren in. Het viervoetige dier steigerde recht op, en schermde met de beenen in de lucht, en ploffende zelf den afgeworpen ridder op het lijf, hielt hem onder, en bleef 'er met den blooten rugge op leggen. Trojanen en Latijnen schreeuwen, dat 'er de hemel van waeght: Eneas vlieght toe, ruckt het zwaert uit de scheede, en zeit: waer is nu de gestrenge Mezentius, en zijn gruwzame grootshartigheit? Maer de Tyrrheener lucht scheppende, sloegh zijn gezicht ten hemel, en quam by zich zelven: bittere vyant, zeide hy, waerom schelt ghy, waerom dreight ghy my den doot? aen het sterven is niet schandelijx vast: nochte op die voorwaerde quam ick naer den strijt toe; nochte mijn Lausus bedong dat ghy mijn leven spaeren zoudt. Om eene zaeck bidde ick u (indien men den verwonnen vyant eenige bede inwillige) gun den lichame d'aerde: ick weet dat mijn bittere vyanden hier rontom my staen: ick bidde u beschut my voor hunne dollicheit, en sta my, die mijn zoons lijckgenoot ben, het graf toe. Dit spreeckende geeft hy vrymoedigh zijnen strot het lemmer ten beste, en giet zijn ziel met eenen plas bloets over het pantser uit.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Ondertusschen verdaghvaert Iupijn den breeden Raet der Goden, bestraft hun tweedraght, raetze tot onpartijdigheit, en onderlingen pais. — Venus beklaeght zich, en bidt voor Askaens behoudenis. — Iuno berst tegens haer uit. — Alle Goden morden over dit pleiten, gelijck blaeders in 't bosch, door een koelte bewogen. — Iupiter verklaert zich onpartijdigh in dezen oorlogh, en sterckt zijn besluit by eede. — De Rutulen varen voort met belegh, en stormen; de Trojanen met verdadigen: Askaen, midden onder de bezettinge, blinckt gelijck een steen in gout, of yvoir in hout geleit. — Terwijl genaeckt Eneas, die het Hetrurische leger bezocht, en nu met dat volck afkomt. — De Dichter bidt dat de Zanggodinnen hem ontvouwen, wat benden Eneas op zijn hant

kreegh. — Eneas keert weder. — De nieuwe Zeenymfen bejegenen Eneas, en verwittigen hem den noot van Askaen. — Eneas fchept moedt uit dit voorfpoock, en roept Cybele aen. — Toen de dagh opquam, gebood hy het volck zich te wapenen, en wenckte het leger, dat een veltgefchrey aenheft, en met fchichten in de lucht een teken geeft, gelijck kraneu, die uit den Zuiden vlughten. — De Rutulers vernemenze, en Eneas helm en beuckelaer flickeren, gelijck een ftaertftar, of de Hontftar, by nacht. — Turnus, om zijnen vyant t'onderfcheppen, moedight de krijghslieden. — Eneas zet zijn foldaten op landt: zoo doet Tarchon, de Hetrurifche overfte, mede. — Turnus taft de Teukren aen. — Eneas de Latijnen — Partyen houden elckandere in 't gewight, gelijck winden wolcken en baren tegens elckandere aendringen. — Pallas ziet d'Arkadifche ruiters deizen, fteeckt hun een hart onder den riem, en vlieght op den vyant in. — Gelijck de huisman het bofch in brant gefteken hebbende, de vlam ziet voortflaen, zoo ziet Pallas zijn mackers voortvliegen om hem te helpen. — De benden horten tegens een. — Turnus door zijn zufter opgeweckt, rent naer Pallas, gelijck een leeuw naer eenen ftier. — Pallas bidt Herkules, om Turnus de reft te geven, en Herkules zucht en weent, doch Iupiter trooft hem. — Pallas fchiet vruchteloos naer Turnus, die hem klinckt, dat hy doot ter aerde ploft; en de Rutuler over den doode braverende, rooft den wapenriem, waer in Danaus bruigomsmoort uitgebeelt ftaet. — Eneas krijght tijding, hoe Pallas gebleven, en het heir in laft is; vernielt al wat hem bejegent, grijpt acht menfchen levendigh by den hals om hen voor den doode op te offeren, en vaert voort. — Gelijck Egeon tegens Iupijn, zoo vocht Eneas tegens den vyant. — Liger dreight Eneas: Lukagus rolt ten wagen uit: Liger zingt genade, doch de Trojaen leit den eenen broeder by den anderen, en bruifcht gelijck een ftroomende beeck en onweder: terwijl vallen de belegerden uit, en Iupiter melt Iuno de moedeloosheit der Rutulen en Latijnen: Iuno, bidt om Turnus te bergen; Iupijn gont hem uitftel. — Zy daelt uit den hemel, fchept uit een wolck eenen Eneas, geeft of droom gelijck. — Deze fchim van Eneas tart Turnus, die fmijt 'er een fpeer naer toe, dies vlughtze: Turnus haer na, daer een fchip vaft gebonden leit. — Eneas fchijn vlught hier in; Turnus vervolght hem binnen 's boorts, en Iuno ruckt het touw los, en laet het fchip drijven. — Eneas zoeckt den afwezenden te vergeefs: de fchim verdwijnt in de lucht: Turnus beklaeght zich over dit bedrogh. — Ondertuffchen geeft Mezentius zich in den flagh, en houdt de Tyrrhenen ftaen, gelijck een fteenrots in zee al 't gewelt van winden en wateren: en zwieht zoo luttel gelijck een wiltzwijn, dat in 't net verwert, flechts van verre befprongen wort. — Toen hy Akron zagh, geleeck de wreedaert eenen hongerigen leeuw, die geit of hart aenrant. — Het gaet 'er onderling op moorden, met een gelijcke kans. — De Goden ontfarmen zich des. — Tififone raeft onder de geleden, en Mezentius ftapt over het velt, zoo groot gelijck Orion in zee, of op d'aerde. — Eneas zoeckt hem: d'ander verwacht Eneas, worpt den Trojaen een fpeer naer 't lijf, en priemt Anthor. — Eneas paft Mezentius beter te raecken, en vaert den gewonden met den degen in, dies Laufus den vader ontzet. — Eneas vaert voort, befchut van fchilt en degen, gelijck, in eenen plasregen of hagelbuy, d'ackerluiden in een flot of rotfe fchuilen. — Eneas van overal beftreden, begraeut en dreight Laufus, die even ftout braverende, het zwaert in 't lijf krijght, des de helt zich erbarmt over die getrouwicheit neffens zijnen vader. — De vader by den Tyber vaft zijn wonden affpoelende, is voor den zoon beducht, ziet de dienaers het lijck brengen, en begint te kermen; recht zich eindelijck op, beveelt zijn paert te brengen, rent haeftigh midden onder den vyant, fchiet fchicht op fchicht, en Eneas fchutze op zijnen fchilt. — Endelijck worpt de Trojaen paert en ridder ter aerde, en dreight den vyant met den blooten degen. — Mezentius bidt om de begraefenis, en geeft den ftrot het zwaert ten befte.

HET ELFDE BOECK.

INHOUDT.

Toen Mezentius verſlagen lagh, wijdde de zeeghaftige Eneas Mars een zegeteken toe, en verzont Pallas doot lichaem met een heerlijcke lijckſtaetie en pracht naer Evanders hof, daer het met grooten rouwe van den vader en alle de zijnen ingehaelt wert. Ondertuſſchen verwerven Latinus gezanten by den Trojaen twaelf dagen beſtants, om elck zijne dooden te zamelen, en eerlijck te begraven. Ontrent dien tijt keert Venulus, in 't begin des oorlooghs naer Diomedes gezonden, van zijn gezantſchap weder, met tydinge van ontzeide hulp. Latinus van dien trooſt verſteken, verdaghvaert den Rijcksraet, handelt over het ſtuck des krijghs, en is van meeninge, dat men door gezanten by Eneas behoort aen te houden om vredepunten te beramen: waer over Drances en Turnus, uit onderlingen en ouden haet, elckandere bitterlijck doorſtrijcken. Eneas middelerwijl zijn maght in twee verdeelende, zent eenige lichtgewapende ruiters langs het vlacke velt voor uit naer de ſtadt: hy zelf treckt met het overige leger, door plaetſen, van boſſchen en bergen belemmert, naer den oordt daer de ſtadt op haer hooghſte leit. Zoo dra een afgezonden bode deze mare te Laurentum brengt, ſcheit de Raet: en men zet zich ſchrap om de ſtadt te verdadigen. Turnus, door zijne beſpieders, van Eneas ooghmerck verkuntſchapt, ſcheit oock zijne heirkracht in twee deelen, geeft Meſſapus en Kamille het gezagh over de ruitery, om 'svyants paerdevolck het hooft te bieden, en treckt zelf met zijn voetvolck naer een engte, waer door Eneas nootzaeckelijck naer de ſtadt moſt rucken, en hy houdt een korter wegh, en leit zich daer in de lage. Ondertuſſchen geraecken de ruiters tegens een, en men vecht lang van wederzijde, met even groot voordeel; daer Kamille van Aruns, uit zijne lage met een ſpeer doorſchoten wort; terwijlze Chloreus, Cybeles Prieſter, wiens ſchoone wapens haer bekoorden, te reuckeloos vervolghde, en geweldigen moort bedreef. Aruns bleef om den doot der heilige Maeght niet lang ongeſtraft: want hy zelf terſtont van Opis, Dianes jaghtgezellin, met eenen pijl getroffen, paeide de gequetſte Godin met zijn dootquetſuur. De Rutulen moedeloos om Kamilles doot geven zich op de vlught. De Trojanen zetten zich ſchrap om de ſtadt te beſtormen, 't welck Akka, Kamilles gezellin, aen Turnus overdraeght, die zijn engte verlatende, en uit de lage ſcheidende, de muren te hulpe komt. Eneas volght hem dat langs, en overmits het vallen van den avont het vechten verbiet, zoo ſlaenze beide hun leger voor de ſtadt.

Men wijdt den vader Mars een zegeteken toe
Van 's vyants roof: het lijck van Pallas wort verzonden

Naer 's vaders hof, dat kermt, en klaeght, en ſteent zich moe.
Het zant bedeckt de doôn, van 't lijckvier eerſt verſlonden.
Latinus krijght geen' trooſt, uit der Gezanten mont,
Van Diomedes ſtadt; dies Drances valt aen 't wrijten
Met Turnus, in den raet: Latinus pooght terſtont,
Gelijck een middelaer, het krijghskrackeel te ſlijten[1]):
Terwijl genaeckt de Vorſt van Troje met zijn maght.
Men vecht: Kamille blijft: in 't vechten valt de nacht.

ONDERTUSSCHEN rees de dageraet, en verliet den Oceaen: en de zeeghaftige Eneas (hoewel de zorgen hem jagen, om zich tot het begraven zijner megenooten te beledigen [2]), en Pallas lijck zijn gemoedt ontroert) betaelde den Goden zijne beloften, met het kriecken van den dagh, plantte op den heuvel een hooge eicke, geknot van alle haer tacken, en trock den ſtam de blinckende wapens, den uitgeſchudden roof van Mezentius (u, o groote Oorlooghsgodt tot een zegeteken) aen; verzagh hem met den helm, wiens kam noch van bloet druppelde; en met het gebroken geweer des dooden, en het pantſer, op twalef plaetſen getroffen en doorſchoten; bont den metalen beuckelaer aen den ſlincken arm, en hing het lemmer in d'ivoire ſcheede op de zijde. Daer na vermaent hy zijn juichende mackers [want d'Overſten al te hoop ſtonden dicht rontom hem] aldus: mannen, nu is het zwaerſte ſtuck uitgevoert: laet alle vrees, voor het geen noch te verrichten ſta, vry varen. Dit zijn d'eerſtelingen en de buit des hoovaerdigen Konings, en hier is Mezentius in onze handen. Nu is de wegh naer den Koningk en de Latijnſche muren voor ons gebaent: zet uwe zinnen ſchrap om te vechten, en rekent de kans alree gewonnen; op dat ghy [zoo dra de Goden ons belaſten ter goeder ure de ſtandaerden uit den wal rucken, en de jeught uit het leger aen te voeren] niet ongewaerſchuwt ſammelt of ſuſt uit vreeze en achterdocht. Laet ons ondertuſſchen de mackers en onbegrave lichamen d'aerde bevelen; het welck beneden in den Acheron d'eenige eere des overleden is. Gaet hene, zeit hy, vereert de brave zielen, die door haer bloet ons dit vaderlant verworven, met de leſte gaven: en ſtuurt eerſt naer Evanders bedruckte ſtadt Pallas, niet zonder blijck van vromicheit, ons op dien droevigen dagh ontruckt, en in een on-

1) *Slijten:* active gebezigd voor „slisfen."
2) *Beledigen* voor *verledigen*, als meermalen.

tijdigh lijck verandert. Zoo ſpreeckt hy al ſchreiende, en zet zijne gangk naer het huis toe, daer het doode lichaem ſtont, en bewaert wert van den ouden man, Acetes, die te vore des Parrhaſiſchen Evanders ſchiltknaep was; doch zijnen waerden voeſterling tot eenen megezel bygezet, met zoo geluckigh een voorſpoock niet volgde. Al de ſtoet zijner dienaren, en de Trojaenſche ſchaer, en Frygiaenſche vrouwen, met hangenden haire, zitten, gelijck de manier is, bedruckt rontom het lijck. Maer zoo ras Eneas de hooge poorte intreet, ſlaenze voor hare borſten, kermen zoo luide, dat het aen den hemel klinckt, en het hof van dat bedruckte gehuil wedergalmt. Hy ziende Pallas leggen, zoo blanck als ſneeuw in zijn aenzicht, en het hooft van het kruitkuſſen onderſtut, en de dootwonde van 't Auſoniſche punt, in zijn ſlincke borſt gapen, ſprack aldus met ſchreienden oogen: o erbarmelijck kint, benijde my de Fortuin, die ons toeloegh, uw leven, op dat ghy ons Rijck niet zoudt aenſchouwen, nochte zeeghaftigh naer uw vaders hof gevoert worden? Ick heb in het ſcheiden, Evander, uwen vader, dit van u niet belooft; toen hy my omhelzende, tegens een maghtigh heir aenzont, en al beducht waerſchuwde, dat wy forſſe mannen voorhadden, en een hardt volck gingen beſtoken: en miſſchien paeit hy met vruchtelooze hope ingenomen, nu de Goden met beloften, en ſtoffeert d'altaren met zijne offergaven: wy bedruckten geleiden den jongelingk, die overleden, en nu in geene hemelſche Goden langer gehouden is [1]), met eene ydele ſtaetſi. O ongeluckige vader, ghy zult uw zoons lijck, een hardt gelagh, zien. Komen wy u zoo weder t'huis, en is dit die zegeſtaetſi, waer naer ghy verlangde? is dit het geen ick u zoo getrouwelijck beloofde? Maer o Evander, ghy zult uwen zoon aldus eerlijcker doot zien t'huis komen, dan of hy met oneere gevloden, zijn leven berghde, en zich uwen vloeck op den hals haelde. Och, Auſonie, och, Julus, wat verlieſt ghy al hooft en trooſt! Aldus jammerende, beveelt hy het jammerlijcke lichaem op te heffen, en zent duizent mannen, de bloem uit alle troepen, die hem voor het leſte eerlijck geleiden, en den vader in zijne droefheit onderſtutten; in grooten rouwe een kleine trooſt, die men evenwel den bedroefden man ſchuldigh is. Anderen niet onledigh, vlechten horden, en een zachte dootbaer, van teenen, roeden, en eicke tacken, en overſchaduwen en beſpannen de dootbulſter boven met loof. Hier leggenze den jongelingk boven op het ſtroo: gelijck een verſlenſte viool, of quijnende maybloem, die

1) *Die.... nu in geene hemelſche Goden langer gehouden is:* geſtorven zijnde, behoorde Pallas namelijk aan de Goden der *onderwaereld* en was aan de *Hemelgoden* niets meer verplicht, of *niet langer in hen gehouden*, gelijk V. 't uitdrukt.

een maeght van haeren ſteel pluckte, en wiens luiſter, wiens verwe noch onbezweken, van d'aerde, haer moeder, niet langer verquickt of gelaeft wordt. Daer na broght Eneas voor den dagh een paer kleeden van de Sidoniſche Dido, heel zinnelijck op dat werck, eertijts voor hem, met haer eige handen, op purper met goude bloemen, zoo rijckelijck gewrocht, datze ſtijf ſtonden van gout. Het eene kleet trock hy bedruckt den jongelingk, als zijn jongſte eere, aen, en bewont het hair, dat verbranden zou, met eenen ſluier: behalve dit verrijckt hy hem met vele prijzen uit den Laurentijnſchen ſlagh; en beveelt den roof op een lange ry vooraen ten toon te dragen; voeght 'er paerden by, en wapens, den vyant ontweldight; oock bondt hy hun de handen op den rugh, die hy de ſchimmen ten lijckoffer wou toezenden, en met welcker bloet men het lijckvier moſt beſprengkelen: en beveelt d'Overſten zelfs de geknotte ſtammen, met der vyanden wapenen bekleet, ten toon te dragen, en de tittels der verſlagenen daer aen te hechten. Men leit 'er den ongeluckigen Acetes, gebroken van ouderdom, die nu zijnen boezem met vuiſten ſlaet; nu zijn aenzicht met nagelen krabt: hy zijght neder, en leit op d'aerde, zoo langk als hy is. Zy leiden 'er oock wagens, met Rutuliſch bloet beſtort. Daer na komt Ethon, zijn lijfpaert, zonder behangſel aenſtappen, al ſchreiende, en het huilt groote tranen, die langs zijn ſcheeren afdruppelen. Anderen dragen ſpeer en helm; want Turnus gingk zeeghaftigh met de reſt ſtrijcken. Daer na volgen de bedruckte keurbende, en Trojaenen, en Tyrrheenſche overſten en Arkaders, met ſlepende geweer. Na dat al de ſtaetſi der megezellen een ſtuck vooruit trat, ſtont Eneas ſtil, en ſprack hartelijck zuchtende noch over den doode: wy moeten noch anderen, ons in den bloedigen ſlagh ontruckt, gaen beweenen en betreuren: o manhaftige Pallas zijt in der eeuwigheit van my gegroet, en vaer eeuwigh wel. Meer ſprack hy niet, gingk naer de hooge muren, en zette zijnen tret naer het leger toe.

En nu quamen 'er Gezanten uit Latinus ſtadt aen, met olijſtacken in de hant, om hunne dooden: dat hy de lichamen, die in het velt door het zwaert geſneuvelt lagen, toch woude wederleveren, en hun de begraefenis en aerde vergunnen; want men tegens geene verwonnelingen en ademlooze dooden vecht: dat hem toch beliefde hen, die hem korts zoo wel onthaelden, en naer welcker dochter hy ſtont, te verſchoonen. De goedertieren Eneas bewillight hun deze billijcke bede, en voeght 'er dit noch by: o Latijnen, wat ſnoode Fortuin heeft u zoo verre ingewickelt in den krijgh, dat ghy ons, uwe vrien-

den, verjaeght? Verzoeckt ghy pais voor dooden, en die door oorlooghslot omquamen? Voorwaer ick zou dat oock den levenden wel vergunnen, en waer noit hier gekomen, was my niet deze plaets en dit Rijck by nootlot beſchoren: oock voer ick geen oorloogh tegens het volck van 't lant. De Koningk weigerde ons den rijcksbodem, en betrouwde zich liever op Turnus wapens. Billijcker had Turnus zijn leven in de weeghſchael geſtelt. Is zijn oogmerck den krijgh met den degen te beſlechten, de Teukren te verdrijven: hy behoorde tegens my met zijn geweer aen te gaen; zoo had hy mogen leven, die zijn leven Gode of zijne vuiſt moght dancken. Nu gaet hene, en ſteeckt het lijckhout uwer ellendige burgeren in brant. Zoo ſprack Eneas. Zy zwegen, en ſtonden ſtom, en zich omkeerende, zagen malkanderen vaſt aen. Toen antwoorde hem d'oude Drances, die op Turnus gebeten, den jongelingk altijt haette en laſterde: o Trojaenſche helt, die groot van naem en faem, noch grooter in 't harnas zijt; met welck eenen lof zal ick u hemelhoogh verheffen? zal ick my meer over uwe rechtvaerdigheit, of over uwe manhaftigheit verwonderen? Wy willen danckbaerlijck deze bejegeninge onze vaderlijcke ſtede overdragen: en zoo eenige gelegenheit den wegh baene, u met Koningk Latinus verbinden: Turnus magh op zijn eige hant verdragen: ja het zal ons luſten het gevaert der veſten, u toebeſchoren, op te halen, en de Trojaenſche ſteenen op onze ſchouders te torſſen. Dit ſprack hy, en al te zamen beſtemdenze dit, uit eenen mont. Zy ſloten twalef dagen ſtilſtant, en gedurende den bemiddelden pais liepen Trojaenen en Latijnen onder een gemengt, onbeledight op de bergen, in de boſſchen: d'yzere bijl klinckt op den hoogen eſch: men houwt hemelhooge pijnboomen om: men klooft gedurigh met beitelen eicken, en welrieckende ceders, en voert eſſcheboomen te wagen, dat het kraeckt.

De vliegende Faem, trompetſter van zoo groot eenen rouwe, en die noch ſlus in Latium uitbromde, hoe Pallas het velt behielt; quam alreede Evander en Evanders huis en veſten ter ooren. d'Arkaders ſtreven naer de poorten toe, en grijpen lijckfackels, naer het oude gebruick: al de wegh langs, en al het velt is licht van tortſen. De ſchaer der Frygiaenen hun bejegenende, ſchickt zich by de kermende troepen, die zoo ras de vrouwen ten hove intreden, een keel opſteken, dat 'er de bedroefde ſtadt van waeght. Maer niemant is maghtigh Evander tegen te houden: hy komt midden onder den hoop op de dootbaer vallen, daer Pallas leit, en blijft 'er van droefheit aen hangen, en weent en ſteent; en naulix berſt 'er endelijck de ſtem

uit: o Pallas, dit hadt ghy vader niet belooft, maer dat ghy u omzichtiger in den gevaerlijcken krijgh zoudt dragen. My was niet onbewuſt, hoe maghtigh veel de nieuwsgierigheit en zoete eerzucht in 't harnas en den eerſten optoght vermoghten. Ellendigh proefſtuck des jongelingks, harde leſſen des naburigen oorlooghs, en beloften en gebeden van niet eenen der Goden verhoort: en ghy, o mijn getrouwe beddegenoot, zijt geluckigh door uw overlijden, en niet in deze droefheit overgebleven. Ick de vader in het tegendeel overleefde mijnen tijt, om na mijn zoons doot noch over te blijven. De Rutulen zouden billijcker my, die de wapens der Trojaenſche bontgenooten volgde, met hun geweer overvallen: billijcker waer ick zelf geſtorven; en ick, niet Pallas, met deze lijckſtaetſi t'huis gebroght. Maer ick wijte het, o Teukren, u niet, nochte het bontgenootſchap, nochte het gaſtgenootſchap, hant aen hant geſloten: dat lot moſt mijnen ouderdom te beurt vallen. Doch was mijnen zoon een ontijdige doot beſchoren, zoo zal het my noch wel doen, naerdien hy over 't invoeren der Teukren in Latium quam te ſneuvelen; na dat de Volſcen te vore by duizenden om hals quamen. Ja ick zal u, o Pallas, geen andere lijckſtaetſi waerdigh achten, als deze, u van den godtvruchtigen Eneas, en groothartige Frygiaenen, en Tyrrheenſche Overſten, en het ganſche heir der Tyrrheenſchen toegeleit. Zy, die van uwe handen ſtorven, rechten u heerlijcke zegetekens op: en waer hy, o Turnus, u in oude en jaren en krachten gelijck, ghy ſtont nu al mede, als een geweldige ſtaeck, in 't harnas ten toon: maer waerom houde ick, ongeluckige man, de Teukren langer van hunne wapenen? Gaet hene, en gedenckt uwen Koningk dezen laſt over te brengen: dat ick, nu Pallas omgekomen is, noch tegens mijn hart in de weerelt blijf, ſpruit uit de hoop, geſchept uit Eneas vromicheit, gehouden de wraeck van zoon en vader met Turnus bloet te paeien. Dit eenige verwacht ick noch van hem en zijne fortuin, en verdienſten. De luſt van dit leven zoeck ick niet, nochte 't is billijck: maer wenſch dit beneden onder de ſchimmen mijnen zoon te bootſchappen.

Ondertuſſchen voerde de dageraet den ellendigen en ſterfelijcken menſchen het verquickende licht toe, 't welck moeite en zwaricheden met zich brengt. Alree ſtelde vader Eneas, alreede ſtelde Tarchon lijckhoutſtapels op den boghtigen oever toe. Hier broght een iegelijck, naer der vaderen wijze, zijne dooden, waer onder men den ſmoockenden brant ſtoockte, die den hemel om hoogh met eenen nevel van roock verduiſterde. Driewerf trockenze, met hun blinc-

kende harnas om 't lijf gegefpt, rontom het aengefteecken lijckhout: driewerf redenze te paerde rontom het bedruckte lijckvier, en huilden overluit. Men befprengt oock d'aerde, men befprengt oock de wapens met tranen. 't Gefchrey der mannen en geklanck der trompetten klinckt hemelhoogh. Daer na worpen anderen helmen en brave lemmers, roof den neergehouwe Latijnen ontweldight, in den viere; oock breidels, en barnende raden; zommigen beuckelaers en heilooze fchichten, nu lijckfchenckaedjen, te vore het wapentuigh dezer overledenen. Men flaght voor de dooden een menighte van offen, en keelt geborftelde zwijnen, en vee, al het lant door gerooft om te verbranden. Daer na zienze, over al het ftrant, hun mackers verbranden, en bewaecken de halfgebrande lijckgebeenten; daer zy niet af te trecken zijn, voor dat de bedaeuwde nacht den hemel omdraeiende, de heldere ftarren te voorfchijn brenge.

Middelerwijl ftapelen d'ongeluckige Latijnen elders, niet min dan zy lieden, ontelbaer lijckhout, en begraven ten deele vele dooden, en voerenze ten deele wech naer de naeftgelege ackers, of zendenze weder naer de ftadt. Al d'overigen, eenen geweldigen hoop onder een verflagen, verbrandenze, zonder tellen, zonder pracht. Toen blaeckten de woefte landen aen alle kanten van vier by vier, om ftrijt. De derde dagh fchoof de koude fchaduwe van den hemel, wanneer de bedruckten de hooge afchhoopen en beenders, onder een gemengt, uit den doothaert opfchepten, en in kuilen ftoppende, eenen hoop warme aerde daer boven op fmeten. Maer nu was het voornaemfte gedruis en verre de meefte rouw binnen het hof en de ftadt van den grootmaghtigen Latinus; daer moeders, en fchoondochters, zufters, en ouderlooze kinders deerlijck en bedruckt den heiloozen krijgh, en Turnus huwelijck vervloecken; enckel willen dat hy, die naer d'opperfte eere en het Rijck van Italie fteeckt, zelf met wapenen, zelf met den ftalen degen het krackeel beflechte. De bitfe Dranees verzwaert dit noch, en betuight dat Turnus alleen uitgedaeght, alleen in het perck uitge-eifcht wort. Hier kanten zich velen tegens, ftercken hun gevoelen met verfcheide bewijsredenen, die Turnus begunftigen: want de grootachtbaerheit der Koninginne befchaduwt hem, en de naem en faem zijner verdiende triomfen houden den jongelingk het hooft op.

Midden in den brant dezer beroerte brengen noch de gezanten, uit de ftadt van den grooten Diomedes, deze bedroefde tijding t'huis: dat 'er met alle de koften van zoo treflijck eene bezendinge niets uitgerecht zy: dat geen gout nochte giften nochte ernfthaftige ge-

beden iets vermoghten: dat de Latijnen elders hulp mogen verzoecken, of met den Trojaenſchen Koningk verdragen. Koningk Latinus zelf bezwijckt van geweldigen rouwe. De gramſchap der Goden, en graven, noch verſch voor zijne oogen, waerſchuwen hem, dat Eneas openbaerlijck door een goddelijcke maght ingevoert, en met lantbederf geſtuit wort. Weshalve hy den hoogen Raet, en de treflijckſten ten hove verdaeght. Zy komen te zamen, en de wegen grimmelen van de menighten, die naer het koningklijcke hof ſpoeden: en Koningk Latinus, d'outſte van allen, en eerſte onder hen, die den ſcepter voeren, zit zwaermoedigh in het midden; en gebiet hier de gezanten, uit d'Etoliſche ſtadt wedergekeert, te melden watze mebrengen, en eiſcht hun geheele antwoort, van vore tot achter toe, te hooren. Toen gavenze alle gehoor, en Venulus zijnen gebode gehoorzaem, ving aldus aen: o burgers, wy zagen Diomedes, en het leger der Argiven, en leidden den wegh af, zonder ongeval; en hy gaf ons zijne hant, waer door de ſtadt Ilium ter aerde plofte. Hy, die den Gargaen [1]) veroverde, ſtichtte nu op den bodem van Iäpygie [2]) de ſtadt Argyripe, naer zijne lantslieden genoemt. Na dat wy binnen ſtonden, en ons gegunt wiert in hunne tegenwoordigheit te ſpreken, zoo boden wy hun onze geſchencken aen, en meldden onzen naem, en vaderlant: wie ons beoorlooghden: wat oirzaeck ons naer Arpos joegh. Hy dit hoorende, antwoorde zachtzinnigh: o geluckige lieden, overoude Auſonianen, uit Saturnus Rijck geſproten, wat ongeval bekommert uwen geruſten ſtaet, en raet u den vreemdelingen oorloogh aen te zeggen? Zoo menigh als 'er van ons den bodem van Ilium met den zwaerde ſchon (ick ſla over wat men in 't belegh onder de hooge veſten bezuurde; en de dooden, waer over Simois heneſtroomt) al te zamen moſten wy door de weerelt omzwervende, onze ſchelmſtucken zoo onuitſpreeckelijck dier ontgelden, en boeten, dat zelf Priaem zich over zulck een' armen hoop erbarmen zou. Dat weet het droeve onweêr van Minerve berockent [3]), en d'Eubeeſche ſteenrots [4]), en de wraeckgierige Kafareus [5]). Sedert dien krijgh dreven wy hene, elck naer een verſcheide kuſt; Menelaus, Atreus zoon, dwaelt in ballingſchap, tot aen Proteus pylaren [6]) toe: Ulyſſes

1) *Den Gargaen:* de Garganus is een berg in Apuliën.

2) *Jäpygië:* een ſchiereiland ten zuiden van Italiën.

3) *Het droeve onweêr van Minerve berockent:* Minerva was namelijk verſtoord geworden om 't ſchenden van Kasſandra en had de terugreizende Grieken met zwaar onweêr bezocht.

4) *d'Eubeeſche ſteenrots:* waarop de Griekſche ſchepen ſchipbreuk leden.

5) *De wraeckgierige Kafareus:* een hooge bergklip op Eubea, van waar Koning Nauplius wraak nam over den dood van zijn zoon Palamedes, door op dien berg een vuurbaak te ſtellen, op welke vele Griekſche ſchepen als op een havenvuur aanzeilden en zoo jammerlijk vergingen.

6) *Proteus pylaren* voor „de grenzen van Egypte." Proteus hield zich namelijk in een der eilanden van den Nijlmond op.

zagh de Reuzen van Etna. Zal ick van Neoptolemus Rijck verhalen, en Idomeneus overhoop gefmeten hof? of van de Lokren, die het Libyaenfche ftrant bewoonen? De Mycener, veltheer der dappere Argiven, quam zelf, zoo ras hy den voet binnen den drempel van zijn hof zette, om hals, door de hant zijner eerlooze gemalinne: een overfpeelder bezit de plaets van hem, die Afie overwon. Of zal ick verhalen, hoe de Goden my benijdden, dat ick in mijn vaderlant zou belanden, om mijn gewenfchte echtgenoot, en het fchoone Kalydon te zien? Nu volgen ons noch afgrijffelijcke wonderfpoocken na, en mijn verlore mackers ftegen met hunne pennen naer de lucht, en in vogelen verandert [1]), zweven ontrent de ftroomen (och, yffelijcke ftraf mijnes volcks!) en huilen zoo jammerlijck, dat 'er de rotfen af wedergalmen. My ftonden alreede zulcke zwaericheden te duchten, zedert ick zinnelooze de hemelfche lichaemen trof, en Venus hant met een wonde taifterde. Neen zeker, wickelt my niet in zulck eenen krijgh. Oock heb ick, na het verdelgen van Pergamum, met den Teukren geenen ftrijt meer; nochte wil aen hunne voorlede ellenden gedencken, of my daer over verblijden. De gefchencken ons uit uw vaderlant medegebroght, brengt die Eneas: wy hebben met ons fcherp geweer tegens hem fchrap geftaen, en hant tegen hant gevochten. Gelooft my, die hem beproefde, hoe trots hy met den beuckelaer toefchiet: met welck een dwarlinge hy de fpiets toedrijft. Had het lant van Ida noch een paer zulcke mannen gedragen; de Dardaner waer van zelf Inachus fteden opgekomen, en Griecken zou het keeren van de kans betreuren. Hektor en Eneas hielden het belegh voor de ftercke muren van Troje dragende, en ftuitten de zege der Griecken tien jaren langk; beide even moedigh: beide uitmuntende en braef in 't harnas; doch Eneas de godtvruchtighfte. Laetze, op wat wyze het beft gefchieden kan, in bontgenootfchap treden: maer wapens tegen wapens op te zetten; wacht u daer voor: en nu hebt ghy, allergrootmaghtighfte Koningk der Koningen, met een zijn antwoort gehoort, en wat hy van dezen zwaeren oorloogh gevoelt.

Naulix verhaelden de Gezanten dit, of d'Aufonifche rijcksraet begoft allerleis te morren, te mompelen: gelijck fnelle vlieten, van fteenen, die den ftroom zijnen vaert beletten, toegeftopt, de kanten, fchuren, en langs d'oevers bruifen en ruiffchen. Zoo dra d'ontroerde zinnen wat bedaren, en niemant meer zijne lippen rept, heft de Koningk (na dat hy de Goden eerft aenriep) uit zijnen hoogen troon aldus aen:

1) *In vogelen verandert:* volgends anderen gebeurde dit eerst na den dood van Diomedes, en in droefheid daarover.

O Latijnen, voorwaer ick wou wel, en het waer beter geweeſt, dat men te vore overlegh van den ſtaet hadde gemaeckt, en niet op zulck eenen tijt, wanneer de vyant de muren belegert, den Rijcksraet by een verdaghvaerde. O burgers, wy voeren eenen ontijdigen krijgh tegens een volck van het geſlacht der Goden, en onoverwinbare mannen, die met geene oorlogen af te matten zijn, en overwonnen wezende, noch den degen niet nederleggen. Zoo ghy eenige hoop op de wapens van Etolie bouwt; zet die vry uit uwen zin, en elck zie voor zich zelven toe. Maer in welck een verlegenheit wy ſteken, en hoe al het geen, waer op men zich verliet, ons begeeft, en waer toe de ſtaet vervallen is, dat ziet ghy voor uwe oogen, en kunt het met handen taſten: doch ick beſchuldigh niemant: men heeft te werck geſtelt al wat mogelijck is, en al de maght en kracht des Rijcks aen den ſlagh gehangen. Nu zal ick u berichten, wat gevoelen by my in bedencken genomen wort, en dat, let 'er wel op, beknopt voorſtellen. Ick heb dicht by den Tuskaenſchen ſtroom, een overout lantſchap leggen, dat zich in de lengde weſtwaert, tot aen de Siciliaenſche grenzen, uitſtreckt: Auruncen en Rutulen ploegen en bezaeien de harde heuvels, en beweiden de ruige toppen. Dat men alle dit lantſchap, en 't hoogh geberghte, met pijnboſch beplant, den Teukren, vrientſchaps halve, toeſta, en met hun een verbont ſluite op billijcke voorwaerden, en hen, als rijcksgenooten inroepe. Laetze zich daer, is hun begeerte zoo groot, nederſlaen, en ſteden ſtichten. Doch is de meeninge naer andere palen, en andere volcken te trecken, en kunnenze van onzen bodem ſcheiden; zoo laet ons voor hun twintigh ſchepen van Italiaenſch hout bouwen, of meer, indienze meer mannen kunnen: al het hout leit aen het water: zy vorderen ſlechts zoo veel en zulck vaertuigh als hun dienſtig is: laet ons hun gelt, werckvolck, en ſcheepstimmerwerven beſtellen. Behalve dit belieft ons noch, dat 'er hondert Gezanten, de treflijckſten uit de Latijnen, henegaen, die met vredetacken in de hant, ons inzicht aendienende, met hun verdragen, en hun ſchenckaedjen van gout en elpenbeen brengen, en eenen wagenſtoel, en Koningsrock, onze rijckstekens. Beraetſlaeght u in 't gemeen, en komt den verlegen ſtaet te hulpe.

Toen ſtont dezelve Drances al geſtoort op, die van bittere nijdigheit aengeprickelt, zich tegens Turnus eere kantte. Hy was rijck van middelen, en wel ter tale; doch een koel krijghsman, geen onnut raetsman geacht; maghtigh om oproer te ſtoken; trots op zijn moeders adelijck geſlacht; onzeker van wat vader. Dees ſtont op, en vermeerde en verzwaerde den haet tegen Turnus opgenomen aldus: o

genadighſte Koningk, ghy vraeght raet over een zaeck, die niet duiſter is, of onze uitlegginge behoeft: zy bekennen al te zamen wel te weten wat de behoudenis des volcks vereiſcht; doch mompelen het binnen 's monts. Hy geve ons vryheit om te ſpreecken, en late zijn opgeblazenheit varen, door wiens ongeluckigh beleit, en averechtze gangen (ick zal 't rechtuit zeggen, al dreight hy my met den degen, en de doot) wy zoo vele lichten van Overſten zien ſneuvelen, en de ganſche ſtadt in rouw zitten; terwijl hy op zijne vlught zich betrouwende, het Trojaenſche leger terght, en den hemel met zijne wapenen braveert. O allerbraefſte Koningk, voegh liever noch een eenigh geſchenck by alle de geſchencken, die ghy beveelt den Dardanen te brengen, en geef, o vader, uwe dochter (zonder voor iemants gewelderary te zwichten) aen dien braven zwager ten huwelijck, gelijck hy des waerdigh is, en beveſtigh dezen pais door een eeuwigh verbont: of zijn de harten en gemoeden met zulck een ſchrick voor Turnus ingenomen, zoo laet ons hem zelf ſmeken, en met bidden hier toe vermurwen: hy geve zijn eigen Recht den Koningk over, en ſchelde het den vaderlande quijt. O ghy, die het hooft en d'oirzaeck van alle dit jammer in Latium zijt, waerom jaeght ghy d'ellendige burgers zoo dickwils in merckelijck gevaer? O Turnus, in oorloogh is geen heil, wy bidden u om vree, met een om 't eenige en onſchenbare pant des vreeds. Ick die, zoo ghy u laet voorſtaen, u benyde (des ick my luttel bekreune) ben d'eerſte, die u ootmoedigh bidde: ontfarm u over uw onderzaten: legh uwen hooghmoedt af, en dewijl ghy voorgejaeght wiert, zoo ga vry hene. Al dooden, al neerlaeghs genoegh: al lants genoegh verwoeſt: of zyt ghy om d'eere begaen; ſteeckt er zulck een hart in u, en gaet u de bruitſchat van 't hof zoo ter harte; waegh het, en bejegen uwen vyant ruſtigh voor de vuiſt. Wy, quanſuis een ongeachten hoop, een volck niet begravens nochte beklagens waert, zullen op het velt neêrgehouwen worden, op dat Turnus toch aen zijne koningklijcke gemalin gerake. Hebt ghy zoo veel harts, hebt ghy een druppel van uwe vaderlijcke vromicheit in 't lijf, zoo zie hem, die u uitdaeght, eens onder d'oogen. Zulck een rede terghde den oploopenden Turnus: hy zuchte, en borſt uit met deze woorden: Drances, wanneer het tijt is om de handen te reppen, dan weet ghy het altijt breet genoeg met woorden uit te meten, en zijt d'eerſte, daer de Vaders te rade geroepen zijn: maer men moet het hof met geen woorden ſtoffeeren, die u ſtofachtigh [1]) genoegh afgaen, daer ghy vei-

1) *Stofachtigh* voor „blufferig," van *ſtoffen*, „bluffen, braveren?" V. ſpeelt hier met de woorden *ſtoffeeren*, *ſtofachtig*.

ligh zit, terwijl de muren den vyant uitkeeren, en de graften noch niet van bloet overloopen. Weshalve, o Drances, donder met uwe welſprekenheit, gelijck ghy wel gewoon zijt, en hael mijne bloohartigheit over, wanneer ghy met uwe vuiſt zoo vele hoopen Teukren neêrgehouwen, en het velt overal met uwe zegetekenen gemerckt hebt. Het ſtaet u vry te proeven, wat een helt in 't velt vermagh: wy hoeven de vyanden niet verre te zoecken; zy ſtaen aen alle kanten rontom de veſten. Willenwe tegens hen aengaen? wat ſammeltghe? Of zult ghy altijt met den mont vechten, en uwe hielen laten zien? Ick voorgejaeght? wie kan met recht my verwyten, dat ick ſchandelijck voorgejaeght ben, die den gezwollen Tyber zag waffen van het Trojaenſche bloet; Evanders ganſche huis met zijnen ſtam inſtorten, en d'Arkaders van hunne wapens berooven? Bitias en de vreeſſelijcke Pandarus bevonden my zoodanigh niet, nochte duizent anderen, die ick zeeghaftige, binnen 's vyants muren en wallen beſloten, op eenen dagh naer den Tarter zondt. Is 'er geen heil in den oorloogh? Uitzinnige menſch, zing dat den Dardaen en uws gelijcken voor. Vaer derhalve vry voort, om het ganſche lant te verbazen, en in roer te zetten; de maght van een tweewerf overwonnen volck te verheffen; en in het tegendeel Latinus wapens laegh te zetten. Nu ſidderen oock de Myrmidonſche Overſten voor de Frygiaenſche wapenen: nu ſidderen Diomedes en Achilles van Lariſſe; en Aufidus vlught met zijnen ſtroom naer d'Adriatiſche zee te rugge. Of wanneer die doortrapte ſchelm zich veinſt te bloode te zijn om tegens my te krackeelen, dan blijckt zijn boosheit niet dan te klaerder: maer zijt niet eens bekommert: ick zal mijne handen aen u niet ſchenden, nochte u dat bloode hart uit den boezem rucken: leef vry lang genoegh. Nu keer ick my, o groote vader des Rijcks, tot u en uwe voorſlagen. Indien ghy langer geene hoop in onze wapenen ſtelt; indien wy zoo van hulp ontbloot zijn, en met eens den rugh te bieden in den gront te leggen, zonder dat de kans keeren kan; zoo laet ons de wapens nederleggen, en hen met gevouwe handen om pais bidden. Hoewel (och! of 'er noch iet van die vorige vromicheit overſchoot) ick hem braef boven anderen, en geluckigh geſtorven acht, die om het minſte hier van niet te beleven, quam te ſneuvelen, en eens het gras beet. Maer ſchieten ons noch middelen, en jonge gaſten, noit in 't velt gebezight, en hulp van Italiaenſche ſteden en volck over; en ſtaet den Trojaenen hun eere oock dier genoegh, en op veel bloets (want zy hebben oock hunne dooden, en dezelve ſtorm waeide hun allen over 't hooft), waerom bezwijcken

wy zoo ſchandelijck in den intre des oorlooghs? waerom ſchrickt ons hart in het lijf eer de trompet klincke? De langdurigheit en ongeſtadigheit des wiſſelbaren tijts keerde veele zaecken ten beſte. De weifelende Fortuin bedroogh vele geluckigen, en holp d'ongeluckigen weder op. Weigeren Etolie en Arpen ons de hant te bieden? Meſſapus weigert het niet, nochte de maghtige Tolumnius, en zoo vele volcken, en Overſten ons van hun toegezonden: en geen kleine eere zal hen volgen, die in Latium en het Laurentijnſche lant geworven worden. Oock is 'er Kamille, die uit het brave geſlacht der Volſcen geſproten, eenen hoop ruiters aenvoert, en benden die in de wapenen groeien. Indien de Teukren my alleen ten ſtrijt uiteiſchen, en u dat behaeght, en ick het gemeene beſte zoo grootelijcks in den wege ben; de zege is my noch zoo vreemt niet, dat mijn handen op zulck een groote hoop ietwes weigeren te proeven. Ick zal 'er met moedt tegens aengaen, alwaer hy ſchoon de groote Achilles, en ſchoot de wapens aen, die Vulkaen met zijn vuiſten ſmeedde. Ick Turnus, die in vromicheit voor niemant der oude helden zwichte, geef voor u, en Latinus, mijnen ſchoonvader, mijn lijf en leven ten beſte. Eiſcht Eneas my alleen uit, dat zoeck ick: ſpruit dit uit der Goden gramſchap, Drances zal 't met den hals niet boeten; is hier roem en eere aen vaſt, hy zal 'er geen eere uit ſtrijcken.

Zylieden ſtrijdigh over twijfelachtige zaken, verhandelden dit onderling, terwijl trock Eneas met zijn heirleger vaſt op hun aen. Ziet een bode komt met een geweldigh gerucht ten Koninglijcken hove inſtreven, en zet al de ſtadt van ſchrick overendt: dat de Teukren, en Tyrrheenſche maght in hun volle ſlaghorden, van den Tyberſtroom, al het velt over komen afzacken. Terſtont worden alle gemoeden ontruſt, en de harten der gemeente dapper tot gramſchap aengeprickelt. Zy vatten in der yl de wapens aen: de jeught raeſt om wapens: de bedruckten aen 't ſchreien; de Heeren aen 't mompelen. Dit gaf van allen kanten een groot geroep en luidtrughtigh geſchil over de ganſche ſtadt; niet anders dan wanneer by geval in een hoogh woudt menighten van vogelen by een zitten; of heeſche zwanen by den viſchrijcken vliet Paduſe, in de quaeckachtige meeren, geluit ſlaen. O burgers, zeit Turnus, (die gelegenheit waernemende) al recht, vergadert den Raet by een, en daer neêrgezeten, prijſt hun den vrede aen: zy rucken vaſt gewapent ten Rijcke in: en zonder meer woorden, ruckt hy voort, en geeft zich haeſtigh ten hove uit. Ghy Voluſus, zeit hy, laet de Volſcen zich wapenen, en voer de Rutulers aen: ghy Meſſapus en Koras, met uwen broeder,

wapent de ruiters, en voort naer buiten toe. Een deel bezette de toegangen naer ſtadt toe, en manne de wachttorens: de reſt van 't volck trecke in zijn volle geweer met my derwaert, daer ick het belaſt. Terſtont loopt al de ſtadt naer de muren toe. Vader Latinus verlaet zelf den Raet, en begonnen raetſlagh, van zoo groot een belang, ſtelt beroert van zinnen dat werck uit, en beſchuldight zich zelven dickwils, vermits hy, zonder iemant aen te zien, den Dardaen niet ten ſchoonzoon aennam, en Eneas in ſtadt ontfingk. Anderen graven vaſt voor de poorten, of voeren ſteenen en ſtaken aen: de ſchorre klaroen blaeſt den bloedigen oorloogh in: joffers en jongers door een geſchakeert, omringen den wal: d'uiterſte noot roept het al te hoop. Oock wort de Koningin met een groote ſchaer van vrouwen naer den tempel, en het hooge ſlot van Pallas gevoert, om haer offergaven te brengen, en de maeght Lavinie, oirzaeck van zoo groot een jammer, gaet neffens haer moeders zijde, en ſlaet haer ſchoone oogen neder. De vrouwen volgen, bewieroocken den tempel, en ſtorten een bedruckt gebedt in het hooge koor: o ſtrijtbare maeght, Tritonie [1]), ghy oorlooghsvooghdes, verbrijzel met uwe hant het geweer des Frygiaenſchen ſtraetſchenders: vel hem ter aerde, en legh hem voor de hooge poorten neder. De dolle Turnus zelf ruſt zich ruſtigh ten oorloogh toe: en alree had hy het Rutuliſche pantſer, ruigh van kopere ſchubben, aengeſchoten, en de ſchenen in gout geſloten, het hooft noch ongewapent, en het zwaert op de zijde gegort; en van gout ſchitterende, quam het hooge ſlot afgeronnen, en randde alreede in zijn gemoedt den vyant aen: gelijck een paert na lang trecken van den halſter losbrekende, uit den ſtal vry en vranck veldewaert in ſlaet; of in de weide naer eenen hoop merrien toeſtreeft; of naer zijn gewoonte te wedt gaende om zich te baden, luide brieſcht, den kop in de lucht ſteeckt, en opſteigert, dat de mane over neck en ſchoft hene zwiert. Kamille, met eenen troep Volſcen vergezelſchapt, bejegent hem; en de Koningin [2]) ſpringt zelf in de poorte van haer paert, en al de bende gaet, gelijck zy, van de paerden afzitten: daer na ſprack de Koningin aldus: o Turnus, indien een heldin zich met recht eenighzins op haer eige vromicheit magh betrouwen, zoo heb ick moedt en beloof Eneas ruiterye het hooft te bieden, en alleen tegens de Tyrrheenſche ruiters aen te gaen: gun my d'eere, dat ick den eerſten torn magh uitſtaen [3]), hou ghy u met

1) *Tritonie:* „Pallas."
2) *De Koningin:* „Kamilla."
3) *Den eerſten torn magh uitſtaen: torn* ſtaat hier voor *toorn,* niet zoo zeer in den zin van „gramſchap," *iracundia*, als wel in dien van „aanval", *impetus*. Van dit *torn* is *tornen*, voor „alle poging die van buiten gedaan wordt om iets open te rijten, te ſcheuren, uit zijn verband te werken."

het voetvolck onder de ſteveſten. Turnus hier op de manhaftige maeght eens ſtijf aenziende, zeide: o Maeght, eere van Italie, hoe zal ick u bedancken, of vergelden? Maer laet ons (naerdien uwe kloeckmoedigheit voor geenerley gevaer zwicht) dit ſtuck gemeener hant aengaen. De voortvarende Eneas heeft (zoo het gerucht en d'uitgezonde beſpieders ons verkuntſchappen) lichtgewapende ruiters vooruitgezonden, om het lant af te loopen: hy komt zelf over den hoogen en woeſten bergh naer de ſtadt toe trecken. Ick heb voorgenomen hem een laege te leggen, op het padt dat door het boſch loopt, en den tweeſprongk met gewapent krijghsvolck te bezetten. Neem daer, met alle uwe benden by een, den Tyrrheenſchen ruiter gewis: de dappere Meſſapus en Latijnſche ruitery, en de troep des Tiburtijnſchen Overſten zullen met u trecken: het beleit zal aen u ſtaen. Zoo ſpreeckt hy, en vermaent Meſſapus, en d'overſten, zijne mackers, oock tot den ſtrijt, met diergelijcke rede, en ſpoet zich naer den vyant toe. Op eenen boghtigen omwegh leit een doncker dal, bequaem voor het krijghsvolck om looze lagen te leggen, en het is van wederzyde dicht met ruighte bezet: een ſmal padt, een enge wegh, en booze toegangen [1]) loopen derwaert. Om hoogh, boven op de kruin des berghs, daer men uitziet, leit een onbekende vlakte, en veiligh om te ſchuilen; het zy ghy van hier iemant, ter rechte of ter ſlincke hant, wilt aentornen [2]), of van den bergh beſtoken, en groote ſteenen afwentelen. De jongelingk begeeft zich door bekende wegen derwaert, neemt de plaets in, en legert zich in de ruighte van het boſch.

Ondertuſſchen ſprack Diane, Latonaes dochter, uit haer hooge woonſtede, de vlugge Opis, een van haer maeghdelijck gezelſchap en heiligen ſtoet, weemoedigh aldus aen: o Maeght, Kamille, die ons allerlieſſt is, wapent zich ter quader ure met ons geweer, en rijdt naer den bloedigen ſlagh, daer het haer gelden zal: deze hartelijcke genegenheit tot haer is ons niet korts nochte haeſtigh aengekomen. Toen Metabus, door nydigheit en een trotſer maght ten rijcke uitgeſtoten, uit Privernus [3]), zijne overoude ſtadt, wijcken moſt, nam hy, midden door het gevecht henevlughtende, het kint tot gezelſchap in zijne ballingſchap mede, en de naem zijner moeder Kasmille wat verminckende, noemde het naer heur Kamille. Hy teegh, met het wicht in zijnen ſchoot, naer d'eenzame boſſchen, en verregelegene bergen toe. De Volſcen vlogen met hunne ſoldaten hene en weder

1) *Booze toegangen:* 't Lat. heeft *aditus maligni*, wat SERVIUS met „duistere toegangen" verklaart.
2) *Aentornen:* d. i.: „met geweld aanvallen."
3) *Privernus:* beter *Privernum*, een ſtad der Volſcen in Latium.

rontom, en ſchoten hem van alle kanten fel met pijlen naer 't lijf. Zie midden in zijne vlught liep d'Amazeen over, dat zijn hooge oevers ſchuimden; zulck een ſtortregen was uit de wolcken geborſten. Hy bereit om over te zwemmen, wort door liefde tot het kint te rugge gehouden, en is met het lieve pack beladen en bekommert. Alles by zich zelven overleggende, zoo ſchoot hem naulix dit ter vlught in den zin: de krijghsman droegh by geval in zijne ſtercke vuiſt eenen geweldigen ſchicht, van dicht en quaſtigh eicken hout, wel hardt gedrooght: en knoopte en bondt de dochter (in ruigh korck met baſten gewonden) midden aen deze ſpeer vaſt, en zich met zijnen arm ſchrap zettende, om haer met kracht over te zwaeien, ſprack aldus den hemel aen: o goedertiere Maeght, dochter van Latone, en beminſter der boſſchen, de vader zelf geeft u tot een dienſtmaeght deze over, die eerſt aen uwen ſchicht vaſt gehecht, en u aenſchreiende, door de lucht den vyant ontvliedt. O Godin, ick neem u tot een getuige, datze u alleen eigen is: ontfang haer, die nu gevaerlijck door de lucht geſchoten wort. Zoo ſpreeckt hy, en zwenckt met zijnen arm de ſpiets over. D'ongeluckige Kamille vlieght met den ſnorrenden ſchicht over den ſnellen ſtroom hene, dat het water ruiſcht. Maer overmits een groote troep Metabus alree dicht op de hielen zat, zoo gaf hy zich te water, en geredt zijnde, trock de ſpeer, met de maeght aen Diane geſchoncken, uit den grazigen oever. Hy quam noit onder dack, nochte binnen ſteden, of veſten; was te wildt van aert om te bedaren, en broght op d'eenzame bergen den tijt, gelijck een herder, over. Hier voedde hy zijn dochter op, onder heggen, in afgrijſſelijcke holen, aen de ſpeen eener wilde merrie met paerdemelck, en molck den uier in den teeren mont. Zoo dra het kint effen op zijn voeten gaen en ſtaen kon, gaf hy het eenen ſcherpen ſchicht in de hant, hing het kleentje den pijlkoker en boogh op den rugh, en een tygersvel op het hooft, over den neck, in ſte van gouden hairſnoer en langen ſluier. Toen het noch een kint was koſt het met de teere hant eenen ſchicht ſchieten, de lange ſlinger om het hooft zwaejen, en een Strimoniſche kraen of witte zwaen treffen. Menige vrouw in de Tyrrheenſche ſteden wenſchteze te vergeefs tot een ſchoondochter te hebben; zy met Diane alleen te vrede houdt zich eeuwigh onbevleckt, door eenen treck tot pijlen en maeghdelijcke kuiſcheit: ick wenſchte wel dat zy, die de Teukren dorſt uiteiſchen, zich in den krijgh niet geſteecken had: en zy zou my waert en nu een mijner gezellinnen zijn. Nu welaen, mijn Nymf, naerdien het bittere nootlot haer perſt, zoo ſtijgh van den hemel

neder naer de Latijnfche palen, daer men zich, ter quader ure, tot eenen bloedigen flagh toeruft. Neem dit geweer: treck eenen wraeckgierigen pijl uit den koker, en fchiet hier mede doot al wie dit gewijde lichaem wondt, het zy Trojaen, of Italiaen, zonder iemant aen te zien. Daer na zal ick uit een holle wolcke het lichaem der ellendige ongeplondert in haer vaderlant ten grave beftellen. Zoo fprack de Godin, en de Nymf overtrock haer lichaem met een zwarte wolcke, en daelde luchtigh door de ruiffchende lucht naer beneden.

Het Trojaenfche heir, en de Hetrurifche Overften, en de ganfche ruitery, in benden verdeelt, genaken ondertuffchen de muren: de weeldige roffen brieffchen over het vlacke velt hene, laten zich naulix intoomen, en keeren zich dan flincks dan rechts. D'ackers ftaen wijt en zijt fpits van yzere fpeeren, en het veldt flickert van gewapenden te paerde. Meffapus daerentegen, en de fnelle Latijnen, en Koras met zijnen broeder, en de vleugel der Maeght Kamille verfchijnen tegens hen te velde, drillen van verre met hunne fpietfen, zwaeien met hunne fchichten; en aentreckende ruiters, en briesfchende paerden worden hoe langer hoe heeter. Binnen fcheuts gekomen, houdenze ftant, berften haeftigh uit met een veltgefchrey, hitfen hunne dolle roffen aen, en fchieten gelijckerhant van alle kanten, gelijck of het fchichten hagelde, zoo dat 'er de lucht van befchaduwt wort. Terftont rennen Tyrrhenus en de geftrenge Akonteus met hunne fpeeren elckandere fel op 't lijf, en maecken d'eerfte inbreuck, met eenen geweldigen flagh; en de paerden knacken borft tegens borft in ftucken. Akonteus uitgefchockt, tuimelt een ftuck weeghs hene, gelijck een blixem of looden pijl uit een blijde gefchoten, en fpreit zijn leven in de lucht [1]). Terftont is het heir verbijftert, en de Latijnen zich omkeerende, worpen hun rondaffen op den rugh, en wenden de roffen naer de veften toe. De Trojanen achter hun her, en Vorft Afylas valt op de benden in. Nu genaeckenze de poorten, en de Latijnen fteken weder een keel op, en wendden kort met hunne paerden: hier op vlieden de Trojanen eensloefs [2]) met vollen ren te rugge: gelijck de vloet en de diepe zee t'elckens oploopende, nu tegens het lant aenzwalpt, de baren over de rotfen wentelt, dat het fchuimt, en de golven over haer hooghfte paelen en de zandige duinen vloeien; nu het zeewater weder haeftigh afloopt, al barnende de keien omwentelt en inflorpt, en met een vallende ebbe het ftrant ontzijght. De Tuskanen dreven de Rutulen tweemael naer de

1) *Spreit zijn leven in de lucht:* de uitdrukking is letterlijk overgezet; doch al wat zich in 't Lat. laat zeggen, blijft daarom nog geen gezonde taal in 't Nederd.

2) *Eensloefs: loeven* is „terugwijken, afhouden." *Eensloefs* beteekent alzoo: „bot terugwijkende."

veſten te rugge; tweemael te rugge geſlagen, beſchuttenze al vlughtende hunnen rugh met den ſchilt. Maer ten derdemaele elckandere aentaſtende geraeckten de ganſche heirlegers onderlinge vaſt aen een, en vochten man tegens man. Toen gingk eerſt het kermen der ſtervenden aen. Toen gingk de ſtrijt eerſt dapper aen, en halfdoode paerden, gemengt onder het nederhouwen der mannen, en wapens en lichamen, wentelen diep in het bloet. Dewijl Orſilochus gruwde tegens Remulus zelfs aen te gaen, zoo ſchoot hy zijn ros met een ſpiets, dat het yzer onder het oor ſteken bleef. Het ros ſteigerde van dien ſlagh, en baloorigh van die wonde, ſtack beenen en borſt in de lucht, dat hy uitgeſchockt ter aerde tuimelde. Katillus ſmeet Iölas neder, en Hermyn, die groſlijvigh, en groothartigh in de wapenen was, en met zijn blont hair, blootshoofts, en met zijn bloote borſt aenquam, zonder voor wonden te ſchricken; zoo durf hy zich bloot voor het ſpits geven. De ſpeer gingk hem door zijn breedt ſchouderblat, datze trilde, en des mans weedom verdubbelde: het zwarte bloet ſprong 'er overal uit. De vechters baren lijcken met het ſtalen punt [1]), en ſchroomen geene wonden, om eerlijck te ſterven. Maer d'Amazoon Kamille, met den pijlkoker op de ſchouders, en de borſt bloot, ſchrap om te vechten, juiſt vaſt midden onder het nederhouwen, en ſpreit nu met hare hant een dichte hagelbuy van taeie ſchichten: nu grijptze onvermoeit een ſtercke heirbijl in de vuiſt. De gouden boogh en 't geweer van Diane rammelt op haren rugh. Wanneerze gejaeght zijnde den rugh biet, dan ſchietze oock met omgekeerden boogh de flitſen achter uit. Haer uitgeleze gezellinnen zwerven rontom haer, de maeght Larine, en Tulle, en Tarpeie, die de ſtaele bijl voert; alle Italiaenſche dochters, van de goddelijcke Kamille zelf uitgekoren tot haren ſtoet, en bedienarinnen in oorloge en geruſten vrede. Hoedanigh d'Amazonen, wanneerze over den Thraciſchen Thermodoön [2]) loopen, en met hare beſchilderde wapenen oorlogen; of rontom Hippolyte vechten; of wanneer de ſtrijtbare Pentheſilea met haren wagen wederkeert, en de vrouwelijcke troepen op het luitruchtigh geſchrey met hare halvemaenronde ſchilden braveeren. O ſtraffe Maeght, wien velt ghy eerſt, wien leſt met uwen ſchicht ter neder? Of hoe vele mannen ſmijt ghy doot ter aerde? Eerſt klincktze Klytius zoon, Eumeen, recht van vore, een lange denne ſtang door de borſt. Hy valt, braeckt beken bloets, bijt het

1) *De vechters baren lijcken met het ſtalen punt:* liever: „de ſtrijdenden, zich aan de ſpits van het moordende ſtaal bloot ſtellende, leveren lijken."

2) *Over den.... Thermodoön:* liever *door:* men *zwemt* wel *over* een rivier; maar men *loopt* die niet *over*, ten zij ze toegevrozen zij, waar hier geen ſprake van is.

bloedigh gras, en wentelt al ftervende zich in zijn bloet. Daer na leit zy 'er Liris en Pegafus boven op; terwijl d'een van zijn doorfteken paert tuimelende, den teugel grijpt; terwijl d'ander zich oprechtende, den gefneuvelden zijn maghtelooze hant toereickt; en zy ftorten fchichtigh te gelijck neder. Zy leit 'er Amafter, Hippotas zoon, noch by, en van verre invallende, volgt met hare fpeer Tereus, en Harpalykus, en Demofoön, en Chromis; en zoo menigen fchicht de maeght worpt, zoo menige Frygiaen moet 'er fneuvelen. De jager Orfitus rijdt met uitheemfche wapenen van verre op een Apulifch paert, is op zijn krijghsmans met een kalfsvel om 't lijf gedoft, en voert op het hooft eenen wijt opgefperden wolfsmuil, die vreeffelijck zijne tanden laet zien: hy rept zich midden onder de fcharen, met een ruwe kolf in de vuift, en fteeckt met hals en hooft boven anderen uit. Zy dezen uitpickende [want toen de troep gekeert was, kofte dit geen moeite] doorfchiet hem, en bijt hem dit toe: o Tyrrhener, docht u dat ghy het wilt in de boffchen voorjoeght? De dagh is gekomen, die uwe trotfe woorden met vrouwewapenen zal wederleggen: evenwel leght ghy hier mede by de fchimmen geen kleine eere in, dat Kamille u met haren fchicht ter aerde veldt. Stracks hier na treft zy Orfilochus, en Buten, de groflijvighfte Teukren: doch Buten priemdeze recht van vore, met het punt, tuffchen helm en pantfer, daer de neck des Ridders [1]) bloot was, en de rondas aen den flincken arm hing. Zy drijft Orfilochus om en wederom in eenen grooten ringk, en korter omzwaeiende, bedrieght hem, en volgt den volger. Daer na houwtze van boven den fmeeckenden en deerlijck biddenden man met de zware bijl tweemael door helm en beckeneel, dat de warme harffens in zijn aenzicht fprongen. Aunus, die op den Appenijn woont, zijn zoon, een krijghsman, niet de minfte onder de Ligurianen, zoo lang het nootlot hun bedriegery door de vingers zagh, geraeckte onder haer handen, en ftont verfchrickt, zoo dra hy onder haer oogen quam: en merckende dat men nu met loopen den ftrijt niet ontgaen, nochte de Koningin, die op hem toereedt, afzetten kon, zoo gingk hy toe om met kloeckheit en fchalckheit haer te bedriegen, en hief aldus aen: ftaet dit zoo braef, dat zulck een heldin zich op een fterck paert verlaet? Staeck dat rennen, en ftijgh af om tegens my voor 's hants te voet te vechten: nu zult ghy vernemen wien dat wintbreken [2]) tot roem gedyen zal. Zoo fprack hy: maer zy van vinnige fpijt tot razens toe

1) *Des Ridders:* lees: „des ruiters," letterlijk: „des te paard zittenden."
2) *Dat wintbreken:* vrij letterlijk, doch gelukkig vertaald. Ook het Lat. fpreekt hier van een *ventofa gloria.*

ontſteken, gaf haer paert de gezellinne over, en zette zich te voet tegens hem onverſaeghdelijck ſchrap, met gelijck geweer, den blooten degen, en noch onbeſchilderde rondas [1]). Maer de jongeling meenende dat hy het door bedrogh gewonnen heeft, went den teugel, noopt het ſnelle paert met ſporen, en vlught en vlieght hene zonder omzien. Lichtvaerdige hoovaerdige Liguriaen, te vergeefs ſtoft ghy: te vergeefs zoeckt ghy door uwe lantsſtreken t'ontglippen: het bedrogh zal u niet behouden by Aunus, den bedrieger, brengen. Zoo ſpreeckt de Maeght, en rent vierigh met haer vlugge zolen het ros voorby, grijpt het van vore by den toom, treet toe, en wreeckt zich aen haer vyants bloet: zoo gemackelijck als een havick, een vervloeckte vogel [2]), uit een hooge ſteenrotſe, boven in de lucht, met zijne pennen, een duif vervolgt, achterhaelt, en oppackt, en met zijn kromme klaeuwen ontweit, dat bloet en uitgepluckte pluimen uit de lucht komen neervallen.

Maer de vader en oirſprongk der menſchen en Goden om hoogh in top van den Olymp gezeten, ziet alle deze dingen vaſt aen, en hitſt Tarchon, den Tyrrhener, op, om wacker aen den man te gaen, en noopt zijne gramſchap met ſcherpe ſporen: weshalve Tarchon te paerde, onder het nederhouwen, en de deinzende benden rijdt, hitſt de vleugels met vele woorden aen, noemt elck by zijnen naem, en moedight de verjaeghden om den ſtrijt te hervatten. O nimmer rechtſchape, o altijt ſuffende Tyrrheners, wat vrees, wat ſuffery gaet u over? Breeckt een wijf deze ſlaghordens, en jaeghtze deze heirſpitſen op de vlught? Waer toe dragen wy het zwaert? Waer toe voeren wy dit geweer in de vuiſt? doch ghy zijt niet traegh om Venus in haer nachtgevecht by te komen [3]); of wanneer de kromhoren u ontbiet ten reie van Bacchus, om op bancketten en volle bekers aen den diſch te paſſen. Hier toe ſtreckt uwe liefde, uw yver; terwijl de gezegende Offervinder u d'offerfeeſten aendient, de vette offerhande u in de hooge wouden noodight. Dit zeggende, ruckt hy zelf met zijn ros midden onder de drommen, zonder op zijn leven te paſſen, en vaert onſtelt [4]) tegens Venulus in; en zijnen vyant van den paerde ruckende, ſchort en ſchudt en druckt hem met zijnen rechten

1) *Noch onbeſchilderde rondas:* alleen zy, die reeds een ſtrijd hadden bygewoond, beſchilderden hunne rondasſen.

2) *Een vervloeckte vogel:* hoewel de vertaling van *ſacer* door *vervloekt* te verdedigen zij, las ik hier liever *gewijd* of *heilig*.

3) *Venus in haer nachtgevecht by te komen:* de uitdrukking is vrij verward. Misſchien moet men lezen: *Venus* en *haer nachtgevecht*, gelijk er in 't Lat. ſtaat: *Venerem nocturnaque bella.* Tarchon verwijt hier bedektelijk den Tyrrheners, dat zy voor een vrouw vlieden, terwijl zy anders niet bang zijn waar 't een vrouw en nacht- (of min-) gevechten geldt.

4) *Onſtelt:* neen: „geweldig, met kracht."

arm tegens zijn heup, en gaet 'er zoo me deur. Daer verheft zich een hemelhoogh gefchrey, en alle Latijnen wenden hun oogen derwaert. De vierige Tarchon vlieght over het vlacke velt, en fleept man en wapens met zich: toen brack hy het fcherp van zijne fpeer af, en zocht waer Venulus ongewapent en bloot was, om hem den dootfteeck te geven: d'ander hier tegens worftelende, keert zijn vyants hant van'den ftrot af, om gewelt met gewelt te ftuiten: en gelijck de roffe arent zijn krauwels en klaeuwen in de huit van eenen draeck flaet, hem oppackt, en omhoogh voerende, zich in de lucht met zijne vleugelen ophoudt, en te gelijck met zijnen krommen beck tegens de gewonde flang aenpickt, die vaft wringt en worftelt, zich in vele krullen omkrult, en kop en fchubben vreeffelijck en fteil opftekende, vaft fift en fchuifelt: eveneens voert Tarchon al huppelende den Tyburtijner, zijnen roof, buiten den drang der bende. De Meonifche Tyrrheners, het voorbeelt en de geluckige uitkomft van hunnen veltoverfte navolgende, loopen hier op toe. Daer na volgt Aruns, die by nootlot veegh [1]) was, de fnelle Kamille met zijnen fchicht, en let eerft erghliftigh, waer hy beft zijn geluck aen haer magh verzoecken. Overal waer de dolle maeght midden onder den troep zwierde, daer quam Aruns, een jongelingk, voor den dagh, en heimelijck befpiende waerze heneginck, waerze zeeghaftigh wederkeerde, en den voet buiten des vyants troepen zette, wendde gezwint en ter fluick den teugel derwaert. Hy vlieght van alle kanten rontom den heelen kringk, dan herwaert, dan derwaert, zonder ophouden, en paft met zijne fpiets te raecken. Chloreus, eertijts een uitmuntende Priefter, en Cybele toegeheilight, flickerde by geval van verre, met zijn Frygiaenfche wapenen, en bereet een fchuimbeckende paert, gewapent met fchubben van koper en gout, pluimsgewijze gewrocht. Dees waerzegger, uitnemende braef in uitheemfch yzerroeft [2]) en purper gekleet, fchoot Gortijnfche pijlen, van Lycifch kornoeljen hout. De gulde boogh rammelt op zijnen rugh; hy heeft eenen gulden helm op, en eenen oranjen lijfrock aen; en de linne flippen, die van borduurffel kraken, zijn met een gouden fnoer opgeftrickt; het onderkleet is met de naelde geftickt, en hy draeght Oofterfche laerzen aen de beenen. De maeghdelijcke jagerin, vol-

1) *By nootlot veegh:* d. i.: „voorbefchikt om te fterven." Immers Diana had hem ter dood gewijd, die Kamilla van 't leven berooven zou. Zie hierboven blz. 283. Ik weet niet, of ik reeds ergends heb doen opmerken, dat ons *veeg* in geene andere taal zijn wedergade vindt, dan alleen in 't Schotsch, waar *fey* — in den grond ook hetzelfde woord — hetzelfde denkbeeld uitdrukt. Zie WALTER SCOTT *A legend of Montrofe*, en *Chronicles of the Canongate*, pasfim.

2) *Yzerroeft:* met het Lat. *ferrugo*, waarvoor hier *yzerroeft* is gebezigd, wordt, volgends fommige uitleggers, het fpaanfche purper bedoeld, welks kleur in het donkerbruin loopt.

gens den aert der vrouwen, begeerigh naer buit, en verblint van roofgierigheit, volgde reuckeloos dezen eenigen, onder al het gewoel des ftrijts, en door al de bende; het zy om de Trojaenfche wapens in de kercken op te hangen, of om zich met de plonderaedje van het gouden gewaet te vercieren: wanneer Aruns zijnen flagh waernemende, naer heur, die vaft fammelde, heimelijck met eenen fchicht fchiet, en aldus .de Goden aenroept: ó opperfte der Goden, fchutsheer over den heiligen Soraktis; Apollo, dien wy inzonderheid eeren, en om wiens wil wy de vlam des pijnboomen houtftapels ontfteken, en als offeraers, op onze godtvrughtigheit fteunende, midden door het vier op gloeiende kolen loopen: almaghtige vader, gun ons, dat wy dit fchandael [1]) met ons geweer vernietigen. Ick eifch zegeteken, nochte buit, nochte eenigen roof der verflagene maeght: laet mijn andere daden my ten roem gedyen; indien flechts deze heilooze peft dootlijck van my getroffen, fneuvele, zoo zal ick, zonder hier roem van te dragen, in mijn vaderlijcke ftadt wederkeeren. Febus hoorde dit gebedt, en ftont hem een deel zijner bede toe, en liet een deel in den wint henevliegen. Hy willighde den bidder in, de verbaefde Kamille terftont in den flagh neder te vellen; dat het beroemde vaderlant hem weder zou zien t'huis komen, bewillighde hy niet, en floegh het in den wint: weshalven alle Volfcen hun gezicht en oogen naer de Koningin toewendden, zoo dra de fpeer ter hant uitgefchoten, door de lucht fnorde. Zy zelf was niet verdocht op den pijl, die uit de lucht quam fnorren, tot dat die toedragende, onder den uitpuilenden tepel heel diep fteken bleef, en het maeghdelijcke bloet dronck. Haer gezellinnen fchieten haeftigh toe, en onderftutten haer vallende vrouw. Aruns al zijn beft aen 't loopen; en t'effens verblijt en beangft, durf zich nu niet langer op zijne fpeer betrouwen, nochte de fchichten der maeght verwachten: en gelijck een wolf, die den herder of een groot kalf verbeten heeft, van zijn ftout ftuck bewuft, eer de huislieden hem met hun geweer involgen, zich terftont, bezijde 's weeghs, op de hooge bergen verfchuilt, en zijnen bevenden ftaert lickende, dien van angft tusfchen de beenen inhaelt, en bofchwaert in vlught: eveneens gingk Aruns verbaefdelijck uit hun oogen ftrijcken, en blijde dat hy ontkomen was, verftack zich midden onder de gewapenden. Zy treckt al ftervende den fchicht met de hant uit, doch het ftalen punt fteeckt tusfchen het been in, en wont haer diep in de ribben. Zij zijght van

1) *Dit fchandael:* 't Lat heeft *dedecus*. Aruns fcheen 't onvoegzaam te vinden, dat een vrouw in de wapens uittrok.

al het bloeden neder, wordt koudt, het gezicht breeckt, en haer aenſchijn, ſtracks noch zoo blozende, verlieſt zijn kleur. Toen ſprackze, op haer verſcheiden leggende, Akka, een van hare megenooten aen, die, boven alle anderen, Kamille alleen getrouw was, en wiſt wat haer op het hart lagh; en zy zeide: Akka zuſter, dus lang koſt ik noch: nu verzwackt my een dootlijcke wonde, en het wort zwart en doncker voor mijn oogen. Ras hene, en draegh Turnus dit mijn uiterſte bevel over: dat hy zich in den ſlagh begeve, en de Trojanen buiten de ſtadt keere: en nu vaerwel. Zy liet te gelijck met deze woorden den toom glijden, en zeegh maghteloos ter aerde. Toen allengs kout en ſlap over al haer lichaem, en uit den oorloogh ſcheidende, en verſcheidende, laet hals en hooft achterover in den neck hangen, en haer geeſt vaert met eenen ſnick geſtoort ter zielen. Toen ging 'er een onmatigh geſchrey naer de gouden ſtarren op: de veltſlagh gingk om 't verlies van Kamille noch ſcherper aen. Al de maght der Teukren, en de Tyrrheenſche Overſten, en de vleugels van den Arkadiſchen Evander rennen te gelijck dick en dicht op elckanderen in.

Maer Opis, kamenier van Diane, zat al een poos boven op het hoogh geberghte, en keeck vaſt onverſaeght den veltſlagh aen; en toenze van verre Kamille, midden onder het veltgeſchrey der verwoede maeghden, met een droevige doot geſtraft zagh, verzuchteze, en ſprack uit het binnenſte van het hart aldus: och dochter, ghy, die u onderwont de Trojanen ten oorloogh uit te daegen, moſt het al te wreet, al te wreet boeten; en het baete u niet, dat ghy Diane tuſſchen de heggen der wilderniſſe met uw eenzaem leven eerde, of onze pijlkokers op den rugh droeght: evenwel zal uwe Koningin u, nu in het uiterſte van uw overlijden, niet onge-eert laten, en dees doot zal niet onvermaert onder de volcken, nochte uwe naemhaftigheit ongewroken blijven: want die u den doot dede, zal het met den hals naer zijn verdienste boeten. Onder eenen hoogen bergh ſtont het graf van Dercennus, Koningk der overoude Laurentijnſche ſtede, en met aerde opgehoopt, wort van eicke lommer bedeckt: Hier zette zich d'overſchoone Godin eerſt in der yl neder, en beſpiedde Aruns van den hoogen heuvel. Zoo ras zy hem in de wapenen blincken en lichtvaerdigh ſtoffen zagh, ſprackze: waerom loopt ghy hene en weder: zet uwen tret herwaert aen: kom herwaert, vege menſch, om Kamilles halve loon naer uw werck t'ontfangen. Zult ghy oock van Dianaes geweer ſterven? Zoo ſprack de Thraciſche Nymf, en trock geſtoort eenen vluggen pijl uit den gulden pijlkoker, en ſpande den

boogh wel ſtijf, tot dat de horens aen elckandere bogen, en te gelijck de flincke het ſtale punt, en de rechte hant met de pees den tepel raeckte. Aruns hoorde zoo dra niet den pijl door de lucht ſnorren en ſuiſen, of het yzer bleef in zijn lijf ſteecken. Hy geeft zijnen geeſt en den leſten ſnick, en wort van zijn mackers vergeten, die hem, op het velt en onbekent in het ſtof, laten leggen. Opis vaert met hare vederen naer den hemelſchen Olymp.

Zoo ras Mevrouw gemiſt wort, geeft zich de lichte vleugel van Kamille allereerſt op de vlught: de verbaeſde Rutulen vlughten: de geſtrenge Atinas vlught: de verſtroide overſten en verlate rotten bergen zich, en wenden hunne paerden naer de veſten toe: en niemant is maghtigh de Teukren, die hen op de hielen zitten, en vaſt toehouwen, en moorden, met geweer te ſtuiten, of tegens hen ſtant te houden: maer zy komen weder met afgeſchote bogen, die over hun ſlappe lendens hangen: de vlughtige hoef van den viervoetigen ſnelriem trappelt over het morwe velt, dat het davert. De donckere nevel van 't omgewroete ſtof drijft naer de muren toe, en de vrouwen voor haer borſten ſlaende, heffen van de tinnen een vrouwelijck geſchrey aen, dat het aen den hemel en de ſtarren klinckt. De troep des vyants is overhoop achter hen her, die de voorſten op de vlught, door d'opgezette poorten inbrekende, d'ellendige doot niet ontvlughten, maer in de poorten zelf, binnen de vaderlijcke veſten, en hun eige huizen, doorſteken worden, en den geeſt geven. Zommigen ſluiten de poorten, en durvenze voor hunne mackeren niet open houden, nochte hen (hoe deerlijck zy oock kermen) binnen de veſten in laten. Het gaet 'er deerlijck op een vermoorden der genen, die met hun geweer de poort beſchermen, en in het ſpits van 't geweer rennen. Die voor d'oogen en het aenſchijn hunner ſchreiende ouderen door den hooghdringenden noot uitgeſloten blijven, tuimelen ten deel in de diepe graften; rammeien ten deele blindeling en met vollen ren de poorten, en harde poſten, en boomen. Zelfs de vrouwen volgen, in 't benaeutſte van den ſtrijt, door liefde des vaderlants aengeport, haeſtigh Kamilles dapperheit na, gelijckze haer noch flus zagen vechten; en verweeren zich met ſchichten, eicke ſtangen, en hardt gebrande ſpietſen, en durven d'eerſte voor de behoudeniſſe der ſtede het leven opzetten.

Ondertuſſchen komt Turnus in het boſch een zeer harde tijding ter ooren, en Akka bootſchapt den jongelingk de geweldige beroerte; dat de ſlaghordens der Volſcen neêrgeleit, Kamille geſneuvelt zy, de verbolge vyanden maghtigh aendringen, alles aenranden,

en de veſten alreede ſchrick aengejaeght wort. Hy ſcheit al razende (want het wreede nootlot van Jupijn broght dit mede) van de bezette heuvels, en treckt uit het wilde boſch. Naulix was hy uit het gezicht dezer plaetſe getrocken, en op het velt gekomen, wanneer vader Eneas ten ontſloten boſſche ingetrocken, den heuvel beklom, en buiten het beſchaduwde boſch geraeckte. Aldus treckenze ſchichtigh alle beide, en met alle hunne troepen naer de muren toe, en zijn weinige ſchreden van elckandere: en zoo dra Eneas van verre het ſtof op het velt zagh oproocken, en de Laurentijnſche benden vernam, en Turnus Eneas, zijnen vyant, in de wapenen kende, en het getrappel der voeten en het pruiſſen der paerden hoorde; zoo zoudenze ſtracks den ſtrijt aengegaen en ſlagh gewaeght hebben, 't en ware de roosverwige Febus alree zijn vermoeide roſſen in de Spaenſche zee te wedt dreef, en met het vallen van den avond den nacht weder aenvoerde: waerom zy elck hun leger voor de ſtadt nederſlaen, en zich voor de veſten begraven [1]).

1) *Zich.... begraven:* d. i.: „zich verſchanſen."

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Zoo ras het licht, 's anderen daeghs, aenbreeckt, quijt Eneas zich van zijne beloften, recht van Mezentius wapens een zegeteken op, moedight zijne Overſten, belaſtze zich ten ſtrijde te bereiden, de dooden te begraven, en Pallas lijck naer Evanders ſtadt te geleiden. — Hier na gaet hy naer het lijck toe, daer het van Acetes bewaert, van dienaren en vrouwen betreurt wort. — Hy beklaeght het, en beveelt daer na het lichaem op te heffen, en eerlijck den vader te brengen. — Men leit het op de bare, en de doode gelijckt een bloem van haren ſteel geſneden. — Men bekleet het lijck rijckelijck, vereert het met oorlooghsroof, en geleit het met ſtaetſi, en Eneas neemt zijn afſcheit — Latinus Gezanten verzoecken hun dooden te begraven, dat Eneas inwillight, die oock vrede aenbiet, en zich des krijghs ontſchuldight. — Drances, Turnus party, bedanckt den Koningk, en belooft hem te begunſtigen. — Men ſluit beſtant, en houwt hout voor de lijckvieren. — De tijding van Pallas komt in Arkadie, en Evander valt op de dootbaer, aen 't kermen. — De Trojanen ſtellen lijckhoutſtapels voor hun dooden toe, verbrandenze, en offeren voor de zielen. — De Latijnen verbranden en begraven oock hunne dooden, dat rouw en onruſt in Latinus hof veroorzaeckt. — De Gezanten brengen tijdinge, dat 'er niet uitgerecht is, en hun geraden met den Trojanen te verdragen: Weshalve Latinus den Raet vergadert, eiſcht hier der Gezanten verrichtinge te hooren, en Venulus voert het woort. — Dit antwoort gaf een mompeling in den Raet, gelijck een geſtopte ſtroom ruiſcht, Latinus ontraet den oorlogh, en ſtemt tot pais. — Drances ſtaet op, onderſtut 's Konings voorſtel, en ſchimpt op Turnus. — Turnus berſt tegen Drances uit, verzacht

de haetelijckheit des krijghs, ontdeckt Drances treken, en getrooft zich alleen tegens Eneas aen te gaen. — Ondertusschen genaeckt Eneas met zijn heir, en al de stadt loopt over endt, met zulck een gerucht, gelijck menighten van vogelen in 't woudt, of een hoop zwanen in vlieten of meeren. — Turnus scheit uit den raet, en stelt orde. — Latinus schort den raet op, en beklaeght zich. — Turnus wapent zich, en komt vol moedts, van het slot afgeloopen, gelijck een paert uit den stal naer het velt invlieght, of te wedt gaet. — Kamille bejegent hem in de poorte, en bidt om den vyant het hooft te mogen bieden: Turnus bedancktze, geeft de heldin het beleit om den vyant te stuiten, en hy zelf bezet een dal. — Ondertusschen bericht Diane Opis, hoe Kamille ten oorloogh treckt, verhaelt haer de historie der zelve, en belast te schieten al wie haer quetse. — Trojanen en Hetruscen genaecken middelerwijl Latinus stadt; Messapus en Koras en Kamille randen hen aen met de ruiterye, en het sneeuwt 'er schichten. — Tyrrhenus en Akonteus rennen tegens elckandere. — Akonteus wort uit den zadel gelicht, gelijck een blixem of loot uit een blijde: de Latijnen wenden naer de vesten toe, de Trojanen hen na, die vlieden te rugge: en gelijck de zee by beurte vloeit en ebt, zoo jagen en vlughten de heiren tweewerf. — Kamille schiet met pijlen, en houwt met de bijl toe; bestuwt van haren stoet: gelijck d'Amasonen, in Thracie, over ys loopen, en rontom Hippolyte vechten, of Penthesilea t'huis brengen. — Zy helpt Aunus zoon voort, zoo gemackelijck gelijck de havick een duif. — Jupiter ziet al dien handel aen, en weckt Tarchon op, die zijne troepen moedt aenspreeckt, en Venulus van den paerde ruckt, gelijck d'Arent eenen draeck oppackt. — De Tyrrheners volgen Tarchons voorbeelt. — Aruns leit op Kamille toe. — Chloreus, Cybeles Priester, bromt zoo rijckelijck te paerde, dat Kamille op dien roof vlamt; terwijl neemt Aruns zijnen slagh waer, roept Apollo aen, die hem zijn bede ten deele toestaet. — De schutter trestze onder den tepel, en vlught van angst, gelijck de wolf, een kalf verbeten hebbende, deur gaet. — Kamille treckt den pijl uit de borst, neemt afscheit van Akka, en sterft. — De veltslagh wort feller. — Opis dit aenziende, zet zich op Dercennus graf, doorschiet Aruns, en vaert ten hemel. — Terstont vlughten, Latijnen, Rutulers, en Volscen, stewaert aen. — De Trojanen vervolgenze tot in de poorten, en de neerlaegh is groot en bloedigh. — Turnus krijght tijding, hoe Kamille en de Volscen gebleven zijn, en de stad in last, dies haest hy derwaert, en Eneas volght hem. — Nu zoudenze elckandere te keer gaen, maer de nacht scheitze.

HET TWALEFDE BOECK.

INHOUDT.

De maght der Latijnen door het verlies van twee veltſlagen gekneuſt, en de moedt hun ontzoncken, zoo vint Turnus (ziende hoeze al te zamen al hun hoop op hem ſtelden) tegens wil en raet des Konings, en den weerſtant der Koninginne (die te vergeefs vaſt ſchreide) het lijfgevecht tegens Eneas geraden, 't welck Idmon, in zijnen naem, den Trojaen aenzeit. Eneas aenvaert de voorwaerde, en men beveſtight, in 't openbaer, met dieren eet, het verdragh van wederzijde; 't welck van de Nymf Iüturne, Turnus zuſter (door Juno hier toe opgerockent, en in Kamertus ſchijn verandert) geſteurt wort; waer op Tolumnius, de vogelwichelaer, door zijn valſche wicheleryе, d'eerſte van hun allen, zijnen volcke een valſche zege belovende, een van Gylippus zonen, met een ſpeere doorſchiet. Eneas, oock bewuſt van d'oirzaeck dezer ſchichtige beroerte, pooght de zijnen te rugge te roepen, en van een onzekere hant met eenen pijl getroffen, is gedwongen uit den ſlagh te vertrecken; het welck Turnus vernemende, zoo verzuimt hy die ſchoone gelegenheit niet, en recht onder de vyanden eenen gruwelijcken moort aen. Venns ondertuſſchen, op Ida, in Krete, wilde poleie pluckende, geneeſt haren zoon. Eneas hier door verquickt, vermaent Askaen, in 't kort, door zijn voorbeelt tot vromicheit, komt den zijnen te hulpe, en eiſcht Turnus alleen voor de vuiſt uit. Doch dewijl Turnus niet voor den dagh quam (want Iüturne, zijnen wagen, waer uit zy Metiskus, den wagenaer, ter aerde plofte, herwaert en derwaert, uit Eneas gezicht drijvende, gedooghde niet dat dit paer hantgemeen wiert) zoo beſloot de Helt de ſtadt aen te randen, en met zijn heir naer de muren affackende, worpt den brant in de wachttorens, en naeſte huizen. Amate, toen wanende dat Turnus gebleven was, eindighde uit wanhope haer leven aen een ſtrop. Zoo ras Sages Turnus deze mare brengt, en hy de zaeck zoo verre verloopen ziet, dat hy nootzaeckelijck moſt kampen, of voor zijne oogen de ſtadt zijner bontgenooten in 's vyants gewelt zien vallen, zoo verdaghvaert zijn yver Eneas van zelf, op de bedonge voorwaerden, om tegens hem alleen te kampen. Eneas ſtaet in dit lijfgevecht boven, en door 's vyants gebedt bykans tot genade bewogen, ziet Turnus wapenriem, onlangs den verſlagen Pallas van 't lijf geruckt, 't welck den helt zoo verbittert, dat hy zijnen vyant het zwaert in de borſt duwende, hem van 't leven berooft.

Latinus maght geknackt, door zulck een bloênden ſlagh
Perſt Turnus om, vol moedts, in lijfgevecht te treden,

Tot vordering van pais: dies ſluiteuze een verdragh,
Geſteurt van Iüturne, in 't midden der geleden.
Men ſtrijt met volle kracht: Eneas wort gewont,
En wonderlijck geheelt; de ſtadt met ſtorm gewonnen;
Dies worght Amate zich, en ſluit haer' bleecken mont.
De helden komen fors elckandere aengeronnen,
En kampen voor de vuiſt, in 't aenzien van elck heir;
Daer Turnus ſneeft, en laet Eneas zijn geweir.

TURNUS ziende d'afbreuck der Latijnen, en hoe door het verlies van den ſlagh hun de moedt ontzonck, hy nu om zijn belofte gemaent wiert, en alle oogen op hem zagen; vergramde zich en ontſtack hierom zoo onverzetbaer en heftigh, gelijck een Puniſche leeuw, die van den jager zwaerlijck in de borſt gewont, ten leſte zijne kracht te werck ſtelt, de ruige mane over zijnen dicken neck ſchuddende, moedt grijpt, onvervaert den moortpijl uit zijn lijf ruckt, in ſtucken bijt, en brult met zijnen bloedigen muil: even eens loopt Turnus de gal van grimmigheit over. Daer na ſpreeckt hy ontſtelt aldus den Koningk aen: aen Turnus ſchort het niet: geen reden is 'er, waerom de ſuffende Eneadijnen hun woort zouden in den hals halen, en weigeren het verdragh geſtant te doen. O vader, laet d'offerhanden toeſtellen, en ſtel de voorwaerden. Ick zal met deze hant den Dardaner, die Aſie verliep [1]), (laet de Latijnen ſlechts ſtil zitten, en het aenzien) te keer gaen, ter helle zenden, en alleen de algemeene ſchande met den zwaerde van hun afkeeren; of hy d'overwonne Latijnen beheerſchen, en met Lavinie, zijn gemaelin, gaen ſtrijcken. Latinus antwoorde hem met bedaerde zinnen: o kloeckhartige jongelingk, 't is billijck dat ick, hoe ghy onverſaeghder zijt, en meer in vromicheit uitmunt, my hier over zoo veel t'ernſtiger berade, en zorghvuldigh overwege al wat hier kan toeſlaen. Ghy bezit het Rijck van Daunus, uwen vader, en zoo vele ſteden, met den zwaerde verovert: en t'ontbreeckt Latinus aen middelen nochte goede genegenheit t'uwaert. In Latium en de Laurentijnſche landen zijn nog meer ongehuwde dochters, en niet van ſlechten ſtamme. Laet my toe dat ick u ongeveinſt melde het geen ghy noode hoort, en neem deze woorden in. Het ſtont my niet vry mijne dochter aen iemant van

1) *Die Aſie verliep:* d. i.: „die Aziën ontliep, den vluchteling uit Aziën."

d'oude vryers [1]) te befteden; en dit fpelden alle Goden en menfchen. Ick beweeght door liefde t'uwaert, beweeght door de bloetvrientfchap, en de tranen mijner bedruckte gemalinne, heb alle verbintenissen gebroken, de verloofde dochter den fchoonzoon ontweldight, en de wapens tegens Recht aengenomen. O Turnus, ghy ziet wat al ongevallen, welcke oorlogen my federt zijn overgekomen; en hoe groote zwaricheden meeft op u aenkomen. Wy tweemael in het velt met groot verlies de neerlaegh krijgende, houden naulicks, binnen de ftadt, de hoop van Italie het hooft op: De Tyberftroom is noch laeuw van onzen bloede, en heele velden leggen wit van dootsbeenderen. Waer laet ick my zoo dickwils toe vervoeren? Wat dollicheit brengt my van mijn opzet? Ben ick overbodigh hen, als bontgenooten, in te roepen, wanneer Turnus om hals zy; waerom beflecht ick niet liever dit gefchil, terwijl hy noch leve? Wat zullen de Rutulen, mijne bloetvrienden, wat zal geheel Italie hier toe zeggen; indien ick u (Fortuin behoede ons) die naer mijn dochter en heur huwelijck, ftaet, om het leven helpe? Let eens hoe veranderlijck de kans des oorlooghs zy: heb medoogen met uwen bejaerden vader, die nu in uwe vaderlijcke ftadt Ardea zoo verre uit uwe oogen treurt. D'oploopentheit van Turnus laet zich met geene woorden nederzetten: zy loopt noch hooger, en wort krancker door artseny. Zoo ras de jongelingk fpreken kon, begoft hy aldus: ick bidde u, o goede Koningk, laet deze uwe zorghvuldigheit voor my, om mijnent wil, toch varen, en fta toe, dat ick, om eere in te leggen mijn leven waege. Wy weten, o vader, oock met den degen om te gaen, en paffen te raken, dat 'er het bloet na volge. De Godin, zijne moeder, zal verre te zoecken zijn, om hem en zich zelve op de vlught met hare wolcken te bedecken, en in ydele fchaduwen te verbergen. Maer de Koningin, doot van benaeutheit, en voor het hooft geflagen, van fchrick voor dit lijfgevecht, fchreide en hielt haren vierigen fchoonzoon tegen: o Turnus, ick bidde u, om deze tranen, om d'eere van Amate, zoo u die noch eenighzins ter harte ga (ghy zijt nu d'eenige hoop en trooft van mijnen bedroefden ouderdom; aen u hangt de roem en het Rijck van Latinus; al het huis leunt en fteunt op u) ick bidde u flechts om eene zaeck: ftaeck uw opzet, wort niet hantgemeen met den Trojaen. O Turnus, wat ongeval u in dat lijfgevecht overkome, dat komt my over: ick zal te gelijck met u uit dit verdrietige licht des levens fcheiden, en niet gevangen gevoert, Eneas, mijnen fchoonzoon, zien. Lavinie hoorde haer moe-

[1]) *d'Oude vryers:* wil niet zeggen: de „bejaarde," maar de „voormalige vryers."

der kermen, en de tranen biggelden langs hare blaeckende wangen, z'ontſtack van ſchaemte, zoo root als vier, en al haer aenſchijn gloeide: gelijck of iemant Indiaenſch yvoir met bloetroot purper overſtreeck; of gelijck weerſchijn van roode roozen onder witte lelien ſpeelt; zoo bloosde de Maeght in haer aenſchijn. Turnus lonckt haer aen, wort van minne ontſtelt, en noch te meer op het vechten verhit; en ſpreeckt Amate in het kort aldus aen: ay moeder, magh ick u bidden, ay, ſchrey my, nu ick naer het felle lijfgevecht ga, zoo niet na: want dat kan niet goets bedieden, en Turnus zijnen tijt verkorten nochte verlengen. Idmon, mijn bode, ga hene, zegh den Koningk van Frygie mijnent halve dit aen, dat hem vreemt in zijn oor wil klincken: Eneas laete de wapens der Trojanen en Rutulen vry ruſten: 't is noodeloos Trojanen tegens Rutulen aen te voeren: want morgen vroegh, zoo dra de dageraet met oranje wielen den hemel oprijdende, beginne te blozen, zullen wy dien krijgh door ons bloet beſlechten, en op die wijze, om de bruit Lavinie, een kans in het velt waegen.

Zoo ſpreeckende treet hy haeſtigh in het hof, eiſcht zijne paerden, die komen al brieſſchende aendraven, dat het een luſt is. Orithye [1]) had zelf deze roſſen, witter dan ſneeuw, ſneller dan de wint, tot een pronck en prael aen Pilumnus vereert. De wackere ſtalknechts ſtaen 'er rontom, en havenenze [2]) en kemmen de mane. Hy ſchiet daerna een pantſer, blinckende van gout en lattoen [3]), aen 't lijf, hangt met een het zwaert op zy, den ſchilt aen den arm, en zet den gekamden helm met den roode pluimaedje op zijn hooft. De Viergodt had zelf dit zwaert voor Daunus, den vader, geſmeet, en al gloeiende in den jammerpoel gekoelt. Daer na grijpt hy met kracht een ſtercke ſpeer, Aktor Aurunkus ſchenckaedje [4]), die midden in de zael tegens een vreeſſelijcke kolom leunde; en hier mede drillende, roept: nu mijn ſpeer, die noit mijn bede te leur ſtelde, nu is de tijt gekomen: te vore waert ghy des grooten Aktors, nu zijt ghy Turnus geweer: help my dien halven man, dien Frygiaen nedervellen, en met deze ſtercke vuiſt hem zijn pantſer van 't lijf rucken, en ſcheuren, en zijn hair, dat met een gloeiende yzer gekrult wort, en van myrrhe druipt, in het ſtof begruizen. Van zulcke razernyen wort hy gedreven: 't ontheiſtert aengezicht is vol gloets, en van gramſchap ſpringt het vier uit zijne oogen: gelijck de ſtier, die ſtooten wil, vervaerlijck

1) *Orithye:* een Atheenſche Vorſtin, door Boreas geroofd.
2) *Havenen:* hier in den zin van „opknappen."
3) *Lattoen:* *oncholeum.* 't Fr. *laiton.*
4) *Aktor Aurunkus ſchenckaedje:* nauwkeuriger ware: „de *roof* van Aktor," 't zij dat deze de ſpeer op een ander, 't zij dat Turnus ze op Aktor buit had gemaakt.

bulckt, of uit verbolgenheit zijne horens op den ſtam van eenen boom beproeft, en in den wint achteruit ſlaet, of met zant op te krabben, dat het ſtuift, een voorſpel van 't gevecht maeckt.

De moedige Eneas zeer vermaeckt, dat de krijgh door dit aengeboden verdragh beſlecht wort, wet ondertuſſchen niet koeler zijne moedigheit met de wapenen, hem van zijne moeder beſtelt; en zoeckt zijn eige gramſchap te tergen: vertrooſt daer na zijn megenooten, en den bedruckten Julus, die in laſt is; en bericht hunlieden, hoe het nootlot hier op loopt: en beveelt eenige mannen Koningk Latinus dit aen te dienen, en de voorwaerden van den vrede te beramen.

Naulix quam de volgende dagh opdringen, en beſcheen de toppen der bergen, wanneer de zonnepaerden eerſt uit de diepe zee opſteigerende, ten wijde neusgaten den glans uitſnoven; of Rutulen en Trojanen ſtaecken onder de veſten der groote ſtede een velt af, en bereidden het om daer te vechten: in het midden ſteldenze offerhaerden, en altaren van zoden voor Goden hun beiden gemeen: anderen in linnen gekleet, en met yzerkruit om het hooft bevlochten, broghten bronwater en vier aen. De keurbende van Auſonie komt aentrecken, en de ſchichteniers [1]) geven zich ter poorte uit: en den anderen kant ruckt al het Trojaenſche en Tyrrheenſche heir voort, met verſcheide ſlagh van wapenen, en niet anders van geweer voorzien, dan ofze opontboden wierden, om tegens het ſpits aen te gaen: en d'overſten zelfs, met gout en purper uitgeſtreken, vlogen midden onder de krijghslieden hene en weder; Mneſtheus, van Aſſarakus geſlacht, en de ſtercke Aſyles, en Neptuins afkomſt, Meſſapus, te paerde afgerecht. Zoo dra men het teken gaf, nam elck zijne plaets, ſtack de ſpeer in d'aerde, en ley den ſchilt neder. Toen grimmelden ſtockoude mannen, en vrouwen, en kinders, en wat onweerbaer was, uit nieuwsgierigheit, op torens, daken en huizen: de gewapenden hielden wacht aen de hooge poorten.

Maer Godin Juno, van den top des heuvels, die nu d'Albaenſche genoemt wort (de bergh had toen noch geen naem, of vermaertheit) haer oogen nederſlaende, zagh het velt, en beide de ſlaghordens der Laurentijnen en Trojanen, en Latinus ſtadt over, en ſprack terſtont Turnus zuſter [2]) aldus aen, een Godin over meeren en ruiſſchende ſtroomen; aen wie d'alleropperſte Koningk Jupiter, ten loon van haeren

1) *Schichteniers* voor „die met ſchichten gewapend zijn." Even zoo zegt men: *piekeniers*, *hellebaardiers*, *lanciers*.

2) *Turnus zuſter* : Juturna was bronnymf van den Numicius in Latium, welke rivier uit een bron vloeide, die heilzame krachten bezat, en waarvan het water by verſcheidene offerdienſten, vooral by die van Vesta, gebezigd werd.

geſchaeckten maeghdom, deze eere toeheilighde: o mijn overaengename Nymf, eere der vlieten, ghy weet hoe ick u alleen ſtelde boven zoo menige Latijnſche dochter, als oit het goddelijck bedde van den ondanckbaren Jupijn beklom, en ruimde u gewilligh een plaets in den hemel in; Iüturne, let wat zwarigheit u genaeckt, en wijt het my niet. Ick beſchutte Turnus en uwe veſten, voor zoo veel Fortuin het ſcheen te lijden, en de Schickgodinnen gedooghden den Staet van Latium toe te ſtaen. Nu zie ick den jongelingk ter quader ure naer den ſtrijt gaen, en de gezette dagh der Schickgodinnen, en de felle vyant genaeckt valt. Ick kan dit gevecht, dit verdragh niet met mijn oogen aenzien. Vaer ghy voort, het paſt u, zoo ghy iet ten beſte van uwen broeder durft aenrechten: miſſchien zal het met deze benaeude harten beter afloopen. Naulicks ſprackze dit, of de tranen ſprongen Iüturne ten oogen uit, en zy ſloegh drie of viermael voor hare eerbare borſt. Juno, Saturnus dochter, zeide: 't is nu geen ſchreiens tijt: haeſt u, en is 'er eenigh middel, ruck uwen broeder uit den muil des doots: of berocken hun een krackeel, en breeck het beraemt verdragh. Ick ſteeck u een hart onder den riem. Aldus pordeze haer aen, en lietze twijfelmoedigh, ontſtelt van zinnen, en vol hartewee.

Middelerwijl genaecken de Koningen: Latinus wort met eenen geweldigen ſtoet op eenen wagen van vier paerden voortgetrocken; en om zijn hooft blincken zes paer goude ſtralen, die de zon, zijnen grootvader, uitbeelden. Turnus komt met twee witte paerden aen, en drilt een paer ſchichten, met een breet yzer beſlagen. Aen den anderen kant ſtappen naer het leger d'oirſprongk des Romainſchen ſtams, vader Eneas, die met zijnen ſtarlichten beuckelaer en hemelſche wapenen flickert; en Askaen, d'andere hoop van het groote Rome, neffens hem. De Prieſter in het zuivere offergewaet, brengt een bigge van een borſtelige zeuge, en een ongeſchoren ſchaep mede, en leit het vee op de brandende altaren. Zy, hunne aengezichten naer de rijzende zon keerende, brengen het zoute veltgewas, mercken met het ſtalen mes de ſtar van het vee, en begieten het altaer met offerſchalen. Daer na zweert de godtvruchtige Eneas, met den blooten degen in de vuiſt, aldus: o zon, o landouw, om wiens wil ick zoo groote zwaerigheden uitharde, ghylieden zult nu getuigen ſtaen over mijnen eet, en ghy, o almaghtige vader, en ghy Saturnus dochter, nu beter gezint, o Godin, en ghy, wijtbefaemde vader Mars, die door uwe goddelijcke maght alle oorlogen beſtiert; en ghy bronnen en beken en wat ontzaghlijcke godtheden in den hoogen hemel

en de blaeuwe zee meer zijn; indien Fortuin Turnus, den Aufoniaen, d'overhant toefta, zoo zullen de verwonnelingen gehouden zijn naer Evanders ftadt te vertrecken; zoo ruime Julus het velt, en geene Eneadijnen voeren hier na weerfpannigh eenige wapens in, of ontzeggen dit rijck ten zwaerde: doch indien Mars ons d'overhant verleene (gelijck ick hoop, en wenfch, dat de Goden dit liever met hunnen goddelijcken wille beveftigen) zoo begeer ick niet, dat d'Italiaenen den Teukren gehoorzamen, nochte eifch het Rijck voor my; maer dat beide d'onverwonne volcken zich onder eenerhande wetten in een eeuwigh verbont begeven. Ick zal hun leeren offeren, en wijzen wat Goden men dienen moet: Latinus, mijn fchoonvader, behoude het gezagh over de wapens: mijn fchoonvader blijve regeeren, gelijck hy gewoon is. De Trojanen zullen een ftadt voor my ftichten, en die naer Latinus dochter Lavinie noemen. Zoo gaet Eneas voor; zoo volgt Latinus na, en heft zijne oogen en handen naer den geftarrenden hemel: o Eneas, dat zelve zweer ick oock, by hemel, aerde en zee, en Latonaes tweelingen, en den dubbelhoofdigen Janus, en de maght der helfche Goden, en des heiloozen Plutoos heilighdommen. De vader, die het verbont met den blixem fterckt, hoore dit. Ick raecke het altaer, en neem het vier, dat 'er midden op leit, en de Goden tot getuigen, dat geen tijt dezen pais, nochte het verbont met den Italiaenen aengegaen, zal breken, hoe de zaeck oock uitvalle; nochte geen gewelt zal my mijnen eedt doen fchenden; al mengde het met den fpringvloet lant en zee onder een; of al ftortte het den hemel in de hel: gelijck dees fcepter (want hy had by geval den fcepter in de hant) nimmermeer loof nochte telgen fchiet, nochte fchaduwe baert, wanneer hy eens in het bofch onder van den ftruick, zijne moeder, afgefneden is, en die te vore een boom was, van loof en tacken met de ftale bijl geknot, nu van de hant des kunftenaers in koftelijck metael gefloten wert, en den Latijnfchen vaderen te dragen gegeven. Met dusdanige woorden fterckenze onderling, midden in den ring en de tegenwoordigheit der Overften, het verbont. Daer na keeldenze het vee, kerckplighigh gewijt om in het vier te verbranden, en rucken het zijn ingewant levendigh uit den lijve, en vereerden d'altaren met volle fchotelen.

Maer het docht den Rutulen al over een poos, dat deze kampvechters elckandere ongelijck waren, en elck had zijn inzicht, en fprack 'er het zijne toe. Terwijlze daer na noch nader inzien, hoeze elckandere in fterckte ongelijck zijn, zoo helpt hier noch toe, dat

Turnns al ſtilzwijgens toetreet, en met neergeſlagene oogen ootmoedigh d'altaren eert; oock helpen hier toe zijn bleecke kaecken, en de dootsheit in de jeughdige troni. Zoo ras de zuſter Iüturne dat mompelen ziet voortgaen, en de ſlaeuwe harten der gemeente veranderen, bootſtze midden onder het heir Kamertus gedaente na, die van overtreffijcke voorouderen geſproten, doorluchtigh om zijns vaders befaemde vromicheit, en zelf dapper in de wapenen was. Zy geeft zich, niet onkundigh hoe het hier ſtont, midden onder het heir, ſtroit verſcheide geruchten, en ſpreeckt aldus: Schaemt ghy u niet, o Rutulen, den ganſchen ſtaet aen een eenige ziel te hangen? Zijn wy niet gelijck in getal, of in macht? Ziet hier alle Arkaders en Trojanen, een volck by nootlot hier gevoert, en Hetrurie op Turnus gebeten. Zoo men vecht, wy zijn twee tegens een. Turnus ſneuvelende zal wel naer de Goden gaen, aen welcker altaren hy zich overgaf, en wel op een ieders tonge leven: wy nu koel op het velt by een gezeten, zullen van ons vaderlant verſteken, gedwongen zijn hoovaerdige Heeren te gehoorzamen. Duſdanige woorden holpen de zinnen der jongelingen aen 't hollen, en het mompelen kroop alrede hoe langer hoe meer voort, van troep tot troep. De Laurentijnen zelfs, en de Latijnen zelfs veranderen van zinnen, en die eerſt een einde van den ſtrijt, en heil voor den ſtaet te gemoet zagen, willen nu vechten; bidden dat het verbont onvoltrocken blijve, en erbarmen zich over Turnus, die aen de quaetſte kans is. Iüturne voeght hier noch iet grooters by dan dit, en geeft een teken aen den hoogen hemel, boven 't welck noit geen krachtiger d'Italianen beroerde en misleide: want Jupijns roſſen vogel, door de gloeiende lucht vliegende, verjoegh een luitruchtige vlught van zeevogelen die om hoogh zweefden; en de verſlinder haeſtigh op het water neerſchietende, packte een uitmuntende zwaen met zijn kromme klaeuwen op. D'Italianen zien wacker toe, eu alle vogels jagen met een geſchrey (dat deerlijck ſtaet) den arent op de vlught, verdonckeren de lucht met hunne pennen, en dringen, gelijck een wolck in de lucht, op dien vyant aen; tot dat de vogel van hun gewelt benaeut, door den laſt zelf beſwijckt, den roof uit zijne klaeuwen in eenen ſtroom ſmijt, en heel hoogh in de wolcken vlnght. Daer op begroeten de Rutulen dit voorſpoock met een veltgeſchrey, en ſtellen zich ſchrap; en Tolumnius d'Aertswichelaer zeit: dat was het, dat was het, 't welck ick menighmael door mijne beloften zocht: ick neem het aen, en kenne die Goden: ruckt onder mijn beleit den degen uit, o ghy Rntulen die u, als een hoop weerlooze vogels, van eenen oproerigen vreem-

delingk laet voorjagen, en uwe kuſten afloopen en ſtroopen. Flus zal hy doorgaen, en zijn ancker lichten. Zet u gelijckerhant in ſlaghorden, en verdadight uwen Koningk, dien men u door het lijfgevecht berooven wil. Zoo ſprack hy, trat vooruit, en ſchoot eenen ſchicht recht onder den vyant: de kornoelje ſchacht giert en ſnort door de lucht hene, en gaet recht uit haren gangk. Terſtont ſteeckt 'er een geweldigh geſchrey op: alle het voetvolck in zijn geleden ſtaet verbaeſt, en het bloet wort heet van dit gerucht. De ſpeer vlieght voort, daer by geval zeven gebroeders, zeer ſchoon van leeſt, recht tegens hen over ſtonden (alle van Gilips, den Arkader, by zijn getrouwe Tyrrheenſche gemalin alleen gewonnen) en treft eenen van deze zeven, eenen braven jongelingk, door het blancke harnas, in de ribben, daer de geborduurde wapengordel, op de middel en den buick gesloten, en de geſp om de lenden vaſt gehaeckt wort; en hy ſteeckt op het roode zant armen en beenen van een. Maer zommigen van deze gebroederen, een moedige bende, van droefheit verhit, rucken met hunne handen den degen uit; zommigen grijpen den worpſchicht, en ſtreven blindeling toe. De Laurentijnſche troepen loopen tegens hen aen: van den anderen kant komen Trojanen, en Agyllyners, en Arkaders, ſterck in getale, met hun beſchilderde wapenen tegens hen aenbruiſen. Aldus zijnze al te zamen eensgezint die met den zwaerde te rechten. Zy rucken d'altaren om verre: daer komt een afgrijſſelijck onweer van ſchichten aen de lucht op, en d'yzeren ſlaghregen valt dicker en dichter. Men gaet met kelcken en offerhaerden deur. Latinus zelf, nu 't verbont onvoltrocken blijft, neemt de wijck, en ruckt zijn geſchende Goden mede. Anderen ſpannen wagens in; of ſpringen te paerde, en komen met bloote zwaerden by der hant. Meſſapus, yverigh om het verbont te ſteuren, bejegent te paerde Koningk Auleſtes, den Tyrrhener, die de ſluierkroon draeght, en zoo verſchrickt, dat hy achterwaert wijckt, en deerlijck ruggeling, over hals en hooft, over d'altaren, die in den wegh ſtaen, henetuimelt; maer Meſſapus vlieght al verhit met een ſpeere toe, en op een groot paert gezeten, ſlaet hem, die vaſt om genade badt, wel ſtijf met zijne dicke ſpiets van boven neder, en ſpreeckt aldus: dat heeft hy wech: zoo offert men beſt aen de groote Goden. D'Italianen loopen toe, en ſtroopen den dooden al warm. Chorineus grijpt een barnhout van den outer, en bejegenende Ebuſus, die aenquam om toe te houwen, dreef hem de vlam in zijn kinnebacken: de lange baert hier door gezengt, brande en zengde, dat het ſtonck: hy daerop involgende, vatte met de ſlincke hant zijnen verduizelden vyant by

de locken, ftiet en duwde hem met zijne knie tegens d'aerde aen, en doorreegh zijn zijde met een koudt lemmer. Podalirius met zijnen blancken degen Alfum, den harder, die in de voorfte flaghorden door de fchichten heneftreefde, involgende, dreight hem van boven; d'ander houwt hem met opgeheve bijl, recht van vore, het voorhooft en de kin midden door, en befprengkelt al 't harnas met bloet. Een harde flaep en yzeren vaeck luickt zijne oogen, en fluit het gezicht om eenen eeuwigen nacht te ruften. Maer de godtvruchtige Eneas zich noch aen het verbont houdende, wenckte met zijn ongewapende hant, en riep bloots hoofts zijn volck toe: waer ftreeft ghy hene? Wat tweedraght rijft hier zoo fchichtigh op? O betemt uwe gramfchap: het verbont is al gefloten, en alle voorwaerden beftemt: het komt my alleen toe te kampen: laet my betyen, en houdt 'er u buiten: ick zal met mijne hant het verbont beveftigen: de diere eedt voor 't altaer bezworen verplicht Turnus tegens my in het perck te treden. Ziet midden onder dusdanige woorden en redenen komt een geveerde pijl den helt al fnorrende in het lijf gevlogen: 't is onzeker van wiens hant, van wat dwarrelwint hy gefmeten en voortgedreven wort; of wat geval of Godt den Rutulen met zoo groot eenen lof vereerde: de roem van die treffelijcke daet blijft verduiftert, en niemant ftofte oit van Eneas wonde. Turnus ziende Eneas uit den flagh vertrecken, en d'Overften verbaeft ftaen, wort terftont verhit, blaeckt van moedigheit, eifcht voort paerden en geweer, fpringt hoovaerdigh op den wagen, zet zich daer, en ment den teugel. Hy vlieght over en weder, en brenght menigh fterck man om hals, leit 'er menigh half doot in het zant, of overrent de geleden met zijnen wagen, of drijft den voorvlughtigen opgegrepe fpeeren naer het lijf. Gelijck Mavors by den killen Hebrus aengevoert, met zijnen bloedigen beuckelaer rammelt, en om dolle oorlogen te berockenen zijn roffen aenjaeght, die over het vlacke velt den Zuiden en Weften wint voorby vliegen, dat het uiterfte van den Thracifchen bodem van 't getrappel hunner voeten davert: rontom hem zwieren Vreeze, Gramfchap, en Lagen, fchrickelijcke tronien, en ftoet des krijghsgodts: zoo jaeght de ruftige Turnus, die over zijn verflage vyanden ['t is deerlijck] braveert, zijn roockende en bezweete paerden midden in den flagh: waerze hun fnelle hoeven zetten, daer fpat het van bloet: en zy vertreden en kneden het zant met bloet. Alrede heeft hy Sthenelus en Thamyris en Folus afgemaeckt; den eerften en tweeden voor de vuift, den derden van verre: van verre Glaukus en Lades, beide zoons van Imbrafus: Imbrafus zelf hadze

in Lycie opgevoedt, en met eenerleie wapenen verciert, om hant tegens hant te vechten, of te paerde den windt voorby te rennen. Van d'andere zijde wort Eumedes midden in den flagh gevoert. Hy is van den ouden Dolon [1]) gefproten, en vermaert door den oorloogh, voert zijn grootvaders naem, en heeft moedt en handen, gelijck zijn vader, die eertijts reizende om het Grieckfche leger te befpieden, wel Achilles wagen tot zijne vergeldinge dorft eifchen: maer Diomedes zette hem dat ftoute ftuck zoo rijkelijck betaelt, dat hy federt niet meer naer Achilles paerden ftont. Toen Turnus dezen jongelingk van verre op het vlacke velt zagh, trof hy hem, zoo wijt men oogen koft, eerft met eenen lichten fchicht, hielt zijne paerden op, fprongk van den wagen, quam den halfdooden en gefneuvelden op, zette den voet op zijnen neck, wrong hem het bloote zwaert uit der vuift, verfde het diep in zijnen ftrot, en voeghde 'r dit by: legh nu daer, ghy Trojaen, en erf nu in Hefperie, om 't welck ghy oorlooghde, zoo veel lants, als uw lichaem beflaet: zulck eenen loon ftrijckenze, die my met den degen durven aenranden, zoo bouwenze hunne veften. Hy zet hem Butes, van zijne fpiets getroffen, tot gezelfchap by, en Chloreus, Syboris, Dares, Terfilochus, en Thymetes, die over den hals van zijn kitteloorigh paert viel. Gelijck de Noorden wint, uit den bergh Edon, over d'Egeefche zee blazende en bulderende, de golven naer ftrant toe wentelt, en de nevels, waer de buien opkomen, aen den hemel verdrijft; zoo verjaeght Turnus oock de benden, en worpt de geleden, die hem den rugh. bieden overhoop, waer hy het fpoor verleit: zijn hevigheit voert hem aen: zijn pluimaedje waeit den eenen, de wagen vlieght den anderen wegh op. Fegeus leedt het niet, dat hy zoo voortvoer, zoo grimmigh uitvoer; en zich dwers voor den wagen werpende, greep de fchuimbeckende paerden in hunnen vollen ren met zijn hant by den toom, om hun te doen wenden. Terwijl hy voortgefleept, aen het juck hanght, achterhaelt een toegedreve fpiets den geharnaften, doorflaet zijn dubbel pantfer, en quetft hem alleen in de huit. Evenwel boodt hy, met zijnen beuckelaer vooruit, den vyant het hooft, en nam zijnen blancken degen te hulp: doch het fnelle radt en d'aengedreve as fmeten hem onder, dat hy in het zant armen en beenen uitftack: Turnus fchoot toe, hieuw hem met zijn zwaert, tuffchen helm en harnas in, het hooft af, en liet den romp in het zant leggen.

Terwijl de zeeghaftige Turnus het velt aldus met lijcken befpreit,

1) *Dolon* enz.: deze was een Trojaan, die, by gelegenheid dat hy 't Grieкfche leger befpiedde, door Ulyffes en Diomedes gevangen werd. In de hoop van zijn leven te redden, ontdekte hy hun den raadflag der Trojanen; doch werd niet-te-min door hen, als verrader, omgebracht.

zoo hebben Mneſtheus, en de getrouwe Achates, en Askaen, hun megenoot, Eneas, die vaſt bloedde, op een ſpeer leunde, en voet voor voet voortzette, in het leger gebroght. Hy bijt op zijn tanden, verpijnt zich om den pijl, zonder het riet te breken, uit te trecken; en zoeckt den naeſten wegh om geholpen te worden. Hy wil datze de wonde met het breede ſchairmes openen, den ſchuilhoeck des pijls heel diep opſnijden, en hem zoo weder naer den ſlagh zenden. Nu was hier Iäpis, Iäſius zoon, by, van Febus boven alle anderen bezint. Apollo zelf eertijts heftigh met zijn minne bevangen, vereerde hem ruſtigh zijn gaven en kunſten, zijn wichelery, cyter, en ſnelle pijlen. Iäpis om zijnen vader, nu in doots gevaer, te helpen, wou liever onvermaert de kracht der kruiden, en het gebruick der zelve, de geneeskunſt en noodighſte kunſten kennen. Eneas van ſpijt op zijn tanden knarſſende, ſtont en leunde op een lange ſpeer, en ontzette zich niet eens om den toeloop der jongelingen, en de tranen van den bedruckten Iülus. D'oude man, met zijnen opgeſlagen tabbert, Peoniſcher wijze opgeſchort [1]), ſtelt bekommert en te vergeefs zijn heelzame hant en Febus krachtige kruiden in 't werck; leutert te vergeefs om het punt met zijne hant uit te trecken, en vat t'elckens het yzer met de tang. Wat men doet het gelückt niet, nochte Apollo, vinder der artſenye, helpt niet, en de ſchrick groeit op het velt hoe langer hoe feller aen, en de zwaricheit is voor de hant. Nu ziet men de lucht tot den hemel met ſtof betrocken: de ruiters komen aendraven, en de pijlen vallen dick en dicht midden in het leger. Het droevigh gekerm der vechtende jongelingen, die in den fellen ſlagh ſneuvelen, ſtijght tot aen de ſtarren toe. Venus, zijn moeder, over haer zoons onverdiende pijn ontſtelt, pluckte in Krete, op den bergh Ida, wilde poleie, wiens ſteel jeughdige bladers en purpere bloemen draeght. De wilde geiten weten dit kruit te vinden, wanneer haer een vlugge pijl in 't lijf ſteeckt. Venus haer aengezicht met een donckere wolck omringende, brengt dit mede van den bergh; mengt dit heimelijck om hem te heelen, met het water, dat men in een zuiver becken goot, en ſtort 'er heelzaem ſap van Ambroſie en geurigh panacea [2]) in. De bedaeghde Iäpis ſtooft buiten zijn weten de wonde met dit water: terſtont ſtilt al de pijn des lichaems, al het bloet ſtolt: nu viel de pijl van zelf zonder moeite uit, en Eneas

1) *Peoniſcher wijze opgeſchort:* liever: „naar de wijze van Peon of Pean," den beroemden arts, die Pluto van een wond, hem door Herkules toegebracht, had genezen. Japis droeg, om met Bilderdijk te ſpreken *(Ziekte der Gel.)*

Het ſtijve kleed der Peons en Galenen.

2) *Panacea:* over de rechte beteekenis van dit woord, dat nu voor „onfeilbaar geneesmiddel" in 't algemeen gebezigd wordt, hebben de geleerden het, tot heden, niet eens kunnen worden.

kreegh zijn voorgaende krachten weder. Iäpis roept: ras haeſt u, brengt den man zijn geweer: wat ſammelt ghy? en hy hitſt d'eerſte de gemoeden tegens den vyant op. Deze dingen, o Eneas, gebeuren niet door middel van menſchen, niet door geneeskunſt, nochte mijne hant geneeſt u: een grooter Godtheit werckt hier, en heeft wat grooters met u voor. Eneas had alree, graegh om te vechten, zijn goude laerzen aengeſchoten, nam verdriet in dit ſammelen, en drilde met zijne ſpeer. Na dat hy het pantſer aen 't lijf, en den handigen beuckelaer aen den arm heeft, omhelſt hy al gewapent Askaen, kuſt hem voor het jongſte door den helm, en zeit: mijn zoon, ſpiegelt u aen vaders vromicheit en rechtſchape dapperheit; en aen een anders fortuin. Nu zal mijne hant u in den oorloogh verdadigen, en den wegh van eere banen: wanneer ghy tot uwe jaren komt, zoo behartigh het voorbeelt uwer voorouderen, en laet vader Eneas en oom Hektor uwen geeſt opwecken. Zoo ſprekende, drilde hy vreeſſelijck met zijnen ſchicht, en teegh ter poorte uit. Anteus en Mneſtheus, gevolgt van al het leger, ſtooten t'effens met eenen dicken troep toe. Toen ſtoof al het velt, dat men niet zien kon, en de grond dreunde en daverde van al het getrappel der voeten. Turnus zaghze recht op hem van de wallen aenkomen: d'Auſonianen zagenze, en alle hunne leden beefden, en werden kout van ſchrick. Iüturne was d'eerſte van alle de Latijnen, die hen vernam, en vlughte, al bevende van angſt. Eneas vlieght, en ruckt met zijnen ſtoet voort, over het vlacke velt, dat een zwarte ſtofwolck hun om d'ooren ſtuift. Gelijck een ſtorm, die op het lant waeien wil, de weerwijze ackermans by tijts waerſchuwt, wanneer de ſtarren betrecken, een regenbuy uit der zee opſteeckt, de winden vooruit vliegende, tegens het ſtrant aen beginnen te bulderen, om flus boomen uit der aerde te rucken, het gewas neder te ſmijten, en alles wat 'er ontrent ſtaet overhoop te ſtorten: zoo voert de Rheteeſche Veltoverſte zijnen troep recht tegens den vyant aen. De driekante heirſpitſen verdubbelen zich, en ſluiten hun geleden wel dicht in een. Thymbreus verſlaet met zijnen ſtalen degen den zwaergewapenden Oſiris, en Mneſtheus Archeſius: Achates houwt Epulo neder, en Gyas Ufens. Tolumnius, de Wichelaer, die den eerſten ſchicht onder de vyanden ſchoot, komt zelf te vallen. Het geſchrey klinckt hemelhoogh, en nu nemen de Rutulen de wijck, laten hun hielen zien, en vlughten over het velt, dat het ſtuift. Eneas gewaerdight zich niet eens de vlughtelingen doot te ſmijten; nochte vervolgt ruiters of voetknechten, en ſchichteniers, die hem zoecken. Hy ſpeurt niemant na, nochte heeft het oogh in dien dicken nevel

op niemant dan alleen op Turnus: tegens Turnus alleen wil hy vechten. De mannin Iüturne [1]), in haer hart van die vreeze getroffen, ſtoot Metiskus, Turnus wagenaer, tuſſchen de garreelen in, dat hy een ſtuck weeghs in het velt henetuimelt. Zy zet zich in zijne plaetſe, neemt den loſſen teugel in de hant, en bootſeert Metiskus ſpraeck, en gedaente en wapens en alles na. Gelijck een zwarte zwaluwe met hare ſlaghpennen door het groote huis van een rijck heerſchap vlieght, en om wat aes voor het piepende neſt op te picken de ruime zalen doorſnuffelt; en nu in de lange galeryen, nu om den verſchen vyver ſnatert: eveneens rijdt Iüturne midden onder den vyant, en op den ſnellen wagen voortvliegende, doorſnuffelt al wat haer voorkomt. Nu toontze hier, nu daer, haren braveerenden broeder, en gedooght niet dat hy hantgemeen wort. Zy vlieght verre buiten 's weeghs. Eneas nietemin zwaeit om en wederom, en ſpoort zijnen man na, om hem te bejegenen, en roept hem vaſt met luider keele onder de geſloopte geleden. Zoo menighmael hy zijnen vyant in 't gezicht kreegh, en met zijne vlugge en vliegende paerden naer hem toezette; zoo menighmael wendde Iüturne haren wagen van Eneas af. Och, wat zal hy doen? Te vergeefs beſtormen allerhande gedachten zijn zinnen, en verrucken velerleie zorgen zijn ſtrijdigh gemoedt. Meſſapus, die luchtigh voortglippende, by geval een paer taeie ſchichten, met een yzere punt beſlagen, in de ſlincke hant droegh, mickte en paſte met den eenen ſchicht Eneas wis te nemen. Eneas hielt ſtant, en op d'eene knie vallende, bedeckte zich met zijnen beuckelaer: evenwel trof de toegedreve ſpiets den top des helms, en ſloegh hem den kam van zijn hooft. Maer toen Eneas merckte hoe liſtigh hy uitgeſtreecken, en Turnus hem ontvoert wiert, zoo begoſt de gramſchap in het hooft te ſtijgen, en hy riep Jupijn dickwils tot getuige, over het ſchenden des verbonts voor 't altaer bezworen; viel ten leſte midden in den hoop, en zijnen toren den vryen toom gevende, vocht ſchrickelijck en geluckigh, en verſloegh zonder onderſcheit al wat hem voorquam.

Wat Godt, of Zanggodin vermelt my nu zoo vele bitterheden, zoo velerleie moorden, en het omkomen der overſten, nu van Turnus, dan van den Trojaenſchen Helt over al het vlacke velt gejaeght? o Jupiter, behaeghde het u, dat de volcken, die namaels eeuwigh in pais zouden leven, zoo heftigh elckandere aenrandden? Eneas paſt, zonder lang ſammelen, Sukro, den Rutuler, die eerſt de toeſtrevende

1) *De mannin Iüturne:* 't Lat. heeft *Juturna virago:* welk laatſte woord — offchoon in de daad het zelfde met *virgo*, „maagd" — de Franſchen nog bezigen om „een man-achtig wijf" aan te duiden.

Trojanen ſtaen hielt, op zijn zijde te raken, en drijft hem het raeuwe lemmer, op zijn dootlijckſte door de ribben, tot op het borſtbeen. Turnus te voet vechtende, doorſtoot Amykus, die van zijn paert ſtortte, en zijnen broeder Diores; den eenen met zijn lange ſpiets, zoo hy aenquam; den anderen met den degen: en hy hangt beide d'afgehouwe hoofden, die noch bloeden en druppelen, aen zijnen wagen, en ſlaet voort. Eneas brengt Talos om, en Tanaïs, en den ſtercken Cethegus, alle drie in eenen torn [1]); en leit den zwaermoedigen Onytes, eenen Thebaen, en zoon van Peridie, neder. Turnus brengt de gebroeders om, die uit Lycie en Apolloos landouwen quamen; en Menetes, den Arkadiſchen jongelingk, die te vergeefs den krijgh haette: hy verſtont zich op het viſſchen, ontrent de vlieten van het viſchrijcke Lerne; en arm van afkomſt, wiſt van geenen hofdienſt; zijn vader bouwde gehuurt lant.

En gelijck de brant aen verſcheide hoecken, in een dorre boſ-ſchaedje en kraeckende lauwertacken geſticht; of een ſchuimende waterval, al bruiſende van het hoogh geberghte afſchietende, in zee loopt; en elck van dien vernielt al wat hy bereickt; zoo ſtreven Eneas en Turnus beide toe in den ſlagh. Nu begint het bloet van gramſchap te zieden: de ſtoutſte harten moeten 'er kleven. Nu houwt men ſlechts van boven neêr met al zijn maght toe. Eneas ſmijt Murraen, die op d'oude tittels zijner voorvaderen en grootvaderen, en op al 't geſlacht en de ry der Latijnſche Koningen ſtoft, met eenen geweldigen ſteen van een rots afgebroken, van boven neder, dat hy in het zant ploft, en onder juck en garreelen beknelt, van de wielen voortgeſleept, en van den hoef der hollende paerden, die geenen meeſter kennen, te berſte getrapt wort. Turnus bejegent den toeſtrevenden Ilus, die vervaerlijck brult, en ſchiet hem eenen ſchicht naer zijn hooft, dat die door den gulden helm in de herſſens ſteken blijft: en o Kreteus, allerſterckſte der Griecken, uwe hant kon u van Turnus niet bevrijden: nochte geen Goden beſchermden hunnen Kupentus, toen Eneas aenquam: hy liep moedigh tegens het ſpits aen, doch de dickte des koperen beuckelaers baette den ellendige niet. Oock zagen, o Eolus, de Laurentijnſche velden u ſterven, en plat op uwen rugh ter aerde vallen: ghy, die van geene Griecksche keurbenden, nochte van Achilles, verdelger van Priaems Rijck, koſt gevelt worden, leght nu hier neder. Hier bepaelde de doot uw leven: ghy hebt by Ida een hoogh huis, te Lyrneſſe een hoogh huis, maer uw graf op den Laurentijnſchen bodem. De ganſche legers

[1]) *In eenen torn:* „in eenen aanval."

geraecken dapper aen elckandere, alle de Latijnen, en alle de Dardaners; Mneftheus en de dappere Sereftus, en Meffapus, te paerde afgerecht, en ftercke Afylas; de Thuskaenfche keurbende, en de vleugels des Arkadifchen Evanders: elck man quyt zich zelven, hooft voor hooft, naer zijn uiterfte vermogen: elck roert, elck rept zich: de flagh gaet gruwelijck aen.

D'overfchoone moeder gaf toen Eneas in den zin, dat hy naer de veften zou trecken, het heir in aller yl ftewaert aen wenden, en de Latijnen onvoorziens overrompelen. Terwijl Eneas Turnus onder verfcheide troepen nafpoort, en zijn gezicht herwaert en derwaert flaet, ziet hy de ftadt, gedurende dit harde gevecht, onbeftormt en geruft voor zich leggen. Terftont neemt hy voor den vyant op een andere wijze aen te taften, roept d'Overften, Mneftheus, Sergeftus, en den ftercken Sereftus op eenen heuvel, daer d'overige keurbende der Teukren, met eenen dicken drang, zonder fchilden of fchichten neder te leggen, naer toefchiet. Hier op een hooghte midden onder den hoop ftaende, fpreeckt hy aldus: dat niemant verzuime mijnen laft uit te voeren. Jupijn houdt onze zijde: niemant ga langkzamer te werck, om dat ick dit fchichtigh beveel. Heden zal ick Latinus Rijck, en zijne ftadt, een oirzaeck van dezen krijgh, verdelgen, en haere roockende daecken tot den gront toe flechten, indienze weigeren my te gehoorzamen, en zich onder mijn juck te begeven. Quanfuis ick zou wachten, tot dat het Turnus lufte met ons te vechten, en hy die een overwonnelingk is, weder tegens ons aengingk? O burgers, dit is het punt, dit is d'as, waer op dees heilooze oorloogh draeit. Haeft u, brengt fackels, en branttuigh, om het verdragh te hereifchen. Zoo fprack hy, en zy zetten zich om ftrijt gelijckerhant alle te zamen driekant in flaghorden, en trecken in flaghorden fterck naer de muren toe. Onvoorziens en fchichtigh wort men ladders en vier gewaer. Zommigen loopen naer de poorten toe, en houwen de voorfte wacht neder. Zommigen fchieten met yzere punten en fchichten, dat de lucht duifter wort. Eneas zelf in 't voorfte, wijft met zijne hant de veften, en befchuldight Latinus luidskeels, en neemt de Goden tot getuigen, dat hy tot den ftrijt geperft wort, en d'Italianen, hun vyanden, nu de tweede mael, dit tweede verbont breken. Onder de verbaesde burgery begint tweedraght te broeden: zommigen gebieden ftadts grendels t'ontgrendelen, de poorten voor de Dardanen open te zetten, en flepen den Koningk zelf naer de veften toe: zommige brengen wapens by der hant, en varen voort om de muren te befchermen: gelijck byen in den uitgeholden puimfteen

befloten (daer de huisman haer met ftinckenden fmoock nafpoort, en in het hol roockt, om haer uit te bijten) uit verlegenheit in de rots en haer waffen leger hene en weder loopen, en terwijl de bittere roock vaft in d'ydele lucht optreckt, met luitruchtigh brommen haer gramfchap wetten.

Noch komt den afgematten Latijnen dit droevigh ongeluck over, daer de ganfche ftadt van waeght. De Koningin ziende uit haer hof den vyant genaken, de muren beklimmen, het branttuigh naer de daken vliegen; daerentegen nergens geene Rutulifche benden, geene troepen van Turnus voorhanden; zoo gelooft de rampzalige, dat die jongelingk in den flagh omgekomen zy, en hier over in haer gemoedt haeftigh van droefheit ontftelt, wijt de fchult zich zelve, een hooftoirzaeck dezer jammeren, en zinneloos en kranckhoofdigh, fmijt veele woorden uit, verfcheurt heur purperen gewaet, en vol wanhoops, knoopt eenen ftrick om hoogh aen den balck, waer aen zy fchandelijck zich zelve verworght. Zoo ras d'ellendige Latijnen dit ongeluck vernemen, treckt de dochter Lavinie d'eerfte het blonde hair uit heur hooft, en krabt hare blozende kaecken op: alle anderen rontom haer voort aen 't razen: al het hof galmt van dit misbaer. De rampzalige mare loopt van hier over al de ftadt, die geeft den moedt verloren. Latinus verbaeft om de doot zijner gemalinne, en het bederf der ftede, gaet met gefcheurde kleederen, begruift en bezoetelt zijn grijs hair met ftof en vuilicheit, befchuldight zich zelven menighmael, overmits hy den Dardaen Eneas niet eer ontfing, en willigh tot zijnen fchoonzoon aennam.

Ondertuffchen volgt Turnus de helt (nu trager, en nu hoe langer hoe min moedigh, en omgefleept van zijne paerden) in het achterfte van den troep, noch weinigen, die hier en daer gaen zwerven. De mare van dit gefchrey, met vertwijfeling en fchrick gemengt, en 't gedruis en onluftigh morren der overhoopleggende ftede klonck hem, als een donderflagh, in zijne ooren. Wee my! wat zoo groot een droefheit zet de veften in roer? Wat vervaerlijck geroep komt 'er overal van de ftadt herwaert aen? Zoo fpreeckt hy, en zinneloos den teugel aentreckende, houdt den wagen ftil. De zufter, die in de gedaente van Metiskus den wagenaer verandert, wagen en paerden en teugel mende, bejegende hem met dusdanige woorden: Turnus, volgenwe de Trojanen dit langs, daer de kans ons allerfchoonft is: ginder is volcks genoegh om de ftadt te befchermen. Eneas befpringt d'Italianen, en vecht vaft midden onder den hoop: laet ons oock wat paffen te raken, en den Teukren een deel gewonden en dooden

t'huis ſturen: ghy zult geen klener getal vyanden ter helle zenden, nochte met minder eere uit den ſlagh wederkeeren. Hier op antwoorde Turnus: o Godin, mijn zuſter, ick vernam u al over een poos, toen ghy door uwe treken eerſt het verbondt ſteurde, en u in dit gevecht ſtaeckt: en nu wilt ghy my te vergeefs bedriegen: maer wie zont u van den hemelſchen Olymp neder, om zulck eenen moeielijcken laſt t'aenvaerden? Of was het op dat ghy uwen ongeluckigen broeder ſchrickelijck zoudt zien omkomen? want wat recht ick toch uit? of wat kans is 'er om de ſtadt en burgery te redden? Ick zagh zelf den dapperen Murraen (boven wien niemant leeft, die my waerder is) zwaerlijck gewont, voor mijn oogen ſterven, en hoorde hem noch om my roepen. D'ongeluckige Ufens leit 'er oock toe, om onze ſchande niet te zien, en de Trojanen proncken met zijn lichaem en wapenen. Zal ick gedoogen, dat men (dit alleen ontbrack ons noch) de huizen uitroie? Zal ick Drances woorden [1]) niet met mijne daden beſchamen? Zal ick hun den rugh bieden? en dit lant Turnus zien voorloopen [2])? Is ſterven dan zulck een deerlijcke zaeck? O Geeſten, weeſt my genadigh, dewijl de Goden tegens my ingeſpannen zijn. Mijn ziel zal, heiligh en vry van de ſmet der bloohartigheit, en zonder immermeer haer groote voorouders t'onteeren, by u nederdalen.

Naulicks ſprack hy dit, of Sages op een ſchuimbeckende paert gezeten, komt, voor in zijn aenzicht met eenen pijl gewont, midden door den vyant hene gevlogen, en roept weemoedigh in het rennen om Turnus: o Turnus, al onze behoudenis hangt aen u: ontfarm u over uw volck. Eneas blixemt met zijn wapenen, en dreight de hooge ſloten van Italie neder te worpen en te verdelgen: en alree vliegen de fackels naer de daecken. De Latijnen zien op u, ſlaen hunne oogen op u. Koningk Latinus zelf mompelt vaſt, wien hy voor zijnen ſchoonzoon kennen wil, en met zijn dochter paren. Behalve dit is de Koningin zelf, die u zoo droegh, door haer eige hant geſneuvelt, en van ſchrick uit het licht des levens gevloden. Meſſapus en de geſtrenge Atinas houden alleen voor de poorten de heirſpits des vyants ſtaen. Keurbenden omcingelen hun dicht van wederzijde: d'yzeren oeghſt van bloote zwaerden ſtaet yſſelijck: en ment ghy den wagen om en wederom over het velt, daer geen vyant is? Turnus door de verbeeldinge des verbijſterden ſtaets verbaeſt, zagh hem ſtilzwijgens aen: in zijn gemoedt gaet een geweldigh gety van ſchaemte en dolheit met droefheit gemengt, en minne van razernye

1) *Drances woorden:* zie boven blz. 376, 377.
2) *Voorloopen* voor „wegloopen, vluchten;" zoo Deel III, blz. 221, *voorvluchtigh:* voor „vooruitvluchtende."

aengedreven, en kennis van zijne eige vromicheit. Zoo ras de nevels der hartstoghten verdwijnen, het licht des verftants weder te voorfchijn komt, keert hy de ftralen zijner gloeiende oogen naer de veften toe, en ziet van den wagen met een bijftere ontfteltenifie de groote ftadt achter zich leggen. Maer zie de vlam in de houte timmeraedje geflagen, welde vaft opwaert ten hemel, en vont vatten aen den wachttoren; den toren, dien hy zelf met balcken gebonden en opgetrocken had, op raders gezet, en met bruggen omhoogh verzien. Nu zufter, hou uw ruft, en behinder my niet: nu is het nootlot meefter: laet ons Godt en het harde geval volgen, daer zy ons naer toe roepen. Ick heb opgezet tegens Eneas te vechten: ick heb opgezet de bittere doot, hoe bitter die oock zy, te fterven, en ghy, zufter, zult my niet langer in fchande zien: ick bidde u laet my nu razen, eer ick hem razende te keer ga. Zoo fprack hy, en fprongk haeftigh van den wagen op het velt, en door vyant, door fchichten heneftrevende, verliet zijn zufter, die bedroeft was, en ruckte gezwint midden door de troepen hene. En gelijck een fteen, of ftuck eener fteenrotfe van den kruin des berghs door den wint afgefcheurt, (het zy dat de felle flaghregen dien affpoele, of d'outheit allengskens dien metter tijt los maecke) fteil naer beneden rolt, en met eenen geweldigen vaert recht neder ftort, tot dat hy boffchen vee en menfchen met zich flepende, tegens den gront aenftuit: alzoo ruckt Turnus, door de gefloopte troepen naer ftadts veften toe, na dat het velt van al het vergoten bloet dreef, en de lucht van fnorrende fchichten ruifchte: hy wenckt met de hant, en begint met een aldus deftigh te fpreecken: ghy Rutulen, houdt nu op: ghy Latijnen, houdt op van fchieten: dit befla zoo 't wil, het zal op my alleen aenkomen: 't is billijck dat ick de fchennis des verbonts voor u allen boete, en met den zwaerde beflechte. Hier op wekenze al te zamen, en lieten een ruimte in het midden.

Maer vader Eneas hoort Turnus zoo dra niet noemen, of hy verlaet de muren, verlaet de hooge torens, zet al het fammelen aen d'een zijde, ftaeckt al den begonnen arbeit, fpringt op van blijtfchap, en knarft afgrijffelijck met zijn geweer, zoo luide als Athos, zoo luide als Eryx, of vader Appenijn zelf, wanneer hy met zijne fchemerende eicken ruifcht, en vrolijck zijn befneeuwde kruin in de lucht opfteeckt. Nu keerden Rutulen en Trojanen en alle Italianen, en alle die omhoogh de veften inhadden, en die om laegh de muren rammeiden, hunne oogen om ftrijt om, en fchoten het harnas uit. Vader Latinus zelf ftont verfuft, om dat hy twee mannen, elck in

een byzonder gedeelte der wijde weerelt geboren, elckandere met den ſtalen degen zagh te keer gaen. Zoo dra het velt vlack voor hen open leit, loopenze gezwint toe, en ontginnen [1]) het lijfgevecht van verre, met worpen van ſchichten, met beuckelaer, en klinckende metael. D'aerde dreunt 'er af: daer na houwenze met den degen ſlagh op ſlagh toe: fortuin en dapperheit mengen zich onder een. Gelijck een paer ſtieren op Sila, den geweldigen bergh, of op den hoogen Taburnus ſchrap tegens een ſtaende om te ſtooten, met hunne hoornen vyandelijck tegens elckandere inloopen; terwijl de herders op een zijde geweken, vaſt beven van vervaertheit, al het vee van angſt ſtom ſtaet, en de vaerzen zachtelijck morren en toezien, wie over het vee zal heerſchen; wien geheele driften zullen achteraen volgen; en zy onderling vaſt met kracht toeſtootende, elckandere wonden, de horens tegens een zetten, en in het vleeſch booren, dat plaſſen bloets van hals en ſchoft afſpoelen, en al het woudt oploeit van dit geſteen: niet anders rennen Eneas, de Trojaen, en de Helt, een neef van Daunus, met hunne beuckelaren tegens een, dat de lucht van al het gedruis waeght. Jupiter zelf houdt zijn evenwightige ſchael in de hant, en weeght het nootlot dezer beide tegens elckandere, om te zien wiens leven boven drijve, en wie het hooft onder haele. Turnus, waenende boven te ſtaen, hief met al zijne maght zijn ſchitterende zwaert zoo hoogh op als hy moght, en ſloegh toe: Trojanen en Latijnen ſchreeuwden van vervaertheit, dat beide de heiren opzagen: maer het meineedige zwaert ſprong in ſtucken, en begaf hem in het heetſte van zijnen moedt: hy nam de vlught te baet, en vloot ſneller dan de wint, zoo dra hy het vremde geveſt en zijne hant weerloos zagh. Men zeit dat Turnus, toen hy zijn paerden inſpande, op den ſnellen wagen klom, om d'eerſtemael de Trojanen te beſtrijden, zijn vaders zwaert uit haeſtigheit achterlatende, den degen van Metiskus, zijnen wagenaer, medenam: en hier een lange wijl genoegh aen had, zoo lang de Trojanen hier en daer omzwierende, hem den rugh boden: maer nu hy tegens de wapens, van Godt Vulkaen geſmeet, aengingk, zoo ſprong het lemmer met een ſterflijcke hant geſmeet, van den ſlagh, gelijck bros ys, in het roode zant aen glinſterende ſtucken: dies Turnus zinneloos langs het vlacke velt henevloot, en onzeker, nu herwaert dan derwaert om en wederom zwaeide: want de Trojanen ſloegen van alle kanten eenen dicken ringk rontom hem: en aen d'eene zijde wert hy van een groot moeraſch, aen d'andere van de hooge veſten

[1]) *Ontginnen* voor „beginnen."

omcingelt. Eneas niettemin (hoewel de wonde des pijns zijnen tret middelerwijl vertraeght, de beenen behindert, en het loopen verbiet) vervolght in zijne hitte den verbaeſden, en zet voet by voet: gelijck wanneer een jaghthont een hart, van eenen ſtroom, of uit angſt voor roode pennen, bezet zijnde, achterhaelt in het loopen, en aenhoudt met baſſen; terwijl het verſchrickt voor lagen, of den hoogen oever, langs duizent paden herwaert en derwaert vlught: en de ſnelle Umbriaen vaſt naer het wilt bijt, en heeft het, en vat het alree, en knarſt op zijne tanden, gelijck of hy 't al vaſt hadde, en wort onder het ydel toebijten bedrogen; weshalve op het velt een kreet opgaet, dat meir en oever rontom wedergalmen, en al den hemel van het gerucht dreunt: eveneens begraeuwt Turnus, terwijl hy vaſt voortloopt, alle de Rutulen, noemt elck by zijnen naem, en eiſcht het rechte zwaert. Eneas in het tegendeel dreight hem den doot, en ſtrax den hals te breken, wie Turnus durf genaken: en vervaert en verſaeghtze, dreight de ſtadt te verdelgen, en valt, zoo gewont als hy is, op hem in. Zy loopen vijfwerf om en wederom, en zoo menighmael herwaert en derwaert: want zy ſtaen naer geene ſlechte prijzen, of vechten uit ſpel, maer om Turnus bloet en leven. By geval ſtont hier een wilde olijfboom, bitter van loof, aen Faunus toegewijt, en van outs in eere gehouden, by zeeluiden, die behouden uit der zee komende, hier aen hunne gaven en beloofde kleeders, den Laurentijnſchen Heiligh ter eere, plaghten op te hangen: doch de Trojanen hadden, zonder dit aen te zien, dien heiligen ſtam omgehouwen, om onbelemmert in het velt te kampen. Hier ſtack Eneas ſpeer: dus verre vlooghze, en bleef wel vaſt in den taeien wortel ſteken. De Dardanier viel 'er op aen, en wou het punt uitrucken, om met de ſpiets hem in te volgen, dien hy met rennen niet achterhalen kon. Maer toen zeide Turnus, zinneloos van angſt: Faunus, ick bidde u, ontfarm u mijns: en ghy, o gunſtige Aerde, indien ick u, van d'Eneadijnen in den oorloogh ontheiligt, oit in eere hielt, hou de ſpeer toch vaſt. Zoo ſprack hy, en verzocht de hulp des Godts door geene vruchtelooze beloften: want Eneas, die zich lang verpijnde, koſt de beklemde ſtang met geen gewelt uit den taeien ſtam rucken. Terwijl hy hier zoo heftigh op wrong en aendrong, liep de Godin, Daunus dochter, weder in Metiskus zijn wagenaers gedaente verandert, toe, en leverde haren broeder zijn kling weder. Venus zich belgende, dat dit een ſtoute Nymfe vry ſtont, trat toe, en ruckte den ſchicht diep uit den wortel. Zy lieden trots op deze wapens, en nieuwen moedt ſcheppende; d'een op zijn zwaert betrouwende, d'an-

der moedigh en groots op zijne ſpeer, ſtellen zich in, met meeninge om ten uiterſten adem toe te vechten.

Ondertuſſchen ſpreeckt d'almaghtige Koningk des hemels Juno aen, die uit een goude wolck den ſtrijt vaſt aenziet: mijn gemalin, wat zal nu het einde wezen? wat ſaelt 'er wijders aen? Ghy zelf weet wel, en wilt het wel weten, hoe men by nootlot ſchuldigh zy den vergoden Eneas ten hemel in te halen, en tot aen de ſtarren toe te verheffen. Wat hebt ghy voor? Of waer op zit ghy hier en wacht in de wolcken? Paſt het wel, dat men eenen Heiligh, gelijck een ſterflijck menſch, wonde, of Turnus zijn ontruckt lemmer (want wat vermoght Iüturne zonder u) wederlevere, en den moedt der verwonnelingen ſtijve? Hou dan nu endelijck eens op, en laet u door onze gebeden bewegen, en u van zulck een hartewee niet ſtilzwijgende knagen. Ghy klaeghde my menighmael deerlijck met uwen minnelijcken mont uw hartewee: nu is men tot het uiterſte getreden. Ghy vermoght de Trojanen, te water en te lande, om te ſlepen; den gruwzamen krijgh te berockenen; het hof te ſchenden, en het bruiloftskleet in een treurgewaet te veranderen: ick verbiede u iet wijders tegens ons voor te nemen. Zoo begoſt Jupiter. Zoo ſprack in het tegendeel de Godin, dochter van Saturnus, met neergeſlage oogen: o groote Jupiter, dewijl my bekent is, dat u dit aldus behaeght, zoo verlaet ick Turnus, en het aertrijck tegens mijnen danck: anders zoudt ghy my nu niet in de lucht alleen zien zitten lief en leet verdragen: maer ick had met vlammen gewapent, al zelf in de ſlaghorden geſtaen, en de Trojanen op het ſpits voor hunnen vyant geſleept. Ick riedt Iüturne, ick beken het, haren ellendigen broeder by te ſtaen, en vont goet, datze om zijn leven te bergen, noch wat grooters zou beſtaen; evenwel niet met ſchichten, niet met den boge te ſchieten. Dit zweere ick, by het onverzoenbare hooft der Stygiſche bronne, den eenigen eedt, die Goden verplicht: en nu geef ick het op, en laet den krijgh, die my tegen is, drijven. Dit bidde ick u hartelijck (het welck met geene nootwet ſtrijt) ter liefde van Latium, en uwen volcke ter eere, dat, wanneerze nu door een geluckigh huwelijck (laet dit vry voortgaen) zich vereenigen en verdragen; wanneerze nu een verbont ſluiten en wetten ſtellen; dat de Latijnſche inboorlingen hunnen vorigen naem niet verwiſſelen; nochte ghy hun opleght, datze Trojanen en Teukren genoemt werden, nochte hunne ſpraeck en draght veranderen; het blijve Latium en men noemze d'Albaenſche Koningen in der eeuwigheit: de Roomſche ſtam groeie door d'Italiaenſche vromicheit in mogentheit op.

Troje leit in d'afſche begraven: laet zijnen naem en gedachtenis oock begraven blijven. D'oirſprongk der menſchen en aller dingen haer aenlachende, zeide: ghy zijt Jupijns volle zuſter, en Saturnus tweede kint: hoe gaet 'er zulck een gety van verbolgenheit in uw gemoedt? Maer welaen, legh af den haet, waer mede ghy te vergeefs ingenomen zijt. Ick beſtem uwen eiſch, en geef het gaerne gewonnen. D'Auſoniaen zal zijne vaderlijcke tael en zeden behouden, en de naem blijven, gelijck hy is: de Trojaen zal aen zijn bloet hùwen, en onder hem ſchuilen. Ick wil hier den godtsdienſt der Frygianen en hun kerckzeden invoeren; en maecken 'er alle Latijnen af, van eenerhande tale. Ghy zult dit geſlacht, het welck met Auſoniſchen bloede gemengt, hier uit voortkomt, zien door zijn godtvruchtigheit boven menſchen en Goden ſteigeren: en geen volck ter weerelt zal u zoo godtsdienſtigh eeren. Juno beſtemde dit vrolijck met geneighden hoofde, en veranderde haer opzet. Ondertuſſchen ſcheideze uit de wolcken, en verliet dit geweſt.

Dit beſchickt zijnde, zoo leit de vader wat anders by zich zelven over; en neemt voor Iüturne uit haer broeders leger te verzenden. Twee peſten [1]) zijn 'er, Vloeckgodinnen geheeten, t'eener draght met de helſche Megere, uit de Midnacht geboren, met gelijcke ſlangekrullen gehult, en met wintvangende vlercken voorzien. Deze verſchijnen ten hove, voor Jupijns troon, en wetten den ſchrick der zwacke menſchen; wanneer de Koningk der Goden toornigh, toeleit om afgrijſſelijcke ſterfte en zieckten te baeren, of de ſteden naer heure verdienſten met oorloge te ſtraffen. Jupiter ſtiert een van die beide uit den hoogen hemel, en belaſt haer Iüturne tot een voorſpoock te bejegenen. Zy vlieght hene, en wort van eenen ſnellen dwarrelwint naer het aertrijck gevoert: niet anders dan de pijl des Parths, met venijnige en bittere gal gewapent, van de pees door de wolcken gedreven wort; of d'ongeneesbare ſchicht, die van Parth of Kretenzer geſchoten, komt aenſnorren, en eer men het mercke, zijn ſnelle ſchaduwe voorby ſpringt: zoo ſnel vloogh het nachtgebroetſel hene, en ſteegh neder naer het aertrijck. Toenze het Trojaenſche heir en Turnus benden zagh, namze haeſtigh de geſtaltenis van eenen kleinen vogel aen, die op de graven of eenzame toppen gezeten, ſpade by nacht in het duiſter, dickwils ontijdige dingen ſpelt. Deze peſt, zich in die gedaente veranderende, vlieght ruiſchende af en aen Turnus in het aengezicht, en klapt en ſlaet met hare vleugelen tegens den beuckelaer aen. Een nieuwe vadzicheit verſlapt van angſt

[1]) *Twee peſten*: dezelfde als de Furiën, en alzoo — dewijl Megere hier uitgezonderd wordt — „Alekto en Tizifone."

zijne leden; het hair rijſt van ſchrick te bergh, en de ſtem ſmoort in zijne keel. Maer toen Iüturne, de rampzalige zuſter, van verre het ſnorren en de vleugels der Vloeckgodinne kende, zoo trockze het hair uit heur hooft, krabde met de nagelen het aenzicht op, en ſloegh haren boezem met vuiſten. O Turnus, wat kan uwe zuſter u nu helpen? of wat ſchiet 'er nu voor my ellendige over? door welcke treken houde ick u noch in het licht des levens? kan ick my tegens zulck een gedroght zetten? Nu nu verlaet ick het leger: ſnoode vogels, verſchrickt my niet in mijn benaeutheit: ick ken dat klappen der vleugelen, en dat veegh geruiſch [1]) wel: en de trotſe geboden des grootmoedigen Jupijns zijn my niet onbekent. Vergelt hy zoo mijnen maeghdom? Waer toe ſchonck hy my het eeuwige leven? Waerom is my de ſterflijcke natuur benomen? Zeker nu koſt ick een einde van zoo groot een droefheit maecken, en mijnen ellendigen broeder onder de ſchimmen gezelſchap houden. Maer ick ben onſterflijck: o mijn broeder, zonder u zal my voortaen niets aengenaem zijn. Och wat afgront gaept diep genoegh voor my, en zent my, een Godin, beneden by d'onderſte zielen? Aldus ſprekende, zoo deckt de Godin haer hooft met eenen blaeuwen ſluier al ſteenende toe, en duickt heel diep in den ſtroom.

Eneas vaert ondertuſſchen vaſt voort, drilt vreeſſelijck met zijn lange ſpeer, en ſpreeckt met geſteurde zinnen aldus: Turnus, wat draelt ghy nu noch langer? of waerom deiſt ghy nu? men moet hier niet loopen, maer voor de vuiſt vechten. Verander u vry in allerhande gedaenten, en ruck by een al wat ghy door gramſchap of treken vermooght: al koſt ghy vliegen, gelijck een vogel in de lucht: al kroopt ghy in 't ingewant der aerde om u te verbergen. Hy ſchudde zijn hooft [2]), en ſprack: o ghy forſſe, uwe trotſe woorden vervaren my niet: de Goden, en Jupiter op my gebeten, vervaren my. Meer ſpreeckt hy niet, en ziet eenen geweldigen ſteen, eenen ouden ſteen, leggen, hier by geval tot eenen merckſteen geſtelt, om lantgeſchil te beſlechten; en waer aen heden 's daeghs twalef ſtercke mans genoegh te torſſen zouden vinden. De helt dien opheffende, zoo hoogh als hy koſt, en ſtijf toeloopende, ſmeet al bevende den ſteen naer zijnen vyant toe; zonder van verbaeſtheit te weten wat hy dede. Zijne knien bezwijcken: zijn bloet runt van kille koude: en de ſteen zelf rolt door d'ydele lucht het perck niet ten einde, nochte raeckt niet: en gelijck wy 's nachts in den ſlaep, daer de vaeck de moede oogen luickt, te vergeefs poogen te loopen, en in het midden

1) *Dat veegh geruiſch* voor „dat dood-aankondigend, onheilſpellend geruisch."
2) *Hy ſchudde zijn hooft: hy* is hier „Turnus."

van ons voornemen uit flaeuwhartigheit ter aerde vallen; en de krachten des lichaems niet vermogen, geen tong geluit kan ſlaen, of woorden uitbrengen: alzoo wort Turnus, hoe hy zijn uiterſte beſte dede, om door 't een of 't ander middel zijn ongeval t'ontgaen, van de Vloeckgodin tegengehouden. Nu vallen hem veelerhande gedachten in: hy ziet de Rutulen, en de ſtadt aen, draelt van angſt, en durf het uit vervaertheit met zijnen ſchicht niet uitharden; en weet niet waer langs hy ontſluipen, nochte met wat vermogen hy zijnen vyant zal te keer gaen: ziet nergens wagens, nochte zijn zuſter, die hem voerde. Eneas nu kans ziende, drilt met de ſpiets, Turnus ten bederve geſchapen, tegens den dralende aen, en ſchiet met al zijne maght van verre op hem toe. Nimmermeer kraeckt een ſteen uit een blijde op den muur geſchoten, zoo luide; nochte geen blixem berſt zoo krachtigh uit. De ſpeer met een ſchrickelijcke doot geladen, vlieght al ſnorrende voort, gelijck een norſſe dwarrelwint, klieft den zoom van het pantſer, en dringt door d'onderſte ronde des zevenvouwigen beuckelaers recht in zijne heup. Turnus, die groote man, aldus getroffen, valt op zijn knien ter aerde neder. De Rutulen rijzen al kermende op: al de bergh in 't ronde loeit, en de hooge boſſchen wedergalmen wijt en zijt. Hy ziet bedruckt en verſlegen, en zijne hant uitſtreckende, zeit: ick heb dit wel verdient, en wil het niet afbidden: neem uwe kans waer. Indien de liefde van mijnen bedroefden vader u eenighſins ter harte gaet, zoo bidde ick u (het hart van Anchiſes, uwen vader, hangt oock over u) ontſerm u over den ſtockouden Daunus: en lever my levendigh of [wilt ghy liever] doot den mijnen over. Ghy hebt het gewonnen, en d'Auſonianen zagen my overwonnen u met gevouwe handen om gena bidden. Lavinie de Bruit [1]) behoort u toe. Laet uwe vyantſchap niet verder gaen. Eneas d'oogen vaſt omher draeiende, ſtont 'er zoo trots in het harnas als hy was, en bedwongk zijnen arm: en alree begoſt deze rede hem, die noch in twijfel ſtont, hoe langer hoe meer te vermorwen; wanneer hy Pallas rampzaligen wapengordel vernam, en de doppen [2]) van dien eigen riem des verſlagen jongelingks zagh flickeren om lijf en ſchouders van zijnen vyant Turnus, die in den oorloogh hier mede praelde. Na dat Eneas voor zijne oogen deze gedencktekens zijner bittere droefheit, en dien afgeſtroopten buit zagh, zoo ontſtack hy

1) *Lavinie de Bruit*: die *Lavinie de Bruit* maakt al een heel treurige figuur in het heldendicht: zy is niet meer dan een toegift, een *appendix*, by 't Rijk waar om gevochten wordt. Naar hare byzondere wenſchen, 't zij ten behoeve van den Trojaenſchen balling, 't zij ten behoeve van Turnus, wordt niet gevraagd, en aan Eneas, die haar zelfs niet eenmaal gezien had, moet het ook vrij onverſchillig geweest zijn, of hy haar op den koop toekreeg of niet.

2) *De doppen:* de „knoppen, bolvormige vercierſelen."

ſchrickelijck van dollicheit en grimmigheit. Meent ghy, met dien roof van den mijnen aen het lijf, my hier noch t'ontglippen? Pallas Pallas offert u met deze wonde op, en eiſcht wraeck van uw eerloos bloet. [1]) Zoo ſprekende duwt hy al verhit met het lemmer, recht van vore, in de borſt. Turnus leden worden ſlap van koude, en de geeſt vlught al geſtoort [2]) en zuchtende ter zielen.

1) *Uw eerloos bloet: eerloos* is hier 't juiste woord niet, en Turnus had in de daad niets gedaan, dat hem als *eerloos* kon brandmerken; — doch Vondel zal gedacht hebben, dat tegen over den tytel van *godvruchtige*, waar Eneas mede prijkt, en waar men 't ook zoo naauw niet meê nemen moet, een tegenovergeſtelde aan Turnus toekwam. En werkelijk heeft het Lat. hier *ſceleratus*, dat echter geen „eerloos," maar „ſchelmsch, boosaardig," beteekent. Liever zoû ik hier lezen: „Pallas eiſcht uw bloed tot ſtraf voor 't gruwzaam ſchelmſtuk."

2) *Al geſtoort:* beter: „verſtoord," of „verontwaardigd;" 't zij omdat de bede was afgeſlagen, 't zij omdat, naar de meening der ouden, de zielen niet dan met tegenzin ſcheidden uit een nog jeugdig en krachtvol lichaam

---

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Turnus ziende de kans keeren; ontſteeckt zoo grimmigh, gelijck een gewonde leeuw; en zeit Koning Latinus aen, hoe hy gezint is tegens Eneas lijf om lijf te vechten. — Latinus pooght hem neder te zetten; Turnus houdt even ſterck aen: Koningin Amate maent hem af. — Lavinie ſchreit vaſt, en blooſt van ſchaemte, zoo root gelijck yvoir met purper beſprengkelt, of lelien met roozen gemengt. — Turnus daeght door Idmon Eneas in het perck, eiſcht zijne paerden, witter dan ſneeuw, ſneller dan den wint, wapent zich, ſpreeckt zijn ſpeer aen, en gloeit van gramſchap, gelijck een ſtier voor het vechten. — Eneas bereit zich mede, en zent mannen aen Latinus, om voorwaerden te beramen. — De zon komt op: men ſtelt het vechtperck toe. — D'Auſoniſchen komen aentrecken, oock Trojanen en Tyrrhenen, en het grimmelt 'er van menſchen. — Dit ziet Juno van boven aen, en ontdeckt Turnus zuſter, wat zwaricheit haren broeder genaeckt, en beveeltze hem in den ſtrijt by te ſtaen, of het lijfgevecht te ſteuren. — De Prieſter offert. — Eneas bezweert de voorwaerden des lijfsgevechts. — Latinus desgelijcks: men beveſtightze noch met offerhanden, doch de Rutulen morren over dit verdragh. — dies neemt Iüturne Kamertus gedaente aen, zaeit tweedraght onder het morrende heir, en verdrijft een vlught zeevogels door eenen arent, die een zwaen oppackt, en weder ſlaken moet. — Tolumnius, beduit den arent op Eneas, rockent de Rutulen op, en ſchiet eenen ſchicht onder den vyant, waer aen een van zeven gebroederen ſneuvelt; zoo wort men hantgemeen. — Eneas zoeckt de zijnen te ſtillen, wort gewont, en vertreckt; dies Turnus gaende wort, menigh man om 't leven helpt, en over zijne vyanden henerijdt, gelijck Mars in Thracie. — Gelijck de golven voor den Noorden wint, zoo wijcken de benden voor Turnus. — Eneas ondertuſſchen gequetſt in 't leger gebroght, yvert om geholpen te worden. — Terwijl wort 'er vreeſſelijck gevochten; en Venus geneest de quetzuur. — Eneas wapent zich, omhelſt kuſt en vermaent Askaen, en ſtoot naer den ſlagh vooruit: gelijck een regenbuy en ſtorm uit der zee het lant dreigt. — Eneas zoeckt niemant dan Turnus. — Iüturne ment Turnus wagen, en vlieght, gelijck een zwaluwe onder het dack, en vlught voor Eneas. — De Dichter bidt dat een Godt of Godin hem de nederlaegh

melde. — Gelijck brant in een lauwerbofch, en een ftroom ten bergh af, zoo bruifen Eneas en Turnus in den flagh. — Nu geraken de legers aen een. — Venus raet Eneas de ftadt aen te tafteu, dies ruckt hy naer de muren toe, en befchuldight Latinus van trouwbreuck. Hier over ontftaet oproer in de ftadt, en de burgers van binnen zijn verlegen, gelijck byen van den huisman uitgeroockt. — Hier flaet het ongeluck van Amate toe. — Turnus hoort de droeve mare, en houdt den wagen ftil: Iüturne pooght hem noch te verleiden, doch hy rieckt het bedrogh, en getrooft zich den doot. — Sages bootfchapt hem, hoe de ftadt beftormt wert, Latinus vertwijfelt, en de Koningin omgekomen zy. — Turnus wort verbaeft, befchaemt en razende, ziet de torens in brandt, ontflaet zich zijner zufter, en ftreeft door den vyant hene: gelijck een fteen ten bergh afrollende, alles met zich fleept — Hy wenckt Rutulen en Latijnen, en ftiltze, en Eneas komt ter bane, zoo vreeffelijck, gelijck Athos Eryx of d'Appenijn ruifcht. — Zy loopen tot elckandere in, gelijck een paer ftieren op de bergen, daer het vee vaft toeziet. — Jupiter weeght ieder fortuin in een fchale. — Turnns wil Eneas met zijn zwaert treffen, doch het fpringt in ftucken, dies vlught hy fneller dan de wint. — Nu loopt Turnus voor, Eneas hem na, gelijck de hazewint een hart, dat bezet is. — Turnus begraeut zijn volck, en eifcht zijn zwaert; maer Eneas verbietze te genaken. — Hier ftondt een gewijde olijfboom, van de Teukren omgehouwen, in wiens ftruick Eneas fpeer bleef fteken; nu pooghde hy die uit te trecken, doch Turnus behinderde dit door zijn gebedt. — Middelerwyl levert Iüturne haren broeder zijnen degen. Venus ruckt den fchicht uit den wortel des booms: zoo vechtenze op een nieuw. — Jupiter, dit aenfchouwende, fpreeckt Juno aen, en beftraftze. — Juno geeft het op, en bedingt voorwaerden. — Jupiter paeitze, en bewilligt haren eifch. — Hy ftiert een Vloeckgodin naer beneden: die fnort door de lucht, gelijck een pijl van den Parth, of Kretenfer fchicht; neemt den fchijn van een nachtuil aen, en vlieght Turnus in 't aenzicht, waer door hy moedeloos en verfchrickt wort. — Iüturne roock wie dit was, viel aen 't klagen, en doock in haren ftroom. — Eneas roept Tnrnus, die vaft voorloopt; dat verdriet Turnus, die grijpt eenen zwaren fteen, en fmijt mis. — Gelijck wy droomende, midden in 't lopen bezwijcken, en geen geluit konnen flaen, zoo bezwijckt Turnus in 't vechten. — Eneas fchiet naer hem, dat het kraeckt, als een fteen uit een blijde gefchoten, of een blixem: en de fpiets fnort, gelijck een dwarrelwint, en wont Turnus, dat hy ftruickelt, zijn fchult bekent, om het leven of graf bidt, en Lavinie afftaet, Eneas ziet den verwonneling aen, en Pallas wapengordel; dies hy uit wraeck hem het lemmer in de borft duwt.

Edele gestrenge Heere
Myn Heer Constantyn Huyghens
Ridder Heere van Zuylichem
Raedt en Secretaris van syn Hoogheit

Cito Cito

Met een boode.

Edele gestrenge Heere, myn Heer Huigens,

Ick zende uwe Ed. den Virgilius in onrymdicht. Ick nam de vrymoedigheit dit werck met uwe Ed. naem en tytel te versieren, vermits my docht dat het niet beter kon verricht worden dan met de naem van een, wiens taelgoedkeuring altyt zoo aengenaem was. Ick hoop het zal my niet qualyck afgenomen worden, noch uwe Ed. in zyn staet of ampt quetsen, alzoo hier geen zaken behandelt worden, daer ook myn tegenwoordige [illegible] [illegible], de Maro ons [illegible] al op na 16. Ick hoop myn werck zal ten minste noch behaeghelyck vallen om den naem van den man zelf, die 't ook wel behaeght. Mishaeght uwe Ed. iets van het myne, my zou zeer [illegible] maer dat hebt ick aengetogen [illegible] te zien, om het in den waeren druck te verbeteren. Heer [illegible] my [illegible] my begaeft [illegible] [illegible] noch al eenige [illegible]. Sommige [illegible] zyn my afgesneden, in den druck [illegible] [illegible] zyn [illegible], andere heb ik [illegible] gebruickt, dat wel aenpoint. Myn Heer zal myn geen [illegible] [illegible] niet myn [illegible]. Ick vinde my [illegible] uwe Ed. [illegible] [illegible] is te [illegible] [illegible]

Edele gestrenge Heere

uwe Ed. dienstwilligen
J. v. Vondel

t'Amsterdam 1646
den 21 van Wynmaent.

Boekdruk van Binger & Co.

Vondel zond, na dat zijn Virgilius was uitgekomen, het werk aan Huygens, en voegde, behalve de daarby behoorende gedrukte opdracht, er den navolgenden brief by, in *fac ſimile* hiernevens geplaatst.

„Edele Geſtrenge Heere, mijn Heere Huigens,

„Ick zendt uwe Ed. den Virgilius u toegeeigent. Ick nam de vry-„moedigheit dit boeck met uwe Ed. naem en tytel te vercieren, over-„mits my docht dat het niet beter kon verciert worden dan met den „naem van hem, wien de Zanggodinnen altijt zoo aengenaem waren. „Ick hope het zal my niet qualijck afgenomen worden, nochte uwe „Ed. in zijnen ſtaet of ampt quetſen, alzoo [1]) hier geen zaken verhan-„delt worden, waerover men tegenwoordigh ſtrijt voert en een Maro „een iegelijck even na is. Ick hope mijn werck zal ten minſten noch be-„haeghlijck vallen om den naem van den man zelf, die elck een behaeght. „Mishaeght uwe Ed. iet van het mijne, my zou eere geſchieden met „der tijt iet aengetekent te zien, om het in den naeſten druck te ver-„beteren. Hoe naeu men toeziet, men begaet hier en daer lichtelijck „noch al eenige misſlagen. Zommige Mecenaten zijn my afgeſtorven; „en de Droſt heeft het nu te drock met zijn hiſtoriën: anders kon „men verſcheyde oordeel gebruycken, dat veel aenwint. Mijn Heer „zie mijn goede genegenheit en niet mijn onvermogen aen. Ick vinde „my aen uwe Ed. beleeftheit verbonden, en wenſche daar in te ſterven „en te blijven

Edele Geſtrenge Heere

„'t Amſterdam 1646 uwe Ed. Dienſtſchuldige
den 21ſte van Hoymaent." J. v. VONDEL."

Het opſchrift luidde:

„Edele geſtrenge Heere
„Mijn Heere Conſtantijn Huigens Ridder
„Heere van Zuilichem Raet en Secretaris
„van zijn Hoogheit."
Te

„Cito"
„Cito"
„met een boeck."

Het paket was, vermoedelijk uithoofde eener wezenlijke of veron-

1) Kennelijk wil V. hier zeggen: „gy kunt de opdracht aannemen, zonder u te kompromitteeren; al komt het van een Pausgezinde, 't raakt Kerk noch Staat."

derftelde afwezigheid uit den Haag van den Hofbeambte aan wien het gezonden was, met een brief voorzien, gericht aan zekere Juffer Zueria, [1]) die federt den dood van Huygens' vrouw het beftier zijner huishouding had, welke brief aldus luidde:

„Eerbare Joffrouwe

„Ick fende hier den Heere Huigens een boeck namelijck Virgilius „die hem toegeeigent is, en alfoo ick niet wete waer men het beft „beftellen foude, foo bidde dat uwe E. het gelieve terftont terftont [2]) „aen mijn Heer voort te fenden, waer my dienft gefchiet, dien ick wen-„fche te verdienen en blijve
E. Joffrouwe

„t' Amfterdam 1646.
den 21 Julij."

Uwe E. Dienftwillige
J. v. VONDEL."

Op den omflag ftond:
„Zy behandight ten huize van den
Heere Conftantijn Huigens,
Heere van Zuilichem
In
's Gravenhage."
„met een packfken."

Ook aan Hooft zond Vondel, alvorens het werk in 't openbaar verkocht werd, een exemplaar met een brief ten geleide, merkwaardig om de daarin voorkomende byzonderheden, merkwaardig ook om dat hy ons eenig licht geeft aangaande de verhouding, waarin de fchrijver zich thands tegen over den Drosfaart geplaatst achtte, merkwaardig vooral om den toon, waarin hy is vervat:

„Edele, geftrenge Heer, mijn Heer Hooft,

„My gedenckt, dat ick eens eenen Jode, een' Mufikant, mijn ko-„ningklijcke Harp [3]) aenboodt, die hy weigerde 't ontfangen, dewijl „het zijn Sabbath was: nu wil ick evenwel niet hopen, dat de Staet-„fabbath onzer onderlinge kunftbroederfchap [4]) den toegangk van uw „huis zal ftoppen voor onzen Parnasheiligh, die uwe Ed. hier toege-„zonden wort, in een Nederduitfch pack geftoken. Mishaeght u iet

1) Zoo vind ik haar genoemd in een Latijnfchen brief van Barleus aan Huygens, opgenomen door van Vloten in HOOFTS *Brieven*, D. IV. blz. 314. Uit den zin *Facile a te, a D. Brunone, a cognata Domina Zueria, veniam impetrabis*, meen ik te moeten opmaken dat zy een nicht van Van Baerle, en alzoo misfchien een zuster der overledene Suzanna was.

2) *Cito cito*, zoû men thands fchrijven, zoo als ook ftaat onder den brief aan H. zelven.

3) Zie Deel III, blz. 716.

4) *De Staetfabbath* enz.: verfta: „de rust, de ftilftand in ons kunstbroederlijk verkeer, te weeg gebracht door verfchil in politieke en religieuze meeningen."

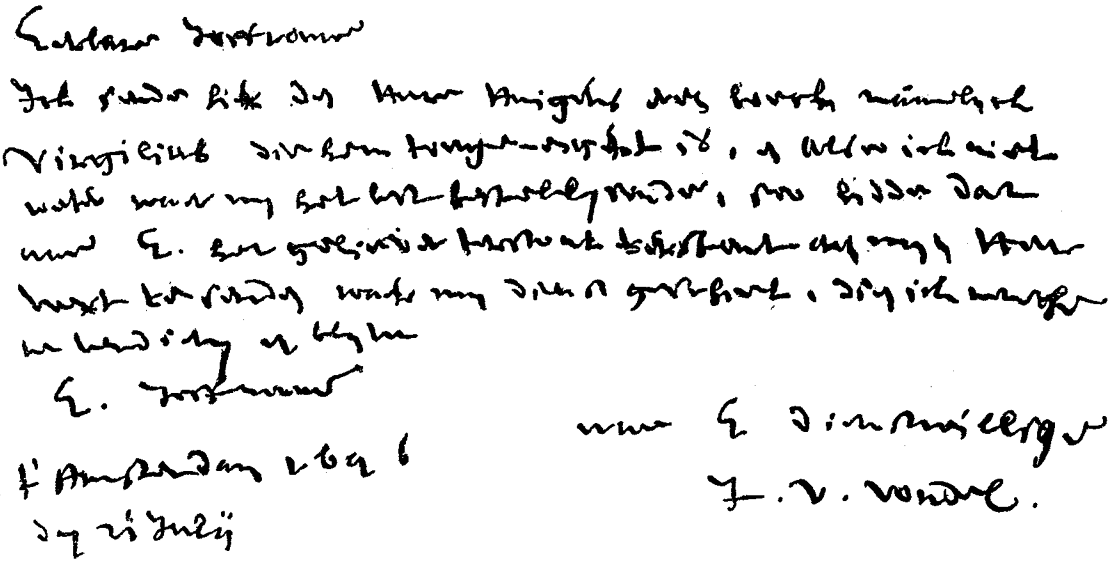

DE WERKEN VAN VONDEL Dl. V, blz. 422.

Boekdruk van Binger & Co.

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] Heer Constantijn
Huigens, Heer van
Zuilichem

[illegible]

's Gravenhage

[illegible] [illegible] [illegible].

„van het mijne, my zou lief zijn met de tijt het aengetekent te zien; „om het te verbeteren. Behaeght u iet van het mijne, zoo laet het „eens Sint Virgiliusdagh zijn, en te zijner onſterflijcke gedachte- „nisſe den roomer eens omgaen, doch geenen zoo groot, als daer „Folus [1]) den Lapithen mede dreighde, maer een berckemeier, die „den menſch by zijn zinnen laet, en gelijck predikant Adamus met „den romer op de hant quinckeleerde, Godt en den menſch verheught, „als hy ſiet hoe uit een dor en onnut hout, waer men niet eenen nagel van „kan maecken, zulck een koſtelijck nat vloeit. Leefde onze vrolijcke „Moſtert, ick weet dat hy het gaerne op die voorwaerde wachten „zoude. Weinige maenden voor zijn overlijden noodighde hy den „Joodſchen Docter noch, om met hem te gaen by den patient met den „grooten buick. Zy gingen hene, en vonden geenen waterzuchtigen „maer het Rijnſche wijnvat [2]), en oordeelden ſtracks het laten geraden, om „dien krancken van overtollige vochtigheit t' ontlasten. Onze Mecena- „ten ſmilten vaſt: Reael leit in de Weſterkerck. Plemp, Baeck, Blaeuw, „Victorijn en Moſtert leggen in de Nieuwe kerck onder de zercken „gekropen, een teken, dat wy volgen zullen: Godt geve ter zalige „ure. Onze goede en wyze Grotius is oock al hene. Ick nam noch „'s morgens affcheit van zijne Ed. aen Stadts herbergh, daer men wat „naer packaedje wachte, en ſeide hem van deſe overzettinge. Zijn Ed „ſeide my, hoe de Hartogh van Mantua ſijn hof met Maroos ſchilde- „ryen verciert, 't welck ick noch in mijn voorrede te paſſe breng. Sal- „maſius [3]) kan dit gebeente noch niet laten ruſten. De Borgonions [4]) „hebben het altijt te Delft [5]) op levenden of dooden geladen. Balthaſar „Geraerts op Prins Willem, en dees op Grotius asſchen. Nu komt er „weder een boeck uit van de Tranſubſtantiatie: doch 't is al *crambe* „*repetita*. Zy ſlachten d'eeckhorens, die vreesſelijck zweeten zonder „wech te ſpoeden.

„Mijn Heer, ick gebiede my in uwe goede gunſte en ſijt met uwe „E. gemaelinne hartelijck gegroet.

Uwe Ed. dienſtwillige
J. v. VONDEL."

„Mijn Heer, ick ſende nu eerſt de „weergade aen den Heer Huygens; al- „ſoo gelieve dit noch wat by u te hou-

1) *Folus:* zie hierboven, blz 101. — 't Was echter volgends 't Twaalfde Boek der Herſcheppingen niet Folus, die den Lapithen, maar Thezeus, die den Centauren een berkemeier naar 't hoofd ſmeet.

2) *'t Rijnſche wijnvat:* ook wel „het Groote wijnvat" genoemd. Dit lag in een pakhuis op den Oude Zijds-Achterburgwal. Volgends MELCHIOR FOKKENS, die 't een „Bacchus-ſchool" noemt, kon het 112 okshoofden bevatten. „'t Wordt," zegt hy, „tot een kamer gebruykt, men kruypt onder een deur in, daar kan men dan wel eens lustig zijn" (wat de grap van Moſtert ook bewijst). In 't midden van 't vat ſtond een tafel, met twee banken aan elke zijde. — Waar dat monſtervat later gebleven is, heb ik niet kunnen ontdekken. 't Schijnt reeds voor Wagenaars tijd weggeraakt of „in duigen geſpat."

3) Op dezen zal ik later terugkomen.

4) Voor „Borgondiërs." Salmazius was van Dijon.

5) *Te Delft:* t. w. Willem I werd te Delft doorſchoten, en De Groot was van Delft en werd er begraven.

„den, onder de vertrouwſten, dewyl wy
„noch acht dagen ſullen ſtil ſitten met
„exemplaren te verkoopen en uit te ge-
„ven, op dat het Huigens eerst ontfange.
„Ick heb het ſijn E. toege-eigent met
„die beſcheidenheit, dat ick eerſt het
„goetduncken van Broſterhuiſen uit den
„Hage daerop gehoort hebbe: hope niet,
„dat het zijn E. in ſijn ſtaet of ampt
„quetſen ſal. Het is Maro, en geen kerck-
„geſchil."

Op 't Adres ſtond:

„Edelen Geſtrengen Heere den
Heere P. C. Hooft, Ridder,
Droſt
te
Muiden."
„met een packſken."

Daar onder, zoo wel als onder 't post-ſcriptum van den brief, met de hand van Hooft:

„(Ontfangen 21 Julij 1646.)"

Ik geloof niet, my aan vermetelen eigenwaan ſchuldig te maken, wanneer ik beweer, dat ieder gaarne het oordeel zal onderſchrijven, hetwelk ik betreffende den inhoud van bovenſtaanden brief heb laten voorafgaan. Met welk een takt weet Vondel hier, na een inleiding, geſchikt om de nieuwsgierigheid van Hooft te prikkelen, te zinſpelen op de vroegere gemeenzaamheid, die tusſchen hen beiden had geheerſcht. Hoe blijkbaar ſtraalt het ons, uit elke uitdrukking, zelfs van het naſchrift, tegen, dat en de toezending van het exemplaar en de brief van geleide, naar Vondels bedoeling, moesten gelden niet alleen als een bewijs van achting voor den Drosſaart, maar ook en voornamelijk als een bedekte ſtap, door hem gedaan, ter verzoening. De breuk was, gelijk ik dit reeds vroeger heb aangemerkt, [1]) van de zijde van Hooft gekomen, en het briefjen, toen door Vondel geſchreven, was meer geſchikt om te verbitteren dan om toenadering te bewerken. Scherts was onder de toenmalige omſtandigheden het ſlechtſte middel om de vriendſchap te herſtellen: — en wellicht lag zulks te dier tijd ook niet in het oogmerk van den ſchrijver. Maar thands was hy weder een jaar ouder, en gewis gevoelde hy de behoefte om zich met zijn

1) Zie Deel IV. blz. 419,

Edele gestrenge Heer, mijn Heer Hooft,

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Ed. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Virgilius [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Adam [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Ed. [illegible]
[illegible] Ed. [illegible]
Mantua [illegible]
[illegible] Salmasius [illegible]
[illegible] Baronius [illegible]
[illegible] Balthasar [illegible]
[illegible] Grotius [illegible]
[illegible] Transsubstantiatie [illegible] crambe repetita. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

U Ed. dienstwillige

J. v. Vondel

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Ontfangen den 21 Jul. 1646.

[illegible]
Heere P. C. Hooft, Drossaerd
Gooyl

tot

Muiden

met een paeckje.

Ontfangen 21 Julij, 1646.

oudſten en eerſten letterkundigen vriend, met den man, die, gelijk hy aan 't hoofd van 't *rijm*, aan 't hoofd ſtond van 't *rijmeloos* [1]), weder te verzoenen. Daarom werkt hy op zijn herinneringen: daarom roept hy hem op ongezochte wijze de vrolijke dagen voor den geest, welke zy ſamen hadden doorgebracht, toen Moſtert de *ſaus* was van het onderhoud. Daarom roept hy hem al de hem dierbare afgeſtorvenen, Reael, Plemp, Baeck, Blaeuw, Vechters, de Groot, voor den geest terug. Gewis, waar Hooft op die wijze werd toegeſproken, was er hoop, was er vooruitzicht, dat hy de hand, die hem over de graven hunner vrienden werd toegeſtoken, niet zoû afwijzen, maar die aanvatten en met warmte in de zijne drukken. En echter, dit gebeurde niet: Hooft antwoordde, maar gewis niet gelijk Vondel verwacht had: wel nam hy de hem aangeboden hand aan; maar hy deed het met een beleefde buiging en vormelijke koelheid, en gaf van zijne zijde ſlechts een paar vingertoppen, niet de volle hand. Ook dat antwoord van Hooft is ons bewaard gebleven: het luidde als volgt:

„Monſr. [2]) Vondel,

„My gedenkt, dat, als eens de H.H. Staaten van Hollandt, hoe„wel hun werks genoegh oooverſchoot, zeer geneeghen ſcheenen tot ſchej„den, om eenighe Hejlighe daagen te vieren, de Heer van Oldenbar„nevelt, z. g., prijzende hunnen yver, nochtans om hunne Edele Grootmo. „tot blijven te beweegen, daar by voeghde: *Qui non cesſat bene facere*, „*non cesſat orare*. Van geene wet, die zorghen, zoo wettigh, zoo wigh„tigh, aan zeekeren tijdt van ruſte bindt, en daarom van geenen Staat„ſabbath weet jk dan; maar uwer E driedubbelen dank: voor den „arbejdt beſteedt aan 't vertolken van Maroos werken, voor het toe„ejghenen van dien aan zoo getrouw een' beminner mijnes vaaderlants, „en voor 't boek my vereert. Ik vertrouw dat het veelen te nutte zal „dienen. UE vertrouwe te weezen

ten dienſte van UE
P. C. Hooft."

„Van den H. t Mujde den 27 in
Hoojmaandt des jaars 1646."

Men ziet het, dit briefjen is een modelletjen in zijn ſoort, een fijn ſtaaltjen van de kunst om het antwoord op een brief, die tot het hart ſprak, zoo in te richten, dat hy die 't ontfangt zijn doel niet bereikt en toch geen ſchijnbare reden van beklag kan aantoonen. Even als Vondel begint Hooft met een vertelling, waarin hy evenzeer iemand te pas brengt die by beiden in hooge achting ſtond: ook hetgeen volgt is een beleefde wederſlag op Vondels brief; —

1) Zie Vondels brief aan den Drost, Deel II, blz. 682. vs. 129.

2) Men ſprak in die dagen, en nog tot in 't begin dezer eeuw, met den naam *Monſieur* doorgaands de zoodanigen aan, die boven 't *plebs* verheven waren, doch geen ambt of bediening bekleedden.

alleen van de oude herinneringen wordt niet gewaagd, en 't geheel is zoo ingericht, dat het geen verdere briefwisfeling kan uitlokken.

Alvorens van deze brieven over Virgilius af te ftappen en tot het werk zelf terug te keeren, nog een enkel woord in 't voorbygaan over een man, die in 't post-fcriptum van den brief aan Hooft genoemd is, en wiens naam in dit werk reeds vroeger is vermeld. [1])

Johannes Brofterhuizen was een tijdgenoot en vriend van Huygens, met wien hy een vrij trouwe briefwisfeling onderhield. Groot minnaar der poëzy en der oude letteren, dichter, toonkunftenaar en fchilder, leide hy zich nog ernftiger toe op de natuurkundige wetenfchappen, bepaaldelijk op de kruidkunde. Na langen tijd nu hier dan elders in ons Vaderland te hebben rondgezworven, werd hy, in 1646, vooral door medewerking van Huygens, te Breda aangefteld by de „Illuftre Schole," aldaar opgericht, en tevens met het beheer belast van den kruidtuin, die er werd aangelegd. Ongelukkig had hy, by mangel van toehoorders, weinig gelegenheid, onderwijs te geven, en kwelden hem de Predikanten niet weinig, die 't hem kwalijk namen, dat hy er een huishoudfter op nahield en „toeback dronk." Hy overleed in September 1650. — Mijn geachte vriend, Prof. Van Vloten, heeft in den Ned. Volksalmanak van 1858 een fchets van 's mans leven en bedrijf gegeven, waarin men, behalve belangrijke byzonderheden, ook eenige proeven van zijn dichttalent zal aantreffen.

Gelijk Vondel voorzien had, zijn werk werd niet door allen even gunftig opgenomen. Scherp althands was het oordeel, dat Van Baerle, in een brief aan Huygens, er over velde. „Gy hebt," zegt hy, „Vondels Virgilius gelezen, of ten minften gezien, maar zonder leven, zonder merg en de lendenen gebroken. Indien hem Augustus las, hy zou dezen Maro niet van 't vier bevrijden [2]), ten zij dat gy, geleerde man, het anders verftaat." [3])

Andere beoordeelaars, en die niet, gelijk Van Baerle, alleen in een Latijnfche atmosfeer leefden, maar ook met den aart onzer taal grondig bekend waren en haren bloei ter harte namen, waren daar-entegen van gevoelen, dat, al mochten Maroos dichten door het overbrengen in een nieuwere taal, en in proza, natuurlijk veel verloren hebben, het niet licht zoû zijn gevallen, iemand te vinden, die de kracht van 't oorfpronkelijke zoo goed behouden en zich in alle opzichten zoo loffelijk als Vondel van die moeilijke taak gekweten had; en wat my zelven betreft, niet alleen acht ik Vondels vertaling, om den vorm, den ftijl, en de keuze van gepaste woorden, voortreffelijk, maar ook — voor zoo verre ik my vermeten durf, daarover eenig oordeel te vellen — is het my voorgekomen, dat de overzetting als

1) Zie Deel II. blz. 159.

2) Toefpeling op het gedicht blz. 33, hierboven.

3) *Virgilium Vondelii legifti, aut vidifti faltem, verum exfanguem, exfuccum, elumbem. Si legeret Auguftus, non vindicaret hunc Maronem a flammis. nifi quid tu, docte Trebati, diffentis.*

zoodanig weinig te wenſchen overlaat. Ik heb althands, waar het oorſpronkelijke duister of dubbelzinnig is, gevonden, dat de zin, zoo als Vondel dien opvat, doorgaands overeenſtemt met de verklaring, welke de ſchranderſte kommentatoren, ook die lang na hem leefden, er aan gegeven hebben. Het vonnis, door Van Baerle geveld, hoeveel diens gezach ook zoû moeten wegen, is geheel ongemotiveerd, en daarom wel voor geen beſtrijding vatbaar aan den eenen kant, maar ook aan den anderen kant niet geſchikt meer om te gelden in onze dagen, nu men zoo min als van de rechtbanken van den Staat, van de rechtbanken van den goeden ſmaak uitſpraken meer toelaat, ten zij van behoorlijke overwegingen voorzien.

In den brief van Vondel aan Hooft beklaagt zich onze dichter, dat Salmazius zelfs het gebeente van de Groot niet met rust wilde laten. De verontwaardiging, welke zulks by hem verwekt had, uitte hy nog krachtiger in een treffend ſchimpdicht, 't welk hy den lasteraars des grooten mans naar 't hoofd wierp.

AEN

DEN LASTERAER

VAN WIJLEN

den Koningklijcken Gezant,

HUIGH DE GROOT.

O Farizeeuſche grijns, met ſchijngeloof verniſt,
Die 't groote lijck vervolght oock in zijn tweede kiſt;
Ghy Helhont, paſt het u dien Herkles na te baffen,
Te ſteuren op 't autaer den Fenix in zijn affen,
Den mont van 't Hollantſch Recht, by Themis zelf beweent?
Zoo knaegh uw tanden ſtomp aen 't heilige gebeent.

Er is vroeger getwist geworden over de vraag, tegen wien deze voorwaar niet malſche regelen waren gericht. Lulofs had zich, door zijn afkeer tegen alle theologanten, waarin hy Vondel weinig toegaf,

tot de gisfing laten verleiden, dat het gedicht Andreas Rivetus gold, die ook al tegen De Groot gefchreven had en op nog kwaadaardiger toon dan de literator [1]). Dan Lulofs kende den brief aan Hooft niet, die allen twijfel opheldert. Claudius Salmazius, de beroemde Hoogleeraar te Leyden, een voor 't overige allerverdienftelijkst man, had zich namelijk door zijn vooringenomenheid tegen De Groot laten vervoeren om hem op de hatelijkfte wijze in een twistfchrift aan te randen. 't Ergst van de zaak was, dat hy aan De Groot by diens leven de fraaifte komplimenten had gemaakt en nu 's mans dood afwachtte om hem te beleedigen, en dat nog wel onder den verdichten naam van Simplicius Verinus, in een brief, gefchreven aan zekeren Mr. Sarrou [2]).

In de eerfte helft van September overleed, als wy uit een brief van Kristine Hooft aan haar moeder leeren, eene van Vondels voormalige vriendinnen, Sara Baeck, de door van Baerle bezongen dochter van Justus. [3])

De binnenlandfche onlusten in Engeland, waarvan ik vroeger [4]) heb gewach gemaakt, waren intusfchen in hevigheid niet verminderd, en onze Staat was daarby in geen kleine moeilijkheid geraakt; vooral ook door de houding, die hier te lande werd aangenomen. Immers de Prins en de Staten-Generaal bleven den Koning als eenige wettige macht erkennen, en weigerden den Afgevaardigde van 't Parlement te ontfangen; terwijl de Staten van Holland daar-en-tegen dien Afgevaardigde toelieten, en 't gedoogden, dat voor de Hervormden in Ierland gelden hier verzameld en aan 't Parlement werden overgemaakt. Het verbod om krijgsbehoeften naar Engeland te vervoeren gaf aanleiding, dat ettelijke fchepen, daarmede geladen, door onze oorlogsvaartuigen werden aangehouden, en er vaak onaangename botfingen ontftonden. Een Gezantfchap, naar Engeland afgezonden met aanbod van bemiddeling, keerde onverrichter zake naar huis; terwijl, federt dat Olivier Cromwell, die aan 't hoofd der Independenten of onafhankelijke Puriteinen ftond, in 't Parlement een overwegenden invloed begon te krijgen, de oorlog met meer kracht dan vroeger was doorgezet, en het leger van Karel I op den 24 Juny 1645 geheel werd verflagen; zoo dat de Koning zelf naar Wallis moest vluchten. De ongelukkige Vorst viel nu, gelijk Van Baerle 't in zijn brief van 8 July 1646 aan Hooft [5]) uitdrukte, „overal op fijn plat en leefde op genade van fijn hoochfte partyen." Men kan befeffen, welk leedwezen zulk een uitflag had moeten opwekken by onzen dichter, van wiens belangftelling in den Koning wy onderfcheiden bewijzen

1) Lulofs *Vondel opgeh.* blz 34.
2) Deze brief komt voor by Crenius *Animadv. Philolog. et Histor.*, Roterod. 1659.
3) Zie Deel III. blz. 164.
4) Zie Deel IV. blz. 109, en volgg.
5) Zie dien brief in de laatfte uitgave der Brieven van Hooft, Deel IV. blz. 203.

hebben gezien [1]). Ook nu wederom toonde hy zijn verknochtheid, doch op een wijze die aanduidde, dat hy niet alleen 's konings perſoon, maar bovenal diens zaak en diens recht voorſtond; hy behandelde namelijk in een treurſpel den droeven dood van Karels grootmoeder, de ongelukkige Maria Stuart: hierdoor ongezocht aanleiding bekomende om zijn gehechtheid aan de Katholijke leer en aan het recht der kroon, en zijn haat tegen het Protestantismus en tegen de Puriteinen aan den dag te leggen. Het treurſpel verſcheen in 't licht by Abraham de Wees, die reeds meermalen werken van Vondel gedrukt had, doch die, waarſchijnlijk niet zeker, hoe de uitgave by de Regeering zoû worden opgenomen, even als de dichter zelf, op het tytelblad zijn naam verzweeg, en daarop zetten liet: *te Keulen, in de oude druckery:* een myſtifikatie, toen vrij algemeen, en waarvan dan ook niemand dupe was. Het tytelblad prijkte met het bygaand afbeeldſel van Maria Stuart.

Het navolgende Byſchrift, zoo niet op bovenſtaande, dan in elk geval op een afbeelding van Maria Stuart vervaardigd, was by de oudſte uitgaven van zijn Treurſpel gevoegd.

1) Zie Deel IV. blz. 388 enz.

BYSCHRIFT

OP

D'AFBEELDINGE

VAN

KONINGIN

Maria Stuart.

Zoo bloeide STUARTS jeught, eer haet heur hooft zagh rollen,
Eerze, op 't verwoet ſchavot, van hartewee gezwollen,
Onnozel ſtorf, onthalſt naer die geſmede Wet.
Zoo wert MARIE omhelſt van nicht ELIZABETH.
Twee punten hebben haer de bijl door 't vleeſch gedreven,
Haer erfrecht tot de Kroon, en haer Katholiſch leven.

2 *Van hartewee gezwollen:* oppervlakkig zou men meenen, dat deze woorden alleen om 't rijm hier ſtonden; dewijl men anders gewoonlijk wel van toorn, van ſpijt, enz., maar niet van *hartewee*, aan 't zwellen raakt; doch zie vs. 199 en volgg. van het treurſpel, waaruit blijkt, dat Maria wel degelijk gezwollen was.

3 *Die geſmede wet:* d. i.: „die zoogenaamde wet, die wet, door boosheid en onrecht uitgevaardigd." *Die* heeft hier een verachtenden zin.

MARIA STUART

OF

GEMARTELDE MAJESTEIT.

1646.

INCOMPARABILIS HEROÏNAE

A N A G R A M M A.

MARIA STUARTA ERAT MATURA ARISTA.

EPITAPHIUM.

VIVIFICANTE FIDE MATURA RESURGET ARISTA,
SECTA ODIO, JESU LECTA, STUARTA, MANU.

INCOMPARABILIS caet. d. i.: „De *Letterkeer* der onvergelijkelijke Heldin MARIA STUARTA was *Matura Arista* (rijpe korenair)."

EPITAPHIUM caet.: d. i.:

„G R A F S C H R I F T.

„Door het levendmakend geloof zal Stuart, een rijpe korenair, door den haat afgesneden, door Jezus' hand gelezen, herrijzen."

DEN

DOORLUGHTIGHSTEN VORST EN HEERE

EDUART,

DOOR GODS GENADE

Paltsgrave by den Ryn, Hertoge van Bajere.

Ick brenge, ô doorluchtighſte Vorſt, uwe Grootmoeder, waerlijck een groote Moeder, Dochter, Gemalin, Moeder en Weduwe der Koningen, en, dat het allergrootſte is, een Koningklijcke Kruisheldin en gekroonde Martelares, op ons Nederduitſch tooneel: niet gelijckze in Schotland gezalft, nochte te Parijs getrout, gekroont, en op den troon gezet, maer in Engelant, haer grootvaders en naer Rechte haer eigen erfrijck, op een Schavot, na een langdurige gevangenis, van de naeſte bloetvriendinne gemartelt wert, alleen om haere erfwettigheit tot de zelve Kroon, en ſtantvaſtigheit in het Katholijck Ge-

EDUART. Van dezen weet ik weinig meer te verhalen, dan dat hy de vijfde zoon was van den Keurvorst Frederik, den verdreven Koning van Boheme, (over wien reeds meer, o. a. Deel II, blz. 765, is geſproken), en van Elizabeth van Engeland; dat hy de Roomſche godsdienst omhelsde, en in Frankrijk overleed. De omſtandigheid, dat hy een achterkleinzoon was van Maria Stuart, en (tot nog) de eenige van hare nakomelingen, die tot haar geloof was te rug gekeerd, leverde een natuurlijke aanleiding op, om Vondel te bewegen, hem dit treurſpel op te dragen.

loof, heur waerdiger dan vier ſcepters en kroonen, [1]) ja haer eigen leven. Weinigen ſtreecken hier de kroon van (Gode en zijn eere ten dienſt) een zichtbaere kroon en dit leven te verſmaden. In de heilige boecken wort Moſes en Chriſtus alleen die lof toegeſchreven. Moſes weigerde, geloofs halve, een zoon van Faroos dochter genoemt te worden (en zoo Ioſephus getuigt, de kroon zoo vroegh van zijn hooft ruckende, tradtze met voeten [2]) en ſchatte Chriſtus rijckdom en zijn volcks verſmaetheit hooger dan de ſchatten van Egypten. Chriſtus, het eenige voorbeeldt der volkomenheit, verſmade beide de kroon en dit leven, om Godt, zijnen vader, met de doornekroone te eeren. In d'oude Martelſchriften vindt men de Koningen en Koninginnen, om den godtsdienſt gemartelt, dun gezaeit, gelijck trouwen gekroonde hoofden zelfs dun gezaeit zijn. In deze leſte, zoo veel koeler in yver dan d'eerſte, tijden, komt een eenige MARIA STUART op, als een nieuwe ſtar. Zy verſmaet haren grijzen ſtam, het edelſte geſlacht van geheel Chriſtenrijck. Zy vergeet over de hondert voorzaten en voorvaders, alle Monarchen van haeren bloede, wiens oorſprong het einde van Alexander de Grootes tijdt bereickt. [3]) Zy buight haer vrye ſchouders gewilligh, geduldigh onder het kruis, ten ſpiegel van alle Chriſte Vorſten. Hierom blincktze nu met recht onder de zalige Martelſtarren in Godts hemelſche klaerheit, aen de voeten van Maria, wiens naem zy zoo waerdigh gedragen heeft, als zy haer, onder het twintighjarige kruis, en met zoo vele zwaerden van wederwaerdigheit doorregen, nader dan zoo vele Koninginnen ſtont. De toneelwetten lijden by Ariſtoteles naulicks, dat men een perſonaedje, in alle deelen zoo onnozel, zoo volmaeckt, de treurrol laet

1) *Vier ſcepters en kroonen:* t. w. die van Frankrijk, waarvan zy, door haar huwelijk met Frans II, Koningin was geweest: die van Schotland, welke zy van haar vader geërfd had: en die van Engeland en van Ierland, waarop zy aanſpraak maken kon, in geval het huwelijk tusſchen Hendrik VIII en Anna Boleyn (Elizabeths moeder) onwettig werd verklaard. Vergelijk vs. 146 van het Treurſpel.

2) *De kroon.. . van zijn hooft ruckende, tradtze met voeten:* dit is minder juist: JOZEFUS verhaalt in het II Boek zijner *Geſchied.*, dat Mozes, als kind, de kroon van Farao, die op den vloer gerold was, met den voet trad: — hetgeen natuurlijk als een profecy werd aangemerkt, dat hy den koning van Egypte geen geringe nadeelen zoû toebrengen.

3) *Wiens oorſprong het einde van Alexander de Grootes tijdt bereickt:* ja, volgends de genealogisten van die dagen: en die deden de meeste aanzienlijke geſlachten nog wel vrij wat hooger opklimmen.

ſpelen; maer liever zulck eene, die, tuſſchen deughdelijck en gebreckelijck, den middelwegh houde, [1]) en met eenige ſchult en gebreken behangen, of door een hevigen hartstogt, tot iet gruwzaems vervoert wert: waerom wy, om dit mangel te boeten, Stuarts onnozelheit en de rechtvaerdigheit van haere zaeck met den miſt der opſpraecke en laſteringe en boosheit van dien tijdt benevelden, op dat haer Chriſtelijcke en Koningklijcke deughden, hier en daer wat verdonckert, te ſchooner moghten uitſchijnen. Zoo ſteeckt gouden en purperen glans op nevels en wolcken, en licht op bruine ſchaduwen af. Het docht my al t'onbillijck, dat de Nederduitſchen hier in andere volcken en tongen, die haer tooneelen met dit koſtelijcke bloet purperden, iet zouden toegeven: en het lagh al eenige jaren geleden by my, als een belofte, haere Majeſteits godtvruchtige faem, die zoo hoogh geſtegen, mijne nochte iemants pen behoeft, van verre in haer ſchaduwe naer te ſtreven; en noch te vieriger, dewijl ick, des onwaerdigh, mijn geboortejaer by Mariaes moortjaer [2]) (marteljaer moſt men zeggen) of liever geboortejaer gedencke. De Heilige Kerck is van outs gewoon de geboorte der Martelaren naer de geboorte der ziele, en niet naer de lichamelijcke, te vieren; aengezien de ziel ten marteldage, van den lichame ontbonden, in den hemel, en het licht der onſterflijckheit, ten eeuwigen leven geboren wort. Ick nam de vrymoedigheit dit treurſpel uwe Vorſtelijcke Doorluchtigheit op te dragen, die d'eerſte van uwe Grootmoeders nakomelingen haer heilige aſſchen en geeſt verquickt met den Katholijcken Roomſchen Godtsdienſt t'omhelzen, en haer godtvruchtige voetſtappen na te volgen; een zaeck, die zy in het uiterſte haeren eenigen zoon Jakob, uwen Grootvader, namaels Monarch van Groot Britanje, zoo hartelijck beval, als zy die groothertigh met

1) *Zulck eene, die tuſſchen deughdelijck en gebreckelijck, den middelwegh houde:* dan voorwaar zoû Maria Stuart wel de meest geſchikte tooneelheldin zijn: en als zoodanig heeſt haar Schiller ook beſchouwd. Ik wil gaarne de oprechtheid van haar geloof in waarde laten; doch men moet der geſchiedenis geweld aandoen, om haar in allen deele zoo *onnoozel* en *volmaakt* voor te ſtellen.

2) *Moortjaer. ... of liever geboortejaer:* fraai gedacht en cierlijk uitgedrukt.

haer Chriftelijck bloet bezegelde: en zeker boven uw Grootmoeders voorbeelt vermaent u daer toe uw eigen naem, zoo loflijck by de Katholijcke Koningen van Engelant, uwe voorvaders, gedraegen, en waeronder men twee Eduarden 1) telt, eenen met den tijtel van Martelaer, den anderen met dien van Heiligh gekroont. Oock ontbrack het van outs den Hertogen van Bajere, waer uit uw Keizerlijck en Keurvorftelijck ftamhuis zijnen oirfprong nam, noit aen voorbeelden van Heiligheit en godtvruchtigheit, die u nu op deze hemelfche heirbaen welkomen, zegenen, en met hun voorbede ftercken, terwijl ick het gewijde tooneel openzet, daer uwe Grootmoeder weder te voorfchijn komende, den aenfchouweren te gelijck fchrick aenjaeght, en tranen van meedoogen ten oogen uitperft.

1) *Twee Eduarden:* Eduard de Heilige, die in de Tiende, en Eduard de Belijder, die in de Twaalfde Eeuw in Engeland regeerde.

I N H O U D T.

Koningin Maria Stuart, eenige erfdochter van Jakob den vijfden, Koning van Schotlant, en nicht van Henrick den zevenden, Koningk van Engelant, wert om haere ſtantvaſtigheit in den Katholijcken Godtsdienſt, nae het uitſtaen van valſche laſteringen, gewelt, lagen en gevangenis, genootzaeckt ten rijcke uit te vlughten, voor de wreetheit van den ſtaetzuchtigen tyran Mouray, [1]) haren baſtertbroeder, en de godtvergetenheit en meineedigheit der Puriteinſche Schotten, aengeſchonden [2]) door hare nicht Elizabeth, die deze onnozele en oprechte ziel onverzoenelijck haette, dewijlze noch jong in Vranckrijck aen den Dolfijn getrouwt, niet uit eige ſtaetzucht, maer ontijdige drift van Guize en Lothringen, [3]) haere oomen, en Koningk Henrick, den tweeden, haren ſchoonvader, en Francois den tweeden, haren gemael, voor Koningin van Engelant en Yrlant uitgeroepen wiert; waer van men, hoewel zy in der daet wettiger dan Elizabeth was, nochtans vredes halve, eerlang afſtont, behoudende evenwel het erfrecht van de naeſte na Elizabeth, indien deze zonder oir overleedt, tot de kroon gewettight te zijn. De vervolghde Koningin nam dan in noot haren toevlught in Engelant, liſtigh derwaert getroont van Elizabeth, die op woort nochte beloften paſſende, en het heiligh gaſtrecht ſchendende, de vervolghde en in haer recht verdruckte bloetvriendin, in plaetſe van Chriſtelijck en Koningklijck onthael, en beloofde noothulp, over de achtien jaren zoo vaſt gekerckert hielt, dat vriendelijcke bede nochte verzoeck, nochte tuſſchenſpraeck, nochte aengewende middelen, of aenſlagen de gevange niet alleen aen geenen vrydom holpen, maer heur ellende t'elckenmale meer bezwaerden, tot dat men endelijck, (aengezien zy noit om eenige beloften den Roomſchen Godtsdienſt wou verloochenen) haer, op een daer toe met voordacht geſmede wet, en onder ſchijn, datze Elizabeth naer het hart en de kroon geſteecken had, valſchelijck en gruwelijck, tegens alle goddelijck en menſchelijck Recht, ter bijle verwees. Het tooneel vertoont het kaſteel van Fodringaye. [4]) De Rey beſtaet uit Staetjofferen der Koninginne.

1) *Mouray:* de Graaf van „Murray."
2) *Aengeſchonden* voor „opgeſtookt."
3) *Guize en Lothringen:* den Hertog van Guize en zijn broeder, den Kardinaal van Lotharingen.
4) *Fodringaye:* „Fotheringay" noemen het de Engelſche ſchrijvers.

PERSONAGIEN.

BIECHTVADER.

MELVIN. Hofmeester.

BURGON. Lijfarts.

REY van STAETJOFFEREN.

MARIA STUART. Monarche van Groot Britanje.

KENEDE. Kamenier.

DE GRAVEN. Halsrechters.

PAULET. Slotvooght.

MELVIN: *Melvil* of *Melville*, als hy doorgaands in de geschiedenis genoemd wordt.

Monarche: ongebruikelijke vorm om 't vr. van *Monarch* uit te drukken, doch die misschien wel weêr in zwang zal komen, nu de Dames, in hare *genootschappen ter bevordering* van Dit of Dat, zich *Prezidente* en *Secretarisse* betytelen. Voor 't overige merke men op, dat V. hier by voorraad den knoop doorhakt. By hem mag de lezer *a priori* aan 't wettig recht van Maria op de kroon niet twijfelen.

KENEDE: Geen voornaam, als men licht aan den klank zoû meenen; maar een geslachtsnaam: 't is de bekende naam *Kennedy*.

Halsrechters: mede een zonderlinge tytel, die hier aan de Graven gegeven wordt, en bovendien alles behalve juist. Immers zy waren geen rechters in de zaak geweest, daar het vonnis tegen Maria — zie vs. 489 van 't treurspel — door *de Koninginne en 't volle Parlement* gestreken was; maar blóote „uitvoerders van 't halsrecht."

MARIA STUART.

HET EERSTE BEDRYF.

BIECHTVADER. MELVIN.

BIECHTVADER.

HOFMEESTER, die mijn hart door uw beproefde trouwe
Verknocht, en voor de deur van ons gevange Vrouwe
Vaſt wandelt hene en weêr, in 't oogh der kamerwacht;
Heer Melvin, zegh my toch, wat onraet heeft te nacht

1,2 *Die .... verknocht:* het ſchijnt, dat V. hier *verknocht* als 3 p. praes. neemt en dus van een infin. *verknochten*. Immers, zoo wy 't woord aanmerken als partic. van *verknoopen*, loopt de zin niet rond.

Drurei, Paulet, en al die dit kafteel bezetten
Geweckt met trommelen en fteecken van trompetten,
Noch fchichtiger dan oit in leger wert gehoort;
Ja anders niet dan of de Spanjaert brugh en poort,
Door kracht van bufpoêr en petarden opgefprongen,
Bemaghtight had, en quam gewapent ingedrongen?
Was 't vyandt, die u joegh, of ingebeelde fchroom?
Ick lagh in mijn gebedt, en fchoot als uit den droom.

MELVIN.

O Vader, was het vreemt, dat zoo veel harten krompen?
Paulet hoorde in zijn' flaep een fteen in 't water plompen,
Aen d'ooftzy van de graft, en angftigh of men hier
Den muur al ftil beklom, ftack op, gelijck een vier,
En flucks ten bedde uit, riep in 't hemde: wapen wapen;
En fchoon men niets vernam, noch koft zijn geeft niet flapen,
Voor dat men om 't kafteel en Fodringaje zagh
Of ergens volck of laegh in 't velt verborgen lagh.
Men mompelt over al door vlecken, fteên en dorpen,
Van op de brugh, by dage, een' wagen om te worpen;
Of 's nachts een' loffen fteen te lichten uit den muur;
Of door verftant op 't flot een geeftigh avontuur
Te waegen, en Mevrouw in mans gewaet te redden.
Zoo menigh aenflagh fteurt de Heeren op hun bedden,
Bezwaert met dit juweel, den kercker toebetrouwt:
Want noot zoeckt trooft aen lift, en acht geen ftuck te ftout.

BIECHTVADER.

Zoo houdt de vrees de wacht, de wacht Mevrouw gevangen:
Zoo prangt de menfch zijn hart, om 's anders hart te prangen.
Een achterdocht, uit angft voor ftaet gefproten, acht
Zich nimmermeer genoegh verzekert op haer wacht:
Die hofplaegh raemt geen maet, noch kent geen zekre palen,
Maer jaeght haer fchim, en 't geen zy niet kan achterhalen:
Mistrouwen blijft haer borgh en trouwfte toeverlaet:
Dit boeit Marie hier, ten fteun van 's nabuurs ftaet.

MELVIN.

De Faem, die nimmer ruft, verbiedt dit lant te ruften.
Men wacht een Spaenfche vloot, te Milfort op de kuften:
Men ducht of 't Schotfche heir beftoockte 't Engelcfh Rijck;
Of Effex Guifes maght moght dienen tot een wijck:
Marie is 't reede ontflipt, en vint al heul aen 't Noorden:
Men dreight Elizabeth met lagen en met moorden,
En Londen met een brant te delven in zijn afch.

24 *Verftant op it flot:* men zegt thands „verftandhouding;" offchoon het woord *verftand* genoegzaam ware om de meening uit te drukken, en men nog de fpreekwijze bezigt: „zich met elkander *verftaan.*"
Geeftigh voor „fchrander, vernuftig overlegd."

BIECHTVADER.

Hier loopt de fchrick mede om, en lift, of wat het was,
Dat dees geruchten voedde, en breeder uit ging recken,
Waer uit de Grooten dienft en nut en voordeel trecken.
Hoe vele treken hoeft het weereltlijck bezit,
Op dat het entlijck treff' het langbeooghde wit!

MELVIN.

't Verraet van Babington en zijn aenhangelingen,
Verbonden naer den hals der Koningin te dingen,
(Ten minfte zoo men roept) en meefter van haer kroon,
Den rechten erfgenaem te zalven op den troon,
En over 't bloedigh lijck der bloetvriendin te ftappen,
Om met gewelt de nicht te heffen langs de trappen
In 't wettigh erfgebiedt, zoo gruwelijck belaeght;
Dit is een ftuck, waer van al 't eilant dreunt en waeght:
Dit fchouwfpel bloet noch verfch, en brugh en poorten hangen
Verciert met zulck een wilt, op zulck een jaght gevangen.

BIECHTVADER.

O lafternacht! vertreck voor 't licht der Schotfche zon,
Geen pen van Kurle of Nau, geen brief van Babington,
Of iet, hun uit den hals door pijn of fchrick getogen,
Vont vatten aen haer eer, tot voorftant van de logen:
Ja niet de minfte ftip der Koningklijcke hant
Gaf fchijn van deze fchult. O Rechters! is 't geen fchant,
Dat ghy den laftermont, die Stuart durf betijgen,
Niet hoorde in haer gezicht, ja toefloot en hiet zwijgen
Voor eeuwigh, om met glimp d'onnoofle Majefteit
Te fmetten, door een vlack haer valfch te laft geleit?
Ghy durft den levenden door pijn den mont opbreken,
Dan fluiten, om uw' wil door 's dooden mont te fpreken.

MELVIN.

Wat zachter: matigh u: de fchiltwacht ftaet niet wijt:
Zy let op ons gebaer: bedenck eens waer ghy zijt.

BIECHTVADER.

Men vaerdight hier op af gemaghtighten van Londen,
Die vallen plotfeling, als losgelate honden,
Dien afgejaeghden roof, by vijftigen, op 't lijf.

49 *Babington:* Antonie Babington, een Edelman uit het Graaffchap Derby, vormde in 1586, met eenige Geesteliiken en andere perfonen, een aanflag tegen het leven van Elizabeth, en bekocht, even als zijn medeftanders, dit opzet met den dood.

60 *Kurle of Nau:* Sekretarisfen van Maria, wier getuigenis haar (te recht of te onrecht) van medeplichtigheid aan den aanflag van Babington befchuldigde.

62 *Voorftant* voor „voordeel," als meermalen.

66 *Hiet:* „heette."

69,70 Verfta: „Gy dwingt eerst de lieden, door pijniging, valfche getuigenis af te leggen; en brengt hen vervolgends ter dood, ten einde hen te beletten, die getuigenis te herroepen, van welke gy alsdan misbruik maakt."

72 *Zy:* flaat op *fchildwacht;* waaruit men misfchien zoû moeten opmaken, dat hier van de geheele wacht gefproken wordt, en niet van een enkele perfoon, in welk geval V. waarfchijnlijk 't v. n. w. in 't mann. gefl. zoû gefteld hebben.

Men ruckt, en pluckt, en bijt, een ieder even ſtijf:
De minſte omſtandigheit heet blijck van ſcepterſchennis:
Geen onſchult grijpt hier plaets: erfvyantſchap draeght kennis
Van 't geen zy lieſt geloof, by 't hair treckt, en misduit.
Zoo velt men vonnis, op een ongegront beſluit.
Z'ontfing dien bo des doots al over zes paer weken:
't Is Godt bekent, waerom dit hapert en blijft ſteken.

MELVIN.

De bulle en aenhang van den Pauſelijcken ſtoel
Verbitterden den wrock. De Pauſen nimmer koel
In yver, Portugael, de Franſchman, Yr en Spanje
Verzochten reis op reis in d'onruſt van Britanje
Te viſſchen, door verbont en heimelijck verſtant,
Met ingezetenen, ontſlagen van den bant
Des eedts, Elizabeth, het hooft des Rijcks, gezworen;
Een aenſlagh Norfolck zelf ten zwaren val beſchoren,
Die vlammende op de kroon, en bruit, hem vaſt belooft,
Opofferde aen de bijl zijn wederſpannigh hooft.

BIECHTVADER.

Ganſch Chriſtenrijck gevoelt de ketens van dees vrome.
De Pauſen yverden voor 't Recht des ſtoels van Rome,
Den Tyber, van den Teems, eenſtemmigh toegeſtaen;
Naerdien Elizabeth zich noit als onderdaen
Wou dragen onder hem, en 't leen verheergewaden,
Maer volghde 's vaders voet en averechtſe paden,
Onthielt de Kerck haer Recht, verdruckte 't Roomſch altaer,
En ſteef het Ketterdom, zoo ſtout als openbaer.
Men vondt geraên den arm der Vorſten te gebruicken,
Om dit hardtneckigh zaedt de vleugels kort te fnuicken;
Te bluſſchen zulck een peſt, eer 't een en eenigh bedt
Al 't huis, en 't eene lidt al 't lichaem voort beſmett'.

MELVIN.

Dat ooghmerck bleeck wel klaer, toen d'opgehitſte Graven
Met dien verliefden Vorſt zich vlack in 't velt begaven,
En kap en kelck en kruis ſtont om ſoudy verzet:
Had Albaes afgunſt zelf dien zeetoght niet belet,
Het ſcheelde een etmael tijdts Vitel waer ingevallen,
En met een Vlaemſche vloot al meeſter van ſtadts wallen,

90 *Norfolck:* Thomas III Graaf van Norfolk, die pogingen had aangewend om Maria te verloſſen, en, na het ontdekken en verydelen daarvan, in 1573 onthoofd werd.

105,106 *D'opgehitſte Graven met dien verliefden Vorſt:* de hier bedoelde Vorst was Don Jan van Oostenrijk, die in 1576 een toeleg had geſmeed om Engeland te veroveren, waartoe Paus Gregorius XIII hem 't recht op dat Rijk, 't welk de Roomſche Stoel voor zijn leengoed erkende (vergelijk vs. 94—99), had opgedragen. Noch de kosten voor de uitrusting, noch de gelden voor de foldy waren echter te vinden: en de onderneming, van alle zijden gedwarsboomd, had dan ook geen voortgang.

109 *Vitel:* Chiappin Vitelli, de veldmaarſchalk, door zijn krijgstochten in de Nederlanden beroemd, en aan wien het bevel over de vloot was opgedragen.

Elizabeth gefchupt, Marie alree gekroont;
Noch heeftze veertien jaer haer federt 't lijf verfchoont.

BIECHTVADER.

Marie droegh geen fchult, noch waeghde oit zulcke kanffen.

MELVIN.

Zy was nochtans de Bruit, om wie de Roomfche danffen.

BIECHTVADER.

Een yeder heeft zijn wit: verloffing was haer wit.

MELVIN.

Die gun ick haer, en d'andre een ongefteurt bezit.

BIECHTVADER.

Wie fteurnis haet vermijde een anders ruft te fteuren.

MELVIN.

Wat ruft moght Engelant of Schotlant oit gebeuren?

BIECHTVADER.

In Schotlants onruft heeft ganfch Engelant gevifcht,
En door den baftertbroêr Mouray dien burgertwift
Gekoeftert: hier uit fproot de fteurnis van het huwelijck
Der vrome Koningin, befproken al te gruwelijck
Van ongebondenheit, toen Riccio zijn ziel,
Daer hy voor 't reine altaer van hare voeten viel,
Opofferde in zijn bloet, dat zelf 't gewaet befmette
Der zwangere, op wiens borft de moort het zinckroer zette,
Om t'effens met een' fchrick en fnick en zelven zucht
Te fmooren op het hof de moeder met haer vrucht.

MELVIN.

De Koning gaf te licht geloof aen 's bafterts treken.

BIECHTVADER.

Zoo wert het buffekruit moordadigh aengefteken,
Het Koningklijcke bedt geflingert in de lucht,
D'onnoofle Gemalin van manflaght valfch berucht,
En echter fchalck in 't net van Botwels echt getrocken;
Waer op d'aertskettery, noit afgemat van wrocken,
Als op éen lecker aes vaft aenbeet te gelijck,
En ftack banieren op, waer in het oir van 't Rijck,

123,124 Men weet, dat Riccio een Italiaanfche muzykant en gunfteling van Maria was, en door de hovelingen van haar echtgenoot, in hare tegenwoordigheid, en terwijl hy vergeefs hare knieën omhelsde, werd omgebracht.

130-132 *Zoo wert.... D' onnoofle Gemalin van manflaght valfch berucht:* „iemand van iets *beruchten*," voor „betichten," is een min gewone uitdrukking, welke ik niet geloof by iemand, ook elders by Vondel niet, te hebben aangetroffen.

133 *In 't net van Botwels echt:* de Biechtvader ftapt hier zeer gemakkelijk heen over het punt, dat Maria 't meest bezwaart, namelijk haar huwelijk met den Graaf van Bothwell, dien zy kende als den moordenaar haars gemaals: een daad, waardoor zy aan de verdenking van medeplichtigheid aan dien moord niet weinig voets gaf.

134-138 Verfta: „de Puriteinen, nooit rustende in hun haat tegen Maria, namen uit haar huwelijk met den moordenaar haars echtgenoots gretige aanleiding, om de banier tegen haar op te fteken in naam van den erfgenaam des Rijks (haar zoon Jakobus), die (kwanswijs) werd voorgefteld als wraak roepende over den dood zijns Vaders." De *uitgeftrekte beenen* (vs. 137) fchijnen hier de wijze uit te drukken, waarop hy was omgekomen, t. w. door 't in de lucht fpringen van zijn paleis.

Voor 's vaders dooden romp en uitgeftreckte beenen,
Den hemel weckte om wraeck, met jammeren en fteenen.
De moeder, na veel fmaets, gekerckert in een' poel,
En midden in 't morafch getrapt van 's vaders boel,
Moet fcheiden van den ftaf, en goddeloos verlaftert,
Haer eenigh kint, haer' trooft, betrouwen aen dien baftert.

MELVIN.

Men zoeck' niet aen den Teems den fpringkaer van al 't quaet,
Maer aen de Seine, als zy, door Guifes blinden raet
Voor Koningin verklaert, beftont naer 't Rijck te gapen,
En mengde Schotfch en Yrfch en Franfch en Engelfch wapen
In 't velt van haren fchilt; braveerde met dit merck,
Gewrocht in hoftapijt, gebootft in zilverwerck:
De Wapenrocken zelfs der Stuartfche Herouten,
Haer gevelprael, waer op de Franfchen zich verftoutten,
Onaengefien 't beklagh des Londenfchen Gezants,
Beftelden d'eerfte ftof tot zoo veel misverftants,
Hier entloos uit gebroeit, en lijdigh zwaer te fmooren.
Zou 't bloet van Henrick d'Achtfte, een vrouw ten troon geboren,
Verduwen, zich te zien gehoont, by groot en klein,
Voor een onwettigh zaet, een bloetfchant van Boulain;
Terwijl uw Myters zelfs naer heuren val verlangen,
En aen dit lafterftuck gewijde zegels hangen?

BIECHTVADER.

Berooft de vader zelf het kint zijn wettigheit,
Waer toe Sint Peters ftoel dit ftuck te laft geleit?
Zoo zelf de ftaet des Rijcks haer dorft van 't Rijck verfteken,
Wat heeft Elizabeth op Paus of bul te fpreken?
Zoo Guife zoo Valois oit holden zonder toom,
Wat wijt men dees de fchult van fchoonvaêr, man en oom?
Die, fchoon men haer met recht dien tijtel wel moght geven,
Nochtans dit tijtelrecht afftonden by hun leven;
Gelijck des Konings weeuw, noch treurende op het lijck,
Den kus van vrede boodt aen dit gequetfte Rijck;

139 *Gekerckert in een' poel:* „gevangen gezet op het kasteel van Loch-Leven," gelegen in het meir van dien naam, 't welk echter niet volkomen een *poel* te noemen is.

140 *Getrapt van 's vaders boel:* van „Margareta Douglas," de moeder van Murray, aan welke de burchtvoogdy van Loch-Leven was opgedragen.

145 *Naer 't Rijck te gapen* voor „er verlangend naar uit te zien." De uitdrukking: *wijd gapen*, voor „veel begeeren, groote eifchen doen," wordt noch dikwerf gehoord; doch voegt minder in een deftig gedicht.

150 *Haer gevelprael* voor „het wapenbord, dat in den gevel praalde van haar paleis."

153 *Lijdigh zwaer:* wordt hier gebezigd in den zin van: „zwaar genoeg." Zoo vertaalt ook KILIAEN *Lydigh groot* met: *fatis grandis.* In den grond beteekent het woord *tolerabilis*, en alzoo: „dragelijk," wat hier echter met de meening niet ftrooken zoû.

156 *Een onwettigh zaet:* Hendrik VIII had, als bekend is, om Anna Boleyn te huwen, zijn echtgenoote, Katharina van Arragon, verftooten.

157 *Uw Myters:* de Kardinaals Campeius en Wolfey, die des Konings wensch naar fcheiding van Katharina bevorderden.

164 *Dees:* is wederom „Maria."

Behoudens datze noit zich 't erfrecht liet ontrucken,
Hoe fel men ſedert zocht haer erfrecht t'onderdrucken:
Want al d'Onroomſcheit zagh niet ongedootverft in,
Hoe na de kinderlooze Onroomſche Koningin
Een Roomſche volgen moght, en Romes hope alreede
Te Kercke en Koore gingk, naer d'oude en d'eerſte zede.

MELVIN.

Het heughde een yeder, hoe de godtsdienſt nam zijn' keer,
En t'elckens ommeſloegh by wiſſeling van Heer.
Wie heden boven drijft is morgen de verachtſte:
Dat leerde ons 't wanckel radt, 't welck onder Henrick d'Achtſte
Zoo haeſtigh ommedraeide, en weêr in twijfel hing,
Eer Eduwart den groet des onderdaens ontfing:
Het weifelde nog eens op 't wencken van Marye;
Noch eens op 's nazaets ſtaf, haer zuſters heerſchappye.
Zoo menighmael het hof Sint Pauwels wintveêr draeit,
De weerhaen van de kerck dan Roomſch dan Onroomſch kraeit.

BIECHTVADER.

O Henrick, wat al leets hebt ghy de Kerck gebrouwen!

MELVIN.

Dat kleet is uit zijn ploy: wie kan het weder vouwen?

BIECHTVADER.

De hant, die 't al vermagh, en 't onrecht effen vlijt.

MELVIN.

Vrouw Stuart wort gefolt van een verwarde tijt.

BIECHTVADER.

In zulck een barning zat de moeder oock benepen.

MELVIN.

Ick ducht de rechtbijl wort voor 's dochters hals geſlepen.

BIECHTVADER.

Indien ghy moortbijl zeit, dat was de rechte naem.

MELVIN.

Zy draeght den naem van Recht.

BIECHTVADER.

Een Recht dat ick my ſchaem.

MELVIN.

Men zagh weleer Boulain ten block en bijl verdoemen.

BIECHTVADER.

Die wil ick met Mevrouw op eenen dagh niet noemen.

MELVIN.

Ick ga: de deure kraeckt.

171 *Niet ongedootverft* voor „niet dan met beſtorven kaken, niet zonder innerlijke vrees."
181 *Marye:* de Katholijke Maria Tudor, die vóór Elizabeth regeerde.
183,184 Verſta: „zoo menigmaal het hoofd van den Staat Roomsch of Onroomsch is, zoo menigmaal verandert ook de eerdienst in de hoofdkerk van St. Paulus — en drijft dus in 't Rijk deze of gene Godsdienst boven."

BIECHTVADER.

Gewis hier komt Burgon,
De Lijfarts van Mevrouw, een ondergaende zon.

BIECHTVADER. BURGON.

BIECHTVADER.

Hoe vaert de Koningin, van mijnen dienſt verſteken?

BURGON.

Vry beter dan het ſcheen geſchapen voor vijf weken,
Toen al dit hartewee, het welck oneindigh is,
Eens uit te berſten quam op een misſteltenis
Van 't gantſche lijf: en zoo wy 't onheil noemen zouden
Met zijnen naem; het wort gemeenelijck gehouden
De wiſſe voorbo van een bolle waterzucht,
Uit eene trage koorts geſproten, als haer vrucht;
Een koorts, die haer een maent in 't bedde heeft bereden,
En blies dees bollicheit door al haer ziecke leden.
Dat onweêr is bedaert, en entlijck neergeleit,
Doch zy behoudt, helaes! die bleecke bollicheit,
Waer uit men anders niet dan waterzucht kan ſpellen,
En dat het lichaem moght allengs van water zwellen:
Want milt en lever (dees de winckel van het bloet,
En die het vuilnisvat des lijfs, te lang miſvoedt)
Zijn beide ſchier verſlenſt, bedorven, overſtreden
Door overvloet van raeuwe en koude vochtigheden,
Die (d'oirſprongk van dit quaet) met vuilen damp op damp
Bezwalcken t'edel brein; benevelen de lamp
Van 't kloeck vernuft, ja zelf door 't beckeneel geſlagen,
't Gezalfde hair met ſneeuw bedecken voor zijn dagen:
En wie verwondert zich, die op haer jammer ziet?
Des kerckers eeuwigheit, en 't nypende verdriet,
Verdruckten de natuur, die al te noode aen 't wijcken,
Ten leſte eens onder 't pack der rampen moſt bezwijcken.
Zy houdt nochtans den moedt, en in verwezen ſtaet,
Schijnt kloecker dan ick 't hart geſtelt vinde in der daet.

BIECHTVADER.

Een edelmoedige aert kan qualijck zich verbergen:
Hy ſchiet zijn ſtralen uit, en breeckt door al dat tergen,
Door zoo veel onrecht, hoon en wederwaerdigheit,
Aen alle kanten door met grooter majeſteit.
Doch 't aertſche deel lijt laſt, door ſtadigh tegenwoelen
Der geeſten, die wel ſcherp hun ongelijck gevoelen:
Want ſchoon de menſch van menſch te wonderlijck verſcheelt;

211 *De winckel van hét bloet: winckel* ſtaat hier voor „bergplaats." Zie Bild. *Geſl. in v.*

Men fchudt den menfch niet uit: oock fchiet het vrouwebeelt
Door tederheit te kort: en of 't zijn leet wil fchuwen,
Het kan al d'ingekropte ellende niet verduwen.
Zoo fleepte een ftroom van ramp haer wijze moeder me.
Kon Kalis, het verlies van zulck een kleine fte,
Marie, hare nicht, door waterzucht verflijten;
Hoe zou Mevrouw beftaen, die uitftont al dit wrijten
Van twintigh jaren wrocks en ftaetzuchts, hoogh in top?
Het yzer wijckt den vijl, de fteen den waterdrop.
Wat raet? Hoe zoeckt men beft 't gevreefde voor te komen?

BURGON.

't Gebreck zit diep, en heeft alreede toegenomen,
Zoo datmen langkzaem baet verwacht van artfeny:
Doch aengeperft van zorgh en eere, zullen wy
Met puick van heilzaem kruit, geplukt in winterweiden,
Het zwacke lichaem eerft een luttel toebereiden,
Tot dat de zomerzon ons beter hope geef,
En keur van weeligh groen in beemt en heide leef.
Wy gaen in 't velt, om kruit met krijghsvolck uitgezonden.

BIECHTVADER.

Ick bidde u luifter fcherp naer tijdingen van Londen,
En kunt ghy, trooft Mevrouw, tot lichting van haer fmert:
Een blijde nieuwmaer zet de zwaricheit van 't hart.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

Marie, uit Jeffes ftam geboren,
En tot eén rijcker kroon gekoren
Dan David droegh in 't Jootfche Rijck:
Marie in ootmoed hoogh verheven,
Van vreught en blyfchap aengedreven,
Bezoeckt haer nicht in Arons wijck.
Elizabeth, tot Godt genegen,
Schiet op, en vlieght Marie tegen,
Omhelft en kuft die groote Nicht.
Aenfchouw dit hartelijck verlangen,
Hoeze in elckanders armen hangen;
Hoe liefde bloet aen bloet verplicht.

236,237 De fpraak ging, dat Maria van Engeland geftorven was van hartzeer over 't verlies van Calais, welke ftad, na twee-honderd-vijftig jaar aan de Engelfchen behoord te hebben, in 1558 hun door Guize was ontweldigd. Zelfs zoû zy op haar fterfbed gezegd hebben, dat, zoo men haar opende, men Calais in haar hart zoû vinden.

240 *Wijckt: wijken* moet hier niet in den zin genomen worden van: „fchuwen, terugdeinzen," maar in dien-van: „zwichten, onderdoen." De dichter wil zeggen, dat het yzer door de vijl, de fteen door den waterdrop, by langdurige werking gefleten wordt.

249 *Om kruit met krijghsvolck uitgezonden:* verfta: „om, onder geleide van krijgsvolk, kruiden te halen."

258 *In Arons wijck:* „in het verblijf der Priesteren."

TEGENZANGK.

Marie, uit Stuarts ſtam geboren,
En tot een rijcker Kroon gekoren,
Dan Henrick droegh in 't Engelſch Rijck:
Marie, in rampſpoet hoogh verheven,
In druck en ballingſchap gedreven,
Neemt tot haer Nicht in noot de wijck:
Elizabeth tot wraeck genegen,
Blijft pratten, zent heur wachters tegen,
En vangt en ſpant die groote Nicht.
Zy laetze twintigh jaer verlangen,
En tuſſchen hoop en dootſchrick hangen:
Want Staetzucht paſt op bloet noch plicht.

TOEZANGK.

Hoe ſtemden dees twee leſte t'zamen,
Indien de daden met de namen
Te gader ſtemden juiſt en net,
Als 't eerſte paer; maer nu beſchamen
De wreetheên van Elizabeth
Haer' naem, vol geurs, en 't heiligh voorbeelt;
Naerdienze op haer geſmede wet
Marie tegens Recht veroordeelt.

272 *Blijft pratten* voor „blijft hoovaardig op haar plaats zitten." Zie *Joz. in Egypten.* Deel III, blz. 884, vs. 1009, en HUIDEC. *Pr.* II. 143 volgg.

283 *Haer geſmede wet:* zie het aangeteekende op vs. 3 van 't *Byſchrift.*

HET TWEEDE BEDRYF.

MARIE. REY.

MARIE.

Aertsbiſſchop Hamilton, hoe dick, hoe menighwerf
Beroude 't my, dat ick (noch op mijn Vaders erf,
Gelijck een ſimple duif ontſlipt, en onbenepen
Van 's oproers klaeuw, en reede om over zee te ſchepen)
Niet hoorde uw gryze les, uw' Vaderlijcken raet;
En ſchuwende den muil van ingekropten haet,

289 *Uw grijze les* voor „les van een grijzaart, les, die van 's mans ondervinding getuigde" Zie vs. 320—330. De uitdrukking zoo als zy hier voorkomt is echter niet navolgenswaardig.

Het aenzette op de Vlaemſche of Franſche Koningskuſten;
Daer ick, ſchier afgeſolt, moght zacht en veiligh ruſten,
In dien geruſten ſchoot; daer mijn gemael François,
Mijn eerſte bruidegom, die telge van Valois,
Zoo lieflijck ſlaept en ruſt by 't Vaderlijck gebeente,
Beklaeght van my, zijn weeuw, en alle zijn gemeente.
O had my toen 't verſtant niet averechts geſtaen,
Tot ſtraffe van het gene ick geenſins heb miſdaen
Mijn lieve bloetvriendin, maer zelf den Heer van allen;
Ick waer aen deze kuſt noit blindeling vervallen,
Tot ſchipbreuck van mijn' ſtaet gezontheit goet en bloet;
Een dwaeſheit, die ik hier zoo dier bezuren moet;
Daer alles zackt, om zich tot mijn bederf te neigen,
En Zuſters bijl begint alle oogenblick te dreigen
Mijn' afgematten hals, geſleten onder 't juck
Des kerckers, zonder endt, en nimmer zonder druck:
Doch ick verdiende aen Godt, helaes! noch harder ſlagen:
Hy ſtercke my, om 't kruis geduldiger te dragen.

REY.

Mevrouw, ick bidde u, breeck dit treurigh ſteenen af,
Ghy ſteent u weder kranck, en voor den tijt in 't graf.
Ghy ſtorte korts van rouw en hartewee te bedde,
En elck met u begaen, eer d'artſeny u redde,
Niet zonder hulp en gunſt van 's hemels medecijn,
Was kranck, terwijl ghy laeght in dien bedroefden ſchijn,
Op d'oevers van de doot. Wat denckt ghy aen 't voorleden!
't Zy weelde, 't zy verdriet, dat is voorby gegleden:
Het tegenwoordigh geeft ons zwarigheits genoegh:
Wy zetten 't grijze hair en rimpels noch te vroegh.

MARIE.

Hoe kan ick aen dien dagh gedencken zonder weenen,
Die my te ſcheep zagh gaen, aen 't water te Dundrenen?
Toen Hamilton zich voor mijn voeten nederboogh,
Zijn beide handen vouwde, en met de traen in 't oogh,
My toonde baeck op baeck in ons hiſtoriboecken,
Afradende de kuſt der Engelſchen te zoecken;
Daer grootvaêr Jakob, d'eerſte, eilaes! zoo deerlijck voer;
Malkolm, der Schotten Vorſt, en Willemheer, zijn broêr,

298-299 Verſta: „tot ſtraf van hetgeen ik misdaan heb, niet jegens mijn nicht Elizabeth, maar jegens God."

304 *Zuſters bijl:* zy noemt hier, naar de gewoonte onder de gekroonde Hoofden, Elizabeth haar zuster.

314 *Schijn* voor „ſtaat, toeſtand." Zie *Uitl. Woordenb.* op Hooft *in v.*

325 *Jacob, d'eerſte:* Jakobus I van Schotland werd, nog Prins zijnde, in Engeland gevangen gehouden, by gelegenheid, dat hy, op weg naar Frankrijk. in Yorkshire aangeland was om zich te ververſchen, en op den geſloten wapenſtilſtand vertrouwde.

326 *Malkolm.... en Willemheer: Malkolm* of Melikolumbus IV, die in 1165 ſtierf, bracht een geruimen tijd in Engelſche gevangenſchap door; zijn broeder en opvolger Willem werd door de benden des Engelſchen Konings Hendrik II, met wien hy in oorlog was, zeer in ſpijt van een geſloten wapenſtilſtand, gevankelijk weggevoerd en naar Hendrik gezonden, die zich toen in Frankrijk bevond.

Van Henrick bleef gepreft in dienft op Franfche toghten;
Daer oock 't Albaenfche hooft en anderen bezochten
Hun wreetheit en verraet; een eigenfchap, die dit
Geflacht tot in het been en mergh gekropen zit.
D'Aertsbiffchop rufte niet van bidden en bezweeren,
Toen hy den zeeman 't fchip aen 't water zagh ontmeeren:
Hy woude onfchuldigh zijn, en eifchte fchrift en bladt,
Tot tuigen hoe hy zich aen my gequeten hadt.
O Vader! 'k houde u vry, en zoo veel trouwe vrienden:
Mijn fchulden hadden fchult, die zulck een ftraf verdienden.
Men waerfchuwt al vergeefs: wien Godt zijn hoede ontzeit,
Bemerckt den valftrick niet, die voor zijn voeten leit:
Men wort door rampen wijs, en ondervint te fpade,
Hoe los men henedrijve op 's nagebuurs genade.

REY.

Ghy meet een anders hart naer 't uwe, nimmer valfch,
En voelde eerft met den flagh dien flagh op uwen hals.
De fcepters gaen te traegh met billijckheit te rade:
Zy achten deught en eere, indienze koom' te ftade.
Het wrocken tuffchen Schot en Engelander ftaet
Van weerzijde op veel bloets en oorlooghs, zonder maet.
Mevrouw, als op een rots geketent tuffchen beide,
Verftreckt hun borreghtoght, tot dat de tijt die fcheide.

MARIE.

Wy ftaken af in zee, en zagen vaft de fchaer,
Die op den oever kermde, en badt met groot misbaer,
Befchreien deze vlught, te treurigh en verlaten,
En voor haer' boezem flaen. Zoo hoort men lammers blaten,
Wanneer de herderin, geperft van watersnoot,
Of ftrooper, zonder naem, oock door haer eigen doot
Geen kudde bergen kan; terwijl hy aen komt ftreven,
En hongerigh naer buit, te woeft en overgeven
Den herder jaeght voorheen, die deerlijck ommekijckt,
Bekommert met zijn koy, die op den zeekant wijckt.
Aldus belandden wy te Wirkinton in 't ende,
En wiffelden van gront, maer geenfins van ellende.

328 *'t Albaenfche hooft:* waarfchijnlijk wordt hiermede bedoeld „de Hertog van Albaniën," welke tytel aan den oudften zoon des Konings van Schotland plach gegeven te worden. Van welken Vorst hier echter bepaaldelijk fprake is, kan ik niet beflisfen.

Bezochten voor „beproefden, ondervonden."

329,330 *Dit Geflacht:* „dat der Engelfche Vorften."

332 *Ontmeeren:* „los maken."

337 *Wien:* verfta: „hy, wien."

348 *Tot dat de tijt die fcheide:* de uitdrukking is niet zeer helder. Waarfchijnlijk is de bedoeling: „tot dat de tijd *hen*, (Schot en Engelander, die nu handgemeen zijn, van elkander) fcheide."

353-355 Lees: „wanneer de herderin, door een watersnood of door een roover overvallen, ook door haar eigen, roemloozen dood, de kudde niet kan beveiligen," ten zij men *zonder naem* by *ftrooper* wil voegen; als ftond er: „een onbekenden ftrooper." De uitdrukking blijft in elk geval duister en niet gelukkig gekozen.

Ick zende aen zuſter 't hart, haer diamanten pant,
Maer och! haer eigen hart verkeert in diamant,
Vermorwt door be noch klaght. Zy houdtme zitten quijnen;
Zy boeitme in eenzaemheit en duiſtere woeſtijnen,
Vervoert van ſlot op ſlot. Men geeft party geloof,
En och! voor my alleen zijn yeders ooren doof.

REY.

Zoo vlught de nachtegael het vogelvangersgaren,
En valt in 's arents klaeuw, op vrybuit lang ervaren.
Zoo ſchuwt het weerloos lam den wreeden wollefstant,
En wort van een leeuwin of luipert aengerant.
De roozen gloejen ſchoon, maer wacht u voor haer doren.
Het roozebladt bedeckt een adder bits van toren.
Het diamanten hart, u toegezonden, ſpelt
Te vore hoe haer hart van binnen is geſtelt:
Noch kan het bockenbloet op diamantſteen winnen,
Maer Koninginnebloet verzacht geen Koninginnen.

MARIE.

Mijn broeder ſpeelt terwijl den Koningk op mijn' troon,
Misbruickt d'onmondigheit en kintsheit van mijn' zoon,
Een onderdruckte wees, van 's moeders raet verſtooten.
Hy plondert en verwoeſt kaſteelen, huizen, ſloten,
En laeuw, maer niet verzaet van 't Koningklijcke bloet,
Vint ſmaeck en ſlaet zijn klaeuw in 't onverbeurde goet,
Ziet Godt noch menſchen aen, om 't ketterdom te ſtercken,
Te ſtichten op het puin van kloosteren en kercken,
Berooft van tiende en ſchat en offer en altaer,
En geeſtelijcken ſtaet, gedoken in gevaer.
Zoo veel baldadigheits geleên, door t'zamenrotten
Der wederſpannigen, verdriet mijn vroomſte Schotten.
Die duizenden in 't velt het harnas ſchieten aen,
Getrooſt het Recht van Godt en Koningk voor te ſtaen.
Ick laetme niettemin op toezegh noch gezeggen,
En hopende op verdragh, de wapens nederleggen.
Mijn klaght en onſchult wort in 't Parlement gehoort,
Ick vry gekent: maer och! men houtme trouw noch woort:
Geen voorſlagh baet: ick vindt my reis op reis bedrogen:
Wat zich beweeght of niet, mijn ramp ſtaet onbewogen.

KENEDE. MARIE.

KENEDE.

Geluck, Mevrouw, geluck en zegen ſla hier toe.

375 Volgends een oude volksmeening, zoo ik my niet vergis, ook by PLINIUS aangevoerd, zou men den diamant kunnen doen afnemen door hem met bokkebloed te wrijven.
377 *Mijn broeder:* „Murray." Zie vs. 120.

MARIE.

Getrouwe Kamenier, wat wil dit zeggen? hoe?

KENEDE.

Nu wenſch uw Kenede dat haer geluck bejegen.

MARIE.

Dat quam in twintigh jaer uw Koningin noit tegen.

KENEDE.

Ick zie ons morgen vroegh ter goeder tijdt verloſt.

MARIE.

Ghy ſtuurt, naer uw gewoonte, uw hoop vooruit te poſt.

KENEDE.

Ick hoop u morgen vroegh, als eertijts, na te ſpringen.

MARIE.

Gelijck te Lochlevijn? belachelijcke dingen.

KENEDE.

Waerom belachelijck? 't is errenſt, en geen ſpel.

MARIE.

Hier leit geen Douglas t'huis, geen jonge Daniël.

KENEDE.

En of mijn aenſlagh eens in 't endt met Godt geluckte?

MARIE.

Uw brein verziert wat nieuws: zoo trooſt men de bedruckte.

KENEDE.

Mevrouw ontſlipte toen in mannelijck gewaet.

MARIE.

Vergeefs. Nu rep my niet van oproer of verraet.

KENEDE.

Het geen natuur ons raet: ons ſtaet een kans te waegen.

MARIE.

Dat waegen ſtont voorhene op bloet en nederlagen.

KENEDE.

Men heeft, hoe dick en ſterck dit ſlot oock ſchijn' bemuurt,
Van langer hant een hol van onder uitgeſchuurt,
Waer door men aen de graft gemackelijck kan kruipen,
En langs een biesbrugh ſtil by donckre maene ontſluipen,
Daer een gezadelt paert u, zonder lantgerucht,
In luttele uren tijdts, zal bergen met der vlught,
En voeren ſtrandewaert, beſtuwt met brave Ridderen,
Om in een viſſchers pinck....

MARIE.

Och! zwijgh: mijn leden ſidderen.

399 *Kenede:* de klemtoon valt op de derde ſylbe: de naam luidt in 't Eng. *Kennedy.*
404 *Te Lochlevijn:* Maria ontſnapte uit Loch-Leven door hulp van den jongen Douglas — zie vs. 406 — die op haar bekoorlijkheden verliefd was geworden.
410 Zy wil zeggen: „paai my niet met de hoop, dat wy hier aan eenig oproer of verraad onze verlossing zullen te danken hebben."

Wat heeft het edel huis van Hauwaert niet geleên!
Wat heeft het niet bezuurt! hoe is het plat getreên!
Mijn vrydom kan, hoe kloeck een aenslagh zy begrepen,
Niet anders dan 't bederf van velen met zich slepen.
'k Ontslipte Lochlevijn geluckighlijck, en won
Het velt met zulck een hoop van haest te Dombreton
De klaeuwen van Mouray en zijn griffoens te schuwen:
Maer zoo veel Heeren als hun Koningin bestuwen
Vervielen jammerlijck te Langsid in zijn laegh;
Een jammer waer ick noch in 't harte rouw om draegh:
Men waeghde een schoone kans, van weerzijde afgeronnen,
Wat wert er bloets gestort! Getrouwe Hamiltonnen,
Dat Godt uw trouw bekroone in 't eeuwighduurzaem Rijck.
O Koningklijck geslacht! ghy hoopte lijck op lijck,
Wel zestigh in getal. Wie ons had aengehangen
Geraeckte hier ten val, verslagen of gevangen,
En ick, verlost van 't Schotsche, in 't Engelsche gewelt.

KENEDE.

Daer klopt Burgon: hy brengt u kruiden uit het velt.

BURGON. MARIE. KENEDE.

BURGON.

Of kruiden, of wat nieuws, gezonder dan mijn kruiden.

MARIE.

Wat brengt ghy nieuws, Burgon? dit moet wat vreemts beduiden.

BURGON.

Ik hoop wat goets, Mevrouw, en beter dan ghy waent.

MARIE.

Zegh op, ghy hebt alree genoegh den wegh gebaent.
Ontveins my niet 't geen streckt tot korting van mijn lijden.
Behaegh het Godt, hy geve ons moedigh door te strijden.

BURGON.

Wy lazen hier en daer het heilzaem kruit by een,
Wanneer een Ridder quam van Petersburgh gereên;
Gevolleght in 't verschiet van paerden en karossen.

KENEDE.

Ter goeder ure: ick hoop zy komen u verlossen.

BURGON.

Ick spreeck hem aan, en vraegh naer tijdingh uit het hof.
Hy kende my, en sprack: mijn Heer, nu hebt ghy stof
Om uitkomst van verdriet voor uw Princes te hopen:

421 *Hauwaert:* „Howard," welk geslacht voor Mariaas rechten gestreden had. Zie vs. 432—435.
426 *Dombreton:* of *Dumbarton.*
446 *Petersburgh:* „Peterborough," een stad in Northhampton.
450 *Mijn Heer, nu hebt ghy stof:* al wat hier volgt tot en met vs. 471 is de rede, die de aangekomen Ridder tot Burgon gehouden heeft en die deze aan Maria woordelijk overbrengt.

Miſleit de roep my niet, ick zie den kercker open.
Zoo dra het vonnis was door Londen getrompet,
Heeft ieder, die haer droegh, dien zwaeren ſlagh belet.
Men dreight Elizabeth met wraeck aen alle kanten:
Men houdt door brieven aen, vertoogen en Gezanten,
En al wat achterdocht en omzicht baert en zorgh.
Hier dreight en ſmeeckt Parijs, daer 't hooft van Edenborgh,
Haer zoon, Bourbon, en d' ooms, zoo Lotheringe als Guiſen,
En al wie by haer bloet aen Majeſteit verliezen
Bellievre boven al verbloemt vrouw Stuarts ſchult,
En ſtuit ons Koningin, gedwongen met gedult
Ter liefde van Valois het Recht zoo lang te ſchorten,
Oock met gevaer van kroon en leven te verkorten.
Het Keizerlijcke hof, ganſch Duitſchlant, ja Euroop
Gaen zwanger van dit pleit. De Roomſchen ſcheppen hoop
Dat onze Koningin uw Koningin zal ſpaeren.
Ick. hoop dit onweêr zal ten leſte nu bedaeren.
Het Rijck is vol geruchts, dat alle dagen waſt.
Dees Heeren komen nu ontvouwen hunnen laſt.
Verquick uw Koningin het hert met deze maeren.

MARIE.

De zee leit op haer luim, om met noch feller baeren
't In ſlaep gewieghde roer te wecken met een' ſlagh,
Daer 't reddelooze ſchip niet langer tegen magh.
Betrouw een zeegedroght: betrouw uw lijf de winden
En wateren des volcks, genegen tot verſlinden.
Men peilt geen gront van 't hof: zijn afgront leit te diep.

KENEDE.

't Is noch geen hallef jaer dat zy haer woort herriep,
En onder 't lezen zelf den mont des Rechters ſnoerde,
Eer Amias door laſt u op dit huis vervoerde:
Ja menigh jaer geleên verwees u 't Parlement,
Doch zonder nadruck: al dat dreigen quam in 't endt
Op dezen kercker uit: dit zijn de zelve vlaegen.

MARIE.

Het gae zoo 't Godt belief: zijn wil zy mijn behaegen.
Daer kloppenze: my dunckt dat ick de Graven hoor.
Burgon, doe op: vertreck: de Heeren zijn daer voor.

DE GRAVEN. MARIE.

DE GRAVEN.

Mevrouw vergeef het ons, zoo wy uw' geeſt beroeren,

461 *Bellievre:* de Franſche Gezant te Londen.
Verbloemt: hier in den zin van: „ontzenuwt, pleit vrij."
478 *Zy:* hier „Elizabeth."
480 *Amias:* „Amyas Paulet," de ſlotvoogd.

En komen met den laſt het vonnis uit te voeren,
Door wil der Koninginne en 't volle Parlement
Geſtreecken tegens u, op dat men eens in 't endt,
Bykans aen lager wal, tot ſchipbreuck toe gedreven,
Den Staet des Rijcks zijn ruſt, de Koningin haer leven
Verzekere: eer de ſtorm van zoo veel ongevals
Door reuckeloos verzuim hun t' effens op den hals
Koom' ſtorten, en met een den Godtsdienſt te verpletten,
Waer aen ons Godt verbint, geweten, eedt en wetten.
Getrooſt dan morgen vroegh u zelve hier bereit
Te buigen onder 't Recht, u wettigh opgeleit;
En wijt ons niet, dat wy 't gevelde vonnis uitten,
Als dienaers van 't Gerecht, door gunſt noch haet te ſtuiten.

MARIE.

Zoo lagh het niet by my, dat uwe Koningin,
Mijn zuſter, die ick meer dan zuſterlijck bemin,
Mijn doot bezeeglen zou, en dus dien twiſt beſlechten:
Dewijl ick geenſins ben gehouden aen uw Rechten:
Edoch behaeght het haer te zoenen dit geſchil
Met ſtorten van mijn bloet; ick ſtem in haeren wil,
En gae die ſchoone doot gemoeten met verlangen:
Oock is de ziel niet waert om hoogh de kroon t' ontfangen,
Indien hier 't lichaem ſchroom' voor d' opgeheve bijl,
En ſchrick' voor eenen ſlagh. Ick heb my al een wijl
Bereit, en wiſſel bly den kercker van dit leven,
Om mijnen bruidegom en Heer de hant te geven,
In 't onbenevelt licht, daer haet noch afgunſt baſt;
Daer Godt de tranen zelf van oogh en aenſchijn waſcht.

DE GRAVEN.

Verſchoont ons Koningin, en reinigh uw geweten
Van 't laſterlijck vergrijp en bloedige vermeten,
Te kenbaer aen het volck, dat haer om d' ooren loopt.
Men heeft verradery en liſt op liſt gehoopt,
Gedongen naer ons kroon, en Roomſchen, die u noemen
Hun rechten Koningin, baldadigh hooren roemen
Op Stuarts wettigheit, en ſtoffen, woeſt en wilt,
Op uwe luiperden en aengenomen ſchilt.
De kroon (dit weet Mevrouw) verdraeght geen ſtoelgenooten.
De Londenſche gemeent, de kleenen en de Grooten,
Een ieder roept om 't luitſt: verzeker uwen Staet:
Maer 't gene dees gekroonde op 't hooghſt ter harte gaet
Is de eere des geloofs, gezuivert door 't hervormen,
Het welck in dezen nacht van dagelijckſche ſtormen
Geen veiligheit kan zien (wy tuigen 't zonder ergh),

523 De zin is: „er kunnen geen twee Soevereinen tevens den troon bekleeden."

Ten zy het door uw doodt ter noot zijn leven bergh.
De doodt van 't een geloof is 't leven van een ander.
Zoo ſcheit men Belial en Chriſtus van malkander:
Zoo puurt men ons geloof van ſchuim en valſche ſchijn;
Dies neem gedult: het magh, het kan niet anders zijn.

MARIE.

Gelooft zy Godt, nu zelfs de vyanden betrouwen
Dat mijn gezagh alleen waer machtigh op te bouwen
Den overouden dienſt van 't omgewroete altaer;
Een roem, zoo goddelijck, dat ickze met gevaer
Van Stuarts kroon en bloet, den opperſten ter eere,
Ter eere zijner Kercke, op 't vierighſte begeere.

DE GRAVEN.

Volhardt vry even ſtijf, en hou den zelven toon:
Maer och! zy ſtaet vergeefs naer d' eer der martelkroon
En naem van Heiligh, die naer 's anders hart durf ſteken,
Met eenen naer heur kroon, een ſtuck te klaer gebleken.

MARIE.

Dat waer vermetenheit, en anders dan my voeght.
Zy hoeft geen dubbele eer, wie de eenige eer vernoeght.
Ghy hebt aen 't lichaem maght door Godts gehengeniſſe,
Geenſins door Recht, dat vraeght uw overtuight gewiſſe,
Zoo wel bewuſt, dat ick, die een Gezalfde ben,
Een vrije Koningin, naeſt Godt geen hooger ken:
Noch ſtelt ghy mijne Ziel door dreigement geen wetten,
En kuntze niet de hoop op die gena beletten,
Waar door ick hem mijn bloet opoffer, die my ſterck',
Dat mijn vermindring ſtreck' tot waſdom van zijn Kerck;
Waer buiten my niet luſt de werelt te regeeren,
En om 't vergangkelijck 't beſtendigh Rijck t' ontbeeren,
Veel min tot zuſterſlagh te geven raet of daet.

DE GRAVEN.

Hoe lochent ghy 't geen blijckt by Babingtons verraet.

MARIE.

Ick legh mijn hant op 't boeck, gelijck een vrouw van eere,
Ja Chriſte Koningin, ten troon gezalft, en zweere
Op 't noit vervalſchte Woort, dit heiligh perckement,
Dat my noch zuſtermoort noch opzet is bekent,
Die naer heur ondergangk of nadeel hebb' geroken.
De voorſpoet van heur ſtaet (hoe ſnoot ick zit beſproken)
Was t' allen tijde my ten hooghſte waert en lief.

DE GRAVEN.

Ghy zweert by Roomſchen text, maer kunt den cijferbrief

533 *Puurt*: „zuivert."

548-549 *Dat vraeght uw overtuight gewiſſe, Zoo wel bewuſt.* Lees: „vraag dat aan uw geweten, 't welk zoo goed overtuigd is."

En Naus getuigenis en Kurle niet verſtommen.

MARIE.

Hoe zit d'onbillijckheit zoo hoogh in top geklommen?
En bezight men nu knecht en huurling, luttel trouw,
En vlammende op genot, ten laſte van hun vrouw?
De waerheit ſchijnt te ſterck in 't aenzicht van de logen.
Men brengze eens (heeft men 't hart) ons levende onder d'oogen.
Wy kennen Walſingam, en wat hy broet in 't hart:
Zijn ſchalckheit weet, hoe zy zich diende van Balart,
Meineedigheit gebruickte, en ſpreecken koſt door monden
En pennen, aen geen' plicht of eere en eedt gebonden.
Ick zie de Majeſteit der Kroone in ſlijck getreên,
Indienze, in zulck een zaeck, moet hangen aen het geen
Geheimeſchrijvers, dier verplicht voor haer te buigen,
Gevalle om jemants zucht lichtvaerdigh te getuigen.
Ghy weet wie hen miſſchept: ick heb hun trouw beproeft
In billijckheit die geen getuigenis behoeft.
Het blijckt hoe Saul noch dus, zelfs tegens zijn geweten,
Al t' onrecht David pooght aen muur en want te ſpeten:
Hy ſprongk te venſter uit, en ick, die anders niet
Dan mijn verloſſing zoeck, het geen natuur gebiet
Den vogel in zijn kouw; 't geen zelfs de wetten raden,
Zit hierom met een moort en zuſterſlagh beladen.
Een krancke weduw, die gekerckert zucht en ſmeeckt,
Miſdoet, terwijlze ſchreit, dat hier of daer een ſtercker
Op hare klaghte ontwaecke en opene dien kercker
Der entlooze eeuwigheit, alle oogenblick beſpiet;
Terwijlze ſmilt als ſneeuw, en ſmoort in dit verdriet.
Noch zochtze Flippes noit haer erfrecht op te dragen,
Om niet (al belght hy 't zich) de zuſter te mishagen,
En diende zich veel eer van Heſters zoeten aert,
En lieflijck ſmeecken: dan van Judiths bloedigh zwaert.

DE GRAVEN.

Mevrouw, ghy hoort den laſt betrouwt aen onze zorgen,
Die u geen uitſtel geeft dan tot den dagh van morgen.

573 *Walſingam:* „Franciskus Walſingham," de Secretaris van Koningin Elizabeth.

574 *Balart:* een der medeplichtigen van Babington.

579 *Geheimeſchrijvers:* een *geheime ſchrijver* is „iemand, die in 't geheim ſchrijft," een *geheimſchrijver* „iemand die geheime of vertrouwde ſchrifturen opmaakt," — doch 't laatſte woord was in een jambisch vaers niet te gebruiken.

581 *Miſchept: herſcheppen* is „van gedaante veranderen;" *miſcheppen* of *wanſcheppen* is: „in een leelijke, hatelijke gedaante veranderen." Zoo zegt Rafaël tegen Lucifer, in 't ſtuk van dien naam, vs. 1484—1487.

Zoudt ghy uw glanſen, die de hemelen vercieren...
Miſcheppen *onbedacht?*

585 *Hy:* t. w. David; — offchoon dat vluchten uit een venſter geen plaats had by gelegenheid, dat Saul hem aan den muur woû *ſpeten*, maar later.

587 *Kouw:* hier zien wy, zonder dat het rijm zulks noodzakelijk maakt, in plaats van *kooi*, 't woord *kouw* gebezigd, dat men thands als min edel, of als een verbasterden vorm, verwerpen zoû, offchoon het in de gewone ſpreektaal 't meest gebruikelijke is gebleven.

MARIE.

Welaen, ick heb voorhene uw aenklacht wederleit,
En wil, als een wie recht en reden wort ontzeit,
My zelve op 't hoogh gerecht der opperheerſchappye,
Waer voor Elizabet gelijck ſtaet met Marye,
Beroepen. Ghy verſtaet, u allen is bewuſt,
(Want geen bewimpeling 't geweten dempt of bluſcht)
Dat mijn geboorte alleen en Godtsdienſt my bezwaren:
Doch 't is in niemants maght zich zelf te wederbaren,
Te lochenen zijn bloet, t' ontkennen 't heiligh merck
Der vonte, die de ziel dit indruckte in de kerck.
Men noem' het zoo men wil, dit zijn de laſterſtucken,
Waerop ick my getrooſt voor uw gewelt te bucken.

DE GRAVEN.

Wy hebben ons gemoedt gezuivert, zoo 't behoort:
Beroep u vry op Godt: wy varen echter voort.

MARIE.

Dewijl men in dit Rijck my nauwelix zal kunnen
Een uitvaert, naar den eiſch van mijn geloof, vergunnen,
En Koningklijcken ſtaet; gelijck 't aelout geſlacht
Der Koningen van outs ter aerde wert gebraght;
En aengezien de wrock der nu veraerde Schotten
Ons Vaderlijck gebeent verboodt in 't graf te rotten,
En ſtroide d' aſch en ſtof der Vorſten in den wint;
Zoo bidde ick, als de haet der menſchen, dol en blint,
Verzaet zy met mijn bloet onnozelijck te plengen,
Dat dan mijn hofgezin en dienaers 't lichaem brengen
In eenigh heiligh lant, of naer de Franſche kuſt,
Daer mijn Vrouw Moeders lijck begraven, lieflijck ruſt;
Zoo magh dit zwacke lijf, waerin de ziel ging treuren,
Geſcheiden van de ziel, in 't einde eens ruſt gebeuren;
Terwijl 't onſterflijck deel door offers en gebeên
Gedient met meer cieraets zijn hoop te moet ga treên.

DE GRAVEN.

Dat ſtaet uw dienaer eerſt de Koningin te vragen,
Behaeght haer dit verzoeck, wy laten 't ons behagen.

MARIE.

'k Verzoeck mijn Biechtvaêrs dienſt, om, volgens ons manier,
Het hart te zuiveren, en voor mijn afſcheit hier
Te nuttigen ons Manne en Chriſtgeheimeniſſe.

DE GRAVEN.

Vervloeckte afgodery! het ſtrijt met ons gewiſſe.

606 Met andere woorden: „dat de eenige ware reden, waarom men my vervolgt, gelegen is in de aanſpraak, welke mijn geboorte my geeft op de kroon van Engeland, en in mijn Katholijk geloof."

MARIE.

Magh nu mijn zielzorgh, my geheele jaren langk
Geweigert, al te ſtraf, niet ſtutten een, die kranck
Naer geeſt en lichaem, zich godtvruchtigh zoeckt te trooſten?
Men weigert zulck een bede oock niet den allerbooſten
En godtvergetenſten, in 's levens uiterſte uur.
Hoe wrijft men deze loogh noch in mijn hartquetſuur!

DE GRAVEN.

Men heeft u toegeſchickt een' Biſſchop met den Deken.

MARIE.

Geen Onroomſch yveraer verſtout' zich my te ſpreken.
Gelooft zy Godt dat ick al onderwezen ben,
En zonder hun zijn Kerck, en mijne miſdaet ken,
Gelijck het kromme ſpoor en dwaellicht der verkeerden.

DE GRAVEN.

Naerdien ghy dan den raet der wijze Godtgeleerden
Verlaſtert en verworpt, bekennende veel min
Hoe ghy u tegens ons gekroonde Koningin,
Uw wettigh overhooft, zoo ſchendigh hebt vergrepen;
Zoo voel haer gramſchap nu rechtvaerdighlijck geſlepen
Door uw hardneckigheit, gewapent tegens Godt.
Paulet, vaer voort: ghy weet haer Majeſteits gebodt.
Men handelze voortaen gelijck een ſtatelooze,
Berooft van waerdigheit, ten ſpiegel voor de booze.

PAULET. MARIE. REI VAN STAETJOFFEREN.

PAULET.

Mevrouw, nu regel u naer 's tijts gelegentheit,
Ontzeggende dat een, wie 't leven wort ontzeit,
En buiten ſtaet en eere en ampteloos gerekent,
Noch eenigh teken voer', 't welck Majeſteit betekent:
Beveel dan dat men voort dit pauweljoen om hoogh
Van zwart fluweel, en voort al wat hier hange in 't oogh
Gewilligh weghneeme, en het zeil der hoogheit mindere,
In 't onweêr des gerechts, en dus alle opſpraeck hindere:
Doch wijt het my zoo zeer, noch deze Heeren niet,
Als onze Koningin alleen, die dit gebiet.

MARIE.

Ick ly het met gedult: dat zy haer' haet verzade.
De hemel zalfde my, en riep door zijn genade
Marie tot dien troon, als met zijn eige ſtem.
'k Bezit rechtvaerdighlijck, en houde alleen van hem
Mijn' troon en kroon te leen, en wilze met mijn leven

636 *Mijn zielzorgh* voor „mijn zielverzorger."

En bloet oock hem alleen gehoorzaem wedergeven.
Hy heeft Elizabeth niet boven my geſtelt.
Laet Parlement en Raet en Ketterdom gewelt
Te wercke ſtellen, als geweldenaers en ſtroopers,
Die in een moortſpelonck, geſterckt met overloopers,
Den allervroomſten Vorſt vaſt knevelen met kracht;
'k Gedoogh het tegens recht: 't is buiten hunne macht,
Dat ick geen Koningin (zy doen hun beſte) ſterve;
Hoewel mijn ſtaet wat glimps in 't oogh der menſchen derve.

PAULET.

De bloem der Majeſteit gaet open, en vergaet.
Ghy zijt niet die ghy plaght, maer in verwezen ſtaet.

MARIE.

Noch houdt het Koningsdom zijn' luiſter onbedorven,
De Koningen des Rijcks zijn meer dan eens geſtorven
Een doot, zoo eerelijck voor 't Koningklijck geſlacht,
Als ſchandelijck voor 't volck, dat in die boosheit lacht:
Wat wonder is het dan, zoo weder een verwoede
't Getal der Koningen van Engelantſchen bloede
Vermeere met mijn lijck? 't is Engelants manier:
Dat ſchatte noit het bloet der Koningen zoo dier,
Of plengde 't milt, en maeide, als met een dolle zeiſſen,
De telgen van den ſtam, die recht hadde iet te eiſchen,
Te vorderen, uit kracht van tijtel, op dees kroon.
De Koning Rijckaert wert met zulck een haet en hoon
Bejegent, en getrapt, om hem zijn recht t' ontwringen.

PAULET.

Ghy ſpreeckt als had ghy maght om anderen te dwingen.
Regeert de Moeder nu in Schotlant, of de zoon?
Ontwijde Koningin, berooft van Rijck en troon,
Wat moedight u? wat ſtaet u echter meer te hopen?
Bedenck, 't is tijt, hoe verre uw zaecken zijn verloopen.

MARIE.

Noch zoo niet, dat mijn moedt bezwijcke voor dien laſt,
En ick beſtemme 't geen mijn grootheit nimmer paſt.
Men pooght vergeefs het merck der zalvinge uit te wiſſchen:
Oock kan de wettigheit onze afkomſt geenſins miſſen;
Beneemze al wat u luſt, ghy neemtze nimmer af
Het voorrecht van haer' ſtam, geheilight tot den ſtaf.

PAULET.

Ghy mooght dan zonder ſcha dees ydle pracht ontbeeren,
Die u geen voordeel geeft, en onze zaeck kan deeren.

MARIE.

Ontheilight men in ons der Vorſten Majeſteit?

693 *De Koning Rijckaert:* Richard II, die door Hendrik van Lankaster van zijn troon en later door gehuurde moordenaars van 't leven beroofd werd.

PAULET.

Ghy hebt door hoogh verraet die ſtralen afgeleit,
En zijt van ſtam en bloet veraert door ſnoode wercken.

MARIE.

Beroof ons 't overſchot der Heerelijcke mercken,
Wanneer 't genoemde Recht zich paeie met ons hooft.

PAULET.

Zoo zult ghy levent zien uw glanſſen uitgedooft.
Ghy Joffers, helpt dien troon zoo daetlijck uit onze oogen.

REY.

Is alle ontzagh zoo ſchoon en t'effens uitgetogen,
Dat ghy de Majeſteit, die altijt ſtip op 't punt
Van eere ſtont, voor 't leſt zoo luttel luiſters gunt?
Een ſchijn van eere plaght de Grooten in het ſterven
Te volgen, en magh dees zoo weinigh niet verwerven?

PAULET.

't Gebeurt wel dat men ſtraf en ſchijn van eere paert:
Maer zulck eene acht men oock geen ſchijn van eere waert.
Zy zie noch levent dus haer lijck ter aerde dragen,
En hoore u, eerze ſterf, haer dooden romp beklagen.

REY.

Helaes! verdient Mevrouw geen deernis in dien ſtaet
Van ſterven? hoopt men noch met vruchteloozen ſmaet
Zoo fel en dartel op den ſtapel der ellende
En jammeren, een nacht voor haer rampzaligh ende?
Dees kamer huilt u toe, terwijlze in tranen ſmelt.
Het ſchênden van dien troon door openbaer gewelt
Kan 't halsrecht wettigheit noch ſchijn van 't wettigh geven.
Zy ſcheit van alle hoop op 't weereltſche uit dit leven
En ſlaet haer' oogen reede op een geruſter Rijck.

PAULET.

Het is dan tijt dat zy beneên de vlagge ſtrijck',
En eenmael leer' verſmaên al 's weerelts ydelheden.
Zy heerſche vry om hoogh, een ander hier beneden.
Wie hier zijn oogen ſluit, en naer den hemel ziet,
Bekreunt zich met dit aertſch en aertſche hofprael niet.

REY.

Men plagh 't verwezen hart door heuſcheit te verquicken,
Beleeft te handelen, te ſtercken voor de ſchricken
En 't grimmen van de doot: maer niemant luiſtert hier
Naer reden, of beſcheit. Barbariſche manier!
Waer zijn wy? in een woudt? wie neſtelen hier binnen?

711 *Beroof* ſtaat hier voor 't eenvoudig *roof* en de zin der beide regels is: „ontneem ons vrij de kenmerken van de vorſtelijke waardigheid, ons nog overgebleven, het zoo genoemde Recht wil toch zich ſtaande houden met ons hoofd te doen vallen."

728 *Smelt:* hier vinden wy, om 't rijm, den bedrijvenden vorm, waar V. anders liever *ſmilt* bezigt.

PAULET.

Dewijl ick met gemack noch heufcheit niet kan winnen,
Zoo ftaet my boven al te paffen op mijn eer.
Trawanten, haeft u, ruckt en fmijt die pracht om veer.

REY.

Heer Melvin, kunt ghy ons niet helpen noch befchermen?

PAULET.

Trawanten, rept u, voort, en keert u aen geen kermen.

REY.

O Godt, verdraeght ghy dit? O wee! O wraeck! O fmert!
Tyrannen, ftoot haer eerft den moortpriem in het hart,
Op datze niet, haer eere en tijtels overlevende,
Gevoele hoe de nicht van Henderick den zevende
(Dewijlze in errefrecht en godtfdienft niemant zwicht)
Tyrannigh wort tot ftof gemalen van haer nicht.

MARIE.

Mijn dochters, houdt gemack: beveel de wraeck een ftercker,
Die in de duifterniffe en damp van dezen kercker
Ons ongelijck aenfchouwt van zijnen hoogen ftoel.
Hy ftreckt zijn armen uit, om ons uit dezen poel,
Een' rechten jammerpoel, door zoo veel fmaet en lijden
En wederwaerdigheit op zijnen troon te wijden.
Ick zie al wat hier blinckt voor ftof en vuilnis aen:
Ick zie een' rijcker troon daer boven open gaen.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

O Eerftelingen van dit eilant,
Donalt en Lucius, die eerft
Uw kroonen neerbooght voor den Heilant,
Van wien de weerelt wort beheerfcht,
En lochende uw befmette altaren
Voor 't zuiver outer van het Kruis,
Dat, als een baeck, ons Noortfche baren
Verlichte, en broght den zeeman t'huis,
Die, nat van 't ongeftuimigh weder,
Geen Glaukus danckte, na dien druck,
Maer ftortende voor 't kruisbeelt neder,
Meffias toefchreef zijn geluck;
Bewees zich danckbaer dien Behoeder,
Betemmer van de wilde zee,
En zong den lof der Maeght en Moeder,
Die, als een Noortftar, hem de ree
En haven met haer' vinger toonde;
O Koningen, gelijck van zin,

763 *Donalt:* deze was, volgends de overlevering, een Koning van Schotland, die aldaar, reeds in 't jaar 187 onzer jaartelling, het Kristendom invoerde.
Lucius: zoon van Koïlus, zou in 183 in Engeland geregeerd en er het Kristendom hebben ingevoerd.

Ziet neder, hoe uw erfgekroonde
Ontwijt zit van uw nazaetin,
Die afgevallen, zoo verbolgen
Den ouden godtsdienſt durf vervolgen.

TEGENZANGK.

In 't ſchuim der Kaledonſche baren,
Om Orkades noch Yrlant vont
De viſſcher, grijs en afgevaren,
Geen zeegedroght, zoo wreet van mont
Dan dit, zoo ſpits en ſcherp van vinnen,
Zoo ſchalck, zoo loos en boos van aert.
Laet ſchepeſloopen en verſlinnen
Wat wil, met balgh en ſlingerſtaert;
Een' ſtaert, die 't water om kan roeren
Van onder op, en met een' klinck
De kielen, die zoo veiligh voeren,
Zoo treffen, dat de vloot verzinck':
Dit lantgedroght beſchaemtze altzamen
In wreetheit, onruft en gewelt,
Die oit geſtrant te voorſchijn quamen,
Wanneer hun voorſpoock plagen ſpelt:
Het laet geen nageburen ſlapen.
Het rooft op 's buurmans kuſt en grens.
Het wil den aerdtkloot overgapen.
't Vermomt zich met de grijns van menſch.
Het Engelſch hof hier van bezeten,
Magh dit met recht Nayver heeten.

TOEZANGK.

Helaes! wat baet het dat Natuur
Britanje van de weerelt ſcheide?
Wat baat het dat Seveer dien muur
In 't midden van twee volcken leide,
Om Albion voor Kaledon
En zijnen intoght te bevryen?
Nu dit gedroght niet ruſten kon,
En over muur en graft quam glyen,
En voede in 't Kaledonſche Rijck
Die booze lucht van burgertwiſten,
Om hier ons Koninginnelijck
Op 't hart te trappen, en te kiſten
Al levendigh, na zoo veel ſmaets.
Wat baert een dor gedroght al quaets!

781 *Nazaetin*: *nazaat* is, even als *erfgenaam*, *echtgenoot*, *gade*, *wederhelft*, *onverlaat* enz., onder de woorden, die tot beide geſlachten behooren. De vrouwelijke uitgang is hier alleen om 't rijm; doch niet te veroordeelen. Zie HUYDEC. *Pr.* Deel III, blz. 305 volgg.

790 *Verſlinnen* voor *verſlinden*, als elders *mellen*, *vinnen*, *konnen* voor *melden*, *vinden*, *konden*.

793 *Met een' klinck*: „met een ſlag." *Klinken* voor „ſlaan" wordt by onzen dichter herhaaldelijk aangetroffen en is nog in gebruik.

805 *Nayver*: thands wordt *nayver* doorgaands alleen in goeden zin genomen, en voor „jaloerschheid" wordt *yverzucht* gebezigd, welk laatſte woord in Vondels tijd nog minder gebruikelijk was.

816 *Ons Koninginnelijck*: deze benaming wordt aan Maria gegeven, omdat zy van haar macht niet alleen, maar nu ook van den uiterlijken praal, dien zy nog voerde, beroofd, reeds, als *koningin*, dood, en alzoo een *lijk*, geheeten kon worden.

HET DERDE BEDRYF.

PAULET. DE GRAVEN.

PAULET.

Belieft den Heeren my iet anders te bevelen?
Ick heb den hoogen laſt gevolgt in alle deelen,
Beval twee Edeliên de kamer van Mevrouw,
Verzekerde het huis zorghvuldigh en getrouw
Met ſtercker wacht dan oit, om onraet uit te ſluiten.
Nu vreeſt men met den dagh alree den drang van buiten,

Eer ons 't nieuwſgierigh volck, en meer dan 't enge perck
Der zale bergen kan, met dringen vall' te ſterck.

DE GRAVEN.

Men houde het kaſteel en zijne poort geſloten,
En opene ons klincket by tijts voor luttel Grooten
Van Adelijck geſlacht, of Ridderlijcken ſtaet;
Doch met eerbiedigheit, beſcheidenheit en maet.
Het ſta den Ridder vry twee dienaers in te brengen,
Den Edelman ſlechts een'. Dat zich geen andren mengen
In dien benauden drang dan wacht en ſlotgezin.
Men neem' van buiten ſlechts tweehondert koppen in.

PAULET.

Al wat ghy meer beveelt dat laet ick my behagen.

DE GRAVEN.

Hoe heeft die droeve zich na uw vertreck gedragen?

PAULET.

Bedaert, en min noch meer dan een die ergens reiſt,
En eerſt bezorght het geen de henevaert vereiſcht.
Zy laet het avontmael wat tijdiger bereiden,
Om voort haer noodigh werck te ſpoeden, voor het ſcheiden,
En neemt met matigheit haer' nootdruft, zoo geruſt,
Gelijckze plagh, en als van geen verdriet bewuſt,
De tafel luiſtert vaſ naer heur gezoute woorden;
Een trooſt en hemelval voor d'ooren, die dit hoorden.
Zy vraeght Burgon of hy, als zy, oock nam in acht
Hoe ſterck de waerheit is, en met hoe groot een kracht
De Waerheit Logentael den mont weet op te breken,
Om door die vyandin 't gelochende uit te ſpreken.
Het vonnis, zeghtze, 't welck my ſcherp ter ſtraffe daeght,
Verwijſtme, als eene die Elizabeth belaeght,
En niettemin wil Kent dat ick het licht zal derven,
En ſterven, eer door my zijn Godtsdienſt koom te ſterven;
Getuigenis, die dus gehouwen op mijn graf,
My eer ten roem gedijt dan tot ſchandael en ſtraf.

DE GRAVEN.

Zy ga hier op getrooſt den ſlagh des doots verbeiden.

PAULET.

Zy drinckt, na'et avontmael, en voor het jongſte ſcheiden,
Zoo ruſtigh als bedaert, haer' ſtoet den ſcheidranck toe,
En wil dat hooft voor hooft haer hier beſcheit op doe:
Die wachten 't op hun knien, nu Godt het wil gehengen.
Daer ziet men elck den wijn met zoo veel tranen mengen
En nocken en miſbaer, dat zelf een Edelman,

846-849 Verſta: „hoe groot de kracht der Waarheid is, die den Logen kan dwingen zijn valſche getuigenis terug te nemen."
852 *Kent:* „Fletcher, de Bisſchop van Kent." Zie vs. 1546, 1565.

Die 't my verhaelt, zich niet van tranen ſpenen kan.
Een jeder bidt gena voor 't geen 'er zy miſdreven.
Zy zelve ſmeeckt, men wil haer' miſſlagh oock vergeven,
Vertrooſtze, als eene die den kercker vol verdriet
Geopent, en in 't licht van 's hemels blijſchap ziet:
Zy wil een jegelijck in haer gebedt gedencken,
By Godt en d'Engelen, die haer van boven wencken.
Aldus geneeſtze 't hart, ter doot bedroeſt en kranck.

DE GRAVEN.

Het hofgezin verlieſt by haren ondergangk.

PAULET.

Zy neemt de pen, en ſchrijft op 't ſpoedighſte drie brieven,
Te leveren (hoewel alleen op uw believen)
Den Koningk te Parijs, en Guize, en eenen hier,
Bevelende haer ziel den Biechtvaêr, hoogh en dier.
Zy leeſt haer' jongſten wil, en ſtaet van lijfcieraden,
Juweelen en geſteente, en giften en gewaden;
En deelt den reetſten ſchat aen haer getrouwen uit,
Waer na zy zich terſtont in haer gebecel ſluit,
En d'uren nu beſteedt tot bidden en tot waecken.

DE GRAVEN

't Gaet wel: 't geſtarrent daelt. Wie durf ons hier genaecken?

MELVIN. DE GRAVEN.

MELVIN.

Dat uw Genade zich mijn aenſpraeck toch niet belgh.
Een druck te groot, en dien ick levend' naeuw verzwelgh,
Verruckt my, om by nacht de Heeren noch te ſpreken;
Hoewel ick ducht vergeefs: het ſtreck' ten minſte een teken
Van 't eerlijck hart, verknocht aen zijne Koningin.

DE GRAVEN.

Hofmeeſter, hou u ruſt: wat komt u in den zin?

MELVIN.

Is 't vruchteloos, 't gedy tot ruſt van mijn geweten,
Indien ick eenighzins my zelven hebb' gequeten.

DE GRAVEN.

Indien ghy met uw tong dit ſchellemſtuck vergult?

MELVIN.

Ick onderwint my niets te weten van haer ſchult,
Of onſchult aen dit ſtuck, waer van de menſchen ſpreken:
De Rechters weten beſt wat hier van zy gebleken
Of niet: 'k geloof alleen [indien ickze anders ken

883,884 Verſta: „een druk, waar ik niet levende door kom," of „die my het leven kosten zal, vervoert, dwingt my," enz.

Uit haren ommegangk, als die haer dienaer ben,
En ganſch onzijdigh, beſt getuigenis kan geven]
Dat zy de zuſter noit gedongen hebb' naer 't leven,
En hier op is getrooſt t'ontfangen dezen ſlagh,
Waer op het hoogh gerecht en d'allerjongſte dagh
Zal volgen, t'zijner tijt, om al die vonnis vellen
Voor 't al doordringende oogh van Godt te Recht te ſtellen.

DE GRAVEN.

Zy hou zich dan getrooſt, en klaegh' niet over 't lot
Van 't Recht, het welck ons ſtaet te wettigen voor Godt.

MELVIN.

Zy kende ſchult noch Recht in dit geſchil, en echter
Beveelt men tegens Recht haer Majeſteit den Rechter.

DE GRAVEN.

Het heiligh Recht is blint, en kent geen Majeſteit.

MELVIN.

De Majeſteit geen menſch, maer Godts almogentheit.

DE GRAVEN.

Geen Hoogheit was het Recht der wetten oit ontwaffen.

MELVIN.

De hemel ſtraftze zelf, die op geen wetten paſſen.

DE GRAVEN.

Zoo moſt het Recht te lang op d'aerde ſtille ſtaen.

MELVIN.

Men onderſcheide hier den Vorſt van onderdaen.

DE GRAVEN.

Zoo doenze, die hier op rechtvaerdigh vonnis ſtrijcken.

MELVIN.

De mindre vonniſt hier dan over 't hooft der Rijcken?

DE GRAVEN.

Marie buige 't hooft voor Vrouw Elizabeth.

MELVIN.

Zy ſtaen gelijck van Godt op 's weerelts troon gezet.

DE GRAVEN.

Hier heerſcht Elizabeth alleen, en geen Marye.

MELVIN.

Dat haere heerſchappy tot heil des volcks gedye.

DE GRAVEN.

Het heil des volcks eiſcht ſtraf van zijne vyandin.

MELVIN.

Een heilige, een gezalfde, een vrye Koningin?

907 Vondel legt hier in den mond van Melvin zijn begrippen aangaande het goddelijk gezach der Vorſten. De Graven, gezegd hebbende, dat een ieder, zelfs een die den tytel van Majesteit voert, gelijk is voor het recht, antwoordt hun Melvin, dat *de Majesteit*, d. i.: „een Koning" (hier een Koningin"), als zoodanig, *God* zelven vertegenwoordigt, en alzoo niet als een gewoon *mensch*, onder het bereik van eenige ſtrafwet vallen kan.

917 *Dat haere heerſchappy:* verſta: „zy heerſcht hier, op *dat hare heerſchappy*" enz.

DE GRAVEN.
Een tijtelkoningin, een Konings gevangen.
MELVIN.
Gevloden in haer ſchoot, doch luttel heuſch ontfangen.
DE GRAVEN.
Verſtooten van haer volck en Rijck, en aengeklaeght.
MELVIN.
Onwettigh tegens Recht en reden uitgejaeght.
DE GRAVEN.
Wy willen dat geſchil hier ſlechten, noch bepleiten.
MELVIN.
Ten minſte draeght ontzagh den glans der Majeſteiten.
DE GRAVEN.
Aen die geen Majeſteit oit quetſten door verraet.
MELVIN.
Wat ſtroit men niet al uit door vyantſchap en haet?
DE GRAVEN.
Wy laten ons door haet noch vyantſchap vervoeren.
MELVIN.
Het godtlijck Recht verbiet Gezalfden aen te roeren.
DE GRAVEN.
Dit Recht gebiet, dat zy den moort ten ſpiegel dien'.
MELVIN.
De Koningk David zelf heeft Saul wel ontzien.
DE GRAVEN.
En Davids zoon ontzagh niet eens zijn' outſten broeder.
MELVIN.
Die ſtack hem naer de kroon, door voorbe van de moeder.
DE GRAVEN.
En deze heeft zich lang aen 's anders kroon vertaſt.
MELVIN.
Onſchuldigh wortze met haer ſchoonvaers ſchult belaſt.
DE GRAVEN.
Zy heeft het mee beſtemt, dies wort het haer geweten.
MELVIN.
Die wonde is lang gezalft.
DE GRAVEN.
De naſmert niet vergeten.
MELVIN.
Men zie hier ſtam en bloet en eigen maeghſchap aen.
DE GRAVEN.
Hier gelt geen bloet, al zou die ganſche ſtam vergaen.
MELVIN.
Zult ghy uw handen dan zoo woeſt aen 't gaſtrecht ſchenden?
DE GRAVEN.
Aen een, die voeſter was van endelooze ellenden.

MELVIN.

Gevoedt door 't ongelijck, dus lang haer aengedaen.

DE GRAVEN.

Men heeft gewapent trots naer 's Rijcks bederf geſtaen.

MELVIN.

Naer vryheit, om dees duif uit 's kerckers klaeu te ſlaecken.

DE GRAVEN.

Zich meeſter van de ſtaet en 't Koningkrijck te maecken.

MELVIN.

Zoo jagen achterdocht en vrees haer eige ſchim.

DE GRAVEN.

Men denckt zoo erregh niet, of 't valt noch ruim zoo ſlim.

MELVIN.

Een krijghsgevangen zelf verſchoont men naer de wetten.

DE GRAVEN.

Gevangens, die zich niet door lantverraet beſmetten.

MELVIN.

Gevangens, die met kracht zich redden uit dien noot.

DE GRAVEN.

Gevange Koningen zijn menighmael gedoot.

MELVIN.

Men breng' geen voorbeelt by dan met gelijcke reden.

DE GRAVEN.

Aldus heeft Konradijn verdiende ſtraf geleden.

MELVIN.

Een onverdiende ſtraf, van duizenden vervloeckt.

DE GRAVEN.

Zijn miſdaet blijckt te klaer, indien menze onderzoeckt.

MELVIN.

Hy dong in 't harrenas naer Karels kroon, en leven.

DE GRAVEN.

Hoe kan 't Elizabeth Marie dan vergeven?

MELVIN.

Die quam hier wapenloos en ſmeeckende in haer hof.

DE GRAVEN.

En ſedert hier gehooft, verliepze zich zoo grof.

MELVIN.

De Koning Konradijn verſteurt de ruſt der Kercke.

DE GRAVEN.

En deze niet zoo ſtil, dat ieder het niet mercke.

942 *Gevoedt* ſlaat op 't voorafgaande *endelooze ellenden.*

946 Verſta: „zoo vermoeien zich Elizabeth en haar aanhangers, in 't ydelijke opſporen van ingebeelde gevaren, die hun eigen achterdocht en vrees hnn ſcheppen.”

953 *Konradijn:* de jeugdige erfgenaam van de kroon van Napels, welke door Karel van Anjou overweldigd was, en die op zijn last werd onthoofd.

960 *Verſteurt:* in verband met het overige had hier *verſteurde* behooren te ſtaan.

MELVIN.

Onſchuldigh draeghtze al 't geen men aenſchrijft op haer' naem.

DE GRAVEN.

Zoo ſchendigh, datmen zich der blijcken billijck ſchaem'.

MELVIN.

Ontſlaetze, en al het Rijck met eenen van die zorgen.

DE GRAVEN.

Ontſla ons Rijck van zorgh.

MELVIN.

Verzekert het door borgen.

DE GRAVEN.

Wat borgen hielden oit een Koningin in toom?

MELVIN.

Verbint den zoon by eede, en Guize haren oom.

DE GRAVEN.

Geen borge kan de Staet des Rijcks geruſtheit geven.

MELVIN.

Haer leven ſtreckt een ſchilt, en berght heur nabuurs leven.

DE GRAVEN.

Noch beter door haer doot, die velle al 't oproer neêr.

MELVIN.

Dat ſlaet dan licht zijn oogh op een' uitheemſchen Heer.

DE GRAVEN.

Op Spanje? die is wijt van 't Britſche ſtrant gezeten.

MELVIN.

Kan Vranckrijck zijn gekroonde en zuſter wel vergeten?

DE GRAVEN.

Wy zijn de wraeck getrooſt, indienze ons oorloogh verght.

MELVIN.

Genade baerde oit gunſt, daer ſtraf den wrevel terght.

DE GRAVEN.

Genade ſtijft, de ſtraf verſchrickt den lantverrader.

MELVIN.

Het maeghſchap grenſt te na.

DE GRAVEN.

Het vaderlant noch nader.

MELVIN.

Bewaert uw Koningins kronijck voor zulck een vleck.

DE GRAVEN.

Indien rechtvaerdigh Recht tot ſchande of laſter ſtreck'.

MELVIN.

Ziet toe, ghy zult het Recht der volcken overtreden.

DE GRAVEN.

Geenſins 't byzonder recht, het heil van volck en ſteden.

975 *Oit* voor „altijd.'

MELVIN.

't Vergaet hem zelden wel, die 't Recht der volcken ſchent.

DE GRAVEN.

Wie recht doet naer den eiſch, ontziet geen dreigement.

MELVIN.

't Natuurrecht lijdt dit niet, en ſpreeckt het vonnis tegen.

DE GRAVEN.

Dat lijt geen zuſterſlagh, noch houdt die kromme wegen.

MELVIN.

Men kan de vangenis verzwaeren tegens liſt.

DE GRAVEN.

Zoo doet men, met een' zerck te rollen op de kiſt.

MELVIN.

Het ganſche Chriſtenrijck zal 't vonnis overweegen.

DE GRAVEN.

Wy overwoegen 't eerſt: nu ſtaet ons Recht te pleegen.

MELVIN.

Te vellen zulck een hooft met een verwate bijl.

DE GRAVEN.

De Rechtbijl houw ſlechts toe: 't is Engelanders ſtijl.

MELVIN.

Een Engels oir gedoemt van Engelſe onderzaeten?

DE GRAVEN.

Van 't volle Parlement, en driederhande ſtaeten.

MELVIN.

O Hendericken, voelt ghy dit niet in uw graf!

DE GRAVEN.

Zy voelen dat 'er heerſche een nazaet van hun ſtaf.

MELVIN.

Beſprenckelt met dit bloet, uit hunnen ſtam geſproten?

DE GRAVEN.

Geen bloet uit dertelheit, maer hooge noot vergoten.

MELVIN.

Gevolgt van naberouw en tranen, doch te ſpa.

DE GRAVEN.

Van juichen en triomf en blijſchap, zonder ga.

MELVIN.

Triomfen op het lijck van zulck een hooghgeboren?

DE GRAVEN.

Noch liever haer dan Vrouw Elizabeth verloren.

MELVIN.

Noch liever geen van beide, en bloet met bloet vereent.

992 *Een Engels oir gedoemt van Engelſe onderzaeten*: *Engelſch oir* ſtaat hier niet eenvoudig voor: „iemand van Engelſche afkomst;" maar beteekent: „een nazaat der Engelſche Koningen." Deze nu belgt zich Melvin, dat door onderdanen te recht geſteld wordt; en hierop ſlaat het antwoord der Graven, bybrengende, dat zulks niet door een gewone Rechtbank, maar door 't volle Parlement en de drie machten des Rijks, is geſchied.

DE GRAVEN.

Zoo paey men bloet met bloet.

MELVIN.

Daer ganſch Europe om weent?

DE GRAVEN.

Een korte wijl, tot dat het lichaem legg' begraven.

MELVIN.

Een Koningin, van Godt verrijckt met zoo veel gaven?

DE GRAVEN.

Met gaven, lang misbruickt, ten val van menigh Heer.

MELVIN.

Bekommert met haer kruis en leven Staet en eer.

DE GRAVEN.

Wat is 'er bloet geſtort, om haer in ſtaet te houden!

MELVIN.

Dat treffe op 't hooft van hun, die haer de moeiten brouwden.

DE GRAVEN.

De ruſt van Engelant en Schotlant hangt aen haer.

MELVIN.

Die t' elckens vrede zocht en kocht, op heur gevaer?

DE GRAVEN.

Die noit zich naer des tijts gelegenheit wou vlyen.

MELVIN.

Gewilligh, en zoo veel haer errefrecht kon lyen.

DE GRAVEN.

Wie 't heerſchen luſte, leer' zich zelf te buiten gaen.

MELVIN.

Zoo verre dit met haer geweten kan beſtaen.

DE GRAVEN.

Zoo verre zullen wy haer miſdaet oock verſchoonen.

MELVIN.

Ghy zult dien grooten zoon in zijne moeder hoonen.
Hoe wil die jonge Vorſt, hoe wil dit ziedend bloet
Opbobbelen van toorne, en met verbolgen moet
Te paerde in 't harrenas met zijn gehoonde Schotten,
Geſterckt van over zee, op dit barbariſch knotten
Des overouden ſtams van zulk een brave ſpruit,
Het moederſlaghtigh volck beſtoken, niet om buit,
Of roof en ſnoot gewin, maer door het eerlijk vechten
Zijn moeders ongelijck met bus en degen rechten.
Geen kans ſtont oit zoo ſchoon of 't keerde op 't ongezienſt.
Ick bid verſchoon Mevrouw, uw eigen kroon ten dienſt.

1014 *Zich zelf te buiten gaen:* d. i.: „op andere wijze denken of handelen, dan men gewoon is, zich naar de omſtandigheden ſchikken." Wy vinden de uitdrukking gebezigd en meteen verklaard in het gezegde van Vooren tegen Gysbreght, Deel III, blz. 410. vs. 1570.

't Is wijsheyd dat men ſich ſomwijl te buyten ga
En ſijn gewoonte ſtaeck *en ſtel 't gevaer voor oogen.*

DE GRAVEN.

Dat ſtaet geenſins aen ons, aen laſt en tijt gebonden.

MELVIN.

Door uitſtel wort het Recht, zoo 't Recht zy, niet geſchonden.

DE GRAVEN.

Wy kunnen niet een uur verlengen haeren tijt.

MELVIN.

Men ſchelt haer niet den hals, maer luttel dagen quijt.

DE GRAVEN.

Wat nut kan uitſtel haer, die lang gedoemt zat, geven?

MELVIN.

'k Verzeker u, men pleit tot berging van haer leven.

DE GRAVEN.

't Is al vergeefs gezweet, geronnen, en gepleit,
Dit ſchrift is d' eige hant van haere Majeſteit.

MELVIN.

De wraeckluſt heeft miſſchien de pen dit afgedrongen.

DE GRAVEN.

Monarchen tekenen door niemants maght gedwongen.

MELVIN.

Zy kan veranderen van opzet en beraet.

DE GRAVEN.

En trof 'er midlerwijl een onheil onzen Staet?

MELVIN.

Men komt noch tijts genoegh om zulck een bloet te ſtorten.

DE GRAVEN.

Wy willen onzen laſt verlengen noch verkorten.

MELVIN.

Hy eert den zoon op 't hooghſt, wie zijne moeder eert.

DE GRAVEN.

Den zoon, die t' Edenburgh, te Londen niet regeert?

MELVIN.

Hy moet Elizabeth door 't Recht der kroone volgen.

DE GRAVEN.

Die hope paeit zijn wraeck, hoe grimmigh, hoe verbolgen.

MELVIN.

Een vorſt ontveinſt zijn leedt, en wreeckt dan d' euveldaet
Der oudren in 't eindt met woecker aen hun zaet.

DE GRAVEN.

Rechtſchapen Engelſman liet noit zich zoo verbluffen,
Dat hy in zijne plicht, hem opgeleght, zou ſuffen
Om iemants dreigement. Wie Stuarden ontziet,

1028 *Aen laſt en tijt gebonden:* d. i.: „gebonden aan den last ons gegeven en aan den termijn, binnen welken die volbracht moet worden."

1043 Lees: „die zoon moge te Edenburg regeeren, te Londen heeft hy niets te zeggen."

1050 *Stuarden:* even als de meervouden van alle woorden, die, vroeger een *t* aan 't ſlot hebbende, nu met een *d* geſchreven worden, als *hooft*, *lant*, enz., toch een *d* hadden en men niet *hooften*,

Verdient geen eere, daer Elizabeth gebiet.

MELVIN.

Men leeſt van Rechters, die gevangens 't lijf verſchoonden,
Het welck de meeſters hun, gelijck een weldaet, loonden,
Dewijl het vonnis lagh uit hevigheit gevelt.

DE GRAVEN.

Dit is met rijpen raet te langkzaem ingeſtelt,
Om nu zoo reuckeloos en ſchichtigh in te trecken,
Dat onder 't morrend volck ſlechts oproer zou verwecken,
Dewijl 't verkondight wert by ſteeckende trompet.

MELVIN.

D' oploopende gemeent wort lichtlijck neêrgezet,
Indien de predickſtoel zich wacht dien haet te voeden.

DE GRAVEN.

Het is der herdren ampt hun kudden zoo te hoeden.

MELVIN.

Zy hebben na dit bloet nu menigh jaer gedorſt.

DE GRAVEN.

Uit yver tot de Kerck geſproken uit de borſt.

MELVIN.

Hoe yverde Mevrouw om d' eendraght van Brittanje!

DE GRAVEN.

Om 't eilant onderdaen te leveren aen Spanje.

MELVIN.

Noit quetſte ick, zeghtze, 't Recht van Engelsman of Schot:
't Geweten wroeght my niet: 'k beroep my zelf op Godt,
Die weet hoe vreedtzaem ick de tweedraght zocht te ſchuwen:
Hoe ick mijn zuſter kende, oock zellef in 't herhuwen,
Veel lager dan mijn ſtaet na dat men 't huwelijck
Met Zweeden, met de kroon van Spanje en Ooſtenrijck
Ergliſtigh had geſtuit. Hoe heeft men my gedolven
In eenen poel van bloet, gedompelt in de golven
Van wederſpannigheit en laſter en verdriet!
Hoe heeft men my gelockt, getroont in dit gebiet,
Met zulck een' ſchoonen ſchijn van trouweloos beloven!
En van haer' Staet ontzet, van vrydom gaen beroven
Een vrouw, ter heerſchappy geſchapen al te fier,
Gedwongen ter gena van ſchiltwacht en cippier,
En reis op reis geſleurt van d' eene op d' andre ſloten.
Hoe zuiver ſchouden my de beſten, en de Grooten,
Geſtelt tot onderzoeck, oock zelf in Norfolcks zaeck!
Hoe ſtont ick oit mijn woort, en noit naer wederwraeck!

lanten, maar *hoofden*, *landen* zei, zoo is hier ook het meerv. van *Stuart* te recht *Stuarden* en niet *Stuarten* geſchreven. Een wenk aan hen, die, om dat *Brabant* een *t* heeft, *Brabanters* ſchrijven. — Intusſchen zoû het meerv. *Stuarts* even wettig zijn, juist gelijk men beiden *ſtandaarts* en *ſtandaarden*, *Spanjaarts* en *Spanjaarden* zeggen kan.

1083 Lees: „hoe deed ik ooit (altijd) mijn woord geſtand en ſtond ik nooit naar wederwraak."

En entlijck nu men hier dit lichaem, aen de keten
Van twintigh jaren wrocks en kerckers, ziet geſleten,
Verwijſt men 't hooft ter bijle, op een geſmede wet.
Indien Marie dus haer nicht Elizabeth,
(Wiens ſtoel de hemel noch op Stuarts wenſch wil zegenen)
Met reden en beſcheit in 't aenſchijn moght bejegenen;
Hoe waer het mogelijck, dat zy zou treden tot
Dit ſchouſpel, en dit hooft zien gapen op 't ſchavot;
Ghy Heeren, kan het zijn, verſtreckt nu middelaren,
En eigent u dien roem van 't oir des Rijcks te ſparen,
Ten minſte naer uw macht: voor zulck een weldaet zy
En blijf de hooghſte uw loon. Helaes! vergeeft het my,
Indien ick wat te brusk een weduwe verweere,
Gedreight met zulck een' val, dien d' allerhooghſte keere.

DE GRAVEN.

Vertreck terſtont van hier, en breeck dees woorden af.
Dit is maer tijt verquiſt: geen voorſpraeck ſchut dees ſtraf.

BURGON. MELVIN.

BURGON.

Ghy hebt u zelven dan voor 't uiterſte gequeten?

MELVIN.

Gequeten, en vergeefs wat moeite en tijt verſleten.

BURGON.

Zy luiſterden ten minſte een weinigh naer uw beê?

MELVIN.

Gelijck een harde rots naer 't ruiſchen van de zee.

BURGON.

Wat raet dan om dit hooft die blinde bijl t' ontrucken?

MELVIN.

Geen raet, geen hoop altoos: Mevrouw zal moeten bucken.

BURGON.

Men draeght dan Koningsbloet nu langer geen ontzagh?

MELVIN.

Noch min dan ander bloet, en van gemeenen ſlagh.

BURGON.

Zoo reuckeloos 't geheim des Koningsdoms ontdecken?

MELVIN.

Men ziet op geen gevolgh, hoe breet men dit kan recken.

BURGON.

De nazaet zal dit ſtuck vervloecken als een peſt.

1101 Men houde wel in 't oog, dat Melvin, in dit geheele tooneel, wel met gelatenheid ſpreekt, maar tevens met bitteren ſpijt, die nu en dan in ironie overſlaat.

1109 Burgon wil zeggen: „hoe durft een Koningin het wagen, zoo onverſtandig den glansrijken nevel (het *prestige*), die de koninklijke waardigheid omhult, zelve te doen verdwijnen." Vergelijk ook het hier achter geplaatſte *Grafſchrift.*

MELVIN.

Men dient zich nu hier van: de nazaet vloeck' zijn beſt.

BURGON.

Rechtſchapen voorzaet plagh op 's nazaets heil te letten.

MELVIN.

Men zoeckt, om 's nazaets heil, den godtsdienſt vaſt te zetten.

BURGON.

In 't moederlijcke bloet, het terghſel van de wraeck?

MELVIN.

Beneem veraerden Schot en Engelſman dien ſmaeck.

BURGON.

Ja wel veraert van deught, en woeſter dan Barbaren.

MELVIN.

Zy hopen door dit bloet zal 't onweêr ſtracks bedaren.

BURGON.

Zoo worpt men 't oir des Rijcks dien afgront in den mont?

MELVIN

Uit vreeze dat de Staet niet ſtrande, en ga te gront.

BURGON.

En wat verzekert hen na Stuarts doot voor ſtranden?

MELVIN.

t Verpletten van dit hooft der Roomſcheit onzer landen.

BURGON.

Na 's moeders doot verſterft dit Recht op haeren zoon.

MELVIN.

Met zuiver zogh gevoet, en beter zogh gewoon.

BURGON.

Maer bijſter ongewoon te zwelgen zulck een' beker.

MELVIN.

Hy kieze, uit hope op 't erf, het zeker voor 't onzeker.

BURGON.

En koos hy 't hachelijcke, en zong zijn moeders zangk?

MELVIN,

Zoo gingen zy met hem zijn moeders eigen gangk.

BURGON.

Hy breidele by tijts de Puriteinſche liſten.

MELVIN.

Dat volck ſtelt eere in trots met Koningen te twiſten.

BURGON.

De ſcepter is te ſlecht met dit gebroet bewaert.

MELVIN.

De Koning zwaei' den ſtaf: zy loeren op zijn zwaert.

BURGON.

De ſtaf heeft zonder 't zwaert geen kracht, noch iet te zeggen.

1114 *Den godtsdienſt vaſt te zetten:* verſta: „het protestantismus te grondveſten."

MELVIN.

En hierom zoecken zy hun Heeren 't zwaert t' ontleggen

BURGON.

Wat is een heer, berooft van 't opperſte gezagh?

MELVIN.

Een ſlaef des Puriteins, verrijckt door dit bejagh.

BURGON.

Zoo drijft de heerſchappy op 's volcks geſchrei en vuiſten.

MELVIN.

Dat warenze, die ſtout den grootſten Koning kruiſten.

BURGON.

Nu kruiſſenze Mevrouw, en ſchreeuwen hemelhoogh.

MELVIN.

Haer Katholijckheit ſchijnt te ſterck in ieders oogh.

BURGON.

Zy ſchijne vry, en kroone in 't eint haer heiligh leven.

MELVIN.

Men pooght haer doot een verf van zuſtermoort te geven.

BURGON.

En tuſſchen moordenaers hing Chriſtus aen het hout.

MELVIN.

Haer leſte dagh komt op: ick ſchrick: mijn hart wort kout.

BURGON.

O ſchantvleck, van geen tijt noch eeuwen uit te wiſſen!
Wat zal de kroon hier door aen glans en luiſter miſſen!
Ik zie Brittanje noch in 't uiterſte gevaer;
De ſtale vuiſt des Schots verwart in 't Engels hair!
De rechtbijl ſcherp gewet op 's Konings Steedehouders,
En 's Kantelbergers hals; het graeuw op zijne ſchouders
Des ouderlings gezagh verheffen op de ſtraet;
En Londen hoofdeloos verſcheuren zijn gewaet.
O ſchantvleck, van geen tijt noch eeuwen uit te vaegen!

MELVIN.

Met wat gelaet zal ick den zoon de tijding draegen?

1134 *Ontleggen* beteekent hier: „op ſlinkſche wijze afhandig maken." Het *Uitl. Woordenb.* op HOOFT verklaart dit woord met: „wat een ander grijpen wil, verleggen en alzoo hem mis doen grijpen: van daar, door eene uitvlugt, eene ſlimheid in woorden of daden, ontwijken, onthouden, eenen ander de kans afwinnen, *eludere*.

1136 *Verrijckt:* n. l. „de *Puritein*."

1142,1143 Hoe meeſterlijk in den regel Vondels dialogen, en ook deze, zijn, heeft hem de zucht om elke periode in een enkelen regel ſaam te vatten, en misſchien ook de waan, dat elke lezer even ſcherpzinnig en kloek van bevatting zoû wezen als hy zelf, hier er toe gedreven of gedrongen, zich min duidelijk uit te drukken, dan anders zijn gewoonte is. De beide regels vorderen, om begrepen te worden, een breeder ontwikkeling en de zin komt hier op neder: „men poogt de doodſtraf, over Maria uitgeſproken, daarmede te kleuren of te vergoelijken, dat zy Elizabeth naar 't leven geſtaan, en alzoo een zustermoord bedoeld zoû hebben. — Even zoo werd Kriſtus tusſchen moordenaars aan 't kruis genageld, als hadde hy zelf zich mede aan moord ſchuldig gemaakt."

1149-1153 Dit ziet op het onthoofden van den Graaf van Strafford, en van den Aartsbisſchop Land, den opſtand tegen Karel I, enz. Zie Deel IV, blz. 110, 112, 114.

Hoe durf ick zijnen troon genaecken met dees maer?
My jammert zulck een ſpruit van vierentwintigh jaer.
Wat reden zet hem neêr? wie zal die bloetwel ſtoppen?
Hoe kan die helt zijn leet verteeren of verkroppen?
My dunckt ick zie, hoe hy ontzint zijn purper ſcheurt,
De kroon ter aerde ſmijt, en raeſt, en quijnt, en treurt,
En vloeckt Elizabeth en Engelſen, en Schotten;
Terwijl het ſchuim des volcks deze uitgepuurde rotten
Vaſt lachen in hun vuiſt, op kruiswegh en op ſtraet,
Als of men eere trock uit zulck een euveldaet,
Waerover duizenden van vroomen zich bedroeven.
Maer gaenwe: 't is geen tijt hier langer te vertoeven.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

Geluckigh Engelant,
Bekende ghy 't geluck,
U toegeleght van boven,
Die trots de zeekroon ſpant,
En hebt het uitheemſch juck
Der ſlaverny geſchoven
Van uwen blancken neck;
't Zy Cezar 't zy de Noor
U eiſchte vree en vruchten;
Ghy ſluyt noch koy, noch heck,
Uit angſt voor wolveſpoor,
Noch hoeft geen ſlang te duchten;
Uw heining geeſt een' geur
Van rooſmarijn; geen klip
Verbiet uw ſtrant te naecken;
Geen bancken ſchieten veur
Uw havens, dies geen ſchip
Zijn vaert behoeft te ſtaecken.
O Eilant waert benijt,
Ghy weet niet wat ghy zijt.

TEGENZANGK.

Elendigh Engelant,
Misbruickt ghy zoo 't geluck
U toegeleght van boven?
Dat ghy de bloetkroon ſpant,
En hebt dat ſchendigh juck
Op Stuarts hals geſchoven;
Ja durſt zoo wreet en valſch,
Noch woeſter dan de Noor,
Die bijlen ſchaert op dennen,
Doorhouwen zulck een hals.

1162 *Deze uitgepuurde rotten* voor „deze Puriteinen." Reeds meermalen hebben wy V. door kluchtige vertalingen van dat woord, den draak met hen zien ſteken.

Helaes! wie ſchiet 'er voor?
Nu moet ghy zelf bekennen
Dat hier oock ſlangen zijn,
En wolven, wreet van tant,
Daer d' Eilandin gezeten,
Betovert met venijn
Geen lichaem, maer 't verſtant,
En leit het aen de keten
Van Staet, gelijck een dier.
Och och! wie troonde ons hier?

TOEZANGK.

O alleropperſte Behoeder,
O allerzegenrijckſte Moeder,
Wy gaen ons lieve moeder quijt;
Wat ſtaet de Weezen dan te hopen?
Wat haven houdt zijn' boezem open,
Om ons te bergen, daer de tijt
Het rouwkleet, niet den rouw verſlijt?

1201,1202 Toeſpeling op Circe, die op haar eiland de vreemdelingen, die er aanlandden, door middel van tooverdranken in wilde dieren herſchiep.

HET VIERDE BEDRIJF.

MARIE. REY.

MARIE.

Mijn ziel, eens afgeſolt op d'ongeſtuime baeren
Der weerelt, na verloop van vijfmael negen jaeren,
Verlangt, als 't moede ſchip, naer een gewenſchte kuſt
Van veiligheit, en loopt de haven van de ruſt
Met volle zeilen in, op 't rijzen van de ſtralen
Der zonne, vroeger op om mijn geluck t'onthalen
Met levendiger vier en glanſſen danze plagh.
'k Begin door 's weerelts damp en nevels nu den dagh
Der zaligen te zien, en vrydom te genieten,
In 't onbenijde licht, na kerckers en verdrieten
En ketens zonder endt. Het juichende gemoedt

Begeert naer zulck een prijs te rennen door het bloedt
Der adren, en om hoogh t'aenſchouwen, vol genoegen,
Hoe hier de vyanden, geknaeght en bleeck van 't wroegen,
En onverzaet van wraeck, geen vatten vinden aen
't Onſterflijck deel, de ziel, nu 't lichaem moet vergaen.

REY.

Och! och! ghy Koningen van Engelſen en Schotten,
Hoe ſtappen nu, helaes! uw dochters de ſchavotten
In ſte van troonen op. Wat is ons bang te moe'!
Men vloeckt uw afkomſt zelf den ſcherreprechter toe.
Waer toe vervalt de ſtam der Koningen, eilaci!

MARIE.

Gelooftme, dat de dagh van mijne bruiloftſtaetſi,
Die my, door zulck een' drang van 't juichende Parijs,
Te kercke en koore leide, in 't bruiloftsparadijs,
Daer 't eenigh oir des Rijcks François op 't heerlijckſt praelde,
En in de bloem der jeught zijn lieve Bruit onthaelde,
Noit blijder ſcheen dan nu in mijn ontloken hart.
Schept moedt, ick zie het honck van mijn gelede ſmart.
De weerelt is maer roock met al haer ydelheden,
Een oogenblick, een niet. De menſch, die hier beneden
Iet zekers zoeckt, is blint. Wat baet een hantvol tijt?
Terwijl men grijpt naer 't aertſch zoo wort men 't hemelſch quijt.

REY.

Waer vinden wy een' ſchilt om dezen ſlagh te ſchutten?
Wie zal ons nu met trooſt en voorſpraeck onderſtutten?
Och, och! wy gaen Mevrouw, ons aller noothulp, quijt.
O zware nederlaegh, na zulck een' zwaren ſtrijt!

MARIE.

Betrouwt op Godt, die kan uw ſchade licht vergoeden:
Die groote Koningk zal zijn kinders wel behoeden.
'k Beval u aen de kroon van Vranckrijck door mijn pen.
Indien ick het gemoedt van Koningk Henrick ken,
Hy zal om mijnent wil u alle gunſt betoonen,
Met zoo veel gunſtigen als aen de Seine woonen;
Daer ick, zoo veel mijn woort by mijnen Heer vermoght,
Een ieder heb verplicht en aen mijn trouw verknocht.
Genoeght u met het geen ick ieder heb beſproken:
Het heeft my niet aen wil, maer aen de maght ontbroken.
De tijdt verloopt: men wacht ons komſte daer beneên;
Dies knielt, en onderſtut mijn uiterſte gebeên.
Mijn Hartekenner, die daer boven

1241 *Honck:* „huis." 't Eng. *home.* Zie Deel III, blz. 237.

1253 *Koningk Henrick*: „Hendrik III" van Frankrijk. Indien de arme Maria zich verbeeldde, dat hy zich veel aan de ſtaatjuffers eener onttroonde Vorſtin zoû bekreunen, kende zy zijn *gemoed* al zeer weinig.

Uw' ftoel met Cherubijnen fchraeght,
En aller fceptren fcepter draeght,
Daer d'Engelen u eeuwigh loven,
En Eendraght en Rechtvaerdigheit
En liefde en Trouw met blyfchap kroonen,
Op nimmer wanckelende troonen;
Aenbiddelijcke Majefteit,
Ontfarm u mijner: fla uw oogen,
Uw alziende oogen, uit gena
Op my, uw dienftmaeght, die nu ga
Veroordeelt, zonder mededoogen,
Gelijck een Offerhande, daer
Ick, na veel fmaets, mijn bloet ten lefte
En al mijn aders geef ten befte,
Ter eere van het Roomfche altaer,
En uwen grooten naem ter eere.
Ontfarm u mijner, die mijn Rijck
En ftaf en purper acht als flijck,
En voor uw kroon mijn kroon verneêre.
Verfterckme tegens dezen flagh,
Den flagh, die lijf en ziel zal fcheiden:
Dat my uw Engelen geleiden,
Daer ick nw' naem betuigen magh:
Gelijck ick, vroom en zonder fmette,
Betuighde uw Waerheit in den nacht
Der ketteryen, fchoon haer maght
My hierom uit den erftroon zette.
Alwetende, aldoorftralend Licht,
Ghy kent al wie van 't licht verbaftert,
Verblint door ftaetzucht, brult en laftert,
En mijn onnozel bloet betight.
Indien ick uwen naem belye,
En eere Vader, Zoon en Geeft;
Is immermeer my waert geweeft
De Naem van Jefus en Marye;
Zoo reken niemants ziel tot fchult
Haer onrechtvaerdigheit en boosheit.
Vergeef, vergeef het 's menfchen broosheit:
Verfterck mijn zwackheit met gedult:
En magh ick mijnen wenfch verwerven,
De Godfdienft leve door mijn fterven.

REY.

Zy kloppen voor de deur: een voorbo van de doot.
Waer bergen wy Mevrouw, in 't nijpen van den noot?
Men komt ons onzen trooft en toeverlaet ontrucken.

Wat raet? wat gaet ons aen? Mevrouw zal moeten bucken.
Marie, bidt voor ons: Marie, bergh Mevrouw.
Och! bergh de Koningin: waer blijven wy van rouw!

MARIE.

Mijn dochters, zijt getrooſt: ghy kunt met al dit kermen
En jammeren ons niet beſchutten, noch beſchermen:
De tranen baten niet, en zijn een kranck geweer.
Vergeefs omhelſt ghy ons: uw armen zijn te teêr,
De vyanden te ſterck, en zonder mededoogen.
Genoeght u aen Godts wil: hy roept my uit den hoogen:
My dunckt ick hoor zijn ſtem. Nu ſus, mijn kinders, ſus:
Ontfangt den leſten groet, Maries leſten kus.
Mijn kinders, matight u: ghy zult in droefheit ſticken:
'T Is wijſheit zich naer tijts gelegenheit te ſchicken,
Te kunnen ſterven, als men immers ſterven moet.
Volhardt in 't out geloof, het welck ick met mijn bloet
Bezegel, en zoo wijdt gehoorzaemt d'overheden.
Schept moedt: gedenckt mijn ziel voor Godt in uw gebeden.

DE GRAVEN. MARIA. MELVIN.

DE GRAVEN.

Mevrouw, op hope dat ghy heden zijt bereit
Den laſt der Koninginne, u giſtren aengezeit,
Te volgen, komen wy ('t behage u) dien vertoogen.
Daer ziet ghy d'eige hant, bezegelt voor uw oogen.
Ontſchuldigh ons: het is de wil der Majeſteit.
De hemel, zoo het ſchijnt, heeft u dit opgeleit.

MARIA.

Ick heb my onder Godt en zijnen wil gegeven,
En vint meer zoetigheits in ſterven dan in leven.
Ick ben gereet de doot, oock zonder ongedult,
T'ontmoeten op het ſpoor, daer ghy my leiden zult.

MELVIN.

Bedruckte Koningin, ô ſteun der vrome zielen,
Ghy ziet op 't uiterſt hier onwaerdigh voor u knielen
Een' dienaer, wien het druckt u heden in dien ſchijn
T'aenſchouwen, en verplicht door uw gena te zijn
De tijding van uw eindt naer Edenburg te brengen.
Helaes, wat moeten wy, nu Godt dit lijdt, gehengen!
Hoe durven wy, helaes! bewuſt van uwen noot,
Ververſchen by den zoon zijn moeders droeve doot.

MARIA.

Mijn waerde Melvin, ô mijn willige en getrouwe,
Wat weent ghy te vergeefs, en mat u af van rouwe?

1326 *Vertoogen:* „vertoonen."

't Is ydel dat ghy om Marie tranen ſchreit:
Ghy zult haer heden zien van alle zwaericheit
En jammeren geſlaeckt, van hartewee ontſlagen.
'k Bezweer u heen te gaen, mijn' zoon de tijding dragen,
Hoe ick ſtantvaſtigh leefde, en ſterve wel geruſt
In 't Katholijck Geloof, van geen verraet bewuſt.
'k Vermaen hem, over wien my 't hart zoo heeft gehangen,
Het zelve Roomſch Geloof, van hant tot hant ontfangen,
Uit zijner vadren mont, t'omhelzen, voor te ſtaen,
En in gerechtigheit en pais den onderdaen
Te ſtieren, zonder zich in 't minſt te ſtellen tegen
Elizabeth, waer op hem d'allerhooghſte zegen'.
Ick heb ons errefrecht bewaert in zijnen glans,
En trouw aen 't Schotſche Rijck, getrouw volhart by 't Franſch.
O Godt! vergeef het hun, die my het licht miſgonnen,
En hijgen naer mijn bloet, als 't hart naer verſche bronnen.
Mijn Hartekenner, die de zon der waerheit zijt,
En ziet my door en door, en meet een ieders tijt,
Ghy weet het, kan het niet by al mijn daden blijcken,
Hoe zeer ick d'eendraght zocht der beide Koningkrijcken;
Hoe garen ick het vier van tweedraght zagh gedooft,
En 't lichaem van dit lant verknocht aen 't eenigh hooft.
Mijn moedt loopt over: kan ick, zonder traen te laten,
Verkroppen al 't verdriet, by d'oprechtſte onderzaten
Voor Godts altaer en eere en Chriſtus zaeck geleên,
En mijn onnozelheit door rampen afgeſtreên.

MELVIN.

Doorluchtighſte Princes, hy haele uw' geeſt in vrede,
Die alle harten kent. Ick wil uw afſcheitrede
En uiterſte oorlof trouw verhalen uwen zoon.
De hemel roept uw ziel tot een volmaeckter kroon
Dan deze, kort van duur, en zorgelijckſt te heffen,
Daer 's weerelts buien eerſt gekroonde hoofden treffen.
Ick kus eerbiedighlijck (als 't wezen moet) dees hant,
Den ſcepter toegewijt, en neem door zulck een pant
Van onverdiende gunſt verlof, ter droevige ure,
En wenſch, dat d'allerſterckſte uw gangen ſtercke en ſture.

MARIA.

Ghy Heeren, magh het zijn, bezorght dat mijnen ſtoet
En arrem hofgezin niet anders werde ontmoet
Dan eerlijck en beleeft; en zy, voor veel verdrieten,
Geproeft in mijnen dienſt, de ſlechte vrucht genieten,
Uit Stuarts armoe noch hun nootdruft toegeleit.
Vergunt my, daer ick ſterf, hun tegenwoordigheit

1380 *Mijnen ſtoet:* een nomin. emphat. ten zij het woord beheerſcht worde door 't volgende *ontmoet* in den zin van: „gemoete, bejegene."

En mijnen Biechtvaer mede, om my ten fteun te ftrecken.
Verguntze, na mijn doot, in vryheit te vertrecken,
Ter plaetfe, daer de noot hen voere, op Godts geley.

DE GRAVEN.

Men ftaet u 't eerfte toe: maer 't lefte moght gefchrey
En kermen en mifbaer en bygeloof verwecken.
Onnutte fleep kan flechts d'ellende langer recken,
Ontftichten al de zael, en ftooren het Gerecht.

MARIA.

Ontzeit men ons, helaes! een be zoo kleen en flecht?
Dat zou Elizabeth de Zufter niet ontzeggen.
Wat hoeft men veel bewijs, om dit te wederleggen?
Dees droeve Joffers, dit rampzaligh hofgezin
Verzoecken flechts verlof van hare Koningin
Te nemen: oock vereifcht de ftaet en eer der vrouwen
Dat kamenieren noch haer vrouw gezelfchap houwen.
'k Verbinde my, beloof en ftel my in voor haer,
Dat geen van allen u zal ftooren door misbaer
In 't uiterfte. Ick bezweer u by dien eeuwigh levenden,
Ontzeght toch nu de nicht van Henderick den Zevenden,
Elizabeths verwante en maeghfchap voor altoos,
Een boedelhoudtfter van ganfch Vranckrijck en Valois,
En dit gezalfde hooft der Schotten niet een bede,
Een nootbe, van geen Turck, noch Tarter, woeft van zede,
Oit Kriftenfch menfche ontzeit: of gelt hier ftam noch bloet;
Zoo laet de tederheit van 't vrouwelijck gemoet,
Van een verweze weeuw zoo veel by u vermogen:
Geen fteenrots is zoo hardt, of wort noch wel bewogen.

DE GRAVEN.

Mevrouw, verkies dan zelf hier zes of zeven uit.
Belieft het u, wy gaen u voor op dit befluit.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

Ontfangt dees bron der marteladren,
Ghy Engelen, nu treet
Haer tegen: zy vergeet
Haer volck en vaders huis,
Gefproten uit Ferguis,

1414 *Marteladren:* te heerlijker dit koeplet zij, te meer is het jammer, dat de eerfte regel een woord bevat, 't welk niet wel te verdedigen is. By de eerfte lezing zoû men al licht denken, dat *marteladren* voor *martelaren* gezegd was, en dat, gelijk men anders *aderen* tot *aêren* famentrekt, V. in tegendeel hier *aren* tot *adren* had doen uitdyen Dit is echter het geval niet; offchoon wy toch zeker aan een woordfpeling hebben te denken. Maar wat is dan de rechte beteekenis van 't woord? Wat is een *bron*, niet *uit*, maar *van marteladeren*? En klinkt *marteladeren*, voor „gemartelde" of voor „martelaars-aderen," en verder voor de „martelaresfe zelve," niet wat heel ftout? Gaarne zoû ik myzelven op al deze vragen een bevredigend antwoord kunnen geven.

1418 *Ferguis:* deze zoû de eerfte Koning van Schotland geweest zijn en aldaar vierd'halve eeuw voor Kristus geboorte geregeerd hebben.

Dien ouden ſtam, en hondert vadren,
Al Koningen, van Godt geſchapen
Ten ſcepter, ingewijt
In 't aenzicht van den Nijt;
Gezalft van eeuw tot eeuw.
O roode Koningsleeuw
In 't gouden velt van 't Schotſche waper
Hoe durvenze uw Leeuwin benaeuwen!
Hoe ziet men haer zoo tam
Verandren in een lam,
Sneeuwit van vacht en vlock,
Verſcheuren door den wrock
Der Luipaerdinne, ſcherp van klaeuwen!

TEGENZANGK.

Men kon den gront der Ketterdommen
Niet leggen dan verwoet
In dier tieras van 't bloet
En vleeſch der Stuardin,
Die Fenixkoningin,
In top van glori opgeklommen;
Geſteigert na twee duizent jaren
Door d'ongeſteurde ry
Van d'opperheerſchappy,
Wiens ongedwongen ſtaf
Noit Cezars ſchatting gaf,
En eeuwigh flickerde op de baren.
Waer toe vervallen de geſlachten,
Die d'eerſte van Euroop
Hun hoofden in den Doop
Begaven onder dit,
Dat Chriſtus plaets bezit,
En Rome gout en wieroock braghten!

TOEZANGK.

Wat baet het dat Palladius,
Van Celeſtijn gezonden,
Pelagiaenſche voncken bluſch',
En zalve Chriſtus wonden?
Indien, na duizent jaren ruſt,
Dit uitgepuurt gebroetſel
Een peſt van booſheit langs dees kuſt,
Een Hydra helpe aen voetſel,
Dat Stuart, twintigh jaer bemuurt,
Te deerlijck met den hals bezuurt.

Dit treurſpel aen te zien moght geen van ons gebeuren:
Ten minſte laet ons gaen het warme lijck betreuren.

1434. *Tieras:* „ciment."
1450 *Palladius:* deze was een Diaken, die in 430 door Paus Celestijn naar Schotland gezonden werd om er de Pelagiaanſche gevoelens te beſtrijden.

HET VYFDE BEDRYF.

BURGON. BIECHTVADER.

BURGON.

O Vader, neem gedult: waer toe vergeefs geſchreit?
Marie, nu ontlaſt van 't pack der ſterflijckheit,
Is t' effens met een' ſprongk twee kerckers hier ontſprongen,
En leeft by Godt, om hoogh, om laegh, op alle tongen.

BIECHTVADER.

Ick voel in 't harte een' ſtrijt van vrolijckheit en druck,
Gemengelt onder een. Verhael my ſtuck voor ſtuck

Dien uitgangk, aengezien de wreetheit zoo verbolgen
En bits,' verboot haer jongſte en bloedigh padt te volgen,
Toen zy, gelijck een lam, van noit verzade Wraeck
Ter vleesbanck wert geleit, om Godts gerechte zaeck.

BURGON.

Na datze eens afſcheit had van 't hofgezin genomen,
En reede ſtont om braef in 't martelperck te komen,
Zoo traden d'Edelen en bey de Graven voor,
De Burghgraef desgelijcks. zy wert op 't leſte ſpoor
Gevolgt van luttel ſtoets, ten hooghſte zes of zeven,
Getuigen van haer doot en afgepijnight leven.
Heer Melvin droegh heur na het ſlepende gewaet.
Zoo quamze, in zulck een ſchijn, als 't licht, dat onder gaet,
Niet zonder gout en glans, waer voor de nevels breecken,
Vol majeſteits, geruſt ter dootzaele ingeſtreecken,
Verwondert en bedroeft om zulck een avontſtont
Der ſchoonheit, die de wreetſte en wiltſte tijgers wont.
Het zwart fluweele kleedt bedeckt de kuiſche leden,
Een doeck 't gezalfde hooft, van waer een doeck beneden
Ja tot op d'aerde toe heel ſtatigh nederhangt.
Zy draeght den Bruidegom, naer wien de ziel verlangt,
Van gout om haren hals, zoo ſchoon van Godt geſchapen,
Zy draeght den Bruidegom, aen 't heiligh Kruis ontſlapen,
En onze Lieve Vrouws getyboeck in de hant.
Men ziet aen haren riem, van gout en diamant,
Een Roozenhoet gehecht, tot een gebedeteken,
Van haere zachte hant geſleeten en geſtreken.
Dus volght Marie vaſt den Heilant van Kalvaer,
En torſt met hem zijn kruis, heur opgeleit zoo zwaer.
Zoo drijft de bleecke maen den nacht voor, zonder hoornen:
Zoo bloeit de leli blanckſt in diſtelen en doornen.
Zy trouwde in andren ſchijn den ſcepter te Parijs;
Nu traptze op d' aertſche kroon, om die van 't Paradijs.

BIECHTVADER.

Hoe klopt mijn hart! ick ben om 't uiterſte verlegen,
Getrouwe Chriſtheldin, dat u de hemel zegen.

BURGON.

Aen 't hoogh eindt van de zael, rontom in rouw gekleet
En laken, ſtont alree het moortſchavot gereet,
Twee voeten hoogh, en juiſt in 't vierkant zes paer voeten,
Beſpreit met zwart: het ſchrickt d' onnooſle te gemoeten.

1502 Vondel is altijd uiterst naauwkeurig in zijn beſchrijvingen: hier echter drijft hy de zaak wat ver. Wat kan het den lezer — wat kon het zelfs den Biechtvader — ſcheelen, hoe hoog en hoe breed het ſchavot was? en hoe had Burgon lust gehad, zoo iets op te nemen! Misſchien echter ſchuilt achter de opgegeven getallen een myſtieke gedachte, welke my ontſnapt: en in dat geval houde men my de aanmerking ten goede.

Men ziet 'er eenen ſtoel, een kuſſen en een' block;
Het outer van den haet en onverzoenbren wrock,
Gewapent met de bijl, om Koningklijcke ſtruicken
Te vellen, zooze niet naer Puriteinſcheit ruicken.
Zy nadert onbeſchroomt dit naere treurtooneel,
Van waerze ſteigren zal in 't hemelſch luſtprieel;
Gelijck een nachtegael, die in de kou beſloten,
Zoo menigh jaer geen lucht noch vrijdom heeft genoten,
En, haeckende vergeefs naer zon en ademtoght,
Nu eerſt een open ziet, en vint het geen hy zocht.
Hier komtze, en tart de Doot en Nijt, die leelijck grimmen.
Zy maent Paulet, dat hy voor 't leſt haer helpe klimmen,
En opgeklommen, zet bedaert en even koel,
Niet zonder Majeſteit, zich neder in den ſtoel,
En hoort aendachtiger dan oit, als onverwezen,
Beal den wreeden laſt der bloetvriendinne lezen.
De Joden leerden zoo zich ſpieglen aen 't gedult
Van Chriſtus, ſtil en ſtom verwezen, zonder ſchult;
Geprickelt met een kroon van ſtekelige doornen,
Omringt van menigh ſtier, gedreight van oſſehoornen.
O Engelander! preeckt ghy den gekruiſten Godt,
En ſteeckt ghy met uw tong een' Engel naer den ſtrot?
Vaer voort met Henricks bloet en Stuarts te verneêren:
Zy zal van dezen troon beginnen te regeeren,
In 't zaligh Engelſch Rijck, daer haet noch oproer woont,
En d' onderdruckte deught met eere wort bekroont.

BIECHTVADER.

Och, of ick in dien ſtaet heur hart verquicken konde!

BURGON.

Haer oogen weidden vaſt door al de zael, in 't ronde,
Begeerigh in 't gezicht van allerhande liên,
Vergiffenis by Godt, op haer geboge knien,
Te vorderen van u, gelijckze u had geſchreven;
Dan och! zy zocht vergeefs: en Chriſtus wilt 't vergeven
De boosheit, die te helſch u uit de bloetzael hielt,
En naer heur maght de ziel en t' effens 't lijf vernielt.
Een kamenier met kracht door 't volck gedrongen, binnen
Het perck, ſtack op en kreet, als gingk 't haer aen de zinnen,
Dat zy Mevrouw, helaes! op dien benaeuden dagh,
In 't midden tuſſchen twee ſchavottrauwanten zagh.
De Koningin vernamze in 't midden van de koppen,
En wees vaſt, het was tijt om op den mont te kloppen,
Te zwijgen naer den eiſch des tijts haer opgeleit,

1512 *Kou:* zoo wordt het woord doorgaands uitgeſproken, maar meestal *kooi* geſchreven.
1530 *Engelſch Rijck:* voor „rijk der Engelen."

Ten waerze derven wou haer tegenwoordigheit.

BIECHTVADER.

Ick luifter en verlang wat Fletcher wilde prevelen.

BURGON.

Die Deken teegh terftont aen 't ratelen en revelen,
En fcheen met errenft noch verlegen om de ziel;
Doch zy verftiet dien trooft des huichelaers, en viel
Hem t' elckens in zijn woort, dat hy met fchrift verbloemde,
Naer 's afgronts ftijl, die valfch op zijnen Bybel roemde.
Die rechte fchijndeught dorft wel eifchen, dat Mevrouw
Haer jonghfte zegel noch aen 't bloetrecht fteken zou,
Op dat hy, die het lijf flechts ophoudt by verdraeien,
Zijn gloffen op dien teckft ten preeckftoel uit moght kraeien,
En azen Petersburgh, zoo zuiver, zoo gezont,
Gelijck hy 't had herkaeuwt uit Stuarts eigen mont.
Zy zeght: men magh dien trooft, een krancken trooft, wel derven.
Ick leefde Katholijck, en ben getrooft te fterven
In 't Katholijck Geloof: zoo wert ick opgevoet;
Zoo offre ick 't Roomfche altaer mijn kroonen en mijn bloet.
De Graven bieden haer te ftutten met gebeden.
Zy dancktze voor die gunft: maer in gebedt te treden
Met onroomfch yveraer, verfmaetze met befcheit.
De Kentenaer befchimpt, als bygeloovigheit,
Het Kruisbeelt in haer hant, den afgodt, die hem fmarte,
En wenfcht haer Chriftus zelf te dragen in het harte.
Zy antwoort: het betaemt den Chriften 't liefste pant
Te dragen in het harte, en t'effens in de handt,
Om d' oogen door het beelt te flaen met vaft betrouwen
Op 't afgebeelde heil, by d' Engelen t' aenfchouwen.

BIECHTVADER.

Stantvaftige, fta vaft, gelijck een kerckpilaer.

BURGON.

Zoo keertze 't aengezicht naer d' opgetoge fchaer,
Drie hondert vyanden, verlegen met heur lijden.
Dit fchouwfpel zeghtze, is nieuw, in deze ondanckbre tijden,
Te zien op een fchavot een vrye Koningin
Haer koningklijck cieraet, voor zulck een hofgezin,
Voor fcherreprechter, en gemeente, nederleggen;
Doch Godes wil gefchiede, oock zonder tegenzeggen.
Hy blijf mijn tuige: ick zweer u voor zijn aengezicht,

1548 *Fletcher:* Bisfchop van Kent. Zie vs. 835 en 1565.

1551,1552 *En viel Hem t' elckens in zijn woort:* V. kan nimmer zijn martelaresfen op een bedaarde manier laten fterven. Hy fchijnt niet begrepen te hebben, dat het altijd in de rede vallen zijner tegenparty geen bewijs oplevert, dat men de waarheid aan zijn zijde heeft, en in tegendeel doorgaands zwakheid verraadt. Had hy Maria een verheven zwijgen laten bewaren, hy had haar laatfte oogenblikken met meer waardigheid omkleed.

1558 *Azen* voor „voeden." als meermalen.

Dat ick mijn leven noit het leven van mijn nicht
Noch heuren ſtaet belaeghde, of boosheit hebb' bedreven,
Die waerdigh zy om dus onwaerdighlijck te ſneven;
Ten waer men 't oudt Geloof my opleide, als een vleck;
Waer voor ick gaerne ſterf, en offre dezen neck
En leſten druppel bloets. Mijn eenigh welbehagen
Omhelſt in 't beelt mijn Heer, mijn' Godt, aen 't kruis geſlagen:
Hy ſterck' mijn hoop: ick hoop door deze korte doot,
Bezuurt te zijner eere, in dien geruſten ſchoot
Der endtlooze eeuwigheit onſterffelijck te leven,
By zoo veele Engelen en zielen, als 'er zweven,
En wachten om mijn bloedt, het welck mijn vlecken ſpoel',
Gelijck een offerhant, te brengen voor Godts ſtoel.

BIECHTVADER.

Ick zie hoe d' Engelen haer plaets om hoogh bereien.

BURGON.

Men zagh hier op terſtont zeshondert oogen ſchreien,
En onder al dien hoop, die Stuart vloeckt, en haet,
Is naulijcks een zoo boos, die niet zijn tranen laet.
Nu knielenze, en men ſtort gebeên van wederzijden.
Zy, met de haren, leeſt ons Lieve Vrouws getijden
Godtvruchtigh in Latijn, roept Godt en Chriſtus aen,
Zijn Moeder, d'Engelen, en al die om hem ſtaen,
Gezalight en gereet de ziele te bejegenen.
Zy bidt dat Godt de Kerck, haer Rijck en Zoon wil zegenen,
De Seine, en oock den Teems, ja zelf de Koningin
Elizabeth, haer bloet, en erreſvyandin.
Zy bidt voor ſchijngerecht, en ſcherreprechter mede,
En wenſcht haer vyanden en vloecken ruſt en vrede.
Aldus beveeltze Gode, en Chriſtus haren geeſt,
Herkuſt het Kruisbeelt vaſt, om hem, die 't hart geneeſt,
En ſpreeckt: O Jeſus, wil u mijner toch ontfarmen:
En even eens gelijck ghy hingt met opene armen
Aen 't bloedigh Kruis gehecht, zoo neem my, nu ick ga
Ten offer, in den ſchoot en arm van uw gena.

BIECHTVADER.

Gekruiſte, eilaes! verhoor haer zuchten, en gebeden.

BURGON.

Hier op begintze zich voor 't allerleſt t'ontkleeden.
De ſcherreprechter knielt, en bidt vergiffenis,
Hem gaerne toegeſtaen, die al te vaerdigh is
Om heiloos met zijn hant haer feeſtgewaet t'ontwijden;
Een ſnootheit, die te ſnoot, haer geenſins ſtaet te lijden.
Z'ontzeit dien ſnooden dienſt uit edelmoedigheit.

1621 *Een ſnootheit* voor „een ſchande, een oneer."

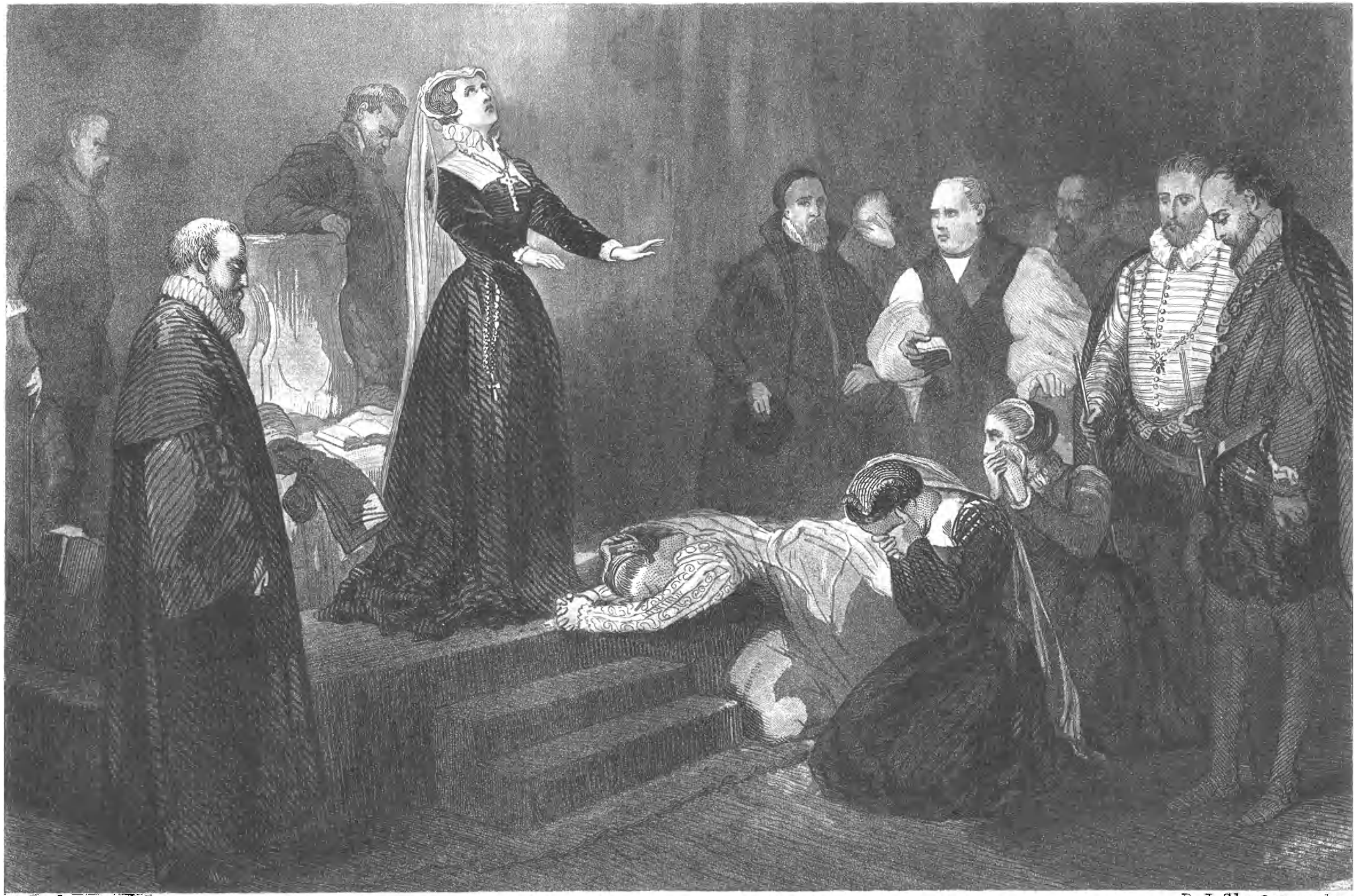

C. Rochussen del. D. J. Sluyter sculps.

MARIA STUART.

De Joffers helpen dan vol drucks de Majefteit,
En Bruit, gereet om Godt in 't zaligh licht te kuffen.
Zy kuftze, en kruiftze in 't ende, en zeit, om haer te fuffen:
Mifgunt mijn ziel geen ruft van al 't geleên verdriet.
Zy zegent blijdelijck haer dienaers, en gebiet
En wijft de fchreiende te fcheiden, te vertrecken,
Die met 't gewijde doeck haer vrolijcke oogen decken,
Ja zonder datze in 't minft, voor 't grimmen van de doot,
Haer levendige verf in 't aenfchijn eens verfchoot.
Zoo knieltze voor het block, en roept uit deze ellende:
O Heer! ick hoopte op u: bezwijck my niet in 't ende:
Ontfang, ontfang mijn' geeft. Zoo buightze haren hals,
Noch trotfer dan een zwaen, na zoo veel ongevals,
Op 't Puriteinfch altaer. Hoe kan het Godt verdragen!
Zoo fcheit de moortbijl hooft en lichaem met drie flagen.
Elizabeth, nu drinck uit deze oprechte borft
Mariaes bloet, en lefch dien ongelefchten dorft.

BIECHTVADER.

Dat Godt haer vyandin dit tot geen bloetfchult reken.
Triomfe: lof zy Godt, zy heeft den palm geftreken.
Ick kniel uit danckbaerheit: zy heeft dien ftrijt volftreên.
Marie, eilaes gedenck uw dienaers hier beneên.

BURGON.

De fcherreprechter grijpt het hooft op by de vlechten,
Dat hooft, door geen berouw aen 't levend lijf te hechten,
Dat bloedigh hooft der ree gekroonde Chriftheldin,
En roepende overluit: Godt hoede ons Koningin;
Wort vrolijck toegejuicht van Graef en Deken t'zamen:
Zoo moetenze vergaen. De Kentenaer fpreeckt: Amen;
Terwijl een jeder weent van rouw en hartewee,
Dat fcherper dan de bijl zoo menigh hart doorfnee.
Noch fpeelt en leeft de ziel in bey de diamanten
Der oogen met haer vier, en blinckt aen alle kanten.
Het laeuwe en roockend bloet in zilvre beckens ftremt.
Ick weet naeu wat ick zegh, zoo wort mijn hart beklemt.

BIECHTVADER.

Dit Martelbloet roept wraeck, en houdt niet op van tergen.
Dat zich Herodias uit fchaemte ga verbergen,
Verfteken in het hof: zy heeft dien wrock geblufcht,
Al veinftze zich bedroeft, gefteurt en onbewuft.
Zy koelde haren moedt: maer 's overledens affen
En geeft zal haer op 't bedt des midnachts noch verraffen;

1633 *Bezwijck my* voor „verlaat my." Zie Deel III, blz. 417.
1643 *Marie:* het woord ftaat hier met kapitale letters, om aan te duiden, dat zy nu als martelaresfe befchouwd wordt.

Des middaghs aen den diſch vervolgen, dootſch en bleeck;
Verandren haer bancket en wijn in gal en eeck;
Den ſlaep en zachte ruſt in gruwelijcke ſpoocken.
Het knagend hart wil haer ten brein, ten hoofde uitroocken,
Bezwalcken al het hair met bang en bloedigh zweet.
Zy zal by naere nacht verbaeſt, met kreet op kreet
Verſchricken hofgezin en hof en kamenieren,
En, als een Razerny, door zael en kamer zwieren;
Tot dat haer ſtruick verdorre, en elck Maries zoon,
Geheel Britanje door, geluck wenſche op den troon.

BURGON.

Wat zien wy? och! het lijck, door d'opene gordijnen,
En Joffers daer rontom, die by de lijcktorts quijnen.

REY VAN STAETJOFFEREN. BIECHTVADER.

REY.

Ontfang ons klaghte en lijckgebeden,
O Roomſche Roos, noch verſch geſneden
Van uwen ſteel; hoe knap
Verlieſt ghy geur en ſap!
Hoe ras verwelcken en verſlenſſen
Uw bladers! Sterfelijcke menſchen,
Het ſchoonſte, dat ghy ziet,
Wat is het ſchoonſte? niet.
Een oogenblick, een blick gaet ſtrijcken
Met d'eere en 't licht der Koningkrijcken.
Een buy ontkleet die bloem
Van al haer pracht en roem.
Een nevel, och! voor ons te duiſter,
Berooft die zon van al haer' luiſter,
Benijt ons droef gezicht
Dat hartverquickend licht.
Die flonckrende oogen zijn geloken,
't Aenminnige gezicht gebroken,
Die ſcherpe ſtralen ſtomp,
Het lichaem ſlechts een romp;
Dat lichaem, 't welck Valois verwarmde,
Dat den Dolfijn François omarmde
Met zulck een' gloet en zwier,
Is kout, en zonder vier.
Zoo veele op een gehoopte gaven
Zijn t'effens onder 't kleet begraven.

1676 *Knap* voor „ſnel, ſpoedig."
1681 *Niet* voor „niets."

Schenckaedien van Natuur,
Wat zijt ghy kort van duur!
Het purper ziet zijn' glans verſterven:
Hier moet de kroon haer' luiſter derven.
O gaven van 't geluck,
Hoe ſmelt ghy wech in druck!
't Is al vergeefs wat wy vermanen.
Vergeefs geſtort een' dauw van tranen;
De lentetijt komt weêr,
Dees telge nimmermeer.

BIECHTVADER.

Gedult, ô klaghtgenooten!
De kleenen en de grooten
Zijn onderworpen 't lot
Der ſterflijckheit, van Godt
Hun opgeleit op d'aerde;
Toen d'eerſte miſdaet baerde
De bleecke en bange doot,
Daer Eve, uw moeder, vloodt
(Van d'oude ſlang bedrogen)
Voor d'aldoordringende oogen.
Of treurt ghy om de wijs
Van ſterven? Dees heeft prijs
En eer by Godt hier boven;
Daer d'Engelen haer loven,
Die by Marie zit,
In 't onbeſmette wit,
Gekroont met martelſtralen;
Daer hemelſche koralen
Verheffen Stuarts deúght,
In 't licht van 's hemels vreught,
Door dicke droeve dampen
Van tranen bloet en rampen,
Geſtegen by Sint Jan,
Den ongeveinſden man,
Wiens heiligh hooft verzade
De dertele ongenade
Der booze Tirannin,
Die, als een looze ſpin,
Hem ving in 's kerckers netten,
Om namaels haer bancketten
Te kroonen met dien kop,
Geſtooft in 't bloedigh ſop
Van zijn godtvruchtige aderen.
De Martelaers vergaderen,

Na veel verſtroitheits, daer,
By deze ontelbre ſchaer:
Triomfe volght het lijden
Van hun, die Wettigh ſtrijden.
Men wiſſelt wijſſelijck
Het aertſche om 't eeuwigh Rijck.

REY.

Geluckigh zijnze, die de ſchatten
Des rijcken hemels hier omvatten
Met d'overleên, die trots,
Gelijck een vaſte rots,
Van 't Puriteinſche ſchuim bedolven,
Ontzagh noch ſtorm noch watergolven
Van Babels razerny,
En dolle kettery,
Uit Wyklefs helſche borſt ontſprongen;
Ontzagh geen zee vol laſtertongen
En adderen vergift,
Gezogen uit de Schrift;
Maer ſtack het hooft uit gloende baren
Van kercken en verwoeſte altaren,
Beſchimpt door 't nieuw geloof,
Verhit op outheit; roof.
Volſtandige, verhoor ons ſmeken.
Vertrooſt uw weezen, die noch ſteken
In dezen paddepoel,
En offer voor Godts ſtoel
Ons tranen, die uw lijck beſprengen,
Waer onder wy het zuchten mengen
In ons benaude lucht.
Het ſchreien, het gezucht
Verlicht het knijpen van de ſmerte.
Het ſchreien zet den druck van 't harte;
Het doet Maryen wel,
Daer zy Emanuël
Met tranen op zijn graf beſchreien,
Met liefdetekenen geleien,
Als wy, een klein getal,
Maries lijck. Waer zal
D'onzatte Wraeck het ruſt vergunnen?
Wy doen, helaes! al wat wy kunnen.
Al wat ons overſchiet
Zijn tranen, anders niet.

BIECHTVADER.

Verbijt uw droefheit wat: ick zie de Graven komen,

En tronien, van ſchrick en booſheit ingenomen.
Zy ſidderen uit angſt, en ſchijnen onverſaeght.
My dunckt ick voel wat worm hun boos geweten knaeght.

DE GRAVEN. BIECHTVADER.

DE GRAVEN.

Die laſt is uitgevoert, al 't Rijck aen ons verbonden.
Heer Talbot, voort te poſt, te paerde hene, om Londen,
Van hoope en vrees beknelt, te zeegnen met dees maer,
Waer op het heeft met ſmart gevlamt zoo menigh jaer.
Wat opſpraeck hier op vall' by Koningen en Heeren,
Dat ſtaet niet ons, die ſlechts bedienaers zijn, te keeren;
Maer zelf de Koningin, en 't ganſche Parlement.
Oock is het hoogh verraet de weerelt door bekent.
Laet vry den Roomſchen Draeck met zeven hoofden laſtren,
En die, van Godt veraert, den puren teckſt verbaſteren;
Rechtſchapen Engelsman weet beter, en beſeft
Den noot en 't Rijcksgevaer, eer 't ongeval hem treft.
Hy weet hoe noode wy ons dierverplichte necken
Begaven onder 't juck van 't nootrecht te voltrecken.
Ook zelf tot belgens toe der wijſte Majeſteit,
Die met haer eige hant ons dit heeft opgeleit.
Hy ziet op perckement, getuigen, blijcken, zegels,
Op nootwet, erfgewoonte en welgegronde regels,
By oude ervarenheit beſlepen, vaſt geſtelt,
Tot nootweer tegens moort en lagen en gewelt,
En wat men wijders brouwe, om liſtigh in te ſluipen,
Het Recht van Godts gemeente en ſtaten t'onderkruipen.
Heer Amias, bezorgh dat al het overſchot
Van toeſtel, bijl en block, en kuſſen en ſchavot,
Behangſels, beckens, bloet, en wat de ſcherreprechter
Van kleedren of cieraet genoten hebbe, of echter
Verwacht, gezuivert werde, en ganſch tot aſch verbrant,
Op dat afgodery en haet en miſverſtant
Geen ſtof tot kerckſchandael of weerwraeck hier uit viſſche;
En dit begraven blijf met haer gedachteniſſe.
Hoe nu, wie breeckt ons 't hooft met huilen en gezucht?
Dit jancken is onnut, dit ydele gerucht:
Men ſtaecke al dit geſteen: Mevrouw verloſt van pijne
Is doof voor uw gekerm. Men ſchuive de gordijne,
En drijfze van het lijck. De ziel vooruitgetreên,
Geniet geen baet of trooſt by Babels lijckgebeên.

1795 *Bedienaers:* „uitvoerders van den gegeven last."
1815 *Echter* voor *achter*, „later, naderhand."

BIECHTVADER.

Ghy Heeren, matight toch en toomt wat uwen toren:
Wy zijn in dat geloof gewonnen en geboren,
En droncken 't met de melck van moeders borſten in.
De Joffers, doot van rouw, om haere Koningin,
Ontlaſten het gemoedt, en zijnze 't zielrecht ſchuldigh.

DE GRAVEN.

Zy heeft haer ſchult betaelt: wat raeſt ghy ongeduldigh,
En ſteurt de ruſt van 't huis! dit kermen komt te ſpa.

BIECHTVADER.

Ons bloode hoope drijft voortaen op die gena,
Dat ons 't gebalſemt lijf, wiens ziel met Gode ruſte,
Naer 's overleêns verzoeck, magh vrijſtaen van dees kuſte
Te voeren in den ſchoot der moeder, of het graf,
Daer heur gemael François zijn kroonen met den ſtaf
Zoo vroegh heeft afgeleit, en wacht zijn wedergade.
't Verzoeck is kleen: gedenckt of hy en zy 't u bade.

DE GRAVEN.

Wat grafſtede, of wat graf, wat ſtaetſi 't lijck verbeit,
Dat ſtaet het minſte aen ons, maer aen haer Majeſteit,
En eiſcht beraet en tijdt: men magh u eer niet ſlaecken:
Terwijle blijft de kiſt, van niemant te genaecken,
Beſloten in de zael, bewaeckt met wacht en ſlot,
En wachte t'zijner tijt het hoffelijck gebodt:
Doch magh ons giſſing nu een wijl voorhene draven,
Wy zien de doode haeſt te Petersburgh begraven
Met overdaet van pracht, by Koningin Katrijn,
En dezen ſleep, in rouw en jammerlijcken ſchijn,
Haer volgen achteraen; daer drang van menſchen leere,
Hoe licht het wanckel radt der hoven ommekeere.

BIECHTVADER.

O zalige Katrijn! ô bloem van Arragon!
Die nu zoo lieflijck ſlaept, men zagh u, als een zon,
In tranen ondergaen, terwijl uw deughden bloncken;
En zal uw wederga, Marie, neergezoncken
Beneffens uwe kiſt, en onder eenen zerck,
Verzellen uw gebeente, in Godts ontwijde kerck;
Zoo trooſt malkandre noch. Hoe paſt ghy twee te gader,
In leven en in doot! De moeder en de Vader
Verdrnckten u te hardt, en buiten ſchijn van ſchult;

1830 *'t Zielrecht:* d. i.: „het recht op de gebeden der nablijvenden, waar de afgeſtorvene aanſpraak op maakt."

1845 *Het hoffelijck gebodt* voor: „het gebod, dat uit het Hof der Koningin gezonden zal worden."

1848 *Koningin Katrijn:* de reeds meer genoemde Katharina van Arragon, verſtooten gemalin van Hendrik VIII.

De dochter leerde dees de leſſen van gedult:
Het ſtrecke u beide om hoogh tot rijcker martelzegen;
Terwijl wy hier benaeut, gekerckert, en verlegen,
Ons ſpieglen aen uw kruis, der vromen eigen lot.
Zoo groeie en bloei de Kerck: zoo ga men recht naer Godt.

1859-1861 De zin is: „de moeder en de vader (van Elizabeth: t. w.: Anna Boleyn en Hendrik VIII) verdrukten u (Katharina) te hard, zonder dat gy eenige ſchuld hadt: en de dochter (Elizabeth) leerde deze (Maria) geduld oefenen."

TRIOMF

VAN

MARIA STUART.

ZY SPREECKT.

Ick roemde op geen doorluchte troonen,
Noch grijzen ſtam, noch ſchoone Jeught,
Maer ſtelde mijn gewijde kroonen,
Uit liefde tot de hooghſte Deught,
Godtvruchtigheit, in Godes handen,
Van wien ickze al te leen bezat,
En hierom in benaeude banden
Beooghde en koos een wiſſer ſchat.
Hoe ſchielijck vloeiden d'andre heenen!
Mijn Koninglijcke Bruydegoom
Gelijck een leli is verdweenen.
Toen moſt ick, tegens windt en ſtroom,
In mijn verwildert Eylant zwerven;
En zien onmenſchelijcken haet
(Booſaerdigh woedende in 't bederven
Van Chriſtus Rijck, en mijnen ſtaet)
Naer mijn Godtvruchtigh harte ſteecken,
Dat al t'oprecht, die valſche Nicht
En Baſtertbroêr zoo ſnoode treecken
Min toebetroude dan hun plicht,
En 't Vreêverbont, geſterckt met eeden:
Maer helſche ſtaetzucht ſtack den brant
Des oorlooghs aen in alle ſteden,
En joegh den zegen uit mijn lant.
In 't barnen van die moortkrackeelen

Verdubbelde ick mijn' eedlen moedt,
Op Godts geleide, wiens bevelen
Ick waerder fchatte als ftaet en bloedt.
Laet d'onbefchaemde lafterlogen
Uitbraecken haer vergift en gal;
Het fchijnrecht vry zijn wet vertoogen,
Vervloeckt gefmeet tot mijnen val;
Het is vergeefs mijn Faem te fmooren,
Die op der wijzen tongen leeft,
En haere loftrompet laet hooren
Zoo verr' de zon haer loopbaen heeft.
Gelijck befnoeide looten bloejen;
Het graen verfterft eer 't rijcker waft;
De lelien in doornen groejen;
De palmen fteigren tegens laft;
Zoo triomfeert de Deught na rampen,
Die hemelhoogh door druck gevoert,
Haer glori ziet gevaeght van dampen
Des laftermondts, uit fpijt gefnoert.
Heldinnezielen voeght nae 't ftrijden
Alleen dees uitgeleze kroon.
Hoe feller weên het hart doorfnijden,
Hoe grooter, hoe volmaeckter loon.
Wie zich getrooft voor Godt te fterven,
Zal 't eeuwigh Rijck en leven erven.

PRUDENTER.

PRUDENTER. Van wien zijn de regels onder dezen naam uitgegeven? Hetzelfde motto wordt terug gevonden onder meer gedichten van dien tijd, o. a., als wy later zien zullen, onder een byfchrift op Vondel zelf, wat tot de gevolgtrekking zoû brengen, dat ook de „Triomf van Marja Stuart" aan een ander dichter dan aan hem moet worden toegefchreven. Maar wie kan die andere geweest zijn? wie was in ftaat, onder de katholyke vrienden van V. zulke goede vaerzen te maken, zoo volkomen in zijn ftijl? — Ik ben dus niet vreemd aan het vermoeden, dat hy ze zelf vervaardigd en — om deze of gene reden — het motto van een ander geborgd heeft. Hoezeer hy zich in dat geval achter het pfeudoniem van voorzichtigheid verfchuild moge hebben, heeft zulks niet belet, dat hem eerlang bewezen werd, hoe hy met de uitgave van zijn „Maria Stuart" wel degelijk een onvoorzichtigheid had begaan.

GETUIGENIS

UIT

KAMDEEN,

ELIZABETHS HISTORISCHRYVER,

EEN PROTESTANT.

Dit was het jammerlijck einde van MARIA, Koninginne der Schotten, dochter van Jacob den vijfden, Koningk van Schotlant, Nichte van Henrick den zevenden, Koningk van Engelant, uit des zelven outſte dochter geboren, en oudt zesenveertigh jaeren, het achtiende jaer van haer gevangeniſſe: d' allerſtandvaſtigſte Vrouwe in haeren Godtsdienſt, *uitnemende Godtvruchtigh*, boven mate kloeckmoedigh, voorzichtigh boven den aert der Vrouwen, en overſchoon en bevalligh; en te ſtellen onder het getal der Vorſtinnen, die uit haeren geluckigen ſtaet in ellende vervielen. Noch een kint zijnde, wertze van Henrick den VIII, Koningk van Engelant, voor zijnen zone Eduart; van Henrick den Tweeden, Koningk van Vranckrijck, voor zijnen zone François, om ſtrijt tot een Schoondochter aengezocht; in haer vijfde jaer na Vranckrijck gevoert, in het vijftiende aen den Dolfijn getrouwt. Zy bloeide als Koningin van Vranckrijck een jaer en vier maenden. Nae haer gemaels overlijden in Schotlant wederkeert, en met Henrick Stuart d'Arlei [1]) herhuwt, baerdeze Jacob, den eerſten Monarch van Groot Britanje. Zy wert van haeren baſtertbroeder Mouray, en andere ondanckbare en ſtaetzuchtige onderdanen vervolgt, van het Rijck afgezet, en in Engelant gejaeght; van zommige Engelſchen (naer het gevoelen der degelijckſten en vroomſten) genegen hunnen Godtsdienſt te behouden, en Elizabeths behoudenis te zoecken, *verſchalkt;* van anderen, yverigh om den Roomſchen

KAMDEEN: William Camden, beroemd Engelsch geſchiedſchrijver, die in 1623 overleed.
1) *d' Arlei:* meer gewoonlijk wordt de naam *Darnley* geſpeld.

Godtsdienſt te herſtellen, tot heel gevaerlijcke raetſlagen aengeport; en onderdruckt door de getuigeniſſen van haer afwezende Sekretariſſen, die die door loon *omgekocht* ſcheenen. Neffens haer graf wert dit graffchrift geplackt, en terſtont afgeruckt:

VOORBYGANGER;

MARIA, KONINGIN VAN SCHOTLANT,
DOCHTER DES KONINGS VAN SCHOTLANT,
WEDUWE DES KONINGS VAN VRANCKRIJCK,
BLOETVRIENDIN EN NAESTE ERFGENAEME
DER KONINGINNE VAN ENGELANT;
BEGAEFT MET KONINGKLIJCKE DEUGHDEN,
EN KONINGKLIJCKE GROOTHARTIGHEIT;
EEN RECHTSCHAPEN KONINGKLIJCK LICHT;
HET CIERAET ONZER EEUWE;
LEGHT HIER DOOR EEN BARBARISCHE WREETHEIT
EN TYRANNYE UITGEBLUSCHT;
NA DATZE DICKWILS, DOCH VERGEEFS,
ZICH OP HET RECHT DER KONINGEN BERIEP.
EN DOOR HET ZELVE EERLOOZE VONNIS
IS MARIA, KONINGIN VAN SCHOTLANT,
EN ALLE KONINGEN, HAAR NAZATEN,
DOOR HET BEROVEN VAN HAREN STAET, EN GELEDEN HALSSTRAF,
ONDER HET GEMEENE EN GERINGE VOLCK GEREKENT.
EEN NIEUW EN ONGEHOORT SLAGH VAN BEGRAVEN,
DAER DE LEVENDEN BY DE DOODEN GELEGHT WORDEN;
WANT GHY MOET WETEN, DAT, MET DE HEILIGE ASSCHE
VAN DEZE HELDINNE MARIA,
HIER DE MAJESTEIT VAN ALLE KONINGEN EN VORSTEN
GESCHENT EN TER AERDE LEGHT:
DOCH DEWIJL DE MAJESTEITGEHEIMENIS
DEN KONINGEN GENOEGH HUNNEN PLICHT AENWIJST,
ZOO ZAL ICK STILZWIJGEN.

VAER WEL.

GRAFSCHRIFT EN GRAFDICHT

DOOR

KONING JACOBUS, MET GOUDE LETTEREN OP WIT MARMER, ZIJNE MOEDER TER EERE GESTELT, IN DE KERCKE TE WESTMUNSTER.

Bonae memoriae & ſpei aeternae MARIAE STUARTAE, Scotorum Reginae, Franciae Dotariae, Jacobi V. Scotorum Regis filiae, haeredis unicae Henrici VII, Anglorum Regis, ex Margareta majori natu filia (Jacobo IV, Regi Scotorum, matrimonio copulata) proneptis, Eduardi IV, Anglorum Regis, ex Elizabetha filiarum ſuarum natu maxima abneptis, Franciſi II, Gallorum Regis, Conjugis, Coronae Angliae dum vixit certae & indubitatae Haeredis, & Jacobi Maguae Britanniae Monarchae potentiſſimi Matris.

Stirpe vere Regia, & antiquiſſima prognata erat, Maximis totius Europae Principibus agnatione & cognatione conjuncta, & exquiſitiſſimis animi & corporis dotibus & ornamentis cumulatiſſima, (verùm ut ſunt variae rerum humanarum vices) poſtquam annos plus minus viginti in cuſtodiâ detenta, fortiter & ſtrenuè (ſed fruſtra) cum malevolorum obtrectationibus, timidorum ſuſpicionibus, inimicorum capitalium inſidiis conflictata eſſet, tandem inaudito & infeſto Regibus exemplo, ſecuri percutitur;

Et contemto mundo, devictâ morte, laſſato carnifice, Chriſto Servatori animae ſalutem, Jacobo filio ſpem Regni & poſteritatis, & vivis verbis caedis infauſtae ſpectatoribus exemplum patientiae commendans, piè, patienter, intrepide cervicem Regiam ſecuri maledictae ſubjecit, & vitae caducae ſortem cum caeleſtis Regni perennitate commutavit.

VI *Idus Februarii.*
Anno Chriſti MDLXXXVII.
Aetatis XLVI.

V E R T A L I N G.

„Ter goeder gedachtenisſe en op de eeuwige hope van MARIA STUART, Koningin van Schotland; Koningin Douairière van Frankrijk; dochter van Jakobus V, Koning van Schotland; eenige erfgenaam van Hendrik VII, Koning van Engeland, als zijne achterkleindochter uit zijn oudſte dochter Margareta (gehuwd met Jakobus V, Koning van

Schotland); nazaat van Eduard IV, Koning van Engeland, uit zijn oudſte dochter Elizabet; echtgenoote van Franciskus II, Koning van Frankrijk; by haar leven ontwijfelbare erfgename der Kroon van Engeland; en moeder van den zeer machtigen Koning van Groot-Brittanje, Jakobus I.

„Zy was geſproten uit echt koninklijken en overouden bloede; met de machtigſte Vorſten van Europa door bloed- of aanverwantſchap verbonden; overladen met de uitgelezenſte gaven en vercierſelen naar lichaam en geest: (maar, gelijk de lotgevallen der menſchen wisſelvallig zijn) nadat zy nagenoeg twintig jaren in gevangenſchap was gehouden, en te worſtelen had gehad tegen de aantijgingen der kwaadwilligen, de vermoedens den vreesachtigen, de lagen harer doodvyanden, ten leste — tot een ongehoord en noodlottig voorbeeld voor de Koningen, met de bijl is ter dood gebracht;

„En alzoo de waereld verachtende, den dood overwinnende, den beul vermoeiende, heeft zy haren zoon Jakobus de hoop op haar Rijk en afkomst, en den toeſchouwers van haar rampzalig ſterven met levender ſtemme een voorbeeld van lijdzaamheid aanbevelende, godvruchtig, geduldig, onverſchrokken, haar koninklijken hals aan de gevloekte bijl onderworpen en dit wankel levenslot met de onvergankelijkheid des Hemelſchen Koninkrijks verwisſeld.

„VI der Iden van February (18 Febr.) 't jaar na Kristus MDLXXXVII, oud 46 jaar."

EPITAPHIUM.

Si generis ſplendor, rarae ſi gratia formae,
Probri neſcia mens, inviolata fides,
Pectoris invicti robur, ſapientia, candor,
Magnaque ſolantis ſpes pietate Dei,
Si morum probitas, divi patientia fraeni,
Majeſtas, bonitas pura, benigna manus,
Pallida fortunae poſſint vitare tonantis
Fulmina, quae montes ſanctaque templa petunt:
Non praematurâ fatorum ſorte periſſet,
Nec fieret moeſtis triſtis imago genis.
Iure Scotos, thalamo Francos, ſpe poſſidet Anglos,
Triplice ſic triplex jure corona beat;
Foelix, heu! nimium foelix, ſi turbine pulſo
Vicinam ferro conciliaſſet opem:

Sed cadit, ut terram teneat, nunc morte triumphat,
Fructibus ut ſua ſpes pullulet inde novis:
Victa nequit vinci, nec carcere clauſa teneri,
Non occiſa mori, ſed neque capta capi.
Sic vitis ſucciſa gemit foecundior uvis,
Sculptaque purpureo gemma decore micat,
Obruta frugifero ſenſim ſic ceſpite ſurgunt
Semina, per multos quae latuere dies.
Sanguine ſancivit foedus cum plebe Iehova.
Sanguine placabant numina ſancta patres,
Sanguine conſperſi quos praeterit ira penates.
Sanguine ſignata eſt quae modo cedet humus
Parce tuos, ſatis eſt, infandos ſiſte dolores,
Inter funeſtos permanet illa dies.
Sit Reges mactare nefas, ut ſanguine poſthac
Purpureo nunquam terra Brittanna fluat.
Exemplum pereat caeſae cum vulnere Iuſtae
Inque malum praeceps author & actor eat.
Sic meliore ſui poſt mortem parte triumphat;
Carnifices ſileant, tormina, clauſtra, cruces.
Quem dederant curſum ſuperi Regina peregit;
Tempora laeta Deus, tempora dura dedit.
Edidit eximium fato properante Jacobum,
Quem Pallas, Muſae, Delia fata colunt.
Magna viro, major natu, ſed maxima partu,
Conditur hic Regum filia, ſponſa, parens.
Det Deus ut Natus, quoque qui naſcentur ab illo,
Aeternos videant hic ſine nube dies.

't welk ik dus vertale:

Zoo luister van geboorte en wond're aantreklijkheden,
Een onverbreekbre trouw, een hart, der deugd verknocht,
Oprechtheid, wakk're moed, geleerdheid, reine zeden,
Een vrome zin, die kracht alleen van boven zocht,
Ooit machtig waren 't lot, het grimmig lot te wenden,
Welks blikſemvuur het liefst den hoogſten bergtop klooft,

Nooit had dees aard zoo vroeg haar levensdraad zien enden,
Nooit zoo ontzetbren ſlag zien dalen op haar hoofd.
Drie Koningskroonen zag haar jeugd zich tegenſtralen:
De Schotſche viel haer toe als Jakobs wettig oir:
De Franſche kwam door d'Echt haer om den ſchedel pralen:
En die van Engeland hield haar de toekomst voor.
Gelukkig, — had ze in tijds het oproer mogen ſnuiken
En zich verzeek'ren van des nabuurs hulpbetoon:
Zy moest verwelken; — maar om ſchooner weêr te ontluiken
En 't hoofd te cieren met een zegenrijker kroon.
Verwonnen ziet zy zich den zegepalm geſchonken:
Ze is in den kerker vrij en leeft door haren dood.
De wijnſtok zal, geſnoeid, met rijker trosſen pronken:
De harde ſlijpſteen vormt de kei tot puikkleinood.
Het ongeächte zaad blijf lang in de aard bedolven:
't Ontwikkelt zich en zoekt zijn weg naar vrijer lucht,
Om over 't veld eerlang als voedzaam graan te golven,
Met gouden halmen, zwaar van rijpe korenvrucht.
Met bloed bezegelde Jehova zijn verbonden:
Des Hemels gramſchap werd van ouds gezoend met bloed:
t Met bloed gemerkte huis werd vrij geſchouwd van zonden; —
Dat ook haar bloed voortaan 't beproefde land behoed'.
Neem hier het leed een keer. Geen dag zij meer vernomen,
Den vloekb'ren dag gelijk, die haar ter dood zag gaan.
Geen bloed moog' na dees tijd in 't dierbaar England ſtroomen,
En geen vloekwaarde beul de hand aan Vorſten ſlaan.
Zij 't voorbeeld, dat zy gaf, het leste, aan de aard geſchonken:
De les, door haar verſchaft, moog allen heilzaam zijn.
Het moordſchavot verval; 't heeft bloeds genoeg gedronken:
Dat pijnbank, kerkerhol en boei en beul verdwijn.
Zy heeft den loop volbracht, op aard haar voorgeſchreven,
Door zoete vreugd geſtreeld, door bittre ſmart gegriefd,
Zy heeft in haren zoon een Koning ons gegeven,
Door Pallas en de Muze en Febus teêr geliefd.
Hier rust zy, Koningstelg en gade en moeder tevens,
Groot door geboorte en echt, maar door haar zoon het grootst.
Blijf deze vrij van ramp tot aan de grens zijns levens,
En onverſtoorbaar heil beſtraal zijn laatſte kroost.

GRAFSCHRIFT.

MARIA STUART kroont dit graf,
Zy gaf, gekerckert op dien gront
Des Rijcks, daer heur met recht een' ſtaf
En goude Kroon te halen ſtont,
Dat ſchoone hooft, gekroont van Schot,
Gehuwt aen 't Franſche ſcepterlot,
Geduldigh over aen 't ſchavot.
Getrooſt u, dat hier 't lijf verrott'.
De ziel ontkerckert, voer naer Godt,
Om daer te heerſchen op den troon.
Stantvaſtigheit ontbeert geen Kroon.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

MARIA STUART.

Dit treurſpel is minder te beſchouwen als een drama, dan als een gedramatizeerde elegie. Afwisſeling van hoop en vrees, dat hoofdelement van het drama, kan men zeggen dat er geheel in gemist worden: immers de tijdelijke verwachting, welke, vs. 397, door Kenede wordt opgewekt, is zoo kort van duur, dat zy naauwlijks in aanmerking mag komen, te minder omdat zy niet blijkt eenigen grond of ſchijn van grond te hebben en op niets uitloopt. Hetzelfde is het geval met het nieuws — eigentlijk niets meer dan losſe praatjens — in 't volgende tooneel door Burgon aangebracht. In den toeſtand van Maria komt geene verandering en zy heeft van den aanvang af den dood in 't vooruitzicht. Men zoû alzoo een dwaasheid doen, indien men eenige vergelijking inſtelde tusſchen dit ſtuk en dat van Schiller over 't zelfde onderwerp. Zy hebben niets met elkander gemeens dan waar het de voorſtelling geldt van historiſche feiten. Voor 't overige verſchillen zy evenveel als twee ſchilderyen doen, waarvan 't eene het geheele tafereel der kruisiging met al wat er by behoort, het andere eenvoudig het borstbeeld van den lijdenden Kristus voorſtelt. Het verſchil tusſchen het Neder- en het Hoogduitſche ſtuk laat zich gemakkelijk verklaren. Schiller had zich ten deele naar Shakeſpere, ten deele naar de Franſche ſchool gevormd: aan den Engelſchen Bard had hy zijn vrijheid van beweging, zijn levendigen en afwisſelenden trant, zijn ſtoute karakterſchilderingen — aan de Franſche Treurſpeldichters hun zuiverheid van vorm en eenheid van handeling pogen te ontleenen, en de eigenſchappen dier beide ſcholen tot een geheel zoeken te verſmelten. Vondel daar-en-tegen, die waarſchijnlijk Shakeſpere niet kende, en wien het voorbeeld van Rodenburg en anderen niet kon aanmoedigen om de Spaanſche School na te volgen, had zich by voorkeur op de navolging der Ouden toegelegd, by welke een treurſpel ook zeer goed zonder een zoogenaamde *intrigue* kon beſtaan, gelijk b. v. twee meesterſtukken van Eſchylus, de Prometheus en

de Perfen, zulks bewijzen. Maar bovendien lag het niet in de bedoeling van onzen dichter, iets meer te leveren dan een voorftelling van Mariaas lijden en marteldood, waarin de historie — althands gelijk hy zich die voorftelde — zoo getrouw mogelijk in alle byzonderheden werd gevolgd en de eenheid van tijd en plaats in acht genomen. Een bezoek van Elizabet op Fotringay — gelijk by Schiller — zoû Vondels naauwgezetheid hem belet hebben voor te ftellen; want het was in bepaalden ftrijd met de hiftorifche waarheid, volgends welke Elizabet fteeds geweigerd had, haar nicht te zien: en dezelfde naauwgezetheid moest hem wederhouden in 't verzieren eener poging, gedaan om Maria uit haar kerker te bevrijden. Wy mogen het dan bejammeren, dat onze dichter niet meer verfcheidenheid in zijn treurfpel gebracht hebbe, wy hebben geen recht, er hem hard over te vallen, en wy zijn gehouden, by onze beöordeeling, het ftuk te nemen, niet zoo als wy het zouden verlangd hebben, maar zoo als de Schrijver het heeft willen maken.

Uit dit oogpunt befchouwd, als eenvoudig dichtftuk, of — gelijk ik het ftraks noemde — als gedramatizeerde elegie, is de „Maria Stuart" een heerlijk kunstgewrocht, 't welk niemand na de lezing onvoldaan uit de handen zal leggen. Met zijn gewone fchildersbekwaamheid weet Vondel hier weder de plaats, waar de handeling voorvalt, en den toeftand, waarin de doorluchtige gevangene en haar kleine hofhouding verkeeren, tot in de geringfte byzonderheden, aanfchouwelijk voor oogen te ftellen. Het gemis van *intrigue* wordt vergoed door de levendigheid van den dialoog, die nimmer ophoudt belangrijk te zijn. Deze loffpraak geldt reeds dadelijk de expozitie, niet in een alleenfpraak of zoogenaamde voorrede gegeven, maar in een onderhoud tusfchen twee hoofdperfonen van Mariaas gevolg, haar Biechtvader en haar Hofmeester: en met fijne kunst, hoezeer op ongezochte wijze, laat Vondel hen de lotgevallen der Koningin en de aanleidende oorzaken harer gevangenfchap doorloopen, zoo dat de lezer, aan het einde van het eerfte tooneel gekomen, volkomen op de hoogte is van wat hem noodig is, tot echt verftand van het ftuk, te weten. — Moge er in het Eerfte Bedrijf al eenige onzekerheid beftaan nopens het lot, dat der doorluchtige lijderesfe befchoren is, reeds in het Tweede wordt de dood haar aangekondigd, en al het overige gedeelte van het ftuk ftrekt alleen om de toebereidfelen tot de voltrekking van het vonnis en die voltrekking zelve te fchilderen. Maar elk der verfchillende tijdperken van die treurige gebeurtenis is met naauwlettende zorg uitgewerkt, en behandeld op een wijze, die niet misfen kan, den lezer te boeien: het tooneel, waarin de Graven zich van hun last kwijten, en, zich altijd achter den wil van Elizabet, de uitfpraak van 't Parlement en het volkswelzijn verfchanfende, de koninklijke gevangene op onwaardige wijze behandelen: dat, waarin Paulet, als haastige uitvoerder van het ontfangen bevel, zich weder achter den last der Graven verfchanst en de zinnebeelden van haren hoogen rang om ver doet halen: de levendige zamenfpraak tusfchen Melvin en de Graven: het meesterlijk pleit voor en tegen de veroordeelde Koningin: dat tusfchen Melvin en Burgon: het tooneel tusfchen Maria en haar Staatjuffers en haar laatfte onderhoud met de Graven: het verhaal van de ftrafoefening en het rouwheklag daarover, dat alles, doorweven met de heerlijkfte Reizangen, levert een geftadige afwisfeling, zoo niet van toeftand, dan toch van vorm en toon, die belet, dat de belangftelling een oogenblik verflaauwe. Als dichtftuk is de „Maria Stuart" voortreffelijk, en wat poëzy en diktie betreft, fchier onberispelijk. Eenmaal de gefchiedenis aannemende, gelijk zy door Vondels glas gezien wordt, kan men geen beter of naauwkeuriger verhaal van Mariaas uiteinde verlangen dan in dit treurfpel

geleverd wordt; terwijl men in elk geval weder een ruime ſtof vindt om zich te verbazen over Vondels belezenheid en zijn bekendheid met de oudere en nieuwere geſchiedenisſen der Rijken en doorluchtige Geſlachten, waarover hy ſpreekt. Alles — tot zelfs de minst beteekenende byzonderheid, is hem bekend, en niet zelden vindt men by hem narichten, welke men vruchteloos in de beste verhalen of woordeboeken zoeken zoû. Marlborough beweerde, dat hy de geſchiedenis van Engeland uit Shakeſpere geleerd had; — wie Vondels werken met vrucht gelezen heeft, zal het in bekendheid met de Algemeene Geſchiedenis reeds een goed eind ver gebracht hebben.

Hevig was wederom de ergernis, welke de verfchijning van het voorgaande treurfpel te weeg bracht, en het regende op nieuw pamfletten en hekeldichten. Zekere Juffrouw Goudina van Weert ftreek Vondel op 't vinnigfte door wegens 't verbloemen der misdaden van Maria en den blaam, welken hy op Elizabeth geworpen had. Een Amfterdamsch dichter, G. Koninck, beäntwoordde haar en werd nu op zijne beurt het voorwerp, tegen hetwelk onderfcheidene voorftanders van het Proteftantismus hun pylen affchoten. Onder die over 't algemeen vry ellendige rijmelaryen, onderfcheidt zich zeker gedicht — waarvan zich de fchrijver alleen doet kennen door de letters L. J., en waarin de geest van Koningin Elizabet fprekende wordt ingevoerd — zoo niet door keus van ftijl of verfifikatie, dan althands door gefpierdheid en poëetifchen gloed; gelijk men uit de hier volgende dichtregelen, die 't ftuk befluiten, kan oordeelen:

O Hollant, dat ghy eens wout treen voor my ter baen
En lafter-tonghen en haer boosheyt gade flaen.
Die t'wylfe Elifabeth als Adder af gaen maelen,
Het Lant vergiften met vergiftich Adem haelen,
En diepe wonden u felf fteecken in het hart,
Aen wie t'gheenfins en licht, of ftaet en volck verwart
Wraeckgierich onderlingh te vaft verbonden handen,
En fcheurt fich felven de verbitterd' ingewanden.
Die fegh ick, t'wyl ghy foeckt gewenfte ruft en vree,
Voet fware onruft in uw boefem in de ftee
Van ruft en die, met Eedt aen 't Roomfche Hooft verbonden
Hoopt fchult op fchult en maeckt een Sotie vol van fonden, [1])
En als de weer-haen, die hem in 't ghefichte drayt,
Nu Leyds [2]) *nu Munfters* [3]) *en dan weer als Roomen krayt.*

Jan Vos trok party voor Vondel, en gaf een fcherp gedicht uit ten tytel voerende: „Aen d'Algemeene Rymers of Galbrakers, toen J. van Vondel het treurfpel van Maria Stuart had uitgegeven." [4])

Zekere Steven Theunisz van der Lust achtte zich geroepen, om de hiftorifche waarheid ten opzichte van Maria Stuart — waar hy meende dat haar door Vondel geweld was aangedaan — op zijne wijze te herftellen, en fchreef een treurfpel onder den vrij fopperigen tytel

1) Anagram van *Joost van Vondelens.* Zie Deel III. blz 48.
2) Voor „Protestantsch."
3) Voor „Doopsgezind." Men herinnere zich, dat, onder Jan van Leyden, de zetel der Wederdoopers te Munfter was gevestigd.
4) Zie J. Vos, *Ged.* II. 512.

van: „Ongeblanckette Maria Stuart, Coninginne van Schotlandt en Ghewaende Coninghin van Enghelandt, gedoemt ende geſtraft.” Dit ſtuk, ’twelk door de Kamer „Liefd’ boven al” te Haarlem vertoond werd, verſcheen in 1652 by Iſaac van Wesbuſch, „Boeck-drucker, woonende in de Korte Zyel-ſtraet, in ’t Klooſter.” De tytel was, even als die van Vondels treurſpel, vercierd met het afbeeldſel der Koningin, volkomen gevolgd naar het beſtaande, maar in een medaljon geplaatst met het randſchrift MARIA. STUART. CONINGINNE. VAN. SCHOTLANT. In de beide bovenſte hoeken van het vierkant, in ’t welk het medaljon beſloten is, zijn de bloemen door oorlogswapenen, de palmtakken door ſtrafwerktuigen vervangen: de woorden *Mijn hartekenner zit omhoogh* zijn weggelaten en in de plaats daarvan leest men in de beide onderſte hoeken: *quaat werk* — *quaat loon.* Verder is het ſtuk met een zestal aanprijzende gedichten voorzien, die ’t ook wel noodig had; want verveelender rijmelary heb ik zelden onder de oogen gehad. Het wordt voorafgegaan door een Voorſpel, waarin een „Speelder” aan een „Boer” uitlegging geeft van de geſchiedenis, die vertoond zal worden, en hem aanraadt het te blijven zien, en beſloten met een Nae-ſpel, waarin dezelfde „Speelder” den „Boer,” op diens vraag, met welk doel het ſtuk geſchreven is, het volgende naricht geeft:

Om u hier van de ſaeck gherechtigh te verkonden,
Weet, dat een Heel’conist [1]) *op Heel’con werdt bevonden,*
Die wijsheydt der Parnas voor al niet heeft van nood’
In Poëſye, dees heeft eerst Mariaes doodt
In kloeck Neerduydtſche Rijm leſtmael in druck ghegheven,
Maer heel een ander ſin, als ghy hier vindt beſchreven,
Het blaedtjen om-ghekeert, en al Mariaes quaedt
Gheworpen op den hals van d’Enghelſche Rijcks-ſtaet,
En veel ſnoo lacken op Elyſabeth geſchoven,
’t Geen onbewijslijck ſchijnt, indien men mach ghelooven
Lofwaerde ſchrijvers, die met pasſy, haet, noch ſucht
In deſe ſaecke noyt en ſijn geweest bevrucht:
Als Meerbeeck, Candenis, Duver, Baker, Tuwanes,
’t Tooneel der Keyſeren, Meter *en* Buchenanes,
En noch veel Schrijvers meer: dus heeft den Heel’coniſt
Door Roomſche pasſy, hem wat al te grof vergiſt.
Hy derreft Maria een Mart’lareſe nomen,
En niemandt weet van waer dees Heyl’ghe naem ſoud’ komen:
Hoort wat noch meer is: op het Tijtel-Blad hy ſeydt
En tijteleert haer, Ghemartelde Majesteyt:
Uyt deſe reden zijn gheſproten de oorſaecken
Waer door dees Rijmer heeft beſtaen dit Spel te maecken,

1) *Heel’conist* „die op den Helikon woont, dichter” — t. w. „Vondel.”

Die in all's curieus veel Schrijvers heeft door-focht,
Eer dat hy 't op Tooneel en Druck-pers heeft ghebrocht.

Uit dit ftaaltjen kan men over 't ftuk zelf oordeelen, dat geheel in even fraai rijm gefchreven is. Niet alleen wat den ftijl en de ftrekking betreft, maar ook in elk ander opzicht is het ftuk van Van der Lust het volkomen tegenbeeld van dat van Vondel. De „Maria Stuart" van dezen is rijk aan poëzy, maar arm aan handeling: het ftuk van den Haarlemmer fchrijver, dat aanvangt met Mariaas eerfte gevangen-neming op last van 't Schotfche Parlement, is daar-en-tegen zonder een enkele dichterlijke gedachte, maar des te voller van beweging en fpektakel. Men wordt er afwisfelend van Schotland naar Engeland gebracht, en ziet er, behalve het gevangen-nemen van Maria, haar verhoor voor 't Parlement, voorts, hoe zy haar kroon aan haar zoon Jacob Stuart opzweert, hoe zy „forgelick door een hooge venfter uyt de ghevanckenis fprincht" en naar Engeland vlucht, hoe er een „veldtflagh ghefchiedt, onder 't beleydt van Maria, daer veel adel, en Noorthumberlandt ghevangen wordt," voorts eenige zittingen van „het gantfche (Engelfche) Parlement," het overluid-lezen der fententie, waarby Maria ter dood verwezen wordt, en de „vertooningh, daer Maria Stuarts doot lichaem voor 't Block leydt en het afgehouwen hooft nevens haer ende het Hofgefin." Dit alles wordt afgewisfeld door famenfpraken tusfchen den Herder Karlon en de Herderin Lybidas, die onder 't weiden hunner fchaapjens politizeeren, en tusfchen de „Wraeck" en de „Helfche Echo:" — zijnde deze laatfte een flechte navolging van een dergelijk tooneel in den „Geeraert van Velfen" van Hooft [1]).

Maar het bleef niet by bloote aanvallen met pen en inkt. Wat Hooft gevreesd had, dat gefchieden zoû by de uitgave van het vaers over 't mirakel, [2]) gefchiedde thands. Men klaagde Vondel aan by 't Gerecht en maalde Schout en Schepenen zoo lang om de ooren, dat zy eindelijk begrepen, den dichter te moeten voor zich roepen en hem in een boete van honderd-en-tachtig gulden verwijzen. Velen, die zagen, welke onbelemmerde vrijheid men thands algemeen aan fchrijvers liet, en die begrepen, dat naar het oude zeggen des Latijnfchen dichters aan de poeëten altijd wat meer veroorloofd moet worden [3]) dan aan anderen, dacht het vreemd, dat men te dezer gelegenheid Vondel achterhaalde over zijne wijze van een gebeurtenis voor te ftellen die byna zestig jaar geleden en over zee gebeurd was. Intusfchen, dat alles hielp onzen dichter niet, die zich genoodzaakt zag, de boete aan den Schout, Pieter Hasselaer, te

1) Zie verder Nalez. en Aant.
2) Zie Deel IV. blz. 443.
3) HORATIUS, *de arte poetica*, vs. 9.

Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi femper fuit aequa poteftas.

voldoen. Doch de boekverkooper, Abraham de Wees, gaf den dichter het geld terug, niet begeerende, dat deze ſchade zoude lijden by het werk, waar hy, de uitgever, voordeel by had.

De beste kritiek, welke op het ſtuk geſchreven werd, was die van den jeugdigen dichter Joachim Oudaen, die, als een tegenhanger van het treurſpel op Maria Stuart, mededingſter en ſlachtoffer der Protestantſche Elizabeth, een treurſpel ſchreef op Johanna Gray, mededingſter en ſlachtoffer der Katholijke Maria Tudor — welk ſtuk twee jaren later het licht zag. — Ook Vondel zelf had op deze ongelukkige Vorstin een byſchrift gemaakt, 't welk echter haar alleen voorſtelt als boetende voor de heerschzucht van anderen, en waarby haar godsdienst in het midden wordt gelaten.

OP D'AFBEELDINGE

VAN

JOHANNA GRAY,

Koningin van Engelandt.

D'onnoosle Gray, door dwang gekroont,
Wert om haer Godtsdienſt niet verſchoont.
De tong van vleiers vinnigh treft,
Die zich te vry op gunſt verheft.
Mariaes erfrecht dringt het deur.
In Engelandt gelt kracht, noch keur.

2 *Wert om haer Godtsdienſt niet verſchoont:* deze regel is voor tweeërlei uitlegging vatbaar, als kunnende beteekenen, 1°. „de godsdienst, welke zy beleed, was oorzaak dat men haar niet verſchoonde": en 2°. „in weêrwil van haar godsdienst werd zy niet verſchoond." In geval het byſchrift — wat ik geneigd ben te gelooven — een vertaling is, zoû de lezing van het oorſpronkelijke alleen in ſtaat zijn, den twijfel op te helderen.

3 *De tong van vleiers vinnigh treft:* ook deze regel, hoe zeer op zich zelf niet duister, is het, wat de bedoeling betreft. Worden hier de vleiers bedoeld, die Johanna Gray aanzetteden om de kroon aan te nemen? of zy, die Maria aanzetteden, om haar te doen onthoofden? Uit de twee volgende regels zoû men geneigd zijn, het eerſte te veronderſtellen, uit den ſlotregel het laatſte.

5 *Mariaes erfrecht dringt het deur:* deze regel ſchijnt tegen Maria gericht en men zoû er alsdan uit op moeten maken, dat het byſchrift vervaardigd (of vertaald) was, voor dat Vondel van geloof veranderd was: welke omſtandigheid dan insgelijks invloed zoû hebben op de wijze van de beide zoo even behandelde regels te verklaren. Doch van een anderen kant zoû hetgeen in vs. 6 wordt te kennen gegeven, wanneer men het in meer algemeenen zin neemt, de uitboezeming ſchijnen van iemand, die den val van 't Koningſchap in Groot Brittanje beleefd had. In elk geval blijft de zin onduidelijk, zoo wel als het geheele byſchrift, wat my te vaster doet gelooven, dat het een navolging is. Waar V. zelf ſpreekt doet hy het rond en verſtaanbaar; waar hy de woorden van anderen poogt terug te geven, wordt hy, door al te groote zucht om woordelijk te vertalen, meermalen onbegrijpelijk.

Een merkwaardig feest, gevierd door zekeren Amſterdamſchen Rechtsgeleerde, die vijftig jaar als Advokaat de praktijk had geoefend, werd door Vondel in het navolgende gelegenheids-gedicht herdacht. Het doet my leed, omtrent den man, wien het gold, geen narichten te hebben kunnen vinden; doch zoo gaat het in den regel met hen, die de praktijk uitſluitend beoefenen en zich daarin verdienſtelijk maken. Zoolang zy leven, genieten zy achting, aanzien, onafhankelijkheid, invloed, eer boven hun tijdgenooten die ambten bekleeden: na hun dood worden zy nog een veertigtal jaren „cieraden der balie, voorbeelden voor jeugdige rechtsbeoefenaars" enz. genoemd; doch die lofſpraak, een paar reizen op krediet overgenomen, ſterft met het derde geſlacht weg; en de naam, eens door 't gandſche land bekend en geëerd, wordt, zelfs binnen de muren der ſtad, waar hy 't eerst herklonk, geheel vergeten.

GULDENJAER

VAN DEN HEER

JOAN DE WITTE,

Rechtsgeleerde.

DER Rechtsgeleerden roem, DE WITT',
Sluit vijftighmael de groote zonneringen,
Na dat de wijſten aen het pit
Van zijn vernuft hun deftigh zegel hingen,
En wijdden 't wetorakel in,
Dat met een vry en onbevlekt geweten
Zich ſedert, vreemt van vuil gewin,
In 't heiligh Recht op 't loflijckſt heeft gequeten.
Dies danck, o bloeiende Aemſterlant,

GULDENJAER wil hier zoo veel zeggen als: „vijftigſte jaarfeest," gelijk men van lieden, die vijftig jaar getrouwd zijn geweest, zegt, dat zy hun *gouden* bruiloft vieren.

2 *De groote zonneringen* voor „een omloop der zon."

3-5 Met andere woorden: „na dat de hooggeleerde Profesſoren hem, wegens de blijken van bekwaamheid, door hem gegeven, de bulle overreikten, waarby hy tot Meester in de beide Rechten werd bevorderd."

Den vader der bedruckte burgerye,
Die tonnen ſchats, door kloeck verſtant,
Ontzet heeft uit den klaeu der Geltharpye;
Den klaeu die boedels rijt en ſlijt.
Zijn tong en pen ſtaen godloos onrecht tegen,
En blijven THEMIS toegewijdt.
Zijn wijsheit ſtreckt de vromen tot een zegen.
De vrede bloeit door zijn beleit.
Hy drijft en ſluit den vos en wollef buiten.
Hy paeit den wrock en 't onbeſcheit.
Erghliſtigheit kan hy voorzichtigh ſtuiten.
Hy trooſt het ouderlooze huis,
De droeve weeuw, en al wie tegens reden
Gedaghvaert, onder 't laſtigh kruis,
Ter pleitrol zucht, en ſchendigh wort vertreden.
De Raet, op zijn grootachtbre ſtem
En oordeel, magh rechtvaerdigh vonnis vellen:
En bey de Rechten geeft hy klem.
Den evenaer laet hy niet overhellen.
Dus blinckt DE WITTE in witte deught
Godtvruchtigh by oprechte Batavieren;
Die na een halleve eeuw verheught
Met dezen lof hunn' outſten Voorſpraeck cieren
Rechtvaerdigheit verplicht zich zelf
Den momber der Onnoozelheit te loonen:
Zy daelt van 't hemelſche gewelf,
Om met olijf en met laurier te kroonen
Zijn eerlijck zilverhair,
Op 't feeſt van 't GULDENJAER.

CIↃ IↃ C XLVI.

10 *Den vader der bedruckte burgerye:* ſchijnbaar een tytel, die alleen aan een Burgemeester toekwam; doch men lette wel op, dat de jubilaris geen „Vader der Burgery," maar „der *bedrukte* Burgery" genoemd wordt, d. i. alzoo: „der weduwen en weezen," en deze tytel is gepast, althands geijkt, waar het een advokaat geldt.

19 *Hy paeit den wrock en 't onbeſcheit:* dit ziet op het tot elkander brengen van partyen, het ſluiten van kompromiſſen, enz., waarby een tegenparty, die voornamelijk uit haat, wangunst, eigenzinnigheid of andere, van het belang der zaak onafhankelijke redenen, het geding heeft aangevangen, wordt ter neder gezet en, des noods met eenige opoffering, te vrede geſteld of, als V. 't noemt, *gepaaid*.

25 *De Raet* is hier: „de Rechter."

25,26 Niet, dat de Rechter anders geen rechtvaardig vonnis vellen mag; doch de zin is, dat, „wanneer die vonnis velt overeenkomſtig de konkluziën, door De Witte genomen, hy ook gerust mag zijn, dat het vonnis naar recht en billijkheid zal gewezen worden."

27 *Bey de Rechten:* het *jus Romanum* en het *jus Canonicum*.

28 *Den evenaer:* „de ſchaal der Gerechtigheid."

34 *Den momber der Onnoozelheit* voor „den momboir of voogd, beſchermer der onſchuldig verdrukten," of ook der „onmondigen;" want beiden kunnen door de uitdrukking *onnoozelheit* worden verſtaan.

36 *Met olijf en met laurier:* met *olijf*, als zinnebeeld van den vrede, door hem herhaaldelijk tusſchen twistende partyen geſticht: — met *laurier*, als zinnebeeld van den roem, welken hy zich door zijn welſprekendheid heeft verworven.

Het uitkomen der „Hollandtſche Geſchiedenisſen, door Petrus Scriverius," van wien vroeger reeds meermalen als van een vriend der Remonſtrantſche party melding is gemaakt, [1]) gaf aan Vondel aanleiding tot dit lofdicht:

1) Zie *Deel* II. 321. 322. *Deel* III. 138.

OP D'OUDE

HOLLANDTSCHE GESCHIEDENISSEN,

BESCHREVEN DOOR DEN HEERE

PETER SCHRYVER.

Hier wandelt men in 't velt van Schryvers ſchrijfpapieren,
En ziet 's volcks oirſprong aen den uitgang van den Rijn,
De Katten nederſlaen, vereent met Batavieren,
Beſprongen van Romain, en vaſt aen hunne lijn;
Tot dat helt Burgerhart het juck der ſlavernye
Durf ſchuiven van den hals, langs d'oevers aen den vliet
Van Rijn en Wael en Maes, uit haet van dwinglandye,
En ſluit het vreêverbont, na lang geleên verdriet.
Men ziet hier na het paert van Hollandt heenedraven,
Dan zacht, dan harder, uit ontzagh voor toom en roê
Der Staeten, meeſters van hunne ingetoomde Graven,
Van eerſten Diedrick tot den tweeden Flippus toe.
Bedanck Heer Schryver, door veel onderzoecks ervaeren.
Een Schrijvers pen onthoudt zoo meenigh hondert jaeren.

5 *Burgerhart*: „Claudius Civilis."
11 *Der Staeten, meeſters van hunne ingetoomde Graven*: het was, ſedert de omwenteling, de gewoonte geworden, de Graven voor te ſtellen als hun macht van de Staten ontleenende, en, even als later de Stadhouders, hun ondergeſchikt. Wien de eer der uitvinding van dat ſprookjen toekomt weet ik niet; maar reeds Hooft neemt het als waarheid aan. Zie den aanvang zijner *Nederl. Hiſtor.*

Had vroeger [1]) Vondel de schrijfkunst gevierd van zekeren Hendrik Meurs, geen minderen lof dan deze had zich Mr. Lieven van Coppenol in 't zelfde vak verworven. Rembrandt had hem op 't doek en met de graveerstift, Quellijn in 't marmer vereeuwigd, en de meeste dichters van zijn tijd hem bezongen. Genoemde Coppenol plach, wanneer hy door dezen of genen werd uitgenoodigd, een groote platte kist met zich op een wagen te voeren, welke kist hy zijn „boomgaard" noemde, en die vol was met uitgezochte voorbeelden zijner kunst; en Westerbaen had, by gelegenheid van een bezoek, door Coppenol op Ockenburg [2]) afgelegd, daarop aldus gezinspeeld:

Het oude spreekwoord seyt: *de kunst is wel te draegen*,
Maer d' uwe viel wat swaer te tillen uyt de waegen,
  Ick spreecke van de kunst, die in uw schatkist stack.
  Die ghy hebt in uw hand die draeght ghy met gemack,
Die kan met u den brand en water-nood ontvluchten
En past op vyer noch vlam noch droeve kryghsgeruchten;
  In schipbreuck swemt zy met haar meester aen het land.
  Geen vyand vreest hy meer als een verlemde hand,
Als krimp van senuwen, als boose vingergichten,
Als kalck in kneuckelen en etter in gewrichten.
  Den hemel, Coppenol, wil u daervan behoên
  Op dat ghy uwe kunst nogh langen tijd mooght doen.

(ANDER.)

Ick wist niet of ick wel mijn oogen dorst betrouwen
Doe ghy my hier uw kunst en schatten quaemt ontvouwen,
  Konstrijcke Coppenol; wat sagh ick op 't papier
  Al schoonder letteren! hoe menigh strick en swier!
Ick weet uw schrijf-pen nae haer waerde niet te loven:
Zy gaet mijn rijm-pen verr' en alle lof te boven:
  Een and're kunstenaer heeft wel een wedergaê:
  Den uwen vindmen niet nae ick my wel verstae.
Wat rijmpjes evenwel send ick op uw begeeren,
Wilt haer een plaetsjen in uw Boogaerd oock vereeren,
  Indien van Ockenburg, hier uyt het schrale Land,
  Iet komen kan dat waerd is daer te zijn geplant.

De rijmpjes, door Westerbaen aan Coppenol gezonden, zijn, behalve de beide aangehaalde, niet minder dan veertien in getal en o. a. te vinden in den „Hollandschen Parnas" (blz. 305—309). Ge-

1) Zie *Deel* III, blz. 160, 161.
2) De bekende en door den eigenaar bezongen buitenplaats van Westerbaen.

deeltelijk zijn zy in den trant als de vorige, gedeeltelijk ſchriftuurplaatſen, op zijne kunst toepasſelijk gemaakt, gedeeltelijk byſchriften op zijn afbeelding. Ook van den dichter J. Bogaard en van een ongenoemde bevat dezelfde bundel (blz. 42 en 43) vaerzen op den uitſtekenden „ſchriftgeleerde;" terwijl zekere Koenerding onder 's mans marmeren afbeeldſel een vierregelig gedichtjen ſchreef, in den „Bloemkrans van Gedichten" blz. 590 geplaatst. Vondel bleef niet achter en wijdde hem de navolgende regels:

OP 'T SCHRIJVEN

VAN

Mr. LIEVEN COPPENOL.

De Paeuwen trecken Junoos wagen;
De Duiven Venus; Godt Jupijn
Wort op den Arentsrugh gedragen
Veel hooger als de zonneſchijn:
Als Coppenol wil triomfeeren
Dan zweeft hy op zijn ganzeveeren.

Terwijl hy hem voorts nog deze beſchrijving der vijf zinnen opdroeg:

OP

DE VIJF ZINNEN.

De Zinnen dienen het verſtant
Gelijck vijf Zuſters in dit leven.
Des menſchen brein wort ingeplant
Al wat zy ons te kennen geven,

2 *In dit leven* moet vooropſtaan en behoort niet by *Zuſters.*

Het zy door een van vijf alleen,
Of meer, of door de vijf te gader,
Die haren dienſt in ons bekleên,
En flaeuw verſchijnen, of wat nader.
Indien men haer den menſch ontrock,
Wat waer de menſch? een ſtomme block.

HET GEZICHT.

Het oogh is 't allereêlſte lidt,
En ſchoon en krachtigh van vermogen,
't Gezicht beſchiet hier uit zijn wit,
Ook 's hemels boogh, als met twee bogen
In eenen blick en oogenblick;
Ziet kleuren en geſtalteniſſen,
Vat ſchoon met luſt, en met een ſchrick
Het leelijck; wie kan d' oogen miſſen?
't Gezicht ziet alle dingen bloot,
De blindtheit is een halve doot.

HET GEHOOR.

Als d' oogen voor op ſchildwacht ſtaen,
Zoo luiſtren d' ooren van ter zijden.
Zy brengen alle klancken aen,
Als boôn van droefheit en verblijden.
Hoe ketelt de muzijck het oor,
Door 't oor den geeſt, als opgetogen.
De ſpraeck is zonder het gehoor
Een vogel zonder galm vervlogen.
De doove hoort trompet, noch trom.
De doof gebooren menſch is ſtom.

DE REUCK.

De neus verneemt den vuilen ſtanck
Met tegenheit, en vat de luchten

5 *Een van vijf alleen:* min naauwkeurig voor *eene alleen van de vijf.*
7 *Bekleên* voor „volbrengen," als meermalen.
8 Zeer onduidelijke uitdrukking voor: „en die een nu flaauwer dan krachtiger werking doen."
10 *Een ſtomme block:* de uitdrukking is vrij ongelukkig gekozen; want reeds door 't gemis van de *ſpraak* alleen is de menſch *ſtom*, en door dat van *'t gevoel* een *blok.*
13 Het denkbeeld, in dezen volzin vervat, en waarby wederom Vondel bot viert aan zijn zucht tot woordſpeling, lost zich aldus op: „het Gezicht beſchiet als met een dubbele pijl, uit de beide bogen, welke de bolvormige gedaante der oogen maakt, den boog des hemels, als zijn wit."
17 *Met een ſchrick:* om dat het oog, wanneer het onaangenaam of pijnlijk wordt aangedaan, zich onwillekeurig ſluit.
27,28 Onjuiste gelijkenis. — Een *ſprakeloos* mensch kan vergeleken worden met een vogel, die niet zingt; doch een *doof* menſch kan ook alleen met een *dooven* vogel worden vergeleken.
29 *De doove hoort trompet, noch trom:* dat zoû nog zulk een groot ongeluk niet zijn; doch de bedoeling is: „de doove hoort zelfs de krachtigſte geluiden niet."

Van bloem en kruiden aen met danck.
De reuck betrapt den haes in 't vluchten,
En rieckt en ſnoffelt op het ſpoor
De harten na, door hazewinden
En bracken alle hagen door.
De jager kan den ſchuilhoeck vinden.
De ſtanck heeft menigh hart verſtickt.
De geur heeft menigh lijck verquickt.

DE SMAECK.

De tong velt oordeel op den ſmaeck
Van 't walgende of van leckernyen,
Als of de ſpijs met tongen ſpraek:
Dit ſtaet te nutten, dat te mijen.
Wanneer de tong den ſmaeck verlieſt,
Verlieſt men 't onderſcheidt der ſmaken,
In 't geen elck weigert of verkieſt,
En weet te prijzen of te laken.
Dit wiſt de leckertand al meê,
Die droegh zijn tong in eenen ſcheê.

HET GEVOELEN.

't Gevoelen dient zich niet van een
Der leden, maer van al de leden.
Het waert alom van top tot teen
In lichaem boven en beneden.
Indien 't gevoelen wort verſmacht,
En 't lichaem ſmert noch luſt kan voelen,
Zoo ſterft het menſchelijck geſlacht,
Gedierte en vogel ruſt van 't woelen.
Aen deze zin is kennis vaſt:
Men kent veel dingen by den taſt.

Ter liefde van Meeſter Lieven Coppenol, den Fenix der vedervechteren

34 *De reuck betrapt den haes:* ja, de reuk van den hond; — doch er is hier ſprake van de zintuigen des menſchen. Zie vs. 1.

38 *De jager kan den ſchuilhoeck vinden:* t. w. dien van het wild, daarin geholpen altijd door de lucht van de honden. — De regel ſtaat op zich zelf en vrij lam.

40 *De geur heeft menigh lijck verquickt:* d. i.: „menig lichaam, en wel meer byzonder zoodanig lichaam, waar de geest ſcheen uitgebannen, is door 't opſnuiven van krachtige geuren weder bygekomen.'' *Lijck* wordt hier in zijn oorſpronkelijke beteekenis genomen.

45 Met andere woorden: „als men den ſmaak mist, mist men den ſmaak.'' *Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.*

49,50 Met dien *leckertand,* die zijn tong in een *ſchede* droeg, bedoelt waarſchijnlijk Vondel den befaamden lekkerbek Apicius, die een werk ſchreef „over de middelen om de keel te prikkelen.''

55 *Wort verſmacht* voor *verſmacht.*

Van vrij wat beter gehalte dan de voorgaande, zijn de volgende regels op hetzelfde onderwerp:

NOCH

OP

DE VIJF ZINNEN.

'T MISBRUICK der zinnen werckt in 't einde pijn, en ſmart:
Doch redelijck gebruick vernoeght des menſchen hart:
Dat 's aertſche zaligheit. Wie wenſcht hier grooter goet,
Als, in 't gezonde lijf, een gantſch vernoeght gemoedt?

HET GEZICHT.

DE blinde, die weleer aenſchouwde 't lieve licht,
Kan tuigen wat het is te miſſen het Gezicht;
Te wroeten, als de mol, in duiſterniſſe, en droomen.
De blinde is hallef doot. Men leeft door 't oogh volkomen.

HET GEHOOR.

HET redelijck begrijp, in ons het Godlijck deel,
Veroirzaeckt, tuſſchen menſch en dier, een groot verſcheel:
Maer och, wat zou het zijn ontbeerden wy de Spraeck?
En noch 't waer beide niet, zoo ons 't Gehoor ontbraeck.

DE REUCK.

D' ONTLOKE roode roos heeft niet dan blat, en kleur,
By reuckeloozen neus, niet ſnoffende den geur.
De reuck des geurs verquickt het quijnend hart des ziecken,
En bint aen 't lijf de ziel, die vlugh was met haer wiecken.

15,16 De zin is: „de reuk (van vlugzouten b. v. of andere doordringende geuren) wekt door zijn veel vermogende werking de levenskrachten weder op, die gereed ſtonden den mensch te verlaten."

DE SMAECK.

De ſmakelooze tong wort met geen' luſt gevoedt.
Zy weet van wrang noch zout, noch bitterheit noch zoet.
De beſte ſaus is Smaeck, al ſchafte zelf Jupijn;
Want waer de Smaeck ontbreeckt, daer kan niet leckers zijn.

HET GEVOELEN.

't Gevoelen is de Min, waer naer het alles janckt,
Het kittelt zelf Jupijn, zoo dat hy 't zich bedanckt.
Men neem 't Gevoelen wech, zoo treurt het weeligh wicht,
Met fackel zonder vlam, en koker zonder ſchicht.

21 *'t Gevoelen:* had V. hier het woord *gevoel* gebezigd, wat wy thands gebruiken, dan had hetgeen verder volgt, *Platoniſch* kunnen worden opgevat: nu klinkt het wat heel *zinnelijk*, ja meer dan in Vondels bedoeling lag.

Een mededinger van Coppenol in zijn kunstvak was Daniël de Lange, op wien in den „Hollandſchen Parnas" onderſcheiden lofdichten van Reinier Anſlo en anderen voorkomen. Vondel gaf op zijn afbeelding en op zijn kunst de navolgende vaerzen uit.

OP

DANIEL DE LANGE,

UITNEEMEND SCHRIJVER.

Dit is de Lange, indien ik 't aenzicht ken.
Wie ſchreef zijn' naem oit ſchooner met zijn pen?

OP D'EDELE

SCHRIJFKUNST

VAN

DANIEL DE LANGE.

De Lange ſchrijft de beſte in 't landt.
Is 't vreemt? Minerve treckt zijn handt.

Nog vervaardigde in 't zelfde jaar Vondel de navolgende kleine lofvaerzen op onderſcheiden beroemde ſchilderwerken:

DE

KRISTDOOP

GEMAELT DOOR

PAUWELS VERONEES.

Een nederige Majeſteit,
Aenminnige zachtzinnigheit,
En gunſt, in Jeſus aengezicht,
Bewegen 't hart om zulck een licht,

Kristdoop voor „Kristus-doop," als *Krist-mis* voor „Kristus-mis."
3 *Gunſt:* hier in de beteekenis genomen, welke 't woord *grâce* in 't Fr. heeft, wanneer men b. v. ſpreekt van: *la* grâce *de ſes traits*

Zich ſpiegelende in Godts Jordaen,
t'Aenbidden, en hier ſtil te ſtaen;
t'Aenſchouwen, hoe het in dien ſtant
Vaſt overhelt, om van de hant
Des Boettrompetters, noit verdooft,
De druppels, op zijn buckend hooft,
t'Ontfangen, willigh, en bereit:
Een teken van gehoorzaemheit
Aen Godt; ten klaren ſpiegel van
Den menſch, die Godt genaecken kan
Op 't voorgebaende waterſpoor.
De Hopman treet zijn krijghsliên voor.
Aenſchouw 't ootmoedige gelaet,
Hoe hy zijn armen kruiswijs ſlaet
In een, en zijne borſt bedeckt,
Terwijl de Vader opgeweckt
Van boven eert dien lieffſten Zoon,
En nederzent uit 's hemels troon
Den Geeſt, hun alle bey gemeen,
En met den Zoon en Vader een
Van wil en wezen. Zie, hoe ſtraelt
De Duif die uit de wolken daelt,
Van ſimpelheit, onnoozelheit,
En goedigheit, zoo ſlecht en recht.
Wie op dit ſtuck zijn aendacht hecht,
En inneemt wat dees Pauwels leert,
Wort door penſeel en verf bekeert.

5 *Godts Jordaen* voor „de Gode behagelijke," of „door God tot den doop beſtemde" of „Gode heilige rivier."

9 *Des Boettrompetters:* de benaming van *boettrompetter*, aan Johannes den Dooper gegeven, is op zich zelve niet ongepast; doch is daarom minder navolgenswaardig te achten, om dat de *trompet* het gewone werktuig is, waarmede de kermisvertooners en poetſemakers de aandacht der menigte tot zich trekken — en het woord *trompet* alzoo, ten zij er bepaald ſprake zij van krijg- of wapenhandel, onwillekeurig de gedachte aan kwakzalvery en bombast medebrengt.

Noit verdooft: Waarſchijnlijk ſtaat dit hier eliptiſch, en moet men het uitleggen: „wiens klank of geluid nooit verdoofd is, maar voortdurend in de Kerk weêrklinkt."

14,15 Verſta: „die door den doop tot God kan komen."

16 *De Hopman:* „Kristus" zelf, als het hoofd der ſtrijdende Kristenſcharen.

20,21 *De Vader opgeweckt:* het woord *opgeweckt*, wanneer het op zich zelf ſtaat, gelijk hier, beteekent: „uit den ſlaap gewekt, wakker." Vondel echter wil er hier waarſchijnlijk: „tot vreugde, tot welbehagen," of iets dergelijks by verſtaan hebben.

27,28 *Simpelheit, onnozelheit, goedigheit:* de opeenſtapeling van woorden op *heid* uitgaande, behoort in een dichtſtuk altijd vermeden te worden; — en hier vergeldt zy het ontbreken van een eigenlijk rijmwoord niet.

OP DEN

BRANT VAN TROJE.

DOOR

RAFAEL URBYN

GESCHILDERT.

HIER ſteeckt niet Sinons ſchelmſche hant,
Maer Rafels Engelſch kunſtpenſeel
De Koningklijcke ſtadt in brant,
En jaeght ons ſchrick aen op 't panneel
Met verf, die roock en ſmoock gelijckt,
En ſchaduwen, en vier, en licht;
Terwijl men van den gloet ontwijckt,
En 't bloedigh zwaert, dat nergens zwicht.
Die vlucht by nacht valt naer en zuur.
Een ieder redt zich, zoo hy kan.
De moeder van den groenen muur
Reickt haren afgeſprongen man
Met angſt het lieve kleentje toe.
Een ander geeft zich naer beneên,
En drijvende op zijn handen, moê
Van vatten, vreeſt de borſt aen ſteen
Te ſchuren, en vermijt de veſt,
En harde moppen: by de Poort
Ontſluipt Eneas, al zijn beſt,
Die met zijn ſchoudren onderſchoort

1 *Sinons ſchelmſche hant:* zie *Virgil. in onr.* blz. 168.
2 *Engelſch kunſtpenſeel:* niet, dat Rafaël een Engelschman was of Engelſche penceelen gebruikte; maar 't woord is hier, als meermalen by onzen dichter, van *Engel* gevormd.
3 *De Koningklijcke ſtadt:* „Troje."
7 *Van den gloet ontwijckt:* *ontwijken* wordt hier *onz.* gebezigd, als 't eenv. *wijken.*
11 *Van den groenen muur:* deze woorden ſtaan hier niet op de gelukkigſte plaats. By een eerſte lezing is het, alsof hier geſproken werd over de *moeder van den muur.* De duidelijkheid vorderde hier: *van den groenen muur reikt de moeder;* of, *de moeder reikt, van den groenen muur,* enz.
15 *Drijvende op zijn handen* voor „ſpringende."
18 *Moppen:* Dit woord, dat, als men weet, een ſoort van bakſteenen beteekent, klinkt, in onze verwende ooren althands, vrij plat, en doet bovendien meer denken aan een Amſterdamſchen muur dan wel aan een Trojaanſchen, die waarſchijnlijk uit andere beſtanddeelen was ſamengeſteld.

Anchifes, kranck, en levens zat,
En dootfch, en deluw, naeu geredt
Met moeite uit d'ondergaende ftadt,
En 't muffe en klamme en quijnend bedt.
Dat Venus haren Zoon befcherm'.
Godtvruchte Zoon, ghy treckt te ftijf.
Treck zachter, och! ghy treckt den arm
Dien zwakken Vader uit het lijf.
Ghy doet den lammen grijzaert wee.
Askaen, aen 's Vaders flincke zy,
Torft heilighdom, en fpoet zich meê.
Krëuze ftaet haer ega by,
En krimpt van achter, heel verbaeft
Van opzicht, om gevaer te vliên.
Al wat zich rept heeft fchrick en haeft.
Zoo laet de kunft u Troje zien.
Wat vlam oit Fenix 't leven nam;
Hier leeft de Fenix in zijn vlam.

22 *Deluw:* d. i.: „verbleekt," KILIAEN vertaalt *deluwe* met *decolor, lividus*," enz.

24 *'t Muffe en klamme en quijnend bedt:* deze vermenigvuldiging van epitheta kondigt hier geen rijkdom aan, maar verraadt integendeel armoede aan denkbeelden De geheele regel is overtollig en alleen om 't rijm. Dat Anchifes met moeite uit de *ftad* gered was, laat zich begrijpen; doch van 't *bed* behoefde hy niet *gered* te worden: en daartoe was in geen geval veel moeite noodig. Doch er is meer: wanneer een bed zoo *muf*, *klam en kwijnend* is (N. B. *kwijnend bed* ftaat hier voor „*bed* eens *kwijnenden*,") en men wordt er van *gered*, dan geeft dit te kennen, dat men *herfteld* is: — en dat is hier de bedoeling niet.

26-29 Een vrij kluchtige voorftelling; — doch die, zoo zy juist is, veeleer een kritiek, dan een loffpraak genoemd mag worden.

31 *Torft heilighdom: heiligdom* wordt hier genomen als *collectivum*, voor , een verzameling van heilige, of gewijde zaken;" in dit geval, de „huisgoden" enz. welke de knaap droeg.

32 *Staet haer ega by* voor „ftaat by haar ega."

34 *Opzicht:* „uitzicht, gelaat." — Zeker is dit gedicht achter elkander nedergefchreven, en zonder dat de maker er veel by dacht.

OP DEN

VAL DER REUZEN,

DOOR

JULIUS ROMAIN

GESCHILDERT.

VERBOLGEN Dondergodt, hoe fchent
Ghy, van om hoogh, elck element,
De lucht, het water, aerde, en vuur,
Den Reus op 't lijf, en fteurt natuur,

Die in den eerſten mengelklomp
Verandert. Zie, dit trots, dit lomp
Dit langgebeende en wreet geſlacht,
Bykans ten einde zijner kracht,
Noch worſtelen, en wederſtaen
Te ſpade, om zijn bederf t'ontgaen,
Alreede in 's hemels raet geſtemt.
Gewight van aerde en pyler klemt
En kneuſt en plet dat grof gebeent.
D'een brult van ſpijt; een ander ſteent
Van laſt; de derde ſchiet een' ſchicht,
Met zijn afgrijſſelijk gezicht,
Den hemel toe. Het water roockt,
En ziedt. De brandende Etna koockt
En ſmelt de ſteenrots. Al de lucht,
Vol ſtorremwinden, huilt en zucht.
Vermetele aerdt, nu ga, en tergh
De ſtarren: ſtapel bergh op bergh
Op een, en bouw uw ſtormgevaert,
Ten trots der Goden, hemelwaert.
Al valt uw kracht te kranck, te klein;
Ten minſte zal een braef Romain,
Geſtelt in 't Schilders puickgetal,
Zijn' naem verheffen door uw' val.

7 *Dit langgebeende en wreet geſlacht:* de Reuzen of Titans. V. geeft op meer plaatſen by voorkeur aan de Reuzen den naam van *lánggebeend.*
15 *Van laſt:* verſta: „van den last, die hem op 't lijf drukt."
Schicht ſtaat hier voor: „woedenden blik."

OP DE

MARMERBEELDEN

VAN

JUPYN EN LEDA.

Ay, ſchuif, van ſchaemte, de gordijn:
Voor d'onbeſchaemtheit van Jupijn,
De zwaen, aen 't poezelige albaſt
Der moedernaeckte Leda vaſt.
Het marmer ſchijnt hier pluim, en vel.
De kunſt geeft ſtof aen overſpel.

Op de marmerbeelden: een juweeltjen van uitdrukking en vorm en gedachte, honderd maal meer waard dan de drie vorige gedichten te ſamen.

OP DEN

DOODEN LEANDER

IN D'ARMEN DER

ZEEGODINNEN,

DOOR

RUBENS

GESCHILDERT.

UIT MARINO.

WAT draeght ghy uit verkeert ontfarmen,
O Nimfen, Godtheên van de zeen,
Op deze dootbaer van uwe armen,
Den drenckling van Abidus heen,
Die met de ſtormen omgedreven
Wert in uw ſchuimende element,
Het welk zijn minnevier en leven
Al teffens bluſchte? ô Nimfen, went:
Wat voertghe met zijn natte hairen
Den dooden Seſtus te gemoet?
Ziet hem zijn Joffer in de baren
Aen 't zeeſtrant dobbren op den vloet,
Dat wil tot grooter ramp uitſpatten
Dan ofze 't lijck al koſt omvatten.

LEANDER: Zie *Heldinnebr.* Deel IV, blz. 251, 257.
8 *Went:* even goed als — en zelfs hier, waar tot Zeenymfen geſproken wordt, als zeemansterm, verkieslijk boven —: „wendt u," of „wendt u om."

MARK AUREEL,

EN

FAUSTINE.

Dit kan noch fteen noch marmer zijn.
Aureel belonckt hier zijn Fauftyn;
Twee fchoone menfchen, noch gezielt.
O Doot, die al wat leeft vernielt,
Hier leeft dit paer, na zijnen tijt,
Veel eeuwen langk, uw' haet te fpijt
Geheel, en gaef, en ongefchent;
En zoo, dat elk de troni kent,
En kuffen wil, uit liefde en gunft
Tot zulk een noit vergeltbre kunft;
Al woegh menze op met diamant.
Fauftine, zwicht uw vier: ghy brant
Den boezem van dien wijzen Vorft.
Uw fchoonheit blaeckt zijn fteene borft.
Wie uit dit paer niet vryen leert,
Is zelf in marmerfteen verkeert.

Mark Aureel enz. De vervaardiger dezer fchildery was Nikolaas de Helt Stokade, een verdienftelijk fchilder, dien wy in 't vervolg nog wel zullen ontmoeten.

2 *Aureel:* M. Aurelius Antoninus Verus. die in 't jaar 161 na Chr. de Keizerlijke waardigheid verkreeg, en „de wijsgeer" werd bygenaamd. Hy onderfcheidde zich door zijn beleid in den krijg en door het begunstigen der geleerden; en verwierf zich in groote mate de achting en de liefde der Natie; als Keizer echter was hy gelukkiger dan in zijn huisgezin; daar het ongeregeld gedrag van zijn fchoonzoon en mede-keizer Lucius Verus, de flechte hoedanigheden van zijn zoon Kommodus en de losbandigheid zijner vrouw Faustina hem het leven verbitterden.

Fauftijn: Faustina, gemalin van Markus Aurelius, was, niet minder dan vroeger Mesfalina, om haar ongebondenheid berucht. Als ftaaltjen daarvan diene, dat zy, op zekeren kampvechter verflingerd zijnde, daarvan genas, toen haar echtgenoot het onwaardige voorwerp van haar overfpelige liefde had laten ombrengen en zijn bloed haar te drinken gegeven. Hierdoor belette hy haar zeker, hem verder ter wille diens kampvechters ontrouw te zijn; doch zy troostte zich gereedelijk; want diezelfde nacht ontfing zy haar ftiefzoon Kommodus in haar bed.

3 *Noch gezielt* voor die „nog bezield fchijnen."

12 *Zwicht uw vier: zwichten* wordt hier als tranfit. gebruikt voor: „doe uw vier zwichten."

OP EEN ITALIAENSCHE SCHILDERY

VAN

S U S A N N E.

De zuivere Susan, ſchier naeckt, en badtgereet,
Bewaert noch d'eerbaerheit van vore met haer kleet,
Zoo zuiver als het vleeſch, en ziet eerſt om, beladen
Of iemants oogh zich zoeckt in 't eenzaem te verzaden
Met aen te zien het geen den man alleen betaemt.
Zy verft zorghvuldighlijck met ſchaemroot en beſchaemt
De wang, uit achterdocht voor onbeſchaemde ſchalcken.
Haer flonckrende oogen zien noch wackerer dan valcken
Door lommer, en door loof; dat voelt alree het vuur,
Den gloet der ſchoone kole; een terghſel van Natuur,
Met Salomons vernuſt noch geene bron te bluſſen.
Geluckigh is de mont, die zulck een' mont magh kuſſen,
Dat kopken van robyn voor een alleen geſpaert.
Maer let aendachtighlijck met welck een' ſchuwen aert
Zy u den rugge biet om 't voorſte te beſchermen.
Bezie de ſchouders eens, den neck, den rugh, en d'armen,
Dat levendigh albaſt, die hooghſels, en dat diep,
Dat ronden op zijn maet. Tuſkaenſch vernuft, hoe ſliep
De Schilderkunſt zoo lang, om entlijck dus t'ontwaecken?
Kan doove verf ons borſt, vol ſneeuw en yſgangk, blaecken?
Hier leeft geen Schildergeeſt met verwen, en penſeel;
Hier hangt geen kunſtigh beelt zoo los uit zijn panneel;
Het ſchijnt door Angelo uit marmerſteen gehouwen.
't Gezicht van zulck een deught en kuiſche zon der vrouwen
Verruckt ons t'overtreên de ſteenigende wet,
Die met een hagelbui den gryzen 't hooft verplet.
Hier voelt Sint Pauwels zelf den zelfſtrijt door zijn leden,
En ſneuvelt, zoo hy niet gewapent met gebeden
Van boven wort geſterckt door hemelſche genâ.
De Schildergeeſt heeft ſchult: men wijte hem de ſcha
Der zielen, die in 't net van deze vlechten dwalen;
Naerdien hy zijn penſeel ontvonckte aen zonneſtralen

25 *Verruckt ons* voor „zoû er ons toe leiden, vervoeren," enz.
26 *Den gryzen:* „den grijzaarts," de zoogenaamde „oude boeven."
28 *Sneuvelt:* „valt."

Van oogen, daer de Min hem levende uit verſcheen.
Had Joſef deze vrouw haer ſchoonheit zien ontkleên,
Zy hoefde hem met kracht den mantel niet t'ontrucken;
Hy hadze zelf geſmeeckt, en onder' 't nederbucken
Aenminnigh aengezocht, 't en waer een Engel zelf,
Zijn hoeder, afgedaelt van 't ſtarrelicht gewelf,
'Zijn hart in ſteen verkeerde, en uitdoofde al de vieren,
Die door 't ontvonckbre bloet en zeên en aders zwieren.
O Schoonheit, al te kuiſch, en waert een Konings gunſt,
Zoo ſtrijckt Natuur de vlagh, ter eere van de Kunſt.

34 Vondel heeft hier zeker niet gedacht aan zijn eigene voorſtelling van Jozefs godvruchtigheid en kuischheid in zijn *Jozeph in Egypten.*
35 *Zy hoefde* voor „zy had niet hoeven te" enz., even als vs. 39 *verkeerde* en *uitdoofde* voor „verkeerd en uitgedoofd had."
40 *Zeên:* een kontraktie van *zenuwen,* die geen navolging verdient.
41 *Al te kuiſch* voor „overkuisch, zeer kuisch."

Weldra echter zoû hy een gedicht van meer omvang vervaardigen, en meer geſchikt om de algemeene belangſtelling op te wekken. De aanleiding daartoe was een gebeurtenis, die in het gezin des Prinſen plaats greep.

Onder de vorstenzonen, die in de laatſte jaren de Nederlanden bezocht hadden, ten einde hun vorming, zoo in wetenſchappen als in ſtaats- en oorlogskunsten, aan Leydens Hoogeſchool en aan 't Hof of in de legertent van Frederik Hendrik te bekomen, was Frederik Willem, zoon van den Keurvorst George Willem van Brandenburg, een der voornaamſten geweest. Wel had hy — en zijn latere loopbaan leverde daarvan de krachtigſte bewijzen — zijn voordeel gedaan van de lesſen, hier te lande ontfangen; doch behalve krijgsdeugd en bekwaamheid, had hy, by 't verlaten van den Haag, ook de zoetſte herinnering mede genomen van de bekoorlijkheden en voortreffelijke geaardheid, waardoor zich 's Prinſen oudſte dochter, Louize Henriëtte, onderſcheidde. Intusſchen, toen hem in 1640 door den dood zijns vaders het Keurvorstendom toeviel, verbood het voortdurend woeden van den dertigjarigen oorlog hem, die toen zijn twintigſte jaar bereikt had, aan iets anders te denken, dan aan het verdedigen, het handhaven en het uitbreiden zijner rechten: — in welk een en ander hy zich toen reeds den naam begon waardig te toonen, die hem later algemeen werd toegekend, dien van: „de groote Keurvorst." In den zomer echter van 1646 verlegde hy zijn rezidentie van het verafgelegen Koningsberg naar Kleef. De reden hiervan was licht te verklaren. Sedert het kinderloos overlijden van den laatſten Hertog van Gulik, Kleef en Berg hadden onderſcheiden vorsten, en in 't byzonder de Paltsgraaf en de Keurvorst Frederik Willem, aanſpraak gemaakt op de erfheerſchappy, en zulks in weêr-

wil van den weinig voordeeligen toeſtand, waarin de vorstendommen, het beſtendig tooneel des oorlogs, zich bevonden. De Algemeene Staten hadden in dezen twist de rechten van Brandenburg op het Vredes-kongres te Munſter wakker voorgeſtaan, en op 8 April was aldaar een zoogenaamd interims-verdrag geſloten, ten gevolge waarvan Kleef door de Brandenburgers was bezet. Niets was dus natuurlijker, dan dat de Keurvorst zich zelf naar een plaats begaf, waar hy beter dan elders, ook door de nabyheid van Munſter, voor zijn belangen waken kon: — en wy mogen aannemen, dat ook de nabyheid van den Haag, waar zich zijn geliefde bevond, eenigen invloed zal hebben uitgeoefend op zijn verandering van verblijf. Reeds in September ging een Gezantſchap van zijnentwege op weg om plechtig de hand der jeugdige Vorstin voor hem te vragen. Zijn verzoek werd gunstig opgenomen, doch de verloving onder verſcheidene voorwendſels verſchoven; want — het luidt vreemd in onze dagen — de Keurvorst had geen geld. Bereidwillig hadde hem Frederik Hendrik daaraan geholpen; doch dat kon de trots van den jongen held niet gedoogen. Eindelijk was zijn moeder in ſtaat hem 3000 met moeite geſpaarde daalders te leenen, en de zaak was in orde. Half November deed Frederik Willem, met een gevolg van drie honderd ruiters en vijf honderd musketiers, zijn feestlijken intocht in den Haag, en werd den dag na zijn komst ter vergadering van Hun Hoogmogenden binnengeleid, aan wie door Frederik Hendrik kennis gegeven was zoo van de aanſtaande verbintenis tusſchen zijn dochter en den Keurvorst, als van den wensch van dezen om met de Algemeene Staten een vast verbond van vriendſchap en onderlinge beſcherming aan te gaan: — beide welke mededeelingen met betuigingen van genoegen waren vernomen. Het huwelijk, op den zevenden December voltrokken, werd door Vondel met een gedicht gevierd, waarvan de eenigzins vreemd klinkende tytel, „de Kleefſche Hofzwaen," zich gereedelijk verklaren laat uit hetgeen ik ſtraks mededeelde aangaande de laatſte politieke gebeurtenisſen. Onder het zinnebeeld der Kleefſche Zwaan ſtelde Vondel het Hertogdom zelf voor, zich verheugende zoo wel in het vooruitzicht op een duurzamen vrede als in het geluk, hetwelk den vorst, welken het zich nu verworven had, door deze echtverbintenis ten deel viel.

DE

KLEEFSCHE HOFZWAEN.

AEN DE DOORLUCHTIGHSTE PRINCES

LOUISE VAN ORANJE.

Keurvorstin des H. Roomschen Rijx, Princes van Oranje.

Nu zal het Zwaneslot een Helikon verstrecken,
Louize een Pallas. Haer geboomte en bosschen decken
De dichters met hun versch en nieuw gewonnen loof.
By zulck een edel groen staen Tempe en Pindus doof.
Haer Rijnstroom geeft meer nat dan duizent Hengste-
(bronnen.
Hier rijst een nieuwe dagh, en schooner morgenzonnen
Bekooren het gemoet om adem in het velt

1 *Het Zwaneslot:* de „Zwanetoren" te Kleef is even bekend by alle Nederlandsche toeristen als de legende van Elius, zoo fraai door Bilderdijk bezongen, by alle Nederlandsche letterminnaars.
5 Het hier gezegde is wezenlijk geen dichterlijke waarheid.

Te ſcheppen, daer verraet, en lagen, en gewelt
Niet langer duren, en alle oorelooghsgeruchten
Voor onze Hertogin verbaeſt te velde uitvluchten.
Hier valt de ſchaduw koel: hier ſpreit de beemt een bedt
Van kruiden, onbeſchroomt voor trommel en trompet,
En zwaert en donderbus. De vogels quinckeleeren,
En voeren 's menſchen geeſt ten hemel op hun veeren.
Op op, ghy Klevenaers: vermaeckt u in dien glans:
D'Oranje Keurzon rijſt: vereertze krans op krans.
De Kleefſche Hofzwaen zagh, ten trans uit van den toren,
Zoo verre door al 't lant, het lantkrackeel geboren,
Drie Vorſtendommen ſchrap om 't kiezen van een' Heer;
Toen Hertogh Jan, helaes! dien grijzen ſtam ter neêr
Zagh ſtorten op zijn lijck, en al zijn onderzaten
Rontom zijn tombe in rouw, verlegen en verlaten,
Gelijck een kudde, die haer' trouwen herder miſt.
Zy zagh den rock des ſtaets verſcheuren door den Twiſt,
En al haer eerſte weelde in jammeren verandert;
Terwijl Bellone plant den ſtandert tegens ſtandert,
Ja voertze tegens een met zulck een hitte en kracht,
Dat al de bodem dreunt, een ſchrickelijcke nacht
Van ſtof en pulverſmoock de lucht en 't licht verduiſtert,
Daer woeſtheit naer geen' toom van recht of wetten luiſtert.
Hoe worpt de Twiſt om verre al wat de Vrede plant!
Hoe raeckt dit Hertoghdom in zijnen eerſten ſtant!
Op 't endeloos gekerm van Adel en gemeente,
Nu zonder bloet en mergh in adren en gebeente,
Gaet Themis endelijck in 't billijcke gerecht:
Daer wort voor haren troon het lantgeſchil beſlecht,
De rijcke vredeſchat tot ruſt des volcks gevonden,
En Kleef ter goeder ure aen Brandenburgh verbonden,
Aen d'onverwelcklijcke eere en glori van den Keur,
Die 't Sleutelrecht bewaert van Cezars hooge deur.
Zoo wort gemeene ſcha met overwinſt gedragen.
Zoo durf de voorzaet zich des nazaets niet beklagen.
Want let men op den Burgh van dees doorluchtſte ſpruit;
Hy munt in 't Kerckelijcke en in het Weerlijcke uit:

16 *D'Oranje Keurzon* voor „de zon der Keurvorstin uit het Huis van Oranje."

19 *Schrap:* dit woord beteekent zoo veel als: „ſcherp, ſtijf overend." Het wordt anders zelden gebruikt dan in verbintenis met de woorden *ſtaan* en *ſtellen*, als b. v. *ſchrap ſtaan; zich ſchrap ſtellen.*

20 *Hertogh Jan:* „Jan Willem," Hertog van Gulik, Kleef en Berg, in 1609 zonder nazaten overleden: wat aanleiding gaf tot den zoogenaamden Gulikſchen ſuccesſie-oorlog.

38 *Kleef ter goeder ure aen Brandenburgh verbonden:* dit had eerst wettiglijk plaats door 't verdrag, dat den 8 April van 't volgende jaar 1647 geſloten werd, doch maar korten tijd daarna ſtand hield.

40 *Die 't Sleutelrecht bewaert:* de Keurvorst van Brandenburg plach, als Rijks Kamerheer, den Keizer by plechtige gelegenheden den ſleutel, later den ſcepter voor te dragen.

44 *Het Weerlijcke:* min gewone verkorting van *het waereldlijke.*

Befaemt door menigh Vorſt: verwant aen Koningskroonen:
Gehuwt aen Adelaers en 's Keizers oppertroonen:
Aenzienelijck door d' eer der Burreghgraeflijckheit:
Vereert door 't Sleutelampt van Cezars Majeſteit:
Verheven door de Keur: verheerlijckt door de ſtralen
Van 't purper en den Hoedt der grijze Kardinalen,
's Aertsbiſſchops Herdersſtaf, en Myters zonder vleck:
Vermaert in 't Duitſche Huis: ontzaghlijck om den neck
Des Kriſtens van het juck der Turcken te verlichten,
Door d' orde van Sint 'Jan, wiens helden nimmer zwichtten.
Een tweede Cicero, en andre Achilles trock
Den Roomſchen Tabbert, en den Grieckſchen Wapenrock
Den ouden van het lijf, hoe zeer 't hun moght verdrieten,
Op dat dees brave ſtam die glori zou genieten.
Hoe klimt het Hof van Kleef door zulck een' erfgenaem!
De ſtarren maecken plaets, en wijcken voor de Faem
Van dezen Adelaer, dat groote weereltswonder.
O Hertoghdom, nu ſchrick voor blixem noch voor donder.
Het antwoort: och ik wort geknaeght van nieuwe zorgh,
Zoo lang als Frederick, ons ſpruit van Brandenborgh,
Zich niet door huwelijck op eenen ſtam laete enten;
En loten winne, en ſchutt' by tijts de dreigementen
Der onverzoenbre Doot, die geene Vorſten ſpaert.
Wat onbekende Bruit, hem toegewijt, bewaert
Voor ons de hoop des lants, noch nauwelijx ontſprongen
Den muil van 't oorlooghszwijn, na zoo veel ſtrijts gedwongen?
Ons hope ſteunt alleen op zulck een wedergâ.
Wy drijven zonder haer in zee op Godts gena.
Zoo klaeghde 't Vorſtendom. De Keurvorſt aen 't ontvoncken,
Begon in 's Gravenhaegh zijn Schoone te beloncken,
Te quijnen in den gloet van 't ſchoone minnevier.
Haer wezen, haer gelaet, haer opzicht, ſpraeck en zwier
Gaen waeren door zijn ziel. Nu denckt hy om geen Heeren,
Noch wilde zwijnejaght, noch renſtrijt, noch regeeren,
Hy acht op lant noch liên: al zijn gemoedt en zin
Blijft ſtaeren op Louiſe, om haere wedermin
T' Ontvoncken, en haer pruick met zijne Keur te kroonen,
Tot heil van zoo veel volcks, en al zijn erreftroonen.
De Vader ondergaet zijn Dochter, die beſchreit

48 *Sleutelampt:* zie vs. 40. Ik weet niet, of de herinnering den nazaten van den Keurvorst zeer aangenaam wezen zoû.

55 *Een tweede Cicero, en andre Achilles:* wie hier gemeend worden weet ik niet.

76 *Opzicht:* hoewel men nog *ten opzichte* in gelijken zin als „ten aanzien" zegt, is het gebruik van *opzicht* in den eigenlijken zin to niet gegaan en alleen nog bewaard in 't woord „*opzichtig*" voor „veel vertoons makende."

83 *Ondergaet* voor „bepraat, overreedt."

83,84 Min vleiend voor den Keurvorstelijken Bruidegom.

En bang voor 't juck des echts, te noô van Hollant fcheit,
En wiffelt 's Vaders hof om al 't gewas der zomeren
Van 't graenrijck Pruiffen, en den korenoeghft van Pomeren.
Een tedere Princes verlaet haer ouders noô.
De tederheit, en fchaemte, en jongkheit maecktze bloô.
Haer Bruigom trooftze: ik zal uw Vaders plaets vervullen,
Wanneer hy u ontvalle. Ick wil u laten hullen
Te Kleef op mijnen ftoel, uw Vaders nagebuur,
En fchenck dien Bruitfchat u, zoo lang uw leven duur'.
Daer wachten op uw komft veel duizent onderdanen,
Dien ghy een' ruimen wegh kunt tot genade banen,
En winnen ieders hart door uwen heufchen aert.
Indien ghy eenen zoon, der landen zegen, baert,
Die zal uw Vaders naem, en mijne Keurmuts dragen.
Op zulck een hope laet dien trouring u behagen.
Zoo fpreeckt hy: zy aenvaert dat Vorftelijcke pant,
En trouwt de Keur des Rijcks met 's Vorften rechte hant.
Leef lang, o Keurvorftin, en queek zijn' minnevlammen,
Om haeft van wederzijde uw Keizerlijcke ftammen
Te kroonen met een vrucht, de glori van haer tijt.
Zoo vreeze uw erfgebiet noch ongeval noch ftrijt.
Zoo fcheppe 't Heiligh Rijck, de bodem van Germanje,
Veel heils uit Brandenburgh, en 't heldenrijcke Oranje,
Waer ghy uw treden zet, en zegent ieder een.
Verdadigh en befchut den Vrydom van 't gemeen.
Verfchoon des lantzaets hals van al t' ondraeghbre jucken.
Laet niemant, die u eert, verdelgen of verdrucken.
Dat goedertierenheit in alle uw daden blijck'.
De goetheit maeckt Vorftin en Vorft een' Godt gelijck.

Nog een woord over de Vorstelijke Bruid, door Vondel bezongen. De Keurvorst had zich natuurlijk voorgefteld, haar met zich naar zijn Staten te voeren; doch hy zag zich hier in te-leur-gefteld. Frederik Hendrik was ziek en lijdend, en zijn minnende dochter wilde hem niet verlaten: een voorgevoel zeide haar, dat, indien zy nu affcheid van hem nam, zy hem op aarde niet terug zoû zien. Op zachte, maar beflisfende wijze gaf zy haren gemaal te kennen, dat zy onder zulke omftandigheden niet van haar vader wilde fcheiden, en de ridderlijke Keurvorst, wiens rein en nog onbedorven gemoed kon deelen in het gevoel zijner echtgenoote, was edel genoeg om aan haar verlangen toe te geven. Hy trok alleen naar zijn Staten terug. Louizes voorgevoel had haar niet bedrogen. De Prins overleed in Maart des volgenden jaars — op welke gebeurtenis ik

later zal terugkomen — en toen haastte zich zijn dochter haar man te verzoeken haar tot zich te nemen; doch wederom was hy in zware geldverlegenheid, en eerst in Juny konden beiden hun verlangen vervuld zien. Rijk aan huislijk geluk waren de dagen, welke zy te Kleef doorbrachten, waar hun op 21 Mei 1648 hun eerſte zoon, Willem Hendrik, geboren werd. Ten gevolge van het ſluiten van den Munſterſchen vrede achtte de Keurvorst een langer verblijf te Kleef onnoodig: hy vertrok naar de Marken, waar hem zijn vrouw in het najaar van 1649 volgde. Op reis werd haar kind ziek en ſtierf te Wezel. Het was daar, dat de ſchreiende moeder een bewijs gaf van haar kinderlijk godvruchtige ſtemming en tevens van haar dichterlijk gevoel, door het vervaardigen van een lied, dat onder de ſtichtelijke Hoogduitſche gezangen als een der voortreffelijkſte bekend is, en aldus aanvangt: „*Jeſu, meine Zuverſicht.*"

De Keurvorst kwam haar tegen; doch in die dagen duurden de reizen ook zelfs van vorsten langer dan thands die van den minſten handwerksman. Het was niet voor op den 10 April 1650, dat de echtgenooten hun plechtigen intocht deden binnen Keulen aan de Spree — gelijk men toen de ſtad nog noemde, die later het bevolkte en machtige Berlijn werd.

Aan een ongeſtoord en huislijk leven was voor Louize niet te denken in een tijd, toen Brandenburg nog door den oorlog bedreigd en het volk in ellende verzonken was. Waar de jonge Vorstin om zich heen zag, trof zy armoede, bygeloof, ja hekferyen aan. Met raad en daad, met troost en onderricht, zocht Louize te helpen en te verbeteren, en weldra werd zy door haar onderdanen, maar vooral door de nooddruftigſten en ongelukkigſten, als een reddende Engel beſchouwd en bemind. Warsch van hooffche woeling en vermaken, verwijlde zy liefst op het jachthuis Bottow, niet verre van de ſtad, in een bekoorlijk oord gelegen. Dat ſlot, waaraan later de naam Oranjeburg gegeven werd, ſchonk de Keurvorst haar in eigendom, en zy maakte van die gift op de edelſte wijze gebruik, door de meest gepaste middelen aan te wenden om welvaart en zegen om zich heen te verſpreiden. Zy liet uit Holland en Friesland boeren, landbouwers, tuinlieden en veehoeders komen, die eerlang de geheele omgelegen barre ſtreek in een vruchtbaar land herſchiepen: en offchoon de meeſten hunner, door heimwee gedreven, weder naar hun land terug keerden, bleef toch het door hen gegeven voorbeeld zijn heilzamen invloed uitwerken; en niet alleen in den omtrek van Oranjeburg, ook in het later aangelegde Louizenburg by Berlijn, vormden zich akkerbouwſcholen, onder de beſcherming der edele Vorstin.

Onder al deze bemoeijingen knaagde een heimelijk verdriet aan het hart der Vorstin: het ſcheen, dat zy niet beſtemd was de moedervreugde, haar eens ontgaan, op nieuw te ſmaken. Gelijk altijd bereid, zich aan het heil van anderen op te offeren, nam zy in 't

belang van haar Gemaal en van het Rijk een grootmoedig befluit en fmeekte den Keurvorst, zich van haar te laten fcheiden. De Keurvorst echter, door zoo veel grootheid en zelfsverloochening tot in het diepfte van zijn ziel geroerd, wees het aanbod van de hand, en verklaarde zich bereid in elke befchikking des Hemels te berusten. Toen deed de vrome Vorstin de gelofte, dat, in geval God haar nog eenmaal zegende, zy in Oranjeburg een ftichting tot ftand zoû brengen, welker gelijke Duitschland nog niet had gezien. En werkelijk, toen zy op den 6 February 1655 haar echtgenoot een zoon (Karel Emilius) fchonk, ftichtte zy te Oranjeburg een groot Weeshuis, hoedanig Duitschland toen nog niet bezat, en 't welk tien jaren later werd ingewijd. De bewijzen van de moederlijke zorgvuldigheid, waarmede zy zelve die nieuwe ftichting beftuurde, zijn te vinden in een dagboek door haar in de Hollandfche taal gefchreven en dat op de Koninklijke boekery te Berlijn wordt bewaard.

Ook op andere wijze zorgde zy voor de bevordering der nijverheid. Een papiermolen aan het kanaal, dat Oder en Spree verbindt, werd hoofdzakelijk op haar aandrang gebouwd.

Kommervolle tijden, zware krijgstoerustingen, beleefde zy aan de zijde van haar ftrijdhaftigen gemaal: het was op een zijner tochten, dat zy op den 11 July 1657 te Koningsberg aan Prins Frederik — die later Koning werd — het leven fchonk.

De Keurvorst begon hoe langer hoe meer een perfoon van gewicht in de Europefche politiek te worden, en de hooge roep, die van de verdiensten zijner gemalin uitging, trok hoe langer hoe meer de opmerkzaamheid der andere Hoven tot zich. De Gezanten der vreemde Mogendheden beyverden zich om haar gunst te verwerven: Lodewijk XIV zond haar in den zomer van 1666 een zilveren wieg, een reisbed en andere kostbaarheden, te famen ongeveer een half millioen waard; — doch de groote Koning zag zich bedrogen met betrekking tot de uitwerking, welke het gezondene maken moest; — de Franfche invloed werd er niet door vermeerderd.

De oprechte en gezonde godsdienstzin der buitengewone Vorstin wilde van geen uitfluitende partyrichting weten: in tegendeel ftrekte haar voortdurend ftreven, in overleg met de beide Hofpredikers, Dr. Storch en Dr. Vergius, hoofdzakelijk tot het bevestigen der eensgezindheid tusfchen Lutherfchen en Gereformeerden, en heeft men haar eigentlijk aan te merken als ftichteresfe der Unie.

Drie liederen zijn ons gebleven als belangrijke getuigenisfen van haar vroomheid, t. w. „*Gott, der Reichthum deiner Güte*" — „*Ein And'rer ftelle fein Vertrau'en*" en het reeds hierboven genoemde „*Jefu meine Zuverficht*", waarvan de fchoone melodie werd vervaardigd door Johannes Krüger, die veertig jaren Cantor in de Nikolaïkerk te Berlijn was.

Louize Henriëtte van Oranje ftierf weinige maanden ouder dan negen en dertig jaren, op den 18 Juny 1667, 's namiddags ten zes

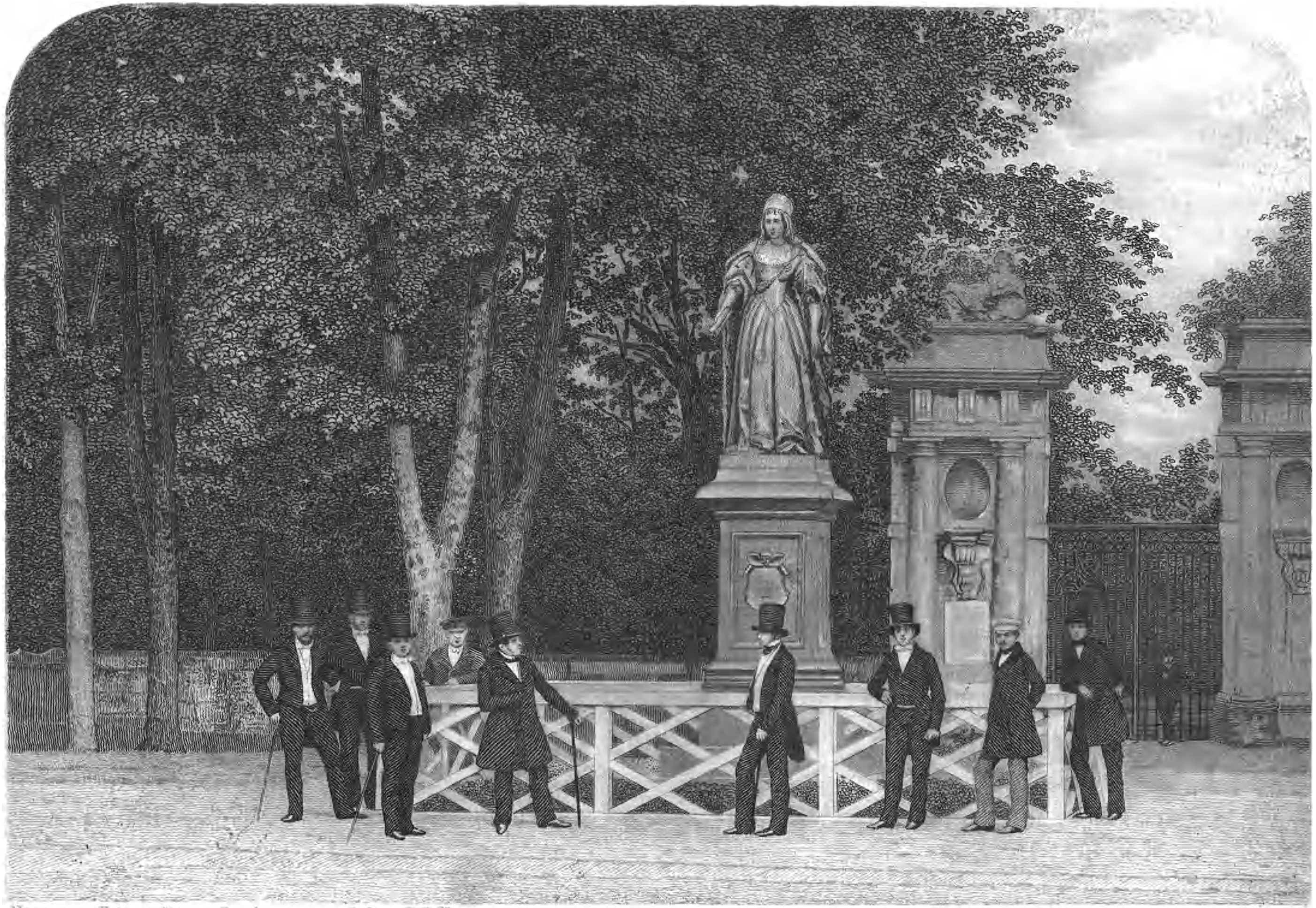

Naar een Fotografie op Staal gegraveerd door D. J. Sluyter.

HET STANDBEELD VAN LOUIZE VAN ORANJE TE ORANJEBURG.

ure, en een geheel Land betreurde in haar niet alleen een fchoone en wijze Vorstin, maar ook een liefdevolle moeder der armen en verlatenen.

Haar graftombe ftaat in het gewelf der Koninklijke begraafplaats te Berlijn; maar ook by de nakomelingfchap bleef haar nagedachtenis in eer, en daarvan getuigt het prachtige ftandbeeld, dat, door Fr. W. Wolff vervaardigd, te Oranjeburg opgericht en op den 18 Juny 1858 werd onthuld. — De welwillende hulpvaardigheid van onzen achtingswaardigen Gezant te Berlijn, Baron Schimmelpenninck, heeft my in ftaat gefteld, een getrouwe afbeelding van dat gedenkteeken hiernevens aan te bieden.

Na deze uitweiding, welke de lezer my gewis ten goede zal houden, daar zy een deugdzame en te weinig by ons bekende Hollandfche Vrouw betreft, keer ik tot Vondel terug.

By de uitgave van den bundel Mengelpoëzy van Vondel, in 't jaar 1644 uitgekomen, had men zijn hekeldichten, waarvan de meeften te Amfterdam verboden waren, voorzichtigheidshalve weggelaten. Doch nu kwamen die, benevens eenige nieuwe federt kort vervaardigde, ettelijke oude en door den maker verworpene, ja zelfs enkele hem verkeerdelijk toegefchrevene gedichten, onder den tytel van *Tweede deel van Vondels Poëzy*, te Rotterdam in 't licht. Dit uitgeven van de werken eens fchrijvers zonder hemzelven in de zaak te kennen, was op zich zelf al erg genoeg; — doch het was nog het ergfte niet. Het fchrijven van „Grotius Teftament," het beweeren van Vondel, dat die Fenix der Geleerden t' eenemaal Roomsch Katholiek was geweest, en zijn vermaning aan allen om dat fpoor te volgen, was hem van vele kanten zeer euvel afgenomen: en men verweet hem, dat hy zich door zijn yver had laten vervoeren, alleen datgene uit De Groot getrokken had wat hem diende, met verwerping van al wat in zijn kraam niet te pas kwam; ja, dat hy fommige plaatfen, 't zij uit onkunde, 't zij ter kwader trouw, kwalijk vertaald had. Dit werd hem op een gevoelige wijze voor de voeten geworpen in de Voorrede van het gemelde tweede deel, welke ik hier laat volgen: [1])

1) Ik laat die voorrede volgen, geheel in de eigene fpel- en ook drukwijze van de origlnele uitgave, zonder eenige verandering.

VOOR-REDEN.

„Hier geeven wy u het tweede deel der Poëzy. De Poët te noe-„men is, mijns oordeels, onnoodig. Evenwel doet het de Drukker; „gelijk of elk vaars, ja elk woordt niet volmondig genoeg fprak, en „te kennen gaf dat deez' pijlen, uit *Vondels* kooker quaamen. Ik „zeg pijlen, om datze fcherp zijn: en meenigmaal door 't Hof, door „Kerk, door den Rechtbank der vierentwintigen, door 't Concilie „van Trenten, van Dort, door d' oude en nieuwe Bloedraadt heenen „vliegen. Deeze *Martiaal* ontziet niemant; maar yder beeft voor hem, „om dat zy vreezen, dat hy noch de vyandt van al zijn vrienden „zal worden: zoo ftantvaftig is hy in fijn voornemen.

Quod petiit, fpernit, repetit quod nuper omifit. Hor.
Æftuat, & vitæ difconvenit ordine toto. Epift l. 1.

„*Demofthenes* plach te feggen; dat het begin van alle deucht, be-„raadtflaaging, en ooverlegging; het endt volharding is. Deeze be-„ginffelen heeft onzen Poët wel doorkroopen. Men vraag dat zoo „veel Kerkken, als hy uit en in gong; maar het endt zal men zien, „ten ende van fijne leven: en fijn laafte aadem zal het begin en „ende van fijn volftandigheit wefen. Ik weet niet waar over ik my „'t meefte zal verwonderen: oft oover den Dichter, oft oover de „Dichten? d'een zouw men zonder d' andren niet konnen kennen. „Wat of men oover hondert jaaren van fijn vaarzen zal zeggen? „zal men niet oordeelen dat'er meer als een *Vondel* moet zijn ge-„weeft? oft, indien het verdeelde Kriftenrijk altijdt zal moeten on-„derfcheiden worden door de naamen van *Roome*, van *Geneeve*, van „*Arminius*, *Menno*, en andren: zullen de naakoomelingen dan ook niet „altijdt, wanneer zy fijn beroemde dichten onderfoeken, omder mal-„kander overhoop leggen: en yder teegens den ander ftaande hou-„den, dat Hy hun geloof omhelft heeft? zal 't een yder uit fijn „fchriften ook niet konnen bewijfen? ja zullen zommigen ook niet

„gelooven dat Hy, een Voorvechter van zoo veel Gelooven, zelf „niet gelooft heeft? of dit ook al zoo waar: niet-te-min zullen zy „alle fijn vaarzen willen leezen, en verbaaft ftaan over d' aardige „flaagen, de pracht der taale, de fchranderheeden, en d' oovervloe-„dige rijkdom der vonden, van dat vernuft. Wie zal niet lacchen, „als hem dat boertende ernft in d' ooren kittelt? Wie zal ook zoo „hard van hert zijn, die niet bewoogen zal worden; als fijn troofte-„looze Zang-godin, met hangende hairen, en met opgekrabde bor-„ften, het JAAR-GETYDE VAN D'OUDE VAADER DES VAADERLANDS „houdt: en met fchreiende oogen al hijgende den Vyverberg op-„ftijgt, en de plaats bezichtigt daar 't Hof-fchavot ftondt, 'twelk het „bloedt der *Vermoorde Onnoozelheidt* hadt zien verftorten? Dees Zang-„godin verandert meenigmaal van gewaadt. *Leiden*, vermaardt door „d'eerfte ftantvaftigheit, ziet haar in 't wit als een priefterin, het oudt „PAPIERE GELD *op het autaar der Hollandtfcher Vryheit offeren:* „en ftaat en fiddert, als haar opgebrooke mondt HET GRUWELYK „BESLUIT vervloekt. Daar naa komt fy als een Hooveling de „zeeghaftige handen fijner Hoogheit kuffen, en verwellekomt den „Veltheer, die naar der vyanden neederlaagen t' Amfteldam quam. „Terwijl die Stadt het oog op haar heeft, wort 'er pen door de „Geeftelijke getergt: hier oover vaart fy heevig uyt, teegen de „Godtgeleerden, die haar vingers te diep in ftof van Staat fteeken. „Zy vertoont den BLIXEM VAN 'T NOORD-HOLLANDTSCHE SYNOODE. „Haar ROSKAM beftraft

Die vaft op Godfdienft roemen,
en onrecht en gevvelt met deezen naam verbloemen.

„en haar fcherpe HARPOEN wort tot in 't ingewandt van 't Ge-„neeffche Hailigdom gedreeven. Ten lefte verzacht zy van toon, „en zingt d'INWYING VAN DEN CHRISTEN TEMPEL aan 't Y. „Ondertuffchen wort deez' Kerkyveraarfter in haar gebeeden, door „de waapenklank, gefteurt: en ontfteekt de TRIOMFTOORTS OVER „DE NEERLAAG DER KOONINGLYKE VLOOTE. Zy verwellekomt HET „WONDER VAN HOLLANDT, naa fijn langduurige Ballingfchap. Hoe „fchichtig verkeert vreugt in rouw? die flus de Noordenwindt be-„dankte, waar door fijn Excellentie t' Amfteldam een poos wiert „opgehouden, vervloekt nu 't Noorden, daar 't onweer uit ontftondt, „dat den geleerden DE GROOT fchip-breuk deed lijden. Zy is van „den hoofde tot de voeten in rouwe, op d'UITVAART VAN DE WYZE „DELVENAAR. Wy hooren ook den LYK-ZANGK OVER D'OPRECHTE „VAADER POL. Zy, die, toen Hollandt in rep en roer was, niet zwij-

„gen kon fcheept hier in 't twiftende Engelandt oover: en ftort haar „KLACHTE OVER DE WEÊRSPANNELINGEN: en over den bijl

die Londen dreef in 't hart van fijnen Kooning,

„door de nek des Graaven van *Straffort*, die fijn Kooning liever „hadt als fijn eigen leven. Men hoort den MORGEN-WECKER DER „SABBATISTEN, die heel Britanjen in den boezem klonk. *De „Kooningin van Amftels hooft-Gebouwen*, door een felle Brandt ge- „fchendt, wort beweent. Die door de Druk-kunft d' onfterflijkheit „verkrijgt voor haar vaarzen, zingt DEN DRUK-ZANG, tot erken- „tenis van zoo een weldaadt. Die van haat en twift zwanger „placht te gaan, brengt ten laafte d'OLYF-TAK VAN ZYNE HEILIG- „HEIT in Hollandt. Wy hooren hier BRUILOFTZANGEN, en de min der „Kooninglijke Bruidt, die naar Vladiflaus voer. De Roomfch-gezinde „Kriftenen moogen hier het hart ophaalen, in 't EEU-GETY VAN 'T „WONDER, daar de Hailige fteê t'Amfteldam haaren naam af leent: „en ons het KEN-TEKEN DES APVALS voorwerpen: en waapenen „zich met den SCHILT DES GELOOFS, teegens 't ander Geloof, dat „hun in den fchilt dorft vaaren. Hier hebt gy keur van lekkerny. „Zoo veelderhande flach van gezangen, als de Natuur fchoone verwen „op haar kaaken draagt. Zijn maat is uitgeleert.

„Hy mengelt onverdrietig hoog en laag;
„En maakt de doffe en laffe geeften graag,
„Door zonne-fchijntjes, of een guure vlaag
„verwekt van 't Noorden.

„Deeze gezangen hebben wy u niet derven onthouwden. Ontfangtze „dan, zoo als zy zijn: en befpeurt gy eenige onordre in dees verzaa- „meling, zoo denk dat het leeven van den Dichter ook vol onordre, „en billijk is, dat'er geen verfchil tuffchen den Poët en fijn werken „zy. Ik vertrouw, dat mijn arbeit u wel behaagen fal, en wenfch „dat het den Dichter flech zoo aangenaam waar, indien het Hem „t'eeniger tijdt onder d'oogen koom: want dat zoo een Menfch, die „niet als Roome, Roome roept, die uit godtfdienftigheit niet naar 't „autaar gaat, maar kruipt, fijn oogen op een deel van deez' weerelt- „fche vaarzen zal flaan, kan in my niet koomen. Sijn beezigheidt fal „hem hier wel aftrekken. Hy yvert nu te zeer om d' afgedwaalde „leeden der Roomfche Kerk in de fchoot van haar lieve Moeder te „leiden. Nu fchrijft, en wrijft, en zweet, en draaft hy dach en nacht; „om al fijn vrienden te bekeeren, die medoogen met hem hebben. „Daar door was het, dat een der weereltwijfte en geleerdtfte Man-

„nen van Hollandt ſich deeſe woorden liet ontvallen: *My deert des „mans, die geenes dings eerder moede ſchijnt te worden, dan der ruſte.* [1]) „Waar wil 't noch met Hem heenen? waar zal ſijn onruſtige razerry „endigen? wat dwaalweg ſal hy nu al weêr in ſlaan? of hy wel weet „wat ter rechter of ter ſlinkker handt is? eenige vreezen dat Hy „noch wel Joodts mocht worden. Ik vrees wat anders. *Montaigne* „verhaalt, in het twaaleffte hooftſtuk van ſijn tweede boek, het ramp-„zaalig ende van *Taſſo.* Ik ſal u ſijn eigen woorden uitſchrijven: „*Infinis eſprits ſe treuvent ruinez par leur propre force & ſoupleſſe.* „*Quel ſaut vient de prendre de la propre agitation & allegreſſe, l'un* „*des plus judicieux, ingenieux & plus formez à l'air de cette antique* „*& pure Poëſie, qu'autre Poëte Italien aye jamais eſté? N'a-il pas* „*dequoy ſçavoir gré à cette ſienne vivacité meurtriere? à cette clarté,* „*qui l'a aveuglé? à cette exacte & tendue apprehenſion de la raiſon,* „*qui l'a mis ſans raiſon? à la curieuſe & laborieuſe queſte des* „*Sciences, qui l'a conduit à la beſtiſe? à cette rare aptitude aux exer-*„*cices de l'ame, qui l'a rendu ſans exercice & ſans ame? J'eus plus* „*de deſpit encore que de compaſsion, de le voir à Ferrare en ſi,,* „*piteux eſtat ſurvivant à ſoy-meſme, meſcognoiſſant & ſoy & ſes,,* „*ouvrages: leſquels ſans ſon ſçeu, & toutesfois à ſa veuë, on a mis en,,* „*lumiere incorrigez & informes.*"

„Ik zorge dat het met onzen Poët niet beeter zal afloopen: indien „hem ſlech [2]) noch niet erger beſchooren is. Hy begaat alreede miſlaa-„gen, die men [3]) van niemant als van een zinneloofe behoorden [3]) te „dulden. Ten blijft noch by geen miſlaagen. Sijn moedtwillig bedroch „begint haar rol te ſpeelen. De toomelooſheit van ſijn ongebonde „pen, miſbruikt de goude Vryheit, die Hollandt voor vrienden en „vyanden bevochten heeft. Dit is de pen, die het ſchrift dat de naam „van GROTIUS TESTAMENT voert, ter weerelt bracht. Het luſt my „nu ſijn onbeſchaamtheit in 't licht te brengen, en aan te wijſen, „door wat valſcheidt hy de Hollanders heeft getracht in te ſcherp-„pen; dat den Heere DE GROOT zoo Papiſt was, als Hy is. Men „kan my te gemoedt voeren, dat dit hier niet voegt voor ſijn Poëzy: „maar men hoor hem ſelf hier op, daar hy ſeit:

„*Mijn yver dwaalt van 't ſpoor, hy ſlacht den Predikſtoel.*

„Mijn yver ſlacht de ſijne. het moet 'er nu meê door. Hy heeft

1) Zie Deel IV, blz. 443.
2) *Slech:* zoo ſtaat er, voor *ſlechts.*
3) *Men behoorden: men* wordt hier niet als collect. gebezigd; maar als meerv. van *man,* gelijk nog in 't Engelsch.

„het zich ſelf op den hals gehaalt, met dingen te ſchrijven op de „naam van een ander, die nooit ſulcx dacht. Voor eerſt gaat het „niet vaſt, dat de jongſte antwoordt aan den Heer Rivet, [daar hy „*Grotius Testament* uitgetrokken heeft] *Grotius* is uit de pen geval- „len. ô neen! dit werk leit heel twijffelachtig. Ten andren, of het „al waar was, zoo heeft hy niet tegenſtaende, uit een ander ge- „haalt, 'tgeen hem meê, en achtergelaaten oft verdraait, al 'tgeen „hem teegens was. 't Is hem noch niet genoeg, dat Hy de teegen- „ſtellingen verduiſtert. Hy heeft verder willen gaan. Men zie hoe „valſch hy dat *valſche Teſtament* bezeegelt: als hy in den Tytel deeſe „woorden ſchrijft. *Godt liet wel toe, dat te Rome en elders de zeden „bedorven wierden: maar door Godts beſtieringe, wert daar nooit de „Leere bedorven, die teegen deeze quaade zeeden zelfs ſtrijdig is.* In- „dien 't *Grotius* is, die dees woorden ſchreef, wie zal dan derven „ontkennen, dat die Zon der Geleertheit Papiſt was? want hier „werdt gezeit, dat te Roome de zeeden wel bedorven wierden; maar „dat daar nooit de Leer bedorven werdt. Volgens deez' bekentenis „is dan de Roomſche d'onbedorven Leer: en De Groot Roomſch- „gezindt. ô Dichter wat verdicht gy al! Dit zeit dien ſchrijver, die „gy niet verzeekert zijt dat *Grotius* is, niet. Hoort hem in ſijn eigen „taal, dus ſpreeckt hy; in 't achtentwintigſte bladt, *Corrumpi qui- „dem mores Romæ, & alibi, paſſus est Deus*; *at Doctrina, illis ipſis „malis moribus contraria, Deo ita res dirigente, corrupta non est*, dat „is; *Godt heeft wel toegelaaten, dat de zeeden, te Roomen en elders „bedorven wierden; maar de Leer, ſtrijdende zelf teegen deeze quaade „zeeden, is, door Godts beſtiering niet bedorven.* Staat hier dat de „Leer te Roome niet bedorven is? op dees woorden vindt d'On- „roomſche Kerck zelf niet te zeggen. Wie ziet niet dat den Schrijver „het oog gehadt heeft, op het zeggen van *Eraſmus: oeffent u in „Chriſtus Leere* [*quæ adhuc intacta est*] *die noch ongeſchendt is?* Dus „betoont onzen Poët, dat hy een handt heeft van een anders wel- „geſproocken woorden ſchendig te verdraayen: met 'er het woort „*daar* tuſſchen in te voegen. Dit tuſſchen voegen ſtrijdt teegens de „voeglijkheyt. Het viel oock nooit in een oprecht gemoedt. Ten „blijft hier noch niet by. Sijn blinden yver ſpringt in 't endt veel „verder in een *Na-reede,* daar hy dat *Teſtament* door wil beveſtigen. „Hier in gaat hy geweldig aan, en zeit: dat den Schrijver, oft *Gro- „tius,* zoo als hy 't neemt, de Roomſche Kerck, en Pauſen in haar „volle kracht zet. Men Iniſter wat 'er den Schrijver zelf van zegt. „In de zelve *jongſte Antwoordt van den Geleerden Rivet,* ſtaat in 't

„achtienfte bladt: *Zulck een Kerkkenvreede die den Paus oppermacht „geeft, zoo in Kerckelijke, als in Rijxzaaken, ftaat* Grotius *al zoo wei-„nig toe als* Cafaubonus. En noch verder in 't twee hondert en vijf-„entwintichfte bladt zeit hy: *Dit is niet de Kerk onder den Paus te „werpen, op dat hy daar met omfpring naa 't hem luft en gelieft, maar „herftellen de ordre die wijflijk ingeftelt was.* Ziet het vijftienfte bladt, „daar ftaat: Grotius *noemt dat Papisten, die alle woorden en werken „van den Paus aanneemen.* Gaat voort en ziet in de twee hondert „en fevenenvijftigfte zijde, daar ftaat: *Hadden zy daar op gelet die „voor de misbruikken der zaaken, de zaaken zelf hebben wech genoo-„men, wy zouden deeze fcheuring niet hebben.* Bekent den Schrijver „hier niet dat 'er *misbruikken* zijn? Hebben wy ftrax niet gehoort, „dat hy de Kerk den Paus niet wil onderwerppen: maar herftellen „d'ordre die wijflijk ingeftelt was? ik roer hier maar eenige dingen „aan. Dit 's niet als een kleen gedeelte van des Poëts geheele „valfchheit. Zoo ik verder gedrongen werd, zal ik niet laaten verder „te gaan; om al fijn Bedroch aan den dach te brengen. Dat Vondel „nu met my te ruch treê, en overlees de fchriften, daar hy fijn „eigen fchrift uit trok: en zie of dien Schrijver zoo Roomfch is, als „men hem affchildert. *Grotius* heeft al oover lang geklaagt; dat'er „eenige zijn, die de Kerkken doen zeggen, en gevoelen al wat hun „in den zin komt: en zal *Vondel* nu koomen, en *De Groot* doen zeg-„gen en gevoelen, naar fijn doodt, al wat hem in 't hooft fchiet? in „de hailige wetten van den Wet-geever *Moyfes* ftaat: *Gy zult geen „valfche Getuigenis geeven.* En mach men valfche Teftamenten uit-„fchrijven, en daar dingen uit betuigen, die daar nooit in gevonden „konnen worden? waartoe vervalt den menfch? deeze duiftere waar-„heit heb ik willen het momaanzicht af trekken, ten gevalle der „Hollanders, die de Latijnfche taale onkundich zijn: op dat niemandt „fich voortaan vergaape aan den doorluchten naam van Grotius, „en geloof al 't geen men verziert dat *Grotius* gelooft heeft. 't Is „onbillijk dat de Roomfche zullen zeggen, dat Hy Roomfch was; „om dat hy eenige van hun Leerpunten niet wraakte: maar noch „onbillijker is 't dat d'Onroomfche zouden zeggen, dat hy 't was; „om dat hy al de Leerpunten der Roomfchen niet heeft willen ver-„werpen. Men doet hem ongelijk: als men derft denkken, 't geen „men wel derft fchrijven. Hy heeft een Kriftelijk oogmerk gehadt; „dat was het heelen der wonden, van het deerlijk gefcheurde en „quijnende Kriftendom. Dees luft tot der kerkken Vreede, was hem „van heeden nocht giftren niet aangewaait. Sijn Jeugt heeft die god-

„delijke Natuur vroeg ingezoogen, van den vreedtſaamen *Franciſcus* „*Iunius*, en den Godtvruchtigen *Uytenbogaert*, by wien hy opgevoedt „is. Men lees hier op *de Godtſdienſtigheit der Heeren Staaten van* „*Hollandt*, die hy in den jaare 1613, al geſchreeven heeft. Hier in „klaagt hy, op verſcheide plaatzen oover onze bitterheit. In de drie„entwintigſte zijde zeit hy: *Van de Roomſche wil ik niet zeggen, hoe*„*wel nochtans eenige huidendaags niet willen lijden, dat ſy met ons eenen* „*Godt, en eenen Kriſtus hebben.* Dit ſtak hem toen al teegens de borſt. „In de tſeſtigſte zijde ſtaan deeze woorden. *Hy moeſte voor waar wel* „*ongevoelijk, ja van yzer en ſtaal zijn, die niet en zoude wenſchen, dat* „*alle Kriſtenen mochten eens gezindt zijn.* En in de hondert en twin„tigſte zijde bekent hy, dat de Roomſche Kerk wel iets goets kan „overgehouden hebben. Leeſt ſijn eigen woorden. Hy zeit: *Dat wy* „*ons laaten voorſtaan, dat, hoe wy verder van 't gebruik der Roomſche* „*Kerkken in alle zoodanige dingen zonder eenig onderſcheit te maaken,* „*afwijkken, hoe wy zuiverder zijn, zonder ook eens te willen aanmerkken,* „*dat de zelve kerkke, niet tegenſtaande haare meenigvuldige krankheeden,* „*ten minſten wel yet van haaren eerſten ouden gezonden ſtandt kan oover*„*gehouden hebben.*

Excelsit medicina modum nimiumque ſecuta eſt,
Quo morbi duxere, manus,

„*Die dit zeggen, en haar daar oover bedroeven, en moogen niet meer* „*gezeit worden naar 't Pauſdom te hellen, dan men zoodanige ſchande* „*de geheele Engelſche Kerkke opleggen kan: welkker Hervorming aan*„*gevangen zijnde: niet door bezondere ongeſtuimigheit, maar met oopen*„*baare raadt en Gezach, deeze maate gehouden heeft, dat zy wech nam* „*'t geen wech genoomen behoort te zijn, laatende blijven, 't geen zonder* „*ongodlijkheit en oovergeloof gelaaten kon werden.* Oordeel nu, ô Hol„landers, en ooverweeg of *Grotius*, oover vierendartig jaaren, toen „hy dit ſchreef, niet al zoo Roomſch gezindt was, als toen hy ge„ſtorven is. Eevenwel heeft de Geneefſche Kerkke, ten dien tijde, „ſijn gevoelen in geloofs-zaaken, niet teegengeſprooken, nocht hem „met de Pauſſelijke leere derven betichten. Oft iemant hier nu wilde „vraagen, wiens Godſdienſt hy dan behertigt heeft? Ik zal 't zeggen. „Hy was nocht Pauſgezindt, noch Kalviniſt, nocht dwaalende Soci„niaan &c. maar een Kriſten, Die, *ziende veel van 't oudt voor oover*„*geloof, veel van 't nieuw voor neuſwijs aan, en ſcheuring uit ſcheuring* „*ſpruiten, zoude geerne tuſſchen beide heen, met grondtpunten alleenlijk,* „*den wech der waarheidt gebaakt hebben.* Dit was ſijn Godſdienſt. en „dit is 't gevoelen, 't welck het HOOFT der Poëten en Hiſtori-ſchrij-

„vers ſchrijft, dat *Kaſſander* en ook *Balduïn*, gehadt heeft: en dat „yder gematigdt Kriſten, mijns oordeels, behoort te hebben. maar „dit's al te ver gegaan.

„Beſcheyde Leezer, ik miſbruik uw geduldt. Vergeef VONDEL dat „hy u bedroogen heeft: en my dat ik u zoo lang ophieldt, om t „bedroch t'ontdekken. Vermaak u, naa 't hooren van dus lang een „Voor-reeden, in ſijn onnavolgelijke Saterdichten. en geloof: dat hy „beeter Poët, als Theologant is. Vaarwel.

P."

„*Uit mijn boekvertrek, den eerſten dach van den jaare* 1647."

Het in 't licht verſchijnen van dezen bundel, die zoo vele gedichten behelsde, welke de maker na zijn overgang tot het Pausdom verwierp, viel hem ſmartelijk, en inzonderheid de „Voor-reden," waarvan hy den ſchrijver gaarne had geweten, naar wiens naam hy echter vergeefs zocht te raden. De onderteekening P., die reeds was voorgekomen onder een puntdicht van gelijke ſtrekking als dit betoog [1]), deed hem een tijd lang denken aan Pieter de Groot, zoon van Hugo: — vervolgends hield hy anderen verdacht; zonder den rechten man te kunnen vinden. „'t Was," zegt Brandt [2]), „een jongeling van *twintig* jaren, dien hy korts te voren, op verkeert aanbrengen, 't onrecht en ſcherp had bekeven, en die dat ongelijk, door „een ander voort gaande gemaakt, met zulk een voorrede had willen „wreeken. Maar," vervolgt hy, „*ik* weet dat hy, tot meer jaren gekomen, en de zaak van achteren inziende, aan verſcheide vrienden, „ook aan Vondel zelf, heeft betuight, hoe leedt hem was, dat hy zulk „een' vermaarden man zoo ſchendig had doorgeſtreken."

Brandt was in 1626 geboren en kon alzoo in 1647 „een jongeling van twintig jaren" genoemd worden. Is het ſtraks beſproken puntdicht vernuftig, de ſtijl van de Voor-reden, hoezeer hier en daar een nog ongeöefende hand verradende, is echter over 't geheel zuiver, fiksch, ja meesterlijk te noemen. Wy erkennen er zoowel den ſcherpzinnigen theologant in als den vurigen bewonderaar van Hooft, en hy, die dit betoog ſchreef, was in ſtaat, by verdere ontwikkeling een werk als „het Leven van de Ruyter" te ſchrijven. Ik geloof dan ook niet, dat iemand licht zwarigheid zal maken, in de hierboven aangehaalde regels een konfesſie te zien.

1) Zie Deel IV, blz. 615.
2) *Vondels leven*, blz. 55.

Op den 23 April 1630 was, in den ouderdom van ruim acht-en-vijftig jaren, te Hoorn overleden Theodorus Velius, Geneesheer, Lid van den Raad, geleerde, dichter enz., en vooral beroemd door de Kronijk zijner geboorteſtad, aan welke talrijke uitgaven te beurt vielen. Voor den derden druk, die in dit jaar verſcheen, herzien door 's mans zoon en naamgenoot, die hem als ſtadsgeneesheer opvolgde, prijkt zijn afbeeldſel, van Theodorus Matham gegraveerd, met het randſchrift: THEOD. VELIUS HORNANUS MEDICUS OBIIT a⁰. CIↃ IↃC XXX AETATIS LVIIII, met 's mans wapen, zijnde een anker, boven, en zijn zinſpreuk: *ne quid temere*, beneden in den rand: en daaronder het navolgende byſchrift van Vondel:

OP DEN HEER

THEODOOR VELIUS,

SCHEPEN, RAET, MEDICIJN, HISTORISCHRIJVER, EN POËET,

TE HOREN.

O HOREN, ghy verheft uw' koſtelijcken Horen
Op uwen VELIUS, en grooten ingeboren,
Den trouwen Cicero in uwen kloecken Raet,
Den ſchrandren Claudiaen, den wyzen Hippokraet,
Wiens artſeny de Doot beroofde van haer lijcken.
Ghy kent hem door dit beelt, maer beſt uit zijn Kronijcken.

4 *Claudiaen:* Klaudianus was een beroemd Latijnsch dichter, die onder de keizers Theodozius en Honorius leefde en by hen zoo zeer in aanzien ſtond, dat zy hem te Rome een ſtandbeeld lieten oprichten.

Minder bekend dan Velius is zekere Bartholomeus Abba, op wiens afbeeldſel Vondel insgelijks een byſchrift vervaardigde, dat aldus luidt:

OP

BARTHOLOMEUS ABBA,

POËET EN RECHTSGELEERDE.

EA SOLA VOLUPTAS.

Dus maelt men Abba, die zijn luſt ſchept in de blaên,
En Rechtgeleertheit van den Vorſt Juſtiniaen.
Die wapens handelt, en de boogh van Febus vedel,
Gehuwt aen Poëzy, en zangluſt braef en edel.
Zoo ſteeckt een eedle geeſt alle andre geeſten aen.

Ea sola voluptas: d. i.: „dit alleen is genot." De woorden zijn getrokken uit *Aen.* VIII, vs. 581.

Of de hier bedoelde Abba een zoon of bloedverwant was van Cornelis Dirkſz Abba, die in 1639 onder de Regenten van het Tuchthuis voorkomt en ook van 1646 tot 1675 Kommisſaris van Huwlijkszaken was, durf ik niet bepalen. Waarſchijnlijk was hy mede een Amſterdammer; doch, hoezeer Vondel hem „poëet en rechtsgeleerde" noemt, zijn noch zijn poëetiſche noch zijn rechtsgeleerde voortbrengſelen tot de nakomelingſchap overgegaan. Ten opzichte der laatstgemelde zal ons dit geen verwondering behoeven te baren, daar die wellicht alleen zullen beſtaan hebben in pleitredenen, memoriën en andere ſtukken van den dag, die niet in druk verſchenen zijn, en met betrekking tot 's mans dichtvruchten kunnen wy misſchien het raadſel vinden opgelost in het navolgende puntdicht van Jeremias de Decker, aan den zelfden Abba toegezongen:

AAN

BARTHOLOMEUS ABBA,

OP ZIJNE PROMOTIE TOT ADVOKAAT OF DOCTOR IN DE REGTEN.

Wat zijt gy wel bedacht, dat gy den Zanggodinnen
Met haren zang en rijm zoo tijdig geeft den fchop!
Want by die zufterkens valt anders niet te winnen
Dan een berooide beurs, dan een verzufte kop.
De Poëzy, Mijnheer, doet zelden fchoorfteen rooken.
Neen, 't is Juftiniaan, 't is Baldus, die dat doet.
En onder Themis muts werd vrij meer fneeuws ontdoken
Dan onder 't fober dak van Febus lauwerhoed;
Derhalve laat ik my uw opzet wel behagen,
En wenfch dat gy den trap of naam van Advokaat
En titel van Jurist verwerven moogt en dragen
Tot eer van uwen naam, tot nut van onzen Staat.

Ten dienfte by de dertien jaar te voren geftichte Akademie te Utrecht, was op den ouden Smeêtoren een *obfervatorium* of wachttoren tot het doen van fterrekundige waarnemingen opgericht, hetgeen natuurlijk dien toren ongefchikt maakte om tot verdediging der ftad te dienen. Een Latijnsch gedicht, dat daarop niet onaardig zinfpeelde, werd door Vondel op de navolgende wijze in 't Neêrduitsch overgebracht.

OP DEN

WACHTTOREN BINNEN UTRECHT,

NU BY STARREKIJKERS GEBRUICKT.

UIT HET LATIJN VAN DEN EDELEN HEERE

FILIPS CEEZEN VAN VORSTENAU.

DAT Zwarts, de vinder van het oorlooghsdonderkruit,
Nu met den oorloogh vaere in roock ten toren uit;
En Ticho, die bewaeckt den loop van 's hemels vieren,
Hier uit de Starren merck' met alle zijn ſcholieren:
De Starrekijcker nu in 's krijghsmans wachttrans waeckt;
Een voorſpoock dat de Vrede ons Nederlant genaeckt.

1-4 De zin is: „dat deze toren niet langer diene om er geſchut op te planten en er den vyand uit te beſchieten, maar om er aſtronomiſche waarnemingen uit te doen."
3 *Ticho:* de beroemde ſterrekundige, van wien reeds vroeger geſproken is.
Die bewaeckt: d. i.: „die aandachtig gadeſlaat."
4 *Merck* voor „neme waar."
5 Deze regel vat in een kort begrip te ſamen wat in de vier voorafgaande was gezegd.

Bekend is — ook al ware het uit het zeer onhiſtoriſche zangſpel van Scribe en Auber — het oproer, dat te dezen jare te Napels plaats had, en den eenvoudigen visſcher Thomas (of Mas) Aniëllo voor een wijl tot Diktator en Oppermachtigen regeerder dier ſtad verhief, om hem ſpoedig daarna weder zijn heerſchappy en 't leven te doen verliezen. Vondel herdacht dien ſnellen omkeer van 't lot in 't navolgende byſchrift op 's mans afbeeldſel.

OP DE AFBEELDINGE

VAN

MAS ANJELLO.

Zie Mas Anjello hier in print voor elck ten toon,
Die van de Viſchbanck klom op 's Konings hoogen Troon,
Het kitteloorigh Paert van Napels holp aen 't hollen,
En, op zijn Faëtons geraeckt aen 't zuizebollen,
In eenen oogenblick ging plotſeling te gront,
Gehoorzaemt, als een Vorſt, doorſchooten, als een hont.

Er is by een vorige gelegenheid [1]) reeds gewezen op de hooge achting, welke Vondel toedroeg aan de Societeit der Jezuïeten, en werkelijk liet hy geene gelegenheid ongebruikt voorbygaan om de mannen van bekwaamheid, welke zy in onderſcheiden vakken telde, in zijn gedichten te verheerlijken. Onder de zoodanigen had zich geen geringen naam verworven zekere Daniël Seghers, die, in 1590 te Antwerpen geboren, in 1614 tot die orde was toegetreden. Door den beroemden Jan Breugel in de ſchilderkunst onderwezen, had hy zich gedurende een jaar te Rome opgehouden, doch was toen teruggekeerd, en in de ſtille afzondering van zijn klooster te Mechelen verbleven, waar hy zich oefende in 't naſchilderen der bloemen en planten, welke de tuin hem in overvloed ter navolging aanbood. Dikwijls ging hem Rubbens in zijn afzondering bezoeken; terwijl de Koning van Spanje, de Landvoogd en andere Vorsten wedyverden om voortbrengſels van zijne kunst te bekomen. De verkoop daarvan leverde dan ook geen onbelangrijke voordeelen uit aan het klooster, waartoe de kunſtenaar behoorde. Frederik Hendrik was mede onder degenen die een ſchildery van Seghers begeerden, en zond zijn hofſchilder Thomas Willeborts tot hem, om er een te verzoeken. Seghers, gewis het belang er van inziende, om ten behoeve van zijn orde 's Prinſen gunst te winnen, zond hem een ſchildery, een bloemruiker

1) Zie IV, blz. 621.

in een glas voorſtellende, met inſekten, hier en daar kruipende of vliegende, tot een geſchenk. Nu gebeurde het — althands zoo luidt de overlevering, my te Antwerpen medegedeeld, dat Vondel aldaar kwam ten tijde, dat Seghers zich in die ſtad bevond en zich met gemeld kunstſtuk onledig hield. Verlangende met den bekwamen Pater in kennis te komen, begaf hy zich naar diens klooster; doch hoorde tot zijn leedwezen, dat de ſchilder van huis was. Men verzocht hem zijn naam te openbaren; hy daar-en-tegen zeide, dien te zullen bekend maken, wanneer hy in des kunſtenaars werkplaats was gekomen. Daar toegelaten, nam hy eerst de aldaar aanwezige tafereelen in oogenſchouw, en toen een ſtuk houtskool, waarmede hy op den witten muur de navolgende regelen ſchreef.

BYSCHRIFT

VOOR

DANIEL SEGHERS

FENIX DER BLOEMSCHILDEREN.

De geeſt van Seghers is een By,
Waer op de Nederlanders roemen.
Zy zuight haer honighleckerny
En geur uit allerhande bloemen.
Een By quam op zijn ſchildery
En geur en kleuren aengevlogen,
En riep: Natuur vergeef het my:
Dat bloempenſeel heeft my bedrogen.

De Jezuiet, die Vondel vergezelde, had naauwlijks deze regels gelezen, of hy riep in verbazing uit: „gy moet de duivel zijn.... of Vondel.”

Frederik Hendrik zond, in dankerkentenis, aan den ſchilder een rozekrans van tien geëmaljeerde gouden kralen, oranje-appelen ver-

beeldende, met een kruis er aan van hetzelfde metaal, en — wat den ſchilder gewis nog ſtreelender belooning zijn moest — de pastoor van het huis, dat Seghers te Antwerpen betrok, ontfing een brief, door Huygens geteekend, waarby den Jezuieten van dat huis vergund werd, gedurende den oorlog het grondgebied der Vereenigde Nederlanden te betreden. Amelia van Solms toonde insgelijks haar welgevallen in 't werk van den ſchilder, en zond hem, na den dood van haar gemaal, een lauwertak, palet en penceelen, alle van goud, met een zeer vleienden brief. De Keurvorst van Brandenburg, wien een zeer keurig bloemſtuk van Seghers was aangeboden, maakte er zich beterkoop af, en ſtuurde aan de Antwerpſche Jezuïeten een klein koffertjen, waarin zy, het met brandende nieuwsgierigheid openende, niet anders vonden, dan... twee vingers van den H. Laurentius. Wy hebben dan ook hierboven [1]) gezien, dat de goede Keurvorst ſchraal by kas was. Seghers overleed den 2 November 1661. Behalve Vondel had Jan Vos hem ook een bevallig lofdicht gewijd [2]).

Een ander ſchilder, die zich thands mede te Antwerpen ophield, was Jan Lievensz., die, te Leyden in 1607 geboren, reeds op zijn achtſte jaar by Joris Verſchoten, en op zijn tiende by den vormer van zoovele treffelijke meesters, Pieter Lastman, beſteed werd, en het al ſpoedig tot een meer dan gewone hoogte bracht in de gelukkige nabootſing der natuur. Het afbeeldſel zijner moeder was een meesterſtuk van keurige uitvoering, en dat van een lezend ſtudent by turfvuur zoo ſchoon en natuurlijk geſchilderd, dat de Prins het aan den Engelſchen Gezant en deze aan zijn meester aanbood, die er een byzonder behagen in getoond had. Lievensz., dit vernomen hebbende, begaf zich op zijn vier-en-twintigſte jaar naar Engeland, werd te Londen op zeer aanmoedigende wijze ontfangen en ſchilderde aldaar den Koning, de Koningin en een aantal aanzienlijken. Drie jaren later begaf hy zich naar Antwerpen, waar hy de dochter van Michiel Colijns, een vermaard beeldhouwer, tot vrouw nam. Te dier ſtede vervaardigde hy onderſcheidene kunstwerken voor kloosters, kerken, en byzondere geſtichten of perſonen; zoo ook in 1640 voor Frederik Hendrik en voor de Burgemeesters van Leyden twee kapitale ſtukken. Wy zullen hem later wel weder ontmoeten; thands bepaal ik my by de vermelding der dichtregelen, waarmede Vondel eenige zijner werken vereerde: het eene, zijnde een afbeelding van den organist Dirk Swelingh, zoon van den beroemden Jan Pietersz. Swelingh, van wien vroeger [3]) geſproken is, en 't welk met dit byſchrift werd voorzien.

1) Blz. 534.
2) Zie *Klioos Kraam*, blz. 299.
3) Zie Deel II, blz. 161.

OP

DIEDRICK SWELINGH,

ORGELIST VAN AMSTERDAM.

Aldus heeft Livius ons Swelingh afgebeelt,
Maer niet zijn' fenixgalm, uit 's Vaders aſch geteelt.
De Neef, de Grootvaêr, en de Fenix vader zongen
Een eeuw den Aemſtel toe met hemelſche orgeltongen.
Zoo Thebe door een lier tot zulck een' waſdom quam,
Wat zou men dichten van het orgel t'Amſterdam?
Daer David en Orlande om ſtrijt zich laten hooren,
Als Diedrick zielen vanght, en ophangt by heur ooren.

3 *De Neef:* of „kleinzoon," Diederik Swelingh zelf.
De Grootvaêr: de vader van Jan Pietersz. Swelingh.
De Fenix vader: Jan Pietersz. Swelingh.
3,4 *Zongen Een eeuw den Aemſtel toe:* „oefenden gedurende eene eeuw het bedrijf uit van Organist."
7 *Orlando:* „Orlandus Lasſus," over wien reeds meermalen geſproken is.
8 *Ophangt by heur ooren:* in de *onze* bederft dit min liefelijk ſlot het anders keurig fraai gedicht.

By de anderen behooren de volgende regelen.

OP

DEN GEBOEIDEN LEEUW.

De Leeuw van Hollant zuft in 't ſtof,
Geketent met den hals aen 't Hof.

OP

DEN ONTBOEIDEN LEEUW.

De Leeuw ontboeit, en op zijn wacht,
Bewaert de vrijheit in haer kracht.

GESPRECK OP DEN LEEUW,

DOOR

LIVIUS VAN LEIDEN

GESCHILDERT.

POËET. SCHILDER.

POËET.

Wie voertme nu in een woeſtijn?
Hier leit een Leeuw, en niet de ſchijn.
Hy vlamt op roof en menſcheſpieren.

SCHILDER.

Hy heeft zijn' wilden aert verleert.
Zoo temt de Kunſt den Vorſt der dieren,
Die over alles triomfeert.

6 *Die over alles triomfeert: die* ſtaat hier op *de kunst*, en niet op *den vorst der dieren.*

Ook een kunstſtuk van geheel anderen aart werd door Vondel omtrent dezen tijd bezongen. Veelvuldiger dan thands waren in zijne dagen die mikroſkopiſche werken, doorgaands meer van het geduld en van de volharding des makers dan van zijn kunstzin getuigende, en die veelal in de eentoonige eenzaamheid des kloosters werden vervaardigd. Zoo bezong Reinier Anſlo een paternoſter van pruimeſteenen, op ieder waarvan een afbeeldſel van een der eerſte twaalf keizers van Rome geſneden was [1]). Een ſoortgelijk, ja nog merkwaardiger kunstſtuk, door een Beyerſche non gewrocht, gaf Vondel aanleiding tot het volgende gedicht.

1) Zie *Klioos Kraam*, blz. 33.

OP

DE ZEVEN KEURVORSTEN,

DE DOOT,

EN EENIGE HONDERT

DOOTSHOOFDEN,

KUNSTIGH VAN EEN BAIERSCHE NON OP EEN KARSSESTEENTJE GESNEDEN.

HIER ziet zich d'arent blint: hoe kon
De Baierſche gewijde Non
Haer groot vernuft zoo rijck ontvouwen,
En zoo godtvruchtigh, in het kleen
Begrijp van dezen Krieckeſteen,
Ons leeren alles te mistrouwen,
Om 't welck de kloot der mane draeit.
De kloecke kloosterkonſt bezaeit
Het velt des ſteens met beckeneelen,
Met Uurglas, Dootshooft, bleecke Doot,
En 't Zeven Keurtal, uit wiens ſchoot
De Duitſchen zien hun Keizers teelen?
Hoe ſlaet der Vorſten glori af,
Naerdien de heerſchappy op graf
En kerckhof bouwt haer hooge troonen.
De Doot beſchimpt hier onvervaert,
Rijxappel, Myter, Scepter, Zwaert,
En armelijne voêr en kroonen.
O Karſſeſteentje kleen en kloeck,
Ghy leertme meer dan menigh boeck.

3 *Krieckeſteen: kriek* is — zie hierboven blz 91 — ſynoniem met *kers*, offchoon het in 't gebruik meer voor een bepaalde, min gezochte ſoort genomen wordt.

7,8 *Kloot.. kloecke... klooſter:* deze herhaling der aanvangletters ſchijnt wel met opzet te zijn geſchied. Ik kan die echter niet gelukkig noemen.

11,12 Verſta: „de zeven Keurvorsten, die een Keizer kiezen voor 't Duitſche Rijk." De uitdrukking *uit hun ſchoot* is, mijns inziens, niet gelukkig, daar zy al licht tot de verkeerde opvatting zoû leiden, dat de Keurvorsten een Keizer „uit hun midden" moesten kiezen.

18 *Voêr* voor *voering*, „bekleedſel."

Het ftuk kwam in 't bezit van Burgemeester de Graef, als blijkt uit een gedicht, aan diens echtgenoote, Katharina Hooft, toegewijd door Jan Vos [1]).

Had Vondel meermalen by geboortefeesten of andere blijde gebeurtenisfen zijn lier voor zijn vrienden doen klinken, alsnu den ouderdom van zestig jaren bereikt hebbende, bezong hy zelf deze gebeurtenis. Gewis kon hy niet denken, op dezen reeds gevorderden ouderdom, zijn loopbaan als dichter nog naauwlijks ter helfte bereikt te hebben, noch dat het vaderland hem nog zoo vele, en daar onder zulke voortreffelijke dichtvruchten zoû te danken hebben. Het geboortedicht, waar ik op doel, luidde als volgt:

1) *Klioos Kraam*, blz. 159.

GEBOORTEZANG

AEN

GREGORIUS THAUMATURGUS,

MIJNEN GEBOORTEHEILIGH.

GEBOORTEHEILIGH, wonderwercker
Gregorius, die door 't geloof
Des afgodts onverlichten kercker
Zijn vaftgeboeiden zielenroof
Ontruckte, bergen koft verzetten,
En ftroomen ftuiten; Oofterfch Licht,
Die Cezars ftadt aen Jefus wetten
Verknocht; ontfang mijn Boortedicht

2 *Gregorius:* de hier bedoelde Heilige wordt ook genoemd *Gregorius van Neocaefarea*, uit welke plaats hy geboortig was. Zijn ouders waren heidenen en hadden den jongen Theodorus — gelijk zijn naam eerft luidde — in hunne godsdienft opgebracht. Van jongs af een groote neiging voor de ftudiën gevoeld hebbende. leî hy den eerften grond daarvan in zijn vaderland, en ging vervolgends eerst naar Alexandriën, toen naar Athene, en eindelijk naar Berytus in Feniciën zijn letteroefeningen voortzetten. Omftreeks het jaar 234 begaf hy zich met zijn broeder Athenodorus by Origenes, die toenmaals te Cezarea in Palestina openlijk leeraarde. Van dezen in de wetenfchappen en tevens in de godsdienstleer onderwijs genoten hebbende, keerde hy vijf jaar later naar zijn vaderland terug en werd door Fedimus, Bisfchop van Amazen, te Neo-Cezarea tot Bisfchop aangefteld. Toen hy echter deze waardigheid ontvlood, begaf zich Fedimus in de kerk, deed een gebed tot God, wendde zich vervolgends tot Gregorius, als of die tegenwoordig ware geweest, en beval hem, het Bisdom te aanvaarden. Dit vernomen hebbende, liet Gregorius zich

In uwe goude fchael, vol reucken,
En offer het voor 's Lams geftoelt,
Nu zeftigh jaer het voorhooft kreucken,
Het bloet in d'aderen verkoelt,
Het hair befneeuwt, mijn tijtgenoten
My vaft bezwijcken, voor en na,
Rontom en aen mijn zy gefchoten,
Terwijl ick hier noch ftrijde, en fta
Op fchiltwacht, reede alle oogenblicken
T'ontworftelen het zielgevaer
Van 's weerelts zorgelijcke ftricken.
Verftreck me een fchilt en beuckelaer,
Waer onder ick Godts naem magh eeren,
Vrymoedigh zingen 's hemels lof,
Om hoogh gevoert op Engleveêren,
En vlechten uitgeleze ftof
Tot kranffen, en altaerfeftoenen,
Op uwe feeft, mijn Jaergety,
Het welck my leert de Godtheit zoenen,
Als Slaghtmaent, meer dan half voorby,
Den zonring fluit op mijn verjaren.
Hoe flijt het leven als een kleet!
Waer is de vlugge tijt gevaren,
Dat dierfte kleinoot, waert befteet
In aendacht, en befpiegelingen
Van Godt en 't allerhooghfte goet,
En wat wy van den Zoon ontfingen,
Die door de ftralen van zijn bloet

overreden en keerde terug naar Neo-Cezarea. Offchoon hy het aldaar met de zaken van het Kristendom deerlijk gefteld vond, zoo dat zelfs het getal belijders van het Evangelie niet meer dan zeven bedroeg, bracht hy het door zijn yver en voorbeeld zoo verre, dat er by zijn dood niet meer dan zeventien heidenen geteld werden. Gedurende de vervolging, door Keizer Decius tegen de Kristenen ingefteld, droeg hy de meest naauwgezette zorg voor zijn kerk en kudde; doch hyzelf zag zich genoodzaakt te wijken en zich een tijd lang voor 't onweer fchuil te houden. Weder te voorfchijn gekomen, had hy veel last te verduren van de naburige, nog Heidenfche, volksftammen. In 't jaar 265 woonde hy de Kerkvergadering te Antiochiën by, die gehouden werd tegen Paulus van Samozate en ftierf den *zeventienden November* deszelfden jaars. Gregorius van Nyssa en anderen fchrijven hem vele wonderwerken toe, als b. v., dat hy, door het teeken van 't kruis den duivel uit de kerk verdreven, bergen verzet, meiren uitgedroogd, vloeden in hun loop tegengehouden, en andere merkwaardige feiten meer verricht zoû hebben, waardoor hy dan ook niet ten onrechte aanfpraak kon maken op den naam van „wonderwerker." Hij liet onderfcheidene fchriften na, als b. v. *Panegyricus ad Originem: Metaphrasis in Ecclefiaften: Brevis fidei expofitio: Epiftolae*, enz.

5,6 Zie het hierboven aangeteekende.

7 *Cezars ftadt:* „Neocaefarea," de hoofdftad van Kappadociën of Pontus.

13-15 Aan wien zijner tijdgenooten V. hier gedacht kan hebben zal ons uit de volgende bladzijden blijken.

14 *My vaft bezwijcken* voor „my ontvallen."

26 *Op uwe feeft: het* (of, zoo als Vondel fchrijft), *de feest* van St. Gregorius valt in op zijn fterfdag — zie het aangeteek. op vs. 2 — die tevens de geboortedag van onzen dichter was.

27 *De Godtheit zoenen:* verfta hier: „naar de gebruiken der Kerk, mijn vrede met God maken."

28,29 Gewis kon de dichter op geen naauwkeuriger en gelukkiger wijs zijn geboortedag aanduiden.

33 *Aendacht:* in den zin van: „godvruchtige overpeinzing," waarin het ons reeds meer is voorgekomen.

Ons zuiver wieſch, en openbaerde
De beſte Perle, die zoo diep
Begraven lagh, beſtulpt met aerde,
Eer hy ons tot zijn Waerheit riep,
Uit geen verdienſte, maer genade.
Gelukkigh zijnze, die voor 't ent
Met vleeſch noch bloet niet gaen te rade,
Noch dit vergangklijck element.
De melck der voeſter, ſlimme wennis,
En d' eerſte ploy van erref leer
Wort ſpa verleert door betre kennis,
Zoo lang men d' Ootmoet noch ontbeer;
Die ſchiet te traegh haer eedle wortelen
In ſteen van 't eigenzinnigh hart,
Het welck verhardt in tegenſportelen,
En by zijn opzet blijft verwart.
Geboorteheiligh, die in 't midden
Der Zaligen uw' zetel hebt,
Volhardt voor my en elck te bidden
By hem, die licht uit duiſter ſchept.

MDCXLVII.

38 *De beſte Perle:* hiermede bedoelt V. de Katholijke Kerk. Vergelijk wat hy in zijn *Toetsſteen* zegt:

Tot datme, door een klaerder blijck
Van 't weereltlijck en kerkelijck
Ontdeckt wiert in een ſchooner dagh
De Perle, *die verborgen lagh,*
Waervoor men 't al met winſt verlieſt.

41 *Uit geen verdienſte.* Licht vraagt er iemand: is V. hier wel heel zuiver in de leer. Intusſchen, de uitdrukking kan verdedigd worden. V. ſpreekt hier van „de eerſte roeping door de komst van Kristus," De Roomſche Kerk kent niet alleen *verdienſten*, maar zelfs *oververdienſten.*

44 *Dit vergangklijck element:* waarſchijnlijk wordt hier de „aarde" bedoeld.

45-47 De zin is: „het valt zwaar, zich een leer, welke men als kind van zijn ouders ontfangen en als met de melk ingezogen heeft, aan welke men later is gewoon geraakt, en die ons door overlevering is bygebleven, weder te ontwennen."

48 *d'Ootmoet:* ſtaat hier in den zin van: „knechtelijk geloof," hoedanig de Roomſche Kerk haren leden inprent.

50 *In ſteen van 't eigenzinnigh hart:* beter ware hier: „in *het* ſteen" enz. of: „in ſteen van *eigenzinnige harten.*"

50,51 *Hart — verhardt:* een dergelijke woordſpeling legt Nomsz in zijn meesterlijke vertaling der *Athalia* aan Jojada in den mond:

Hoe! daer Gods wonderſtem u daaglijks klinkt in de ooren,
Uw hart *blijft even* hard!

Weder van geheel anderen aart als het ſtraks vermelde was een kunstſtuk, 't welk Vondel insgelijks bezong, te weten, een koperen aardbol van ongemeene grootte, die door de bewindhebbers der O. I. Maatſchappy als een vereering was toegezonden aan Pentagoule, Prins van Makasſaar.

OP

DEN KOPREN AERTKLOOT

DOOR DE BEWINTHEEREN DER OOSTINDISCHE MAETSCHAPPYE

PANTAGOULE, PRINCE VAN MAKAZAR

TOEGEZONDEN.

Tot eer van Hollants Waterleeuw
Herſchept de Kunſt de kopere eeuw',
Een ronde daer een kloecke vrouw,
Een Pallas, wel in ſpinnen zou.
Dien Aertkloot zent 't Ooſtindiſch Huis
Den grooten Pantagoule t'huis,
Wiens aldoorſnuffelende brein
Een ganſche weerelt valt te klein.
Men wenſche dat zijn ſcepter waſſ',
Bereicke d' eene en d' andere As,
En eer het ſlijten van den tijt
Dit koper dan ons vrientſchap ſlijt'.

3 *Een ronde* voor „een *rondte*," als wy zouden zeggen, of eigentlijk voor: „een ronde omvang;" — 't woord is gelijk van vorming als *oude* voor „ouderdom."
3,4 Verſta: „ruim genoeg, om een ſpinnende vrouw van kloeke geſtalte te bevatten."
7,8 De zin is: „het doorzoeken van al wat de waereld belangrijks oplevert zoû geene te zware ſtudie wezen voor het veel omvattende brein van Pantagoule."
9,10 Dat zal V. wel niet letterlijk zoo gemeend hebben.
11 *En eer:* lees: „en *dat* eer."
12 *Ons vrientſchap:* V. ſpreekt hier uit naam der Oost-Indiſche Maatſchappy.

Ook in dit jaar ſchreef hy in zeker ſtamboek het navolgende kleine gedichtjen:

IN ZEKER STAMBOECK.

De Kercke die ghy blincken ziet
Van toets en marmerſteen en gout,
Dat is de rechte Kercke niet,
O neen, Godts Kerck is ſteen noch hout:
Het is al vry aen ſchooner werck,
't Welck niemant met den vinger toont:
't Geloovigh hart is Jeſus Kerck,
Daer Godt door zijnen geeſt in woont.

2 *Toets* voor „toetsſteen."

Op de hofſtede Welna aan den Aemſtel woonde omſtreeks dezen tijd de aanzienlijke familie Wuytiers, waarvan de ſtamvader was Govert Wuytiers, in 1579 Raad, in 1581 Schepen van Amſterdam. Deze was gehuwd geweest met Dieuwert Banninck, by welke hy twee zonen had verwekt. De oudſte, Dirck Wuytiers, getrouwd met Katharina de Wale, was vader van vier kinderen, als: Margaretha, gehuwd met Jacob Cromhout, Govert, Heer van de Werve 1), Jacob, en Jan, Heer van Asſumburg, Heemskerk, enz. Goverts jongſte zoon, Jan, in 1591 geboren, nam by zijn geſlachtsnaam dien zijner moeder aan en ſchreef zich alzoo Jan Banninck Wuytiers. Hy keerde niet alleen tot het voorvaderlijk geloof terug, maar liet zich zelfs, in 1619, tot Priester wijden en verwierf zich, als zoodanig, geen kleinen lof, als o. a. blijkt uit het navolgende byſchrift van Jan Vos, onder zijn afbeelding, door Matham geſneden:

1) Vermeld by VAN LEEUWEN, *Batav. Illuſtr.*, pag. 1292 en 1293.

Dus toont de kunſt Wuytiers, als 't oog geen meer zal ſtraalen,
Maar zijn godvruchtigheidt wordt van geen lijf omvat.
De deugt, die nimmer ſterft, begeert geen nieuwe paalen
Hy wijſt ons, door zijn leer, het zaaligmaakend padt.
Zoo hoed' hy Petrus ſchip vol zielen voor de baaren.
Oprechte leeraars zijn Godts rechte ſteunpilaaren.

en uit dit andere, op zijn afbeelding: [1])

Dives opum, vultu pulcher, ſpectatus amicis:
Factus cum Chriſto pauper et exiguus.
Exemplar vitae multis, verusque sacerdos:
Quodque alii verbo, moribus ipſe fuit.
Vivat in aeternum felix, coeloque locatus
Fulgeat, in terris bene qui delituit.

Geen wonder dat tusſchen mannen als Vondel en Wuytiers, beiden uit het Protestantendom tot het Pausdom overgegaan, een gemeenzame vriendſchap ontſtaan was, en dat, by het overlijden van dezen, gene hem betreurde en dezen loverkrans op zijn grafſteê vlocht.

1) Te vinden in de Lat. *Batavia Sacr.* II, fol. 405.

LIJCKBEDDE

VAN WIJLEN HEER

JOAN BANNING WUITIERS,

Prieſter.

JOAN. 5. BRANDENDE EN LICHTENDE.

WIE leght hier doot te bed, gelijck ontſchapen?
Heer BANNING heeft zijn dootſchult afgeleit,
Doch is niet doot, maer ruſt, en ſchijnt te ſlaepen,
Tot dat Godts dagh het licht en duiſter ſcheit,
De lichaemen vereenight met hun zielen,
Hem opweckt met d' Aertsengelſche trompet.
De worm kan 't lijf, geenſins den geeſt vernielen.
Geen Chriſten ſterft, maer gaet geruſt te bedt,
Om vrolijck op te ſtaen in 't ander leven:
Daer volgen hem zijn wercken voor Godts troon,
En tuigen van wat Geeſt hy was gedreven,
Die Chriſtus raet, en hooftwet, en geboôn
Waerdeerde meer dan tijdelijcke goeden,
En armoe koos voor welluſt, eere, en ſtaet,
Den armen zocht te trooſten, en te voeden,
Zich zelf beſneedt van pracht en overdaet,

1 *Ontſchapen:* wy vinden *ontſcheppen* by KILIAEN opgenomen, en verklaard met *deformare:* het gebruik, dat V. van 't woord maakt, ſteunt alzoo op behoorlijk gezach. Ik kan er, wat my betreft, echter geen vrede meê hebben: welke beteekenis toch kan aan dat *ontſcheppen* overeenkomſtig zijn vorming gegeven worden? Niet die van „gedaante ontnemen;" want dan zou *ſcheppen* moeten beteekenen, wat het niet doet: „gedaante geven, vormen." Het tegenovergeſtelde van *ſcheppen* is *vernietigen,* dat van *vormen* is *ontvormen;* maar noch de eene noch de andere tegenſtelling kan, mijns bedunkens, door *ontſcheppen* worden uitgedrukt. Vergel. *Matth.* IX: 24.

6 *D'Aertsengelſche trompet:* verkeerde uitdrukking en ſtrijdig met ons taaleigen. Wie ſpreekt er van „een *muzykantſche* fluit?" „een *ſoldaatsch* zwaard?" „een *generaalſche* ſtaf?"

10 Zie *Openb.* XIV: 13.

16 *Zich zelf beſneedt van pracht en overdaet: beſnijden* wordt hier overdrachtelijk gebruikt voor: „onthouden," in welken zin men ook wel op gelijke wijze *ſpeenen* zegt. Het woord vindt men in deze figuurlijke beteekenis ook meermalen in de Schrift, als b. v. *Coloſ.* II: 11.

Om milder Godts nootdruftigen t'onthaelen.
Godts outer was zijn vryburgh dagh op dagh,
Het kruis zijn ſtut, in 's lichaems ſmerte en qualen,
't Getydeboeck, dat voor hem open lagh,
Zijn uurwerck, om godtvruchtigh op te mercken.
Een ander leert met woorden, ſtemme, en ſpraeek.
Dees Prieſter leert met wandel en met wercken,
En licht vooruit, gelijck een heldre baeck.
Al 't maeghſchap, dat verſtroit geduurigh verder
Van waerheit dwaelde, en nergens weide vondt,
Broght hy te koy, gelijck een oprecht herder;
Dies looft het hem, op zijn' geſloten mondt.
Nu ruſt, WUITIERS, ghy hebt uw ſtrijt volſtreden.
Gedenck ons noch by Godt in uw gebeden.

18 *Vryburgh* voor „wijkplaats, toeverlaat."
25,27 Met andere woorden: „hy bracht zijn geheele familie tot het Katholijk geloof."
28 *Op zijn' geſloten mondt* voor „nu zijn mond geſloten is."

Gewis kan ons deze hulde, door Vondel aan Wuytiers gebracht, niet bevreemden; maar wel mag het onze verbazing wekken, dat wy behalve de enkele plaats, waarover hierboven in de noot op zijn verjaarvaars [1]) geſproken is, geen enkelen regel vinden, aan de nagedachtenis gewijd van den man, aan wien hy zoo veel verſchuldigd was, van wien hy zoo vele bewijzen van vriendſchap en achting genoten had, aan wien hy nog niet lang geleden [2]) een bewijs van beiden gegeven had, van Pieter Corneliszoon Hooft. Ook deze was zijn vrienden Reael en Moſtart in het graf gevolgd. In de lente van dit jaar naar den Haag gereisd, om aldaar de lijkſtaatſie by te wonen van Prins Frederik Hendrik, die op den 14 Maart overleden was, en wiens plechtige begrafenis op den tienden Mei ſtond gevierd te worden, werd hy door hevige koorts en buikloop aangetast, en op den een-en-twintigſten dier maand uit het leven gerukt. Zijn lijk werd naar Amſterdam gevoerd en op den 27, in het koor der Nieuwe kerk, in 't graf zijns vaders bygezet. Ten volgenden dage werd op den Schouwburg een lijkrede gehouden te zijner eere, die opgeſteld was door zekeren jeugdigen letterkundige, wiens naam, als met Vondels *werken* ten naauwſten verwant, ik reeds meermalen genoemd heb, doch wiens perſoon in 't verhaal van Vondels *leven* nog niet (tenzij wellicht onder een momaanzicht verſcholen [3])) is opgetreden. Die jongeling, met wien Vondel toen weinig bevriend was, en aan wien hy gewis niet dacht in

1) Zie hierboven, blz. 561, vs. 13–15.
2) Zie hierboven, blz. 422.
3) Zie hierboven, blz. 546.

zijn ouderdom en na zijn dood verplichting te zullen hebben, was de een-en-twintigjarige Gerard Brandt. Zijn vader, die denzelfden naam droeg, was een Amſterdammer, horologiemaker van beroep en een der Hoofden van den Schouwburg. Der Remonſtrantſche gezindheid toegedaan, had hy, in 't jaar 1628, de volmacht geteekend, volgends welke men vrijheid van godsdienstoefening voor deze gezindheid dacht te verzoeken. Diens huisvrouw, Kornelia of Neeltjen Jeroens geheeten, ſchonk hem op den 23 Julij 1626 een zoon, onzen Gerard, die in het bedrijf zijns vaders werd opgeleid. Van vroeg af toonde de knaap echter een ingeſchapen liefhebbery voor poëzy en teekenkunde, en, naauwlijks zeventien jaar oud, dichtte hy een treurſpel „de veinzende Torquatus" genaamd, 't welk, met veel toejuiching ten tooneele gevoerd, den jongen dichter bekend maakte by Van Baerle, die 't ſtuk met een lofvaers vereerde. Sedert ſchreef hy nog meer gedichten; doch vooral verwierf hy zich lof door de lijkrede op Hooft, die, gelijk ik hierboven zeide, uitgeſproken werd op den Schouwburg, door den beroemden tooneelſpeler Adam Carelsz. van Zjermesz. In die Lijkrede, die in Augustus by Joost Hartgers uitkwam, met een opdracht aan Huygens [2]), geeft de opſteller, na een keurige inleiding, getuigende zoo van goeden ſmaak als gepaste zedigheid, een cierlijk verhaal van het leven, de lotgevallen en de werken des afgeſtorvenen, welk verhaal hy hier en daar toelicht door aanhalingen uit de dichtwerken van Hooft zelven of van zijn vrienden. De ſlotrede is gedeeltelijk ingericht om te betoogen, hoe voor den man, wien hy betreurt, na diens welbeſteed leven, het ſterven gewin was: gedeeltelijk ſtrekt die tot opbeuring en bemoediging van 's mans nagelaten betrekkingen en vrienden. De laatſte regels der toeſpraak laat ik hier volgen: zy mogen tot een ſtaaltjen ſtrekken van den treffelijken ſtijl, waardoor het geheel zich onderſcheidt: „En ghy, mijn Toehoorders, die met my op d' uitvaart ge„weest zijt, en het gedult gehadt hebt van een Lijkreeden, vol van „zuchten en traanen, aan te hooren, zult dees plaatzen verlaaten „met een genoegen, 't welk door geen tijdt uitgewischt kan worden, „omdat het geluk u heeft laaten leeven ten tijde van den grootſten „Dichter, dien Hollandt, of ooit zon zagh: en verhaalen dit aan uw „kinderen, en laaten die dan den naaneeven en naakomelingen be„kent maaken: dat gy den Vaader der Hollandtſche zanggodinnen, „met my, de laatſte plichten hebt beweezen."

Dat van Baerle en Huyghens de zuiverheid en kracht van taal, waardoor de Lijkrede zich onderſcheidde, hoogelijk prezen, zoû ook by mindere voortreffelijkheid van 't ſtuk, niet te verwonderen zijn geweest, want zy waren er zelve met name en met niet weinig lof in genoemd; maar ook Vondel, die er niet in genoemd was, en die

2) Men vindt een en ander ook in de uitgave van HOOFTS *Brieven* van v. VLOTEN, Deel IV. blz. 434 volgg.

zelfs eenige reden kon gehad hebben, de benamingen van „grootsten dichter" en „Vader der Nederlandsche Zanggodinnen," aan Hooft door Brandt gegeven, wat overdreven te vinden [1]), Vondel drukte evenzeer luide en openlijk zijn goedkeuring over de Lijkrede uit, gelijk dit blijkt uit het volgende gedicht, door Reinier van Anslo te dezer gelegenheid aan zijn jongen vriend toegezongen, en waarby deze, na zich zelven onbevoegd geächt te hebben om zijn oordeel te uiten, onzen dichter spreken laat, als wiens lof den redenaar 't meeste streelen moest.

O Brandt, mijn welbehagen,
My om het hert geslagen,
Dat gy, door min tot Neêrlandts Poëzy,
Aan u verknocht met zinnenmaatschappy
En nu weêr kunt verbreken
Met zonder maat te spreken,
Wanneer ik door uw droefheyt weêr bezuur
't Gevoelen van mijn diepe hertquetsuur.
Wat wiert ik fel bevochten
Van sterke tegentochten,
Als uw welspreekentheyt hem hadt beklaagt,
Daar noch mijn ziel met Muyden rou om draagt!
Uw tong kan herten treffen.
Zal ik uw lof verheffen?
Het scheen wel licht, indien ik dat bestondt,
Eenzijdigheyt van een verplichten mondt:
Ick stel dat dan ter zijden,
Om oppsraak te vermijden;
En dikwijls heeft het oordeel van een vriendt
De laster van vooroordeel ook verdient:
Maar toen, met ope deuren,
De Schouburg was aan 't treuren,
Bevondt zich daar des Aemstels keurpoeet,
Die zoo veel tijts in dichten heeft besteet,
En loflijk onderwonden
Te vinden nieuwe Vonden: [2])
Waarom mijn pen den Agrippynschen Rijn
Voor zoo een zoon zal eeuwig dankbaar zijn.
Wat stont hy opgetogen!
Gy hadt, door uw vermogen
Dien grooten Man, zoo krachtig opgevoert.

1) Dat V. zelf geen valsche nederigheid genoeg bezat, om Hooft als dichter boven zich zelven te stellen, is ons o. a. gebleken uit den regel, in zijn brief aan den Drossaart, in deze uitgave voorkomende, Deel II, blz. 682.

Beveeltmen my dan 't rijm, 'k beveel u 't rymeloos.

2) Naamspeling, als uit de kap. aanvangletter blijkt.

Die ſprack in 't eynd' (na dat hy hol beroerd
Van yver opgenomen,
Was tot zich zelf bekomen):
„Hoe eer ik best, voor Amſtels lofaltaar,
Met lof en dank haar EERSTEN REDENAAR;
Die, vry van taalgebreken,
Haar 't ſchoonſte Duyts leert ſpreken.
Men wijde aan hem, die dus den *Drosſardt* looft,
Tot dankbaarheyt dan vry een zilver HOOFT,
Niet om hem te betalen.
Wat kan die kunſt ophalen?
Een gaau vernuft is voor het goudt te duur.
Ik zie, hy is een Wonder der Natuur,
Dien zy, om meê te pronken,
Veel gaven heeft verſchonken.
Dat nu de ziel van Muydens groote DROST
Ontbonden en van 's lichaams pak verloſt,
Mocht met haar hemelſche ooren
Haar eyge Lijklof horen!
Zy waar verheught. Dien heeft Natuur te baat
Het zy hy ſchrijft op maat of zonder maat.
Zijn oordeel is ervaren.
't Verſtandt quam voor de jaren."
Zoo ſprak die man, verwondert. overluyt,
Op deſe ſin, zijn hert voor ieder uyt.
Nu ben ik ook gehouwen
Mijn oordeel te betrouwen:
En acht my ook gelukkig, nu mijn reên
Met dat verſtandt hier ſtemmen over een.

Gewis, indien het waar is, dat niets een rechtgeäarde ziel pijnlijker aandoet, dan een lofſpraak uit den mond van hem, dien men beleedigd heeft, dan kan het genoegen, dat aan Brandt de vleiende woorden van Vondel verſchaffen moesten, niet hebben opgewogen tegen het leedwezen, dat hy moet gevoeld hebben by de gedachte, hoe hy zich jegens dien man vergrepen had.

Hooft had niet meer dan twee kinderen nagelaten: een zoon, Aernout genaamd, die thands te Leyden in de rechtsgeleerdheid ſtudeerde, en tot wien de laatſte brief, die van zijn vader overig is, gericht was: — en eene dochter, Christina. De zoon zal ons nog eenen andermaal voorkomen; de dochter huwde eerlang met Coenraad Burg, Schepen en Raad dezer ſtad en later Thezaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Ik zeide, dat wy eenigzins verwonderd zijn, onder Vondels nagelaten gedichten geen lijkzang op Hooft te vinden; maar toch zoû ik er de ge-

volgtrekking niet uit willen hebben opgemaakt, dat de Drosſaart aan zijn ouden vriend ten eenemale onverſchillig was geworden. Ik heb reeds by het vermelden van Reaels overlijden doen opmerken [1]) dat ook te dier gelegenheid de lier van Hooft zoo wel als die van Vondel zweeg: en toch was de afgeſtorvene hun boezemvriend. Maar dichters zijn een grillig ſlach van menſchen, die zich er maar zelden rekenſchap van weten te geven, waarom zy meermalen ter gelegenheid van een voorval, dat hen innig treft, geen enkelen regel weten ſamen te ſtellen, terwijl zy op een anderen tijd, waar 't gevoel van rouw of van blijdſchap veel minder by hen ſpreekt, zich tot zingen voelen aangeſpoord: — en niemand beſchouwe de uiting van het gevoel als een maatſtaf, waar dat gevoel zelf naar beöordeeld zoû kunnen worden. Zoo het overlijden van Reael door Vondel niet herdacht was geworden, in weêrwil der innige genegenheid, welke hy hem toedroeg, even zoo kan juist in den oprechten rouw, dien onze dichter over het afſterven van Hooft gevoelde, de reden gelegen zijn, dat hy zich niet by machte vond, die met woorden uit te drukken.

Meer bevreemding baart het my althands, dat hy, die ſteeds gewoon was geweest, elk voorval, dat voor 't vaderland van gewicht was, te bezingen, en die zoo menigmalen de meest verheven toonen aan zijn lier ontlokt had om de heldendaden van Prins Frederik Hendrik in zijn gedichten te verheffen, — dat hy, die nog niet lang geleden de echtverbintenis van Princes Louize met een luisterrijk gedicht had gevierd, een zoo volkomen ſtilzwijgen bewaarde by het overlijden van den Vorst, dien hy hoogſchatte, en dat zijn lier met geen enkelen toon van rouw diens lijkbaar verzelde, met geen enkelen toon van vreugd den jeugdigen Stadhouder het welkom toezong by 't aanvaarden der waardigheden, door zijn doorluchten vader bezeten. 't Is waar, men zoû kunnen aanvoeren, dat Vondel, nimmer recht Oranjegezind, en zulks nog minder ſedert zijn overgang tot de Roomſche Kerk, Frederik Hendrik voornamelijk daarom was toegedaan geweest, omdat die Vorst een andere ſtaatkunde volgde dan zijn broeder Maurits gedaan had: dat deze reden van dankbaarheid op den achtergrond was geraakt ſedert de geſchillen, in den laatſten tijd ontſtaan tusſchen den Prins en de Regeering van Amſterdam (voor welke laatſte ik durf zeggen dat Vondel byna even veel eerbied koesterde als voor den Paus) — en eindelijk, dat Vondel geene groote reden had om op den duur veel verknochtheid te toonen aan een Vorst, die hem nimmer, noch in 't openbaar, noch ter ſluik, eenig blijk van achting voor zijn talent gegeven had, of zelfs eenig blijk van erkentelijke welwillendheid; hoezeer Vondel 't anders ruim aan hem verdiend had. Doch wat ook zij van de gegrondheid dezer redenen, die misſchien by onzen dichter eenigzins kunnen gewogen

[1]) Deel III, blz. 301.

hebben, zeker is het, en aldra zal het ons blijken, dat Vondel in Frederik Hendrik den Vorst vereeren bleef, die medegewerkt had om de tachtigjarige volharding door een gewenschten vrede te bekroonen. En van daar wellicht was het, dat Vondel geen lied toezong aan den jeugdigen Stadhouder, van wien 't bekend was, dat hy ten oorloge neigde, en wellicht te vreezen, dat de oorlog onder zijn beſtuur zoû voortduren. Te gereeder moest onze dichter, die met de Regeering van Amſterdam zoo vurig haakte naar een vreêverbond met Spanje, zich tot de viering daarvan opgewekt gevoelen, toen het eindelijk op den 30 Januarij des volgenden jaars te Munſter geteekend werd. Hy deed zulks dan ook op onderſcheiden wijze en wel in de eerſte plaats met twee Lierzangen, den Burgemeesteren opgedragen.

DE

GETEMDE MARS.

AEN

ONZE VREDEVADERS,

Vaders des Vaderlants,

DE HEEREN

BURGEMEESTERS

VAN

AMSTERDAM.

1648.

AEN

ONZE VREDEVADERS,

Vaders des Vaderlants,

DE HEEREN

BURGEMEESTERS

VAN

AMSTERDAM.

Nu berſt een bron van blyſchap uit onze aders,
  Op 't klincken van de zilvre Vretrompet,
  Daer ghy een wyze op 's weerelts Vrede zet,
O Amſterdamſche oprechte VREDEVADERS.

Uw wijsheit holp d'Oranje ſnoeren vlechten,
  En banden, daer 't Gewelt aen leit getemt,
  De barſſe Krijgh, zoo lang van ruſt vervremt,
En op wiens hart geen vredewenſch kon hechten.

Europe, ja al d'aertkloot met vier deelen
  Des aertkloots, rolt u juichende te moet,
  Naer dien ghy ſtopt de Wel van 't burgerbloet,
En d'eerſte ſmoort dees Hydra van krackeelen.

Nu kroonen u de Burgers in uw veſte,
Dewijl ghy gaerne uw eigen nut vergeet,
En hangt uw zorgh en arrebeit en zweet
Aen 't Vaderlant en algemeene beſte.

Ay hanthaeft zoo het wit der oorelogen,
Den VRYDOM, uw bevochten errefgoet,
Dat ieder duicke in ſchaduw van dien Hoedt.
Zoo bloeie uw ſtadt in eendraght, en vermogen.

17 *Het wit der oorelogen:* verſta, òf: „het doel, waartoe deze (tachtig-jarige) oorlogen gevoerd zijn," — òf: „het doel, dat, in 't algemeen, oorlogen wettigt"
19 *Van dien Hoedt:* verſta: „van den Vrijheidshoed."

DE

GETEMDE MARS.

De weerelt had, van weelde en voorſpoet droncken,
Iupijn geterght, en zijne Majeſteit,
Nu jaren langk zijn' eiſch en recht ontzeit;
Dies zijne wraeck in 't endt begon t' ontvoncken.

't Is tijt, ſprack hy, in 't midden van de Goden,
Dat Mars ons Recht bewaere met zijn zwaert:
De menſchen zijn te wijt van deught veraert:
Zy paſſen noch op wetten, noch geboden.

Door 's Vaders laſt klom Mars op zijnen wagen,
Getrocken van twee wolven, wreet van muil,
Het aertrijck ſchrickte, en kendeze aen 't gehuil;
Een voorſpoock van afgrijſſelijcke plagen.

Zoo hoort in zee de zeeman 't onweêr ruiſſchen,
Dat hem genaeckt, en dreight met doots gevaer.
Hy neemt hier op by tijts dien veurbo waer,
Eer 't water ziede, en luidt beginn' te bruiſſchen.

Op dat gerit, dien ſtorm, uit Mavors oorden,
Op 't rollen en het hollen van zijn as,
Begon het al te dreunen wat 'er was,
Het Schelt, de Rijn, de Donauw, en zijn boorden.

Al 't ongediert van menſchen, diep geſcholen
In bergh en boſch, in wout en wildernis;
Al wat veraert, verwoet, verwildert is
Komt naer dees lucht geſtoven uit zijn holen.

Men zagh al 't ſchuim tot heiren t' zamenrucken,
De Roof, de Moort, de Vloeck, de Stokebrant,
Gewelt, Verraet. Megeer bedeckte 't lant
Met eenen vloet van gruwlijcke ongelucken.

Het ſtof begon tot aen de lucht te waſſen,
Gelijck een zee van zant en roock en ſmoock.
De zon, die uit den Ooſten opquam, doock
Voor 't weerlicht van geweer en harrenaſſen.

Toen viel een nacht van rampen, zoo veel jaren,
Op 't hart des volcks, dat ſedert geenen dagh,
Geen ſchemerlicht van vreught of voorſpoet zagh,
Maer gingk bedruckt in duiſterniſſen waeren.

Men zagh helaes! nu langer by geen ſtarren,
Of zon, en maen, maer by den lichten brant
Van ſtadt op ſtadt, van overrompelt lant
En Staten, aen 't verbijſtren, en verwarren.

Dat hongrigh vier greep d'uiterſten van Spanje
Van weêrzijde aen, 't oproerigh Liſſebon,

37 *Uit Mavors oorden:* d. i.: „van de zijde, waar Mavors (Mars) van daan kwam."
62 *'t Oproerigh Liſſebon:* dit ziet op het gebeurde in 1640, toen de Portugezen het Spaanſche juk, waaronder zy door Filips II gebracht werden, afwierpen, en Jan, Hertog van Braganza, tot Koning uitriepen.

En Katalonje, en 't razend Rouſſiljon.
De brant ſloegh voort in Yrlant, en Britanje.

Italie, oock aen 't blaecken ondertuſſchen,
Broght water aen, en ſchutte vaſt den brant,
Die van 't geberghte en Adriatiſch ſtrant
Haer overviel, en laſtigh viel te bluſſchen.

Ja d' oorlooghsvlam ſloegh over in de daecken
Van Krete, daer het uit de bare zee
Zijn kroon verheft. Dat deed Europe wee.
Och, 't is hoogh tijt, hoogh tijt om op te waecken,

Zoo riepze, en zagh, te rugge naer Sicilje,
Dat eilant in een' gloet van oproer ſtaen;
Die vlam, van daer, in 't hof te Napels ſlaen,
Tot bijſtren ſchrick der Rijcken van Kaſtilje.

Zy gingk Jupijn haer' noot en jammer klagen.
Och Vader, och, wat baetme nu mijn faem,
En dat een deel der weerelt mijnen naem,
Zoo dier gekocht, in eeuwigheit zou dragen?

Bewillighde ik uw minn' tot zulk een ende?
En ſchonck ick u den bloeſſem van mijn tijt,
Om aen te zien hoe Mars mijn' bruitſchat rijt',
Verſcheure, en ſchenne, en dompele in ellende?

Verwaerlooſt ghy het lant van uw geboorte,
Uw voeſterplaets, die u het leven gaf?
Vergeetghe uw wiegh, en aengebeden graf?
Onthaelt nu Mars mijn' vyant in die poorte?

63 *Katalonje, en 't razend Rouſſiljon:* in 't zelfde jaar 1640 begaven zich de inwoners van *Kataloniën* onder het gebied van Frankrijk, en gelukte het zelfs Lodewijk XIII, *Rousſillon*, 't welk tot dien tijd een deel daarvan uitmaakte, te bemachtigen: welk laatstgenoemd Graafſchap dan ook by den vrede van 1659 aan Frankrijk verzekerd bleef.

64 *Yrlant, en Britanje:* dit ziet op de burgertwisten, waar herhaaldelijk van geſproken is.

65-68 Waarſchijnlijk is hier de bedoeling: „offchoon ook Italiën van den zeekant door den vyand (inzonderheid door de Turken) bedreigd werd, wist het hem door kloeke maatregelen tegen te houden.

70 *Krete:* in 1644 was *Kreta*, of liever, gelijk het nu genoemd werd, *Kandia*, door de Turken aangetast, die het ſedert bemachtigden. Wy zullen V. nog menigwerf op dit onderwerp zien terugkomen.

71 *Europe:* hier wel het waerelddeel, maar vertegenwoordigd door de Feniciſche Princes uit de fabel, die er haren naam aan gaf, na dat zy door Jupiter in ſtiers gedaante was geſchaakt en naar Kreta was gevoerd. Zy wordt hier ook in verband met dit eiland genoemd. Zie wijders vs. 77—84.

75 *Napels:* dit ziet op den opſtand onder Mas-Anjello, waarvan blz. 553 geſproken is, in verband met herhaalde oproeren in Siciliën.

85 *Het lant van uw geboorte:* wederom *Kreta*, waar Jupiter geboren was.

D'erfvyanden, die mijn geluck benijden,
Gantſch Aſie wil my met maght aen boort;
De Libiaen ſtuwt zijn gedroghten voort.
Hoe kan 't Europe ontworſtlen, of ontrijden?

Der Goden Tolck daelt neder op die klaghten,
Op dat hy Mars in 't velt te rugge roep',
Daer hy braveert, in 't midden van den troep,
Verhit op bloet, en moort, en menſcheſlaghten.

Maer Mars, ocharm! in ſtede van bedaeren,
Verbittert op den opperſten Jupijn,
Schelt d' aerde quijt, om Heer van al te zijn,
En ruckt te hoop de kracht der oorlooghsſcharen.

Hy roept: nu ſtaeckt dit ſnoot gevecht, ghy Reuzen
Brengt bergen aen van muurwerck: ſchept uit puin
Van woeſte ſteên een ſtormkat, ſteil en ſchuin,
Om Jupiter het beckeneel te kneuzen.

Al lang genoegh verzaet van bloet en tranen,
En menſchevleeſch: wy moeten hooger gaen:
Wy moeten naer den opperſcepter ſtaen,
En ons een' wegh ter eeuwige eere baenen.

Hy heeft zich eens van Reuzen vrygevochten,
En onder wight van rotſen hen beknelt:
Nu zwichte hy ten leſte voor 't gewelt
Van Helden, die het aertrijk t'onderbroghten.

Zoo ſprack hy, en al 't puin rees op by hoopen
Tot aen de lucht: daer zagh de Majeſteit
Der Goden Mars met al zijn heir bereit,
Gereet, en heet om daetlijck ſtorm te loopen.

Hier viel een ſtorm van boven, en van onder.
De hemel ſtondt in enckel vier en gloet.
Het buskruit weeck den blixem niet een' voet.
De berghkortouw verſufte voor geen' donder.

89 *D'erfvyanden:* „de Turken."
91 *De Libiaen:* „de Barbarijſche Roofſtaten."
Zijn gedroghten: „zijn rooffchepen." De beeldſpraak, waarvan Europe zich bedient, wordt hier voortgezet.
93 *Der Goden Tolck:* „Merkuur."
99 Verſta: „laat de Aarde met rust, om de opperheerſchappy over den Hemel — en diensvolgends over alles — te bemachtigen."
101 *Dit ſnoot gevecht:* „dit onbeduidend, armoedig gevecht, dat geen eer of voordeel aanbrengt." Zie over *ſnood,* in deze beteekenis, het aangeteekende D. IV, blz. 565.

De hemel kraeckte, en al 't geſtarrent ſchudde,
Gelijck de blaên by buien aen een' boom.
De hemel ſcheen een wagen zonder toom,
Al 't hemelſch heir een herderlooze kudde.

Neptuin verloor den drietant, die de ſtranden
En rotſen ſchudt. De Krijghsgodt wrong Vulkaen
Den moker uit zijn vuiſten, onder 't ſlaen,
En klonck den ſtaf van ſtael uit Plutoos handen.

Hy brack de ſpeer van Pallas, ruckte 't wapen,
Meduſes hooft, van haren ſlincken arm,
En ſchrickte voor geen ſlangen, die noch warm,
En klam van gift, naer bloet en aders gapen.

Alcides moſt zijn hantknots nederleggen.
De Wijngodt zagh vaſt naer zijn Panthers om:
En Tritons ſchulp was by trompet en trom
Te heeſch, te ſchor om vyanden t' ontzeggen.

De gantſche burgh des hemels ſtont verlegen.
Saturnus maeide al wat naer boven quam,
Tot dat hem Mars de kromme zeiſſen nam,
En die gebruickte in plaets van zijnen degen.

Toen zagh Jupijn zijn Recht in twijfel hangen,
En 's hemels kans aen 't keeren, ſlagh op ſlagh.
Zijn vyant had geen ooren tot verdragh,
Noch wou geen wet van hooger hant ontfangen.

Wat raet, Jupijn? uw hof begint te blaecken.
Uw blixem trof voorhene Faëton,
Den ſtouten zoon en voerman van de Zon,
Die 't al verbrande, en zengde uw hooge daecken.

De Vader zagh om trooſt uit aller wegen,
En uit de lucht van Neêrlant een Godin
In eene wolck verſchijnen, meer noch min
Als Venus komt te wagen aengeſtegen:

Als Pallas door den hemel aen komt ſtrijcken.
't Moſt Pallas zijn, of Venus zelf, of geen

121,122 Twee cierlijke regels en waarin door behulp van gepaste woorden en herhaling van gelijke aanvangletters een tooverachtige uitwerking verkregen wordt. Men hoort als 't ware den hemel *kraken*, de ſtarren *ſchudden* en de *bladeren* beven aan de boomen.
136 *T'ontzeggen* voor „den oorlog aan te kondigen."

Van beide, of uit haer aengezicht gefneên,
Om twee in een gemengelt te gelijcken.

Geruftheit fchijnt uit haer gezicht te ftralen.
D' olijfkrans, verfch gevlochten, deckt het hooft.
Haer aenfchijn elck een' blijden dagh belooft,
En trooft al wat zijn' adem niet kan halen.

Het wit gewaet, bezaeit met groene olijven,
Verrijcktze met een' glans van majefteit,
Die hooger draeft dan 's menfchen fterflijckheit
Bereickt. Zoo komtze allengs wat nader drijven.

De wagen wort van Nederlantfche Leeuwen
Zachtmoedigh voort getrocken door de lucht.
Zy luiftren mack naer heure roede en tucht,
En weten nu van brullen, noch van fchreeuwen.

Men twijfelt of dit Cibele magh wezen:
Maer z'is te jongk, en voert geen torenkroon.
't Is Juno niet, op haren leeuwetroon;
Noch Ceres, voor wiens fickel flangen vreezen.

Ootmoedigheit en liefde voor haer zwieren,
En ademen een' dauw en friffchen geur.
De lucht ontlaet, en krijght een blijder kleur.
Men hoort rontom de vogels tierelieren.

Zoo plagh in May de Morgenftar te klimmen,
Voor 't roozefpoor van 't blancke fchemerlicht,
En trock naer zich een ieders aengezicht,
Eer noch de zon haer pruick hief uit de kimmen.

Toen riep Jupijn: ry aen, ry aen, ghy Schoone:
Betem nu met een' lonck van uw gezicht
Den barffen Godt, die voor geen blixems zwicht:
Geen fchooner parle aen 't loof van uwe kroone.

Dus nadert zy den Godt der oorelogen;
Die ftaeckt den ftorm, als hy dat aenfchijn ziet.
Hy ziet zich blint, en kent die Godtheit niet,
En zuight terwijl de voncken uit heur oogen.

161 *Groene olijven:* zoo ftaat er in de oorfpronkelijke uitgave, de latere hebben: *gulde olijven*, wat even goed is, wanneer er namelijk aan olijven gedacht wordt, die in 't kleed „geborduurd" zijn.

172 *Voor wiens fickel flangen vreezen:* verfta: „die de haar gewijde akkers van ongedierte zuiver houdt."

175 *De lucht ontlaet* voor „klaart op." Zie D. II, blz. 650.

Een luchtje ſpeelt, en zwaeit de blonde locken
  Om hals en neck. De minnelijcke mont,
  De roode roos, op 't ſneeuw der wangen, wont
Het hart des Godts, dat walght van al zijn wrocken.

't Geweer ontzijght van zelf zijn ruwe handen.
  Zy ſtijght hier op om laegh, en vleugelt vlugh
  En bint hem bey zijn armen op den rugh
Met geen metael, maer zachte Oranje banden.

Zoo drijftze Mars groothartigh voor haer wielen,
  En voert hem in triomf heel Neêrlant door.
  Haer volgen op dat zegenrijcke ſpoor
Een dicken drang en wolck van danckbre zielen:

Die zingen: lang regeer' de Vregodinne,
  Zoo lang verwacht: zy maeckte Mars gedwee,
  En ſtack zijn zwaert, dat bloedigh zwaert, in ſcheê
Dat Nijdt noch Tijdt haer' ſcepter overwinne.

VREDEZANG

ONDER DE REGEERINGE

DER HEEREN

GEERAERT SCHAEP, GARBRANT PANKRAS, KORNELIS DE GRAEF, WOUTER VALCKENIER,

Burgemeesteren 't Amsterdam.

AEN

DE BURGERY DER ZELVE STEDE.

Nu de Nederlandtſche Leeuwen,
In het ſtrijtperck afgerecht,
Staken dit verwoet gevecht,
En de goude d'yzere eeuwen
Sluiten, paſt het dat ons Y
Deze blyſchap innewy:
Dat men 't Vredejaer eendraghtigh
Onder Schaep en Pankras vier',
En de Graef, en Valckenier.
Amſterdam was noit zoo krachtigh

Op gewonnen ſlagh of ſte,
Als op d'inkomſt van den Vre:
Want men trof, na zoo veel ſlagen,
't Wit van 't uitgetrocken zwaert,
Nu Borgonje u Vry verklaert,
En ghy op den Vredewagen
Roemt op Vryheit, 't waertſte pant
Van 't verdadight Vaderlant.
Neêrlants Vrede ſchrijft nu wetten
Allen Vorſtendommen voor,
Lichtze veur op 't heilzaem ſpoor
Met lantaernen, en trompetten.
Ieder volge ons witte vlagh
In het kriecken van den dagh.
't Hol en 't hongerigh Europe
Hijght met ſmerte en open mont
Naer 't gemeene vreverbont,
Afgepijnt van lange hope
Op den toevoer van dit lant,
Voeſter van zoo menigh ſtrant.
Hoor de zeeliên en maetroozen
Danſſen op den waterſtroom,
En uw vloten, zonder toom,
Dondren, en kortouwen lozen,
Daerze brommen op de ree,
Toghtigh naer de rijcke zee.
Zie de Batavieren trecken
Naer een' nieuwen Oceaen,
Langs een noit bezeilde baen,
Om meer weerelden t' ontdecken,
En te booren door een as,
Zonder graetboogh, en kompas.
Overvloet met vollen horen,
Zwanger van gewas en ſchat,
Baert een weerelt in uw Stadt,
Op het ſteigren van haer' toren,
Daer 't geſtarrent voor verſchiet,

15 *Borgonje:* men zij hierby indachtig, dat de Koning van Spanje zijn recht op de Nederlanden — althands voor 't grootſte deel daarvan — ontleende van Maria, de laatſte erfdochter van 't Borgondisch Huis; — en dat deze Gewesten onder Karel V een deel uitmaakten van wat men toen den Borgondiſchen Kreits noemde.

36 *Toghtigh:* d. i.: „verlangende."

46-48 Men had namelijk in Mei 1646 een aanvang gemaakt met het graven der grondſlagen voor den nieuwen toren der verbrande St. Katharijne-kerk — zie Deel IV, blz. 421 — welke toren de hoogſte van 't geheele land had moeten worden: en op den 20 July 1647 was daarvan de eerſte ſteen gelegd door Cornelis, den zoon van Burgemeester Backer. — De opbouw werd later — men weet niet om wat reden — geſtaakt; doch dewijl er nog twee eeuwen moesten verloopen eer het Haarlemmer meir, waarvan V. vs. 59 ſpreekt, leêggemalen was, aan welk werk toen *nog niet* begonnen was, willen wy de hoop niet opgeven, dat de *toren*, van welks *ſteigeren* de dichter hier gewaagt, nog eenmaal voltooid worde.

Als het naer den grontbouw ziet.
Teffens ſteigren lant en erven
In waerdy: de Pais is milt,
Dies verrijcktze kunſt, en gilt.
Neering, leggende op haer ſterven,
Springt ten bedde uit, en ontluickt
Met dat zy de teervlam ruickt.
Bouw nu zolders boven zolders.
Legh de kelders in tiras.
Spaer noch kranen, noch windas.
Legh verdroncke weide in polders.
Mael het Haerlemſch meir tot lant,
Nu de vette teerton brant.
Zie al 't platte lant eens barnen
Op de grens, en overal,
Met een' galm en dorpgeſchal.
Melcker valt aen 't botter karnen,
En oom buiſman vaert geruſt
Viſſchen op zijn buurmans kuſt.
Laet den krijghsman dit benijden,
En zijn hant ſlaen aen den ploegh,
Zaeien maeien, ſpade en vroegh:
Hollant ſchept geen' luſt in ſtrijden.
't Oorlogh heeft te lang geduurt,
Dat al 't Kriſtendom bezuurt.
Holant voelt zijn' rugh verlichten
Van het laſtigh oorloghspack,
Scheurt den ſchultbrief met gemack,
Daer zoo vele ſteên voor zwichtten,
En het ſtijft met Aemſtels raet
Dus de zenuw van den Staet.
Draegh ons VIERTAL op uw handen,
't Welck, als 't nutſte Vredelit,
Op 't gekruiſte kuſſen zit,
En 't Gewelt ſchutte op zijn tanden,
Dat den Landpais ſteuren quam.
Eer zy Gode, en Amſterdam.

J. V. VONDEL.

54 *De teervlam:* de vlammen der teertonnen, welke men ter viering van den geſloten vrede ontſtoken had. Zie vs. 60.

56 Men ziet uit dezen regel, dat men toen in Amſterdam reeds druk bezig was aan 't leggen van cementen kelders.

57 *Windas*: zoo als 't woord hier ſtaat zou men *windas* moeten lezen, (als *rondas*), met den nadruk op de tweede lettergreep. — Even verkeerd als dat men *heiblok*, *ſleeptouw*, *draagbaar* uitſprak. In al die woorden vordert de eerſte ſylbe den klemtoon voor zich.

61 *Barnen:* wy zonden zeggen: *illumineeren.*

Op luistervolle wijze werd op den 5 Junij de afkondiging van den vrede te Amſterdam gevierd. Op 't midden van den Dam waren drie hooge tooneelen opgericht, alwaar achttien vertooningen plaats hadden, zes op ieder tooneel. De ſamenſtelling daarvan was wederom opgedragen aan Coster, geholpen door Jan Vos en Gerard Brandt, den jongen horologiemaker, van wien vroeger geſproken is. [1]) Voor 't hoogſte ſchouwtooneel ſtond de Nederlandſche Leeuw, met het zwaard in de eene en de zeven pijlen in de andere klaauw. De ſteenen galery rondom de waag [2]) was met ſpeellieden bezet, en op 't ſteken der ſchalmeien en ſchuiftrompetten werden de gordijnen der tooneelen tot achttien reizen opgeſchoven. De eerſte reeks dier vertooningen was van Costers vinding, en zoo de ſchalke arts daarby een proef had willen nemen, hoe verre de bekendheid van Heeren Burgemeesteren met de oude geſchiedenis wel ging, en tot welke hoogte zy zich zouden laten myſtificeeren, dan was hem zijn opzet wel gelukt. Immers my is het onverklaarbaar, hoe zijn programma de goedkeuring der overheid heeft kunnen wegdragen. — Men oordeele. — In de zes vertooningen dan zag men 1⁰. Willem I — van wiens muzykale talenten ik nimmer iets gehoord heb — in de gedaante van Amfion, Thebe ſtichtende op 't geluid zijner ſnaren: 2⁰. den krijgshaftigen Maurits, in de gedaante van den vredelievenden Numa Pompilius, de godsdienst regelende der Romeinen — wat in den geest van een man als Coster, den grooten vyand der orthodoxe predikanten, wel de grootſte *perſiflage* wezen moest, die maar kon worden uitgedacht: 3⁰. Frederik Hendrik, afgebeeld door Fabius Maximus, den Romeinſchen veldheer, die den roem verwierf van de zaken door „dralen" herſteld te hebben — of 't voor den Prins als een kompliment kon beſchouwd worden wil ik liefst in 't midden laten: 4⁰. Willem II als de vredevorst Augustus, met wien hy zeker niet de minſte overeenkomst had. De vijfde vertooning beeldde de zorg af van 's Lands Staten, tot beſcherming der bedreigde vrijheid. In de zesde zag men Mars geboeid, Vulkaan in 't wapenſmeden geſtuit, het krijgsvolk betaald en gedeeltelijk afgedankt. — Dit „afdanken van 't krijgsvolk," een zaak, waar Amſterdam ſedert zoo op aandrong, en dat de oorzaak werd der bittere twisten tusſchen die ſtad en den Prins, zal gewis den Burgemeesteren zoo geſmaakt hebben, dat zy daarom alleen de rest door de vingeren hebben gezien.

Het tweede zestal vertooningen was door Brandt uitgedacht, die de gelukkige ingeving had gehad, zijne zinnebeelden niet aan de Griekſche of Romeinſche geſchiedenis te ontleenen, maar op eigen bodem te blijven. In de eerſte vertooning werd de aankomst van

1) Zie blz. 567
2) De ſedert geſloopte Waag op den Dam.

Bato en de Batavieren uitvoerig afgebeeld; waarby de verbranding van 't lijk van Rijcheldin [1]) en vele andere oude gewoonten voor 't oog werden gebracht. De tweede vertooning was de bevestiging van 't verbond tusſchen Julius Cezar en de Batavieren, waarin men een toeſpeling kon zien op het beëedigen van 's lands privilegiën door Keizer Karel den Vijfde. De derde beeldde de knevelaryen af, door de Romeinen onder Vitellius gepleegd, en ſloeg op het geweld, door de Spaanſche benden den Nederlanders aangedaan. In de vierde werd de Batavier Julius Paulus ter dood gebracht en zijn broeder Claudius Civilis verdreven: in welke beide perſonen men Egmond en Oranje kon herkennen. In de vijfde werden de overwinningen, op Spanje behaald, herinnerd door de voorſtelling van 't vernielen der Romeinſche legerplaatſen door Civilis. De zesde eindelijk ſtelde het vreêverbond voor, tusſchen Civilis en den Romeinſchen veldheer Cerialis geſloten, en de vreugdebedrijven, daarover door de Batavieren gevierd; wat wel geen verklaring behoeven zal.

Wat de laatſte zes vertooningen betrof, waar Jan Vos de eer van had, zy brachten den toeſchouwer meer op het terrein der werkelijkheid. De eerſte ſtelde het gewapend Europa voor: de tweede, de afgeſtreden Vorſten: de derde, de vrijheid der Vereenigde Nederlanden, bevestigd door een eeuwigen vrede: de vierde, het bezweren van dien vrede: de vijfde, de veiligheid van den Staat: de zesde eindelijk, Amſterdam, als de voornaamſte oorzaak van dien vrede. De dag werd doorgebracht met het aanſchouwen dier vertooningen, en des avonds werden op vele plaatſen van de Stad pektonnen gebrand en vuurwerken afgeſtoken.

Doch behalve deze voorbygaande uitboezemingen moesten er tot herinnering van den vrede ook gedenkſtukken van meer blijvenden aart worden vervaardigd. Een daarvan werd op last der overheid in de Oude Kerk aangebracht. Er bevonden zich namelijk aldaar, achter 't groote koor, twee beſchilderde glazen, in 't eene waarvan het kroonen van Filips den Schoone, 't welk de Nederlanden aan Spanje bracht, was afgebeeld. Men las daaronder:

D'Aertsbiſſchop kroont hier met zijn hant
Den ſchoonen Flips met diamant
Tot Koning op Castiliens troon:
Dus eerde ons Nederland die kroon.

Wat op het andere glas te zien was, is my niet bekend. De Regeering liet het wegnemen en door een ander vervangen, waarop Filips IV werd voorgeſteld, het Munſtersch verdrag, waarby de Nederlanden voor vrij erkend werden, bezegeld, overreikende.

Hieronder kwamen de volgende regels van Vondel te ſtaan:

1) Zie HOOFT, *Bato.*

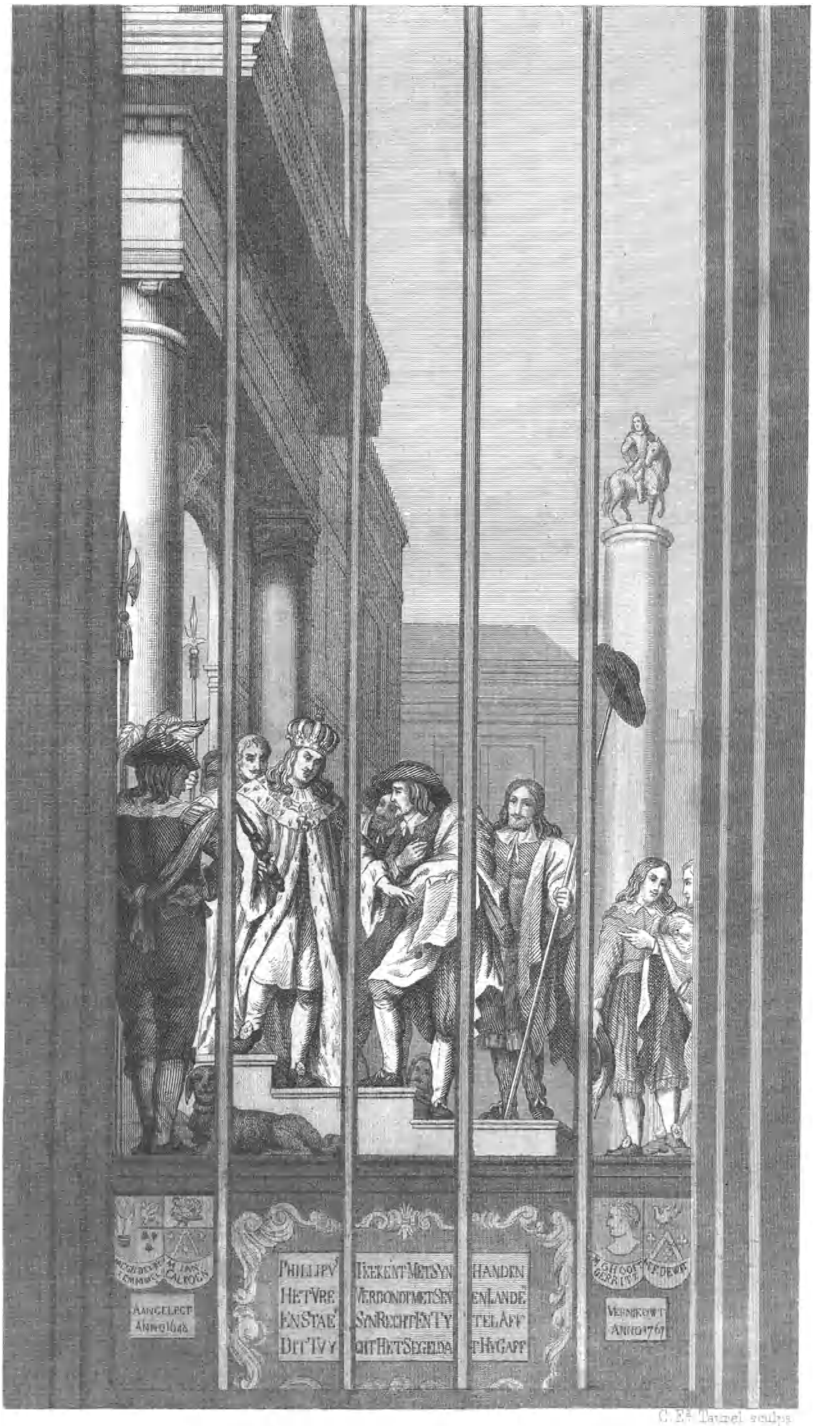

C. Ed. Taurel sculps.

ZINNEBEELDIGE, VOORSTELLING

VAN DEN VREDE MET SPANJE.

Op een glas in de Oude kerk te Amsterdam.

Philippus teeckent met zijn handen
Het vreêverbont met zeven landen
En ſtaet zijn recht en tijtel af.
Dit tuyght het zegel dat hy gaf.

Wat meer zuidwaarts werd een ander glas aangebracht, en daaronder afgebeeld de wapens der Burgemeesteren, die, ſedert de verandering der Regeering in 1578, het gezach binnen Amſterdam hadden uitgeoefend [1]). Vondel maakte tot onderſchrift deze regelen, welke ik echter niet weet, of zy immer op 't glas zijn geſchilderd geweest.

De wapens tuigen u, wat Heeren
Als Burgemeeſters hier regeeren
Na dat men Philips en de wet
Uit hun regeering heeft gezet. [2])

Maar het beste aandenken van den vrede was het voortreffelijke Landſpel, door Vondel geſchreven en met veel toejuiching op den Schouwburg vertoond.

1) Zie Wagenaar, *Amſterdam*, VIII, 338, 339 (D. III. B. II.)
2) In de 4o uitgave van Vondels werken komen dit gedicht en het vorige (Deel II. blz. 331) voor, in omgekeerde orde tot een geheel gemaakt en onder den tytel:

OP DE VREEDE
ONDER DE GLAEZEN IN D' OUDE KERK
T'AMSTERDAM.

DE

LEEUWENDALERS.

LANTSPEL.

1648.

Pax optima rerum.

[Vrede is het hoogſte goed.]

DEN HEERE

Michiel le Blon,

AGENT DER KROONE EN KONINGINNE VAN ZWEDEN,

BY DE DOORLUCHTIGHSTE

MAJESTEIT VAN GROOT BRITANJE.

MIJN HEER,

Dichters zijn niet deurgaens zulcke ongeluckige Waerzeggers, of men ziet zomtijts, oock buiten alle hope, gebeuren het geen zy een goede wijl te vore ſpelden. Dat getuight ons de profecy des Stroomgodts van de Maze, die, eenige jaren geleden, den Hollanderen dit voorzong:

Zoo wort met vier het eeuwigh vier gebluſcht:
Zoo vreet de vlam des hemels taeie roe:
En HENRICK *houdt de heirbaen van Auguſt,*
En ſluit de poort van 't gruwlijck oorloogh toe [1]).

1) Zie *Stedekroon van Frederik Hendrik.* Deel III, blz. 155

Dees vrolijcke dagh, dees gouden dagh is ten lange lefte eens opgegaen. Wy hooren de zilvere vredetrompet den VREDE inblazen. [1]) Wy beleven het geenwe naulix gelooven, namelijck het gewenfchte einde des eeuwigen oorlooghs, die den ganfchen weereltkloot met zich omtrock, en in een gedurige bloetkoortfe en onrufte hielt. Prins VREDERIJCK HENRICK heeft zijnen naem met de daet, en alle zijne oorlooghstriomfen, en laurieren met eenen eenigen Vredetriomf, en den gezegenden olijftack gekroont, en ons den Vrede, zijnen leften adem, tot een geluckigh teftement nagelaten. Hierom magh de Hollantfche Melcker, in de fchaduwe des beukebooms gedoken, den hemel en hem wel ter eere zingen:

O Maetelief, [2]) *ick hou gewis een Godt,*
Een Godtheit, holp ons aen dit vreedtzaem lot.
Ick wil hem oock opoffren mijn gedaghten,
En lam en vaers, het puick der kudde, flaghten;
Dewijl hy my laet weiden zoo geruft,
En fpelen wat mijn hart begeert, en luft. [3])

Wy moften dan mede op het fpoor van Virgilius (die in 't gerufte bezit van zijn hoeve en lantgoet herftelt, Auguftus aldus met Herderszangen eerde) den Hoogen mogenden [4]) Heeren Staten, d'affche van den Naffaufchen Vredehelt, uit Keizerlijcken ftamme, WILLEM, zijnen eenigen zone, Prince van Oranje, en onzen Burgemeefteren, dien getrouwen Vredevaderen, dit Lantfpel toefpelen, het welck wy uwe E. opdragen, die een rechtfchapen Neêrlanders aert, uit

1) *Den Vrede inblazen:* even als men fpreekt van „de kermis *inluiden,*" zegt V. hier: „den vrede *inblazen,*" voor „dien met trompetgefchal verwelkomen, binnenhalen."

2) *Maetelief:* een eigen naam (zie het Lantfpel zelf, vs. 1384); doch hier gekozen om zoo veel te zeggen als: „beste maat, lieve makker."

3) Navolging van een brok uit VIRGILIUS' Eerften Herderskout. Men vergelijke deze vertaling met die van den geheelen zang, die achter „de Leeuwendalers," en met die, welke later, als een deel van den berijmden VIRGILIUS, volgen zal.

4) *Den Hoogen mogenden:* hoe kon dit V. uit de pen vloeien? Zoû hy gefchreven hebben: „den *korten* zichtigen? — den *edelen* denkenden? — den *kloeken* hartigen?" — *Hoog* is een byw. dat tot verfterking dient van 't b. v. n. w. *Mogenden* en alzoo onverbuigbaar blijft. Ware 't anders, men zoû ook in den 1 n. v. *Hooge Mogenden* zeggen.

den bloeienden welftant der Nederlanderen niet dan blyfchap kunt fcheppen, en wiens onbloedigh ampt eigentlijck beftaet in Vrede tuffchen drie en vier Kroonen aen te voeden en t'onderhouden, en Koningkrijcken door zachte zijde banden van vrientfchap en eendraght onderling te verbinden. Heerlijcke pallaizen zijn zelfs Koningen en hun Gezanten en Agenten zoo aengenaem niet, of het luft hun zomtijts, ten platten lande, by fimpele herders en ackerluiden, zich te vermeiden, en hoffelijcke grootsheit en pracht voor kleenheit en eenvouwigheit te verwiffelen. Ghy naemt, om u zomtijts van gewightige bekommeringen wat t'ontlasten, altijt geenen luft [1]) in hiftorifchilderyen van Vorften, Vorftelijcke perfonaedjen, en trotfe hofgebouwen, maer oock dickwils in kunftige lantfchappen, dorpen, en gehuchten, van boeren en herderen bewoont; en zaeght 'er met genoegen zelfs de Goden uit den hemel, in de gedaente van fterflijcke menfchen, den ftockouden Filemon en Baucis, onder hun rieten dack vergaften, hun fchamele hut in eenen rijcken tempel, hen beide in boomen veranderen. Hierom durven wy den Heer Agent te vrypoftiger ditmael aen den boerendifch noodigen, op natuurlijck veltgewas, in teene korfkens, houte nappen, en aerdewerck aengerecht. Uwe goetrohtheit en ruftigheit zal ons open hart aenzien, dat zich en anderen, op dit gezegende vredefeeft wenfcht, uit danckbaerheit voor zulck een onuitfprekelijcke deught en hemelfche weldaet, te verquicken, en in het groen fpelen te voeren, zonder gal, zonder erghwaen, zonder de helderheit van dien fchoonen zomerfchen zonnefchijn, en dat zuivere hemelblaeuw met een allerminfte neveltje te rimpelen en misverwen. [2]) Honighbyen zullen uit deze bloemen niet dan honigh en nekter zuigen. Indien by ongeval een fpinnekop hier venijn uit trecke; het komt by haren aert, niet by de bloem

1) *Ghy naemt.... altijt geenen luft:* voor: „gy naamt niet altijd lust."

2) *Te rimpelen en misverwen:* in vaerzen is de weglating van *te*, voor een tweeden infinitivus, zeer gebruikelijk. Zie Deel I. vs. 159, 130, 439. III. 250, 674; en de talrijke voorbeelden, by HUYDECOPER Pr. II. 62 aangehaald. In proza is zy echter minder verkieslijk.

toe.[1]) De Voorredenaer zal het wit van dit werck ontvouwen. Wie hier te diep in verzinckt, en neuswijs, in alle perſonaedjen vaerzen en woorden, geheimeniſſen zoeckt, zalze 'r niet viſſchen. Wy hebben ſlechts eenige verwen en geuren, die ons voornemen dienen konden, uitgezocht, en onder een gemengt, en het beloop van oorloge en vredehandel aldus in het klein ten ruighſten ontworpen,[2]) om alle hatelijckheit te ſchuwen; anders had men de bloem van deze verzieringe netter op de zaeck zelf konnen paſſen. D'aelouthcit getuight nergens dat de Heidenen Pan, maer wel Diane, menſchen opofferden. Evenwel brengen wy Pan op het tooneel; eensdeels dewijl de veerijckheit der Nederlanden een Veegodtheit vereiſcht; anderdeels om iet grooters aen te wijzen, 't welck van het Heidendom door dien zeldtzamen afgodt uitgebeelt wert. Want die vervloeckte afgodery, en het menighvouwdigh verdeelen van het enckele en eenige Wezen der Godtheit in ontelbare bygoden, ter zijde geſtelt, zoo ſchilderde Pan haer wat groots en waerachtighs voor d'oogen. Pan is in het Griekſch AL gezeit, en de natuurwijze Heidenen wouden door zijn beelt de geheele Natuur, of liever de Godtheid, die zich in alle ſchepſelen uitſtort, uitbeelden. Zijn bovenſte deel vertoont den hemel; zijn onderlijf en ruige bocksvoeten, het aertrijck met zijn ruighte, en boſſchaedjen, en boomen, en ſteenklippen. De roode troni betekent het vier, dat om hooge zweeft: de horens op het voorhooft, de maen: de lange baert, de zon met hare ſtralen: de geſpickelde huit om het lijf geſlagen, de ſtarren: de gekringkelde wichelſtock in d'eene hant, het ronde jaer, 't welck zijn begin aen het einde knoopt: het ſpeeltuigh van zeven ongelijcke fluiten aen een gekleeft, de zeven dwaelſtarren en het goddelijck muzijck der overeenſtemmende hemelklooten. Zy wouden met Pan het zelve zeggen, dat Anchiſes geeſt tegens Eneas zeide:

1) *By de bloem toe*: het denkbeeld is niet geheel nieuw; doch wel de wending, welke V. er aan geeft, en de keurige wijze van het uit te drukken.

2) *Ten ruighſten ontworpen* voor „een ruwe ſchets er van gemaakt."

Een innevloeiend Geest voedt hemel, aerde en zee,
De klare zon en maen, en alle sterren meê.
Een eenigh Geest, gestort door 's weerelts lijf en leden,
Beweeght dit groot gevaert, van boven tot beneden. [1])

In zulck eenen zin, en niet anders moet men vatten deze woorden van eenen anderen Poeet: [2])

Al wat ghy ziet, in 't lang en breê,
Is Godt, het zy dan lucht, of zee.

D'allerootmoedighste en wijste Filosoof, die in den derden hemel, ja in den Paradijze, ter schole voer, pooghde zelf den bygeloovigen Atheneren den waerachtigen Godt, in wien wy leven en zweven, levendigh in te boezemen door het opschrift van hun eigen altaer, DEN ONBEKENDEN GODT toegewijdt. Het zal den Agent gelieven onze onnozele tooneelschildery aldus of andersins een luttel te helpen ontschuldigen, nu wy, naer den aert der weelige Poëzye en hare vryheit, onder de schors van een verziersel, toeleggen, om jeught en burgery by deze gelegenheit vermakelijck te stichten, niemant t'ontstichten, met dit Lantspel, dat niet te plat en plomp van toon moet vallen, nochte hooger dan zijn behoorlijcke maet rijzen, en welcks onbebloet tooneel doorgaens vast en stil staet: gelijck het Spel oock niet bloot behoorde te wezen van gezonde leeringen en zeden, en die

1) *Van boven tot beneden.* De vaerzen luiden by VIRGILIUS, AEN. VI. vs, 724 sq. aldus:

Principio caelum ac terras; camposque liquentis,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem et magno se corpore miscet.

2) *Eenen anderen Poeet:* LUCANUS, *Phars.* IX. vs. 652.

Juppiter est quodcunque vides, quodcunque moveris.

Al licht zoû men afleiden uit hetgeen te dezer plaatse betoogd wordt, dat Vondel een apostel ware van het pantheïsmus. In hetgeen onmiddelijk volgt kan men echter een waarborg vinden, dat hy het niet was in den zin, waarin heden ten dage dat woord wordt verstaan.

beide van outs her gepreze eigendommen, de Herkenniſſe en den Overgangk, hier van zwaricheit en verlegenheit in blyſchap en geluck, het welck uwe E. in zijn doorluchtigh Agentſchap toegewenſcht wort van

Uwe E. dienſtſchuldige

JOOST VAN DEN VONDEL.

INHOUDT.

TOEN de Leeuwendalers, door vrede en voorſpoet verwaent en baldadigh geworden, op de feeſtſpelen van vee-en-jaghtgodt Pan de groote lantmaeltijt hielden, gebeurde het datze, al beſchoncken, en droncken, van woorden tot vuiſten, en meſſen quamen. Waerandier, Helt genoemt, om zijn ſterckheit, en vromicheit, een zoon des Woudtgodts; en Duinrijck, [1]) een zoon van Pan, zich midden onder het gevecht werpende, om onheil te verhoeden, en hevigen te ſcheiden, lieten 'er onnozelijck hun leven. Woudt- en Veegoden hierom geſtoort, plaeghden het lantſchap, dat ſedert noit ruſt hadde: want Zuidtzy en Noortzy bleven door haet en nijt gedeelt, en beſchadighden, en quetſten elckandere dagelijcks; de Zuidtzijde onder Lantskroon; de Noortzijde onder Volckaert, en zijn Medeheemraden. Godelieve, Waerandiers weduwe, was op haer mans lijck overleden, en had eenen zoon nagelaten, Adelaert genoemt, dien Lantskroon aennam, en opvoedde. Vredegunt, Duinrijcks zwangere weduwe, wert gedwongen met Kommerijn, wiens man onnozelijck

1) *Waerandier — Duinrijck:* gene wordt voorgeſteld als in de Zuidzijde geleefd te hebben, omdat men in de Spaanſche Nederlanden (nu België) meer *waranden* vindt; deze in de Noordzijde, omdat Holland rijk is aan *duinen.*

neergeleit was, in duin [1]) te vluchten, gelijck meer andere vrouwen; daerze van een ſchoone dochter beviel, en op haer verſcheiden leggende, Kommerijn, wiens borſten zy gezogen hadde, haren merckring gaf, en belofte van haer nam, dat ze het kint, alzoo zy voor vergift vreeſde [want men uit boosheit Duinrijcks bloet zocht te vernielen] zoude onbekent op Heemraet Volckaerts werf te vondeling leggen, en des zelfs herkomſte twintigh jaren verbergen. Aldus wert dit kint, met een bloetroos op den arm geboren, in de hage gevonden, Hageroos hier naer geheeten, en Grooten Vrerick overgelevert, die het zorghvuldigh opvoedde. Kommerijn uit haer armoetje [2]) geſchupt, en hier langer geen heil te gemoet ziende, vertrock naer een vreemt geweſt, daerze zich armelijck en eerlijck beholp. Verſcheide voorſpoken van aenſtaende zwaricheden, en een vreeſſelijcke ſtaertſtar voor haer vertreck opkomende, en de lantzaten dreigende, beweeghden hen raet te vragen by Velleede, Prieſterin en Waerzeghſter van Pan, die jaerlijcks eenen jongeling, ten gezetten dage wettigh by keur en lot getrocken, eiſchte, om tot een zoenoffer der gequetſte Godtheit geſtelt te werden ten doele des Wildemans, hun van Pan opgezonden: en hoewel men ondertuſſchen dickwils by Velleede om een uitkomſt aenhielt; zy trooſteze niet dan met dubbelzinnigh antwoort. Na twintigh jaren keerde Kommerijn, oudt en arm, weder, op het verſchijnen van Vredegunt, haer radende den ſchuilhoeck der ballingſchappe, oock door tweedracht en oproer geſteurt, te verlaten, en het vaderlant en d'oude buurt te bezoecken, daerze heur geluck zou vinden. Zy quam 'er dan juiſt ten zelven dage, dat het bloedigh lot op Adelaert viel, en hy na vele moeite ten doele des Wildemans geſtelt wert. Hageroos uit minne, en door Adelaerts langdurige gedienſtigheit bewogen [te meer, alzoo hy haer, effen te voren op de jaght, des ſchoffeerders handen ontweldighde] boodt zich aen voor hem te ſterven: maer Pan verſchenen, ſchutte dien ſcheut, en ſchortte het offer, niet zonder een duiſtre uitſpraeck, waer over d'omſtanders verbaeſt ſtonden. Kommerijn, op dit gerucht aenkomende, en hoorende den naem van Vredegunt noemen, geraeckte in geſpreck met hun, broght de gelegenheit der geboorte van Hageroos aen den dagh, en wert voor haer getrouwicheit beloont. Toen zagh men den dagh door het orakel, [3]) floot het

1) *In duin:* de uitdrukking is thands ongewoon, doch even goed als *in zee*, *in huis*, *op ſtroom*, *naar ſtad*.

2) *Armoetje* voor „armoedige inboedel;" 't woord wordt nog dagelijks in 't gemeenzaam onderhoud gebezigd, doch komt by ſchrijvers zeldzaam voor.

3) *Toen zagh men den dagh door het orakel*-voor „toen werd hetgeen in 't Orakel duister was, opgeheldeid." 't Woord *jour* heeſt in 't Fr. nog de beteekenis behouden, welke hier aan *dag* wordt toegekend: b. v. in gezegden als: *je ne vois aucun* jour *dans cette affaire — il n'y a pas de* jour *dans cette cave*, en waar wy 't woord met „gat, opening" vertalen.

huwelijck van Adelaert en Hageroos, beide uit Ackergoden gesproten; en vereenighde en verzoende in dit paer Zuidtzijde en Noortzijde. Lantskroon kende de Noortzijde van Leeuwendael voor een VRYHEIT op zich zelve. Men verwelkomde en omhelsde malkandere van wederzijde, en hier op ging de bruiloft in.

Het tooneel vertoont Leeuwendael. De Rey bestaet uit Leeuwendalers.

PERSONAEDJEN.

KOMMERIJN. Vredegunts minnemoeder.

BLINDE WOUTER. Roeper, en bode.

ADELAERT. Lantskroons voeſterkint.

HAGEROOS. Groote Vrericks voeſterkint.

REY VAN LEEUWENDALERS.

HEEREMAN. Heemraet van de Zuidtzijde.

VOLCKAERT. Heemraet van de Noortzijde.

LANTSKROON. }
VRERICK. } Heerſchappen.

WARNER. }
GOVAERT. } Huismans.

VELLEEDE. Prieſterin en Waerzeggerin van Pan.

DE WILDEMAN.

PAN. Vee-en-jaghtgodt.

DE

LEEUWENDALERS.

LANTSPEL.

VOORREDENAER.

SCHOON nu alle perſonaedjen
Ree ſtaen, om op dees ſtellaedjen
Op dit groene ſpeeltooneel,
In dit boere lantprieel,
Uit te komen, en uw ooren
Haere rol te laten hooren;
Noch zent my Taelleie hier
Eerſt vooruit ('t is haer manier)
Om onze Aemſtelnymf te groeten,

7 *Taelleie: Thalia*, de muze van het blijſpel.

En met reden te gemoeten;
Want zy niet begrijpt, noch weet
Hoe Melpomens Treurpoëet,
In Taelleies dienſt getreden,
Dorpen kieſt voor groote ſteden;
Mangelt al de pracht van 't hof
Voor een ſtulp, en ackerſtof;
Leiendack voor riete daecken;
Tabberts, die van purper blaecken,
Voor een ruwe huismans py;
Koningklijcke leckerny
Voor wat melcks, en rogge korſten;
Koningen en rijcke Vorſten
Voor een' lantman, ſlecht genoegh;
Scepters voor een ſchup en ploegh;
Kroonen, trots om op te roemen,
Voor een krans van boterbloemen;
Treurzang voor een boereliet
Op een fluit, of herdersriet.
Goelijcke Amſteljoffer, luiſter,
Zaeghtghe Apollo niet zoo duiſter
Schuilen in een' herdersrock,
Met een' hazelaeren ſtock,
En een' ſtaf de ſchapen drijven?
Lees dan wat al d' Ouden ſchrijven.
Zaeghtghe Paris, en Adoon,
Elck een Koningskint en zoon,
Niet op 't velt de harten winnen
Van hun Nymfen en Godinnen?
'k Gaef den Dichter ongelijck.
Maer de ſtadt is nu te rijck
Om een Lantſpel te begapen,
En een dorp, vol herdersknapen.

10 Verſta: „en door het opgeven der reden uwe vraag te gemoet te komen."
11 *Zy:* is hier de *Aemſtelnymf*, van welke twee regels vroeger geſproken is.
15 *Mangelt* voor „verruilt, verwisſelt."
30-39 De geheele zin hangt van vs. 39 af: zoo dat men lezen moet: „ik zoû den dichter ongelijk geven, indien gy niet gezien hadt, hoe Apollo enz., en hoe Paris enz."
30-33 Apollo (volgends de fabel) door Jupiter uit den hemel gebannen, hoedde in Thesſaliën de ſchapen van Koning Admetus.
35 *Paris:* deze weidde de ſchapen op den berg Ida. Zie *Heldinnebr.*, Deel IV, blz. 180.
Adoon: Adonis, de zoon van Cinyras, Koning van Cyprus, was wel geen ſchaapherder, maar een groot jager, en werd door Venus bemind.
40 *Maer de ſtadt* enz.: hier wordt de *Aemſteljuffer* (zie vs. 29 en vs. 67) wederom ſprekende ingevoerd, als het opvoeren van een *Lantſpel* afkeurende.

Herdersſpelen, het is nacht,
Roept de Heere- en Keizersgracht.
Wegh met herderinne, en boeren.
Legh ons marmerſteene vloeren.
Treck de gevels hemelhoogh:
Trots van buiten in het oogh.
Bouw de zalen trots van binnen,
Dat een ſtorremleêr de ſpinnen
Daer beſtorme reis op reis.
Kleet den wandt van 't graftpallais
In tapijt: ontzie geen koſten.
Dat de ſchoorſteen met haer poſten
Vry van louter marmer glimm'.
Dat de ſtoep by trappen klimm',
Als een troon, en kunſt van leunen
Onzen Adel onderſteunen.
Dat de rijckdom, vol ontzagh,
Door een yſre trali lach',
En beſchimpe een' kermiskinckel,
Die hier kraem en poppewinckel
Komt bekijcken uit het groen;
En verbaeſt om 't nieuw fatſoen,
Stockſtijf ſtaet en gaept daer buiten,

43 *Het is nacht* voor „het is akelig! het is niet te zien!" t. w. „het *lantſpel.*"

57 *Leunen: leunen* wordt voor *leenen*, gelijk *ſpeulen* voor *ſpeelen* gezegd; doch is bovendien door het gebruik van goede ſchrijvers ſedert lang gewettigd. Zoo b. v SIX VAN CHANDELIER, *Poëzy*, blz. 76.

Se leunt, *aan elcke ſy heur lijf*
Op krukken, ſchouders van een wijf.

POOT, *Deel* I. blz. 338.

Waer op de grijsheit leunt.

VLAMING, *Hoogewoert* B. II.

Terwijl hy zat al leunende *op zijn hant.*

De bovenſtaande en talrijke andere voorbeelden haalde HUYDECOPER, voor ruim honderd jaren, in zijn *Proeve*, III, 270, aan, om als 't ware verſchoning te vragen voor Vondel, dat deze, die vroeger b. v. in zijn *Palamedes*, vs. 1329 en 1365 geſchreven had:

*De ſchaduw is aen 't over*leenen

en:

*Of over*leenende *met yver*,

later *leunen* bezigde. Thands heeft deze laatſte dialektvorm den eerſten byna geheel verdrongen, waarſchijnlijk om de dubbele beteekenis welke *leenen* heeft.

58 *Onderſteunen:* regelmatig zoû hier *onderſteune* in 't enk. moeten ſtaan; daar het woord afhangt van 't voorafgaande *kunst*. Maar *kunst van leunen* ſtaat hier voor: „kunſtige leuningen" en alzoo als collect., 't welk meer een meerv. achter zich heeft.

59 *Vol ontzagh* voor „ontzach verwekkend."

60 *Door een yſre trali:* tegenwoordig kijken de gevangenen — of zelfs die niet meer — *door een yzeren tralie:* en de *rijkdom* kijkt door fraaie ruiten van ſpiegelglas. Maar in Vondels dagen, en nog lang naderhand, hadden de huizen aan alle verdiepingen kruisramen, van buiten met luiken voorzien, die de benedenvakken van het raam doorgaands geſloten hielden. Alleen de kamers, die lager aan de ſtraat waren, hadden kleinere ramen, tegen 't inbreken met yzeren traliewerk of yzeren ſtaven voorzien, en 't was door dat traliewerk, dat de bewoners, die doorgaands in deze benedenvertrekken huisden — daar de bovenkamers alleen by groote gelegenheden open gingen — de voorbygangers begluurden.

En vergeet zijn' mont te fluiten.
Zacht Mejoffer, niet te prat:
Amfterdam is tot een ftadt
Uit de groene zo gewaffen,
Uit haer veen, en viffchersplaffen.
Laeck den huisman niet te veel.
Rome roept met luider keel:
'k Haelde voortijts met genoegen
Burgemeefters van de ploegen:
Die in dorp en acker fchool,
Klom op 't gouden Kapitool.
Hooptghe, als Rome, noch wat verders?
Danck den hemel: danck uw Herders,
GROOTEN VRERICK, Vooght van 't lant:
Danck der landen rechte hant,
Ons Stadthuis met al zijn Heeren,
Die het zwijn des oorlooghs keeren,
Dat de weerelt ommewroet,
Zat en dol van menfchenbloet.
Maer wie zal de paiskroon fpannen
Onder ons doorluchte mannen,
Vredevaders, nimmer moe?
Zingze prijs en eere toe.
Noem nu elck een' lantbefchermer,
Waert een beelt van gout, of marmer,
By 't gekroonde wapenkruis,
Midden voor ons nieuw ftadthuis;
Dat gebouwt op die pylaren,
D'eeuwigheit, ontelbre jaren,
Kan verduren, zonder laft,
Schoon de Nijt hier tegens baft.
Laet den Dichter dan geleiden

69 *De groene zo:* „het moeras, met grasplanten begroeid."

79 *Grooten Vrerick:* „Frederik Hendrik," die waarfchijnlijk nog in leven was, toen V. deze Voorrede fchreef.

82 *Het zwijn des oorlooghs:* het woord *zwijn* zou tegenwoordig in poëzy onedel worden gekeurd, ten zij in de famenkoppeling, als b. v. in *boschzwijn*, *everzwijn* enz. De voorftelling is met dat al hoogst fchilderachtig.

85-89 De zin is: „maar aan wien onder onze doorluchte mannen en onvermoeide bewerkers van den vrede zal nu de lof toekomen van daartoe te hebben bygebracht? Geef hun allen prijs en eer: acht elk van hen als een befchermer des lands," enz.

92 *Ons nieuw ftadthuis:* men was reeds federt eenigen tijd begonnen den bouw daarvan voor te bereiden en in January 1648 werden de roosters in 't fondament gelegd; over dien bouw echter nader.

97-100 Lees: „vergun alzoo den dichter deze vreugd door de Nederlanden te geleiden met een Landfpel, hetwelk u toonen zal, hoe" enz.

Door de Nederlantſche weiden
Met een Lantſpel deze vreught;
Dat u toone, hoe de Deught
Zoo van hooge als lage Heeren
Haere rol in boerekleeren
Uitvoer' met een boeretael;
Hoe dit kleine Leeuwendael
Durf heel Neerlant overſchreeuwen,
Dat met wapenen, vol leeuwen,
(Nu getoomt, en mack, en tam)
Brullende te velde quam.
LANTSKROON houde 't woort van Spanje.
VRERICK ga hier voor Oranje;
Heereman van genen kant,
Volckaert hier, voor Staet van 't lant,
Dat gereten aen twee deelen,
Zuidt- en Noortzy hoort krackeelen.
Zie eens hoe een Wildeman
U wat groots verbeelden kan,
En den oorloogh weet te ſchilderen,
Daer de menſchen door verwilderen,
En alle ackers, wilt en woeſt,
Maejen eenen jammeroegſt.
Zie wat Wildaert u kan dwingen,
Die de bloem der Jongelingen
Jaerlijcks eiſcht, en helt op helt
Deerlijck ſchiet, en nedervelt,
Eer in 't loof van Haeghſche linden
Wy door Godt een uitkomſt vinden,
Die partyen, korts zoo ſchuw,
In een paer te gader huw'.
Leen dan leerzaem ons uw zinnen,

104-106 De zin is: „hoe dit kleine Leeuwendaal een gelijken toon aanſlaat als vroeger Nederland, dat, om de Leeuwen in zijn wapens, mede „Leeuwendaal" genoemd kon worden, en dat" enz.

109 *Lantskroon:* uit het geheele ſtuk blijkt, dat Vondel hier alleen het abſtrakte denkbeeld van 't Koningſchap, hem, die de *kroon* van 't *land* voerde, en geen werkelijk hiſtoriſche perſonaadje voor den geest had.

111 *Heereman:* d. i.: „die 't met den *Heer* (den Soeverein) houdt."

112 *Volckaert:* d. i.: „die de zijde van 't *Volk* (hier van de Nederlanders) houdt."
Staet van 't lant: zoo ſchreef Vondel ook by een andere gelegenheid (zie Deel III, blz. 205.) *Aen G. Staeckmans*, Staet-*Generael:* — en zoo daar als hier is 't gebruik van 't woord in 't enk. te misprijzen: *Staat* kan „toeſtand" of „Rijk" beteekenen, doch nimmer een perſoon.

120 *Eenen jammeroegſt* voor „een oogst van jammeren."

121 *Wildaert* is hier ſynoniem met het voorafgaande *Wildeman.*

Want men gaet de rol beginnen:
Looptze op uw genoegen af,
Danck den Dichter, dieze gaf.

130 *De rol:* hier voor het ſtuk zelf.

131,132 In navolging der Latijnſche blijſpelſchrijvers veroorlooft zich V. hier een *plaudite* te vragen: met dit onderſcheid, dat zy 't aan 't ſlot doen, hy aan 't begin.

HET EERSTE BEDRYF.

KOMMERIJN. BLINDE WOUTER.

KOMMERIJN.

TER goeder ure toont de klaere morgenſtrael,
Een veurbo van de zon, my 't oude Leeuwendael,
Het vleck van mijn geboorte, en zijn beplante wallen;
Waer langs de verſche Beeck zachtzinnigh komt gevallen,
De zandige oevers ſchaeft, en Zuidt-en-Noortzy deelt:
Terwijl een morgenlucht in 't boomloof ruiſcht, en ſpeelt.

136 Zoowel de *verſche Beeck*, die hier onderſteld wordt, Leeuwendaal in Noord- en Zuidzijde te verdeelen, als de *Leeuwenbrugh*, waarvan vs. 139 geſproken wordt, zijn louter vindingen des dichters, en bewijzen, dat de allegorie van het ſtuk zich alleen tot de hoofdzaak bepaalt en niet afdaalt tot de byzonderheden.

Zachtzinnigh: 't woord zal den purist misplaatst ſchijnen; op mijn gevoel doet het een aangename uitwerking: het verperſoonlijkt als 't ware de *Beek;* 't is het *freundlich* der Duitſchers.

Hier rijſt de Leeuwenbrugh, en ginder breit de linden,
Waer onder my ter ſluick mijn vryer wilt te vinden,
Zijn bevende armen uit, en is alreede krom,
En gemelijck, als ick, van hoogen ouderdom.
Aen deze zijde plagh de koe van room te zwellen;
Aen d' andre 't weeligh ooft, en pruimen, en moerellen.
Ick zie de lantkappel des Veegodts in 't verſchiet,
In 't ſchamel dack des Godts, gedeckt met moſch en riet,
Daer 't volck om zegen bidt. Ick zie ons boerehuizen,
En hoore, zoo my dunckt, van veer de baren bruizen.
Ter goeder ure broght ick 't hier al ſteenende aen,
In 't kriecken van den dagh, op 't kraejen van den haen,
Die vaſt den huisman weckt, en duizent nachtegalen,
Gewoon hun wilden zangk te leeren aen de dalen.
O goede vader, Pan, ghy zegenaer van 't vee,
Mijn komſt mishage u niet, in mijn geboorteſte,
Den zeilſteen van mijn hart, zoo krachtelijck bewogen.
Heeft Vredegunt my hier in deze ſtreeck getogen,
Zoo ſtierme voort te recht met dezen krommen ſtock,
Waer op ick leun en ſteun: verdelgh den bittren wrock,
En wortel van 't krackeel, indien het noch blijf duren,
En legh een' bant van vrede om zulcke nageburen.
Maer luiſter: wat bediet dat yſſelijck getoet,
Gevolght van iemants ſtem en galm, die my gemoet?
Hoe vat ick deze leus, en onbekende reden?
Men wort door vragen wijs: hier komt hy aengetreden.
Verſtout u, Kommerijn, en vraegh hem naer beſcheit.

WOUTER.

Ghy Leeuwendalers, rijſt: de zoendagh, lang beſchreit,
Het gruwlijck jaergety verdaeght u om te loten.
De Wildeman heeft noch zijn pijlen niet verſchoten:
Hy eiſcht den Jongeling, tot boete van 't geſchil.
Ghy Leeuwendalers, op: gehoorzaemt 's hemels wil.

KOMMERIJN.

Ay Roeper, wat bediet dit blazen van den horen,
Dit roepen voor de zon? wat komt my hier ter ooren?
Wat eiſcht dit jaergety? wat wil de Wildeman,
De Jongeling, en 't geen ick niet begrijpen kan?

WOUTER.

O beſtemoêr, ghy zijt te grijs en out van dagen,
Om naer de jammeren van Leeuwendael te vragen:
Al 't omgelegen lant gewaeght van 't ongeval,

139 *Linden:* even als men b. v. *doelen* en *doele* ſchreef, zoo ſchreef men ook *linden* en *linde*. Van 't eerſte woord heeft de ſpelling met de *n*, van 't laatſte die zonder de *n* de andere verdrongen.
156 De zin is, gelijk uit het laatſte tooneel blijkt: „heeft Vredegunt my genoopt, naar deze ſtreek te gaan."
161 *Dat yſſelijck getoet:* zy hoort het *toeten* van Wouter op zijn koehoorn.

Dat jaren heeft geduurt, en eeuwigh duren zal,
Ten zy de Woudtgodt zelf, of vader Pan dit keere.
Wy vieren dezen dagh, dit feest, geen' menſch ter eere,
Noch reuckloos, maer door laſt, ja Godtheên tot een' zoen,
En offren haer een' man, om erger te verhoên.
Het Leeuwendaelſch krackeel was reede hoogh geloopen,
En d' aerde had het bloet der Ackergoôn gezopen,
Wanneer Velleede ons riedt met haren eigen mont,
Voor dezen Wildeman, dien vader Pan ons zondt,
Een' Jongelingk, by keure en lotinge uitgekoren,
Te ſtellen, tot een wit en boete van Godts toren.
Wy zagen twintighmael den bloeſſem aen den boom,
Dat hier de zode dreef in eenen rooden ſtroom
Van dit onnozel bloet, uit hoogen noot vergoten;
En ſedert heeft ons ramp de Godtheit noit verdroten.
Ghy zult, eer noch de zon de weſtkim raecken kan,
De jaerlijckſche offergaef zien offeren aen Pan,
En dien rampzaligen, van 's Wilden pijl getroffen
En Wildemans geweer, ter aerde hooren ploffen.
Ick blaze met den dagh aldus het hooghtijt in.
Men vraeght d'Orakels vaſt, en 's lants Waerzeggerin,
Door welck een middel beſt dees roe werde afgebeden;
Maer zy vertrooſt ons ſlechts met dubbelzinnigheden,
Dat Pan genezen zal de langgeproefde ſmart,
Wanneer de wilde boogh hem micke naer zijn hart.
Wy zien dien tijt te moet, en tellen dagh en uren,
Te lang, ocharm, vergeefs.

KOMMERIJN.

En blijft die twiſt noch duren?
Wat Wildeman is dit, die dus het lantſchap quelt?

WOUTER.

Een gruwzaem boſchgedroght: hy houdt zich op het velt,
In boſch, in duin, aen ſtrant, en leeft by raeuwe kruiden,
En dorre wortelen, dan Noortwaert, dan ten Zuiden,
Waer hem een buy, in 't brein geſtegen, henedrijf.
Een holle boom is 's nachts zijn ſlaepſtal, en verblijf.
Men zagh hem onder dack, gebouwt met menschenhanden,
Noit ruſten. Hy erkaeuwt de boomſchors met de tanden,
En valt op d' aerde plat voorover met zijn borſt,

189 Dichterlijk voor: „twintig jaren achter elkander."

197 *Het hooghtijt:* onz. gebezigd, als *hooggetijde.* Zoo ook in *Gysbr v. Aemſt..*, Deel III, blz. 372.

Als de kercken
Op 't hooghtijd *ſijn gepropt van menſchen.*

201,202 Deze beide regels behelzen de godſpraak, die den knoop uitmaakt van het ſtuk.

202 *De wilde boogh* voor „de boog van den Wildeman."
Micke: wy zouden nu ſchrijven *mikt;* doch omdat er ſprake is van een voorwaarde, afhankelijk van een onzekere gebeurtenis, hecht V. hier aan *wanneer* een gelijke kracht als aan *mids* en laat het den ſubj. regeeren.

En florrept plaffen uit, tot lefſing van den dorſt.
Wanneer de zee begint het avontvier te dooven,
Dan leunt hy op zijn' rugh, en roockt, gelijck een oven,
En ronckt, dat koe noch kalf kan ruſten hier ontrent.
De menſchen loopen voor, wanneer hy loopt en rent,
Noch ſneller dan een paert. De vrijſters ziet hy garen,
En lachtze minlijck toe, die anders van bedaren
Noch vrientſchap weet, en grimt geſtadigh even nors.
Zijn grof gebeente is ruigh bewaffen met een ſchors.
De handen, vingers, voet en teen gelijcken wortelen.
Zijn eicke hielen treên de kaien zelfs te mortelen.
Hy wandelt barevoets, en ſpoelt de voeten niet.
De baert is groen, als gras: de locken ſchijnen riet,
En biezen onder een, en lieten zich noit kemmen,
Of ſcheeren, noch met ſtrick, of lint en hairſnoer temmen.
Hy ſpalckt twee uiens op, en geeft u een gezicht,
Gelijck door een lantaerne een kaers by avont licht.
Een bondel pijlen, boogh, en knodts verſtreckt zijn wapen,
Die wappren aen den boom, waer in hy s nachts gaet ſlapen.
Maer zeghme, beſtemoêr, indien men 't weten magh,
Wat jaeght u hier, zoo vreemt, in uwen ouden dagh,
In dit geplaeght geweſt? Wie zijtghe die zorghvuldigh,
Naer onze ellende vraeght? Ghy zijt geen antwoort ſchuldigh,
Doch meltme nietemin uw' naem, en uit wat oort
Ghy eenzaem herwaert koomt: maer ſpoedigh: ick moet voort.

KOMMERIJN.

O lantsknecht, ſchroom niet eens te vragen naer wat zaecken
Het u believe, en 't geen my vry ſtae aen te raecken.
Mijn naem is Kommerijn, dit lant mijn vaderlant.
Ick zocht uit deze twiſt, aen eenen andren kant,
Nootdruftigheit en ruſt, geſtooten uit mijn eigen;
En teegh den Rijn op, toen de ſtaertſtar ons quam dreigen,
Gelijck een roode roede, en menigh vrouwmenſch vloot
Om 't Leeuwendaelſch gevecht, in bittren baerens noot.
Nu oproer my verbiet by vreemde oock ſtil te leven,
Zoo koom ick dus uit noot den Rijnſtroom afgedreven,
En zoeck mijn avontuur, en oude kennis hier.
O knaep, mijn ouderdom viel zuur, en ſtaetme dier;
Indien ick mijn fortuin u levendigh zou melden.
O weide, o boterkarn, o kampen, klavervelden,
Weeſt hartelijck gegroet: zijt anderwerf gegroet,

229 *Twee uiens* voor „twee oogen." *Uien* is 't zelfde als 't Eng. *eye:* beiden *ui* en *ei* beteekenen: „rondte."
249 *Oude kennis:* niet: „oude bekende," maar: „de plaats, waar ik bekend ben."
250 *Knaep:* hier voor „knecht, dienaar."
253 Merkt aan, dat V. hier den vorm *weest* — als betrekking hebbende tot het voorafgaande *o weide! o boterkarn* enz. als meervoudigen vorm, en *zijt*, dat op 't volgende *lant* ſlaat, als enkelvoudigen vorm bezigt.

Wel eer gezegent lant, en vleck: mijn weerkomſt moet
Mijn lantsliên tot geen' laſt, en my tot ruſt gedyen.

WOUTER.

Indien mijn korte tijt het eenighzins koſt lyen,
'k Had luſt uw avontuur wat breeder te verſtaen,
Nu jaeght mijn ampt my voort, en dwingt my om te gaen.
Ghy Leeuwendalers rijſt: de Zoendagh is geboren:
Op op, en treckt het lot: verzoent der Goden toren.

KOMMERIJN.

Wat hoor ick hier al nieuws, och och, maer luttel goets?
O Kommerijn, moſt ghy, na zoo veel tegenſpoets
En kommers en verdriets, noch hooren d' ongelucken,
Die uw geboorteplaets en Leeuwendalers drucken?
Waer heeft u d'ouderdom ten leſte toe geſpaert,
Daer menigh zoo geruſt zoo ſtil ten grave vaert?
Tot noch toe hebtghe dan vergeefs met uw gebeden
Geworſtelt, en om hulp met vader Pan geſtreden;
Naerdien hy 't vleck bezwaert met zulck een' wreeden eiſch,
En zich niet zoenen laet dan och door menſchevleiſch.
Afgrijſlijck zoenaltaer! ik ben mijn hoop ten ende,
Ten zy de hemel 't radt van 's lants fortuine wende,
En zette ons lantſchap weêr in zijnen eerſten ſtaet,
Verloſt van nijt en twiſt, en bittren burenhaet.
My ſchrickt voor dezen dagh. Wat moet een menſch beleven!
Wat uitkomſt zal ons Pan in zoo veel jammers geven!
Maer kijck eens, wie komt hier met zulck een blijde vlaegh
In 't aenzicht? 'k Wil hem gaen beluiſtren uit dees haegh.

ADELAERT. HAGEROOS.

ADELAERT.

O ſchoone zon, ghy rijſt wel ſchoon
En heerlijck uit den ooſtertroon,
En treckt tot u al 's weerelts oogen;
Maer met een krachtiger vermogen
Verrijſt mijn zon, die opgeweckt,
Zoo vele harten tot zich treckt,
En waerdiger is aengebeden
Van al wat ademt hier beneden.
'k Verwachtze nu, ſchier afgepijnt:
Hoewelze ſlechts voor andren ſchijnt,
En niet voor my, wanneerze uit jagen,
In niemant minder ſchept behagen
Dan in een' minnaer, die zoo trouw,

275 *My ſchrickt:* Latijnsch klinkende uitdrukking, die zeldzaam voorkomt en in onbruik geraakt is, offchoon wel te verdedigen.

Zijn zinnen hing aen zulck een vrouw,
En in een' doolhof van gedachten
Om haer verdwaelt geheele nachten,
Geheele dagen, op het ſpoor,
Daer hy ze vont, en ſtracks verloor:
Gelijck een hart, dat niet te vangen,
Den jager pijnight met verlangen.
Ick zieze, en wilze aen dezen kant
Al ſtil verwachten. Zy houdt ſtant,
Voor ons kappelle, als jagers plegen,
En groet den Godt, op hoop van zegen;
Dewijl, zoo vroegh voor zonneſchijn,
De deuren noch geſloten zijn.
Zie Hazepoot van blyſchap ſpringen.
Zy heft haer ſtem op om te zingen,
En zal gewis den voglezangk
Ontſteken aen dien zoeten klanck.

HAGEROOS.

Nu ren de hazepooten,
Mijn trouwe hazewint,
Door duin, en over ſlooten,
Voorby, en grijp gezwint
Dees hinde, die geen honden
Grijpen konden.

ADELAERT.

Mijn nuchtre Hageroos, die met den dageraet,
Beluſt op koelen dauw, zoo geurigh open gaet,
En 't velt een' geur verleent, die alles kan verquicken;
Hoe wenſche ick u ten dienſt iet oirbaers te beſchicken.
Behaeght het u, dat ick den hont by 't leizeel ley,
Of hazen onderſcheppe, of 't vlugge wilt verbey,
En keere in zijnen loop, of uwen boogh help' dragen?
Gewaerdigh my die gunſt, dat ick u onder 't jagen
Magh dienen, of daer ghy wat adems ſchept in 't groen.

HAGEROOS.

Een minder dienaer kan het Hageroos wel doen.
Neen Adelaert, ick ben om niemants dienſt verlegen,
En minſt met u gedient. Ick ken genoegh de wegen,
En holen, daer de haes zich heimelijck onthoudt.

ADELAERT.

Alleen en onverzelt te jagen, is 't niet ſtout?

305 *Hazepoot:* de hond van Hageroos.
315 *Mijn nuchtre Hageroos: nuchter* beteekent hier niet: „die nog niet gegeten hebt;" want of Hageroos eenig ontbijt had genomen of niet kon aan Adelaert niet bekend zijn; maar 't wil zeggen: „die met den dag op en in 't veld zijt." Ook by KILIAEN vindt men aan *nuchter* o. a. de beteekenis van *matutinus* gegeven.
320 *'t Vlugge wilt verbey: 't wild verbeiden* is: „zich op een plaats ſtellen, waar men berekent, dat het wild voorby zal komen"

Wie weet wat Saters, hier en daer, in duin, en kuilen,
In heggen, ruighte, en riet, zich bergen, en verfchuilen?
Wat fchoonheit blijft in velt en wouden onbeloert?
Hoe dickwils wort een maeght van Bofchgoôn aengefnoert,
Mishandelt, en gefleurt in duiftere fpeloncken?
Wie 't vier te dicht genaeckt, verzengt zich aen de voncken,
Of brant zich in de vlam: men koom' het niet te na.

HAGEROOS.

Ick leedt in 't jagen noit de minfte fchimp, of fcha:
't Is veiliger dan oit: en quaem my iet t'ontmoeten,
Mistrouwen blijft mijn borgh: 'k verlaet my op mijn voeten.

ADELAERT.

Maer d'eerbaerheit vereifcht gezelfchap op de jaght.

HAGEROOS.

Dat vinde ick aen mijn' hont, mijn trooft, mijn trouwe wacht.

ADELAERT.

Een hont, die redenloos flechts bijten kan, en baffen?

HAGEROOS.

Twee eigenfchappen, die ons dienen, honden paffen.

ADELAERT.

Geluckigh dier, hebt ghy met haer de jaght gemeen?

HAGEROOS.

Indien u 't jagen luft, fla voort, en jaegh alleen.

ADELAERT.

Helaes! ick jaegh vergeefs, en vang alleen de fchimmen.

HAGEROOS.

Ghy raeskalt, als ghy plaght. De zon is reede aen 't klimmen.
Zie daer hoe zy den top van bofch en boom vergult.
De tijt verbiet dien kout. Ghy leertme vaft gedult,
Met eenen dezen hont. Ay, zie hem 't leizeel trecken.
Hy janckt van vierigheit, en wenfcht zijn padt te recken.

ADELAERT.

Ick hoop niet dat u reede een luttel kouts verveelt.

HAGEROOS.

't Is wonder dat een zoon, gewonnen en geteelt
Van Godtheên, zoo verblint lafhartigh blijve, en teder,
Zich zelve tegens my zoo klein kenne, en verneder',
En najancke eene maeght, die maegh noch moeder kent;
Een maeght, die dagelijcks door woudt en weide rent,
En meer behagen fchept in hazen, en konijnen,

332 *Aengefnoert: aanfnoeren* wordt hier ongeveer op gelijke wijze gebezigd als men ook wel *aanklampen* zegt.

338 *Mistrouwen blijft mijn borgh:* verfta: „mijn veiligheid is daarin voornamelijk gelegen, dat ik hen, die ik ontmoet, niet licht vertrouwe, maar hen terftond ontloop."

350 *Zijn padt te recken:* „verder te loopen, dan hem thands, aan 't leizeel vast, mogelijk of vergund is."

355 *Najancke:* gelukkig gekozen woord in den mond eener maagd, wie al dat geloop en gevrij (althands fchijnbaar) verveelt.

In dootfche wilderniffe, en zandige woeftijnen,
Dan in de tronien van al de jonge jeught,
Die zich ten reie fchickt, en noemt de min een deught
Van 's levens lentebloem, en fchept vermaeck in verven
Van lip en wang, die ras verbleecken, en verfterven.
Ay Adelaert, my deert uw dwaes en blint bejagh.
Verander van beraet, zoo raet u helpen magh.
Beftee den tijt voortaen in nutter oeffeningen,
Of zie naer uws gelijck: of zoeck by jongelingen
Gezelfchap hier en daer. Befchry een briefchend paert,
Dat geene weerga hebbe in fnelheit, vlught, en vaert,
En ren om ftrijt door 't velt: of win den prijs met fchieten:
Of kaets en kolf om prijs: of zwem door breede vlieten:
Of luchtigh met een pols gefprongen over hegh,
En flooten: of den kloot gefchoten by den wegh.
Dit paft een' helt, een' borft, die vroom is, en rechtfchapen.
Dit voeght een' man, als ghy, en welgebore knapen.
Een vrijfter achteraen te loopen door het ftof,
En noch zoo laegh te zien, verdient geen' krans van lof.
Verfchoon uw fiere jeught: betoom uw byftre zinnen:
My deert uw tijtverlies, daer niet en valt te winnen.

ADELAERT.

Och, of ghy waerheit fpraeckt, en deernis kreeght met my:
Ten minfte zoude ick noch aen uwe flincke zy,
Of achter op uw fpoor, langs heggen, boomen, vlieten,
Door duin en dal, uw' trooft en fchaduwe genieten:
Of leffchen uwen dorft met water, als kriftal,
Gefchept uit beeck, of bron, in een gezoncken dal:
Of, daer ghy nederhuckte, een bedt van bloemen fpreien,
En decken, daerghe fliept, uw hooft met groene meien:
Of wiegen u in flaep, met mijne Duitfche fluit:
Of huwenze aen uw keel, een goddelijck geluit,
Dat duizenden verruckt, die in de boomen hangen,
Of luifteren in 't riet, van uw muzijck gevangen.
Veranderde 't geluck my heden in een' hont,
Patrijs, of fnellen haes, ick vloogh u in den mont:
Ick woude u al het mijne, en lijf en ziel en leven
Ootmoedigh tot een' buit en roof ten befte geven.

368 *Snelheit, vlught en vaert:* fynonieme uitdrukkingen; offchoon *fnelheid* meer op de beweging zelve ziet, *vlucht* op de manier van zich te bewegen, en *vaart* op de kracht der beweging: 't is *fwiftnefs, velocity* en *mettle.*

372 *Den kloot gefchoten* voor „den bal geflagen."

374 *Dit voeght een' man, als ghy:* had Vondel hier niet behooren te fchrijven: „*een man als* u?" Ik geloof het niet. Door het pronomen te verbuigen maakt men het gezegde dubbelzinnig, en zoû men er al licht door verftaan: „dit voegt *een man,* gelijk het *u* voegt;" terwijl de meening is: „dit voegt een man gelijk gy (zijt)."

385 *Daer ghy nederhuckte: nederhukken* wordt door KIL. vertaald *fubfidere in terram, fe fubmittere:* 't is alzoo 't zelfde als „gaan zitten."

HAGEROOS.

Niet hooger, Adelaert: ghy houdt noch ſtreeck, noch maet.
Wat is 'er, dat zich niet van vryers zeggen laet?
Ay, ſpaer dien roof voor u, of liever voor een andere.
Gelijckheit paert zich beſt en vreedzaem by malkandere.

ADELAERT.

Gelijckheit niet van goet en ſtaet, maer van gemoedt:
Gelijckheit van gemoedt beſt vrede en vrientſchap voedt:
Waer deze ontbreeckt, moet vrede en vrientſchap ook ontbreecken;
Waer buiten ick noch goet, noch bloet, noch afkomſt reecken.
De vrede en vrientſchap houdt de weerelt in den bant.
De hemel drijft op haer: de bare kuſt het ſtrant,
De zee omhelſt de duin, de duiven treckebecken,
Het dartel klimop klimt, en hart en hinde lecken
Elckandere, op 't muzijck van een' gelijcken aert.
De hemel met zijn bruit, het aertrijck, dus gepaert
In liefde en eendraght, wint ons maght van groente en telgen,
Terwijlze gratigh is met zon en dauw te zwelgen.
Mijn lieve Hageroos, mijn dauw, mijn lentevuur,
Woudt ghy u ſpiegelen aen d' edele natuur,
Gelijckghe met de zon u ſpiegelt in de beecken;
Ick zagh een zon van trooſt voor my de nevels breecken,
Die nu uw aengezicht beroeren, vlaegh op vlaegh,
Zoo menighmael ick u vergeefs om oorlof vraegh,
En aenſta om wat gunſt en voordeel te genieten,
Tot loon van trouwe min. Het zou u eens verdrieten
Dat ick geketent ſleip die zware minneboey,
Gedurigh quijne, en treure, en nimmer groey', noch bloey';
Gelijck vertreden groen, of gras op muur, en pannen.
De meit ontlaſt het vee zijn uiers, ſtijf geſpannen
Van zoete melck en room, wel tweemael alle daegh:
En ick, die, dagh op dagh, u mijn ellende klaegh,
Wort nimmermeer ontlaſt van 't juck der minnezorgen.

HAGEROOS.

Het zy ghy 's avonts kermt, of opzingt met den morgen,
Ghy houdt al eenen toon, en gaet den zelven gangk.
Zoo ſchept de koeckoeck luſt in zijnen ouden zangk.
Men leitme, dagh op dagh, en kermt en klaeght aen d' ooren.
Ga zoeck een, die het luſt uw jammerklaght te hooren.
Ick houde u niet, noch acht my zulcke dienſten waert,
Noch reken het voor dienſt, dat ghy u zelf bezwaert.
Ick zoeck geen bloem of roos te plucken op uw' doren.

399,400 Vier rijmen in plaats van twee: misſchien wel opzettelijk.
429 *Men leitme: leit* is *ligt* en moet verbonden worden met het later volgende *aen d' ooren.*

ADELAERT.

Ghy noopt met weigeren mijn liefde noch met ſporen.

HAGEROOS.

Verzoeckme niets, op dat u niets geweigert wert.

ADELAERT.

'k Verzoeck ſlechts artſeny tot trooſt van mijne ſmert.

HAGEROOS.

Ghy zoeckt verkeert een kruit, dat elders lieſſt wil ſpruiten.

ADELAERT.

De min beheerſcht mijn hart: wie kan de minne ſtuiten,
In 't heetſte van haer jaght? Ick ben my zelf geen vooght.

HAGEROOS.

En wat belet u toch te doen wat ghy vermooght,
En wilt, en wenſcht?

ADELAERT.

Wat 's dat?

HAGEROOS.

Een andre te beminnen.

ADELAERT.

Verplant dien ouden boom: verzet mijn jonge zinnen.

HAGEROOS.

Uw vader, door de kracht, die hem de hemel gaf,
Verwrickte en ruckte een eick van haren wortel af;
Vertilde een' moleſteen; en dreef, vol viers, vol torens,
Een gildos, dat hy plofte; en wrong een' ſtier de horens
Uit zijnen norſſen kop, en won den naem van Helt,
Daer niemant voor de vuiſt hem wachten dorſt in 't velt:
En zoudt ghy aen een maeght, een weeskint, u verhangen?
Om my, een ſlechte maeght, met bleecke en dootſche wangen
Gaen bucken naer het graf, in 't hartje van uw jeught?
Verkleinen uw geſlacht, en 's vaders naem, en deught?
Ay Adelaert, ghy zult zoo wijs zijn, en bedaren
Van deze razerny.

ADELAERT.

Wanneer de wilde baren
Niet langer tegens ſtrant en hooge duinen ſlaen,
De leeuwrick zode, en gras, de nachtegael de blaên,
De koe de klaver ſchuwe, en 't knijn de diepe holen;
Wanneer de Noortſtar verre in 't Zuiden om ga dolen,
De winter ſneeuw en ys, de zomer zaet ontbeer',
Dan neemt de min van my, mijn hart van u zijn' keer.

444 *Een eick van haren wortel:* tegenwoordig wordt *eik* mann. gebezigd, omdat men er *boom* onder verſtaat.

449 *U verhangen:* 't zelfde als „u verſlingeren;" maar nog krachtiger. Wie zich ergends aan *verſlingert*, heeft nog kans er weêr los van te raken; maar wie er zich aan *verhangt*, is reddeloos verloren.

HAGEROOS.

Mijn Hazepoot wil voort: hij ruckt het zeel aen flarden.

ADELAERT.

Vergun my eerſt een' kus.

HAGEROOS.

Hoe qualijck kunt ghy 't harden?

ADELAERT.

Och Hageroos, een' geur van uwen rooden mont,
Een luchtje van uw ziel, mijn roos, mijn morgenſtont,
Verquick mijn' flaeuwen geeſt, gelijck de wint de kruiden.

HAGEROOS.

Ick ga, en hope, eer 't licht ons toeſtrale uit den Zuiden,
Te keeren met een hinde, en vetten buit gelaên.

ADELAERT.

Zoo moet ick noch zoo lang in uwe ſtralen braên,
Oock daer het dichte loof, of dack van riete hutten
Het ſchaep, dat lommer zoeckt, kan decken, en beſchutten,
Voor 't ſteken van de zon, die op den middagh ſchijnt,
En inzwelght al het nat, waer na de weide quijnt?
Neen zeker, Adelaert: het velt ſtaet voor u open:
Het ſtaet u vry op 't ſpoor van uw vriendin te loopen;
Te volgen hare vlught, als Hazepoot den haes;
Te wachten op haer leus, als zy den horen blaes'.
Dat gelt heur na: z is nu al wijt vooruit gevlogen.

KOMMERIJN. ADELAERT.

KOMMERIJN.

Hou ſtant, o jonge helt, en dienme uit mededogen
Ten minſte met een woort of twee, een enckel woort.

ADELAERT.

Wel moeder, wat 's uw vraegh? wat zoeckt ghy? ik moet voort.

KOMMERIJN.

Ick koom hier vreemt gegaen, en had u wat te vragen.
Wat dochter is het, die daer buiten loopt uit jagen?
Het ſchijnt of ghyze kent, en zomtijts onderhoudt.

ADELAERT.

Ick kenze maer te wel: een kennis die my rouwt,
En eeuwigh rouwen zal, zoo d' onderlinge kuntſchap
Niet verder ga, en zy verſtockt geen nader vruntſchap
Wil houden met een ziel, die haer zoo trouw bemint.
En woudtghe weten wie de vader van dit kint,

462 *Hoe qualijck kunt ghy 't harden*: ironisch voor „wat zijt gy te beklagen, indien gy 't zonder dat niet ſtellen kunt."

En moeder zy? Zy weet van vader noch van moeder.
De Groote Vrerick wert haer trooſter en behoeder,
En voedeze eerlijck op: men noemtze Hageroos:
Hoe ſchoon de morgenſtont, hoe ſchoon oock d' avont bloos';
Zy hoeft noch avontſtont noch morgenſtont te wijcken.
Wanneerze in onze beeck zich toie, en ga bekijcken,
En ſpiegelen, dan zietze alleen heur wederga.

KOMMERIJN.

Zoo hoor ick, z' is een wees.

ADELAERT.

Alle eere waerdigh, ja.
Ghy zoeckt met vragen ſlechts haer afkomſt te beſchamen.
Een zaeck vernoeght mijn geeſt: zy paert twee gaven t' zamen,
De goelijckheit, en deught: ick ſchel het d' afkomſt quijt;
Het zy hier meê hoe 't wil; dies hou uw ruſt. De tijt
Ontdeckt het al.

KOMMERIJN.

Ja wel, ick zie my zelve bijſter,
En blint en ſtom. Hoe vrijt ghy zulck een ſlechte vrijſter,
Een onbekende wees? ghy ſchijnt te braef van aert

ADELAERT.

Ay moeder, laeckze niet: z' is my zoo lief en waert,
Als eenige Vorſtin in vorſtelijcke hoven.
Ick hoefde een goude tong om al haer deught te loven.

KOMMERIJN.

Het minnende oogh bedrieght, en ſchat oock 't leelijck ſchoon.

ADELAERT.

Ay, ſpreeck zoo reuckloos niet: dat gaet mijn eer, mijn kroon,
Ja Venus kroon te na, en Venus roozetacken.
Heur gaven zagh men noit door nijt of opſpraeck vlacken.
Al wieze ziet, bemintze oock tegens zijnen danck.
Zy houdt met eenen wenck zoo menigh oogh in dwangk
Als haer belonckt. De felſte en vreeſſelijckſte ſtieren
Bedaeren in 't gevecht, waer zy voorby komt zwieren.
De boterbloem vergult de weide op haren tredt.
De ſtroom gevoelt een' gloet in 't koelſte van zijn bedt.
Wat zou men van den mont al zeltzaemheên vertellen?
Een moerbay, rijp van pas, geen moerbay, twee morellen.
Wat zou men roemen van dat levendige git,
Of liever van de kool, die onder 't voorhooft zit,
En gloeit my al te heet? wat zou men van de vlechten,
Zoo geel en eêl, als gout en barrenſteene hechten,
Verhalen, daer mijn hart en ziel zich in verſtrickt?

KOMMERIJN.

Ick hoor, ghy hebt de bloem van 't lantſchap uitgepickt.

ADELAERT.

Ja wel te recht de bloem: men praetme van geen tulpen,
Noch van Auguſtus zelf. Geen parlemoere ſchulpen
Zijn ſchooner dan dit vleeſch. Zy hangt van melck en bloet
Te wonderlijck aen een. Maer zwijgh: de horen toet.
Wat ſuf ick langer hier? men hoort deu horen blazen.
Ick volgh mijn Hageroos, gelijck heur hont de hazen.

KOMMERIJN.

Het heughtme, hoe weleer mijn Koeman, als een leeuw,
My nabrulde, in mijn jeught: nu treur ick, arme weeuw,
En ga met eeneu voet, of liever met drie beenen
In 't graf: zoo krimpt de tijt al lachende, of met ſteenen.
Hy gafme dwers beſcheit, al vraeghde ick zonder ergh.
't Is beter dat men dit een oude kennis vergh',
En omzoeck', wie noch leef, wie doot zy, en begraven.
Hoe breng ick noch dit ſchip behouden in de haven?
Waer blijft dit oude wijf? heur oogen vallen toe
Vau onluſt: 't lichaem is vau 't lange reizen moe.
Waer ga ick in een ſchure, of hoibergh, of in heggen
Beſt ruſten dezen dagh? geen eten gaet voor 't leggen.
Hoe ſlaeptme 't hart in 't lijf! Nu went uw' tragen tret
Naer dezeu huisman toe: de vaeck is 't zachtſte bedt.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

Wat ſleipt een ſtaertſtar al ellenden
En jammer na?
Als Goden zulck een' voorbo zenden,
Dan dient men dra
Dees ſpringkaêr naer te ſpeuren,
Te mercken uit
Wat bron het ſpruit,
Dat vleck en volck zal treuren.

TEGENKEER.

Wy zagenze, als een roode roede,
Ten Weſten ſtaen

525 *Men praetme van geen tulpen:* de tulpenrazerny had, niet lang voor dat V. dit ſchreef, hier te lande haar hoogſte toppunt bereikt. In 1637 had men voor eene bloem tot *f* 900 a *f* 1200 betaald: en te Haarlem waren in een jaar wel voor tien miljoen gulden aan bloemen verhandeld.

526 *Auguſtus zelf:* de *Semper Augustus* of „Keizerstulp," een beroemde tulpeſoort.

528 *De horen toet:* niet de hoorn van Blinden Wouter — zie vs. 161 — maar de jachthoorn van Hageroos.

534 *Zoo krimpt de tijt al lachende, of met ſteenen* voor „zoo gaat de tijd zijn gang, 't zij onder vreugde, 't zij onder leed."

542 *Geen eten gaet voor 't leggen:* Kommerijn houdt het met het Fr. ſpreekwoord: *qui dort dine.*

545 *Een ſtaertſtar:* vergel. vs. 244. Een *ſtaartſter* werd in Vondels dagen ook by de meest geleerde en verlichte lieden nog als een ſtellige voorbode van rampen en plagen aangemerkt.

549 *Dees ſpringkaêr na te ſpeuren:* d. i. — gelijk de volgende regels het verklaren —: „te onderzoeken uit welke oorzaken er kwaad ontſtaan zal."

553-556 Lees: „wy zagen, uit het Oosten westwaart heen kijkende, de komeet als een roode roede of krommen bloedigen ſabel."

Van 't Oosten; als een zwaert, dat bloedde,
En halve maen,
Dit lantschap dreigen, uit ons teken,
Den Steenbock van
Den vader Pan,
Vergramt op deze streken.

KEER.

De zee scheen mede ons ramp te voelen,
En uit den bant
Gesprongen, 't voorspoock aen te spoelen.
Een walvisch strant.
De waterblazers, zijn gezellen,
Aen 't blazen luit
Met open snuit,
Daer zanden hem bewellen.

TEGENKEER.

Wy loopen vast naer vrouw Velleede
Om troost: zy spelt,
Maer geeft geen uitkomst op ons bede.
Ons vleck en velt
Blijft quijnen: vee, geboomte en menschen
Een ieder klaeght,
Een ieder vraeght,
Maer sterreft onder 't wenschen.

564 *Een walvisch strant:* ook het stranden van een walvisch, als ongewoon verschijnsel, werd vroeger, by velen, als een *voorspook* (vs. 563) of voorteeken van naderende onheilen aangemerkt.

565 *De waterblazers:* andere walvisschen, of althands waterspuitende visschen.

HET TWEEDE BEDRYF.

HEEREMAN. VOLCKAERT. REY.

HEEREMAN.

De maen, na middernacht, een poos met eenen nevel
Betrocken, en vermomt, beſcheen daer na den gevel
Van onze lantkappel, veel blijder danze plagh,
En ſchiep uit eenen nacht ('t is vreemt) een' klaren dagh.
De nachtuil, vledermuis, en nachtrave, uit hun neſten
Gevlogen, lang voor dagh, begaven zich ten weſten,
En kozen piepende de zee, en 't zandigh ſtrant.
Het vee rees t'effens op. Het dorre en drooge lant,
Dat eene wijl de lucht om regen ſcheen te prachen,
Zach groener, en begoſt de melkmeit aen te lachen.
Wat dit bediet, verſta een wijzer, die het hooft
Op zulcke tekens ſlijpt, en gaerne wort gelooft
In zijne wichelkunſt: wy ſlaen 'er naer in 't hondert,

585 *Prachen:* d. i.: „bedelen." Zie HUYDEC. *Pr.* II. 110—115.

En eeren 't geen met recht de ſchranderſten verwondert.
Het zy dan wat het wil, het brenge ons heil in 't lant,
Byzonder dezen dagh; nu Pan den wraeckboogh ſpant,
En daghvaert al het dorp om 't offer te bereiden.

VOLCKAERT.

Het volck vergaêrt, om hier den Heemraet te verbeiden.
Wat grimmelt 'er een drang van menſchen onder een,
Zoo man, als wijf, en maeght, en knecht, en groot, en kleen,
En oudt, en jongk. Wat raet? Hoe ſtillenwe die zwarmen?
De mannen morren vaſt: de vrouwen hoort men kermen.
O vader Pan, verſterck den Heemraet met gedult:
D'onwetende gemeente ontzagh zich noit haer ſchult
En misdaet op den hals der Heerſchappen te laden.
Zy volght haer onbeſcheit, en laet zich naulijcks raden,
Dit buldrende onweêr waeit hier jaerlijcks op de kuſt,
En ſteurt, een maent vooruit, de Raden in hun ruſt:
Maer gaenwe nietemin haer minnelijck gemoeten.
De burgery genaeckt, gereet om ons te groeten.

REY.

Welbore mannen, Pan behoede u lang gezont:
Wy wenſchen 't uit ons harte, en uiten 't met den mont.

HEEREMAN.

Ghy vrome burgers, lang moet vader Pan u ſpaeren,
En haelen uw geluck in top met uwe jaeren:
Ons jammert u te zien zoo jammerlijck geſtelt.
De koeien eten gras en klaver, langs het velt;
Ghy eet uw eigen hart, beknelt gelijck met hoepen
Van ſtael, zoo menighwerf de Zoendagh uitgeroepen,
Den Heemraet roept te hoop, op dat hy wijsheit ſchaff',
En langkzaem zich berade, om d'opgeleide ſtraf
Te ſchutten naer hun maght, of immers te verminderen;
Het welck men noit voorheen koſt keeren, noch verhinderen.
Betrouw ons 't beſte toe: men handelt hier ter ſteê
Niet ruw, en onbedacht: het koſt ons kindren meê.
Hier gelt noch goet, noch bloet, noch haet, noch gunſt, noch voordeel.
De hoofden ſtaen gelijck: de blinde ſtrijckt het oordeel.

REY.

Welbore mannen, ghy ſpreeckt redelijck en wel.
Beſchuldighden wy u, zoo moſt de lantkappel,
Waer uit men 't lot verwacht, met boosheit zich beſmetten,
Als ghy de lotbus laet voor vrouw Velleede zetten,
Die eenen naem nit twee beſlote ceêlen treckt,
En noemt hem, die ten zoen des grammen Veegodts ſtreckt,

622 *De blinde ſtrijckt het oordeel* voor „het lot wordt blindelings getrokken," of „met beſloten ceelen," als uit vs. 627 blijkt.

Voor 't Leeuwendaelſch geweſt. Neen mannen, wy betrouwen
U beter toe. Het volck, dat zich geneert met bouwen
En karnen, paſt een hart zoo rein, als melck en room,
Geen erghwaen: neen by Pan, wy achten u te vroom.
Daer ſchort het niet, dat wy van daegh u komen moeien.
Wy gaen met koeien om, maer ſlaghten paert, noch koeien,
Die achteruit ſlaen, en hun voêr met voeten treên.
Wy zijn met Heemraets keur en loting wel te vreên,
En komen ſlechts, geport door 't huilen, en het ſchreeuwen
Van 't vrouwvolck, als ghy ziet, ons wijven, en ons weeuwen,
En oude beſten, elck voor ander dus belaên;
De vryſter om een' knecht, de moêr om 't kint begaen,
De zuſter om den broêr, de peten om haer neven.
Wy bidden, ſtelt de keur, en uwe ſtem te geven
Tot loting, uit tot dat de zon de middaghlijn
Vergulde, en loop' voorby, en uit den zuiden ſchijn'.
Men heeft dan tijts genoegh om 't offer te bereien,
Te zuivren aen de beeck, te kranſſen, te beſchreien.
Ay mannen, doet zoo veel ons vrouwluy tot gerijf.
Al die hier huilen, rijt de doot van angſt door 't lijf.

HEEREMAN.

't Is reden dat het bloet zijn eigen bloet beklage,
De moeder voor haer kint, haer vleeſch, oock zorge drage,
Niet min dan eenigh dier, of vogel voor het jong.
De koe bemint het kalf, en lickt het met de tong:
De merrie, in de weide en ſtal, het weeligh veulen.
De zwaluw aeſt het neſt, en vaert' er mede uit ſpeulen:
En wat maeckt d'oievaêr van 't hooge neſt al werck?
Toen over menigh jaer het ooſteint van ons kerck
Verbrande, zagh men zelf hoe d'ouden, zoo bewogen,
Dan uit dan in den roock, rontom de jongen vlogen,
En trooſten hun gebroet, het kale en naeckte krooſt;
Dat piepte vaſt om hulp: maer als 'er langer trooſt
Noch redding quam, en 't ſtroo in lichten brant geraeckte,
Zoo vlogen vaêr en moêr op 't neſt, dat brande, en kraeckte,
En lieten zich tot aſch verbarnen met hun neſt.
Natuurlijck doet het al, wat leven teelt, zijn beſt
Om d'afkomſt ga te ſlaen, te helpen, te behoeden.
Al zweert ons niemant dit, wy kunnen 't wel bevroeden:

639 *Oude beſten: beste vader* en *beste moeder* was van ouds, even als *bon papa* en *bonne maman* in 't Fr., de meer gemeenzame benaming voor „grootvader" en „grootmoeder." Het woord *best*, dat er een verkorting van is, kon alzoo van beide geſlachten worden gezegd, offchoon het doorgaands alleen op vrouwen werd toegepast. 't Is thands weinig anders meer in 't gebruik dan in 't verkleinwoord *bestjen*, en door de gewone ſpelling *besjen* is zelfs de etymologie van 't woord onkenbaar geworden. Zie BILD. *Geſl. in v.*

654 *Aeſt het neſt* voor „ſpijst het nest."
Speulen voor *ſpelen*, naar de Noord Holl. uitſpraak. Zie 't aanget. op vs. 57 en HUYDEC. *Pr.* III, 276.

Een menſch is block noch ſteen; veel minder vaêr, en moêr.

REY.

De Heemraet vat het recht, als mannen, wien het roer
Van deze Vryheit paſt te houden, en te ſturen.
Zoo lang ghy Heereman en Volckaert elck zijn buren
Verdadight, kan ons dorp noch overende ſtaen.

VOLCKAERT.

Maer 't is geen noot, datze al zoo bijſter zijn belaên:
Het lot gelt een' alleen, en nimmermeer ons allen.

REY.

Een ieder zorght dat dit zijn bloet te beurt moght vallen.
Eer 't lot bekent is, vreeſt een ieder wien het gelt.

VOLCKAERT.

Waer toe de keur van 't lot dan langer uitgeſtelt?
Het lotrecht ga zijn' gangk, zoo raeckt men uit dit vreezen.

REY.

Geen huisman is zoo wijs, die weet wat dit magh wezen:
Ons vrouwvolck heeft te nacht vervaerelijck gedroomt.

HEEREMAN.

Het vrouwvolck is by nacht wel tienmael meer beſchroomt
Dan over dagh. Des nachts verdubblen en verſlimmen
De zorgen. D'avontzon verlengt de zwarte ſchimmen.
Maer laet ons hooren: waer komt dit gedroom op uit?

REY.

'k Geloof Velleede zou niet raên wat dit beduit.
Met oorlof, dat wy dus vrypoſtigh 't hart uitſchudden.
Een groene weerwolf greep een lam uit al de kudden,
En ſleipte 't by de keel al bloênde langs den wegh;
Dit droomde Duif, en hoe, ter zijde uit eene hegh,
Een bock, zoo root als vier, hem quam op 't lijf geſprongen,
Dat hy dien roof terſtont moſt ſlaecken, en gedwongen,
Verandert ſcheen van aert, ja macker dan een lam.
Ons Maghtelt zagh den vloet noch hooger dan de Dam:
En toenze kreet, als of de zeeſluis door wou breken,
Zoo viel het water kort, en hielt zijn oude ſtreken.
Maer Elsbuur zagh ons dorp belanden op een wrack
Aen d'allernaeſte duin. Een dorre tuineick ſprack
Beſcheidelijck, en broght in 't licht geheimeniſſen
Van wonderlijck belang, die Godtſchalck niet zou giſſen,
Noch Waermont, die by nacht, gelijck de katten, ziet.
Twee ſtammen, verſch geplant aen weêrzy van den vliet,
Vereenighden van zelf, voor Lutgers ſlapende oogen,
En werden met een ſchors bekleet, en overtogen.
Ick zwijgh van andren praet, het luide zot, of vroet;
De wijven zien wat nieuws uit droomen te gemoet.
Zy hopen op geluck, en dat de kans kan keeren.

HEEREMAN.

Wy wenſchen 't oock. De hoop op beter kan niet deeren.
Wy zullen met de keur heel langzaem gaen te werck.
Een ieder brenge vaſt geſchencken naer de kerck,
En bidde dat het naer ons wenſchen uit magh vallen.

REY.

Dat geef, dat gunne ons Pan, behoeder van de ſtallen.

VOLCKAERT.

Hier komen Lantskroon zelf en Groote Vrerick aen:
Die beide moeten eerſt elckandere verſtaen,
En polſſen, eerwe noch op 't wightigh ſtuck vergaren.

HEEREMAN.

't Valt mackelijcker vee dan menſchen te bewaren:
Men ſtuur' het hoe men wil, wie ſtuurt het elck te pas?
Nu gaenwe, Volckert: 'k wou wel dat het avont was.

LANTSKROON. VRERICK.

LANTSKROON.

De noot verdaghvaert ons in 't jaer maer eens te zamen.

VRERICK.

Ick wenſche, koſt het zijn, iet heilzaems te beramen.

LANTSKROON.

Ick mede: ons onheil heeft nu lang genoegh geduurt,
En menigh jeughdigh borſt dit met den hals beznurt.
Het zaet van tweedraght teelt zoo wrange en bittre vruchten.

VRERICK.

Zoo gaet het, daer de buur zijn' buurman niet magh luchten.

LANTSKROON.

'k Vervloeck het al wat zaet van twiſt en tweedraght zaeit.

VRERICK.

Men heeft van wederzijde een' oegſt van ramp gemaeit,
En meer dan eens in 't jaer: men maeit het alle dage.

LANTSKROON.

Men kent den vrede beſt, na 'et voelen van die plage.
Wat middel om aen ruſt te raecken onderling?

VRERICK.

Indien uw Zuidtzijde eerſt ons Noortzijde onderging.

LANTSKROON.

Maer niemant weet van ſchult, en ſchuift het op een ander.

VRERICK.

Zoo blijft men overhoop krackeelen met malkander.

722 *Luchten:* „iemand niet te kunnen *luchten*" is nog een zeer gewone uitdrukking. 't Woord is ſynoniem met „ruiken:" en men zegt even zoo: „ik mag hem niet *luchten*," als: „ik mag hem niet *zien*" of: „ik mag hem niet *hooren*."

LANTSKROON.

Van weerzy wort vereiſcht een ſcheitsman van 't geſchil.

VRERICK.

Het ſcheiden valt zeer licht, daer ieder luiſtren wil.

LANTSKROON.

Men moſt elckanderen al 't oude leet vergeven,
En reppen niet van 't gene aen weerzy wert misdreven.
Wat eens gedaen is, kan men nimmermeer ontdoen.

VRERICK.

Verſtont een ieder dit, wy raeckten aen den zoen.

LANTSKROON

Noch ſtaet ons echter ſcherp te luiſtren wat het lot zeit.

VRERICK.

Eerſt onderling verzoent, en echter met de Godtheit.

LANTSKROON.

Ghy ſpreeckt zeer wel: de menſch verzoen' zich eerſt met menſch.

VRERICK.

Mijn naem is rijck van vre: 't is vrede al wat ick wenſch.

LANTSKROON.

Mijn naem de kroon des lants: ick help den lantvre kroonen.

VRERICK.

Och, wenſchtenze al om pais, en vrede, die hier woonen!

LANTSKROON.

Mijn Heemraet Heereman wenſcht hartelijck om vreê.

VRERICK.

Mijn Heemraet Volckert wenſcht uit al zijn hart dit meê.

LANTSKROON.

De vroomſten onder ons zijn oock tot pais genegen.

VRERICK.

De ſlimſten onder ons verſteuren zulck een' zegen.

LANTSKROON.

De ſlimſten onder ons zijn van geen' beter aert.

VRERICK.

De baetzucht treckt genot uit 's anders qualijckvaert.

LANTSKROON.

Men banne d' eige liefde, om eenmael te beginnen.

VRERICK.

Zoo moſt men om 't genot zijn' nabuur niet beminnen.
Maer koopen pais en vrede, oock met zijn eige ſcha.

LANTSKROON.

Wy mercken het gebreck; maer 't heelen komt te ſpa.

737,738 *Echter:* in den eerſten regel ſchijnt *echter* te moeten beteekenen: „nochthands, niet-te-min," in den laatſten beteekent het: „naderhand, later," 't Eng. *afterwards.* Ik geloof *echter* niet, dat Vondel hier met het woord heeft willen ſpelen, en denk veeleer aan een toevallige achteloosheid.

739 *De menſch verzoen' zich eerſt met menſch:* beide ſubſtantiven hadden *met* of beide *zonder* het artikel moeten geſchreven zijn.

748 *Qualijckvaert:* een woord, dat zeldzaam voorkomt, doch even goed is als *welvaart.*

’t Gebreeckt aen vreedzaemheit: dit kruit wil qualijck waſſen,
Dewijl men ſloft op ’t wiên van ’t onkruit wel te paſſen.
Een ieder paſt met vlijt zijn nabuurs hof te wiên,
In ’s anders wooning gaeuw, en t’huis niet naeu te zien;
Dies leggen huizen wilt en woeſt, en zonder zeden.

VRERICK.

Het domme en ſtomme vee gehoorzaemt eer de reden.
Men leit het zonder toom, en drijft het zonder ſtock:
Het vecht wel onderling, maer voedert geenen wrock;
Het nut gemeene weide, en zal geen’ macker pramen:
Genaeckt de wreede wolf, het ſteeckt de hoorens t’zamen:
Zoo heeft het in ’t gemeen te vyant, of te vrient.
Verſtont dit Leeuwendael, het wert ’er van gedient.

LANTSKROON.

’t Is kunſt zijn eigen nut en nadeel recht te kennen.

VRERICK.

De ſchade leer’ den menſch, die traegh tot deught kan wennen.
Een ezel ſtoot maer eens zich aen den zelven ſteen;
De menſch wel zevenmael, en denckt niet om zijn been.

LANTSKROON.

De reuckelooze voel’ zijn jammer dan in ’t ende.

VRERICK.

Zoo varen menighten ten grave in hun ellende.

LANTSKROON.

Zy wijten het zich zelfs, die niet te raden zijn.

VRERICK.

Met reden, want zy zelfs zijn oirzaeck van hun pijn,
Oock dat onſchuldigen om zulck een woeſtheit lijden,
Met recht beklagens waert, in onze ondanckbre tijden.

LANTSKROON.

Ondanckbaer wel te recht voor veel genoten goet,
In pais, die neering baerde, en weelde, en overvloet;
Die baerden hovaerdy, verwaent, en trots, en ſmadigh:
Zoo quam de tweedraght voort, te byſter en baldadigh,
In ’t midden van het feeſt, geviert ten roem van Pan.
Men at ’er, en verdronck de zinnen in de kan,
Zoo dat men tot gevecht en meſſen quam, van woorden.

VRERICK.

Hoe bulderde in dien ſtorm het Zuiden tegens ’t Noorden?

LANTSKROON.

Den ſtercken Warandier en Duinrijck ſtont dat dier.

761 *Pramen:* hier in den meer algemeenen zin van „kwellen.”
777 *Smadigh* voor „die uit verwendheid alles verſmaadt,” ’t Fr. *dédaigneux*.
783 Een mislukte regel, waarvan de beide deelen met denzelfden klank niet alleen, maar met dezelfde lettergreep fluiten. ’t Is echter niet onmogelijk, ja zelfs niet onwaarſchijnlijk, dat er ten tijde van Vondel verſchil beſtond tuſſchen de uitſpraak van *dier* als ſlotſylbe van *Warandier* en *dier* of *duur*.

VRERICK.

Geluckigh voeren zy uit dat krackeel van hier.

LANTSKROON.

Wel eerelijck, maer voor hun vrouwen ongeluckigh.

VRERICK.

De hemel zette om hen zijn aenzicht droef en druckigh,
En bleef veel dagen ſtaen in die bedruckte ploy.
De koey vergat het gras; het paert zijn voêr en hoy:
Het boſch verſchoot zijn groen: de boom vergat te groeien.
Hoe zagh 'er 't vleck toen uit, dat heerlijck plagh te bloeien,
Gelijck een wijngertranck, die langs den gevel klimt?
Hoe is de weerelt voort, gelijck de munt, verſlimt?

LANTSKROON.

Hoe wortze dagelijcks, van ſchalck en ſlim, noch ſlimmer?

VRERICK.

Ten zy een Godt dit keere, ons onheil redt zich nimmer.

LANTSKROON.

Wie zelf zijn handen rept, die wort van Godt geredt.

VRERICK.

Het ſlimſte is, dat de twiſt al heeft zijn ploy gezet.

LANTSKROON.

Men wanhoop' niet: de tijt verandert de gemoeden.

VRERICK.

't Waer lang geſchiet, vergat de wrock de wraeck te voeden.

LANTSKROON.

Ick ra voor eerſt, dat elck den andren willigh wijck',
En meerder minder niet om baet verongelijck',
Zoo koſt rechtvaerdigheit den vrede haeſt gemoeten.

VRERICK.

Och quaemze, en ſtroiden wy olijven voor haer voeten,
Ick zaegh dit oude vleck vergroot, en uitgeleit.

LANTSKROON.

Wat raet, nu ons de keur alreede is aengezeit?
Wou Pan zich met een' bock of witten ram vernoegen.

VRERICK.

Al eiſchte hy een kudde, ick riedt dat wy ze ſloegen.

LANTSKROON.

Zou 't oock geraden zijn te zien of 't kon volſtaen?

VRERICK.

En quaem dat avontuur dan avrechts te beſlaen?

797 *Gemoeden : gemoederen.*

798 't Is een kunst om de laatſte helft van dezen regel zonder haperen hard op te lezen. Zoo V., met opzet, en om het bittere en onaangename van den twist uit te drukken, de *v* en *wr* hier vermenigvuldigd heeft, kan ik de kunstgreep te dezer plaatſe niet toejuichen.

806 *Ick riedt dat wy ze ſloegen:* „vee ſlaan" is even goede taal als: „vee *ſlachten:*" en 't eerſte is letterlijk 't Fr. *abattre.*

LANTSKROON.
Men gaf dan tijts genoegh het geen wy hem beloofden.
VRERICK.
En trof de wilde knodts dan 't volck, en al de hoofden?
LANTSKROON.
Het was om beters wil een ſtoute kans gewaeght.
VRERICK.
't Is haeſt gewaeght, dat lang en eeuwigh wort beklaeght.
LANTSKROON.
Men moght zich liever eerſt bevragen by Velleede.
VRERICK.
De Prieſterin van Pan zou ſtaen op d'oude zede.
LANTSKROON.
Vermagh een Godtheit niet te ſcheiden van haer recht?
VRERICK.
De meeſter laet zich niet bedillen van den knecht.
LANTSKROON.
De Godtheit kan en magh den ſchuldigen wel ſparen.
VRERICK.
Wanneer haer dit behaegh', dan zal zy 't openbaren.
LANTSKROON.
Maer 't wachten valt te lang: men ſtort vaſt jeughdigh bloet.
VRERICK.
Wat middel voor dit quaet, of liever noodigh goet.
LANTSKROON.
Ik raem 'er naer, en wenſch dat wy een middel vonden.
VRERICK.
De tijt is kort: wy ſtaen aen dezen dagh gebonden
Wel ſtip: de Roeper heeft ons lang te keur gedaeght,
En 't ganſche lant rontom van 's volcks gekerm gewaeght.
Het volck verzuimt zijn vee, en heeft noch hart, noch zinnen.
LANTSKROON.
Wat baet gekerm, indien het kermen niet kan winnen?
VRERICK.
Gekerm heeft menighmael der Goden wrock verzacht.
LANTSKROON.
Maer in geen twintigh jaer: zy luiſtren naer geen klaght:
Met deernis hoort de menſch het blaten van de lammeren.
VRERICK.
Onnooſle dieren, och, men moet zich uwer jammeren.
LANTSKROON.
Men vint oock menſchen, die niet min onnozel zijn.
VRERICK.
Onnooſlen in der daet, onnozelen in ſchijn.

814 *D'oude zede:* „'t oud gebruik."

LANTSKROON.

De ſchijn bedrieght 'er veel, en is gewoon te liegen.

VRERICK.

De ſchijn kan menigh menſch, doch nimmer Godt bedriegen.

LANTSKROON.

Hoe menigh zeilt den ſchijn en ſchaemte en eer voorby?

VRERICK.

Dat leert d'ervarenheit aen uwe en mijne zy.
De ſchapen laten zich van ſtof en vuilnis waſſen;
Daer 't zwijn zich meſt in ſlijck en modderige plaſſen.
De menſchen aerden elck naer een byzonder dier.
Wie op de troni merckt, bekent het aen den zwier,
Oock dickwils aen 't geluit, en zoo verſcheide klancken.

LANTSKROON.

My dunckt ick hoor geluit: ſta vaſt: het wil 'er wancken.
Hier komen Warenar en Govert naer ons toe.
't Zal beſt zijn dat we gaen: ick ben dit buldren moe.
De Heemraet komt met hun, die magh hun klaghten hooren.

VRERICK.

Vergeefs de ruſt gezocht: ick geef den moedt verloren.

VOLCKAERT. HEEREMAN. WARNER. GOVERT.

VOLCKAERT.

D'een bouwt, en d'ander breeckt: wat hoop van vrede is hier?

HEEREMAN.

Wy leſſen vaſt den brant: een ander blaeſt in 't vier.

VOLCKAERT.

Men viert den offerdagh met buldren en met razen.

WARNER.

De knechts verguizen nu de meeſters, en de bazen:
Dat tuight dees arme haen, met zijn gebroken poot.

GOVERT.

En wat getuight dit lam? Ick viſchte 't uit de ſloot,
Daer Warners dogh het joegh. Wat kan een lam verbeuren?
Zoo 't niet verdroncken waer, ick zou het feeſt niet ſteuren
Om zulck een kleinicheit: maer ieder moeit zijn ſcha.
Die hont baſt nacht en dagh zoo vee als menſchen na:
Hy bijtze oock wel in 't been, en komtze al ſtil beſtoken.

WARNER.

En had mijn haen zijn' poot by ongeval gebroken,
Ick trooſte 't my: maer nu komt Goverts knecht zoo wijt,
Dat hy moedtwillighlijck een' eicke kneppel ſmijt

842 *Het wil 'er wancken* voor „er dreigt iets kwaads, er broeit wat." Zie HUYDEC. *Pr.* II. 59, 60.
847 *D'een bouwt, en d'ander breeckt:* d. i., gelijk uit den volgenden regel blijkt, „of wy al vrede zoeken te ſtichten, anderen breken het door ons tot ſtand gebrachte weder af."

In 't hondert, in den hoop, daer al de hoenders picken
De boeckweite op mijn werf. Zijn dit geen fraeje ſticken?
De kneppel treft den haen, die tuimelt ginder heen.
Men loopt naer Rookam zien, en ziet 'er hoe zijn been
By 't lijf, gelijck een flet, blijft hangen. Wie kan 't heelen?
Nu krijt al 't huisgezin, en ſteeckt wel vijftien keelen
En klocken t'effens op. Op zulck een buurgerucht
Nam Goverts knecht by tijts, huis uit, huis in, de vlught.
Het was hem oock geraên.

HEEREMAN.

't Is lang genoeg gekeven.
Laet Govert hem een' haen gewilligh wedergeven.
Men vechte om geenen haen, om geen verdroncken lam.

WARNER.

O Rookam, och, hoe hangt uw dubble kroon en kam
Zoo flap, gelijck uw baert. Wie kan dees ſcha vergoeden?
Waer vint men uws gelijck? Neen Govert, ghy zult bloeden:
De moedtwil is te groot.

GOVERT.

En wie vergoedt mijn lam?

WARNER.

Men wijte een' dollen dogh dat dit om 't leven quam.

VOLCKAERT.

De meeſter van den dogh moet zelf de ſchult vergelden.

WARNER.

Wie weigert hem een lam? Maer zelden, al te zelden,
Zagh iemant zulck een' haen, als Rookam, in ons vleck.
Wat haen, hoe bits hy was, boot hem vergeefs den beck?
Wie was niet doof of blint, die zich in 't perck liet hooren?
Waer vocht oit haen zoo trots, met flaghpen, beck en ſporen?
Al ſtack hy op zijn aêm, al quam langs 't lijf het bloet
Gedropen van het hooft, noch hielt de kamper moedt,
Dat 's vyants veder ſtoof: dan ſtont hy als een muurwerck.
Hoe trots was hy van gangk! Wat droegh die gaſt een uurwerck
In zijnen kop! Hoe ficks, hoe klaer en helder plagh
Hy lant en dorp rontom te wecken voor den dagh!
Bezie zijn pluimen vry, die roode en goude veeren.
O Rookam, wie dit ziet, die moet zich uwes deeren.

GOVERT.

Ghy zwijght nu wat al ſchade ons Zuidtzy heeft geleên.
Haer honighkorven zijn de kappen afgeſneên,
En om wat honighs ging de ganſche ſtock verloren.

865 *Een flet:* „iets, dat gefleten of bemorst is;" een „lap," ook wel een *fleet* of een *fleter* genoemd. Zie Deel IV, blz. 546 en HUYDEC. *Pr.* II. 367.
867 *Klocken:* 't zelfde als „ſtemmen." Zie Deel II, blz. 584; III, blz. 356.
880 *Boot hem vergeefs den beck* voor „daagde hem vergeefs ten ſtrijde."

WARNER.

Ghy liet uw' waterhont ons vogelkoien ftooren
Om eenen teelingk, en verjoeght de ganfche vlught.
Zoo wort de koy gefchent: de vogel fchuwt dees lucht.

GOVERT.

Ghy houwt van boven neêr, dat boom en ftam verwatert,
En uitgaet: is 't niet fraey? dan lacht men, dat het fchatert.

WARNER.

Ghy licht een anders fuick, en zinckt haer in de kil,
Of vifcht in 's buurmans floot en wateringe al ftil.

GOVERT.

Ghy zet by fchemering 't verlaet al heimlijck open,
En laet een' bracken vloet in velt en ackers loopen,
Die quijnen jaren lang, vergeven door dien wrock.

WARNER.

Hoe dickwils tafte uw herck wel over in ons block?

GOVERT.

Ghy taft wel achter om naer iemants fchaer, en kouter,
Of draeght ons koren van den molen: wie is ftouter?

WARNER.

Ghy melckt een anders koe, by klaren lichten dagh:
Dat bleeck niet lang geleên, toen Melcker quam op flagh.

GOVERT.

Ick wift dien buit zoo ftil by avont niet te morffen,
Als Grijp, die 's nachts wel durf op 't velt ons gerven dorffen.

WARNER.

Had Gijs den fpringhengft korts den ftaert niet afgeknipt
Om 't paertshair? evenwel is hy 't gevaer ontflipt.

GOVERT.

Wie ftack den driefcht in brant? wie queet zich left zo wacker,
En wierp by doncker nacht dat onkruit in den acker?

WARNER.

Wie groef ons knijnshol op? wie dorft ons watering
Vergeven, dat men niet dan doode viffchen ving?

GOVERT.

Wie zagh ter middernacht, wanneer de menfchen droomen,
Die nachtrave Eerijcks ooft affchudden van de boomen?

WARNER.

Waer vont men oit in 't lant een viffchers maet zoo kloeck,
Dat hy op 't lant een' haen kon viffchen met een hoeck?

897 *Verwatert:* „door 't inwateren bederft."
897,898 De zin is: „gy kapt de toppen uit de boomen weg, zoo dat zy door 't water bederven en dood gaan, en lacht ons nog uit toe."
909 *Morffen:* „heimlijk weghalen."
913 *Driefcht:* „droogfchuur." 't Woord fchijnt van *dry*, „droog." Zie BILD. *Gefl. in v.*
918 *Die nachtrave* voor „dien nachtdief."

GOVERT.

Niet waer? die, toen het ſneeu aen boom en tak bleef hangen,
De duiven op het voêr kon met zijn ſlaghnet vangen?

HEEREMAN.

Waer toe dit bits verwijt? de tweedraght groeit en waſt
In top, terwijl men kijft, en baſt en wederbaſt:
Dees droeve dagh gebiet den buretwiſt te ſtaecken.
Door ſchelden zal men traegh tot eenigheit geraecken.

VOLCKAERT.

Dat 's recht: oock is het hier geen tijt van lang te ſtaen:
Men zal terſtont te kercke, en dan te keure gaen.

WARNER. VOLCKAERT.

WARNER.

De Heemraet hoor' my eerſt: ick heb een woort te ſpreecken.

VOLCKAERT.

Wat zoecktghe ruſt, of twiſt, en altijt wint te breecken?
Zoo raeckt men niet gelijck: zoo wort geen dorp geredt.

WARNER.

Dat onrecht dient hem eerſt met recht betaelt gezet.
Hoe roept men dus om vrede? ick kan den vrede miſſen.
Het ſpreeckwoort zeit: in troebel water is 't goet viſſchen:
Want geen krackeel zoo klein, men haelt 'er voordeel uit.
Waer ſlagen vallen, valt gemeenelijck goe buit.

VOLCKAERT.

Zoo woudtghe om eige baet den pais wel eeuwigh derven,
Al zou 'er jaer op jaer een lantſt of tien om ſterven?

WARNER.

Men ſterft maer eens. Wie ſterft, die is zijn' koſt gekocht.

VOLCKAERT.

O zotte Warner, zwijgh: wat ſpreeckt ghy onbedocht!
Zou een, om by 't verdriet van velen wel te varen,
En om een buick vol broots, zoo menigh man bezwaren?
Dat leert de reden niet: de domſte koe van 't lant,
Indienze ſpreecken kon, gebruickte meer verſtant.
Zoo zal men langkzaem 't vier van ons krackeelen leſſen.
Wat is 'er bloets geſtort, en vleiſch gekerft met meſſen!
Hoe menigh bruicker lants vervochten by den dronck,
Verzopen in 't gelagh! Wat heeft dit out en jongk,
En man en wijf beklaeght! hoe zagh men zoo veel hinders
Verſterven jaer op jaer van d' oudren op hun kinders!

938 *Lantſt:* waarſchijnlijk een verkorting van *landsman;* doch gemeenlijk in den zin van „knaap, borst, gast," genomen. Het woord is by onze blijſpeldichters veel in gebruik, zoo b. v. by LANGENDIJK in zijn *Don Quichot,* III Bedr., 13 Toon., waar een boerin haar vrijer toezingt:

Wel olijk langsje,
Ik hou niet van de min.

De mannen eerſt, en dan de wijven hantgemeen,
Plockhairen vaêr en zoon, de vrienden onder een!
Wat hoorde 't een geſlacht het ander niet verwijten,
En ſpuwen in 't gezicht, met krabben, ſlaen, en bijten!
En houdt ghy Warner noch dit kluwen in de war?
Zoo gaf men u te recht den naem van Warenar.

WARNER.

Men vint 'er meer dan ick, die paſſen wat te hebben.
Een ieder vlamt op winſt. De ſpinne ſpint haer webben
Om winſt: om winning vlieght de bye naer beemt en boſch.
Om loutre winning zit de vliegh op koey en ros.
Om winning zweetenze al, de kleinen, en de grooten.
Om winſt pickt d' oievaer de kickers uit de ſlooten.
Om winning loopt de kat uit muizen in het velt.
Als ick 'er vet by wordt, wat roert my wien het gelt.

VOLCKAERT.

Ick rade u hou gemack: men zal den haen vergoeden.
En zoo ghy ons beſtaet een nieuw krackeel te broeden,
Men ſtelt u lichtelijck ten ſpiegel van 't gemeen.

WARNER.

En breng ick Leeuwendael noch heden op de been,
Het wil de Heerſchappen en al den Heemraet heugen.
Laet zien wat Warner kan: laet zien wat zy vermeugen.
Daer gaet de pocher heen. O Rookam, arme haen,
'k Wil Govert noch van daegh het been in ſtucken ſlaen.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

Brengt vrolijck pijnloof, groene meien:
Brengt kaes, en boter, geel als gout:
Brengt room, en bloemen uit de weien,
Ter Lantkappelle, om Pan gebouwt.
Komt herwaert: komt hem nader:
Vereert nu zuivel, bloem, en tack:
En looft den goeden Vader:
Begroet hem, dien het heiligh dack
Beſchut voor wint, en regen.
Hy gunne ons zijnen zegen.

TEGENKEER.

O bocksvoet, geitoor, fluitevinder,
Geſpickelt met uw loſſevel;
Ghy wiſpelſtaert dan hier, dan ginder;

984 *Loſſevel:* „vel van een lynx, of *los*," gelijk de eigenlijke Hollandſche benaming is.

985 *Wiſpelſtaert: wispelſtaarten* en *kwispelſtaarten* zijn beiden in gebruik voor „met den ſtaart heen en weder ſlaan," en worden in 't byzonder van „honden" gebezigd. Zie HUYDEC. *Pr.* III, 251 volgg. De afleiding der woorden is echter verſchillend: 't eerſte komt van *wispelen*, „dwalen, heen en weder gaan," 't andere van *kwispel*, waarmede men zoodanigen *kwast* bedoelt, die tot beſprenkelen dient, en in zijn vorm met het uiteinde van een ruigen hondeſtaart veel overeenkomst heeft.

Ghy langebaert, zoo zoet op ſpel
Van dunne rieten, zeven
Aen een gekleeft; uw horens ſtaen
Op 't voorhooft, ſpits en even,
Gelijck een boogh, of halve maen:
Root aenzicht, die uw hairen
Bevlecht met pijnboomblaren.

KEER.

Verdiende ghy by d' eerſte Goden
Een achtſte plaets, en moſt de Nijl
Zich buigen onder uw geboden;
Hielt out Athenen uwen ſtijl;
Moſt Rome uw feeſten vieren;
Begrijptghe 't wezen van Natuur,
Zoo veel geſtarnde dieren,
De lucht, het water, aerde, en vuur;
En zijt ghy 't Al in allen,
O Vooght van jaght en ſtallen;

TEGENKEER.

Zoo bluſch den brant der lantgeſchillen:
Vereenigh Zuidt- en Noorderzy:
En zijtghe met een' bock te ſtillen,
Ja heele kudden; eiſch het vry.
Ontſlaze, die u eeren,
Van 't heilooze offer, van dit bloet.
En is het lot te keeren,
Ontlaſt ons: eiſch een zachter boet,
Ons vee, geen vleeſch van menſchen;
Het ooghmerck van ons wenſchen.

993-995 Hetgeen hier van *Pan* gezegd wordt getuigt wederom van Vondels buitengewone belezenheid; want men zal de hier vermelde byzonderheden te vergeefs zoeken by de oude dichters, waaruit men veronderſtellen zoû dat V. zijn geleerdheid haalde. Het is alleen by Herodotus dat wy geboekt vinden, dat de Egyptenaren van Mendes Pan onder de gedaante van een bok vereerden. en hem ſtelden onder de acht eerſte godheden, die de twaalf latere waren voorafgegaan: en ook Euzebius verhaalt, dat Pan in Egypte 't eerst vereerd werd.

996 *Hielt out Athenen uwen ſtijl:* Athene hield Pan in byzondere vereering, omdat men er het winnen op de Perſen van den ſlag by Marathon toeſchreef aan den byſtand, welken hy aan de legerbende van Miltiades zoû verleend hebben, door zich aan haar hoofd te ſtellen en den vyand met plotſelingen ſchrik te ſlaan.

997 *Moſt Rome uw feeſten vieren:* de feesten ter eere van Pan waren, volgends de overlevering, door Evander, onder den naam van *Luperkaliën*, uit Arkadiën naar Italiën overgebracht, en in hoedanige eer Pan te Rome was, blijkt uit OVIDIUS, die in zijn *Faſti* getuigt, dat de Opperpriester van Pan, even als die van Jupiter, *flamen dialis* werd genoemd.

998-1002 Zie de *Opdraght*, blz. 596.

HET DERDE BEDRYF.

HAGEROOS. REY.

HAGEROOS.

Het diende nader niet: ik was alree beknipt,
Maer ben, ter goeder tijt, den ſchender noch ontſlipt.

REY.

Wat zeghtghe, Hageroos? wie droegh zoo luttel kennis,
Dat hy een zuiverheit, zoo wit als ſneeuw, met ſchennis
En ſchande ſmetten wou, zoo reuckloos, en ontzint?

HAGEROOS.

Ick weet niet wie het was, of wat hem had verblint.
Hy quam my ſtil aen boord, en ſpeelde vaſt den ſtommen,
Om door ſtilzwijgentheit zijn boosheit te vermommen,
Een boosheit, die gewis haer ſtraf gevoelen zal;
Want niemant ſchimp' met Pan: hy ziet ons over al,
In hol, en achter duin, in ruighte, en onder hagen.

REY.

Zoo gaet het haer, die op het zoenfeeſt loopt uit jagen,
Alleen, en onverzelt; nu alle de gemeent,
Bekommert en beducht, al hangends hoofts, beweent
D'onzekerheit der keure, en 't zekre lot van 't outer.
De Heemraet gaet te keur, verdaeght van blinde Wouter:
En ſcheptghe noch vermaeck in jaght, en wilt, en duin?

HAGEROOS.

Ick zoeck mijn eige niet, maer Leeuwendaels fortuin,
En had een hinde op 't ſpoor, met meining, na het vangen,
Haer voor 't gemeene beſte in ons kappel te hangen;
Of Pan hier door vermorwt, een vrolijcke uitkomſt gaf.

REY.

Vergeeſme dan dat ick onwetende u beſtraff':
O deeghlijckheit, ghy zijt wel waerdigh, datze u dancken.
Een ander zit en ſlijt den dagh met ydel jancken;
Ghy ſlaet de hant aen 't werck: een ander kijft en tiert,
En ſteurt zijn buurmans ruſt; ghy draeght u vroom, en viert
Het feeſt in eenzaemheit, en zonder tijt te ſpillen,
Verzoeckt door offerhande en hinden Godt te ſtillen.
Vergeeſme dat ick u bedilde, zonder ſlot.
'k Geloof geen ſterflijck menſch behoedde u, maer een Godt,
Van wien ghy zekerlijck uw afkomſt wel mooght rekenen,
Naerdienze zich ontdeckt door geen onwiſſe tekenen.
Dat hy u lange ſpaer', die boven zit aen 't roer.
Laet hooren hoe het ging, en wat u wedervoer.

HAGEROOS.

Ick wiſt het leger, daer een hagelwitte hinde,
In dichte ruighte en riet, dat 's jagers oogh verblinde,
Zich dagelijcks onthielt, dies teegh ick derrewaert,
Maer vont het ledigh neſt. Mijn winthont, heet van aert,
Was toghtigh om het wilt in 't wilde na te ſporen,
En kreegh verlof, en ſtoof door zant, en hegh, en doren,
En kreupelboſch in duin, en ſnuffelde over al.
Zoo miſte ick hem daer na, en hoorde geen geſchal.
Mijn yver voerde my terwijl naer waterplaſſen,
Daer, aen den voet van duin, de beeck begint te waſſen,
En door de biezen ruiſcht. Hier viel ick plat ter neêr,
En zagh, na eene poos, de hinde, die van veer
Allengs genaeckte, en ſcheen heur hart te willen laven.
Ick loofde flucks aen Pan dat puick der offergaven,
En had den pijl al ficks op mijne pees gezet,

1051 *Toghtigh:* „begeerig."
1057 *Hier viel ik plat ter neêr:* niet by ongeluk, maar met opzet om het wild ongemerkt te kunnen beloeren.

Zoo dra de hinde quam, en lobberde in dit wedt.
Maer onder 't micken komt een onverlaet, een ſchenner.
O Godtheit van de jaght, alweter, hertekenner,
Beſcherm mijn zuiverheit, en geef getuigenis
Hoe Hageroos zich droegh; hoe zy 't ontworſtelt is.

REY.

Ontſtel u niet: hy zal den Rechter niet ontſluipen.
Nu wiſch de tranen af, die langs uw kaecken druipen.
'k Verlang hoe dit verging. 'k Geloof ghy bleeft beſchut
Door uw onnozelheit, uw toeverlaet, en ſtut.
De deught behoeft geweer, noch boogh, noch pijl, noch wachter.

HAGEROOS.

Hoe beeft mijn hart van angſt! hy quam my op van achter,
Gelijck een looze vos een velthoen grijpt, wel ſtijf.
Hy ſloegh met alle maght zijn armen om mijn lijf,
Noch vaſter dan het veil een eicke kan omvatten;
En ick, om 't allereelſte en waertſte van mijn ſchatten,
Mijn eerbaerheit, in noot te bergen, nam al heel
Mijn toevlught tot mijn ſtem, en ſtack een klock, en keel
Zoo luide en ſchricklijck op, datze over hegh, en tuinen,
Gingh wentelen in zee, door d'omgelegen duinen.
Op zulck een' luiden kreet liep Adelaert hem in,
En greep dien onverlaet by 't hair, by kop, en kin,
Dat hy gedwongen wert my bange maeght te ſlaecken:
En ick, zoo dootſch en wit om 't hooft, gelijck een laken,
Begafme herwaert aen, al omziende, en beducht
Hoe 't Adelaert vergingk, na mijn verbaeſde vlught.

REY.

O eerbre jongelingk, men zal u eeuwigh roemen,
En vlechten krans op krans van bladeren, en bloemen,
Met maeghdevingeren gelezen, en gepluckt.
Ghy lijdt niet dat de deught en ſchoonheit wort verdruckt.
Een Godtheit heeft van daegh u heerlijck begenadight,
Beſchonken met dien prijs, dat ghy een Maeght verdadight.
Hoe voeght u zulck een lof, gelijck een pijnloofkrans
Onze Opperprieſterin. De roos verlieſt haer' glans
En geuren, maer uw lof zal nimmermeer verſterven.

HAGEROOS.

Hy moet' verdienden loon naer zijne deught verwerven.

1062 *Lobberde*: *lobberen* is een klanknabootſend woord, waardoor een „plasſende beweging in 't water" wordt uitgedrukt. Zie Jan Vos, *Dood van Tesſelſchade*, waar de Vecht aldus ſprekende wordt ingevoerd:

Hoe! is de mondt geſtopt,
Die my zoo meenigmaal van onder op deedt lobberen?

en Bredero, in *Grianc.* Act. III.

Op bobbert uit de grondt, ghy gladde meereminnen,
Nu lobbert, *baeckert u beſlijmt en glib'rich lijf.*

Zie voorts Huydec. *Pr.* II, 128.

REY.

Dat loonen ſtaet aen u: dat hebt ghy in uw maght.

HAGEROOS.

Mijn maght is wonder kleen. Die heuſche vryer acht
Geen loon: hy volght de deught van zelf, alleen uit reden.

REY.

Hy volght oock Hageroos met zuchten, en gebeden,
Gelijck de ſchaduw 't lijf. Hy volght u waerghe gaet,
Des middaeghs, 's avonts ſpade, en met den dageraet.
Dat weten zon en maen, en oock de morgenſtarre.
Hy volght u in het dorp, en by de ſtraet, en verre
Van honck, wanneerghe jaeght, en ſtuift door 't gulle zant.
Vergelt nu eens zijn deught, en bie hem mont, en hant.

HAGEROOS.

Ghy paert den zomertijt met onze winterbuien,
De lely met het ſneeuw, ons Noorden met dat Zuien.
't Verdrietme dat hy my dus naloopt, vroegh en ſpa.

REY.

Hoe qualijck quam het u van dezen dagh te ſta?

HAGEROOS.

Het quam te ſtade of niet, ick achtme des onwaerdigh.
Hy houde zich geruſt, en voor een rijcker vaerdigh.
Hy zoecke een van bekent en overout geſlacht.
Zoo lang als d'overbuur zijn' overbuur veracht,
En dwers vall', kan geen min en liefde op beide kleven.

REY.

Hy vrijde u voor de doot: misgunt ghy hem het leven?

HAGEROOS.

Neen zeker: dat hy leve, en bloeie hondert jaer.

REY.

Misloonde knaep, hoe valt u 't minnejuck zoo zwaer,
Gelijck het ros den ploegh door vetten klay te trecken.
Ghy ziet vol hartewee de duiven treckebecken,
En elcke wederga genegen tot heur ga.
De beeckzwaen bruiſt vol viers het witte wijfke na,
En ſtrengelt hals om hals: zy weet van wederkuſſen,
Daer 't kille water zelf haer' gloet niet weet te bluſſen;
En ghy, getrouwe knecht, beſchermer van haer eer,
Verwacht van Hageroos geen' trooſt noch vrientſchap weêr.
O winterroos, te ſcherp gewapent met uw' doren.

HAGEROOS.

Hy ſchuw' den dorenſtruik.

REY.

Hou op zijn min met ſporen

1110 Verſta: „van daag kwam het u toch alles behalve kwalijk te ſtade." De Rei ſpreekt ironisch.

Te noopen, dagh op dagh, door 't afflaen van een beê.
Ick zie hem van een duin noch plompen ſteil in zee,
Of worgen aen een pees, of van een eicke ploffen,
Of van zijn' eigen pijl, en eigen hant getroffen.
Ay Hageroos, ay, ſchut zijn ongeval, gelijck
Hy u beſchutte, eer ghy te vallen quaemt in ſlijck.

HAGEROOS.

Ick ga in ons kappel my zelve danckbaer toonen,
En zal het Adelaert, zoo dra hy koom', beloonen
Met danckbaerheit, gelijck een eerbaer hart betaemt,
En een van kleine maght.

REY.

Zy vint zich zelf beſchaemt
Om zijn getrouwicheit. Ick zagh haer wangen blozen,
My docht de minne doock in lommer van die roozen.
Hoe kan een edel hart, tot alle deught bereit,
Vergelden zulck een trouw met wederwaerdigheit?
Z'ontveinſt haer minne, en weet zich wonderlijck te wachten;
Maer 't miſt ons, zien we niet het pit van haer gedachten.

ADELAERT. REY.

ADELAERT.

Wie joegh ter weerelt oit geluckiger dan ick?

REY.

O jongelingk, ghy zijt nu wonder in uw ſchick.
Ik heb 't verſlagh al wech.

ADELAERT.

Van wie?

REY.

Van uw vriendinne.

ADELAERT.

Och, waerze mijn vriendin! Hoe gloeit mijn hart van minne,
Noch vieriger dan oit!

REY.

Waerom?

ADELAERT.

Ick hoorde, en zagh
Haer eerbaerheit, en deught, daer zy ter aerde lagh,
En kreet, en ſpoogh, en beet dien ſchender, dien ſchoffeerder
In 't aenzicht; maer vergeefs, had Pan haer geen verweerder

1130 *Van een duin noch plompen ſteil in zee:* hier moet „duin" in een meer algemeenen zin verſtaan worden, voor: „hoogte." *In zee te plompen* van een onzer duinen ware een volſtrekte onmogelijkheid.

1142 *Vergelden.. met wederwaerdigheit:* d. i.: „niet naar waardy vergelden." 't Woord *wederwaardigheid,* dat tegenwoordig byna alleen in 't meerv. en in den zin van: „tegenſpoeden" gebezigd wordt, heeft hier ongeveer den zin van 't H. D. *Widerwillen.*

1143 *Wonderlijck:* d. i.: „op bewonderenswaardige wijze."

Gezonden; had ick haer niet daetelijck ontzet.
Waer is zy?

REY.

Ter kapelle, en ſtort 'er haer gebedt
Voor Pan, en heeft belooft uw trouwe daet te kroonen.

ADELAERT.

Zoo hoop ick in het hart, dat edel hart, te woonen.
Wat tijding brengtghe my, zoo ſnel op 't ongezienſt!
'k Geloof het geen ghy zeght. Hoe kan in 't ende een dienſt
Na vele dienſten eens een vrijſters hart bewegen!
Och Adelaert, ghy liept, door hagel, ſneeuw, en regen,
Niet ydel noch vergeefs uw Venus achter aen:
Een uur betaelt het al.

REY.

Nu blijf een luttel ſtaen:
Verſteur haer aendacht niet: verwachtze hier ter ſtede.

ADELAERT.

Hoe ſpringt dit dier: ſta ſtil. Ick breng haer' jaghthont mede.
Hy janckt om zijn bazin, en miſteze al een wijl.
Ay lieve, hou hem wat: 'k wil achter eenen ſtijl
Aen ons kappeldeur gaen verſchuilen in het duiſter,
Op dat ick heimelijck d'aendachtige beluiſter',
En mercke op heur gelaet: de minne maecktme ſtout.

REY.

Ga heen: maer geen kappel noch outer wert gebouwt
Op dat een vryer daer zijn vrijſter zou beloncken.
'k Vergeef het hem nochtans: hy is van liefde droncken,
En raeskalt in dien droom: men naem het anders vremt,
Dat hy, terwijl het dorp de namen telt, en ſtemt
Tot loting, op de jaght zijn harteblat ging vinden,
Wiens ooghmerck hooger ziet, en liever Pan met hinden
Dan menſchenbloet verzoent. Bezie hem eens: hoe ſtijf
Hoe ſtockſtijf gaept de knecht? Kan niemant aen een wijf
Geraecken, zonder dus door 't velt te loopen brullen,
Gelijck een wilde bors? het hair met ſpogh te krullen?
Te huilen als een hont? ick nam 'er liever geen,
Al ſchonck men my de keur uit al het boereveen.
Zy hoeven 't jawoort niet zoo byſter t'overloven.
Mijn min is vier, noch kool: men hoeftze niet te dooven;
Al pratenze dat Pan, in Ooſtlant, by een' vliet,

1165 *Bazin:* 't vr. van *baas:* thands alleen gebruikt in min gunſtigen zin, om een vrouw aan te duiden, die zich krachtig gelden laat.

1167 *Verſchuilen:* hier tegen den regel intrans. genomen, doch wel te verdedigen wanneer men 't neemt in den zin van „*weg*ſchuilen."

1175 *Zijn harteblat:* waarſchijnlijk is 't woord van 't kaartſpel ontleend; 't klinkt in allen gevalle min triviaal dan het ſedert in zwang gekomen *hartelap*.

1180 *Een wilde bors: bors* is 't zelfde als „beer." Zie KIL. *in v.* en TEN KATE. D. II. 2e pr. op *Beer*.

1185 *Ooſtlant:* Arkadiën. Zie vs. 1798.

Zijn mallicheden zocht, en naerpeurde in het riet:
Dat by, om d'oude maen by avont te begorden,
Ging mommen, als een bock, ja zelf een bock moſt worden;
Indien men 't zeggen mach, daer 't niemant ziet, en hoort.
Wel vryer, wel hoe dus? heeft zy uw oogh bekoort?

ADELAERT.

Bekoort? ja wel te recht: nu worde ick eerſt gevoelijck.
Al ſmolt menze al in een, geen ſchoonheit is zoo goelijck,
Zoo degelijck als zy. Wat heb ick daer gezien!
Een beelt van zuiver ſneeuw, met neêrgeboge knien,
Noch witter dan het vel, waer meê zich Pan bekleede.

REY.

En ſchepte ghy geen' trooſt uit haer oprechte bede?

ADELAERT.

Ja honigh, want zy badt: o Pan, beloon het hem,
Die my te hulpe quam op mijne heeſche ſtem.
Hoe kan zoo groot een deught by my haer' geur vergeten?
Beſcherm hem, nu de Raet te keure is neêrgezeten.

REY.

Zoo gaet het vaſt, ghy ſpant alleen de kroon in 't hart?

ADELAERT.

Alleen, en anders geen. De bruit is mijn. Ick tart
Zoo menigh jongman, als by dochters oit verkeerde.
Geen dochter vieriger oit Godt en d'ouders eerde
Als zy, gewis een ſpruit van goddelijck geſlacht.
Och, wiſt men eens wie haer ter weerelt heeft gebraght;
Al ſchijnen ze uit het krooſt haer moeders aert te giſſen.

REY.

Een dochter, zoo als zy, kan licht de moeder miſſen.

ADELAERT.

By vlagen met gedult, tot dat d'onkundigheit
Van haer geboorterecht, dat noch verholen leit,
Allengs haer in den krop en in het hooft koom' ſchieten:
Dan zitze, en ſmilt, als ſneeuw: dan gietze heele vlieten
Langs hare wangen neêr: dan berſtze in klaghten uit:
Dan ſlaet de wedergalm in duin en dal geluit,
En helpt konijn, en haes, en jaght, en wilt op hollen:
Dan huiltze d' oogen uit, wel root en dick gezwollen.
Dan duncktme ſchijnt die zon door eenen regenboogh:

1185,1186 Pan volgde, als de Fabel vertelt, de nymf Syrinx na in een bergſtroom, waarop zy in biezen veranderd werd.

1186 *Naerpeurde:* „nahengelde." *Peuren* is *pojeren.*

1187 *Begorden:* „beſtruiven, bevruchten." Zie D. III, blz. 29, vs. 9.

1188 *Ging mommen, als een bock* voor „als een bok vermomd ging." De Fabel verhaalt namelijk, dat Pan, onder de gedaante van een witten bok, de kuiſche Luna bekoorde; een allegorie, die zeker uitgedacht werd om een denkbeeld te geven, hoe zonderlinge kuren ſomtijds ook de verſtandigſte vrouwen hebben.

1207 *Uit het krooſt:* zie hierboven, blz. 213.

En ick, in ruighte en riet gedoken, ſchroom om hoogh
Te zien, en d'eenzaemheit van mijn Princes te ſteuren.
O moeder, roeptze dan, ick zie uw lijf verſcheuren
Van eenen wreeden wolf; u uitgaen, zonder trooſt;
Of verre van uw vrucht, om hulp noch uitzien, Ooſt
En Weſt; of in een graft verdrincken, en verſmooren.
Dan ſmijtze uitzinnigh uit al wat haer komt te voren.
Dan denck ick: zagh de zon wel oit zoo vroom een kint,
Een weeskint, dat zoo teêr zijn moeder noch bemint,
En niet vergeten kan?

REY.

Wat noot is 't? Groote Vrerijck,
Een Heerſchap zoo geacht, zoo lantrijck, en zoo veerijck,
Bemintze zoo, gelijck den appel van zijn oogh.

ADELAERT.

Ja wie bemintze niet? wie zet haer deught te hoogh?
Zy verfde noit haer wang met moerbay, of morellen.
Zy looght noch bleickt geen hair. Zy zoeckt geen jonggezellen.
Zy ſchuwt de ledigheit, al even kloeck, en kuiſch;
Het zyze jaege in duin, of neerzitt' binnen 's huis,
En overpeinze al ſtil wie alles kan beſturen.
Dat tuight het huisgezin: dat tuigen al de buren.
O Hageroos, uw vier ontvonckt mijn ziel, als ſtroo.

REY.

Vat aen, daer is de hont, haer jaghtknaep, die zoo noo
Gebonden gaet, als ghy wel gaerne gingt gebonden
Aen 't hairſnoer van een wijf. Zy heele uw zoete wonden:
Ick ga vernemen wien de keur hebbe uitgepickt.

ADELAERT.

Ick volgh, zoo ras als hier mijn zaecken zijn beſchickt.

HAGEROOS. ADELAERT.

HAGEROOS.

Zijt ghy dat, Adelaert? o Koning van de helden,
Hoe kan ick uwe deught, uw vromicheit vergelden,
Die minder ben van ſtaet, en ſlecht, en min gezien?
't Is billijck dat ick dit naer mijne maght verdien'.
Gebruickme t' uwen dienſt, uw leven lang, in eere.

ADELAERT.

Ghy Schoonſte bietme meer dan ick op u begeere,

1228 *Zoo lantrijck en zoo veerijck:* 't eerſte adject. is om 't tweede, en 't tweede om 't rijm gekozen. 't Strijdt anders met ons taalgebruik, de eigenſchappen, door *veerijk, boschrijk* enz uitgedrukt, op perſonen toe te pasſen.

1232 *Zy looght noch bleickt geen hair* voor „zy verft haar hair niet." Wy krijgen door dezen en den vorigen regel een kijkjen in 't geheim *toilet* der jonge deernen uit Vondels dagen.

Of oit verdienen koſt. Wie zou een maeght in noot
Verraden? dat waer ſchande. Ick breng u Hazepoot:
Hy ſpringt en janckt om u, van blyſchap en verlangen.

HAGEROOS.

Koom hier, mijn toeverlaet: koom herwaert: kus mijn wangen,
Mijn lippen, mont, en hant: dat ick u ſtrijcke, en ſtreel',
En afwiſſch' ſtof, en zweet. Geen molsvel, geen fluweel
Is zachter dan dit vel. Hebt ghy uw vrouw gevonden?
Waer ſtaecktghe, toen ick riep?

ADELAERT.

Geluckigh zijn de honden:
Zy worden zelfs gevrijt, gelickt, geſtreelt, gekuſt.

HAGEROOS.

Wat zeght ghy, Adelaert?

ADELAERT.

Ick zegh, het is een luſt,
Te zien met welck een gunſt en liefde oock ſtomme dieren
Den menſch bejegenen, en die hun weldoen vieren:
Noch ſchelt de domme menſch de dieren redeloos.

HAGEROOS.

De dieren zijn getrouw, de menſchen overboos:
Dat zaeghtghe, daer ick lagh verlegen, en verlaten.
Wat dochter wandelt vry op vrye heereſtraten,
Zoo zulck een boosheit niet geſtraft wert naer den eiſch.
Wy wachtten u een wijl, en keecken reis op reis
Bekommert om. Hoe zijt ghy endelijck gevaren?
Een ſchrickelijcke kreet quam dringen door de blaren,
En baerde een nieuwe vrees: mijn voeten werden vlugh.

ADELAERT.

Ick vleugelde dien gaſt de handen op den rugh,
En trapte hem op 't hart. Uw hont quam aengeſprongen
Op dat benaut geſchrey. Had ick hem niet bedwongen,
Hy had den booswicht voort verſcheurt, gelijck een wilt.

HAGEROOS.

Mijn toeverlaet, mijn trooſt, mijn boogh, mijn pijl, mijn ſchilt,
Mijn Hazepoot, hebt ghy mijn ongelijck gewroken?

ADELAERT.

Het ſcheen als of de hont uw tranen had geroken,
Uw kuiſcheit, en gekerm. Hy beet met zijnen mont
In 't zant, in dezen boogh, dien hy 'er liggen vont.
De booswicht zong gena. Ick dreef hem voor my henen,
En ondervraeghde vaſt: waer op hy zich met weenen
Ontſchuldighde, hoe min den menſch zoo wijt vervoert.
Hy had aen 't Braeſſemmeir uw ſchoonheit korts beloert,

1273 *Gelijck een wilt* voor „als een ſtuk wild."

Toen ghy met Zwaentje, daer ter jaght, u wieſcht en bade
Hy, juiſt van 't ſpoor gedwaelt, hier aenquam, tot zijn ſchade,
En door de biezen zagh, by klare middaghzon,
Uw ſchoonheit, die de zon in top verletten kon,
En ſedert in zijn brein zoo diep een voetſtap plantte,
Dat zich zijn achterdocht vergeeſs hier tegens kantte,
En uitgeborſten was tot zulck een onbeſcheit.

HAGEROOS.

Heel fraey.

ADELAERT.

Hy kermde, en kreet: de min heeft my verleit:
Beſchaem mijn ouders niet, verdien ick dit te boeten.
Verſchoon een menſch: een paert met alle vier zijn voeten
Kan ſtruickelen. Zoo kreeg ick deernis met zijn ſmart,
En bont hem d'armen los.

HAGEROOS.

Wel edel is uw hart.
'k Vergeef het hem, zoo rein als of het noit geſchiede.

ADELAERT.

Dien ouden kluitboogh nam ick hem, en brenge en biede
U dien, op datghe my hier eeuwigh by gedenckt.

HAGEROOS.

Ick ben te vrede, dat ghy dit een ander ſchenckt.

ADELAERT.

Ick bidde u, laet dien boogh in uw ſlaepkamer hangen.

HAGEROOS.

't Was mijn gewoonte noit van iemant iet t'ontfangen.

ADELAERT.

Ick bidde u, weiger my zoo klein een vrientſchap niet.

HAGEROOS.

Ghy zijt een grooter waert. Het oogh, dat alles ziet,
Grondeert mijn hart, en weet hoe zeer ick u bezinne.

ADELAERT.

Zoo toon ten minſte blijck van ongeveinſde minne
Te mywaert; bleeck mijn trouw, zoo trouw als gout, in noot.

HAGEROOS.

Al lengde ick uwen tijt door mijn verhaeſte doot,
Noch bleef uw goude deught en weldaet onvergouden.

ADELAERT.

Ick zie men zoecktme ſlechts aen 't lange touw te houden.

1288 Verſta: „dat zijn beter oordeel, zijn nadenken hem te vergeefs er van terug zocht te houden." In gelijken zin komt *achterdocht* ook voor in *Salomon*, vs. 1157.

1296 *Kluitboogh: kluit* is 't zelfde als *kloet* of *kloot*, d. i.: „bol, knop." Van daar is *kluitboog* een boog, met een „knop" voorzien.

1303 *Grondeert* voor „peilt." Vreemd is het, dat V. hier het woord met een walſchen ſtaart gekozen heeft, daar hy zoo licht „doorziet, doorſchouwt, doorgrondt" of een dergelijk zuiver Nederduitsch woord had kunnen gebruiken.

HAGEROOS.

O borſt, ghy houdt u zelf: ga hene, waer 't u luſt.

ADELAERT.

Dat lijtghe niet. Helaes, ter weerelt wort geen ruſt,
Noch trooſt, noch laefenis voor mijne quael gevonden.
Des avonts ruſt het wilt in neſt, en hol: de honden
Gaen ruſten, na de jaght, in 't hock; het vee op ſtal;
De vogels in geboomte en heggen over al:
Maer Adelaert, ocharm, magh ruſt noch luſt gebeuren.

HAGEROOS.

'k Heb luſt by wijlen 't wilt zijn ruſt in duin te ſteuren,
Met brack, en hazewint; by wijlen met een' valck
Te vliegen over 't velt; daer hy, doortrapt en ſchalck,
De vogels in haer vlught verſteure, en weet te grijpen:
Maer ree ten dans te ſtaen, op al wat vryers pijpen,
Vermaecktme niet. Hebt ghy wat ſtemmighs in den zin,
Zoo breng wat ſtemmighs voort: ick luiſter naer geen min.

ADELAERT.

Een molock houdt de kars voor muſſchen onbedorven:
Een honighbie verjaeght de ſnoepers uit de korven:
Een neske koeckoeck broet een anders eiers uit:
Zoo vinde ick 't ledigh neſt: een ander ſtrijckt den buit.
Zoo heb ick deze roos vergeefs in 't bijſter weder
Beſchut. Wat baet het hoe zich Adelaert verneder',
Haer diene, dagh en nacht, en gaſlae, en behoe?
Zy luickt voor andren op, en ſluit den boezem toe
Voor zijn gedienſtigheit. Ick wil die grijnzen ſchuwen,
En eenzaem, diep in duin, van 't wijvenaenzicht gruwen;
Vermijdenze, als een ſlang, vergult en glat van vel.
't Verdriet my in den gloet van zulck een ſchoone hel
Te jammeren van pijne; of 't water op de lippen
Te vangen, daer het eb de tonge ga ontglippen;
Of kloeck en afgevaſt te zien den leckren diſch,
Dewijl het nuttigen den tant verboden is;
Of zulck een boômloos vat met water op te vullen.
Ick wil, gelijck een ſtier, door woudt en weide brullen.

1320 *Pijpen:* „zingen, voordreunen."
1323 *Een molock:* of *molik*, een „vogelverſchrikker."
1325 *Een neske koeckkoeck: nesk* is „dwaas, mal." Zoo zegt *Lekker* in Hoofts *Warenar*, V·Bedr. 5e Toon.,

Men zal ongs veur nesk *houwen, veur ien paer malle bloên.*

en Bredero, *Lucelle*, bl. 48,

Ghy rymelt, ghy raeskalt, hoe iſt hier, eele baes?
Is dit uw uyterſte? Hy is neſcq *of ick raes.*

't Woord wordt ook *neſch* gelezen, als by Spieghel, *Hertſp.* B. III, vs. 60.

Dit is ſlechter ding is neſch *en molligh blind.* —

welk *neſch* by Kiliaen met *madidus, mollis*, wordt vertaald. Zoo zijn *neſche eieren* „weeke eieren." Van daar is de beteekenis waarſchijnlijk, op de herſenen toegepast, in die van „zwak, teeder," *imbecillis*, overgegaan. Zie voorts de Vries, op *Warenar*, blz. 233, en Deel II van dit werk, blz. 629.
Broet een anders eiers uit: ik meende, dat het omgekeerde het geval was.

Maer raeze ick oock van minne? o al te wulpſche jeught,
Betrouw geen vrouwvolck meer: zy loonen niemants deught.

WOUTER. ADELAERT.

WOUTER.

Waer vint men Adelaert? my dunckt ick hoor hem ſpreken.

ADELAERT.

Wel Wouter, hebtghe blint in mijn fortuin gekeken?
Wat brengtghe goets? Hoe na is 't vonnis nu gevelt?

WOUTER.

Ja wel, hoe praet ick dit? De namen zijn getelt.

ADELAERT.

Zegh op, hoe ging het toe? 'k Verlang het lot te weten.
Hoe nu? hoe dus? my dunckt ghy ziet alree bekreten.
Nu huil niet, ſlechte bloet: het ſterven is ons lot.
Een menſch is ſtof, en breeckt, gelijck een aerde pot.

WOUTER.

Men kan een broke pot noch wel te zamen ſmeeren,
Maer menſchen niet. Ay my, koſt ick dit jammer keeren.

ADELAERT.

Laet hooren hoe het ging: of viel het lot op u?

WOUTER.

Wat zal ick praten? angſt maeckt blinde Wouter ſchuw.
De Heemraet had een wijl gekeven, dat het roockte,
En 't bloet van wederzy, gelijck een ketel, koockte,
Wanneer men ging te keur: het was oock tijt te gaen;
En Lantskroon zette zich met Vrerick boven aen.
De ſtemmen gingen om by beurte, en broghten t'zamen
Van weerzy twalef uit, dat 's vierentwintigh namen.
Men tekende de rol, al was 't met wederzin
Van elcke zy: toen riep men blinde Wouter in,
Die moſt uit al den hoop twee cyferletters noemen.
Ick wreef mijn handen vaſt, en morde al ſtil: ganſch bloemen,
Dit koſt geen koe, noch kalf: het koſt 'er menſchevleiſch.
Het Heerſchap graeude vaſt, en porde reis op reis.
Wat zou men doen? Ghy weet ick ben gezworen bode,
En roeper van ons dorp. In zulck een verſche zode
Van vierentwintigh maets te grabbelen zoo los,
Zoo reuckloos naer een paer: het is geen bot of pos.

ADELAERT.

Laet hooren wie ghy kooſt, het zy dan pos, of ſnoecken:

1364 *Ganſch bloemen* voor „*Gods bloed!*" d. i.: „by het heilige bloed des Heeren." Zie over dergelijke verzachte vervloekingen en aanroepingen van 's Heeren naam DE VRIES op *Warenar*, blz. 97 volgg. en blz. 153.

1370 *Pos* of *post:* „een kleine visch."

Wie 't wezen magh of niet: ick ben niet veer te zoecken.

WOUTER.

Met oorlof, brave borſt, ick noemde drie en tien,
En badt terſtont gena. Daer koſt een blinde zien
Wie om zijn hooft beſtorf. Hoe mompelden de monden,
De mannen om de banck? Ick wert terſtont gezonden
Om Hartman, daer hy zat, en praette by zijn moêr.
Daer lagh een huis, gelijck een hoiſchuur; al de vloer
Bezet van 't naeſte bloet, van vrienden, volck, en buren.
Op 't huilen loeiden ſtracks de ſtallen, en de ſchuren,
En weiden om het huis. De zuſter hallef doot,
Viel Hartman om den hals, die kreet: het doet geen noot:
Geen Hartman is zoo weeck, dat hy om 't lot zou zwijmen.
Toen quam 'er Maetelief, en Kees, en lange Tymen.
Zijn oude vryſter Baers die keeck onaertigh bang:
De tranen biggelden, als knickers, op de wang.
Hy zoendeze eens, en riep: ghy blijft geen weduw zitten.
O ſchoonheit, zoo ick ſterf, verklaerme met de gitten,
Die in uw aenzicht ſtaen: ick min u, by mijn ziel.

ADELAERT.

'k Verlangme doot: maer zegh waer 't ander lot op viel.

WOUTER.

Verlang zoo niet: het wil u tijts genoegh bedroeven.

ADELAERT.

Nu blinde knecht, zegh op: waer toe dit lange toeven?

WOUTER.

De naem, daer 't lot op viel, is u te lief en waert,
Miſſchien uw beſte vrient.

ADELAERT.

Al was het Adelaert,
Ick ben het lot getrooſt, en kan het leven miſſen.

WOUTER.

Wat noot is 't dat men 't noem'? ghy kunt het zellef giſſen.

ADELAERT.

Zoo hoop ick dezen dagh te ſterven met den krans.

WOUTER.

Ghy moet met Hartman voort gaen loten om de kans.
Ick daegh u uit den naem des Heemraet en hun allen.
De Zuidt- en Noortzy vreeſt op wien het lot wil vallen.

ADELAERT.

Geluckige Adelaert, ſchep moedt: ghy zult altoos

1378 *Daer lagh een huis, gelijck een hoiſchuur:* zoo ook *Joz. in Doth.*, Deel III, vs. 1539.
Mijn Godt, ick ſchrick. Och, wat een huis wil *ginder* leggen.
„Daar was wat te koop! daar was wat te doen!" zouden wy nu zeggen.
1385 *Zijn oude vryſter* beteekent hier: „de vrijſter, waarmede hy reeds langen tijd verkeert."
1388,1389 Verſta: „laat my, indien ik ſterf, in uw ſchitterende oogen lezen, dat ge my mint."
1400 Verſta: „Zuid- en Noordzijde zijn ieder even bevreesd dat het lot op een der haren zal vallen."

Niet zuchten, onbeloont van fiere Hageroos,
Die uwen dienſt verſmaet, en zultze nochtans minnen,
Veel meer dan eenigh haen het puick van al zijn hinnen,
Beſchut door zijnen beck, en pen, en ſpore, en poot.
De waere liefde is taey, en overduurt de doot.
Behaeghde 't haer uit gunſt mijn' krans te hèlpen ſtrengelen,
En onder elcke bloem een' druppel daeuws te mengelen,
Die langs haer wangen druipe; ick ſtorref waert benijt.
Nu 't lot des doots getart: zy wachten: het is tijt.
Een ander trille, en beve, en hoor' van 't ſterven noode:
Ick hoor geen blijder maere, en volgh van zelf den bode.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

O zorgelijcke lotery,
Wie van die beide treckt zich vry?
  Hier ſchuilen doot en leven
In eene zelve bus al ſtil.
Het lot magh vallen hoe het wil,
  Een karel moet 'er kleven.
De Zuidtzy bidt voor Adelaert:
De Noordtzijde acht haer' Hartman waert.
  Hoe 't valle, 't valt oneven.

TEGENKEER.

Het bloet van beide is ongelijck:
Maer 't blinde lot zal arm noch rijck,
  Noch hoogh noch laegh verſchoonen.
Het bloet der Goden ſneuvelde oock,
Toen al ons vreught verdween, als roock.
  O Wout- en Veegodts zonen,
Uw deught blijft eeuwigh buiten 't graf:
Uw naem neemt toe, en nimmer af:
  Geen winter ſchent uw kroonen.

TOEKEER.

De nederlaegh van Waerandier,
En Duinrijcks jammer hebben 't vier
  Van 's hemels wraeck ontſteken.
Hoe maecktze 't Leeuwendael zoo bang?
Och Ackergoden, och, hoe lang
  Zult ghy uw zonen wreken?

HET VIERDE BEDRYF.

WOUTER. VELLEEDE. VRERICK. ADELAERT. VOLCKAERT.

WOUTER.

Ghy lotgebroeders, die de lotbus elck by 't oor
Gevat hebt, Adelaert en Hartman, ick ga voor,
Dies volght: de Heemraet volge; en, na den Heemraet, beide
De Heerſchappen ter ſteê, daer 't bittre lot u ſcheide.
Nu ſtaet gelijck, en zet de goude lotbus zacht
Op dezen drievoet neêr, voor ons kappelle, en wacht
Op uwe knien de komſt van Prieſterin Velleede,
Die altijt ſpreeckt met Pan: hy waert in deze ſtede.
Als zy de derde reis den offerhoren hoort,
Zult ghy haer zien in 't wit verſchijnen in de poort,

1440 *Ter ſteê, daer 't bittre lot u ſcheide:* d. i.: „tot aan de plaats, waar een van u als offer zal moeten blijven, en gy dus ſcheiden zult."
1444 *Hy waert:* voor „hy onthoudt zich."

En flucks, na d'uitſpraeck, ſtil en ſtom naer binnen deizen.
Verbeit ze een' oogenblick met zuivere gepeizen,
En ſteurt d'orakels niet door woorden, of gebaer:
Zy neemt niet ſlof en traegh het out kappelampt waer,
En zal, gelijckze plagh, verſchenen, ons ontdecken
Des Veegodts wil en eiſch, en 't lot rechtvaerdigh trecken.

VELLEEDE.

Het lot eiſcht Adelaert: men offre hem aen Pan.

VRERICK.

Vertreck niet, Lantskroon, blijf: vertreck niet, Heereman:
Gehoorzaemt 't heiligh lot: verdraeght het lot geduldigh.
Waer looptghe zoo verbaeſt? O jongeling, beſchuldigh,
Bezwaer geen ſterflijck menſch: de Godtheit kieſt u uit,
En wil datghe op uw borſt dit jaerlijcks onweêr ſtuit.
Rijs op: ontſchuldigh ons: het lot heeft u gekoren.

ADELAERT.

Ick achtme heden eerſt ter goeder tijt geboren,
En ſchatte zulck een doot wel duizent dooden waert.
Wie in de bloem der jeught aldus ten grave vaert,
Beſtulpt met geenen zerck al t'effens zijn gebeente
En naem, die op de tong des lants, by zijn gemeente,
Gedurigh leeft en zweeft, ja t'elckens weder groent,
Gelijck een jonge telgh. Wat wacht men dan? verzoent
Den hemel door mijn bloet, dat keere uw ongelucken.
Zoo zal ick zelf mijn borſt en boezem openrucken,
En pal ſtaen, als een pael; mijn aengezicht geen verf,
De lindeboom zijn kleur verſchieten, daer ick ſterf.

VOLCKAERT.

Van twintigh daelde geen zoo welgemoedt ter zielen.
De Doot joegh andren voor: ghy volght haer op de hielen,
Zoo vrolijck, ofze u leidde op eene bruiloftsfeeſt.
Men twijffelt wie van bey het meeſte ſchrickt en vreeſt.
De Doot is ſtout, en trots: ghy tartze, en zijt noch ſtouter.

VRERICK.

Welaen dan, volgh, 't is tijt, het ſpoor van blinde Wouter,
En voegh u tuſſchen beide, als 't immers wezen moet.
Hoe raeckt onze offerwijze op eenen betren voet?

HEEREMAN. LANTSKROON.

HEEREMAN.

Helaes! wat ongeluck, wat rampſpoet komt u over?

LANTSKROON.

Zoo treft de blixemſtrael de leſte telgh en lover

1462-1466 De zin is: „wel wordt het gebeente van den jongeling, die aldus geſtorven is, door de zerk bedekt, maar niet zijn naam, die" enz.

1469,1470 Hy wil zeggen: „de lindeboom zal eer van kleur veranderen, dan ik, wanneer ik ter dood ga."

Van onzen lauwerboom, den ſtercken Waerandier,
Uit 's Woutgodts ſtruick geteelt, geſproten. Nu is hier
Geen tack noch telgh van Wout- en Veegodt meer voorhanden,
By alle ons wetenſchap: want geen der ommelanden
Oit tael of teken broght, waer Duinrijcks weduw bleef,
Die zwanger van een vrucht, haer huis met hope ſteef,
Dat 's Veegodts afkomſt noch in hare vrucht zou bloeien,
Gelijck een willigh plagh aen onze beeck te groeien.
Zoo gaet in 't endt de boom met zijnen wortel uit.
Wat raet? dees loting is geen menſchelijck beſluit.
Wie durf zich tegens Godt en zijn kappelampt zetten?

HEEREMAN.

Het ga zoo 't wil, zoo 't kan: ghy moet dien ſcheut beletten.

LANTSKROON.

Wat middel om dien ree geſpannen boogh t'ontgaen?

HEEREMAN.

Ick hoop ons Zuidtzy zal tot uitſtel noch verſtaen.

LANTSKROON.

De Noortzy nimmermeer: oock heeft de Godt der wouden,
Noch Pan, noch Wildeman noit boete quijtgeſchouden.
Al ſtilde men het dorp, ghy ſtilt den Wilden niet.

HEEREMAN.

Ghy weet wel hoe hy lacht, wanneer hy maeghden ziet.

LANTSKROON.

Wat vordert dit? hier heeft geen dochter in te zeggen.
Die ſchutter zal den boogh en knodts niet nederleggen,
Om 't loncken van een maeght: hy is te woeſt en wilt.

HEEREMAN.

Hy zal 't verzeker doen.

LANTSKROON.

Ghy ſpreeckt te rijck en milt.

HEEREMAN.

Ay Heerſchap, laet my ſlechts al heimelijck betyen.

LANTSKROON.

Ga hene, neem een proef. Het ſchijnen razeryen.
Mijn hoop verdwijnt in roock. O edelaerdigh bloet,
Heb ick u voor een pijl zorghvuldigh opgevoedt,
Gelijck mijn' eigen zoon? Wat baten al mijn zorgen?
Ontzincktghe 's avonts my in 't ſchoonſte van uw' morgen?

HAGEROOS. HEEREMAN.

HAGEROOS.

Ellendige Adelaert, hoe treft het lot uw hooft!

1487 De zin is: „wanneer zullen wy den God eens andere dan menſchenoffers aanbieden?"

Beſchermer van mijn eer, wat avontuur berooft
My heden van uw hulpe, en trouwe, verſch gebleken?
Het lot ſchelt ſuffers quijt. De deughden en gebreken
Zijn even waert by Pan, die geene kennis draeght:
Al roept men dat de deught den Goden zoo behaeght.
O vryers, houdt uw ruſt, al hoortghe maeghden ſchreien,
In duin, op 't eenzaem velt, of wilde woeſte heien;
En werpt u om geen maeght in 't uiterſte gevaer:
Men loont u averechts. Nu zult ghy op een baer
Den dooden Adelaert, te jammerlijck doorſchoten,
Zien dragen naer zijn huis, en alle lijckgenooten
Zien kermen, zonder maet, op dat ontijdigh lijck,
Daer Lantskroon zit en treurt, bemorſt van ſtof en ſlijck.
Zoo treft een Noortſche buy den roem van alle hoven,
Den bloeſſem, die den boom een' rijckdom dorſt beloven:
Zoo bijt een ongedierte een wijnranck, datze quijnt:
Zoo ſtickt de miſt een bloem, dat al haer geur verdwijnt.

HEEREMAN.

O Hageroos, 't is waer, ghy toont uw gunſt met klagen,
Maer ydel Had men 't hart een ſchoone kans te wagen,
Ick zaegh hem ongequetſt en ſcheutvry voor dat punt.
Genees den vromen helt: beproef eens wat ghy kunt.

HAGEROOS.

Ghy raeſt: hoe kan ick hem in zulck een' ſchijn genezen?
My dunckt ghy ſchimpt met my: ook ſchijnt het aen uw wezen:
Doch 't is geen ſchimpens tijt: men neem' geen tijtverdrijf
Uit 's anders ongeluck: dit nootlot eiſcht zijn lijf.

HEEREMAN.

Geloofme zonder ſchimp, ick wenſchte hem t'ontzetten.

HAGEROOS.

Al quaem hier Herkules, hy koſt dit niet beletten.

HEEREMAN.

Hier hoeft geen Herkules, maer eer een Circe toe.

HAGEROOS.

De Wildeman is ſchalck: hoe zou dit toegaen? hoe?

HEEREMAN.

De ſchoonheit nam wel eer een ſchalcker gaſt gevangen.

HAGEROOS.

Ay Heemraet, zwijgh: ghy zoeckt my ſlechts met roode wangen
Van hier te jagen: zwijgh: ick hoor u met verdriet.

HEEREMAN.

Ick bidde u luiſter eerſt: ghy vat mijn meining niet.
Men wil uw eerbaerheit bevlecken, noch beſchamen
Met zaecken, die noch maeght noch eerbre vrouw betamen:
Betrouw ons beter toe, en neem den voorſlagh in:

1545 *Neem den voorſlagh in:* d. i.: „luister naar den voorslag en neem hem in beraad.”

Mishaeght het u, zoo volgh dan vry uw' eigen zin.

HAGEROOS.

Laet hooren hoe ghy meent een' wolf in ſlaep te wiegen.

HEEREMAN.

Ulyſſes koſt wel eer den Griekſchen Reus bedriegen,
En aen den ramsbuick vaſt, ontſloop dat bloedigh hol.
De blinde taſte ſlechts den rugge, ruigh van wol,
En docht niet om den gaſt, die hangende aen de vlocken
Uit 's menſchevreters muil behendigh wert getrocken.

HAGEROOS.

Gelijck den Wildeman by geenen blindeman.

HEEREMAN.

Te loozer is de vont, die hem beguighlen kan,
Die ſcherp en helder ziet uit alle bey zijn oogen.
De boſchgalm heeft zelf Pan met haer geluit bedrogen.
Ga hene, ga verſchalck dien onbeſuiſden gaſt.

HAGEROOS.

Indien het mooghlijck zy, vooral oock buiten laſt
Van eere en zuiverheit, my waerder dan mijn leven.
Zegh op, 'k verlang wat liſt ghy liſtigh weet te weven
In dees verlegenheit.

HEEREMAN.

De liſt gaet boven maght.
Het vrouwvolck ringeloort en knevelt mannekracht.
Een ſchoonheit, opgepronckt met aengename treken,
Bleef zelden in 't begin van haren aenſlagh ſteecken.
Verzuim niet, zeven ſterck, zoo daetlijck heen te gaen,
En treck uw bruiloftskleet en beſte rocken aen,
D'een geel, en d'ander root, of goutgeel, als de doiers,
Of blaeuw, als korenblaeuw, of paers, of noch wat moiers.
Dan bint de vlechten op met lint, dat gout verdooft.
Een zilvre riem om 't lijf: een roozekrans om 't hooft:
De kralen om den hals: een verſch gepluckte ruicker
Van bloemen in de hant: een doos met lecker ſuicker
Beveel een andre maeght: een fleſch met Rijnſchen wijn,
Een' korf met glazen, rein en klaer van kriſtallijn,
Een lietboeck en een fluit aen anderen te dragen.
Gemoet hem dus in 't boſch. Ghy zoudt een' Godt behagen,
Bekooren onverziens, in 't heetſte van zijn jaght.
My dunckt ick zie hem ſtaen: hy huilt van pijne, en lacht.
De knodts, de boogh, de pijl begint den Reus t'ontzijgen.

1548 *Den Griekſchen Reus:* „Polyfeem," uit wiens hol Ulysfes en zijn makkers, nadat zy hem zijn eenig oog hadden uitgeſtoken, ontkwamen, door zich onder aan den buik zijner ſchapen vast te binden.

1553 Een vaers, dat geen vaers is, daar en *wildeman* en *blindeman* als daktylen luiden, met den vollen nadruk op de eerſte greep. Het rijm van *man* op *man* is bovendien hinderlijk.

1575 *Aen anderen te dragen:* hangt af van het in vs. 1573 voorkomende *beveel.*

Hy noodight u in 't groen. Ghy zult hem binnen krijgen,
Rontom belegeren, verovren met een lonck,
En brengen glas op glas; daer zoete dronck op dronck,
En fluit en boſchgezang zijn zinnen zoo betover',
Dat hy in uwen ſchoot, of ſlaeprigh achter over,
Zich zelf in 't gras vergete, en zijn gety verſlaep'.
Hy rijze 's morgens vry, en riſpe, en geeuwe, en gaep',
Maer verge ons niemants bloet, als 't zoenfeeſt zy verſtreken,
En d' eiſcher van dien eiſch het ganſche jaer verſteken.
Zoo berght ghy Adelaert, dat Lantskroon zelf u verght.
Ay, bergh den helt zijn lijf: hy heeft uw eer geberght:
Zoo zal het groene woudt, de vogel in de hagen,
Ganſch Leeuwendael, en elck van uwe deught gewagen.

HAGEROOS.

Ick kocht dien jongen helt zijn leven met mijn doot.
Maer wacht u, zoo my dit, gelijck het koſt, ontſchoot:
De helt bleef ongeredt, en ick, in ſmaet en ſchande,
Zou ongeacht by elck, geſchonden achter lande
Gaen dolen: neen, ick ben den ſchender pas ontgaen,
En wil zoo reuckeloos my zelve niet verraên.
Die raet is vol gevaers: ick zie geen' trooſt voorhanden.

HEEREMAN.

Zy belght zich des: ick bijt van boosheit op mijn tanden.
De vryers zijn te heet: de vryſters veel te koel.
Hy liep zich doot, en zy blijft zitten op haer' ſtoel.

VOLCKAERT. VRERICK.

VOLCKAERT.

Wat raet met Lantskroon nu? dat Heerſchap valt ons tegen.

VRERICK.

Wy zijn gewiſſelijck om zijn fortuin verlegen.
Indien ons Hageroos dit lot te beurte viel,
My dunckt de wilde boogh zou eer mijn eige ziel
Doorſchieten, en mijn hart dat ſcherpe punt gevoelen.

VOLCKAERT.

De menſch is ſtock noch block: maer kan dit tegenwoelen
Iet vorderen? ghy weet het vonnis leit gevelt.

VRERICK.

Zy weten 't oock, en beſt de vader, wien het gelt.

VOLCKAERT

Geen vader, maer een vooght, en ſlechts een voeſtervader.

1590 *Geberght* voor *geborgen*. Zie HUYDEC. *Pr*. II, 301 volgg.
1594 *Maer wacht u:* verouderde ſpreekwijze voor „maar pas op! bedenk eens!"
Zoo my dit, gelijk het koſt, ontſchoot voor „zoo my dit, gelijk gebeuren kon, mislukte."
1600 *Zy belght zich des* voor „zy is verontwaardigd over den voorſlag, dien ik doe."
1609 *Iet vorderen:* verſta: „eenig voordeel aanbrengen."

VRERICK.

Geloofme vry, geen kint ging oit zijn oudren nader
Aen 't hart, als my dees ſpruit, mijn lieve Hageroos.
Het opvoên wortelt diep van langer hant. Ick koos
Geen eigen kint voor dit: zoo treft my 't mededoogen.
Ick houze ruim zoo waert als d' appels van mijn oogen,
En voel by my hoe 't hart van Lantskroon zy geſtelt;
Het hart, een naeuw begrijp, en al te klein een velt
Voor zulcke vyanden; de noot aen d' eene zijde,
De liefde aen d' andre zy. Hier gaet een ſterck getijde.

VOLCKAERT.

De liefde moet in 't endt toch luiſtren naer den noot.

VRERICK.

Zoo licht niet: neen zy lijdt en waeght eerſt ſtoot op ſtoot.

VOLCKAERT.

Dan hobbelt het gemoet te langer hene en weder.

VRERICK.

Een boom valt nimmermeer met eenen ſlagh ter neder.

VOLCKAERT.

Hoe gaet men hem dan beſt met klem van woorden aen?

VRERICK.

Men moet hem minnelijck met reden ondergaen.

VOLCKAERT.

Heeft reden oock de maght hem over ſtach te werpen?

VRERICK.

Zoo dra niet: neen, men dientze allengs wat meer te ſcherpen.

VOLCKAERT.

Hy voert zijn tegenreên, het loop' dan hoogh of leegh.

VRERICK.

Men wicke in redens ſchael wiens reden zwaerder weegh'.

VOLCKAERT.

Indien hy, als de tong van deze ſchael, wou luiſteren.

VRERICK.

Hoe zou, hoe kan hy 't recht van 't billijck lot verduiſteren?

VOLCKAERT.

Maer een benevelt brein en luiſtert nergens na.

VRERICK.

In 't eerſte niet: het hoort nochtans, al hoort het ſpa.

VOLCKAERT.

Wel Heerſchap, het wort tijt: wy dienen werck te ſpoeden.

VRERICK.

Laet my begaen, en ſchuw hardtneckigheit te voeden
Door eenigh dreigement, of ſcheltwoort, fel en bits.
Wie zacht een duin beklimt, genaeckt allengs het ſpits.

1633 Verſta: „al gaat men een duin zoetjens op, men komt er toch ook."

VRERICK. LANTSKROON. VOLCKAERT. HEEREMAN.

VRERICK.

Velleedes uitſpraeck klonck zoo luidt, gelijck een donder,
In d' ooren van het volck: het geef dan niemant wonder,
Dat ghy verſlagen zit om uwen Adelaert:
Want voeſterkinders zijn den voeſtervadren waert;
Te meer, zoo deught en geeſt en gunſt, hun aengeboren
En ingeſchapen, oogh en hart en zin bekooren:
Dit leert d' ervarenheit den menſch, van hant tot hant.
De huisman mint veel meer zijn opgequeeckte plant,
En die hy meſte en ſnoeide om weeligh op te komen,
Dan aengekochten gront, bezet met oude boomen;
Byzonder als zy tiere en voortbreng' zulck een ooft,
Dat alle boomgaerts tart, en ſtrijckt de kroon van 't hoof
Zoo hangen wy ons hart aen 't geen wy zelfs bouwen.
En zou een woeſte bijl dien ſtam ter neder houwen;
Zy ging eerſt door ons hart dan door dien jongen ſtam.

LANTSKROON.

Indien uw Hageroos dit onheil overquam,
Ghy zoudt dit hartewee wel levendigh gevoelen.
't Valt mackelijck zijn vlack in 's anders bloet te ſpoelen.
Men voelt zijn eigen eerſt, een anders weedom leſt.
Een vreemden oordeelt vreemt, een vader allerbeſt.

VRERICK.

Wy ſtrijden niet: ick heb mijn ſterckheit niet te roemen.
Mijn dochter en uw zoon zijn uitgeleze bloemen;
Hoewel men zijn geſlacht, en niet haer ouders, kent,
Al ſchijntze ons ongemeen. Ick hoopte uw abele ent
Te zetten op mijn hout: nu ſchijnt my dit t' ontſchieten.
Zoo loopt ons hoop in 't riet: en wy, ocharm, genieten
Den bloeſſem, niet de vrucht, van 't lang gehoopte goet.

LANTSKROON.

Ick vat dit vonnis niet: dees bloedige uitſpraeck moet
Wat anders in den zin dan in den klanck beduiden.

VOLCKAERT.

Wel Heerſchap, vat ghy niet de woorden zoo die luiden?

HEEREMAN.

Leert ghy het Heerſchap dan der Goden ſpraeck verſtaen?

VRERICK.

Nu Heemraên, luiſtert toe, en hoort ons reden aen.

VOLCKAERT.

Zal Heereman my nu der Goden ſpraeck vertolcken?

1658 *Een vreemden* voor „een *vreemde*," om den opvolgenden klinker.
1662 *Uw abele ent: abel* is 't Lat. *habilis*: zie KOLM, *malle Jan Tots boertige vryery*:
Seer aerdigh beſlepen, begaeft en cortoys,
Abel, *aenvalligh, levendigh en wat moys.*

VRERICK.

De Godtheit ſchuilt in boſch, in wateren, en wolcken:
Indien het anders waer', men had geen tolck van doen.
Velleede weet en leert hoe iemant Godt verzoen'.

LANTSKROON.

Velleede leert het ons, indienwe dit begrijpen.

VRERICK.

Men hoeft, daer klaerheit is, de herſſens niet te ſlijpen.
De woorden brengen 't meê: de woorden leggen klaer.
Doch zoo ghy middel ziet hem (zonder lantgevaer
En plagen op den hals van 't arme volck te halen)
Te redden; wijs het aen. Men kan maer eens verdwalen
In zulck een wightigh ſtuck. Ghy hoort den eiſch van 't lot.

LANTSKROON.

Ick hoor den eiſch of niet. Is Godt nu tegens Godt?

VRERICK.

Geenſins: geen Godtheit ſprack noch oit zich zelve tegen.

LANTSKROON.

't Is dan noodzaeckelijck hier anders meê gelegen.

VRERICK.

Geef reden van dat woort, indien ick 't vatten zal.

LANTSKROON.

Eiſcht Pan een' ram, of bock, of ſtier uit onzen ſtal?

VRERICK.

Hy eiſcht ons Adelaert, dat bitter valt te zwelgen.

LANTSKROON.

Hy eiſcht dan 't bloet van Helt, die ſchoot geen andre telgen.

VRERICK.

Wat raet? wie verreght Pan een andere offerboet?

LANTSKROON.

Hy eiſcht dan 's Woudtgodts neef, ten zoen van 's vaders bloet?

VRERICK.

Wat ſterflijck menſch kan Gode of durf hem wetten ſtellen?

LANTSKROON.

Een ongevoelijck menſch kan licht een oordeel vellen.

VRERICK.

Ick oordeel niet, maer ſpreeck Velleedes oordeel na.

LANTSKROON.

Zoo ſchut men met mijn ramp een algemeene ſcha.

VRERICK.

't Gemeen heeft deze ſcha nu twintigh jaer gedragen.

LANTSKROON.

De bloeſſem van ons zijde is zevenmael geſlagen.

VRERICK.

Het lot viel twalefmael de Noordtzy fel te beurt.

LANTSKROON.
Dit achtſte weeght veel meer dan al wat ghy betreurt.
VRERICK.
Men houde ons buiten ſchult: dat lot was hem beſchoren.
LANTSKROON.
Ick heb hem hierom niet tot mijnen zoon verkoren.
VRERICK.
Al ſneuvelt hy, wy ſtaen in tal noch ongelijck.
LANTSKROON.
Het ſcheelt ſlechts vier: uw zijde is ruim zoo volleckrijck.
Dees eenige overtreft alle anderen in waerde.
VRERICK.
Hier gelt geen waerde of bloet, of wie hem won, en baerde.
LANTSKROON.
Hervat de keur noch eens.
VRERICK.
Beſchimp het recht van Godt.
Dat lijdt de Noortzy niet: zy houdt zich vaſt aen 't lot.
HEEREMAN.
Het dient haer nu: zy dorſt het eertijts tegenſtreven.
VOLCKAERT.
Toen viel het ongelijck: zy moſt het nochtans geven.
HEEREMAN.
Zy keeck oock bang genoegh.
VOLCKAERT.
Maer banger niet dan ghy.
VRERICK.
Nu Heemraet, houdt gemack, en ruſt van wederzy.
LANTSKROON.
Men zal de Godtheit eer door zulck een offer tergen.
VRERICK.
Zoo moſt de Godtheit zelf ons niet dit offer vergen.
LANTSKROON.
Zoo moſt men godtlijck bloet niet hangen aen de keur.
VRERICK.
Uit keurkrackeel ontſtont dan licht een erger ſcheur.
LANTSKROON.
Het ga zoo 't kan, zoo 't wil: men moet zich noch beraden.
VRERICK.
Hoe lang beraên? men moet het offer niet verſpaden.
LANTSKROON.
Men ſtelle een' onverlaet of booswicht in zijn ſteê.
VRERICK.
Dat brengt het lantgebruick noch zoenrecht geenſins meê.
LANTSKROON.
Verander het gebruick: de noot verkeert de zeden.

VRERICK.

Men is uit hoogen noot tot dit altaer getreden.

LANTSKROON.

Wanneer geneeſt ons Pan van zulck een lange ſmert?

VRERICK.

Zoo dra de wilde boogh hem micke naer zijn hart.

LANTSKROON.

Velleede ſpelde dit vergeefs een ry van jaren.

VRERICK.

Te zijner tijt zal Pan verzachten en bedaren.

LANTSKROON.

En ondertuſſchen komt dees lantplaegh om mijn' zoon.

VRERICK.

En om meer anderen. Zoo wort men ramp gewoon.

VOLCKAERT.

Ja Heerſchap recht, zoo leert een lantheer meê gevoelen
Hoe dit een lantman ſmert.

HEEREMAN.

Ghy zoeckt uw moet te koelen
Met ſchimpen op den Heer. Wat quelt ons Volckert nu!

VOLCKAERT.

Wat quelt ons Heereman! Hoe na zal 't recht, om u
Of 't Heerſchap hier van daegh zijn' gang niet konnen krijgen?

VRERICK.

Terwijl men handelt, laet, ay laet den Heemraet zwijgen,
Of ſpreken met beſcheit: men geef de reden plaets.
Ghy waert, voor 't lantgeſchil, van outs getrouwe maets.
Al ging de vreê van honck, zy kan noch weder komen:
Zy groeit wel weder aen, als afgehouwe boomen.
Wat my belangt, ick zie de vruchten van den twiſt,
En hoe men in den twiſt van weêrzy zich vergiſt,
En door 't vergiſſen elck om eige ſchult moet bloeden.
Nu dient men noch by tijts het quaetſte te verhoeden,
Op dat geen boozer lucht zich in dees pleitkoorts meng',
En Zuidt-en-Noortzy beide om hals en have breng';
Dies laet ons elck met raet en daet den oirbaer ramen.

LANTSKROON.

Verſchoont mijn' zoon, en brengt van wederzy te zamen
Wat voort tot pais, en vrede, en ruſt gedyen kan
Ick geef mijn ſtem aen u.

VRERICK.

Gehoorzaem vader Pan:

1730 *Hoe na:* zoo ſtaat er in al de uitgaven. Ik was een oogenblik geneigd om *na* als een drukfout voor nu aan te merken; doch ik heb terſtond die gisſing verworpen, eensdeels om dat er dan achter 't woord een vraagteeken of althands een komma had moeten gevonden worden, anderdeels omdat wy reeds *nu* in den voorgaanden regel hebben. Ik geloof, dat wy *na* zeer goed kunnen laten ſtaan, en den zin aldus verklaren: „Zal het recht, hoe naby wy het tijdſtip zijn waarop er aan voldaan moet worden, om uwentwille of" enz.?

Wy zullen morgen vroegh van 't ander gaen beginnen.
Wie andren winnen wil, moet eerſt zich zelf verwinnen.
De kudde volght den ram gewilligh op zijn ſpoor.
Getrooſt u Adelaert, en geef het recht gehoor.

LANTSKROON.

Wat baet nu al mijn zorgh, zoo menigh jaer gedragen?
Ick rechte een' winthont af, en worgh hem vóor het jagen.
Ick vockte een veulen aen, en jaegh het in zijn doot.
Ick leerde een' ſchoonen valck, en drenck hem in de ſloot.
Neen Adelaert, mijn zoon, ick geef u zoo niet over.
Ick ly niet, dat men my beguighele, en betover'.
Hack beucken af tot brant: legh rijsboſch op het vier:
Hou eick en elzen om: verſchoon den lauwerier:
Verſchoon het eeuwigh groen: laet ander loof verwelcken.
Ick voedde hem niet op om koe of ſchaep te melcken;
Een kudde of oſſendriſt te drijven langs den wegh;
Of braem en bes om loon te lezen op een hegh;
Maer naer den eiſch des ſtruicks, waeruit hy is geſproten;
Geenſins om zulck een' ſchat te hangen aen dit loten.
Indien de boogh hem trof, wie heelde oit zulck een ſmert?
My dunckt die droefheit viel my, als een ſteen, op 't hart.
Men ſla wat anders voor: men kreuck' dit bloedigh oordeel.
Geen vonnis leit zoo vlack, of godtlijck bloet heeft voordeel.

WOUTER. LANTSKROON. VRERICK.

WOUTER.

Och Heerſchappen, ſtaet by: och Heemraet, ſtaet ons by:
De Zuidtzijde is in roer, en al de Noorder zy.
Men graeft de paden op: de huisman raept vaſt ſteenen.
De meeſter en de knecht, het dorp is op de beenen.
De wijven huilen vaſt. De koe, het kalf, al 't vee
Dat bulckt en blaetze na. Ick huil mijn hart in twee.
De jongers komen voort met vorcken, ſchup, en haecken,
Met zeiſſen, ſtock en tang: een ieder paſt te raecken.
De zonnewagen hangt en helt al ſteil en ſchuin
Voor over in de zee, geen hantbreet boven duin.

LANTSKROON.

Wat vraeght ghy naer de zon? laet ros en wagen rollen.

WOUTER.

Och Heerſchap, zinckt de zon, zoo raeckt het lant aen 't hollen.
Men wacht den Wildeman: hy ſtapt al brullende aen:
Hy weet van dit krackeel. Wie kan hem tegenſtaen?
Hy ruckt de boomen uit met aerde, en ſtronck, en wortel.
Verraſcht hy Leeuwendael, hy trapt het vleck te mortel,
Of zet het al in brant wat heint is of ontrent.

1785 *Wat heint is of ontrent: heind* is: „naby," en wordt gewoonlijk met *ver* of *veer* gekoppeld. *Heind of ontrent* troffen wy echter ook elders aan. Zie Deel IV, blz. 86.

Och, komt de Wildeman, zoo loopt het op een endt.
De maeghden ſtaen gereet om Adelaert te leien,
Te waſſchen in de beeck, te kranſſen, te beſchreien:
Zy wachten ſlechts op 't woort: och mannen, geef het woort.

VRERICK.

Nu Heerſchap, kort beraet: men wil ons fel aen boort.
Ay, geef u zelven toch, om beters wil, gevangen.

LANTSKROON.

Och Adelaert, mijn zoon. Zoo ga het lot zijn gangen.

REI VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

Nu volgh ons volgens 't lantgebruick,
Helaes! een hardt gelagh:
Wy gaen met becken, krans en kruick
U naer de zuiverplaets geleien,
En zuivren, kranſſen en beſchreien.
Toen Ooſtwey, ouder dan de dagh
Geſtarrent zon en maen,
De zon zagh ondergaen,
En d'eerſte reis voorover rollen,
Geraeckte al 't lantſchap aen het hollen:
Het klonck met ſchup en tang
Op beckens, en keeck bang:
Het huilde en kermde: o ſmart,
O keer dien gouden kloot.
Hoe valt ons d'oude nacht op 't hart
Voor eeuwigh! ſchut den noot.
De lamp te derven, is een doot.

TEGENKEER.

Out Ooſtwey, droef in ſlaep geſchreit,
Ontwaeckte 's morgens vroegh
Met vreught uit zijn onnozelheit;
Toen d' uchtend, voor den zonnewagen,
Die nare grijnzen quam verjagen,
De lucht allengs wat blijder loegh,
En 't volleck uit de wey,
Den doier van het ey
Der weerelt, of de ſchijf der ſchijven
Zoo ſchoon vergult zagh boven drijven,
Gelijckze 's avonts zonck.
Maer och, dees heldre vonck
Voor eeuwigh uitgedooft,
Met eenen kouden ſteen,
Ons van die hope en trooſt berooft.
Het graf verwacht het been:
De geeſt zal waeren hier beneên.

1798 *Ooſtwey:* „Arkadiën," volgends de kantteekening in de oude Uitgaven. Noch de aanleiding tot die vertaling, die geen vertaling is, noch den grond tot het hier volgende verhaal is het my gelukt op te ſporen.

1817,1819 *Den doier van het ey Der weerelt:* „de zon," als het middelpunt van 't geſchapene, en om de gouden kleur.

HET VYFDE BEDRYF.

LANTSKROON. ADELAERT. VRERICK.

LANTSKROON.

Wy naecken d' offerplaets: helaes, men kan niet ſpader.
Mijn waerde zoon, vergeef, vergeef het uwen vader,
Die, als zijn eigen kint, u opvoedde in zijn huis,
Dat hy, geperſt door noot, en ſchricklijck lantgedruis,
Het onverzoenbaer recht des Zoendaghs niet kan ſchorten.
Godtvruchtigheit verbiet de Godtheit te verkorten:
Medoogenheit gebiet dat ick uw leven ſpaer'.
Wat voelt mijn geeſt een' ſtrijt! o wreet verzoenaltaer,
O zode, durftghe wel het bloet der Goden lecken,
Daer lindeſchaduwen oock ſpin en padden decken?

En zal dit heiligh root beſprengklen 't groene bedt,
Dat noit met zulck een bloet gevlackt wert, en beſmet?
Wat raet, mijn kint? De zon van uwe jeught aen 't blincken,
En naulix opgegaen, begint in 't gras te zincken,
Als d' andre zon in duin: maer dees keert morgen weêr;
Het licht van uwe jeught en jongkheit nimmermeer.

ADELAERT.

Mijn vader, langer niet mijn vader in dit leven,
Ghy hebt uw eigendom de Godtheit zelf gegeven,
En ick mijn zelven ganſch vereert aen 't algemeen;
Benijme niet dien krans, een lot, dat ieder een
Niet toevalt. Laetme gaen den ſchutter zelf veraſſen.
Rechtſchapen karel paſt op dootshooft noch grimmaſſen
Van grijns of ſchors des doots, die kinders hier vervaert.
Geluckigh ſterft hy, die zijn doot met eere paert.

VRERICK.

Nu hoor ick Waerandier noch leven in den zone,
En ken hem in zijn krooſt. Dat vader Pan u kroone,
Die uwen vader volght in moedigheit en deught.
'k Geloof zijn aſſche ſpringt en huppelt nu van vreught;
Indien de beenders noch, in hun geruſte ſtoelen,
Zich moeien met ons lot, en iet van 't weereltſch voelen.
Hy ſcheide met dit woort, van Koenraets arm geſtut:
Ick leefde minſt voor my, en ſterf om 's anders nut.
Ga hene, groet dien helt: vertel hem d'ongelucken,
Die, na zijn ongeluck, niet lieten ons te drucken.

LANTSKROON.

Mijn zoon, indien u noch iet weereltſch quelt, en ſmart,
Ontdeck my voor het leſte al wat 'er leit op 't hart.
De Hemel blijve op ons in eeuwigheit verbolgen,
Indien wy uw verzoeck en jongſten wil niet volgen.

ADELAERT.

Ick heb een bede op u, en twijfel 'er niet aen
Zy wort gewilligh van u beide toegeſtaen
Aen een', die gaerne ſterft, en vrolijcker zal ſterven,
Indien hy na zijn doot 't beloofde magh verwerven.

VRERICK.

De lantkappel, de beeck, de lindeboom, de lucht,
Het velt, het ſtomme vee, de vogel in zijn vlught
Getuige van uw bede, en 't geen wy u beloven.

LANTSKROON.

De donder ſla het ooft met vlaegh op vlaegh van boven;
De hagel ſla met kracht den bloeſſem op den boom,
Houdt elck van ons u dit niet eerelijck en vroom.

VRERICK.

De koe ga grazeloos en dor en mager quijnen;

De vogel ſchuwe ons lucht; de duin verjaegh de knijnen;
De viſſcher vange en viſch' gedurigh achter 't net;
Indien men dezen eedt niet nakome, als een wet.

ADELAERT.

Houdt op, ick ben geruſt, en zonder eedt te vrede.
Uw woort is my genoegh: ook wil ick met geen bede,
Die hooger dan de maght, en boven reden ga,
Belaſten eenigh menſch, noch moeien tot zijn ſcha.
Ghy, vader, weet het wel, en d'omgelege dorpen
En duinen, hoe ick 't oogh zoo vierigh had geworpen
Op ſchoone Hageroos; hoe d'ongelegen tijt
En twiſt my dit geluck misgunt hebbe en benijt.
Zy blijve niettemin onſchuldigh, onbeſproken.
De min is keur, geen dwang. Het werde niet gewroken
Aen iemant, die mijn woort ter quader trouwe hiel.
'k Verzoeck alleen op u, indien het zoo geviel,
Dat deze ſchoone bloem oock maeght quaem t' overlijden,
(Zy leve na mijn doot) ghy woudt mijn grafſteê wijden
Met zulck een zuiver lijck, en onder eenen zerck
Haer zincken in mijn graf, met dit gedicht, en merck:
Hier ſluimert Hageroos, by Adelaert gezoncken:
Haer koudt gebeente kan zijn aſſche noch ontvoncken.

LANTSKROON.

Ick zweer, zoo dat gebeure, en hou het voor gewis,
Een ſtaetſi zal haer lijck, gelijckze waerdigh is,
Gebeuren, langs den wegh, beſtroit met groene meien,
En palm en lauwerier; ick zelf de baer geleien,
En volgen hangends hoofts, en ſtorten overluit
Mijn' zegen over uwe en hare beenders uit.

VRERICK.

Een ieder wil zijn gunſt aen zulck een ſtaetſi ſchencken;
Geen huisman dan zijn vee in ſloot of beke drencken;
Geen koe zal haren mont eens zetten aen het gras;
Dat treure, als of zijn groen verſlenſt verſtorven was.
Men zal uw' zerck rontom beplanten met cypreſſen,
En wenſchen datze in 't graf uw minnevier magh leſſchen.

ADELAERT.

Mijn vader, laet ick u omhelzen met een' kus.

LANTSKROON.

Mijn zoon, dat geene doot d'oprechte liefde bluſſch',
Waermede ick u, een wees, uit vaderlijck ontfarmen,
Ontfing in mijnen ſchoot, en druckte met deze armen
Zoo hartlijck aen mijn hart, het welck benauwt, alree
Dien wilden pijl gevoelt. O ſmert! o hartewee!

ADELAERT.

De Goden loonen u al 't goet, aen my bewezen;

Schep moedt: rechtſchapenheit behoort geen' pijl te vreezen.

VRERICK.

Dat ick u mede omarme, o roem van Leeuwendael!
Ga ruſtigh hene: ſta zoo pal, gelijck een pael.
Uw vromicheit zal doot, en boogh, en pijl vervaren.

ADELAERT.

Dat u de Goden lang tot nut der menſchen ſparen.
Ontflame: laet ick my vernedren op mijn knien,
En voor de lantkappel noch d'uiterſte eere biên
De Godtheit, die my wacht ten offer, haer beſchoren.
O vader Pan, ben ick uit 's Woudtgodts ſtam geboren,
En eerde ick altijt vroom de Godtheên van de jaght,
Van acker, boſch, en vee, en wat men heiligh acht,
Zoo laet u door mijn doot voor 't leſt genadigh ſtillen:
Verbie zulck offeren, dit jaerlijcks menſcheſpillen;
Een bloetwet al te zwaer. Vermorwt u 's volcks geklagh,
Zoo geef dat Leeuwendael eens adem ſcheppen magh.
Hier op neem 't offer aen, dat wy u heden ſchencken.

VRERICK.

't Gaet wel, de Godtheit ſchijnt u gunſtigh toe te wencken.

ADELAERT.

Nu entlijck ree geſtaen voor 't outer van den boom.
Waer blijft de Wildeman? ick wacht hem, dat hy koom'.
Ay, vader Lantskroon, ay, wat keert gy 't hooft ter zijde?
Wat ſchroomt ghy het geluck, dat my fortuin benijde,
En weigerde al te lang, t' aenſchouwen? Keer u om.
Zoo tart mijn hart den pijl, en heet hem wellekom.
De Wildeman genaeckt: zijn ſchreden zijn niet verre.
Ick zaegh mijn heil voltoit, zoo nu mijn morgenſtarre,
Mijn lieve Hageroos hier tegenwoordigh ſtont,
En my gewaerdighde mijn' geeſt met haeren mont
Te vangen, als de ziel ter hartwonde uit zal vaeren,
Noch root en warm van bloet, van bloet, het welck ick gaeren
Ten beſten geve, indien ick in haer gunſte ſterf.

WILDEMAN.

Hier is de Wildeman, de Lantplaegh, het bederf
Der wrevelmoedigen, die d'Ackergoôn onteeren.
Hy liet zich van geen' Reus noch Herkules braveeren,
Van Moor, noch Polyfeem, noch hallef man en paert,
Noch menſchevreters, die afgrijſlijck wilt van aert,
Gebogen voor zijn' boogh en knodts, zich lieten binden.
Hy groeit in menſchejaght, en rooven, en verſlinden,
En ſtapt waer hem de wraeck der Goden henedrijft.
Het gelt nu Leeuwendael, dat noch krackeelen blijft.
Waerachtigh dat 's het wit, het welck ons paſt te raecken.

Sta vaſt, dit horenpunt zal door de ribben kraecken.
Daer leit het quaſtigh hout, ons knodts, zoo lang in 't gras.
Nu ſtijgh dien heuvel op, en mick, en ſchiet hem ras.
Welaen, mijn fixe boogh, ghy hebtme noit bezweecken;
Mijn wolleſpees, te taey in 't recken om te breecken,
Gedoogh dat ick u ſpann veel ſtijver dan voorheen.
Nu op den nagel eerſt de ſcherpheit van het been
Des pijls aldus geproeft: het noodighſte moet voorgaen.
Nu aengeleit: ſta vaſt: ſta vaſt, dat zal 'er doorgaen.

HAGEROOS. ADELAERT. VRERICK. WILDEMAN.

HAGEROOS.

Maer allereerſt door my. De Wilde treff' mijn hart,
Dat uwent halve koen den ſtrengen moortboogh tart.
Mijn lief, mijn Adelaert, omhels my eens voor 't leſte:
Uw trouw verplichte my: nu geef ick 't lijf ten beſte,
En trede in uwe plaets. Wat toeft de Wildeman?
Geen ſchooner wit dan dit. Dat hy den moortboogh ſpann'
En aenlegge op mijn borſt. Schiet toe, ſchiet toe, ghy rover.

ADELAERT.

Och Hageroos, mijn bloem, mijn trooſt, wat komt u over?

VRERICK.

Wat razerny is dit? wat dolheit komt u aen?
Vertreck, ick ly het niet.

HAGEROOS.

Hoe kan ick ſchooner ſtaen?
Zoo moet een lief haer lief beſchutten, en beſchermen.
Zoo ſterfze, wel getrooſt en vrolijck, in liefs armen.

ADELAERT.

Ghy ſterven? neen gewis. Dat ghy uw leven ſpilt
Voor 't mijn, en uwe borſt my diene voor een' ſchilt;
Ick ly het niet: vertreck, vertreck, mijn uitverkoren.
De Goden eiſchen my, ten zoen van hunnen toren.

HAGEROOS.

De Goden wraecken my, zoo 't offer hun mishaeght.

VRERICK.

Hier wort een jongelingk vereiſcht, en geene maeght.

HAGEROOS.

Welaen, zoo laet een pijl dan twee gelieven paren,
En recht door mijne borſt in 's minners boezem varen,
En hechten hart aen hart, en lijf aen lijf te hoop.
Zoo paren minnaers beſt: men leit geen' vaſter knoop.

1956 *Dit horenpunt:* de „pijl," waarvan de *punt* van *hoorn* gemaakt was.
1959 *Ghy hebtme noit bezweecken* voor „gy hebt my nooit in de ſteek gelaten."

WILDEMAN.

Dat gelt dan man en wijf: ick zweer het by den vader.

VRERICK.

Vertreck, mijn kint, hy ſchiet, hy ſchiet u bey te gader.

HAGEROOS.

Schiet toe, ghy Wildeman, ſchiet toe: ſchiet toe: geen noot.
Al wie uit liefde ſterft, die ſterft de zoetſte doot.

ADELAERT.

Hou op, o Wildeman. o Hageroos, mijn leven.

HAGEROOS.

Doorſchiet mijn' boezem eerſt.

WILDEMAN.

Ghy zult 'er beide kleven.
Ick ken noch maeght, noch knecht, wie achter ſtaet, of voor.
De boogh en pijl zijn blint. Dat koſt, dat gaet 'er door.

PAN.

Hou op, o Wildeman: gehoorzaem ons geboden:
Ontſpan den wilden boogh; nu mickt ghy naer ons hart.
Het huwlijck van een paer, geteelt uit Ackergoden,
Vereenigh' Leeuwendael, na zoo veel twiſt en ſmert.

VRERICK. LANTSKROON.

VRERICK.

Gelooft zy vader Pan, bezorger van ons allen.
Hoe ſtaet de Wildeman? de moedt begint te vallen:
Hy treckt de ſchouders op, en ſchudt zijn hooft, noch warm
Van toren. Hy bedaert, en ſchort met zijnen arm
En ockſel vaſt de knodts, en deiſt, niet zonder ſtenen.
Zoo druipt een ſuffer af, die tuſſchen zijne beenen
Den ſtaert vaſt intreckt, als een dogh, hem veel te ſterck,
By d' ooren heeft geſchudt, gebeten uit het perck.

LANTSKROON.

Gelooft zy vader Pan, bezorger van ons allen.
Men offre hem geen koe, noch kalf, maer heele ſtallen.
Hy toomt den Wildeman, verſchoont het vrome bloet,
Uit 's Woudtgodts ſtruick geteelt. O Leeuwendael, ſchep moedt.

VRERICK.

Maer zie dit vrolijck paer elckandere nu kuſſen,
En vryen, mont aen mont: wy hangen ondertuſſchen
Om d' uitſpraeck van Godt Pan in twijfel. Hoe? wat is
Het hart van Pan? wie melt ons dees geheimenis?
Wat paer, uit Ackergoôn, en goddelijcken bloede,

2005,2006 *Als een dogh, hem veel te ſterck, By d' ooren heeft geſchudt: hem* had hier herhaald moeten worden, te meer zoo, dewijl te *ſterk* den dativ., *heeft geſchud* den accuſat. achter zich vordert.

Vereenight Leeuwendael? naerdien men noit bevroedde
Waer Vredegunt belande, of van een kint gelagh;
Het eenigh, daer de hoop van Duinrijcks ſtam op zagh.
'k Geloof Velleede zou 't orakel niet ontvouwen.

KOMMERIJN. VOLCKAERT. VRERICK. LANTSKROON.

KOMMERIJN.

Ick koom ter goeder tijt uit andere landouwen,
Naerdien ick ſpreken hoor van onze Vredegunt.

VRERICK.

Wat zegtghe, beſtemoer?

KOMMERIJN.

Met oorlof, Heemraet, kunt
Ghy my berichten of de vondeling magh leven?
Is Volckaert niet uw naem?

VOLCKAERT.

Het zy zoo: dat 's om 't even.
Wat leit u aen mijn' naem? men noemtme zoo van outs.

KOMMERIJN.

My dunckt ick kende u eer, en ken u noch, Godt woud's.
Berichtme toch van 't kint, dat iemant in de heggen,
Op uwe hofſtede, eer te vondeling liet leggen.

VRERICK.

Hoe moeder? kent ghy dat? en zijn gelegenheit?
Of ſchort het u in 't hooft?

KOMMERIJN.

Geen menſch kan u beſcheit
Van zijn geboortelot, en ſtaet, en oudrèn geven
Als ick.

VRERICK.

Hoe komtghe hier?

KOMMERIJN.

Den Rijnſtroom afgedreven,
Uit eenen hoeck, daer oock de tweedraght op de been,
De ruſt verſteurt; en 's nachts my Vredegunt verſcheen,
En riep: vertreck, eer u hier nieuwe ellenden drucken.
Bezoeck ons out geweſt, het zal u daer gelucken.
Hoe heeft my d'ouderdom verandert, en mijn buurt?

VOLCKAERT.

'k Vertrouw de hemel heeft haer herwaert aen geſtuurt.

2017 *Van een kint gelagh: geleggen* is: „bevallen." Zoo B. VOLLENHOVE, *Broederen*, III Bedr. 2e Toon.
En hoe zy binnen 't jaer
Gelagh *in 't kraembedt van twee vorſtelijke zoonen.*
En WESTERBAEN, *Lof der zotheyt*, bl. 6.
En hy van Pallas in het kinderbed gelagh.

2026 *Godt woud's.* Zie Deel I, 203.

2032–2034 Dit ziet op de twisten en oorlogen der Duitſche Vorſten onderling.

Ick ken dit aengezicht: ick bidde u hoortze ſpreken.

LANTSKROON.

Heeft iemant van ons vleck erghliſtigh dit beſteken?
Zie voor u, beſtemoer, en ſtel ons niet te leur
Met logentael, of droom: ghy ſtaet hier voor de deur
Der lantkappelle, en kunt de Godtheit niet bedriegen.

KOMMERIJN.

Laet andren vry haer tong verhuren om te liegen,
Te beuzelen by 't volck, dat gaerne wort geſtreelt:
't Is mijn gewoonte niet; hoe zeer ick ben misdeelt
Van 't avontuur, dat my, van have en man verſteken,
Zoo lang heeft omgeſolt in onbekende ſtreken.

VRERICK.

Ghy geeft uw zeggen ſchijn van waerheit, en van reên:
Maer komt uw rede niet in alles overeen,
Zoo wil het haperen: men zal uw woorden wegen.
Hoe is uw naem? Hoe is 't met uw fortuin gelegen?

KOMMERIJN.

Mijn eigen rechte naem is Kommerijn, en ſtemt
Geheel met mijn fortuin. Ick ben hier niet zoo vremt,
Of wert 'er opgevoedt, gewonnen, en geboren.
'k Heb bey mijn ouders vroegh, ocharm te vroegh! verloren.
Het Leeuwendaelſch krackeel ſtont my te bijſter duur,
Het koſte goet en bloet, en leerde een weeuw hoe zuur
Men aen zijn' nootdruft raeckt, daer luttel valt te winnen.
Ick zworf in ballingſchap rontom, en kloeck aen 't ſpinnen,
Beholpme in eerbaerheit alleen, en onhertrouwt.

VRERICK.

Zy zworf van deur tot deur, en komt hier arm en out,
En brouwt, om wat genots, de waerheit met de leugen.
Heught u van ons krackeel?

KOMMERIJN.

Wie kan dit beter heugen
Dan my, die 't eeuwigh ſmert, dat dit krackeel ontſtack,
Gelijck een vuile peſt, en ſloegh van dack in dack,
Noch feller dan een brant, onmogelijck te bluſſchen?
Men raeckte hantgemeen: de vroomſte ſchoot 'er tuſſchen,
Die ſtercke Warandier; (hy kreegh den naem van Helt
Niet ydel, noch vergeefs) en Duinrijck zocht gewelt
Te ſchutten, aen zijn zijde, en misverſtant te ſcheiden;
Maer lieten 'er den hals, dat menighten beſchreiden.
D'oprechte Godelief verſcheide op dit gerucht,
En Lantskroon nam het kint: maer Duinrijcks weeuw bevrucht,

2041 *Zie voor u* voor „zie wie *gy* voor u hebt."
2051 *Zoo wil het haperen* voor „zoo zal het u ſlecht bekomen."
2073 *Godelief:* de weduwe van Warandier.
2074 *Het kint:* „Adelaert."

Ontvloot benaeuwt dien moort, en quam uit noot, in heggen
En duin, van eene vrucht, een dochter, te geleggen.
Ick vlughte aen hare zijde, en tuige u waerze bleef.

VRERICK.

Hoe hietze?

KOMMERIJN.

Vredegunt.

VRERICK.

Dat Pan het u vergeef:
Getuightghe nu een zaeck, wel twintigh jaer geleden?

KOMMERIJN.

Ay Heerſchap, ſteur u niet: dit heeft al meê zijn reden.

VOLCKAERT.

Zijt ghy met Vredegunt uit Leeuwendael gevlught?

KOMMERIJN.

Zoo waerlijck helpme Pan. Ick berghde zelf haer vrucht,
Toen zy in duin beviel, en ſtorf met deze woorden:
O minnemoêr, de haet zal zoecken te vermoorden
Door lagen of vergift de hoop van Duinrijcks ſtruick,
Dit arm onnozel wicht; dies wil ick dat het duick',
En ſchuile twintigh jaer, bedeckt voor vrient en mage.
Dit zwoer ick haer, en ley het kint in uwe hage
Te vondeling, heel vroegh, op eenen morgenſtont.

VRERICK.

Ghy zorghde voor de vrucht, en niet voor Vredegont?

KOMMERIJN.

Die ſtorf: ick hebze in duin en onder 't zant begraven,
En vliedende den twiſt, verkoos een ſtille haven.
Wat zou men doen? Ick ſchuwde ons lantplaegh. vol gevaers,
En 't vleck, daer Koeman, och mijn man, gelijck een baers,
Gekerft wiert met een mes, van Vechter, die ſnoordroncken,
Hem neêrley, daer hy zat, zoo ſtil, en niet beſchoncken.
Och Koeman, och, hoe dick heb ick een' man ontzeit,
Mijn ſchorteldoecken nat, mijn oogen uitgeſchreit?
Waer vont men oit een weeuw, zoo ſtil, en droef van harte,
Als uwe Kommerijn, vol kommer, en vol ſmerte?

LANTSKROON.

Maer wat verzekert ons van zulck een vondeling?

KOMMERIJN.

De bloetroos op den arm, en Duinrijcks merreckring,
Die Vredegunt my ſchonck, om eeuwigh te bewaren:
Nu komt hy wel te pas.

2076 *Te geleggen.* Zie vs. 2017.
2078 *Hoe hietze?:* „hoe heette zy?"
2097 *Hoe dick heb ick een man ontzeit:* d. i.: „hoe dikwijls heb ik een later huwlijks-aanzoek afgeſlagen."

VRERICK.

Laet zien dien ring.

KOMMERIJN.

Zeer garen.

VOLCKAERT.

Wat zienwe? Duinrijcks merck, een knijn in duin, een knijn.
Dit komt op waerheit uit: hier lieght geen valſche ſchijn:
't Verhael hangt hecht aen een: hier mangelt niet een ſchakel.

VRERICK.

Nu kan ick Pan verſtaen, en zie door zijn orakel
Den klaren dagh. Dit paer, uit Woudt-en-Veegodts bloet,
Ontſlaet ons Leeuwendael van jaerlijckſche offerboet.
Dees Maeght is 't hart van Pan, haer grootvaêr, en behoeder.

LANTSKROON.

Koom herwaert, dochter, koom, omhels uw tweede moeder,
Omhels nu Kommerijn, en onderſtutze in noot.
Z'ontvouwt ons uw geboorte, en berghde u in haer' ſchoot.
Men hylicke Adelaert en Hageroos te gader.
Ick ſtel my heden in, gelijck een Vredevader,
Op dat men haet en nijt, als in een graf, bedelf.
De Noortzy blijf voortaen een VRYHEIT op zich zelf,
Zijn' Heemraet onderdaen. Dat Volckaert daer regeere
Ten beſte van het volck, en twiſt en onheil keere.
Malkandren nu omhelſt, en tot een vredepant
Gezegent, en begroet, verwelkomt, hant aen hant:
Dit paer geluck gewenſcht, het bruiloftsliet gezongen,
En met een rondendans eens in de boght geſprongen,
Ter eere van den Vrede, en onzen vader Pan,
Die in verlegenheit zijn kinders redden kan,
Hen zegent, na den vloeck, en op der vromen bede,
Door lanttwiſt baent den wegh tot ruſt, en PAIS, en VREDE.

REY VAN LEEUWENDALERS.

't Is bruiloft in de weide:
't Is bruiloft op het lant.
Nu danſt om deze beide,
En huppelt hant aen hant,
Om Hageroos en Adelaert,
Door ongeveinſde min gepaert,
Door reine lieſde en trouw vergaert.
O zoete zachte bant.
De Zuidt-en-Noortzy paren
Zich in dit paer te hoop.
De tweedraght is vervaren:
Men leit een' vaſten knoop.
Men weet van lantkrackeel, noch nijt,
Van wederwaerdigheit, noch ſpijt:

2139 *Vervaren:* „heengevaren.”

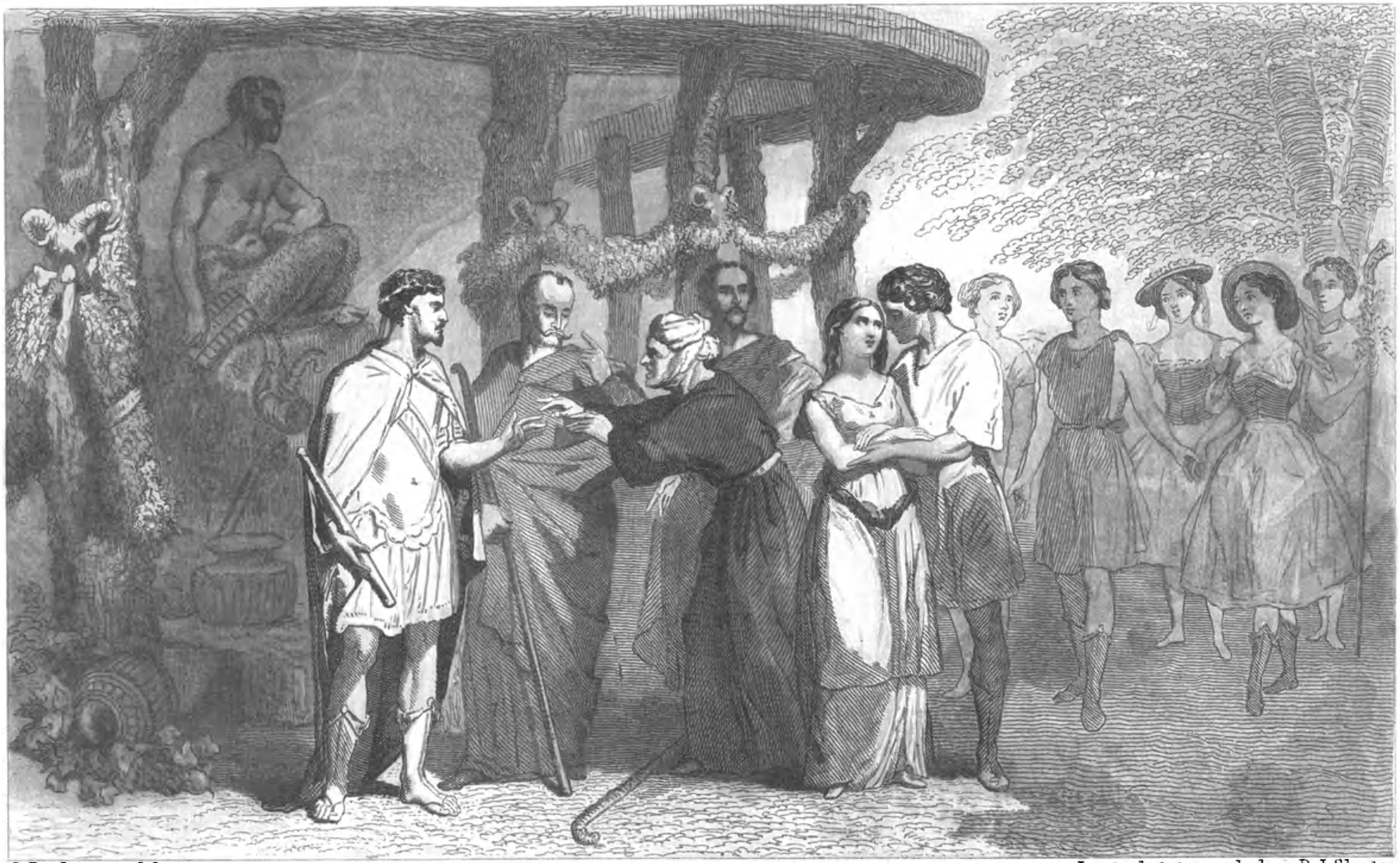

C. Rochussen del — In staal gegraveerd door D. J. Sluyter.

DE LEEUWENDALERS.

Vs. 2104.

Men zoent, omarmt, bemint en vrijt.
De Twiſt is op de loop.
Wy zien de huisliên blijde,
En vrolijck, nu alree
Vol hoops van wederzijde
Krieoelen onder 't vee.
De Heemraet leit den Haet aen toom.
De koeien geven melck en room.
Het is al boter tot den boôm.
Men zingt al PAIS en VRE.

PAIS en VRE.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE LEEUWENDALERS.

Onder de dertig en meer tooneelftukken, die, by zoo vele andere dichtwerken, van het weelderig vernuft, de veel omvattende kennis en de ftalen vlijt onzes dichters getuigen, is er wellicht niet een, dat, als drama befchouwd, het in voortreffelijkheid wint van het ftuk, 't welk hy onder den zedigen tytel van *de „Leeuwendalers,* Lantfpel," ten tooneele liet voeren. Sommigen onder zijne treurfpelen mogen het van dat Landfpel winnen, of door zwier van ftijl, of door hooge vlucht, of door het treffende der toeftanden, of door de belangrijkheid van het onderwerp, of door de voorftelling der karakters, niet een daaronder weet ik te noemen, dat zoo in allen deele aan de vorderingen der Kunst voldoet, en waarin zulk een volkomen harmonie beftaat tusfchen onderwerp en behandeling. Het zoû maar als een fchrale loffpraak worden aangemerkt, indien ik zeide, dat de drie eenheden, waar voorheen zoo mede gefchermd werd, eenheid van tijd, van plaats en van handeling, naauwkeurig in dit Landfpel zijn in acht genomen; er beftaan meesterftukken, welke deze vereischten misfen: en daar-en-tegen is het getal niet uit te fpreken der drooge en verveelende prullen, waarin die trouw zijn nagekomen; maar behalve de voorfchriften, door de Ariftarchen van Vondels eeuw, en ook door hem zelven, gefteld, en waarvan althands de beide eerfte alleen tot het dorre geraamte van het ftuk betrekking hebben, zijn er andere regelen, welke het gemakkelijk valt te ftellen, doch om welke na te komen men talent en fmaak bezitten moet, en welke Vondel in de „Leeuwendalers" nergends uit het oog verloren heeft. Zijn Landfpel is met geene nuttelooze, de handeling vertragende epizoden belast: al wat gefproken of verricht wordt ftaat tot de hoofdzaak in een naauw ja onaffcheidelijk verband: afwisfeling van verwachting, vrees en hoop, die krachtige prikkel der belangftelling, is met oordeel aan-

gebracht: de nieuwsgierigheid, van den aanvang af gefpannen en meer en meer aangevuurd, wordt aan het flot ten volle bevredigd door een dubbele, met zorg voorbereide en toch verrasfende ontknooping: de karakters zijn over 't geheel treffelijk gefchilderd: de befchrijvingen, zoo wel als de lyrifche brokken, waarmede het ftuk doorweven is, zijn vol poëzy, de verfifikatie is uitnemend, de dialoog levendig, en de toon, overeenkomftig met 's dichters bedoeling, in de Opdracht uitgedrukt, aan den aart der ftoffe geëvenredigd.

Te hooger lof moeten wy Vondel, als vervaardiger van dit Landfpel, toekennen, wanneer wy er by in aanmerking nemen, dat het werd vervaardigd ter voldoening aan een voorkomende behoefte. Gefchreven ter viering van den vrede, te Munfter gefloten, was het ftuk, wel befchouwd, eenvoudig een gelegenheidftuk, en het zoû uit dien hoofde aanfpraak mogen maken op een toegevende beoordeeling. Ik weet by ondervinding, dat dergelijke arbeid niet tot de gemakkelijkfte behoort, dat hy in de daad een waagftuk is, waar by men groot gevaar loopt op een der menigvuldige klippen, welke men op zijn weg ontmoet, te ftranden: dat men zich al dubbel te vrede mag houden, wanneer men een werk geleverd heeft, dat by de opvoering eenige toejuiching ontmoet; — maar dat men zich volftrekt niet moet voorftellen, dat ons kunstgewrocht de gelegenheid, voor welke het vervaardigd is, overleven zal. Naauwlijks is er een van de honderd gelegenheidftukken, dat nog de proef eener lezing kon doorftaan, na dat, met die gelegenheid, ook de geestdrift of belangftelling, door den tijdgenoot betoond, voor goed' was geweken. En het is een treffend bewijs voor de verdienften van Vondels werk, dat het te dezen opzichte een gunftige uitzondering maakt, en nog na twee eeuwen lezers en hoorders boeien kan. Dit was althands het geval by my, zoo wel als by de toehoorders van onderfcheiden kunne, aan wie ik, in ettelijke lezingen, voor onderfcheiden jaren, zoo in de Maatfchappy *Felix Meritis* te Amfterdam als in het Genootfchap *Oefening kweekt kennis* te 's Gravenhage gehouden, dit kunstgewrocht in zijn byzonderheden deed kennen, en wier aandacht ik op de esthetifche waarde daarvan vestigde: en dit zal, vlei ik my, ook het geval by mijn tegenwoordige lezers zijn, wanneer zy, niet te vrede met een oppervlakkige kennismaking, de „Leeuwendalers" aan een meer gezette befchouwing onderwerpen. Wederom waag ik het, my hierby tot hun gids aan te bieden.

Vooraf een woord over het denkbeeld, dat Vondel by de keuze van zijn onderwerp geleidde.

Gelijk ik zeide, was het de viering van den Munfterfchen vrede, die een dichtvrucht vorderde van Vondels pen. Oppervlakkig befchouwd ftonden er twee wegen voor hem open. Hy kon perfonen ten tooneele voeren, die werkelijk beftaan hadden of nog beftonden, de helden van den tachtigjarigen oorlog, zoo hen, die de rechten van Spanje, als hen, die de zaak der gewetensvrijheid verdedigden, doen handelen en fpreken, en in gloeiende vaerzen de onafhankelijkheid bezingen, welke zich de Vereenigde Staten hadden verworven: — of hy had het veld der allegorie kunnen betreden, en Goden, Godinnen of zinnebeeldige perfonaadjen opvoeren, die op hoogdravenden toon hun blijdfchap over het gebeurde aan den dag legden en aan Neder-

land, tot belooning voor de gedane opofferingen en betoonde volharding, de glansrijkste toekomst voorspelden. Wat de allegorie betrof, Vondel had er zich reeds van bediend in zijn „Getemde Mars", en waarschijnlijk begreep hy te recht, dat deze dichtsoort den lezer, ja, genoegen kan geven, maar op het tooneel gebracht, den toehoorder veelal koud en onverschillig laat: — en tegen het dramatizeeren van historische personaadjen bestond voor hem een bezwaar van geheel andere natuur: te weten, dat Vondel noch voor de helden van den vrijheidsoorlog, noch voor de zaak, welke zy hadden voorgestaan, de geringste sympathie gevoelde. Tegen Maurits — dit weten wy — had hy sedert ruim dertig jaren een bitteren haat gevoeld; maar ook over Willem I, Brederode, Egmond, Marnix en wie verder aan het hoofd der beweging tegen Spanje had uitgeblonken, dacht hy in 1648 geheel anders dan hy nog in 1628 deed. Met zijn kerkelijk geloof was tevens zijn politiek geloof veranderd: te gelijk met zijn erkentenis van een zichtbaar Opperhoofd der Kerk, had hy ook het geloof aangenomen in een goddelijken oorsprong van het koninklijk gezach, en alle opstand was in zijne oogen heiligschennis geworden. Niet alleen de Engelsche Independenten en de Schotsche Puriteinen, toen zy, vereenigd, Karel Stuart van zijn vrijheid, kroon en leven beroofden, waren in zijn oog strafwaardige muiters, tegen welke hy by afwisseling den krachtigen geesel der verontwaardiging bezigde of den roskam der satyre, — maar de opstand der Nederlanden tegen Filips kwam hem even onwettig voor: en hy zoû dit eerlang toonen, wanneer hy, onder bedekte namen en beelden, dien opstand in al zijn byzonderheden ten tooneele zoû voeren.

By een zoodanige overtuiging, was het van Vondel niet te vergen, dat hy zich in zijn gedicht krachtig verheugde over de bevochten onafhankelijkheid, en nog minder over de bevochten gewetensvrijheid; doch er was een andere, geheel op zich zelven staande grond tot blijdschap, de vrede zelf, het ophouden van den oorlog, en by gevolg van de rampen die hy baart, de rampen, door hem reeds zoo menigmalen in zijn gedichten betreurd: en het was deze stof tot verblijden, welke hy bezingen kon, zonder dat hy zich daarby behoefde in te laten met een onderzoek naar de oorspronkelijke aanleiding tot den krijg: een onderzoek te meer overtollig, om dat de getuigen der gruwelen, waarmede de tachtigjarige oorlog was aangevangen, sedert lang van dit aardsche tooneel verdwenen waren: om dat mede sedert lang die oorlog meer uit eigenliefde dan uit wrok gevoerd werd: om dat de vrede door toenadering tusschen de partyen was vorafgegaan: om dat de Vereenigde Nederlanden in 't algemeen, en Amsterdam in 't byzonder, al voor een geruimen tijd den Franschen bondgenoot minder genegen waren dan den Spaanschen vyand, en de verzoening met dezen oprecht en van harte plaats had.

De zaak aldus uit het aangewezen oogpunt beschouwende, vormde Vondel het plan van zijn drama en, zich noch op den eenen noch op den anderen der zoo straks vermelde wegen begevende, baande hy zich een nieuw en eigen pad. De vrede was niet alleen bestemd om den Vorsten verademing te geven; maar vooral, in de eerste plaats, om den Volkeren rust te schenken: het waren alzoo de rampen, waaronder alle rangen en standen, van de aanzienlijkste Edellieden tot aan de geringste

boeren — en deze laatften vooral — hadden geleden, het was hun gerechte blijdfchap over het ontfluiten eener betere toekomst, die tot onderwerp moesten ftrekken aan zijn gedicht: en hy bepaalde daarom, dat het volk, en wel het landvolk, de hoofdrol zoû fpelen, en dat, tot plaats der handeling, het open veld, het land, zoû worden gekozen. Dat land, een ftreek of buurt, door een beek in Noord- en Zuidzijde verdeeld, zoû zinnebeeldig de beide hoofdverdeelingen van Nederland voorftellen: even als dit zoû ook het denkbeeldige Leeuwendaal de bittere vruchten van oude veten bezuren moeten, en ook aldaar zoû de oneenigheid door een vasten vrede eindigen; — doch verder moest ook — met uitzondering van eenige kleine, meestal nauwlijks merkbare punten van vergelijking — de allegorie niet gaan: en voor de rest het Landfpel een ftuk op zich zelf zijn, met een eigene en van het hoofdonderwerp geheel onafhankelijke *intrigue;* alzoo gefchikt om belangftelling op te wekken, ook dan, wanneer men het geheel buiten verband befchouwde met de gelegenheid, waarvoor het vervaardigd werd. Zoo al die op zich zelve ftaande intrigue de aandacht van lezer en toefchouwer eenigzins van de hoofdzaak afleidde, misfchien lag dit wel juist in Vondels bedoeling. Hy had zijn allegoriën in den „Palamedes" en zijn historifche voorftellingen in de „Maria Stuart" wel door het publiek zien toejuichen, maar alles behalve gunftig zien opnemen door de Regeering: hy wist hoe nauw de Argus-oogen, zoo van verbolgene Predikanten als van geheime benijders op hem loerden, en hoe een nieuwe onvoorzichtigheid hem weder vervolging, boete, wellicht gevangenis, zoû kunnen berokkenen. Wat was dus natuurlijker, dan dat hy, door ondervinding geleerd, alle zorg in 't werk ftelde om zich fchootvrij te houden, en zijn toefpelingen, waar hy duchten kon, dat zy aanftoot zouden verwekken, met dichte fluiers te bedekken, en om zoo wel de minnary der jonge lieden als andere niet of zeer onfchuldig allegorische epizoden meer op den voorgrond te brengen. Hoezeer hy vreesde, dat men den heimlijken zin, die hier en daar fchuilde, mocht opdelven en er hem voor doen boeten, blijkt uit de moeite, welke hy zich geeft in de opdracht van zijn ftuk aan Le Blon, om alle angstvallige nafporingen te voorkomen. „Honighbyen," zegt hy, „zullen uit deze bloemen niet dan honigh en nekter zuigen. Indien by ongeval een fpinnekop hier venijn uit treeke; het komt by haren aert, niet by de bloem toe. De Voorredenaer zal het wit van dit werck ontvouwen. Wie hier te diep in verzincke, en neuswijs, in alle perfonaedjen vaerzen en woorden, geheimeniffen zoeckt, zal ze 'r niet in vinden." Moeten wy in deze vrees van den dichter voor „neuswijze" opfpoorders van geheimenisfen, en in zijn verwijzen naar de verklaring, welke de Voorredenaar geven zal, geen afleider zien, in de voorbaat geplaatst tegen den banblikfem, die tegen hem zoû gefllingerd kunnen worden door de zoodanigen, als, niet te vreden met de leiding van den Voorredenaar, den openbaren en voor elk zichtbaren landweg, waarop deze hen tot een overtolligen gids ftrekte, verlaten wilden, om hier en daar een duifter kronkelpaadtjen in te flaan, en aldaar dan te vinden, misfchien ja, wat Vondel met vlijt verborgen had, maar ook wellicht wat zy er zelve moedwillig zouden brengen?

Wat hiervan zij, de drie verfchillende bedoelingen van onzen Dichter, om, voor-

eerst, den gesloten vrede te bezingen, 2o. daarby zijn invididueele beschouwingswijze niet te verloochenen, en, 3o. hierby de noodige voorzichtigheid in acht te nemen, werkten te samen om dit Lantspel te doen worden wat het is, een allegorie, zoo men wil, maar geen koude, opgesmukte allegorie, waarby 't zij de goden van Olymp en Parnas, 't zij gepersonifieerde deugden en ondeugden of andere zinnebeeldige wezens hun rol komen opsnijden, en waar theatrale toestel, keur van dekoratiën, zang en dans, kunst- en vliegwerk den toeschouwers den slaap uit de oogen moeten houden; maar een frissche, lustige, bevallige allegorie, waarin, ja, zoo wel landstreek als personen louter fiktie zijn, doch waarin die landstreek zoo duidelijk, zoo schilderachtig, zoo liefelijk is voorgesteld, dat wy er ons gaarne in vermeien, en waarin die personen optreden als menschen van gelijke bewegingen als wy, menschen, fiksch geteekend en handelende elk overeenkomstig zijn eigen stand en inborst: het is een allegorie, doch waarin — wat in allegoriën byna nooit het geval is — neigingen, driften en hartstochten met de sprekendste kleuren worden afgeschetst.

Vondel zelf — en zoo zullen wy, na deze in veler oog misschien te lange inleiding, eindelijk tot de ontleding van het stuk zelf geraken — gevoelde de behoefte om zich te rechtvaardigen over de wijze, waarop hy zich van de taak, door hem aanvaard, had gekweten. Reeds in de Opdracht ontwikkelt hy niet alleen, op zijn eigenaardigen trant, in mannelijke en kernvolle taal zijn bedoelingen, wat de keuze van onderwerp en toon betreft, maar acht hy het tevens noodig, zich te verontschuldigen, dat hy, de treurspeldichter, te dezer gelegenheid een anderen toon aansloeg. Dan ook jegends het Publiek acht hy een dergelijke verontschuldiging gepast, en daartoe dient de Voorrede, waarmede hy den toeschouwer op het rechte standpunt zoekt te brengen, van hetwelk deze zijn stuk te beoordeelen heeft. Gewis zoû een apologie, als hier te berde gebracht wordt, thands geheel overtollig zijn. Verre dat iemand er een verwijt van maken zal aan den dichter, dat hy den hoogen treurspeltoon verlaat, zal men hem prijzen, wanneer hy zijn personen als gewone, in natuurlijke sfeer zich bewegende menschen laat spreken en handelen. Met dat al had Vondel, van wien men tot dien tijd alleen treurspelen gezien had, geen ongelijk, dat hy, een spel van geheel anderen aart schrijvende, de beweegredenen opgaf, welke hem daartoe hadden gedreven.

Te meer vinden wy ons genoopt, hem hierin gelijk te geven, wanneer wy de geestige wijze in aanmerking nemen, waarop hy 't doet. De berijmde Voorrede is een model van vrolijke, gemakkelijke poëzy, waarby de dichter, op een alleraardigste wijze, de voorstelling van het hooge, het verhevene, het deftige, met die van het eenvoudige en boersche kontrasteeren doet, een klaar en helder inzicht opent in de allegorische beduidenis van zijn stuk, en in korte, breede trekken de voordeelen schildert van den gesloten vrede.

Dan, om my van zijn uitdrukking te bedienen, nu „begint de rol", en reeds dadelijk wordt de toeschouwer bekend gemaakt met hetgeen hem noodig is te weten. De oude Kommerijn — een gelukkige personifikatie der stille, eenvoudige, vrome,

trouwe Hollandſche huismoedertjens uit den minderen ſtand — keert, uit haar twintigjarige ballingſchap, met het aanbreken van den dag, in Leeuwendaal terug. Zy herkent het vlek, de beek, de brug, de Landkapel, de woningen, het bosch, en ſchildert al pratende de geheele lokaliteit, welke het tooneel voorſtelt, voor den toeſchouwer af. De komst van Blinden Wouter en zijn geroep geven aan de oude vrouw aanleiding om naar de reden daarvan te vragen, en aan hem, om het verhaal te doen der droeve gebeurtenisſen, die de rampen van Leeuwendaal verwekt en het jaarlijkſche zoenoffer hebben noodzakelijk gemaakt. De voorſpelling, dat die rampen zullen ophouden, of met andere woorden:

Dat Pan genezen zal de langgeproefde ſmart
Wanneer de wilde boogh hem micke naer zijn hart,

dat geheimzinnige raadſel, dat den knoop van het ſtuk uitmaakt, wordt hier reeds medegedeeld en de aandacht des toehoorders alzoo dadelijk daarop gevestigd, even als op den Wildeman, van wien een beſchrijving gegeven wordt, die in hare ſoort gerust naast die van „den Sparrewouwer" Reus, in den „Gysbrecht" [1]) mag geſteld worden. Ik zeg hare ſoort; want in den „Gysbrecht" is het de Edelman, die, in deftigen, klasſieken ſtijl, een reusachtigen krijgsaanvoerder ſchildert: in de „Leeuwendalers" daar-en-tegen is het de eenvoudige dorpsbode, die op boerſchen trant de afbeelding van een ſchrikbarend boschmensch geeft; maar in ieder van deze twee beſchrijvingen zijn ſtijl, uitdrukkingen en beelden volkomen aan den ſtand en het karakter der ſprekers, zoo wel als aan het onderwerp, geëvenredigd.

Hoogst natuurlijk mede is in dit eerſte tooneel de nieuwsgierigheid, welke Blinde Wouter van zijn kant aan den dag legt, om te weten, wie Kommerijn is en wat haar naar Leeuwendaal voert, en het is een vernuftige voorzorg van Vondel, dat door de uitweidingen der praatzuchtige oude vrouw noch Wouter noch het publiek iets meer vernemen dan wat voor 't oogenblik geweten moet worden; al kan een opmerkzame geest reeds dadelijk beſpeuren, dat hetgeen thands verzwegen wordt van gewichtigen invloed zal zijn op de ontknooping.

Het tooneel tusſchen Adelaert en Hageroos, dat nu volgt, levert een bewijs op, dat Vondel ook de Italiaanſche ſchrijvers niet zonder vrucht gelezen had. Het is geheel in den trant van de landſpelen van Guarini en zijn kunstbroeders, by wie ook Hooft was ter ſchole gegaan, toen hy zijn „Granida" ſchreef. Adelaert is een volkomen *pastor fido*, die zijn liefde verklaart op de wijze dier idyllen-herders, wier ras ſedert Florian en Gellert is uitgeſtorven: Hageroos van hare zijde toont zich zoo preutsch en fier als van ouds alle herderinnen zijn voorgeſteld; doch tevens zoo ſchalksch als Vondel zelf van nature maar wezen kon: en toch, al beſpeuren wy in dit onderhoud den invloed der Italiaanſche ſchool, wat de gevoelens, de beſpiegelingen en zelfs de *concetti* betreft, de Hollandſche kleur verdwijnt onder dat uit-

1) Zie Deel III, blz. 399, 400.

heemſche vernis niet. Het landſchap, waar de gelieven van gewagen en waar zy zich in bewegen, is niet Italiaansch, niet Arkadisch, maar Hollandsch, althands Nederlandsch: de beelden, waarvan zy zich bedienen, zijn Nederlandsch: de hazewind, de melkkoe, de nachtegaal, de haas, waarover zy ſpreken, zijn Nederlandsch, en wy blijven, tot in de kleinſte byzonderheden, op eigen bodem.

Zeer gepast ſtrekt nu het derde tooneel, tusſchen Kommerijn en Adelaert, om den toehoorder aangaande Hageroos en haar afkomst eenig nader bericht te doen erlangen; waardoor hy reeds begint te gisſen, dat het geheim van haar geboorte en de terugkomst van Kommerijn in eenig verband zouden kunnen ſtaan; en niet minder ſtaat tot den ſamenhang in onmiddelijke betrekking de fraaie reizang, waarmede dit Bedrijf gefloten wordt, en waarin de Leeuwendalers uitweiden over twee voorteekenen, die den oorlog wareu voorafgegaan, t. w. het verſchijnen van een komeet of ſtaartſter en het ſtranden van een walvisch; gebeurtenisſen, geſchikt om by het landvolk een blijvenden indruk te maken: en aan welker onheilſpellende beteekenis in Voudels dagen groote kettery zoû geweest zijn, geen geloof te ſlaan.

In het Tweede Bedrijf treden twee nieuwe perſonaadjen op, Volckaert en Heereman, de Heemraden der twee Buurſchappen, die de Staten der beide Nederlanden voorſtellen. Vondel heeft hen afgeſchilderd als bezadigde, welwillende lieden, die den vrede wenſchen en door alle middelen zoeken te bevorderen, doch niet-te-min hun onmacht aan den dag leggen om het jaarlijksch offer te voorkomen. Het is noodeloos te herinneren, dat dit offer van één jongeling een allegorie is van de offers, die jaarlijks de oorlog vordert, wanneer hy den bloem der jongelingſchap ten grave ſleept.

De verwachting wordt meer en meer geſpannen door het verhaal van de merkwaardige droomen en voorteekenen, welke van mond tot mond loopen: een verhaal, dat wellicht aan Bilderdijk het eerſte denkbeeld gaf van het heerlijke fragment in zijn *Ondergang der Eerſte Wareld* [1]), 't welk een dergelijke opſomming bevat:

Heel het volk had Geeſten hooren wandlen:
Gezuis van booggeſchut, geruiſch van wapenhandlen,
En 't gonzen van den ſteen die ſlingert door de lucht
Vernomen, nu, doormengd van akelig gezucht,
Dan, van een woeſt gehuil als onderaardſche winden;
't Aandoenlijk noodgekerm van afgejaagde hinden;
Of 't brullen der hyene, in aanval op haar prooi.
Een ooilam wierp, die nacht, in de aangelegen kooi,
Een vuigen leeuwenwelp, die door de kudde woedde.
Een ſlang ontſprong aan 't ei waarop de ſtroomzwaan broedde.
Een bloedwel had gevloeid uit beuk- en eikenloof.
Dat alles was gezien; voor 't minſt, het vond geloof.

Dan, keeren wy tot de „Leeuwendalers" terug, en letten wy — eer wy van het tooneel tusſchen de beide Heemraden afſtappen, — op de woorden, door Volckaert

1) III Zang, vs 355—370.

— vs. 600—602 — gebezigd en die het beginfel van den opftand tegen Spanje bepaald fchijnen af te keuren.

Een gelijke toefpeling op de politiek meen ik te vinden in hetgeen, in 't volgende tooneel, door Lantskroon en Vrerick wordt gezegd, vs. 745—751, en dat gericht is tegen hen, die voor het doorzetten van den oorlog waren. Uit die regels, ten zij ik my fterk bedriege, mag men opmaken, dat Vondel in den Munfterfchen vrede volftrekt geen overwinning op de Spaanfche tiranny, volftrekt geen hevochten onafhankelijkheid der Nederlanden, maar alleen de verzekering van ftoffelijke welvaart zag. Even zoo zie ik in de taal, welke Lantskroon — d. i. de Koning van Spanje, of de Spaanfche Monarchy — vs. 775—779 — voert, een krachtige afkeuring van allen opftand. En, wat opmerking verdient, zijn woorden worden niet door Vrerick wederlegd: bewijs genoeg, dat zy de overtuiging des dichters volkomen uitfpreken.

Hoe fiksch en levendig de dialoog tusfchen de beide Heerfchappen ook zij, de fituatie is hier niet geheel van eentoonige gerektheid vrij te pleiten; daar beiden dit en het vorige tooneel over hetzelfde onderwerp loopen, en er zoo tusfchen hen als tusfchen de Heemraden geen verfchil van inzichten en voor als nog weinig verfchil in de karakterfchildering aan den dag gelegd wordt: zoo dat men hier dat licht en bruin mist, 't welk in een drama uitwerking te weeg moet brengen. Een tweede aanmerking, welke ik te dezer gelegenheid niet verzwijgen mag, is, dat de aart van het gezach, in dit ftuk aan de beide Heerfchappen toegekend, niet genoegzaam is omfchreven. Wel was dit moeielijk; want Vondel kon in Leeuwendaal geen Koning en geen Stadhouder te pas brengen, en zoo liet hy den aart der betrekkingen, door Lantskroon en Vrerick bekleed, met opzet eenigzins in 't duister: doch hier moet het gevolg van zijn, dat de bemoejingen dier belangrijke perfonaadjen iets onbeftemds kregen, 't welk geen gelukkige uitwerking doet.

Wat echter de beide vorige tooneelen in levendigheid van handeling misfen, wordt ruimfchoots vergoed door het volgende. De twist tusfchen de beide domme, kwaadaardige boeren, de verwijten, welke zy elkander naar 't hoofd werpen, die fchildering van het geheele landmansbedrijf, welke er by te pas gebracht wordt, dat alles is zoo meesterlijk door de pen des dichters gefchetst, als Jan Steen zulks met het penceel des fchilders had kunnen doen. Govert en Warner zijn typen, die, by het gemis van al de goede hoedanigheden, welke men by landlieden aantreft, al de gebreken bezitten, die zich fomwijlen meer byzonder by hen vereenigen, als: dwarsheid, koppigheid, haatdragendheid en een foort van fluwheid, nadeeliger dan het grofſte onverftand.

Opmerking verdient het, dat juist Warner — d. i. de Noordzijde of de Provinciën der Unie — hier wordt voorgefteld als zich tegen het fluiten van den vrede aankantende, en wel uithoofde der groote voordeelen, welke de oorlog hem en die van zijn foort bezorgt. In 't algemeen fpeelt de Noordzijde in dit ftuk de minst glansrijke rol; de (katholyke) Zuidzijde, van waar de vredesvoorftellen waren uitgegaan, wekt de fympathie des dichters: en tot haar behoort de held van het ftuk, wiens naam „Adelaert" alleen reeds een verheven karakter moet uitdrukken.

De Reizang, die het Tweede Bedrijf besluit, is niet alleen een juweeltjen van liefelijke, welluidende poëzy, maar moet onze bewondering wekken om het gemak, waarmede Vondel hier, zonder ergends aan het zangerige der maat te kort te doen, van al wat de mythologie van Pan vertelt, en wat hy uit de meest verwijderde bronnen heeft weten byeen te zamelen, een beknopt, maar volledig Kort Begrip (*résumé*) aan den Lezer geeft, die, na het bestudeeren der „Leeuwendalers", meer omtrent die oude Godheid weten zal dan hem eenige *Bibliotheca classica* of ander woordenboek zal leeren.

Keurig is in het Derde Bedrijf het verhaal, dat Hageroos geeft, van den aanslag, op haar beproefd, en van haar redding door Adelaert, en met fijne kunst is de overgang, van schijnbare koelheid, gelijk zy die in 't Eerste Bedrijf jegends hem aan den dag legde, tot de zelfopofferende min, die zy later toont, hier genuanceerd. Zagen wy haar eerst met haar minnaar den spot drijven, nu is zy half gewonnen: zoo zy aan zijn minneklachten nog geen gehoor verleent, het is uit een gevoel van kieschheid, dat het onderscheid van stand in acht neemt, 't welk tusschen hen bestaat: — en eerst dan, wanneer zy Adelaert in doodsgevaar ziet, zullen wy haar, ongeveinsd, voor haar liefde zien uitkomen. Recht naar de natuur is de vreugde van Adelaert geschetst over de dienst, welke hy aan Hageroos heeft mogen bewijzen, en niet minder zijn te-leur-stelling, wanneer hy bespeurt, dat dit alles hem nog geen stap verder gebracht heeft. Ook Hazepoot, de trouwe hond van Hageroos, speelt hier wel een zwijgende, maar toch geen onnoodige rol: en mede uit de natuur gegrepen is het oogenblik, waarop zy, door het wakkere dier te liefkozen, haar beschaamdheid en tevens haar geheime gevoelens aan den blik des minnaars poogt te onttrekken.

Wederom is het een blijk van 's dichters goed overleg, dat hy de mededeeling van den noodlottigen uitslag der keur aan Adelaert laat plaats hebben juist op het oogenblik, dat deze baloorig en radeloos, en 't leven hem tot last is: zoo dat de tijding; ver van hem neder te slaan, gelijk Blinde Wouter vreesde, hem welkom in de ooren klinkt. Zijne opgewondenheid aan den eenen, en de neêrslachtigheid van den Dorpsbode aan den anderen kant, leveren een geestig geschilderd kontrast.

Nadat de Rei zijn bekommernis over den uitslag der loting heeft aan den dag gelegd, heeft in het Vierde Bedrijf de plechtige trekking plaats. Het lot om geöfferd te worden valt, gelijk men kon vooruitzien, op Adelaert. Met diepe menschenkennis is hier de verschillende indruk geteekend, welken die noodlottige uitkomst op de gemoederen der aanwezigen maakt. Adelaert toont er zich verheugd mede en ziet den aanstaanden dood met moed in 't aangezicht. Zijn voedstervader Lantskroon verwijdert zich met Heereman, als in wanhoop, om te overleggen wat nog tot redding mogelijk zij. Vrerick en Volckaert, hoewel met des jongelings lot diep bewogen, achten het niet-te-min een voordeel, dat, nu er toch een offer vallen moet, het lot juist hem treft, die zoo getroost den dood in de oogen ziet, Hageroos is wanhopend: en toch heeft zy haar eer te lief om die, tot het behoud van Adelaert, in de waagschaal te stellen: en zy weigert daarom het plan te volgen, door Heereman beraamd, dat zy door liefkozingen en gevlei den Wildeman in slaap zoû sussen. Even zeer in 's menschen natuur liggen de pogingen, door Lantskroon en Heereman aangewend,

om, nu 't lot een jongeling, hun zoo dierbaar, treft, de zaak ongedaan te maken, en licht te verklaren is de twist, die hierdoor ontſtaat tusſchen de beide Heemraden, ſtraks nog zoo bezadigde en zoo eensgezinde lieden. Hoezeer ook Vrerick en Volckaert het recht aan hunne zijde hebben, vindt men zich toch geneigd, eenig gewicht te hechten aan de redeneering van Lantskroon, vooral aan zijn bedenking, hoe Pan, ten zoen van den moord, aan den *zoon* des Woudgods gepleegd, het bloed van diens *kleinzoon* kan vorderen: een bedenking, die reeds nu voorbereidt op de ontknooping, waarby zy zal worden opgelost. Dat tooneel tusſchen de Heerſchappen is vol hartstocht en beweging, en aandoenlijk ſchoon vooral is vs. 1750—1768, de klacht van Lantskroon, waarmede het beſloten wordt. In het gerezen geſchil kan noch wil eene der partyen toegeven, en het is alleen, wanneer het bericht van den volksoploop, dat Wouter brengt, Lantskroon voor erger rampen vreezen doet, dat hy begrijpt voor 't lot te moeten bukken.

Het Eerſte tooneel van het Vijfde Bedrijf, waarin Adelaert, na met reigezang ter offerplaatſe gebracht te zijn, zijn laatſte wenſchen uitboezemt, getuigt wederom, hoe innig Vondel in den geest der Ouden was doorgedrongen. Volkomen in den ſtijl van Virgilius zijn de afſcheidsredenen van den wakkeren jongeling en de toezeggingen, hem door de beide Heerſchappen gedaan. De zoogenaamde krizis is nu gekomen: het lot van den jongeling ſchijnt onherroepelijk beſlist: de Wildeman daagt op en ſtaat met pijl en boog gereed, zijn offer te vellen: niets kan naar menſchelijke berekening Adelaert van een wisſen dood verlosſen. Maar de op zich zelve reeds treffende ſituatie moet nog treffender worden, de pathos nog hooger ſtijgen. Hageroos vertoont zich en wil voor of met haar minnaar ſterven. Kort en levendig, gelijk het wezen moest, is dat roerend tooneel. De Wildeman ſtaat nu gereed, zijn moordenden ſchicht beiden door 't hart te jagen, wanneer Pan verſchijnt, en, terwijl hy het leven der jonge lieden behoudt, tevens verklaart, dat het Orakel vervuld is.

Maar hoe is dat Orakel vervuld? Waarom kon de Wildeman gezegd worden, toen hy op Hageroos aanlegde, *te mikken naar het hart* van *Pan?* en welk *paar, geteeld uit akkergoden* is het, dat, door zijn huwelijk, Leeuwendaal moet bevredigen? De oplosſing dezer vraag, welke de toeſchouwer, op 't voorbeeld der Heerſchappen, genegen is te doen, wordt door Kommerijn gegeven: en de ontdekking der geboorte, de *herkenning,* waarvan onze dichter aan 't ſlot der Opdracht gewach maakt, heeft plaats, niet plotſeling en ongemotiveerd, zoo als dit te dikwijls in zoo vele oude en nieuwe ſtukken, zelfs b. v. in *l'Etourdi*, in *l'Avare*, en in *les fourberies de Scapin* van den grooten Molière plaats heeft, maar behoorlijk van den aanvang voorbereid, zoo dat zy den toeſchouwer niet onverwacht op 't lijf valt, maar volkomen beäntwoordt aan de gisſing, welke hy by zich zelven reeds gemaakt heeft, en hem alzoo bevredigd heen zendt.

Het vrolijk ſlotkoor ter viering van de gezegende toekomst, die zich voor Leeuwendaal opent, is recht zangerig, en, even als al de rest, in den waren toon geſchreven, dien 't onderwerp en de ſtand der perſonen vereischten.

Niet ongepast is het, aleer ik van deze beſchouwing afſtap, de aandacht des lezers nog te vestigen op de woorden, met welke Lantskroon aan het ſlot van 't ſtuk de

Noordzijde tot een *Vrijheid op zich zelf* verklaart. Men kan daaruit afnemen, hoe de dichter, aan zijn politiek geloof getrouw, de onafhankelijkheid, door de Zeven Provinciën by den Vrede van Munfter verworven, niet aanmerkt als een loon van betoonde volharding en dapperheid, maar als een vrijwillige gift, haar door den wettigen Opperheer, uit gunst en onverplicht, verleend. De fympathie, welke Vondel, niet alleen voor den Landsheer, maar ook voor de Zuidzijde in 't algemeen koestert, ftraalt, ik heb er al reeds op gewezen, het geheele ftuk door. Hy zwaaie lof toe aan den *Grooten Vrerick*, als herfteller van den vrede, hy geve, met zijn gewonen eerbied voor de *Heeren Staten*, aan hun vertegenwoordiger Volckaert allen lof; maar Warner, de twistzoeker, wiens naam reeds zijn aart kenmerkt, is de Hollandfche koopman of de hopman in Hollandfche dienst, die *in troebel water vifcht:* — terwijl de edele kleinzoon des Woudgods tot de Zuidzijde behoort. Ik zeg nogmaals, niet te gelooven, dat Vondel met Adelaert eenig historisch perfonaadje op 't oog hebbe gehad; doch wil men gisfingen wagen, het ftaat ieder vrij. Wil men, in Warandier, Lamoraal Grave van Egmond zien, wiens zoon de Spaanfche zijde koos, of ook wel, in Adelaert, Ottavio Farnefe, Prins van Parma, en in zijn moeder Godelief de Goevernante Margareta zien, of misfchien den moedigen jongeling voor een type van Don Jan van Oostenrijk houden, ik heb er vrede meê; mits men my flechts vergunne, geene allegorie te erkennen, waar zy in zoovele nevelen gehuld blijft.

Neen, alle fymbolieke beduidenis der perfonaadjen ter zijde ftellende, houd ik my overtuigd, dat de „Leeuwendalers," mids hier en daar een weinig ingekort en door bekwame tooneelfpelers uitgevoerd, ook heden ten dage met gunftig gevolg ten tooneele zouden kunnen gebracht worden. Een uitnemende gelegenheid daartoe, en hoedanig eene het byna niet denkbaar is, dat zich immer weder zoû kunnen voordoen, heeft men in der tijd ongebruikt laten voorbygaan: te weten, toen de vrede tusfchen ons tegenwoordig Koninkrijk en Belgiën gefloten werd. Het ftuk was er om zoo te zeggen voor gefchreven: ik heb er toen op aangedrongen dat men het vertoonen zoû: en ik heb nooit achter de redenen kunnen komen, die het toenmalig Beftuur van den Stads Schouwburg te Amfterdam, 't welk toch uit mannen van kunde en fmaak beftond, zwarigheid hebben doen maken om aan dien aandrang gehoor te geven.

Tevens met de „Leeuwendalers” gaf Vondel, by wijze van toegift, een keurige vertaling uit van Virgilius Eerfte *Ekloga*, als volkomen op de tijdsomftandigheden gepast. Ik laat hier dat dichtftuk volgen, zonder er verder over uit te weiden; dewijl wy er reeds een proza-vertaling van gehad hebben [1]) en er nog bovendien een tweede berijming van zal volgen, tevens met de metrifche vertaling van den geheelen Virgilius, hoezeer dan in een andere vaersmaat bewerkt.

1) Zie hierboven, blz. 37.

HERDERSKOUT

TUSSCHEN

MELIBEUS EN TITYR.

MELIBEUS.

GHY Tityr leght en duickt vaft, uitgeftreckt,
In ’t groen, zoo dicht van beuckenloof bedeckt,
En tureluurt op uwe pijp, gefnede
Van wanckel riet, een veltliet, wel te vrede:
Maer wy, ocharm, verlaten lant en zant,
En Vaders haert. Ghy mooght aen dezen kant
Uw Amaril, uw fchoonfte, in fchaduwe eeren,
En bofch en galm uw minnewijzen leeren.

TITYR.

O Melibees, een Godt heeft my geredt,
En dus geruft in vaders erf gezet.
Ick zal hem oock mijn leven langk belijden

3 *En tureluurt:* elders (Deel I, blz. 98) vinden wy by Vondel ’t zelfde woord met verfchil van eene letter:

En ’t zoet gelureluer *van Pans veelgaetfche pijp.*

3 *Gefnede:* Slechts zeer zeldzaam en alleen in vruchten van zijn vroegeren leeftijd treffen wy by V, de weglating aan der fluit-n achter ’t verleden deelwoord. Offchoon deze licentie ter wille van het rijm door verfcheidene dichters uit zijn tijd en bepaaldelijk door Jan Vos misbruikt werd, is zy niet navolgenswaardig en ftrijdig met die meefterfchap over de taal, waarin V. anders uitmunt. Misfchien had hy de vertaling voorlang gemaakt of wel fchreef hy *gefneden* en, vs. 4, *te vreden*, en werd dit door den drukker *gekorrigeerd*.

9 *Een Godt:* „Augustus.”

9-17 Vergelijk de vertaling dezer zelfde plaats gelijk zy in de Opdracht der „Leeuwendalers” voorkomt.

Voor mijnen Godt, en zijnen outer wijden
En ſprengkelen met bloet van menigh lam,
Zoo zuiver als het uit mijn ſchaepskoy quam;
Naerdien hy my, gelijckghe ziet, mijn oſſen
Dus weiden laet in beemden, en in boſſen,
En ſpelen wat mijn hart begeert en luſt.

MELIBEUS.

Waerachtigh ick beny u deze ruſt,
Dit leven niet, maer ſta voor 't hooft geſlagen,
Dewijl men 't lant rontom van krijgh hoort wagen.
O Tityr, zie hoe kommerlijck ick vaſt
Mijn geitjes drijf, en nauwelix met laſt
Dit arrem dier noch voortkrijgh, dus ongaeren,
Vermits het korts in dichte hazelaren
Twee jongen wierp, den zegen van mijn vee,
En liet dat paer, ocharm, met hartewee
Op eene rots, de bloote ſteenrots, ſtenen.
Het heught my, och (had my het hooft voorhenen
Niet dwers geſtaen) dat d' eickeboom al vroegh,
Toen dondervlaegh op vlaegh de tacken ſloegh,
Ons menighmael deze ongelucken ſpelde;
Een kraey in 't loof, ter ſlincke zy, dit melde.
Maer evenwel, ay zeghme, Titermaet,
Wat Godt is dit, daer ghy zoo rijck van praet?

TITYR.

O Melibees, ick was zoo ſlecht voor dezen,
En meende Rome al heel een ſtadt te wezen,
Als Mantua, daer met zoo menigh boer
Ick 't zoghlam dreef, en eer te merreckt voer:
Doch 'k hebbe daer (betrouwme dat) bevonden
Hoe ick een jong geleeck by groote honden,
Een' jongen bock gelijck zijn moeder ſchat,
Het kleen zoo groot als 't groot. maer deze ſtadt
Ziet alle ſteên zoo laegh beneên zich dalen,
Als 't lijnen kruit by geen Cipres magh halen.

MELIBEUS.

Wat rede porde u naer die ſtadt te gaen?

TITYR.

Mijn VRYHEIT, my met kommer toegeſtaen,
Toen my de baert, als ſneeuw, wiert afgeſchoren;

44 *'t Lijnen kruit:* 't zelfde als 't „vlas."

47 *De baert, als ſneeuw:* de Kommentatoren hebben zich veel moeite gegeven om uit te vinden, hoe die ſneeuwwitte baard hier te pas kan komen; daar Virgilius, toen hy dit gedicht ſchreef, niet ouder was dan acht-en-twintig jaren. 't Blijkt echter ook uit vs. 79, dat Tityr, die hier voor 't overige allegorisch Virgilius zelven vertoont, als een reeds bejaard man (*fortunatus ſenex* heet hy in 't Latijn) wordt voorgeſteld; — doch tevens als een Anakreon, die nog liefde weet te voeden en liefde weet te verwekken.

Maer ick verkreeghze in 't ende, als mijn verkoren,
Mijn Galaté my affloegh; Amaril
Alree de kroon in 't harte ſpande al ſtil:
Want om recht uit en ongeveinſt te zeggen,
Zoo lang mijn zin op Galaté bleef leggen
Verworf de hoop van Vryheit nergens ſteê.
Oock kreunde ick my niet eens met lant noch vee.
En ſchoon mijn koy zoo menigh lam te ſlaghten
Beſtelde, en wy den kaes te merreckt braghten,
En perſten voor dees ſteeluy, vreck van aert;
Het was ons t'huis bykans geen' penning waert.

MELIBEUS.

O Amaril, bedruckte en bleecke vryſter,
Het gaſme vreemt, waerom ghy toen zoo byſter
De Goden riept te hulpe, en voor wiens mont
Ghy 't ooft, waer van uw hof geladen ſtont,
Beſpaerde, en liet verrotten op de boomen:
Want Tityr was noch niet eens t'huis gekomen,
En dit geboomte, en bogert, beeck, en bron
Om Tityr riep, wat ieder roepen kon.

TITYR.

Wat zoude ick doen? Hoe kon ick in dees plecken
Mijn' hals het juck der ſlavernye onttrecken?
En nergens vont ick zulck een wiſſe wijck,
Een' Godt, zoo milt, en zoo genaderijck.
O Melibees, daer heb ick, lang miszegent,
Daer heb ick eerſt dien Iongeling bejegent,
Om wien ghy mooght ons offer op 't altaer
Wel twalefmael zien ſmoocken, jaer op jaer.
Hier ſtont hy eerſt mijn bede toe: ghy knapen,
Gaet, ſprack hy, weit uw oſſen: hoedt uw ſchapen,
Gaet hene, drijft uw ſtieren, 's morgens vroegh,
Gelijckghe plaght, en ſpantze voor den ploegh.

MELIBEUS.

Geluckigh zijt ghy in uwe oude dagen,
Die in uw lant gezet wort, dat u dragen
En voeden kan, al leit de weide en 't gras
Hier tuſſchen klip en biezen en moeraſch.
Het draghtbre vee zal hier aen 't gras niet ſterven,
Geen nabuurs kudde en evel 't vee bederven.
Geluckigh is hy in zijn' ouden dagh,

56 *Beſtelde* voor „opleverde."
72 *Dien Iongeling:* wederom „Augustus."
83 *Het draghtbre vee* voor „het drachtige vee," gelijk men nu meer algemeen zegt: *Drachtbaar* klinkt dan ook vrij tautologisch, voor zoo verre in den uitgang *baar* de beteekenis van „dragen" ligt opgeſloten.
84 *Kudde en evel:* ſtaat hier voor „aan *evel* (aan beſmettelijke ziekte) lijdende *kudde.*"

Die hier geruſt in 't groen, zich zelven magh,
[Aen eige beeck en koele bron gezeten]
En al zijn leedt in ſchaduwe vergeten.
De heining, en uw buurmans wilgeboom,
Vol bloeſſems, hier van byen, zonder ſchroom,
En dagelijcks al brommende uitgezogen,
Zal dickwils u met toegelokene oogen
Al zacht in ſlaep betoveren. Hier zal
De ſnoeier van 't geboomte, uit hol en dal,
En onder rots en klip, u deuntjes zingen,
Dat galm en klanck door lucht en wolck koom' dringen.
De tortel op den olmen evenwel,
De ringelduif, zoo heeſch van keel, uw ſpel,
Uw tijtverdrijf, zal midlerwijl vaſt morren,
En bezigh zijn met draeien, en met korren.

TITYR.

Het hart zal eer gaen vliegen hemelhoogh,
De viſch in 't lant gaen weiden op het droogh,
De Perſiaen en Duitſchman, beide vreemden
En ballingen, in veergelege beemden
Den dorſt verſlaen; d' een aen den oever van
Den Tiger; gene in 't wedt des Arars, dan
Ick zulck een deught, en zijn gedachteniſſe
Uit mijn gemoedt, en mijn gedachten wiſſe.

MELIBEUS.

En wy, ocharm, wy mogen henegaen,
Daer Libye zijn' dorſt niet kan verſlaen;
Een deel van ons ten Noorden, altijt droever;
Een ander deel, daer langs den hoogen oever,
Oäxes, die zoo vreeſlijck drijft en woelt,
Het vette klay van bey zijn kanten ſpoelt;
Een ander deel naer 't krijtſtrant, daer de Britten
Zoo verre alleen van al de weerelt zitten.
Och, zal ick wel mijn vaderlant en grens
Na langen tijt eens weêrzien, naer mijn' wenſch,
En 't zodendack van mijn bekrompe hutte,
Daer zulck een oegſt, vol weelde, 't leven ſtutte?
Zal een ſoldaet, een onverlaet, o ſchant!
Bezitten dit gebouwde en nieuwe lant?
Een vreemdeling baldadigh 't velt bezaeien,
En zulck een' oegſt met dolck en degen maeien?
Bezie nu wat krackeel den burger brouwt;

103 *Duitſchman:* min gewoon, voor: „Duitſcher"; — doch wat de ſamenſtelling van 't woord betreft even goed als *Frans-* of *Engelsman*. In de benamingen der volkeren bezigde men even als in de eigen namen, een variatie, die nu ongelukkig gemist wordt. Men zeide onverſchillig: *Spanjaart* en *Spanjool; Italer, Italier, Italiaan* en *Italiaander; Engelsman* en *Engelander, Fransman* en *Franſois, Brabanjer* en *Brabantſoen*. enz. enz.

Voor wie hy zweet, en ackers eert, en bouwt.
O Melibees, plant wijngert, ent vry peeren
Voor 's krijghsmans mont: ſoldaten zijn nu heeren.
Mijn geitjes, voort: mijn kudde, ſpoet u ras,
Die voortijts plaght te groeien by dit gras.
Ick, in een hol, gemacklijck achterover,
Zal u niet meer, van verre, kruit en lover
Zien kabbelen en kaeuwen, even graegh,
En hangen op een ſteenklip, aen een haegh.
Ick zal voortaen u geene lietjes zingen.
Ghy geitjes zult voortaen niet heneſpringen
En huppelen voor mijnen ſtaf in 't groen,
Daer klaverblaên en wilgeblaên u voên.

TITYR.

Ghy mooght te nacht by ons wel blijven ruſten.
Wy hebben t'huis rijpe appels, zooze u luſten,
De nieuwe vrucht, kaſtanje, en ſtremſel: oock
Betreckt de lucht daer ginder met een' roock
Van dack tot dack. 't Geberght verberght de ſtralen
Der zonne, en lengt zijn ſchaduwe in de dalen.

126 *Ackers eert:* akkers *eeren* is een ongewone uitdrukking en een verkeerde vertaling van 't Lat. *agros colere*, wat wy echter te dezer plaatſe niet by Virgilius vinden. Zoo wel de proza als de berijmde vertaling van Vondel ſpreekt hier dan ook, in navolging van 't Lat.. van *bezaaide akkers*.
133 *Knabbelen:* ik durf vastſtellen, dat V. zoo geſchreven heeft, hoezeer al de beſtaande uitgaven *kabbelen* hebben, wat echter geen zin oplevert.

Het was op dezen „Herderskout," zoo wel als op de „Leeuwendalers," dat Jan Vos zinſpeelde, toen hy, in zijn gedicht *op den Vrede*, aldus zong:

De Satyrs ſteecken 't hoofdt ter donckren hoolen uit
Om in hun tempelen van boomen lucht te vinde',
Zy hippelen door 't boſch, daar Tityr zijn beminde
Die zy belaagen, voor hun ſnoepery bewaart.
De dichtkunſt gaat in zwang. Nu ziet men Adelaart
Op 't Amſterdams tooneel zijn Hageroos genieten.

In een ander gedeelte van zijn lied, drukt dezelfde ſchrijver zich aldus uit:

De ſchrand're Tesſelſcha, die Salems ſterke tranſen
Met Godefroy om d'eer van heyl'ge lauwerkranſen
Langs Tasſoos ſpoor beſtormt, [1] *verloſt Jeruzalem,*

1) Dit ziet op Tesſelſchades vertaling van 't „Verlost Jeruzalem," waarvan geſproken is, Deel II, blz. 157.

En zingt aan d'Aemſtelſtroom, maar met een ſcheller ſtem.
Nu zal het veldtgeſchrey van Mavors woeſte drommen
Noch 't dond'ren van 't metaal, noch 't bulderen der trommen
De hand van Konſtantijn [1] *in Freedrikx legerſtee*
Niet meer verhinderen. Nasſou omhelſt de vreê.
Hy [2] *zal in 't Princenhof met palmen en olijven*
Behangen, Willems tydt met goude vaarzen ſchrijven.
Zijn zwangre fenixveer, die nu in arbeidt gaat,
Om uit te baaren wat het keurighſt oor verzaadt,
Belooft ons Poezy in vierderleie taalen.
De groote Vosſius begint zijn aem te haalen,
Hy ſchuivt zijn Boekery en viert met Nederlandt [3].
Den Heer van Brandtwijk [4], *die het koutſte hart verbrandt,* [5]
Door kusjes, vol van gloedt, de rechte bruiloftshymen,
Graswinkel [6], *die de mondt van Roomſche en Duitſche rymen*
Geſtaadig overvloeit, en Brosterhuizen [7], *die*
Te Leide, Pallas tuin, zoo yvrig als een bie
De diere honigdou der wijsheit heeft gezoogen,
En weder te Breda, vermaart door oorelogen
Door d'ooren in het brein der lievelingen ſtort,
Zijn beezigh om de vree, die my tot zingen port,
Een krans van letteren, die eeuwigh duurt, te maaken.
De fiere Bikkers [8], *de* van Baerles, *en de* Baacken,
De van der Hoevens [9], *en de* Hoofden [10], *die de bron*
Van het geklooft Parnas [11] *en 't wijze Helikon*
Beminnen, haaken vaſt met oopen oor en oogen
Naa 't geen de ruime Dam of Schouburg zal vertoogen.
Zoo zong ons Tesſelſcha.

Indien Tesſelſchade werkelijk gezongen had, zoo als Vos zich hier aan 't ſlot uitdrukt, had zy gewis Vondel niet vergeten. Hoe zon-

1) *Konſtantijn* is Huyghens. *Legerſteê* is hier geen „bed," maar legerplaats.
2) *Hy:* „Konſtantijn."
3) De zin is: „hy verlaat zijn boekery, om met Nederland feest te vieren."
4) *Den Heer van Brandtwijk:* „Westerbaen."
5) *Brandtwijk.... verbrandt:* „koude" woordſpeling.
6) *Graswinkel:* een verdienſtelijk Nederlander; doch grooter als rechtsgeleerde, dan als dichter. Hy gaf in 1640 een werk uit: *de jure matestatis*, 't welk hy opdroeg aan de Koningin van Zweden, en hy verdedigde in onderſcheidene geſchriften het recht van Venetiën tegen den Koning van Savoolen. Behalve deze en andere ſtaatkundige werken, leverde hy de overzetting van de Pſalmen Davids en van 't Leven van Thomas a Kempis. Hy was Advokaat Fiskaal van Holland, en Griffier der Staten Generaal. Zeer bevriend was hy met de Groot, Hooft, en anderen. De Republiek van Venetiën verhief hem tot Ridder van Sint Markus. Hy overleed te Mechelen in 't jaar 1666 in 66 jarigen ouderdom, en werd in 't koor der Groote Kerk te 's Gravenhage begraven. Zijn zinſpreuk was: *nemo ignavia factus immortalis.*
7) *Broſterhuizen:* zie Deel II, blz. 159, en Deel V, blz. 424, 426.
8) *De fiere Bikkers:* wil Vos die ook al aan 't dichten hebben? Ik twijfel, of zich ooit een lid dier familje aan 't vaerzenmaken bezondigd hebbe.
9) *De van der Hoevens:* behalve Matthijs Van der Houve, die omtrent dezen tijd leefde, en een *Handveſtenkronijck* naliet, weet ik niet, dat een lid van dat geſlacht zich beroemd heeft gemaakt door zijn geſchriften.
10) *De Hoofden:* welke? P. C. Hooft was toch al dood.
11) *Het gekloofd Parnas:* de berg Parnas had en heeft waarſchijnlijk nog een geſpleten of dubbelen kop.

derling gaat het toch met den roem! Terwijl onze Amfterdamfche glazemaker, wien het toch niet aan gevoel ontbrak, hier een ftel poëeten bewierookt, wier namen reeds der vergetelheid zijn overgegeven, of om wie geen fterveling zich meer bekommert, laat hy den grootften onder de dichters van Nederland onvermeld. Was dit opzet, nijd, of achteloosheid? — wy hebben dit niet te onderzoeken; doch merken alleen in 't voorbygaan op, dat, althands met betrekking tot een der weinige wezenlijk groote geleerden, in het voorgaande fragment genoemd, het vooruitzicht niet vervuld werd, 't welk Tesfelfchade hier veronderfteld werd te openen. Reeds de eerfte dagen van dit jaar zagen een der beste vrienden van Hooft en Vondel — nog ontijdig — ten grave gaan. Had Vondel de uitvaart van Frederik Hendrik en van Hooft onbezongen gelaten, niet alzoo was het, toen op den 14 January Kasper van Baerle uit het leven fcheidde. Tot op het uiterst was de yverige man werkzaam geweest en had, nog den dag voor zijn overlijden, kollegie voor zijn ftudenten gegeven. Over den aart zijner ziekte is men 't oneens. Bekend is het, dat hy vroeger langdurige buien had van zware melankolie, die echter in de laatfte jaren zich niet vertoond hadden. De herftelling fchijnt evenwel alleen tijdelijk geweest te zijn, zoo dat hy na 't jaar 46 op nieuw door zijn oude kwaal werd aangetast. Men verhaalt, dat hy, in vlagen van krankzinnigheid, zich verbeeldde, van glas te wezen, en bang was, aan ftukken geftooten te worden: of van boter of ftroo, en zich daarom van 't vuur verwijderd hield. Het praatjen liep dan ook, dat hy in een put gefprongen en daarin verfmoord was. In de lijkrede echter, door Corvinus over hem uitgefproken, leest men alleen, dat hy in een fchielijke flaauwte, hoedanig te dier tijd velen overviel, gebleven is.

Van Baerle heeft zich inzonderheid door zijn Latijnfche gedichten en redevoeringen, ook door enkele bevallige Nederduitfche vaerzen, beroemd gemaakt. Weinige maanden voor zijn dood had hy nog een verhaal in 't licht gegeven van de krijgsbedrijven van Prins Joan Maurits in Braziliën, welk werk hem insgelijks groote eer aandeed. Zijn fcherpe twistgefchriften ten behoeve der Remonftranten hadden hem echter de ongunst der Kerkelijken op den hals gehaald, en de hevige wederleggingen daarvan, zoo men wil, niet weinig tot zijn droefgeestigheid toegebracht. Hy fchijnt zich echter nimmer bý de Remonftranten gevoegd te hebben, toen deze een afzonderlijke Gemeente vormden; — waarfchijnlijk weêrhield hem de vrees, door zoodanigen ftap zijn betrekking by 't Atheneum op 't fpel te zetten. Zijn dochter Suzanna was toch, als wy zien zullen, met een aanftaanden Remonftrantfchen leeraar verloofd, en hy had in 1634 een zijner zoons door een Remonftrantfchen Predikant laten doopen: welk laatfte ik echter vinde, dat vele der aanzienlijkfte magistraatsperfonen van dien tijd lieten doen; offchoon zy later hun kinderen, ten einde hun den weg tot ambten niet te fluiten, tot Lidmaten der heerfchende Kerk lieten aannemen.

Van Baerle werd in de Nieuwe Kerk begraven, niet verre van den grafkelder van Hooft, waarop Vondel zinſpeelt aan het ſlot van het volgende gedicht:

LIJCKZANG

OVER DEN HEER

KASPER VAN BAERLE,

Professor t'Amsterdam.

MUSA VETAT MORI.

Nu daelt de ganſche Helikon
In rouwe, en ſchreit een Hengſtebron
Van tranen op Apolloos zoon.
Apollo treet zijn lauwerkroon
Met voeten, en verteert en ſmilt
Tot water. Och, wie paeit, wie ſtilt
Den vader, die zoo root beſchreit,
Zijn goude ſtralen nederleit
Om dien herboren Klaudiaen?
Een Godt ſtort nimmermeer een traen,
't En zy om iemant van zijn bloet,
Op Pindus toppen opgevoedt.
Nu zwijght de honighzoete tong

MUSA VETAT MORI: d. i.: „de Zanggodin belet te ſterven," hier, met toepasſing op Van Baerle, in den zin van: „zijn roem als dichter en geleerde maakt hem onſterfelijk." De aanhaling is uit HORATIUS.

1 *De ganſche Helikon* voor „Apollo en de Zanggodinnen, als den Helikon bewonende."

2 *Een Hengſtebron:* de „Hippokrene" of *Hengſtebron* was ontſtaan door den hoefſlag van Pegazus, het vliegende paard, en maakte hen die daaruit dronken tot dichters. Hier echter ſchijnt Vondel in zeker opzicht een fabel op zijn eigen hand te maken, daar hy den Helikon, om Van Baerles dood, een bron, en nog wel een *hengſtebron* laat *ſchreien.* Doch men verſta hier de meening aldus: „Apollo en de Muzen ſtorten tranen in zulk een overvloed, als vloeide er een geheele Hippokrene." — En dan is — daar men wel van „een *zee* van tranen" ſpreekt — de figuur niet al te hyperbolisch te noemen."

7 *Den vader:* t w. „Apollo." *Vader* ſtaat hier als weêrſlag op *zoon* in vs 6.

9 *Dien herboren Klaudiaen:* dat Klaudianus een dichter was, die ten tijde van Theodozius leefde, is reeds vroeger gezegd.

Des nachtegaels, die eeuwigh zong,
En quinckeleerde 't heele jaer;
Die harp, teorb, en cimbelſnaer,
En orgels mengde met zijn keel.
Dees Koopſtadt, die een luſtprieel,
Een Tempe ſcheen, vol zangk en klanck,
Begint te quijnen, en leit kranck
Voor over op dien kouden zerck.
Een zantkuil, een bekrompen perck
Begrijpt dat groote lijck, wiens faem
De weerelt valt te kleen, en aêm
En leven ſchept uit 's Dichters ſtof;
Waer eenigh Rijck of Vorſtenhof
Hem eert voor zijne heldenmaet;
Zoo lang hy luit of trommel ſlaet.
Ons Hollant miſt zijn Zanggodes,
En Ariſtotels wijze les,
En Hippokraet, en Cicero
In 't eene lijck. Helaes, hoe noô
Verlieſt een kenner zijn juweel!
Zoo valt oock 't eelſte een graf ten deel.
Men houwe 'r in een' lauwerkrans
Dees letters op, ten roem des mans:
Hier ſluimert Baerle neffens Hooft,
Geen zerck hun' glans noch vrientſchap dooft.

16,17 *Harp, teorb, en cimbelſnaer, En orgel: harp* ſtaat hier voor „Hebreeuwſche," *teorbe* voor „Griekſche," *cimbel* voor „Latijnſche," en *orgel* voor „Nederduitſche" melodyen, en de regel geeft te kennen, dat Van Baerle in al die talen bedreven was.

31 *Hippokraet:* Van Baerle had zich, ten tijde dat hy van zijn ambt als Profeſſor te Leyden ontzet was, op de geneeskunde toegelegd en was zelfs te Kaen in Normandyen tot Doctor daarin bevorderd. Hy oefende echter dien tak van wetenſchap niet of nagenoeg niet uit, en hem alzoo, gelijk Vondel hier, den naam van *Hippokraat* te geven, is wel wat heel ſterk.

Vinden wy in de beide ſlotregels van dezen rouwzang niet een aandoenlijk herdenken ook aan den hem eenmaal zoo dierbaren beſchermer en vriend? — Eenmaal nog, onzeker wanneer, herdacht hy dezen in een zesregelig vaersjen, dat ik hier laat volgen.

P. C. HOOFT

ONNAEVOLGHLIJCK.

UIT HORATIUS GEVOLGHT.

Wie Hooft, der dichtren ſtael
Wil volgen, ſlacht Dedael,
En pooght met waſſen vleugel
Te zweeven als een veugel.
Hy ſtort in 't glaezen meer,
Elck roept: hier quam hy neêr.

Uit horatius: wederom volgt hier Vondel datzelfde begin na der Ode van Horatius aan Antonius Julus, 't welk hem reeds tweemalen, en in zijn lied aan Moſtert — zie Deel III, blz. 198 — en in dat aan Van Campen — zie Deel III, blz 716 tot aanvangthema gediend had.

1 *Der dichtren ſtael: ſtael* is hier in den zin van „model, voorbeeld," genomen.

2 *Dedael:* hier laat zich Vondel door 't rijm, of door zijn geheugen, foppen; het was niet Dedalus, maar zijn zoon Ikarus, die vergeefs, *met waſſen vleugel*, als een *veugel* poogde te zweven en in 't *glaezen meer* ſtortte.

5 *'t Glaezen meer* voor „'t doorſchijnende meir." 't Is een letterlijke navolging van hetgeen Horatius in de bovengenoemde Ode zegt:

Vitreo *daturus*
Nomina ponto.

Misſchien wel had de dood van den Drosſaart geſtrekt om de betrekking tusſchen Vondel en de Baecken — zoo die al een wijl geſtremd was geweest — op nieuw te doen herleven. Althands hy droeg een nieuw voortbrengſel van zijn onvermoeibaar vernuft, het treurſpel „Salomon," dat dit jaar in 't licht verſcheen, op aan den zwager van Hooft, Justus Baeck.

SALOMON.

TREURSPEL.

1648.

Quantum mutatus ab illo!

[„Hoe ongelijk aan wat hy vroeger was!" — Zie *Aen.* II, vs. 274.]

DEN HEERE

Justus Baeck.

ICK brenge nu Koning Salomon op het heiligh tooneel; niet gelijck hy den beloofden Meſſias in zijne heerlijckheit uitbeelde, [1]) maer uit zijnen geluckigen ſtaet in den poel der afgoderye komt te verzincken. In dit treurſpel wort geen bloet, maer die groote ziel geſtort, [2]) door wiens heiloozen voorgangk ſedert zoo vele duizent zielen omquamen, en in haer bloet verſmoorden, en het geſcheurde Koningkrijck, Samarie, en Ieruzalem, met den tempel en godsdienſt endelijck verdelght, en d'overgebleve ſtammen in ballingſchap weghgevoert werden. Het misbruick van Godts overvloedige gaven, de welluſt, en begeerte tot verbode ſchoonheden teelen zulck eenen oegſt van ſchrickelijcke jammeren, en leveren ſtof om dit treurtooneel te ſtichten op dien deerlijcken afval des allergeze-

1) *Uitbeelde:* verſta: „niet gelijk hy in den glans zijner wijsheid was, toen hy een type van den beloofden Mesſias ſtrekte."

2) *Die groote ziel geſtort:* hy wil zeggen: „in dit treurſpel wordt geen bloed vergoten, maar aangetoond, hoe de groote Salomon, tot afgodery vervallende, ſchade lijdt aan zijn ziel." Er zit hier een woordſpeling in dit *geſtort*, 't welk te gelijk verbeeldt: „ten val geraakt."

genſten Konings, die naulix Godts tempel volbouwt en geheilight hebbende, zich zelven door het bewieroocken der afgoden, en d'allergruwzaemſte offerhanden zoo laſterlijck ontheilighde. De Koningin van 't Zuiden quam te voren van het einde der weerelt, om te hooren de wijſheit van dit Goddelijck Orakel, wiens dwaeſheit namaels de gantſche weerelt ten ſpiegel diende, om door Salomons onſtantvaſtigheit tot ſtantvaſtigheit in den wettigen godtsdienſt [1]) opgeweckt te worden. De Perſonaedjen en toeſtel, tot dit treurſpel vereiſcht, zijn gepaſt naer den yver van het Iodendom en Heidendom, de gelegentheit van zaecke, tijt, plaetſe, en andere omſtandigheden. Uwe E. onder de Kunſtbeminners gerekent, zal met den zijnen, die luſt in duſdanige ſtoffe plaghten te ſcheppen, dit [2]) niet ongerijmt vinden, en gelieven t'ontfangen met zulck een genegenheit als het u opgedragen wort, tot een blijck, dat ick blijve

Uwe E. dienſtwillige

JOOST VAN DEN VONDEL.

1) *In den wettigen godtsdienſt:* een kleine wenk in 't voorbygaan: of die Baeck geſmaakt zal hebben, is de vraag.
2) *Dit:* te weten, de wijze van ſchikking van Perſonaadjen en Toeſtel, waarvan in de vorige zinſnede geſproken is.

INHOUDT.

Koning Salomon, Davids zoon, die allerwijſte Profeet, en gezegenſte Vredevorſt, hoogh op zijn dagen, en door voorſpoet en weelde verydelt, [1]) ſchepte, tegens Godts en Moſes uitgedruckte wet, zijnen welluſt in duizent Heidenſche Vorſtinnen en ſchoonheden; en verſlingerde al te jammerlijck op Koning Hirams dochter, [2]) hier Sidonia genoemt, zulcks dat hy, tot razens toe van hare minnetreken betovert, en vervoert, buiten Ieruſalem den tempel aller Goden ſtichte, op den bergh, ſedert den bergh des aenſtoots geheeten. Ten leſte nochte Sanhedrin, nochte Wetgeleerde, nochte Aertsprieſter Sadock aenziende, bewieroockte hy Aſtarthe, een Sidoniſche afgodinne, en andere afgoden, zijne Koninginnen en Gemalinnen ten gevalle; waer over Godt met een onweder van gramſchap tegens hem uitborſt, en door Profeet Nathan hem en den rijcke met plagen en uitheemſche, zijnen zoon en nazaet met inheemſche oorlogen, en een deerlijcke ſcheuringe dreighde, en allen Hebreen en den naburigen Rijcken een gruwelijcke verwoeſtinge en ellende voorſpelde.

Het tooneel wort buiten Ieruſalem gebouwt [3]). De Rey beſtaet uit Ieruſalemmers. Het treurſpel begint met den dagh, en eindight in den avont. Een Wetgeleerde is de Voorredenaer.

1) *Verydelt* voor „tot ydelheid," of hier, „tot ydelheden vervallen." 't Woord is, juist waar 't Salomon geldt, gelukkig gekozen.

2) *Koning Hirams dochter:* in de Schrift wordt de naam van Sidonia niet genoemd, en evenmin vermeld, dat het een dochter van Koning Hiram zoû geweest zijn, die Salomon tot afgodery verleidde. Te minder is dit waarſchijnlijk, omdat Hiram — althands de Koning van Tyrus, — de man was, die hem by den bouw des tempels, aan den waren God gewijd, met raad en daad byſtond en geen afgodendienaar ſchijnt geweest te zijn. Zie o. a. 1 *Kon.* V: 7.

3) *Gebouwt* voor „geſteld."

PERSONAEDJEN.

WETGELEERDE.

ITHOBAL. Een Sidonifch Hofpriefter.

REY VAN JERUSALEMMERS.

SIDONISCHE HOFJOFFERS.

SIDONIA. De Koningin.

SALOMON. De Koning.

BENAJAS. Veltheer, en hooft der lijfwacht.

SANHEDRIN. De breede Raet.

SABUD. 's Konings Vertrouweling.

SADOCK. D'Aertspriefter.

BODE.

NATHAN. De Profeet.

SALOMON.

HET EERSTE BEDRYF.

WETGELEERDE.

GHY quaemt dus verre van het Zuiden, daer de Kreeft
De Mooren verft, de boom zoo weinigh ſchaduw geeft,
En woud (geenſins vernoeght uw Koningin te hooren,)
Uw eigen oogen meer gelooven dan uw ooren;
Dies toonde ick u de ſtadt, en wat men toonen kon,
Den tempel, en het hof van Koning Salomon,
Met al zijn heerlijckheit. Ghy hebt, naer onze zeden,
Gelijck uw Koningin, ons Godtheit aengebeden;
De vruchten van uw lant vereert aen Godts altaer.
Nu eiſchtghe, voor het leſte, (och och, het valtme zwaer.

1 *Ghy:* de wetgeleerde wordt veronderſteld, hier te ſpreken tot een onderdaan der Koningin van Scheba, op het voorbeeld zijner meesteres te Jeruzalem gekomen om Salomons heerlijkheid te aanſchouwen.

Is 't vreemt, indienme 't hair van ſchrick te berge rijze?)
Dat ick hier buiten u den nieuwen tempel wijze,
Waer over al de ſtadt nu quijnt, en treurt, en ſteent.
Daer ſtaet dat gruwelſtuck, om 't welck een ieder weent,
De Vaders, en het volck: daer ziet ghy 't met uw oogen,
Ten ſchimp des waren Godts, voltrocken, en voltogen:
En kunt uw Koningin getuigen met uw' mont
Hoe zy der Vorſten zon op haren middaghſtont
En op haer hooghſte zagh: gelijck alle aertſche dingen
Hier onderworpen zijn zoo veel veranderingen,
En beurten; en men 't al, wat lager dan de maen
Geſtelt wert, op zijn tijt ziet waſſen, en vergaen.
Het opperſte Geluck, dat wy met vreught aenſchouwden,
Is niet gewoon zijn hof op eene plaets te houden
Dan voor een korte tijt. De menſch, te bros van ſtof,
Magh qualijck tegens weelde, en al te groot een' lof.
De Prieſters zijn ontruſt: wy Wetgeleerden mompelen.
Men dreight van hier de ſtadt en godtsdienst t'overrompelen
Met valſche en vreemde Goôn. Wy zien 't gebouw vaſt aen,
En ſchricken tegens dat de kerckdeur op zal gaen.
De grijze Koning zit belegert van zijn vrouwen,
En ſuft in dezen hof. Wat onheil zy ons brouwen,
Zal blijcken t'zijner tijt. Maer blijf een luttel ſtaen:
Hier komt nu Benajas, het hooft der lijfwacht, aen;
Hy wort om ſtrijt begroet van Hopliên, en Kornellen.
Het ſchijnt hier valt wat groots, wat wightighs te beſtellen.

BENAJAS.

Tot aenwas en ten dienſt van 's Vorſten heerlijckheit
Is 't oirbaer dat het volck, 't welck om den luſthof leit,
En in dees voorſtadt waeckt, in huizingen, en tenten,
Verſterckt werde uit het hof met d'andre regementen.
De Koningin heeft luſt van daegh den ſpiegelſtrijt
Te zien voor 't mirtewoudt. Gaet hene dan, en quijt
U daetlijck naer den eiſch, en helpt de vreught vermeeren.
Dees vrouweſtaetſi magh geen wapenpracht ontbeeren.
Laet volſtaen al de maght des volcks, te voet, te paert.
Zoo wordt geen' ſchat verquiſt: de Koning is het waert.
Al 't gout en zilver ſchijnt om Salomon geſchapen.
't Hoefyzer klinck' van gout. Nu blincke ſchilt, en wapen,
En harnas in de zon, daer 't heir gewapent ſtaet,

15 *De Vaders:* zy, die in de Schrift, doorgaands „de Oudſten ' genoemd worden.

35 *Hopliên, en Kornellen:* benamingen uit Vondels tijd; offchoon *hopman* reeds voor het uitheemſche „kapitein," (*capitano*) begon plaats te maken. *Kornel* is een verbastering van *kolonel* of „kolomleider."

48-51 Deze ſchildering der pracht, door Salomon ten toon geſteld, is niet aan de Schrift. maar aan JOZEFUS ontleend. Zie 't Achtſte Boek zijner *Joodſche Historiën.*

Gelijck een gouden bergh. De ruiter en ſoldaet
Vertoone een regenboogh van parlen en geſteente.
Zoo blijck' het hoe de ſchat der bloeiende gemeente,
En al die rijckdom, ons van Ooſt en Weſt vereert,
Beſteet zijn aen dit hof, daer Davids zoon regeert.

ITHOBAL. WETGELEERDE.

ITHOBAL.

Ghy Jongelingen en Hofjoffers, uitgekozen
Om met vergulden mirt, en witte en roode roozen
Het feeſt van Aſtaroth te kroonen, als men plagh
Te Sidon, in ons lant; gaet, haelt nu voor den dagh
Al wat ghy giſtren vlocht: brengt kranſſen: brengt feſtoenen.
Men zal Aſtartes kerck inwijden, en verzoenen
Haer Godtheit met een' geur van bloemen, loof, en kruit,
Met ſchael, en wieroockvat. Gaet ſtort uw harten uit,
Dees hemelſche Godinne en dit gewelf ter eere.
Indien men, naer den eiſch, haer woudt en kerck ſtoffeere,
En rijckelijck behange, uit een' godtvruchten geeſt;
Zy zal genadighlijck de jongkheit op het feeſt
Beloncken van 't altaer, en minnelijck bejegenen;
Zy zal uw jaren milt met ſpoet en wasdom zegenen,
En ſchoonheit, en geluck. Wie zich voorbarigh toont
In 't yvren, zentze niet naer huis toe onbeloont.
Ga hene, ſchoone jeught: ghy kunt uw wackre leden,
De bloem van uwen tijt, niet heiliger beſteden
Dan in Aſtartes dienſt. Betrouw het Ithobal
Haer' Prieſter toe, en volgh wat hy u raden zal.

WETGELEERDE.

O zuyvre Mayzon, die de heuvels en de dalen
Rontom Ieruzalem beſchijnt, en uwe ſtralen
Komt ſpiegelen in 't gout des tempels, en het dack,
Waer op noit vogel ruſte, en dat noch ſmet noch vlack
Kan lijden; kuntghe wel dien gruwelbergh gedoogen,
En zonder deizen zien het geenwe met ons oogen
Aenſchouwen? Kuntghe wel met uw doorloutert licht
Beſtralen dezen vloeck, die gruwelen verdicht,
Den hemel terght, en trotſt, en Godts gewijden drempel?
Of achtghe dat men Godt en afgodt elck een' tempel
Magh bouwen, zonder ſmet, en zonder onderſcheit?
En is uw glans van 't licht, daer ghy uw majeſteit
Van licht en glans uit ſchepte, alree zoo wijt verbaſtert,

57 *Aſtaroth* of *Aſtarte*, gelijk zy vs. 60 genoemd wordt, de Venus der Feniciërs.
69 *Voorbarigh:* thands alleen in ongunſtigen zin genomen.
80 *Deizen* voor *deinzen*, gelijk elders *peizen* voor *peinzen*.
82 *Vloeck* voor „vloekwaardig mensch," hier Ithobal.

Dat ghy met deizen niet dees gruwelkerck verlaſtert,
Of uw gezicht bedeckt met eene donckre wolck,
Ter ſchande van dit ſchalck en ſtout Sidoniſch volck?
Geen volck, maer een gedroght van adderen en peſten,
Die deze booze lucht en ſtanck om Arons veſten
Verſpreien; daer gewis een ſterfte op volgen zal,
Een woeſtheit, en bederf, en gruwzaem ongeval,
Ten zy het Godt verhoede, en Prieſters, en Levyten,
Profeet, en Wetgeleerde, en burgery zich quijten,
Gelijck hunn' yver paſt. Wat hoort, wat ziet men hier?
Uitheemſche ſchoonheit, och, wat ſtaet ghy Juda dier!
Wat komt Jeruſalem nu over, en den mannen
Van Juda, die den boogh voor Godt en godtsdienſt ſpannen!
Wat komt ons Prieſterdom nu over, wien de ſchat
Des offers, en de geur van Arons wieroockvat,
En al wat aen den dienſt des heilighdoms magh kleven
Is toebetrouwt! Hoe wordt Godts glori nu gegeven
Aen Jakobs ſchantvleck, een Feniciſche afgodes?
Och, ſchrey een heele zee van bittre tranen: leſch
Met my dees vuile vlam, eer zy beginn' te blaecken,
En uit de voorſtadt vliege, en ſla in Sions daecken,
Ja over 't ganſche lant, en legge al 't rijck in d'aſch.
Och, Moorenlander, och, ghy komt hier recht van pas,
Een ſchennis zien, waer van al 't aertrijck zal gewagen.
O boeck, ô heiligh boeck, men plagh u raet te vragen,
Te luiſtren naer den mont der Wetgeleerden: nu
Verſmaet men Godt en ons, en niemant hoort naer u.

ITHOBAL.

Wat mompelt deze Jode uit zijn verdwaelde boecken?
Moet hy, die andren leert, noch eerſt de wijſheit zoecken,
Zoo dwaelt het heele ſchool, terwijl de meeſter dwaelt.

WETGELEERDE.

Ghy Sidoniers, die dicht aen Paleſtijne paelt
Met uw gebiet, maer wijdt en verre zijt gelegen
Van onze Wet, en volght verkeerde en kromme wegen;
Waerom vermeet ghy u dit ſchricklijck misverſtant
Van blinde gruwelen in dit geheilight lant
Te voeren; daer de gront geen vreemt altaer kan dragen?

86 Verſta: „dat gy niet, door uw licht aan deze gruwelkerk te onttrekken, uw afkeer van haar aan den dag legt." Het woord *verlaſteren* is hier hoogst krachtig en zinrijk aangebracht.

91 *Gedroght:* wordt hier als collect. gebezigd voor „ſamenraapſel, verzameling."

115 *Verdwaelde boecken* voor „boeken, die dwalingen bevatten."

117 *Het heele ſchool:* hoewel *ſchool* volgends het gewone gebruik vr. gebezigd wordt, en alleen dan onz. wanneer het voor „ſchoolgebouw" ſtaat, zien wy het hier onz. genomen voor „ſcholieren." Doch V. neemt het woord als collect. en dan is 't onz. te wettigen, even als in *gezelſchap*, dat ook naar zijn vorming vr. behoorde te zijn.

121 *Misverſtant:* niet in den zin van: „verkeerde opvatting," waarin men het thands gebruikt: maar in zijn letterlijke beteekenis van: „dwaalbegrip."

Het paſt geen' vreemdeling de burgery te plagen,
En ingeborenen te tergen door een ſmet
Van nieuwigheên. Ghy mooght ons Goddelijcke wet
Niet breken, door een wet naer uw vernuft te ſmeden.
Indien uw dwaling ſtaet te ſtuiten door gebeden,
Zoo bidde ick, ſtaeck uw werck, en opzet, om den tijt,
De plaets, en 't volck, het welck geen' nieuwen godtsdienſt lijt.
Het ſtaet uitheemſchen vry Godts tempel te bezoecken,
Hun gaven herrewaert, van verre uit vreemde hoecken,
Te brengen; maer een kerck te ſtichten tegens Godt;
Te buigen voor een pop, een beelt van Aſtaroth;
Geloof, dit heet by ons den dienſt der Godtheit ſchennen.
Wy dienen eenen Godt, een Godtheit, die wy kennen.
Wy ſtellen eenen Godt in top. Wie neffens hem
Een andre Godtheit eert, dien kan Jeruſalem
Niet laten ongevloeckt: gelijck de mont ons leerde,
Die onze Godtheit ſprack, jae met dien Godt verkeerde,
Als een gemeenzaem vrient met zijnen trouwen vrient.

ITHOBAL.

Een iegelijck zie toe, en wete wien hy dient;
Wy zijn geruſt in 't onze, en noit hier van verbaſtert.
Dat ghy ons Godtheit haet, vervolght, vervloeckt, en laſtert,
Ontdeckt uw misverſtant. Wy hooren hoe ghy haet,
Veracht, en ſchent het geen uw yver niet verſtaet?

WETGELEERDE.

Gods wijsheit zwichte noit voor 's menſchen brein en zotheit,
Die bidt haer droomen aen, en een gedroomde Godtheit.

ITHOBAL.

Men houde Tyrus en ons Sidon niet zoo ſlecht,
Dat het een Godtheit diene, en heur altaren recht'
En kercken bouwe alom, op 't lant en in de ſteden,
Die niet met recht verdient te werden aengebeden,
En dat men haer een woudt toekeuren zoude, en voort
Vereeren met al 't gene een Godtheit toebehoort.
Neen zeker, ons Godin en Koningin Aſtarte,
Door Syrie gedient, neemt ons gebeên ter harte,
En zegent rijck by rijck met vee en vruchtbaerheit:
Het zy men 't op geberghte of in de beemden weid',
Of 's winters zette op ſtal, men kan het naulicx tellen.
Al 't voetſel dijt tot melck, waer van de jadders zwellen.
Aſtarte zegent hof, en huis, en huisgezin.
Zy queeckt de jongkheit aen, de ſchoonheit, en de min.

139 *De mont:* „Mozes."
153 *Toekeuren* voor „toekennen."
160 *Jadders:* „uiers." Bild. verklaart het woord met *ge-ader;* 't kan zijn, offchoon my de afleidin, wat gezocht voorkomt.

Zy trooſtze met een lief, die bleeck van minne quijnen,
En komtze oock in den droom verquicken, en verſchijnen.
Aenſchouwde ghy haer beelt, en ſchoonheit, en gelaet,
Zoo levendigh, zoo ſchoon, gelijckze op 't outaer ſtaet,
Ghy wierpt die boecken wech, en uw Hebreeuſche brieven,
En zoudt op dees Godin verſlingren, en verlieven,
Ja wenſchen 't oude vel te wiſſlen, als een ſlang,
Om in herboren ſchijn, in 't midden van 't gezang,
Haer met den Aſiaen het wieroock toe te zweien,
En met uw Koningin de ſtaetſi te geleien.

WETGELEERDE.

Dat hoede Godt: dat keer' de rechte zegenaer
Van menſchen, en van vee, en elck ſaizoen van 't jaer.
Hy zegent bergh, en dal, met zon, en daeuw, en regen.
De herder drijft vergeefs zijn kudde langs de wegen;
De lantman ploeght en zaeit vergeefs, en zonder vrucht,
't En zy zijn milde hant hem zegene uit de lucht.
Het korenvelt, d'olijf, de wijnſtock met zijn rancken,
Voor oli, graen, en druif, den milden Godt bedancken.
De huizen loven Godt met eene danckbre ſtem.
Gezontheit, kinders, ſchat, het vloeit alleen van hem.
Sla Moſes op, die by de kloecke Egiptenaren
In 't hof was opgevoedt, in wetenſchap ervaren,
En kunſten, ja van Godt en Engelen geleert,
Waer mede hy zoo lang gemeenzaem heeft verkeert,
En ons uit hunnen mont den Godtsdienſt en de zeden
Gewezen. Moſes Wet en regel t'overtreden;
Een Heidenſche afgodin te brengen op de baen,
Waer zulck een' wijzen man, ja Godt te kort gedaen.

ITHOBAL.

Aen Moſes wijsheit acht zich Sidon niet verbonden.
Fenicie heeft zelf de letterkunſt gevonden,
Den vont van zijn vernuft heel Griecken bygezet,
De weerelt omgezeilt, en 't uitheemſch brein gewet.
Fenicie verſtaet de maten, en getalen.
Het ſlaet de ſtarren ga, die vaſt ſtaen, ofte dwalen,
En weet by nacht zijn pat te vinden door de zee.
Het wijckt Egiptenaer, Araber, noch Hebree,
In kenniſſe en verſtant; en ſleet door oorelogen
En godtsdienſt op zijn borſt het uiterſte vermogen
Van al uw heirkracht; zulcks dat ghy geraden vont
Met dit zeeghaftigh volck een eeuwigh vreverbont
Te ſluiten, en uw Rijck te ſtercken met geburen,
Die vaſter door hun deught dan door hun hooge muren

192 De uitvinding van het letterſchrift wordt aan Kadmus toegekend, die een Feniciër van afkomst was.

Gegront ftaen. Wie noch fchrickt voor onraet, en gevaer;
Twe zuilen ftutten ons, de wapens, en 't altaer.

WETGELEERDE.

O ydel toeverlaet van outer, en van wapen,
Zoo lang ghy u zoo blint aen afgoôn blijft vergapen,
Aen ftomme en blinde en doove en reuckelooze Goôn.

ITHOBAL.

Wy eeren een Godin.

WETGELEERDE.

D'onkuifche, van Adoon,
Een Koningsaterlingk, en zijne min bezeten?

ITHOBAL.

Tot dat hy van het Wilt zoo deerlijck wiert verbeten;
Waerom ons joffers noch met een' bedruckten geeft
Zijn lijck betreuren, op het jaerlijckfche offerfeeft,
Wanneer het jaergetijde in bloet verkeert de vlieten,
Die uit het Cederbofch van Liban zeewaert fchieten:
Een wonderteken, 't welck de Joden overtuight,
Dat elck met reden zich voor onze Godtheit buight.

WETGELEERDE.

Gemeenlijck wort de verf des vliets den gront ontnomen,
Waer over 't water komt ten dale nederftroomen,
En zich met aerde mengt, en neemt haer kleuren aen,
Als elementen, die elckandre beft verftaen,
Zoo fchijnt Adonis root, als d'aerde komt van boven
Uit Liban, voor den wint, in zijne kil geftoven:
Dan verft het ftof den ftroom. Is dit een wonderwerck?
En bouwt ghy op dien gront Aftartes feeft, en kerck?

ITHOBAL.

Haer lof wort aen den Nijl, en by Syriers gezongen,
En by den Filiftijn, en alderhande tongen.
Het Ooften, nimmermeer van haer te dienen moe,
Treckt herwaert, wijdt en zijdt, en brengtze gaven toe.

WETGELEERDE.

Men brengtze gaven toe, maer by gebreck van oordeel.
De blinden voeden 's volcks verblintheit om het voordeel.
Een afgodt neemt, en eifcht met ope hant noch meer.
Hy fluitfe voor hun bede, en zegent nimmer weer.

209 *Reuckelooze Goôn:* hier voor „goden, die, met de overige zintuigen, ook den *reuk* misfen."

211 *Een Koningsaterlingk:* Adonis was uit de bloedfchande van Koning Cinyras en zijn dochter Myrrha voortgefproten.

214 *Het jaerlijckfche offerfeeft:* „het rouwfeest van Adonis," dat door geheel Aziën en in Egypte en Griekenland beroemd was. Zie vs. 227—250. Wy kennen het nog uit de lijkklacht van Bion en uit het daaraan toegewijd gedicht van Theokritus. Dit feest, dat te Byblos in Feniciën 't eerst gevierd werd, duurde twee dagen: de eerfte dag was aan den rouw gewijd: de tweede aan de vreugd, om dat men dan Adonis' herrijzenis vierde. In fommige fteden van Griekenland en Egypte duurde het feest acht dagen. Alleen vrouwen werden er by toegelaten; en zoo eene verzuimde er by tegenwoordig te zijn, was zy genoodzaakt gedurende een gandfchen dag veil te zitten.

ITHOBAL.

Ghy zijt niet afgerecht op ons geheimeniſſen.

WETGELEERDE.

Die ſchamen zich den dagh, en mogen 't licht wel miſſen.

ITHOBAL.

't Hebreeus geſlacht waerdeert zijn Godtsdienſt naer zijn zucht,
Doch naer de reden minſt.

WETGELEERDE.

Wie voor geen reden vlucht,
Die vliedė uw gruwelen, en ſchendige offerhande.

ITHOBAL.

Men eerdeze eertijts hier, nu acht ghy dit een ſchande.
Aldus verkeert de tijt de zeden en de wijs.

WETGELEERDE.

Zoo ſchick u naer den tijt, en wijs: en win den prijs.

ITHOBAL.

Wat hindert u ons kerck hier buiten, voor uw poorte.

WETGELEERDE.

De ſtadt en al het lant verfoeit een misgeboorte
Van offeren, waer van de lucht en hemel yſt.

ITHOBAL.

De wolcken en de lucht, die ghy met ſmoocken ſpijſt,
En aenbidt, dommer dan alle omgelege volcken?

WETGELEERDE.

Wy eeren geene wolck, maer Godt, die uit de wolcken
Ons vaderen verſcheen, in ſteen zijn wetten gaf,
En ſterckteze met loon, en datelijcke ſtraf.
Wy eeren geene wolck, maer Godt, die hen alomme
Geleide, en voorging in een wolck- en vierkolomme.
Ghy eert een afgodin, die aen haer broêr gehuwt,
De Min en Weêrmin baerde, een ſtuck daer elck af gruwt,
Zelf Reden, en Natuur: en deze gruwelſtucken
Verheft men op 't altaer, waer voor de blinde bucken.

ITHOBAL.

Gewis zy zijn niet blint, die Sidons Godtheit zien,
En eeren de bekranſte ootmoedigh op hun knien.
Het blancke marmer ſchijnt een' glans van zich te geven.
Het beelt, heel ſchoon van leeſt, en wel zoo kloeck als 't leven,
Is geeſtigh over al het lijf. Het weſen valt
Bekoorlijck voor het oogh. Hoe friſch is haer geſtalt'!

253 *Een afgodin, die aen haer broêr gehuwt:* de Wetgeleerde, of wel Vondel, is hier eenigzins op het gebied getreden niet zoo zeer der Feniciſche als der Griekſche fabelleer — wat zeer verſchoonbaar is — en zinſpeelt op het huwelijk tusſchen Venus en Vulkanus, die beiden Jupiter tot vader hadden. Zoodanige verbintenis kon echter op zich zelve geen ſtof tot verwijt opleveren; want de eerſte Goden hadden wel niemand anders om meê te trouwen, buiten hun zusters; zoo min als de kinderen van Adam en Eva.

254 *Min en Weermin:* „Eros en Anteros."

260-279 Op de *fakkel* na, zoû men meenen, hier de beſchrijving der Venus van Medicis te lezen.

De Schoone is wel in 't vleeſch. Wie moet het hooft niet prijſen?
Het is eer klein dan groot. De hals behoudt in 't rijzen
Zijn reizigheit, en maet. De ſchouders vallen ſmal.
De borſten puilen uit, als heuvels in een dal.
Een bollicheit verciert de zachte en lieflijcke armen.
De ſlincke hant, geneight de kuiſcheit te beſchermen,
Bedeckt haer voor 't gezicht, dat al te dertel weit,
En uitſpat in den beemt van haer bekoorlijckheit.
Zy draeght in d' andere hant een fackel, die de ſtammen
Zoo langh in eere houdt, en aenqueeckt met haer vlammen,
Den Doot en Tijt ten trots. De vlechten vloeien nêer,
En ſpelen op den rugh, als baren op een meer.
Het voorhooft, niet te hoogh, verluſtight al die vryen,
En hoopen uur op uur een uitkomſt in hun lyen.
Zy ſchiet door 't oogh een' gloet, en vriendelijcken ſtrael
In 't hart van oudt en jongk. De mont behoeft geen tael
Te ſpreken, want die noodt ſtilzwijgende elck tot kuſſen.
O Goddelijcken mont, ghy kunt ons voncken bluſſen!

WETGELEERDE.

Ghy dient dan ydelijck den Welluſt, als een' Godt,
En geeft een vuil gebreck den naem van Aſtaroth.
Zoo krijght afgodendienſt den tittel van boeleren;
En boel en afgodt, bey van eenerhande veeren,
Verzellen gaerne d' een den andren in hun vlucht.
Zoo deckt geen mirtewoudt dat ſchandelijck gerucht;
Daer ghy, na 't offeren, met danſſen, en bancketten
U wentelt in het ſlijck van die verbode ſmetten.

ITHOBAL.

Een iegelijck verſta zijn wijze, en lantgebruick.

WETGELEERDE.

Het is dan recht dat hier d' uitheemſcheit wijcke, en duick'.

ITHOBAL.

Men ſtelle dat geſchil aen 's Vorſten welbehagen.
Wy gaen, en zullen ons niet ongehoorzaem dragen.

WETGELEERDE.

O Abiſſyner, nu getuigh uit zijnen mont
Hoe Sidon tempels bouwt op zulck een' geilen gront.
Dit is het zelve volck, wiens ongebonde wijven
En mans, voor afgoôn zelfs, die gruwelen bedrijven.
Dit is het Prieſterſchap, dat boelen heil belooft,
In vuilicheden groeit, en Godt, zijn recht berooft.
Dit zijnze, die dit Rijck beſmetten, en beroeren,
En deze landtſmet pooght de Koning in te voeren.
Maer gaenwe naer de ſtadt. My dunckt Jeruſalem
Loopt uit op dit gerucht met een bedroefde ſtem.

293 *O Abiſſyner*: de zwijgende perſonaadje, tot welke de toeſpraak vs. 1 volgg. gericht was.

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

Nu opgebroken naer Egipten,
En 't juck, dat wy door zee ontſlipten.
Dit heet niet meer 't beloofde rijck,
Noch Jacobs wijck.
Ghy Helden, hooger dan de wolcken
In eere, hebt vergeefs de volcken
En Heidenſche afgoôn uitgejaeght,
En wechgevaeght:
Vergeefs behaelde Davids degen
Op Reus en Filiſtijn dien zegen,
En doemde d' afgoôn tot den brant:
Men zagh het lant
Vergeefs om Moab, en Syrieren,
Damaskus, Geth, en Rabba vieren:
Vergeefs bezorght Gods knecht zoo trouw
Den tempelbouw,
En ſtapelt, d' eene zege aen d' ander,
Al 't gout en zilver op malkander:
Hy wijdt vergeefs de Godtshut in:
Nu een Vorſtin,
Een vleiſter, zijnen zoon betovert,
Een kus, een lonck al 't rijck verovert.

TEGENKEER.

Hoe wil al 't Heidendom nu ſchreeuwen,
Naerdien dees hantveſt der Hebreeuwen,
Van aen te bidden eenen Godt
Geraeckt ten ſpot,
En ſchimp, en ſchendigh wort vertreden
Van Godts Gezalfde, 't hooft der ſteden,
Ja Godts gezegenden Profeet.
O harteleet!
Waerom verworpt men Baäls jucken?
Waerom de ſteene Wet in ſtucken
Geſmeten, daer men danſt en ſpeelt
Om 't kallefsbeelt?
Waerom 't geſmolten kalf gedroncken?
Waerom verteeren 's hemels voncken
Aärons zoons, om 't vreemde vier;
Nu Dagon hier
De goude Bontkiſt durf ontwijden?
O wat beleven wy voor tijden!
Hoe langzaem ſtraft nu 't hemelſch rijck
Zijn ongelijck!
Men raeckt den appel van Gods oogen.
Ziet Godt dit koel aen uit den hoogen?

314-316 Verſta: „men zag het land vergeefs vreugdevuren ontſteken om de zege, behaald op de Moabiten, Syriërs" enz.

340 *Dagon:* Dagon ſtaat hier — met toeſpeling op het vroeger gebeurde, toen die afgod voor de Ark in ſtukken viel, zie *Samuel* V: 3, — voor de afgodery in 't algemeen.

HET TWEEDE BEDRYF.

HOFJOFFERS. ITHOBAL. SIDONIA.

HOFJOFFERS.

Nu zingt Aſtarte lof
In 's wijzen Konings hof.
Dit wyfeeſt geeft ons rijcke ſtof
Haer kerck te cieren op dien trant,
In 't midden van 't Hebreeuſche lant.
Behangt met mirtegroen,
En bloemkrans, en feſtoen,
Poortael, en pyler, ons ten zoen.
Vereert de ſchoonſte Majeſteit
Uit yver, en godtvruchtigheit.
  Zy zal voor zulck een deught
Beſchencken onze jeught
Uit haren ſchoot met volle vreught

Van welluſt, die genoten wort
Waer zy haer' milden zegen ſtort.

ITHOBAL.

Ghy jeught van Sidon komt ter goeder tijt, geladen
Met uw gevlochten loof, en heilige cieraden,
Bekleên het nieuw gebouw, dat in te wijden ſtaet.
Nu pas in 't yveren op niemants ſchimp of haet:
Dewijl ghy dus op 't hooghſte ons Godtheit zult behagen.
Nu yver naer de kunſt. Ay zie, die pijlers dragen
Hun bogen, en gewelf, ter eere van dit feeſt,
Gewilligh, zonder laſt: zy ſtercken uwen geeſt
In dit godtvruchtigh werck, en ſchijnen zelfs te blaecken.
Ick zie Sidonia, de Koningin, genaecken,
Om met de ſtralen van haer tegenwoordigheit
U aen te prickelen, en door haer Majeſteit
Te toomen de Hebreen, die ons geluck benijden.

SIDONIA.

Mijn dochters, dat gaet wel. Wie moet zich niet verblijden,
Die uwen yver ziet? Mijn kinders, vaert zoo voort.
Verheerlijckt vry u beſt den inganck, en de poort
Des tempels, en gebruickt, vrymoedigh zonder treuren,
De vryheit, die dus lang geen vreemden moght gebeuren.

ITHOBAL.

Doorluchtſte Koningin, ghy hebt door uw beleit
De zaeck dus verr' gebrocht, en voor uw volck bepleit
Ten hove, by den Vorſt, gelijckwe nu aenſchouwen.
Hy liet uit zijnen ſchat dees groote kerck volbouwen,
Zijn Koningin ten dienſt, onaengezien de klaght,
Geſchrey, en tegenweer van al 't Hebreeuſch geſlacht,
Het welck hem 't gantſche jaer geweldigh liep om d'ooren,
En nacht noch dagh verſchoonde, om onzen bouw te ſtooren;
Doch ydel, en vergeefs. Hy hielt zich even trots,
En moedigh in dien ſtorm, gelijck een ſteile rots,
Die op haer' boezem ſtuit en breeckt de kracht en 't bruiſchen
Der baren, ſlagh op ſlagh, terwijl de winden ruiſchen
Uit d' openbare zee, en bulderen op ſtrant.
Nu hoop ick zultghe zelf, en met uw eige hant
Den Koning ten altaer geleiden, aen zijn zijde,
Op dat hy ons Godin zijn offergaven wijde.
Zoo krijght de godtsdienſt hier een' vaſten voet in 't Rijck,
En ghy een eer, waer voor het al de vlagge ſtrijck'.

SIDONIA.

O vader, wien de zorgh des offers blijft bevolen,
Ghy weet hoe heimelijck, bekommert en geſtolen

399-402 Toeſpeling op de hervormde eerdienst, hier te lande, eerst in 't geheim, later by toelating, eindelijk krachtens openbaar gezach gevierd.

Wy hier ten hove in 't eerſt ten offer moſten gaen,
Nu is ons openbaer de vrydom toegeſtaen,
En na veel moeite en ſmert dit groote goet verworven.
Maer hoe? het werck is verſch, de gront noch onbeſtorven.
Den Koning zelf ter feeſt te nooden, ſchijnt te vroegh,
En heeft zijn zwarigheit. Men lijdt het ſchaers genoegh,
Dat zijne Koningin by doncker henetrede:
En noch heeft zy ter noot beſteken door haer bede
Dat, onder ſchijn van ſpel en Koningklijck vermaeck,
De hofwacht u beſchutte, en hier ter ſte bewaeck',
Om onheil te verhoên, en teffens niet te wagen
Ons zelve, en 't hoogh gezach. Men moet zich zedigh dragen.
Wie al te ſtrenge ſpant, die breeckt of pees, of boogh.
De godtsdienſt lijdt geen' ſchimp, en is zoo teêr als 't oogh.

ITHOBAL.

Uw zorgen zien te verr'.

SIDONIA.

Men moet geen oproer tergen.

ITHOBAL.

Ontzietghe 't volck?

SIDONIA.

Met recht.

ITHOBAL.

Men zal 't den Koning vergen:
Wat leit ons aen het volck? Hier gelt des Vorſten ſtem.

SIDONIA.

En of zich dees gemeente eens opwierp tegens hem?

ITHOBAL.

Wie durf zich, als een hooft, dien aenſlagh onderwinden?

SIDONIA.

In zoo veel duizenden is licht een hooft te vinden.
Zagh David Abſolon niet ſteken naer de kroon?
En wie kan Salomon verzekren van zijn' zoon?

ITHOBAL.

Van Roboam? hem zou noch zwaert, noch harnas paſſen.
Hy is te dom, en niet ten oorloge opgewaſſen.

SIDONIA.

Een domme dient zich van een' kloecke, die 't verſtaet.

ITHOBAL.

Daer glimp noch ſtof ontbreeckt tot oproer, en verraet.

SIDONIA.

Ontbreeckt hier glimp, en ſtof, zoo zich de Vorſt laet nooden
Aen ons gehaete altaer, den aenſtoot van de Jooden?
Men roept alree dat hy de Wet verandren wil.

ITHOBAL.

Zy roepen 't niet zoo luidt, maer mompelen 't al ſtil.

SIDONIA.

En al dit mompelen geeft menig achterdencken.

ITHOBAL.

Wie kan den grooten Vorſt, den Leeuw van Juda krencken?

SIDONIA.

De zoon van Jeſſe temde een' leeuw, der dieren Heer.

ITHOBAL.

Men ſchrickt, als Juda brult: zijn klaeuwen reicken veer.

SIDONIA.

Wat is ontzagh, uit ſchrick, en niet uit gunſt geboren?
Dit kitteloorigh volck ontziet gebit, noch ſporen.
Genade en weldoen treckt de menſchen, zonder laſt.
Zoo zet een Prins den ſtoel van zijn regering vaſt.

ITHOBAL.

De godtsdienſt is een toom om ſtaten te regeeren.

SIDONIA.

Zoo hoede zich de Vorſt den godtsdienſt te verkeeren.

ITHOBAL.

Het volleck volght het ſpoor en voorbeelt van zijn Heer.

SIDONIA.

Niet zonder ſcheuring: het geweten is te teêr.

ITHOBAL.

Het Vorſtelijck gezagh kan 't oproer overwegen.

SIDONIA.

Als 't oproer overweeght dan zit de Vorſt verlegen:
Dan ſchudt het ganſche Rijck, en wat 'er is ontrent.

ITHOBAL.

't Is een onnozel Vorſt, die zijne maght niet kent,
Noch weet hoe wijt zijn ſtaf gebieden magh, en bannen.
Ontbreeckt het Salomon aen middelen, en mannen,
En wetenſchap, om elck te houden in zijn plicht?
De weerelt ziet altijt den Heer naer 't aengezicht,
En ſlaght de zonnebloem. Wil hy zich openbaren,
Ick zie de ganſche ſtadt en endelooze ſcharen
Ons beelt en Heilighdom aenbidden, hier ter ſte:
Een Majeſteit ſleept hof en alle ſtaten me,
En ampten, om genot, en eere. Wat de ſlechten
Belangt, die laten zich gemacklijck onderrechten
Van weereltſchen, die meer op eigen voordeel zien,
Dan om het heilighdom den Goden wieroock biên.

SIDONIA.

Ons dunckt in zulck een zaeck is langzaemheit van noode.

ITHOBAL.

Princes, uw yver ſlaeuwt. Hoe valtghe nu dus bloode?

446 *Bannen:* hier voor „rechtsgebied uitoefenen;" 't woord heeft tal van beteekeniſſen: zie TEN KATE, D. II, blz. 108 en KIL. *in v.*

Schep moedt, en drijf de zaeck met luſt en yver door.

SIDONIA.

En raeckt de wagen eens aen 't hollen, buyten 't ſpoor?

ITHOBAL.

Het voorſpoock ſpelt wat goets: dit zal u wel gedyen.
Vertſaegh niet: tre vry toe op onze wichleryen.

SIDONIA.

Laet hooren wat geluck, wat uitkomſt het voorzeit.

ITHOBAL.

Eer ghy den eerſten ſteen des tempels hadt geleit,
Vernam ick, 's morgens vroegh, in 't naeſte dal gezeten,
Van verre een ſchoone wolck; doch kon terſtont niet weten
Wat uit de bergen quam aenwemelen, zoo ſchoon,
Als noit geen wolck verſcheen, aen 's hemels hoogen troon;
Tot dat men endelijck, aen 't roeren van de vlogelen,
Bekende dat het was een heele vlught van vogelen,
Van allerhande ſlagh en pluimen onder een;
Gelijck een regenboogh. De braefſte vloogh voorheen,
En voerde al d' andren aen: gelijck in d' Ooſterlanden
Hun Veltheer gaet te velde, om heiren aen te randen.
Behoudens dat men hier geen' vogel vliegen zagh,
Die zijnen beck en klaeuw op roof te ſpitſen plagh.
Men zagh'er ſperwer, valck, noch arent onder zweven,
Noch havick, nochte wou, gewoon op roof te leven.
Zoo naecktenze dien bergh. Hoe mael ick beſt den Vorſt,
En Koning van de vlught. Zijn geſchakeerde borſt
Geleeck een hoftapijt, daer ſchat en kunſt verzamen.
De ſtaert zou met zijn pracht een' paeuweſtaert beſchamen.
Natuur hing om den hals een pluimjuweel. Wie zagh
Om Koningklijcken hals oit koſtelijcker bagh?
Een lange en heldre ſtreeck van goude en roode ſtrepen
En ſprengkelen verciert den rugh, gelijck geſlepen
Robijn, en hyäcinth. Een kroon, die 't licht verdooft,
Een zon, geen kuif gelijck, vergult zijn purpren hooft.
Zoo daelt hy met een' geur van kruiden, uit den hoogen,
En ſtrijckt, als hy den bergh heeft driemael omgevlogen,
Eerbiedigh, daer ghy nu dien tempel ziet geſticht.
Het geurigh kruit wert flucx verſlonden van het licht
Der zonne, en haer gloet, tot groot vermaeck der genen,
Die hem geleiden, en terſtont met hem verdwenen.

SIDONIA.

Och, of men uit dees vlught iet zekers ſluiten kon.

ITHOBAL.

De Vorſt der vogelen betekent Salomon,

473 *De braefſte* voor „de kloekſte, de wakkerſte."

De Fenix, 't eenigh licht der Koningklijcke hoven,
En ingewijt om al wat kroon draeght te verdoven.
Wat om hem zweeft, verbeelt dit heerlijck duizenttal,
Waer onder ghy, Mevrouw, de kroon ſpant, boven al
Wat 's Vorſten oogh behaeght, of namaels zal behagen,
En waerdigh zy den naem van Koningin te dragen.
Dit voorſpel noodight u, dat ghy de Majeſteit
Met zijn Princeſſen bly ten offerbergh geleit,
En helpt Fenicie dien krans van eere winnen,
Dat ghy den voordans hebt van al de Koninginnen.
De ſpruit van Faro roept: ghy moet het ſtuck beſtaen.
De bloem van Ammon port u tot dien aenſlagh aen.
Het bloet van Edom treckt, en verght dit met gebeden.
De roos van Moab ſtaet gereet u na te treden.
De leliſtruick van Heth verwelckt, om dat men toeft.
Al d'andren prickelen, zoo ghy een' prickel hoeft.
Ghy Nimfen ruſt, en gaet: ghy hebt u wel gequeten,
En geen cieraet noch kunſt aen dit poortael vergeten.

SIDONIA.

O vader, was mijn maght en yver even groot,
Ick voerde u in de ſtadt op 't outer van den Joodt.
Hoe veel een vrouwetong vermagh op Koningsbedden;
Wy zien ons kommerlijck door dit gevaer te redden.
Vertreck een wijl, en roep Aſtarte om byſtant aen.
Daer komt de Koning zelf: het moet ons wel vergaen.

ITHOBAL.

De Goden zegenen ons heiligh wit ten leſte,
En keeren 't geenghe vreeſt, naer uwen wenſch, ten beſte.

SIDONIA. SALOMON.

SIDONIA.

Aſtarte zegene en behoede Salomon,
Wiens glans en eere ſtraelt gelijck de morgenzon.

SALOMON.

En ghy kunt met uw' glans het helder licht verdooven,
O wellust van mijn bedde, o bloeſſem van mijn hoven,
Mijn licht, mijn morgenzon, mijn friſſche dageraet,
Verkoeling, leſchvier, brant. O hoe verquickt, hoe gaet
Mijn hart op, als een roos, wanneer ick u aenſchouwe!
Ick zweere u by mijn kroon, en Koningklijcke trouwe,
Ghy zult voor uwe trouw niet blijven onbeloont.
Uw ſchoonheit, waert gezalft, en met een kroon gekroont,
Moet eeuwigh in den troon van mijne ziel regeeren,
Zoo lang dees rechte hant geen' ſcepter zal ontbeeren.

SIDONIA.

O Davids zoon, ghy zet ons hooger dan 't betaemt
Te zitten. Het gemoedt kan nimmer zonder ſchaemt
't Genot van zoo veel deught en weldaên overwegen.
Daer ſtaet der Goden kerck tot aen de lucht geſtegen,
En heerelijck volbouwt, in 't aenzicht van den Nijt,
Ons bede te gevalle; en wacht om ingewijt
Te werden. Kan een tong uw Majeſteit voldancken,
En prijzen naer den eiſch? O Vorſt, laet duizent klancken
Van Koninginnen vry, een ieder in haer tael,
Uw' naem verheffen. Dat de ganſche hemel dael',
Om uwe Majeſteit op 't wy-feeſt uit te nooden.
Hoe wenſchte ick nu dat ghy, ter eere van de Goden,
De ſtaetſi vieren holpt, en me ten offer gingt,
Daer Sidon in het koor hun lof verheft, en zingt,
En ſpeelt met ſchuiftrompet, kornet, en harp, en ſnaren!
Hoe zou mijn hart van vreught dan dobbren op de baren
Van al de toonen, die malkandren ondergaen,
En volgen op hun maet, of zonder quetſen ſlaen!
Moght uwe gemaelin dit eenige op u winnen,
Zy wiſſelde haer lot met Goden, noch Godinnen.

SALOMON.

Ghy Schoone zijt ons meer dan eenen tempel waert.
Het gouden wieroockvat, wiens ſmoock ten hemel vaert,
Behoort men billijck u eerbiedigh toe te zwaeien.
Het voeght ons u met roock en offergeur te paeien.
Ghy zijt gewiſſelijck de Godtheit van 't altaer,
Waer voor mijn ziel zich buight. Ga hene met een ſchaer
Van Koninginnen: ga, bewieroock uw Aſtarte:
Wy wijden u alleen het wieroock van ons harte.
Wat Godtheên Tyrus eert, en hoogh zet in het gout;
Uw deught verdient dat elck haer viert, en kercken bouwt.

SIDONIA.

Verdiende ick iet, zoo laet mijn bede u toch behagen.

SALOMON.

Zoo veel als Salomons en Arons kroon kan dragen.

SIDONIA.

Gelijcke godtsdienſt paert gelieven allerbeſt.

SALOMON.

Wat ongelijckheit heeft ons minnevier geleſcht?

SIDONIA.

Door eensgezintheit zou dat vier noch heeter gloeien.

SALOMON.

Nu ſmilt mijn hart van gloet.

550 *Kornet:* bastertwoord voor „kleine hoorn."

SIDONIA.

Zoo zou de liefde bloeien,
En groeien, ſchooner dan uw luſthof in de lent.

SALOMON.

Dat elck van beide leef, gelijck hy is gewent.
Het valt bezwaerlijck Wet en godtsdienſt te veranderen.

SIDONIA.

't Is mackelijck een lijn te trecken met malkanderen.

SALOMON.

Wy zijn elckanderen in wet al t'ongelijck.

SIDONIA.

Tot noch.

SALOMON.

De godtsdienſt is de hooftwet in dit Rijck.

SIDONIA.

Uw wil verſtrecke een wet: ghy mooght hier wetten ſtellen.

SALOMON.

Zoo wijdt het Godt geheng'.

SIDONIA.

De ſchael des Rijcks zal hellen
Naer zulck een zijde, als ghy vrywilligh kieſt, en trouwt.

SALOMON.

Ick koos en trouwde uw zijde, en niemants liefde houdt
My vaſter dan uw min. Dat lief noch leedt ons ſcheide.

SIDONIA.

En eenerhande altaer de bant zy van ons beide.

SALOMON.

Des Konings liefde ziet geen ongelijckheit aen,
Maer volght haer zinlijckheit. Zy wenſcht zich te verzaên
Met allerhande ſchoon van Blancken en Moorinnen.
Wat Rijcken offren ons geen keur van Koninginnen?
Maer Sidon trof ons hart met eenen minnepijl,
Noch minnelijcker dan de Dochter van den Nijl.
Laet Ammon, Edom, Heth, en Moab ſchoonheên ſcheppen,
Zoo zuiver als de zon; my luſtze niet te reppen.
Sidonia gevalt onze oogen meer dan 't licht
Den Perſſiaen behaeght. Waer went ghy uw gezicht,
O eedle Konings bruit? Keer herwaert aen uw oogen,
Uw duivenoogen, die te krachtigh van vermogen,
Betuigen dat noch ſchilt, noch harnas van een' helt
Den goddelijcken ſtrael, het aengenaem gewelt
Der liefſte ſchepſelen kan keeren. O hoe blaecken,
De bloemen op uw wang, de roozen op uw kaecken!
Wat byen wenſchen niet den verſchen morgenſtont

592,593 *Meer dan 't licht Den Perſſiaen behaeght:* de Perſen aanbaden de zon.

Van manne en honighdauw te zuigen uit uw' mont!
Wat melck en honigh vloeit en druipt van uwe lippen,
En tonge! Welck een lucht bedaeuwt haer rooze tippen!
Wat geeſt doorzweeft dat bloet, die ziel, dat levend root!
Hoe krachtigh is de Min, ja ſtercker dan de Doot!
Geen water kan mijn' gloet, en vier, en vlammen bluſſen.

SIDONIA.

De liefde raemt geen maet in 't prijzen: ondertuſſchen
Ontfangt mijn hart noch trooſt, noch antwoort op zijn be.

SALOMON.

Verzoeck vry 't halve Rijck, ja kroon en ſcepter me,
En Ofir, tot een' klomp van gout op een gekloncken;
Wat Salomon vermagh, het wort u al geſchoncken.
Verſchoon den Koning ſlechts in dezen zwaren eiſch,
O perle van mijn kroone! ô kroon van mijn palais!

SIDONIA.

Geluckigh zijnze, die naer lijf en ziel vergaren,
En niet, gedeelt van zin, door tweedracht van altaren
En Goden, elck zijns weeghs afkeerigh henegaen.
Daer vint de liefde gront: daer kan de vrientſchap ſtaen,
In wederwil van Nijt, Naeryver, Achterdencken,
En Belghzucht. Lief noch leedt kan zulck een liefde krencken.
Daer ſmaecktmen eerſt de vrucht des echts, al even jong,
Oock zonder datze walge, of wrang valle op de tong.
Daer zoet de blydſchap aen, die noit een' Godt verveelde.
Ick noode u tot geen ſlang, maer een Godin van weelde,
Een blijde Godtheit, die niet wijt gezocht, noch vremt,
Van d'allerwijſten en Nature wort beſtemt.
Wie kan ons Heilighdom aenſchouwen onbewogen?
Hadt ſteenrots, woudt, en beeck, als wy, gezicht, en oogen,
De Cederbeeck ſtont ſtil; de ſteenrots ſmolt, als waſch;
Het kerckwoudt boogh zijn kruin ter aerde toe, zoo ras
Aſtarte haer belonckte: en ſchroomtghe noch, in 't midden
Van 't vrouwetimmer, zulk een' Welluſt aen te bidden?

SALOMON.

Wy bidden dagh en nacht uw beelt en ſchoonheit aen.

SIDONIA.

Wat heeft de Koning niet zijn Bruiden toegeſtaen?

SALOMON.

Zeer veel, doch volghde noit haer uitheemſche offerhanden.

SIDONIA.

Zoo laet nu d'eerſte reis 't gewijde reuckwerck branden.

622 *Daer zoet de blydſchap aen: aanzoeten* ſtaat hier voor „in zoetheid vermeerderen, zoeter worden." Even zoo zegt men *aanwakkeren* voor „wakkerder worden."

623 *Ick noode u tot geen ſlang* voor „ik ben niet als Eva:" wel is de vergelijking niet volkomen juist — want Adam werd niet tot de *ſlang*, maar tot den *appel* genoodigd; doch dit behoeft in Sidoniaas mond zoo naauw niet genomen.

Tot blijck van uwe trouw. Mijn Bruidegom, mijn Heer,
Beny Sidonia (bemintghe haer) dees eer,
En roem niet, dat haer' wenſch werde ingevolght dus verre,
En uw doorluchtſte kroon zich voor onze Avontſterre
Eerbiedigh nederbuigh', niet meer dan eene reis.
't Verzoek is redelijck: ontzeit men ons dien eiſch?

SALOMON.

Ghy rekent dit tot eere, en roem: maer hier te lande
Gedijt het u tot haet, verlaſteringe, en ſchande.

SIDONIA.

Mijn lof zal wijder gaen dan 't licht des hemels ſtraelt.
Al 't omgelegen volck, dat aen uw rijcken paelt,
Zal juichen: lange leef de Prins, en zijn Princeſſe
Sidonia, leef lang: leef lang, ô ſpruit van Jeſſe.

SALOMON.

Hoe dunckt u zal dit volck ons groeten te gelijck?
Hoe draeght zich deze ſtadt? Hoe luidt de roep van 't Rijck?

SIDONIA.

De groet van al het hof zal aen de ſtarren ſtijgen.
Het minſte deel des volcks misnoegende moet zwijgen.

SALOMON.

Wy zien dit verder in. Ghy overſchoone laet
Dit ruſten. Zulck een werck eiſcht tijdiger beraet.
De ſpiegelſtrijt gaet aen. Ghy mooght het flus gedencken.
Wy volgen meenighmael daer ons uw oogen wencken.
Zijt wel gemoedt: wy gaen, ô Koningklijcke Bruit.

SIDONIA.

Hy luiſterde, zoo 't ſcheen, maer quam tot geen beſluit.
Nu dient my Ithobal zijn toelegh in te ſcherpen,
Om onder ons bancket hem over ſtach te werpen.

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

Zaegh David uit zijn tombe eens op,
En zijnen grijzen zoon
Beſchamen 's Vaders kroon;
Daer hy, gelijck een hooſſche pop,
In 't buitenlantſche feeſtgewaet,
Met gout de locken poêrt,
Verydelt, en vervoert,
Zijn rijck en godtsdienſt drijven laet;
In 't midden van d'onkuiſche jeught
Der Koninginnen duickt,
Naer mirre en amber ruickt,
Den Welluſt inhaelt, als een deught,

665 *Poêrt* voor *poedert.*
670 *Ruickt* voor *riekt;* doch de beide werkwoorden worden, even als *liggen* en *leggen,* meer verwisfeld.

Met mirten 't wuſte hooft bekranſt,
Den wijn met ſappen mengt,
Met wijn den rey beſprengt,
Die ſchimpende om zijn grijsheit danſt;
Hy riep van groot verdriet:
Ick ken dien nazaet niet.

TEGENKEER.

De vrucht veraert zoo van den boom,
De telgh van haren ſtam,
Den grooten Abraham.
Zoo dwaelt een klepper zonder toom.
Een wagen zonder karroſſier
Aldus aen 't hollen raeckt,
En neerſtort, dat het kraeckt.
Zoo zet een hofvonck 't Rijck in vier.
Wat vordert 's vaders oorloghsfaem,
Godtvruchtigheit, en zorgh?
Waer vint zijn hoop een borgh
Voor eenen dwazen erfgenaem?
De Heiden hou zich vry geruſt,
En 't zwaert in zijne ſchee;
Een ongeſteurde vre,
Een Vredekonings vrouweluſt
Vernielt op eenen dagh
Ons diergekocht gezagh.

KEER.

Maer toef, nu zultghe onze oorloghsmaght,
Voor 't jonge mirtewoudt,
Gelijck een bergh van gout,
Zien flickren in haer volle kracht;
De goude ſchilden in de zon
Zien ſchitteren, zoo ſchoon
Als ſtarren aen Gods troon;
Daer Davids Helden Salomon,
Om zijn geluck bemint, benijt,
Vereeren in het velt,
In hun gelidt geſtelt,
Met eenen trotſen ſpiegelſtrijt.
Dat eene ſtofwolck, onder 't ſlaen,
De heiren overdeckt,
Terwijl men vliege, en treckt
Op 's vyants heirſpits af en aen:
Dan roep eens uit de borſt:
Zoo vecht de Vredevorſt.

TEGENKEER.

Helaes, wie is op wapens ſtout,
Op yzer, en op ſtael,
Op kinderſpel, en prael
Van purper, zilver en fijn gout,
Borduurſſel, parlen, en geſteent,
't Welck eer den roover ſart?

682 *Karroſſier:* hierdoor zoû men thands „koets- of rijtuigmaker" verſtaan; doch 't wordt hier genomen voor *koetſier*, en op gelijke wijze gevormd.

De krijghsdeught leeft in 't hart,
Dat zich van bleecken Wellust speent.
Dees hofpracht, al dit poppenheir,
Dit weerloos schijngewelt
Op 's Vorsten voorbeelt smelt
Allengs, en leit van zelf 't gewelt
Ter liefde van zijn schoonste neêr,
En treet in haren dienst.
Zoo krijght op 't ongezienst
Het lant een' onbesneden Heer.
Och, eertijts vroom geslacht,
Hoe slaept ghy op uw wacht!

TOEZANG.

Alle dingen door- en weder
T'onderzoecken, te verstaen
Wat men ziet beneên de maen;
Al wat d'aerde, ons moeder, baert:
Van den yzoop tot den ceder,
Alle planten, en den aert
Van een ieder dier te kennen;
't Zy het hier op aerde leef',
Of de dunne lucht doorzweef',
En doorvliegh' met vlugge pennen,
Of de *wateren bezwemt:*
Alle kennis is verloren;
Kan de Min den Vorst bekooren,
Dat hy van zijn' plicht vervremdt.
Dan regeert geen man den Staet,
Maer een vrouw in mans gewaet.

732-741 Zie 1 *Kon.* IV: 33.

HET DERDE BEDRYF.

BENAJAS. SANHEDRIN.

BENAJAS.

Mijn Schiltknaep, luifter flux Heer Sabud ftil in 't oor
Dat al de Sanhedrin vaft aenftapt, en gehoor
Ten hove zoeckt. Men dient den toegang te bewaren,
Of nu de breede Raet den Koning quaem bezwaren,
Daer hy zich in de zael op 't feeftelijck bancket,
By 't vrouwetimmer heeft ter tafel aengezet.
Wy zullen hier een poos de Vaders onderhouden,
Naer hoffelijcken ftijl: doch ofze iet verders wouden
Beftaen, en drongen om den Koning mondeling
Te fpreecken; 't waer geraên dat hy hun onderging;
Dewijl de roep dit feeft ten breetften uit durf meten.

757 *Onderging: ondergaan* heeft hier de beteekenis van *praevenire*, *anticipare*, „voorkomen, of, als thands gebruikelijk is, „onderfcheppen."

Hy rijze, is 't mogelijck, van daer men is gezeten,
En trede al heimelijck, zoo ſpoedigh als hy magh,
Van 's Konings blijden diſch, en keere dezen ſlagh.

SANHEDRIN.

Geluck, Heer Benajas.

BENAJAS.

De hemel wil u ſparen,
Grootachtbre Vaders: wel, wat brengt ghy ons voor maren,
Van binnen?

SANHEDRIN.

Zegh ons, is Heer Sabud by der hant?

BENAJAS.

Hy onderhoudt den Vorſt, ten dienſt van 't Vaderlant,
Als zijn vertrouweling.

SANHEDRIN.

Hoe zou de Vorſt hem miſſen?
Hy gaet in 't kabinet van 's Rijcks geheimeniſſen,
En volght zijn' meeſter, als zijn ſchaduwe, al den dagh.

BENAJAS.

Wat zijn geluck by hem tot 's vollecks heil vermagh,
Benaerſtight hy ten hove, al waer het met zijn ſchade.

SANHEDRIN.

Zoo d' amptenaren dus der Koningen genade
Gebruickten overal, men zou een beter tijt
Beleven, zonder twiſt, en onderlingen ſtrijt.
Nu ſluipen menighmael de vleiers in de hoven.
Dan magh de lente 't lant een vruchtbaer jaer beloven,
Maer och de vleitong gaet met al den bloeſſem deur.
Het ooſt der Doode zee ſtelt dus ons hoop te leur.

BENAJAS.

De vleier ſtreckt een peſt by hooghgebore zielen,
En leertſe in 't ende zelfs voor haer gebreken knielen;
Gelijck een onbeſneên zich voor den afgodt buckt.
Hoe nu? ontſtelt u dit? o Vaders, wat verruckt
Uw zinnen, zoo verbaeſt? ontſtelt u deze rede?
Hier valt noch twiſt, noch ſtrijt. Een ieder leeft in vrede,
In dit gezegent Rijck. Wat 's d' oirzaeck datghe zucht?
Geloof geen laſtertong, noch ydel ſtraetgerucht.
Geruchten komen op gelijck de zomerbuien,
En drijven over. Wilt geen ſpel ten erghſten duien.
Ick gis het volleck ſmaelt op dit Sidoniſch feeſt,
En feeſtbancket. Magh nu de Vredevorſt zijn' geeſt
Niet ſpelen voeren, en na veel beſlommeringen
Uitſpannen voor een' dagh? of zou het volck hem dwingen?

777 *Het ooft der Doode zee:* men weet, dat aan den oever der Doode Zee vruchtboomen groeien, waarvan het ooft zeer fraai op het oog, doch van binnen met oneetbare asch gevuld is.

De luſthof heeft zijn tijt hier buiten; het paleis
Daer binnen oock zijn beurt, doch elleck naer den eiſch.

SANHEDRIN.

Het voeght den Rijcksraet niet den Koning wet te ſtellen,
Noch onder zijn vermaeck den ouden Heer te quellen,
En 't hooft te breecken: neen, dat paſt geen' onderdaen.
Wy komen op dien voet niet t'zamen herwaert aen,
Maer moeten naer het volck ons zelfs een luttel voegen,
Hun opſpraeck dempen, en de burgery vernoegen.

BENAJAS.

De burger klaeght uit weelde, onkundigh van zijn lot.

SANHEDRIN.

De burger eert de kroon gewilligh onder Godt,
En wenſchte 't aengezicht des Konings meer t'aenſchouwen,
Die midden in den drang der buitenlantſche vrouwen
Belemmert zit, en niet gezien wort op den ſtoel,
En zetel des gerechts. 't Gemeene beſt wort koel
Behartight, daer de Heer van huis is, en te zoecken.
Zoo morrenze by wijl, ja laſteren en vloecken
De Koninginnen, als of by hun zweet, en bloet
Die Koningklijcke ſleep te dertel wiert gevoedt
In overdwaelſche pracht, en walgende overdaden.
Geſteenten, kroonen, prael, juweelen, en gewaden
Waerdeerenze op het naeuſte, en hangen 'er voort by
Al wat hun ongedult verziert, en uitſmijt. Wy
Ontveinzen 't, om geen' haet der morrenden te tergen.
Doch 't geen een ieder ziet, hoe kan men dat verbergen,
Of lochenen? Men roept: de Koning wort verruckt
Van 't eerſte ſpoor. Helaes, de lieden zien bedruckt.

BENAJAS.

Wat luſt kon eenigh Vorſt ter weerelt oit gebeuren,
Indien hy zich terſtont aen 's volcks gemor zou ſteuren?

SANHEDRIN.

Het heught ons hoe de kroon tot aen de ſterren rees,
Toen op den elpen troon hy 't billijck vonnis wees,
En ſcheide door het zwaert den kindertwiſt, zoo ſnedigh.
Nu ſlaept de leeuweſtoel, nu ſtaet de zetel ledigh,
Waer op zich elck beriep, indien hy in de poort
Zich vont verongelijckt, of langſaem wiert verhoort.

BENAJAS.

Het paſt den Sanhedrin op 't poortgerecht te letten.

SANHEDRIN.

Het paſt den Sanhedrin, en oock het hooft der wetten,

810 *Overdwaelſche pracht:* zie Deel II, blz. 148.

824 *In de poort:* uit vele plaatſen der Schrift blijkt, dat aldaar recht geſproken werd. Zoo b. v. *Deuter.* XVI: 18: *Rechters en Amptlieden zult gy u ſtellen in elk uwer poorten.* XVII: 8: *Twistzaken in uwe poorte.* Zie ook *Ruth* IV: 1 volgg.

Den Koning boven al, den mont van 't Rijcksgerecht,
De tong en ziel des Rechts. De Raet is 's Konings knecht.

BENAJAS.

Een ieder ſchuift den laſt van zijne op 's Konings ſchouder.
Zijn hoogen ouderdom zoeckt ruſt. De Vorſt wort ouder,
En zwack, en onbequaem tot zulck een laſtigh pack.

SANHEDRIN.

Wy wenſchen te gelijck zijn Majeſteit gemack,
En ruſt, zoo veel hem Godt van boven heeft beſchoren.
Wat raet? Hy is ter kroone en tot dien laſt geboren.

BENAJAS.

Ontlaſt dan naer uw maght het ampt der Majeſteit,
Die 't ganſche Rijck verplichte, en toom het onbeſcheit
Des al t'ondanckbren volcks, en zijne laſterſtreecken.

SANHEDRIN.

Zou 't oock geoorloft zijn den Koning eens te ſpreecken?

BENAJAS.

Genoegh, indien hy niet verheught waer aen den diſch.

SANHEDRIN.

Wat wil de ſpiegelſtrijt? wat ſtrijt, wat veltſlagh is
Voor 't mirtewoudt vertoont, dat wonder geeft te zeggen?

BENAJAS.

Wie ſtopt het volck den mont? Men kan geen zaeck beleggen
Zoo wijſſelijck, het zy oock waer, wanneer, en hoe,
Of ieder een bediltze, en zeit 'er 't zijne toe.
De Koning voerde 't oogh der Koninginne ſpelen.
De hofwacht ſtont op 't velt, gewapent in twee deelen,
En vierkant, heerelijck en hemelſch uitgeruſt.
De zon ging op in 't gout, en ſcheen op pracht beluſt.
Het eene deel, getrooſt des Konings zy te voeren,
Verhief de Leeuwsbanier, gereet den klaeuw te roeren.
Het ander hielt de zy van zijn Princes, wel prat,
En ſtack een' ſtier op, daer een ſchoone Maeght op zat,
Waer van de Sidoniers noch ydelijck gewagen
Hoe 's weerelts derde deel naer heur zijn' naem zou dragen.
Zoo dra men wapen blies, in 't aenzien van den Heer,
Ging elck zijn' vyant fier met ſpiets en zwaert te keer;
Hoewel alleen in ſchijn, en zonder bloet te ſtorten.
Men zagh tot driemael toe de heiren t'zamenhorten,
En driemael deizen, met rondaſſen op den rugh,
Tot dat de Leeuwsbanier, vol dootſchrick, bang, en vlugh,

831 *Zijn hoogen ouderdom:* de *n* achter *hooge* ſtaat er om de in-een-ſmelting te voorkomen.

846 Verſta: „de Koning ging met de Koningin uit rijden, ten einde hare oogen te onthalen op een ſchouwſpel."

853 *Een ſchoone Maeght:* „Europa," als uit de twee volgende vaerzen blijkt. Men herinnere zich, dat zy de dochter van Agenor, en alzoo een Feniciſche was, en door Jupiter in ſtiers-gedaante geſchaakt werd.

In handen viel (het ſcheen bykans een ſtrijt van minne)
En opgedragen wiert zijn liefſte Koninginne.
Daer komt Heer Sabud zelf. Ick laet de Vaders hier.

SANHEDRIN.

Men ſpeelt al ſchimpende ernſt. Godt geve dat de Stier
Van Sidon niet den Leeuw van Juda overheere,
En over zijnen ſtaf en godtsdienſt triomfeere.

SABUD. SANHEDRIN.

SABUD.

Wat brengt de Sanhedrin ons uit de ſtadt al goets?

SANHEDRIN.

Mijn Heer, niet al te veel. Men zit hier goedes moedts;
Maer binnen mompelen de lieden, langs de ſtraten,
Dat zy van hunnen Vorſt en vader zijn verlaten;
Hy hof en ſtadt vergeet, op Recht noch rechtbanck let,
Ja tempel en altaer uit zijn gedachten zet,
En Sidon kercken bouwt, en inwijdt voor de muren,
Ten ſchimp van Godt en 't volck, tot vreught der nageburen.
Zy dragen nauwelix dit wyfeeſt met gedult.
Sidonia lijdt laſt. Zy geven haer de ſchult.
Sidonia misleit den Koning met haer ſmeecken,
En ſleept in 't hof een' ſtaert van Heidenſche erfgebreken,
Die wortelen allengs zoo diep, dat Davids erf
Niet anders ziet te moet dan woeſtheit, en bederf.
Mijn Heer, ontſchuldigh ons: wy levren u de woorden
Der burgren over zoo wy die in 't uitgaen hoorden.

SABUD.

Gemeenlijck ſlaet het volck de Heeren zelfs voorby,
En heeft het in de koorts van zijne razerny
Op iemant naeſt den Heer te vreeſſelijck geladen.
Wie kan hun onverſtant beſtieren, ofte raden?
Moet nu Sidonia dit boeten boven al?
Wort zy nu, als de bruit, uit zulck een duizenttal
Genoemt, om met dien ſmaet haer majeſteit te grieven?
Wie zocht den burger meer te helpen, te believen
Dan zy, zoo menighmael de ſtadt haer laſtigh viel?
Wat namze al zorgh op zich! Hoe onverdrietigh hiel
Zy 't woort des volcks ten hove, oock met gevaer van eere
En aengenaemheit zelf te derven by den Heere,
Die zich by wijlen belghde, om d' onbeſchaemtheit van
Het ſmeeckſchrift, of de zaeck, of zomtijts om den man.

869 *Hier*: „buiten de ſtad, onder het gevolg des Konings."
870 *Binnen*: d. i.: „te Jeruzalem."

Ondanckbaer volck, zy heeft u t'onrecht hier geſleten.
Kan haer gedienſtigheit zoo ras den geur vergeten?

SANHEDRIN.

Haer deughden zijn bekent, gelijck des Konings min,
En yver tot zijn Bruit, die voert hier feeſten in,
En Sidons razerny, by geen Hebreen te lijden.

SABUD.

Hier buiten voor de ſtadt? hoe nu? waerom benijden
De burgers haer 't gebruick des offers, datze toch
Aen haere moeders borſt eerſt indronck met dat zogh?
De Koning hanthaeft ſtreng uw' godtsdienſt, en behoeders.
De Vorſt van Tyrus en uw Koning zijn gebroeders,
En bontgenoten, ja door 't bruiloftsbed verknocht.

SANHEDRIN.

Tot aen het outer toe. Geen ſpruit van Jeſſe moght
Zich verder met den Nijl of eenigh Rijck verbinden.
In 's weerelts zaecken zijnze alleen gelijckgezinden.
Niet wijders hielden wy den nagebuur te vrient.

SABUD.

Heeft Hiram dan by zoon en vader niet verdient?
Zou Tyrus nu dus veel genade niet gebeuren,
Of ghyliên moſt het feeſt, de vreught der Dochter, ſteuren,
En haren vrydom? merck wat onbeſcheit is dit.

SANHEDRIN.

Men gunt dat Hiram ganſch Fenicie bezit,
En Aſſers erreſlot van 't Rijck te leen magh houden.
Zoo groot een godtsſchult wort den Heiden quijtgeſchouden.

SABUD.

Des danckenze niet ons, maer hun doorluchtigh zwaert.
't En deed hun dapperheit, men hadze niet geſpaert.

SANHEDRIN.

Mijn Heer, vergeef het ons indienwe 't hof bezwaren,
Uit zorge om Moſes Wet en godtsdienſt te bewaren.

SABUD.

Wie heeft den godtsdienſt meer gehanthaeft dan uw Vorſt?

SANHEDRIN.

Voorhene: maer, indien men 't veiligh uiten dorſt.

SABUD.

Ghy mooght vrypoſtigh ons uw zorgen wel vertrouwen.

SANHEDRIN.

Godt waerſchuwde ons doorgaens voor buitenlantſche vrouwen.

888 *Zy heeft u t'onrecht hier geſleten: iemand ſlijten* is: „met iemand dagelijks omgaan," in den zin van 't Lat. *uti*. Op gelijke wijze zegt Gysbreght tegen Badeloch, Deel III, blz. 420.

Soo hebt ghy onbekent dus lange my verſleten.

920 *Des danckenze* voor „hiervoor zijn zy dank verſchuldigd."

921 Verſta: „men had hen — de Feniciërs — ook uitgeroeid, even als zoovele andere Heidenſche volkeren, ware men niet voor hun dapperheid beducht geweest."

SABUD.

Is nu de Sanhedrin voor 't vrouwetimmer bang?

SANHEDRIN.

Zy moorden dit geflacht met haren toverzang.

SABUD.

Ghy acht dan 's Konings brein te zwack voor vrouweliſten?

SANHEDRIN.

Haer loosheit broet doorgaens, uit Wijzen, afgodiſten.

SABUD.

Een wijs verſtant omhelſt geen godtheit tegens reên.

SANHEDRIN.

't En zy de wijsheit dwael', verblint door ydelheên.
Het vrouwenoogh kan licht een mannenhart bekooren.

SABUD.

Benijtghe uw' Vorſt zijn' luſt?

SANHEDRIN.

Een wettige ingeboren
Verzade 's Konings min. Dit Rijck was noit misdeelt
Van ſchoonheên, ſchooner dan zich eenigh hof verbeelt.

SABUD.

Men moet een' vreedzaem Heer zijn luſten niet beſnoeien,
Maer liever queecken. Op zoo eng een leeſt te ſchoeien,
Zijn' zin te zetten ſlechts op eene lantzatin,
Verveelt de Majeſteit, en onbepaelde min
Van hooghgeboornen: neen, een edel hart wil weiden,
En lezen keur van kruit. Men magh geen' Koning leiden
Met burgerlijcken toom. Hy zoeckt uitheemſche ſtof.

SANHEDRIN.

Van zulck een ydelheit gewaeght het Tyriſch hof.
Maer Salomon beſtelde en leerde ons andre ſpreucken,
En zuivre bladen. Zou hy zelf zijn leſſen kreucken?

SABUD.

Hy mengt oock deught met vreught, vryaedje, en minnekout,
En looft de Bruit, die hem aenminnigh onderhoudt
Met wederliefde en gunſt, en hoffelijcke zeden.
Hy maelt haer wezen af, en haer bekoorlijckheden.
Hoe zwiert de hairlock dan met zulck een' aert, en val!
Hoe lonckt haer oogh, die 't hart uit 's Konings boezem ſtal!
Wat wit gewaſſe kudde is witter dan haer tanden!
De lippen gloeien meer dan karmozijne banden!
Het wangeblos verdooft den blozenden granaet!
Hoe luickt haer aenſchijn op, gelijck een dageraet!

940 *Landzatin:* zoo in *Maria Stuart: nazaetin*. Zie blz. 464.

950-967 Vergel. hier het *Hooglied,* en inzonderheid *Hoofdſt*. VI: 1, 6, 7, 10, en VII: 1, 2, 3, 4, 7.

953 *Hoe lonckt* enz.: cierlijke, hoezeer dan niet al te juiste konſtruktie voor „hoe lonkt het oog van haar die" enz.

956 *Het wangeblos: blos* werd voorheen veelal onz. genomen, als voor *geblos*. Zie Bild. *Geſl. in v.*

Dan ſmaeckt geen muskadel zoo lecker als haer borſten!
Wat dochter treet zoo braef, als deze ſpruit des Vorſten!
Hoe reizigh ſchietze om hoogh, gelijck een pallemboom!
Dan viert de minnegloet zijn poëzy den toom,
Om 't lichaem naer zijn' luſt met zulck een' geur te kleeden,
En wederom t'ontkleên haer ſchoone albaſte leden;
Dien wijnkroes boordevol, en ront gedraeit, en net;
Die goude tarweſchoof, met lelien bezet;
Den dicht geſloten hof, en wat voor lieve namen
En tittels zijn vermaeck en liefde meer betamen.

SANHEDRIN.

Die hooge toon begrijpt Godts echtgeheimenis.
Des Konings huwelijck met Faroos dochter is
Het voorbeelt van Godts trouw met d'uitverkore zielen.

SABUD.

Verſchoonze dan al die des Konings oogh bevielen:
Want Faroos ſpruit is zelf uit afgodiſten ſtam.

SANHEDRIN.

Zy dient geen' afgodt, maer den Godt van Abraham.
Zy zwoer haer Goden af, en Memfis offervieren,
En 's vaders Prieſterdom met al zijn outerdieren.

SABUD.

En Hirams bloet beſchimpt 't Egyptiſch Godendom,
Dat onder vacht en ſchacht en ſchubben dus rontom
Den Nijl wort aengebeên, daer 't volck zich laet misleiden.
Men moet de dwaling oock in 't Heidenſch onderſcheiden.

SANHEDRIN.

Wat aengegrenſde, min of meer, in 't Heidenſch dwael';
Wy wegen 't Heidendom in eene zelve ſchael.
En ſchoon Sidonia ons Wet hielt onbeſproken;
Dees muur bepaelt den dienſt: geen godtsaltaer magh ſmoocken
Dan binnen deze poort. Dees ſtadt is 't offerperck.

SABUD.

Verdadigh vry ons recht, maer treck niet al te ſterck
Aen zulck een ſnoer. Men moet het oogh by wijlen luicken,
En door de vingers zien. Men moet zijn recht gebruicken
Wanneer het voordeel geeft. Zoo ghy het aen kunt zien,
Dit offeren zal haeſt van zelf zich zelf verbiên.

SANHEDRIN.

Verbiên? Het zal allengs gelijck de kancker kruipen,
En ſchieten zijn vergift; gelijck een adder ſluipen
In 't lichaem van den Staet, en ſteken met den ſtart
De heerſchappy, de Wet en Godtsdienſt naer het hart.
Dan zal men d'artſeny, helaes! te ſpa bereiden.

973-975 Dit is eenigzins in ſtrijd met hetgeen Ithobal verklaarde vs. 518; doch de Vorstin kan van gedachten veranderd zijn.

SABUD.

Dees burgery kan Godt en Baäl onderſcheiden.

SANHEDRIN.

Dies wenſchtze Godt niet half te dienen, maer geheel.

SABUD.

Zy diene hem geheel, en ſtaecke dit krackeel.

SANHEDRIN.

Het is een godtskrackeel: men magh Godts recht niet kreucken.

SABUD.

De tempel rieckt alleen van Levijs wieroockreucken.

SANHEDRIN.

Daer ſtaet de voorhof, oock voor vreemden ruim genoegh.

SABUD.

Al 't vrouwetimmer bidt daer Godt aen, ſpade en vroegh.

SANHEDRIN.

Met uiterlijcken ſchijn, maer Heidenſche gedachten.

SABUD.

Godt zagh wat gaven hem de Koninginnen braghten.

SANHEDRIN.

Godt zagh de gaven aen, doch 't hart van binnen meeſt.

SABUD.

Zy vieren met den Vorſt den ruſtdagh, en ons feeſt.

SANHEDRIN.

En nu vermetelijck 't afgodiſch feeſt hier buiten.

SABUD.

Indien men verder ga, de Koning zal het ſtuiten.

SANHEDRIN.

Wanneer het is te ſpa: wanneer de Sidonier,
Zoo blint als Ammon, oock zijn gruwzaem offervier
Met kinderbloet vermenge, en met onnozele aſſchen
En bloet zich ſchuldigh ſmette, in ſte van zich te waſſchen.
Dees gruwelkerck begrijpt al 't Godendom beknopt
Met een' gemeinen naem, en zal dus overkropt
Van vreemde titelen een' vloet van afgoôn braecken;
Een ieder Godt zijn haegh- en berghaltaer zien blaecken,
Tot dat het endelijck den waren Godt verdriet'.

SABUD.

Nu Vaders, naerdemael ghy dus veel quaets voorziet,
En ſpelt, zoo neem ick aen den Koning te vermanen,
Te letten op zijn ampt, en geenen wegh te banen
Tot dezen langen ſleep van twiſt en zwarigheên.
Ontſchuldight midlerwijl, ten beſte van 't gemeen,
Den Koning by het volck, en helpt al d'opſpraeck weeren.

1015 *Zijn haegh- en berghaltaer:* kleine, naauw bemerkbare pijl, in 't voorbygaan op de *hagepreêken* afgeſchoten. 't Zij herinnerd dat *haeghaltaer* 't zelfde is als: „valsch, verboden altaar."

SANHEDRIN.

Wy gaen. Heer Sabud, help dit werck ten beſte keeren.

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

Ga heen, bekrijgh (ſprack Balaäm
Tot Balack) 's vyants tenten
Met zwaert, noch dreigementen;
Maer zetze in brant door minnevlam,
En vier van Joffrenoogen.
De ſchoone jeught van Madian
En Moab trede in een geſpan.
De braefſte dochters togen
Te velde op dien Waerzeggers raet,
Om harten te veroveren,
En herſſens te betoveren,
Met mijnen, loncken, en gelaet.
De bloem der Jongelingen
Bejegentze aen de legerpoort,
En kan, door 't lief gezicht bekoort,
Zijn hartstoght niet bedwingen.
Een ieder liefkooſt zijn Heidin,
Die midden onder 't vleien
Zich veinſt te willen ſcheien.
't Hebreeuſche bloet, te zoet op min,
Belooftze trouw met ſmeecken.
O liſt! o vrouwetreecken!

TEGENKEER.

Indien het hart niet anders peinſt
Dan mont en lippen uiten;
Men kent geen' knecht van buiten:
Bemint en ſpreeckt ghy ongeveinſt;
Zoo ſterck uw woort met daden,
En nuttigh tot een klaer bewijs
Een' zelven diſch, en offerſpijs.
De minnaers ſtaen beladen
Om zulck een antwoort, al te ſtraf.
Wie brantmerckt zijn geweten,
Aen Baäls diſch gezeten,
En zweert zijn' Godt voor Baäl af?
Hoe worſtelen de zinnen!
Hier valt in 't hart een felle ſlagh,
Om 's hemels vloeck, en 's Joffers lach.
Wat zijde zal dit winnen?
D'onzichtbre Godtheit zit te hoogh:
De jeught is brusk en teder:
Zy wanckelt hene en weder.
De zichtbre ſchoonheit ſpeelt in 't oogh,
En leertze op Fegor knielen.
O plaegh van mannezielen!

1024-1040 Zie *Num.* XXV: 1 volgg. De raad, door Bileam of Balaäm gegeven, wordt echter niet in de H. Schrift vermeld, maar by JOZEFUS. *Oudh.* IV: 6, en berust alzoo op een overlevering, waar ook 2 *Petr.* II: 15 en *Jud.* 11 op wordt gezinſpeeld.

1035 *Mijnen:* „gebaren," 't Fr. *mines.* Zie Deel II, blz. 741. Kiliaen ſcheen 't woord voor oorſpronkelijk te houden; althands hy plaatst het niet onder de baſtertwoorden.

TOEZANG.

De jeught verging in dat gevaer:
Maer zou de Min, die 't grijze hair
Van Salomon kon zengen,
Hem, op 't Sidonisch feestbancket,
Vervoeren van der Vadren Wet,
En oock ten afval brengen?
Dat hoede Godt, die Abraham
Uit Ur beriep, en Jesses stam
Verhief, ten roem der vromen;
Of 't is hier omgekomen.

HET VIERDE BEDRYF.

SADOCK. WETGELEERDE. REY.

SADOCK.

Wy raeckten nauwelijcks met moeite door 't klincket
De Bronpoorte uit, zoo was de breede ftraet bezet
Van oudt en jongk, en mans en vrouwen, die vaft fchreiden,
Met bittre tranen en weeklaghten ons geleiden,
Zoo verre een ieder kon, en drongen de ftaffiers.
Wat was 'er al gekerms, gejammers, en getiers!
Hoe fcheen de ftraet zoo licht van vierpan, en lantaren,
En fackel! Kan de Wacht haer wacht en poort bewaren,
Het valt haer dezen nacht verzeker bang genoegh.

WETGELEERDE.

Toen dees gemeente zagh wat zorgh d'Aertspriefter droegh,
Om noch het Rijcksfchandael, waer 't mooghlijk, voor te komen,

1082 *Staffiers:* 't Fr. *estafiers*, „ftafdragers, roêdragers, dienaars."
1084 *Vierpan:* „*pan*," of pot, met vlammende, lichtverfpreidende ftoffen gevuld."

Bedaerdeze in het einde, en liet zich wat betoomen.
O Vader (ſchreiden zy u na, van poort en wal)
Ga hene, ga, en ſchut dien jammerlijcken val.

REY.

Ghy komt hier juiſt van pas, om 's Konings val te ſchutten.
O hooft der Prieſtren, help den ſtruickelenden ſtutten.
Stap aen, ſtap aen, naerdien 't gevaer geen uitſtel lijdt.
Ick zagh het ganſche ſpel, ô Vader, het is tijt.

SADOCK.

Wat zaeghtghe? ſtaenwe een poos, en laet ons wat bedaeren.
Men magh geen Koningen op ſtraetgerucht bezwaeren,
En tijding, over graft en muren heen gehoort,
Van krijghsvolck, op de wacht geſtelt by deze poort.

REY.

Beluſt te weten hoe dit feeſtmael af zou loopen,
Ben ick met dees lievrey te middagh ingeſlopen,
Daer Koning Salomon, zoo heerelijck en prat,
In 't midden van 't bancket der Koninginnen zat,
Gelijck de Nijt hem lang zijn heil en kroon benijde.
Mevrouw Sidonia zat aen zijn rechte zijde,
En onderhielt den Vorſt geſtadigh met een' lonck,
En vriendelijck geſpreck. Het wezen ſcheen noch jongk,
Zoo was hy in zijn ſchick. Indien de grijze hairen
Niet tuighden, het gelaet zou ouderdom en jaren
Verlochenen. De min zagh hem ten oogen uit,
Gelijck des Bruigoms pen in 't Hooge Liedt de Bruit
Bemint, en vleit, en vrijt, en d' allerſchoonſte zegent;
Terwijlze wederom haer liefſte heuſch bejegent.
In 't kort, de Vorſt was zoo verheught en bly van geeſt,
Dat dit geen maeltijt ſcheen, maer eer een bruiloftsfeeſt.

SADOCK.

Laet hooren waer de vreught ten leſte op uit wil komen!

REY.

De dertle tafel was noch naulijcks opgenomen,
Of Salomon, bekranſt met haren roozekrans,
Ging zitten op een' troon, beluſt den ſtarredans
Te zien, waer van zy zich beroemt had onder 't eten.
Na datze eerbiedighlijck, daer hy was neêrgezeten,
Zich driemael nederboogh, en lachende oorlof nam,
Begonze, en maelde allengs met trippelen een vlam,
Gelijck een avondſtar, dat d' aengename zwieren
Hem raeckten aen het hart. Hy kan zich niet beſtieren,
En ſpringt van zijnen ſtoel, omhelſtze, en roept mijn Bruit,
Wel aen nu kies de bloem van al uw wenſchen uit,
En eiſch wat ghy begeert: het is u ongeweigert.
Men dencke of haer het hart in 't lijf van blyſchap ſteigert,

En opfpringt: want zy had op deze luim geloert,
En hem van langer hant in haren ftrick vervoert.
Zy antwoort: Bie met ons het wieroock aen Aftarte.
Hy ftemt het reuckloos toe. Waer bergh ick my van fmerte!
De Koning ftapt vooruit: zy volght op zijnen tret.
Aertspriefter, keer den Vorft, en hanthaef Mofes Wet.

SADOCK.

Hoe kan dit Heidenfch wijf den Koning ringelooren!
Zoo zalze dien Monarch, ter heerfchappy geboren,
Beheerfchen, als een kint, en zetten zich parmant
En prachtigh op den troon, aen zijne rechte hant.
Zy zal de kroon des Rijcks, ten trots van alle wetten,
Hem nemen van den hoofde, en op haer hulfel zetten,
Dan klincken voor zijn koon, hem heeten, en gebiên,
Ja Aron haer in 't endt naer d'oogen moeten zien.

WETGELEERDE. SADOCK. SALOMON.

WETGELEERDE.

Ick zie den Koning zelf: hy heeft uw komft vernomen.
My dunckt hy deift, en fchijnt uw aengezicht te fchromen;
Een teken dat het hart inwendigh wort gepraemt
Van achterdocht: 't gaet wel. De Wellust trock de Schaemt
Niet ganfchlijck uit. Hier is noch leven, en gevoelen.
Ick fchep noch hoop: hy magh bedaren, en bekoelen.

SADOCK.

Godts zegen vloeie op u uit 's hemels hoogen troon.
Godt zeegne Salomon. Godt zeegne Davids zoon.

SALOMON.

En Sadock in zijn ampt, van boven hem bevolen.

WETGELEERDE.

Godt hoede zijn' Gezalfde, en laet hem nimmer dolen
Van 't heldre fpoor der Wet, uw vaders licht, en fchat.

SADOCK.

Dat wenfcht u 't Priefterdom: dat wenfcht de ganfche ftadt.

SALOMON.

Zy konnen hunnen Vorft niet aengenamers wenfchen.
Wat jaeght u hier zoo fpa?

SADOCK.

't Geroep, 't gewoel der menfchen,

1132 *Aen:* de gewone uitgave heeft *van:* waarfchijnlijk een zetfout.
1136 *Ringelooren:* beteekent letterlijk: „iemand aan een door 't *oor* gehaalden *ring* in bedwang houden."
1138 *Parmant:* offchoon dit woord by KIL. als inheemsch en in de beteekenis van „*feverus, bellus*" genomen wordt, fchijnt het echter, naar zijn uitgang, aan den vreemde ontleend, en wordt dan ook meestal in ongunftigen zin voor „fchijnbaar deftig" genomen.
1141 *Van den hoofde*: ablat. vorm, als wy meer ontmoet hebben.
1142 *Klincken* voor „kloppen, flaan," als meermalen.
1147 *Achterdocht* voor „nadenken." Zie *Leeuwendalers*, vs. 1288.

't Geſchrey van duizenden, die uit Jeruſalem
U ſmeecken te gelijck met hun bedruckte ſtem.

SALOMON.

Bedruckt? Wat druck, wat ſmert gevoelen d'onderzaten,
Nu Salomon regeert, op wienze zich verlaten
In veiligheit en vre? Zy zitten zonder ſchroom,
En zorgh, in ſchaduw van olijf- en vijgeboom,
Van Dan tot Berzeba. De vijghboom, die de dalen
In 't wilt belommert, kan het by geen' ceder halen,
In menighte en getal. De ſtraetſteen valt te licht,
By 't zilver en root gout. De ſtadt was noit zoo dicht
Bewoont, en volleckrijck by ons Heer vaders leven.
Wie zagh oit Koningkrijck meer melck en honigh geven,
En zoo veel nieuwe ſteên in 't Joodſche lant gebouwt?
Ghy ziet nu Jeſſes kroon aen Faroos kroon getrouwt,
En hoort, van Memfis, maght van paerden herwaert draven.
Wat zeeſteên voeren niet den arbeit van heur ſlaven
Naer onze kuſten toe? Het Ooſten brengt yvoir,
En perlen, en geſteent. d'Araber, en de Moor
Vereeren wieroock, mirre, en al den geur van 't Zuien.
Men hoort geen krijghsbazuin, noch ſtrijt, noch oorloghs buien.
Mijn ſtaf bereickt den Nijl, en oevers van d'Eufraet.
Al 't omgelegen volck zoeckt heul aen dezen Staet.
Wat port dan dees gemeente om over ons te klagen?
Of klagenze van weelde, en valt die zwaer te dragen?

SADOCK.

't Gelieve uw Majeſteit de reden te verſtaen.

SALOMON.

Zeer gaerne, Vader, ſpreeck vry uit: wy horen 't aen.

SADOCK.

De goutvloot, lang om gout naer Ofir heengevaren,
En entlijck, na verloop van drie geheele jaren,
Met ſmerte en angſt verwacht, genaeckte vaſt het ſtrant
Der roode zee. Men riep: de vloot is onder 't lant.
Afiöngaber ſtack het hooft op aller wegen.
Uw jaghten voeren haer met zijde zeilen tegen.
Het grimmelde van volck, als byen, overal,
Op muur, en torentrans, en waterkant, en wal.
De hemel ſcheen hier toe zijn' zegen te verleenen.
De zon had noit zoo ſchoon in 't hemelſch blaeuw geſchenen;
Toen d'Amirael der vlote, of 't ſchip, dat Salomon
Naer zijnen Koning heet, voor 't zincken van de zon,
Zijn kiel ſtiet, als het naer de haven toe quam ſtreven.
Het is op 't ongezienſt met volck en ſchat gebleven.

1162,1164 Zie 1 *Kon.* IV: 25.
1166,1167 *De ſtraetſteen valt te licht, By 't zilver en root gout:* zie 2 *Chron.* IX: 20.

De zeeſtadt was vol ſchricks. Dus luidt d'onzekre maer.
Zoo 't niet geberght is, loopt het merckelijck gevaer.
De naeſte bode wil de droeve maer vergoeden.

SALOMON.

Men hoop' de hemel zal het ongeluck verhoeden.
Wat my belangt, ick ſchel de zee mijn ſchade quijt.
't Is droef dat d'Amirael in 't landen ſchipbreuck lijdt.

SADOCK.

Zoo doet het, groote Vorſt. Dit ſchip, zoo rijck geladen,
Is Koning Salomon, grootdadigh in zijn daden,
Die grijs van ouderdom, gezegent met den ſchat
Van wijsheit en geluck en heerlijckheit, en wat
Een aertſche Godtheit voeght, gevaer loopt van te ſneven,
En ſchipbreuck in zijn eere en zijn godtsdienſtigh leven
Te lijden, op het zant van wulpſche afgodery,
Voor 's levens avontſtont. Waer brengt de razerny
Van vrouwemin den menſch, een' Vorſt, een licht der Heeren,
Dat alle Koningen als Godts Orakel eeren.
Hebt ghy de jongkheit niet geraden, wijs en trouw,
Te vliên de gladde tong van een uitheemſche vrouw,
Haer honighzoete keel, en liefelijcke lippen?
Zoo zorghlijck, als in zee verborge en blinde klippen:
Gevaerelijcker dan een ſcherp tweeſnedigh zwaert.
Waerom beſchrijve ick u deze adder, en heur' aert?
Wat helden ſtackze niet uit heur verborge lagen?
Wie kan een gloeiend vier in zijnen boezem dragen?
Wie treet op kolen, en verbrant de voeten niet?
Zoo luidt uwe eige les, uw gulde ſpreuck. Zoo riedt
De Koning onze jeught, en zonen, die nu ſchreien,
En hem, gelijck een os, naer bijl en banck zien leien;
Gelijck een vogel blint zien vliegen naer den ſtrick.
Uw leven en uw doot verſcheelt een oogenblick.
Ontwaeck, ô Salomon: ontwaeck uit uwe droomen.
Ontwaeck, of 't is met u en Juda omgekomen.
Ghy ſtaet in top van eere, en die u ſtorten zal
Dicht achter u, en lacht alreede in uwen val.

SALOMON.

Zou dat mijn ſchaduw zijn, zoo diende ick haer te vlieden?

SADOCK.

Ja recht, een ſchaduw kan u dwingen, en gebieden.

SALOMON.

Ghy meent Sidonia, mijn opperſte vermaeck.

WETGELEERDE.

Nu honighzoet, maer ſlus van alſſembittren ſmaeck.

1214,1217 Zie *Prov.* II: 16; V: 3; VII: 5; XXII: 14; XXIII: 27.
1221,1222 Zie *Prov.* VI: 27, 28.

SALOMON.

Dat licht der ſchoonheit, waert des Konings min te voeden?

SADOCK.

Vermomt om gruwzaemheên van afgoôn uit te broeden.

SALOMON.

Zy dient haer Godtheit ſlecht en recht, op Sidons voet.

WETGELEERDE.

En ſleept den Koning mede, en 't hof, en al zijn ſtoet.

SALOMON.

De Vorſten zijn gewoon Vorſtinnen te believen.

SADOCK.

Een Vorſt ontzie, zijn bedt ten dienſte, Godt te grieven.

SALOMON.

Wat 's dit, een luttel ſmoocks te roocken voor 't altaer?

WETGELEERDE.

Voor zulck een gruwelbeelt. ô laſter, al te zwaer!

SALOMON.

Geen gruwel, maer een beelt van wit en zuiver marmer.

SADOCK.

Wie afgoôn eert, verſmaet den opperſten beſchermer.

SALOMON.

Beſchrijfme d'afgoôn, op dat ick die doling kenn'.

WETGELEERDE.

Uw wijsheit maeldeze ons naer 't leven met haer pen.

SALOMON.

Die vloeckt noch kopre Slang, noch goude Cherubinnen.

SADOCK.

Dat waren afgoôn, noch verbodene afgoddinnen.

SALOMON.

Het waren beelden, kunſt, en koper, hout, en gout.

WETGELEERDE.

Wie heeft zijn hoop en trooſt op dat metael gebouwt?

SALOMON.

Gewonden, van de Slang vergiftight, en gebeten.

SADOCK.

Zy hebben Gode danck voor 's lichaems heil geweten.

SALOMON.

En bleven midlerwijl genezen door het beelt.

WETGELEERDE.

Een beelt, dat Godt verheft, en niet zijn eere ſteelt.

SALOMON.

De Feniciers ſtaen niet aen Moſes Wet gebonden.

SADOCK.

Wy dienen eenen Godt, zy, kunſt, en menſchenvonden.

SALOMON.

Godt ſchonck Oöliab en oock Bezaleël

Den geeſt van kunſt, gewrocht door goddelijck bevel.

SADOCK.

Ten dienſt van eenen Godt, den vader van uw vaderen.
Gezalfde, laet ick u, gelijck Aertspriefter, naderen,
En uit den gulden ſtrick van 't vrouwelijck bedrogh
Verloſſen. Geef gehoor om Godt, en luiſter toch.
Heb ick en Nathan u ten Vorſt des volcks gekoren,
En op den troon gezalft met onzen olihoren;
Zoo volgh getrouwen raet, en ſchuw de vuile ſmet,
De ſchoone ſlang, te lang gekoeſtert in uw bedt.
Een ſlang heeft d'eerſte vrouw, de vrouw den man bedrogen,
De man al 't aertrijck voort met zich in 't net getogen.
De Geeſt des hemels vliedt het al wat ſchepſels eert.
Wie ongoôn inwijdt, is 't die allerſnootſt boeleert.
Een eenigh voorbeelt kan ontelbaer volck vernielen.
Een luſt, een ydelheit bederft onnooſſle zielen.
Zoo luide uw eerſte tael: dat was uw ſpraeck voorheen,
Toen ghy de wijſheit volghde, en Godt, die u verſcheen,
En zegende uit zijn' ſchoot met kennis, ſchat, en eere.
Vergeeſme, wijſte Vorſt, dat ick u wijſheit leere.
Bederf uw' eerſten geur geenſins met zulck een' ſtanck.
Verdoof noch ſchen uw faem met zulck een' quaden klanck.
De mare loopt alree daer binnen, langs de ſtraten,
Dat Salomon den Godt der Vadren heeft verlaten.

SALOMON.

Een galm, een ſtraetgerucht verdwijnt in ydel lucht.
Een Koning keert zich niet aen 's vollecks ſtraetgerucht.

SADOCK.

Wat baet de tempelbouw? wat baten offervlammen,
Zoo vele duizenden van runderen en rammen
En oſſen, en 't geblaet van al 't onnozel vee,
De Bontkiſt, kandelaer, altaer, en kopre zee,
De prael des Prieſterdoms, gezang, en feeſt, en ſtaetſi,
En al uw yveren; nu ghy in 't einde, eylaci,
Te jammerlijck vervalt, u zelven ſtelt ten ſpot,
Den levenden verzweert, en dient een' dooden Godt,
Een pop van Sidon? Kan de hemel dit verzwelgen?

SALOMON.

De hemel zal zich des zoo wonderlijck niet belgen.
Ghy ſchat de wijsheit van den Hooghſten veel te teêr.

WETGELEERDE.

Die lijdt niet dat men eere en diene een' andren Heer.

SALOMON.

Niet binnen deze ſtadt, maer buiten Sions muren.

SADOCK.

Men paere nimmermeer zulcke ongelijcke buren.

WETGELEERDE.
De gront des ganſchen lants is heiligh: 's Konings ſtaf
Beware oock ongeſchent het erf, dat Godt ons gaf.
Een Wet, een Vorſt, een Godt, een kerck, een offerhande,
Daer zetten wy ons lijf en leven voor te pande.
SALOMON.
Wy hebben ons vriendin ſlechts eenen dienſt belooft.
SADOCK.
Genadighſte, waeck op, eer u de donder 't hooft
Verplettere, om zijn leet en ſmaet aen u te wreecken.
Hebt ghy Adonias, die naer uw kroon durf ſteecken,
Uw' eigen broeder zelf, den zwaerde toegedoemt;
Met wat liefkoozery en razerny verbloemt
Ghy dit meineedig ſtuck, 't welck eeuwigh wraeck wil ſchreeuwen
Tot Godt, die nimmermeer, in 't midden der Hebreeuwen,
Zal lijden, dat zijn naem onteert blijft door dien hoon,
Een baſtertgodt zich zette in zijnen offertroon?
Laet af, het is hoogh tijdt dit met berouw te boeten.
Wy zincken: d'aerde loeit alree beneên ons voeten.
SALOMON.
Nu, Vader, zijt geruſt: wy ſtaen op vaſten gront.
WETGELEERDE.
Ghy ſtaet niet vaſter dan Abiram eertijts ſtont,
Wiens rot van 's afgronts muil verteert wiert, en verſlonden.
SALOMON.
Wy ſtaen aen ons belofte en Koningin verbonden.
WETGELEERDE.
Noch hooger aen Godts boeck, dees boeckſtaef, onzen bant.
SADOCK.
Gelooftghe 't Wetboeck niet, geloof Godts eige hant.
Zie daer de ſteene Wet, en van hem zelf geſchreven.
Zy dondert over 't lant, dat bergh en ſteenrots beven.
Dees tafel kent en dient maer eenen Heer alleen,
Die Jakobs boeien brack door duizent wonderheên.
Verſmaetghe zijn gebodt, en ons Hebreeuſche bladers;
Zoo ſiddert voor de wraeck en gramſchap, die des vaders
Vergrijp aen d'afkomſt ſtraft, tot in het vierde lidt,
Dat hem de rugge biedt, en vreemde Goden bidt.
SALOMON.
Ick ſtaeck mijn opzet niet, hoe ſtout men dit belette.
SADOCK.
Daer leit de groote ſtadt, daer Godt zijn' zetel zette.
Hy roept u van zijn' troon en Cherubijnen toe.
Ick bidde u by dien ſtaf, by Arons groene roe,

1299 *Ongeſchent:* zie Deel IV, blz. 347.
1315 *Abiram:* zie *Num.* XVI.

Die deze amandels droegh, en levendige blaren:
'k Bezweer u by Godt zelf, laet toch uw' afgodt varen.
Laet varen: dat geen dwaze en dolle vrouweluſt
U liever zy dan Godt, en naem, en faem, en ruſt.
Verkeer uw' zegen niet in hondert duizent vloecken.
Of ſtaptghe hene, ſtap eerſt over Moſes boecken,
En al het heilighdom, en 's Hoogen Prieſters lijf,
En ſleeptze me ten val: maer trap mijn hart zoo ſtijf,
Zoo vinnigh, dat het breecke, is 't reede niet geborſten
Van hartewee. O bloem, ô kroon, ô licht der Vorſten
En Koningen, gewilt als 't aenſchijn van de zon;
O hemelſche Profeet, begaefde Salomon,
Gehoorzaem Godt in ons: of zijtghe niet te buigen,
Zoo neem ick zijnen troon en Englen tot getuigen
Van Sadocks trouw en plicht, godtvruchtigheit, en druck,
En wil onſchuldigh zijn aen dit verwaten ſtuck.

SALOMON.

Helaes, ick voel een' ſtorm, een onweêr door mijn zinnen.
Hier buiten dreightme Godt, Sidonia daer binnen,
En 't vrouwetimmer, dat zoo veel op my vermagh.
Aertsprieſter, ſpaer uw' rouw, en tranen, en beklagh.
Ga hene, ſtil de ſtadt, en ſtel mijn volck te vrede.
Ick zal Sidonia (betrouw het my) haer bede
Ontzeggen. Zijt geruſt: ick wil in plaets van Godt
Noch Ammons Moloch, noch Sidoniſche Aſtaroth,
Noch Moabs Chamos hier in woudt of tempel vieren.
Ick wil geen heiloos beelt van marmerſteen, of dieren
Aenbidden. Wegh met dit blancketſel, en bedrogh.
Ick zoogh uit Nathans borſt geen afgodiſten zogh.
Een' afgodt ſtichten is de grootſte goddeloosheit,
En oorſprong en het ſlot van allerhande boosheit.
Eerwaertſte Vader, ſtaeck uw droefheit, en geklagh.
Ga hene, ſtil ons ſtadt, en volck door uw gezagh.

SIDONIA. SALOMON.

SIDONIA.

Myn waertſte altaergenoot, ghy wachtme hier ter ſtede,
Ontſchuldigh uw Princes: zy wert ten leſte reede,
En quam noch tijt te kort aen toiſſel en cieraet.
Wie ons Godinne dient, vermy al wat misſtaet.
Mijn prieſter Ithobal, de hooghgeëerde vàder,
Bereit zich naer gewoonte, en komt ons bey te gader
Op 't heiligh offerfeeſt geleiden, met de prael

1355,1356 Zie 1 *Kon.* XI: 7.

Der Koninginnen, die hem wachten in de zael,
Een iegelijck om 't ſchoonſte en heerlijckſte uitgeſtreken.
De ſtaetſi ſtaet gereet. De fackels zijn ontſteken.
Wy dienden wel te gaen: zy komen. Hoe, mijn Heer,
Mijn Bruidegom, hoe dus? Ghy wandelt hene en weêr.
Verdient Sidonia geen antwoort op haer rede?
Verdroot u 't wachten? Hoe? Dees tijt, en offerzede
Vereiſcht iet ongemeens, en keurigheit, en pracht.
Vergeef het uw vriendin, heeft zy te lang gewacht.

SALOMON.

Een luttel toevens kan zomtijts een' aenſlagh krencken,
Of vorderen. Dit werck geeft allerley bedencken.

SIDONIA.

Bedencken? Hoe, mijn Heer; is 't nu bedenckens tijt?
Ghy gaeftme flus uw woort: ick ſchelde u zoo niet quijt.

SALOMON.

De Koning blijve u dan dees kerckbelofte ſchuldigh.
Ontſla hem deze reis, en draegh u toch geduldigh.
Ga heen, voltreck het feeſt met al uw hofgezin.
Verſchoon den Vorſt: hy ziet dit offren dieper in.
Wie wijs is ſchickt zich liefſt naer 's volcks gelaet, en tijden.
Een Koning boven al, om onraet te vermijden,
Betoom' zich zelven, oock in 't gene hy vermagh.

SIDONIA.

Een angſtigh Koning knackt zijn' ſcepter, en gezagh:
Als zijn gemeente merckt dat hy begint te zwichten,
Zy zal op dezen voet haer eere en aenzien ſtichten,
Ja hem van langer hant dus waſſen over 't hooft.
Wy houden ons aen 't geen de Koning eens belooft.

SALOMON.

Ick doe mijn woort geſtant wat vroeger, of wat ſpader;
Wat hindert dit? Men lette op mijn beſluit wat nader,
En rijper: wat kan 't ſchaên?

SIDONIA.

Hoe dus, mijn eigendom?
Wat inzicht zet zoodra uw wijze zinnen om?
Mijn vier, hoe kan uw brant te mywaert zoo verkoelen?
Wat kan u quetſen, dat mijn ziel niet eerſt zou voelen?
Mishaeght u iet in my? laet hooren waer het deert.
De Majeſteit ontvouwe al wat heur hart begeert.

SALOMON.

Ick hebbe, ontſtel u niet, my op die zaeck beraden.

SIDONIA.

Beraden? Hoe, mijn Heer? verſchillen uwe daden

1377 *Offerzede* voor „offergebruik." Zie *Leeuwend.* vs. 814

Van uw beloften? heeft u iemant omgezet?

SALOMON.

Ghy volght uw vaders wijze, en ick mijn vaders Wet.

SIDONIA.

Men acht een Konings woort zoo heiligh, als zijn zegel?
En breecktghe dit?

SALOMON.

Het ſtrijt met ons gewoonte, en regel.
Wat gelt een vrolijck woort, geſproken by den wijn.

SIDONIA.

Zoo paeitghe my alleen met eenen ſchoonen ſchijn?
Heer Koning, zultghe dus een Koningin beminnen,
Lichtvaerdigh weifelen, en ſpelen met uw zinnen?
Het hooft van Davids Rijck voeght niet dan deftigheit.
Stantvaſtigheit, en trouw verciert de Majeſteit.

SALOMON.

Mijn ſchoone, valme dan niet met uw rede laſtigh.
Wie by zijn' godtsdienſt blijft, is deftigh en ſtantvaſtigh.

SIDONIA.

Stantvaſtigh is hy, die niet wanckelt in zijn woort.

SALOMON.

Ghy hadme met een' lonck en nieuwen dans bekoort.
Of my een woort ontviel, wat is 'er aen bedreven?
Gelieven moeten dat elckandere vergeven.

SIDONIA.

Zoo zentghe my alleen op 't hooghtijt, zonder u?

SALOMON.

D' Aertspriefter raet het af: zijn inzicht maecktme ſchuw.

SIDONIA.

Verzoecktghe raet by hem? d' Aertspriefter zal het nimmer
Inwilligen. Hy haet al 't uitheemſch vrouwetimmer,
En voedt dien haet by 't volck. Men droegh hem geen ontzagh
In 't bouwen van mijn kerck. Zijn aenſpraeck, zijn beklagh
Belette uw' yver niet ons Prieſters in te voeren.

SALOMON.

Indien men verder ga, het zal ons Rijck beroeren,
Gelijck alree de ſtadt. 't Is vreemt en ongehoort
Dat Heidenſch offer ſmoock' hier buiten voor de poort,
Noch vreemder dat de Vorſt dees nieuwigheden ſtijve,
En met zijn Koningin afgodery bedrijve.

SIDONIA.

Mijn godtsdienſt wort verkeert afgodery genoemt.

SALOMON.

Dat zy zoo 't wil: die wort in onze Wet verdoemt.

SIDONIA.

Volhardt dan by uw wet, in leven, en in ſterven.

Ghy kunt mijn offer, ick uw bedtgenootſchap derven,
En ſta bereit het Rijck te ruimen met mijn ſtoet.

SALOMON.

Ghy zijt mijn Koningin, mijn aengenaemſte gloet.
Zoudt ghy uw' Heer en Vorſt zoo lichtelijck begeven?

SIDONIA.

Ben ick uw Koningin, waer is uw trouw gebleven?
Heeft Tyrus, uw gebuur, en bontgenoot, en vrient,
Door zijn gedienſtigheên niet meer aen u verdient,
En 't Joodtſche Prieſterdom? Beloont men de getrouwen
Dus avrechts? Vader holp uw hof en tempel bouwen,
Hieuw heele rotſen wegh aen klaren marmerſteen.
Hy voerde u Liban toe aen cedren, en al 't geen
Een godtsgebouw vereiſcht, dat aen de lucht zal ſteigeren.
Hy woude u kunſtenaers, noch geen bouwmeeſters weigeren.
Toen waren uw Hebreen van Sidons dienſt niet ſchuw,
Noch Sidon zagh zoo naeu in zulck een werck op u.
Ghy achte ons handen toen niet onrein, om te wercken
Op uw' gewijden gront, aen uwe kerck vol kercken.
't Vernuft van Tyrus goot de vaten van metael,
Kolom, en kopre zee. Ghy moet het altemael
Hem dancken, die noch kunſt noch koſt hier aen wou ſparen,
Om d'eer des Prieſterdoms op 't hooghſte te bewaren.
Ick ga voorby dien ſchat van dierbaer ebbenhout,
Geſteente, en parlen, en ontelbre baren gout,
En wat mijn vaders vloot uit Ofir me kon ſlepen,
En gieten in uw' ſchoot met rijck gelade ſchepen.

SALOMON.

Wy weten 't Sidon danck, en uw Heer vaders kroon.

SIDONIA.

Men dancktze met den mont, en averechtſen loon.

SALOMON.

Wat loon verzochtenze oit? wat wiert hun afgeſlagen?

SIDONIA.

Fenicie is te fier, te ruſtigh om te klagen.

SALOMON.

Het voeght geen' Vorſt dat hy beweze deught verwijt':
Het waer lafhartigheit, en belleghzieckte, en ſpijt;
Dies laet ons granen, wijn, olijf, noch oli noemen,
Noch op geen twintigh ſteên in Galilea roemen,
En wat uw' vader meer van harte wiert vereert.
Zoo verre is 't dat een hof ter weerelt ons braveert
Met dienſten: en hoe zou 't een' oppervorſt betamen,
Dat hy zich van een leen en leenrijck liet beſchamen;

1467 *Belleghziečkte: belgziek* is een uitmuntend woord, dat volkomen uitdrukt wat men thands, min gelukkig, „kwalijk-neemsch" noemt.

Mevrouw, ay belgh u niet, al ſpreken wy te ront:
Ghy perſte uw Heer met kracht die woorden uit den mont.

SIDONIA.

Uw Majeſteit beſtelde ons oli, graen, en wijnen;
Om niet in Tyrus oogh te vreck, maer milt te ſchijnen;
Doch 't was geen arbeitsloon voor zoo vele arbeitsliên.
En vader, toen hy ging uw twintigh ſteên bezien,
Bevont hoe rijck hem heide en zant wiert toegemeten,
Voor twintigh jaren dienſt, en zijn langduurigh zweeten,
En marmer, gout, en hout, beſtelt tot Sions eer.
Hy ſchonck u niet te min zoo vele ſteden weêr.

SALOMON.

Van vaders billijckheit kan al het lant gewagen.

SIDONIA.

Zoo zoudt gy billijck u gelijck een ſchoonzoon dragen.

SALOMON.

Ick heb uw vaders kroon gehanthaeft, en behoedt.

SIDONIA.

Hy heeft door zijn gezant u op den troon begroet,
En d'eerſte heil gewenſcht met 's vaders heerſchappye.

SALOMON.

Dat elck naburigh Rijck dus om den pallem ſtrye
Met zijnen nagebuur, vermeert de broederſchap
Der Koningen, en voertze op eenen hoogen trap.
Die eerſt mijn broeder hiet, wert mijn behuwde vader,
Toen ghy mijn trou ontfingt. Wien raeckt de vrientſchap nader?

SIDONIA.

Daer gront van vrientſchap is, en liefde, en eenigheit.

SALOMON.

Wat ſpreeckt Sidonia?

SIDONIA.

Helaes, ick ben misleit.
Men troontme uit Hirams hof met honighzoete woorden.

SALOMON.

In 't hof van Salomon.

SIDONIA.

Och, zat ick aen de boorden
Van Indus, of d'Eufraet, of diep in Moorenlant,
Of Perſſen, of waer 't zy, daer een de Rijckskroon ſpant,
Die my gebeuren moght, en milt wiert aengeboden;
Zoo hadde ick geenen ſtrijt te voeren met uw Joden,
Die my dus overdwers begrimmen alle daegh,
En roepen: dat men haer ten ſtoel, ten Rijcke uitjaegh.

1475-1490 Vergelijk hier betreffende dit opſommen der dienſten, door Salomon en Hiram elkander over en weder gedaan: 2 *Sam.* V: 11; 1 *Kon.* V: 1—18: VII: 40; IX: 11—27; X: 11—22.
1500 *Die my gebeuren moght:* „die (welke *rijckskroon*) my ten deel viel."

Maer zijt geruſt: men hoeft geen Koningin te dreigen.

SALOMON.

Het onverſtant des volcks is allen Rijcken eigen.

SIDONIA.

Ick nam op Vaders raet des Konings trouwring aen,
Om onder Faroos kint aen uwe zy te gaen
Voor tweede Koningin, die eerſte vrouw moght wezen.
Hoe liet ick, ſlechte duif, my locken, en belezen,
En houden uit den troon van menigh jongk Monarch.
Men overſtemde my. Een dochter denckt geen ergh.
Zoo wert mijn groene jeught beſteet aen grijze hairen;
Mijn lente, aen winterſneeuw; mijn bloem, aen dorre blaren.

SALOMON.

Hier ziet u 't ganſche hof naer d' oogen, en den mont.
Uit duizent is'er geen, die zoo mijn' boezem wont
En blaeckt, als ghy alleen. Bedaer, mijn uitverkoren.

SIDONIA.

Hoe dickmael hebtghe wel in uwen gloet gezworen,
Dat ghy my volgen zoudt ten outer, hant aen hant!
Laet tuigen 't echte bedt, gordijn, en ledekant.
Hoe laet ghy u vergeefs om uw beloften manen,
Met ydele gebeên, en oogen, nat van tranen?

SALOMON.

Hoe ſchreitghe dus, mijn hart? zijn wy hier oorzaeck van?

SIDONIA.

De Koning Salomon is recht een vrouweman.
Men wenſch' de bruit, die hem in d'armen t'huis zal komen,
Geluck: zoo juichten bergh, en boſch, en beeck, en ſtroomen;
Toen ick met uw' gezant van Vader oorlof nam:
Een bruiloftvaert, die my, helaes! zoo zuur bequam.

SALOMON.

Toen ghy den erfgenaem en zoon van David trouwde?

SIDONIA.

Een trouwen, dat my meer dan duizendwerf berouwde.
Och och, had Davids zoon noch iet van Davids ſchijn,
Die Goliath, den Reus, en menigh Filiſtijn
In 't velt gemoete, alleen om Michol te verwerven:
Dat was een helt, vol viers, die om zijn bruit wou ſterven.

SALOMON.

Geen Heidenſch afgodt had mijn vaders zwaert te vrient.

SIDONIA.

Zijn zwaert heeft Achis zelf, en 't Heidenſch Rijck gedient.

SALOMON.

Uit hoogen noot, mijn Lief, en om zijn lijf te bergen.

SIDONIA.

O trouwelooze, ick zweer het u niet meer te vergen,

En zweer het anderwerf, by Sidons oppergodt,
Den grooten Dondergodt, by 't beelt van Aſtaroth,
By zoo veel Goden, als uit eene wolck van boven,
Van uw meineedigheit en valſcheit in 't beloven
Noch kennis dragen. Ghy geveinſde, hardt van aert,
Is uw getrouwe u geen altaergemeenſchap waert?
Zoo zult ghy oock voortaen haer bedtgemeenſchap derven.
Mijn vloeck en Tyrus vloeck zal treffen op uw erven,
En volck, dat gift en gal op Sidons dochter braeckt;
Een ſchoonheit, tienmael waert van eenen Godt geſchaeckt.
Zie neder uit uw' troon, ô Koningin Aſtarte,
En wreeck uw' ſmaedt, mijn leet, en neem mijn' vloeck ter harte.
'k Verbid hem niet, noch eiſch geen uitſtel van zijn ſtraf.
O Goden, wreeckt mijn ſmert, en wiſcht mijn tranen af.

SALOMON.

Om zulck een lichte zaeck u zelve zoo te quellen?

SIDONIA.

Uw Koningin ten ſchimp van al de weerelt ſtellen,
Ten ſchimp van hof, en ſtadt, is dat een lichte zaeck?
Mijn godtsdienſt is mijn kroon, en opperſte vermaeck.
Ick docht mijn glori zou nu eerſt den adem halen,
En als een zon in top gerezen, met haer ſtralen,
Verheugen al het ſchoon, dat hier ten hove blinckt.
Nu daeltze plotſeling, en gaet te gronde, en zinckt.
Sidonia ontloock, gelijck een weereltswonder:
Zy ging in roozen op: nu gaetze in tranen onder.
Zy leeft te lang, die jong niet meer te hopen heeft,
En haer geluck en eere in droefheit overleeft.

SALOMON.

Hoe beeft mijn hart! Wat raet? Ick drijf verbaeſt in 't midden
Van Godt, en afgodt. Och, wien ſtaet my aen te bidden?
Te wieroocken? helaes, wat zijde kieze ick nu?
Een worrem knaeght mijn hart, van Sidons Godtheit ſchuw;
En ondertuſſchen blaeckt de Min het onder 't knagen.
Hoe kan men Sadock en Sidonia behagen,
Al t'effens? Wie van bey zal Salomon gebiên?
Hoe weent die ſchoone ziel! wie kan haer tranen zien,
Al was zijn hart van ſteen? Neen, neen, ick ly dit nimmer,
Noch hael op my den haet van al het vrouwetimmer,
Van duizent vrouwen, elck de braefſte Koningin.
Vergeef het Salomon, mijn Schepper: och, de Min,
De vrouweliefde doet my ſtruickelen, en dolen
Uitwendigh, maer het hart aenbidt u in 't verholen.
Uw wijze Godtheit keer' zich aen geen hant vol ſmoocks.
Wy wijden u het hart, en niet een luttel roocks.
Mijn Schoone, zijt geruſt: hoe weentghe dus verbolgen?

Mijn Schoone, geef gehoor: ick zal uw offer volgen.

SIDONIA.

Helaes; een vrouwenhart is teêr, en licht beroert,
En weder licht gepaeit. Mijn Lief, ick was vervoert
Van yver, en van minne, en ken mijn krancke zinnen.
Geen ware liefde veinſt, en houdt haer tranen binnen.

SALOMON.

Mijn Schoone, ſchrey niet meer: mijn welluſt, ſtaeck dien rouw.
Nu wiſch uw tranen af: wiſch af dien droeven douw.
Daer komt de ſtaetſi ons met vreught ten outer leien.
Bedaer, bedaer, mijn Lief, eer iemant u zie ſchreien.

ITHOBAL. SIDONIA. SALOMON.

ITHOBAL.

Nu gaet verheught ten reie, en danſt,
Ghy die het hooft met mirten kranſt,
Ter eere van Aſtarte.
Nu wijdt hier, bly van harte,
Den tempel aller Goden in;
Daer ons Sidoniſche Vorſtin
Den Koning toe liet nooden.
Vergeet oock niet de Goden,
Waer voor het vat van Moab ſmoockt,
En Ammons bloedigh outer roockt.
De fackel blaecke, en floncker'
Voorhene, ſchoon by doncker:
Dan ſtroie een roozekorf den geur
Van roozen, levendigh van kleur:
Dan volght dien geur by paren.
Laet offerkandelaren,
Van reuckwerck zwanger, en bevrucht,
Verſpreien hunne zoete lucht:
Dan brengt den korf met duiven,
Sneeuwit van pluim en kuiven.
Ick volgh dien zuivren offerſchat,
En zwaey het gouden wieroockvat,
Om 't offer in te wijden.
Ghy roem van onze tijden,
O Salomon, Sidonia,
En ghy Princeſſen, volght ons na,
En helpt dit wyfeeſt kroonen

1605-1607 Uit deze regels wordt bevestigd wat ook van elders bekend is, dat de waskaarfen in Vondels tijd, veelal by feestelijke gelegenheden, met welriekende zelfſtandigheden vermengd werden, in plaats van, als later, met rottekruid. Wy willen hopen, dat men, in onze eeuw van vooruitgang, de oude methode nog eens op het gas toepasſe.

Met goddelijcke toonen.
Nu heft der Goden lofzang aen,
Zoo zal de tempel opengaen.

SIDONIA.

O Goden en Godinnen,
De Koning zingt u lof
Met duizent Koninginnen:
Beſchut, behoedt zijn hof.

Ghy vloodt voor 's vaders degen.
Nu haelt de zoon u in.
Verleent hem uwen zegen,
En zegent 's Konings min.

Betoomtze die u tergen,
Dat hem uw maght behoê.
Hy wijdt op deze bergen
U kerck en outer toe.

ITHOBAL.

Daer opent men den tempel.
O Godtheit van 't altaer,
Wy offren op uw' drempel
Dit onbevleckte paer.

Ontfang dien geur van eere
Nu tweemael achter een.
Dat uwe maght vermeere,
In 't midden der Hebreen.

Taſt aen, ô roem der vrouwen:
Taſt aen, ô Konings bruit.
Zoo ſpreie in dees landouwen
Uw lof zijn geuren uit.

SIDONIA.

Taſt aen, ô bloem van Jeſſe,
En ſmoock nu te gelijck
Met my voor dees Godeſſe
Het wieroock in uw Rijck.

Wat ſchricktghe, mijn Beminde?
Taſt aen, wat maeckt u bloo?
Taſt aen, mijn eensgezinde.
Men eert ons Goden zoo.

Wy wieroocken te gader,
U met dit wieroockvat,

O Godtheên, treedt ons nader,
En zegent hof, en ſtadt.

SALOMON.

Och och, wy zijn verwaten,
Van Godt verſtooten, en verlaten.
Wat wil dat ſchrickelijck gerucht?
Godts gramſchap berſt met donder uit de lucht.
Waer heen gevloden? waer gevlught?

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

O Sion, ſchrey geheele plaſſen.
Beſtroy uw hooft met ſtof, en aſſchen.
Treck haire boetkleên aen, als wy.
Geen blyſchap zy
Rontom noch binnen uwe wallen.
De kroon is van uw hooft gevallen.
De wijze Koning leit 'er toe.
De taeie roe
Des hemels dreight u fel van boven.
Godts gramſchap roockt, gelijck een oven.
Hoe bluſſchen wy haer voncken toch?
Och och och och.

TEGENKEER.

Schrey Cederbeken, en Jordanen,
Ja ſchrey een meir, een zee van tranen;
Ghy waſcht geen ſmet uit uwe zon.
Och Salomon,
Ons hemelhooge berreghceder,
Stort, zonder hoop van opſtaen, neder.
Hoe ziet die ſchoongeſchapen Vorſt
Zoo vuil bemorſt,
Beroockt, beſmoockt van afgodinnen!
O wee! dit komt van uitheemſch minnen,
Uitheemſch blancketſel, en bedrogh.
Och och och och.

KEER.

De Stercke, die noch Filiſtijnen,
Noch leeuw ontzagh, van minne aen 't quijnen
Geſlagen, quam aldus ten val.
De Schoone ſtal
Hem 't hart met tranen, en met nocken:
Toen ſchoer de ſchaer zijn lange locken,
Waer in zijn kracht gedoken lagh.
D'ontwaeckte zagh
Te ſpa wat liſt hem leerde dolen,
En blint geketent dreef te molen.
O welluſt! o bekoorlijck aes!
Helaes, helaes.

TEGENKEER.

Wat baet de Wijsheit, of de Sterckheit,
Indien men geen van bey te werck leit,
Noch 's hemels gaven, ons betrouwt,
In eere houdt?
Men magh op kracht noch wijsheit roemen,
Noch Wijze of Stercke zaligh noemen,
Voor 's levens jongſten oogenblick,
En leſten ſnick;
Nu Salomon en Samſon ſneven,
En zulcke ſpiegels van zich geven.
O reuckeloosheit, al te dwaes!
Helaes, helaes.

TOEZANG.

Beſchimpte met uw grijze hairen,
Koſt ghy d'afgodiſche pilaren
Des tempels oock ter aerde rucken,
En ſtorten dit gebouw aen ſtucken;
Begraven met een' krack of twee
U zelve, en uw Vorſtinnen me,
Daer zy verblint voor afgoôn ſmoocken;
Ghy had u loffelijck gewroken,
En deckte uw ſchande met dit graf.
Maer och och och, ghy zijt te laf.

HET VYFDE BEDRYF.

SABUD. BENAJAS.

SABUD.

Wie hoorde oit zulck een' ſtorm, en zulcke donderſlagen?

BENAJAS.

Dat gruwzaem onweêr kon het ſtoutſte hart vertſagen.

SABUD.

De heuvel dreunde, en al 't geberghte hier ontrent.

BENAJAS.

De blixem heeft altaer en mirtewout geſchent.

SABUD.

Hoe mengde zich het vier en weerlicht in die dampen?
Hoe blies een dwarrelwint de fackels en de lampen
Al t'effens uit? Hoe koos het ganſche Hof de vlught?

BENAJAS.

Wat zagh men al geſpoocks en oorloogħs in de lucht?

SABUD.
De hemel ſtont in brant, en ſcheen alom te blaecken.
Dat huilen uit den gront, dat bulderen, dat kraecken
Verdoofde elcks ooren, en verbaeſde ons, krack op krack.
Een ieder liep zijns weeghs, en koos een hol, of dack,
En wat men 't reedſte vondt om dit gevaer t'ontſchuilen.

BENAJAS.
Die felle hagelbui ſloegh vee en menſchen builen,
De herders op het velt, de kudden in de wey.

SABUD.
De heuvels galmden luide op 't vreeſlijck lantgeſchrey.
'k Geloof de ſteenrots gaept, van al 't gedruiſch gereten.

BENAJAS.
Den Koning wert de kroon en krans van 't hooft geſmeten,
De wieroock en het vat gekloncken uit de hant.
Het ſchijnt of Godt, vergramt, alree den wraeckboogh ſpant.
Men neem het hoe men wil, dit kan geen heil beduiden.
De hemel ſcheurde, en ſchon het Noorden tegens 't Zuiden,
Als heiren, tegens een verbittert, en geſtoort.

SABUD.
Men heeft tot driewerf toe een ſtadtgeſchrey gehoort.
Hoe is de Cederbeeck met d'omgelege bronnen
Naer heuren oirſprong toe verbaeſt te rugh geronnen,
Ja ſchichtigh uitgeſchept, tot onder op den gront,
Zoo dat men oock den viſch op d'oevers leggen vondt!

BENAJAS.
De maen verloor haer' glans, 't geſtarrent zijnen luiſter.
De lucht betrock alom, en wert heel zwart, en duiſter.

SABUD.
De Koningin verſtack zich diep in 't mirtewoudt.

BENAJAS.
De Koning heeft zich naeu in een ſpelonck betrouwt,
Alleen met drie of vier van d'allerfluckſte gaſten.
Ick heb hem 't wieroockvat al bevende aen zien taſten,
En wit en bleeck van ſchrick beſterven om zijn hooft.

SABUD.
Hy had Mevrouwe alree een' outerdienſt belooft,
En kon niet weigeren, al zou 'er 't hart af wroegen,
Na zoo veel wederſtants, haer' yver te vernoegen.

BENAJAS.
Hy tradt, gelijckghe zaeght, tot driemael toe te rugh.

SABUD.
Het ongewende paert wil over geene brugh,
En wederſtreeft een wijl de roede, en ſcherpe ſporen,

1751 *D'allerfluckſte gaſten: fluks* is „ſnel, vlug."

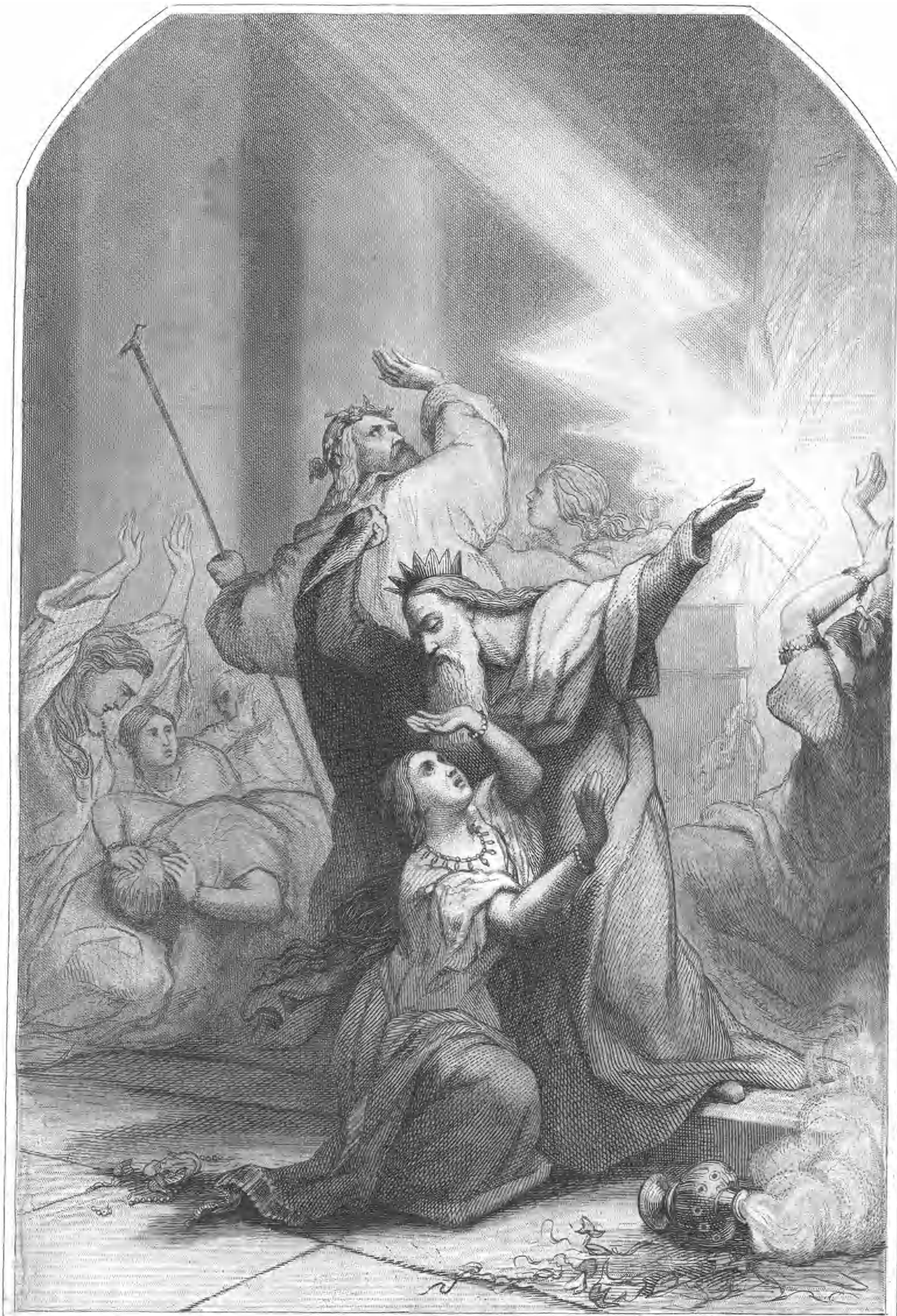

A F Zurcher del C. F.ᵈ Taurel sculps.

SALOMON.

V.ᵉ Bedr. (v.s. 1736)

In 't endt verſtout het zich, en ſteeckt zijn hooft en ooren
Al briefſchende in de lucht, en vlieght 'er overheen.

BENAJAS.

Ick zorgh dit onweêr ſpelt ons allerhande ween.

SABUD.

Ghy zorreght noodeloos. Wat kan men hier uit ramen?

BENAJAS.

Dat zich de hemel ſchijnt des laſterſtucks te ſchamen.

SABUD.

Het dondert overal de wijde weerelt door.

BENAJAS.

Aerdtbevinge, en gedruis, en ſtorm gaen dickwils voor
Genaeckende ongeval, als voorboôn van Godts toren.

SABUD.

Hy vreeſt te vroegh, die vreeſt eer 't onheil is geboren.
Men maeck' zich zelven niet ellendigh voor den tijt.

BENAJAS.

Hy vreeſt voorzichtigh, die d'aenſtaende ſtraf vermijt,
De buien ziet te moet, en tijdigh weet te duicken.
Wat element kan Godt daer boven niet gebruicken,
Tot ſtraffe van den menſch, en 't menſchelijck geſlacht?

SABUD.

Ghy dient nu meer dan oit te waecken dezen nacht,
Op dat de burgers niet den luſthof overvallen.

BENAJAS.

Ick ga met maght van volck den toegang naer de wallen
Bezetten: zonder dat, de kerck en 't outer lagh
Ten gronde toe verdelght, voor 't kriecken van den dagh.

BODE. SABUD.

BODE.

Hoe ben ick daer zoo ſtil, dat my geen ſchiltwacht hoorde,
Drie muren afgegleên, met hulpe van de koorde,
Om 't hof te melden hoe het binnen is geſtelt?

SABUD.

Ghy komt ter goeder tijt hier buiten. Nu vermelt
Ons ſtadts gelegentheit. Hoe ſtaet het daer geſchoren?

BODE.

D'Aertspriester, om 't rumoer in zijn geboort te ſmoren,
Quam binnen in der yl, en riep vaſt overluit:
Mijn kinders, zijt geruſt: het onheil is geſtuit.
De Koning hoort naer raet: wy zijn dien hoeck te boven,
En gaen u voor, om Godt in 't hooge koor te loven,
T'ontſteecken op 't altaer een' danckbren offergeur.
Dat liep van ſtraet in ſtraet, en vloogh van deur tot deur.

Het onweêr van de ſtadt ging daetlijck op dat zeggen,
Gelijck een zomervlaegh, en buy op 't water, leggen;
D'Aertspriester en het volck naer onzen tempel toe;
Daer Arons Prieſterdom, van bitter zuchten moe,
Met vreught de tijding kreegh, en t'effens al de keelen,
En harpen, die den lof des Allerhooghſten ſpelen,
Aenhieven een muzijck, dat in den hemel klonck,
En ſchooner dan oit menſch met ſterflijcke ooren dronck.
Het gouden outer gaf zijn' geur aen alle zyen
Door 't heilige gewelf, en Levys galeryen.
De Sanhedrin en 't volck viel op zijn aenzicht neêr,
En offerde uit zijn hart den hemel prijs, en eer;
Den hemel, die den Vorſt, gereet om af te wijcken,
Beſchutte, en zulck een' vloeck gekeert had van Godts Rijcken.
Ghy hanthaeft Davids bloet, dat ingewijde hooft,
En houdt getrouwelijck al 't geen uw mont belooft.
Men zal eeuw in eeuw uit dit jaergetijde vieren,
En ſlaghten u het puick van kalveren, en ſtieren.
Het Zangkoor moet uw' naem verheffen hemelhoogh,
En rollen galm op galm door 's hemels ruimen boogh.
Men zal altaer, pilaer, en muur, en binnetranſſen
Vercieren met feſtoen, en onverwelckbre kranſſen;
Zoo lang de rechte ſtam van Jeſſe groeie, en bloei',
En alle afgodery, Godts vyandin, verfoei'.

SABUD.

Dat heet godtvruchtighlijck vergaren met malkanderen.
Dat klinckt noch wel, indien de klanck niet wil veranderen.
Hoe lange duurde toch die lofzang, al te bly?

BODE.

Tot dat het onweêr klonck door koor, en galery,
En donderde in 't gewelf, en ſchudde de pilaren.
Toen zat de zanger ſtom: toên zwegen pijp, en ſnaren,
Cymbael, en harp, en bom. Een ieder zagh verbaeſt.
Het weêrlicht baerde ſchrick Men hoorde met der haeſt:
Och help, getrouwe Godt: ſta by: verſterck de vromen:
Nu is het met de ſtadt, en tempel omgekomen;
De Koning heeft verblint den gruwel toegeſmoockt.
Wie beelt u uit hoe 't volck door al den tempel ſpoockt,
En tuimelt? hoe het raeſt? hoe duizenden van zielen
Voor over met een' kreet en plat op 't aenzicht vielen,
Uit wanhope elck zijn kleet verſcheurde, vol misbaer?
Men krabt den boezem op: de handen gaen in 't hair.
Men ziet begruiſt van ſtof, en over 't yſlijck kermen,
En huilen zou zich zelf een ſteenen hart ontfarmen.
Hoe bijſter ongelijck was dit den eerſten toon!
Hoe galmde het gewelf van rouw naer 's hemels troon!

Men zagh een barrening van ſchricken, en geſchillen.
D'Aertsprieſter zocht vergeefs d'ontſteltenis te ſtillen.
De Vaders hadden werck. Men bidt, men dreight, men ſtuit.
Dan och vergeefs: ontzagh had hier al t'effens uit.

SABUD.

'k Verlang hoe dit verging. o Godt, beſcherm den tempel.

BODE.

De grijze Nathan had zoo ras niet op den drempel
Zijn' voet gezet, of elck zagh naer zijn aenzicht om,
En bad hem aen om trooſt. Het ganſche Prieſterdom,
De Stamheer, en het volck, en alle kunne, en oude
Bedaerden op zijn' wenck, verlangden wat hy woude,
Die, traegh van ouderdom, in 't midden voor hun ſtont,
Ten trooſt van Iſraël ontvouwen met zijn' mont.
Nu ſcheen een ieders hart aen zijne tong gebonden,
En hy, ter goeder tijt, in noot hun toegezonden.

SABUD.

Laet hooren wat hy ſprack, om 't volleck t'ondergaen.

BODE.

Mijn zonen, wacht u van iet reuckloos te beſtaen.
Beveelt de wraeck aen Godt, die maght heeft zich te wreecken.
Ick ga uit 's Hooghſten naem terſtont den Koning ſpreecken.
Dat my een eerlijck tal van burgery geley,
En tuige of mijne tong hem in zijn boosheit vley'.
Dorſt Samuël wel eer van Karmel Saüls boosheit
Bejeegnen, hem de ſtraf van zijne goddeloosheit
Verkondigen; laet zien of Nathan heden niet
Den Vorſt durf melden hoe de Hooghſte dit verdriet.
Verdraeght uw ſmert, terwijl wy henegaen, geduldigh,
En maeckt u zelven niet aen Godts Gezalfde ſchuldigh.
Ick bootſchap dit vooruit. De heilige Profeet
Genaeckt met eene ſchaer, vol rouw en harteleet.
De hemel wil den Vorſt voor wijder quaet behoeden.

SABUD.

De hemel ſtille deze ontſteltheit der gemoeden.

SALOMON. SABUD.

SALOMON.

Hoe gaet het? ſtaen de bergh en kerck noch overent?
Waer vloodt mijn Koningin? Is niemant hier ontrent?
Wat wil dat lantgeſchrey, zoo woeſt, en uitgelaten?

1843 *Kunne:* het ſchijnt, dat dit woord in Vondels tijd nog niet algemeen in gebruik was; dewijl hy — of zijn uitgever — een kantteekening noodig achtte om den lezer bekend te maken, dat het *ſexe* beteekende.

1844 *Woude* voor „wilde" is min gewoon, doch de oude vorm, waarvan wy nog *wou* hebben.

1849 *T'ondergaen* voor „te belezen, tot bedaren te brengen." Zie vs. 757.

Waer ſteeckt de ruitery? waer ſteecken de ſoldaten?
Wat gallem gaet 'er op? waer zijtghe, Sabud? ras.
My dunckt de ſtadt valt uit. Waer blijftghe? Benajas,
De hofwacht in 't gelit, de Krethen en de Plethen.
Bezet den toegang: ſluit den draeiboom: ſpan de keten.
Bezet nu ſtraet, en poort: bezet de binneſtadt,
De voorſtadt, en den hof. Wat naer geſchal is dat?

SABUD.

De koning zy geruſt, en ſteune op zijn vertrouwden.
De wachten zijn verſterckt, de ſtadt en 't hof behouden.
Genadighſte, hou ſtant. Hoe beeſtghe zoo vertſaeght?
Hoe deiſtghe dus ontſtelt, terwijl ons niemant jaeght?

REY. NATHAN.

REY.

Daer ſtaet hy, wien ghy plaght zijn' Rijcksplicht voor te lezen.
Hoe ziet men hem voor u en zijn geweten vreezen!
Gewis het heught hem noch, o hemelſche Profeet,
Wat les ghy aen zijn jeught al t'ydel hebt beſteet,
Die in den ouderdom uw hoop te leure zette.
Hoe is zijn glori nu verandert in een ſmette!
Hoe deckt hy beſt zijn ſchant met Adams vygebladt?
Hoe viel die ſchoone ſtar op 't einde van haer' padt!

NATHAN.

Helaes, mijn zoon, heb ick u hierom opgetogen,
Gekoeſtert in mijn' ſchoot? met welck gelaet, en oogen,
In welck een' droeven ſchijn, en anders dan hy plagh,
Aenſchouwt u Nathan, och, in uwen ouden dagh?
Zijt ghy dat, Salomon, de grootſte Vorſt van allen?
Hoe komt ghy uit den troon ter aerde neêrgevallen?
Had d'Allerhooghſte niet (zoo ras de tempel ſtont
Voltrocken) vaſt belooft met zijnen eigen mont,
(Toen u die glans verſcheen) de hant aen 't Rijck te houden,
En dat hier Davids zoons het volck beheerſchen zouden
Eeuw in eeuw uit, indien ghy 's vaders voetſpoor hielt,
Of anders dat dees kerck met ſtadt met al vernielt
Zou worden, zoo ghy hem onteerde in zijn geboden,
Door 't innevoeren van verzierde en vreemde Goden?
Rampzalige, ghy hebt den eerſten ſteen geleit
Tot zulck een gruwelwerck, een peſt, die zich verſpreit
Van tijt tot tijt in 't lant, daer Godt zijn' zetel zette.
Hoe is uw glori dus verandert in een ſmette!
Een ry van Koningen beſtaet op dezen voet
Den Hooghſten toeverlaet t'onteeren, heel verwoet.
Wie kan den gruwelvloet, na zulck een inbreuck, ſtuiten?

Ick zie Jerufalem, van binnen en van buiten,
Van afgoôn onderdruckt, belegert, ja oock zelf
't Afgrijffelijcke altaer in Arons kerckgewelf
Bewieroockt; buiten 't vier voor bloetgodt Moloch fmoocken,
En hoor het fchateren van Baäls hof en fpoocken
Zich mengen in 't geluit van 't kermende offerkint,
En trommel, en trompet, te heiloos en ontzint.
Uw geeft en lichaem ftrijde, o Vorft, van Godt verbannen.
Damask en Edom, elck van weerzijde ingefpannen,
Beftoocke uw Koningkrijck van buiten, fel en wreet.
Een derde erfvyant fcheure uw' Staet (gelijck dit kleet
Aen flarden wort gefcheurt,) na uwe doot inwendigh,
En voede een' burgerkrijgh, wraeckgierigh, en ellendigh;
Tot dat Jerufalem, en d'afkomft der Hebreen
Het juck van Affur voele, en diene den Chaldeen.
Ghy Koninginnen zult dit ftuck oock fchendigh boeten,
En al uw vaders fteên en Rijcken om zien wroeten,
En trapplen met den hoef van 't nijdigh Babilon,
Tot dat het puin verftuive in d'oogen van de zon.
Indien men d'oirzaeck zoeck' van ieders plaegh byzonder;
De dertle Welluft kreegh door lift de Wijsheit onder.
Wie Godt verlaet, en eert den Welluft boven Godt,
Verbeurt zijn kroon, en wort zijn vyants fchimp, en fpot.

REY.

Och Nathan, help die plagen
Afbidden: help ons klagen,
Zoo klagen iet kan winnen.
Hy gaet verftomt naer binnen.
O eertijts wijze Koning,
Wat onfchult, wat verfchooning
Kan zulck een ftuck verbloemen,
Van geen Hebreeuw te noemen,
Dan met een groot afgrijzen,
Met tranen en met yzen?
De zon zal morgen fchroomen
In 't Ooften op te komen.
Wat fpring-aêr, welcke bronnen,
Wat beeck, wat watren konnen
U waffchen van die vlecken?
Wie zal ons fchande decken?
Wien moet het hart niet krimpen,
Die 't Heidendom hoort fchimpen?
Hoe haeft nu d'onbefneden,

1918,1919 De fcheuring van het Rijk werd wel aan Salomon voorfpeld — zie 1 *Kon.* XI: 11, 12; doch het fcheuren van een kleed als zinnebeeldige voorbeduiding daarvan gefchiedde door den Profeet Ahijah. Zie 1 *Kon.* X: 30.

Uit d'omgelege ſteden,
Gezin, en mans, en vrouwen,
Om hier dien ſchimp t'aenſchouwen!
Men hoort geheele troepen
Alree van verre roepen:
De wijſte Vorſt van allen
Is Baäl toegevallen.
Och, och, 't is tijt geſtorven.
Helaes, wy zijn bedorven.
Hoe leit de Wet deur 't voorbeelt
Van Salomon veroordeelt!

1957 *'t Is tijt geſtorven* voor „'t is tijd, te ſterven."

1959,1960 De uitdrukking is min gelukkig; want zoo als er nu ſtaat zoû men er uit opmaken, dat de Wet *veroordeeld* was, en alzoo niet deugde, en dat zulks bleek uit het voorbeeld van Salomon. De bedoeling ſchijnt echter te zijn, dat, ten gevolge van het ſlechte voorbeeld, door Salomon gegeven, de *Wet*, d. i. de Joodſche Godsdienst, haar bederf ook by de geheele Natie te gemoet ging.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

SALOMON.

Gelijk Vondel zelf in de Opdracht aanmerkt, wordt in dit Treurſpel „geen bloet geſtort." Evenmin zijn de toeſtanden die er in voorkomen van zoodanigen aart, dat zy den toeſchouwer hevig zullen bewegen, treffen, ſchokken, ontzetten. Er wordt meer in geredetwist dan gehandeld en al wie gewoon is aan de dramatiſche effekten en verrasſende verſcheidenheid, welke onze hedendaagſche tooneelſtukken aanbieden, zal den „Salomon" de eere niet waardig keuren om op den Schouwburg vertoond te worden; al ſtemt hy wellicht toe, dat het om zijn uitnemende verſifikatie, waarin het wellicht door geen treurſpel van Vondel overtroffen wordt, zeer geſchikt is om, als kamerſtuk, ter oefening in de deklamatie ten gehoore te worden gebracht.

Zoodanig een veroordeelend vonnis zal echter niet worden uitgeſproken door al wie van een tooneelſtuk iets meer verlangt dan een voorbygaanden indruk, en die het in beweging brengen van zijn zenuwgeſtel niet beſchouwt als het eenige doel, naar 't welk de tragiſche Muze heeft te ſtreven. Het gemoed des lezers of toeſchouwers te roeren en zijn geest tot nadenken aan te ſporen door zielkundige beſchouwingen, op dichterlijk verhevene wijze voorgeſteld, is een grootſcher taak voor den treurſpeldichter, en die wordt in den „Salomon" vervuld. 't Geldt hier het „ſtorten eener ziel" gelijk Vondel het noemt: kan er een onderwerp worden uitgedacht, meer geſchikt om by al wie nadenkt diepe en blijvende aandoening op te wekken? Ook in Vondels „Adam in Ballingſchap" wordt geen bloed geſtort, en toch zal niemand, die eenig gevoel bezit, aarzelen om den tytel van „aller treurſpelen treurſpel," welken de dichter er aan gegeven heeft, te onderſchrijven. Het onderwerp van beide ſtukken is nagenoeg gelijk: in beiden zien wy de hoofdperſoon, tot dien tijd groot, wijs en Gode gehoorzaam, uit zijn hoogen ſtaat vervallen door de verleiding eener beminde vrouw. Wel is waar is het onderwerp van den „Adam" zoo veel te treffender, om dat met zijn val het geheele menſchelijk geſlacht der zonde en den toorn Gods ten prooi valt; terwijl de val van Salomon meer een op zich zelve ſtaande gebeurtenis ſchijnt; maar men vergete niet, dat Salomon door God zelven boven alle menſchen met wijsheid gezegend was, en dat daarom zijn afwijking van het rechte pad, ten gevalle dier

„vreemde vrouw" tegen wier verleiding hy in zijn fchriften zoo nadrukkelijk gewaarfchuwd had, te leerzamer en betreurenswaardiger is. Is alzoo de ftof allezins dramatisch, niet minder kunftig is de wijze, waarop ons de dichter dien zedelijken moord heeft voorgefteld, aan Salomon gepleegd, en hoe zich de eens zoo wijze Koning, na geweldige flingering tusfchen liefde en plicht, tegen zijn betere overtuiging, en met een overmoedig trotfeeren zoo wel van Gods geboden als van den volksgeest, door een blinden hartstocht ten verderve laat fleepen. Al wie niet geheel van fmaak ontbloot is en zich de moeite geeft, het ftuk met gezette aandacht te beftudeeren, zal by elke lezing een vermeerderd genot ondervinden, er telkens nieuwe fchoonheden in ontdekken en tot de flotfom komen, dat de famenftelling even voortreffelijk is als de vorm en aan al de eifchen der kunst volkomen is voldaan. Een oppervlakkige befchouwing van het geheel zal zulks, naar ik my vleie, overtuigend bewijzen.

De expozitie gefchiedt in dit ftuk wel is waar in een alleenfpraak, doch die — behalve dat zy het voordeel heeft, zeer kort te zijn — daarom belang wekt, om dat hier de fpreker het woord niet tot zich zelven, noch tot het publiek voert, maar tot een toehoorder, die, offchoon in het ftuk alleen een zwijgende rol vervullende, echter niet zonder vernuft en verftandig overleg daarin gebracht is. Een vreemdeling uit het Rijk van Scheba heeft zijn Koningin van Salomons macht en rijkdom, vooral van Salomons ongelijkbare wijsheid hooren gewagen: hy heeft zich in perfoon er van willen overtuigen, dat de loffpraak, aan den Koning van Israël gegeven, niet overdreven was: en, te Jeruzalem gekomen, heeft hy er een Wetgeleerde gevonden, die hem tot gids verftrekt; maar nu vindt deze zich genoodzaakt, hem de treurige waarheid te vermelden, hoe de Koning, in de ftrikken van den wellust verward, is vervallen uit den hoogen ftaat, waartoe hy door 's Heeren gunst was geraakt. De dichter doet ons alzoo in dit tooneel, naar zijn volftandige en loffelijke gewoonte, onmiddelijk het onderwerp van 't ftuk en den ftand der zaken kennen: en tevens duidt hy, mede naar zijn gewoonte, de plaats der handeling aan. De bevelen, welke als nu 's Konings Veldheer Benajas komt uitdeelen, leveren een treffend bewijs van hetgeen door den Wetgeleerde gezegd was, als aantoonende, hoe de voorheen zoo wijze Koning nu alleen aan zijn vermaak en aan zijn fchoone Koningin fchijnt te denken. Nog nader wordt dit bevestigd door de taal, gevoerd door den Sidonifchen Priester Ithobal. Keurig van bewerking en diktie is het onderhoud tusfchen hem en den Wetgeleerde, waarin zy van wederszijden hun eerdienst verdedigen: en niet minder keurig is de klaagzang der vrome, door 's Konings gedrag diep bedroefde Jeruzalemmers, waarmede het Eerfte Bedrijf befloten wordt.

Op vrolijke wijze kontrasteert met die klaagtoonen de dartele zang der Hofjuffers van Sidonia, welke het Tweede Bedrijf opent. In de beide eerfte tooneelen daarvan zien wy de middelen voorbereiden, die Salomons afval moeten bewerken. Eerst moet Sidonia zelve door Ithobal worden overgehaald om den Vorst te bewegen, aan Aftarte te offeren: en vervolgends de poging by Salomon in 't werk gefteld. Allervernuftigst uitgedacht en in bekoorlijke poëzy vervat zijn de vleieryen, waarvan zy zich bedient om by den ouden, verliefden Vorst haar doel te bereiken: en offchoon hy nog niet

toegeeft, reeds zien wy hem wankelen: terwijl hy, evenmin gladaf durvende weigeren als belooven, naar den aart der zwakke en weifelende zielen, in uitſtel zijn behoud zoekt.

In het Derde Bedrijf komt de Sanhedrin of breede Raad ten tooneele, ten einde gehoor by den Koning te vragen en hem onder 't oog te brengen, welke ergernis hy den volke geeft. Een oogenblik mag men hoop voeden, dat de welſprekendheid dezer achtbare mannen Salomon tot zijn plicht zal terug doen keeren; doch weldra vervliegt die hoop, als men ontwaart, dat de Raad geen gehoor by den Koning erlangt en zich te vrede moet ſtellen met aan Benajas en Sabud zijn bezwaren mede te deelen. Beide de hier genoemden zijn typen van den hoveling. De eerſte laat zich, in zijn hoedanigheid als krijgsman, met de zaak, waarover gehandeld wordt, weinig in: hy begrijpt, dat de Sanhedrin maar zelf voor 's Rijks belangen zorgen en den ouden Vorst ongemoeid moet laten, en weidt vervolgends uit in een beſchrijving van 't gehouden ſpiegelgevecht, welke, zoo zy hem by de herinnering vermaakt, aan de deftige Raadsheeren niet dan ſtof tot ergernis kan geven. Sabud, een verzierde perſonaadje en die hier als 's Konings vertrouweling wordt voorgeſteld, toont daar-entegen in alle opzichten den *tact* en het beleid van den *geroutineerden* diplomaat: hy behandelt den Sanhedrin met de uiterſte beleefdheid, brengt aan wat tot verſchooning van het gedrag des Konings dienen kan, poogt de geöpperde bezwaren te ontzenuwen, en legt, wanneer hy beſpeurt, dat zulks niets baat, de belofte af, hun beklag by den Koning te onderſteunen: — een belofte, welke men wel zeker kan zijn, dat hy niet zal nakomen. En in de daad, reeds by den aanvang van 't Vierde Bedrijf vernemen wy, dat de Koning, door de liefkozingen van Sidonia verwonnen, roekeloos de belofte heeft afgelegd, aan Aſtarte te offeren. Maar nogmaals wordt een poging gewaagd om hem van zijn doolweg terug te brengen. Deze reis is het de Hoogepriester zelf, die, met den Wetgeleerde uit het Eerſte Bedrijf, by den Koning een gehoor verlangt, 't welk Salomon niet durft afſlaan. Krachtig en welſprekend is de wijze, waarop Sadok, door beeldſpraak, door overreding, door gemoedelijke taal, door bedreiging, beurtelings op het verſtand en op het hart des zwakken Konings zoekt te werken; en met ſprekende kleuren is de wulpſche grijzaart zelf afgebeeld, die, met het bezoek verlegen, eerst veinst, er het ware doel niet van te begrijpen, en in algemeene bewoordingen op de ſtoffelijke welvaart wijst, die het koninkrijk geniet: vervolgends een voorzichtig ſtilzwijgen bewaart, of de vertoogen der beide achtbare ſtaatsbeambten niet dan met korte volzinnen beantwoordt, een wijl zijn waardigheid als Koning meent op te houden door by zijn opzet te volharden, en eindigt met beterſchap te belooven. Een ydele belofte; want naauwlijks hebben Sadok en de Wetgeleerde hem verlaten, of Sidonia komt hem tot het offerfeest noodigen. Even zwak tegenover haar als tegenover Sadok, durft hy niet volmondig erkennen, dat hy de haar gedane belofte weigert na te komen: hy zoekt eenig uitſtel te verkrijgen, en eerst dan wanneer zy zich hiermede niet paaien laat, komt hy ſchoorvoetende tot de bekentenis, dat hy tot andere gedachten is gebracht, daarby nog wel zorg dragende, de ſchuld van zijn woordbreuk van zich af en op den Hoogepriester te werpen. Uit het leven gegrepen

is deze voorſtelling, zoo wel als de wijze waarop Sidonia hem met al de kunstgrepen eener doorſlepen kokette van zijn goede voornemens weder terug brengt, als waarop hy door gezochte gronden zich by God poogt te verontſchuldigen over zijn ongehoorzaamheid aan het eerſte van diens geboden. Treffend worden hierop de zangerige reien der feestvierende dienaresſen van Aſtarte afgewisſeld door de rouwgalmen, die de Jeruzalemmers doen hooren.

De heillooze offerdienst is geſtoord geworden door een onweer, waarvan, in den aanvang van het Vijfde Bedrijf, Sahud en Benajas een levendig gekleurde beſchrijving geven. De oude ſoldaat van den Godvreezenden David ziet nu toch in dien ſtorm een teeken van Gods gramſchap: de ſtaatsman daar-en-tegen blijft even koel en onverſchillig; doch beiden komen hierin overeen, dat onder deze omſtandigheden een verdubbelde waakzaamheid noodig is, eer de woede van 't volk over 's Konings afval tot daden overſla, en hun allen gevaarlijk zij. Weldra is Sabud gerust geſteld, als een Bode hem komt melden, hoe Nathan de gemoederen der menigte tot bedaren heeft gebracht. Nu verſchijnt de Profeet zelf om aan den ſidderenden Koning het oordeel Gods te verkondigen; terwijl een vijfde treurzang der Jeruzalemmers het ſtuk beſluit.

Een vijfde treurzang, zeg ik: en in de daad kan het als een bewijs verſtrekken van den onuitputtelijken rijkdom van 's dichters vernuft — zoo hiervan nog bewijzen noodig waren — dat hy in dit treurſpel vijf malen achtereen, door dezelfde perſonaadjen, op dezelfde plaats, hetzelfde onderwerp, de afdwaling van Salomon, heeft doen bejammeren, zonder tot eentoonigheid en zonder in herhalingen te vervallen. Niet enkel verſchillen die reizangen onderling wat rhythmus en metrum betreft; maar telkenreize heeft zich de dichter daarby een nieuw gronddenkbeeld gekozen, en dit op onderhoudende wijze weten uit te werken. In den eerſten Reizang worden wy gewezen op de nutteloosheid der overwinningen op de heidenſche volkeren behaald, nu in 't aanzicht van Jeruzalem zelf een vreemde Godheid wordt vereerd. In den tweeden wordt Salomon met zijn vrome voorvaderen vergeleken, de ſpiegelſtrijd, door hem verordend, met bijtende ironie geſchetst, het nietige van dit ſpel met levendige kleuren geſchilderd, en het ydele aller menſchelijke wijsheid voorgeſteld. De derde waarſchuwt tegen het gevaar om aan vreemde vrouwen gehoor te verleenen, en wijst op het voorbeeld der Moabitiſche, waarop de Israëlieten in Balaks tijden verſlingerden. De vierde is geheel een jammerklacht, waarin Samſon en Salomon nevens elkander geſteld en te zamen vergeleken worden: de vijfde eindelijk, een wilde wanhoopskreet.

Op zuiverheid van ſtijl en taal ſchijnt wijders by 't ſchrijven of by 't nazien van dit ſtuk door Vondel byzonder acht te zijn gegeven: naauwlijks heb ik daarop een enkele aanmerking te maken gevonden.

Achter het voorgaande treurſpel gedrukt, en alzoo vermoedelijk mede omtrent dezen tijd vervaardigd, verſchenen, behalve zijn verjaardicht aan Gregorius Thaumaturgus [1]), twee andere vaerzen, tot lof van bekende ſchilderyen, wier uitſtekende verdienſten hem getroffen hadden. Het eene, op die van Lastman, het gebeurde met Paulus en Barnabas te Lyſtren voorſtellende, luid als volgt:

1) Zie blz. 560.

LASTMANS

OFFERSTAETSI VAN LISTREN.

AEN

IOAN SIX.

WAT dunckt u, kunſtgeleerde SIX?
Wie had de Schickkunſt oit zoo fix
Als Laſtman, waert de Tekenkroon
T'ontvangen voor Sint Pauwels troon,
Toen hy zijn wonderwerck van Liſtren
Zoo verſch vertoonde, als beurde 't giſtren?

Dit tuight uw hemelſch tafereel,
Daer onze Apelles zijn tooneel
En gront met volle kennis bouwt,
En zoo deze Offerſtaetſi houdt,
Dat zelf de geeſt van Rome en Griecken
Noit hooger zweefde met zijn wiecken.

LASTMAN. Pieter Lastman, leerling van Kornelis van Haarlem, had in Italiën zijn ſmaak naar de antieken gevormd, en vooral in het theoretiſche der kunst groote kennis opgegaêrd; zoo dat hy dan ook uitmuntte in zuiverheid van teekening, geſchiktheid in het ontwerpen en ſchikken zijner figuren, en — wat te dier tijd iets buitengewoons was — in getrouwheid aan 't koſtuum. Zijn koloriet was echter niet gelukkig en 't ontbrak hem ſomtijds aan bevalligheid. Wat niet als de minſte zijner aanſpraken op onze hulde gerekend mag worden, is, dat hy de leermeeſter was van Rembrandt en van Lievenſz. Hy overleed in 1649 binnen zijn geboorteſtad Haarlem.

OFFERSTAETSI: de ſchildery ſtelt namelijk voor het optrekken der Priesteren van Jupiter en der ſcharen van Lyſtren, die aan Barnabas en Paulus offeren wilden, in den waan, dat Jupiter en Merkurius op aarde waren neêrgedaald. Zie *Handel.* XIV: 13

2 *Wie had* voor „wie bezat, wie verſtond."

De Schickkunſt: woord, dat in onbruik is geraakt, en toch den voorrang zoû verdienen boven het bastertwoord „ordonnantie," dat zoo wel voor „de kunst van ſchikken," als voor „de ſchikking zelve" gebezigd wordt.

6 *Als beurde 't giſtren:* verſta: „als had hy de zaak zelf, en eerst kort geleden zien gebeuren."

Met welck een' zwaey van ſtaetigheit
En Prieſterlijcke majeſteit
Verſchijnt al 't Heidenſch Prieſterdom
Voor d'oude ſtadt, vol yvers om
Te wieroocken voor Kriſtus Boden,
Hier aengezien voor Grieckſche Goden!

Men acht dat hier in menſchenſchijn
Merkuur, en Dondergodt Jupijn
Verſchijnen, om den Jongeling,
Die ſlus op krucken ging, en hing,
Te heelen, zonder kunſt van kruiden.
Dat ſtuck verbaeſt veel duizent luiden.

De Kreupel tuight dees wonderdaet,
Daer hy op zijne beenen ſtaet;
De kruck voor zijne voeten leit;
D'Uitheemſche luiſtert wat hem zeit
De buurvrouw, die den lamgeboren
Gekent heeft menigh jaer te voren.

Hoe ſchoon verſchiet die lange ry,
Van verre flaeuw, en dichter by
Al ſtercker, voor 's aenſchouwers oogh!
Hoe deiſt de poort, en kerck, zoo hoogh
En ront gebouwt, Jupijn ter eere,
Op datze ons noch de Bouwkunſt leere!

Hoe ſtemt de ſtrael van ons gezicht
Met elcks hoegrootheit, en met licht
En ſchaduw van een ieder zaeck!
Hielt vrouw Natuur om heur vermaeck
Voorheen de hant aen eenigh Schilder,
Zoo doet zy 't hier, en nergens milder.

Een rijckdom en verſcheidenheit
Van toeſtel nadert, en geleit
Bekranſte en witte ſtieren vaſt
Naer d'offerplaets, op 's Prieſters laſt,
Op veêl, tamboer, en lier, en fluiten,
Langs 't rijck beſtroide padt naer buiten.

22 *Ging, en hing:* niet onbevallige, met opzet aangebrachte asſonance.
35 *En ront gebouwt:* dit bewijst althands dat men toen nog niet op de hoogte was wat de kennis der Griekſche bouwkunst betrof. De Grieken hadden geen *ronde* tempels.
37-39 Keurige wijze om uit te drukken, dat de perſpektief in allen deele naar behooren is waargenomen.

Hier blaecken fackels, licht en klaer.
Hier rieckt de wieroockkandelaer.
Hier glinſtren wieroockvat, lampet,
En goude ſchotel, op dien tredt.
De bijl, en bloetpan op het ſlaghten
Van vee en offerhande wachten.

Een kenner ziet hier, heel vernoeght,
Hoe d'eene perſonaedje voeght
By d'ander; en hoe elcks gelaet
En ampt, gelijck een zangers maet,
Zijn' plicht bewaert: hoe kleene en grooten
Hier treên, als op een' galm van noten.

Zoo ſtuit ten leſte d'ommegang,
Daer 't outer wacht, en al te lang
Verlangde naer den offerwijn.
Nu wil d'Aertspriefter van Jupijn,
In 't wit, bekranſt met eicke blaren,
D'Apoſtels eeren op d'altaren.

Maer zie om hoogh, hoe 't heiligh paer,
Met woorden, handen en gebaer,
Van 't Heidenſch gruweloffer yſt,
En Offermans, en ſcharen wijſt
Naer Godt, wiens eere altaren paſſen.
Zy roepen: wy zijn ſtof en aſſchen.

Ghy zultze ſtracks van boven neêr
Zien ſpringen, Godts en Jesus eer
Beſchutten, en van harteleet
En rouw verſcheuren elck zijn kleet,
Op dat men bloet noch wijnkelck ſtorte,
En daetlijck d'Offerſtaetſi ſchorte.

Wat waer 't een jammer, zoo 't geſchreeuw
Van een' oproerigen Hebreeuw
Den drang van Griecken holp op ruy,
Om met een ſteene hagelbuy
Te pletteren, te ſlaen met vuiſten
De Kruisgezanten des Gekruiſten.

57-60 Verſta: „hoe allen, ieder op zijn plaats, geſchikt zijn' gelijk de zangnoten op een toonladder."
70 *Offermans* voor „offerlieden."
76 *Verſcheuren elck zijn kleet:* t. w. Paulus en Barnabas ieder zijn eigen kleed. Zie *Handel.* XIV: 14.
81 *Holp op ruy* voor „opruide." *Rui* beteekend ôf: „ſtroom" in welken zin Kiliaen het neemt, ôf — wat wellicht de oorſpronkelijke beteekenis is: „verandering," waarvan nog de *ruitijd*, voor „de tijd, waarin de dieren van hair of veêren veranderen De uitdrukking kan alzoo hier gelijkluidend zijn met: „een *oploop*" of: „een *verandering* te weeg bracht." Zie voorts Bild. *Geſtl. in v.*

Dat ons Sint Pauwels ſtaf behoe.
Men wijde hem ’t altaerſtuck toe,
Daer Laſtman, om zijn kunſt beſaemt,
Den dienſt der afgoôn noch beſchaemt
Met zijne Kriſtgewijde verven.
Hy leve onſterflijck na zijn ſterven.

Joan Six, aan wien de ſchildery behoorde en dit gedicht werd toegezongen, was een nog jeugdig kunstbeminnaar, die, in 1618 geboren was uit Joan Six, afkomſtig uit een oud Kamerijksch geſlacht, en Anna Wymers(dochter), op welker afbeelding, door Rembrandt geſchilderd [1]), Vondel dit byſchrift vervaardigde.

1) Dit afbeeldſel berust nog in de waereldberoemde kunstverzameling der afſtammelingen van Joan Six, en is misſchien het ſchoonſte werk, ooit door den Vorst der Nederlandſche ſchilderen vervaardigd.

OP DE SCHILDERY

VAN

MEJOFFER

ANNA WYMERS.

Aldus ſchynt Anna hier te leven,
Die Six het leven heeft gegeven,
Zy deckt de borſten, die hy zoogh.
Men kent den zoon uit ’s moeders oogh.

Joan Six was een man van ſmaak en vernuft, die, zich reeds vroeg op de beöefening der Latijnſche en Nederduitſche dichtkunde had toegelegd, en het is alzoo geen wonder, dat hy den omgang zocht van een man als Vondel, by wien hy goede lesſen bekomen kon. Die omgang bleef ook beſtaan, gelijk ons uit het vervolg zal blijken.

Het derde gedicht, dat achter den „Salomon” gedrukt werd, had tot onderwerp een fchildery van Titiaan, Maria Magdalena voorftellende, en zich bevindende ten huize van zekeren Kretzer, die my geheel onbekend is gebleven. Van dit gedicht ben ik door welwillende hulp, van twee zijden aangebracht, in ftaat gefteld meer dan eene variante te leveren. Wat eene daarvan aanbelangt, zoo gebeurde het, dat mijn geleerde vriend, Dr. F. A. Snellaert, te Gent, in de maand October 1853, op een boekverkooping te Antwerpen, op goed geluk liet bieden op een befchadigden in 4^0. bundel tooneelfpelen, waarin, volgends den katalogus, twee handfchriften van Vondel gevoegd waren. Het door de muizen zeer gehavende boek viel hem ten deel. Het bevatte zes-en-twintig Amfterdamfche kluchten, het bekende *Munsters praatje*, een viertal ftukken over den toeftand der Katholyke Kerk in de Vereenigde Geweften, enz. Het oudfte dier onderfcheidene gewrochten droeg het jaartal 1600, het jongfte 1649; zy waren genummerd van 1 tot 33. De gedichten, aan Vondel toegefchreven, bevonden zich tusfchen de gedrukte ftukken in, en wel ten getale van drie, in plaats van twee, gelukkig alle onbefchadigd. Al fpoedig was de Heer Snellaert overtuigd, dat het zoo vele eigenhandige fchriften van den grooten dichter waren, en dat een van de drie onder Vondels poëzy niet was opgenomen, ja nog onuitgegeven was. Over dit en nog een ander van die dichtftukken nader. N^0. 1 van de handfchriften, waarmede wy ons hier hebben bezig te houden, en waarvan het fac-fimile hiernevens gaat, was het gedicht op Maria Magdalena, in de Nederduitfche letter van dien tijd gefchreven en hier en daar eenigzins afwijkende van den text der gedrukte uitgave — wat daaraan zal te wijten zijn, dat de dichter 't uit zijn geheugen opfchreef, of onder 't fchrijven wilde verbeteren, wat hem echter niet overal gelukt is — de naam „I v. Vondel” flechts voorzien van een gelijkvormige paraaf: een dwarfche ftreep tusfchen twee punten. Met andere inkt had Vondel daaronder gefteld: *Aen M. Karel Couvrechef:* en door dezen, die Prior der Karmelieten te Antwerpen was, en later Priester te Amfterdam — waar wy hem nog wel eens zullen ontmoeten — was de authenticiteit van het handfchrift met deze woorden bevestigd: *Haec D. I. Vondelius propria manu fcripfit* a^0 1650. 22 *July*.

De andere lezing van het gedicht vinden wy in een handfchrift, keurig net in 4^0. formaat gefchreven, 2$^1/_2$ bladz. groot, en berustende in de verzameling van den Heer Schinkel te 's Gravenhage. De text, dien ik hier geef, is de oorfpronkelijke, zoo als die achter den Salomon gedrukt is: die in de gewone 4^0 uitgave verfchilt daarvan alleen in fpelling.

OP

M. KRETZERS

ST. MARIE MAGDALENA.

DOOR TITIAEN GESCHILDERT.

De Kunſt, die dus zich zelve prijſt,
Verdient alleen geen goude lijſt,
Maer eenen zoom van diamant,
Ter eere van des Meeſters handt.
Zaegh 't grijze Griecken op, voorwaer
Het kranſte noch dien Teeckenaer.
Hier heeft de Tekenkunſt haer eiſch,
Ghy ziet geen verf, maer levend vleiſch;
Doch niet gelijck Natuur het geeft,
Nu haer de Slang bedorven heeft;
Neen zeker, 't is van hooger prijs
En zulcks als in het Paradijs
Ons Grootmoer eerſt ter weerelt quam,
Toen Grootvaêr heur in d'armen nam.
Eer zy de lippen had gezet
Aen 't zoet vergif, ons vuile ſmet.
Wat krachtiger penceel is dit,

M. Kretzer: de naam is bekend: wie de hier bedoelde perſoon was heb ik echter niet kunnen ontdekken.
2 *Verdient alleen geen goude lijſt* voor „verdient niet enkel een gouden lijst."
5 *Zaegh:* in het H. S. van den Heer Schinkel leeſt men *zagh.*
5,6 ontbreken in het H. S. van den Heer Snellaert.
6 *Dien:* by den Heer Schinkel *den.*
8 *Ghy:* in 't zelfde H. S. in *gy* veranderd: gelijk overal de enkele *k* voor *ck* in de plaats is gekomen.
10 *Nu:* by den Heer Schinkel *na.*
13 *Ons Grootmoer:* zeker om het in verband te brengen met het volgende *ons Grootvaêr;* — doch verkeerdelijk. Adam kon, omdat onze moeder Eva uit hem geboren was, onze *grootvader* genoemd worden, maar daarom juist moet zy den naam van *moeder* behouden, die dan ook in de beide handſchriften voorkomt.
17 *Wat krachtiger penſeel:* in het H. S. van den Heer Schinkel: *wat krachtig een penſeel.*

Op Mr. Kretzers
St MARIE MAGDALENE
door
Titiaen geschildert.

De kunst, die dus zich zelve pryst,
Verdient alleen geen gouden lyst,
Maer eenen zoom van diamant,
Ter eere van des Meesters hant.
Hier heeft de Teeckenkunst haer' eisch.
Zy ziet geen verf, maer levend vleisch:
Noch niet gelyck Natuur het geeft,
Nu haer de slang bedorven heeft;
Maer zuiver, 't is van zonden vrys,
En zulcks als, in het Paradys,
Ons Moeder eerst ter weerelt quam,
Toen Grootvader haer in d'armen nam;
Eer zy de lippen had gezet
Aen 't zoet vergift, ons eeuwig smet.
Wat heerlyckheên en schoonheit is dit,
In zulck een' dagh, daer zwart noch wit
Verwonderen woort! o heerlycke vont!
Een' levendige, een machtige vont
Verheft zich Sinte Magdalene,
Verzuft, genezen van haer wee!
Het lichaem, dat zoo deerlyck viel,
Is nu gezont, gelyck de ziel;

Die straelt u toe door 't nieuwe bloet.
Uw rust was zacht verzoent gemoedt
Verschijnt u in 't aendachtigh licht
Der oogen, in 't bewoghst gezicht.
Dat voorhooft zet geen rimpels meer
Van rouw, maer straelt het helder weêr,
Wanneer de ziele open staet.
't Godtvruchtigh wezen is gelaet,
Die mont en lippen, warm gekust,
Behoeven niemant dan met lust
Tot Godt en IESUS, nu verhooght.
Dit hair, dat flus de voeten droogt
Van dien genadigen Heer,
Verstrickt geen wulpsche harten meer;
Hoe bloost het dien albaster noch
En zeerlammeren vingh bedeck,
En krullet om haere blancke arm.
MARIE MAGDALEEN, besloten
Den dichter, daer zy boeten zit,
En aen 's Verbidders voeten bidt.

J. v. Vondel.

Aen M. Karel Coenraetsen

Hac D. I. Vondelius propria manu scripsit A. 1650. 22 Juli

In zulck een dagh, daer zwart noch wit
Gevonden wort! O kloecke vont!
Hoe levendigh, hoe maghtigh ront
Verheft zich Sinte Magdaleen,
Gezalft, genezen van haer ween!
Het lichaem, dat zoo deerlijck viel,
Is nu gezont, gelijck de ziel,
Die ſtraelt u toe, door 't nieuwe bloet.
De ruſt van haer verzoent gemoedt
Verſchijnt u in 't aendachtigh licht
Der oogen, in 't vernoeght gezicht.
Het voorhooft zet geen rimpels meer
Van rouw, maer ſlacht het helder weêr,
Wanneer de hemel open ſtaet.
't Godvruchtigh wezen en gelaet,
De mont en boezem, waert gekuſt,
Bekooren niemant dan met luſt
Tot Godt, en Jesus, nu verhooght.
Het hair, dat flus de voeten drooght
Van dien genadenrijcken Heer,
Verſtrickt geen wulpſche harten meer;
Hoe blont het den albaſten neck
En parlemoeren rugh bedeck',
En krulle om haeren blancken arm.
Marie Magdaleen beſcherm
En help den Dichter, daer ghy zit,
En aen 's Verbidders voeten bidt.

20 *Ront:* dit ſtaat hier als kenmerk van gezondheid, in tegenoverſtelling van: „ingevallen of fletsch." Zie vs. 23 en 24.

31 *De mont en boezem:* in het H. S. van Snellaert ſtaat: *die mont en lippen:* in dat van Schinkel: *de mont en borſten.*

36 *Het* is in 't H. S. van Schinkel veranderd in: *dat.*
Flus: hier voor: „eenigen tijd te voren."
Drooght: om 't rijm voor *droogde*, en niet goed te keuren.

38 Het H. S. van Snellaert heeft *wulpſche zielen.*

39 *Den albaſten neck:* het H. S van Schinkel *dien.*

43 *En help den Dichter, daer ghy zit:* het H. S. van Schinkel heeft: *den dichter, daer ghy boven zit.*

Het was mede in dit jaar, dat aan de noordzijde van de Palmgracht of nieuwe Braak een zoogenaamd „hofjen," of gesticht tot huisvesting van bejaarden, gebouwd werd door Pieter Adriaanszoon Raep. Deze was de zoon van Adriaan Pieterszoon Raep, die van 1612 tot 1626 Schepen was, en van wien vroeger [1]) gesproken is. De zoon, in 1629 tot Trezorier Extraordinaris aangesteld, bekleedde die betrekking tot in 1653 en mocht dus wel den tytel dragen van Trezorier, welken wy hem door Vondel zullen zien toekennen. Het hofjen bestond en bestaat nog uit twaalf woningen — zes huisjens en zes kamers — en wordt uitsluitend door vrouwen bewoond. Boven de poort ziet men, behalve 't jaar der stichting, een groote *raap*, onder de letters P. A., te samen alzoo een *rebus* uitmakende op 's mans naam, terwijl zijn wapen bovendien in den gevel is uitgehouwen. Het vierregelig gedichtjen, door Vondel op die stichting vervaardigd, luidde als volgt:

1) *Deel* II, blz. 520, 593.

OP

HET WEDUWEN- EN WEEZENHOF

VAN

PETER RAEP.

Peter Raep, de Trezorier,
Boude uit mededogen hier
't Weduwen- en Weezenhof.
Men gebruik het tot Godts lof.

Maar een vrij belangrijker stichting, dan die van een hofjen tot huisvesting voor oude bestjens, zoû eerlang plaats hebben, en nu en later stof verschaffen aan 's dichters veder. De welvaart, sedert

de uitbreiding van handel en zeevaart en het bemachtigen van zoo vele rijke Gewesten in andere waerelddeelen, ten onzent ontſtaan, had aan Amſterdam vooral een vroeger nooit gekenden bloei geſchonken. De hierdoor noodig geworden uitbreiding der ſtad had, al ſedert eenige jaren, klachten doen ontſtaan, dat het Stadhuis, hoezeer dikwijls vergroot, veel te bekrompen was voor de talrijke kollegiën en ambtenaren, die er ten dienſte der ſtad moesten ſamenkomen en arbeiden. Ook riep de bouwvalligheid van 't geſticht om een andere en betere vergaderplaats. In 't jaar 1639 was de Vroedſchap begonnen te raadplegen over den aanbouw van een nieuw Stadhuis, en men ving aan te dien einde te doen wat ſedert in Amſterdam een onmogelijke zaak ſchijnt geworden te zijn, het aankoopen namelijk der burgerhuizen van onderſcheidene ſtraten, ten einde den grond voor 't nieuwe gebouw te bekomen. Met het afbreken dier huizen werd echter om verſchillende redenen vertraagd; doch niet met het graven, en in January van 1648 waren de roosters van 't fundament gelegd, terwijl op den 20 dier maand de eerſte palen geheid werden. Op den 28 October werd de eerſte ſteen van 't gebouw gelegd aan den Z. O. hoek naar de Kalverſtraat. Hy was van wit marmer, omtrent vier voet dik, en voorzien van dit opſchrift:

Dezen eerſten fondamentſteen is
gelegd door
GERBRANDT PANKRAS
JACOB DE GRAEF
SYBRANT VALCKENIER
en PIETER SCHAEP
der Heeren Burgermeeſteren
Soonen en Neeven Den 28 *October*
MDCXLVIII.

De toen regeerende Burgemeesteren waren Mr. Wouter Valckenier, Dr. Gerard Schaep, Heer van Kortenhoef, Gerbrand Claesz Pancras, en Cornelis de Graeff, Vrijheer van Zuidpolsbroek. Deze laatſte was, nevens de Heeren Anthony Oetgens van Waveren, Jan Huydecoper en Jan Cornelis Geelvinck, door de Vroedſchap verkozen om 't opzicht te hebben over 't bouwen, 't geen geſchieden zoû naar 't ontwerp, gemaakt door de Bouwmeesters Jacob van Campen en Daniel Stalpert.

Het was op het leggen van dien eerſten ſteen, dat Vondel de navolgende regelen maakte:

TIJTDICHT,

OP

DE GRONDSTEENLEGGING

VAN

'T STADTHUIS T'AMSTERDAM.

De Wijnmaent fchreef twee min als 't derde kruis,
Toen 't Vredejaer de gront ley van 't Stadthuis.

Dit wordt in de oude uitgaven een tijddicht geheeten. In den gewonen zin, welken men aan dat woord hecht, dat namelijk men het jaartal, waarop gedoeld wordt, kan vinden uit de famentelling der Romeinfche cyferletters die er in voorkomen, is het dit echter niet: immers in den eerften regel komen twee M voor en voorts hebben wy in de twee vaerzen vijf D, wat ons reeds tot een getal van 3500 brengt.

Aan de knapen, die den eerften fteen gelegd hadden, zong Vondel het navolgende lierdicht toe:

BOUWZANG.

AEN

GERBRANT PANKRAS, | SYBRANT VALKONIER,
JAKOB DE GRAEF, | PETER SCHAEP,

DER BURGEMEESTEREN ZONEN EN NEVEN,

EERSTE GRONDSTEENLEGGERS VAN HET STADTHUIS T'AMSTERDAM,

ONDER HET GEZAGH DER SELVE HEEREN, IN 'T VREDEJAER, DEN 28 VAN WIJNMAENT.

I ZANG.

De Vredevader Numa had
Nu d'oorloghskerck van Remus ſtadt
Geſloten, en dat vier gedooft,
Toen, met olyven om zijn hooft
Bekranſt, een teken van den Pais,
Hy voornam 't heerlijck Raetspalais,

1 *Numa:* Numa Pompilius, die, volgends de overlevering, in Rome de wetgeving en godsdienst regelde.
2 *d'Oorloghskerck van Remus ſtadt:* de tempel, of liever de poort van Janus te Rome, die alleen in vredestijd gesloten werd, wat men noemde *Janum claudere.*

Het Kapitool, zoo hoogh en trots,
Te bouwen op de dorre rots.
De Koning klom op dit befluit
(De Vreê zagh hem ten oogen uit)
Den heuvel op, van 't Roomfche volck,
Dat hem omfchaduwde als een wolck,
Gevolght, en toegejuicht met luft
Voor 't heil van d'ingehaelde ruft.
Ten lange lefte hiel hy ftant,
En ley met zijn gewijde hant
Den gront van 't Raethuis by den vliet,
Die 't aertrijk fticht met zijn gebiet.

I TEGENZANG.

Ons Vredevaders alle vier,
De raden van ons lantbeftier,
Den Vrede hadden ingevoert,
En 't bloetkrackeel den muil gefnoert;
Toen zy, gezeten op het kruis
Van 't kuffen, ftemden 't nieuw Stadthuis
En zijnen uitgeftelden bouw
Te vorderen, zoo kloeck als trouw.
Op zulck een ruftigh raetflot quam
Het vreedzaem Viertal naer den Dam.
Zy brengen ter beftemde fteê
Hun wakkre Zoons en Neven meê,
Daer Aemftels Burgery verlangt,
't Gekroonde wapen blinckt en hangt
Op hunne borft, in gout befneên.
Zoo leit die Jeught den Eerften Steen
Van 't Raethuis, dat met raet en daet
Verftreckt een zenuw van den Staet.

I TOEZANG.

Op 't rijzen van de zonneftralen
          Des Vredes plagh van outs alom
De bouwkunft haren aêm te halen,
          Te bouwen wat door ouderdom
Gewelt of noot verviel en ftorte.
          De Pais ontfluit haer fchatkift niet
Op dat ze onnoozelen verkorte,
          En groeie in 's nagebuurs verdriet;
Zy weetze nutter te befteden,
          Dan om den ftroopenden foldaet

Te meſten, en geweer te ſmeden
Tot tijtverdrijf van blinden Haet,
Die hof en huizen leit in kolen:
Zy ſticht doorluchte Kapitolen.

II ZANG.

Athene en Rome dragen bey
Een zonderlinge lieverey
Van kunſten, elck in zijn geweſt.
De Bouwkunſt voeght Athene beſt,
En andre wetenſchappen meer;
Het ſtrijtbre Rome voeght een ſpeer
En ſchilt, gelijck een krijghsheldin,
Op datze 't aertrijck overwinn',
En met den Burgemeeſtersrock
Dan alles wat zy overtrock
Met vliegende Arenden, haer Goôn,
Berechte, en onder haer geboôn
Doe zwichten d'overheerde liên,
Die 't aertsgebiet naer d'oogen zien.
Dus zijnze beide in lof zoo rijck,
Elckandre in zegen ongelijck,
Het zy by nootlot, of geval;
Want een bezit het zelden al.

II TEGENZANG.

Maer Amſterdam, zoo zwaer met gout
Gekroont en uit Godts ſchoot bedouwt
Met zegen, voert haer oorloghsvlagh
Tot in den ondergaenden dagh,
Van 't blozende Ooſten, en beklimt,
Van daer de ſteile Noortbeer grimt,
De zuidas met haer ſtoute kiel.
Zy mint den Vrydom als haer ziel,
En na dien dierbevochten ſchat
Zoo kroontze 't merckvelt van de ſtadt,
Den Viſſchersdam, met een gebouw
Waer voor d'Athener ſtrijcken zou,
En ſtom ſtaen met zijn open mont;

52 *Een zonderlinge lieverey:* men bedenke ſteeds, dat het woord *zonderling* in Vondels tijden niet de beteekenis had, welke men nu daaraan hecht van *ſingulier* („vreemd"), maar die van *extraordinaire* („buitengewoon"), die ook meer de etymologisch ware is,

59 *Met den Burgemeeſtersrock:* het was nu reeds mode geworden, de Hollandſche Burgemeesters met de Romeinſche Conſuls op eene lijn te ſtellen.

79 *Den Viſſchersdam:* de Dam was toen nog, voor zoo verre die beſtond, tot vischmarkt ingericht.

Hoe wel hy zich den bouw verſtont:
Hy zou gerief en majeſteit
En tijtverdurende eeuwigheit
Verknocht zien in een Hooftgeſticht,
De glori van mijn bouwgedicht.

II TOEZANG.

Geen droevigh voorſpoock kan men ramen
  Uit uwen grontbouw; Pankras, Graef,
En Valkenier, en Sehaep, uw Namen,
  In witten marmer net en braef
Gehouwen, houden hunnen luiſter,
  En flonckren in den zwarten nacht,
Als klare ſtarren, die by duiſter
  Ontfangen grooter glans, en kracht.
Bezwalcktze, in 't bloeien van uw jaren,
  Met geen gebreken: volght uw bloet,
Die 't Burgemeeſtersampt bewaren,
  En houdt dien burgerlijcken voet,
Als rechte Neven, rechte Zoonen:
Zoo zal de Deught uw jaren kroonen.

MDCXLVIII.

Jakob de Graef ontfing nog het volgende, waarſchijnlijk geïmprovizeerde gedichtjen.

OP

DEN WELEDELEN HEER

JAKOB DE GRAEF,

Jongkheer van Suidtpolsbroek.

HOE levend ziet die brave ſpruit
Zijn grootvaêrs aert ten oogen uit!

DEN WELEDELEN HEER: de tytel klinkt wel wat vreemd, wanneer men bedenkt dat Jakob de Graef toen nog maar zes jaren oud was. 't Is waar. V. kon meenen, dat even als een Koning al in zijn wieg Majesteit heet, zoo ook eens Amſterdamſchen Bnrgemeesters zoon aanſpraak had op den tytel van Wcledele.

Dezelfde zilveren troffel, waarmede deze Jacob de Graef den eerften fteen hielp leggen aan 't Stadhuis, en het daarby behoorend fchootsvel werden ten tweeden male gebezigd, toen op den 2^den^ July 1723, door Gerrit de Graef, de tien eerfte fteenen werden gelegd onder den predikftoel by het herbouwen van de eene zijde der kerk te Ilpendam, en ten derden male toen, op den 22sten April 1834, door Gerrit Arnold Theodoor de Graeff, de eerfte fteen gelegd werd van het nieuwe kerkgebouw te Polsbroek. Een afbeelding van dien troffel is te vinden in: *„Het tweede eeuwgetijde van het leggen van den eerften fteen van het Stadhuis* (*thans Paleis*), *te Amfterdam, herdacht door de Maatfchappy tot bevordering der Bouwkunft*, Amfterdam 1849 (overgedrukt uit de Bouwkundige bydragen D. V, 5^e^ ftuk). De troffel voert op de buitenzijde het navolgende opfchrift:

„Met deefen troffel heeft Jacob de Graeff, oudt VI jaeren, den eerften fteen van 't Amfterdams Stad-huys geleght op den XXVIII Octob. MDCXLVIII."

Op dezelfde plaat bevindt zich ook de afbeelding van een der vier gouden penningen, den 28 October 1848 ter gedachtenis vereerd aan de vier zonen en neven van de toen regeerende Burgemeesteren der ftad.

De bundel gedichten, in 1658 te Amfterdam uitgegeven onder den tytel van *Apollos harp*, met een opdracht aan Juff. G. v. L., later met een vervolg voorzien en vervolgends, in 1683, nogmaals uitgegeven onder den meer weidfchen tytel van *De Herftelden Apollos harp, verfien met verfcheyde nieuwe fnaren, voor defen noyt foo gedruckt. Voor de liefhebbers van de kunft. Door expresfe last ende ordre van den breden raedt der vermaerde dichteren en fcherpfinnighe verftanden, eendrachtelijck vergadert op den bergh Helicon, onder de protectie van de Ed. Gr. Mo. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt*, bevat op blz. 20 een klein twistgeding in vaerzen tusfchen den Dordfchen Rector Lambert van den Bos en onzen dichter, benevens de uitfpraak, door J. C., welke ftukken ik nergends heb opgenomen gevonden. Dat de regels, aan Vondel toegefchreven, wel degelijk van hem zijn, lijdt by my geen den minften twijfel; althands meen ik, dat zijn manier, en dezelfde geest die het vaersjen, Deel IV blz. 451 voorkomende en beginnende:

Die Godts maght kent voor almaghtig, enz.

ingaf, er onmiskenbaar uit fpreekt. Dewijl de tijd der vervaardiging echter onzeker is, kunnen zy hier, als toegift voor dit Vijfde Deel, gevoegelijk een plaats bekleeden.

LAMBERT VAN DEN BOS

AEN

VONDEL.

Die Godt alleen om loon bemindt
En Godt met hand en tand verflindt,
(Ik geeft op uw geweten)
Mach die een Chriften heeten?

VONDELS ANTWOORT.

Die Godt niet by zijn woort gelooft
En van zijn Almacht hem berooft,
(Ik geeft op uw geweten)
Mach die een Chriften heeten.

LAMBERT VAN DEN BOS: deze niet onvermaarde geleerde was in 1610 geboren te Dordrecht, waar hy in het midden der zeventiende eeuw Rector der Latijnfche Scholen werd, doch om dronkenfchap en nalatigheid afgezet, onder het Curatorfchap van den Ruwaart De Witt, tegen wien hy, in zijnen *Reyfende Mercuur*, volgends de getuigenis van Oudaen, vooral om die oorzaak, fchrikkelijk heeft uitgevaren, en welken hy in een fchandelijk licht heeft pogen te ftellen. Hy overleed in 1698, en gaf gedurende zijn lange loopbaan een aantal gefchriften uit, deels onder zijn eigenlijken naam, deels onder dien van SYLVIUS, de meeften echter onder de voorletters L. v. B. Als historiefchrijver wordt hy niet ten onrechte van partijdigheid befchuldigd: als dichter verhief hy zich niet boven 't middelmatige; doch als vertaler bezat hy onmiskenbare verdienften. Onder zijn historifche werken mogen vermeld worden zijn *Historie van Karel II*, Dordr. 1660, zijn *Tooneel des Oorlogs*, Amft. 1675, 4 deelen. *Leven en Daeden der Zeehelden*, 1676, *Leven van Maria Stuart*, 1698: onder zijn dichtwerken, zijn *Rijm-Atlas en Kerkgeheymenis in Rijm*, beiden Dordr. 1662: onder zijn vertalingen die van *Flavius Jozephus*, Amft. 1682 en vooral die van den *Don Quichot*, die niet min dan zeven drukken beleefde. Een uitgebreide lijst zijner gefchriften vindt men in het *Biographisch Woordenboek*, door A. J. VAN DER AA.

1 *Die Godt alleen om loon bemindt:* verfta: „die door de werken en alzoo door eigen *verdienften* hoopt zalig te worden."

2 *En Godt met hand en tand verflindt:* in het eten van — naar Roomsch geloof — het lichaam des Heeren.

5 *Van zijn Almacht hem berooft:* d. i.: „durft ontkennen, dat God de macht zou hebben, het wonder der transfubftantiatie, en voortdurend, te doen plaats hebben." Vergelijk het hierboven aangehaalde gedichtjen.

EEN DERDE

AEN DE BOVENGEMELDE TWEE.

Die God verheft en maakt hem dwaas of wreed.
Of die hem eert, en met de tanden eet.
Ik wilde wel van deze twee eens weeten,
Wie buiten kijf de beft zou mogen heeten.

J. C.

J. C. Wie onder deze letters fchuilt is my onbekend. Waarfchijnlijk moet men er *Juris Confultus* onder verftaan. Misfchien heeft de fchrijver ze gebezigd om de aandacht van zich af te leiden en die op Jacob Cats te vestigen; doch aan dezen kunnen zy onmogelijk worden toegefchreven. Daargelaten, dat zijn dichttrant zich juist kenmerkt door uitbreiding en uitzetting, niet door verkorting en afknotting der woorden, en hy alzoo onmogelijk (als in den laatften regel) *de beft* voor *de beste* zou hebben kunnen fchrijven, was hy te rechtzinnig Kalvinist dan dat hy zich een uitval tegen de leer der Predestinatie, als wy er vs. 9 een vinden, zoû hebben veroorloofd. Cats en Van den Bosch behoorden tot ééne kleur, en de vier regels komen ongetwijfeld van de zijde eens Remonftrants.

NALEZING

EN

AANTEEKENINGEN

OP HET

VIJFDE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

De afbeelding van Leonardus Marius, tegenover den tytel van dit Deel, is ontleend aan de kopergravure van T. Matham, naar het portret in olieverf door N. Moyaert, en uitgegeven by Jacob Jansz. Straetman. De oude afbeelding voert het navolgende onderfchrift:

Permultum Rdus. Ampliss. et Eximius Vir. D. Leonardus Marius, Goezanus, S. Theol. Doctor ac Professor Coloniensis etc. Libris editis laboribusque plurimis de Ecclesia Dei optime meritus, dum S. Scripturae totius literali sensui commentariis plenissimis elucidando incumbit, omnium moerore obiit Amstelredami XVIII Octobris, Anno Christi MDCLII, Aetatis LXIV.

Zie wijders over dezen geestelijke D. IV, blz. 624.

Blz. 275. *Het zevende boeck.* — Zoo lezen wy hier, en op blz. 60: *zevenfte herderskout.* Ik heb verzuimd opmerkzaam te maken op het bezigen van beide vormen door Vondel in hetzelfde werk. Wellicht is dit aan een toeval toe te fchrijven of aan een weifeling, welken vorm te kiezen. Dewijl de vorm *zevende* den anderen verdrongen heeft en de gijkte is geworden, zoû men kunnen onderftellen, dat Vondel, die vroeger — zie Deel III, blz. 642 — *zevenfte* fchreef, hier ter plaatfe by wijze van verbetering den nieuwerwetfchen vorm heeft aangebracht; te meer, dewijl hy er zich later aan gehouden heeft. — Doch in dat geval zoû hy waarfchijnlijk blz. 250 *het zefte* in *het zesde* hebben veranderd.

Blz. 520. — Mr. LIEVEN COPPENOL. Gerard Brandt vervaardigde het navolgende byfchrift op de afbeelding van dezen fchoonfchrijver:

OP DE PRINT

VAN

Mr. LIEVEN VAN COPPENOL.

Wat fnijt de Konftenaar hier op zijn kopre plaat?
Wat maalt zijn ftaal penceel vergeefs aan dit gelaat?
Zo dit gelijken zal dan moet een trek, een zwier
Van LIEVENS eigen pen hem fchildren op papier.

G. B.

En Huygens deze regelen op 't zelfde onderwerp:

OP DE PRINT

VAN

Mr. LIEVEN VAN COPPENOL.

De tijdt liegt, of mijn oog, of die dit yzer dreef,
De man die meer bedrijft dan hy ooit jong bedreef,
Vindt in dit afbeelt iet van zijn ontjongert wezen,
En fchijnt het zefte kruis te naaftenby te wezen:
Maar let ik op de drift van zijn verftaalde Pen,
Is 't kloeker jongeling dan ik geboren ken.
Ey, Snijder, fcheit 'er uit, gy zult nooit eer beërven
Aan COPPENOLS gezicht, zijn handt zal fteeds bederven
Wat ge aen zijn hooft verdient. 't Is waar, in dit gelaet
Is iet dat op den aert van zijn vergrijpen flaet:
Maar ziet weer op zijn Veêrs onwedergalik zwieren,
't Is jonger zeen'wen werk, en onbejaarder fpieren.
Ey, Snijder, fcheit 'er uit, blijft hy doen wat hy kan,
't Is binnen jaer en dagh een heel nieuw ander man.

CONSTANTER.

En voorts nog dit vierregelig vaers:

De waarheit vind noch ftal, noch haert,
Wilt gy de reden lezen,
De duivel is des werelds waert:
Hoe zou 't hem welkom wezen?

CONSTANTER.

hetwelk zeker als byfchrift behoorde by een penneteekening van Coppenol.

Blz. 524, reg. 4, v. o. DANIEL DE LANGE. — Ook JAN VOS bezong dezen fchoonfchrijver in het navolgende gedicht:

OP

DANIEL DE LANGE,

DOOR RATEL GESCHILDERD.

De Lange die hier leeft fchijnt niet dan fpraak t'ontbreeken.
Maar nu Natuur de Kunst uit nijdt hierin bepaalt,
Zal zijn papieren mont, na 't fterven, met ons fpreeken;
Zoo wordt het kleinft door u en 't grootst door hem gemaalt.
Maar zulk een kracht eist eer [1]). Hoe zal men die erkennen?
Met eene letterkroon, doorvlecht [2]) met fenixpennen.

1) Voor: „vereering."
2) Voor: „doorvlochten."

Blz. 534, reg. 20. — Wy vinden nopens de wijze, waarop de Keurvorst eerst officiens, vervolgends officieel, binnen den Haag kwam, eenige niet onaardige byzonderheden in zeker bericht, opgenomen in de *Bibl. Duncanniana*, 1646, D. 3, en getyteld: *Cort verhael, nopende de komſte van ſijne Cheur-Vorſtelijcke Genade, der Hertogh van Brandenburgh, in 's Graven-Haghe, den* 22 *November* 1646, en van den volgenden inhoud:

Syne Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, quam den 22 November, 'ſavonts ontrent 7 uyren, onverwacht in 's Graven-Haghe, ende alleen maer van drie Edel-lieden gheaccompagneert tot aen de *Ante-Chambre* van Sijn Hoogheyt. Sijne Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt dede Sijn Hoogheyt te kennen geven ſijne comſte, met dewelcke hy meer dan een halve uyre in diſcourſe was, ſonder dat Me-Vrouwe de Princeſſe, met de Princeſſe Louiſe hier van wiſte: eyndelijcken wierde Sijne Cheur-Vorſtel. Doorl. door een van ſijn Hoogheyts Edellieden geleyt tot voor de Camer van Me-Vrouwe de Princeſſe, alwaer de Princeſſe Louiſe mede was: Gemelde Edelman eerſt binnen getreden zijnde, ende Me-Vrouwe de Princeſſe aengedient hebbende, dat Sijn Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheydt voor de Camer was, is denſelven daer op terſtont binnen getreden, ſalueerende eerſt Me-Vrouwe de Princeſſe, ende daer na de Princeſſe Louiſe, ende na eenighe Complementen ten wederzijden is mede in de Camer gekomen Prince Wilhelm, van daer is gemelde Cheur-Vorst, met Me-Vrouwe de Princeſſe, Prince Wilhelm, ende Princeſſe Louiſe gegaen in de Camer van Sijn Hoogheyt. De Princeſſe Louiſe wierde geleyt door Sijn Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheyt aende handt, ende hebben denſelven avondt by Sijn Hoogheydt het avondt-eeten gehouden.

Den 23 (zijnde Vrydagh) is Sijne Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheydt 'ſ morgens na buyten gereden, ende wierde door Prince Wilhelm, met alle de groote van het Hof, met inde 40. Caroſſen, manefiquelijcken ingehaelt, ende geaccompagneert tot inde Vergaderinge van Hare Hoogh-Mogende. Sijne Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheyt dede aldaer een ſchone Harangie, nopende Sijne Comſte, voornamentlijck over het ſtuck van 't Houwelijck tuſſchen ſijn Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheydt en de Princeſſe Louiſe: van daer reed hy wederom naer het Hof van ſijn Hoogheyt, ende heeft aldaer ſijn Middaghmael gehouden, tot noch is ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt gelogeert in 't Hof van ſijn Hoogheyt, ende werdt voor hem het Hof in 't Noort-eynde gereet gemaeckt. Den 25 is ſijn Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheyt, met Me-Vrouwe de Princeſſe, de Princeſſe Louiſe, Prince Willem, inde Clooſter Kercke inde Predicatie ghegaen: Gemelde Princeſſe Louiſe wierde geleyt door Sijn Cheur-Vorſtl. Doorluchtigheydt, tot in 't Geſtoelte van Me-Vrouwe de Princeſſe, Sijne Cheur-Vorſtel. Doorluchtigheydt, met Prince Wilhelm, namen hare plaetſen in 't Geſtoelte van Sijn Hoogheydt.

Blz. 549, reg. 12. — Omtrent dezen tijd verſcheen een groot 8o. blad, waarop het vuile vaers op *Morant* (met de byvoeging *Mr. in 't Latijn*) gedrukt was, met het navolgende rand-onderſchrift:

JAARIG BESLUIT

(ſpruytende uyt het leeſen van Vondelens Poëſijs tweede deel, gedruckt Ao. 1643) getrocken uyt het ſpottigbreyns ſpotten, op Morant, en tot gerief hier nevens geſtelt.

In dit Nieuw jaar
Wierdt ick gewaar,
Hoe *Vondelens*,
O ſpottigh mens!
Mourant beſpot:
Om dat hy, *Sot*

Wees in dees *Joost*,
Met *Sot* hem rooft.
Doch ſiet, dees ſpot
Is *Joosten* lot:
Want, wie zal niet
Wie dat 't oock ſiet,

Die niet is ſot,
Dus maken 't ſlot?
Zijn meeſters geeſten
Jongers veeſten?
So is Joosts *geest*
Een lout're veest.
Daer by zijn vaerſen
Een vrucht van naerſen.

Ten waer 't *verkeert*
Niets had geleert
Of oock, dat hy
Geen meeſters by
Hem hadt gehadt.
Dan waar het wat.
Doch hoe hy 't giet
Ten baat hem niet,

Ey ſiet, hoe Jooſt, dol en beſeeten,
Wordt met zijn eygen drek, bedreeten,
Oft, houdt hy drek voor medicijn,
Soo gun ik him (*sic*) uyt 't hart, het mijn
En is dit by hem geenſins zeeker;
Hoe komt *Morant* een Apotheker?
O *Joost!* ick wens dat u dit vaack,
In d'oogen glinſtert als een *baack*,
Die met ſpotten, eer wil haalen:
In kroegen drinkken, niet betaalen:
Gedurigh met het pek omgaan
En altijt in groot prijkel ſtaan.
Dat alles ſonder hem te ſchaade.
Dat die hem moet ter deegh beraade.
Soo ghy u dit had voorgeſet
Ghy zoudt wel van *Elizabeth*
V ſwarte kool hebben gehouden,
Oock toen ghy *Palameden* bonden
Soo waart ghy door *Hiſtoris* wet
Wat ingehouden oft beſet.
Noch *Gijsberts* ſoon ſoudt ghy niet ſchelde.
Noch yemant onder al de helde
Noch aan vertoevende *Morant*
En vantmen ooyt *Jooſt Vond'lens hant.*
Gierredt voort na Sioons Huyſe.

Het jaartal 1643, dat in het opſchrift van dit kreupeldicht ſtaat, is kennelijk een drukfout, voor 1647. In de eerſte plaats beſtaat er geen Tweede Deel van Vondels Poëzy van 't jaar 1643, welke reden al genoeg zoû zijn om alle andere overtollig te maken; doch bovendien verſcheen het vaers op Morant in geen vroegeren bundel dan in dien van 1647, waar het op blz. 40 voorkomt, en wat opmerking verdient — onmiddelijk gevolgd wordt juist door dat tweeregelig vaers op Jan Gysbertszoon (de Vries) — Zie Deel II, blz. 523 — waar het JAARIG BESLUIT aan 't ſlot op zinſpeelt: eindelijk blijkt uit de omſtandigheid, dat de maker van het pamflet aan Vondel verwijt dat hy Elizabeth met een *zwarte kool* geteekend had, dat het prul geſchreven is na de uitgave der „Maria Stuart." — Het blaadtjen is dan ook in de *Bibliotheca Duncanniana* te recht opgenomen op 't jaar 1647. Voor 't overige zal ik het vuile ſchotſchrift niet ontleden, noch my vermoeien met uit te vorſchen, welken naam het anagramma verbergt, dat tot onderteekening dient: ja zoo ik er zelfs hier in de Nalezing een plaats aan verleen, is het om te voorkomen, dat deze of gene kritikus er mede voor den dag kome als met een kurieuzen vond en my verwijte het niet gekend, of — wat erger ware — het opzettelijk verzwegen te hebben, als min vereerend voor Vondels nagedachtenis. Gelukkig kan Vondels nagedachtenis door den viezen zwadder dien zulk een lasteraar op hem werpt, niet bezoedeld worden. Het vaers ſtrekt

een nieuwe bydrage, ten bewijze, welke middelen de haat en lage nijd aanwenden om hun wrok tegen ware verdienften te koelen. Intusfchen zijn de befchuldigingen hier tegen Vondels zedelijk gedrag aangevoerd, te ongerijmd, dan dat zy zelfs in zijn tijd geloof zouden hebben gevonden.

In kroegen drinkken, niet betaalen (*!*)

Wat, Vondel een kroeglooper! Vondel een dronkaart! de man, die tot aan zijn dood toe de achting bleef verduren en verdienen van aanzienlijke magistraatsperfonen of geleerden en van hun vrouwen, een dronkaart! — de man, die voortdurend omgang had met achtingswaardige geestelijken, een dronkaart! — de man, die zijn leven doorbracht in 't fchrijven van heerlijke gedichten niet alleen, maar in den moeizamen arbeid der talrijke nafporingen die 't werk moesten voorbereiden, een dronkaart! — de man, die, als wy later zullen zien, het zijne opofferde om de fchulden zijns zoons te voldoen, en den naam van ongekrenkte eerlijkheid met zich naar 't graf droeg, een flechte betaler! — Vuilaardige en vuile pamfletfchrijver, hebt gy het dan zelf niet gemerkt, toen gy den grooten man zocht zwart te maken, dat uw prulfchrift, juist om dat gy niets anders tegen hem wist aan te voeren dan een paar logenachtige en onzinnige befchuldigingen, een nieuwe paerel moest worden aan de kroon, die hem niet enkel als Neêrlands puikdichter, maar ook als eerlijk en gemoedelijk burger moet worden toegekend.

Blz. 556, reg. 6—9, v. b. — Amelia van Solms zond den bloemfchilder Pater Daniël Seghers ook nog een gouden (fchilder-?) ftok ten gefchenke; op welke gift het navolgende gedichtjen werd gemaakt, dat in den bundel, getyteld: „*Verfcheyde Nederduytfche Gedichten* van P. C. Hooft, C. Huygens, C Barlaeus, Tesfelfchade, Vondel, van der Burgh en anderen, het tweede Deel, verzamelt door J. V. M. t'Amfterdam voor Lodewyck Spillebout, Boeckverkooper in de Kalverftraat in d'Amfterdamfche Bibliotheek, Anno 1653" op blz. 117 voorkomt en aldus luidt:

OPSCHRIFT

VAN

EEN GOUDE STOCK

VEREERD DOOR DE PRINCESSE

AMELIA VAN ORANJE

AEN

PATER SEGERS,

VERMAERT BLOEMSCHILDER.

Sulck flaen en komt niet al den dag.
Hoe zwaerder *ftock*, hoe lichter flagh.

Blz. 557, v. o. 558, v. b. — Het vaers *de geboeide Leeuw* en zijn tegenhanger zijn hier ter plaatſe door een misverſtand opgenomen. Zy waren door my geſteld op 't jaar 1650, waar hun by de overige vaerzen, door Vondel vervaardigd ter gelegenheid der twisten tusſchen Prins Willem II en Amſterdam, een plaats toekomt, en de lezer wordt dus beſcheidelijk verzocht, ze uit dit Deel, waar ze geheel niet te pas komen, te willen wegdenken.

Blz. 567, reg. 15. — By het vermelden van het overlijden van Hooft, meen ik den lezer geen ondienst te doen, met hier een genealogiſche opgave hem betreffende te laten volgen, zoo als zy my door een lid zijner familie is medegedeeld:

„PIETER WILLEMSZ. HOOFT, trouwde *Jannetje Borichs*, van Wormer, Had vijf zoons: 1°.) *Cornelis*, 2°.) *Gerrit*, 3°.) *Willem*, 4°.) *Hendrik*, 5°.) *Jan*.

CORNELIS PIETERSZ. HOOFT, geb. 1541, trouwde 1570 *Anna Blauw*. Hy obiit 1 January 1626, begraven in de Nieuwe Kerk. Hadden zeven kinderen: 1°.) *Pieter*, 2°.) *Aagje*, 3°.) *Jacob*, 4°.) *Hendrik*, 5°.) *Grietje*, 6°.) *Jannetje*, 7°.) *Annetje*.

1°.) PIETER CORNELISZ. HOOFT, geb. 10 Maart 1581, trouwde in 1610 *Christina van Erp*, geb. 1592. Zy obiit 6 Juny 1624. Hadden vier kinderen, alle jong geſtorven.

Idem, 30 Nov. 1627, *Eleonora Hellemans*, geb. 1595, Wed. van Jan Baptist Bartollette (*sic*) van den Heuvel. Hy obiit in 's Hage 21 Mei 1639, nalatende twee kinderen, 1°.) *Aernoud Hellemans* en 2°.) *Christine*.

AERNOUD HELLEMANS HOOFT trouwde *Maria van der Houven*, hadden vijf kinderen, 1°.) *Pieter*, 2°.) *Maria*, 3°.) *Eleonora*, 4°.) *Johanna* en 5°.) *Robbert*; ſtierven alle jong en ongehuwd.

CHRISTINA HOOFT trouwde *Coenraad Burgh* van *Cortenhoeff*. Hadden vijf kinderen.

2°.) AAGJE trouwde *Pieter Hasſelaer*. Hadden vier kinderen.

3°.) JACOB trouwde *Janneken Pauw*. (N.B. Het is van dezen, dat de thands nog levende *Hoofden* afſtammen).

4°.) HENDRIK, gepromoveerd 1621, legde den eerſten ſteen van de Beurs, 1608. Naar Indiën vertrokken, obiit coelebs.

5°.) GRIETJE trouwde *Herman Tholinx* en later *Jan Hagen*.

6°.) JANNETJE trouwde *Mr. Pieter Cloeck*, geb. 1589. Wonnen negen kinderen.

7°.) ANNETJE."

Blz. 571, reg. 19 volgg. — Dat Vondel niets opzettelijks ter eere van de nagedachtenis van Frederik Hendrik, of van de verheffing zijns zoons vervaardigde, vind ik door de navolgende byzonderheid beveſtigd.

In 't jaar 1648 gaf de bekende Amſterdamſche drukker Nicolaes van Raveſteyn een bundel uit, onder den tytel van: LYCKREDENEN EN GEDICHTEN, *begrijpende de Afkomſt, 't Leven, voorneemſte Daden en 't Affterven van ſijn Hoogheydt Fredrijck Henrijck, in ſijn leven Vorſt van Oranjen etc., voorgeſtelt door de beroemtſte en geleertſte mannen en dichters deſer Eeuw en verſiert met de Afbeeldſels van Haere Hoogheden, Vorſt* FREDRYCK (*hoogl. gedacht.*), *Vorſtin* AMELIA *en Vorſt* WILLEM, *ſeer konſtig naer 't leven in koper geſneden*. In deze verzameling zijn — behalve een vertaling der lijkredenen op den Vorst, door Frederik Spanheim, als Rector der Leydſche Hoogeſchool, den 11 Mei 1647, en door Jan Henrijk Dauber, Rector te Breda, den 15 Mei aldaar uitgeſproken, de aanſpraak aan de Princesſe weduwe door Antonius Thyſius, een Rouw-klage door Dionyſius Spranckhuyſen, de „laatſte reeden van zijn Hoogheit aan de Staaten en Prins Willem," een lang vertoog, getyteld: „Godtvruchtigheydt van ſijn Hoogheydt enz. in leven

en ſterven," *Caspari Barlaei justa foederati Belgii ſive exequiae celſisſimi et invictisſimi Principis Frederici Henrici* caet., met de vertaling door Westerbaen, en eenige kleinere gedichten van Anſlo, Bruno en anderen, — ook eenige vaerzen van Vondel opgenomen, maar welke? vooreerst, by de afbeelding van Frederik Hendrik, twee der vierregelige gedichtjens door hem vroeger op zijn beeltenis gemaakt en reeds voorkomende in het Tweede Deel onzer uitgave, 't eene blz. 308, beginnende met de woorden:

Wie, die dit aenſchijn ſiet, moet niet in liefde blaken,

het tweede blz. 309, beginnende:

Al ruckte burgertwiſt den degen uyt der ſcheede:

ten anderen, by de afbeelding van Princes Amelia, de beide eerſte vaersjens, mede in Deel II voorkomende, blz. 311, by het tweede waarvan de drukker zich veroorloofd heeft, het praeſens overal in 't imperfectum te veranderen, waardoor het nu luidt als volgt:

Dees Venus *koſt* de(n) vorſt met minne-vlam verwarmen:
Wanneer hy in 't albaſt, en 't ſneeu *ſmolt* van haer armen:
Als hy verſlingert *druckt'* haer purper en korael,
En met zijn ooren *vingh* haer honigh-ſoete tael —

ten derde, by de afbeelding van den nieuwen ſtadhouder, eenigzins gewijzigd, de regels 631—644, uit de *Geboortklock van Willem van Nasſau*, Deel II, blz. 550:

OP DE BEELTENIS

VAN

VORST WILLEM VAN NASSAU.

Luyck op, o Hollandtſch Hart, geteelt van Hollandtſch bloedt,
En erſt u Grootvaers naem, *vernuſt* en oorlooghs-moedt,
En d'edelmoedigheydt uws Vaders, jonge Welhem,
Ghy helm uws Vaderlandts, *onblutſbren* vryheydts hellem,
O elleck toegedane en *elleck* lieve Son,
Gemeene *ſpring-aer*, *onuytputtelijcke* Bron,
Oranje-boom-ſpruyt, ſchiet uw tacken naer de wolcken,
Uw wortels afgrondwaert. *Beſtel den vryen* volcken
Een koele ſchaduw en den hemel boſch en loof,
En groey tot eer, vermaſt met zege en wapenroof.
Ruck, ruck, o fiere Leeuw, met zegen-rijcke tanden,
Den grooten ſtanderd uyt des vyandts yſren handen,
Opdat het ſtreck ten vreê, en hy verwonnen blijf,
En elck beſchaduwt zy met telgen van d' olijf.

J. v. Vondel.

4 *Onblutſbren;* d. i.: waar geen *blutſen* of „deuken" in kunnen worden geſlagen.
6 *Gemeene:* in den tekst ſtaat *gemeen*, wat natuurlijk een drukfout is, die 't vaers bederft.

Ik kan niet zeggen, dat het gedicht door de veranderingen gewonnen heeft, en zoû dan ook zeer twijfelen, of deze niet van de hand des uitgevers, veeleer dan van die des dichters zijn. Brandt ſchijnt van ditzelfde gevoe-

len te zijn geweest; althands hy heeft in zijne uitgave het veranderde gedicht noch onder de rubriek „Afbeeldingen” noch onder eenige andere opgenomen, gelijk hy toch anders wel doet, wanneer het brokken geldt, uit een treurfpel of ander uitgebreid dichtftuk gelicht, en later tot een bepaald doel, eenigzins gewijzigd, beftemd.

Men ziet alzoo, dat Vondel, als ik zeide, niets nieuws voor die gelegenheid vervaardigd had.

Blz. 572, reg. 1. — De voornaamfte pamfletten, tot welker verfchijning de „Maria Stuart” en de „Altaergeheimenisfen” aanleiding gaven, zijn de navolgende:

1. *Geest van de Coningin Elifabeth, uyt den grave opgeweckt, door Tooververfen van haren Laster-dichter. In 't Jaer ons Heeren* 1647. 4°. ongepag. 8 blz. — Dit gedicht is geteekend L. V. B.

2. *Aen de Gallege Poeeten, Tegens den vermaerden Poeet en Lafteraer* Joost van de Vondel. Dit gedicht is geteekend F. M. op een vel klein fol. op eene zijde gedrukt.

3. *Aen de Papifte Gal fchryvers* Jan Vos, *en fulck goetje. t'Amfterdam gedruckt in 't Jaer* 1647. Een vel klein fol. op eene zijde gedrukt. Dit gedicht is tegen Willem 't Hooft, Vondel en Vos gericht.

4. *Kracht des geloofs van den voortreffelijcken ende vermaerden Nederduytfchen Poeet* Joost van Vondelen. *Te fpeuren in de Altaer-Geheymenisfen, By zyne* E. *ontvouwen in drie Boecken* etc. Proverb. XXIII, XVI. Septies cadet *justus* et refurget. (De rechtvaardige [of *Joost*] zal zevenmaal vallen en weder opftaan). *Tot Schiedam inde oude Druckerye.* 4°. 16 blz.

5. *Poëts Martel-wagen.* Een vel, klein fol. op eene zijde.

6. *'t Gebluste Papen-brandt,* geteekend B. ½ fol. klein formaat vel, op eene zijde.

7. *Diftel-Roe, Aen den Poët op zyn* Maria Stuart, *Gemartelde Majesteit. Gedrukt in 't Jaer* 1647. Dit ftuk is geteekend A, en beflaat een vel klein fol. formaat, op eene zijde gedrukt.

8. *Vagevier voor* Joost van Vondelen. *over zijn Stuarts gemartelde Majesteyt. Ghe̋ftoockt door* Juffr. G(ondina) v(an) W(ert). *Met Een teghenfchrift aen defelve. Tot Beweeringhe van Palamedes onnozelheyt. In 't Jaer* 1647. In 4°. ongepag. 8 blz. Ook te vinden in den *Bloemkrans van verfcheyden Gedichten.* Amst. 1659.

9. *Bewering van 't Vagevier, geftookt door Juffr. G. v. W. voor* Joost van Vondelen, *over zijn Stuarts Gemartelde Majesteit. Met een Tegenfchrift aan den Hoog dravenden en Zoet vloejenden dichter, G. Koning; tot Bewijs van* Palamedes fchuld. Onderteekend: van den Berg. Voorkomende in den *Bloemkrans van Verfch. Ged.*

10. D. P. B. *Danckfegginghe aen Me Juffr.* G. v. W. *Over 't Aerdigh en waerdigh Gedicht by haer E. E. ghefteIt, tegen de fchantvleck ende grouwel aller Christelijcke herten* Joost van Vondelen. *Aengaende zyn Stuarts Gemartelde Majesteyt. Gedruckt voor den Autheur.* 4o. 8 blz. ongep. Waarfchijnlijk is deze D. P. B. *Dirk Pieterfz. Boeterman,* zoon van den drukker Pieter Dirksz. Boeterman.

11. *Bril voor den Arminiaenfchen Geus.* Dit ftuk is geteekend A. B., gedrukt op ½ klein fol. vel met groote Gothifche letters.

12. *Amfterdamfche Brandt- en Martel-vaarzen,* gedrukt op eene zijde van ½ vel klein fol. formaat.

13. *Amfterdamfche Sanct en Martelaer,* gedrukt in denzelfden vorm als 't voorgaande.

14. *Vaften-Avonts gift. Aen den onbefchaemde Paepfche leughen-dichter, het* Sotje vol van Sonden (†), *Gepaft op zyn tweede Poezy, en Maria Stuarts Marteldroom.* Dit ftuk is geteekend, even als N°. 2, F. M. en gedrukt op eene zijde van een fol. vel klein formaat.

15. *De Babilonſche Hoer. Afgemaelt door den Altaer-Kruyper* Joost van den Vondel. — Dit pamflet was wel het hatelijkſte van alle, om dat het de vaerzen van Vondel zelven bevatte, die ik Deel I. blz. 35 heb medegedeeld, en die beginnen: *hoe lange ſuldy noch* enz. Onder de vaerzen ſtond de naamteekening *J. v. Vondel,* en daaronder *gedruckt tot Schiedam,* (N.B.) *voor den Auteur,* 1647; 't beſlaat een half fol. klein formaat vel, op eene zijde gedrukt.

Tot Vondels verdediging kwamen uit:

16. *Aen* D. P. B. *Juffer Dancker, op zijn Dankſegging Aen Juffer* G. v. W. Dit ſtuk, geteekend V(os), is gedrukt op een klein folio vel, eene zijde.

17. *Aan Mejuffr. G. G(oudina) v(an) W(eerd) op haar Vagevier, geſtookt voor Joost van Vondelen, over zijn Stuarts Gemartelde Majesteit* door G. K(oning). Voorkomende in den *Bloemkrans van Verſch. ged.*

18. *Aan d'algemeene Rijmers of Galbrakers, toen J. v. Vondel het Treurſpel van Maria Stuart,* etc. door Jan Vos, te vinden in zijn Gedichten, D. I. blz. 285.

Nog, voor en tegen:

19. Een klein formaat folio vel in twee kolommen afgedeeld: boven de eerſte kolom:

Aen d'Algemeene Poëten of Gal-braakkers op Vondel —

boven de tweede kolom:

Tegen den Gal-braacker of nameloozen Vondel. — Deze tweede kolom is geteekend J. S. V. C.

20. Een folio vel, waarvan de bovenſte helft een ruwe rijmelary bevat, die tot opſchrift draagt: *Ooirſpronk van het Vagevier voor Jooſt vande Vondel geſtookt door Juffer G. van W. beweert door G. K. en als kaks herſtookt door M.* Het ſtuk is geteekend met het motto: *Wacht u voor u* zelven.

21. De onderſte helft van 't blad bevat een iets minder ſlecht berijmde verdediging, getyteld: *Aan alle ſchimp-ſchrijvers over Joost van Vondel.*

Het onder no. 5 genoemde gedichtjen geef ik hier als een ſtaaltjen van de rest; de ſtijl toont aan, dat de ſchrijver in de dichtkunst gans niet onervaren was:

POEETS MARTELWAGEN.

Hans, de Scherpreghter, ſpreeckt.

Wacker Keesje, laetz'me gaen,
Luſtigh, ſlaa wat harder aan,
Asjer bint zoo ſlaatme munt:
'T ſchijnt je Joost noch tijt vergunt,
'T ſchijn, om dat hy droevigh zucht,
Dat je mit'em bent beducht:
Maer dat's niet met al mijn vrient,
Hy heeft langh de dood verdient,
Hy dongh jongh al, om dees ſtraf
Wegh te draagen in zen graf.

Kees, de Voerman, ſpreeckt.

Hou, wat zachter Mieſter Hans,
Niet te byſter: O by gans!
Wilje, om een woort en leur,
Mit em niet te hard me deur?
Wel hoe? zalme oock een Man,
Die zoo gieſtigh dighten kan,
Om een zeghs-woort gins en hier,
Smooren gaen in vuyl papier?
Straft hem met een voet in 't g..,
Of verband hem uyt je ſtad.

Hans.

Kees Oom je verſtaet het niet,
Hoor ick wel, wat dat bediet:
Dat 'et een man zoo goet als Speck was,
Dat hy niet zoo boos als geck was,
Was de man zoo goet als grijs,
Was hy voor uyt-zinnigh wijs,
En zoo vaſt, als hy wel los is,
En in 't quaet niet als een vos is,
Beter zou het met hem gaen,
'T zou met hem zoo quaet niet ſtaen:
Maer wat baet 'et? 't is een man
Daer me niet op zeyl gaen kan,
'T is een weyſ'laer twiſt gewent,
Die de ruſt, als Eris [1]), ſchent,
'T is, het is, het is een vrient,
Die 't wel dubbel heeft verdient:
Schoon hy meynt te weezen waer
Dat hy ſterft een Martelaer,
Schoon hy vaſt hoopt, dat noch hy
Zal geviert zijn by de ry
Ja, zoo eeven, (valt 't niet mis)
Alſt Maria Stuarts is.
Ja, geviert, gelijck, die 't loot
Godloos door Prins Wilhelm ſchoot.
Ja geviert, of vier-en-deelt,
Als hy, die eens Godes beelt
In den Franſchen Koningh brack,
Als hy'er 't moordigh mes in ſtack.
Maer ick zie dat, met de praet,
Nu je paert weer zachter gaet.
Luſtigh weer an: 't vonnis luyt
Dat hy ſterven zal as guyt,
Dat m'er ſpoedigh vaer mee voort,
En in prullen wert verſmoort.

1) De „Tweedracht."

KLACHTEN DES POEETS.

Wat ramp, wat ongeluck plaecht, ach! myn gryze haaren.
Wat fchande moet mijn noch, eylacy, wedervaren?
  Wat droefheyt, wat verdriet, wat leet komt my noch aen,
  In dees mijn wintertijt? die haeft zou zijn gedaen [1]).
Wanneer ick overdenck, en 't geen ick was voor deezen
En wat ick (tot mijn fmaet) moet tegenwoordigh weezen,
  Wanneer ick mijn befie in dees mijn hooghfte noot,
  Mijn lyden is te zwaer, mijn ongeluck te groot.
Maer doch: indien mijn 't leet, indien de hooghe ftroomen
Van zoo veel lydens my zal moeten overkoomen
  Ick lijdze, zoo ick kan, ick wachtze met gedult
  Ick voegh my nae de tijt, hoe 't ongeval oock brult.
Maer ghy Mary, en ghy, o Rey der Heil'ge Maeghden,
Die 't al en lijf en goet oock voor de Gods-dienft waeghden,
  Ay ziet mijn gunftigh aen, hebt achtingh op mijn druck,
  Hebt mely met mijn lot en dit mijn ongeluck.
U heb ick toevertrouwt, u heb ick al mijn daagen,
(Na dat ick ben verlicht) mijn liefde toegedragen,
  'k Heb u mijn toegewyt, en u ick mijn noch geef,
  Ay maeckt weer (want ghy kunt) dat 'k eeuwigh met u leef.

1) Weinig dacht zeker de fchrijver, dat V. nog ruim dertig jaar levens te goed had.

REY VAN KLOPPEN [1])

GEZANGH.

Ay ziet hoe Juftus, wel bereyt,
Wort als een Lam ter dood geleyt,
  Let op zijn groot vertrouwen:
Dit leeven acht hy min als wint,
Want yder Sanct is Joosjes vrint
  En kan hen licht behouwen.

Hy die in yver niemand weeck,
En hier op aerd' 'al Sanct geleeck,
  Zal by zijn Martelaaren
Uytmunten als een pruyme-ftien
In kinders ft...., o neen, ick mien,
  Gelijck een knoop in 't gaaren.

1) Geestelijke zusters.

GEROEP DER STRAET-JONGENS.

TEGENZANGH.

TOON. Seer mooy.

1

Luftigh jongens roep het uyt,
Joosje fpeelt de vuyle bruyt,
Joosje in zijn oude daagen
Moet by vuilnis op de waagen:
Luftigh jongens lacht hem uit
Asbeer in de vulnisfchuit.

2

Luftigh, maeck 'n ronde dans
Om de wagen, Meefter Hans
Wil 't wel hebben dat w' hem fteuren,
Aen hem is togh geen verbeuren:
Jou, jou, jou, jou,
Hoe bedruckt ziet Joosje nou?

3

Joost moet buiten ftad en poort
In zijn vuil papier verfmoort:
Joosje heeft me by de lurven,
Want hy heeft het heel verkurven,
Ha, ha, ha, ha,
Hoe bit Joosje nu genaa?

KINDER-GEROEP.

TOE-ZANGH.

Joosje moet dood, dood, dood, dood, dood,
Van de wal of in de floot,
Om dat hy, tegens waerheyt,
Met opfet altijt klaer zeyt (?).
Dood is hy: hy mach op een ander tijt zijn ruft houwe.

Blz. 587 volgg. — De befchrijving der vertooningen, hier bedoeld, vinden wy meer uitvoerig gegeven in het deeltjen, dat tot tytel voert: „*Olijfkrans der Vreede, door de doorluchtigfte geeften en geleerdfte mannen, deezes tijds, gevlochten*, enz. t'Amfterdam, uit de Drukkery van *Tymen Houthaak*. Voor *Gerrit van Goedesberg*, Boekverkooper op 't Water. MDCXLIX" De Verzamelaar heeft intusfchen weinig orde in zijn boekjen ten toon gefpreid en has-

pelt den boêl vreemd door elkander, zoo dat hy b. v. de vertooningen van Vos, die de laatfte gegeven werden, plaatst voor die van Coster, waarmede men had aangevangen. Hoe 't zij, ik laat de befchrijving hier volgen, in behoorlijke orde te rug gebracht:

KORTE VERKLARING

VAN

DE ZES EERSTE VERTOONINGEN,

GEDAEN BINNEN AMSTERDAM,

OP

DE EEUWIGE VREEDE,

Door last der E. E. Heeren Burgemeesteren.

DOOR

D. SAMUEL COSTER.

DE EERSTE VERTOONING

Beelde uyt [1])

Amphion, Konink van Thæbe, braght door zijne lieflijkheydt en zachte regeringe de Stadt tot welvaert, liet toe alles wat toelatelijk was, fonder nochtans de Koninklijke achtbaarheyd te krenken: zoo deede, na tijdts gelegentheyd, ook *Prins Wellem*, op dat allerley flagh van volkeren hier in vreede en vryheyd mochten woonen, handelen, en nevens andere Burgers haere neeringe oefenen.

De vertoning is geftoffeert met de perfoon van *Amphion*, vergefelfchapt met Gerechticheyd, Wijfheyd, Voorfichticheyd, Kloekmoedicheyd, Stantvafticheyd, Sterkheyd, Onpartijdigheyd, &c.

Het op-fchrift is *Moderata Durant*, dat is:

Maat hout ftaat.

De Duytfche vaarfen zijn:

Gelijk Amphion *door zijn deughden en goed-aerdicheyt,*
En bot te vieren, bracht tot d'alderhoogfte waerdicheyt
De Stad van Thæbe, lokt Prins Wellem *door verftand*
Het volk van alle flagh en neering hier in 't Land.

1) „Stelde voor."

DE TWEEDE VERTOONING

Beelde uyt

Numa Pompilius, die (om alle Staten met goet fatſoen te beſtellen) zet de Goods-dienſt, tot des Roomſchen-volken beſte, vaſt, nevens dat hy die met rechtvaerdige wapenen, en behoorlijke wetten wijſelijk bewaert. Soo deed mede *Prins Mauritius,* die niet minder de Godvruchtigheyd als 's Lands gerechte vryheyd in acht nam. Het Toneel wort bekleet met Gerechtigheyd, Gods-dienſt, Kloekmoedicheyd, Raad, Daad, en Stantvaſticheyd, me tde Lijken der Grooten onder Oorloogh omgekomen, waar by geſtelt word een oude vrouw in 't ſwart, met een *Mandragora* en mijrte-tak in de hand, uytbeeldende de Vergetelheyt.

't Woord van deeze Vertoning is *Tantæ molis erat:* &c. willende daer mede ſeggen, wat heeft het al arbeyt en moeyten geweeſt de Staat vaſt te ſtellen.

De Neerlandſche veerſen zijn:

Dits Maurits *Oorloogs Held, en maakten ook zijn werk*
Van vaſt te ſtellen ſtaat en Goods-dienſt in de kerk.
Gelijk als Numa, *die dat voorſchrift heeft gegeven*
Aan alle Vorſten, om in zekerheyd te leven.

DE DERDE VERTOONING

Beelde uyt

Fabius Maximus, die den ſtarcken, trotſen, en onvertſaeghden Hanibal, onder de wapenen verduurde, en Italie deede ruymen. Hier by word vergeleken zijn Hoogheyd *Frederik Hendrik* Prince van Orangie, die in Raad overal t'huys, en in Oorlogh onvergelijkelijk was, van wien de vyanden des Vaderlants zoo veel werks maakten, dat zy het glinſteren van zijn geweer inde oogen niet langer konden verdragen. De Vertoning wort uytgebeelt met Goods-dienſt, 't heylige Gerecht, Wijſheyt, Kloekmoedigheyt, Stantvaſtigheyt, Goede-Raat, en Dapperheyt

Hier op wort gepaſt het Latijnſche vaars van Ennius:

Vnus Homo nobis Cunctando reſtituit rem, &c.
Pugnando.

't Gerijm hier van is in onſe tael:

De dappre Frederik *in Oorloog en in Raad*
Volght Fabius *zijn gangh, en maakt noch vaſter ſtaat.*
Verduurde dien, dien 't ſcheen dat niemand kon verduuren,
En laat ons vrede naa met alle naa-gebuuren.

DE VIERDE VERTOONING

Beelde uyt

De Keyſer *Auguſtus,* die na alle zuur van den Oorlog het zoet van den Vreede geniet, en mildelijk de ſmakelijke vruchten der zelve anderen mil-

delijk mede deelt. Gelijk als doet zijn Hoogheyt *Prins Wellem*, in wien des Vaders deughden glinſteren.

Op dit Toneel ſchrijven wy de ſpreuck van Seneca:

Pax una Triumphis innumeris potior.

En in Nederduyts aldus:

Gelijk Auguſtus *quam in Vrede binnen Rome,*
Is Wellem *nu tot Zijn en onſe Luk gekomen.*
Zy Gode Lof! die voorts het warrige gebroet,
Tot reden brenge, door zijn liefelijk gemoet.

DE VIJFDE VERTOONING

Beelde uyt

Argus met hondert oogen, daer mede bediedende de Heeren Staten van Holland, die haer, door het lieflijk pijpen van eenen Loozen *Mercurius* (hy kome waer van daen hy kome) nimmermeer in 't ſlaep laten ſpelen, maer de Koe (dat is haer elk aengename Vaderland) als wakende ſorg-dragers, wel ſullen bewaren.

't Spreekwoord is:

Die de Koe zijn is, vatze by de Hoornen.

Ik merk, ik zie, ik weet, hoe liſtich elk getracht
Heeft, deeze Mellik-Koe te krijgen in zijn macht.
Maer neen ik ſlaape niet, ik zal my niet vergrijpen
Als andre deede door Mercurius *Lieflijk pijpen.*

DE ZESTE VERTOONING

Behoeft geen uytleggen, Mars word geboeyt, Vulkanus het wapen-ſmeden verboden, 't Oorlooghsvolk betaelt, en afgedanckt, en tot alderley werk geweeſen, en die niet en wil, en in ongheoorloofde Oorloogs losheyd in tijde van Vrede meent te volharden, word aengeweſen, dat dwang goet ſal zijn om zulx te beletten.

Dat zich de woeſte menſch tot werken weer begeeve.
Want dat hy denke van de Bedel-zak te leven
't Zal mis zijn: Hier is drank en ſpijs te koop om zweet:
Voor die 't zoo niet en luſt is 't Raſphuis al gereet.

DR. S. COSTER.

BESCHRYVING

VAN

DE ZES MIDDELSTE VERTOONINGEN;

DIE

door last der E. E. Heeren Burgermeesteren,

T'AMSTELDAM VERTOONT ZIJN.

DOOR

GEERAARD BRANDT de Jonge.

VERTOONINGEN

VAN

DEN OORLOG DER BATAVIEREN

TEGENS

DE ROMAINEN;

VERGELEKEN MET ONZEN OORLOOG TEGENS SPANJE.

D'EERSTE VERTOONING

Was de Ballingfchap van Bato, die, de flaaffche regeeringh van zijn Stiefmoeder Penta ontvluchtende, de Vryheit in het Eylandt brenght; dat, gelegeu tuffchen den Rijn en Maas en Noort-Zee, toen na hem Batavië, en nu Hollandt genoemt is.

Vorft Batoos ed'le vlucht om 't vier der twift te leffen
Braght hier de Vryheit uit het Vaderlandt der Heffen.
Vermoorde Pentaas haat zijn lieve Rycheldin,
Toen wiert ons Vaderlandt zijn tweede gemaalin.
Zoo is Prins Wilhem, die de Tyranny moeft toomen,
Ook met de vryigheit uyt Duitflandt afgekoomen.

IN DE TWEEDE VERTOONING

Wiert uytgebeelt het Verbondt dat de Romainen met de Batavieren maakten; waar door wy eerſt den naam verkregen van Medegezellen, Broeders en Vrienden van 't Roomſche Rijk.

Hier wort dit vrije Volck verbonden aan de ſtaaten
Van Roome, doch dit recht maakt ons geen onderzaaten
Maar Broeders, Vrunden, en genooten van het Rijk.
Is dees gelijkenis 't Verbondt ook ongelijk
Dat ons aan Spanje braght door zachte Huwlijx-banden?
Toen d'Eendraght, en de Trouw, en Vryheit t'ſamen ſpanden,
Tot dat de tweede Phlips den eerſten Wilhem vondt,
Die Spanjes ſtaatzucht aan Naſſauſche keetens bondt.

DE DERDE VERTOONING

Beelde uyt, hoe de Romainen, ten tyde van Vitellius, het verbondt breeken, door onbehoorlijke laſten, en 't preſſen en plagen der Ingeboornen.

't Meineedig Rome breekt den bandt der bontgenooten,
Haar holle gierigheit heeft ons verderf beſlooten.
Men perſt, men preſt, men moordt, men rooft, men ſchaakt, men vliet;
En Alvaas tijdt gaf ons den eerſten Bloedtraadt niet.

IN DE VIERDE VERTOONING

Wiert de Heldt Julius Paullus, een der voornaamſte Batavieren, door de nijt van Fontejus Capito, onſchuldigh ter doodt gebragt, en zijn Broeder Claudius Civilis verjaaght.

Hier ſtort men 't eedel bloedt der ſtrijdtb're Batavieren.
De Nijdt geeft Iulius Cypreſſen voor Lauwrieren.
Civilis wordt verjaagt. Dus ſtiet Toledoos haat
Graaf Egmondt in zijn graf, Prins Wilhelm uit zijn ſtaat.

IN DE VIJFDE VERTOONING

Zagh men het ongelijk gewrooken, en de Vryheit herſtelt, door d'Overwinning der Batavieren; die, onder 't beleyt van hunnen Velt-Heer Civilis, de Roomſche Legioenen verdelghden.

Hier leit de Wagenburg der Roomſche legerbenden
Met lijken toegeſtopt, vervult met moordtellenden.
Civilis wreekt de doodt der Ed'len, en de ſmaat
Des Vaderlandts. Zoo zag de Nederlandtſche Staat
De legers van Naſſauw d'uytheemſche Veldtſtandaarden,
En haat vertrap'len, eer des Oorloogsſtorm bedaarde.

DE ZESTE VERTOONING

Is de Triumph der Batavieren, over de uytkomſte des Oorlogs, waar door haar verdrukte Vryheit alle rampen te boven komt, en 't beſweeren der Vreede met Cerialis de Veldt-Heer van Veſpaſiaan, die de dappre Batavieren weêr voor Bontgenooten, en Vrienden van 't Roomſche Volk aan neemt.

Nu triumpheert de Vorſt na zoo veel nederlaagen,
En wort op zijnen Schilt het leger omgedragen:
Civilis leit in 't endt zijn goude lokken af,
En wijd dees offerhandt het broederlijcke graf.
De Vreedetempel wert ten laatſten weêr ontſlooten.
Waar zijn nu Vyanden? Hier zijn nu Bontgenooten.
Zoo vocht de Batavier, die noch in Hollandt leeft,
En ons naa zoo veel ſtrijdts een Vrye Vrede geeft.

BRANDT.

UITLEGGING

OP

EENIGE VERTOONINGEN;

DIE,

door last der E. E. Heeren Burgermeesteren,

T'AMSTERDAM OP DE MARKT VERTOONT ZIJN

DOOR

JAN VOS.

OP D'EERSTE VERTOONING.

'T GEWAPENDE EUROOPE.

De woede Mavors komt gewapent op zijn waagen,
Hy heeft, om 't wuſte volk in 't moorden te behaagen,
De ſchijn van Godsdienſt aan zijn rechte zy geplaatſt.
Het weiffelend Geluk, dat met de kroonen kaatſt,
Staat achter op 't verdek. de helſche Raazeryen
Die trekken hem door 't heir. de Zucht tot heerſchappyen,
Drijft deſe gruwlen met haar zweep van ſlangen voort.
De godtvergeete Wraak, de nimmerzatte Moordt,
't Bederf, de Schrik, 't Verraadt, de lijdelooz' Ellenden,

En 't toomeloos Geweldt, op blaakeren, op fchenden,
En ftroopen afgerecht, en al wie heilloos werk
Hanthaven, volgen hem. men opent Janus kerk.
Vulkaan befchikt geweer, en harrenaft de Grooten.
De Vreede neemt de vlucht, met al haar Speelgenooten.
De Neederlanden gaan de Krijgh vol hoops te moet;
Maar die laurieren plukt, befproeitze met zijn bloedt.

OP DE TWEEDE VERTOONING.

't WOEDENDE OORLOOGH.

Euroope fchreeuwt om hulp, nu zy aan alle kanten,
Gelijk in Cezars eeuw', de naafte bloedtverwanten
Elkaâr te keer ziet gaan; maer 't fchreeuwen is om niet.
De boosheit heeft geen oor. Veneedjen lilt als riet,
Terwijl zy Kandië, haar dochter, door de Baffen
Van 't wreede Tracien, ellendigh ziet verraffen.
De geeft van Godefroy vertoont zich aan het volk.
Zijn rechterhandt beklemt een fchitterende dolk,
De flinke zweit een toorts. hy poogt, nu hy de Frijgen
Ziet naadren, 't Kriftenheir, gefplitft door burgerkrijgen,
Te ftillen; om den Turk, zoo goddelijck verwoedt,
Als hy het ooft bevocht, van d'Ifter, tot den vloedt
Die 't nat van Indus zwelgt, al juigend', naa te jaagen.
Belloone fteekt in 't heir, op haar bebloede waagen,
Haar fchorre moordttrompet, en hitft de benden aan.
't Geweldt is op de been, de Doodt is niet t'ontgaan.

OP DE DARDE VERTOONING.

d'AFGESTREEDE VORSTEN.

De Vreed' ontfluit haar troon van kronkelende wolken
Op 't karmen van Euroop', die, in 't gedrang der volken,
Deemoedigh leit geknielt, en zucht door groote noodt.
Haar Vorften zijn, nu zy de Vreede zien, zoo roodt
In 't aangezicht van fchaamt, als hun verwoede handen
Van dierbaar menfche bloedt. de fiere Nederlanden
Slaan d'oogen naar de lucht. de vruchtbaar Aarde fteekt
Haar hoofd, ten fchouders toe, in brein en bloedt doorweekt,
Uit een gefprongen mijn'. de Bofchgoôn zien op 't fcheuren
Der wolkgordijnen op, de Waterfcharen beuren

Hun pruiken van koraal, van liezen, mos en gras
Uit het doorbloede nat, om niet in puin, noch as,
Beneeden in hun vloên, noch lijken te verfmooren,
De Vreede reikt Euroop, nu d'opgezwolle tooren
Der Kooningen verdwijnt, van 't ongemeete dak
Daar zy haar fchaar omhelft, de heilge pallemtak.

OP DE VIERDE VERTOONING.

d' O M H E L S D E V R E E D E.

De rijke Vreede komt, om 't Oorlogh te verjaagen.
't Beftandt (de voorboô van de Vreede) trekt de waagen.
Voorzichticheidt beftiert de diffel met haar handt.
Men ziet waar datze rijdt, het vruchtelooze landt
Een oeft van groene palm en vett' olijven teelen.
De Neeringh, d'Overvloedt, en Rijkdom, drie gefpeelen,
Vervolgen haar op 't fpoor. het langverwacht Gerucht
Vliegt voor de wagen heen. Europe fchept weêr lucht.
De vorftelijke Trouw, d'oprecht' Onnozelheeden,
De ftark' Eendrachticheidt, een borftweer aller fteeden;
De waare Burgerliefd', het ongekreukte Recht,
De hemelfch' Eerbaarheit, en al wie door 't gevecht
Euroop' verlieten, zijn beleitfters vande waagen.
De Vorften die 't gewelt der naare donderflagen,
En blixems van 't gefchut vervloeken, treên de ftoet
Der Vreede, vol van vreugd', eerbiedelijk te moet.

OP DE VYFDE VERTOONING.

d' E E U W I G E V R Y H E I T.

Het ftrijdtbre Neêrlandt vocht, om Vryheidt, en om Vreede.
Hier maakt de Spaanfche Vorft haar vollikrijke fteede'
Naar 't bloedig vechten vry, door 't geven van de hoedt,
En breekt het Graaflijk juk, dat Karel ftoudt van moedt
Haar op de fchouders fmeet, en maakt de ftaale banden,
Daar d'overmoedge Leeuw, die ftaag na vryheidt branden,
Ruim zeven eeuwen aan geflooten lagh, weêr los.
Zoo laat de felle wolf, in 't fpoorelooze bofch,
Een overheerde ftier, wen hy zich ziet bezetten
Van harders, ongequetft. elk fchrijft zijn eigen wetten.
't Geluk belonkt de fteên. de verwelooze Nijdt
Staat achter het Geluk, en knaagt, uit enkle fpijt,

Haar eigen ingewant. de Vreede toont Europe,
Omheint met Vorften, roodt van broederbloet bedroope',
Hoe Spanje, door 't ontflaan van 't roembaar Neederlandt,
Auguftus eeuw genaakt, en heilge pallem plant.

OP DE ZESTE VERTOONING.

DE BESWOORE VREEDE.

De Neederlanden ftaan voor 't outar van de Vreede;
Daar zy aan een gehecht, met dier geftaafden eede',
De Vreê bekrachtigen. elk walgt van menfchenbloedt.
De wijtberoemde Vrank, de Hes, vol oorloogsmoedt,
En d'onbepaalde Zweed, en 't dappere Germanje
Beoogen het verdrag. het ruftelooz' Brittanje,
Dat trekt zich zelf als dol Godtsjammerlijk by 't hair.
De Liefd', en Eendracht treên, by 't blaakerend' autaar,
De Nijdt en Twift op 't hart. Neptuin de vorft der baaren,
Markuur de handelgod, en Ceres die haar hairen
Met geele koorenaar op 't heerelijxt verguldt,
En Bachus die zijn hooft met wijngaardt ranken hult,
En Pan die 't vee behoed, dat langs het veldt gaat dwalen,
Herfchijnen by 't verdragh, om weder aâm te haalen.
Zoo doet de zoete Ley, de Maas, de Rijn, en Scheldt.
De Vreê behoed het land, voor 't woeden van 't Geweld.

OP DE ZEVENDE VERTOONING.

DE GEBOEIDE BELLOONE.

Oranje heeft Belloon met keetens vaft gebonden.
Europe voelt haar borft, dus lang vol diepe wonden,
In Neederlandt geheelt, door 't ftreelen van de Vreê.
Kaftilje fteekt het zwaardt, vol fchaaren, in de fcheê,
En geeft het aan de roeft. de vrygemaakte Landen
Beftrikken 't, daar het fteekt, met zeven yzere banden.
De Vreedefchaar verjaaght de Twift, 't Geweldt, de Moordt,
't Bederf, 't Verraadt, 't Bedrogh, en wat 'er uit de poort
Van Stix ter wereldt quam. de Heff', de Zweed', en Vranken,
Zijn noch in 't harrenas. de Godt der wijngaard ranken,
En milde Graangodin, nu veiligh in haar fchuur,
Belonken 't Spaans gezagh. Neptunus en Markuur
Genaaken Neederlandt. d' in gal gedoopte tongen,
Die, fpijt hun overheên, de Vreê zoo hels befprongen,
Zijn nu vol hooningraat. zoo bluft een vry Geweft
Het vuur van burgertwift, de fchaadelijxte peft.

OP D'ACHTSTE VERTOONING.

't VEILIGE NEDERLAND.

De Vreede treet den Krijg en wapenen met voeten.
De Min heeft Mars doorwondt; die, om zijn luft te boeten,
Vrouw Venus, op haar koets, aanminnelijk omvat.
De Zanggodinnen, die het fchrandermakend' nat,
Op het gefplitft Parnas, voor ongeval bewaaren,
Minerve, Kunftgodin, en Febus, Godt der fnaaren,
Zo vaak door Krijgh verjaagt, zijn weêr in volle kracht.
Neptunus, Ceres, Pan, Markuur, het eêl geflacht,
Dat uit de rijke fchoot der Vreed' is voortgekoomen,
En al de Gooden, die het Oorlogh, in de ftroomen
Ontfchoolen, fteeken 't hooft ten groene golven uit.
Veel Vorften fweeren, door Veneedjen opgeruit,
De val van Mahomet. het fteedenrijk' Euroope,
Verzoekt Brittanje, half in burgerbloet verzoope',
In ruft te brengen, door het goddelijk Beftandt.
Zo hangt men 't harrenas voor eeuwigh aan de wandt.

OP DE NEGENDE VERTOONING.

DE MOEDER DER VREEDE.

't Gezeegent Amfterdam, omheint met Waterfchaaren,
Zweit nu, als Kaizerin der zoet' en zoute baaren,
De gaffel van Neptuin. haar hooft is met een kroon
Van fteevens geperruikt. de Faam befchrijt haar troon,
En fteekt haar loftrompet. 't Gerecht, de kracht der Steede',
De vryheit, d'oude Tucht, de Godsdienft en de Vreede
Bekleên haar rechte zy. de Neering, d'Overvloedt,
De Rijkdom, d'Eendracht, en de Trouw, oprecht van moedt,
Heeft z'aan haar flinkehant. het krielt in al haar wijke'
Van vreemde handelaers. het zwart geverwt Afrijke
Befchenkt haar met yvoor, met bloetkraal, en met gout.
Amerike met riet, met zilver, en met hout,
Daar 't ongebaande bofch in 't weften op mag roemen;
En Azië met zijd', met paarlen, en met bloemen,
Met wierooktellegen, en allerhande fchat.
Haar Vorften ftaan verbaaft, nu zy de rijke ftadt
Aan d' Aamftel, op haar troon zo heerelijk zien blaaken.
't Geluk biedt haar de handt. die 't heillooz' Oorlogh wraaken
Begroeten haar van veer voor Moeder van de Ruft.
Dus bralden 't oude Room' in 't leeven van Auguft.

Wy vinden hier *negen* vertooningen vermeld, offchoon het „kort register" op den *Olijfkrans* maar van *zes* fpreekt en er, volgends WAGENAAR, in zijn *Gefchiedenisfen van Amfterdam op 't jaar* 1648, ook maar zes geweest zijn. 't Schijnt, dat de vertooningen van Vos later nog eens op den fchouwburg zijn gegeven, en daar door hem met drie vermeerderd; of wel, dat, op den Dam, de beide eerften *'t Gewapende Euroope* met 't *Woedende Oorloogh* even als de vierde en vijfde, *d'Omhelsde Vreede* met *d'Eeuwige Vryheit*, en de zesde en zevende, *de Befwoore Vreede* met *de Geboeide Belloone* al te famen ieder maar eene vertooning, elk met een dubbel opfchrift voorzien, uitmaakten. Wat hier van zij, zeker is het, dat niet aan Vos vergund zoû zijn geweest, *negen*, en aan Coster en Brandt ieder maar *zes* vertooningen te geven. Ook de vertooningen van Brandt zijn later, en wel op den 13 Juny, nog eens op den Schouwburg gegeven, onder den algemeenen tytel van *het Schouwtooneel van Claudius Civilis;* en eindelijk werden aldaar, tien dagen later, nog zes andere vertooningen gegeven, door zekeren A. Boelens vervaardigd, en waarvan ik de befchrijving hier laat volgen:

DE ZES VERTOONINGEN

DIE OP DE

SCHOUBURG,

Door goetvinden van de Regeerders,

ALDAER VERTOONT ZIJN DEN 23 JUNIJ

DOOR

A. BOELENS.

OP DE EERSTE VERTOONING.

't ONTWAPENEN VAN MARS.

Mars komt hier toegeruft d'Onnofelheyd beftryen:
Doch d'algewenfte Vreê, om Neêrlant te bevryen,
Ontwapent hem terftont, die foo veel gruw'len deê,
En ftelt foo 't Land in ruft, dies dankt de Heyl'ge Vreê.

OP DE TWEEDE VERTOONING.

d'ONTLOOKEN AERDE.

Het Aartrijk na veel ramps begint haar aêm te halen,
Nu Neêrlandts Vreede-Zon haar weder komt beſtralen.
Rechtvaardigheydt die eer van deſe Weereldt vloogh,
Belonkt haar wederom, met een aanminnigh Oogh;
De Deughden weergekeert, reeds op het Aartrijk woonen,
Waar op de Nijt en Twiſt haar heel verwoed betoonen.
En d'Eendracht, die de Twiſt en Tweedrachts wieken ſnoeyt,
Houdt Mars geketent en de Furien geboeyt.

OP DE DERDE VERTOONING.

DE VERPLETTE OORLOGH.

Hier toont der Reuſen val dat door des Heemels handt
Den Oorlog leydt verplet; en Welhem hier te Landt
Teelt als Ducalion een Vreedſaam Volk, die groeyen,
Gelijk d'Olijf en Palm in Vreede-Hooven bloeyen.

OP DE VIERDE VERTOONING.

't VERBONDT DER VORSTEN.

Hier ſiet men d'heyl'ge Vreê twee Vorſten vaſt verbinden,
En d'over goude Trouw' maakt Vyanden tot Vrinden,
Zy leggen bey voor haar geboogen op hun knien.
Daar hen 't vereende Volk met vreugde heyl komt biên.
't Verheught zigh al wat leeft, de Prieſters ſtaan in 't midden,
Om d'Alvermogentheydt ſijn zegen af te bidden.

OP DE VYFDE VERTOONING.

DE GEKROONDE VREEDE.

Zo Heerlijk rijdt de Vreê op Hollands Vreede-wagen,
Met Deught en 't Reght verſeldt. Zy overrijdt de plagen.
Den Heemel opent ſich, waar uytz'ons naekt vertoont
Hoe Vryheit ende Vreê in Neêrlandt wert gekroondt

OP DE ZESTE VERTOONING.

D E G E W E N S T E V R Y H E I T.

De Vryheydt op haar Troon, vertoont de Vrye Landen,
Waar haar den handel God en 't vollik eer aanbiên.
De Faam verkond' de Vreê, de Trouwe fchenkt de banden,
Waar door de Vreede bindt de Seeven aan de Thien.

Blz. 694. LYCKZANG OVER DEN HEER KASPER VAN BAERLE. — Dit gedicht kwam ook afzonderlijk uit in kl. f°. en is in dit formaat met *Juste* onderteekend.

Blz. 697. SALOMON. — Jan Vos richtte de navolgende dichtregelen tot de Burgemeesters en Raden van Amfterdam voor de vertooning van den Salomon, welke, als ik uit de woorden (vs. 2) *zijt welkom in mijn Burg*) opmaak, waarfchijnlijk door een tooneelfpeler, die Apollo voorftelde, zullen zijn uitgefproken.

AAN

DE ED. HEEREN BURGERMEESTEREN,

EN

REGEERDERS DER STADT AMSTERDAM,

TOEN ZE 'T VERTOONEN VAN J. VAN VONDELS SALOMON MET HAAR ED. BYZIJN VEREERDEN.

Beroemde Vaaders van de Scheeprijkft' aller vloeden!
Zijt welkom in mijn Burg; die u geen heilloos woeden
Zal toonen als oud Room' haar Vaaders heeft vertoont.
Hier wordt geen moordtgerecht met lauwerier gekroont.
Ik walg van worftelfpel. Gy zult geen panterdieren;
Noch tigers fcherp van klaauw, den balg met menfchefpieren,
En lillend ingewant, bekladt van bloedt en fmeer,
Zien vullen op 't tooneel. Van Vondels fenixveêr,
Zal Salomon doen zien naa tweemaal dartien eeuwen:
Niet hoe hy op zijn troon van veertien goude leeuwen,
De Vrouwetwift beflecht door dubble fchranderheên.
Hy zal, gelijk hy plag, geen wijze wetten fmeên,
Om d'ongebondenheit der gruwelen te kluifteren,
Hy moet nu zelven naa de teedre wetten luifteren
Die hem de dartle Min met broffe pijlen fchrijft.
Het mannelijk gemoedt wordt door de weeld' verwijft.

De luſt ontziet zich niet den Hemel te vertoornen.
Hy hult het grijze hooft met roozen: maar de doornen
Die ſteeken in zijn ziel. Gy zult hem, in de kerk
Van Hierams afgodin, en ſchriklijk offerwerk
Zien pleegen op 't outaer: maar Godt, tot wraak ontſteeken,
Komt zich met blixemvuur en donderſlaagen wreeken.
De Straf ontziet geen kroon, noch diere purperverf.
Zoo endigt het begin van Salomons bederf.

Blz. 721, vs. 623. *Ick noode u tot geen ſlang.* — De noot op deze plaats moet vervallen: ik zie by de herlezing, dat ik een zin heb zoeken te verklaren, die volkomen duidelijk was en geen verklaring behoefde. Er is geen de minſte questie van Eva of van den Paradijsſlang. Sidonia wil eenvoudig zeggen, en zegt ook: „ik noode u niet uit om een leelijke, afgrijſelijke ſlang of ander wangedrocht, voor hoedanigen andere afgodiſche volkeren knielen, te aanbidden, maar een bekoorlijke, overſchoone Godin, als Aſtarte."

Blz. 769, de noot op vs. 81. — De beteekenis van *ruien* voor „van plaats verwisſelen" ſchijnt in ſommige ſtreken van ons vaderland, bepaaldelijk in Zeeland, nog in den mond des volks te leven. Dit werd my bevestigd door de navolgende vertelling, van een geloofwaardigen getuige vernomen. Een varensgast ſtond met zijn bruid voor den preêkſtoel, maar ſtond verkeerd. De Predikant deed herhaalde poging, om aan het jonge paar te doen begrijpen, dat zy *chaſſez-croiſez* moesten maken; maar al zijn wenken was vergeefs. Eindelijk zeide de ouderling — een rustend zeekapitein —: „o! ik zal het hun wel aan 't verſtand brengen," en riep toen: „*Rui!*" d. i.: „zeil over! ga door den wind." — Dadelijk verſtond hem de bruigom en ruilde van plaats met zijn lieſſte.

Blz. 780, reg. 8, v. o. *Jongkheer van Zuidpolsbroeck.* — *Jongkheer* is hier geen adelijke tytel, als men wellicht denken zoû; 't beteekent alhier: „de toekomſtige heer" of, (als men 't heet) „verbeider van Zuidpolsbroek, de zoon van den heer dier plaats." Bekend is het, dat, in Holland, de tytel van *Jonker* voorheen alleen gegeven werd aan 's Graven zoon, als aan den „verbeider by uitnemendheid."

Blz. 572—783. Dat het jaar 1648 werd gekenmerkt door geweldige regenvlagen, leeren wy behalve uit de geſchiedſchrijvers, uit onderſcheidene gedichten, te dier gelegenheid vervaardigd, als:

„Op het Regenen in 't Vreedejaar," door Jan Vos.

„Op het regenachtig weder," door R. Anſlo.

„Klaagliet, over het benaeuwde jaer CIƆIƆCXLVIII, door Franciscus Martinius."